
MÁRTIROK ÉS HŐSÖK
ERDÉLYI
ARANYKÖNYVE

ERDÉLYI MÁRTÍROK ÉS HŐSÖK ARANYKÖNYVE

ERDÉLYI
MÁRTIROK ÉS HŐSÖK
ARANYKÖNYVE

KIADJA
AZ ERDÉLYI MÁRTIROK ÉS HŐSÖK ARANYKÖNYVE
SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA

340.300
Biblioteca Judeţeană
— HARGHITA —
S. Docum.

1941

S. Doc.

NYOMTA A KULTÚRA KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZET, MAYER A. GÉZA ÉS TÁRSAI, PÉCS

Az irodalmi részt összeállította és sajtó alá rendezte: VISNAI VILMOS

A kiadásért felelős: JANOTTA FERENC

Előszó

E mű kiadásával a magyar közvélemény elé tárjuk az *erdélyi kisebbségi harc és sérelempolitika 22 éves történetét*, az erdélyi szellemi élet kiválóságainak beszámolóin keresztül. Külön fejezetben állítunk emléket a *Hazaszeretet hőseinek*, akik az örökre egy és mindenekfelett álló magyar gondolat védelmében *mártíromságot, bebörtönzést, testi és lelki kínzást, meghurcoltatást szenvedtek, életet, vért, vagyont áldoztak*. És emléket állítunk a műben az erdélyi magyar szellemnek, mely töretlen bátorsággal, elvhűséggel áldozott huszonkét éven át a szociális és humanista magyar felfogásnak. Egyszerű őszinteséggel mutatjuk e lapokon az erdélyi magyar tájon kialakult magatartást, mely új fejezetet nyitott a háború utáni idők magyar történelmében. Hisszük, hogy nemcsak olvasóink, hanem történelmünk tudós kutatói is lelki épüléssel forgatják majd ez első összefoglaló tanulmány és adatgyüjteményt Erdély legszomorúbb korszakából.

Budapest, 1941 május hó.

AZ ERDÉLYI MÁRTÍROK ÉS HŐSÖK ARANYKÖNYVE SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA

Elnök:

Dr. LUKÁCS GYÖRGY

v. b. t. t. ny. miniszter, a Revíziós Liga elnöke stb.

VÁLYI NAGY GÉZA

Erdély

Őszi nap aranyló verőfénye árad,
Isten szeme nevet; mosolyog az ég.
Zúgnak a harangok, lobogók lobognak,
Az arcokon öröm rózsaszínje ég!
Vértelen diadal ujjongása zendül,
Üdvrivalgás hömpölyg ünnepélyesen,
Millióknak szíve egy ütemre dobban,
Zúg, süvölt körülöttünk a történelem.

Szétszakadtak mind az átkos rabbilincsek,
A hamisság kártyavára porba hullt,
Véget ért a húsz év szégyene, keserve,
És nehéz, kegyetlen álom csak a mult!
Szent találkozóra készülnek a lelkek,
Megmozdulnak csontok, sírok és rögök, —
Trombitaszó harsan, magyar ima szárnyal,
Daliás honvédek lépte dübörög ...

Visszajöttél drága havasok világa;
Égbenyuló ormok, hósapkás hegyek, —
Halmok enyhe zöldje, szűzi tájak völgye,
Erdők koszorúja felénk integet.
Mienk vagy Mármaros messzeködlő bérce,
Szatmár ősi földje, sugaras ege, —
Erdőd lankás bája, vadregényes Koltó,
Szerelem, boldogság tündérligete!

Mienk vagy Nagybánya ódon, régi saslak,
Rádtapadt a tünő, nagy idők moha. —
Nagyvárad, te híres „kőrösparti Páris",
Szent László és Pázmány büszke városa!
Kapuja voltál a Tündérkert honának,
Ahol a szabadság napja ragyogott,
S bősz tusákról, véres, zordon századokról,
Regélnek: várfalak, bástyák és romok!

Köszöntünk: vén Szilágy száz hepehupája,
Virágos Zilah és tüzboru Meszes,
Szamosvölgyi kis Dés, varázsos Beszterce,
Hol Hunyadi várán zászlónk lengedez,
Köszöntünk: színek és szépségek tanyája:
Kalotaszeg szíve, te álomvilág, —
Köszöntünk Kolozsvár, ezeréves bástya,
Fellegvárunk, büszkén tekintünk reád!

Üdvözlégy Vásárhely: Bólyaiak földje,
És Székelyhon annyi ékes gyöngyszeme,
Melynek minden zugát Bem és Gábor Áron,
Dicsősége, hősi lelke lengi be.
Üdvözlégy: Bocskay, Bethlen sziklafészke,
„Bölcső és koporsó", élet és remény:
Üdvözlégy: legendás, diadalmas Erdély,
Te legszebben zengő, szent hőskölteméný!

Tündöklő fényesség támad fent az égen:
Egy ragyogó csillag gyúl Zágon felett, —
Megdobban a vén föld, — harckocsik robaját
Visszhangozzák erdők, völgyek és hegyek!
Ágyuk dübörögnek, huszárok nyargalnak,
Szikrázik a patkó az utcák során, —
Valósággá vált egy szép, igéző álom:
Horthy jár az élen táncos paripán ...

Zúgjatok, zúgjatok ünnepi harangok,
Szárnyaljon egekbe hálaszózatunk,
Táruljon ki karunk testvérölelésre,
Hisz egy test, egy lélek: magyarok vagyunk!
Boruljatok le a véráztatott rögre
Könnyes áhítattal, multba révedőn, —
Boldogabb jövendőnk gránithídja épül:
Magyar honvéd áll őrt fent a bérctetőn.

LUKÁCS GYÖRGY

Trianontól Zágonig

Az 1914. évi július 27-én történt szarejevói orgyilkosság után, melynek Ferenc Ferdinánd trónörökös áldozatul esett, a külügyi hivatalokban lázas tevékenység indult meg s szőtték a szálakat, hogyan lehessen lebonyolítani az osztrák-magyar monarchiát ért kihívást. Magyarország hivatásos vezető államférfia, gróf Tisza István miniszterelnök Ferenc József király elnöklete alatt tartott döntőfontosságú közös minisztertanácson a leghatározottabban ellenezte a háborús leszámolást, mert világosan előre látta, hogy a háború nem marad elszigetelten, hanem világháborúvá fog fejlődni, s mert a monarchiát nem tartotta felkészültnek egy világháború eredményes megvívására. Sajnos, a közös minisztertanácsban a magyar miniszterelnök magára maradt s az összes többi tényezők: a közös miniszterek, az osztrák miniszterelnök és a hadsereg vezérkari főnöke elkerülhetetlennek tartották a háborús leszámolást. Tiszának mindössze annyit sikerült elérnie, hogy a monarchia a hatalmak külügyi hivatalaihoz jegyzéket intézett, melyben leszögezte, hogy nem hódítani kíván, csupán Szerbiát akarja megfenyíteni aknamunkája miatt.

S megindult a végzetes háború, mely — amint Tisza előre látta — pillanatig sem maradt elszigetelten, hanem a világtörténelem legrémesebb összecsapásává, egyetemes világháborúvá fajult. A magyar katonák dicsőséggel harcolták végig a nagy küzdelmet, a monarchia csapatai mélyen behatoltak az ellenséges államok területére, a monarchia területe pedig sértetlen maradt. És mégis az Idő, az ellenséges koalíció nagy szövetségese, ennek javára döntött és a közép-európai hatalmak katasztrófáját idézte elő. Az történt ugyanis, hogy az ellenséges koalíció — amint mondották: a szövetséges és társult hatalmak, — melynek szinte az egész világ nyersanyag készlete rendelkezésére állott, végeredményben győzedelmeskedett, mert a közép-európai hatalmak katonai fölényben voltak ugyan, azonban bekerített helyzetükben kifogytak a nyersanyagokból, ennek folytán képtelenekké váltak az utánpótlásra s emiatt nemcsak ki kellett üríteniök az általuk elfoglalt és megszállva tartott nagykiterjedésű ellenséges területeket, hanem kénytelenek voltak aláírni a világtörténelem legembertelenebb békekötéseit. Olyan békekötések voltak ezek, melyek féktelen túlhajtásaikkal új háborúk magvetésévé lettek.

A háború elvesztése.

Magyarország nem akarta a háborút, de amidőn a körülmények abba belekényszerítették, dicsőségesen megvívta azt. Voltak közöttünk sötétenlátók is, akik a háború végső kimenetele gyanánt elképzelték, hogy az északi kolosszus lehengereli országunkat és Budára beül egy orosz nagyherceg, mint kormányzó, de azt egyetlen lélek el nem képzelte, hogy saját nemzetiségeink az antant propagandától megrészegítve és felbátorítva, belső ellenségeinkké váljanak és segédkezet nyujtsanak irígy kis szomszédainknak arra, hogy szétdaraboljanak bennünket és a beállott zűrzavarban olyan darabokat szeljenek le gyönyörű hazánkból, aminőket akarnak.

Trianon oly halálos csapás volt a magyar nemzetre, mely következményeiben messze túlszárnyalta előzetes történelmünk két legnagyobb katasztrófáját: a mohipusztai és a mohácsi csatavesztést. Tragédia tragédia után érte a magyar nemzetet, melyek legnagyobbja talán az volt, hogy saját hálátlan fiai segítettek sírját megásni.

Az oktrobisták.

A háború elvesztésének zűrzavarában a radikális jelszavakban tobzódó oktrobisták fékevesztett kormánya ragadta magához a hatalmat, s odadobta a nemzetet a végzetnek martalékául. Egyik intézkedése az volt, hogy a Wéber és Diaz tábornokok által megkötött páduai fegyverszünetet, mely a béketárgyalások idejére az integer Magyarország határait jelölte meg demarkációnális vonalak gyanánt, nem ismerte el, azzal az indokolással, hogy ezt a fegyverszüneti megállapodást nem a független Magyarországnak, hanem a monarchiának közegei kötötték. A Károlyi Mihály-féle kormány Magyarország oktalanul értelmezett függetlenségének alapjára helyezkedve, maga utazott le Belgrádba, hogy ott Franchet d'Espéray francia parancsnokkal lépjen önálló fegyverszüneti megállapodásokra. A francia parancsnok azután olyan megalázó feltételeket diktált rá a függetlenségével kérkedő operettkormányra, melyek hazánk integritását már eleve darabokra törték. Másik esztelen intézkedése volt a Károlyi-kormánynak az, hogy az erőszak forrongó világában értelmetlenül a pacifizmus álláspontjára helyezkedett és megvalósította beszámíthatatlan hadügyminiszterének, Linder Bélának azt a bárgyú mottóját, hogy „Nem akarok katonát látni". Akkor hajtották végre ezt az esztelen jelmondatot, amikor a felizgatott és az antanttól fegyveresen támogatott szomszédaink minden oldalról haddal támadtak reánk s még a Franchet d'Espéraytől önkényesen megállapított, hazánk integritását mélyen sértő fegyverszüneti határvonalakat sem respektálva, minden oldalról előrevonultak és az önvédelemtől mesterségesen megfosztott országot mint szabad prédát szaggatták darabokra. Ugyanez a forradalmi kormány lerombolta a királyság ősi intézményét, szétkergette a parlamentet, könnyelműen belefogott egy féktelen földosztási politikába s mindenfelé kiadta a féktelen jelszavakat, melyek a jogbiztonság teljes megbontására vezettek. Betetőzésül az árnyékkormány az időközben felülkerekedett bolsevisták kezére játszotta át a hatalmat.

A tanácsköztársaság és a román megszállás.

És ekkor következett be az ezeréves Magyarország életének legszomorúbb időszaka, az ú. n. tanácsköztársaság züllött korszaka. Egyharmad évig tartott a vörös terror rettenetes uralma, mely idő alatt a gonoszság és a téboly ült orgiát az ezeréves Magyarország inézményein. Börtönviselt gonosztevők és perverz lelkibetegek zagyva társasága vezette a kormányrudat. Ez a garázda társaság kínzással, gyilkolással, halálrafélemlítéssel akarta kiírtani az ország polgári berendezkedését és megdönteni annak alappilléreit: a hazafiságot, a vallást, a magántulajdon intézményét és a tisztes családi életet, — igérve, hogy a romokon majd felépíti a jövő kommunista társadalmát. Hajmeresztő rombolásainak teljes erkölcsi és gazdasági züllés lett az eredménye, külpolitikai gyászos következménye pedig az volt, hogy az antant mind szorosabbra fonta a hurkot nyakunk körül és folyton szűkebbre szabta a fegyverszüneti demarkációs vonalakat s hazánk élő testéből újabb darabokat dobott prédául szomszédainknak, végül még attól az elégtételtől is megfosztotta hazánkat, hogy a Szeged vidékén időközben megszervezkedett nemzeti haderő űzze ki a vörös rabló hordát. E helyett Romániára bízta a rendcsinálást azzal a célzattal, hogy Magyarország neki köszönje a bolsevizmus megfullasztását. És a vörös rémuralmat felváltotta a megszálló román csapatok végigtiprása a védtelen országon.

Ezek a csapatok rendcsinálás örve alatt olyan hajmeresztő pusztításokat és fosztogatásokat vittek végbe védtelen hazánkban, mint századokkal előbb a tatárjárás.

A nemzeti hadsereg bevonulása.

A megszálló román csapatok távozásával végre bevonult a nemzeti hadsereg, élén nagybányai vitéz Horthy Miklós fővezérrel, mind a mai napig dicsőségesen országló kormányzónkkal. A nemzeti hadseregnek Budapestre bevonulása jelzi a nagy fordulópontot az anarchiából való kibontakozás tekintetében. Amint a nemzeti hadsereg az ország belső rendjét helyreállította, erőteljesen megkezdődött a szervező munka, mely az országban nyugalmat teremtett, visszaállította az alkotmányt, a törvény uralmát és a hatósági tekintélyt s lehetővé tette a termelő munka megindítását.

A trianoni diktátum.

Az anarchiából való kibontakozás után, 1919 decemberében a szövetséges és társult hatalmak legfőbb tanácsa felszólította a magyar kormányt, hogy a béke megköthetése végett meghatalmazottjait küldje el Párizsba. A magyar békeküldöttség el is utazott a békekonferencia színhelyére, ott azonban teljesen el volt zárva a külvilágtól s Neuilly elővárosba internálva, szinte foglya volt a győztesek gőgös gyülekezetének.

A párizsi békekonferencia teljesen elütött a történelemben ismert minden előző béketanácskozástól. A béketanácskozások történelmi formája az, hogy előzetes fegyverszünet védelme alatt a had-

ban álló felek vitatják meg a kötendő béke feltételeit. Párizsban nem így történt. Ott összejöttek az antant megbízottai, mindannyian nagy felkészültséggel és óriási segédszemélyzettel. Ezek a megbízottak az ellenfél, tehát a középeurópai hatalmak (Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária és Törökország) jelenléte és megkérdezése nélkül, önmaguk között, saját kényükre és kedvükre elkészítették a békediktátumokat, amelyek teljes elkészülte után egymásután külön-külön meghívták az ellenséges államokat és eléjük terjesztették az egyoldalúan megállapított békefelételeket — à prendre ou à laisser. A megidézett középeurópai hatalmaknak ezeket az egyoldalúan megállapítot békefeltételeket változtatás nélkül kellett elfogadniok, mert el nem fogadás esetére az antant és a kisantant egész haderejével való megszállás és még keményebb leigázás volt kilátásba helyezve.

A nagyvilágot csak a német kérdés érdekelte, s mihelyt a békekonferencia a német kérdést elintézte, teljesen megszünt a világnak addigi feszült érdeklődése a békekonferencia munkája iránt. De nemcsak az érdeklődő külvilág, az átlagember, hogy úgy mondjam, az utca embere volt ilyen felfogásban, hanem magok azok a politikusok és diplomaták is, akikből állott a békekonferencia és akik vagy mint intézkedők, vagy mint tanácsadók, szakértők, munkatársak a világ új rendjének megalakításában részt vettek. Amíg a német kérdés volt szőnyegen, mindenki talpon volt, és lázas munka ment végbe minden vonalon, mihelyt azonban a német kérdés, mint elintézett, lekerült a békekonferencia napirendjéről, teljesen megcsappant a konferencia érdeklődése, alább hagyott a kutató munka, az elsőrendű politikusokat, államférfiakat, diplomatákat másodrendű garnitúrák váltották fel, s ezek szinte apatikusan intézték el a többi volt ellenségek ügyét, s csupán egyetlen szempontra ügyeltek, arra, hogy az engesztelhetetlenség addig alkalmazott mértéke továbbra is változatlanul megmaradjon. Ez a második időszak volt az, amikor a nagyantant vezető államférfiai és politikusai, illetőleg helyetteseik már csak azt sürgették folytonosan, hogy vége szakadjon a roppant mód elhúzódó tárgyalásoknak, s az aktív cselekvést átvették a mi utódállamaink hirhedt politikusai, a Benesek, Bratianuk és társaik, akik nem csappant, sőt a végletekig felcsigázott tevékenységgel tárgyaltak tovább és ásták sírját azoknak a volt ellenségeknek, elsősorban Magyarországnak, akik sorsának intézésére a németek után került rá a sor. Bekövetkezett a hamisított statisztikai adatokkal és egyéb mesterségesen gyártott álbizonyítékokkal támogatott hazugságok és félrevezetések fénykora, amidőn a viszonyokkal nem ismerős és már teljesen apatikus nagyantant politikusokat ezek a fürge haszonlesők orruknál fogva vezették, illetőleg vezették félre. Azt a szörnyű lelkiismeretlenséget és hajmeresztő könnyelműséget, mellyel ezek a másodrendű béketárgyalások folytak, Hunter-Miller és Nicholson kitűnő forrásmunkái világítják meg teljes meztelenségükben. Mindketten a békekonferencia segédkező diplomatái közé tartoztak és mindketten saját élményeiket, saját tapasztalataikat, saját egyidejű feljegyzéseiket dolgozták fel munkájukban. Szédületes élmény megismerni ezekből a munkákból azt a rettenetes könnyelműséget, tudatlanságot és felületességet, mellyel nemzetek sorsát döntötték el a konferencia tanácskozásain.

Azoknak a politikusoknak, akik ekkép rosszhiszeműen félrevezették a párizsi békekonferenciát és így voltakép okozóivá váltak azoknak a gyalázatos békeszerződéseknek, amelyeknek szomorú eredménye az, hogy a világháború után több gyujtó anyag halmozódott fel, mint a történelem folyamán bármikor, — természetesen gondjuk volt arra, hogy hamis tanaik elterjesztésére óriási propaganda álljon rendelkezésükre. Ezt a propaganda hadjáratot, amelynek szellemi vezére Benes volt, nagy körültekintéssel és hatalmas anyagi eszközökkel szervezték meg. A hadjárat sikeres volt, mert a békekötéskor Magyarország agyonrágalmazottan, teljesen befeketítetten állott a világ közvéleménye előtt, mint olyan ország, mely a trianoni mostoha sorsra rászolgált, s melyet a trianoni büntető ítélet igazságosan sujtott.

Magyarország esetében kapóra jött az országot időközben négyhónapi időtartamra hatalmába ejtett bolsevizmus is, s Magyarországot utolsónak hívták meg akkor, amikor már kibontakozott a bolsevizmus által teremtett kaotikus helyzetből, és rendes kormányt tudott alakítani. Az 1920 januárjában Párizsba érkezett és Neuillyben internált magyar békeküldöttséggel azután közölték az egyoldalúan megállapított gyilkos békefetételeket, melyekre a békeküldöttség hatalmas ellenokfejtéssel válaszolt s vonatkozó jegyzékeiben a helyzetismeret, a tudás, a logika, a földrajz, a történelem és a gazdaságtudomány köréből vett meggyőző érvek egész tömegével bizonyította be a békekötési tervezet tarthatatlan voltát, s végezetül egyetlen egy követeléssel állott elő, azzal, hogy a nemzetközi jog közismert elvei szerint és a Wilson által proklamált önrendelkezési jog alapján mindazokon a területeken, melyeknek Magyarországtól való elszakítását tervezik, népszavazás tartassék, melynek döntését Magyarország magára kötelezőnek ismeri el. A jegyzékeket a békekonferencia átvette és mindössze annyi engedményt tett, hogy a magyar békeküldöttség elnöke, gróf Apponyi Albert egy

óra hosszat a békekonferencia előtt élő szóval is kifejthette érvelését. Azonban kősziklára hullott a világ akkori legnagyobb szónokának nagyszerű előadása is, mert a békekonferencia ridegen fenntartotta imperialista álláspontját és Millerand francia miniszterelnök, mint elnök aláírásával ellátott jegyzékében elutasítólag válaszolt, teljesen mellőzte a népszavazásra irányuló kérelmet is, s követelte a békeszerződés tervezetének záros határidőben való aláírását. Ez a kitűzött határidő legutolsó napján, 1920. évi június 4-én tényleg meg is történt. A magyar törvényhozás pedig az ellenállhatatlan kényszer hatása alatt gyászkeretbe foglalva törvénybe iktatta a gyilkos trianoni békediktátumot (1921. évi XXXIII. törvénycikk).

A népszövetség.

A porig sujtott csonkaország nagy önmegtagadással fogott hozzá a romok eltakarításához és a konszolidáció nagy munkájához, egy percre sem mondva le arról, hogy alkalmas időben ki fogja vívni a sérelmek orvoslását és az igazságtalanul elszakított területek visszaszerzését. A nemzet életkérdésévé lett a revizió. E téren a kormány kezei kezdetben egészen meg voltak kötve, sőt arra is rákényszerítették a kormányt, hogy a magyar irredentizmus társadalmi szervét, a Területvédő Ligát feloszlassa. A kormánynak ez a kikényszerített intézkedése azonban legkevésbbé sem vonta maga után a leigázott nemzet lemondását a revízióról. Ellenkezőleg, a szervezkedés ezen a téren mind erőteljesebben indult meg.

Maga a kormányzat a törvényhozás jóváhagyásával 1922-ben beléptette Magyarországot a nemzetek szövetségébe. Kevésbbé abban a reményben, hogy ott a Magyarországon ejtett igazságtalanságok orvoslást fognak nyerni, mert hiszen közismeretű volt a népszövetség oly egyoldalú megszervezettsége, amely intézményesen biztosította a háború győztesei javára a föltétlen döntés jogát, — hanem inkább abból a célból, hogy a népszövetség tanácskozásait szószék gyanánt használhassuk fel arra, hogy onnan lehessen hirdetni a Magyarországon elkövetett igazságtalanságokat, és megismertetni azokat az egész világgal, melynek túlnyomó része előtt teljes homályban volt az, hogy miképpen bántak el a békekonferencián Magyarországgal. Tagadhatatlan, hogy a felvilágosító munka, melyet a kormány és kiküldöttei, főleg állandó genfi megbízottja, gróf Apponyi Albert a népszövetség közgyűlésein és egyes bizottságaiban végeztek, sokat használt a magyar ügynek, noha ezt a testületet magát egyoldalúságának és elfogultságának szűk látóköréből még annyira sem sikerült kiemelni, hogy Magyarországot csak egyszer is beválasztották volt a népszövetség tulajdonképpeni intézőszervébe, a tanácsba. A népszövetség teljes részvétlensége, főleg a kisebbségi kérdésben tanusított bűnös érzéketlensége végül is arra birták Magyarországot, hogy követve Németország és Olaszország példáját, 1938-ban kilépett a népszövetségből.

A revizió.

Amellett, hogy a kormány évek során át intézményesen résztvett a népszövetség ülésezésein s ezzel szolgálta a világ felvilágosításának ügyét, itthon is hatályosan megindult a revizió érdekében való társadalmi szervezkedés. Ennek vezető szervévé a Magyar Reviziós Liga lett, melynek megalakítására voltakép Rothermere Lordnak fellépése adta meg a lökést. Lord Rothermere, aki különben a világháború alatt, mint municiós miniszter egy darabig az angol kormánynak is tagja volt, s aki testvére volt annak a Lord Northoliffnek, aki a háború alatt az antantnak sajtópropagandáját vezette s így lényeges tényező volt Magyarország tragédiájának előkészítésében, — a háború után mint magán érdeklődő ellátogatott Magyarországra s itt szerzett megfigyelései alapján írta saját lapjában, a rendkívüli elterjedtségnek örvendő Daily Mail 1922 június hó 21-i számában szenzációs cikkét: „Magyarország helye a nap alatt." Lord Rothermere éleslátásával felismerte azt a hallatlanul igazságtalan és brutális elbánást, melyben Magyarországot a békekonferencián részesítették, s önmegismerése alapján, melyhez természetesen a részletekig menő tanulmányok járultak, egyszerre a magyar ügy lelkes szószólójává vált a világsajtóban. Az a körülmény, hogy ez a sajtófejedelem a világközvélemény figyelmét a magyar kérdésre irányította, felbátorította a hazai köröket, hogy itthon is erőteljesen megszervezzék a reviziós hadjáratot. A Délvidéki Otthonból indult ki a kezdeményezés, amely 1927. augusztus 11-én a Reviziós Liga megalakítására vezetett. A Magyar Reviziós Liga tisztán társadalmi alakulat, mely a nagyközönségre támaszkodik és a munkájához szükséges anyagi eszközöket is igen kíméletes módon a nagyközönségtől szerzi meg. Működése kettős irányú s legnagyobb részében nem a nyilvánosság előtt folyt le és nem is az elé tartozik. Tevékenységének egyik célja: itthon a csonkaországban ébrentartani a lelkesedés tüzét, azt a törhetetlen akaratot, amely Nagy-Magyarország helyreállítására irányul. Tevékenységének másik, mindenesetre fontosabb része: a külföld felvilágosítása és ezen az úton törekvés a világ közvéleményének Magyarország javára való kialakítására.

Ami a Liga itthoni munkáját illeti, az részben nyilvánosan folyt le azokon a nagygyűléseken, melyeket szerte a csonkahazában időnként tartott avégből, hogy az ország különböző vidékein az érdeklődők nagy számát megismertesse a mindenkori külpolitikai helyzettel s ennek megvilágításában rámutassan mindazokra a módozatokra, melyek szerint a revizió ügyét tovább lehet fejleszteni, aminek természetesen alapfeltétele az, hogy az ország egyetemes közvéleménye sziklaszilárdan kitartson a revizió követelése mellett. A Ligának ezen tevékenysége körében sok szempontot kell figyelemben tartania, nevezetesen tiszteletben kell tartania a mindennapi külpolitika követelményeit, amelyek nem egyszer egyenes vonatkozásokban hallgatást avagy a nyilvános megnyilatkozások letompítását teszik kötelességgé, éppen avégből, hogy elkerültessék minden, ami hivatalos külpolitikánk tevékenységére zavarólag hathatna. A külpolitika az a tér, amelyen a nemzetnek egységesen kell kormánya mellé sorakoznia, mert kifelé — s így van ez minden öntudatos államban — csak egységet szabad mutatnunk, mindenkor egységesen kell fellépnünk s hivatalos külpolitikánknak a súlyt meg kell adnunk az által, hogy pártkülönbség nélkül az egész nemzet áll a hivatalos külpolitika mögött. Így bizony gyakran kívánatos, hogy amidőn a külügyi kormány valamely külpolitikai kérdésben valamely utódállammal közvetlenül vagy közvetve a nyilvánosság elől elvont tárgyalásokat folytat, ezeket a tárgyalásokat és az eredményt, mellyel azok járhatnak, ne kockáztassuk irredenta megmozdulásokkal, viszont vannak olyan esetek, amidőn éppen hivatalos külpolitikánk alátámasztása érdekében szükségesek a mennél erőteljesebb revíziós és irredenta megmozdulások. Ezeknek a belföldi gyűléseknek megtartása tekintetében tehát a politikai célszerűség szempontjait nem volt szabad a Ligának figyelmen kívül hagynia, s éppen ezért ezek rendezésében, esetleg ezek rendezésének elmulasztásában vagy elhalasztásában külügyi kormányunk kívánalmaihoz feltétlenül alkalmazkodnia kellett, noha egyébként a Liga teljesen független úgy a kormánytól, mint minden pártpolitikai szervezettől.

A Liga nagyobb fontosságú feladata a külföld felvilágosítása. Egészen sajátszerű az, hogy a világközvélemény mennyire tájékozatlan volt Trianon felől és mindarról, ami azzal kapcsolatban van. Az ellenséges propaganda által rólunk világszerte elterjesztett balhiedelmeket kellett sarkaikból kiforgatni s a történelem és a való események megvilágításában helyreállítani a megrágalmazott Magyarország jóhírnevét. A kormány után, amelynek azonban sok diplomáciai szempontot kell figyelembe vennie és emiatt gyakran kötve vannak a kezei, ennek a feladatnak jelentékeny, főleg társadalmi része, elsősorban a Magyar Reviziós Ligának jutott osztályrészül, mely azt megfontolt tervszerűséggel intézi mind a mai napig. Nehéz feladat, mert a rágalmat könnyen elhiszik s az mint futótűz terjed tovább, a rágalomtól való megtisztítás útja azonban göröngyös és tövisekkel van tele, mert előbb a meggyökeresedett előítéleteket kell eloszlatni és csak azután következhetik sorra az igazi felvilágosító és építő munka. A Magyar Reviziós Liga a nyilvánosság elől elvont csöndes tevékenységében a fősúlyt arra helyezte, hogy az országok sorsának alakulására befolyással bíró külföldi tényezők: a parlamentek tagjai, a sajtó emberei, a tudósok és történetírók, a társadalom vezető elemei, a kultúrális és hitélet kiválóságai, valamint a közgazdasági élet irányadó egyéniségei nyerjenek tárgyilagos felvilágosítást a való helyzetről. Azt igyekezett elérni, hogy mindezek a tényezők tanulmányozzák és ismerjék meg azt a sok hazugságot és félrevezetést, melyekkel annak idején az érdekelt politikusoknak sikerült kicsikarniok a kárhozatos békeszerződéseket. Hogy tanulmányozzák az ezeréves magyar történelmet, a Kárpátok medencéjének földrajzi és közgazdasági természetét és sajátosságait, melyek mindannyia az itt élő népek megértő együttműködését írja elő parancsolólag. Hogy megismerjék a Kárpátok és a Dráva-Száva között fekvő ennek a nagy magyar medencének, mely a világ legtökéletesebb geografiai és gazdasági egysége, földrajzi, történelmi, gazdasági és geopolitikai egyéniségét. Hogy a Dunavölgyének népi elhelyezkedéséről világos képet nyerjenek s elfogulatlanságukban maguk győződjenek meg arról a vezető hivatásról és kötelességről, mely Magyarországnak, mint a Dunavölgy centrumának teszi feladatává a Dunavidék megszervezését. Mindezen irányadó szempontok alapos tanulmányozására és feldolgozására a Magyar Reviziós Liga összeköttetései alapján a világ sok kiváló íróját és tudósát nyerte meg, kik saját tanulmányaik alapján Magyarország megismerésének és ezzel kapcsolatosan a reviziónak valóságos világirodalmát teremtették meg. Kiváló német, olasz, angol, amerikai, francia, lengyel, holland, svéd, svájci, spanyol, finn és egyéb nemzetbeli írók és tudósok írtak a lefolyt két évtized alatt nagyértékű munkákat Magyarországról és a revizióról, munkákat, melyek már egész könyvtárt — mintegy 200 kötetet — tesznek ki és egytől-egyig előkelő szellemű szerzők tollából erednek.

A külfölddel való érintkezés megkönnyítésére a Liga a külföld előkelőbb helyein állandó titkárságokat tart fenn, melyeknek az a feladata, hogy

az illető állam hivatalos és nem hivatalos tényezőivel a magyar kérdést igaz valóságában megismertessék és evégből maguk is tartsanak nyilvános előadásokat és ilyenek tartására kiváló külföldi személyiségeket is rábirjanak. Ezek a titkárságok a külföldről számos társasutazást irányítottak Magyarországra, külföldön magyarbarát egyesületek megszervezését segítették elő, sőt sikerült egyikmásik jelentős országban a magyar kérdés iránt érdeklődő parlamenti tagokat csoportokká tömöríteni, melyek ismételten el is látogattak Magyarországra és saját tapasztalatik alapján a magyar ügyet parlamentjeikben állandóan felszínen tartották és a magyarság iránti rokonszenvet fokozták.

Mint a Liga külföldi propagandájának igen lényeges tényezőjére, legyen szabad rámutatnom arra is, hogy a Liga négy idegennyelvű folyóiratot tart fenn, ezek: Donaukurier, Corriere del' Danubio, Nouvelles Danubiennes, Danubian Review, amelyek német, olasz, francia, illetőlek angol nyelven állandóan szakcikkeket hoznak a revizió köréből és szakszerű feldolgozásban feltárják az összes időszerű eseményeket a revizió, a kisebbségi kérdés, a lefegyverzési kérdés és más rokonproblémák terén. Ezek a sajtóorgánumok a német, olasz, francia és angol nyelvterületeken eljutnak szinte minden számottevő tényezőhöz.

A Felvidék déli részének és Kárpátaljának visszatérése.

A nélkül, hogy egy szermernyit is levonnék külügyi kormányaink céltudatos politikájának értékéből, mellyel Magyarországnak újból tiszteletet és megbecsülést biztosítottak a nemzetközi életben s a nélkül, hogy az itthon működő egyéb kiváló társadalmi tényezők érdemeit legkevésbbé is lefokozni akarnám, még sem mulaszthatom el, hogy kifejezést ne adjak annak a meggyőződésemnek, hogy annak az eredménynek kivívásában, hogy Magyarország jóhírneve a külföldön helyre van állítva és, hogy a magyar revizió kérdését széles e világon mindenütt jelentős nemzetközi ügynek tekintik, a mint ilyent tárgyalják, — kiváló része van a Magyar Reviziós Ligának is, amely szorosan a maga társadalmi szervezetének keretei között, zajtalanul, de fáradhatatlanul dolgozott és dolgozik a világfelvilágosítás nagy munkáján. És alighanem számottevő része van a Liga céltudatos munkájának abban is, hogy amidőn megérettek a revizió első gyümölcsei, és a csehszlovák köztársaságnak, ennek az erőltetett, gyökértelen, mesterséges állami alakulatnak széthullásával megtörtént a Felvidék déli részének és Kárpátaljának visszacsatolása a csonka hazához, — ez ellen a revizió ellen a tárgyilagos külföldön sehol egy visszatetsző hang nem emelkedett.

A revizióra irányuló munkánk a Felvidék déli részének és Kárpátaljának visszacsatolásával koránt sem lanyhult el. Sőt az a körülmény, hogy a revizió első, nagy jelentőségű eredményét vérontás nélkül lehetett elérni, arra sarkalta a kormányt és a társadalmat egyaránt, hogy a munkát az eddigi nyomokon folytassa tovább törhetetlenül mindaddig, amíg meg nem kapjuk azt a teljes elégtételt, amellyel a sors adósunk.

A további eredmény nem is késett, és a tengelyhatalmak erőteljes erkölcsi támogatása mellett 1940 szeptemberében egy további hatalmas és ugyancsak vértelen lépést sikerült tennünk a revizió terén. Visszakaptuk Erdélynek és az elszakított keletmagyarországi területeknek északi részét.

Erdély.

Midőn a honfoglaló magyarok Erdélyt elfoglalalták, Erdély mai lakosságából csak a székelyeket találták ott, akik a magyarokkal rokon turáni nép voltak s akik csak kevéssel előzték meg a bevándorló magyarokat és a magyar honfoglaláskor Árpád vezér seregéhez csatlakoztak. A szintén magyarul beszélő székelyeket a hódító magyarság határőri feladatokkal bízta meg s ezen feladatok teljesítése fejében kiváltságokkal látta el és messzemenő autonómiát biztosított számukra. A székelyeken kívül még csekély szétszórt szláv őslakosságot is találtak a magyarok Erdélyben, melyet azonban teljesen magukba olvasztottak. Ugyancsak határvédelmi szempontból telepítette le a XII. század közepén II. Béla király a szászokat Flandriából és a Rajna déli folyása mellékéről és nekik szintén széleskörű autonómiát adott. A szász autonómiát II. András király 1224-ben kiadott kiváltságlevele, az ú. n. Privilegium Andreanum szabályozta.

Mind a székely, mind a szász autonómia élén magyar királyi tisztviselők állottak: a székelyek grófja (Comes Siculorum), illetőleg a szász gróf (Comes Saxorum). Így tehát úgy az autonóm székelyföld, mint az autonom szászföld a magyar királynak és a magyar központi hatóságoknak volt alárendelve és mint ilyen élvezte a magyar királyok által engedélyezett autonómiát. Erdélynek többi területe, melyet csak magyarok laktak, teljesen olyan vármegyei kormányzat alatt állott, mint Magyarország egyéb részei, tekintettel azonban arra, hogy Erdély az egységes magyar állam legtávolabb fekvő része, Erdély élére a magyar királyok külön erdélyi vajdát is neveztek ki, aki a király állandó képviselője volt Erdélyben.

A vlachok, kiket ma románoknak neveznek, először a XIII. század elején tünnek fel Erdélyben. Ez a balkáni pásztorkodó nép a Kárpátok déli és keleti lejtőin legeltette nyájait, s azokat a nyári hónapokban az erdélyi havasokra terelgette. Az Erdélybe beszivárgott vlachok eleinte csak a királyi birtokokon, később egyházi és magánbirtokokon is letelepedhettek és alá voltak vetve a földesúri hatóságoknak. A törökök balkáni előretörése folytán Erdélyt új román települési hullám árasztotta el. A török veszedelem volt az okozója annak is, hogy az erdélyi három nemzet — a magyar, a székely és a szász — 1437-ben Kápolnán a külső veszedelem, tehát a törökök ellen való védekezés céljából unióra lépett. Ez az unió a török hódítás idejében — az 1526-i mohácsi vésztől 1691-ig — különálló magyar fejedelemséggé alakult. A török hódítás szomorú időszakában ugyanis a magyar királyságnak csak egyharmadrésze maradt a magyar királyok uralma alatt. A másik harmadrész átmenetileg a török hódítás martalékává lett, a harmadik harmadrész — Erdély — pedig mint önálló magyar fejedelemség tulajdonképpen menedéke és fenntartója lett a magyar állameszmének, mely a törökök által meghódított magyar területen átmenetileg egészen veszendőbe ment, a Habsburgok jogara alatt maradt magyar területen pedig a Habsburg királyok abszolutizmusa folytán nagyon meggyengült.

Erdélynek, mint magyar fejedelemségnek, alkotmánya rendi alkotmány volt, melyben a három nemzet — a magyar, a székely és a szász — részesedett a közhatalomban; mind a három széleskörű önkormányzaton felépült saját közigazgatással és törvénykezéssel. Az erdélyi fejedelemség a politikai és vallási szabadság klasszikus földje volt. Ebben a politikai és egyházi fejlődésben a románoknak, mint jobbágyi sorban maradt későbbi bevándorlóknak nem volt tetleges részük, mert nem volt politikai szervezetük, azonban a román jobbágy helyzete ugyanaz volt, ami a magyar jobbágyé, és a román jobbágyok közül is nemesekké lettek, akik érdemeket szereztek reá.

Erdély, mint magyar fejedelemség, belügyeit önállóan intézhette, azonban kénytelen volt a török szultán szuverenitását elismerni és neki adót fizetni. Az erdélyi rendek szabadon választották az ország fejedelmét, de azt a szultán erősítette meg méltóságában. Az erdélyiek lelkük mélyén sohasem tudtak megbékülni a török fennhatósággal és mindent elkövettek, hogy azt lerázhassák. A szerint, amint a magyarság érdeke megkívánta, hol a török, hol a Habsburg ház elnyomó politikája ellen viseltek háborút. Az erdélyi fejedelmek — a Báthoryak, a Bocskayak, a Bethlenek, a Rákócziak — nagyoknak bizonyultak az államszervezésben és a külpolitika művészetében is. Különösen Bethlen Gábor szerzett külpolitikájával magának és Erdélynek dicsőséget: Bethlen Gábor a harmincéves háborúban a Habsburg ház ellen harcolt és ért el fényes sikereket, a békekötésekben pedig nemcsak Erdély érdekeit óvta meg, hanem a Habsburg uralom alatt álló Magyarország alkotmányát is biztosította.

Nagy változás állott be az erdélyi fejedelemség életében, amikor a török hatalom hanyatlásnak indult és az egész keresztény világ összefogott a török birodalom ellen. Az egyesült keresztény seregek 1686 szeptember 2-án visszafoglalták Budavárát, és hamarosan felszabadult a török uralom alól egész Magyarország és Erdély is. Erdély mint a magyar szentkorona birtokállománya került ugyan vissza a Habsburg dinasztia uralma alá, s az 1691-ben kibocsátott Diploma Leopoldinum Erdély rendi alkotmányát is meghagyta ugyan, azonban Erdély mint ú. n. nagyfejedelemség gyakorlatilag a bécsi központi kormányzat alá került, s ez az állapot megmaradt mindaddig, amíg a magyarországi és az erdélyi rendek állandó sürgetésére Erdély, amely jogilag mindig Magyarországhoz tartozott, amely másfélszázadon keresztül mint külön magyar fejedelemség nehezen tűrte a török beavatkozást, s amelynek további másfél századon keresztül Bécsből történt tényleges kormányzása a Habsburgok visszaélése volt, — 1848-ban, majd újból 1867-ben ténylegesen is teljesen visszacsatoltatott Magyarországhoz (Erdélyi Unio) s egészen a trianoni jogfosztó békeparancsig egy testet alkotott Magyarországgal.

A visszacsatolás után alkotta az újból egységessé lett Magyarország az 1868. évi XLIV. törvénycikket a nemzetiségek egyenjogúságáról. Ezzel a román nemzetiség is, melynek kultúrális fejlődése már az erdélyi fejedelmek korában megindult és a XVIII. század elejétől kezdve rohamos léptekkel fejlődött tovább, politikailag teljesen egyenrangúvá lett a többi nemzetiségekkel, végkép megszünt tehát az a különbség, amely azelőtt politikai tekintetben fennállott egyfelől az erdélyi magyarok, székelyek és szászok, másfelől az erdélyi románok között, és a románok éppúgy részeseivé váltak a közhatalomnak és a közéletnek, mint a magyarok, székelyek meg a szászok.

A világháborút befejező párizskörnyéki békék, nevezetesen a trianoni békeparancs elszakította Magyarországtól és a román királysághoz csatolta Erdélyt. Azt az Erdélyt, mely ezer éven keresztül a magyar birodalom legválságosabb idejében, a 150 éves török uralom alatt is az egyetemes magyar törekvések fellegvára maradt, s mely a ma-

gyar életet, szabadságot és függetlenséget az elnyomás ezen ideje alatt átmentette jobb időkre.

A román királyságnak semmi történelmi jogigénye nincs Erdélyre. Az egységes román állam 1867-ben a két oláh vajdaság, a havasalföldi és a moldvai vajdaság (Munténia és Olténia) egyesüléséből keletkezett. Ez a két vajdaság eredetileg a magyar királyok hűbértartománya volt, amaz a XIII. század végétől, ez pedig a XIV. század elejétől kezdve. A XIV. század közepén török uralom alá került mind a két vajdaság. Még török uralom alatt történt meg a két vajdaság egyesülése fejedelemséggé, és ez a fejedelemség 1881-ben királysággá lett. Ennek az új román királyságnak tehát semmi történelmi jogcíme nincs Erdélyre, sőt, minthogy az oláh vajdaságok, melyekből a román királyság alakult, több száz éven át a magyar királyok hűbértartományai voltak, inkább Magyarország léphetne fel történelmi jogigénnyel a világháború előtti román területekre vonatkozólag.

Nincsen magyar lélek, mely örvendezve ne örvendene annak, hogy Északerdély immár visszatért hozzánk. Ime, az egymás után következő utolsó három év mindegyike a reviziós eszme egy-egy diadalát hozta meg, meghozta pedig vér nélkül, meghozta végeredményben annak folytán, hogy két hosszú évtized fáradhatatlan reviziós küzdelmének eredményeképpen a világközvélemény megismerte azt az otromba igazságtalanságot, mely velünk Trianonban történt és jóvá kívánja azt tenni. Igaz, hogy az eddigi eredményeket csak hatalmas szövetségeseink erkölcsi segítségével érhettük el, de kérdezem: ezt a hármas, vér nélkül való győzelmet elérhettük volna-e, ha nem ment volna át a világ köztudatába, hogy Magyarországgal olyan igazságtalanság történt Trianonban, amelynek orvoslása nélkül nem lehet rendet, nem lehet nyugalmat teremteni, nem lehet békés fejlődést biztosítani a Dunavölgyében, már pedig a Dunavölgyének békéje és nyugalma egész Középeurópa békéjét és nyugalmát jelenti.

Tizenhét-tizennyolc évig türelemmel várakoztunk. Dolgoztunk a világ felvilágosításán, a világ közvéleménye megváltoztatásán. S a 18., 19. és 20. esztendőben végre elértük azt, hogy egymásután szedegethetjük a revizió megért gyümölcseit, hogy a 93.000 négyszögkilométerre összezsugorodott Csonkaország 162.000 négyszögkilométerre szélesedett ki s nyolcadfél milliónyi lakossága immár tizenegyedfél millióra emelkedett. A tehetetlen kis csonkaországból erős hadsereggel rendelkező középhatalom lett, amelynek tekintélye van és amelyet az egész világ elismert a Dunavidék központi hatalmának.

A revizió nagy műve azonban még korántsem nyert befejezést. Sőt a társadalom reviziós szellemmel telítése és a külföld további felvilágosítása terén feladataink megsokasodtak. Vállaljuk és Isten segedelmével eredményesen megoldjuk ezeket a megsokasodott feladatokat is.

Mártírok és Hősök útján a magyarságért

LAÁR FERENC

A sóvidéki székely felkelés

1918 őszén Linder szavai: „Nem akarok katonát látni", félrevezették a harcban elfáradt embereket, bár a vezetők látták az ebben rejlő veszedelmet és igyekeztek meggyőzni az embereket a fegyveres erők szükségéről, mégis egy nagy része mindezzel nem törődve otthonába sietett, hol békés pihenést remélt. A gyulafehérvári nagygyülésen a románok kimondották az ókirálysághoz való csatlakozásukat. Ez ébresztette a szörnyű valóságra népünket mit jelent lefegyverezve szembenézni az ellenséggel. Aztán jött, rendfenntartás ürügye alatt, a román megszállás. Milyen keserves napokat éltünk át. Az idegen nyelven kiadott parancsokat, ha gondolkozás nélkül nem teljesítettük, megismertük az igazságszolgáltatásban eddig soha sem használt botbüntetést. Szívesen vettük volna fel ismét az eldobott fegyvert, de már késő volt. Nem akartuk elhinni, hogy idegen földön állva, mégis a magyar veszítse el a háborút, akinek hősiességét még az ellenség is elismerte. Későn eszmélt rá, hogy elárulták, amikor a fegyver letételére biztatták. Nap-nap után szaporodott a síró magyar községek, városok száma. Kétség és reménység között éltünk, csodára vártunk, amely sehogysem akart eljönni. Eltelt 1919 januárja is. A nyomás alól szabadulni vágyó lélek, kereste a lehetőségeket, ami a megváltást is elhozhatná. Csakis kintről, az anyaországtól vártuk a kezdeményezést, nem sejtettük, annak szorongatott, nehéz helyzetét, hiszen olyan ritkán és lassan jöttek a hírek, mintha acélfallal vettek volna körül bennünket. Az első hírek reményt keltettek szívünkbe, hogy készül a magyar hadsereg Erdély felszabadítására s ezt a hegyeken kigyuló lármafák adják tudtul. Ez lesz a jel, amire minden Székely megmozduljon, ha fegyver nincs, jó lesz a kasza és kapa is. Hányszor néztük a Harom tetejét, figyeltük Rapsonné várát, a korodi, siklódi hegyeket, vajjon honnan, merről jön az üzenet. Igy jutottunk el március végére.

31-én délután 4—5 óra között Szabó Nándor főszolgabíró, Leveleki Béla sómalom igazgató, Brósz Alfonz gyógyszerész gyógyszertárának külön szobájában beszélgettünk. Jelen volt még egy román hadnagy Parajd katonai parancsnoka, kinek nevére ma már nem emlékszem. Nem egyszer figyelmesek lettünk távolról hangzó fegyverek ropogására, — azzal nyugtattuk meg magunkat, hogy a helybeli csendőrség legénysége gyakorlatozik. Együttlétünket egy rekedt hang zavarta meg: „Itt vannak a magyar katonák!" A hadnagy úr kiugrott a szobából és a szemben fekvő jegyzői iroda udvarán keresztül a temető felé vette útját, mi többiek haza siettünk. Abban a pillanatban érkeztem a Malom-utca torkolatába, amikor a csendőrlaktanya irányából három társzekér fordult ki, fegyveres emberekkel. A község piacán megállapodtak. Érdeklődve a történtek iránt, kérdésemre, hogy ki a parancsnokuk és honnan jönnek, zavaros feleleteket adtak. A parancsnokuk mondották, egy Kovács nevü főhadnagy, aki most tárgyal Urbán Andor bányaigaz-

gatóval. A főhadnagy urat a községbe behatoló idegenek között, akik legnagyobb részt szovátaiak voltak, nem találtam meg. A megzavart lakósok percek alatt ellepték a község piacát. A csendőrségtől bántalmazott és a rekvirálások miatt elkeserített emberek fejvesztetten és fenyegetőzve szaladgáltak a községben és így lefegyverezték a csendőrséget. Szerettem volna bizonyosságot szerezni arról, hogy valóban jön-e a magyar hadsereg, s a postáról Fuer Irén, az akkori postamesternő beleegyezésével telefonon felhívtam a marosvásárhelyi térparancsnokságot, megkérdezvén, hogy mi az ujság? Kérdésemre egy nyugodt hang felelt, hogy minden rendben van. Az ismeretlen kérdésére, hogy ki beszél, már nem feleltem. A nyert válaszból arra következtettem, hogy a felkelés nem volt előkészítve és a mozgalomnak komoly alapja nincs, de azzá fejlődhetik.

Az események gyors ütemben követték egymást. A község katonaviselt lakósai katonai alakulatokba csoportosulva bejárták a községet. A csoportok parancsnokának Boócz Endre járási számvevő, tartalékos századost választották meg. Század parancsnokok Mánya Gerő főhadnagy, Zilahi S. Géza hadnagy és Benkő Mózes hadnagy voltak. Az esti órákban rendes időben befutott a küküllő- és nyárádmenti vonat. A vasutasok már útközben értesültek a sóvidéken történtekről, azt is közölték, hogy a vasút mentén minden csendes. Ez a körülmény csak megerősített abban a meggyőződésemben, hogy a mozgalom helyi jellegű. Az esti szürkületben a község vezető emberei és a csapatparancsnokok a parajdi társalgó körben megbeszélést tartottunk. A legnagyobb bizonytalanság uralkodott a jelenlevőkön, kapkodás, fejetlenség lett urrá a lelkeken. A szomszédos községek értesítésére kiküldött küldöncök azzal a válasszal tértek vissza, hogy készek fegyvert fogni, de nincs fegyver. A hosszas tanácskozás eredményeként leszögeztük a következőket: 1. a felkelés mindössze pár községre terjedt ki, 2. a benyomuló idegenek megzavarták Parajd község lakósainak kényszerű megadással viselt nyugalmát. 3. Elhamarkodott lépésünkért bizonyosan büntető expedíciót vezet a község ellen a román katonaság.

A további teendőkre nézve megállapodtunk abban, hogy a csendőröket őrizetben kell tartanunk és hogy bántódásuk ne legyen, őrséget állítunk a laktanyába és élelmezésükről gondoskodunk.

Tartva attól, hogy az éjszaka leple alatt újabb idegen csoportok nyomulhatnak a községbe, a bevezető utakra fegyveres őröket állítottunk. A csendőrség néhány tagja Korond községben teljesített szolgálatáról szekéren tért haza szolgálati helyére. A kiállított őrök a sötétben nem ismerték fel a közeledő csendőröket és megadásra szólították fel őket, a csendőrök a felszólításra fegyvertűzzel válaszoltak és 3 parajdi magyar református ember, névszerint: Zsombori Károly harangozó, Fülöp Ábel Sándor és Nagy G. János földmívesek meghaltak.

Április 1-én reggel Kovács Mihály állami iskola-igazgató és Kakucs György állami tanító izgatottan közölték velem a három ember halálát és ennek nyomán fellépő elkeseredést, amely a csendőrök azonnali kivégzését követeli.

Feldult lelki állapotban a piac térre rohantam, ahol együtt volt a község lakóssága, követelve a csendőrök főbelövetését. A férfiakat felkértem, hogy beszéljük meg újból a teendőket és őrizkedjenek az elhamarkodott lépésektől. Célom az volt, hogy a megtörtént szerencsétlenség után, még nagyobb szerencsétlenségnek elejét vegyem. Hosszas vita után sikerült meggyőznöm az embereket álláspontom helyességéről, melyszerint: a csendőröktől elvett fegyvereket az üres községi hivatalba lerakjuk. A csendőrőrmestert felhivatom és utasítom, hogy felettes parancsnokságának, jelenlétemben tegyen telefon jelentést a történtekről és végül vállalkoztam, hogy a temetés után Kicsid Béla római katholikus lelkésztársammal fogadom a bevonuló román katonaságot, megbocsátást kérve a község számára, tekintettel arra a körülményre, hogy a csendőrség lefegyverzésén kívül, más rendzavaró esemény nem történt. A község lakósai szomorú lemondással szívükben szétoszlottak. A férfiak fejszéjüket karjukra vetve, nekivágtak a Bucsin erdő rengetegeinek; egyrésze, amikor aztán elfogyott az élelme, hazatért, talán csak azért, hogy mégegyszer lássa házatáját és szeretteit. Ezeknek sorsa a szomorú fogság lett, a naponkénti verés és éheztetés; a többiek elszéledtek és csak hosszú hónapok multán jelentkeztek, hogy megosszák sorstársaikkal a fogság gyötrelmét.

A három áldozatot még aznap eltemettük, félvén, hogy a bevonuló román katonaság megzavarja a temetési szertartást. Ősi szokás szerint a már megkomfirmált egyént a templomban megtartott istentisztelet után kísértük utolsó útjára. 22 év után is megremegek, amikor arra a temetésre gondolok. Három utcából egyszerre indult el a temetési menet a verőfényes tavaszi napon a templom felé. Községünk apraja, nagyja felekezeti különbség nélkül jött el, hogy bizonyságot tegyen együttérzéséről. Három családapát temettünk el egyszerre, apró gyermekeik és feleségeik kábultan, mert fel sem foghatták az őket ért súlyos csapást, várták a vígasztalást és a „miértre" a feleletet. Együtt sírtunk mindnyájan. Nemcsak az árván maradt családokat sirattuk, hanem önma-

Biblioteca Judeţean
— HARGHITA —

gunkat is, mert ijesztő módon állott előttünk a fenyegető büntetés réme.

A három áldozat temetése után lelkemben emésztő tépelődéssel elindultam a román katonaság fogadására. Látom-e még családomat, mi lesz gyermekeimmel? Uralkodtam magamon, senki sem látta, hogy én is remegek. Este 9 óráig várakoztam a parajdi állomáson, de katonaság egyik irányból sem érkezett.

Hazatérve, törődötten, kimerülve leültem asztalom mellé, mérlegelve a büntetés súlyát, a bosszú határát. Épen lefeküdni készültem, amikor tépelődéseimből sűrű fegyverropogás térített magamhoz, ugyanebben a pillanatban már döngették a kapumat is. Feleségemmel riadtan néztünk egymásra. Ha bejönnek mi lesz velünk, tettük fel a kérdést. Kinyitottam az előszoba ajtót és vártam a katonákat. Egy káplár vezetése alatt benyomult négy katona. Az ebédlőben vártunk rájuk, nekünk szegzett szuronyaiktól mozdulni sem tudtunk. Román szóval fogadtam, értésükre adva, hogy paphoz léptek be. A szitkok és káromlások özöne zúdult rám: „ti papok vagytok a gazemberek, ti szítjátok az elégületlenséget, titeket akasztunk fel először.“ Majd házkutatás ürügye alatt a szekrényekből kidobták a ruhaneműt, ágyainkat átkutatták és az éjjeli szekrényre letett órámat zsebre vágta a káplár úr. Ez az éjszaka a rémségek éjszakája volt. A katonák házról házra járva elszedték az ennivalót, a férfiakat összefogdosták, az asszonyokat és gyermekeket durvaságukkal úgy megfélemlítették, hogy ezen az éjszakán senki sem hunyta álomra a szemét. Mire felvirradt április 3-a, mintegy 80 férfiút vetettek fogságra. A foglyokat óránként megverték és éheztették, majd kezdetét vette a foglyok kihallgatása, elmondhatatlan torturák között. A csapatok parancsnoka egy román alezredes volt, aki segédtisztje kíséretében beszállásolás ürügye alatt meglátogatott. Udvariasan fogadtam, beszédközben utaltam híveim ártatlanságára, bocsánatot kérve számukra. Feleletéből következtetve, semmi jót sem várhattunk. Ma is emlékszem szavaira: „Érthetetlen előttem, — mondotta, — a magyarok küzdelme Erdély megtartásáért, hiszen ez a föld a mienk volt és csak azt vettük vissza, amit a románoktól elraboltak.“

Ezredes úr, válaszoltam, én két osztályt a naszódi román gimnáziumban tanultam, a történelem tanárom sohasem tanította, hogy ez a föld valaha is a románoké volt. „Ez úgy van, ahogy mondom,“ és tenyerével az asztalra vágott. Feleségem önkénytelenül felugrott. Az ezredes úr észbekapva elnézést kért és sietve távozott. A következő napok abban merültek ki, hogy ártatlanul letartóztatott emberek érdekében jártam közbe az ezredes úrnál; sikerült nehány foglyot kiszabadítanom. A község bírája, idős Fülöp György emberfeletti erőfeszítéssel igyekezett a katonaság élelmezését ellátni. Mindenben segítettem, tanáccsal, élelmiszerrel. Híveimet biztattam, hogy a lehetetlent is kíséreljük meg, abban a hitben, hogy ezzel enyhítjük helyzetünket. A foglyokat Szovátáról, Sóváradról, Alsó-Felsőfalváról, Korondról és Nyárádremetéről, Parajdra szállították. A korondiak bűne az volt, hogy a Parajdról elmenekült román hadnagyot elfogták és *Vinczeffi Zsuzsika* vezetésével irgalmatlanul elverték. A sóvárdiak között volt *Farkas Dénes* atyánkfia is, aki a szovátai állomáson egy vadászfegyverrel rálőtt *Donetea* nevü román hadnagyra és azért halállal bűnhődött, bár a lövés célttévesztett és egy pár serét a tisztiszolga lábába furódva nagyobb sérülést nem okozott.

1919 április 6-án, vasárnap lévén, a délelőtti istentisztelet után egy pillanatra megállottam a templom előtt, beszélgetve azzal az egynehány emberrel, akik elmerészkedtek a templomba. Szokatlan kiabálás, lábdobogás, futólépések üteme, zavarta meg rövid beszélgetésünket. Figyelmünket leköti a katonák rendszertelen futkosása. Valaminek történnie kellett, újabb veszély szakadt reánk, vagy csakugyan megérkeztek a magyar katonák, akikre mindig vártunk. Kérdésemre az egyik katona felvilágosított, hogy üldözik ifjú Gagyi Lázárt, aki megszökött. Nem is került meg csak szeptember havában, amikor önként jelentkezett.

Magam is vártam letartóztatásomat, mert a vizsgálat kiakarta deríteni azt az ismeretlen telefonálót, aki a marosvásárhelyi térparancsnokságot felhívta. Dicséretére legyen mondva Fuer Irén postamesternőnek, hogy sem fenyegetésre, sem verésre nem árult el. A jelzett napon délután 3 óra tájban kitekintve az ablakon, látom, hogy az ezredes magához inti az egyik katonáját s lakásomra mutatva utasításokat ad. Feleségemet a legroszszabbra előkészítve kiléptem a lakásomból és fogadtam a katonát, aki tört magyarsággal értésemre adta, hogy hivat az ezredes úr. Tétovázás nélkül siettem az ezredes elé. Szeme a fekete szemüvegen át is izott a gyűlölettől. Köszönésemre rövid szavakkal közölte, hogy a hadsereg parancsnokság megerősítette Farkas Dénes, sóváradi lakós főbelövetését, amit ma délután végrehajtanak, tehát az elítéltet készítsem elő a halálra. Percekig állottam némán, hang nem jött ki az ajkamon, végre nagy nehezen megszólaltam: hát lehetséges egy embert kivégezni, akinek minden bűne az, hogy elsütötte fegyverét anélkül, hogy emberéletben kárt tett volna? Megmondtam! hangzott a

kategórikus parancs. Nagy János az egyházfi épen akkor haladt el kettőnk mellett. Magamhoz szólítottam, meghagyva, hogy menjen lakásomra, hozza el a palástomat és az Urvacsorai felszerelést. Mire az egyházfi visszatért, a község minden utcájából fegyveres katonáktól kényszerítve özönlöttek a lakósok a piactérre. Ugyanakkor egy sűrű, sötét tömeg közeledett a csendőrségi laktanya irányából: az egymáshoz láncolt foglyok, élükön Farkas Dénessel.

A katonaság oszlopokban helyezkedett el, Farkast Dénest az ezredes szembe állította Donetea hadnaggyal és megkérdezte, hogy ismeri-e? Amire ő azt felelte, ismerem. Honnan ismered, — folytatta az ezredes. Onnan — mondotta Farkas Dénes, hogy a szovátai állomáson rálőttem. És miért lőttél rá? Azért mert oláh —, ez volt a felelet.

Az ezredes kihirdette az ítéletet. Beszédében többször megismételve, hogy mindenki halállal bűnhődik, aki fegyvert emel a román katonára. Bosszut lihegő beszédét ezekkel a szavakkal fejezte be: Most jöjjön Mánya Gergely és szabadítsa ki ezt az embert. Szerencsére Mánya Gerő akkor már az erdők között bujdosott.

Mintegy 30 fegyveres katona körülfogta az elítéltet, én a körbe léptem, azzal a néma imádsággal: Én Istenem, adj erőt életem legnehezebb szolgálatának elvégzésére! A szertartás megkezdése előtt megkérdeztem: óhajt-e élni az Uriszentvacsorával? Nagyon óhajtom, felelte Farkas Dénes. Talán már a következő percben sem tudtam volna megmondani, hogy mi volt az elítélthez intézett beszédem és együttes imánk tartalma, csak azt tudom, hogy mindketten éltünk az Uriszentvacsorával és a szertartás befejeztével önkéntelenül megcsókoltam az ütlegektől eltorzult arcát. Az ezredes a testvéri csóktól felháborodva, újabb beszédbe fogott, gyalázó szavakkal árasztva el az elítéltet és a magyarokat. Azután megindult a szomorú temetési menet. Elől egy század katonaság, ezt követték a letartóztatottak, majd körbefogva nekünk szegzett szuronyok között lépdeltünk ketten: az elítélt és én. Utánunk özönlött a beláthatatlan tömeg, végül a menetet ismét egy század katonaság zárta be. Utunk a Király utcán vezetett végig, kikanyarodva a főútra, majd a hegyoldalban fekvő temető útjára tértünk. Utközben Farkas Dénes megkért, hogy szüleinek, feleségének és testvéreinek tolmácsoljam utolsó üzenetét: Mondja meg tiszteletes úr, hogy félelem nélkül nézek szembe a halállal, ne aggódjanak, a szomorúság se emésszе őket, mert én a kötelességemet teljesítettem. Más ember is ezt tette volna, ha fegyver van a kezében. Mindig szerettem őket, ők is szeretettel gondoljanak rám. Amikor mindketten elfojtottuk sírásunkat, újból megszólalt: „Tiszteletes Úr! Milyen szép temetésem van nekem, ragyogó napfényben egy egész község apraja-nagyja kísér utolsó utamra, egyedüli vígasztalásom, hogy odakerülök én is az öreg Damjanich mellé.“

Valóban kora tavaszi napfényben fürdött a temető oldala. A téli hó alatt átázott föld alig engedett fel, a félig rothadt füves talajon a temetési menetben résztvevők nehezen kapaszkodtak fel a kálváriás úton. A katonák szuronnyal bíztatták az elmaradottakat. Itt is, ott is, egy-egy sikoltás, jajgatás hangzott el. Egy csonka kopjafánál álltunk meg, melynek tövében 1916-ban magyar katonák ástak lövészárkot, és ez még betemetetlen volt. Úgy éreztem, hogy én is elítélt vagyok. Egy pillanatra úgy tetszett, mintha Farkas Dénes még akart volna valamit mondani. Gyöngéd szóval fordultam hozzá: „Testvérem ezeket az utolsó perceket szenteld a jó Istennek és szeretteidnek.“ Elmondottuk az Úr imáját, ezalatt a katonaság megtette az előkészületeket a kivégzésre. Az elítélttel szemben felállott 16 katona; 8 térdreereszkedett, 8 állott, élükön Donetea hadnaggyal. A foglyot a kopjafához kötötték. Még egy kísérletre szántam el magamat. Az ezredestől kegyelmet kértem, az elítélt számára hivatkozva arra, hogy már átélte a halál félelmeit. Elutasított azzal, hogy csak Istennél nyerhet kegyelmet. Farkas Dénes sejtette, sőt bizonyosan tudta, hogy kegyelmet kértem, mert megköszönve jóságomat, az ezredestől még csak annyit kért, hogy bekötözhessék a szemeit, amit ez kegyesen megengedett. Az előkészületek befejezésével félreállottam és ekkor hangos vezényszóra eldördült 8 fegyver, pár pillanat elteltével újabb 8 fegyver döreje töltötte be a holtak néma birodalmát. Az ezredes szükségesnek tartotta egy harmadik beszédben is megleckéztetni a parajdi magyarságot, beszédjét azzal a fenyegetésével fejezte be, hogy „mindenki takarodjék haza és az orrát sem merje senki az ablakon kidugni, mert halál fia.“ Megtiltotta a lámpák meggyujtását, hozzám fordulva ezeket mondotta: „Lelkész úr, átadom a halottat, teljesítse kötelességét.“ Most mondja ezt ezredes úr? És ha az éjjel ezt a szerencsétlen halottat a kutyák kikaparják, mi történik akkor? „Semmi közöm hozzá, átadtam a halottat, cselekedjék belátása szerint“ hangzott az ezredes kíméletlen válasza. Befejezve a párbeszédet, a halott felé fordultam, akit a katanák a lövészárokba fektettek. Az egyik katona, vagy részegségében, vagy a hazafiságának lendületétől hajtva, emberfej nagyságú követ kapott fel és a halotthoz vágta. Ezredes úr — szóltam, ez a kegyelet, nézze, mit követett el a katonája. A tör-

téntek után nem merem állítani, hogy felháborodása igaz volt, annyit mindenesetre megtett, hogy a katonát lefegyvereztette és az őrséggel a parancsnokságra bekísértette.

Az esti szürkületben Farkas Dénes tetemét koporsó nélkül hantoltuk el a lövészárokban. Az elhantolást végignézte az egyik hadnagy. Rövid ima után palástomat karomra véve, hazaindultam. A hadnagy úr útközben kezemhez nyult, megfogva ütőeremet, gúnyosan nézett rám. Megértettem mozdulatát és így szóltam hozzá: „Megnyugtatom hadnagy úr, hogy nem félek. Nincs annyi ágyuja és gépfegyvere Romániának, hogy engem megfélemlítsen!" A hadnagy védekezett, hogy ő nem is reám célozott, csupán azt akarta kifejezni, milyen megátalkodott emberrel volt dolgunk. Nem hadnagy úr, Farkas Dénes hős volt, tudatosan halt meg egy gondolatért, egy eszméért, ezt az embert egyedül én ismerem, mert én kísértem ki utolsó útjára. Ismétlem, Farkas Dénes hős volt."

A hadnagy úgy látszik, nem hallgatta el szavaimat, mert pár nap elteltével a katonák is Farkas Dénesről, a hősről beszéltek.

A kivégzést követő napon első dolgom volt a felhantolt helyet megnézni és a koporsót megrendelni. Értesülve, hogy úriasszonyok ájultak el és tehetetlenül vitték őket haza, elindultam látogatásokra. Dr. Kovács Gábor bányafőorvos és felesége sírva fogadtak. „Hát még meddig élhetünk és van-e értelme az életnek"? tették fel a kérdést. Vígasztalnom kellett a kétségbeesetteket, pedig én is vígasztalásra szorultam. Látogatásom után kilépve a kapun, öreg, töpörödött emberpárral találkoztam. Megszólítottak: Mi a tiszteletes urat keressük, azt mondták, hogy itt találjuk meg. Én vagyok, akit keresnek. A két öreg zokogva borult reám és elcsukló hangon rebegték el, mi a Farkas Dénes szülei vagyunk és a temetésére jöttünk el. Erőt véve magamon, átadtam a szeretett gyermek, a hős utolsó izenetét, megnyugtatva őket, hogy a temetés már megtörtént, csak a sírbatétel van hátra, azt elvégzik a parajdi hívek. Ne szállítsák haza a holttestet, nyugodjék a mi temetőnkben, tanui voltunk szenvedésének és megőrizzük áldott emlékét... Nem szóltunk egymásnak és éreztük, hogy magunkra vállaltuk azt a szent kötelességet, amit az érettünk való szenvedés reánk ruházott. A sírt gondoztuk és ismeretlen kezek nap-nap után virággal ékesítették Farkas Dénes sírját.

Mintegy három hétig tartotta megszállva a katonaság a községet. A foglyokat, névszerint: Boócz Endre, Bakó Albert, Biró János, Boér János, ifj. Balogh Lajos, Ambrus Mózes, Szekeres Károly, Nagy Lajos, Cseresznyés György, Zsombori Károly utász, Csiki János, Nagy Károly, Zsombori Sándor, Lukács Gergely, id. Fülöp Albert, Kálmán János, Izsó András, Fülöp Albert, Simofi Dániel, Gagyi János, Kénesi Lajos, Horváth Zsigmond kovács, Szász András kereskedő, Stángel Frigyes, ifj. Fülöp D. József, Cseresnyés János, Hosszú Károly parajdi lakósokat;

Farkas János, Hajdó Sándor sóvágó, Pál Sándor, Bálint Ferenc, Fülöp György, Hajdó Balázs, Hajdó Márton, Molnár István, Bálint Károly, Sükösd Károly, Molnár Dénes, Kármán Mihály alsósófalvi lakósokat;

Fülöp András, Kiss G. József, Ágoston Lázár felsősófalvi lakósokat;

Imre Pál, Fábián Mária, Schuller Jánosné, Vinceffi Zsuzsánna, Makó János, Ravasz Sándor, Oláh István korondi lakósokat;

Zárug Ferenc, Vigh Sándor, Berecki Antal, Pál G. Dénes, Boér Miklós, Zsombori Sándor, Duka Lajos, Hajdó István, Medgyes Mihály szovátai lakósokat és a többieket, akikről feljegyzéseim nem maradtak, Székelyudvarhelyre szállították, onnan Szamosújvárra, majd Nagyenyedre, végül Déván helyezték el őket. Kicsid Béla római katholikus lelkésztársammal útrakeltünk, hogy híveinket a dévai börtönben meglátogassuk. Sok kilinceselés után sikerült a foglyokkal pár percig beszélgetnünk, átadva azt a kevés pénzt, amit a hitvestársak vagy szülők küldtek. Sürgettük a foglyok kihallgatását és szabadon bocsátását. Mármár azt hittük, hogy útunk sikerrel jár, de egy hét elteltével a hadsereg Békéscsabára vonult és foglyait magával vitte. Békéscsabáról visszahozták őket Nagyszebenbe, amiről egy ismeretlen egyén értesített. Említett lelkésztestvéremmel ismét útra keltünk Nagyszeben felé. A nagyszebeni fogolytáborban egy napot töltöttünk a foglyok között, istentiszteletet tartottam és megbeszéltem velük, hogy kihallgatásuk alatt hogyan viselkedjenek, mit valljanak, hogy másoknak ne ártsanak. A fogságban Ambrus József és Stángel Frigyes parajdi lakósok meghaltak.

A hadbíróság elnökénél lépéseket tettünk a foglyok kihallgatása iránt. Hónapok teltek el anélkül, hogy erre sor került volna. Minden második héten Nagyszebenbe utaztam. Látva, hogy kérésem meghallgatásra nem talál, kihallgatást kértem Maniu Gyulától, az akkori román kormányzótanács elnökétől, akitől igéretet nyertem, hogy a hadbíróságnál közbenjár. Az audiencia délutánján különös tisztelettel fogadtak a hadbíróság tagjai, részükről is biztatást kapva, hogy most már semmi sem állja útját a foglyok kihallgatásának, mert Maniu óhajtja. Ismét eltelt két hónap eredmény nélkül. Boócz Endréné és sógornője Fejes Áronné kíséretében, ki Maniu személyes ismerőse,

újból audiencián jelentem meg a kormányzótanács elnöke előtt. Igéret és igéret... de a hadbíróság nem mozdult. Egy nagyszebeni asszony útján értesültünk, hogy pénzzel eredményt érhetünk el, ezt közöltem a foglyokkal, akik minden áldozatot vállaltak, csakhogy a fogságból szabaduljanak.

Mi lelkészek és a foglyok váltót írtunk alá, ezt leszámította az egyik nagyszebeni pénzintézet és visszaszámitolásra áttette a marosvásárhelyi agrártakarékpénztár parajdi fiókintézetéhez. A váltókölcsön egy csekély hányadát a vádlottak kifizették, nagyobb részét a marosvásárhelyi agrártakarékpénztár Leveleki Béla fiókfőnök javaslatára törölte.

1919 augusztus 7-én a hadbíróság elrendelte, hogy a csendőrség Kicsid Béla római katholikus lelkészt, Zilahi S. Géza református kántor-tanítót, Horváth Mihály szabót és engem tartóztasson le és kísérjen Nagyszebenbe. Mint foglyok érkeztünk Nagyszebenbe, de szomorúságunk mellett örömünk is volt, mert a foglyaink egyrésze szabadon sétált a város utcáin. A pénznek erdménye volt. N. B. százados hadbíró a vizsgálat vezetője az említett asszonytól átvette az összeget s erre megkezdte a foglyok kihallgatását és szabadlábra helyezését. Sor került reánk is. Egy heti ottidőzés után valamennyien hazatérhettünk. Hátra volt még Mánya Gerő, aki elbujdosott s egyszerű pásztornak öltözve rejtőzködött a hegyekben és Gagyi Lázár ügye, akinek sikerült megszöknie. Szeptember havában ezek is jelentkeztek, az említett asszonynak kifizették a vérdíjat és december havában ők is hazatértek.

A foglyokat a hadbíróság minden esztendőben megidézte, de ügyük tárgyalására nem került sor.

1926-ban az Avarescu párttal kötött választási paktum alapján a magyar párt több mandátumhoz jutott. Udvarhely vármegye egyik képviselői mandátumát elnyerve a parlamenti ülésszak megnyitása után a magyar parlamenti csoportot megkértem, hogy foglalkozzék a sóvidéki Székely felkelés ügyével. A csoport határozata alapján a magyar párt emlékirattal fordult Goga Octavian belügyminiszterhez, akinek ajánló levelével megjelentem a brassói hadtest parancsnoka előtt. Az ügy ad acta tétetett. A rövid lélekzetű Avarescu kormány bukása után a liberális párt jutott ismét uralomra, a kormány elővétette a felkelés ügyét. Közel 120 vádlott és tanu jelent meg a brassói hadbíróság előtt 1927 november havában. 11 napi tárgyalás után a megjelent vádlottakat a hadbíróság felmentette, az időközben Magyarország területére menekült vádlottakat in contumaciam életfogytiglani, vagy 15 évi kényszermunkára ítélte.

A várva-várt nagy nap beköszöntött, a magyar honvédség bevonulása, Erdély északi részének ezzel együtt a székelyföldnek és benne a sóvidéknek felszabadítása bekövetkezett. 22 éven keresztül a sóvidéki, de különösen a parajdi embernek a hatóságok előtt kevés becsülete volt. Amint kiejtette Parajd község nevét, rögtön felkiáltottak a hatósági emberek: „igen! Parajd! ismerjük!“ Ez azt jelentette, hogy számon tartják viselt dolgainkat és jó lesz vigyáznunk magunkra, mert különben kijár a büntetés.

A fájdalmas visszaemlékezések után áldozzunk egy rövid percet Farkas Dénes emlékének, a sóvidéki felkelés hősének, aki vérével pecsételte meg Magyarország jövőjébe vetett hitét; ebből a forrásból merítsenek a késő utódok erőt a boldogabb nagy magyar jövendő munkálására.

NÁNÁSI JÁNOS

A nyárádmagyarósi sortűz

„A kormány ismét nem ura a helyzetnek".

A rövid életű román kormányok között példa nélkül állott Tatarescuék négy éves uralma. De a szokatlanul hosszú időt a változatossághoz szokott nép is megsokalta. A csodabárányok mozogni érezték talpuk alatt a földet.

Maniu lepaktált Codreanuval s az így egyakolba terelt tömeg komoly fejfájást okozott Tatarescuéknak. A derék ellenzék ugyanis nem csak szóval győzte, hanem puskával is. Már nem lehetett a románságot könyökből kirázott rendeletekkel félrevezetni. Tatarescuék nem számíthattak a románságra.

Az akkori választási törvények szerint az uralmon lévő pártnak 40 százalékos szavazatot kellett biztosítania és akkor a képviselői mandátumok 75 százalékát maga nyerte el. A király az új választások levezetésével Tatarescut bízta meg. Nem volt más mód, a magyarokat kellett az urnáktól elriasztani.

Tisztítják a terepet.

A végzetes választás előzményeit Nánási János dr. a Magyar Párt akkori jogi képviselője idézi fel.

— „Nagyon jól tudtuk, hogy a magyarságnak nehéz szerepe lesz a választáson. Már a választás előtt alapos tisztítást végzett a kormány és a „megbízhatatlan elemeket" eltávolította útjából. Így került sor Porubsky főispán leváltására is, akinek helyébe a választási hétpróbát derekasan kiállott Cretu prefektus került.

Cretu sietve maga mellé vette megbízható csendőrőrnagy „munkatársát" és karöltve, a helyszínen állapították meg, hova lesznek majd a csendőr és katonai kordonok felállítva, hova kell fegyveres erősítés. A parancs — lehetőleg egyetlen magyart sem engedni választani!

A Magyar Párt sem ült tétlen. Olyan választási harcot készített elő, amilyenre még nem volt példa kisebbségi küzdelmeinkben. A jelöltek minden falut végig jártak, minden magyart kötelességteljesítésre szólítottak.

A választási körzeti központokat lehetőleg úgy helyezték el a románok, hogy az a magyarok számára megközelíthetetlen legyen. A Magyar Párt haditervet dolgozott ki: A falvak nem egyenként járulnak az urnákhoz, hanem az egyirányból jövő községek egyesülten mentek szavazni. A magyarokat Willer József, Laár Ferenc, Egei Jenő, dr. Biró István, Nánási János és Elek János vezették.

Így folyt le egy szavazás.

Nánási János elmondja miként folyt le egy szavazás a kisebbségi jogokat biztosító román uralom alatt.

— „Felsőoroszban volt a választási körzet központja. Azzal voltam megbízva, hogy a székely választókat az urnákhoz vezessem. Igyekeztünk a legtávolabbi faluból kiindulni és lehetőleg a csendőrséget és katonasággal megerősített községeket elkerülni.

Ez alkalommal Vadad volt a legalkalmasabb a kiindulásra. Éjfélkor megkondultak a harangok (a faluban nem volt csendőrség) és a szavazók felsorakozva elindultak Iszla felé. Az Iszla előtti hegyen nagy lármával mentünk át, hogy az iszlaiak ébredjenek fel és csatlakozzanak hozzánk. Az Ehedi hegytetőn megint megismétlődött a jelenet. Ehedről Hodosra majd Jobbágytelkére mentünk. Jobbágytelkén egy árva csendőrőrmesterrel találkoztunk, de ez utunkra engedett, mert tudta, hogy a következő faluban erős csendőrkordon vigyáz a

kormány épségére. A remetei mezőn tényleg utunkat állta nehány csendőr. „Megálljt" kiáltottak és mivel a tanácsukat nem fogadtuk meg utánunk is lőttek. Magam tárgyalásba bocsájtkoztam velük és amig az egyezkedés folyt közöttünk, addig az 1000 embert kitevő tömeg besétált a választási körzetbe és leadta szavazatát.

Rajvonal — sortűz.

Igy indult el 1937 december 20-ának hajnalán öt, hat székely község szavazói kötelességüket megtenni.

Nyolcszáz, ezer ember ereszkedett le a hajnali ködben a Nyárádmagyaroshoz két és fél kilométerre eső szűk völgyeskében. A völgy alig volt száz méter széles. Az út mentén megdagadt kicsi hegyi patakocska állta útját annak, aki kitérni szándékozott. Lucskos tél. Azelőtt hosszan esett s csak aznap hullott egy kicsi hó.

A menetelőket kemény hang állította meg útjukban.

A szűk völgyben hat, nyolc csendőr és vagy tíz katona rajvonalba fejlődve feltűzött szuronnyal állta útját az ezres tömegnek.

A karhatalom élén Pereni Juliu mikkházi jegyző úr állt.

Valaha Perényi Gyulának hívták, míg a legszennyesebb renegátok sorába nem aljasodott.

Tény az, hogy a nyárádmagyarosi gyilkos ő volt elsősorban.

A hajnali óráktól délelőtt 11 óráig álltak az emberek feltartóztatva. Senki el nem ment. Várták a további intézkedést, mert a „jegyző úr" szerint a választási kerületben olyan nagy a torlódás, hogy meg kell várni, amíg a tömeg egy része szétoszlik.

Közben kocsin, vagy gyalogszerrel érkeztek a környéki magyar papok, tanítók, vezetők és a párt kiküldöttei. Perenit nem lehetett jobb belátásra bírni.

Tizenegy óra körül a helyszínre érkezett Abos József deményházi plébános. Pereni ismerte a plébánost és megadta az engedélyt, hogy kocsijával áthajtasson a rajvonalon.

A tömeg látván, hogy a plébános kocsija átmegy a kordonon azt hitte szabad az út és megindult.

Szó sem esett több.

Pereni lekapta válláról vadászfegyverét és sortüzet vezényelve elsőnek lőtt a tömegbe. Egyidőben sült el hét csendőr fegyvere. (A katonák nem lőttek.)

És nyomban összeesett tizenegy székely ember.

A halottak eltűnnek.

Pánik tört ki. Az emberek egy része a közeli malom háta megett keresett menedéket.

Az úton elesettek: Siklódi József, Sinka Károly, Siklódi János, Barabás György, Bodon János, Csont Benjámin, Bodoni Péter, Siklódi Sándor, Márton Károly, Sükösd Sándor, Balázs Antal.

Kettő közülük a helyszínen meghalt.

A halottak magas intézkedésre eltűntek. Senkit nem engedtek közelükbe. Temetésükön senki részt nem vehetett. Isten tudja hol nyugosznak.

A történteket még Abos plébános hírül vitte Dimitru választási körzet-elnöknek, aki nyomban értesítette az ügyészséget, főispánságot és a választási elnököt. A hatalom gyorsan intézkedett. Lehetőleg mindent eltüntetni. A főispán teherautókat küldött nyomban a helyszínre. A sebesülteket beszállították Marosvásárhelyre. Az állami korházba helyezték el őket, bár kérték, hogy a szanatóriumba kerüljenek. A kórházban egy ember meghalt, egyet gyógyulófélben lévő nyilt sebével haza küldtek — ezt otthon érte a halál.

A magyarság négy jeltelen mártírja: Márton Károly, Sükösd Sándor, Balogh Antal, Siklódi Sándor. Szegénység és gyermekek maradtak utánuk. A sebesültek nagyrésze munkaképtelenné vált. Ki lábát, ki karját vesztette.

A románok alapos munkát végeztek.

Igy csinálták a történelmet is.

A kiküldött vizsgálóbíró azonnal kihallgatta a tanukat. A jegyzőkönyv veszedelmesen megközelítette az igazságot. Cretu prefektus tehát új bizottságot küldött ki, mely szűk baráti köréből verbuválódott és amelynek élén a táblai főügyész állt. A tények egyszeriben megváltoztak. Az új jegyzőkönyv szerint a csendőrök önvédelemből használták fegyverüket, mert a „megvadult magyarok földre döntötték őket."

A törvényszéki ügyész a kihallgatás után áttette az ügyet előzetes vádirattal a vizsgálóbíróhoz. Az igazság azonban veszedelmes volt a kormányra nézve. A Distransky (lengyel származású) ügyészt sürgősen kihelyezték járásbírónak egy kis községbe. Dr. Rusu vizsgálóbíró sejtvén a következményeket, kérte, hogy vonják vissza vizsgálóbírói megbízatását.

Ekkor egy új embert dr. Poboran járásbírót bízták meg a vizsgálattal (Bár példa nélkül állott, hogy járásbíró vizsgálóbírói teendőket végezzen) Poboran figyelmen kívül hagyva az ügyész és a vizsgálóbíró helyszínen felvett jegyzőkönyvét, megszüntető végzést hozott. Karierjének alakulá-

sán sokat lendített ez a végzés, mert nemsokára mint törvényszéki elnököt láttuk viszont.

A vádlottak javára önvédelmet állapított meg.

A végzés ellen beadott fellebbezést a tábla mellett működő vádtanács, az iratok tanulmányozása nélkül elutasította. És végső forumon a Semmisítőszék is igazat adott a gyilkosoknak.

Nem használt semmi. Felsőbb utasításra hamisították itt az igazságot.

Álljon hát itt a gyilkosok névsora.

Pereni Gyula jegyző, ...

Georgescu Nicolaie szakaszvezető, Cicioveanu Mihail őrmester, Haidar Roman, Pepene Joan, Rubas Joan, Popa Miron csendőr-közlegények.

Pereni vadászfegyverét a vizsgálat alatt egy marosvásárhelyi liberális ügyvéd kicserélte. A bizottság megállapította, hogy a fegyvert egyetlen esetben sem sütötték el.

A renegát gyilkos jegyző Marosszentgyörgyön ‚működött' a bécsi döntésig. Akkor nyoma veszett munkatársaival együtt. Átszöktek abba az országba, ahol azóta is orgyilkosságok véres sorozata tarkítja a történelmet.

A halottak és sebesültek hozzátartozóinak megsegítésére gyüjtést indított a Magyart Párt. A nyomorékok és sebesültek kórházi költségeit is közadakozásból kellett kifizetni, mert a román állami kórház nem engedte ki karmai közül addig őket, amíg az utolsó gézköteget is meg nem fizették.

* * *

Eddig szól a szomorú történet. Azóta sokminden megváltozott. De a halottakat senki sem támaszthatja fel.

MACSKÁSSY ATTILA

A craiovai pör (1940 április 12)

(Nagyvárad-Kolozsvár-Craiova)

A trianoni csapás levágta országunk keleti részét és Erdélyt Hazánk Istentől megformált testéről, de nem tudta elfajítani a levágott részek lakóinak érzelmi világát. A kegyetlen és igazságtalan ítélet mindenétől megfosztotta az erdélyi talan ítélet mindenétől megfosztotta az erdélyi magyarságot. Kiszedte a magyar gazdák lába alól az édes anyaföld vérrel áztatott holdjait, kihullatta a fokozatosan súlyosbodó adóterhekkel a magyar iparos kezéből a szerszámot, lehuzatta az uzsorarendszerű ellenőrzéssel a magyar üzletek redőit és a kéjelgésig fajult iskolapolitikájával már elemista korában megnyomorította a magyar ifjúságot.

A meggyalázott, naponta arculütött erdélyi magyarság a 22 évi ostromot, elnyomatást lelkének csodálatos emelkedettségével kiállotta és magát olyan faji öntudattal vértezte fel, mely átvezérelte az erőszakos, sovinista uralom legfájdalmasabb mozzanatain is. A mindennapi ütések súlya alatt a magyarság lelkében csak kristályosodott a hazatérés reménye. Sőt Erdély román lakósainak is egy része sóhajtozott az egyenes, igazságos magyar államigazgatás után. *Nem egy esetben hallottam román nemzetiségű jegyzőt, ügyvédet, gazdálkodót siránkozni a letűnt régi, jó időkről.*

Az erdélyi magyar embert az jellemezte a román uralom alatt, hogy lelkében egy pillanatra sem aludt el az a tudat, hogy ez a föld az övé, a bércek, a völgyek az ő őseinek dicsőséges honalapító és megtartó munkáját hirdetik. Bárhova ment, lépett minden felszabadította lelkében a büszke öntudat rezgéseit és ez az igazi, magyar lelkirezgés hullámozta be 22 éven át a magyar lelkeket. Ez az állandó rezgés tette képessé arra, hogy dacolni tudjon az évente n-szer váltakozó román kormány minden elnyomó törekvéseivel.

A hazatérés reménye az elszakítás pillanatában született meg. A természeti kölcsönös hatások elvekép élt, erősödött a hazatérés vágya és reménye. Tudtuk jól, hogy *a trianoni éjszaka nem tarthat örökké.* Lelkünkben kigyulladtak a reménység sugarai és az isteni igazságszolgáltatásban bízó erdélyi magyarság sötét, trianoni egét bevilágították a reménység erőt adó sugarai. Elnyomatásában függetlenítette magát az elviselhetetlen valóságtól és minden köznapi fájdalmát elnémította a hajnalodás várása. Ezért tudott összeszorított ajakkal, dacoló némasággal tűrni, szenvedni, várni és reménykedni.

Ez a lelki magatartás ezer esztendő dicsőséges emlékének tükrében vizsgálva, több mint a történelmi jog megnyilatkozása. Ez az isteni elrendelésnek felismerése. *Ebből a felismerésből fakadt az erdélyi magyar lélek ideálizmusa.* És ez az eszményiség vezette a magyar életet. Ebből a tudatból, mint kiapadhatatlan forrásból táplálkozott a Trianonban halálra ítélt magyarság.

A román kormányok felismerték az erdélyi magyarság nagy lelki erejét. Azt is tudták, hogy ezt megsemmisíteni semmiféle törvénnyel nem lehet. Egyetlen módszerben bizakodtak: a lángoló lelkű zsarátnokok erőszakos kioltásában. E lehetőség felismerése alapján minduntalan lefogták, bebörtönözték a magyar eszme harcosait. Az irredentizmussal vádoltakat minden tárgyi bizonyíték nélkül elítélhette a román igazságszolgáltatás. Felebbezni nem lehetett. Ilyen formán szinte naponta ítéltek el *„irredentákat"*. A 22 esztendő alatt sok *„irredenta pör"* támadt. Ezek között méreteiben

és jelentőségében a legnagyobb az ugynevezett *„craiovai pör.“*

Előzmények.

A Felvidék egy részének visszatérése alkalmával a román közvélemény átalakult. Megértették, hogy a *„nici-o brazda“* (egy talpalattnyit sem) elméletben tarthatatlan és nélkülözi a történeti és nemzetiségi jog alapját. 1939-ben ez a felismerés mind jobban erösödött és tettekben is kifejezésre jutott. *Az ókirályságbeli románság 1939 tavaszán szinte futva hagyta el Erdély városait.* Valóságos menekülés indult meg (mint ezt pörünk tárgyalásán, Craiovában az ókirályságbeli védöügyvéd nyiltan hangoztatta is). Ennek láttára a megszállt területen lakó magyarság szíve hevesebben dobbant és érezte, közeledik a hajnal. Ismerve a román hadsereg magatartását, mi sem természetesebb, hogy önvédelemre, rendfenntartásra gondolt. Igy született meg az *„Önvédelmi Szervezet“* gondolata. Rövidesen megindul a szervezkedés Szatmárnémetin majd Érmihályfalva, Székelyhíd, Szilágysomlyó, Zilah, Nagybánya, Máramarossziget, Zsibó, Dés, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, Csíksomlyó, Udvarhely, Sepsiszentgyörgyön keresztül eljut a visszatért terület minden számottevö helyére. Ebben az idöben a mindig komolyan és ésszerüen gondolkozó magyarság felbuzdulva a Felvidék visszacsatolását közvetlenül megelözö idö hangulatától, azt vágyja, óhajtja, hogy az erdélyi magyarság is adjon hangot önrendelkezési vágyának. Ez nem valósulhatott meg. A politikai pártélet megszüntetésével az erdélyi magyarság nem rendelkezett semminemü érdekét hivatalosan kifejezö és védö szervvel. A diktatorikus kormányzás csak egy pártot ismert, az u. n. *„Nemzeti ujjászületés pártját“*. Az erdélyi magyarság politikai vezetöinek egy része bekapcsolódik ugyan az új pártba azzal a gondolattal, hogy ilyen módon biztosítsa a magyarság törvényes érdekeit. De nehéznek jelentkezö munkájában a magyar lakósság szívverése már nem támogathatja. A jelentkezö zavaros idökben a megnyugvást célzó lojális nyilatkozatok teljesen idegenek a magyarság lelkületének.

Ebben az idöben mind nyilvánvalóbbá válik az *Önvédelmi Szervezet* szükségessége. A tehetetlenségében féktelen románság már érzi a történelem parancsát és a kapkodó, rosszul szabott diktatura jelmezében Szent Bertalan éjszakákkal fenyegetödzik.

Az *Önvédelmi Szervezet* 1939 öszén már öntudatos, áldozatkész egységgé forradt és várta az események forrongásában a nemzeti kötelesség hívó szavát. Ebben a várakozásban megindul Szatmárnémetin a legvadabb önkény.

Letartóztatások.

1939 október 13-án, késö délután a szatmárnémetii kémelhárító bérence beállított *Koós* Endre kereskedö lakására és a meglepett kereskedönek megörzés végett egy csomagot adott át. Pár perc mulva megjelentek *Koós* lakásán a detektívek és a gyors házkutatás alkalmával természetesen megtalálták a fentemlített kompromitáló csomagot. Az áldott állapotban levö feleség szemeláttára a román detektívek félholtra verték Koós Endrét és Nagyváradra szállították. Mire *Koós* Endre visszanyerte eszméletét, már nem volt egyedül. Ott voltak már: *Kaizer* Ferenc szállító (Szatmárnémeti), dr. *Köpf* Károly theológiai tanár (Nagyvárad), *Linzenbold* Ferenc római katolikus pap (Szatmárnémeti).

A véresre vert csapat folyton nagyobbodik s pár nap mulva már mintegy 70 össze-visszavert, mozdulni is alig tudó magyar sinylödik a nagyváradi börtönben. S a román titkos szolgálatnak csak most jött meg az igazi étvágya. *Alig akadt magyar pap a határövezetben, ki ne feküdt volna véresre verve Nagyváradon.*

A nagyváradi börtön kicsinek bizonyult és a prédát szimatoló titkos szolgálat fogait vicsorgatva a lépni is alig tudó, agyonkínzott csapatot géppuskafedezettel futólépésben kihajtotta az állomásra, hogy a némábbnak igérkezö, kolozsvári katonai fogházban folytatódjék *korunk legállatiasabb és embertelenebb vallatása.*

Az eredményes vallatási módszer következtében a letartóztatások folytatódtak s pár nap elteltével már mintegy 150 ember és 6 nö tetvesedik, sinylödik a fogházban. Voltak a letartóztatottak között olyanok is, kik nem is tudtak az *„Önvédelmi Szervezet“*röl“. De müködött a kaloda, a trapéz, a 28-as, a puskatus, vallott mindenki és az új vendégeknek már nem jutott hely a fogházban.

A vallatási módszerek.

A féktelen román vandalizmus minden keresztényi érzésböl kivetközött pribék hada több mint két hétig kéjelgett a leggyalázatosabb vallatási módokban. A letartóztatás kálváriája a helyi csendörségek brutalitásával kezdödött. A megvert és összeláncolt „bünösöket“ a kolozsvári katonai fogházba szállították, ahol miután mindenüket elszedték, éhesen, szomjasan, elcsigázva a fényesen kivilágított vallatóterembe vitték egyenként. Itt a megbilincselt delikvenst a keresztkérdések pergötüze fogadta. Ha nem vallottuk, amit ök akartak, jött az elsö felvonás. A megbilincseltet átvitték a „kalodás“ terembe. Miután bekötötték a kalodába, kezét a lábfejéhez erösítették. Közben az egyik magyarul tudó detektív „atyai jóindulattal“ magyarázta: Te marha! Ha ezt

és ezt vallod és le is írod, nem lesz semmi bajod, azonnal hazaengedünk. A magyar ajkak azonban összeszorultak és elkezdődött a verés. Az első ütésekre felszisszentünk. Csend volt, csak a fejszenyél suhogása hallatszott. A pribék magából kikelve, extázisban követelte: *mondd, mondd, mondd!* Kezdett már nem fájni s az öntudat elvesztésének határán megjelent előttünk a keresztre feszített Jézus, a hitves, a lépni tanuló gyermek, a családtagok arca, a haza, a nemzet, a testvér, a Kárpátokon lengedező nemzeti lobogó. Mire felébredtünk valamelyik cella hideg padlóján, nem tudtunk járni, leülni, feküdni. Az ébrenlét nem tartott sokáig. Következett a második felvonás! Aztán a harmadik, negyedik. Ha valaki az ütések súlya alatt a szájába rágott dolgot elismételte, bilincseitől megszabadították és azonnal átvitték az írószobába. Udvariasan papírt, írószert adtak és megkérték, az előbbi szóbeli vallomás leírására. Legtöbb esetben ez az írásbeli nyilatkozat így kezdődött: *„Összeverve, megkínozva írok...“* Ilyen esetekben a vallatási filmet elölről kezdték pergetni.

Mivel a vallatás eredménye nem elégítette ki az éhes hadat, Bukarestből lerendelték a titkos szolgálat leghírhedtebb tagját. A sántalábú pribék (kit cellánként Hephaistosnak, Pipásnak, Kozareknek és Kenedinek becéztünk) legott meg is jelent a fogházban s a padláson a „sóhajok hídján“ felszerelte egyéni szerszámait. A padlás gerendájába csigát erősített és negédes szavakkal invitálta a soronlevőt: *gyere a sóhajok hídjára!* Hátul összekötött kezünknél fogva felhúzott a levegőbe. Az így lógó embert gumibottal, *„subanyéllel“* kezelte. Volt is eredmény. Soha meg nem történt dolgokat, ismeretlen neveket hintáztatott ki Kenedi mester az elalélókból. Az egyik római katholikus pap *(Schönstein* Márton), midőn a pribék a sóhajok hídjára hivogatta, megkérdezte: nem fél az Istentől felszentelt embereket akasztgatni? Gúnyosan felelte: hadd atyám az Istent, itt én vagyok az Isten.

A vallatások alkalmával különös kegyetlenséggel megkínzottak: *Albertini* N. (Szováta), *Adorján* Imre (Csíksomlyó), *Janitzky* Pál (Szatmárnémeti), *Póczy* Mihály (Kolozsvár), *Szenti* Kálmán (Zilah), *Jakó* Ádám (Székelyudvarhely), *Rozsy* Pál (Máramarossziget), *Simon* István (Szatmárnémeti), *Almai* József (Dés), *Szeri* Andor (Nagyvárad), *Désy* Ipoly (Székelyudvarhely), P. *Szőcs* Dénes (Csíksomlyó), *Jakab* Imre (Csíksomlyó), *dr. Köpf* Károly (Nagyvárad), *Kaizer* Ferenc (Szatmárnémeti), *Rácz* Lajos (Szatmárnémeti), *Pataky* László (Szatmárnémeti), *Horváth* József (Mocsolya), *Macskássy* Attila (Zilah).

A testi kínzásokon kívül a legembertelenebb módon lelki kínokat is okoztak. Így például velem a következőket csinálták. Elfogatásom előtti napon kaptam táviratot Budapestről, hogy Isten kegyelméből harmadik gyermekünk megszületett. Napokon át elkülönítve, teljesen üres szobában étlen, szomjan tartottak (egy magyar nemzetiségű őr 8 nap alatt háromszor dugva puliszkát dobott be a rácsos ablakon) és naponta megvertek, mert a nem létező rövidhullámú adóról nem adtam felvilágosítást. A nyolcadik napon azt hazudták, hogy a feleségem gyermekágyban meghalt és kijelentették: *„Te kutya, ha megmondod hova dugtad a rádióadódat, szabadon engedünk, hogy felnevelhesd árva gyermekeidet“!* Hogy ez után mi történt, azt legnagyobb részt csak elbeszélésből tudom. Kitörtem a cella ajtaját és hat fegyveres őrt leütve, a vizsgálatot vezető főpribéknek rontottam. *„Ez a sokat hangoztatott román műveltség? Ez barbárság! De vigyázzatok van Isten! És akármit csináltok, Kolozsvár mégis Magyarországé lesz! Most pedig lőjjetek agyon!“* Nem löttek agyon, de két nappal ma sem tudok elszámolni. Ezután dr. *Hosszu* László római katolikus pap (Nagyvárad) cellájába kerültem, ki éjszakákat imádkozott ágyamon ülve, míg végre öntudatomat visszanyertem.

De nehogy azt gondoljuk, hogy ilyen barbárságot csak velem csináltak! *Szenti* Kálmántól elszedték a ruháit és a letartóztatott feleségének vallatás közben a ruhákat odaadták azzal, hogy vigye haza, mert a férje meghalt. Szentiné nem szólt egy szót sem, de két hétig a kolozsvári rabkórházban epegörccsel feküdt.

Megemlítem a Jakó-család esetét. *Jakó* Albertet (Székelyudvarhely) a csendőrség több ízben kereste a lakásán. Fia, a gimnazista Ádám, a vonattal hazaérkező édesapját az állomáson ügyesen értesítette s így Jakó Albertnek sikerült az állomáson őt váró csendőrök kijátszásával, fia segítségével a Hargittába menekülnie. Székely parasztnak öltözve október 16-tól november 11-ig bolyongott Erdélyben, míg végre sikerült átszöknie. A tehetetlen csendőrség erről mit sem tudott és Jakó Albertet országszerte körözték. A körözés eredménytelenségére letartóztatták Jakó Albert családját és Kolozsvárra hozták. Jakó Éva 15 éves leányka, 39 fokos lázzal vörhenyben megbetegedve került a kolozsvári katonai fogházba! Elképzelhető, hogy milyen sorsa volt Jakónénak és leányának a durva, ízléstelen pribékek felügyelete mellett! Jakóné nagyságos asszony a kiállott izgalmakba belebetegedett és nem rég, 1941 januárjában hagyta el a korházat. A kis Ádit, ezt a kemény székely legénykét naponta ütötték, verték, eredménytelenül. Jakó Ádám mintaképe az igazi magyar fiúnak. *Szerencsére a Székelyföldön sok Jakó Ádám van és ezt ne feledjük el!*

Hirtelen beszüntetik a nyomozást.

A letartóztatások és az ezzel párosult kegyetlenkedések úgy a belföldön, mint a külföldön magukra vonták a figyelmet. Az Anyaország megdöbbenve vette tudomásul a román terror féktelenségét. A letartóztatott katolikus papok megkínzása *Róma tekintetét* Kolozsvárra irányította. Felfigyelt *Németország* is, hiszen *Zeyssz* Richárd szkv. német százados (Alsószopor) szintén a lefogottak között volt. A román kormány megijedt a szervezet méreteitől és a gyakorlati haszon felismerésére beállított észjárással hamarosan rájött arra, hogy ennek az ügynek elporlasztása román érdek. A méreteiben dagadó ügy azt bizonyította, hogy Erdélyben sorsával és helyzetével elégedetlen, tettrekész magyarság él, ami élő cáfolata a „Nemzeti ujjászületés frontjától" kivasalt és az interparlamentáris unió gyülésén fitogtatott elégedetlenségnek.

Ezen összetevő erők hatására november első hetében, egyik napról a másikra, hirtelen megszűntek a további letartóztatások, kínzások és vallatások. Ebből kifolyólag több letartóztatottat ki sem hallgattak. A külföldön is ismertté vált, embertelen kínzások hamis cáfolataképen a fogház emeleti nagytermében összegyüjtötték a megbotrotvált csapatot és istentisztelet közben fényképeket készítettek, hogy ezzel igazolják a bánásmód kifogástalanságát. Sőt átlag ötnaponta tíz percre az udvarra is levitték az egész társaságot s ilyenkor is szorgalmasan kattogtak a fényképezőgépek.

December 21-ig nem történt semmi különösebb. Annyi azonban bizonyos, hogy megszünt az állati vérengzés és a nyugtalankodó erdélyi kedélyek lecsillapítására hetenként egyszer, néha kétszer hozzátartozóink meglátogathattak és szigorú cenzura mellett néha levelezhettünk is. A látogatások megkönnyítésével és a csomagok beküldésével rabságunk ezen időszakában sokat fáradozott dr. *Bartha* Ignác országgyülési képviselő, kolozsvári ügyvéd. Az természetes, hogy az Erdély minden részéről érkező csomagok felbontva és megkilenctizedelve jutottak hozzánk. A csomagok felbontását és megdézsmálását azzal indokolták, hogy meg akarják akadályozni a „romlott ételek" fogyasztását. De arról elfeledkeztek, hogy napi eledelünktől *(meleg vízbe áztatott, romlott káposztalevél)* még a disznók is megbetegednének.

A látogatások alkalmával ügyesen osztogatott borravalók segítségével mindenről értesülhettünk. Igy kiderült, hogy a románok nem lötték le szökés közben dr. *Göbel* Zoltánt (Szatmárnémeti), *Sarkady* Gábor gyógyszerészt (Szatmárnémeti) és *Jakó* Albert tanárt. Szentiné is viszontláthatta férjét és én is — első ízben — hírt hallhattam családomról.

December 21.

A november eleje óta tartó időszakot a teljes bizonytalanság jellemezte. Éreztük, — a bánásmód megváltozásából, — hogy érdekünkben Erdélyen kívüli ható erők müködnek és titokban mindenki szabad karácsony után áhítozott. A poloska és tetűirtásban vitatkoztunk. December 21-én, a kora reggeli órákban végre történt valami. Megjelentek a detektívek és harminchat társunk nevét felolvasták. Utasítást adtak, hogy egy félóra alatt csomagoljunk össze, mert elviszik öket. A csendörök száját megnyitotta a picula és még társaink el sem indultak, már tudtuk, átteszik öket a határon. Távozó társainktól bensőséges bucsut vettünk és imádkoztunk szerencsés megszabadulásukért. Indulás előtt mindenkit arra kényszerítettek, hogy „önként" mondjon le a román állampolgárságról. A 36 veszedelmes „idegent" igy azonnal kizsupolhatták. *Kitoloncolták 24 pap és 12 világi társunkat.* Ezzel a cselekedetével a román kormány kettős hasznot akart elérni. Megfosztott 24 magyar egyházközséget a vezetőjétől és ugyanakkor krisztusi megbocsájtássá álcázott haszonleléssel kacsintott Róma felé.

A kitoloncoltak névsora.

Római katolikus papok: *Babics* László Zilah, dr. *Bogdánffy* Szilárd Nagyvárad, P. *Désy* Ipoly Székelyudvarhely, dr. *Dobos* János Szatmárnémeti, *Dorsonszky* József Nagyvárad, *Frink* Ferenc Szatmárnémeti, *Heinrich* Ferenc Hosszumező, dr. *Hosszú* László Kárásztelek, dr. *Köpf* Károly Nagyvárad, dr. *Kuncz* József Szatmárnémeti, *Linzenbold* Ferenc Szatmárnémeti, *Mészáros* János Szatmárnémeti, dr. *Oszwald* János Szatmárnémeti, *Schönstein Márton* Zsibó és P. *Szőcs* Dénes Csíksomlyó.

Református papok: *Horváth* Viktor Érmihályfalva, *Kupán* István Dobra, *Lengyel* László Tamásváralja, dr. *Mezei* Mihály Zilah, *Nagy* Ernő Szilágysomlyó, *Oláh* Sándor Nagybánya, *Sass* Kálmán Érmihályfalva, *Vass* Lajos Szilágygörcsön. *Rédey* Károly evangélikus pap Nagybánya. *Almay* József Dés, *Demjén* Gergely Szilágyballa, dr. *Duducz* Zoltán Sepsziszentgyörgy, *Józsa* Ferenc Szilágysomlyó, *Kirják* Géza Zilah, *Mező* Károly Zilah, *Rácz* Béla Szilágycseh, *Ruszka* János Zilah, *Sáhy* Zoltán Nagyvárad, *Wilhelm* Gyula Székelyhíd, *Zoványi* Károly Ziláh, *Zubor* János Szilágycseh.

A kitoloncolás napján a látogatók örömmel sugták meg, hogy a hírek szerint karácsony szent estéjéig mindenkit hazaengednek és 30-at még áttesznek a határon. Másnap valóban megkezdődött a szabadon bocsájtás. A szabadon bocsájtottak között volt két román nemzetiségü és magát románnak valló is.

December 23.

December 23-án, este 7 órakor tizenötünkkel közölték, hogy a vizsgálat során „bünösségünk" bebizonyosodott és a 186-os törvénycikk — *inalta tradare = hazaárulás* — alapján vád alá helyeznek és átadtak a kolozsvári hadbíróságnak. A vádlottak: *Adorján* Imre Csíksomlyó, *Kaizer* Ferenc Szatmárnémeti, *Koós* Endre Szatmárnémeti, *Lengyel* Endre Nagyvárad, *Macskásy* Attila Zilah, *Nagy* György Nagyvárad, *Pataky* László Szatmárnémeti, *Póczy* Mihály Kolozsvár, *Rácz* Lajos Szatmárnémeti, *Róth* Béla Szatmárnémeti, *Rozsy* Pál Máramarossziget, *Simon* István Szatmárnémeti, *Székely* Sándor Szatmárnémeti, *Szenti* Kálmán Zilah, dr. *Szöllösy* Tibor Máramarossziget. A tizenöt vádlotton kívül mint „internált" továbbra is fogva maradt 31 társunk. Társainktól elkülönítve a fogház két, zordon, szük cellájában helyeztek el. A legfeljebb három rab számára készült, férges, dohos cellában egy hónapig úgy tartottak, hogy egyetlen egyszer vittek 10 percre a friss levegöre. A levegötöl elzárva, a hideg és nagy meleg váltakozásában egy-két társunk olyan beteg lett, hogy féltettük minden köhögési rohamnál. Igy köszöntött reánk a Szenteste, az Ujév, de mi mégis reménykedtünk. Késö éjjeleken közös imánk végeztével, a Himnusz gondolataival búcsúztunk minden elmult naptól. A cella ajtaján levö kerek nyíláson figyeltük és vártuk internált társaink szabadulását. Január közepén újabb szabadon bocsájtás volt és mindössze tizenhat internált maradt vissza.

Craiova.

Január 16-án a román szellemre jellemzö dolog történt. A felügyelö örmester 2000 lejért hivatalos pecséttel ellátott, hamis rendeletet mutatott, melynek értelmében mind a tizenötünket — névszerint felsorolva — január 20-án át kell tenni a határon. Vártuk a január 20-ikát. El is jött. Láncra verték a közeli szabadságról álmodozó, kis csapatot és éjjel rendörségi, nyitott gépkocsival kivitték az állomásra és miután külön vasúti kocsiba helyezték, elndult a vonat. De nem Nagyvárad felé!

Január 22-én félig megfagyva megérkeztünk Craiovába, ahol közölték, hogy az I. hadtest katonai fogházába visznek. Miután az ügyészségen Isten tudja hányadszor ujlenyomatot vettek, gépkocsin kivittek a katonai negyedben levö fogházba.

A kísérö örmester az útközben kölcsönkért 500 lejért a fogház személyzetét kioktatta. Ennek következtében rövidesen megismerkedtünk a híres regáti szellemmel. Az elsö napokban az úgynevezett fertötlenitö szobában laktunk s miután négy nap alatt az orvos egyszer sem vizsgált meg, járványmentesnek nyilvánitottak. Innen két kis cellába vittek, hol *összesen nyolc fekvöhely és 33.75 köbméter romlott levegö volt.* Az egyiknek egyáltalán nem, a másiknak 30 x 40 cm nagyságú, rácsos ablaka volt. (Ez a rácsos ablak kicsisége ellenére is a craiovai napok egyetlen kedves emléke. Itt lestük az összecsomi készülö ágyon állva a várt látogatókat. *Póczy* Mihályné — a kis közösség „Klára nénije" — tudná elmesélni, hányszor dobogott szive a torkában, mikor a rácson kidugott, integetö, kétes tisztaságú zsebkendöket látta. Pár nap mulva Bukarestböl katonai bizottság érkezett „életkörülményeink" felülvizsgálására. Ennek következtében kaptunk még egy cellát és mindenki külön ágyat kapott. Ötösével laktuk a cellákat. A vizsgálat napjaira a bádoggal bevont étkezö asztalra gyanus rongydarabok kerültek és kivételesen a paszuly sem volt túlságos büdös. Délután a bizottság lediktálta a kiszállása tulajdonképeni célját képezö nyilatkozatot, melyböl kiderült, hogy a déli rongydarabok asztalkendök voltak. *Székely* Sándor társam „közismert éleslátásával" felfedezte, hogy az ellenörzési napok elmultával az asztalkendöket a „tarkafejü" örmester harisnya helyett használja. Miután a bánásmód kifogástalanságát igazoló nyilatkozatot aláírtuk a bizottság a „fényes" bizonyitékkal visszament Bukarestbe. Másnap a legnagyobb fagy idején, megszünt a faadag. Az akkori napok bánásmódjára mi sem jellemzöbb, mint a következö eset: a hivatalos napi egy órai séta idö alatt a fogház parancsnokának buldog kutyája alaposan megharapott. Hiába jelentettem és kértem orvosi vizsgálatot. Szerencsére a kutya nem volt veszett és *Simon* Pista bajtársam 3 hét alatt annyira jutott a sebbel, hogy a kötést levehette.

Annyit azonban sikerült a látogató föügyésznél elérni, hogy minden délelött és este közösen imádkozhattunk. Mivel a papokat karácsonykor kitoloncolták, az istentiszteleteket felváltva, *Simon* Pista és én végeztük. A kántori teendöket *Póczy* Miska, a harangozóit pedig *Kaizer* Ferenc látta el nagy buzgalommal. Megható volt minden közös imánk. Hét római katolikus, hét református és egy luteránus úgy tudott az imában összeforrni, hogy mindenki érezte a másik lelkét és együttlétünket a „Nagy ügy" gyözelmének reménye tette bizakodóvá. Március 15-én, a délelötti istentiszteleten a tizenöt fakú arcú, égö szemü rab ajkán felcsendült a Himnusz és *Rácz* Lajos meghatóan szavalta el a Talpra Magyart.

A regáti börtönrendszertöl eltérö intézkedések váltogatták egymást. Nem volt olyan hét, hogy magas rangú vezérkari tiszt ne érkezett volna ellenörzésre. Pár hét alatt elkészült a börtönudvart körülvevö, magas, kétsoros kerités is. Minket nem te-

kintettek román állampolgároknak. Szigorúan elkülönítettek a börtön többi lakóitól. Még a fegyveres öröknek sem volt szabad velünk beszélgetniök. Felsőbb utasításra az ügyünket és „bününket" titokban kellett tartaniok. Ennek következtében a legcsodálatosabb történeteket súgták-búgták a fogház lakói. Volt, aki fegyvereinkről, ágyúinkról, sőt tankjainkról mesélt hajmeresztő dolgokat. Őreink félénken és kiváncsian bámultak reánk és éjszakánként csak megkettözött őrség mert ajtónk előtt sürü keresztvetések között szolgálatot teljesíteni. A tizenötös társaságot valami olyan titokzatos patina vonta be, mely a félelem, rokonszenv és tisztelet érzését váltotta ki öreinkben.

S midön egy napon *Póczy* Mihályné nagyságos asszony tizenötünk részére a parancsnoknál nevenre 30.000 lejt tett letétbe, sok jellemző eset kezdödött. A parancsnok előszobájában örtálló katona félóra alatt mindenkivel közölte, hogy az egyik magyarnak rengeteg pénze (harmincmillió leje) van a pénztárban. Ettől kezdve éjjelenként sürün megzörgették az ajtónkat és a „plugár" cigaretta megoldotta a nyelveket. A fegyveres örök különböző fajsúlyú árajánlatot tettek — *ujságszállításra*. Az irodai irnokok cenzuramentes levelezést biztosítottak. A pénztárt kezelő tiszt hetente kölcsönkért 300—500 lejt és ilyenkor nem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy már már vége lenne a háborús feszültségnek és Erdélyt adnák vissza a magyaroknak. (a kölcsönt persze következetesen elfelejtette visszaaadni). A nappali szigor jelképesen tovább tartott, de éjszakánként a román katona legszebb álma: a plugár leszedte a cellák ajtajáról a lakatokat és mi a holdvilágos, csillagos tavaszi éjszakákon szabadon imádkozhattunk a „Nagy ügyért". A „Nagy ügy" alatt a trianoni bilincs szétzúzását értettük. Felfogásunk szerint a mi „kis ügyünk" a nagy ügyben oldódik meg.

Helyzetünk teljesen bizonytalan volt. A kívülről érkezett hírek Póczy Mihályné okos, hitvesi és bajtársi szívén megszürve jutottak el hozzánk. A jelek szerint lehetetlennek látszott a pör bírósági tárgyalása. A bizonytalanságban lelkünket erösen mardosta az otthonokban lejátszódó titkolt viszontagságok megtudása. Patakynak a gépkocsi üzemét el akarják kobozni, Póczy Mihálynak a C. F. R. betiltja fizetését, Budapestről hír érkezik, hogy feleségem és három gyermekem tüdögyulladással a kórházban fekszik, a zilahi református Wesselényi kollégium fizetésem folyósítását beszünteti, *Szenti* Kálmán lakását a katonaság teljesen lefoglalja és felesége kénytelen a saját házukat elhagyni, Koós Endréné súlyos beteg. Szülök, hitvesek, gyermekek néma sikoltásával telt meg a légkör és mi figyeltünk, türtünk, szenvedtünk, imádkoztunk és reménykedtünk.

A pör tárgyalása.

Április 8-án, váratlanul kitüzték pörünk tárgyalását április 11-re. Meglepödtünk, mert az ilyen fajsúlyú ügyeket megelözö, szokásos bírósági folyamatok elmaradtak. Módunk sem volt védőügyvédről gondoskodni. De repülőgépen megérkezik a megnyugtatással Póczyné: *„Igy jó, mert ítélet után megindulhat azonnal a kicserélési folyamat"!* Ügyvédet is fogad, ki a tárgyalást megelözö napon egy félórai tanácskozás alatt leginkább a pénzről beszélve megmagyarázta, hogy rendkívül nehéz ügy és közölte, hogy dr. *Bartha* Ignác parlamenti elfoglaltsága miatt nem vállalhatta a védelmet, helyette egy neves, kolozsvári román ügyvéd lesz a védönk (kétszázezer lejért). Szemhunyorgatások és szakállsimogatás közben udvariasan elköszönt a tárgyalási viszontlátásig. Április tizenegyedikén reggel 8 órakor erös fegyveres katonai kísérettel bevitték a csapatot a hadbíróságra és tíz órakor megkezdödött a tárgyalás.

A hadbíró ezredes titkos, zárt tárgyalást rendelt el. A teremben a négy hadbíró, a főügyész, a jegyző, az egyes hadtestektől kirendelt védötisztek, a két védőügyvéd, a magyarul alig tudó tolmács, a fegyveres kíséret és mi voltunk jelen. A jegyző névsorunk után felolvasta a vádiratot, mely személyenként hazaárulással, kémkedéssel stb.-vel vádolt. A kihallgatás simán folyt le. A *vádbeszéd rövid* volt. A főügyész kérte az idevágó törvénycikk alkalmazását, mert *tegnap a kommunisták, ma a magyarok és ha nem lépünk fel szigorúan, holnap elvész az ország!* A vádbeszéd elhangzása után a tárgyalást másnap reggelig elnapolták. Másnap, pénteken a védöbeszédekkel kezdödött a tárgyalás. *Boboc* ügyvéd inkább érzelmi alapon mozogva iparkodott „ártatlanságunkat" bizonyítani és kellö színeknek festette le a mozgósítás alkalmával észlelt menekülési folyamatot s a végén nyiltan állította: nem lehet csodálni, hogy ezek a szerencsétlenek *„megtévedtek"*. A másik ügyvéd (a kolozsvári) *„tudományos síkon"* azon fáradozott, hogy bünösségünk elismerése mellett, más paragrafus alapján csaljon ki ítéletet. A védöbeszédek elhangzása után olyan volt a hangulat, hogy *Póczy* Mihály felmentését lehetett várni. A tárgyalás folyamán egy tábornok érkezett Bukarestből és a hadbíró ezredesnek hivatalos levelet adott át. Miután az utolsó szó jogán egyikünknek sem volt mondani valója, a bíróság ítélethozatalra vonult vissza és minket az örszobába vittek. Pár perc elteltével megjelent a főügyész, hogy közölje az ítéletet. *Tizennégyünket fejenként 5—5*

évi kényszermunkára és a felmentését váró Póczy Mihály volt C. F. R. főmérnököt életfogytiglani kényszermunkára ítélte a román igazságszolgáltatás! A főügyész (nyugateurópai müveltségü úriember) kínos zavarában mentegetödzni kezdett: felsöbb parancs,... felebbezzenek az urak, ne veszítsék el a reményüket!

Jól tudtuk, hogy a felebbezés teljesen céltalan, mégis felebbeztünk, hogy az elkövetkezö hetekben ne szállítsanak Doftanába. A fogházban az ítélet következtében nem maradt titokban a pör lényege. Mint elítéltekre nehezebben elviselhetö napok következtek. A pénz hatalma azonban könnyített a helyzetünkön. A napok derülátásban, várakozásban, a csere lehetöségeinek latolgatásában teltek. Ilyen hangulatban jutott a kezünkbe a *Brassói Lapok* husvéti száma, melyben többek között *Szász* Pál nyilatkozik az erdélyi magyarság és a román állam közötti megértésröl, melyet szerinte egyes magyar „kalandorok" meg akartak zavarni. *Ez a cikk volt egész rabságunk legfájdalmasabb pontja! Adorján* Imre bajtársunk falfehéren, a székely lélek mélységével csak annyit mondott halkan: a tiszta, önzetlen nemzeti eszme harcosai kalandorok. Egymásra néztünk és elégettük a Brassói Lapok husvéti számát.

Ujabb kitoloncolások.

Május tizennegyedikén a felebbezésünket elutasították, ítéletünk tehát jogerőre emelkedett. Ennek következtében már nem volt szükség a 16 kolozsvári internáltra. Május tizenötödikén megtudtuk, hogy 17-én kizsupolják a kolozsváriakat. Pár nap mulva örömmel vettük a hírt, hogy a sokat szenvedett 16 kolozsvári társunkat valóban áttették a határon. Kitoloncolták: *Bányai* Károlyt Kolozsvár, *Barankovits* Istvánt Alsószopor, dr. *Dobos Ferencet* Székelyudvarhely, *Dobozy* mérnököt Nagyvárad, *Farkas* Lászlót Nagyvárad, *Horváth* Józsefet Mocsolya, *Janiczky* Pált Szatmárnémeti, *Lugossy* Miklóst Zilah, *Nagy* Ferencet Zilah, *Orbók* Kálmánt Szatmárnémeti, dr. *Petz* Gyulát Nagyvárad, *Soltész* Kálmánt Nagyvárad, *Szeri* Andort Nagyvárad, *Tankóczy* Kálmánt Szatmárnémeti, *Tóth* Józsefet Szatmárnémeti, *Veltzer* Jenöt Kolozsvár.

Az ítéletünk jogerössége életmódunkban bizonyos javulást idézett elö. Lassacskán megszokták a nyakunkba akasztott esztendöket és megszüntek a bukaresti ellenörzö látogatások. A fogház örségének szokásos, havi felváltásával a hadi övezetben szolgált katonák lettek az új örök. Ezeknek a felfogása meglepö volt. Az isteni plugar füstje mellett esténként elpanaszolták a háborútól való félelmüket és nyiltan hangoztatták, hogy bár adnák vissza Erdélyt. Nem akarnak háborút, engedjék haza a családjukhoz és a földhöz. Kiváncsian hallgattuk a feltörö panaszos hangot és megmagyaráztuk, hogy a magyar katona puskájával sosem téveszti el a célt.

Naponta 4—5 ujságot is csempésztek be ezek a katonák és mindenki a németek elönyomulását Besszarábia és Északbukovina elvesztése után a román nép már érezte, hogy a trianoni álomnak vége. Ezekben a napokban a külpolitika annyira lekötötte figyelmünket, hogy a reményteles várakozásban elérkeztünk a salzburgi tárgyalásokig.

A rabszállító kocsin. (Duba).

Augusztus 10-én megtudtuk, hogy 12-én, kedden elszállítanak Craiovából. Nagyobb borravaló reményében azt állították, hogy Nagyváradra visznek. Akkor még nem sejtettük, hogy 3 hét alatt megfordulunk Románia csaknem összes börtönében. Kedden reggel, midön befutott a bukarest—temesvári gyors, még abban reménykedtünk, hogy Nagyváradra visznek. De mikor beszállásoltak a vonathoz csatolt rabszállító kocsiba, megéreztük, a meghurcoltatásnak még vannak felvonásai. A dubában rablógyilkosokkal, tolvajokkal utaztunk. Valóságos kis börtön a rabszállító kocsi. Van benne közös cella és négy két-háromszemélyes cella. A cellákon olyan kicsi rácsos ablakok vannak, hogy a friss levegö képtelen behatolni. Igy rendkívül rossz, romlott levegö van a dubában. Utközt a kicsi ablakokon kémleltünk ki és egyszer csak könnyes lett a szemünk: *Turnuseverinnél a Dunán piros-fehér-zöld lobogós hajót láttunk.*

A dubafönök, miután a cella ajtaját többször megkopogtattam és nyiltan közöltem vele a keresési lehetöségeket, kivitt a szobájába. 200 lejért felbontotta a hivatalos kisérö leveleinket és igy megtudtam, hogy *Doftanába* visznek. Furcsán fogadtak a társaim a hír hallatára, de a kesergés nem tartott sokáig. Fel a fejjel! Biztattuk egymást. Karánsebesen különös dolog történt. Észrevettük, hogy böröndömet a Karánsebesen leszállt utitársak felvágták és minden ruhanemümet ellopták. Csak a bibliát hagyták meg. Arra nem volt szükségük. Késöbb, Vacarestiben megtudtuk, hogy maga a fönök lopatta el a holminkat.

Temesváron bevitték gyalog a „Dalárdát" (igy neveztük magunk között a szervezetet) a polgári fogházba. Majd másnap továbbvittek *Arad, Déva, Gyulafehérvár, Nagyszeben, Brassón* keresztül *Ploestibe.* Pénteken érkeztünk meg Ploestibe, hol egy napot ültünk a polgári fogházban és vártuk a doftanai járatot, mely minden szombaton indul Bukarestböl Doftanába. Szombaton reggel tovább mentünk és délelött 9 órakor megérkeztünk Románia legfélelmetesebb börtönébe: a hegyen épült doftanai

különleges politikai fogházba. Midön a hegytetön levő, sziklákból épített, zord börtön vaskapui kinyíltak, azt gondoltuk: *innen élve nem jutunk ki.* A kapu alatt az éhes örség nekünk esett, elszedték mindenünket és 10 pere mulva már rajtunk volt a kockás (kényszermunkás) rabruha. Ablaktalan, sötét egyes, naponta reggel és délután egy félóra az udvaron s ha kibírjuk, egy esztendő mulva kezdődik a munka. A sivár valót mindenesetre könnyítette az, hogy celláink egymás mellett voltak és így néha átköhöghettünk egymásnak. *Egy 10 évre ítélt magyar százados, ki már hét évet ült Doftanában, igen sokat segített rajtunk.* Naponta friss ujságot hozott és így tudomásunk volt a turnuseverini tárgyalásokról. A doftanai rabok nagy része kommunista volt. Voltak még magyar és bolgár politikai foglyok és vasgárdisták. *Precup* ezredes és Max *Auschnitt* voltak a román elökelőségek. A börtön belső hatalma kifejezetten a kommunisták kezében van. (Könyvtár, kórház, konyha, rádió, kantin). Közvetlenebbül nem láthattunk bele az ottani életbe.

Hatodik napon megtudtuk, hogy a turnuseverini tárgyalások félbeszakadtak. A hetedik nap éjjelén nem nagyon aludtunk. *Szenti* Kálmán lázasan, valószínüleg vérhassal feküdt. Tehetetlenül hallgattuk fájdalmas nyögését. *Rozsy* Pál vakbélgyulladással (ami szintén vérhas volt) a kórházban feküdt. Éjjel, úgy 3 óra felé az egyik ör elárulta, hogy másnap Gyulafehérvárra visznek. Ez az éjszaka volt a leghosszabb doftanai éjszaka! Másnap korán reggel visszaadták a ruháinkat és holminkat, majd a kovácsmühelyben *megvasaltak.* Félkilenckor kinyílott az ijesztő vaskapu és éreztük: megszabadultunk. Doftana Gyulafehérvártól legfeljebb 10 óra vonaton és mi mégis 110 óra alatt tettük meg vasúton ezt az utat. Doftanából Vacarestibe vittek, hol szombat déltől hétfő estig tartottak. Vacarestiben megismertük az igazi alvilágot. Többek között *szemtanui voltunk egy gyilkosságnak is.* Egy életfogytiglanos 20 lejért felvágta rabtársának a hasát. Elképzelhetetlen erkölcsi pocsolya Vacaresti. Körülbelül 1800 bünözö éli itt világát. Hétfő este csak tizennégyen folytattuk utunkat tovább. *Rozsy* Pál a vacaresti rabkórházban maradt, hol meg is operálták vakbélgyulladással (operáció után kiderült, hogy vérhasa volt). További utunk nagyszerü hangulatban telt el. Ez érthető is, hiszen Vacarestiben megtudtuk, hogy „*Laci bácsi*" keze nyult be érettünk a doftanai börtönbe. Craiován keresztül Temesvárra érkeztünk, ahol egy napot megint a fogházban töltöttünk. Másnap (szerdán) újra végig hurcoltak a városon, de mostmár a láncesörgésre felfigyelt Temesvár összes magyarja! Szombat óta vágta, szorította a lábunk szárát a vasabroncs, de mégis büszkén és boldogan zörgettük a láncot. A csörgésbe belecsendült lelkünk hangja és láttuk a temesvári magyarok arcán, hogy kiérzik ezt a hangot és értik, hogy jövünk mi még ide.

Aradon egy kedves ismerösöm megsúgta, hogy Giugurtuékat Bécsbe rendelték.

Igy érkeztünk meg szerda este a gyulafehérvári börtönbe.

Rá két nap mulva volt a bécsi döntés! *Mikor meghallottuk, nagyon fájt a lelkünk, hiszen mi Temesvár, Arad, Máriaradna, Déva mentén jöttünk és az a vidék úgy hívott minket.*

A bécsi döntés után megváltozott a börtönben a helyzet. A magyar nemzetiségü foglárok megjelentek a cellámban és bejelentették, hogy mennek Marósvásárhelyre. Ajánló leveleket adtunk nekik. Megtudtuk, hogy rendelet érkezett a fogház parancsnokhoz: *Kolozsvárra kell szállítaniok minket.*

100.000 lejért rendelet.

Lassan teltek a napok. A rendelet értelmében azzal a rabszállító kocsival kellett volna minket Kolozsvárra szállítaniok, mely Nagyenyeden elakadt és valószínüleg még ma sem ért Gyulafehérvárra. A nagyon várt duba nem érkezett meg, de megjött *Póczyné* és a fogságunk alatt velünk érző, érettünk szüntelenül fáradozó *Kerekes* István. Két rettentő rossz, zárt teherautót is kerítettek valahonnan. Csak a „szállítási engedély" hiányzott. 100.000 lejért ezt is megszerezték s miután saját zsebünkből csendőrkíséretet is vettünk, végre péntek (hatodika) délelött elindult a két gépkocsi. Alig hagytuk el Gyulafehérvárt, a motor felmondta a szolgálatot. Addig magyaráztuk a csendöröknek, hogy ök hivatalosan szállítatnak minket, míg leállították a Kolozsvár felé haladó legszebb autobuszt és folytathattuk utunkat.

Isten csodálatos kegyelme volt, hogy végig nézhettük a menekülő román karaván. Az isteni gondviselés visszavezérelt oda, ahol a legtöbbet szenvedtünk: Kolozsvárra! És megéreztük azt, hogy a „Nagyügy" legszebb mozzanatában: Kolozsvár hazatérésében részt vehettünk. Ott állott a kis csapat a fronthárcosok díszszázadának az élén s az első bakát mi kaptuk le a kerékpárjáról, hogy testvéri csókkal, könnyel árasszuk el . . .

Értéktelen lenne ez a visszaemlékezés, ha társaim nevében is nem itt fejezném ki köszönetünket azoknak, akik meghurcoltatásunk ideje alatt velünk voltak lélekben, hogy acélozzák lelkünket. Köszönetet mondunk elsö sorban a legelsö Magyarnak: *vitéz nagybányai Horthy Miklós*nak, Magyarország föméltóságú kormányzó Urának, dicsö Hadseregének és kormányának, hogy a „Nagyügyben" a mi kis ügyünket is megoldotta.

Mély hálával gondolunk a mi „*Laci* bácsinkra",

Bárdossy László kegyelmes úrra); *Karcsi* bácsira (báró *Bothmer* Károly), „*Klára* nénire"; a tettrekész, igaz magyar testvérre (*Kerekes* István) és a kolozsvári segítségért dr. *Bartha* Ignácra.

Szándékosan hagytam utoljára azokat, akik egész biztos többet szenvedtek, mint mi: a *feleségek* és *édesanyák*. Első sorban ők méltók arra, hogy igazi hősöknek, erdélyi hősnöknek tekintsük őket! Büszkén, némán és önfeláldozóan szenvedtek! S ha ilyen magyar anyáink vannak, akkor egész bizonyos, hogy minden magyar lelkében felcsendül a hazaszeretet dala, hogy csodálatos nagy „Dalárdává" olvadjon össze, mely körülzengi az ezeréves Haza Istentől kapott határait!

Utószó.

1939 október 24-én, reggel félkilenckor összeláncolva vittek a kolozsvári vasúti állomástól a Ferenc József és Wesselényi úton keresztül a román fogházba.

1940 október 24-én, reggel félkilenckor érkeztem Kolozsvárra és a Kormányzó Úr Őfőméltósága tiszteletére kilobogózott állomástól megint végig mentem a Ferenc József és Wesselényi uton s a jó Isten napja ragyogta be a zászlódíszbe öltözött várost és kiáltotta felém: *Van Isten!*

Az 1939 december 21-én kitoloncoltak csoportképe.

Ülnek balról jobbra: Nagy Ernő, Vass Lajos, P. Szőcs Dénes, Oláh Sándor, dr. Duducz Zoltán, dr. Köpf Károly, Linzenbold Ferenc, Heinrich Ferenc, Rédey Károly.

Állnak középső sorban: Kirják Géza, Kupán István, Luczky Ferenc, Sass Kálmán, dr. Dobos János, dr. Hosszú László, Schönstein Márton, dr. Kuncz József, Horváth Győző, P. Dési Ipoly, Ruszka János.

Állnak hátul: Dr. Oszwald János, Mező Károly, Zoványi Károly, Trempfli István, Sahy Zoltán, Demjén Gergely, Rátz Albert, Almay József, Vilhelm Gyula, Dorsonszky József, Józsa Ferenc, Frink Károly, Dr. Mészáros János.

Az 1940 április hó 12-én elítéltek csoportképe.

Ülnek balról jobbra: Pataky László, Rácz Lajos, Adorján Imre, Póczy Mihály, Szenti Kálmán.

Állnak középső sorban: Kaizer Ferenc, Róth Béla, dr. Szöllössy Tibor, Koós Endre, Macskásy Attila, Székely Sándor.

Hátul: Nagy György, Lengyel Endre, Simon István.

Az elítéltek Szatmárnémetibe hazaérkező csoportja.

Rácz Lajos (fehér vadász ruhában), tőle balra Székely Sándor, Róth Béla (kisleánykájával: Évike), Simon István, Kaizer Ferenc, Pataky László.

BALOGH ARTHUR

A magyar kisebbség a román uralom alatt*

BEVEZETŐ.

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet minden évben megrendezi kultúrnapját, amelynek célja, a Dunántúlnak, illetőleg a pécsi és baranyai közönségnek megismertetése a kisebbségi életsorssal. A Felvidék egyrészének visszatérte után a felszabadult felvidéki magyarság képviselőit szólaltatta meg, hogy számot adjanak a kisebbségi sorsban eltöltött évekről. Meghallottuk a Felvidéknek új problémáit és megszólaltattuk annak magyar íróit.

Ugyanez a gondolat vezette Intézetünket akkor, amikor az elszakított Kelet egyrészének visszajöttekor megint idegyüjtötte Pécsre, a Dunántúl szívébe, a visszatért Kelet magyarságának, tudósainak, íróinak képviselőit, hogy megszólaltassa őket annak az intézetnek működési területén, amely létezésének első pillanatától fogva küzdött a rendelkezésére álló eszközökkel a megszállásban sínylődő erdélyi magyarságért.

A mult év december 9-én megtartott kultúrnapot, mint minden eddigi kultúrnapunkat, egy délelőtt, az Egyetem aulájában megtartott gazdasági ankét és este a pécsi Nemzeti Színházban megrendezett irodalmi est töltötte ki.

A délelőtti gazdasági ankét elnöke a Dunántúl egyik legkitünőbb gazdasági tényezője, Visnya Ernő felsőházi tag, kincstári főtanácsos volt. A délelőtti ankéton, mint előadók szerepeltek Balogh Ernő, kolozsvári egyetemi tanár „Erdély gazdasági kincsei" c. előadásával, Horosz Béla „Erdély gazdasági lehetőségeiről, Oberding József György „Erdély sorsváltozásairól" szólott; Nyirő József pedig a magyarság gazdasági helyzete Romániában a multban és a jelenben c. értekezését adta elő.

Balogh Ernő előadásában Erdély természeti, gazdasági adottságait vizsgálta. Főleg Erdélynek ásványi kincsekben való gazdagságát mutatta be, rámutatva egyúttal mindazokra a következményekre is, amelyek az újonan megvont határok következtében Erdély gazdasági életébe törvényszerüséggel bekövetkeznek majd.

Horosz Béla előadásában a legfontosabb gazdasági problémákkal foglalkozott. Elsősorban is gazdasági helyzetképet rajzolt, azután pedig a mezőgazdaság, energiagazdálkodás és ipar terén előálló legfontosabb problémákat ismertette. Rátért az erdélyi területek kettészakításával előállott gazdasági nehézségekre, a nehéz közlekedési problémákra és felvilágosított az e kérdés megoldására számbajöhető módozatokról. Végül ismertette az odaát maradt erdélyi részek magyarságának sorsát ecsetelve, azok rendkívül nehéz helyzetét.

Oberding József György dr. előadásában a történelmi fejlődés során kísérte végig e területet. Bemutatta azokat az eseményeket, amelyek az elmult évszázadokban e területen lejátszódtak és amelyek gazdasági téren a föld tulajdonának megszerzésére való törekvésben mutatkoztak.

A délelőtti gazdasági ankét utolsó előadója Nyirő József, a magyarság gazdasági helyzetével foglalkozva elsősorban is ismertette a román politika gazdasági intézkedéseit, amelyekkel a leszegényedett népkisebbséget az államhatalomnak mindjobban kiszolgáltatták. A cél gyors elérésében a román kormányzatot semmiféle szempont nem feszélyezte és a törvények, törvényrendeletek és intézkedések egész tömegét zúdították az erdélyi kisebbség nyakára. Ezeknek sokszor nem is titkolt célja az erdélyi kisebbségek, elsősorban a magyarság háttérbeszorítása volt. Ez a nyomás különösen a Székelyföldre nehezedett, mert ennek egységes és 98%-osan tiszta magyar lakossága mindig fájó problémája volt a román politikának. A húsz éves gazdasági kiuzsorázást tetézte a döntés után meg-

* Megjelent a kisebbségi körlevélben (a pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kiadványában.) V. évf. 1. szám 1941. január.

kezdődött kiürítés. A jövőben követendő gazdasági elvek mellett előadásában egy különösen fontos problémára mutatott rá, ez Erdély magyar népének túlsúlyrajuttatása és ennek folytán etnikai egységének biztosítása. Ennek megoldására a külföldre szakadt, főleg a Regátban élő magyarok hazahozatalának és a magyarságból, illetve székelységből kiáradó rajok lekötésének gondolatát vetette fel. A vezérelv szerinte nem az erőszak, hanem az Erdélyben élő magyarság anyagi és gazdasági megerősítése és a mai ember fokozottabb igényeinek megfelelő fejlesztése és kiegészítése kell, legyen.

A gazdasági vonatkozású ankét után este a Nemzeti Színházban megtartott kultúresten a magyar kisebbség 22 évének ismertetésével elsősorban is Balogh Arthur egyetemi tanár szerepelt, kinek előadását itt újból a magyar olvasóközönség elé bocsátjuk. Az erdélyi írónemzedék kimagasló egyéniségei közül Gyallai Papp Domokos és Nyirő József novelláikkal szerepeltek, Kiss Ernő költő, verseiből szavalt és Zsembery Elvira, a kolozsvári Zenekonzervatórium v. igazgatónője zongorajátékával működött közre.

Balogh Arthurnak, az erdélyi magyarság lelkes és fáradhatatlan harcosának sorai legyenek az Aranykönyvben örök időkre szóló bizonyságai a magyar faj életerejének és elpusztíthatatlanságának.

FALUHELYI FERENCZ egy. tanár.

Tündérországnak nevezték Erdélyt az önálló erdélyi fejedelemség korában. Tündérországnak, nem tündéri tájai miatt, hanem tünékeny, gyorsan változó politikai helyzete miatt. Hintapolitikát volt kénytelen folytatni, tudniillik örökké a török és a Habsburg között kellett neki választani. Az örök aggodalmak hazájának is elnevezték. Erdélynek voltak fényes szép napjai, volt aranykora, de voltak szomorú, vérzivataros napjai is. Szomorúbb időszaka azonban Erdélynek nem volt, mint az 1918. év utolsó napjaiban, amikor a román hadsereg betette lábát Erdély földjére. Kolozsvárra 1918. karácsony előtti napon vonultak be a román csapatok. Csak a rendet fenntartani jöttek, — ez volt az első beszéd. Láttuk, hogy mi van, de nem tudtuk, hogy mi következik. Azonban a románok kezdtek berendezkedni, ami aggodalommal töltött el bennünket s végül eljött Trianon, amely 1 millió 700.000 magyar lelket szakított ki Magyarország testéből s utalt román uralom alá.

Trianonnak el kellett jönni, mert volt egy ország, amely nem tudott ellenállni, volt egy kormány, amely nem akart katonákat látni és bízott abban, hogy az antant hatalmak igazságos békét fognak kötni Magyarországgal. Pedig akkor az antant régen felosztotta az országot csehek, szerbek, románok között. De ennek így kellett lenni, így kellett történni azon körülmények folytán, amelyek akkor fennforogtak. Trianonban bennünket meg sem hallgattak, de meghallgatták azokat, akik az 1000 éves ország testét szétszabdalni akarták és szét is szabdalták. Romániát az akkori miniszterelnöke Bratianu képviselte, s hogy a románok mohósága, mohó étvágya mekkora volt, arra csak egyet idézek: A békekonferencián Bratianu felállt és azt mondta: A magyarok száma Erdélyben mindössze 1 millió, hivatalnokok és katonák. Nem őslakók, csak beszivárogtak a románok közé. A nagy, óriási többség, harmadfél milliói, a románság. Ennek következtében ők igényt tartanak az összes bejelentett területekre. De Bratianu nagyon engedékeny volt és azt mondta, csak egy terület van, amelyre nem tart igényt, bár ott is nagy román tömegek vannak, de magyarok is vannak és ez — ne tessék csodálkozni — a debreceni kerület. Évekkel később nem állhattam meg, hogy ne reflektáljak erre. Udvarhely megye csekélységemet három ízben küldte a román szenátusba. Az egyik programbeszédemben azt mondtam, Bratianu lemondott a debreceni kerületről, mert ott magyarok is vannak. Kérdem én a román kormányt, miért állít itt Székelyföldön velünk szembe román jelölteket, itt ugyanis magyarok is vannak, lévén a megyének 95 százaléka magyar.

A románok mesterek voltak abban, hogy kell a világot elámítani igéretekkel. Igy tartották meg 1918. november 18-án Gyulafehérváron a román nemzetgyűlést, amelyre a magyar kormány külön vonatokon szállította a románokat. Itt mondották ki Erdélynek és a határos részeknek Romániához való csatolását, kimondották az összes népek nevében, holott mi ott egyáltalában nem voltunk, csak ők határoztak az egész népesség nevében. Kimondták a csatlakozást Romániához és emellett gyönyörű igéreteket is tettek, mondván azt, azokban a gyulafehérvári határozatokban, hogy teljes szabadságot fognak adni valamennyi ott élő népességnek!... Hogy ebből a teljes szabadságból teljes rabszolgaság lett, azt a következőkben fogom megpróbálni megvilágítani.

Amikor a román rabságba beleestünk, fogalmunk sem volt arról, hogy az ántánt-hatalmak Romániát egy kisebbségi szerződés kötésére kényszerítették. Kényszerítették — hangsúlyozom, — mert Románia és itt ismét Bratianu keze játszott közre, egyáltalában nem akarta aláírni azt a kisebbségi szerződést, amelyet az ántánt-hatalmak szükségesnek láttak az utódállamokkal szemben

azért, mert amit a világháború folyamán nagy hangon igértek, a népek önrendelkezési jogát, azt nem valósították meg, illetve megvalósították, amikor az ő javukra volt, de mikor a mi javunkra lett volna, akkor nem érvényesítették. Tehát mintegy kárpótlásul a kisebbségekkel szemben ezt a kisebbségi szerződést adták. Románia vonakodott ezt a szerződést elfogadni, míg végre az ántánt ultimátumot intézett Romániához, kijelentvén, ha a kisebbségi szerződést nem írja alá, semmiféle területi engedményt nem fog kapni. Igy jött létre a kisebbségi szerződés 1919. december 9-én. Ez nekünk egy nagyon fontos dolog volt, mert a románokkal szemben később, amikor a Népszövetséghez való panaszra járást megkezdtük, mindig erre a kisebbségi szerződésre tudtunk hivatkozni, hogy így és úgy nem tartja be a román kormány ennek rendelkezéseit.

Mikor arra vállalkoztam, hogy a román uralom alatti magyar kisebbségnek 22 éves életét vázolni fogom, megvallom, nehéz feladatra vállalkoztam, mert hiszen erről órák hosszat lehetne beszélni, hogy csak valamennyire teljes képet nyerjen az ember. Ezért nem tehetek egyebet, minthogy abba a sötét éjszakába, amely a magyarokra borult, pár reflektorfényt, fénycsóvát vessek, hogy méltóztassék meglátni, mi volt az, magyarnak lenni Romániában 22 éven át.

Ha én a román kormányoknak a magyarsággal szembeni politikáját jellemezni akarom, röviden azt mondhatom, az összes román kormányoknak a célja az volt, hogy az ottani magyarságot úgy szellemi, mint anyagi téren összes életlehetőségétől megfossza. Ez volt valamennyi román kormánynak a főprogrammja, az egész törvényhozásnak, közigazgatásnak fő célja, sőt miután független bíráskodás nem volt, a bírósági apparátus is arra ment, hogy a román kormányoknak ez a célja mennél inkább elérhető legyen. Sokat idézik Mániu Gyulának, aki már a magyar uralom alatt is a román nemzeti törekvések főharcosa volt, később többször miniszterelnök Romániában, sokat idézik Mániunak egy mondását, de talán nem is lehet jobban jellemezni azt a politikai mentalitást, amely a románokat eltöltötte, mint ezzel a kijelentéssel. Azt mondta ugyanis: „Vagy ők, vagy mi!“ Az ők mi voltunk, a mi pedig a románok. Kiegyenlítődés a románok és magyarok között egyáltalában nem lehet. A román kormányok a magyarsággal szembeni ellenséges politikájukat megkezdték azzal, hogy mennél több magyart igyekeztek kizárni az állampolgárságból. Tudjuk azt, hogy ennek jogi hátrányai vannak, hiszen éppen egy olyan országban, mint Románia, az állampolgárság hiánya ezer alkalmat ad a lakosságnak mindenféle zaklatására, végső sorban az országból való kiutasításra. De emellett is számos hátránya van, mert bizonyos tevékenység csak az állampolgárokat illeti meg. Hogy a román kormánynak ez a magyarellenes politikája mennyire ment az állampolgárság megvonása terén, mutatja az, hogy Nagyváradnak 88.000 lakosa közül harminckétezer magyarnak nem volt állampolgársága. Ez a helyzet a legutóbbi időkig tartott és csak a mult évben hoztak egy olyan törvényrendeletet, amely ennek az állapotnak véget vetett.

Minden civilizált államnak feladata az élet és a szabadság biztosítása. Hogy Romániában ez minő képet festett, arra nézve megint csak azt említem, hogy Székelyudvarhelyen egy „Román Szó“ című román hetilap az egyik számában Szentbertalan-éjszakára hívta fel a románokat. A Szentbertalan-éjszakára való felhívás miatt Bethlen György gróf, a Magyar Párt elnöke bűnvádi feljelentést tett a szerkesztő ellen. A bíróság azonban nem indított eljárást, mondván azt, hogy ez a cikk, amely a magyarokat Szentbertalan-éjszakával fenyegeti, nem foglalja magában bűncselekmény ismérveit.

Nem kímélték a vallási életet sem. Amire elég elmondani azt, hogy a papok példátlan üldöztetéseket, bebörtönzéseket szenvedtek, eltiltották — volt eset rá — még a búcsúkat is és egyáltalán a vallásnak a szabad gyakorlását korlátozták. Emellett kényszerítették a magyarokat arra, hogy román teplomokra adakozzanak. Tiszta magyar községeknek a pénzéből épült a román templomok nagy része.

De talán legjobban megnyilatkozott az anyagi téren való elnyomás mellett, — amiről később fogok szólani, — a románok magyarellenes politikája a kultúra terén. A nemzetiségnek egyik fő fenntartója, az anyanyelven űzött kultúra. A román kormányok tehát arra vetették rá magukat. Azt tűzték ki célul, hogy a magyar kultúrát minden eszközzel lehetetlenné tegyék. Nevezetesen az iskolák terén.

Erdélyben az iskoláztatást már századok óta felekezetek gyakorolják. Felekezeti iskolák voltak itt és az állami iskolák csak a mult század vége felé létesültek. 1925-ben a románok akartak hozni egy úgynevezett magánoktatási törvényt, miután ők a felekezeti iskolákat is közönséges magániskoláknak kvalifikálták. Ez a törvényjavaslat az egyházi iskolát, a felekezeti iskolát úgyszólván teljesen lehetetlenné tette volna. Genfbe mentünk panaszra emiatt 1925-ben és ennek volt is eredménye, amennyiben a román kormány 32 rendbéli módosítást eszközölt a javaslaton, úgyhogy a felekezeti iskolák mégis megélhettek, folytathatták működésüket, ámbár állandóan a legnagyobb ne-

hézségekkel kellett küzdeniök, s a legnagyobb zaklatásoknak voltak kitéve.

A nehézségek abban állottak, hogy csak engedély mellett lehetett iskolát nyitni, nyilvánossági jogot csak külön engedély mellett kaphatott az iskola és ha meg is kapta, mindig ki volt téve annak, hogy a legkisebb állítólagos szabálytalanság miatt nyilvánossági jogát elveszíti. Szóval a felekezeti iskolák a 22 év alatt állandó nyomásnak, zaklatásnak voltak kitéve és mindig felettük lebegett a Damokles kard, hogy be fogják zárni. Amint hogy a román kormány tényleg számos felekezeti iskolát be is zárt.

A román kormányoknak ez a magyar kultúraellenes politikája annál kevésbé volt jogosult, mert hiszen tudjuk azt, hogy a magyar uralom a román iskolákkal szemben a lehető legmegértőbb álláspontot foglalta el. A románok kereken 2400 román tannyelvű iskolát vettek át 1918-ban a magyar uralomtól és a magyar uralom még 1914-ben is olyan összeggel segítette a román iskolákat — két millió arany koronával, — amit az összes román kormányok 22 év alatt nem adtak a magyar iskoláknak. Ebből látható, hogy milyen volt a magyar uralom politikája az iskola terén a románokkal szemben, ezzel szemben mi volt az, amit a románok velünk szemben követtek. Románia köteles lett volna magyar tannyelvű állami iskolákat létesíteni. Ezt a kisebbségi szerződés szintén előírja, de Románia ennek a kötelességének sem felelt meg. A népesség arányát számítva 700-n felül kellett volna lenni a magyar tannyelvű iskolának, de még ötven sem volt. Persze a román kormány, mikor panaszra mentünk Genfbe különböző iskolai dolgok miatt, valótlan adatokat tárt elő a genfi hatalmasoknak, több száz iskoláról beszélt, de ezek az adatok magyarán kimondva hazugságok voltak.

Annak következtében, hogy a román kormány nem állított magyar tannyelvű állami népiskolákat, annak következtében, hogy a román állami elemi iskolákban a tanítás ingyenes volt, míg a felekezetiben tandíjat kellett fizetni, az a szomorú tény állott elő Erdélyben, hogy a magyar gyermekeknek csak egyharmada részesült magyar tannyelvű oktatásban az elemi iskolában. Nagy megnyomorítása volt a magyar községeknek az is, hogy a román törvények szerint az állami iskola épületét a községnek kellett létesíteni és fenntartani. Ennek mi volt az eredménye? Az, hogy miután a románok, főleg a Székelyföldön, — mivel ők a székelyeket elmagyarosodott románoknak mondták, — fölös számban állítottak föl elemi népiskolákat ott is, ahol már volt felekezeti iskola, — a szegény székely népnek kétféle iskolaterhet kellett viselnie: viselte a községi adókban az állami iskola létesítési és fenntartási költségeit és viselte a felekezeti iskola fenntartási költségeit.

A román kormánynak a magyar kultúra elleni működése nemcsak a művelődésre, az oktatásra, az iskolákra terjedt ki, kiterjedt az a kultúrának minden terére, színházra, egyletekre is. Több nevezetes és igen hasznos működést kifejtő egyletét a magyaroknak teljesen megbénították; így az Erdélyi Múzeum Egyletet és az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyletet.

Szóval a magyarellenes politika a kultúra terén általános volt, nemcsak az iskolákra terjedt ki, kiterjedt egyaránt egyletekre, kaszinókra, minden kulturális jelenségre.

Hogy micsoda sajtószabadság volt, arra nézve csak annyit említek, hogy a 22 év alatt, a 22 évi román uralom alatt nem volt még négy esztendő sem, mikor ne lett volna ostromállapot, tehát cenzura és sajtóvétségekre katonai bíráskodás. A szerkesztőknek, a hirlapíróknak valóságos kálváriája állott elő ebből, mert a legkisebb dologba is belekötöttek és ha nem is volt elítélés a vége a pernek, mindenesetre sok kellemetlenséget, meghurcolást jelentett.

De üldözték a magyar nyelvet még a magánforgalomban is. Előfordult az, hogy a csendőr a magyar iskolás gyermeket megállította az utcán, hogy miért köszön magyarul, köszönjön rumánul. És mikor a gyermek ezt a tanítónak elmondta, és az felsőbb hatósága révén utasítást kért, és ennek alapján megmondta a csendőrnek, hogy ilyen rendelet nincs, akkor a csendőr feljelentette a tanítót az állami nyelv elleni izgatásért. Ilyen képtelen vádakkal üldözték a magyarokat és különösen a tanítók voltak e részben sok üldözésnek kitéve.

Szóljak-e arról, hogy minő volt a román közigazgatás, és minő volt a román bíráskodás?

Ami a közigazgatást illeti, a románoknak a főcélja az volt, hogy az önkormányzatot, megyét, várost, illetve ezekben az önkormányzatot, amely magyar örökség volt, megszüntessék. Amíg fennállt, addig is a magyaroknak az önkormányzatban nagyon kevés helyet adtak, és a magyar nyelv használata is igen kevéssé érvényesült. 1938-ban új alkotmányt kapott a királytól Románia és ebben a megyéket, mint közigazgatási hatóságokat teljesen megszüntették. A megye csak területi beosztás lett. A megyéknek összes joghatósága átment a tartományokra. Ennek az volt a következménye, hogy a magyarok még azt a csekély befolyást is elveszítették, amit azelőtt a megyei közigazgatás révén bírtak. Meg kell említenem azt is, hogy a közigazgatásban, úgy az államiban, mint a megyeiben, városiban, községiben, magyarokat igen csekély számban alkalmaztak. Később ezt a keveset

is a román nyelv nemtudásának az ürügye alatt egymásután kitették a hivatalukból mégpedig minden nyugdíj biztosítása nélkül.

A bíráskodás függetlensége Romániában ismeretlen volt. Előfordult számtalan ízben, különösen a székelyeknél, hogy határsértési esetekben, foglalási esetekben, amikor tudniillik a románok elfoglalták a székelyek javait jogtalanul és a bíróság a székelyek javára hozott ítéletet, a bírói ítéletet nem hajtották végre. De a bírói ítéletek is nagyban befolyásolva voltak a túlzó nacionalizmus által. Ezért bírói függetlenségről itt beszélni sem lehet. Ismét csak egy példát idézek. Udvarhely megyében egy ízben egy beszédemben sürgettem a székely iskolai önkormányzatnak a létrehozását. T. i. a kisebbségi szerződés a székelyeknek és a szászoknak is vallási és iskolai téren önkormányzatot biztosít. — Felemlítettem panaszlólag, hogy a román kormányok eddigelé, annyi éven át nemcsak ezt az iskolai önkormányzatot nem hozták be, hanem folytonosan olyan törvényeket hoznak, amelyek a magyar érdekek ellen vannak. Ennek mi volt az eredménye? Egy izgatási per, t. i. én izgattam az állami iskola ellen azzal, hogy a kisebbségi szerződésben biztosított iskolaautonómiát követeltem a székelyeknek.

A román uralomnak egy óriási defektusa volt, erről sokat lehetne beszélni, az a szerep, amelyet a csendőrség töltött be. A csendőrség faluhelyen valóságos réme a népnek, annak hatásköre nincs, illetve hatásköre mindenre van önkényesen, és a lakosság a legnagyobb brutalitásnak van kitéve részükről úgy, hogy több esetben kénytelenek voltunk a megyei prefektushoz fordulni a csendőrség brutalitásai miatt.

Ami a politikai életet, illetve az országos politikára való befolyást illeti, a magyarokat a parlamentben 45 helynek, képviselői és szenátori helynek kellett volna megilletni. A magyar képviselők, szenátorok legnagyobb száma mégis mindössze 26 volt. Lehetetlen azt elmondani, hogy különösen a székelyföldön, a választási szabadság ellen miket követtek el. A leglehetetlenebb ürügyekkel tartották vissza egész községek népét a szavazástól, úgyhogy a székelyeket nem egy esetben türelemre kellett intenünk, annyira ki keltek a sodrukból és a csendőrség brutalitásai miatt már ellenállással, illetve retorzióval fenyegettek.

A román politika a magyarokkal szemben az volt, hogy jog nem jár ki a magyarnak, de kötelesség kijár duplán. A legnagyobb részrehajlás volt az adókirovások terén. A magyarok kétszeres-háromszoros adót fizettek a románokkal szemben. A legutóbbi időkben, amikor megszülettek a hadfelszerelési kölcsönök, a magyar üzleteket, kereskedőket, vállalkozókat óriási összegeknek a jegyzésére kényszerítették, holott gazdag románok vagy semmit, vagy nagyon keveset jegyeztek.

Ha a román kormányoknak a magyarok elleni gazdasági politikáját akarom vázolni, legelősorban az agrártörvényt kell említenem. Ennek az agrártörvénynek egyenesen az volt a célja, hogy a magyarokat birtokaitól megfossza. Az összes kisajátított területeknek 87 százaléka, közel 3 milló hold, magyartól lett elvéve. Legnagyobb igazságtalanságot foglalt már magában a törvény is, mert sokkal kedvezőtlenebb volt az erdélyi törvény, mint a régi királyságé. De a törvény végrehajtása is a legnagyobb részrehajlással történt. Kisajátításról itt nem lehet beszélni, hanem vagyonelkobzásról, miután az ár, amelyet a magyaroktól elvett földekért fizettek, nem tett ki többet, mint a valóságos értéknek 1 százaléka. Eklatáns példát hozhatok fel arra nézve, hogy hogyan jártak el éppen a kisajátítás során a románok a magyarokkal szemben. Csík megyében fekszik az a hatalmas birtokkomplekszum, 62.500 holdnyi terület, amely a székely határőrezredcsaládok leszármazottainak tulajdona, vagyis közös birtokossági vagyon volt. Ezt az egész vagyont elvették, mondván azt, hogy az a vagyon sem állami, sem megyei tulajdont sohasem képezett, mindig ezeknek a székely határőrcsaládoknak a tulajdona volt. Ezt a földet teljes egészében elvették, egy fillért sem fizetve érte, ugyanakkor a kilenczer nagyobb naszódi és karánsebesi, román határőrezredcsaládok leszármazottainak tulajdonát képező nagybirtokot teljesen meghagyták. Természetesen ez ellen is kénytelenek voltunk Genfbe menni, ahol részben igazságot is kaptunk, mert egyrészét a birtoknak Genfben visszakaptuk.

Ha a gazdasági élet terén kifejtett működését, vagy politikáját akarnám vázolni a román kormánynak, ez magában olyan felsorolást igényelne, amely órák hosszat tartana. Röviden csak annyit mondhatok, hogy itt is a cél az volt: a magyart elnyomni, gazdasági életét lehetetlenné tenni és itt is uralkodott az az elv, amely egyáltalában uralkodott a magyarokkal szemben, hogy t. i. a románoknak minden terén az életnek elsőbbségük van a magyarral szemben. A magyar egy másodrendű állampolgár, aki háttérbe van szorítva, akinek joga nincs, csak kötelességei vannak.

Ezt a szomorú képet kellett megrajzolnom a román kormányok politikájáról.

1938-ban úgy látszott, hogy változás áll be ebben a politikában. T. i. 1938-ban, amint mondottam, Károly király új alkotmányt adott Romániának, amely teljesen megváltoztatta az állam egész szervezetét. A magyarok azonban itt is kurtán jártak,

ebből is csak káruk volt; t. i. a parlamentet ez az alkotmányreform teljesen háttérbe szorította. Tehát az a csekély befolyás, amellyel a magyarok az országgyűlésben bírtak, teljességgel megszűnt. A pártok el lettek törölve, így a Magyar Párt is, amely pedig annyit fáradozott, annyit küzdött a magyarok érdekében. Pártok többé nem léteztek, hanem létrejött egy úgynevezett Nemzeti Ujjászületés Frontja című egypárt, — ha ugyan ezt pártnak lehet nevezni. A választásokon, a Front jelöltjeit el kellett fogadni; csak akkor hagyta jóvá a választást a Front. Tehát ez azt jelentette, hogy a magyar ember nem arra szavaz, akire szavazni akar, hanem arra, akit neki a Front engedélyez, kijelöl. Szóval ez a magyarok befolyását az országgyűlésre úgyszólván megsemmisítette.

Létesítettek 1938-ban egy kisebbségi kormánybiztosságot. A király kiadott egy rendelettörvényt, amely a kisebbségi jogokat bizosítja, illetve helyesebben felsorolja azokat az elveket, amelyeket ez a kisebbségi kormánybiztosság működésében követni fog. Ennek az egész dolognak — azt lehet mondani, — hogy semmi jelentősége sem volt. Mivel nem az alsó hatóságokhoz való parancsról volt szó, hanem csak „elvekről", amelyeket a kormánybiztosság követni fog, a kormánybiztosságnak értelme egyáltalában nem volt. Igértek egy kisebbségi törvényt is, de félév után azt mondták, nem aktuális. Szóval javulás a legutóbbi időkig nem következett be.

Miután láttuk azt, hogy a román kormányokkal semmire sem megyünk, 1925-től kezdve elkezdtük a peticiózást, a panaszok beadását a Nemzetek Szövetségéhez. A panaszok egész tömegét adtuk be és pedig csak a magyar párt beadott 26 panaszt. Nem szabad azt hinni, hogy a kisebbségnek a panaszai teljesen hiábavalóak, értéktelen valamik voltak, mert határozottan értünk el sikereket, így amint már említettem az oktatási s más kérdésekben is. A román kormány természetesen azt is meg akarta akadályozni, hogy Genfbe menjünk panaszkodni. A büntető törvények egyik módosítása alkalmával olyan javaslatot vettek föl, amely szerint, ha valaki külföldön olyan állítást tesz, amely a román kormány prezstizsének, vagy az állam tekintélyének árt, az büntetendő cselekedetet követ el, még akkor is, ha a panasz helytálló. Ez ellen is kénytelenek voltunk Genfbe menni panaszra és el is ejtette a román kormány ezt a rendelkezést.

Ezekben vázoltam főbb vonásokban azt, hogy miféle politikát követett velünk szemben a magát akkor liberálisnak és demokratának mondott román állam. Nagy bűne ennek a kormányzatnak az is, hogy mindig éket akart vetni a magyarság tagjai közé, és igaz, hogy csekély számban, de bizony akadtak magyarok, akik félreléptek, rossz útra tértek, kizárták magukat a magyarság testéből.

Schiller, a nagy német költő mondja azt, hogy a háború megméri a lelkeket. Az elnyomás méginkább megméri. A magyarság egy valóságos Bach-korszaknak volt kitéve súlyosbított alakban a román megszállás alatt. Bitófán függött az egész romániai magyarság, de ez a magyarság úgy viselkedett, mint a Bach-korszak magyarsága, magyar maradt! És ha igaz, amit egy francia mondás mond, hogy t. i. a politika nem más, mint a reménykedés művészete, akkor mi a legigazabb politikát folytattuk, reménykedtünk, hittünk az igazság felvirradásában, tűrtünk, szenvedtünk csak egyre nem voltunk hajlandók, amikor mindenről lemondtunk, arra, hogy lemondjunk a magyarságunkról. Hittük azt, ami a temetők kapujára van fölírva, hogy „feltámadunk"!

És eljött 1940. augusztus 30-a és feltámadtunk. Megszabadultunk a román igából, a román rabságból. De az, hogy ez bekövetkezett, csak három körülménynek az összetalálkozásával volt lehetséges. Először is segített bennünket az Isteni Gondviselés, másodszor a magyar kormányzat kétségtelenül céltudatos, higgadt, okos politikája, amely vér nélkül szerzett vissza területeket, de a harmadik nélkül nem lett volna semmi eredmény t. i. akkor, ha az erdélyi magyarság meg nem őrzi az ő magyarságát.

Már többször említettem, hogy Bratianu, román miniszterelnök az ő féktelen elbizakodottságában, miután úgy megnagyobbodott Románia, azt mondta egyszer, hogy negyven év mulva nem lesz szükség semmiféle kisebbségi szerződésre, mert nem lesznek kisebbségek. Igy gondolkodott a magyarokról. Tehát el fogja tüntetni, ki fogja írtani őket. A magyarok, hála Istennek nem érték meg a negyven esztendőt, de ha — amitől az Isten őrizzen — meg is értük volna, akkor is magyarok maradtak volna. Csak így volt lehetséges, hogy Erdély visszatérjen!

Amidőn hálatelt szívvel mondunk köszönetet az Isteni Gondviselésnek, hogy minket megszabadított, lehetetlen, hogy ne gondoljunk azokra, akik még nem tértek vissza. Kívánjuk azt, hogy mielőbb visszatérjenek és vissza is fognak térni, mert magyarok akarnak maradni, mert nemzeteket semmiféle külső hatalom nem tesz tönkre, nemzetek csak önmagukat tehetik tönkre, akkor, ha megtagadják nemzetiségüket!

SZABÓ ISTVÁN

Az erdélyi magyar népközösség története

A trianoni békediktátum kétségtelenül az erdélyi magyarságot sujtotta leginkább. A szétbomlott anyaország is Erdéllyel veszített a legtöbbet, hiszen itt óriási szellemi, politikai és gazdasági erők mentek ugyszólván máról-holnapra veszendőbe. Bekövetkezett az alélt tétlenség időszaka, s a nagy kataklizmák után még hivatottakban is felötlő hamis ábrándképek csak hosszabbították a tétlen passzívitás idejét. Nem volt, legalább is a kezdet kezdetén arra hivatott szerv, vagy illetékes tényező, aki felismerte volna azt a veszélyt, ami a hazavesztés után még egyszer végig sujtott Erdélyen: sokezres tömegek fordítottak hirtelen hátat Erdélynek és valóságos népvándorlásszerűen megindultak az anyaország felé, maguk mögött hagyva az ősi pozíciót, az egyéni és közösségi fellegvárakat.

Ebben a katasztrófa-hangulatban, amikor megszűnt a központi irányítás, megszűnt épen az erdélyi magyarság vezető polgári rétegeiben az adott helyzetet kellő közösségi meggondoltsággal felmérő képesség, s ennek következtében a megfelelő felelősségérzet is. Az anyaországba kitelepülő erdélyiek végeláthatatlan vagonsorai fájdalmasan megritkították az erdélyi magyarság vezetőrétegeit, s kinek jött jobban és jobbkor ez a magyar vércsapolás Erdélyben, ha nem az új uralomnak. A kisebbségi sors elviselése, s a kisebbségi hivatás betöltése lett ezzel is nehezebb.

A főhatalomváltozás első két évében tehát az erdélyi magyarság teljes politikai passzívitást tanusított, ami egyfelől a tisztázatlan államjogi helyzettel, másfelől az elemi emberi jogok szigorú korlátozásával magyarázható. Három év telt el az összeomlástól addig, amíg a magyar nemzetgyűlés (1921 július 26.) e békeszerződést ratifikálta és törvénybe iktatta. Talán felesleges is volna bővebben ecsetelni azt a politikai, erkölcsi, s talán gazdasági kárt is, amit a passzívitás időszaka jelentett az erdélyi magyarságra. Ezt is el kellett azonban szenvedni.

A békeszerződéseknek a magyar nemzetgyűlés által történt ratifikálása feloldotta a passzívitást. Az új uralom kikényszerítette az állampolgári kötelességek teljesítését a most már kisebbséginek nevezett polgáraitól, s önként adódott a meggondolás: ha adót fizetünk, katonáskodunk és sok más terhet, s néha még súlyosabbakat viselünk, mint a többségiek, akkor elérkezett az ideje annak, hogy bármilyen módon, de a jogok maximumát kicsikarjuk a magunk számára az államhatalomtól. Az erdély magyarság törvényen kívülinek nevezhető állapota hátrányos volt abból a szempontból is, hogy a magyarság az új uralom által készített választói névjegyzékben igen hiányosan szerepelt. Az elkövetkező politikai küzdelem, tehát az első lépéstől már meglehetős tehertétellel indult.

I.

1921 január 9-én összegyültek Kolozsvárt az erdélyi magyar vezetők és megállapították, hogy az erdélyi magyarság megszervezése és aktivitásba indítása sürgősen szükségszerűvé vált. Megalakították a *Magyar Szövetséget*, melynek alapját az az elgondolás szolgáltatta, hogy ebbe a szervezetbe az erdélyi magyarság minden társadalmi rétegének a magyar egység jegyében tömörülnie kell. Ez volt az első, de sajnos sikertelen kísérlet egy olyan magyar szervezet létesítésére, mely osztályokon és nemzedékeken felül csakis a magyar egységet tartja szem előtt. Az összes következő és

hasonrendű próbálkozások alapját más, elsősorban politikai, sőt pártpolitikai elgondolás szolgáltatta.

Az *Erdélyi Magyar Népközösség* megalkotásáig a Magyar Szövetséghez hasonló kezdeményezés nem történt. Ezeket az elgondolásokat, sok tekintetben más formában, s az azóta sokat változott helyzet követelményeinek megfelelő módon valósította meg az Erdélyi Magyar Népközösség.

A Magyar Szövetség törekvéseivel szemben állott azonban már kezdetben egy másik irányzat, mely a magyarságot politikai pártok keretében kívánta megszervezni, s pártpolitikát kezdeményezett. Ebben az irányban az első lépés Bánffyhunyadon történt 1921 június 5-én, amikor is kimondották itt a *Magyar Néppárt* megalakítását. Ezt az átalakulást a történeti folytonosság kedvéért említjük fel. Sem általános politikai, sem pártpolitikai szempontból ennek az alakulásnak nagy jelentősége nem volt. Tulajdonképpen csak a kalotaszegi magyarság megnyilatkozása volt.

Hogy a magyarság a kezdeti évek aléltságából magához tért, feladta a számára káros és végzetesnek tűnő passzivitást, ennek első komoly jelét a Magyar Szövetségnek 1921 július 6-án Kolozsvárt történt megalakulása adta. Elnöke *báró Jósika Sámuel*, s titkára *Kós Károly* a kalotaszegi megmozdulás kezdeményezője lett.

A Magyar Szövetség az államhatalommal szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy az entente hatalmak és Románia között 1919 decemberében megkötött egyezmény új közjogi fogalmat, még pedig a *„nemzeti kisebbség"*-et teremtette meg, s ennek folytán az úgynevezett kisebbségeknek természetesen, s e szerződésből következő módon joguk van arra, hogy nemzeti alapon szervezkedjenek.

A román kormányzat természetesen nem erre, hanem ellentétes álláspontra helyezkedett, ami másféléves hiábavaló harcot, folytonos huzavonát vont maga után. Számos betiltás, ajtólepecsételés, majd újbóli megnyitási engedélyezés után a Magyar Szövetség 1922 októberében végleg megszünt.

Az első erdélyi magyar egységes alakulatnak betiltása, irattárának lefoglalása derékban vágta ketté ezt az érdemes munkát. Megszüntek a Magyar Szövetség népirodái, s a vidéken felállított szervezetek tevékenysége is megszűnt. Ezzel pedig már egyre jelentősebbé váló munkaeredmények semmisültek meg, s talán túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy a passzivitásból kirántott erdélyi magyarságban kezdett meginogni a hit, hogy alkotmányos harc útján elérheti kétségkívüli jogainak kellő érvényesítését.

Mai szemmel nézve ennek az alakulatnak végleges feloszlatása világosan mutatja azt a „stílust", ahogyan parvenű módjára expanziós földéhségből és ritka politikai szerencséből meggazdagodott Nagyrománia elkezdte kisebbségi politikáját. A Magyar Népközösséget sokkal később már nem lehetett felosztani. Sokkal érettebbek voltak az idők, s szervezettebb, és öntudatosabb az erdélyi magyarság...

A Magyar Szövetség végleges felbomlása utáni időszak a pártpolitikának kedvezett. Az említett bánffyhunyadi kezdeményezés, mely a Magyar Szövetség megalakulásakor ellanyhult, — most ismét tevékenyebbé vált, s ezt a tevékenységet mind szélesebb körben akarta kifejteni. Ezért a Magyar Néppárt elhatározta, hogy országos jellegű alakuló gyűlést tart Kolozsváron 1922 január 15-én.

Ez a hangosabb néppárti zászlóbontás okozta azt, hogy az egységes, minden erdélyi magyart egyetlen szervezetbe, vagy ha úgy tetszik pártba tömörítő kezdeményezés hívei szintén megmozdultak. *Magyar Nemzeti Párt* elnevezése alatt megalakították 1922 február 12-én pártszervezetüket. E szervezet elnöke *Ferencz József* unitárius püspök lett.

Ebben az időben tehát két politikai párt kerete állott készen a magyar tömegek befogadására. Az erdélyi magyarság különböző társadalmi rétegeiben pedig erre az időre már megérlelődött az a gondolat, hogy a főtörekvés a nemzeti egység megalkotása és továbbmenően a megőrzése kell, hogy legyen. Ha másként nem lehet — hiszen a mindenkori román kormányok sohasem ismerték el, bár az élet valósága volt, a nemzeti kisebbségek közjogi fogalmát — akkor egyetlen politikai pártba kell a magyarságnak tömörülnie, de a nemzeti egység jegyében. Ez volt a jelszó.

Ilyen előzmények után alakult meg az erdélyi magyarságnak leghosszabb ideig élő szervezete, a politikai párt formájában megvalósult *Országos Magyar Párt*. 1922. december 28-án volt az alakuló ülés. Az Országos Magyar Pártba úgy a Magyar Néppárt, mint a Magyar Nemzeti Párt beleolvadt. Az új alakulat elnöke *báró Jósika Sámuel*, ügyvezető alelnöke *dr. Haller Gusztáv* lettek.

A Párt vezetését báró Jósika Sámuelnek, első elnökének 1923 júniusában bekövetkezett halála után *Ugron István* vette át ideiglenes elnöki minőségben, míg az 1924 decemberében Brassóban tartott nagygyűlés intézkedett az elnöki szék végleges betöltése tárgyában, s Ugron Istvánt egyhangúlag megválasztotta. Alelnökök lettek: *Sándor József, dr. Grandpierre Emil, dr. gróf Bethlen György* és *Jakabffy Elemér*.

1926-ban ismét változás állott be a Párt veze-

tésében. Ez év áprilisában Ugron István lemondott az elnökségről, s e tisztet előbb helyettesi megbízatással, utóbb ez év októberében a gyergyószentmiklósi nagygyűlés megerősítésével *gróf Bethlen György* vette át. A Párt alelnökei lettek: *Sándor József*, *dr. Inczédy-Joksmann Ödön*, *dr. Jakabffy Elemér* és *gróf Teleki Arthur*.

A politikai párt keretében való nemzeti szervezkedésnek az a nagy előnye volt, hogy az akkori román parlementáris életben hasonló szervezkedéshez nem volt szükség kormányengedélyre. A Magyar Szövetség, amely pártokon kívül és felül képzelte el jobban megvalósíthatni az erdélyi magyar egységet, épen mert mintegy kisebbségi közhatóság szerepére tört, kormányengedély hiányában lényegében meg sem kezdhette működését. A román kormányzat mindenkor éberen őrködött azon, hogy az erdélyi magyar egység ne valósulhasson meg...

II.

1938 február 20-ig tehát az Országos Magyar Párt képviselte az erdélyi magyarságot az államhatalommal szemben, s egynémely jelentéktelen pártalakítási kísérlettől és részbeni megvalósulástól eltekintve ez a párt volt az erdélyi magyarság egyetlen szervezete. A Párt számos esetben kötött választási paktumokat a különféle román kormányokkal, s vezérszónokai az egyházak fejeivel karöltve számtalan esetben szólaltak fel kisebbségi sérelmi ügyekben, nevezetesen iskolai, névelemzési, s birtokpolitikai ügyekben. Egyetlen nagy hiánya e pártnak az volt, hogy épen pártpolitikai alapvetése miatt nem valósíthatta meg az erdélyi magyarság eszményi egységét, amit már a Magyar Szövetség is maga elé tűzött. Hogy ezt azonban nem tehette, ennek magyarázata az általános helyzetben rejlett.

1938 telén tehát Károly román király felfüggesztette az alkotmányt és kierőszakolt népszavazás útján új alkotmányt adott Romániának. Az új alkotmány kihirdetése előtti utolsó parlamenti választások ugyanis polgárháborúszerű viharokat kavartak fel, s az elszabadult, gáttalan politikai szenvedélyek kitörése mértéket és féket már nem ismert. Az ország lakosságának nyugalomra vágyó rétegei többé-kevésbé megnyugvással fogadták a király kísérletét, mert a népszavazást bár erőszakoltan vitték keresztül, megcsillogtatta a konszolidáció reményét előttük.

Az új alkotmánytörvény, mely ez év február 27-én jelent meg. behozta a *korporációs rendszert*, a hivatásrendi képviselet hármas (értelmiségi, ipari és földművesi) tagozódásával. Az 1938 március 31-én megjelent törvényrendelet feloszlatta és betiltotta az összes politikai pártokat, s így köztük az Országos Magyar Pártot is. A párthelyiségeket az egész országban bezárták és vagyonukra zárlatot rendeltek el. Az új román rendszerben tehát a magyarság minden képviselet és szervezet nélkül maradt.

Egy félévvel később 1938 december 16-án Károly király törvényrendelettel az olasz fasiszta párt szervezetéhez hasonlóan „*Nemzeti Ujjászületés Frontja*" néven életre hívott egy új szervezetet, mely a törvény értelmében egyedül volt jogosult arra, hogy politikával foglalkozzék. A Nemzeti Ujjászületés Frontjának létesítéséről szóló törvény egyenruhát állapított meg a frontban résztvevő tisztviselők, képviselők és szenátorok számára. Ez a törvény kimondta, hogy csak olyan állampolgárnak van szavazati joga, csak az jelölhető bármely állásra, csak az lehet ügyvédi, orvosi, ipari stb. kamari tag, s csak az lehet az állami közigazgatás bármely fokán tényező, aki a frontnak tagja.

A közigazgatás egész gépezete óriási nyomással szorította a lakosságot az egyetlen politikára jogosult testületbe, illetve állampártba való beiratkozásra. Semmiféle hatósági bizonyítványt nem nyerhetett az az állampolgár, aki nem igazolta, hogy a frontba beiratkozott. E rendelettörvénynek következéseképen az erdélyi magyarságot, azonkívül, hogy átfogó szervezet nélkül maradt, még az a veszély is fenyegette, hogy megbénul mindennapi élete, még pedig nemcsak az értelmiségi és ipari, de a földműves magyarságé is. Súlyos válság nehezedett a magyarságra.

Ez év decemberében a magyarság vezetői értesültek arról, hogy a németség képviselői a frontba való belépésről tárgyalnak a román kormánnyal. Remény volt arra, hogy ha a kormányban hajlandóság mutatkozik arra, hogy a kisebbségek csatlakozását elfogadja, ezen az úton talán jelentős engedmények birtokába juthatnak a kisebbségek. A beiratkozást illetőleg a magyar vezetőkben az a vélemény alakult ki, hogy követelni fogják a kormánytényezőktől a magyarság beiratkozása ellenében a legégetőbb sérelmek orvoslását és legalább annyi jognak biztosítását, mint amennyit a kormány a német kisebbségnek megadni hajlandó.

A feloszlatott politikai pártok vezetőivel a kormány nem tárgyalt. Igy járt el a németekkel és így akart eljárni a magyarokkal szemben is. Kormányrészről kikötötték azt, hogy csak pártpolitikában eddig nem szerepelt vezető férfiakkal hajlandók felvenni a tárgyalásokat. Csakis az erdélyi egyházak püspökeivel, *gróf Bánffy Miklóssal* és az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet elnökével akarták megkezdeni a tárgyalásokat. *Gróf Bánffy*

Miklós azonban a kormány képviselőjének kijelentette, hogy az erdélyi magyar egység lehető megóvása érdekében a feloszlatott Országos Magyar Párt volt vezetői nélkül érdemben nem beszélhet. Végül is az érdemi tárgyalásokba be lehetett vonni a volt Magyar Párt megbízottait is. Sőt gróf Bánffy Miklós a tárgyalásra bevonandók tekintetében egy lépéssel, — s ez a lépés új volt az erdélyi magyar életben — továbbment és kívánságára a fiatalabb nemzedék egy néhány tagja is résztvett ezeken a megbeszéléseken. Ebben a viszonylatban gróf Bánffyt annak a felismerése vezette, hogy időközben felnőtt Erdélyben egy új értelmiségi nemzedék, akiknek kiválóságai eddigi alakulatokban soha sem szerepeltek és szóhoz nem jutottak; de a férfikort elérve lényeges befolyással bírtak az erdélyi magyarság közvéleményére. Szükséges volt ez azonban azért is, hogy lehetőleg minden réteg és minden nemzedék, tehát az erdélyi magyarság a maga egészében legyen e tárgyalásokon képviselve.

A magyar vezetők előzetes megbeszéléseken megállapítva a magyar kisebbségi sérelmek anyagát és megállapodván a leglényegesebb jogi követelésekben, 1939 január 14-én megegyezésre léptek a román kormány kiküldöttjével. A megegyezés értelmében a román kormány kötelezte magát a részletesen feltárt sérelmeknek gyors orvoslására, s a magyar vezetők követelésére, kötelezte magát arra is, hogy a kevéssel azelőtt létrehozott Német Népközösséggel teljesen azonos *Magyar Népközösséget* ismer el.

Az elismerendő Magyar Népközösség hivatása e megegyezés értelmében az lett, hogy megszervezze az erdélyi és az egész romániai magyarság kulturális, gazdasági és szociális szervezetét. A Népközösség ezzel politikamentes, de kulturális, gazdasági és szociális téren döntőfontosságú tényezője lett nemcsak az erdélyi, de a romániai magyarságnak is.

A magyarság vezetői ezekkel az akkori időkben igen nagy vívmányoknak tekinthető felhatalmazásokkal szemben kötelezték magukat arra, hogy a magyarságot felszólítják a Nemzeti Ujjászületés Frontjába való belépésre. Talán mondanunk sem kell, hogy a magyar vezetők eleget is tettek e kötelezettségüknek; részünkről azonban ez a belépési felhívás a kormánnyal szemben lényegében csak látszólagos ellenszolgáltatás volt. A tényleges helyzet már a decemberi rendelettörvény megjelenése után úgy alakult, hogy a közigazgatás szerveinek nyomására alig volt olyan dolgozó magyar ember, akinek életlehetőségi biztosítása érdekében ne kellett volna amúgy is belépnie az állampártba. A nagy tömegeket éppen e nyomós okoknál fogva erőnek-erejével sem lehetett volna a frontba való beiratkozástól visszatartani. Az adott helyzet azonban nem is parancsolta ezt. Fennállott ugyanis az a konkrét veszély, hogy a magyarság csoportokra szakadozva, vagy akár egyénileg amúgy is előtt-utóbb beiratkozik mégpedig mindenrendű népi ellenszolgáltatás nélkül. Ez a szempont volt mérvadó mindazokra a magyar vezetőkre nézve, akik ezt a tárgyalást irányították és a megegyezést a román kormánnyal tető alá hozták.

A január 14-én a magyarság vezetői és a román kormány megbízottja közt lefolyt tárgyalásokon a kérdések anyagának legnagyobb részére vonatkozólag megtörtént a megegyezés. Csupán néhány kérdés maradt még függőben, melyet a kormány megbízottja *Călinescu* akkori helyettes miniszterelnök döntésének tartott fenn. Ez utóbbi kérdések január 17-én végleg tisztáztattak és 18-án Călinescu levelet intézett gróf Bánffy Miklóshoz, amelyben felhatalmazta őt arra, hogy a Magyar Népközösséget megalakítsa s ennek keretei között megszervezze a magyarságot.

Tisztázták a Nemzeti Ujjászületés Frontjába való belépés kérdését is. Kimondták ugyanis azt, hogy a magyarság testületileg lép be a frontba és annak a választójog gyakorlására alakuló foglalkozási (értelmiségi, ipari és mezőgazdasági) osztályaiba, de annak biztosításával, hogy a front keretében mint önálló magyar alosztály jut politikai szerepléshez. Ezzel megoldódott a magyarság politikai jogai gyakorolhatásának kérdése is. Megvallhatjuk, hogy az adott helyzetben a kormány iránti aránylag csekély ellenszolgáltatásért megkapta a magyarság azt a jogát, hogy kulturális, gazdasági és szociális céljainak szolgálatára és megvalósítására külön szervezetet létesítsen, illetve tartson fenn, amelybe minden eddig létező vagy ezután létesítendő magyar egyesület vagy bármilyen más alakulat beletartozik. Egyetlen egy kikötéssel, hogy az így felállított Népközösség minden politikai tevékenységtől tartozkodik.

A Magyar Népközösségnek, e társadalmi szervezetnek engedélyezése volt tehát ez időnek és e tárgyalásoknak legértékesebb és más viszonylatban is valóban időtálló vívmánya.

Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy az állampárt létesítése utáni román parlamentben az a néhány képviselő vagy szenátor, aki a törvényhozás házainak tagja lehet, csupán a sérelmek olykori előadásához vagy bizottságokban való meglehetősen korlátolt mérvű szerepléshez juthat. Ezzel szemben a Népközösség, mint népi szervezet, mint az erdélyi és a romániai magyar nép közössége széles lehetőségeket ad az új munkára. Azt már csak a

történeti hűség kedvéért jegyezzük meg, hogy a magyarságnak ez a kiterjedt és merőben új lehetőségeket nyújtó szervezete a közvetlen megelőző német példát követve a *Romániai Magyar Népközösség* nevet nyerte.

Jelentősége abból a szempontból is igen nagy volt, hogy a magyarságnak oly sok éve nélkülözött, de valójában és teljes értékben a kisebbségi sorsban eddig még soha meg nem valósult egysége illetve megteremtése feléledhetett. Feléledhetett végre az az intézmény, amit báró Jósika Sámuel elnöklésével még a főhatalomváltozás legelején, 1921 januárjában próbált megalkotni Magyar Szövetség néven. Létesülhetett végre olyan szervezet, amely minden magyar ügyet immár jogosan és törvényesen képviselhetett és aminek meglehetős széles keretében a már meglevő vagy ezután létesítendő minden magyar alakulat, egyesülés vagy bárminemű szervezkedés jogosan beletartozott. Beletartozott pedig a magyar egység jegyében.

A január 18-iki emlékeztes Călinescu-féle levélben tehát az erdélyi magyarság népi személyiségét ismerte el a román kormány. A Népközösség mindenekfeletti fontosságát Jakabffy Elemér, a kisebbségi törvényhozás és jog legkiválóbb szakértője már a tárgyalások során kidomborította és minden eddiginél nagyobb vívmányának tekintette. Az volt és különösen annak minősíthető akkor, ha számításba vesszük azt, hogy 1939 év elején a már robbanásig feszült kül- és belpolitikai helyzetben sikerült ezt kivívni.

Megoldandók voltak még a személyi kérdések. A magyar vezetőkkel tárgyaló kormánybiztos ugyanis eddigi álláspontjához híven kijelentette, hogy olyan személynek, aki a multban bárminő politikai szerepet játszott, a Magyar Népközösség szervezésére való felhatalmazást a kormány semmiféleképen sem adhat, tekintettel arra, hogy ragaszkodnia kell a Népközösségnek politikamentes, kizárólagosan társadalmi jellegéhez. Az adott helyzetben már az vívmánynak volt tekinthető, hogy a Népközösség megalakítását megelőző és a kormánybiztos előtt lefolyt tárgyalásokba a volt Magyar Párt vezetőit is be lehetett vonni. Ezért az egyezmény aláírói, tehát a volt Magyar Párt két vezérszemélyisége is, gróf Bethlen György és Gyárfás Elemér hozzájárultak ahhoz, hogy a Népközösség megszervezésére és vezetésére gróf Bánffy Miklós kapjon felhatalmazást.

Az egyezmény következménye volt, hogy midőn román részről a magyar vezetők, nevezetesen gróf Bánffy Miklós által felsorolt sürgős és súlyos sérelmek orvoslását és a Magyar Népközösség engedélyezését és zavartalan működését a román kormány megígérte, rájuk hárult annak az ellenszolgálatnak véghezvitele, amitől az engedmények teljesítése függött; vagyis hogy a Romániában élő magyarságot a Frontba, mint állampártba való beiratkozásra felszólítsák. Ez amint említettük is, teljesedésbe ment.

A beiratkozás rendben és egységesen ment végbe. A magyarság külön névjegyzékekbe iratkozott fel, melyeknek ellenőrzését a Népközösség kikötötte magának. Ezúton mint mellékes, de fel nem becsülhető eredményképen a magyarság eléggé tökéletes katasztere jutott az induló Magyar Népközösség birtokába.

1939 február 17-re gróf Bánffy Miklós a Népközösség megalakítására és megszervezésére úgy magyar, mint román részről kapott felhatalmazás birtokában Kolozsvárra értekezletet hívott egybe, melyen az egyházak vezetői és polgáriak, közöttük a volt Magyar Párt eddigi vezetőiből is számosan résztvettek. Ez az értekezlet Gyárfás Elemér javaslatára egyhangúlag elfogadta azt a névsort, melyet a Magyar Népközösség ideiglenes vezetői iránt gróf Bánffy az értekezlet elé terjesztett. Hasonlóképen elfogadta az értekezlet a szervezés iránti vázlatot és az általános programot. Az értekezleten elnöklő Bánffy Miklós már ez alkalommal is hangsúlyozta, hogy megbízatását, mint a Magyar Népközösség elnöke ideiglenesnek tekinti mindaddig, amíg arra alkalom és mód lesz, hogy őt e felelősségteljes tisztségében az erdélyi magyarság tömegei választás útján erősítsék meg. Az adott helyzetben természetesen erre nem kínálkozott alkalom, de nem is volt lényeges, mert a magyarság bizalma és rokonszenve egységesen nyilatkozott meg a nehéz helyzetben *valóságos népmentésnek* nevezhető munkára vállalkozó gróf Bánffy Miklós személye iránt.

III.

A következő feladat a Magyar Népközösség megszervezésének megindítása volt. Ez a munka sok viszonylatban eltér attól a munkától, amit a volt Magyar Párt teljesített. Eltér attól természeténél fogva. A parlamentáris rendszernek megfelelően ugyanis a volt Magyar Párt a parlamenten belül elhangzott beszédek útján, sérelmek előadásával igyekezett a magyarsággal szemben vállalt hivatásának teljesítésére. A kisebbségi helyzetben, s a pártpolitikai rendszerben már helyzeténél fogva sem tehette azt, amivel a Magyar Népközösség indult. A nép megszervezése terén már politikai beállítottsága miatt is állandóan akadályozva volt. A változott helyzetben a Magyar Népközösségnek viszont éppen a szervezésre kellett minden erejét összpontosítania. A román kormányzat természetesen nem szívesen juttatta ebbe a helyzetbe

a Magyar Népközösséget. A viszonyoknál fogva azonban nem tehetett másként. A Népközösség vezetőségéé azonban az érdem, hogy *a népi szervezés korszerű követelményét* már az első pillanatban felismerte és mindennemű tevékenységében erre fektette a fősúlyt.

A Magyar Népközösség gróf Bánffy Miklós vezetése alatt igyekezett is már az első pillanattól e szervezés zavartalanságát biztosítani, míg a január 18-iki megegyezésből fakadó némileg engedékenyebb légkör fennáll. Beszédek tartására a nagy nyilvánosság előtt az állandó ostromállapot és a végsőkig megszigorított katonai cenzura miatt amúgy sem lett volna alkalom, sőt a közhatóságok nyomása még az elengedhetetlenül szükséges sajtópropagandát is majdnem lehetetlenné tette. Ebben a vonatkozásban még a Nemzeti Ujjászületés Frontja keretében lezajlott első parlamenti választások után sem történt változás.

A választásokat 1939 június 1 és 2-re tűzték ki. A választást megelőzően a vezetőség minden illetékes tényezővel és a vidékek kívánalmai alapján megállapodott a jelöltek névsorába való beillesztését, mint a Nemzeti Ujjászületési Front magyar alosztályának jelöltjeit, Bukarestben keresztül is vitte.

Hogy ezek a jelölések valóban megfeleltek a magyarság bizalmának, mi sem bizonyítja jobban, mint a leadott szavazatok arányszáma. A példaképen felemlített adatok világosan beszélnek. A romániai pártpolitikai rendszer idejében, 1937-ben megejtett választások adatait szembeállítva az 1939-es választással magyar szempontból a következő eredményeket kapjuk. A szavazatra jogosultak közül:

Csíkban 1937-ben leszavazott a választók 55.4 %-a, 1939-ben pedig 87.5 %-a;

Udvarhelyen 1937-ben leszavazott 63.1 %-kal szemben 1939-ben 89.2 %;

Háromszékben leszavazott 63.4 %-kal szemben 1939-ben 80.2 %.

Bár hiteles tény, hogy az 1937-es választásokkor a román kormány erősen igyekezett a magyarok szavazását akadályozni, mégis ez adatokból megállapítható a magyar szavazók százalékszámának örvendetes emelkedése. Mindehhez ugyanis tekintetbe veendő az is, hogy 1939-ben sem lehetett és nem is volt a román kormánynak szándékában a szavazásra jogosult magyarságnak a szavazásra való lehetőségét megkönnyíteni. Annyira nem, hogy a legbonyolultabb és Európában valószínűleg eddig elő nem fordult választási technikát honosították meg ebből a célból.

A román politikai életben a választások idejében angol tájékozódásról beszéltek és valószínűleg ennek tulajdonítható, hogy e választások még sem voltak egészen kinevezés jellegűek. Valóban nagyon hasonlítottak azokhoz a választásokhoz, amelyekben az egykori Magyar Párt a kormánnyal több ízben kartellszerűen indult. Mégis az 1939-es választások után a parlamenti szereplés iránti csekély remények sem valósulhattak meg. A parlament csak hallgatott és nem vitatkozott. A szónokok nyilatkozatok felolvasására szorítkoztak, s természetesen méginkább a kisebbségi képviselők. A magyar törvényhozók csoportja ezért a magyarság sérelmeinek orvoslása érdekében taktikát változtatott és lehetőleg együttes fellépéssel és a követelések többszöri előadásával, s az engedmények szorgalmazásával igyekezett a jogok maximumát a kormánytól kiverekedni.

Szívós és céltudatos munkájával a magyar parlamenti csoport általános értékű és lényeges engedményeket tudott kicsikarni. A katolikus javak iránti egyezség, a népiskolai államsegély, a papi kongruák fölemelése, a királyhágómelléki református egyházkerület végleges elismertetése és pénzügyi megalapozása mellett többek közt az állampolgársági kérdés méltányos rendezését is elérte. Ez a kérdés 1923 óta a magyarságnak egyik legégetőbb és legsúlyosabb sérelme volt. Rendezetlen volt a magyarság százezres tömegeinek állampolgársági ügye és e bizonytalan helyzet folyományaként a román munkatörvény rendelkezései miatt majdnem százezer magyar munkás, tisztviselő, nyugdíjas és iparos megélhetése forgott kockán.

Mint mellékes, de igen jellemző tényt említjük meg, hogy az 1939-es parlamenti választások útján a román törvényhozás házaiba bejutott magyar képviselők és szenátorok úgy végezték ezt a munkát és úgy érték el ezeket az adott helyzetben lényeges eredményeket, hogy tevékenységük közepette a nagy nyilvánosságtól teljesen el voltak zárva. Vállalkoztak még arra a népszerűtlen és hálátlan szerepre is, hogy hivatalos alkalmakkor idegen egyenruhát viseljenek, csak azért, hogy ezenközben minél hathatósabban szolgálhassák a magyarság érdekeit.

IV.

Ilyen előzmények után alakult meg a Magyar Népközösség, amely — főbb vonalaiban ismertetve — a következő szervezeti szabályzatot alkotta meg:

A „Romániai Magyar Népközösség" alatt értendő mindazoknak a román állampolgároknak összessége, akik magyaroknak vallják magukat. *A Magyar Népközösség a romániai magyarság egyetemé-*

nek általános nemzeti képviselete és népi munkaközössége.

Választó a szervezeti szabályzat értelmében minden 21-ik életévét betöltött magyar férfi vagy nő, akit valamelyik községi szervezetbe egyszerű jelentkezés alapján felvettek és a szervezet rendelkezéseinek, valamint *a Népközösség belső fegyelmének* magát aláveti.

A Népközösség a maga szolgálatára bármelyik tagját felszólíthatja. A megválasztott vagy kinevezett tag köteles a reá ruházott megbízatást vagy tisztséget legjobb tudása és lelkiismerete szerint a közösség érdekeinek szemelőtt tartásával betölteni.

A Magyar Népközösség célja kulturális, gazdasági és szociális téren a Romániában élő magyarok egységes képviselete, érdekeinek megóvása és előmozdítása. Feladata keresztény szellemben ápolni a magyar kultúrát, megvédeni és kielégíteni a magyar nép gazdasági érdekeit és szociális szükségleteit.

A Magyar Népközösségnek fokozatosan felépített szervei: a) községi szervezetek; b) vármegyei és törvényhatósági joggal felruházott városok szervezetei; c) országos központi szervezet.

A Népközösség választás útján, *alulról felfelé történt szervezkedéssel* alakítja meg a községi szervezeteket, ezek útján a vármegyeit és a vármegyeiek által az országos központi szervezetet.

A községi szervezet a *szomszédságokon* építendő fel. Székelyföldön a régi multra visszatekintő és jól bevált „tizes" rendszer fenntartandó és tovább fejlesztendő.

A községi szervezet szervei: a) közgyűlés; b) választmány. A közgyűlés hatásköre: a) határozat hozatal a választmány által előterjesztett ügyekben; b) választások; c) költségvetés; d) zárszámadás.

A választmány végzi mindazokat a teendőket, melyek a községi szervezet igazgatásával járnak. A választmányt a közgyűlés választja.

A vármegyei és törvényhatósági városi szervezet a következőképen tagozódik: a) közgyűlés; b) intéző bizottság; c) elnöki tanács.

A közgyűlésbe a vármegye községi szervezeteinek választmánya küld tagokat, a község lakosságának arányszámához képest.

A vármegyei intézőbizottság létszáma akként állapítandó meg, hogy a vármegye minden 2.000 választójára egy intézőbizottsági tagság jusson. Az intézőbizottság ezenkívül meghívja a vármegye területén levő történelmi magyar egyházak egy-egy papját, akik a Népközösség munkájában részt kívánnak venni.

A vármegyei intézőbizottsági elnöki tanácsot alakít, melynek tagjai az elnök, a három alelnök és az intézőbizottság által választott három tag. A vármegyei népközösségi szervezet a megye székhelyén megyei központi irodát tart fenn. (A törvényhatósági joggal felruházott város népközösségi szervezete a vármegyei szervezettel azonos.) A törvényhatósági szervezet és a vármegyei szervezet közös költségén közös központi irodát tarthatnak fenn.

A Népközösséget egyetemlegesen érdeklő ügyekben az országos szervek intézkednek: a) nagygyűlés; b) központi intézőbizottság; c) elnöki tanács.

A nagygyűlés a Népközösség legfőbb képviselete. Hatásköre kiterjed a Népközösség szervezetének, működésének és céljainak megállapítására, a központi intézőbizottság tagjainak, s az elnök és a három alelnök megválasztására, továbbá a költségvetés megállapítására és a zárszámadás jóváhagyására. Minden választás 4 évre szól. A nagygyűlés tagjait a vármegyei és törvényhatósági városi szervezetek kiküldöttjei alkotják. A kiküldötteket az intézőbizottságok jelölik ki, s megbízólevéllel látják el. A központi intéző bizottság tagjai a nagygyűlésnek is tagjai. A nagygyülés helye rendszerint *Kolozsvár*. Az elnöki tanács javaslatára azonban más helyen is tartható. Idejét és helyét a központi intézőbizottság határozza meg. Lehetőleg két évenként tartandó nagygyűlés.

A központi intéző bizottságot a nagygyűlés által választott 20 tag és minden egyes vármegyéből, ahol a magyarság lélekszáma meghaladja az 50.000-et, a vármegyei intézőbizottság által kiküldött még egy tag alkotják. Az intézőbizottságnak hivatalból tagjai: a magyar történelmi egyházak püspökei, a magyar luteránus egyház egyházi vezetője, az elnöki tanács tagjai, a vármegyei és törvényhatósági városi szervezetek elnökei, a Népközösség összes kulturális, gazdasági és szociális iroda igazgatója és a bukaresti iroda főtitkára. A központi intézőbizottság intézi és vezeti a Népközösség összes kultúrális, gazdasági és szociális ügyeit, felügyeletet gyakorol a vármegyei és törvényhatósági városi tagozatok fölött. Negyedévenként tart ülést.

A központi intézőbizottság elnöki tanácsot alakít akként, hogy abba 5 tagot választ. Tagjai még az elnöki tanácsnak a Népközösség elnöke és a három alelnök. Az elnök képviseli a Népközösséget a harmadik személyekkel szemben, helyettesét esetről esetre az alelnökök közül ő jelöli ki. Az elnöki tanács vezeti az intézőbizottság ülésétől legközelebbi ülésig az összes ügyeket s tevékenységéről a legközelebbi intézőbizottsági ülésen beszámol. Előkészíti az intézőbizottság ülésein tár-

gyalandó ügyeket, s végrehajtja a hozott határozatokat. Lehetőleg kéthavonta ülést tart.

A Népközösség Kolozsvárt központi irodát tart fenn, mely a népközösségi munkaterület céljainak megfelelően három osztályra oszlik. Mindenik osztály élén a Népközösség egyik alelnöke áll. A központban a szakkérdések előkészítésére és intézésére létesítendő: 1. közművelődési, 2. gazdasági, és 3. szociális szakosztályok szervezetét a központi elnöki tanács állapítja meg. A vármegyei, városi és községi szervezeteknél a szakosztályok a szükséghez képest alakítandók meg a központi elnöki tanács utasítása szerint és ellenőrzése mellett.

A központi iroda ügyeinek élén a központi iroda igazgatója áll, akit az elnöki tanács nevez ki. A k. i. irányítja az irodai ügyvitelt. Gondoskodik a három szakosztály harmónikus együttműködéséről. Az elnöknek referál s az elnöki tanács előadója. A központi irodában az elnök utasításai alapján megállapítja a munkarendet. Az elnöki tanács választja a központi iroda jogi tanácsadóját, aki jogi vonatkozású ügyekben az elnöki tanács referense.

Az országos központi iroda Bukarestben külön irodát (kirendeltséget) tart fenn. A központi iroda ügyviteli szabályzatát, a három szakosztály munkaterületét, hatáskörét az elnöki tanács állapítja meg. Az elnöki tanács ilyenirányú rendelkezései irányadók a vármegyei, törvényhatósági városi irodákra is. A központi iroda a községi szervezetekkel rendszerint a vármegyei szervezeten keresztül, míg a törvényhatósági városi szervezetekkel közvetlenül levelez. A népközösségi tag a községi szervezet intézkedései ellen a vármegyei intézőbizottsághoz fellebbezhet.

A Magyar Népközösség fenntartásához minden önálló keresettel bíró tag anyagi erejéhez mérten hozzájárulni tartozik még pedig kötelező minimális járulékkal, amit a vármegyei intézőbizottság határoz meg. Igénybevehetők önkéntesen felajánlott rendszeres adományok is. A járulékok és adományok úgy a községi, mint a megyei és központi ügyvitel költségeinek fedezésére szolgálnak, s a szükséghez képest aránylagosan osztandók fel.

Választójoga van mindenkinek, aki a népközösségi jegyzékbe fel van véve. A választójog gyakorlásához szükséges azonban, hogy a tag a Népközösség fenntartásához a kötelező minimális anyagi szolgáltatással hozzájáruljon, amennyiben az alól kifejezetten felmentést nem nyer. Választójogát nem gyakorolhatja az, akit elkövetett vétségért vagy büntettért jogerősen elítéltek, s végül az, *aki a magyar népi közösség érdekeivel szemben tanusított nyilvánvalóan ellenséges magatartást,* amennyiben ezt a magatartást fegyelmi ítélet állapította meg. Választható a tagsági jegyzékbe felvett 24 évet betöltött népközösségi tag, férfi vagy nő, ha választói joga van.

A különböző fokú népközösségi szervezetek évente költségvetést készítenek, az évvégén pedig zárszámadást. Mindkettő jóváhagyás végett felterjesztendő a közvetlenül felsőbb fokú szervezethez. Az országos központi szervezet költségvetését és zárszámadását évről-évre a nagygyűlésig az intézőbizottság hagyja jóvá. A népközösségi szervezetek szabályszerű pénztárkönyvet vezetnek. Az utalványozás az elnök hatáskörébe tartozik.

V.

A tagozatokban végbemenő szervezés alapja a tized, ami nem más, mint az egymás közelében lakó 20—30 család gazdasági és érdekvédelmi köre. Ennek a *testvéri csoportnak* feladata egymás kölcsönös támogatása. Minden tizednek van egy vezetője, *a tizedes,* aki tulajdonképen a tized-tagok által megválasztott és mindannyiok bizalmát élvező és mindnyájokat képviselő személy kell legyen. Olyan személy aki alkalmas arra, hogy állandó tevékenységgel, látogatással, közvetítéssel kialakítsa a *tizedszellemet,* vagyis az egymás ügyei iránti jóakaratú érdeklődésnek azt a szellemét, amely a családnak a „család" jellegét megadja. A tizedesi munka sok áldozatkészséget és meggyőző képességet követel. A tizedesnek természetesen tizedében kell laknia s az ott lakó magyarság életfeltételeivel az ő körülményeinek minél inkább egyeznie kell. Valamely város vagy község minden egyes utcája, minden területe hozzá tartozik valamely tizedhez.

A tizedesek munkájának ellenőrzésére, segítésére, összefogására szolgálnak az 5—6 tizedest összefoglaló *főtizedesek.* A főtizedeseket rendszerint a legjobb tizedesekből választják ki. Átlag 5—6 főtized egy-egy *körzetet* alkot. A körzet igazgatási szerv, amely közvetlenül érintkezik a népközösségi tagozat irodájával. A körzet élén a legkiválóbb főtizedesek egyike, a *körzetvezető* áll.

A népközösségi tagozatok működésének érzékelhetővé tétele végett néhány adatot közlünk *a minta-tagozatnak tekintett kolozsvári tagozat* működéséről. A kolozsvári tagozat szervezése: 1939 február 29-én a tagok száma 2.437; március 31-én 5.938 és április 30-án 8.634 volt. A szervezés tehát a város területén kb. 2/3 részben végbement. Aránylag kevésbé voltak bevonhatók a népközösségi munkába azok, akiket az állammal való kapcsolataik miatt bizonyos aggályok tartottak e munkától távol. Idővel azonban ezt a réteget is sikerült megnyugtatni afelől, *hogy magyarságuk nyilt meg-*

vallása miatt semmiféle hátrányt nem szenvedhetnek.

Az önkéntesen megajánlott és kötelező heti tagdíj nagy átlagban 3—4 lejt (10—12 fillért) tett ki. Csekély összeg ez ha számításba vesszük azokat a nagyarányú társadalmi feladatokat, amelyek a kolozsvári s egyben az összes népközösségi tagozatokra hárultak. Az elvi szempont mindig az volt, hogy *a tagdíj komoly önmegadózás kell, hogy legyen.*

A befolyó tagdíjak elsőrendű, majdnem egyedüli rendeltetése az, hogy a népközösségi tagozat támogatására szoruló tagjainak kellő időben és formában segítségére lehessen. A szervezéshez rendelkezésre állott igen rövid idő magyarázza azt hogy ezek a segélyek általában nem haladhatták meg az ideiglenesen és gyorssegély jelleget. Komoly, egzisztenciákat életrehozó és építő segítségadásra csak kivételes esetben vállalkozhatott a tagozat. Mégis nagy jelentőségűnek kell mondanunk azokat az időről időre különösen Kolozsvár külvárosainak nyomorúságban tengődő magyarjai számára kiosztott 150—500 lej (5—15 pengő) segélyeket. Ez az összeg 1940 augusztus 1-ig meghaladta a 250.000 lejt (8.300 pengő). A segélyezési eljárás gyors és körültekintő: a tizedesi, vagy főtizedesi javaslatot ellenőrzi a körzetvezető, aki végleges javaslatot tesz a segélyezésre. Az így javasolt segélyösszeget a tagozati iroda a pénzkészlet lehetőségein belül 24 óra alatt kifizeti.

A népközösségi tagozatokban bevezetett munkának egyik legérdekesebb ága volt a *családvédelem.* A család iránti gondoskodás különösképen megfelel a modern idők szociális követelményeinek. 1940 júniusában megalakult a minta-tagozat *Családvédelmi Alosztálya.* Az alosztály munkásai a a családvédelemmel kapcsolatos legszükségesebb tudnivalók ismertetésére 10 előadásból álló előadássorozatot tartott. Magára a családvédelem munkájára is szép számban jelentkeztek a feladat nagy horderejének tudatában levő népközösségi tagok. Minden családvédő nőnek az alosztály egy családot adott ki gondozásra. A gondozónak feladata volt megvizsgálni a család anyagi, esetleg erkölcsi nyomorának okait, *elkészíteni a talpraállítás tervét* és megkeresni a terv végrehajtásához szükséges eszközöket s végül is a bajokat orvosolni. A tagozat családvédelmi alosztálya 1940 nyarának folyamán már 72 kolozsvári magyar családot vett gondozásába.

Ugyancsak élénk szociális munkát fejtett ki a *Nép- és Egészségvédelmi Alosztály.* Ennek tagjai magyar orvosok és gyógyszerészek, akik önként vállalták szenvedő magyar testvéreik orvosi kezelését és gyógyszerellátását. Magyar orvosaink önként is vállalták a szegény és fizetésképtelen betegek ingyenes ellátását; a gyógyszerészek pedig ugyanezek részére az orvosi vények kedvezményes vagy ingyenes elkészítését. A szegény betegek beutalása tizedesi, főtizedesi ajánlásra történt, ha pedig a beteg a kedvezményes árú gyógyszert sem tudta megfizetni, akkor a tagozati iroda az általános segélyezési kereten belül juttatott neki díjtalan vagy féldíjas utalványt. A kolozsvári népközösségi tagozat nem egészen egy esztendő alatt gyógyszersegély címén 290 betegnek juttatott összesen 29.613 lej (1.000 pengő) értékű gyógyszersegélyt. Kolozsvár magyar orvosai hetenként felváltva teljesítettek szolgálatot a tagozati irodában és szálltak ki a fekvőbetegekhez. A fennjáró betegeket pedig a tagozati iroda utalta rendelőjükbe. A tagozat betegeinek száma azonban idővel annyira megnövekedett, hogy szükségesnek látszott egy népközösségi orvos alkalmazása, aki az irodával kötött megállapodás értelmében magánrendelést nem folytatott és teljes napi munkabírásával állott a népközösségi betegek rendelkezésére. 1940 május 1. óta a tagozat betegeinek nagyrészét tehát, saját orvosa látta el, míg a Népközösség többi orvos tagját különleges esetekben vette igénybe az iroda. Ugyanebben az időben a népegészségvédelem további fejlődése irányában megtörténtek az előkészületek egy teljes orvosi rendelő berendezésére. A népközösségi egészségvédelem ilyenfokú megvalósítása nem történhetett volna meg, ha az önzetlen magyar orvos és gyógyszerész társadalom e munka nagy *népi jelentőségét* nem ismerte volna fel a kellő időben.

Az egészségvédelmi alosztály 1940 február és március hónapjaiban *Kolozsvár négy külvárosában 8—8 előadásból álló egészségügyi népszerűsítő előadást tartott.*

A jogvédelem kellő ellátásának szükségét az a tény is indokolta, hogy a Népközösség tagjai ügyes-bajos dolgaikban nyelvi nehézségek miatt maguk csak legritkább esetben járhattak el a hatóságoknál. A jogvédelemre szoruló tagoknak könnyebb estekben mindenkor a tagozati iroda szolgált felvilágosításokkal, vagy kérvények készítésével. Alig több mint egy félév alatt a tagozat 1090 kérvényt készített. Az iroda azonban jogi ügyekben a közhatóságoknál is eljárt. Az ilyenszerű esetek száma egy félév alatt 2060 volt. A nehezebb és huzamosabb időt igénybevevő esetekben a jogsegélyt kérő népközösségi tagot a jogügyi alosztály valamely ügyvéd tagja segítette ki. A *Jogügyi Alosztály* tagjai voltak kevés kivétellel a város magyar ügyvédei (összesen 71 tag); ők vállalták, hogy szegény népközösségi tagoknak díjtalanul szolgálnak jogi tanáccsal és jogvédelemmel. Hasonló eset egy félév alatt 12-szer fordult elő.

A kivételes állapotok miatt nagyobb szabású megmozdulásra lehetőség nem volt. *A népközösségi tagozati munka az állandó részbeni vagy általános mozgósítások, és egyre szigorítottabb ostromállapot idejére esett.* A népközösségi tagozat mindazonáltal igyekezett a törvényes lehetőségeken belül módot találni arra, hogy a magyarság minél nagyobb tömegben együttesen vegyen részt különféle megnyilvánulásokon s így sorai között a *közösségi tudat* minél jobban megerősödjön. Ezek között a megmozdulások között nagyjelentőségűek voltak *a kulturális szakosztály előadássorozata, a népközösségi színielőadások, az ifjúsági sporttelep építése és a szamosmenti külváros árvízkárosultjainak felsegélyezésére irányuló tevékenység.*

A 15 előadásból álló ismeretterjesztő előadássorozatot a tagozat 1940 február és március hónapjaiban rendezte meg. Az előadásokon ismertnevű szakemberek, főleg az irodalom, történelem társadalomtudomány, orvostudomány, jogvédelem, földrajz, természettudományok és a technika korszerű kérdéseit fejtegették. Bár a háborús idők különös nyugtalansága nagymértékben elharapózott a román megszállás alatti Erdélyben, s ez általában kedvezőtlen légkört teremtett a tudás népszerűsítésére, mégis *a Népközösség tagjai nagyszámban látogatták ezeket az előadásokat,* amelyek igen nagy népszerűségnek örvendtek. Erre való tekintettel a kulturális szakosztály előadói *megkezdték a távoli külvárosokba való kiszállást is.* A román hatóságok elnyomó terrorja azonban ezt a munkát derékben vágta ketté.

Ugyancsak a kulturális szakosztály valósította meg a rendkívül nagy hatást kiváltott népközösségi színielőadás sorozatot. Ennek célja kettős volt: hozzájuttatni ingyenes, vagy nagyon olcsó áron *nemes szórakozáshoz* azokat a népközösségi tagokat, akiknek egyébként erre lehetőségük nem volna és *népszerűvé tenni magyar irodalmi és művelődési szempontból értékes darabokat;* tehát a nemes szórakoztatáson kívül *a közönség ízlését is nevelni.* A kolozsvári Magyar Színház igazgatósága teljes erejével igyekezett a sikert előmozdítani. Az első előadás alkalmával a tagozati iroda mintegy *600 díjtalan jegyet osztott ki,* azoknak a magyaroknak, akik részben soha életükben nem voltak színházban, részben pedig a megszállás ideje alatt előállott helyzetben nem volt módjuk színházba menni. Az első előadáson a *„Vén bakkancsos meg a fia a* huszár" c. népszínmű, a másodikon Kodolányi *„Földindulása"*, míg a harmadikon (A szamosmenti árvízkárosultak javára) Mikszáth *„Mindenki lépik egyet"* c. vígjátéka került színre. Mindhárom ízben színházban soha, vagy alig látott *magyar tömegek jelentek meg,* s meglehetett figyelni az átélt esték *egy közösségben összeforrasztó hatását.*

Időszerű kérdést igyekezett megoldani a tagozat *a népközösségi sporttelep* létesítésével. Mivel azonban az érvényben levő román testnevelési törvény következtében a kulturális szakosztály *Testnevelési Alosztályának* nem állt módjában sem népközösségi csoportosulásokat szervezni, sem saját sporttelepet létesíteni, működése arra szorítkozott, hogy egyik kolozsvári felekezeti főgimnázium játékterének átalakítására *ingyenes és önkéntes munkaerővel* segítő kezet nyujtson. A Népközösség ifjúsága lelkesedéssel vállalta a munkát, s a terep elsimításának, amely kerek számban 200.000 lej (7.000 pengő) munkabért emésztett volna fel, a fele a felszabadulásig el is készült.

A mintának tekintett tagozatnak közvetlen a felszabadulás előtti utolsó nagyobb tevékenysége az 1940 júliusi kolozsvári és kolozsvármegyei árvíz károsultjainak felsegélyezése volt. A népközösségi tagozat minden más beavatkozást megelőzve már az árvíz másodnapján kiosztott a helyszínen a legjobban érintett 63 család között elég jelentős összegű gyorssegélyeket. A kár hathatósabb pótlása érdekében a tagozati iroda gyüjtés engedélyezése végett az akkori román minisztériumhoz fordult. Az engedély azonban egyre késett s így az iroda a lapok útján hívta fel a lakósságot az adakozásra. Megemlítést érdemel, hogy a Népközösség tagjai közül számosan voltak olyanok, akik a rendes és kötelező vállalt heti tagdíjaikon felül az elemi csapásra való tekintettel külön önadózást is vállaltak.

Ezen a helyen kell megemlítenünk azt *a méreteiben talán leghatalmasabb, s országosnak nevezhető munkát, amit a bukovinai Józseffalva újraépítése jelentett.* Ezt a székely telepesekből álló színmagyar katolikus községet hatalmas tűzvész pusztította el a föld színéről. Az indulása elején álló Népközösségre várt a leégett Józseffalva ujjáépítése. Nemcsak a végzett munka nagyságát kell kiemelnünk, hanem azt is, *hogy az adott helyzetben és lélektani pillanatban ennek a szószoros értelmében vett építő munkának és a tényleges tevékenységen túl óriási szimbólikus jelentősége is volt* a Népközösségre, s az egész akkor romániai magyarságra nézve.

A Magyar Népközösség központi társadalmi szakosztálya minisztériumi engedéllyel ellátott gyüjtőíveket körözött a magyar lakósság körében és sorozatos hírlapi közleményekben szólította fel a magyarságot arra, hogy a nehéz idők ellenére is *testvéri segítséget* nyujtson az elemi csapás által sujtott bukovinai székely testvéreinek. Megható volt a magyar társadalom egysége Józseffalva

újjáépítésének megvalósítására irányuló készségében. Magánosok, testületek és a legkülönfélébb magyar közületek siettek adományaikkal elősegíteni ezt a munkát. A Népközösség központi társadalmi szakosztálya tartotta kezében a gyüjtés és később az újjáépítés gyakorlati megvalósításának irányítását. A Népközösség központi vezetőségének lelkes munkája és a magyarság áldozatkészsége eredményesen nyilvánult meg. Az Erdélyi Katolikus Népszövetség segítségével teljes siker koronázta a Népközösség munkáját és *Józseffalva öt millió lej (közel 200.000.— pengő) költséggel teljesen modern és a korszerű követelményeknek megfelelő módon hamarosan felépülhetett.*

Most már megállapíthatjuk, azt is, hogy a Népközösésg munkája, s maga az általa bevezetett és terjesztett *magyar közösségi eszme* a Józseffalva újjáépítésére végzett tevékenységében állotta ki a tűzkeresztséget. Ebben a tevékenységben elmondható, hogy közvetlenül vagy közvetve a magyarság minden egyes tagja kivette a maga részét. És pedig ujólag az eszményi magyar egység jegyében...

VI.

Mindez a központban és az egyes tagozatokban lezajlott szervezési és tényleges népközösségi munka, ha a kényszerű viszonyok közepette csendben is, de szívós kitartással haladt előre. Mindenesetre nehézséget okozott az a tény, hogy a magyar közönség a régmult időkből szokva volt a nyilvánosság előtti szerepléshez és így ezt az új és korszerű munkát, illetve ennek jelentőségét csak lassan fogta fel. Az elnyomatás gépezete természetesen nagyban megnehezítette, sőt olykor teljesen lehetetlenné tette az egyébként kívánatos felvilágosító és eszmeterjesztő propagandát, úgy szóban mint a sajtóban. *A román államhatalom hamarosan rájött arra, hogy a Magyar Népközösség munkájában és jelentőségében minden ellenőrzése dacára is mintegy a szeme előtt túlnőtt azokon a méreteken, amelyeket a kormányhatalom a maga céljai szempontjából a Népközösségre nézve elegendőnek tartott volna.* A felvilágosító propaganda különben is kényes helyzetben volt, még annyiban is amennyiben megszólalását megengedték. A népközösségi célnak igazi tömör és jelszó szerint is ható megfogalmazását ugyanis mindenkor kerülni kellett. Ez pedig így hangzik: az erdélyi magyar nép minél tökéletesebb egysége megvalósítandó, s az ebből folyó magyar közösségi tudatot kell minden magyar ember elé követendő eszményképen állítani.

Midőn azonban a magyar tömegek láthatták azt, hogy a bizonyosságnak milyen felemelő érzetét és hogy mekkora segítséget jelent számukra a szervezettség, lelkesen csatlakoztak a Népközösség munkájához, azt felkarolták s az eszmét híven ápolták.

Mindezenközben azonban számos váratlan akadállyal kellett megküzdeni. Kárpátaljának az anyaország által történt meghódítása 1939 év tavaszán és az ennek következményeképen beállott román mozgósítás csak fokozta a Felvidéknek az anyaországhoz történt visszacsatolása óta fokozott izgalomban élt és különösen ezekben az időkben vert mély gyökereket az a hit és meggyőződés, hogy Erdély visszacsatolása is csak napokig késhet, mert a magyar csapatok folytatni fogják győzelmes útjukat s így talán minden belső erdélyi szervezkedés felesleges. Mégis ebben az időben látott napvilágot a népközösség szervezeti szabályzata és indult meg az egyes tagozatokban is a szoros értelembe vett szervezésen kívül a tényleges népközösségi munka.

Az újból és újból feltornyosuló nehézségek között nevezetességre tett szert az úgynevezett *ekrazitos ügynek* vagy ahogy az akkori román hatóságok és a közvélemény nevezték: *az erdélyi terroristák* ügyének nyilvánosság elé kerülése. Ebben az ügyben mintegy 220 magyar embert fogtak el a román hatóságok s a Népközösségre, mint az erdélyi magyarság egyetlen szervezetére hárult a feladat, hogy ebben az ügyben is a vádlottak érdekét megfelelő erővel, de a helyzet által megkívánt tapintattal is, megvédje. Közben előállott az a romániai viszonylatban eddig soha elő nem fordult jelenség, hogy maga a kormány s annak alantasabb szervei s ennek példájára a helyi hatóságok valamennyien a Magyar Népközösség szerepét, mint *közhatóságit* fogták fel és tekintették és ennek megfelelően minisztériumok és királyi helytartóságok, szakmai képviseletek és egyéb testületek a Népközösséget mint a magyarságot valóban egységesen és átfogóan képviselő szervet tekintették s mint ilyennel érinkeztek is vele.

A Magyar Népközösség vezetőségének közbelépésére a fentemlített ügy 220 vádlottjából mindössze 15 jutott börtönbe; a többit vagy szabadon bocsátották, vagy áttették az egykori trianoni határon. *Igy a vázolt körülmények folytán a Népközösség lett a magyarság ügyeinek egyetlen komoly védője, s történt ez annál is inkább, mivel az állampártban szerephez jutott, illetve az új alkotmány megszavazása után tartott parlamenti választásokon a román parlamentbe bejutott magyar képviselők és szenátorok a Népközösség vezetésében mindannyian tevékeny részt vettek.* Ugyannyira, hogy a magyarság szemében nem is annyira mint külön parlamenti csoport, hanem mint a Népközösség tagjai

és vezetői jelentkeztek. Valójában így tekintette őket a román kormányzat is.

Önállóságát a Magyar Népközösség a kormánnyal szemben szerencsésen tudta megvédeni. Szervezeti szabályzatát például saját belátása szerint, önállóan és minden román befolyástól mentesen alkotta meg. Nem kérte rá a román kormány jóváhagyását, s a vidéki hatóságoknak gyakori felszólítására, hogy a tagozatok a szervezeti szabályzatot előtte felmutassák, mindig megtagadta. Jóllehet, hogy ezért számos esetben és különösen a vidéken megakadályozni igyekeztek, és időlegesen meg is akadályozták a népközösségi munkát. Cserében és megtorlásul megtagadták a gyűlésekre szóló engedélyek kiadását, meggátolták a tagdíj beszedőket munkájukban, s a szigorú ostromállapot a népközösségi munka akadályozását a román hatóságok számára nagyban megkönnyítette. A magyarsággal szembeni ellenséges hangulat pedig az európai politikai helyzetnek Romániára nézve kedvezőtlen új alakulása folytán nagy mértékben erősbödött. Ugyanilyen mértékben terjedt és szilárdult a magyar összefogás is, annak ellenére, hogy a felszabadulás előtti hónapokban már Kolozsvárt is komoly akadályokba ütközött a népközösségi munka, sőt a legutóbbi hetekben már esetenként meg is bénult.

A magyar egység és összefogás gondolata a legválságosabb időkben sem hátrált meg, sőt 1939 december 3-án az erdélyi és az igen jelentős számú romániai *magyar munkásság is csatlakozott képviselői és szenátorai útján a magyar parlamenti csoporthoz, saját szervezetei útján pedig a Népközösséghez.* A magyar munkásságnak a Népközösséghez történt csatlakozása felmérhetetlenül nagy jelentőségű volt a magyar egység minél tökéletesebb megvalósulása felé vezető úton. Valóban *ez volt az első eset, hogy a munkásság teljes egységben a polgári társadalommal egyetlen közös akarattal tömörült egy táborba a közös magyar nemzeti érdek és jog védelmének szolgálatára.* A magyar munkásságnak a Népközösséghez történt csatlakozása óriási erőnyereséget jelentett. Nagy jelentőségü ez a tény különösen akkor, ha hozzászámítjuk azt is, hogy a román államhatalom és kormányzat szüntelen gáncsoskodásai ellenére is 1940 januárjában sikerült *az erdélyi magyar iparosságot is egyetlen táborba tömöríteni.* Ezzel a lépéssel vált tökéletessé a magyar egység megvalósítása. *Ettől az időtől a Népközösség kerete minden magyart magába foglalt s abban minden magyar tevékeny részt vett.*

Természetes, hogy ez az egyre tökéletesülő magyar szervezkedés lassanként felkeltette a román közhatóságok, sőt magának a kormánynak gyanakvását is. A hivatalos részről történt gáncsoskodások mindinkább fokozódtak, midőn már nyilvánvalóvá vált, hogy a Népközösség hatalmas és tevékeny szervezet és rácáfolt arra a reménységre, amit indulásakor a román kormány iránta táplált. A kormányzat ugyanis úgy gondolta, hogy vérszegény és tevékenységében jelentéktelen apróságokban bukdácsoló társadalmi egyesületecskeféle lesz belőle. A dolgok ellenkezőképen fejlődtek, de ezeket gáncsoskodása ellenére sem sikerült, talán politikai helyzet alakulásának következményeképen sem, a román kormánynak visszájára fordítania. Ez a magyarázata annak, hogy a kormány kénytelen-kelletlen, de a maga a román közvélemény is, nemcsak elméletben, de a mindennapi gyakorlatban is a Népközösséget tekintette a magyarság jogos és a román szándék ellenére is, törvényes képviselőjének. Mint már említettük a minisztériumok és egyéb hatóságok a Népközösség minden felterjesztésére és levelére úgy intézkedtek és úgy válaszoltak, mintha a Népközösség közhatóság lett volna.

VII.

A bécsi döntés utáni napokban forradalmi tünetek harapóztak el egész Erdélyben, de különösen Kolozsvárt. A Népközösség központja és szervezetei mindvégig, amíg működésüknek teljében voltak, híven teljesítették feladatukat, s a rendkívüli próbát kiállották. A Népközösség tagjainak egyéni bátorsága, fegyelmezettsége és közösségi tudata hárította el a még nagyobb megpróbáltatásokat, sőt magát a vérontást, a kétévtizedes reményeinek beteljesülése küszöbén álló erdélyi magyarság felől.

Így történt tehát, hogy a Magyar Népközösség, amely az alapokmányának tekinthető Călinescu-féle levél, illetve a román kormánnyal kötött egyezmény értelmében teljesen politikamentes kellett volna, hogy legyen, *politikai testületté és képviselő szervvé vált a szónak legjobb értelmében, s az erdélyi és romániai magyarság akkori reális szükségletének megfelelően.* Súlyát mi sem bizonyítja jobban, minthogy a román kormányzat bár a helyzetet világosan felismerte és látta, a tényekkel szemben mit sem tehetett.

Erdély visszacsatolásával ha felerészben is, de teljesedésbe ment az erdélyi magyarság leghőbb óhaja amit magában bár, de rendületlenül hitt minden magyar. Az egységre való törekvés, amely az elnyomó román államhatalom ellenzése miatt a Magyar Népközösség létrejöttéig csak eszmeileg, s akkor is csupán töredékesen és rövid időre valósulhatott meg — mind ezt az egyetlen célt szolgálta végső eredményében. *A lelki és társadalmi*

egységre való törekvés, s annak emberileg az adott helyzetben aránylag legtökéletesebben megvalósult módja nélkül, csak idegen uralom által a magyarság egyetemének okozott károk lettek volna jóval tetemesebbek. Az ősi székely tized-rendszer és tizedszellem a közvetlen veszély tudatában és az erdélyi német szomszédsági gondolat igézetére újra feléledt, hogy elvégezze a maga munkáját és hivatását betöltse. Ez a szellem, s ennek *az alulról felfelé való szervezéssel történt megvalósítása komoly és időtállóan értékes vívmánya volt a transzilvánizmusnak nevezett erdélyi magyar lelkiségnek.* Bebizonyította e lelkiség *teremtő alkatát*, s hozzájárult annak a meggyőződésnek megerősödéséhez, mely minden magyarban, s hozzánk jóakaratú idegenben, tehát minden jó európaiban is éberen él a magyarság iránt: hivatott a magyar nép döntő szerepet játszani a Duna-tájon. S elhivatottságáról nehéz, s egész állami és nemzeti létét próbára tevő válságos időkben tanubizonyságot tett.

Az Erdélyi Magyar Népközösség azonban az eddig végzett munkájával még korántsem teljesítette feladatát. A történelem rendeléséből az ősi magyar Erdélynek, a szentistváni birodalom legdrágább gyöngyének déli fele továbbra is idegen uralom alatt maradt. Szükséges az egész hazában, de különösen a felszabadult és a még fel nem szabadult erdélyi részeken *a dunamedencei magyar hivatás- és küldetéstudatnak* éberen tartása. A Magyar Népközösség az idegen elnyomás legsanyarubb éveiben teremtette meg a magyar hivatástudatnak gyakorlatban eddig ilyen körülmények közt, s ilyen fokon eddig soha és sehol meg nem valósult példáját. Méltó azért, hogy megteremtőjének, s elnökének, *gróf Bánffy Miklósnak* neve ebben a vonatkozásban is megörökíttessék, s hogy az ő lelkes dolgozótársainak munkája, e munka folytatásának, s minden hasonló magyar kezdeményezésnek követendő mintaképül álljon.

Az Erdélyi Magyar Népközösség történetének áttekintése hiányos volna, ha nem említenők meg azt, hogy Erdély északi felének felszabadulása és az anyaországhoz visszacsatolása után sem szünetelt a népközösségi munka. Az új helyzet a Népközösségnek számos kisebb és nagyobb munkását új területre hívta el dolgozni, de az egység jegyében folytatott népközösségi munka nem lankadt el, sőt újult erővel indult meg épen napjainkban.

Gróf Teleki Pál miniszterelnök első erdélyi szemleútjai során alkalmat talált arra, hogy a Népközösség munkájába betekintést nyerjen. Ez alkalommal kifejezésre juttatta azt a készséget, hogy az ismert és multban folytatott tevékenység alapján, annak jövőbeni széles lehetőségeit támogassa. Valóban az a társadalmi munka, s maga az a társadalom, amely *különféle társadalmi osztályokat és több nemzedéket egységesen tudott csatasorba állítani életlehetőségeinek, nyelvének, s nemzeti jogainak védelmére*, s az elnyomó idegen uralommal folytatott állandó küzdelmek közepette is *önerejéből meg tudta szervezni magát* — megérdemli a támogatást, s azt, hogy jövőbeni munkássága elé a legnagyobb reményekkel tekintsünk.

1940 december 20-án történt meg Kolozsváron az egykori Magyar Népközösség új munkájának zászlóbontása. *Erdélyi Magyar Szövetséggé* alakult át a Magyar Népközösség, s mint ilyen *az erdélyi magyarság politikamentes társadalmi szervezete marad a jövőben is.* A kolozsvári tagozat megjelentette az új munkára szóló felhívását. Egyszerű ujságközleményre kétszáz tizedes és fötizedes jelentkezett a tagozati irodában és vállalta a leglelkesebb hangulatban és önzetlenséggel az eddigi munka folytatását. A testvériség hangulata uralta ezt az összejövetel, s egységesen hangzott el mindannyiuk szavaiból az a kívánság, hogy nem akar az erdélyi magyarság pártokra szakadozva egymás ellenségévé lenni. Az immár Erdélyi Magyar Szövetség kolozsvári tagozatának felhívása többek közt a következőket mondja:

„Azóta megszüntünk pusztán a magunk erejére utalt „kisebbségi" nép lenni, amelynek érdekeivel az akkori állam nem törődött. Társadalmi, közművelődési, s gazdasági érdekeink legfőbb védelmét maga az állam látja el most már. Ezen feladatának végzése közben azonban *az államhatalom sem nélkülözheti a társadalom közreműködését, anyagi és erkölcsi segítségét, s a jól megszervezett társadalomban rejlő erkölcsi erőket* ..."

„Nem nézhetjük tétlenül, hogy az a testvéri együttérzés, amelyet huszonkét év közös szenvedései hoztak létre, politikai küzdelmek gyűlöléssé változtassák. De nem nézheti tétlenül magyar társadalmunk azt sem, hogy közösségünk egy igen tekintélyes hányada — hatóságaink minden jóakaratú intézkedései ellenére is — a háborús viszonyok miatt igen nagy nélkülözések között éljen ..."

„Induljon újra útjára a minden erdélyi magyart politikamentes testvéri közösségbe összefogó magyar szervezet, a régi jól bevált *tizedesi rendszerrel*, de új körülmények között, új névvel: az Erdélyi Magyar Szövetség ..."

A teher alatt nőtt pálma immár szabadon hozhat új hajtásokat.

KOVÁCS GYÖRGY

Csendőrszuronnyal és adószedővel az anyanyelv ellen

I.

Származási bizonyítványaim után járkálok keresztül-kasul a Székelyföldön. Kemény idő van. Szekeresem, aki a két apró hegyiló gyeplőjét tartja — öreg gazdálkodó — jól behúzta homlokába a borzas kucsmát. Mindegyre az ujjait fujja, fáznak azok a gyeplőn. Hatalmas kövekké fagyott göröngyökön döcög a szekér, hegyoldalakon fel, erdők között, keskeny, alig járható útakon, sziszeg az utas, mert élesen belenyilallik minden döccenésbe a dereka. Mély szakadékok permén halad az út, életveszélyes itt járni, különösen éjszaka, fiatal csikókkal, melyek hamar megbokrosodnak, ha vad lába alatt zörren meg a fákról lehullott sárga levél. Árvaság és elhagyatottság szomorú, sivár hangulatát leheli ez a táj. Évszázadok keserves árvaságát és ennek a népnek keserves elhagyatottságát tanusítja ez a műveltségtől, civilizációtól járhatatlan messziségben élő vidék. Fakad is panasz bőven a szekeresem ajkán:

— Ottni, ahol az a kőrakás van, két héttel ezelőtt esett bé egy siklódi ember a fával, reádőlt a szekere s agyon is nyomta... Eleget deputációztunk még a nagyháború előtt, hogy nekünk is építsenek rendes utakat. De jába. Osztán a rományoktól mit várhatott az ember? Azok még az út porát is elhordták vóna innét, ha tudták vóna, hogy a miénk. Gyi te, gyi! — bíztatja ostorával a feszülő inakkal húzó lovakat. Megtörli az orrát, mert bizony az is nedvet engedett a hidegtől. Aztán folytatja: — Már éppeg üdeje vót, hogy eltakarodjanak a nyakunkról, mert ha nem, nagy baj lehetett vóna! Mostmár ejisze út is lesz, csináltatnak a magyarok, — néz rám kérdőleg, — vaj hogy gondolja maga? Cu odébb ne, húzzátok, hogy az istennyila essék a horgasinatokba!

Hogy én hogyan gondolom? Ha a világháború előtt nem volt szívügye egyetlen magyar kormánynak sem, hogy komolyan törődjék ezzel a néppel s lelkiismeretesen számot vessen a székelységnek magyar nemzetpolitikai döntő szerepével s úgy úgy kultúrális, mint gazdasági szempontból erős bástyát építsen ebből a népből itt, a kicsiny magyar vár keleti falában, miért lenne fontos ez ezután? Hiszen annakidején, még a megboldogult Monarchia gondtalannak látszó magyar belpolitikai életének felszínén is, különösen követválasztások alkalmával, számtalanszor borzolták fel kortesbeszédek frázisos, nagyhangú igéretei a székelység életének gazdasági vágyálmait. Frázis, igéret, nagy hang és még nagyobb hang mindig harsogott elég ezek között a bús, komor, balladatermő hegyek között. S én úgy gondolom, hogy itt életveszélyesek és göröngyösek lesznek az útak mindaddig, míg magyar közéletünk szellemének változásával oda nem fordítja a történelmet az idő, hogy úri tanácsok és politikai csalafintaságok helyett ez a nép maga rendezhesse be életét igényei és ízlése szerint. Nem kell őt megváltani és megmenteni senkinek, aki nem közte, az ő sorsában él, csak engedni kell, hogy megválthassa ő magát.

Egy másik utazás jut eszembe. Két esztendővel ezelőtt néhányan fiatal erdélyi írók, hivatalosak voltunk Wass Albert gróf szentgotthárdi kastélyába, a kietlen, fátlan, mocsaras Mezőségre. Kocsi jött előnkbe a mocsi autóbuszállomásig. Mindenfélét tudakozódni próbáltam a gróf kocsi-

sától, kérdeztem, faggattam a hétköznapi élet dolgairól, beszélgetni szerettem volna vele a hosszú út unalmában, de ő a szentnek sem válaszolt, mintha süket lett volna. Pedig nem süket volt, hanem szolga. Ősei is szolgák voltak, belenevelődött ez a gyáva, szótlan lelkiség: nem mondani véleményt semmiről, nehogy meggyüljék miatta a baja az úrral. Bezzeg, annál beszédesebb az én székely fuvarosom. Ő a szabad tanácskozás szellemét örökölte őseitől, akik a földhöz ragadt nyomorúságban is emberi jogaiktól kevésbbé megfosztott, szabad, nemes nemzeti közösségnek voltak a tagjai. A székely embernek véleménye volt mindig a dolgokról, az életről, a világról, sorsa földi csinálóiról s azt szerette is nyiltan megmondani minden időben minden olyan székely, aki közel élt a földhöz, benne a nép sorsában, közel e nemzet történelméhez. Akiben a független és számot jórészt csak saját lelkiismeretének adó életet, ősi nevelteséget, a népi lélek hagyományait és jellegzetességeit nem rothasztotta meg az országló hatalom fényétől vakuló középosztályba való beilleszkedési törekvés.

Ma is félelmetes visszagondolni, hogy: milyen eredményeket mutathatott volna fel huszonkét esztendő alatt a tűzzel-vassal elnemzetietleníteni akaró román államhatalom, ha székelység szolgaságra, önállótlanságra, parancsszónak engedelmeskedésre nevelt népe lenne a történelemnek. Így viszont a román nemzetitlenítő politika két évtizedes, kemény, elszánt, erőszakos és kegyetlen támadásai után is kikezdetlenül áll ez az egységes keleti magyar néptömb, bár annál ijesztőbb arányokban vérzik titokban a saját belső gazdasági és társadalmi, általánosan ismert magyar népi sebein át, miket az ezer esztendős magárahagyottság és a terméketlen, nyomorult talajjal verekedő sors ütött testén.

II.

Ahogy a Szentistváni Birodalmat széttépő trianoni békeparancs után teltek a nehéz esztendők s egyre otthonosabb és irgalmatlanabb lépésekkel taposott belé az erdélyi magyarság testébe a kisebbségi sors, ahogy egyre biztonságosabban rendezkedett be az idegen államhatalom a Rákócziak, Báthoryak és Bethlenek örökébe, úgy erősödött az itteni magyarság nemzeti javainak felmorzsolására törekvő hatalmi nyomás. Az önálló román államiságnak s magának a román népnek is olyan fiatal még a multja, hogy nem is idegződhetett belé az államszervezői és államfenntartói ösztön, vagy bölcsesség, ami egy nemzetnek kiforrottságát, képességeit, nagyságát is méri öregsége mellett. Csak megfelelő történelmi tanulságokkal nem rendelkező, önálló multtal meg nem alapozott nemzet tűzhette ki célul maga elé annak a kétmilliónyi magyarságnak önnön nemzeti egységéből való kitépését, mely ezer esztendeje ezen a földön él és küzd, őrízte vérével és testével minden időkben ezt a földdarabot, melyre szótárunk legszebb szava, a „haza" fogalma illik, s amellett önálló, viszontagságos nehéz, bonyolult meghatározókból összetett állami életet élt.

Az erdélyi magyar nemzet tördelésére támasztott vihar hétfejű szilaj sárkányát először a magyar középosztályra szabadították rá Bukarest urai. Számításuk logikáját kisebbségi sorsunkban is könnyű volt követni: megsemmisíteni először a magyar értelmiségi osztályt, hogy ne legyenek vezetői, gondolkodói és céltudatos szervezői a népnek. Ennek a műveletnek első eredményei után pedig ráuszítani a véres fejű sárkányt a tulajdonképpeni célpontra, magára a nemzet fenntartó és konzerváló rétegére, a népre. A városi magyar értelmiség rétegeit gyérré is söpörte ez a vihar. Mindenféle megyei, állami vagy községi-városi alkalmaztatási helyről kihajigálták a magyar értelmiségiek százait. Csak Marosvásárhelyen a városházáról több mint hetven magyar tisztviselőt taszított kenyértelenségbe a harmadik évtized derekán egy olyan román városvezető, akit nem választottak, hanem a kormányzat ültette a törvényhatóság nyakára s később a nemzeti liberális párt 1937-ben történt leváltása után arról lett híres, hogy közpénzek jogtalan felhasználása és elsikkasztása miatt alig győzte járni a bíróságokat, ügyészségeket Marosvásárhelytől Brassóig és Bukarestig.

Az irgalmatlan seprű első mozdulásai után az egyházak és néhány magánvállalat keretein kívül alig maradt a városokban kenyérkereső magyar értelmiségi ember. De rákerült a sor csakhamar a magyar mozijegyszedőre vagy városi uccaseprőre is. Sőt a magánvállalatokra is vonatkozó s az utóbbi esztendőkben egymást gyors ütemben követő nemzetvédelmi „arányszámtörvények" megduzzasztották a városi magyar kétkézi munkásokból lett munkanélküli proletárok tömegét is.

Egy román politikus arca idéződik emlékezetemben, amikor ezeket a sorokat írom. A Baciu Aurél dr. miniszteré. Ügyvéd volt Marosvásárhelyen, majd később, 1937 decemberében Goga Octavián bevitte kormányába igazságügyi alminiszternek. Sok államellenes magatartással megvádolt magyar embert védett a román bíróságok előtt, mégis nemzettársai jó hazafinak ismerték, nyilván azért, mert becsületes volt a magánélete s azok közé a kevésszámú román közéleti vezetőférfiak

közé tartozott, akik a saját anyagi jövőjük ágyát nem párnázták ki közéleti tevékenységükkel, s bizonyára azért is, mert magában hordozta nemzetének, illetve román középosztályának szűklátókörűségből, hazug nemzeti romantikából táplálkozó minden tévedését. Gyakran találkoztunk a miniszter úrral az utcán s különösen az utóbbi időben, mikor már recsegtek az építészet törvényeinek figyelmen kívül hagyásával összetákolt Nagyrománia gerendái, mintha valami hazug és szennyes dolgot akart volna igazolni a miniszter, olyasvalamit, amitől nem tud nyugodni a lelkiismeret, hevesen és idegesen magyarázgatta:

— Mit akar Magyarország? Az erdélyi magyar paraszt nem bolond, hogy odakívánkozzék, a nagybirtok járma alá! Mi mégis demokraták vagyunk, nálunk földet kaptak, titkos választójoguk van, stb. Hát nem boldogok? Nincsenek megelégedve?

— Hogyne, — felelte ilyenkor Molter Károly, — képzelje el miniszter úr, milyen szívdöglesztő boldogság lehet az egy apának, például a marosvásárhelyi református kollégium tanárának, ha tudja, hogy a fia ebben a városban még utcaseprő sem lehet!?

III.

Az erdélyi városokban már kegyetlenül ropogtatta a magyar középosztály csontjait a román politikai vágyak és célok vaskereke, százával gurultak a magyar egzisztenciák a hivatali helyiségekből ki az utcára s nem egy családapa markolta meg az életével végző fegyver nyelét vagy fogta meg reszkető kézzel a koldusbotot. Az érettségi vizsgákon tömegesen hulltak el a magyar ifjak legjobbjai s ezáltal eleve vérzett már a következő értelmiségi nemzedék is. De a falvak nagyrésze még alig érezte a román elnemzetietlenítő politika viharos felhőket rejtegető szélfúvását. Az Angelescu liberális képviselő által létesített hírhedt „kultúrzónák" román szempontból való beszervezése nehézségekbe ütközött. Jópár magyar jegyző és állami magyar tanító is lézengett még a Székelyföldön. Ezekkel azonban hatnyolc esztendővel ezelőtt végleg leszámolt a kötelező nyelvvizsga. A falusi magyar értelmiség kirostálásával megnyílt a román értelmiség útja a székely falvak felé. Ami a kultúrzóna gyakorlati céljainak, az elrománosításnak a magyar jegyzők és tanítók miatt még útjában állt, ezzel eltakaríttatott. A rettegett román csendőr „állampolitikai" támaszt, sőt irányítót kapott a székely vidékre kigyúrt román értelmiségekben. Nem maradt itt más magyar intellektuel, mint a hatalmon teljesen kívül lévő és üldözött kisebbségi pap és itt-ott egy-egy felekezeti tanító.

A kultúrzónán állást vállaló román tanító lényegesen nagyobb fizetést kapott, mint román vidékeken szolgálatot teljesítő hasonló korú, egyenlő képesítésű kollégái. Az államhatalomnak már azért is kedvező volt a székely falvaknak román tanerőkkel való megterhelése, mert 8—10 évvel ezelőtt az országban ezreket kitevő román munkanélküli tanár és tanító követelte magának az élethez és kenyérhez való jogot. Csaknem kivétel nélkül mind egészen fiatal, húsz-huszonöt éves tanítók és tanítónők lepték el egyszerre éhes sáskákként Székelyföldet s lelkében hozta mindenik azokat a türelmetlen, kisebbségek gyűlöletében égő romboló és elnyomó szándékú eszméket, melyeknek gyakorlati megvalósulására a legszemléltetőbb példát a vasgárdista terrorcsapatok őszi tömegmészárló hadjárata szolgáltatta a magát minden közerkölcsi törvény kötelezése alól felszabadított Kisrományiában. Elképzelhető, hogy milyen célokat és milyen gyakorlati eszközök igénybevételével akart és igyekezett megvalósítani ez az őrült fanatizmusán és pusztító szenvedélyén túl gondolkozni nem tudó — de nem is akaró — félelmetes had.

Megkezdődött a szabad és nemes multal rendelkező székely nemzet kerékbetörése, elrománosításának merész, vakmerő kísérlete csendőrszuronyok és adószedők hóna alá csapott büntetőjegyzőkönyvek rettegett segítségével. A székelység elrománosítását erőszakoló módozatoknak néhány év alatt jól kitaposott útjait ismerhette meg ez a nép: a székely falvakban román állami iskolák létesítését s a székely szülők kényszerítését, hogy gyermekeikik számára igénybe vegyék az állami iskolát. Aztán a névelemzés vagy gazdasági szorongatás útján történő hittérítést s az ebből következő román templomépítést. Hangsúlyozzuk, hogy a székelység legdrágább nemzeti kincse, az anyanyelve ellen megkísérelt rablótámadás erkölcsi felelősségét nem háríthatja át a falusi román tanítókra, legfennebb osztozhatik velük ebben a borzalmas és embertelen dicsőségben. Az elrománosítási mozgalom olyan egyszerre és egyformán emésztő tűzzel gyulladt ki az egész Székelyföldön, hogy kétségtelen: azt központból jövő diktumnak kellett megelőznie, egységesen kellett sugalmazniok a felelősnek mondott államvezetőknek. Legfennebb a módszerek kiagyalása és a helyzethez való alkalmazása tartozott a falvak basáinak, a tanítóknak, jegyzőnek és csendőrőrmesternek hatáskörébe. Mert azzal nem vádolhatja meg senki a román tanítót vagy jegyzőt, de különösen a román csendőrőrmestert, hogy egy kis népszorongató leleményességért a szomszédba kellett mennie ötletet kölcsönöznie. A nagy „nemzeti" célok szolgálata

előtt már a román rendfenntartó közegek a saját anyagi javaik gyarapítását szolgáló leleményességről is „kitűnő“ vizsgát tettek a művelt Európa előtt. Mintha csupa ostehetségeket küldött volna a román nemzet erre a foglalkozási ágra, de lehetséges az is, hogy a nemzet erkölcsileg léhább eleme ösztönei útján igazodva találta meg a maga számára az érvényesülésnek ezt a biztos útját.

Itt fekszik előttem egy újságcikk, amit még 1935 november 23-án írtam a vasgárdisták által megfojtott Brassói Lapokban egy falukutató körútam alkalmával a marostordamegyei Geges községből. Jellemző aktuálitását ma sem veszítette el ez a cikk. Geges szegény emberektől lakott, hegyek közé zárt, minden gazdasági lehetőségtől elrekesztett tiszta székely falu. A gazdák nagyrésze tiltott pálinkafőzésből tartotta fenn magát egyidőben. Amikor a pálinkafőzés megkezdődött, nyomban megjelent a csendőrőrmester a szomszéd községből, ahol az örs volt és ahova a gegesiek is tartoztak, Havadról. Büntetni akart, akadékoskodott, szigorúskodott, mindaddig, míg a behálózott, fajtacsipett gazda meg nem tette az ajánlatot, hogy hajlandó ötszáz lejt fizetni az őrmester úr szíves elnézéséért. Az ötszáz lej olyan kedvező szolgálatokat tett ilyen alkalmakkor, hogy az őrmester nemcsak nem büntette meg az illetőt, de titokban meg is engedte neki a pálinkafőzést, ami csak annyiban állott hatalmában, hogy neki kellett kinyomoznia a feketepálinkásokat. Igen, de másnap megjelent egy csendőr ugyancsak a havadi őrsről, hogy még az őrmestert is feljelenti, ha a gazda legalább kétszáz lejt neki is nem fizet. Aztán harmadik nap egy másik csendőr. És a szerencsétlen, nyomorgó székelyek fizettek, fizettek és fizettek, mindig csak fizettek. De még ez sem volt elég. A csendőrőrmestereket is gyakran váltotta Havadon a parancsnokság. Minden ilyen őrmester, aki 1928 és 1934 között hivatalba került Havadon, végignyúzta ezekkel a módszerekkel a gegesi székelyeket. Ha pedig valaki anyagilag kimerült és nem tudott tovább fizetni, akkor mintha soha egy fityinggel is el nem fizette volna a csendőrséget: a törvények előírása szerint irgalmatlanul felvették ellene a büntetőjegyzőkönyvet és üstjét elkobozták. Megtörtént az is, hogy az egyik gazdától elkobzott üstöt a csendőrőrmester eladta egy másik falubelinek, hadd főzze az is a pálinkát, csipjék rajta és fizesse a keserves „adót.“ Mikor az az emlékezetes cikk íródott, ötven gegesi székely gazdálkodó várta a végrehajtást, vagyonának elkótyavetyélését, mintegy másfél millió lejnyi büntetés miatt. Többen voltak az áldozatok között olyanok, hogy a reájuk kirótt büntetések összege messze felülmulta összes vagyonuk értékét.

Azóta nem jártam azon a vidéken. Isten tudja, hogyan igazították el, s hogy megúszták-e az idegenből reájuk szabadult éhes sakálok kizsákmányoló hadjáratának ezt a szomorú és tragikus epizódját. A róluk írott hirlapi beszámoló miatt én aztán jártam az ügyészségeket és bíróságokat éveken át, üres zsebű ember létemre takaros kis vagyont kitevő összeget költöttem el tárgyalásokra való utazások költségére, míg valahogy kitisztáztam magamat a román igazságszolgáltatás előtt. De az őrmestereknek, akik minden írott és íratlan emberi törvény farbarugásával végigzsarolták a szerencsétlen községek nyomorgó kisgazdáit, kutya bajuk sem történt. Senkinek sem jutott eszébe vádat emelni ellenük, ha pedig az érdekeltek közül valaki vette magának azt a kockázatos bátorságot, hogy feljelentse őket, a feljelentésnek hamar nyomavesett a cinkostársként számító román bürokrácia ügyes útvesztőjében. A zsarolók azóta bizonyosan villát építettek valamelyik erdélyi városban vagy üdülőhelyen, mint az történni szokott. S bizonyára a katonai ranglétrán is előbbre jutottak egy-két fokkal.

IV.

De ne beszéljünk most részletesen arról a kifosztási hadjáratról, amit az Erdélybe tólt ókirálysági román középosztály a székelység anyagi javainak felszívására több-kevesebb tervszerűséggel, de annál irgalmatlanabb, mohó éhséggel folytatott. Térjünk vissza a kultúrális természetű, tehát hangsúlyozottabban nemzeti elnyomás módszereinek ábrázolásához. Említettem már, hogy ennek a politikának a gyakorlatban egyik jól járhatónak vélt útvonala a tömeges állami iskola létesítésén át vezetett. Még senkisem vette pontosan számba, hogy összesen hány új állami iskolát hívtak életre Háromszék-, Csík-, Udvarhely- és Marostorda megyében a románok, de ezeknek száma a hozzávetőleges becslés szerint is többszázra rug.

Az elrománosító politikának azonban nemcsak ezek az újonnan életre hívott falusi állami iskolák voltak a Székelyföldön a védvárai. Számtalan régi magyar állami iskola került automatikusan a román állam kezére s ezekben az iskolákban a hatalomváltozás után, a kisebbségi sorsban töltött első esztendőkben nagyrészt régi magyar állami tanítók tanítottak. Ezek a tanítók azonban a románosító politika egységes megindítása alkalmával vagy öregség címén nyugdíjba kerültek, vagy — a fiatalabbak — a nyelvvizsga sikertelenségének ürügyével kerültek ki állásaikból. Az államhatalom természetesen minden eszközt felhasznált, hogy minél olcsóbban, lehetőleg ingyen jusson állami iskolákhoz azokban a székely falvakban, melyek-

ben állami iskola addig nem volt s így nem állott azonnal rendelkezésre ilyen célra épület sem. Jellemző erre a célzatos népoktatás-szervezési lázra, hogy az utolsó esztendőben alig volt olyan faluja a Székelyföldnek, melyekben legalább egy, de gyakrabban többtanerős állami iskola ne működött volna.

Az iskolaalapításhoz egy többé-kevésbbé megfelelő helyiség kellett a községben. Az illetékes román hatóságok elsősorban az illető községben működő kisebbségi magyar felekezeti iskolát szemelték ki erre a célra. A kiszemeltés után megkezdődött a felettes iskolai hatóságok aknamunkája a felekezeti iskola megfojtására. A tanfelügyelői személyzet bármely tagjának minden egyes helyszíni kiszállása vizitációja, melynek során az iskolák működését kellett volna ellenőríznie kultúrális és erkölcsi szempontból, a felekezeti iskola köré font hálónak egy-egy szűkebbedését jelentette. Beleakadtak ezek a felekezeti iskolánál minden elképzelhető körülménybe. Például, hogy miért van sárgára festve a fal és miért nem fehérre, amikor a modern nevelésügyi szokások már a fehér falszínt kezdik meghonosítani világszerte, de igaz volt a kifogás megfordítva is, ha a fal történetesen fehér színű volt, vagy: igen magas a lépcső, melyen a gyermekek feljárnak a tanterembe, köztudomású pedig az, hogy ez nem felel meg az egészségügyi követelményeknek, mert a magas lépcsőn való futkorászás káros hatással van a serdülő gyermek szívére, vagy: nem elég újak a padok a tanteremben, márpedig minden esztendőben lehetőleg új padokat kell csináltatni, szintén egészségügyi szempontok követelménye miatt, vagy: az iskola udvara nincsen szigorúan elválasztva a tanító lakásához tartozó területtől, márpedig így a játszadozó gyermekek figyelmét elvonja a játéktól a tanító úr vizet kiöntő cselédje, ez pedig a gyermeket figyelmetlenségre neveli, hiányos az iskola fizikai felszerelése, nincsen benne dinamógép, nem kielégítő a könyvtára, mert több benne a magyar könyv, mint a román, rossz a kályha, mert gyorsan leég benne a fa,' hamar kiadja magából a meleget s a folytonos tűzrakás zavarja a tanítás megkívánt menetét, — és számtalan hasonló, ravasz, agyafurt ötletei miatt számon nem tartható kifogás. (Ne tessék mosolyogni, kedvas Olvasó, ez így volt, ilyen eszközökkel szemben kellett állania anyanyelve védelmét a székelységnek, a falu tanítójának és papjának.) Ilyenkor a felettes iskolai hatóság utasította az intézményt fenntartó egyházat a hiányok pótlására, de vigyáztak arra, hogy az egyház lehetőleg roskadjon meg anyagilag a nehezményezett kifogások pótlásának súlya alatt. Ha ez sikerült, akkor néhány „jóindulatú" megintés után — bezárták a felekezeti iskolát. Viszont ugyanez a kifogásolt épület a következő tanévben, mint állami iskolai helyiség, teljes mértékben megfelelt a felettes tanügyi hatóságok igényeinek. Sietnünk kell megjegyezni ennek a kérdésnek tárgyalásánál, hogy ilyen körülmények között aránylag mégis kevés felekezeti iskola hullott ki a kisebbségi intézmények sorából. Mert a falvak magyar népe azokban a községekben, ahol a magyar egyházi vezetők személyi természetű ellentétekkel nem kedvetlenítették el a népet és nem csökkentették a székely falu erejét a nemzeti fenntmaradásért vívott kemény küzdelemben, mondom, a falvak magyar népe anyagi erejének végső megfeszítésével is helytállott a felekezeti iskola élete mellett. Hála Istennek, ilyen személyi okokból keletkezett magyar huzavonát is keveset lehetne felsorolni. A nép áldozott. Szívós volt és konok. És öntudatlanul, az ösztönei miatt is öntudatos volt magyarságában, ha nem a fejével, akkor a szívével és a lelkével.

Ez azonban a falvakban nem akadályozhatta meg állami iskolák tömeges létesítését. Megtörtént, hogy egészen kis, sötét, igénytelen, egészségtelen magánházakat vettek bérbe állami iskola céljaira, persze, csak átmenetileg. Ha az ‚átmeneti" idő alatt sem lehetett megbénítani a községben működő felekezeti iskolát és beköltözni annak helyébe: nem késtek gondoskodni új, minden esetben rendkívül költséges állami iskolahelyiség felépítéséről.

Ezek az újonnan épült állami iskolák, a román „kultúrfölény" büszke hirdetői, melyeknek románosnak stílusban készült épületei ott díszelegtek száz meg száz székely faluban, a község pénzén épültek fel, a jegyző, a tanító, meg a csendőrőrmester kényszerítése következtében, mondhatjuk túlzás nélkül, hogy erőszakos eszközök igénybevételével. Választott előljáróság már csaknem évtizede nem működött a székelyföldi falvakban. A község vezetése kinevezett emberek kezébe volt letéve. Ha a kinevezettek közül valaki útjába próbált állni a románosító törekvéseknek, azt máról-holnapra felcserélték más, a céloknak inkább megfelelő községvezetővel. Így a falvak közéletében százszázalékig a román urak, főleg a román jegyző akarata érvényesült. A jegyzőtől és kinevezett munkatársaitól függött a községi költségvetések összeállítása, a falu népe keserves pénzének hovafordítása is. Tíz esztendeje a székely falvakban a községi költségvetések végösszege aránytalanul megnőtt. Százezres tételek szerepeltek ezekben a költségvetésekben román iskolaépítések céljaira. S honnan vették elő ezt az összeget? Pótadóból. Nem egy községben 150—200 százalékos pótadót fizettek a lakosok. Réme volt a székelységnek az

úgynevezett „rovatal". Persze ez a rendkívüli magas pótadó törvénybe ütközött, hiszen szociális természetű, jó törvény egyetlen európai országban sem volt annyi, mint Romániában. Tehát lehetett fellebbezni a járásbírósághoz az aránytalan, méltánytalan és törvényellenes községi pótadó ellen. A fellebbezést az érdekelteknek külön-külön kellett lefolytatniok, hogy adójukat leszállítsák. Száz közül csak ketten-hárman fellebbeztek, akiknek pénzük volt ügyvédre, beadványokra ragasztandó bélyegekre, járásbírósághoz való utazásokra. S ezek is természetesen csak elvből fellebbeztek, mert a törvényesség kiharcolása sokszor annyira rugott, mint a törvényellenesen fizetendő pótadó összege. Ezek a nyugtalan „csakazértis megmutatom!" fellebbezők rendszerint kiestek a törvény engedélyezte határidőből, de ha ez nem történt és igazat adtak nekik a vitás kérdésben, akkor a község folyamodott a bírói határozat ellen felsőbb bírósághoz. Messzire fekvő városba kellett elutazni a tárgyalásokra, a község húzta, halasztotta az ügyet, több tárgyaláson is megkellett jelenni, rengeteg kiadásba került. Bezzeg a következő esztendőben, ha mégegyszer akkora pótadót vetettek is ki reájuk, elment a kedvük a fellebbezéstől, fizettek szó nélkül, mint a szegényebb gazdák, akiknek tavaly sem volt pénzük ahhoz, hogy igazságukat megkeressék. Így épültek a székely nyomorúság könnyes garasaiból az állami iskolák.

Hogy nem így történt volna, ha lett volna az erdélyi magyarságnak egy legalább annyira kiérett népi szervezete, mint a szászoknak s ez kötelező erővel tudott volna hatni a nemzet minden egyes tagján kívül az államra is? Ezt mi is, néhányan az álmodozók közül, számtalanszor mondtuk és leírtuk. De a népvezetés jogától nem tágító középosztályunk süketsége, neveletlensége, szerepvállalási hajlamtalansága, önzése és a sorainkban dúló közéleti egyenetlenségek eleve kizárták ennek a nagy, átfogó népi szervezet tervezetének még a becsületes letárgyalását is. Néhány falu, ez a maga belső társadalmi és érdekellentéteivel is ösztönös, ősi népi közösség, adott jel nélkül is megpróbálta a passzív védekezést a román úri osztály reászakadó céljai ellen. A Kisküküllő mellett Nagykend és Csókfalva például nem adott sem kenyeret, sem tejet, sem más élelmet a nyakára küldött román embernek. Viszont az mégis vásárolt magának a boltból, nem halt éhen, nem kényszerült eltávozni emiatt a faluból. Mert a boltos már úr volt, ő különb ember volt, nem volt paraszt, neki fennebb állott.

Sok panaszt tudnék elmondani magunk ellen is.

V.

Voltak falvak a Székelyföldön, melyekben egyáltalán nem létezett felekezeti iskola. Ezekben a falvakban semmiféle eszköz nem állott a magyarság rendelkezésére a románosító iskolapolitika ellen. S ezeknek a falvaknak a román uralom alatt felserdült nemzedékei valósággal megdöbbentő képet tárnak műveltség szempontjából a kutató szemek elé. Románul nem tanulhattak meg írni-olvasni, bármilyen igyekezettel kényszerítette is őket a tanítójuk, mert magát a nyelvet sem sajátították el, magyar miliőben nőttek, román szót csak az iskolában és a hatóságokkal való érintkezések alkalmával hallottak. De nem tanulhatták meg a magyar írást-olvasást sem, mert erre az iskolákban nem tanították őket. Primitív műveltségük csaknem egyenlő értékű az analfabétizmussal. Az elnemzetietlenítő célzatú politika seholsem tudta végzetesen kikezdeni a székely-magyar népi-nemzeti közösséget, legfennebb téglákat tördelhetett ki ebből az időtálló, kemény épületből, de ott, ahol csak állami iskolák működtek, ez a huszonkét esztendő visszaszorította, egészen a balkáni kultúrszínvonal mélységéig nyomta annak a székely népnek fiatalabb nemzedékeit, amely a magyan nyelvterületnek a műveltség és emberi haladás iránt egyik legfogékonyabb nyelvszigete volt a multban is.

Az állami iskolának a felekezeti iskolák mellett is tanulókról, mentől nagyobb számú tanulóról kellett gondoskodnia, hiszen ez volt a céljai megvalósításához vezető első lépés. Ekörül a pont körül zajlott a székely falu és a kíméletlenül románosító ókirályságbeli középosztály között a legádázabb küzdelem. Minden román állampolgárnak, különös tekintettel a kisebbségiekre, tehát a magyaroknak is, szépen fogalmazott törvény biztosította a gyermekeik szabad iskoláztatási, illetve a szülők szabad iskolaválasztási jogát. Azonban a gyermekszoba levegőjének éretlenségéből, álomvilágából önmaga előtt is váratlan meglepetéssel valóságba lépett Nagyromániának ez a törvénye, — mint ennek az országnak többi humanisztikus bölcsességgel, nagy szociális körültekintéssel és emelkedett államirányító szellemben született törvénye — csupán a külföld vakulására készült, kendőzésnek, propagandának, hazugságnak. Gyakorlati alkalmazására a vidéki román kiskirályok égették rá minden egyes esetben az embertelenség és brutálitás, az alacsonyrendűség és szociálisellenesség gyászos bélyegét. Ezek a módszerek érvényesültek a szabad iskolaválasztási jog gyakorlása körül. Ezek a módszerek szolgálták a székelyföldi állami iskolák benépesítését.

Amikor az állami iskola tanítója látta, hogy a székely gyermekek szülei nem lépnek egymás sarkára a tolongásban, hogy gyermekeiket beirassák az ő iskolájába, s hogy az állami iskola létezése, ha azt a törvényekre és a székely falura bízza, csupán elméleti fogalom lesz: elővette a tankötelesek névsorát s — leginkább találomra — román eredetűeknek nevezett ki egyes családokat s ezeknek gyermekeit ezen az alapon nem engedte beiratni a községben működő felekezeti iskolába. Pajor, Paizs, Koncz, Csonta, Kerekes, Ács, Gergely s fel sem lehet sorolni, hogy még milyen ősi magyar neveket ért a román eredettel való megtisztelés a tanítók részéről. Aztán jött a tanfelügyelő. Az már városon kiokoskodta, hogy a község határában egy idő eltemette régi római út vezet, tehát ez román település, itt sokkal több román eredetű családnak kell élnie, mint amennyit a tanító erőszakosan kiírt. Ő is tovább hasogatta a névelemzés bosszantó szőrszálait. S akiről egyszer kimondták a faji eredetről szóló végzetes ítéletet, annak gyermekét, nem volt törvényes hatalom, hogy visszaráncigálják az állami iskola karmai közül. Hányszor megtörtént, hogy a felekezeti iskolából csendőrrel vitették át az áldozatul kiszemelt kis székely gyermekeket az állami iskola félelmetes épületébe, melynek falai azt a tanítást visszhangozták, hogy a magyarság Európa egyetlen jövevény népe, műveletlen, nyers hússal él mai napig is, semmi jogcíme nincs az európai népek között helyet foglalni, ki kell irtani őket és szétkergetni a világ minden tájára.

Mint a községi pótadókkal kapcsolatban már kifejtettem, voltak olyan székely gazdálkodók, akiknek anyagi helyzete megengedte, hogy az illetékes bíróságoknál próbálják érvényesíteni a szabad iskolaválasztás kisebbségi jogát. De ha elgondoljuk, hogy ilyen tehetősebb ember alig akadt az életüket máról-holnapra tengetni is alig tudó falvakban, elképzelhetjük, hogy a székely szülők milyen tekintélyes száma kényszerült odahagyni állami iskolába erőszakolt gyermekét. Ilyen úgynevezett „kontesztációs" per így is rengeteg került letárgyalásra a marosvásárhelyi ítélőtábla előtt. Tudni kell azt, hogy ezekben a névelemzési perekben az első bírói ítélkező fórum a román királyi ítélőtábla volt s ilyen bíróság csupán egy működött a Székelyföldön, Marosvásárhelyen. Ennek tudatában elképzelhető az is, hogy milyen összegbe került és mennyi időt vett igénybe például a sérelmező csíkmegyei szülőknek a bíróság székhelyére való utazása. A legtöbb ilyen sérelemper mégis Csíkmegyéből szaladt be a bírósághoz, nyilván, mert ott dühöngött a legerősebben az állami iskolákkal kapcsolatos névelemzési láz. A bíróság legtöbb esetben vissza is helyezte jogaikba a sérelmező székely szülőket, kihirdetve, hogy az iskolaválasztás és nemzeti hovátartozandóság olyan jog, amit bárki szabad lelkiismerete szerint gyakorolhat. Viszont az már véletlenül sem történt meg, hogy egy ilyen jogerős román bírósági ítélet nyilvánosságra hozását a magyar napilapokban megengedje a cenzura. De fellebbezés következtében a legfelsőbb román bírósághoz, a bukaresti Semmisítőszékhez is került jónéhány ilyen per, amiket ott is nagy általánosságban óvatosan igyekeztek kezelni annális inkább, mert a külföld is tudomást szerezhetett egy ilyen jogerős bírósági ítéletről. Viszont megtörtént az, hogy ilyen természetű jogerős semmisítőszéki döntés birtokában, egy másik alkalommal, de ugyanolyan okokból indított perben, az alsóbbfokú marosvásárhelyi tábla a legfelsőbb bíróság véleményével ellenkező döntést hozott. Ezt a fonák és a román bíróság függetlenségének hiányát alaposan alátámasztó helyzetet kisebbségi jogászok általában annak a feltételezésnek terhére írták, hogy a román bíróságok a névelemzési iskolaperekben hozott határozataik alátámasztását nem a fennálló törvényekkel igyekeztek elérni, hanem az igazságügyminiszteriumból esetenként kapott felsőbb utasításokra támaszkodtak. Ezek a felsőbb rendelkezések természetesen az ország külpolitikai vezetésének voltak függvényei.

VI.

Egyes vidékeken nemcsak a nemzet új hajtásai, a kis iskolás gyermekek között, hanem a felnőttek soraiban is tűzzel, vassal, csendőrszuronnyal és adószedővel, leírhatatlan erőszakoskodásokkal folyt a lélekhalászás a románok részéről. Akkor kezdett ez ijesztő arányokat ölteni a Székelyföldön, amikor a később politikai merénylet áldozatául esett Barthou francia külügyminiszter 1934 nyarán Bukarestben járt. A nagy ünneplések és ölelkező barátkozások közepette Barthou, mint a legforróbb románbarát európai nagyhatalom külügyminisztere, állítólag figyelmeztette az illetékes román köröket a kisebbségi kérdés kényes voltára s hogy azt minél sürgősebben, a lehető legemberségesebb szellemben meg kell oldani, mert abból még „nagy baj lehet".

Németország már lázasan fegyverkezett.

Alig pár hónappal később mondotta el Mussolini első mély nyugtalanságot kavaró revíziós célzatú beszédét, leszögezve a világ előtt, hogy igazságtalanság két és félmilliónyi magyart az ország határain kívül, idegen hatalmak igájában hagyni szenvedni és üldözteni.

Románia azonban, híven államerkölcsi és tör-

ténelmi hagyományaihoz, még lelkes barátjának, Franciaországnak aggodó és komoly figyelmeztetését is ravasz és csalafinta módon ki akarta játszani. Ha már Franciaország is figyelmezteti, akkor kétségtelenül meg kell oldani a kisebbségi kérdést, — okoskodott. — De találtak erre is ellenszert Bukarestben, csakhamar megszületett a kérdés elől való kibúvásra alkalmas hazugság, hogy itt nem is élnek a magyarságnak olyan nagy tömegei, mint ahogyan azt külföldön állítják, mert a székelyek, azok nem is magyarok, hanem csak elmagyarosodott románok. Reánk nézve ennél aljasabb és megalázóbb ferdítést keveset tud felmutatni a történelem. A székelység soha vérforralóbb állítást nem hallott faji eredetéről, szolgáljon neki vigaszul az, hogy az elmélet szülőatyját, a románok nagy áltudós történészét, Jorga Miklós tanárt éppen azok golyója tessékelte át az ősz folyamán a nagy „tisztogatások" során a másvilágra, akik a vér és szurony politikáját leginkább hirdették és csinálták a román közéletben a kisebbségek bőrére. A székelység természetesen akkor, kisebbségi sorsában, teljesen tehetetlen volt ezzel az áltudományos mesterkedéssel szemben; felelete mindössze az volt, hogy annál makacsabbul ragaszkodott ősei hitéhez, anyái és nagyanyái és minden ősei drága örökségéhez, nyelvéhez és nemzeti műveltségéhez.

A románok megkísérelték a Székelyföldön átutazó idegenek előtt — s talán még maguk előtt is bizonyítani ennek a színtiszta, még az alföldi magyar nyelvnél is tisztább, hangulatosabb, ősibb magyar nyelvben élő területnek román jellegét. Ezzel magyarázható elsősorban, hogy olyan gyors tempóban és egyszerre kezdődött meg a Székelyföldön a román templomok építése.

1935-ben volt, hogy otthon jártam édesanyámnál, Udvarhelymegyében, Csókfalván. Őszi idő volt. Egyik estefelé kopogtattak ajtónkon, majd előttem teljesen ismeretlen arcok állottak elém, négy vagy öt székely ember lépett be.

— Makfalváról jöttünk, hogy tessék kiírni az ujságba, ami ott nálunk végbemegy, — mondták. — Az őrmester úr romány templomot akar építtetni a néppel, kérem. Görögkeletit még hozzá, regáti templomot.

— Hát azt kinek?

Tudniillik Makfalva színtiszta református község a Kisküküllő mentén.

A beszélő gazda legyintett:

— Már szerzett vaj harminc lelket.

Megütődtem. Hogyan lehetséges az? Igen jól ismertem a falut.

— Makfalván? Magyarokat?

— Hát, nem éppeg. Hanem cigányokat.

Aztán kiderült, hogy mi történt Makfalván. Az őrmester úr maga elé parancsolta a falu cigányait és gorombán megkérdezte tőlük, hogy kinek kell fa télire az erdőből, ingyen, ágfa, a községi erdőből. Természetesen mindenkinek kellett. Igen ám, de az erdőről csak annak szabad fát hoznia a csendőrség jótállása mellett, aki áttér görögkeletinek. A cigányok ugyanis addig nem tartoznak egyetlen egyház keretébe sem hivatalosan, hanem az volt közöttük a szokás, hogy olyan a vallásuk, amilyen a falu többségéé.

Ez is egyik módja volt a lélekhalászásnak. Amelyik faluban nem tudtak székelyt fogni, ott jó volt a cigány is, akit átkényszerítettek vagy átédesgettek az államvallásra, hogy jogcím legyen aztán a templomépítésre.

Mostanában nem jártam Makfalván, de azt hiszem, ott mégsem épült fel a román templom. Derék, makacs, büszke és magyarságára önérzetes székely nép lakja ezt a falut, ahol ma is élnek „nagyságos úri" rangban Dózsa Györgynek, a világhírű magyar parasztforradalmárnak leszármazottjai.

Az egész Székelyföldön Udvarhelymegyének homoródmenti falvaiban folyt a legádázabb és legkíméletlenebb eszközökkel a lélekrablás. A hatalom minden elképzelhető eszközével szorongatták a népet, hogy elhagyja ősi nemzeti és egyházi közösségét. Ilyen hittérítési eszköz volt ezen a vidéken 1935-ben, hogy nem adtak cséplési engedélyt csak görögkeleti vallásúaknak. Ezt a jegyző és szolgabírák csinálták. A csendőr állandóan, nap, mint nap a kiszemelt áldozat nyakán lógott, szinte naponként büntetőjegyzőkönyvet vettek fel ellene, vagy, mert kifolyt az uccára a trágyalé, vagy, mert nincsen kigyomlálva a kerítés tövéből a gyep, rosszul hajtott az úton a lovakkal, stb. A törvény által megengedett adónak háromszorosát, ötszörösét, vagy tízszeresét vetették ki rá s nem törölték addig, míg át nem keresztelkedett a román vallásra. Ha pedig ez már megtörtént, bizalmasa lett a román kolonizátoroknak, kinevezték községi bírónak, hivatalba tették, hogy más is buzduljon a példán, kövesse. Az áttérítésre kiszemelt áldozatokat szintén névelemzés útján szemelték ki legtöbb esetben. Székelykeresztur környéki falvakban román orvosok egy alkalommal vérvegyvizsgálatot végeztek a székelyek román eredetének bizonyítására. Kiderült azonban, hogy az ottélő székelyek vérképlete a debrecenkörnyéki magyarokéval azonos, holott legkevésbbé sem hihető, hogy a székelyeknek valaha is köze lett volna a Debrecen környéki tájhoz, vagy a debrecenieknek a székely fenyvesek és havasok világához.

A legsötétebb emberi korszakokra emlékez-

tető borzalmas terror sem tudta elmagyartalanítani a székely tömegeket. Elenyészően csekély százalék hagyta el egyházát s lelkiismeretlenség volna akár ezekre is kimondani a lesújtó ítéletet, hogy hűtlenek lettek nemzetükhöz. Legtöbbjük a kényszerű formai pálfordulás után is tovább járta a régi templomot, nem tudtak soha, később sem más nyelven szólani, csak magyarul és hallom, hogy amint betette a lábát a magyar honvédség falujukba, első dolguk volt visszatérni a régi egyház kötelékébe, a magyar nemzeti közösségbe. Ám vessen követ reájuk az, aki fel tudja mérni azt a szörnyű szakadékot, melyet az ember hitének erőszakos megcsúfolása az emberi erkölcsben jelent. Ezeken az önkéntes visszatéréseken túl vigyáznia kell a magyar hatóságoknak azokra az anyakönyvi hamisításokra is, melyek a román uralom alatt valósággal divatba jöttek a Székelyföldön, hogy ezáltal is lelkeket raboljanak a román közösség épülésére.

A „modern" hittérítésnek és lélektolvajlásnak ilyen körülményei között kezdődött meg a Székelyföldön a román templomok építése. Ezeket is magyar pénzből építették a magyarság ellen a hatalom és fegyver urai. Marosvásárhely kinevezett polgármestere például a városi költségvetés terhére a vásárhelyi főtéren elhelyezett két óriási román templomon kívül, egyik szomszédos községbe is építtetett templomot. A szenteléskor a városból hivatalból kiözönlött román urak tömege megtöltötte a politika és erőszak és elnyomatás véres istenének hajlékát, de oda azután senki be nem tette a lábát, mert a faluban nem élt egyetlen román sem.

Kitűnően bevált eszköz volt a templomok felépítéséhez szükséges összeg összehozására a „téglajegyek" árusítása, mely különösen a Nyárád mentén volt szokásban. A városi urak téglajegyeket bocsátottak ki s azokat a székelyek között árusíttatták, persze, az így befolyt pénzből nemcsak templomokat, hanem házat, villákat is építettek saját maguknak. A téglajegyeket a jegyzőségek és csendőrségek árusították, minden székely ember annyit vásárolt belőlük, amennyit a kínáló akart. Próbálta volna meg valaki visszautasítani!

Ezen kívül különösen a székely közvagyonok jövedelmét igyekeztek templomépítési célokra elkölteni. Ilyen székely közvagyon volt Őshavasszék, vagy Ősmarosszék, melynek a szovátakörnyéki hatalmas, többezer holdas erdőségek képezték tulajdonát. Ezt a közbirtokosságot állítólag Mária Terézia királynő alapította és adományozta tizenkilenc marosszéki községnek, az illető községek népe valamilyen különleges szolgálatot tehetett a királynőnek. A tagközségek, ami alatt azonban nem a politikai, illetve közigazgatási község értendő, kötelesek voltak saját közművelődési céljaikra felhasználni a vagyonból származó jövedelmet. Még a világháború előtt egy magyar törvény a megyei hatóságra ruházta a vagyonjövedelem felosztási, illetve elosztási jogát, anélkül azonban, hogy abból a megye, mint közigazgatási egység részesülhetett volna. Ez a régi, meggondolatlanságból született magyar törvény aztán később, a trianoni békeparancs érvénybelépése után, ennek a hatalmas székely közvagyonnak jövedelmét teljesen kiszolgáltatta a románosító politika céljainak, óriási mértékben segítségére volt. A megyei hatóság, hogy kulturális célokat szolgáljon vele, híven az alapító rendelkezéseihez, a jövedelemből román templomokat, román iskolákat és Astra-helyiségeket építtetett az érdekelt községekben. Milyen új, hatalmas görögkeleti templommá építették át például ebből a székely közvagyonból az erdőszentgyörgyi román istenházát. Igaz, hogy az ottani román pap fején az építkezésekből kifolyólag erősen kezdett olvadni a vaj még a románok uralkodásának utolsó éveiben. Az illető ugyanis papi hivatása mellett egyuttal szenátori tisztséget is viselt a román parlamentben s mint ilyen, bizonyára kijárás útján jutott hozzá ahhoz az összeghez, ami szükséges volt a templomtatarozáshoz. Voltak politikai ellenfelei, akik nem késtek azzal meggyanusítani, hogy visszaélt a közpénz kezelésével s abból a saját céljaira is használt fel, vagy panamázott.

De a templom megvan. Ott büszkélkedik a községben, együtt az új állami iskolával. A beléjük fektetett milliókat, a székelység erőszakkal elcsikart vagyonát, onnan már kivenni akkor sem lehet, ha le is romboljuk a templomokat.

Megyegyülések emléke idéződik bennem. 1917 decemberéig választott megyetanács intézte Maros-torda vármegye vagyoni ügyeit, ez szavazta meg a költségvetési tételeket is. Többségben az uralmon lévő párt, a nemzeti liberálisok voltak, míg a románság felé demokratikus elveket valló nemzeti parasztpárt, Maniu és Mihalache pártja volt az ellenzék. Ott volt a Magyar Pártnak is néhány beválasztott tanácstagja s jól eszemben van még, hogy a költségvetési tételekkel kapcsolatban a magyarok részéről emelt kifogásokat, melyek nem tartoznak a nemzetiségi kérdés keretébe, rendkívül melegen támogatták a parasztpártiak. Ők is ellenzék voltak, mint a magyarok. De amikor Ősmarosszék költségvetésének letárgyalására került a sor és igényekkel léptek fel a magyarok a maguk számára — hiszen, mondom, az ő vagyonukról volt szó! — a két román párt egyszerre megfeledkezett a különbségről, ami az ellenzéket a má-

siktól elválasztja. Egyek voltak ők ebben a kérdésben. Helyi, megyei és országos viszonylatban egyaránt. És magunkra voltunk mi, magyarok. A templomépítést minden román helyeselte és sürgette, pártkülönbség nélkül, mint ahogy minden erdélyi magyar egész szívvel és keserű lélekkel harcolt ellene, világnézeti, vallási vagy társadalmi osztálykülönbség nélkül.

Mindebben, amit itt felvázoltam, koránt sincsen benne az az embertördelő szenvedés, amit a székely népnek kisebbségi sorsában ki kellett állania. Hosszú, aprólékos munkát igényelne, hogy minden falunak, minden falu minden egyes meggyötörtjének és megalázottjának kálváriajárását a nyilvánosság elé lehessen tárni. Egy-két ember nem is tudná elvégezni ezt a munkát. Ebben a felvázolásban, a román államhatalom és középosztály módszereinek megvilágítása által csak azt a nehéz, embertelen iskolát akartam érzékeltetni, amit a székelység kijárt magyarsága mellett való bizonyságtételül. Csak füstjét fújtam rá ezekre a papírlapokra annak a lélekemésztő tűznek, melynek égésében ennek a magyar szigetnek magyarsága edződött olyan viharos századok után legutóbb is, a román uralom alatt.

Nem csuda, ha a székely rengetegből Amerikába hajózó Ábel azt feleli az idegen tudakozására, hogy a székely olyan magyar, aki még a magyarnál is jobb! Nem csuda, ha ez a nép büszke és önérzetes lett magyarságára, amit a történelem irgalmatlan kohója edzett mélyen emberivé s ha becsületébe való gázolásnak érzi, amikor huszonkét évig önálló állami életet élt vértestvéreinek selejtes középosztálya ki akarja őt oktatni, hogy miként kell jó és igaz magyarnak lenni, milyen politikai pártba kell tartoznia a becsületes magyar embernek, hogyan kell gyűlölnie valakit hitéért vagy fajtájáért, hogy magyarabb legyen a magyar.

A megpróbáltatások csillogó emberi értékekkel és nehéz történelmi tanulságokkal gazdagították Erdély magyarságát. Ezeket a tanulságokat nem szabad gyümölcsözetlenül hagyni, hanem át kell vennie, el kell tanulnia annak az anyaországbeli magyarságnak, amelyik jártasabb lehet ugyan a modern bürokrácia kiépítésében, esetleg államszervezésben is, de a nemzet értékeinek megtartásában, a nemzeti javak konzerválásának tudományában semmi esetre sem! Az erdélyi magyarság, azok közül is legfőként a székelység a saját bőrén tanulta meg, hogy azokat a módszereket, melyeket vele szemben, az ő elnemzetietlenítésének céljából alkalmaztak, nem szabad államszervezői és államépítői eszközökké tenni, hiszen szemünk előtt hullott szét a Csehszlovák köztársaság után alig két esztendőre a másik keleteurópai béketákolmány, Nagyrománia.

Egy nép mindig megaláztatásában, sorsa éjszakájában, megraboltságában, elnyomottságában mutatja meg igazi nagyságát, nemzeti és emberi értékeinek időtálló nemességét. Hogy a székelyek és általában az erdélyi magyarok a nemzet széttépettségének, reménytelenkedéseinek idején nem siettek odahagyni nemzeti, történelmi bástyáinkat, egyházainkat, iskoláinkat, sőt mindent elkövettek azok erősítése, időtállóbbá tétele érdekében. Meggyőzőbb bizonyossággal érezték meg magyarságukat, mint bármely más magyarja e kicsiny drága hazának. Ezért természetesen sértő és ugyancsak megalázó volna köszönetet vagy hálát szavazni meg nekik Budapesten, vagy megveregetni becsületes, emberséges magatartásukért a vállukat. De ahhoz igazán jogot szereztek ők, hogy a többi magyar milliókkal együtt egy emberségben edzettebb, minden magyar számára szebb és jobb jövőt biztosító Magyarország álmát hordozzák és idevonatkozó véleménynyilvánításuk útat találjon minden jóhiszemű függetlenül gondolkodó magyar szívéhez.

Jakó Albert székely parasztnak öltözve menekülés közben.

MOLTER KÁROLY

Az elnyomás szótára

Ilyet jó volna írni, éles címszavakkal, hogy mint egy történelmi térképen, könnyen igazodjanak el utódaink az utolsó két évtized erdélyi szellemében. Hogy csak föllapoznák a megalázás és elszegényítés, az erőszak és szekatúra síma jelszavait, melyeket nem szabad soha elfelejteniök, de amelyekkel egyszer se éljenek. Milyen jól hangzottak pedig Európa felé: agrárreform, Naveta-vonatok, kultúrzóna, egységesítés, visszanemzetesítés, név- és vérelemzés, belga alkotmány és ennek módosítása, szabadverseny, liberális bánásmód, kisebbségi jog, gyulafehérvári pontok és ki tudja, még hány magyar öröm, amit e szavak nekünk jelentettek! Alig győztük elhárítani őket, már keletkezésükkor borsózott a hátunk, de nem volt hová elbújnunk előlük, mert a hatalom con variatione verte a fülünkbe. Hiába menekültünk a minőség fellegvárába, hiába éreztük magunkat jobbaknak, nyugatiabbaknak és tisztábbaknak, a mennyiség letorkolta még álmainkat is. Legutolsó tényked-ésük az volt, amivel a lélek szórakozását is meg akarták ölni, hogy eltiltották a magyar nótát a nyilvános helyeken. Erre már nem találtunk szót még a kisebbségi lexikonban sem. A lelki kaloda és állandó szégyenérzet után most hadd énekeljünk meg, ízelítőül és hangulatkeltésül efféle szótár megszerkesztésére, néhány motívumot, amelyeknek végnélküli sokasága tenné ki az elnyomás enciklopédiáját.

Az első műszó mi is lehetett volna más, mint az

irredenta.

Mikor a hét regáti lovas leszállt apró hegyimacskájáról és belépett a postahivatalba, a Morse és Hughes kattogó papírtekercsei közé, sógorom, a postafőnök rájuk szólt, hogy vegyék le a süvegüket! Mert a derék „rendcsinálók", mintha megszállottak lettek volna, nem megszállók, bizony nem vették le: lehet, mert nem értettek magyarul, vagy mert akárhogyan is, mégiscsak katonák voltak, vagy mert utánozták angol sugalmazóikat, akik szintén nem veszik le a kalapot a hivatalban, hiszen értük van az, az övék, és ki veszi le önmaga előtt a kalapot? Sógorom az előőrs figuráit kissé cigányosoknak találta, de nem közölte ezt a nézetét a csapattal, annálisinkább, mivel a piacot hamarosan elözönlötték százával a hozzájuk hasonló hősök. Egyéb keleti alakulatok is elkövetkeztek, némelyik szalmakalapban, és a városon, csodák csodája, egyszerre mindenki piros-fehérzöld kokárdával, a nők pedig magyar ruhában pompáztak, mintha utoljára még bizonyítanák, hogy magyar ez a város, székelyfőváros, még a föld alatt is, összebeszélés nélkül egészen a temető árkáig, ahová senki sem siet statisztikát javítani. Dagadozott a keblünk, amíg sírtunk, de furcsa is volt mindenikünknek, aki ráeszmélt, hogy mostantól fogva irredenták leszünk. Uralkodó fajból kisebbségi, — még a szót sem ismertük addig! — elégületlen elem, „sötétben ólálkodó" és összeesküvő, (mennyire nem értettünk hozzá!) szabotőr és börtöntöltelék, aki bármely pillanatban hajlandó új állama ellen törni, új országa ellen, amelyet legeurópaibb pillanataiban sem volt szándékában „hazá"-nak nevezni.

Egyik napilapunkban nemsokára cikk jelent meg, hogy az „irredenta" szó a reddo, reddere, reddidi, redditum-ból származik. Tyű, hogy felfortyant mellettem indogermán nyelvész-barátom és azonhelyt még a kávéházban levelet írt a szerkesztőnek: Tévedés! Az „irredenta" szó a redimo, redimere, redemi, redemptum-ból keletkezett az olaszban! Aki pediglen kisebbségi újságíró akar lenni,

az tudjon többet, mint a többségiek! — Ezeket a patronokat, hogy „több tudást!“ — „több tiszteletet!“ — „több áldozatosságot!“ — „több közösségi érzést!“ — ezeket aztán rengeteg változatban forgattuk, de legtöbbször észre se vettük, amikor valóban éltünk velük. Hányszor kérdeztem meg, — hogy meglepjem — egy-egy káromkodó, vagy öklét rázó magyartól, amikor kifakadt az igazságtalanság, vagy jogtiprás ellen: „Ezek szerint te irredenta vagy!“ — „Vagyok a fenét, — volt a válasz — csak azt akarom, hogy innét kitakarodjanak!“ Az idő nem kedvezett a szép műszavaknak, az emberek élni akartak és szabadon gyűlölni. Ó, hogy tudtak gyűlölni!

Egy temetésen ballagtunk a gyászmenetben, mellettem valaki magasztalni kezdte, ó, nem a halottat, hanem Hitlert, s ekkor belekezdett, mint egy kántálásba, régi tanár-barátom, a hatalom szidalmazásába. Hogy mikor takarodnak már!? És habzott a gyűlölettől, megfeledkezett szinte, hogy a temető felé tartunk, aztán — hirtelen a járdára sietett ki közülünk. Ott észrevett egy román diákot, akinek vérzett a szája és könnytől volt nedves az arca. Csak azt láttam még, amint a gyereket magához ölelte, a román gyereket, amint vallatta románul, hogy mi baja és végül kocsiba tette és vele ment haza. Csak addig tartott a romángyűlölete, míg az első szenvedő románt meglátta. De még most is borsózik a hátam, ha a szövegekre gondolok, amiket katonáéknál hallottam félesztendővel ezelőtt! „Hogy az Isten verje pozdorjává ezt a büdös kaszárnyát!“ — kiáltotta mellettem áldóan kiterjesztett karokkal egy tanító. Én megugrottam volna a nyomdaképtelen folytatás elől, mert két lépésre tőlünk ott áll a faköpeny előtt a román őrszem a szuronnyal. De mikor a tanító befejezte házi áldását, megszólalt az őr: „Igenis, instállom, hallgassa meg az Isten!“ — úgy látszik, magyar volt az is, még irredentább valamennyi lateiner-bakánál csakhogy hallgatnia kellett a hivatalában.

Egyszer, még eleinte, a kocsmában ültünk, a Vár alatt, és nyugodtan mostuk egymás közt elnyomó „testvéreink“-et. Éjféltájt hirtelen hozzánk lépett egy magas termetű úr, akiről csak annyit tudtam, hogy a magyar világban csendőrszázados vala: „Ha jót akarnak az urak, menjenek azonnal haza! A Nyárád mentén most kezdődik a tánc!“ — S reggelre kelve minden román csendőr megkötözve kuksolt a faluházak pincéiben. Estére azonban már ösze volt verve a fogságban az összeesküvésnek szinte valamennyi vezetője. Harmadnapra már agyon is lőtték a parajdi irredenta vezérét, Farkas István atyánkfiát, miután megásatták vele saját sírját... A község meg kénytelen volt a családdal együtt végignézni a kivégzést. Azóta is borzongva nézem azt a református papot a közgyűléseken: Istenem, ez a lelkész volt olyan erős, ez bírta ki, ez beszélt vele utoljára, ez bíztatta kegyelemmel népe hősét és ez győzte meg a halálramenőt, hogy odaát jobb lesz, mint idelent nálunk, ebben a hitvány és bírhatatlan világban...

Nem lennénk egészen magyarok, ha ilyet is nem próbáltunk volna. Átélni hogy is lehetett, az emlék is fáj, de nem volt sem ébren, sem álomban más gondolatunk, mint a megszabadulásé, a szolgalét megrövidítéséé. Azt hiszem, sokan voltak úgy, mint én, ha csak hallottuk a szót, hogy „szabadság“, a honvággyal rokon képzeleteink keletkeztek, s nem egyszer egész cikket kanyarított a tollforgató e fogalomnak régi, belső tartama körül. Ez is irredenta volt, mint bármely keményen megfogalmazott körérzés, mely után körülnézett az ember, hogy nem hallik-e sértésnek, vagy irredentának? Nem értik-e félre, nem vonatkoztatják-e a „felsőbb adottságok“-ra, mint egykor egy vezércikkemet „A cserebogarak halhatatlanságáról“? Meddig kellett erősködnöm, amíg elhitték, hogy a cserebogarak nem a magyarok, sem a románok, csak éppen a cenzura akadékoskodása miatt írtam ilyen témáról. Természetesen, ez is — irredentának számított a cenzor előtt. Szememre hányta, hogy minek beszélek annyit a kultúráról. — Mit akarnak maguk azzal az Európájukkal, minek mondják annyit, hogy cultură, cultură? — Nem állhattam meg azért, hogy ne válaszoljak neki: „Csak annyiszor írom le a „kultúra“ szót, ahányszor maguk írják elő a népünknek, hogy „viteaz viteaz“! Aki alul van, annak a műveltség a vígasztalása, aki fölül, az már vitéz is.

Azt hiszem, valamenyiünk arcáról rítt le az irredenta. Éjfélkor kérdezte tőlem egy beborozott román ügyvéd, aki éppen akkor prefektus volt: „Te mért nem szereted Romániát, hiszen román pénzen élsz, mint tanár?!“ — S én felháborodva tiltakoztam: „Én? Hát pénzért szeretik a hazát? És én csak adok Romániának! Adót, katonai szolgálatot és munkát. De nekem az utolsó krajcárig magyar fizetésem és magyar jövedelmem van, még ezért is, mit nekem Hekuba?!“ — Hogy az efféle könyelmű igazmondásokból nem lett baj, annak — 22 évig éreztem — egyetlen magyarázata volt: nem tudtak szabadulni a leggőgösebb román soviniszták sem a láthatatlan és foghatatlan, de mindenütt jelenvaló magyar fölény nyomasztó érzésétől. Kedves jelenetet éltünk meg itt a törvényszéken. A román bíró szidalmazott egy börtönviselt magyar hírlapírót, aki megint eléje került: „Hallja, maga már öt kérdésemre nem válaszolt! Maga egy szót se tud románul? Maga beleszól az állam dolgaiba

és meg se mukkan, amikor a nacionáléját kérdem? De aláásni az ország tekintélyét, rosszindulatúan bírálni és „fett"-el szedni a nekünk ártalmas híreket, azt tudja, mi?!"

A vén hírlapíró, aki megint nem értett semmit a bírói feddésből, egyszerre megragyogott, mert eszébe jutott az egyetlen szó, amit tudott. És szélesre nyilt a szája:

„Dá, — dá!" („Igen, — igen!")

Hat hónapot kapott szegény, mert a nyelv nem tudása volt legkihívóbb irredenta...

Az irredentával egyidőben keletkezett az új erdélyi magyar

irodalom.

Akkortájt, a legelején tiltották el Kölcsey himnuszát a templomban, később még azt az egyházi éneket is az iskolában, hogy „Ne csüggedj el, kicsiny sereg"! — Azt akarták ugyanis, hogy igenis, csüggedjünk el. Állapítsa meg maga az olvasó, hogy 1920. szemptember elsején csüggedtek voltunk-e, azok, akik az erdélyi új írást mint önmaguktól meginduló tollak megkezdték... A „Zord idő"-ben ezt írtam akkor:

Komédiások mentek át a minap Sóváradon. Hőtől ájultan feküdt a falu, mellette halkan ballagott a Kis-Küküllő, cserepes híd alól. Déltájt ereszkedett alá a magyarósi hegyről a tarka népség kocsija és réghallott ribilióval verte föl a komoly nép lakhelyét. A bakon ült a birkózó bajnok, bent a kocsiban az artista nő bájolta el a bohócot és a kígyóbűvölő gummiember kacérkodott a formás műlovarnővel. A templom előtt leugrott a pojáca, kalapját a visavis-ja fejére penderítette, vigyorgott, aztán sanda pofával fordult be a faragott székelykapukon, hogy rokonszenvet szerezzen a truppnak. Itt is, ott is kimarták a kutyák, míg egy sikátor házikójában, majd egy tekintélyesebb sarokházban megnevetteté a gazdát, úgyhogy az egy kalap szilvát, friss vizet, lánya pedig még fűszeres illatú majorannát is küldött a künn nyugtalankodó karaván nak. A kígyóbűvölő meg nem állhatta, hogy el ne emeljen egy ölrevalót a száradó kenderből, mely a házfalnak támasztva várta a tilolást. Végül is beljebb került az egész falánk had, hogy az udvaron a bohóc meg ne ehesse egyedül a jószívvel adott szalonnát.

— Kendtek komédiásban is utolsók lehetnek, — évődött a gazda, — mert magukkal se hozták a sátorponyvájukat.

— Szovátán komédiázunk a szabad ég alatt! — hencegett a pápaszemes gummiember, rágcsálva és boldogan felejtve, hogy mennyi kócot evett már mostanában — éhségében.

— Mi híres emberek vagyunk! — mondta a bohóc, de mielőtt tovább hazudhatott volna, belevágott a gazda:

— Nem is komédiások magik, hanem írók!

— Úgy van! — kiálták egyszerre öten és a csepürágó szónokolni kezdett:

— Lám a felséges nép megérezte az igazat és tudja, mi kell az elszakított magyarságnak! Programunk hódít már a legszélesebb rétegekben is. Igaza van, bácsi, mi írók vagyunk, a székelyek lelkének ápolói, mi vigyázunk a szívek zománcára és a folytonosságra, mely az anyaországot a hun hagyományokkal összetartja...

Az akrobata nyugtalankodott és körülnézett, hogy merre lehet itt szaladni. De a pápaszemes folytatta:

— Boldog vagyok, hogy gazduram, aki biztosan olvasta írásainkat, meglátta bennünk a hivatottságot, megismerte lárváink alatt igazi arcunkat!

— Meg, meg, — hunyorgott a gazda az éles napfényben — kivált, hogy beszéltem a kocsissal, akit ösmerek, mert itt szolgált Biró Minyánitt. Aztán én ragasztottam ma reggel az urak plakátját a szomszéd feredőbe.

S lassan tette hozzá:

— A kendert meg tegye vissza, mert kötélre se elég!

A gummiember a szájába harapott. Kocsira szállt a trupp és a bohóc szomorán motyogta:

— Faluzáshoz föl kellene venni az érintkezést a néppel. De micsináljunk, a humorunk még nem elég népies.

Aztán — jókora távolságban a falutól, vigasztalan egyedüllétben — Erdély harminc decentralizált komédiása, később jórészt magyar tollforgatói — tovább ették a kócot. Muszáj, volt, vidéken voltunk és mindig elvártuk, hogy a hallgató a lárvánk mögé lásson. A lárvát azonban 22 évig nem lehetett levetni. Megdöbbentő volt, ha valaki akaratlanul lecjtette. Banketten voltam, az asztalfőn ült a térparancsnok, egy öreg román tábornok és mellette az ünnepi beszédet most kezdte egy lipcsei műegyetemi tanár és város-szépítő, aki Szebenből került felénk — mint város-szépészeti szakember:

— Meine Herrn! Da ich nun wieder einmal in Ungarn bin — —

Élénk sziszegések és halk javítások: Rumänien —, Siebenbürgen —, nicht Ungarn!

— Also Rumänien, — da muss ich Ihnen gestehn, be kell vallanom, hogy ebben a székely városban is számos tervsértést, városépítészeti hibát találtam. Ez az óriási, hosszú és széles piac, amelyre azonban keskeny és jelentéktelen utcák vezetnek! — Aztán találtam itt egy moszkovita, vagy bizantinus templomot, harminc lépésnyire egy két-

százéves barokktól — — Hát, Uraim, das ist eine architektonische Taktlosigkeit!

Halotti csönd lett erre a bírálatra. Építészeti ízléstelenség! Alig vártuk, hogy elkerüljünk a bankettről, hadd merjünk nevetni...

Mert nevetni, a markunkba nevetni, — ez volt az egyetlen jó a kisebbségi évek alatt. Nevetni, hogy ne kelljen sírni. Harminchatodik évemtől kezdve negyvenhatig például három

nyelvvizsga

gyönyöreiben volt részem. Lehetett ezeken nem kacagni? Ahogy az öreg tanító nyöszörögte, hogy asztal az masza (masa) és szekrény az dulap: jó, mély, rövid magyar „a"-kkal. És Románia keleti határa a Mária nyegru, — így mondta egy deresfejű ipariskolai előmunkás. Tőlem azt kérdezte egy regáti egyetemi tanár a földrajzból, hogy beszéljek Románia malmairól. Szemrebbenés nélkül vágtam rá, hogy az országban hétezer malom van. „Honnan tudja?" — esett kétségbe a professzor. „Hallottam a barátomtól, ő meg olvasta Mehedinti könyvében!" — és a tudós elhallgatott a rémülettől. Odakint Nyírő József és a felesége leste az eredményeket, mi meg hibátlan magyar kiejtéssel törtük a román szót. Mellettem a német irodalomból hallom, hogy Stefan George-t említi a kollégám, mire a kérdező szakember udvariasan korrigálja: „Kérem, én nem a francia irodalomból vizsgáztatom."

Ahogy ott ültünk, rémült vén diákok, micsoda nyomorult látvány voltunk. Egyik társam akkor kezdte az abuliát, az őrültséget, a másik reszketett, mert az összeíró vizsgaelnök figyelmeztetett bennünket, hogy úgy vigyázzunk, mit felelünk, mert a kenyerünk függ a vizsga eredményétől! Muszáj volt nevetni, a kollégám bal felől 56 éves volt és tb. igazgató, kilenc évig aktív direktor, sőt a magyar világban Kuncz Eleket, a főigazgatót többször helyettesítette, betegeskedése alatt, a székelyföldön. Most súgott nekem, mikor megkérdezem az írásbeli felügyelőtől, hogy „marmora, vagy marmara" jelenti a márványt. A felügyelő ridegen ültetett le, mert — úgymond — én vizsgázom, nem ő! Hát vizsgáztam is, mindig sikerrel, de a nyelv megtanulása nélkül, mivel nem igen éltem románok közt. De kérdem most, minek vizsgáztam én háromszor sikerrel? Nem lett volna elég egyszer?

A második vizsgán románul kellett fejtegetnem, hogy járt-e Puskin Kisenevben. De leesett az álla a cenzornak, mert két nappal előbb Tabéry Géza magyarázta nekem, hogy Puskin mit csinált a besszaráb fővárosban és mi az a dekabrizmus. Persze, hogy fényesen vizsgáztam, ha nem is igen tudtam egyebet. A harmadik és hálistennek, életem utolsó vizsgáján már úr voltam: azokat az erdélyi magyar írókat kérdezték tőlem, akik fordítanak románból. Már ismertek és már én mondhattam nekik olyat, amit ők találtak érdekesnek — mindvégig. Mert amint a mi jólismert neveinket, írótársaimét fölsoroltam, hozzátesz a professzor egy zúgnevet is, egy kávéházi irodalmárét, aki sem románul nem tudott, sem magyarul eleget arra, hogy költőket fordítson. „Ismeri"? — kérdezte tőlem a jámbor bukaresti tudós. „Ismerem, — válaszoltam, de hozzátettem magyarul, aztán németül — hogy is mondják románul azt, hogy: szélhámos?"

— Lehetetlen! rökönyödött meg az öregúr — hiszen audiencián volt a királynál és ötvenezer lejt vágott ki műfordításainak kiadására.

— Lehet, Uram, de azóta elutazott Görögországba. Most biztosan ott műfordít és ott íratja ki magáról a görög lapokba, hogy a legnagyobb élő magyar író Molnár Ferenc után mindjárt — ő!

Egy természettudós barátom azalatt megizzasztotta a vizsgáztató bizottság üstökét. Az elnök többször vetette közbe magát: „De, Uram, Ön a leggyötrelmesebb mezőségi tájnyelven felel! Hát lehet ezt kibírni?

Az öreg bogarász nyájasan viszonozta:

— Hát én hogy bírom a bukaresti tájszólását az uraknak?

— Elég! — dörögte az elnök, de a feleltető szakember kíváncsi volt a magyar tanár előadására és közbevágta:

— Kérem, ha nem is valami szépen dadog a tanár úr, de amit a méhekről beszél, azt, megvallom, nem tudtam eddig. Folytassa kérem. —

És hálásan néztünk a szakemberre. Az erőszaknál is jobban érdekelte a szakja. És hol lehetne többet tanulni, mint egy vizsgán, ahol az ember kérdez. Kár, hogy nekünk azok a vizsgák kevésbbé voltak tanulságosak.

Pedig rengeteget tanultunk a kisebbségi sorban! Nemcsak azt a sok balkán-közéleti műszót, melyeknek erdélyi válfajait is hallottuk már, (certificat = gozolvaniu = igazolvány) hanem megismerkedtünk a

kisebbségi bánásmód

keleti válfajaival is, olyanokkal, amiket jó, ha minden kisebbség életéből örökre kiküszöbölnek a kontinensen. Hiszen a kifejezés: „bánásmód" — magában is sértő a szabad léleknek. Velem ne bánjanak se jól, se rosszul, hagyjanak élni a törvény szabadságában, bízzanak engem magamra. De folyton bántak velem, hol elbántak, hol jól bántak, de mindig az ő ízlésük és országlásuk szerint. És mennyit sajnáltak bennünket soviniszta tévelygéseink miatt, ők, akik évente szavaltatták egy köl-

tőjük versiékjét a magyar iskolákban is, hogy a latin géniusz azért van a világon, hogy ezen a földön „Istent helyettesítse"! — Tessék elképzelni, a román latin géniuszt méltóztassék elképzelni, amint kormányozza e világot, amelyből a rájukeső jókora részt maguk se tudták elkormányozni. Mégis rájuk bíztak bennünket Trianonban, ahol a Balkánt Nagyváradig és Szabadkáig föltolták. Tianonban egy esztendeje, hogy a bőrömön éreztem ezt, amikor bevonultam katonának ötvenedik életévemben. Kedvem volna „szolgálati két hetem emlékére" fali giccset csináltatni, hogy a „wircsaft"-ról nyugaton is képet kapjanak ...

Már az utam Kolozsvárra is mulatságos vala. Kocsárdon át akartam váltani harmadosztályos baka-jegyemet másodosztályra, mert akkora volt a tolongás és sűrű az atmoszféra rangtársaim között. Kérdem a bukaresti gyors kalauzától magyarul: „Maga ád nekem külömbözeti jegyet, vagy az állomás?" — A vonatkísérő élesen sivított: „Vorbiti numai românește!" — „Helyes! — mondám még csöndesebben, mint az előbb, szintén magyarul. — De nekem még most sincsen jegyem, csak egy bölcs tanácsom. S a gyors mindjárt indul, Kalajz úr!" A kicsi, kesztyüs regáti pulykavörös lett: „Nem állok szóba uraságoddal!" — „Helyes, — s még halkabb voltam, mint akármelyik más előkelő civil — de nekem még most sincsen jegyem. Ebből pedig baj lesz mindkettőnk számára!" — A konduktor már rég nem nézett katonának a civilruhámban hiába voltam bundás erdélyi románokkal körülvéve. Rámnézett pokoli dühvel, fölnézett rám alulról: „Mergeți la Budapesta!" — Erre megszólaltam románul: „Mennék én, lelkem, kalauzom, drága, de nem engednek, mert román tiszt vagyok!"

Látták volna, hogy megugrott közelemből a kalauz, még az első osztályos folyosón, ahová beszorultam, még ott se kért tőlem jegyet, annyira megijedt állítólagos tiszti rangomtól. És azalatt a két hét alatt, míg haza nem küldtek a katonasorból, el nem hagytam a civil ellenállást, annyira fölháborított a kisebbségi bánásmód. Egy munkászászlóalj közkatonájaként kellett volna „botosani"-nak mennem (Teleki Pál, magyar miniszterelnök nevezte így a Botoșani-ba küldött kisebbségieket, akik ott ástak és földmunkát végeztek). Mint ötvenéves tanár, érthető ha nem voltam elragadtatva a reám váró gyönyörűségtől. Előbb levetkőztettek a kaszárnya udvarán, úgyhogy azonnal meghültem a csípős áprilisban. Aztán meg akartak nyírni ollóval, mely már előttem 150 baka, köztük valóban tetves parasztok haját levette. Hátrakaptam a fejem: „Sunt professzor!" — kiáltással. Majd meg akartak fürészteni egy kád vízében, ahol előttem legalább 50 baka fürdött ugyanabban a vízben. Nyolc pengőnyi lejembe került, hogy ezektől az örömöktől megszabadultam. Nappal vizsgáltak, hogy van-e más testi bajom, mint az, hogy 50 éves vagyok, vagy nincs. Éjszaka kolozsvári írótársaimmal és Illés Endrével Budapestről elmélkedtünk azon a kisebbségi előnyön, hogy kizárólag magyarokat és zsidókat vittek ásni Besszarábiába, míg az én kisvárosomban legalább ezer, jóval fiatalabb román élte polgári életét.

Végül is győzött civil ellenállásom. Hatalmas pártfogóm is akadt, aki napról-napra vigyázott, hogy el ne vigyenek: üzleti összeköttetései révén biztosított, hogy nem kell ásnom az idegen földön, ahol már 8 fiatal tanártársam tett szert némi gyakorlatra a kubikus munkában. Néhányszor lehordtak a vitatkozásaim miatt, s mert rosszul beszéltem románul, aztán két heti álldogálás, alapos testi lefogyás és kellő költekezés után hazaengedtek. De még egy hónap mulva is, amint hallottam, fölszedte valaki naponként a zsoldomat és a kenyeremet — nevemben. Volt valami balkáni közvetlenség a militarizmusukban és az az aggodalom az alantasokban, hogy hátha föntről, az összeköttetések révén torolom meg, ha nem veszik tekintetbe, hogy idővel önkéntes lehetek. Nem úrfélelem volt ez, hanem ösztön, vagy a baksis reménye: a fölöttesek erdejében nem lehet tudni, ki igazodik el jobban: ők, vagy én?

Általában elég ijedősek voltak civil hivatalnokaink is, az ember csak hivatkozott, vagy célzott valamelyik fölebbvalóra, mindjárt béhúzta farkát a tolakodó adómackó és elsunnyogott a végrehajtó-hiéna. Mintha ők se lettek volna biztosak abban, amiben mi is folyton kételkedtünk, hogy törvényes-e, amit követelnek tőlünk, vagy nem. Végighallgattam egyszer az adóhivatalban egy patáliát, egy idősebb magyar orvos csapta, mert kétszer kérték tőle ugyanazt az adót (tőlem is), de nem volt meg az első befizetéséről a nyugtája (nekem megvolt!) „Maga sikkasztó, tudja meg, én kifizettem már, s az én szavam szentírás!" — „Én nem vagyok sikkasztó, kérem!" — „Akkor az fog lenni!" — És meg kell hagyni, a derék román tisztviselőt valóban csak két hét mulva fogták le sikkasztásért ...

Azt is meg kell állapítanunk, hogy igen szigorú mértéket alkalmaztak velük szemben. Főként a kisebbek felelőtlensége napnál fényesebb, hiszen ők föntről látták a finom példákat! Ime, egy homoródi jelenet: egyik asztalnál két magyar úrhölgy reggelizik egy pesti előkelőség társaságában, a másiknál meg egy román prefektus, aki már az újságolvasásnál tart. Egyszerre ráüt egy nagycímbetűs hírre a kezével: „Ejnye, a kutyafáját!

Tizennyolc milliós panama és én nem lehetek benne!" — A Fanariótákra emlékeztető az az adoma is, hogy valamelyik legnagyobb államférfiúk visszatért Londonból és a palotája kapujában vámot kértek töle. Az államférfi a fejéhez kapott: „Mikor Londonba utaztam, vajjon én adtam engedélyt arra, hogy itt vámot szedjenek?" — De egészen zavartan mosolyoghattam akkor, amikor egy nagy napilapjukban címképet láttam egy szenátorukról, aki lótolvaj volt valaha. A nagymultú férfiú a szenátus kapujában odaveti lova kantárszárát a kapusnak és így szól: „Kapus úr, kérem, rejtse el addig ezt a lovat, amíg én a gyűlésen vagyok." Lehet-e ennél kedélyesebb demokrácia? A történelmi magyar demokráciának hány híve rendülhetett meg akkor e balkáni karrikaturától!

Nehéz volt meg nem fertőződni ebben a légkörben. S hogy e hevenyészett emlékképben az elnyomás szótárához a legjellemzőbb címszót szállítsam, ideiktatok egy szatirát a mostanában divatos

városkép

formájában. „Erdei emberek" címen ajánlom a városkultúra terjesztőinek, elrettentő például, hogy milyen ne legyen egy város vezetősége!

A polgármestert Mpongónak hívták. Doktor Mpongó, feleségét Mafukának. Erdei emberek valának, ősi nemzetségből, szinte őserdeiek. A férfi aránytalanul kicsi, úgyhogy kacagta a város, mikor hazafias könyv jelent meg róla „A nagy erdei" címen. Sötét legény volt, szikrázott a másnyelvűek iránti gyűlölettől, csak az elemi és totális indulatokat szerette, a tragikus magatartást és mélyen megvetette az övénél bonyolultabb értelmet. Arcáról alig bírta leberetválni a szőrt, a sebhely miatt, amelyről azt fülentette, hogy még a városiakkal vívott harcban szerezte és olyan hivalkodnivaló volt rajta, mint a japán karma, az elmúlt élet jótettének emléke. Ezért kapta feleségül az erdei birodalom Főpapjának húgát, egy vaskos, trabális hölgyet, aki mint hajdan a mastodon-asszonyok, a hóna alatt hordhatta volna pici férjét. Feltűnő volt az ellentét a Doktor Mpongó nagyot-akarása és apró termete közt, különösen amikor lábujjhegyre állva szónokolt és nemzeti mázzal kente el annyi svihákságát. Sokáig hirdette gaztetteit az erdei sajtó hőstetteknek, míg egyszer egy erdei ellenlábasa a birodalom nevében megjutalmazta: összepofozta a kávéházban, majd hátulról, lábbal, többízben, sértő szándékkal, súlyosan bántalmazta. Így olvastuk erdei nyelven a törvényszéki rovatban, — s nemsokára még szebben hozta a helyi lap, hogy Doktor Mpongó megint a hazaszeretet vértanúja volt. Mindég ő állt az erdő felől, csupán erdei népét védi, — úgymond — valahányszor szigorú vezényszavai ropognak, hogy „lex dura, sed lex", kemény törvény, de törvény, amit a védtelen városiak fejére kell olvasnia. Viszont a vele ellenkező erdeieknek gyakran sivította oda: „Nem vagyunk az erdőben!"

Pedig ott voltunk vagy két évtizedig! Doktor Mpongó avval kezdte meg erdei uralmát egy nagyszombaton, hogy 70 tisztviselőt, kizárólag családos városiakat, akiket akkor „kisebbségiek"-nek becéztek, elbocsátott a hivatalból és azontúl még utcaseprőnek is csak erdei származásut fogadott föl. A bélyeges emberke „ezeréves jóvátétel" címén gyűlölködött a hallgatag városiakkal, erkölcsi és szellemi fölényükkel, gyakorolta rajtuk bárdolatlan honfi-erényeit, míg az ő és roppant feleségének, Mafukának szeméből balkán-bizantinus, lágy gonoszság vibrált áldozataik felé. Közben öt percenként szajkózták európaiságukat a barbár városiakkal szemben. Egy erdei bárd énekszóra fogta elvüket, hogy az aszfalt tulajdonképpen az őserdő irtásán keletkezett, azért illeti városon is az erdeieket az elsőbbség.

Meg kell azonban hagyni, Mpongó doktor eleinte ügyesen leplezte magában erdei népének legfelötlőbb tulajdonságát és csak a sógora nemzeti természetének engedett szabad folyást. Ez a Lupas nevű sógor féktelenül nemzeteskedett: ez csent, csórt, mint a szarka, többszáz holdat reformált össze, eltulajdonított, elkezelt, elemelt, kisajátított, fölvételezett, eljegyzőkönyvelt, csalt, panamázott, orgazdáskodott, rekvirált, sikkasztott, lopott, rabolt és téglánként harácsolt össze egy kétemeletes palotavillát a kertvárosban, úgyhogy hamarosan a népe létfilozófiai példája lett. És főpénztárosnak nevezték ki a városházán, a „tolvajtorony" alatt, ahol népszerűsítette büszke jeligéjét: „Nincsen pénztár Lupas nélkül!"

És — erkölcsi próbának tette ki a közönséget. Egy hamis ére-százast szögezett a kasszaketrec elötti márványlapra, melyre a kifizetendő összeget szokta a felek elé számlálni. E hivatali ténykedése alatt a sógor megváratta őket, mintha dolga volna; de a szembenlevő tükörből leste, hogy mikor kezdi egy-egy bankszolga, vagy kistisztviselő a látszólag ottfelejtett százast maga felé peckelni. Erre hirtelen megfordult és a rajta kapott és elpirult kisember elé dobta az egész nagy-summát. A százaskaparó nyomorult persze sietve távozott, s csak az utcán jött rá, hogy 1—2 ezres hiányzik az eléjevetett kötegből. Ha erre vissza mert jönni rekriminálni, megint Lupas, a sógor állt az erdő felől: „Maga akarja engem tévedéssel gyanusítani? Maga, aki el akart csaklizni a százas?"

A sógor a pénzt természetesen a polgármesterrel mutyiba kereste. Közösen is utálták őket:

Mpongót a kegyetlenségért, Lupast pedig, mert nemcsak zsebrák volt, hanem olyan csúf is, hogy a ló nem vette el tőle a zabot. S egy hajnalon a külvárosiak a városháza előtti nemzeti szoborjelkép talapzatára, melyen két fiúcskát szoptató fenevad állt, a következő plakátot ragasztották:

„Erdei emberek, az adót mü füzessük, nem tük! Nem kívánunk nektek se jót, se rosszat, sem erőt, sem egészéget, — de nem lássátok még, hogy ezen a szobron is Doktor Mpongó meg a sógora kiszopják a város tejit?!"

A városban hamar észrevették az erdeiek utánzó hajlamát, azt a kómikus erőfeszítést, melylyel ők is, mint a városiak, folyton művelődni kívántak. A volt városi polgármester például szenvedélyes urbanista hírében állt, szülőhelyét jóval Le Corbusier előtt fölfelé a magasba is fejlesztette. Nosza, Mpongó is most tűz-víz kezdett friss falakkal és boxdobozokkal a magasba törni! Lupas volt az anyagbeszerző, aki a vasbetonból csak a cementet és a vakolatból a meszet lopta ki magának. Mikor aztán az új paloták gyorsan megrokkantak és süllyedni kezdtek, kérdőre vonták a derék férfit, aki erre nem védőügyvédet, hanem bírót fogadott és megnyert fölényesen minden pört.

Az volt inkább a mulatságos, hogy Mpongó mindent rossz helyre épített. Az erdei főtemplomot a színház helyére és a tanoncotthont a vásárcsarnokéra. Mióta a városiak cívódásakor, rendfönntartás ürügyén, az erdeiek elözönlötték a várost, mióta plakáton kellett kihirdetni az utcákon, hogy az erdei hadsereget tilos kikacagni! — azóta nem maradt biztonságban egyetlen közhely sem, ahová Doktor Mpongó legalább egy trafikházikót — jó spercért — ne engedélyezett volna. Aztán lelkesen fordíttatta le, nyakukba vetett hurokkal, a város régi szobrait, valósággal műfordító lett belőle. Egy-egy szoborral egy-egy eszme fordult le döngve az aszfaltra, — de sebaj, gondoskodott ő új szobrokról és új eszmékről! Egyik új-erdei lovas-szobor egy félelem és gáncs nélküli erdei tábornokat ábrázolt, de mellette elmenőben fintorgató orral fordult félre néhány kényesebb erdei kereskedő is. Alig mertek ránézni a hősre, mivel annyian közülük emlékeztek még, amint a boldogult szobor megnyálazott ujjával számolta meg a baksis-ezreseket...

Általában nem volt elég hiteles az erdeiek hősiessége a városiak előtt. Egy városi kisasszony két évig nem kapott útlevelet, mert pont hősök napján kérte. — Hát maguknak is vannak hőseik? — kérdezte és e naiv sértéssel szíven szúrta őket. Még az iróniát és a félkeserű mókát is alig tűrték, mert mind több és több gyúponton fenyegette őket a kinevettetés tűzveszélye. A nevetés öl, érezték az erdeiek és kapkodták a fejüket, mikor itt is, ott is fölcsattant a városiak kacagása. Hiába büntették őket pénzbírsággal, börtönnel és botozással, a hunefut városiak hogyne vihogtak volna rajtok, mikor minden olyan újgazdag, olyan frissen mázolt volt, mint az erdei tisztek arcán a festék. „Fiaim, csak gazdagodjatok, ráértek aztán énekelni!" — dalolta egy költőjük, aki nemtőjét szilajjá nógatta állami támogatással. Közben a városiak fiai mit tehettek egyebet, szegények, mint hogy valóban énekeltek, s hozzá mind szebben és szebben. Pedig hogy cenzurázták őket!

Egyszer megkérdezte Mpongó egy városi közírótól, hogy miért szurkapiszkálja folyton az erdeiek uralmát? — „Azért, — volt a válasz, — mert az erdei birodalom minden vasúti baktere úgy viselkedik, mintha ő nyerte volna meg a világháborút..." Máskor egy detektívet küldte a polgármester a közművelődési estre, ahol Dantéről akart beszélni egy városi hölgy.

— Nem valami zsidó az a Dante? — kérdezte gyanakodva a fogdmeg.

— Nem, kérem, római katolikus.

— Városi ember? Akkor biztosan komonista, ugye?

— Ugyan, — legyintett a rendező, — hiszen már 600 éve halott.

— Meghótt? — vette kalapját a hatósági közeg. — Hatszáz éve, hogy meghótt? Hát akkor minek beszélnek rula?

Minek is beszéltünk, minek is kacagtunk? Mpongó kénytelen volt megint plakátot ragasztani, hogy „az erdei hatóságot nem szabad kinevetni!" De nemsokára még a garattáskája is földagadt a nyakán, mintha golyvája lenne, annyira megharagudott. Egy kalendáriumban ugyanis külvárosi legenda jelent meg Mpongóról és Szent Péterről. Az öreg apostol útlevelet kért és csatolta erkölcsi bizonyítványát, anyakönyvi kivonatát, nemkülönben még vagy tizenöt okmányt. Négy hétig előszobázott aztán a városházán, görnyedt háttal, de csak nem kapta ki passzusát. Végre türelmetlenül kérte vissza Mpongótól az okmányait. Csakhogy ezek, huss, elrepültek, borravaló hijján így szoktak. Erre a Szent félretéve alázatát, rászólt Mpongóra: „Nem találod az irataimat? S már hetek óta keresed? Nohát akkor megátkozlak hogy ezután egész életedben folyton csak keressél!" — És íme, fogott az átok, mert azóta Mpongó és összes erdei alárendeltjei egyfolytában kerestek, rengeteget kerestek és mind meggazdagodtak.

Ám hiába kerestek, mind vésztjóslóbb lett a városiak kacagása. Féléve, hogy vasárnapi délelőtt együtt ültem a piacon egy mészárossal, aki rengő tokával kérdezte: „Istálom, üsmeri-é a

mozgó országút meséjit? Mpongó úrék találták ki, s ez úgy megyen, hogy az úttest első 5 kilómeterit becsületesen megcsinálják, aztán megvizsgáltatják a megvesztegetett útellenőrökkel, akik rendben is találják. Erre Mpongóék fölszedetik az első 5 kilométer anyagát és ugyanezzel kövezik ki a második 5 kilométert. Azt is megvizsgáltatják, s aztán tovább hurcolkodnak az anyaggal: így megyen ez, egészen Süketdemeterfalváig, vagy Erdőváraljáig. Mink meg maradunk a régi rossz úttal, mert az új elvándorol még a születése előtt a polgármester úr zsebébe... Nagy ravaszok ezek az erdeiek, még az üdőjárást is az orrukkal érzik előre!"

Azzal kövér combjára ütött:

— Ott megyen Mafuka nagysága, a Polgármesterné! Mekkora gyémánt fülbevalója, az is az országút köviből lett. Kicsit sajnálom azér', tudja-e? Mert tetszik neki a tulipiros pofájú Vizhányó János, az meg hallani se akar róla!

Ez a Vizhányó a városi rezesbanda egyetlen kisebbségi tagja volt. Ősei egykor fejedelmi kertekben öntözték a hollandi tulipánt, s ő most mézeskalács mosollyal verte az érzékeny csch keringők ütemét a dobon és cintányéron. A polgármesterné többször szólította meg, sőt egyszer meg is magyarázta neki, mikor egy külvárosi sétáján találkozott vele, hogy miatta nem meri elcsapni Mpongó. Vizhányó megköszönte a jóindulatot, de mintha állását féltette volna, szeliden szabadkozott: „Küsebbségi vagyok én, még a feleségemmel szemben is!"

Egy nyáreleji napon a négyszázéves városi iskolának vagy háromezer véndiákja vonult föl a főtéren a vártemplom felé. Mind szorongatott, megkopott lateinerek, kilencven évtől egészen le húszig, hetven évjárat névsora. Lelkük nemzedékeken át edződött eggyé, megtanulták, hogy az egyén szabadsága a nemzet függetlenségéből adódik és nem jár előtte, sorban és együtt a nemzetével erősebb az egyén. Szemükben a városi szellem sokszázados fénye, az önzetlenség tüze és az áldozaté. Ennek a honfitűznek nem volt öndícsérő, orrfacsaró bűze, mint mikor a rongy ég, hanem illata, mint a karácsonyfától perzselt angyalszárnypihének. És ezeket a városiakat gúnyolták az erdeiek, hogy nem tudják felejteni multjukat, hogy csupa romot tataroznak és építenek húsz év óta! Most e zárt rendek fegyelméből látszott, hogy jaj az olyan népnek, amelynek romjai sincsenek! A megkínzott méltóság fenyegetése volt járásukban, a művelt szegénység közössé kergetett egysége, egy nemzet lábdobbanásának numerusa, mely mindíg hallik, amikor üldözöttek ezrei egy cél felé tartanak. A le nem győzött leigázottak emberkígyója felgyűrűzött a várlépcsőn, majd fölzendült odabent a vártemplomban a Vezérlő Fejedelem ősi zsoltára:

„Győzhetetlen én kőszálom,
védelmezőm és kővárom,
a keresztfán drága áron
oltalmamat tőled várom..."

Rengtek a csúcsíves ablakok, de megremegett az erdeiek bámész hada is. No, ilyet ők is tudnak! — jelentette ki bosszúsan Mpongó doktor. És fölvonultak a fadárdisták, ünneplő formaruhában, de ünneplő tömeg nélkül: nem csillant napfény a dárdahegyeken, melyek a kómikus birodalmat védték. Ott volt a szertartás négyszögének szélén a rezesbanda is, a kicsi Vizhányó is, és nagyokat reccsentett a buta dobbőrre, — mikor arra vonult Mafuka, a polgármesterné. A nagydobos barátja, Serdült Jóska, aki zsebredugott kézzel álldogált ott, csúfságból kérdezte most Vízhányótól:

— Mit szólsz a sárga ruhájához? Tetszik, ugy-e, Mafuka a város kocsiján?

A kispógárnak még a szeme fehérje is elveresedett, kitört belőle a külvárosi szó:

— Mondd neki, hogy menjen! Még gyalog es utálom, hát még a város kocsiján!

Ugyanekkor a Szent György-utca felől a piac sarkára ért egy bekecsalji öreg szénégető. Feketeporos pofája volt, cigarettát sirített éppen, szekerébe fogott két lovacskája engedelmesen állt meg a rendőr intésére. A morcos szénárus meg nem állhatta, hogy utoljára el ne ordítsa: „Szenet vegyenek, szenet!"

A rendőr ráröffent: „Kuss, nem látod, hogy itt ünnep van!

A szénégető szúrós bajusza alá morog: — „No, kevesen ünnepelnek!"

— Mi közöd hozzá! Menj dógodra! És ne halljam többé városi nyelven, hogy „szénet!"

— Há' milyenen? Rokonnya vagyok tám a városiaknak! Egyfajta vélük!

— Na és? — dühös volt már a rendőr. — Kiszakad a nyelved, ha erdei nyelven kiáltod? Nem is tudod, mi, hogy hogy' mondják?

— Honne tudnám: carbon!

— No lám, — juházott a biztos úr — ezután így kiáltsad, érted-e?

— Értem, instálom, — sunnyogott a szénégető — na és ha úgy kiáltom, erdei nyelven, hogy carbon, akkor attul egybe nagyobb lesz az erdei birodalom?!

A rendőr fölemelte botját, hogy lesujtson rája, de már késő volt. A szénégető egy üres zsákkal arcába vágott és hegyi lovacskái közé csapott a korbáccsal. Ezek meglódultak és keresztülvágtattak az ünneplő piacon. A rendőr feketére mocskolt arccal a szekér után vetette magát, s néhány

fadárdista is utána hajította harci szerszámát, — persze, hiába. Erre sokan az ünneplő rendekből szintén üldözőbe vették a vén szénporost s tán még máig is üldözik, ha meg nem haltak, — valahol a Nyárád terén túl. De az ünnepség megzavarodott, néhány előlülő savanyán vigyorgott, csak a hivatalosak nem, mert a kudarc-halmozó Mpongó egyre átkozódott, azonban hiába: elsodorta őt is, Mafukát is, meg a sógort, de az egész városvezetőséget is Vizhányó mellől az általános futás. A dobos még nagyokat kurjantott, biztatta a szenest, míg a rend teljesen fölbomlott. Valahonnét a Kőlábak felől éles hahota hallott, nehéz volt ideggel bírni, páni szörnyűség fogta el az embert, a piaci fák megborzongtak, az ablakok, mint óriási szemek, megfénylettek a házak gúnymosolyától, a házak kapui, mint óriás szájak, harsogva kacarásztak, még a városháza karcsú „tolvajtornya" is heherészett: az egész ünneplő erdei tábor fékeveszetten futni kezdett. Már rég nem a szénégető után, — ó, csudálatos és kísérteties volt, amint egy város kacaja megbomlaszott egy egész bitor idegen-uralmat. Egy város-száj vidám nyugati szélfúvása keletre kergetett, a hegyeken túlra minden erdeit, ahová való — —

Kinevették őket s megbuktak, mert még a bűneik sem voltak nagyszerűek, mint a nagy népekéi ...

Így volt, nem így volt, mese is, igaz is, — az egész kisebbségi mult. Panaszkodtam egyszer Szabó Lőrincnek, a költőnek Pesten, hogy alig lehet soká bírni a kisebbségi elnyomást Erdélyben. Még ma is emlékszem bölcs megjegyzéseire: „Egész Csonkamagyarország egyetlen kisebbség, mint az elszakított részek. A kisantant gyűrűjében ugyanolyan rab, mint ti vagytok odaát. Csak ti vagytok a szélén, ahol a nyomás a legerősebb." — Most Fél-Erdély beljebb került és nincs többé kisantant. Elkezdünk élni és jóval könnyebben biztathatjuk a kívülmaradott magyar testvéreinket. Fogyóban a kisebbségi szótár, az elnyomásé, bár azt hiszem, most keletkeznek odakint legkeservesebb fogalmai!

A jövendő magyar asszonyai

A háromszékmegyei Erzsébet árvalánynevelő intézet növendékei és vezetői.

SZENTIMREI JENŐ

Akik ottmaradtak

Érettük nem teljes öröm az örömünk. Érettük, miattuk, akik ottmaradtak. Övék volt első gondolatunk, mikor a Bécsben megállapított új határvonalat először bekalandozta lelki szemünk. Mi lesz velük? Mi lesz azokkal, akik ottmaradtak?

Erdély közművelődési, földrajzi, gazdasági együvétartozása huszonkét esztendős kisebbségi sorsunkban vált hús-vér valósággá bennünk. Legteljesebben bennünk, akik lehettünk Romániának harmadrendű állampolgárai: Erdélyben őslakók és az örök erdélyi hivatás egyenjogú osztályosai. Más a tíz ujjal kitapintható és más a könyvekből, hallomásból, regényes leírások nyomán megismert valóság. Ha már leírtuk, hogy a nyugati kultúra határa a Keleti Kárpátok gerincén húzódik, ez nem volt frázis azok előtt, akik Brassónál délebbre és keletebbre is megfordultak már. Az ilyenek tulajdon két szemükkel láthatták, hogy a legkeletibb gót műremeken, a brassói fekete templomon túl valóban nincs nyoma, nincs emléke a nyugati keresztény kultúrának. Predeálnál kezdődik Bizánc. Ami azon is túl van, arra orosz, török, görög hódítók nyomták a Kelet bélyegét. Nyugat lezárul a törcsvári szorosnál s joggal éreztük, hogy nyugatnak, Európának keleti kapuőre mi vagyunk, Erdély.

Földrajzi egységünket a térkép szembeszökően bizonyítja. A Máramarosi-havasok, a Gutin, a Meszes, a Bihari-havasok és a krassószörényi hegyek a Marostól délre, meredek fallal zárják le a félkört, mely a keleti Kárpátok hegyláncaiból épült ki. Ami ezen belül van, az a mi o t t h o n u n k, melyben magyarok, románok, szászok élünk és éltünk sok-sok száz év óta, úgyszólván egy fedél alatt. Aki Erdélyben huszonkét éven keresztül az elnyomottak fegyverével harcolt, annak bizonyítania kellett, hogy a kisebbségi jog nem új találmány, csak elnevezést kapott újat az 1919-es nagy osztozkodásnál. A kisebbségi jog az ember elemi joga az élethez. Nyelvének, vallásának, nemzeti jellegének szabad kiélési formája, az államegység korlátain belül. Ezt a kisebbségi jogot Erdély iktatta törvényei közé Európában legelsőnek a történelem folyamán, mikor kimondotta az ittélő három nemzet és négy vallásfelekezet teljes szabadságát és egyenjogúságát. Ezenfelül pedig: valamennyinek fenntartásnélküli összefogását az egy haza védelmében. Állítottuk és bizonygattuk, hogy így is lehetne élni, amint lehetett valamikor másfél évszázadon keresztül. Állítottuk és bizonygattuk, hogy nem törvényszerű szükségesség az uralkodó nemzet elsőbbsége és nem kell valakinek okvetlenül egyik vagy másik nemzetiségbe áthasonulni azért, hogy államhűségében többé kételkedni ne lehessen. Minket mindezeknél magasabbrendű törvények zárnak szoros egységbe: a természetalkotta hegykaréj, az együttélők egymásra utaltsága és a sokszázados közös hagyomány.

Gazdasági együvétartozásunk most válik csak igazán szemléltetővé. Most, hogy Erdély szíve táján repedt kettőbe. A lázas fejlődésnek indult Brassó elsorvad a Barcaság nélkül. Gabonát, tejet, vajat, kukoricát, lencsét, cukorrépát, lent a barcasági falvak szállítottak legelső kézből, tehát legolcsóbban a brassói piacnak. De a Barcaság is megfullad Brassó nélkül, mert a mostani legközelebbi komoly piac, Marosvásárhely, a Nyárádmentéről ugyanezekkel a terményekkel bőségesen elláthatja magát. Torda Kolozsvárról intézte bevásárlásait. Most Temesvárig vagy Bukarestig kell utaznia,

míg a nagyvárossal szemben támasztott igényeit kielégítheti. De Torda élt is Kolozsvárból, cementjének, zsírzsóda és egyéb gyártmányainak közeli nagyfogyasztójából. Délerdély Északerdélyben értékesítette borát, ahol alig van szőllőtermelésre alkalmas éghajlat és talaj. Hova viszik most az aradi Hegyalja, az Erdélyi Hegyalja és a két Küküllőmente kitűnő, nehéz borait? Az ókirálysági olcsó, könnyű borokkal az erdélyi nemes bor nem fogja győzni a versenyt, már a szállítási költségek miatt sem. Északerdélybe vándorolt, mint természetes piacára, Temes-Torontál búzatermésének nagyrésze is. A háború tartama alatt nem féltjük a bánsági búzát. Németország termésének tízszeresét is felvenné ma, de mi lesz holnap? Az ókirálysági búzákkal román belföldi viszonylatban szintén alul fog maradni a versenyben.

Koldusbotra jut nyugati Erdély legtöményebb románlakta területe, a mócvidék. Jancu Ávrám vitézeinek leszármazottait már Trianon éhínségre ítélte, mikor elszakította őket az egykor szintén Erdélyhez tartozott régi Zarándtól, a lejárótól az Alföldhöz. A mócvidék lakója, mióta elei Macedóniából a török nyomás elől felhúzódtak az erdélyi Érchegységbe s még feljebb a Bihari havasokba, közös tulajdonának tudta és így is használta az oldalak erdőségeinek fáját. Dézsát, csebret, puttonyt, kasza-kapanyelet, orsót, teknőt, fakanalat fabrikált belőle kezdetleges eszközeivel. Tavasz jöttével, havak elvonultával, felpakkolta téli munkájának eredményét bozontos lovacskáira és aláereszkedett a nyugati lejteken, hogy búzáért, borért, városi holmiért értékesítse az Alföld lakóinál. Ugyanezt cselekedte északelet felé a Szilágyságban, ahonnan kukoricát, búzát, konyhaedényeket, gyümölcsöt és gyümölcspálinkákat vitt haza cserébe. Nyaranta beszegődött részesaratónak uradalmakba és parasztgazdaságokba és augusztus vetette haza gabonával megrakodva terméketlen hegyei közé.

Most se Alföld, se Szilágyság. Még a bánffyhunyadi piacra sem jöhetnek be, hogy deszkájukat gabonára cseréljék. A szabad erdővágást a kincstári területeken amúgyis eltiltották tőlük a bukaresti bojárok, kik a földosztás után, állami tartalék címen, birtokbavették a havast. Nincs út és nincs vasút, csak az egy aranyosvölgyi, mely hozzájuk vezetne. Nekik maguknak tejtermékeken, áfonyán, szedren és málnán kívül legfeljebb némi pityókát és zabot át a sovány, sziklás talaj. Tordáig, Enyedig, Belényesig kell elzarándokolniuk egy füst dohányért, egy kanál kőolajért, egy véka málélisztért. Utak nélkül, lóháton, hegyi ösvényeken.

Mit csinál Délerdély kézmű és gyáripara székely munkaerő nélkül? Botfalun a cukorgyár, Brassóban a nehány éve odatelepített hadiszerüzemek, a szövőgyárak, famegmunkáló műhelyek, Zsilvölgyén a bányák, Kudzsiron és Vajdahunyadon a vashámorok, Medgyesen az üveg és élelmiszergyárak oroszlánrészben székely munkást fog lalkoztattak. Ezek nagyrészét a legionista uralom márol-holnapra földönfutóvá tette, de talál-e hirtelenében helyettük tanult román szakmunkást? A románság pásztornép. Nemzedékek egymásutánjára van szükség, míg az ivadék hozzászokik a falusi élethez. S hány újabb nemzedékre, míg beletanul a gyáripari munkafegyelembe?

Bukarestben fajromán tőke és fajromán vezetés alatt álló üzemekben is, a művezetők rendszerint szászok vagy birodalmi németek, a szakmunkások székelyek és magyarok voltak eddig. A románt legfeljebb segédmunkásnak lehetett használni. Mihelyt összeszedett nehány lejt, hazaszökött, folytatni a pásztoréletet ott, ahol elhagyta. A középipar műhelyei nagyobbrészt régebben letelepült székely munkaadók kezén vannak, kik székely munkást alkalmaztak, mert az felelt meg a követelményeknek. A felhőkarcolók betontömbjein székely és kalotaszegi építőmunkások százai dolgoztak. Ők formálták ki a román főváros új, félig amerikai, félig balkáni arcát.

Amerika nagy bábelében rég kitapasztalták már, hogy bizonyos munkaágazatokban csak bizonyos emberfajtákat lehet eredményesen foglalkoztatni. A román ott bányamunkában tűnik ki, másmilyen iparban csak ideig-óráig kap alkalmazást, míg megfelelő más nemzetiségű nem kerül helyébe. A székely ácsnak, asztalosnak, szabónak, borbélynak, építő- és díszítőmunkásnak egyaránt kiváló. Több a leleményesség, a kezdeményező bátorság és a kitartás benne. Van formaérzéke és gyakorlati észjárása, mellyel a kéz munkáját gazdaságosan irányítani tudja. Lehetnek a szászok fegyelmezettebbek, szervezettebbek, tanultabbak, összetartóbbak, körültekintőbbek. Lehet a román alázatosabb, béketűrőbb, igénytelenebb. Lehet alamuszi s ha kell, fanatikus. Székely munkáskezek nélkül Délerdély és Órománia ipara még évtizedekig csökkentértékűt fog produkálni. De a székely sajtját, turóját, gyapjúját román pakulár kezelte, állatját ő gondozta fönn a havasi legelőn. Meszet és szenet ő égetett számára, épúgy, mint a szásznak. Akárhogy forgatjuk, egymásra voltak és egymásra lesznek utalva ők hárman s negyediknek a közművelődésben vezető középerdélyi magyar.

A szász külön el fog sorvadni, bele fog olvadni lassacskán a román tengerbe. Mert törvény, hogy az alacsonyabb műveltségű, kezdetlegesebb népek nagy áthasonító erővel felszívják a polgárosultab-

bakat. Szász honatyák panaszolták nemrég sajtójukban és a bukaresti parlamentben, hogy csaknem hetven községet veszítettek a románsággal szemben az utolsó húsz év alatt. A magyar veszteség elenyészően csekély ahoz képest, amit a „boldog békevilágban" önkéntes áthasonulás rendjén engedtünk át a románságnak. A szász városok polgársága, ipari és kereskedelmi érdekeltségei megdúzzadtak a román főhatalom alatt. Parasztságuk azonban legyengült és a tekintélyes egyházi adó elől a románság karjai közé menekült, ahol csak egyféle, csak állami adót kellett fizetnie s ezt Romániában a falusi lakosság részére igen alacsonyan szabták meg. Nyelvüket amúgyis beszélték, hiszen Erdélyben jóideje román vásárokon a „nemzetközi" nyelv szászok és magyarok között. Ezzel szemben az egykori magyar főhatalom alatt a román középosztály fiai szívesen keveredtek el a magyar középosztállyal. Számukra ez tekintélyi emelkedést jelentett. Nopcsák, Jósikák, Sagunák, basesti Pop Györgyök szívesen fogadták a Habsburgok kezéből a magyar bárságot. A finnek felső osztályai egykoron elsvédesedtek a hosszú svéd uralom alatt, míg a legalsó rétegek finné hasonították a svédet, az oroszt, a németet. Akárcsak a románság alsó rétegei a kiegyezést követő évtizedekben a mezőségi és alsófehérmegyei magyar falvak szegényebb, elesettebb tömegeit.

Délerdélyben a magyarság, noha leginkább városlakó és a termékenyebb folyóvölgyekben települt, elnyomott helyzetében ugyanilyen vonzóerőt gyakorolhat az uralkodó románság földhözragadt rétegeire. Erre Hunyadmegye néhány románajkú, kálvinista községe a legérdekesebb példa. Van ezek között több olyan falu, melyeknek román eredetű népe Bethlen Gábor idején tért át a kálomista „magyar vallás"-ra. Másokban magyarajkú kálomisták veszítették el az idők során anyanyelvüket. Lettek nyelvben románok, de vallásukban magyarok maradtak. Lelkészeik azonban a magyar tanítási nyelvű kolozsvári theológiáról kerültek ki s bizony többnyire csak magyar nyelven hirdették köztük az igét. Román főhatalom alatt nem egy ilyen lelkészhez fordultak kéréssel hívei, hogy tanítsa őket templomon kívül is magyarul, mert dísztelen az, hogy ők a zsoltárokat románul énekeljék és a prédikációból egy kukkot se értsenek. A magyar rend és tisztaságszeretet, a magyar jogérzék, becsületérzés, egyenesség, megvesztegethetetlenség mind vonzó tulajdonságok az istenített, de közben alaposan elhanyagolt, politikailag sokszorosan megtévesztett egyszerű román nép szemében. Láttam román harangozót, ki magyar asszonytól született kilenc gyermekével tért át kálvinistának, mert az ottani magyar egyházközségnek gondja volt a sokgyermekes családokra. Az ő papjuknak pedig — így mondta előttem — csak a folytonos fizetség, folytonos ajándék.

*

Más kérdés, hogy lesz-e tanult, kipróbált vezetőrétege ennek a magyarságnak, melyben megbízik, melyre támaszkodik s viharok idején sem tántorodik el mellőle. Mostani helyzetében sokszorosan önfeláldozóbb, nagyobb kezdeményező készségű, elszántabb vezérekre lesz szükség odalenn, mert türelmetlenebb a hatóság és a hatalom, kisebb a tömeg, mely számbeli súlyával fellépésüket erősíthetné. A megnagyobbodott Magyarország kívülről ugyan erőteljesebb védelmet nyujt az odaát maradottaknak, de mire a diplomácia mozdul, a falusi csendőr rég elvégezte a maga egyéni akcióját s ha ez tervszerűen folyik, kívülről alig lesz lehetséges felvenni a harcot ellene.

Számba kell vennünk mindenekelőtt azt a magyar birtokállományt, mely Délerdéllyel Romániába szakadt. Minthogy Erdélyben románok és magyarok közt nem a nyelv és a történeti hagyomány képezi a legélesebb határvonalat, hanem a felekezeti hovatartozás, a magyar egyházakon keresztül szerezhetünk helyzetükről megközelítően megbízhatóható áttekintést.

A római katholikusoknak két csonka püspöksége közül csak az ősi gyulafehérvári tekinthető magyarnak. A temesvári aula papsága nagyobbrészt sváb, noha híveinek körülbelül csak fele sváb, felerészben magyarok. Gyulafehérvárt maradt a székely püspök, Márton Áron, az egykori fejedelmek rezidenciájában, a Hunyadi János által kibővített féltornyú, román stílű székesegyház őréül. Ott maradt a Bathyány Ignác püspök alapította nagyszerű könyvtár közel kétszázezer kötetével és felbecsülhetetlen értékű kéziratanyagával, melyből Varju Elemér dr. hozta felszínre annakidején a gyulafehérvári glosszákat. Ott őrzik I. Rákóczi György és Lórántfy Zsuzsánna fejedelemasszony bibliáját, melybe maga kezével írta be a fejedelem, hogy harminckétszer olvasta végig lelke épülésére. A Batthyaneumhoz szorosan csatlakozik a papnevelő, mely valószínűleg üresen áll, mert a kispapok most Kolozsvárott készülnek fel hivatásukra. Alább a Majláth-gimnázium épülete, az ifjúság néhai nagy püspökének kedvelt középiskolája, mely elemivel és nyolc osztályú liceummal szolgálja a magyar katolikus ifjúság nevelését. De maradt még egy kath. középiskola Brassóban, két zárdaiskola Nagyszebenben s egy téli gazdasági tanfolyam Radnóthon. A ferencrendiek theológiája Vajdahunyadon működik. Erős plebániák vannak Szebenben, Medgyesen, Gyulafehérváron, Brassóban, Szászsebesen, Szászvároson, Tordán, Kőha-

lomban, Déván és Hátszegen. Minoriták Aradon, Lugoson és Nagyenyeden maradtak. A kegyesrendiek Temesvárott tartanak fenn középiskolát, melyben a legutolsó időkben már magyarul is taníthattak. Vajjon taníthatnak-e még? E három szerzetesrend az iskolai és iskolán kívüli oktatás területén hervadhatatlan érdemeket szerzett az elmult huszonkét esztendő alatt. Medgyesen, Déván, moldvai és bukovinai csángók közt nemegy ferencrendi végzett valóban apostoli munkát.

De mi lesz a katholikus státussal vagy mint újabban nevezik, gyulafehérvári egyházmegyei státussal? Ezt az intézményt, mely az egyházmegye anyagi javainak és tanügyi berendezéseinek gondozására egyházi és világi férfiakból alakult még az ellenreformáció századában, az Erdélyben erősebb református egyházkerület önkormányzati szervének mintájára hívták életre az idők. Párját a római egyházban aligha létesítették valahol. Egyházi elnöke, Áron püspök, világi elnöke, Gyárfás Elemér dr. odaát maradtak, a státus legtekintélyesebb birtokával, a radnóthival. Ott maradt a státus gondozása alatt álló nagyszebeni Terézia árvaház is. Központi hivatalai azonban változatlanul Kolozsvárott működnek.

A reformátusok valamivel szerencsésebben jártak. Hat kollégiumuk közül csak az enyedi szakadt oda liceumával, tanítóképzőjével s gyakorló elemi iskolájával. Brassóval leánygimnáziumuk és kereskedelmi leányközépiskolájuk. A csonka egyházkerület mintegy 160 egyházközséggel, Nagy Ferenc tövisi esperes kormányozza most, gróf Bethlen Bálint nagyküküllői földbirtokos, szintén odaszakadt egyházkerületi főgondnok támogatásával. A Bánságban az egykor királyhágómellékinek nevezett nagyváradi püspökség aradi és temesvári egyházmegyéje maradt vissza. Ezek legfőbb gondozása most Nemes Elemér dr. lugosi esperes vállaira nehezedik. Lélekszámra Délerdélyben is a református a legnagyobb magyar egyház. Nagyenyed és Torda legerősebb gócpontjaik, de Déván, Szászvároson, Brassóban, Fogarason, Segesvárt és Medgyesen ugyancsak népes városi egyházközségeik vannak. A szászvárosi Kuun-kollégiumból megmentett árvaház a hunyadmegyei szórványok sok apró magyarjiát óvja ezután is az elnemzetietlenedéstől. Papokban utánpótlásról csak a kolozsvári theológia gondoskodhatik, tanítónőkről csak a székelyudvarhelyi tanítónőképző, immár magyar területről.

A két legkisebb magyar egyházat, az unitáriust és evangélikust valósággal kettészelte az új határ. Így, ahogyan most vannak, alig-alig tudnak számottevő életműködést kifejteni. Az erdélyi unitárius egyház saját adatai szerint mindössze 82 ezer hívet számlált, viszonylag tekintélyes anyagi javakkal, melyek nagyrészben kolozsvári, városi ingatlanokban voltak gyümölcsözően befektetve. Az egyház felépítménye, a kolozsvári papnevelő és főgimnázium, a székelykeresztúri főgimnázium a gazdasági iskolával, magyar főhatalom alá került. De a hívek nagyobb csoportja ottmaradt Aranyosszéken, a két Küküllőben és az Erdővidék vissza nem csatolt részein. Ezeket most bizonyára Gál Miklós Tordán élő főgondnok és Kovács Lajos brassói esperes kormányozzák. A keresztúri iskoláknak a Homoródmentéről és Erdővidékről kerülnek még tanítványai megfelelő számban, de mi lesz Kolozsvárral, mely mindig is az aranyosmenti hívekből táplálkozott? Kétezer Kolozsvárott élő unitárius főgimnáziumot és papnevelőt nehezen fog benépesíteni.

Az evangélikusok főgondnoka, Purgly László, Aradon él. Két főesperesük közül Argay György Temesvárott, Nikodémusz Károly Brassóban. Huszonnyolc egyházközségükből legfeljebb tíz került odaátra, azok közül is kettő szlovák. Számottevő tömegeik csak a Brassó melletti Hétfaluban, Aradon és Brassóban vannak. De van erős magyar egyházközségük Bukarestben is. Az idő fogja eldönteni, megmaradhatnak-e mai állapotukban vagy kénytelenségből a nagyszebeni szász evangélikus szuperintendenciával létesítenek együttműködést.

Nagy kérdés, hogy az egyházi életükben enynyire széjjeltagolt délerdélyi magyarok képesek lesznek-e politikailag egységbe kovácsolni maradék erőiket? Napisajtójuk, mely a magyarság kérdéseit állandóan felszínen tartaná és a védekező magatartást erőteljes szóval hatásossá tudná tenni, ebben a pillanatban nincs. A mindenütt elterjedt, fővárosi színvonalú Brassói Lapok lett volna erre a szerepre hivatott testvérlapjával, a félszázezer példányos Népújsággal. Brassó fekvése félúton Bukarest és az új politikai központnak elképzelt Nagyenyed közt, kitűnően megfelelt volna az új helyzet követelményeinek. A kijegecedés folyamata kedvező mederben meg is indult. Az egyházak, a politikai és gazdasági szervezetek köréjük tömörültek. A Brassói Lapok már újra elért hétezres, a Népújság harmincezres példányszámot. A legionárius kormány azonban megjelenésüket egy tollvonással „felfüggesztette". Ugyanez a sors érte a Bánság legtekintélyesebb, bár jóval kisebb nyilvánosságú Déli Hirlapját. Az Aradi Közlönynek Arad városában és a megyében volt szép olvasótábora. Ezt is beszüntették az Aradi Hirlappal, a Déli Hirlap testvérlapjával egyetemben. Arról sincs tudomásunk, hogy az ottmaradottak egyetlen szépirodalmi lapját, az aradi minoriták szerkesztésé-

ben megjelent Vasárnapot újra engedélyezték volna. Fájdalmas tény, hogy a délerdélyi magyarság, melynek lélekszámát vezető politikusok háromnegyed millióra becsülik, sajtószervek nélkül, teljes kiszolgáltatottságban viseli a megnehezült kisebbségi sorsot.

Ennél a háromnegyed milliónál meg kell állanunk egy pillanatra. Lehet, hogy csakugyan ennyi magyar él a délerdélyi és bánsági részeken, de jóval nagyobb, talán milliót is meghaladó létszámú az egész Romániában szétszórtan élő magyarság. Ideszámították-e Bukarest hatalmas magyar tömegeit, melyekből ha visszavándorolt vagy el is menekült mintegy ötvenezer, még mindig ott kell lennie százötvenezernek, kiket munkahelyük, boltjuk, házacskájuk, kis és középipari műhelyük változatlanul odaköt. Cselédlányok, boltiszolgák, szállodaszemélyzet jórészben megszaladhattak s nehány módosabbat is hazavezérelt a honvágy, de nem szünt meg a népes református egyházközség két iskolájával és három parokiális körével s nem a közelmultban alakított luteránus és unitárius gyülekezetek. A katolikusok is bizonyára összebujtak nőszövetségükben, lány és legényegyleteikben, mert nekik, mióta a román állam a Szent Istvánnal egyesült Szent László Társulat épülettömbjét diákotthon részére kisajátította, saját tűzhelyük nincs.

Számoltak-e mindezeken kívül a moldvai katolikus csángókkal, kiket vérükből való vér, Robu (Rab) Mihály kormányoz a jasii püspöki székből? Bacau, Neamti, Roman megyék és a Tatroszpatak völgye tele van velük. A mi szemünkben románosa viseletük, de a moldvai r o m á n o k ezt nevezik magyar viseletnek. Erről külömböztetik meg őket és katholikus hitükről akkor is, ha magyarul már egy szót sem beszélnek. Javarészt a Szereth gazdag, termékeny oldalvölgyeikben laknak, módos föld- és szőllőművelők, bár északabbra sok a földhözragadt szegény közöttük. Vérmes számítással kétszázezer főre szokták becsülni a moldvai magyarokat, kik részben még az etelközi településből maradtak vissza, részben a huszita felkelés, majd a madéfalvi vérengzés után vándoroltak át a moldvai vajdaság területére. Az Árpádok idején egyházi tekintetben az erdélyi székelység is a bukovinai, milkovói püspök egyházmegyéjéhez tartozott. Ebből is kitetszik, hogy az egykori Etelköz és a mai Székelyföld között nem képezett éles etnikai határvonalat a Kárpátok gerince.

Azóta is, a századok során, nem szakadt meg az összeköttetés közöttük. Székely zsoldosok éppúgy szolgáltak a moldvai vajdáknál, mint moldvai románok és csángók az erdélyi fejedelmek seregében. Borvizes, deszkás székelyek Békásnál, Gyimesnél, Ojtoznál és az Uzvölgy hágóin rendszeresen ereszkedtek alá ernyő szekereikkel a Szereth lapályaira s látogatták végig a szép csángó falvakat, melyek között az ötezres lélekszámú sem ritka. A vallásos csángó el nem mulasztaná, hogy nehány keresztalja néppel részt vegyen pünkösd hetében a híres csiksomlyói búcsún. A most letelt huszonkét év alatt Máriaradnán is lehetett találkozni velük, mert a csángó igen kedveli a búcsújárást. A bukovinai csángók, akik makacsul székelyeknek nevezik magukat, még zártabb közösségben élnek, még jobban megőrízték vallásukat, nyelvi és népi sajátosságaikat. Őket a legutóbbi időkig az erdélyi egyházmegye látta el ráter mett papokkal. Bár a leégett Józseffalvát két esztendő alatt romjaiból újjáépítette az erdélyi magyar közösségtudat, a bukovinaiak most készek új házaikat is elhagyni, csak magyar testvéreikkel a magyar Szent Korona birodalmában egyesülhessenek újra. Falvaik határában már orosz járőrök cirkálnak, annyira közel kerültek az új orosz-román határvonalhoz. Ez is eggyel több ok amellett, hogy hazatelepítésükkel ne késlekedjünk sokáig. A moldvaiakkal pedig, kik nemegy bizonyságát szolgáltatták, hogy lélekben egyek voltak velünk, hasonlíthatatlanul többet kell törődnünk a jövőben, mint a multban tettük. Aki egyszer hallotta valamelyik templomukban szívből szakadt panaszként felcsendülő magyar éneküket, aki egyszer látta szemükben felcsillanni a sóvárgás tüzét a magyar nyomtatott betű után, aki egyszer szorított kezet velük a régen elveszített és újra megtalált testvér forró kézszorításával: nem feledkezhetik meg többé róluk. Mennyi ízes új szót tanulhatnánk az ő régies zománccal futtatott beszédükből. Mennyi elfeledett éneket, szokást, népi hagyományt őriznek, melyeket a mi népünk idehaza rég levetkőzött! Ők taníthatnának minket a magyar megmaradás titkára, kik állami és nemzeti közöségükön kívül, ezernél több esztendőn keresztül ennyire megtudták tartani magukat és övéiket jó embereknek és jó magyaroknak.

*

Ki fogja vezetni a megkisebbedett Románia magyarjait elhagyatottságukban?

Nem nehéz válaszolni erre a kérdésre.

A gyulafehérvári székesegyház fejedelmek szarkofágjait őrzi. Török és tatárdúlások szétszórhatták a fejedelmi hamvakat, János Zsigmond és Bethlen Gábor szelleme csorbítatlan örökségként száll Erdélyben apáról fiúra. Az enyedi kollégium Apácai Csere Jánosok, Bod Péterek, Kőrösi Csomák, Páriz Pápai Ferencek, Kemény Zsigmondok szellemét sugározza akkor is, ha megcsappan falai között a tanítványok létszáma és elcsenevészedik a

tanári kar. Segesvár mellett fehéregyházai telepes magyarok gondozzák a tömegsírt, melyben Petőfi csontjai álmodnak a világszabadságról. Jöhetnek-e korok és idők, melyek megölik Petőfi szellemét? Fogaras vára fejedelemasszonyaink jegyajándéka volt. Lehet-e feledni, hogy jövedelméből Lórántfy Zsuzsánnak románoknak iskolát s minden nemzetbeli betegeknek és sebeseknek ispotályt állított valamikor? Erzsébetváros az Apafiak emlékeiből táplálkozik, Medgyes nagy hitvitákéból, melyek magyar reformátusok és szász evangélikusok között zajlottak a magyar vallás és a német vallás védelmében. Hunyad egymaga jókora darab történelem, Decebáltól Hunyadi Jánoson, Bethlen Gáboron át — Fatia Negráig. Aradon a vértanuk hamvai nyugosznak a várárokban s emlékezetük a szivekben. És ottmaradt Világos, ott maradt Piski, Nagyszeben, Temesvár: a szabadságharc egy-egy fájdalmas vagy diadalmas fejezete. Ott Orsova, hol a menekülő Kossuth a Szent Koronát elásta, hogy 1867 után annál fényesebben tündököljön. Brassó Székely Mózesre, az egyetlen közszékely fejedelemre emlékeztet, ki Zernest mellett vett sebet és vén brassói ház boltívei alatt vették fejét. Zernestnél hanyatlott le Thököly Imre csillaga és Apácán kelt fel a nap, Csere János születésével, ki a megvilágosodás jótéteményével akarta megajándékozni kortársait és a magyar jövőt.

Van-e szükség jobb vezetőkre halottaknál, akik halhatatlanok?

Van.

A beállítás a halottakkal kétségtelenül hatásos. Arra is alkalmas talán, hogy a délerdélyi magyarság soraiban a nemzeti öntudatot erősítse, éberré tegye. De csendőrökkel, gárdista osztagokkal, prefektusokkal szemben végleg megbukott minden olyan törekvés, mely egy kisebbségi nép önfenntartásához az érveket a magyar történeti mult kelléktárából kotorja elő. Ezzel csak bizalmatlanságot, tartózkodást, gyűlöletet ébreszthet. Élőkkel szemben legjobb érvnek bizonyult a közelmultban is a törhetetlen életrevalóság, az elszánt, de sohasem kihívó magatartás és az érdekeknek olyan összhangba állítása, hogy az állam és az uralkodó nemzet érdeke mellett a kisebbségi nép érdeke is kielégítésre találjon. Ez a kisebbségi küzdelem alfája és omegája. Ebben gyakorlott élő vezetőkre ezentúl is szükség van.

Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület (EMGE) megtalálta az utolsó három évben azokat a módokat és eszközöket, melyek munkássága iránt bizalmat ébresztettek mindenütt. Nemcsak az erdélyi magyarság mezőgazdasági termelésének és ezzel anyagi jólétének feljavítását szolgálta, de hozzájárult az állam termelési eredményeinek feljavításához is. Az okszerű gazdálkodás alaposan el volt és el van hanyagolva Romániában. Szászok, svábok és magyarok ebben jó tanítómesterei lehetnek a velük együttélő, elmaradottabb románságnak. Tevékenységüket tehát ezen a vonalon nemhogy gátolta, de több vonatkozásban elősegítette az államhatalom is. Az EMGE kéthetes gazdasági tanfolyamai majdnem akadály nélkül működhettek a legutóbbi zavaros időkig és ahol ezek kifejthették tevékenységüket, ott már a következő tavaszon jobb megmunkálást kapott a föld, jobb kezelésben részesültek a gyümölcsfák, több tojást adott a baromfiállomány. Mindez a rátermett vezető bölcsen kitervelt és sok gyakorlati érzékkel elindított kezdeményezése nyomán. Ezt a rátermett vezetőt a jövőben sem fogja nélkülözni a délerdélyi magyarság, mert ottmaradt közöttük, hogy továbbra is velük együtt vállalja és viselje a kisebbségi sorsot.

Dr. Szász Pálnak hívják. Alsófehér vármegye egykor méltán híres, népszerű főispánjának, Szász Józsefnek legidősebb fia, ki kora ifjúságától tervszerűen készült fel a politikai és gazdasági vezetőszerepre. Huszonnégy éves korában már képviselő. Legfiatalabb képviselője gr. Tisza István munkapártjának. A háborús években heves választási harcban, egyetlenegy szótöbbséggel győzte le a román nemzeti párt vezérét, Ferenc Ferdinánd trónörökös pártfogoltját, mely Erdély egyik legsűrűbb román vidékén, a magyarigeni járásban mért vereséget a román nemzeti párt egyik legerősebb oszlopára. Annál érdekesebb, hogy Vaida-Voevod évek multával mosolyogva emlékezett vissza erre a kudarcra és a Calinescu-kormány jöttével, mint II. Károly bizalmasa, éppen Szász Pál útján keresett érintkezést a magyarság vezetőivel a kisebbségi statutum létrehozása érdekében.

Szászt annál elővigyázatosabbá tette a magyarigeni győzelem a román főhatalom kezdő éveiben. Visszahúzódott gáldtői birtokára, melynek közel ezer holdjából a földreform mindössze száz holdat hagyott meg és mint a petrozsényi bányavállalat igazgatóságában a magyar érdekeltség egyik képviselője, előbb kizárólag csak a gazdasági életben tevékenykedett. Ilyen minőségben szerzett ismeretségeket és összeköttetéseket az ókirálysági román pártok vezetői között, ami annál könnyebben sikerült, mert tökéletesen beszéli a román nyelvet. Csak az 1930-as évek elején, a nagy gazdasági válság éveiben lépett ki a közélet piacára, mikor Makkai Sándor ref. püspöknek hívására elvállalta a nagyenyedi Bethlen kollégium főgondnoki tisztét. Ezzel csaknem egyidőben választották meg Alsófehérben a megyei magyar párt elnökévé. Lajstromos választási rendszer mellett

Alsófehér párezer főnyi magyarsága nem küldhetett ugyan képviselőt a bukaresti parlamentbe, de az országos számarány gyarapítása érdekében jelölteket állított. Szász pártvezéri tevékenységének abban kellett kimerülnie, hogy az ottélő magyarság az elérhető legnagyobb számú szavazattal vonuljon fel az urnák elé. Ezt annyira el is érte, hogy egyik alkalommal a listavezető magyar jelölt kishijján bekerült a bukaresti kamarába.

Az erdélyi magyarság figyelme kezdetben inkább egyházi vezetői minőségében végzett munkája révén terelődött Szász Pál dr. személye felé. Az 1923-ban háromszázéves fennállását ünneplő nagyenyedi Bethlen kollégium a világháború előtt a magyar kálvinista nevelésnek egyik büszkesége volt. A Bethlen Gábor és I. Apaffy Mihály által anyagiakban kitűnően megalapozott intézmény, melynek vagyonát a századok során módosabb erdélyi családok és az iskola hálás öreg diákjai mintegy tízezer holdra növelték, alaposan megtépázva került ki a román agrárreformból. Szántóiból, kaszálóiból majdnem semmit, csupán erdeinek és szőllőinek egyrészét sikerült megmenteni. Alig egytizedét a tekintélyes vagyonkomplexumnak, mely szegény diákok ezreinek ingyenes kitanítását tette lehetővé a multban. Épületei elhanyagolódtak, berendezési tárgyai elavultak s hovatovább mind távolabbra került attól, hogy megérdemelje a kor színvonalán álló iskola nevet.

Szász Pál nagy gazdasági és gyakorlati érzékére volt szükség, hogy ezek az állapotok minél sürgősebben megváltozzanak, mert a gazdasági válság utóhatásaként a tanulók létszáma is feltűnő apadásnak indult. Régi berendezések helyett újakra, régi vagyonkezelési módszerek helyett újakra, régi nevelési rendszer helyett korszerűre kellett áthangszerelni a nagymultú intézményt, hogy a megnehezült viszonyok közepett is meg tudjon felelni hivatásának. Kipróbált régi erőkkel és fiatal erők beállításával kezdetét vette az újjászervező munka. A kollégium egyre növekvő értékű szőllő és borgazdaságának jövedelmezősége megtízszereződött. Az erdők kitermelési és értékesítési lehetőségei megjavultak. A kollégium szomszédságában előbb csak szerény kis kórházépület emelkedett, de abba ingyenes és minden tanulóra kötelező fogászati rendelést vezettek be. Aztán vízvezetéki és csatornázási munkálatok következtek, diákfürdő beállításával és felszerelésével. A bennlakás szobáiban az új nevelési rend diákcsaládokat alakított, harmincas tanulócsoportokat egy-egy bennlakó fiatal tanár állandó felügyelete alatt. Sorra-rendre megújhodtak a tantermi berendezések, a helyi magyar iparosság és a ref. egyháztársadalmi alakulatok áldozatkészségének igénybe vételével. Rövid néhány év alatt a nagyenyedi Bethlen kollégium megfiatalodva, korszerű színvonalon állotta és győzte a ránehezedő feladatokat, sőt kibővítésére is gondolni lehetett. Szász Pál dr. azonban ekkor már az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet elnöke volt, akinek kiterjedtebb hatáskör, nagyobb befolyás, nagyobb társadalmi és gazdasági hátvéd állott rendelkezésére.

Az EMGE ugyancsak sorvadozó, avatag intézmény volt a román főhatalom átvétele óta. A nagy és középbirtokos rétegekre támaszkodó egyesület lábai alól a talajt szintén az agrárreform húzta ki. Tagjai anyagi erőben leromlottak, érdeklődésük az egyesületi élet iránt megcsappant, mert az egyesületnek a kormányhatalommal és annak végrehajtó szerveivel csaknem minden kapcsolata megszakadt. Egész tevékenysége arra szorítkozott, hogy könyomatosa útján hasznos tanácsokat adott gazdáknak és gyümölcstermelőknek. Itt-ott még egy gazdasági vagy háziipari kiállítás megrendezésével adott életjelt magáról.

Szász Pál dr. az egyesület egész működését új alapokra állította át. Hangsúlyozta és gazdagyűléseken hangoztatta országszerte, hogy az újjászervezésnek a tanult gazdák, a régebbi birtokosréteg vezetése alatt kell megindulnia, de értelme csak úgy lehet, ha minél szélesebb népi rétegeket tud bevonni a belterjesebb gazdasági munkába. A mezei gazdálkodás új módszereivel meg kell ismertetni a falvak kis gazdatársadalmát, hogy földjéből, állataiból nagyobb hasznot biztosíthasson magának és családjának s ezáltal anyagi erejében ellenállóbbá, közművelődési és társadalmi téren áldozatkészebbé, a nagy közösségi érdekek iránt fogékonyabbá váljék. Az egyesület tagjainak létszáma rohamosan emelkedni kezdett. Az olcsó tagsági díj, melyért tagilletményként az egyesület eleven folyóiratát, az Erdélyi Gazdá-t is megkapták, a néhány holdas törpegazdák belépését is lehetővé tette. Téli gazdasági tanfolyamokon és az egyesület kiadványai révén a tagok megismerkedhettek a korszerű gazdálkodás módszereivel. Yorkshirei tenyészkocák, nemesített vetőmag, kedvezményes árú gyümölcsfacsemeték kerültek szétosztásra köztük, másutt rackatenyészetek feljavítására cigájakosok, ismét másutt fajbikák, a falu leromlott tejelő állatállományának megerősítésére. A taglétszám alig ezerről rövid két esztendő alatt közel húszezerre ugrott. A falu érdeklődésének ez a nemvárt arányú felébredése most már arra sarkalta az EMGE és az iskolafenntartó egyházak illetékeseit, hogy tanult faluvezetőket igyekezzenek kiképezni a haladni vágyó falusi nép gyermekeiből.

Így jött létre a református egyházzal vál-

vetett munkából Nagyenyed mellett a csombordi, a katholikusokkal együttműködve a radnóthi és kézdivásárhelyi földmíves iskola, hogy — Makkai püspök célkitűzését megvalósítandó — tanult presbitereket neveljenek az egyházközségek élére és tanult gazdákat a magyar kisgazdatársadalom vezetésére. Csombordon a Bethlen-kollégium szárnyai alatt építette fel Szász Pál az első ilyen iskolát, Kemény Árpád báró parlagon heverő gazdasági épületeiből és azoknak az elárvult kollégiumi tanyáknak az épületanyagából, melyek mellől a földreform a földet régesrég kisajátította. A marosmenti, nyárádmenti, szamosmenti falusi legényke a két télen nyert elméleti és gyakorlati oktatáson kívül megismerkedett itt a villany, a vízvezeték és a modern egészségápolás áldásaival. Szakszerű és vallásos nevelés mellett kapott általános ismereteket, némi földrajzot, történelmet, kézműipari tudományt, sőt gazdasági számvitelt is. Az egyes vidékek jellegének megfelelően a nagyenyedi borvidéken a szőllő és gyümölcsgazdálkodáson, a bőtermő Marosvölgyben fekvő Radnóthon a szemtermelésen, a székelyföldi Kézdivásárhelyen az állattenyésztésen és erdőgazdálkodáson volt a kiképzés hangsúlya.

Az eredmény Erdélyszerte mutatkozni kezdett. Olyan falvak határát, melyekben kéthetes tanfolyam volt már, vagy amelyekből egy-két legényke kijárta valamely egyház földmíves iskoláját, messziről meg lehetett különböztetni a régi gazdálkodás csapásán haladó falvakétól. Gyönge szántók gyümölcsöskertekké alakultak át. Másutt ipari növények foglalták el a kisebb hozamot adó gabonavetések helyét. Az okszerűbb trágyázás, a mélyszántás bevezetése a búzaföldek hozamát is megkétszerezte. Egymásután alakultak a falvakon a gazdakörök. Az EMGE lapja és évi naptára mindennapi olvasmánya lett a falu kisgazda társadalmának. Szász Pál mindenütt megjelent, ahol személyes fellépésére szükség volt. Agitált, tanított, buzdított, korholt fáradhatatlanul. Szakemberekből mintaszerű nevelőgárdát alakított ki és ezek mindenben követték a vezér útmutatásait. Korponay Kornélok, Konopy Kálmánok, Nagy Endrék, Koppány Rezsők, Bodor Kálmánok szaktudása, önfeláldozó munkája és személyes példamutatása nagyban hozzájárult a céltudatos EMGE-munka kiterebélyesítéséhez. A további tennivalókat is körvonalazta Szász Pál a legutolsó EMGE-közgyűlésen. A gazdaszámvitelt, az állatok törzskönyvezését kívánta minél szélesebb körben bevezetni és újonnan felállított háziipari szakosztálya segítségével a háziipari termelésbe rendszert, gazdaságosságot vinni. Ebbeli törekvéseibe azonban hátráltatóan kezdett beleszólani a — politika.

II. Károly román király váratlan fordulattal kezébe ragadta a kormányzás gyeplőit. Új alkotmányt fogadtatott el népével, bevezette az egypárt rendszert, melybe a kisebbségeknek is, ha lélegzeni akartak, be kellett tagolódniok. Ekkor kapott Szász Pál dr. felszólítást Vaida-Voevod államtanácsostól, hogy a magyar vezetők a kisebbségi követeléseket emlékiratban összegezzék, mert a Calinescu-kormány hajlandó ennek figyelembevételével lefektetni a kisebbségek jogait és kötelezettségeit egy kisebbségi alaptörvényben. Szász érintkezésbe lépett a három magyar egyházfővel és Bánffy Miklós gróffal. Maga részéről az emlékirat gazdasági fejezetének kidolgozását vállalta. Így készült el öt különböző beadvány, melyeknek egybevetéséből és alapos megnyirbálásából született az a román minisztertanácsi jegyzőkönyv, mely a kisebbségi statutumot lett volna hivatva pótolni. A jegyzőkönyv nehány komoly engedményt is kilátásba helyezett, azonban törvényerőre sohasem emelkedett. Az alsóbb közigazgatási fórumok végrehajtását a gyakorlatban igen sok helyütt egyenesen megtagadták.

Az egypárt rendszer alapján összehívott új törvényhozásban Szász Pál dr. mint kinevezett szenátor és a legfelsőbb gazdasági tanácsban a magyar gazdatársadalmi érdekek képviselőjeként foglalt helyet. Most már politikai fórumokon kellett vállalnia olyan nagyarányú érdekvédelmi munkát, mely egy ember fizikai teljesítőképességét sokszorosan felülmulta. Az egyházi vezetőnek kultúrpolitikai ügyekben is helyt kellett állania, emellett a parlamenti szereplést sem hanyagolhatta el, ha ott szakmájába vágó kérdések kerültek szőnyegre. Nem lehet csodálni, ha ilyen sokirányú elfoglaltság mellett az EMGE ügyeire idejének és energiájának már csak törtrésze futotta. Aztán beállott a hadiállapot, a mozgósítás, az állat és terményrekvirálások s a mozgósított katonák és munkásosztagok sérelmei, a rekvirálás sokhelyütt embertelen módszerei, számtalan közbenjárást tettek szükségessé. El lehet mondani, hogy Szász Pál akkor napjainak legnagyobb részét repülőgépen töltötte, Kolozsvár és Bukarest és Budapest között.

Végre nyilvánosságra jutott a bécsi döntés. Szász Pál dr. a Bethlen-kollégiummal, gáldtői mintagazdaságával, vezérkarának nehány legjobbjával: Konopy Kálmánnal, Teleki Ádám gróffal, Elekes Viktorral, ottmaradt Romániában kisebbségi magyarnak. Ott maradt a csombordi gazdasági iskola, hogy legyen miben folytatni a magyar falvak fiainak gazdasági nevelését. Szó volt róla az első napokban, hogy Nagyenyed központtal újra felveszi munkáját a Magyar Népközösség az ottmaradt magyarok közművelődési, társadalmi és

gazdasági életműködéseinek összefoglaló keretéül és ebben Szász Pál dr. is vezető szerepre volt kijelölve. Az új legionárius rendszer azonban a népközösségi szervezkedést nem engedélyezte. Azok a román vezetőpolitikusok, kiket Szász Pál meg tudott győzni tevékenységének az állam szempontjából is hasznothajtó voltáról, ma már jórészt halottak vagy önként visszavonultak a politikai porondról. Ki tudná megjósolni ebben a zűrzavarban, hogy milyen formák között és milyen eredménnyel folytathatja harcát az EMGE elnöke az ottmaradt erdélyi magyarság létérdekeinek védelmében?

*

— Ha minden egyházközségünkben minden papi földet, minden templomkertet és temetőt be tudnánk ültetni fajalmával — mondotta egyszer csöndes asztalmelletti beszélgetés közt Makkai püspök — nem szorulnánk állami fizetéskiegészítésre. Fenn tudnók tartani magunk erejéből iskoláinkat és az egyházi adót, meg a perselypénzeket jóléti intézményekre, iskolánkívüli oktatásra lehetne felhasználni.

— Különös emberek vagytok ti erdélyi írók — hallottam mostanában egyik budapesti pályatárstól — mindnyájatokban bennszorult egy szociálpolitikus és egy közgazdász.

Makkai Sándor az író, az egyházfő arról ábrándozott, hogy a kolozsvári theológia négy évfolyamához hozzácsap egy ötödiket. Ezt az évet a lelkészjelöltek már Csombordon hallgatnák le, hogyha majd falura kikerülnek, ne csak a hívek lelki dolgaival törődjenek, de vezetőik lehessenek minden területen, házi és mezei gazdálkodásban, szövetkezeti életben egyformán. Falusi lelkészéveiben megtanulta, hogy csak az olyan papnak van becsülete a nép előtt, aki nemcsak a katedráról szónokol, de p é l d á v a l jár előttük családi és erkölcsi életben, gazdasági hozzáértésben s még orvosi és jogi tanáccsal is meg tudja segíteni a hozzáfordulókat. Nemes Elemér dr., a lugosi esperes, igazfalvi pap korában orvosi recepteket írt híveinek, tanult orvosdoktor létére. Azt tartotta, hogy a jó papnak a testi szenvedést is orvosolnia kell. Balázs Ferenc, az élete derekán elköltözött mészkői unitárius lelkész, labdarugócsapatot alakított a falu fiatalságából, hogy a kocsmától elszoktassa őket. Termelő és értékesítő szövetkezetet szervezett a falu és a város termelvényeinek gazdaságos kicserélésére. Közben verseket, regényeket írt és vetítettképes előadásokon magyarázta népének az utat, melyen ő papnövendék korában körüljárta a földgömböt.

A kisebbségi sors szintétikus ember- és világlátást követelt vezetőitől. Európa negyvenmillió-nyi kisebbségével tartottunk rokonságot, hogy kétségbe ne essünk a magunk társtalanságán. Más oldalról pedig lehetőleg mindent önmagunkból kellett merítenünk, hogy önbizalmunk edződjék az akadályok fölötti apró diadalok örömében. Segíts magadon, az Isten is megsegít. Ezt a példaszót egyenesen kisebbségi sorba szorult népek vígasztalására és fölemelésére találták ki a régiek.

Az ottmaradottak másik hivatott vezetőjének, K a c s ó Sándornak vázlatos arcképéhez szolgálnak bevezetőül ezek a sorok. Az íróéhoz, ki egyéni érvényesülésről, irodalmi sikerek hajszolásáról mondott le saját elhatározásából, hogy emberként állhasson szolgálatára minden bajában megszorult és elárvult népének. Tegyük hozzá mindjárt: egész emberként.

Azzal a fiatal írócsoporttal indult, mely „Tizenegyek" néven fog beíródni a román főhatalom alá került Erdély irodalmának történetébe. Őket magyar vagy utolsóelőtti középiskolás évükben érte a nagy változás. Sietve felmérték nemzedékük tennivalóit: ott és oda beleállani a felnőttek munkájába, ahol legtöbb szükség van rájuk. A lelkészjelöltek hivatásszerűen készítették fel magukat a faluvezetésre. Az ő fejlődésük adott indítást Erdélyben is, másutt is, a falukutató mozgalomnak. Volt, akit egész lelki berendezése, széles látóköre, gazdag előtanulmányai hivatott műbírálónak predesztináltak. De rátermett vezető nélkül tévelygett a főiskolás ifjúság, mely az első években saját öregeitől csak lenézésben és dorgálásban részesült, hogy román egyetemen kívánja folytatni tanulmányait, mert képességeit továbbra is itthon, övéinek szolgálatában kívánta érvényesíteni. A szépen indult műbírálói pályáról így kanyarodott vissza Jancsó Béla dr. az orvosi fakultásra, hogy tovább ülhessen az egyetem padjain s a nála fiatalabbakba hitet és lelket öntsön.

Kacsó Sándor írói elhivatottságának jelei már tanárjelölt korában kiütköztek. A fiatal erdélyi irodalom élenállói örömmel fogadták maguk közé, mert különösen a novellában nem közönséges tehetséget árult el. De ott volt a Tizenegyek közt Tamási Áron is, már akkor az elhatározó nagy tehetség jeleivel. Kacsó tehát félreállott, bele az újságírás napi robotjába, hogy népének felvilágosítója, ügyének védelmezője legyen a nyomtatott betűn keresztül s mellesleg Tamási útját egyengesse a minél szélesebbkörű elismertetés felé. Kisebbségi újságírónak bujkálnia kellett a szavak sűrűjében, hogy itt-ott kicsendíthesse maga és népe igazát. Kacsó Sándornak megadatott az a ritka képesség, hogy mondanivalóihoz mindig megtalálja a legjobban megfelelő formát és anélkül,

hogy kihívó lenne, önérzetesen, bátran helytálljon az általa felismert igazság mellett.

Csak tiszta ember lehet az, aki mer egyenesen, fölemelt homlokkal járni egy olyan világban, ahol mindenki rejtekajtókat keres vagy kétrét görnyedve és meghunyászkodva próbál kikönyörögni magának egy falat kenyeret. Kacsó Sándor egyenesen és fölemelt homlokkal járhatott, mint a Kolozsvári Ujság, majd a Brassói Lapok munkatársa, utóbb főszerkesztője, mert hitét, meggyőződését soha véka alá nem rejtette, igaz ügyért jó harcot harcolt a nélkül, hogy ebből önmagának gazdasági előnyöket vagy érdemeket akart volna kovácsolni. Puritánnak mondhatnók, ha nem volna katolikus és puritánsága mögött nem hordoz mindenkinek önzetlenül szolgálatára álló, mindenkin segíteni akaró, érző meleg szívet.

A brassói Székely Társaság egyik vezetője, Szabó Béni szűcsmester segítségével, különös típusú szövetkezetet hoz létre, melynek jövedelme közművelődési célokat szolgál. Talán a szászok „Selbsthilfe“ mozgalma lebegett példaképül előttük azzal a nem is leplezett céllal, hogy a székely akaraterő, ha kell és ahol kell, szász tanítómesterével is kész felvenni a versenyt. Általános Gazdasági Szövetkezet, röviden ÁGISZ lett az új gazdasági alakulat címe, melyhez a tőkét oroszlánrészben brassói kisemberek, iparosok, kereskedők adták össze. Volt két üzlethelyisége a külvárosban, melyekben a környező székely falvak termékeit értékesítették. Tejet, vajat, tejfölt, zöldséget, borvizet s ki tudná még mimindent árultak ezekben a boltokban, míg a harmadikban a Székelyföld, Kalotaszeg és Torockó népművészeti termékeit árusították. Rövid hónapok multával az Ágisz-tej kezdte kiszorítani a szász szövetkezet tejét a brassói piacról és a belvárosi Ágisz-boltba küldött át a szász népművészeti bolt, ha vevői magyar kézimunkákat kerestek. Ősz jöttével a kitűnő erdővidéki almát kezdték összevásárolni vagontételekben, hogy Brassóban és Bukarestben értékesítsék. A város nagy idegenforgalma szépen föllendítette a népművészeti boltot, melynek áruiból nemcsak helyben, de Bukarestben és Ploestiben is rendeztek kiállításokat, hogy a magyar népművészet termékeinek piacot hódítsanak a jómódú románság köreiben is. A brassói Ágiszbálok, melyeken mindenki köteles volt székely szőttesben, székely viseletben megjelenni, a magyar öntudat impozáns megnyilatkozásaivá nőtték ki magukat a félig szász, félig román környezetben.

Mindezek tetejébe népszerű könyvsorozatot bocsátott útjára az Ágisz közművelődési szakosztálya, Hasznos Könyvtár címmel, mely havonkénti felváltással gazdasági, történelmi, egészségügyi és szépirodalmi füzeteket adott ki potom öt lejért, elsősorban falusi olvasók részére. „Háromholdas gazdának is meg kell élni,“ jelezte már címében a tartalmat az első füzet. Kiváló gazdasági szakember mutatott rá élvezetes formában a forrásokra, melyekből a törpegazda mind pénzt csinálhat, hogy földecskéje hozamát növelje. „A méh, a kisgazda ingyen napszámosa“ címmel maga Kacsó írta át humoros párbeszédekbe egy tanult méhész tapasztalatait a kaptárkezelésről, a méz termeléséről és értékesítéséről. Közben Tamási Áron látta el költői bevezetővel Mikes Kelemen leveleinek szemelvényes kiadását, máskor e sorok írója kötötte csokorba Erdély méltatlanul elfeledett nagy írójának, Petelei Istvánnak ragyogó elbeszéléseit, majd Berde Mária adott ízelítőt vadonatúj székely népmesegyűjteményéből. Aztán orvosi könyvek a fertőzésről, az első segélyről, a tuberkulozisról és vérbajról, aztán Rákóczi Ferencet és más nagy történelmi alakokat ismertető füzetek: egész kis könyvtár, egy évre hatvan lejért, azaz kettő pengőért, melyhez az olvasó ingyen jutott hozzá. A kiadó szövetkezet elmés ötlettel falugazdákat toborzott, kik azzal érdemelték ki címüket, hogy falujuk népe részére, melyből kinőttek és városra származtak, előre kifizettek 5—10 sorozatot. Ilyen falugazdák még Amerikából is jelentkeztek, nemhogy az anyaországból. A falu pedig otthon rongyolásig olvasta ezeket a könyvecskéket és a Legjobb naptárt, mely leleményes összeállításban nem volt más, mint a Hasznos Könyvtár füzeteinek ügyes hírverője.

Kacsó Sándor reggel nyolckor elindult brassói, Fellegvári-úti otthonába, hogy megkezdje a városban napi körútját. Először a nyomdába kukkantott be: halad-e az új füzet szedése? Megérkezett-e a következő kézirata? Innen a könyveket forgalomba hozó Elekes-könyvkereskedést ejtette útba. Vannak-e új falugazdák? Érkezett-e reklamáció? Folynak-e be a pénzek? Most a Weiss Mihály-utcai népművészeti boltba tartott, itt postát bontott, aláírt, utasításokat osztogatott könyvelőnek, elárusító hölgyeknek s a déli órák vetették be a szerkesztőségbe, hol napi értekezletre várták kollegái. Megint posta, vidéki lapok, újságírószervezeti ügyek — mert közben félkézzel a tusnádi újságíróüdülő építkezéseit is vezetnie kellett — aztán lóhalálában ebédelni haza, ahol felesége referált az unitárius nőegylet ügyeiről és az otthoni postáról. Délután félnégytől este fél tízig szerkesztőségi munka. Utána gyűlés, értekezlet, igazgatósági ülés a Székely Társaságban, Ágiszban, egyházi előljáróságban. Közben falujának, a Székelyfölddel visszatért nyárádmenti Mikházának, vízvezetéket terveztet és építtet abból a pénzből, melyet

Amerikába szakadt Ferenc bátyja küldöz apródonként erre a célra. Olykor felugrik a marosvécsi Helikonba, hogy író barátiból kéziratokat vasaljon ki a Hasznos Könyvtár részére vagy némi segélyt a mecenásokból egy-egy fontosabb füzet kihozására. Tamási Áronnal megszervezi az ifjúság Vásárhelyi Találkozóját, velünk, idősebbekkel Szlovenszkót járja végig irodalmi körúton, hogy világos és súlyos szavú tanulmányban tegyen hitet a transzilvanizmus mellett.

Regényt is írt valamikor? Ó igen, erről mármár el is feledkezett. Pedig a *Vakvágányonnak*, a kisebbségi falu és a kezdeti diáksors felpanaszlójának, megrendítő igazságai és művészi tollal megírt fejezetei vannak. Novellás könyve is jelent meg régebben szerzőjére jellemző címmel: „*Utoljára még megkapaszkodunk*". És van egy nagy elbeszélése, melyben székely fások szekerei menetelnek végeláthatatlan sorokban a dermesztő székely télben. Knut Hamsun tudta volna csak ilyen megrázó szemléletességgel világ elé tárni a vigasztalan közszékely sorsot.

Mondjam még el, hogy ennek az írónak, ennek az embernek minden szép kezdése visszájára fordult? Tejcsei cserbenhagyták az Ágisz-boltot, mert ha maguk hordták piacra, egy lejjel többet kerestek a tejen. A Hasznos Könyvtár falugazdái rendre elúnták a jótékonykodást és elfelejtették küldeni a könyvecskékért járó pénzecskéket. Jött az idei nehéz nyár, Brassó idegenforgalmát mintha elfujták volna a háborús szelek és úgy hallatszik, hogy a népművészeti bolt is felszámolni készül. Legutoljára pedig, kegyelemdöfésnek, a legionista kormányzat „felfüggeszti" lapját is hogy szót ne emelhessen többé elárvult népe érdekében.

De hitét, törhetetlen munkabírását és fiatal életkedvét nem lehet „felfüggeszteni". Kacsó Sándor Brassóban maradt, ismeretlen sorsban, bizonytalan megélhetéssel, mikor kicsi öröksége, a mikházi öreg jegyző hagyatéka, ideát mindennapi kenyerét biztosította volna.

— Ha Márton Áron ittmaradhatott, nekem sem illik megfutamodni, — mondotta kartársainak. Olyanoknak, akik végülis megfutamodtak mellőle.

Nincs negyven éves. Asszonya van és három szép gyermeke. Bizonyára még megkapaszkodik, hogy belé kapaszkodhassanak és kiapadhatatlan erejéből merítsenek új erőt a gyöngék, a csüggedésre hajlamosak odalenn.

*

Az ő erejéből és a Márton Áronéból. Aki szintén ottmaradt

Ha Szász Pál a szívós, céltudatos gyakorlatiság maga, ha Kacsó Sándor a nemes példa és a jó ügyben cselekvésre mindig kész hajtóerő, úgy Márton Áron a hit, a törhetetlen akarat és a szelíd sugárzású szeretet tiszta forrása.

Most is hallani vélem szavait, melyekkel apostoli kormányzóként elfoglalta Majláth püspök örökét a katholikus Státus elnöki székében.

— Nekünk minden munkahelyen apostolokra van szükségünk. Aki erre nem érez erőt, elhivatást magában, jobb, ha levonja idejében a következtetéseket. Az egyháznak megalkudni nem áll módjában.

Áron püspök a fekete pulloverben, melyet édesanyja immár porló kezei kötögettek odafel a csikszentmártoni falusi portán, most bizonyára csöndes léptekkel méregeti a fehérvári püspöki palota kongó, nagy ebédlőtermét. Roppant elődök tekintenek le igénytelen alakjára ezekről a vén falakról, teljes főpapi díszben. Fogarassy Mihályok, Batthyányi Ignácok, Haynald Lajosok, Schlauch Lőrincek, ki hajporosan, ki üstökbe font varkocsal ki — mint Majláth Gusztáv Károly — símára, mosolygóra beretválva.

Áron püspök kicsiny és szikár. Arccsontjai kiülnek, hogy fürkésző fekete szemek keretéül szolgáljanak, melyekben az élő hit lángja lobog. Ez a kicsiny és szikár alkat, ezekkel a hol símogató, hol gyanakvó szemekkel, ez a homlokbahulló se szőke, se barna haj, ez a fekete lélekmelegítő, fölötte a megszegett, kemény állal és keskeny vonalú szájjal: ez együtt a székely fajta nyugodt kiállásának eleven szobra. Áron püspököt nem nyomják a falakról letekintő elődök, nagy címek, rangok, méltóságok és mélybehullt századok súlyával. A fekete hárász lélekmelegítő az idők páncélinge az ő mellén.

Áron püspök katona is volt, mert minden székelynek illett katonáskodnia, ha veszélyben volt a haza. Odahagyta iskolapadját a fehérvári papnevelőben és főhadnagyságig vitte a Doberdó poklában. Aztán elhajította fegyvereit, visszaült szépen az iskolapadba és Isten hadseregébe asszentáltatta magát. Egyenesen tiszti rangba.

Mióta emlékezem, mindig az élen láttam. Volt népszövetségi igazgató, volt tanulmányi vezető a kolozsvári főiskolás internátusban, volt kolozsvári plebános és most püspök. Utoljára más három egyházmegye kormányát egyesítette kezén a bukaresti nuncius és a Szentszék bizalma. Mindig a legnehezebb időkben a legnagyobb próbatételt kívánó posztokon. Az ő diákjai Bartók és Kodály gyüjtötte székely nótákat énekeltek és társadalmi kérdésekről vitáztak a Majláth körben. Az Erdélyi Iskolában, melynek egyik szerkesztője volt, a legmaibb nevelési elvek mellett tört pálcát. A kolozsvári hatalmas egyházközség összekúszált anyagi ügyeit szinte gordiusi kardcsapással hozta rendbe.

Mert szerették és mindenki szeretettel egyengette a megpróbáltatások útját előtte, aki egyenes volt, megértő és belátó a kisügyekben, hogy annál hajthatatlanabb legyen a nagyokban. Magunk között, magyar kérdésekben, nyilt őszinteséggel mondta meg mindig a véleményét. Kifelé pedig, ha nem mondhatott jót, összecsukott szájjal hallgatott.

Milyen ösztönös és önkéntfakadó tisztelet övezte ezt az igénytelen férfiút a lélekszámra, befolyásra, hatalomra sokszorosan nagyobb román egyházak díszes ornátusú papjai részéről! Milyen hódolattal csókolt kezet Robu Mihály jasii püspök az egyszerű székely feketébe öltözött édesanyának, fia beiktatásának örömünnepén! És mennyi bizalommal, milyen megnyugvással adta kezébe a pásztorbotot a bukaresti nuncius, Szent Mihály vénséges kolozsvári székesegyházában, melyről úgy hirlett, hogy rövidesen püspöki székesegyház lesz belőle, mert az új püspök ide helyezi át rezidenciáját a magyarságában megfogyatkozott Gyulafehérvárról. „Azért tartotta meg kolozsvári plébánosi állását is“ — rebesgették a beavatottak — pedig tudhatták volna, hogy a kolozsvári plebánosi javadalmak egyrészére azért van szüksége a püspöknek, hogy ezek segítségével a fehérvári aula anyagi ügyeit is rendbehozhassa.

— A reformátusok elvesztették Makkai Sándort, hogy a katholikusok Márton Áront kapjanak helyébe! — ez volt a szállóige Erdélyben az új püspök beiktatása után. És első pásztorlevelével, majd rákövetkező valamennyi pásztorlevelével bebizonyította, hogy nemcsak püspök, nemcsak híveinek lelki gondozója és vezetője, de a legnagyobb nemzetnevelők egyike, akit Erdély adott a magyarságnak. Utolsó státusgyűlési megnyitójában nagy követ mozgatott meg: az értelmiségi osztályok tervszerű utánpótlását a falusi földmíves ifjúság legjobbjaiból. Az egyház alapítványai évente módot nyujthatnának — úgymond — minden Státusgimnázium minden évfolyam négy-öt kiválasztott parasztfiú ingyenes neveltetésére. Csak így lehet felfrissíteni a korhadó középosztályt földközelből feltörő, elhasználatlan fiatal hajtásokkal. Csak így lehet újjáépíteni a magyar jövőt.

Legutolsó pásztorlevele, a legmélyebben felkavaró és legjobban megrázó, ma is bennünk dolgozik. Megnyugvás árad belőle a felsőbb akarat rendelésébe és törhetetlen elszántság: „még szorosabban fogjuk majd egymás kezét.“

Ne féltsétek őket. Nem történhetik baj velük. Még szorosabban fogják egymás kezét.

WALTER GYULA

Erdélyi ujságíró-sorsok a politikai sajtóperek tükrében

Az Aranykönyv szerkesztő-bizottsága azt a feladatot rótta rám, hogy a fenti címen rövid és tömör összefoglalásban adjak képet arról, milyen is volt a megszállás 22 éve alatt az erdélyi újságíró élete. Mert ez az élet valójában az örök sajtóperek világában folyt le. Annyira abban, hogy még tulajdonképpen egy egészen vázlatos áttekintés is hatalmas kötet megírását igényelné. Az idevonatkozó adatok azonban, sajnos, nincsenek összegyüjtve, miután senki sem gondolt arra, hogy milyen hatalmas értékü és erejü bizonyító anyag is ez arra nézve, hogy az Erdély ősi földjét megszálló román állam, főleg pedig annak hivatalos körei miképpen értelmezték a sajtószabadságot, a vélemény szabad megnyilvánulását.

Az eljövendő korszakra vár tehát az a kötelesség, hogy ezt az egész kérdés-anyagot pontosan és adatszerüen összegyüjtsem, illetve feldolgozva, hogy az szükség esetén mindig és bárhol rendelkezésre állhasson. Mondom, olyan hatalmas témakör ez, annyi rengeteg névvel, számmal és adattal, hogy felsorolásuk egészen szárazzá és rideggé tenné az összefoglalást. Teljességében pedig hü képet egyáltalán nem adhatna, mert az anyag összegyüjtetlensége miatt a felsorolás mégis csak hiányos lenne. Éppen ezért inkább nagy vonásokban vázoljuk fel az egyetemes magyarságot érdeklő kérdés váltságos huszonkét esztendejének grafikonját.

Néhány előljáró megállapítás.

Előljáróban is meg kell állapítani azt, hogy az erdélyi magyar újságíró élete e keserü 22 év alatt, — szinte kivétel nélkül mindenkié, — a szigorúbbnál-szigorúbb törvények és rendeletek ijesztő útvesztői között folyt le. A sajtótörvény rendelkezésein túlmenően román jellegzetesség volt az úgynevezett *Marzescu*-féle rendtörvény megalkotása, amely egyetlen intézkedéssel valósággal katonai jellegü bünc selekménnyé minősítette át a kisebbjellegü sajtóvétségek túlnyomó részét is, persze azzal a titkos célzattal, hogy az *őszinte és egészséges bírálat* hangját képviselő, a visszaéléseket és törvénytelenségeket élesen támadó kisebbségi, elsősorban tehát a magyar sajtó szavát elnémítsa és erejét guzsbakösse. Ennek a rendtörvénynek szakaszai között ott szerepelt például egy olyan pont is, amely lehetővé tette a román állam számára a sajtómunkásnak a hivatása gyakorlatától való időleges, vagy végleges eltiltását.

Két ízben alkalmazták is ezt a büntetést *Figus* Albert szatmári lapszerkesztőnél, jelenlegi országgyülési képviselőnél, aki a büntetés nyomán, az elszenvedett többhónapos börtönbüntetésen túl, hosszabb ideig kényszerült letenni értékes és munkás újságírói tollát és más pályára térni, továbbá *dr. Krenner* Miklósnál, akinél azonban szerencsére ez a rendelkezés gyakorlatilag nem kerülhetett végrehajtásra. De emellett a törvények és rendeletek tág értelmezhetősége is ezerféle lehetőséget nyujtott a sajtó minél szigorúbb megrendszabályozására.

Nem lehet az újságírás, elsősorban az erdélyi magyar újságírás feladata, hogy kérkedő római hadvezérek módjára megmutogassa a maga sebeit. *A sajtónak hivatása volt és van és ezt a hivatását tartozik becsülettel betölteni, minden külön elisme-*

rés, dicséret és kitüntetések nélkül. A történeti igazság kedvéért azonban meg lehet és meg is kell állapítani, hogy az erdélyi magyar újságíró az elmult 22 év alatt mint a maga posztjára állított őrszem, anyagi gondok, lelki megalázottság közepette, a legnehezebb életsorsban is mindig és mindenütt igyekezett minél teljesebben megfelelni a maga kötelességszerű feladatának. Mégis jóleső örömmel vette itt mindenki tudomásul, hogy nemrégiben *Gáspár* Jenő az *Országos Magyar Sajtókamara* főtitkára rádióelőadásban érdemesnek és szükségesnek tartotta méltatni a *névtelen magyar újságírót*, hiszen ez a névtelen feladat-teljesítés volt ez az elmúlt korszaknak, — sajtóvonatkozásban — az egyik legjellemzőbb jelensége. Névtelenül, de a nagy magyar nemzeti szolgálat hűséges tejesítőjeként ostorozta az igazság szellemében az erdélyi magyar újságíró a román hivatali korrupciót, a vesztegetések és baksisok szellemét, a közéletben mutatkozó visszaéléseket a magyarság minél teljesebb elnyomására irányuló törvénytelenségeket, purifikált, harcolt, viaskodott, sokszor magára hagyatva, sokszor keserűen, összeszorított fogakkal, de mindig igaz lélekkel és igaz becsülettel. Mint a pap a szószéken, a tanár a katedrán, úgy teljesítette a maga hivatását. És talán alig van olyan magyar újságíró Erdélyben, aki jó néhányszor ne járta volna meg a törvényszékek, ítélőtáblák épületeit, nem állott volna vizsgálóbírók és ügyészek előtt, vagy ne lett volna „ismerőse" a hirhedt állambiztonsági rendőrségnek, az úgynevezett *szigurancának*, a hadbíróságnak, avagy ne került volna a vádlottak padjára és ne jutott volna kényszerű és szomorú „ismeretségbe" *Colfescu* Ioannal, a hirhedt sajtóügyésszel, aki az erdélyi sajtóperek egyik legtöbbet szereplő „inszcenálója" volt.

Voltak aztán olyan újságírók is, akik szinte rekord számot értek el a különböző sajtóperek tekintetében. Ilyen volt például *Szász* Endre, a *Kéleti Ujság* egykori felelős szerkesztője, akinek egyidőben közel száz sajtópere folyt a különböző igazságügyi szerveknél, s aki a román nyelvet nem bírva, sokszor szinte „angyalias" szelídséggel állott ügyészek és bírák előtt, alig értve az ellene emelt súlyos vádakat, amelyeket ellene emeltek, de amelyek terhe alól csodálatos módon, egyrészt rokonszenves egyénisége, másrészt védőinek jogi ügyessége, vagy a körülmények szerencsés összejátszása folytán — ha sok kellemetlenség, idézgetés, elővezetés, zaklatás, pénzbírságok árán is — de valamiképpen végül csak meg tudott menekülni. Igen nagyszámú sajtóper keserű „hőse" volt még *dr. Krenner* Miklós is, pedig mindig a magyar és román nép lelki megbékéléséért küzdött, továbbá *dr. Zágoni* István, *dr. Paál* Árpád, *Árvay* Árpád és *Figus* Albert, jelenlegi országgyülési képviselők, *Olajos* Domokos, *Botos* János, *Végh* József, *Szentimrei Kovács* Jenő, *Zágoni* Dezső, *Mátrai* János, dr. *Peielle* Ernő, *Daróczi* Kiss Lajos, *Perédy* György, *Tabéry* Géza, *Hegedüs* Nándor, *Dénes* Sándor, *Manyák* József, *Bélteky* László, *Demeter* Béla, *Walter* Gyula stb. és még nagyon sokan mások. Ezt a névsort szinte a végtelenségig lehetne bővíteni.

Az első sajtóperek.

Az első sajtóperek mindjárt az imperiumváltozás utáni még kezdeti időkben keletkeztek. Akkor azonban inkább még csak személyi jellegű sajtóperekről volt szó. Rágalmazási perekről, amelyeket a magyar újságírók által éles bírálatban, vagy mindig indokolt támadásban részesített román közéleti tényezők, vezető tisztviselők stb. indítottak, többnyire kikerülhetetlen kényszerűségből, tesséklássék önigazolásból, akiknek különböző hatalmas méretű panamáit, sikkasztásait, vesztegetési botrányait leplezték le. Pedig bizony sokszor maguk a megtámadottak is érezték, hogy az újságíró oldalán van minden igazság. A sajtóperek tekintetében központi jellegűsége révén Kolozsvár vezetett. Itt voltak a vezető lapok és a legnagyobbszámú sajtóorgánumok *(Keleti Ujság, Ellenzék, Jóestét, Kolozsvári Friss Ujság, Estilap, Magyar Ujság* stb.) de bőségesen jutott a sajtóperekből Nagyváradnak, Marosvásárhelynek, Brassónak, Aradnak és a többi városok magyar újságírói számára is.

Ekkor a helyzet viszonylag még könnyebb volt, mert az egész mondva-született „Nagy-Románia", még a mesterségesen felszított nemzeti lelkesedés és öröm napjait élte, ünnep-ünnepet követett, évfordulók, események váltogatták egymást és ezek között sűrűn bukkant fel ez a szó: *amnesztia*. Amnesztiarendeletek jelentek meg sűrűn a román nemzeti évfordulók, a trónralépés, „az egyesülés" stb. évfordulói alkalmából és ilyenkor a magyar sajtó számára is jutott valami kevéske vigasztalás. A sajtóperek ugyanis általában mindig valamelyik amnesztia-rendelet hatálya alá estek és volt idő, amikor egyszerre száz-kétszáz folyamatban levő sajtóperben szüntették meg ezekre a rendeletekre való hivatkozással a további eljárást.

Az első években egyébként is inkább csak pénzbüntetéseket róttak ki sajtóperekben a román bíróságok, vagy ha elzárás-büntetést is alkalmaztak, úgy ennek végrehajtását, első büntetésről lévén szó, — a büntetőnovella értelmében felfüggesztették, amely tehát csak akkor került végrehajtásra, ha a vétség megismétlődnék. Ettől eltekintve azonban a lapszerkesztőségek *összerombolása* mellett, amilyen esetek Kolozsvárt, Nagyvára-

don, Brassóban stb. fordultak elő, a rendőrségi elővezetéseken, a szigorú megidézéseken, szigurancai és hadbírósági zaklatásokon túl volt számos román bíró, aki bizonyos emberies megértéssel és méltányolással kezelte a sajtóperek ügyét. Egyébként is a román közéleti vezetők nem is voltak annyira érzékenyek a személyi jellegű támadások iránt, még ha azok a legkomolyabb igazságot is fejezték ki, mert habár Erdélyben a régi 1914-es magyar sajtótörvény maradt életben, több a régi királyság területéről idekerült bíró a regáti sajtótörvényt is gyakran tekintetbe vette, amely rendkívül „liberális" volt, hiszen például még a királyi család tagjainak személyi megtámadását is lehetővé tette.

A második korszak.

Új, második és sokkal nehezebb korszak a sajtóperek történetében az úgynevezett *Colfescu-rendszer* életbeléptetésével kezdődik. Ez a régi királyság területéről ide került, hirhedten magyarfaló ügyész, a kolozsvári törvényszéknél működött és valósággal rekordot teremtett a sajtóperek terén. Különös előszeretettel minden sajtópert, államellenes izgatásnak minősített, úgynevezett *irredenta-pernek*. Valósággal vesszőparipája lett az elvakult hazafias szólamokon való nyargalás, többek között az, hogy az erdélyi magyar újságírók óriási összegeket kapnak Magyarországról, hogy minden lehető eszközzel igyekezzenek megbontani Románia belső egységét, illetve megdönteni annak régi határait. Egész könyvtárra-menő gyüjteményt szerzett be a revizionista propaganda kiadványaiból és innen kiragadott állítások erőszakos csűrés-csavarásával és célzatos félremagyarázásával igyekezett elhitetni a román bíróságokkal és közvéleménnyel, hogy *„az erdélyi magyar újságírók fizetett irredentáik és a román nemzet nyilt ellenségei."* *Colfescu* mellett *Ciugudeanu* Marius és *dr. Ilea* Livius ügyészek, *Barbu* hadbírósági ügyész és *Negulescu* hadbíró-alezredes szerepeltek legföképpen a vádak képviselői gyanánt a magyar újságírókkal szemben, akik a maguk vádemelési rendszerével azután egészen iskolát teremtettek Erdélyben. Ezekkel a vádakkal szemben nem volt könnyü a védekezés, hiszen a tárgyalásokon mesterséges valótlanságokkal és hamisításokkal igyekeztek olyan hangulatot teremteni, hogy a bíróság *„érzelmi"* hatások alatt minél súlyosabb ítéleteket hozzon. Megszokott dolog volt, hogy a többórás vádbeszédeken túl, amelyek az elképesztő és többnyire valótlan adatok tömegével szinte agyonfárasztották a bíróság tagjait, úgyhogy azok fizikailag kimerülten voltak kénytelenek ítélkezni. Ilyenkor felvonultatták még a tárgyalásokra a román diákság fizetett tömegeit is, amelyek sokszor tárgyalás közben hazafias tüntetéseket rendeztek az ügyészek mellett.

A magyar újságírók, — köztük sokan a román nyelvet megfelelőképpen nem is birva — állottak rettentő vádak kereszttüzében, feszült légkörben és ellenséges hangulatban a bíróság előtt. Elképzelhető, hogy milyen lélekállapotban lehettek és milyen nagy szükség volt védőik bátor fellépésére, férfias kiállására, kiváló jogi felkészültségére, az újságíró önfegyelmező lélekerejére, hogy együttes erővel tudják megvívni a védelem nehéz harcát.

A sajtóperek történetének vázlatos áttekintésével kapcsolatosan lehetetlen tehát meg ne emlékezni azokról a kitünő magyar jogászokról, akik rendkívül nehéz körülmények között, törhetetlen akarattal és bátorsággal látták el a magyar újságírók védelmét. Ilyenek: *dr. Péterffy* Jenő, *dr. Klein* Miksa, *dr. Szeghő* Imre, *dr. Demeter* János, *dr. Bernád* Gusztáv, valamint és elsősorban *dr. Bartha* Ignác, *dr. Tusa* Gábor és *dr. Patzke* Elemér (Nagyvárad) jelenleg országgyülési képviselők, *dr. Südy* Tibor, *dr. Teveli* József (Szatmár) és sokan mások. Számtalan esetben nagy áldozatkészséggel, önzetlenül vállalták és végezték a sajtóvédelem fárasztó és egész embert követelő feladatát. Az ő jogi munkájuknak, nagyszerü érvelésüknek, bátor beszédeiknek jelentős része van abban, hogy az erdélyi magyar újságírók nem kerültek még nagyobb számban gyötrelmes börtönökbe, vagy nem marasztalták el őket súlyos ítéletekkel, nagy pénzbírságokkal és közigazgatási vegzatúrákkal.

Akik „ültek".

Mégis számos olyan újságíró nevét írhatjuk ide, akik börtönbüntetést szenvedtek az erdélyi magyarság nagy érdekeinek védelmében, akik egisztenciát, családjuk sorsát, jövőjüket tették kockára hivatásuk áldozatos végzésében. Ezek a román börtönök pedig, — még a törvényszéki fogházak is, — (az újságíróknak nem államfogházban kellett ülniök, ilyent a román törvények nem ismernek), a kényelemnek és korszerü higéniának a legkisebb mértékével sem rendelkeztek. Hihetetlenül rossz ellátás, az egészségre káros cellák, fürdőhiány, rendkívül szigorú bánásmód, stb. jellemezte ezeket a börtönöket, ahol a fogoly életét sok mindenféle veszély fenyegette, legföképpen pedig a különböző betegségek, amelyek nem egyszer egész további életre kihatottak.

Még sokkal rosszabb volt a hlyzet a *katonai börtönökben*, ahol a méltányosság és megértés elve teljesen ismeretlen fogalom volt és a bánásmód szinte *kegyetlen*, úgyhogy arról elképesztő dolgokat tudhatnak elmondani azok, akiket balsorsuk

ezekkel ismertetett meg. És igazán csak a véletlennek, vagy a szerencsés körülményeknek tulajdonítható, hogy az alábbi „rab-névsor" nem nőtt az ötszörösére, vagy a hatszorosára, mert ha a *Colfescuk* és társaik mellett nem ülnek ott a bírósági emelvényen emelkedettebb és emberségesebb szellemü bírák: *Pastiák*, *Duncák*, *Zachariák*, *Linzmayer*-ek stb., az erdélyi magyar újságírók túlnyomó többsége nemcsak a törvényjárásnak gyötrő keserüségeit ismerhette volna meg, de magukat az ijesztő börtönöket is.

A rabságot szenvedett magyar újságírók névsora a következő: *Bakos* Aladár (3 hónap, teljesen leülte), *Finta* Zoltán (3 hónap, leülte), *Olajos* Domokos (két ízben körülbelül 6 hónap, majdnem teljesen leülte, csak egy kis részét engedték el a közben életbelépett amnesztiarendelet folytán), *Gredinár* Aurél (10 nap, leülte), *Ványolós* István (3 hónap, teljesen leülte), de rövidebb-hosszabb büntetést töltöttek ki *Arvay* Árpád, jelenleg orsz. képviselő, *Daróczi Kiss* Miklós, *Arató* András, *Papp* János is, utóbbi tulajdonképpen román fiú és *Pop* Ionelnek hívják családi nevén), valamint *Sebestyén* László, *Rajnai* Tibor, *Gyulai* Zsigmond, *Figus* Albert jelenlegi orsz. képviselő, *Zomora* S. János és még többen mások.

Ezekhez a büntetésekhez helyén való néhány tájékoztató megjegyzést füzni. Többen voltak említett újságírók között, akik az 1930-as évi ismeretes romániai népszámlálással kapcsolatosan kerültek sajtóperek vádlottjaiként a bíróságok elé. A népszámlálásnál ugyanis a román hivatalos tényezők minden lehetö eszközzel igyekeztek a statisztikai adatokat a románság számaránya javára meghamisítani. Éppen ezért elsösorban is a *zsidó* vallású állampolgárokat kivétel nélkül mind *zsidó nemzetiségüeknek* igyekeztek feltüntetni, hogy ezáltal is csökkentsék a magyarság valóságos létszámát.

Ugyanekkor az idegenes hangzású magyarok nevét is egyszerüen nem magyarnak, hanem *szlovákuak*, *németnek*, *örménynek* stb. tüntették fel a román hivatalos tényezők, hogy a magyarság szempontjából a statisztika minél kdvezötlenebb legyen és ezáltal egyben diszkreditálni igyekeztek a régebbi magyar népszámlálási kimutatások adatainak megbízhatóságát is.

Ezekkel a nyilvánvaló és soviniszta mesterkedésekkel szemben a magyar sajtó erélyesen felemelte a szavát. Így *Hexner* Béla kolozsvári mérnök, a *Magyar Párt* elnökségi tagja, a népszámlálás alkalmával nyomatékosan felhívta az erdélyi magyar érzelmü zsidóság figyelmét arra, hogy rendíthetetlenül vallja magát továbbra is magyarnak. A felhívás miatt *Hexner* Bélát is perbe fogták és rendkívül sok súlyos természetü zaklatásban volt része, bírósági eljárásban, elítélésben, stb.

Ugyanez a sors jutott a népszámlálással kapcsolatos cikkeik miatt több magyar újságírónak is. Közülük *Bakos* Aladár egy ilyen természetü — népszámlálási adatok meghamisítása és a hirhedt névelemzés ellen irott — cikke miatt szenvedett 3 hónapi börtönbüntetést és 6000 lei pénzbírságot.

Érdekes *Pap* János esete, akit *román származása ellenére* azért ítélt el a kolozsvári hadbíróság mert egy esküt nem tett bírósági tisztviselö nyomorúságos kálváriáját irta meg és azt jellegzetes „kisebbségi sorsnak" nevezte. Ezért a cikkért *két* hónapig ült hadbírósági börtönben. *Gredinár* Aurél esete sem érdekesség nélküli. A kolozsvári törvényszék elnökét, *Andrei* Augustint, bírálta egyik cikkében, mert a törvényszéken nagyszabású visszaélések és sikkasztások történtek, az elnök hatáskörc alatti portareli (végrehajtói) testületnél. Büntetése 10 nap volt és 4000 lei pénzbírság. *Olajos* Domokos egy kolozsvári városházi tanácsülés alkalmával eröteljes óvást emelt amiatt, hogy a törvény rendelkezései ellenére megtiltják ott a magyar nyelv szabad használatát. A kiszabott büntetést neki is le kellett ülnie. *Zomora* S. János azért lett börtönlakó, mert a *Jóestét* hasábjain néhai *Gömbös* Gyula volt magyar miniszterelnök első római látogatása alkalmával ilyen címen irt cikket: „*Nyolc millió magyar imája kísérte el Gömbös miniszterelnököt Rómába.*" A cikk egyes kitételeit a bíróság úgy értelmezte, hogy az erdélyi magyarság nem is titkolt rokonszenvvel és a revizió iránti titkolt reménykedéssel figyeli *Gömbös* Gyula római tárgyalásait.

De hasonló érdekes epizódokat lehetne elmondani a többi sajtóperben elítélt erdélyi magyar újságíró életéből is.

Huszonhét sajtóper együtt.

Jellemzö volt az akkori helyzetre *Botos* János és *Mátrai* János szerkesztésében néhány évig megjelent de időközben megszünt *Friss Hirek* kolozsvári napilap esete. Ez a lap bátor hangon küzdött az erdélyi magyarság érdekeiért és többek között felvetette Erdély *önkormányzatának* kérdését. Ebben az ügyben azután megszólaltatta *Tilea* Viorel volt minisztert, a későbbi londoni követet, aki nem is idegenkedett a gondolattól, illetve a *román-magyar perszonál-unió* gondolata mellett foglalt állást. A kolozsvári igazságügyi hatóságok ismét *Colfescu* ügyész kezdeményezésére nem kevesebb, mint 27 sajtópert indítottak a lap szerkesztöi ellen és a vádlottak sorában *Botos* János mellett ott szerepeltek *Ványolos* István és *Laer* József újságírók és mások, továbbá az úgynevezett *Tizek csoportja*, amely erdé-

lyi fiatal intellektuellekből állott, akiknek a vád szerint volt valami részük ezeknek a cikkeknek megjelenésében, illetve a hírszolgáltatásban. Ennek a *Tizek csoportjának élén Botár* István *jelenlegi orsz. képviselő állott, Szücs* Elemér *és mások társaságában.*

Az egységesített 27 sajtóper tárgyalása sokáig folyt: az ügyben neves román politikusokat hallgattak ki, köztük magát *Tilea* volt minisztert is. De végül is sok-sok zaklatás és tárgyalás után a bíróság felmentő ítéletet hozott, illetve az amnesztiarendelet intézkedéseit alkalmazta. *Botos* Jánosnak és *Mátrai* Jánosnak azonban az ügyből kifolyólag mégis kellett kisebb-nagyobb összegű pénzbírságokat fizetniök.

A pénzbírságok fizetése alól egyébként még igen sok erdélyi újságíró nem mentesült, mert az még a jobbik eset volt, ha ezen az áron megmenekülhetett a súlyosabb következményektől.

A dr. Krener-féle sajtóperek.

A dr. Krenner-féle sajtóperek külön fejezetet alkotnak ebben a teljességre nem is törekedhető, inkább krónika-szerű, vázlatos összefoglalásban. Ezeknek keletkezési története a következő: *dr. Krenner* Miklós 1933-ban az Ellenzékben „*Húsvéti Harangszó*" címen publicisztikai cikket írt, amelyben a magyar és román népek lelki közeledésének gondolata mellett foglalt állást. Azt javasolta, hogy ezt a lelki „hídverést" a szellem emberei kezdjék meg mindkét oldalon. A cikk széleskörű visszhangra talált és sok pro és kontra hozzászólásra adott alkalmat, a két nép kultúrális kapcsolatainak alakulása tekintetében azonban kétségtelenül jó hatással volt. *Colfescu*, illetve előzően *Ciugudeanu* ügyészek mégis *perbe fogták dr. Krenner Miklóst és hosszú ideig tartó bírósági eljárás után, egyhónapi elzárásra, 5000 lei pénzbüntetésre ítélték, ezen felül 3 évre eltiltották az újságírói hivatás gyakorlásától, politikai jogait pedig 5 évre felfüggesztették.* Ez egyike volt a sajtóperekben hozott legsúlyosabb ítéleteknek, amelyekben *Colfescu* ügyész úr valósággal kitombolta magát. Az ítéletet legfelsőbb fokon is jóváhagyták és *már-már úgy látszott, hogy dr. Krener Miklósnak le kell tennie a tollat*, amikor egy időközben életbelépett új amnesztia rendelet kegyelmet biztosított a számára.

Dr. Krenner Miklósnak ezenkívül igen sok sajtópere volt, amelyeket a bíróság egyesített, majd *41 sajtópere közül 4-ben tartotta fenn a vádat*, de végül is pénzbírságok és sok vegzatúra árán sikerült megmenekülnie a börtöntől.

Nagy része volt ebben a kitünő felkészültségü jogászi védelemnek is, *dr. Bartha* Ignác jelenlegi orsz. képviselő, *dr. Szeghő Imre*, néhai *dr. Klein* Miksa és mások nagyszerü jogászi munkájának.

A dr. Krenner-féle sajtóperekkel kapcsolatosan tárgyilagosan meg kell említenünk, hogy a nemrégiben tragikus módon meggyilkolt *Jorga* Miklós volt román miniszterelnök volt az, aki a bukaresti képviselőházban szóvá tette *Vaida Voevod* Sándor kormányzása idején, hogy Erdélyben igen sok magyar újságírót ítéltek el nem mindig helytálló indokok és érvek alapján, de a román államnak nem lehet érdeke, hogy a politikai „mártírok" számát minden eszközzel növelje. Jorga volt az, aki sürgette, hogy ezeknek az újságírók ügyében alkalmazzanak kegyelmet és így jelent meg egy újabb királyi amnesztia, amely dr. Krennert több társával együtt mentesítette attól, hogy a börtönökbe bevonuljanak.

Ezt az igazság kedvéért meg kell állapítani, ugyanúgy, mint azt a másik jellemző álláspontot, amelyet az egyik dr. Krenner-féle sajtóperben bíráskodó *dr. Pastia* nevü törvényszéki bíró tanúsított. Ez a régi Románia területéről idekerült bíró, aki több ízben adta helyes jogi érzékének és emberségességének tanujelét, az egyik sajtóperben kijelentette a vádlott dr. Krennerről, hogy kétségtelenül nyilt nemzeti és politikai ellenfele Romániának, amelynek államrendszerét és társadalmi berendezkedését hibásak és rossznak tartja. Cikkeiből legalább is ez világlik ki állandóan. Mégis az ítélet indokolása szerint felmentést alkalmaz, mert szerinte nem lehet a bíróság feladata annak eldöntése, hogy melyik politikai álláspont és világnézet is a helyes. Mindaddig tehát, míg az ilyen vita elvi síkon folyik, büntetésnek nem lehet helye. Az érdekes indokolású ítélet akkoriban nagy feltünést keltett és sok hozzászólásra adott alkalmat. Persze *Pastia* bírót is sokan támadták a túlzó románok közül.

A Krenner-féle sajtóperekből különböző mellékhajtások is keletkeztek. Így a magyar helységnevek használatának vitája, mert a magyar helységnevek ellen éppen *Colfescu* ügyész kezdett nagy hadjáratot. Ebből kifolyólag többek között *Szentimrei Kovács* Jenöt, *dr. Krenner* Miklóst, *dr. Somody* Andrást, *Gredinár* Aurélt és másokat fogtak perbe, de a román bíróság felmentő ítéletet hozott, kimondván, hogy a magyar lapoknak jogukban áll az idevonatkozó törvény értelmében, a román helységnevek mellett a helységneveket magyarul is írni. Ez a döntés elvi jelentőségü is volt.

Aki félszemével volt kénytelen fizetni.

Az újságírók közül szomorú tragédia hősévé kényszerült lenni *Reményi* Sándor nagyszalontai hirlapíró, aki az ottani állambiztosági hivatal egyik tagjának különböző visszaéléseit tette szóvá lapjá-

ban. Az érdekelt fél nem sokkal ezután ittas állapotban nagy kávéházi botrányt rendezett, ennek során *súlyosan bántalmazta Reményi Sándort, úgy, hogy az a durva inzultus következtében fél-szemét el is vesztette.* Kártérítésről és elégtételről persze szó se volt.

Lapbetiltások és más retorziók.

A lapok és újságírók elleni hajszák és üldözések sorában *meg kell említenünk még a tömeges lapbetiltásokat,* amelyek sokszor csak napokra, néha azonban hetekre, sőt hosszú hónapokra terjedtek és a vállalatoknak, illetve újságíróknak igen nagy anyagi károkat okoztak. Ilyen időleges betiltásokat szenvedtek Kolozsváron: a *Keleti Ujság, Ellenzék, Estilap, Jóestét, Magyar Ujság,* Brassóban a *Brassói Lapok* és a *Népujság,* Nagyváradon a *Magyar Lapok,* a *Néplap, Nagyvárad* és más lapok, Szatmáron a *Szamos* és *Szatmári Ujság,* Aradon a *Közlöny* és a *Hirlap,* Temesváron a *Déli Hirlap* és *Temesvári Hirlap* stb. továbbá számos erdélyi heti és havilap.

A sajtó elleni retorziók még a bécsi döntés körüli vagy utáni napokban sem szüntek meg. Hiszen például *akkor tiltották be a Nagyváradi Magyar Lapokat 15 napra* azért, mert bizonyos adatokat közölt arra nézve, hogy az addigi Románia határai Erdély felé is megváltoznak. És amikor az idevonatkozó cenzúrán átesett és a lapban megjelent közleményt az egyik kolozsvári napilap átvette és közölte *Barbu* hadbíró-ügyész az illető lapot elkoboztatta, a *szerkesztőséget pedig azzal fenyegette meg, hogy összes tagjait a fal mellé állíttatja és úgy végeztet velük.* Ez 1940 szeptember első napjaiban történt. A józan megfontolás tehát még akkor is hiányzott.

A nagy sinfalvai per.

Az egyik legnagyobb tömeg-sajtóper a sinfalvai események nyomán robbant ki. Néhány évvel ezelőtt egy revizió-ellenes és mesterségesen megrendezett gyülésről hazatérőben a Torda-megyei *Sinfalva* (Cernesti) és *Borrév* községekben, valamint *Tordán* az erőszakosan felbujtogatott román falusiak tömege rettentő rombolásokat és pusztításokat vitt végbe. Nagyszámú magyar vagyonát tették tönkre, embereket bántalmaztak és a két község, illetve Torda magyar lakói, borzalmas órákat éltek át. A rombolás és vandalizmus nyomán a kolozsvári és a többi erdélyi magyar lapok is hatalmas cikkekben és helyszíni tudósításokban számoltak be a rémségekről. Elégtételt követeltek az indokolatlanul és durván inzultált magyarság számára és messzemenő vagyoni kártérítést, ami elenyésző kis részben, azután éppen a cikkek hatása alatt meg is történt.

A sinfalvai események hullámrezgései a világ közvéleménye elé is eljutottak és a revizionista propaganda számára „jól felhasználható anyagot" jelentettek. *Colfescu* viszont a cikkek miatt *egyszerre tíz kolozsvári újságírót fogott perbe. Ezek a következők voltak: Végh* József, *dr. Zágoni* István, *Szász* Endre, *Szász* Béla, *Szentimrei Kovács* Jenő, *Olajos* Domokos, *Walter* Gyula, *Bakos* Aladár, *Zomora* S. János, és *Kovrig* Károly (tordai tudósító). A nagyszabású perben többek között tanúként kihallgatták *dr. Boross* György unit. püspököt, *dr. Gál* Miklóst, Torda akkori országgyülési képviselőjét, *dr. Hatieganu* Emil volt minisztert, *Arkossy* Tamás unit. esperest és másokat. *Colfescu* ügyész minden lehető eszközzel igyekezett a vádlottakat befeketíteni, a legveszedelmesebb irredentáknak, hazaárulóknak és politikai agitátoroknak tüntetve fel őket, akik hatalmas összegeket kapnak Magyarországtól azért, hogy minden eszközzel próbálják megdönteni Románia biztonságát, akik szerinte mesterségesen megrendezték ezt az egész hadjáratot. Ezért *10—20 évi kényszerbüntetést kért az összes vádlottakra.* A tanuvallomások azonban súlyosan megdöntötték az ügyész soviniszta elfogultságból született és mesterséges hangulatra épített fantasztikus vádjait. Kiderült, hogy *a rombolások valóságosan megtörténtek,* még ha a román sajtó igyekezett is azokat hol letagadni, hol úgy feltüntetni, mint amelyeknél a magyar lakosság „kihívó és izgató magatartása" idézte fel a „jogszerü megtorlást", mert a román sajtó beállítása szerint „a magyar falúsiak csúfolkodtak volna a revizióellenes gyülésről hazatérő békés románokkal". Hiába mondott tehát Colfescu ügyész többórás, valótlanságoktól hemzsegő vádbeszédet, hiába vonultatta fel a tárgyalásokra a hazafias tüntetéseket rendező román diákságot, *a bíróság végül is kénytelen volt belátni, hogy a magyar újságírók ezúttal is csak a valóságot és az igazságot írták meg.* Végtére is tessék-lássék módon egyenként *2—2 czer lei* pénzbírságra ítélték el az összes vádlottakat. Az ügy fellebbezés folytán a tábla elé került, ahol *dr. Ilea* ügyész Colfescu sugalmazására újból megkísérelte az előzően hangoztatott fantasztikus vádak feltámasztását, a vádak részletes újratárgyalását és bizonyítását és a szigorú elítéltetést. De a védelem is résen állott, sőt sikerült kimutatnia azt is, hogy egy közben megjelent rendelet folytán az egész per amnesztia alá esik. Az ujságíró-vádlottak tehát megszabadultak a további súlyos következmények lehetőségétől.

A sinfavi eseményekkel kapcsolatosan még *Rajnay* Tibor, *Gara* Ákos, *Dénes* Sándor, *Dénes* József, *Manyák* József és mások ellen is vádat emeltek a kolozsvári és vidéki ügyészségek, de ezek a perek végül szintén felmentéssel végződtek.

Mit jelentett a 22 évi sajtószolgálat.

Még sok érdekes dolgot lehetne elmondani az erdélyi magyar újságírói sajtóperek történetéből. Ezek a szemelvények azonban már eléggé áttekinthető képet adnak arról, hogy *mit jelentett 22 év alatt becsülettel betölteni a hivatást és őrt állani a végeken*, a rendeletek, a szigorúbbnál szigorúbb utasítások és törvények, legfőképpen azonban az ügyészi elfogultságok és rosszhiszeműségek keresztttüzében. Ezekből nemcsak a sajtó hivatásszerű munkásainak jutott ki, hanem a magyar közélet sok kiváló vezetőjének is. *Dr. Jakabffy* Elemér, volt országgyülési képviselő, a Magyar Kisebbségi Szemle szerkesztője bizonyos statisztikai kimutatások közlése miatt, *dr. Roska* Márton jelenlegi kolozsvári egyetemi tanár magyarországi történelmi szaklapokban való közreműködése és ezzel a „revizionizmus elősegítése" címén, *dr. Bíró* Vencel jelenlegi kolozsvári egyetemi tanár, kegyesrendi rendfönöki címének használata miatt, *dr. gróf Bethlen* György jelenlegi titkos tanácsos az Erdélyi Magyar Párt volt elnöke és országgyülési képviselő egyik választási programmbeszéde nyomán kerültek szintén a bíróság elé. Ezt a névsort is még szélesre lehetne tágítani.

Vázlatszerű összefoglalásunk inkább nemzetpolitikai kezdeményezés akar lenni abban a tekintetben, hogy *magyar nemzeti kötelesség volna az erdélyi sajtóperek történetére vonatkozóan minden adatot pontosan összegyüjteni és krónikaszerűen összefoglalni*, mert ez az anyag Erdélyhez való örök történelmi jogunkat újabb bizonyságokkal támaszthatná alá. Bizonyítaná elsősorban is azt, hogy *Erdély igazi lelke mindig magyar volt*, az a bátor, férfias és becsületes magyar lélek, amely az erdélyi magyar újságíró hivatásában és munkájában a megszállás fájdalmas 22 éve alatt örökké kifejezésre jutott a tömegek érzését és érdekeit fejezve ki és bizonyítaná azt, hogy *Erdély magyarsága sohasem akart mást, a kényszerű román uralom alatt is, csak mintaszerű közigazgatást, kötelességtudó és lelkiismeretes tisztviselőket, emberies bánásmódot, sajtószabadságot, legfőképpen pedig — igazságot.*

Magyar igazságot, amely a keleti és erdélyi országrészek újbóli visszaszerzésével legalább részben már érvényesült is, de amelynek a jövőben még fokozottabban és még teljesebben kell érvényesülni.

(1941. — Kolozsvár.)

R. BERDE MÁRIA

Erdélyi Ballada

Zászlók virágoztak a háztetőkön.
Az ifjú Isten járt alattuk, a megszabadított Szabadság.
Mámorosan, boldogan, szárnyasan járt
Negyvenkilencnek tavaszán.

Enyed akkor Kolozsváron lakott,
A Farkas-utcai kollégiumban,
S nagyanyám is, hét apró gyermekével.
Kegyelemkenyér: keserű.
Kegyelemköntös: horzsol.
Kegyelem-ágyon az álom sem nyugalom.
De nagyapám azt mondta:
— Semmiember, ki panaszt s könnyet ejt ma földi limlomért.

Álmukban mégis, a gyermekek felsírtak néha.
Kicsi kanalát kérte egyik, sikoltott a másik:
— Anyám válláról ne húzd le a bundát!
És dédanyám, a halál küszöbén már, sokszor rebegte:
— Mikor indulunk haza innét?
Csak álmodtuk, hogy porig égett a ház, a mi házunk.

Feketét hordott minden enyedi.
Mégis, ha jönni látták nagyapámat,
Az ámbitusra elébesiettek és felragyogtak.
Ő csillagfényű szavakat hozott:
— Isaszeg. Tokaj. Branyiszkó . . .
S egyszer Kossuthtól jött a hírrel:
— „Kossuthot sírni láttam Enyedért!"

De májusban, harsány zászlók alatt
— Melyek mint vadult szárnyak csattogtak fent a szélben —
Egy délelőtt oly csendben jött haza.
Az ajtót maga után behúzta:
— Küldd ki mind a hetet, fiam.
S utánuk bámult árnyékos szemekkel . . .
— A haditörvényszék beszólított
Maga közé három polgárszemélyt.
Beválasztottak vérbírónak, asszony.

— Ítélni élet és halál felett?
— Még ma.
— Kiről?
— Stefan Ludwig Roth. A szászok vezére.

— Károly, te bánkódol.
Csak felnézett nagyapám és megint le.
Szemöldöke összébb szaladt.
— Akkorát vétett?
— Mondják, ő felel, hogy népe a császárnak eszköze.
Mi tudjuk, mi a császári parancs.
Isten, mikor meghallja, vére fagy.
— Novemberben garázda kézre ment ezüstöm. ékszerem . . .
Ezüstöm, ékszerem, mind a császár nevében.
Januárban, mint farkas kölykivel,
Oly fagyban bujdokoltam, hogy a könnyem
Ha földrehullt, kopogott, mint a gyöngyszem . . .
Dehát nem jogainkért harcolunk most,
Hanem hogy szem legyen szemért és fog legyen fogért?!

— Ellene dolgozott az uniónak.
— Máskép akarta, mint mi. Hátha ő úgy hitte jónak?
— Ki most máskép akar, az hazaáruló.
— Mégis: ember. Pap is, családos is.
— Pecsét van már sorsán.
— Akkor ne menj az ítélethozásra.
— Pilátusként megmossam a kezem?
— Hát menj, s a bosszút lágyítsd irgalomra.
S ha nem tudod, mondj egyedül nem-et.
— Leköpnek, mint gyávát.
— Csak a vér szennyez.
Az ellenfélnek vére nem.
— Az is, ha nem csatában freccsen. Szégyen
Fegyvertelennek osztani halált.
— Reájaszolgált.
— De te szomorú vagy, Károly fiam.
— Hallgass . . .
— Ölelj magadhoz. Érted, mit izen jövendő sarjad?
„Hét földönfutó testvér közé hadd jöjjek nyolcadik földön futónak,
De soha gyilkos apa gyermekének!"
Eredj, tégy jó szót Stefan Ludwig Rothért.

És a küszöbön nagyapám kiejtett egy jámbor „úgy legyen"-t.

De mi egy ámen szélviharral szembemondva?
És részeg volt már a Szabadság-isten,
Tetszett neki a zászlók vérpirosa.
A kegyelem fehérét megtagadta,
S a remény zöldje feketére égett.

Koromesztendők, pernyeévek.
Romok közé, de hazatért Enyed.
Romokon nőtt, mint fű, de nőtt az ifjúság.
Tizenegyévbe fordult a nyolcadik fiú.
Lánghajú, nyughatatlan kéneső.

Szája tüzes kemence, a szó belőle szikra.
Mint fáklya járt az emberek között.
— A Szabadság hagyta őt zálogul, — mondotta néha nagyapám.
A többi gyermek félgond, félremény.
A nyolcadik ígéret, bizonyosság.
Az Isten ennek sokkal tartozik, Isten ezért még megfizet.
Mire ez felserdül,
Feje fölött ki kell nyílni a behúnyt csillagoknak.

Tüzet a víz: a nagypatak oltotta ki.
Nagyapám rárogyott holttetemére.
— Keresztyén voltál már az anyaméhben.
Irgalmat akartál s az Isten
Nem irgalmazott népednek s neked.
... Öklöt emelt az égre.
De nagyanyám kezét s átkát lefogta.
— Jó, hogy irgalmas volt s hogy irgalmat parancsolt néked is.
Hogy bírnók elviselni most halálát,
Ha hinnünk kéne, hogy ez a halál
Szemet szemért, fogat fogért s hogy mivel ítéltél,
Hát most ítéltettél te is?
Így jó, így: vissza sohase véteni
Császárinak, szásznak, románnak, senkinek,
És Istennek is megbocsátni tudni,
Hogy amit rádmér, azt ne kaphasd büntetés,
Csupán meg ne szolgált kereszt gyanánt.

S a bibliában, a halott nevéhez,
Ahogy szokás, beírta reszkető alázat:
„Isten adta. Isten elvette.
Szentséges szent neve áldassék érette."
S külön találtam ott még egy igét
Erdélyi vigaszul:
„Boldog, ki keresztjét meg nem érdemlette."

1929. augusztus.

BESENYŐ SÁNDOR

A romániai szórvány-magyarság sorsa

A szórvány nemzetiségek sorsa sivár és keserű különösen, ha idegen és amellett ellenséges környezetbe kerülnek.

A romániai magyarság sorsa egyáltalában nem indult szórvány-magyar rendeltetésnek. Készülő munkámban kimutatom, hogy a moldvai terület a *Szeret* és a *Kárpátok* közt ősmagyar terület, amelyen a magyarság előbb volt ott, mint a románság s amíg a körülmények csak engedték, rendkívül nagy kultúrális teljesítményt tudtak felmutatni az ottani magyarok.

Sajnos a szórványmagyar, illetve kisebbségi szórványmagyar sors Mátyás király, de főleg a mohácsi vész után keserű életrésze lett ezeknek a magyaroknak, akik megfogyva s talán még meg nem törve ezeregyszáz esztendeje tartottak ki magyarságuk mellett s nem rajtok múlott, hogy a Kárpátok túloldala is nem a Nagy-Magyarország szerves egysége lett, bár — amint említettem — annak indult, s ha megvalósulhatott volna, nem úgy hevertük volna ki a török pusztítást sem, ahogy az tényleg történt.

Bevezetőül még egy megjegyzést szeretnék tenni. *Ignácz* Rózsa legújabb munkája, a „*Moldovában született*", foglalkozik a moldvai magyarság problémájával. A szerző művének irodalmi értékéhez nem kívánok hozzászólni, ezt megteszik a hivatottak. Mint egyéni élményt csak azt szeretném megjegyezni, hogy élvezettel olvastam a művet, mint irodalmi terméket. Moldváról, illetve a moldvai magyarságról mint teljességről nyujtott képe azonban nem fedi a valóságot. *Ignácz* Rózsa csak a világháború után Moldvába került renegát és társadalmilag kisiklott magyar képét adja, de egyáltalán nem adja a magyarsághoz ezeregyszáz éve hű magyarok arculatát. Pedig megérdemelnék a moldvai magyarok akár *Herczeg* tollát is. Nincs a magyar nemzettestnek még egy olyan elhagyatott és üldözött ága, mint a moldvai magyarság. Nem annyira ők feledkeztek meg a magyarságról, mint inkább az összmagyarság, a magyar nemzet ő róluk. Nincs még a magyar dalkincsnek oly megható és a magyarság iránti hűségnek kifejezőbb éneke, mint a moldvai magyarságé, amely töretlen magyar érzéssel kesergi:

Halljuk, még áll Magyarország.
Istenem, bár Te is megáldd!
Hogy rajtunk könyörüljenek,
S elveszni ne engedjenek.

Benne van ebben az énekben a legnagyobb örömük kifejezése, az a boldog hír, amit talán a mohácsi vész menekültje, vagy Rákóczi bujdosója s majd a negyvennyolcas felkelés utáni száműzött honvéd által elvitt szomorú hír helyreigazításaként juttattak el hozzájuk az új jövevények, hogy *mégis áll Magyarország*, akármennyire meggyötörték, talán egy időre le is tiporták, de a magyar élniakarás, a magyar államalkotó erő győzedelmeskedett a halál fojtó hatalmán, az ellenség pusztító förgetegén.

Tudják, nagyon is tudják százados tapasztalat alapján, hogy sorsuk csak akkor fordul jóra, ha Magyarország ép s erős. Azért egyedüli s legfőbb imájuk és óhajuk, hogy viruljon az anyaország, s a Kárpátokon innen ne feledkezzenek meg róluk, hanem rajtok segítsenek. Hányszor tört meg azonban ez a mélabús dal, a moldvai magyarság legszebb éneke és imája a Kárpátok gerincén. Nem a zord hegyek akasztották meg útjukban azt, mert a keleti Kárpátok nem elválasztó vonal, hanem összekötő erő a magyarság életében, a Kárpátokon túli s inneni magyarság egyesítésére. A Szerettől a Lajtáig a legtökéletesebb geopolitikai egység áll fenn s csak a magyar belviszály

és a keletről állandóan reánkzúduló különféle összemorzsoló erő szakította meg ezt az egységet, amelynél szebb és tökéletesebb alig van még a földtekén.

Az ó-romániai ősmagyarság.

A honfoglaló magyarság egy jelentékeny része, a Bulgáriából visszavonuló magyar hadak *Levente* vezetésével a *Szeret* alsó folyásánál igyekeztek a folyó völgyében felfelé haladni, mert hallották, hogy Árpád is otthagyta *Etelközt*, mivel az előrenyomuló besenyők veszélyeztették ott létüket. A *Pruth* felső folyása felé törekvő *Árpád* seregének egy része bizonyosan átkelt a Pruth és Szeret felsőfolyásának sekélyebb medrén s rövidebb úton sietett a pannóniai síkságra, amelyet már ismert kétszeri hadjáratából. A Szeret s a belőle a Kárpátok felé törő *Tatros*, *Moldva* és *Beszterce* völgye azonban nagyon is alkalmasnak bizonyult arra, hogy a seregek egy részét befogadja, élelemmel lássa el s számukra védelmet nyujtson. Bíztatólag hatott erre a hun ivadékoknak, a magyarrokon hunoknak, akiket *székelyeknek* hívunk, barátságos szomszédsága.

Hogy az ősmagyarok megtelepedtek az említett vidéken, bizonyítja a többek között az, hogy még ma is a magyarok a legtermékenyebb völgyeket lakják, márpedig ezt a területet az ősfoglaló szokta magának megtartani. A később jövő román elem csak a hegyekben talált már szabad települési helyet.

Azonfelül számos ősmagyar név szerepel a moldvai helységnevek közt. Mindenek előtt a magyarok egyik főistenének Ármánynak a neve: *Ármányfalva*. Maga *Árpád* is két helységgel s egy patak névvel szerepel Ó-romániában. Ezen felül azonban a *Bors*, *Turul*, *Gyula*, *Baja* és *Almos* stb. ősmagyar vezérnevek is előfordulnak. *Baja* város lakói még *Bandini* idejében is, 1647-ben, tartották a hagyományt, hogy városukat a honfoglaló *Gyula* vezér alapította.

Számtalan olyan név fordul elő továbbá Moldvában, amelyek az egész ősfoglalási magyarországi területen szerepelnek: pl. *Almás*, *Arnót*, *Ágas*, *Bugac*, *Bors*, *Kalota*, *Köves*, *Temes*, *Kut*, *Korlát*, *Farkas*, *Fót*, stb. A moldvai 250 magyar származású helynevek gyüjteményében, amelyet a közeljövőben megjelenő művemben közreadok, ez az anyag bőven lesz ismertetve és magyarázva.

Ha már a helységneveknél tartunk, meg kell említeni azt a jelenséget is, hogy a számos magyar helynév közül nem találunk szentről elnevezett falut Moldvában. Márpedig ha a moldvai magyarok csak a kereszténység felvétele után (k. b. a XIII-ik század elején) települtek volna le Moldvában, főleg mint határőrök, akkor épp úgy mint a székelyek, a szentekről nevezték volna el falvaikat. Kivételt csak a *Dnyeszter* környéki, négy falu képez, azonban azok alapítási idejét ismerjük. A huszita menekültek alapították őket.

A moldvai magyarok ősisége mellett bizonyit az a *Bákó* környéki hagyomány is, hogy a szomszédos hegyormokon áldozták fel a magyarok ősei a fehérlovakat. Ez a hagyomány szintén a pogány korból származik. A bákóvidéki magyarságnak mai helyén kellett lenni a kereszténység felvétele előtt.

A moldvai magyarság nyelvében találunk olyan ősi elemeket, hangtani, szókincs és nyelvtani szempontból, amelyek megegyeznek a legnyugatibb magyarságnál előforduló ősi nyelvi sajátságokkal. Kölcsönzésről vagy ráhatásról itt szó nem lehet, amiért is az ősiség adja e jelenség egyedüli elfogadható magyarázatát.

A 250 magyar helynéven kívül találunk még számos magyar hegy és folyónevet. Nemcsak a magyar határ közvetlen szomszédságában, hanem egészen a Szeretig. S ezek nemcsak szórványos jelenségek, hanem igen elterjedt területen meg vannak, s egyes vidékeken egyenesen többséget alkotnak. A másnevű hegy és folyónevek csak kicsiny mértékben románok, inkább szlávok.

Az Aba Sámuel esete is bizonyíték a magyaroknak a honfoglalás előtti moldvai településéről. *Anonymus*- és *Kézai*nál találkozunk avval a följegyzéssel, hogy a magyarokkal *Ed* és *Edumér* vezér öt más társukkal, valamint népükkel bejöttek Pannóniába. Ed leszármazottja a Mátrában földet kapott, s ő alapította az Aba nemzetséget. Kézai azt is tudja, hogy nem mind a két testvér jött be Magyarországba, hanem az egyik Moldvába maradt atyjánál. Márpedig Moldvában a Tratos és Tázló összefolyása mellett van egy *Edumér* helység, amelyről okiratok is tanuskodnak. Aba Sámuel tehát többszöri uralkodói kisérlete után egyszerűen rokonaihoz ment vissza Moldvába, ahol őket meg is szervezte s hadat viselt velük.

A moldvai magyarságot II. Endre idejében katonailag és közigazgatásilag is megszervezték. II. Endre elővédül szánta Moldvát. A lovagok nem bizonyultak magyar szempontból megbízhatóknak, s így a székely szervezetekkel eszközölte *Moldva* és *Havasalföld* egy részének katonai megszervezését. Ennek a szervezetnek maradványa a mult század közepéig fennálló részes intézmény, ami kb. a székely közbirtokosságnak felel meg. A szabad birtokosok zárt községeket alkottak, amelybe se a főnemeseknek, se a pór népnek bemenni nem volt szabad. Törvényhozási, közigazgatási kiváltsá-

gokat élveztek ezek a részes nemesek. Még a fejedelem sem csorbíthatta meg jogaikat. Ha megmerte csorbítani, ellenállásra talált. Egy ilyen ellenállás pl. 1801-től 1817-ig tartott, mikor is a részesek nyertek. Kimondta a moldvai fejedelmi tanács, hogy a részesek jogaikat még abból az időből kapták, amikor a moldvai fejedelemség meg sem volt alapítva. Ezért a fejedelemnek jogaikat megcsonkítani nem szabad. A részesek megoszlása megyék szerint szintén amellett tanuskodik, hogy magyar származású nemcsak az intézmény, hanem annak tagjai is. A magyar határ mellett fekvő megyékben ugyanis a részesek a lakosság 25—63 százalékát képezik. Kivételt csak az a három megye képez, amelyet nem köt össze Magyarországgal sem hágó sem szoros *(Neamț, Buzău* és *Dâmbovița)*. A távolabb eső megyékben a részes lakók arányszáma csökken, s az egész messze eső megyékben a zéróra zsugorodik össze. A mai magyar falvak is részes falvak, kivéve a későbbi székely telepeket. A részes falvak nagyobbára nem román nevűek, számos magyar nevű fordul elő köztük s nagyobb részük csángó-kun eredetűek.

Ezen közjogi szervezeten kívül alkottak a magyarok vallás-erkölcsi és kultúrális központokat. is. *Jorga* szerint a legtöbb román várost az Erdélyből jött „idegenek" alapították. Emellett a legrégibb időben püspöki székhelyek is létesültek Ó-Romániában. Milkovban (Moldva déli részén) már 1227-ben létesült püspökség. A püspökségek voltak a középkorban a kultúrális központok. A székely és ősmagyar moldvai elem hamar megnyerte a kereszténységnek a kunokat, sőt a románok egy részét is. 1374-ben a románok is kérnek már külön püspököt. Nyilván olyan sokan voltak már katolikusok, hogy külön kultúrközpont felállítása jogosultnak látszott. Moldvában egyenesen azzal bujtatták fel az orthodox papok a fejedelmet, hogy ha nem írtja ki a magyar szerzeteseket, akkor rövidesen egész Moldva a pápa hitére tér. A fejedelem igazán román módra végzett evvel a veszéllyel. Leromboltatta az összes moldvai katolikus magyar templomot, a magyar szerzeteseket elűzte, s a magyarokat vadul üldözte.

A magyarok azonban ennek ellenére is újból és újból talpra állottak, különösen akkor, amikor az anyaország hatalmas volt (Nagy Lajos és Mátyás király idejében). Új és új püspökség létesült. 1381-ben *Szeredvásár*on. Ez a püspökség 60 évig állott fenn. Majd 1381-ben *Curtea de Arges*-ban (Havasalföld fővárosa). 1423-ban Moldvabánya-i püspökség létesül. 1518-ban a Tatrosi. Ez a város a magyar szellemi élet központja volt. Már a püspökség megalakulása előtt lefordítják a bibliát magyarra. Ezt a fordítást 1466-ban lemásolta *Németi* György, ami a *Müncheni kódex* néven ismeretes. Mihelyt Moldvára nyugodtabb idők következnek, a legnagyobb magyar központ, *Bákó* is megalkotja püspöki székhelyét. Ez a központ valóságos egyeteme volt a moldvai magyarságnak. 1531—72 közt magyar vezetés alatt állott a bákói ferences kolostor is, ahol 10 szerzetes is működött.

A mohácsi vész után összeomlott Magyarországgal leáldozik a moldvai magyarok napja is. Kiveszik a vezetést a magyar emberek kezéből. Idegen püspökök és papok lelketlen vezetése mellett a moldvai magyarság valóságos lelki nyomorba süllyedt és kimondott üldözést kellett kiállania. A mélyen vallásos nép megrendült hitében s lassan-lassan nemcsak hitét vesztette el, hanem nemzetiségileg is beleolvadt a környező románságba. Róma egy ideig még figyelembe vette, hogy a magyarság pusztulásával pusztul a katolicizmus is a Kárpátokon túl. A pápa sürgette is, hogy a papok tanuljanak meg magyarul. Sajnos ezt a parancsot nem teljesítették. A román vajdákat könnyű volt rávenni, hogy a magyar papokat tiltsa ki fejedelemsége területéről. Különben is magyar pap kevés akadt, aki Moldvába ment volna, mert az anyaország is szűkölködött bennük. A protestánsok meg egyáltalán nem tudtak teret nyerni Ó-Romániában. Protestáns telepek csak a későbbi bevándorlással keletkeztek: Moldvában *Szászkúton*, s *Andrásfalván*, Havasalföldön *Kálvin* községben, s később még több helyen.

A múlt századdal aztán a katolikus egyház vezetősége teljesen magyarellenes állást foglalt el. Az az elv kerekedett felül, hogy a katolikusokat románná kell tenni, hogy így a katolikus vallás ne legyen nemzetiségi s főleg ne magyar vallás, amint azt Moldvában általában hívják, hanem román vallás, hogy így a románok katolicizálása erre az alapra épülhessen. Ilyen szellemben nevelték az új katolikus papságot úgy a lengyel jezsuiták veztése mellett Jászvásáron, mint Halaucsestben a minoriták. A bukaresti püspökség is magáévá tette ezt az elvet. A bukaresti egyházmegyéből kitiltják a magyar ferenceseket. A Szent László társaságnak sikerül még egy néhány hitközséget megszervezni, templomot és iskolát építeni, de a világháborúval azok is megszünnek.

Csupán egy-két magyarul tudó papnak sikerül még működést biztosítani, de sem egyházközséget, se plébániát nem tudnak felállítani.

A protestánsok sokkal sikeresebben szervezkednek. Egyházközségeik, magyar papjaik, templomaik, iskoláik és szervezeteik áldásos működést fejtenek ki s igyekeznek megtartani a magyarságot a magyar faji egységben.

Mennyi magyar volt Ó-Romániában?

Hogy mennyi volt az ősmagyarok száma, akik még a honfoglalás előtt telepedtek le Moldvában, azt nehéz meghatározni. Hogy azonban 250 helységnek magyarok adtak nevet, elég beszédes bizonyítéka annak, hogy nem voltak kevesen. A Szeret és a Kárpátok közti terület hegyei, folyói és helységnevei, ezek az őstelepülési helyek, nagyrészt magyarok. Nem lehettek kevesen mert a kúnok nagy számát is ők s nem a románok vonták hatáskörükbe. *A negyvenezer Magyarországba költözött kun a tatárjárás előtt már nagyrészt magyar volt.*

A moldvai magyarság sorait a tatárok nagyon megritkították, de az állandó kivándorlás pótolta a ritkulást. Már az Árpádházi királyok idejében meg kellett tiltani a kivándorlást, mert oly nagy méretet öltött. A termékeny s magyarlakta területek nagyon csalogatták a Kárpátokon inneni magyarságot.

Nagy Lajos idejében Laczfi hadával számos magyar ment ismét Moldvába, amiről a román krónikás Miron *Costin* is tanuskodik. Mátyás király idejében a kiűzött husziták kerestek menedéket Moldvában. *Báthory* István és *Drágffi* erdélyi vajdák túlkemény kormányzása az önállóságukra büszke és féltékeny székelyeket arra kényszerítette, hogy a szomszédos földeken keressenek új hazát.

A madéfalvi vérfürdő után a székelyek belátták, hogy új uraik semmiképen sem tartják tiszteletben a magyar élet ekszponenseinek jogait. Álnokul lemészárolják a tárgyalásra felkért székely képviselőket. Seregestül özönlöttek erre a székelyek a hegyeken túlra. A moldvai magyarság számát szaporították a bujdosó kurucok és a negyvennyolcas menekültek is. A háború után szintén nagyszámú magyar, de különösen székely keresett megélhetést a „Regátban."

Bennünket most az érdekel, hogy mennyi lehetett a magyarok száma Ó-Romániában az idők folyamán? A mai *Buzău* és *Prahova* megyék egy része *Székely* megyét (Săcuesc) képezte egészen 1845-ig. Bizonyos hogy ennek a megyének a lakosai nagy többségben székelyek voltak. A többi megyékre vonatkozólag nincsenek ilyen biztos adataink. Annyi azonban bizonyos, hogy nagyobb magyarlakta területek voltak *Havasalföldön* is, mert 1783-ban a fejedelem külön ispánokat helyezett a magyarok élére, hogy a dézsma behajtásáról gondoskodjanak s a jogtalan támadásoktól megvédjék őket. Bár az utóbbit nem nagyon eszközölhették, mert maga a fejedelem is megcsapatta — Jorga tanusága szerint — a Hosszúmezei (Câmpolung) városbírót, mert kitartott katolikus hite és magyarsága mellett. Mindenesetre, ha püspökséget állíttattak fel számukra, akkor a számuk nem lehetett jelentéktelen.

Pontosabb adataink vannak már Moldva területére. A legrégibb adatunk *Brutti* Bertalantól származik. Ő 1587-ben a lengyelországi pápai nunciushoz fordul a katolikusok gondozása érdekében. Jelzi, hogy számuk átlag tizenötezer. A moldvai katolikusok majdnem kivétel nélkül magyarok voltak. *Sánta* Péter vajda által készített kimutatás Moldva lakosait illetőleg 1591-ből való. A moldvai lakosok száma 47.167 lélek volt. Tehát a magyarok száma 1591-ben a lakosság egyharmadát tette ki Moldvában. *Pray* egy megjegyzése is ezt igazolja még a későbbi időkre is. Azt mondja ugyanis, hogy Moldvában annyi a magyar, hogy azok nem jöhettek Erdélyből, mert akkor Erdélynek egészen ki kellett volna ürülni.

Kevéssel Pray előtt egy román történész megállapítja, hogy Moldva lakói, amennyiben a paraszti osztályt vesszük figyelembe, *oroszok* (Besszarábiában és Bukovinában) és *csángó-magyarok* (a Szereten túli hegyektől a Kárpátokig).

1779-ből ismét vannak adataink, amelyeket összehasonlíthatjuk a magyarok számával. Ebben az időben az osztrákok összeírást eszközöltek azokban a megyékben, ahol különben a magyarok is élnek. Egyben a jászvásári osztrák konzul a magyarok számát is megadja ebből az időből. A 33.476 családfő közül 6.000 magyar. *Tehát a magyarok 1779-ben az összlakosság egyötödét teszik ki Moldva területén.*

Számszerinti adatok ettől az időtől kezdve már inkább állanak rendelkezésünkre. 1812-ben *Berardi* 23.000-re teszi a magyarok számát. 1830-ban *Lippa* konzul 50.000-re. 1839-ben *Petrás* 57.300-ra. 1900-ban *Weygand*, tehát nem magyar ember, 73.100-ra becsüli őket. *Domokos* 1929-ben 90.660-ra.

A legutóbbi román népszámlálás alapján 120.000-re becsülhetjük a moldvai magyarokat a bukovinaikkal együtt: bár *Vida* Péter 200.000-re teszi számukat.

Ha ugyanis az 1806-os *Bocskor* István által adott számot vesszük alapul, akkor még Vida Péter adatai is kicsinyek. A természetes szaporulat alapján ugyanis azóta a moldvai magyaroknak 300.000-re kellett volna felnövekedniök. Ezt vallotta az egyik jászvásári egyetemi magántanár is, a tanároknak adott egyik nyári kurzuson.

Mi okoz bizonytalanságot ebben a kérdésben? A románság kegyetlen magyarüldözése. Az állami közegek s velük karöltve az egyháziak is tűzzel-

vassal pusztítják a moldvai magyarságot. A magyar nyelvet kitiltották a templomból, a községházáról, s az iskolából. A magyar falvakba nem adtak iskolákat. A háború után pedig nagyon jó iskolákat adtak e helyeken, de még csak a magyar ABC-t sem tanítják bennük. A moldvai kultúrzóna sokkal szigorúbb és fájóbb, mint a székelyföldi volt.

A román statisztikában eddig nem is szerepelt a moldvai magyarok száma. Az 1930-as népszámláláskor azonban már nem lehetett ezt a tételt elhanyagolni, mivel számos a háború után Moldvába költözött magyar volt ott. Ha tehát ezeket nem veszik fegyelembe, akkor túlságosan kiáltó lett volna a hamisság. Kiadták tehát az utasítást a moldvai magyar falvakban, hogy a régi magyarokat nem szabad magyaroknak beírni, de a háború után átköltözötteket igenis be kell írni. Igen ám, csakhogy az ilyen utasításokat nem lehet publikálni s nagyon óvatosan kell kiadni őket, nehogy nyilvánosságra kerüljenek. Csakhogy valahol hiba történt a számítások körül.

Vannak a moldvai magyaroknak olyan helységei, amelyek a magyar csoportoktól egy kissé távol esnek. Ezek az úgynevezett periferiális s az igazi értelemben vett szórványmagyarok. Ezekről a románok közt elszórt magyarokról nemcsak a románok, hanem a magyar utazók és néprajzi kutatók is azt a megállapítást tették közzé, hogy már majdnem teljesen elrománosodtak. Így azt vélték a románok, hogy ezektől nem kell már félni, úgyis románoknak vallják magukat. Ilyen helyeken elmaradt az említett utasítás. S mi történt? A román statisztikai adatok közt ezek a falvak szerepelnek mint magyarok. Számuk 23.894.

Csakhogy ezek a magyarok a moldvai magyarok számának igen kis töredékét képezik. A moldvai magyarok száma legalább négyszer olyan nagy. Hogy a román statisztika hamisított, az bizonyos. Ugyanis a Bákó vidéki magyarságról elképesztő dolgot állít. Azt mondja róluk, hogy 13.999 magyar anyanyelvű közül csak 8.497 magyar származású. Mi van a többivel? Az 5.502 magyar anyanyelvűvel? Csak nem a túlnyomó magyar környezetben lettek magyarrá ezek a szegény renegát románok? Ha így van, akkor hol van az a túlnyomó magyar többségű terület? Ugye-ugye román statisztikus urak, mégis csak baj van a román statisztikával. Hazudni ugyanis nagyon nehéz. Nagy körültekintés kell hozzá. Úgy látszik ez a sikertelenség késztette a román köröket arra, hogy titkolják a román statisztikai adatokat. Csak kerülő úton lehetett megkapni a román statisztika adatait.

Mielőtt ezt megállapíthatnánk, egy pár tényállást le kell szögeznünk. Először is, hogy abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a mult adataira támaszkodhatunk. Ennek alapján, — amint már említettem — a természetes szaporodás alapján jelenleg Moldvában 300.000 magyarnak kellene lenni. Tudjuk továbbá azt is, hogy a moldvai katolikusok majdnem kivétel nélkül magyarok. Márpedig az 1930-as román népszámlálási adatok szerint a moldvai katolikusok száma 109.000. Ha ebből levonjuk a 3—4000 nem magyar eredetű katolikust, akkor marad magyar eredetű katolikus Moldvában 105.000. Igaz, hogy a román vidéki magyar katolikusok egy bizonyos arányszáma az utóbbi évtizedekben rohamos románosodást mutat fel, ezek számát 10.000-re tehetjük. Így is még mindég marad magyar anyanyelvű s származású katolikus 95.000. Ezekhez adjuk még a bukovinai magyar anyanyelvű és nemzetiségű 15.000 főnyi magyarságot, ami 110.000-et jelent. (A bukovinai magyarok számánál is hamisítottak a románok, mert a hivatalos statisztikában csak 11.860 magyar él ott, addig az egyházközségi kimutatás 15.000-ről tud. Erről az adatról a helybeli kat. papság vállalja a felelősséget.)

Igen ám, csakhogy a magyar származású, de már nyelvileg elrománosodott magyar katolikusok is magyaroknak vallják magukat. Még a vallásukat is magyar vallásnak (religia ungurească) hívják a környező románok. De nemcsak ezek vallják magukat magyaroknak, hanem vannak orthodoxxá vált magyarok is. Több bukovinai és moldvai utazóval és kutatóval beszéltem már, akik találkoztak nagyobb csoportokkal falvakban, amelyek magyarul beszéltek bár orthodoxok voltak. Mikor magyarázatot kértek az illetőktől erre vonatkozólag, azt a feleletet kapták, hogy még az ő szüleik katolikusok voltak. De már nem volt kat. papjuk s így lassan-lassan orthodoxokká váltak, azonban magyaroknak tartják magukat. A mi néprajzi kutatóink ezeket a falvakat teljesen figyelmen kívül hagyták, pedig másfél századon át majdnem kétszázezer magyar lett orthodox románná. Az általam is tapasztalt s az imént említett tényre támaszkodva becsüli ezek után *Vida* Péter, a román kérdés egyik legjobb ismerő;je Magyarországon, a moldvai magyarok számát 200.000-re.

Tény az, hogy jelenleg 120.000 ember vallja magát magyarnak Moldvában s magam is meg vagyok győződve róla, hogy Vida Péternek van igaza. Mihelyt megszünnék a hallatlan román elnyomás és magyarellenes üldözés, legalább 200.000 ember vallaná magát nyiltan magyarnak Moldvában. Még így is 100.000-es magyar vérveszteséget vagyunk kénytelenek felmutatni 150 év leforgása alatt. Ez a veszteség azonban még na-

gyobb ha századokkal nyúlunk vissza. Említettem, hogy a részes intézmény magyar eredetű, a neve is az (románul Răzeş, ami kétségkívül a részesből származik. *Kantemis* D. Rezes-nek írja. Abban az időben a magyar z-t sz-nek olvasták. *Tehát a magyar írása a szónak r é z e s volt, kiejtése r é s z e s).* A részes-nemesek, független kisbirtokosok pedig túlnyomó többségben magyar eredetűek. Márpedig 1912-ben Románia lakosainak egy negyede részes eredetű volt, amiről tanuskodik Petre *Poni* román tudós kimutatása. Eszerint Románia lakosainak egynegyede magyar származású, ami két millió embert jelent. A legnagyobb arányszám a Szörénységben (Olténia) volt, majd Moldva következik. A havasalföld mindig a legnagyobb függetlenségre törekedett, innen adódik, hogy a magyar eredetű részesek arányszáma ezen a területen a legkisebb.

Ez az arányszám egyáltalán nem túlzás. Moldvára vonatkozóan láttuk, hogy a tizenhatodik század végén a magyarok az összlakosságnak egyenesen egyharmadát képezték, tehát még többen voltak mint a részes arányszám. Ez tényleg így is volt, mert a később beözönlött székelység nem került be a részesek intézményébe. Ha tehát a magyarság nem olvadt volna az üldözések miatt oly rohamosan a románságba, akkor ma Romániában két millió magyar élne. Moldvában legalább egy millió.

A *havasalföldi magyarság* száma körül szintén eltérések mutatkoznak. A hivatalos román statisztika szerint 1930-ban Havasalföldön, a Szörénységben (Olténia) és Dobrudzsában 37.080 magyar élt. A magyarok általában 150.000-re becsülik őket. Ebben a tekintetben az 1940 szept. 3-iki *Völkischer Beobachter* is igazat ad a magyar becslésnek. Hogy mennyire irreálisak a román statisztika adatai, kiviláglik már abból is, hogy magában Bukarestben csak a ref. egyház 36.066 magyar hívőt tart nyilván. A kat. egyház magyar nyelvű hívei pedig egyenesen 50—60.000-re tehetők csak magában Bukarestben. Egyáltalán nem túloz az a magyar becslés, amely a Havasalföld-i (Olténia és Dobrudzsa is beleértve) magyarok számát legalább 150.000-re teszi.

Ennek alapján Ó-Romána lakóinak száma 250.000, vagyis egy negyed millió. Ne feledjük azonban soha sem, hogy 200.000 magyar már végleg elrománosodott.

Hogy helyezkedik el az ó-romániai magyarság?

Ha már most ezek után figyelembe vesszük az egyes tartományok magyarságának származását és elosztását, a következő megállapításra jutunk. A Havasalföldön (Olténiában és Dubrudzsában is) a régebbi magyar települések teljesen megszűntek, illetve beleolvadtak a románságba. A jelenlegi magyarok ezen a területen legfeljebb egy illetve másfél százados átvándorlások, főleg a Székelyföldről. A havasalföldi magyarság főleg városokban él. Alig van egy-két falu vagy jobban mondva bányatelep, amelyen a magyarok száma meghaladja a százat. A városok közt főleg Bukarestben van óriási arányszámban képviselve a magyarság. *Bukarestben minden nyolcadik ember magyar.*

Moldvában evvel ellentétben ősi magyar települések vannak. Annyira ősiek, hogy a települési csoportok magvát minden bizonnyal a honfoglaláskori ottmaradt magyarság képezi. Ezekhez a magyarokhoz csatlakoztak később a XIII-ik századtól kezdve a magyarországi kivándoroltak.

A moldvai magyarok azonfelül majdnem kizárólag falulakók. Nagyobb csoportok a városokban főleg *Jászvásár*on, *Bákó*ban, *Foksány*ban, *Románvásár*ban *és Tatros*on vannak (Târgu-Ocnán csak 100 magyar van. A román statisztika a városhoz sorolja a környékező falvak magyar lakosságát is).

Talán túlzásnak tűnik fel, de tény és való, amit minden magyar vezetőembernek szem előtt kellene tartani, hogy *Moldvában magyar többségű járások vannak.* Az első magyar többségű vidék a Tatros környéki. Itt a következő *100 százalékos magyar falvak* vannak egymás mellett: *Kis-* és *Nagy Szalánc*, *Szalánctorka.* Mindhárom község a Szalánc völgyében, amely folyó Târgu-Ocnánál ömlik a Tatrosba. A Szalánc és Ojtuz folyók közt vannak a következő tiszta magyar falvak: *Diószeg* (Tuta), *Szöllőhegy* (Pârgăreşti), *Ujfalu (Satu-Nou)*, *Szitás* (Nicoreşti), *Báhna* és a Tatros baloldalán a *Tatros* kisváros. Ezek mellett van *Gorzafalva* és *Oneşti* község, amelyeknek lakói felerészben románok, felerészben magyarok. Az említett falvak által lakott területen csak három tiszta román lakóju falu van. Tehát e terület abszolut magyar többséget tud felmutatni. S nem is kis területről van szó, mert egyrészt keletre a Tatros határolja e területet, másrészt északon és délen lakatlan hegyek választják el a többi román területtől. A magyar Háromszék felé kapcsolata van e területnek az ojtozi szoroson át a magyarsággal. Ez a terület Csík egynegyedének felel meg. A Tatros és Tázló völgye lakosainak 20—30 százaléka szintén magyar. Ezt az egész területet éjszakon lakatlan hegységek választják el a románlakta területtől, délen a Putna fölötti hegyek lakatlan vidéke, keleten pedig a Tázlótól keletre eső hegyláncolat. Csupán délen van egy kis kapu a románlakta vidék felé, de épp úgy összeköttetése van e vidéknek Csík felé a Gyimesi szoroson és Háromszék felé az Ojtozi szoroson át.

A második magyar csoport *Bákó* város vidékén van. Az itteni magyarság 90—95 százalékos csoportot alkot egyes vidéken. Ez a magyarság a legnagyobb csoportot alkotja s a legkompaktabb egységben él. Számuk kb. 50.000. Teljesen magyarlakta falvak sorakoznak itt egymás mellett úgy, hogy a legkisebb jóakarat mellett legalább két abszolut magyar többségű járást lehetne megszervezni. A Bákó vidéki magyarság 90 százalékban még ma is magyar anyanyelvű. A magyar többség a Szeret jobb partján van, de a balparton is számos magyar falu sorakozik egymás mellé. Az itteni magyar falvak igen népesek. 2—3.000 lélekszámú falu nem ritkaság.

A harmadik csoportot a *Románvásár* vidéki magyarság alkotja. Itt még mindég van 5 magyar falu. A többi sajnos már az elrománosodás útján halad előre rohamos léptekkel. Ami azt jelenti, hogy az öreg generáció még tud magyarul, a javakorban lévők már jobban tudnak románul mint magyarul, a fiatal, háború utániak pedig már alig értenek valamit a legősibb magyar nyelvből. Igen, szándékosan mondtam a legősibb magyar nyelvből, mert ez a maroknyi magyarság őrizte meg a legősibb magyar nyelvet kiejtés, szókincs és nyelvtani alakok dolgában. Az elrománosodott magyarok számát 10.000-re tehetjük. Szabófalva azonban 4.500 magyar lakost tud maga is felmutatni.

A többi magyarság elszórva él falvakban és városokban Moldva területén. A Beszterce és Moldva völgyének ősi magyarsága nagyrészt elrománosodott már, mert a mohácsi vész után megszakadt a szamosvölgyi magyarsággal az összeköttetése, s így mint a letörött ág lassan-lassan elfonnyadt.

Egészen különleges a *bukovinai székelymagyarok* helyzete. Az itteni magyarság a következő falvakban él: *Andrásfalva*, *Hadikfalva*, *Istensegits*, *Fogadjisten*, *Józseffalva* és *Satu-Maré*-n. Józseffalvát kivéve mind a *Szucsava* völgyében helyezkednek el.

Ezeknek a falvaknak van magyar egyházi szervezetük, papjaik sőt más szervezeteik is vannak. A világháború végéig Ausztria-Magyarországhoz tartoztak. Iskoláikban magyarul tanítottak.

A bukovinai magyarok helyzete különleges már eredetüket illetőleg is.

A XVIII-ik század végén a mádéfalvi veszedelem után a székelyek tömegesen menekültek Moldvába. Ezek nagy részét telepítették aztán az újonan alakított *bukovinai* tartományba. A Szucsava völgyében még ekkor is éltek ősmagyarok. Nagy Lajos idejéből kivándoroltak utódai. Ezeket is összeszedték és egy helyre telepítették őket. A volt bukovinai magyarokat *Andrásfalvára* összpontosították. Ezek elütnek egy kissé a többi bukovinai magyaroktól nyelv és szokásban is. Különben is oly korai települések voltak, amelyre az osztrákok elől menekült székelyek nem vállalkoztak volna még. Hosszú tárgyalás és igérgetés, valamint kiváltság kellett ahhoz, hogy a Moldvába menekült székelyek osztrák tartományba költözzenek. Ezt a telepítést is egy magyar minorita nevessége tette lehetővé.

A nagyrészt székely telepeseket 1883-ban Magyarországra édesgették. A visszatelepítés Székelykene, Sándoregyházára és Hertelendifalvára, majd Dévára, Gyorokra, Csernekereszturra és Maroslugasra történt. Csakhogy több lelkesedés vezette az akciót, mint hozzáértés. Igy számosan visszaköltöztek és Kanadába mentek.

A bukovinai magyarok töretlen magyar érzéssel ragaszkodnak az anyaország szellemi és kulturális közös kincséhez. Egyedüli vágyuk, hogy mentől előbb visszakerüljenek a magyar haza kebelébe, amelyről az idegen üldözés űzte ki őket.

Az elrománosodás okai.

Mi volt az oka a moldvai s általában az óromániai magyarság ily nagyarányú csökkenésének? Hogy állhatott elő, hogy a magyar nemzet 2.000.000 tagját elvesztette s vele a magyarság legnagyobb ellenségét, a román nemzetet szaporította?

Mindenek előtt Moldva a nemzeti és vallási türelmetlenség klasszikus hazája volt. Erről maga a nem magyar *Bandini* is tanuskodik. Szeret városához fűzött történelmi megjegyzései közt a következőket találjuk: „A román vajdát rávették, hogy romboltassa le a szereti kolostort, (amelyben magyar barátok voltak) és a római (magyar) hitet elnyomva kényszerítse a magyarokat és szászokat, hogy újra keresztelkedve a konstantinápolyi pátriárka iránt való engedelmességre térjenek és azt ideje korán tegye, mert különben a szereti (magyar) barátok... egész Moldvát a római pápa jármába hajtják... A könnyelmű és igen nagy mértékben kegyetlenségre hajlandó fejedelem haragra gyulladva nemcsak a kolostorra támadott rá, nagy zsarnoki dühében, hanem az egész katolikus (magyar) népre. Miután a kolostort leromboltatta s a szerzeteseket elűzte, minden katolikus (magyar) templomot leromboltatott Moldvában." Hogy mennyi magyar pusztult el, amikor a fejedelem „reátámadt" a magyarokra s példáján felbuzdulva minden bizonnyal a román nép is ezt tette az őt jellemző kegyetlenkedéssel. Ki tudja mennyi magyar bujdosott el a kiüldözött magyar barátok nyomdokán. A magyarok elrománosodása ilyen ül-

dözés mellett az egyedüli út volt arra, hogy a kegyetlen üldözéstől megmeneküljenek. A román vajdák különben is hírhedtek voltak drákói kegyetlenkedéseikről. Ugyancsak Bandini jegyzi fel, hogy nem egyszer panaszkodtak neki a moldvai főemberek Moldva állapotáról való magánbeszélgetéseikben, hogy több mint húszezer elítéltet végeztetett ki már a fejedelem. Ezt csak egyetlen egy fejedelem tette néhány éves uralkodása alatt. Mennyit végeztethettek ki századok alatt a kegyetlen román vajdák? Ez alkalommal is főleg a magyarság pusztult, mert az volt város- és falulakó, azt érhette el a zsarnokok keze: a románság a havasok őserdeiben hozzáférhetetlen volt.

A példátlanul nagy adók miatt és az elnyomás végett főleg a szabadságot szerető magyar nép fel-fellázadt, amit irgalmatlan megtorlás követett. Bandini jegyzi meg Bákó városról közölt leírásában, hogy majdnem minden évben lázadás tört ki Moldvában az ő idejében s ekkor a nép a megtorlás elől a hegyekbe menekült. De míg a románság a hegyek között is maradt, addig az iparos és földmives magyarság vagy kénytelen volt Moldva területét elhagyni, vagy visszamenve előbbi lakóhelyére megtizedeltetett.

A Pruton-túli magyarságot a hallatlan nagy román adóprés az akkori Tatárországba kényszerítette, a Dnyeszteren túlra. Egy magyar falu megszűnéséről Bandini is megemlékszik művében s a megszűnés okául a kibírhatatlan adókat jelöli meg. A román fejedelmi székeket ugyanis meg lehetett a török portától vásárolni a fanarióták idejében. A pénztelen trónkövetelők a konstantinápolyi Fanar részben lakó görögöktől kértek kölcsönt. Az új fejedelem magával vitte mindég hitelezőit s a hitelt behajtó görög hadat. (Innen a sok görög nevű ember Romániában.) Ezek a hitelezők igyekeztek mentől előbb behajtani a szegény népen a fejedelemnek adott kölcsönt (az adóbehajtást mintegy kiadták nekik albérletbe a fejedelmek), mert tudták, hogy a fejedelmek csak rövid ideig uralkodhatnak. Konstantinápolynak ugyanis jól jött a pénz minden fejedelmi változás alkalmával: ha másképen nem, hát úgy oldotta meg a kérdést a Porta, hogy a két román fejedelemség vajdáját egyszerűen kicserélte. Az adóval agyongyötört alattvalók lassan-lassan megszöktek: a románok a hegyekbe, onnan Erdélybe, a magyarok pedig, főleg a Pruthon túlról Tatárországba, ahol kereskedelemmel és földmíveléssel foglalkozhattak sokkal kisebb közteher mellett.

A moldvai fejedelemség állandó színtere volt a besenyők tatárok és török betöréseknek. A betörő ellenség gyilkolt, rabolt s rabláncra fűzve elhurcolta a városi és falusi lakosságot. Tehát nagyrészt megint csak a magyarságot, amely városi és falulakó volt. A hegyek közt nyájaikat legeltető románságot nem igen érte el az ellenség. Innen van az, hogy a kisszámú románság nyugodtan szaporodhatott, a magyarság pedig nagy száma mellett is állandóan csökkent.

A magyarság mindég jó katona volt. A román vajdák is szívesen harcoltak magyar katonákkal. Nagy István csalogatta-édesgette a székelyeket csapataiba. A moldvai magyarok és székelyek alkották hada gerincét: velük vívta dicsőséges török elleni csatáit. A magashídi csatában 5.000 magyar vett részt. A többi vajdák is kihasználták a magyar harci erényeket. S míg a magyar faj pusztult a román vajdaság védelmében, addig a román faj szaporodott.

Különösen amióta Nagy István és utódai Magyarországgal s az erdélyi fejedelemséggel hadi lábon állottak. Ennek következtében a moldvai magyar testvéreket is ellenséges szemmel nézték, aminek az lett a következménye, hogy az ottani magyarság igyekezett beolvadni a románságba, nehogy életét vagy vagyonát elveszítse.

A reformáció, illetve a mohácsi vész után a magyarországi rész is paphiányban szenvedett. Nemcsak hogy Moldvát, de még a saját országát sem tudta ellátni. Igy vezető nélkül maradt a moldvai magyarság. Megszakadt a szamosvölgyi magyarsággal is az összeköttetés. S így szellemi utánpótlás nélkül állandó sorvadás fogyasztotta a moldvai magyarságot.

A városok iparos lakói igen keresettek voltak Moldvában. Jó módra is tettek szert. Bukarest iparos osztálya pl. majdnem kivétel nélkül a székelyekből alakult ki. Hogy a vagyonos iparos és kereskedő osztály befolyásos elem is legyen, el kellett románosodnia. Ez vitte tehát a románosodás útjára a városlakó magyarságot is főleg a mult század végén és ennek a századnak az elején.

Minden esetre a románosító kat. egyháznak megbocsáthatatlan vétkei vannak a romániai magyarság ellen, de ne feledjük, hogy a magyar állam vezetői is óriási mulasztást követtek el. Míg a romániai szervezetek és maga a román állam is hallatlan mérvű agitációt folytatott az erdélyi románok közt, azok politikai szervezeteit pénzelte, bankjait megalapozta, sajtóról gondoskodott, addig a magyar állam teljesen elhanyagolta a romániai magyarokat. A Magyar Tudományos Akadémia és a Szent László Társaság kisebb mérvű kísérletei meg sem ütötték azt a mértéket, amit az úgy kívánt volna, s a román állam az ő nemzettársaikkal szemben meg is tett. Romániában az állam egyetlen egy iskolát sem adott a magyarságnak. A négy magyar felekezeti iskola, amit magyar

szervezet tartott fenn, csak szemszúrásnak volt jó. Legalább 100—120 iskola illette volna meg az ó-romániai magyarságot. A románoknak viszont 2985 népiskolájuk volt Magyarországon. Az egész világ sajtója tele volt a románok elnyomatásáról. Ugyanakkor egy szó sem hangzott el nemcsak külföldön, de még az anyaországban sem, hogy az ó-romániai magyarságnak a vadaknak kijáró jogokat sem biztosítják. Egyetlen egy magyar iskola nem volt Moldvában. De még a magyar ABC-t sem tanították egyetlen egy iskolában sem. Sőt a teljes barbárságba akarták sülyeszteni a magyarságot, mert a magyar falvakban még egyáltalán iskolákat sem állítottak fel. A templomból kitiltották a magyar szót. A magyar hívők nem tudtak lelkészeikkel érintkezni. A bölcsőtől a sírig nem hallott a magyar hívő egyetlen magyar szót papja ajkáról, akit pedig eltartott. A magyar államban 10.023 román tisztviselő volt, akik magukat románoknak vallották. Romániában egyetlen egy magyar sem lehetett tisztviselő. Magyarországon a megyékben és falvakban valamint városokban a románság az önkormányzatokban arányszáma szerint volt képviselve. Romániában egy magyar sem képviselhette a magyarságot. Magyar ügyet szóvá sem lehetett tenni. A közigazgatásban és igazságszolgáltatásban a magyarságot a legbrutálisabban üldözték. S egyetlen tiltakozó hang sem hallatszott el tőlünk emiatt. Magyar katolikus hívők élére magyargyűlölő papok kerülhettek s a befolyásos magyar klérus Rómában nem érvényesíthette az igazság szavát.

Mulasztások, magyar erőfeszítések és jövő teendők.

Mindenekelőtt tehát magunkra vessünk.

Egyesegyedül Havasalföldön volt kisebb szervezkedés. A katolikusok csak egyetlenegy egyházközséget tudnak megszervezni a *Szentilona* templom mellett. Ez sem volt azonban egyházközségi jellegű oly értelemben, hogy a főplebánia hivatalos szervezete lett volna. A *Szent István Király Egyesület* nem annyira hitközségi, mint inkább társasadalmi szervezet volt. Bukarestben 3 elemi, két továbbképző és két ovoda működött. Crajován, Brailában és Plojestiben 4—4 osztályú iskola. Összesen 1.424 gyermek részesült magyar oktatásban. Emellett nem hivatalos egyházi, hanem csak türt szervezetek mellett Moldvában egyetlenegy sem volt. Említettet is elsöpörte a világháború. Trianon után még a magyarok által épített Szent Ilona templomot sem adták vissza tulajdonosainak. A püspökség pedig állandóan elzárkózott a magyar egyházközségek szervezése elől. Csupán egy kizárólag hitbuzgalmi szervezet működik vérszegény néhány oldalas színtelen havi lapjával. A moldvaiaknak még ez sincs.

A protestáns egyházak sokkal szerencsésebben tudták megszervezni a magyarság lelki és szellemi életét. A bukaresti egyházközség 125 évre tekinthet vissza. Jelenleg Bukarestben három magyar egyházközség van. Egész ó-romániai területen 8 anyaegyházközség, 4 leányegyházközség és 15 fiókegyházközség, valamint 65 szórványgondozási hely van. Az egész szervezet kimondottan magyar emberek kezében van s magyar szellemben történik a működés. Számos vallási és társadalmi, valamint kulturális szervezet és intézmény működik. A luteránusok és unitáriusok is megkezdették szervező munkájukat. A magyarság az említett egyházaknak a román területen kifejtett magyar tevékenységért örökre hálás lehet.

Egyházi téren tehát a katolikus egyház nemcsak, hogy nem teljesíti a legelemibb isteni és emberi jogokból fakadó kötelezettségeket, amelyeket a pápai rendelet is véd és a konkordátum is elismer, hanem a magyarság ellen egyenesen égbekiáltó igazságtalanságot követett el. Ezt ép a katolikus egyház érdekében le kell szegezni s a magyarság fájó szívvel állapítja meg, hogy a magyar klérus és püspökség, amely annyira kiváltságolt ez országban, nem teszi meg Róma felé a lépéseket a helyzet javítására.

A többi történelmi egyházak teljes mértékben megteszik kötelességüket. A romániai és anyaországbeli magyarság hálás lesz ezért nekik.

A magyar állam szintén hallatlan mulasztásokat követett el a multban. A mult hibáit nehéz helyreigazítani. Vannak mulasztások, melyeket már nem is lehet pótolni. Az elrománosodott magyarságot visszamagyarosítani szinte lehetetlen. Egyedüli lehetőség volna, hogy a Szeretig ismét Magyarországhoz csatolják vissza az ős-magyar területet. A románság lassan-lassan állami életében megrendül. Államalkotó ereje csődöt mond. Visszahullik abba a sorba, amelyben állandóan élt. Az állami élet külső jelei csak a szomszédi országok behatására keletkeztek. Ezekkel az államokkal Románia ellentétbe került s így maga ássa meg a sírját. A magyarságnak követelni kell a kellő időben a történelmi területeire jogait. *Ez vonatkozik nemcsak Délerdélyre, hanem Moldvának a Szeretig eső részére is.*

Addig is a magyar államnak mindent meg kell tennie, hogy a moldvai magyarság számára magyar papokat és iskolákat biztosítson. Vallási, kulturális és politikai szervezkedési lehetőséget kell kikényszeríteni az ó-romániai magyarság számára, amelynek csak a fele szórványmagyarság. A másik fele ős területen kompakt egységben él.

A történelem, zene és irodalom terén minden középiskolánkban kellene tanítani a moldvai magyarság történelmét is amely egy ideig a Lajtától a Szeretig terjedő Nagy-Magyarország története, illetve annak szerves része, majd a moldvai fejedelemségben fontos szerepet játszó magyar nemzetiség dicső történelme. Dicső és vigasztaló, mert ezer szenvedés, elhagyatottság és üldözés ellenére is nem egy gyönyörű kultúreredményt tud felmutatni, s mindenek felett nem pusztult el ezeregyszáz év fergetege közt. Muzsikája és dalai a legszebb magyar érzések kifejezői.

Minden magyar lelkébe bele kell ismét kapcsolódnia a Kárpátokon túli magyarság életének, hogy bizton haladhassunk a nagy magyar egységet kiépítő új honalapítás útján.

Székelyek felvonulása
az 1941. január 12-én tartott tiltakozó gyülésre.

MERLY ISTVÁN

„Akié a föld - azé az ország"

1. Oláh beszivárgók — új honfoglalók.

Kétségtelen, hogy *Erdélyt* már a világháború előtt elvesztettük. *Erdély* sírját néhány földbirtokos bünös mulasztása és könnyelmü földbirtokpolitikája ásta meg.

A román parasztság felkelését a bojárok mindannyiszor vérbe fojtották. Ezeknek a felkeléseknek a célja mindig egy volt: földhöz juttatni a nincstelen parasztot. A bojárok azonban nem akartak földet adni. A vezetők körében ekkor megszületett a terv: a román parasztot *Erdélyben* kell földhöz juttatni. A cikklikusan ismétlödö parasztforradalmak már felmutatnak egy tényezöt: a kiuzsorázó bojáruralom földéhsége átragad a köznépre. Ezt az éhséget a paroxizmusig fokozza a birtokos osztály, amely azt hiszi, hogy a közfigyelem elterelésével megszüntetheti a kis román fejedelemségekben jelentkező belső szociális bajokat. Felbiztatják a parasztokat, hogy minél nagyobb számban menjenek át a *Kárpátokon, Erdélybe, ahol a magyar mágnások* majd munkát adnak nekik.

Baróthy József: „Magyarföld román kézen" című könyve, amelyet a román cenzura annakidején kitiltott Erdélyből, korszerüen tisztázza az erdélyi helyzetet s vizsgálat alá veszi, hogy milyen történeti és politikai okok juttatták az erdélyi magyar földet román kézre. Hiteles okmányok bizonyítják, miszerint az egykorú fejedelemségbeli állapotok miatt ezerszámra özönlöttek Erdélybe az ókirálysági románok, ahol méltányos és emberséges kormányzat alatt az évszázadok során elszaporodtak s a mult században már számban, vagyonban jelentékenyen meggyarapodtak. A románság megerősödését a méltányos magyar jog és államrend segítette elő, de elősegítették még külső körülmények is. Ilyen volt a magyarságnak az uralkodó házzal való örökös torzsalkodása s a XIX. század liberális eszmeáramlatai. A 48-as liberálizmus ugyanis kielégítette az erdélyi románság földigényét s beleoltotta a jogosulatlan terjeszkedési vágyat. *„Itt találkoznak, — írja Baróthy, — az erdélyi román irredenta, a román expanziós szemlélet és a politikai szerencse, mint Nagy-Románia kialakítói".*

Az Erdélybe beszivárgó románok eleinte alkalmi munkát vállaltak, de később már ellepték az udvarházakat s beállottak cselédnek. Módosodtak s gyorsan szaporodtak. A magyar mágnások kapvakaptak a román munkaerön, mivel a román paraszt alázatosabb, csendesebb volt, olcsóbban dolgozott, mint az önérzetesebb és komoly magyar munkás, aki az új népvándorlás után teljesen leszegényedett s kiszorult arról a földről, amely egy ezredéven át magyar föld volt. Kénytelen volt vándorbotot venni s elindulni világgá, hogy a betevö falatot megkeresse. *Amerikába*, avagy *Ó-Romániába* mentek ezek a *Földnélküli Jánosok*, ahol sokan elvesztették magyar mivoltukat, idegenekké lettek.

A veszteség tehát kétszeres volt.

Az erdélyi földbirtokok közben szinte észrevétlenül kicsúsztak a magyar kezekből. A földbirtokosok felparcellázták földjeiket s ezeket a parcellákat bukaresti, budapesti és bécsi bankok pénzén — a románság vette meg.

Erdély tehát 1914-ig az átözönlö románság településhelye lett. *Gróf Bethlen István: „Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon"* című könyvének adatai szerint *1907—1911-ig* mintegy *200.000 hold föld, 100.000.000 aranykorona értékben, került román kézre, 1911-től pedig ismét 110.000 kataszirális hold csúszott ki a magyarság lába alól, mintegy 150.000.000 aranykorona értékben.* A román térfoglalás 1909-ben már a Sebeskörösön is átlépett; *a kolozsári Magyar Nemzeti Színház 750 holdas szakadáti birtoka ekkor került román kézre,* ugyszintén a *vallás és tanulmányi alap 500 holdas szemlaki bir-*

Biblioteca Judeţean
— HARGHITA —

toka is. Az Iza völgyében egy magyar földbirtokos 9.300 holdas földjét maga a magyar földművelésügyi miniszterium közvetítette román vevőknek; eladási ára 1.000.000 aranykorona volt.

A románok következetesen, céltudatosan dolgoztak. *Gróf Latour 6.600 katasztrális* holdas erdélyi birtokát *Pop Csicsó ügyvéd* vette meg a román csperesek segítségével. A földet a vétel után mindjárt felparcellázták a román parasztok részére. *A gróf Szapáry birtok 270.000 katasztrális holdját román parcellázó társaság kaparintotta meg,* amely nem sajnált egy katasztrális hold földért *1.500 arany koronát* adni.

Baróthy József: „Magyar föld román kézen" című munkájában megállapítja, hogy az erdélyi románság vagyonosodása amerikai méreteket öltött az utolsó hetven év alatt. A románok *1872-ben Nagyszebenben 9.000 forint alaptőkével megalapították* az *„Albina"* bankot, a betétek összege 10 év mulva már *másfélmillió forintra rúgott. 1892-ben* az erdélyi román pénzintézetek száma *már 40, 1899-ben pedig 73-ra emelkedett.* 1903-ban a román bankok megalapították *a „Solidaritatea" szövetséget,* amely nyiltan is támogatta a román parasztságot földéhségében. *1914-ben már 152 volt az erdélyi román bankok száma,* az alaptőke pedig meghaladta a *65 millió koronát.* Ezek a bankok nemcsak a román népet támogatták, de *5.7 millió koronát a magyar birtokosoknak is kölcsönöztek, természetesen abból a célból, hogy a túlterhelt birtokokat majd ők vásárolják meg. A magyar pénzintézetek 22 millió koronával támogatták a román célokat. Az eladósodott erdélyi nagybirtokokat ezek a nagyszebeni, brassói és temesvári román bankok vették meg, hogy a román parasztság között felparcellázzák.*

Erdély tehát — már a világháború előtt elveszett. Eladtuk a románoknak. Mert a felsorolt — s fel nem sorolt — adatok ezt igazolják.

2. Magyar földből — román földreform.

Kétségtelen, hogy a román földreform nagy kihatással volt az erdélyi magyarság közgazdasági életére. A románság erdélyi térfoglalásának elsősorban a nagybirtokok nyitottak könnyű utat. A kisbirtokokra tagolt *Székelyföld* javarészben megmaradt magyar kezekben, kevesebb földbirtok esett a földreform áldozatául.

Az ókirálysági kisajátítás nem volt arányban az erdélyivel. Ó-Romániában — a román statisztika szerint — *2,776.401 hektár* területet, Erdélyben pedig *1,663.809 hektárnyi* területet sajátítottak ki. Az *Erdélyben* kisajátított *1.663.809 hektár 2.895.027 katasztrális holdnak* felelt meg.

Az *Erdélyi Gazdasági Egyesület* évkönyvének kimutatása szerint a román földreform *a magánvagyonokból 2,906.074 katasztrális holdat,* a kincstári vagyonból pedig *212.497 katasztrális holdat,* összesen tehát *3,118.571 katasztrális holdat vett el.*

Az „Album Statistic" (Bukarest, 1928) szerint a földreform előtti és utáni birtokmegoszlás a következőképpen alakult Erdélyben és a Regátban:

Ó-Romániában:

Birtoknagyság-csoport hektárban	Földreform előtt	Földreform után
10 ha alul	3.732.195	6.508.596
10—100 ha-on belül	860.953	860.953
100 ha felett	3.397.851	621.450
Erdélyben:		
10 ha alul	2.536.738	4.200.547
10—100 ha-on belül	2,153.117	2.153.117
100 ha felett	2.751.457	1.087.648

A román birtokreform a legérzékenyebben a magyar kultúrát és lelkiséget képviselő és fenntartó erdélyi magyar egyházakat érintette, mert az egyházak lába alól is kihúzta a földet.

A magyar egyházak agrárreform előtti és utáni földbirtokvagyona — *Darkó Zoltán dr.: „A román agrárreform és az erdélyi magyar egyházak"* című munkájának adatai szerint — a következőképpen alakul:

Magyar egyházak	Agrárreform előtti földbirtokvagyon kat. holdakban	Kisajátított földbirtokvagyon kat. holdban	Agrárreform utáni földbirtokvagyon kat. holdakban
Római katolikus	290.649	277.645	13.104
Református	62 148	25.222	36.926
Unitárius	17.916	11.389	6.527
Magyar evang.	1.041	73	968

A római katolikus egyháznak birtokából kisajátítottak *95 %-ot, míg a református egyház birtokaiból 40 %-ot* hasítottak le. Az erdélyi egyházaktól kisajátított föld az összes erdélyi birtokkisajátításnak körülbelül *10 %-át* tette ki.

Köztudomású tény, hogy az erdélyi egyházak földbirtokjövedelemből és államsegélyből tartják magukat. Az államsegélyt a román állam is folyósította, mégpedig a földbirtokaránnyal fordított arányban. Ezzel kapcsolatban érdekes adatokat kö-

zöl *Rónai Szeben András a „Magyar kisebbség" XII. évfolyamának 17-ik számában.* Ő az erdélyi magyar egyházak földreform előtti és földreform utáni földbirtokvagyonból és államsegélyből eredő jövedelmeit, és a jövedelmekben beállott változást szemlélteti. Az adatok szerint a katolikus egyház *1913. évi birtokjövedelme lejben 334.364.284. a református egyházé 69.357.168; az 1914. évi államsegély lejben: római katolikus egyháznál 14.301.000, a református egyháznál 31.258.416 lej, az 1932—33. évi államsegély lejben a katolikus egyháznál* 25.880.000, a református egyháznál 18.042.000 lej.

Makkay Sándor volt erdélyi püspök *1935. évi* püspöki jelentése szerint a református egyház kisajátított ingatlanaiért összesen *19.666.812 lejet* állapítottak meg körülbelül *6%-át* a forgalmi értéknek. Az *1935.* évig kisajátított föld ellenében az erdélyi református egyházkerület *1.264* katasztrális holdat kapott, ami a kisajátított birtoktest *5%-ának felel meg.* A kisajátított földbirtok-vagyon értékéből tehát ilyenformán mintegy *11%* megtérült. Ezt az értékmegtérülést a többi erdélyi magyar egyházakra is kiterjeszthetjük *10%-os* átlagban. Ugyanakkor, amikor a románok kisajátították az erdélyi magyar egyházak földjét, a román egyázak birtoka rohamosan gyarapodott.

A *gyulafehérvári földreform* tehát elsősorban a *román egyházak, intézmények és parasztság földigényét elégítette ki. Az EGE* megállapítása szerint a kisajátított földből nemzetiségek szerint kaptak: román: 212.803, magyar: 45.628, német, szász, sváb: 15.934 és különböző nemzetiségü: 6.314 katasztrális holdat.

3. A Csíki Magánjavak.

A *Csíki Magánjavakat* a románok 1923-ban elkobozták s állami kezelésbe vették. Ezeket a magánjavakat a *Consiliul Dirigent* s eleinte az agrártörvények is mentesítették a kisajátítás alól éppen úgy, mint a beszterce-naszódi és karánsebesi határőrezredek vagyonát. 1923 decemberében a határőrezredek vagyonát egyszer s mindenkorra mentesítették, a *Csíki Magánjavakat* azonban teljes egészében elkobozták. Azzal érveltek, hogy a csíki közbirtokossági vagyont a *XVIII. század* folyamán csatolták el Románia területéből. Az elkobzott magánjavak felét az állam rezelválta, másik felét pedig a román parasztok és román egyházak között osztották szét.

A *Csíki Magánjavak* terjedelme a következő volt: *54.515 hold erdő, 8.014 hold legelő, szántó és belsőség.* Békebeli értéke megfelelt *105.820.000 aranykoronának.* A magánjavak területén számos közhasznú intézmény, iskola, internátus volt, de ezek szintén román kezekbe kerültek.

A *Csíki Magánjavak* több, mint *100.000 székely* ember közös tulajdonát képezték. Jellemző a román étvágy falánkságára hogy a tegnap urai nem elégedtek meg az ingatlanokkal, hanem az ingóságokat (gazdasági felszerelés, iskolai, irodai és internátusi berendezések) is elorozták.

Érthető tehát az a nagy felháborodás, amely évek hosszú során át nem hagyta pihenni a csíki székely embereket. *1929 nyarán* a magánjavak igazgatósága panaszt tett a *Népszövetség* előtt. A román állam képviselője 1931-ben kérte az ügy tárgyalásának elhalasztását azzal az indoklással, hogy a kormány közvetlenül akarja az igazgatósággal felvenni a kapcsolatot. 1932-ben azonban az egyezkedési tárgyalások ismét kátyuba jutottak, mert a román kormány még a székely közbirtokosságok tulajdonjogát is vitássá tette pedig a székelység tulajdonjogát előzőleg már perrendszerüen igazolták. A kormány hangoztatta, hogy a *Csíki Magánjavak* a magyar államot illették s az utódlás jogán a román állam vált azoknak tulajdonosává.

Az elkobzott vagyonból a román lakosság bőven részesült. Még *a gyergyói Vasláb román lakosai* is kaptak belőle, holott a távolság meghaladta *a 100 kilómétert.* Az agrártörvény értelmében a községek *„10 kilométer távolságon túl fekvő erdőre igényt nem tarthattak."* A törvényt azonban csak a magyar lakossággal szemben alkalmazták s akkor is csak abban az esetben, ha sujthattak vele. *A magánjavakból a legnagyobb falatokat Bélbor, Békás, Holló és Tölgyes román községek kapták.*

A magánjavak igazgatótanácsa hősies küzdelmet folytatott a jogtalanság megszüntetése érdekében, de eredménytelenül.

A bécsi döntés után a magyar minisztertanács megbízatást adott *Pál Gábor* képviselőnek, hogy *a Csíki Magánjavak* leltárát elkészítse, mivel rendezni óhajtja ezt a sérelmet. *Pál Gábor* a munkájával már elkészült. Valószínü, hogy rövid időn belül ki is nevezik a magánjavak kezelőségét s végre ez az ügy is lekerül a napirendről...

*

Száraz adatok, rideg számok. De ezek a számok beszélnek s a nemzeti érzelmeken túl logikus gondolkozásra is késztetnek akkor, amikor Erdélyről beszélünk; arról a földről, amely évszázadokon át a mienk volt s amelynek ismét vissza kell térnie Szent István koronájához. Nemzeti elfogultságot félre téve, szembe kell néznünk az utóbbi évszázadokban Erdélybe beözönlött román nép szaporodásának nagy nemzeti jelentőségével. A harc Erdélyben, ezen a nemzeti szempontból annyira veszélyeztetett területen, nemcsak politikai és nyelvi síkon folyik; a térhódítás legveszedelmesebb síkján, a gazdasági élet terén is tart a küzdelem. Az idegen nép-

elemek, amelyeknek kenyeret és munkát adtunk, amikor odahaza náluk még kenyérhajat sem ehettek. lassan-lassan urak lettek földünkön: ők aratnak, ők szüretelnek, erdeinkben ők döntik a fákat s bányáinkból hozzájuk ömlik a vasérc, a szén, az arany. Ellopták hegyeinket, vizeinket, falvainkat és városainkat, idegen hangzású földrajzi elnevezések kerültek térképeinkre, otthonunkból kiszorítottak bennünket, hogy ősi temetőinket is meggyalázva, a horpadt sírhantok fölött is ekét akasszanak a földbe. Mi pedig szegényedünk, míg ők — számban és javakban gyarapodnak. A Vaskapu, a hunyadi végek, a Retyezát ködbe vesző ormai, a szebeni és fogarasi havasok üzennek. Jajkiáltás ez az üzenet. De az igazság már ébredezik. Hajnalodik. Visszajön ismét minden, ami a mienk volt. Vissza kell jönnie.

Az utolsó barázdáig!

Az egésznek!

(Budapest.)

A gelencei öt tantermes róm. kath. iskola, amit a románok lerombóltak.

TABÉRY GÉZA

A példás honpolgár kiszenvedése

Három évvel ezelőtt Görcs Arzént csak az ideggyógyintézet mentette meg a románok börtönétől. Kezelőorvosa súlyos telefóbiát állapított meg szegény barátunkon: — Arzén minden kezeügyébe kerülő távbeszélő készüléket irgalmatlanul pozdorjává tört.

— Súlyos kór, — mondta az ideggyógyász, — de helyes lélekelemzéssel féléven belül helyreállítjuk a szerkesztő urat.

Tudnunk kell, hogy Arzén a jobblétre szenderült „Példás Honpolgár" című lapot szerkesztette a megszállás nehéz éveiben ördöngős tapintattal. Épelméjű korában nem is volt büszkébb semmire, mint valósággal művészetté fejlesztett hajlékonyságára. Egyensúlyozó érzékét, áthidaló hajlamait őszinte csodálat övezte sajtóberkekben. Mialatt kevésbbé óvatos kartársai nyakig úsztak sajtóperekben, izgatási ítéletekben, Arzén rendületlenül ontotta a „Példás Honpolgár" hasábjain lagymatag cikkeit.

— Hja, tudni kell bánni az uralkodó fajjal, — volt kedvenc szavajárása. — Látjátok, lapomban én minden eseményt megírok, természetesen a kellő formában, olyanokat is, amiket nálatok föltétlenül kigyomlál a cenzor.

Olvasói néha zúgolódtak semmitmondó szószátyárkodásán. Ámde ha már-már tömegesen készültek elfordulni hirlapjától, rendszerint közbeszólt Arzén szerencséje: — a hatóság idejekorán betiltotta a versenytárs ujság megjelenését, mely túl merészelt lépni a „Példás Honpolgár" zsinórmértékén.

Légtornászhoz méltó egyensúlyérzékét egyízben zavarta meg csupán egy intézkedés. Arzén azon is hamar túltette magát.

Lapja abban az időben még a „Királyhágó" címet viselte boldog békebeli alapításának viszfényeként. Magyar helységnevek használatában szálka hijján akkor kezdett gerendákat látni a hatalom. Görcs felszólítást kapott, hogy a „Királyhágó" címet változtassa „Piatra Craiuluira".

Hogyha életrajzát egyszer megírja valaki, Arzén egyetlen lázongó kitörését erről a napról fogja feljegyezni:

— Minden loyalitásnak vannak határai, — csapott akkor elkeseredetten íróasztalára.

Tíz napig kapkodott Arzén fűhöz-fához. Összeköttetéseket használt fel és baksist mozgósított. Végülis kivívta illetékesek megértését, hogy ha *Piatra Craiului* kerül magyar lap homlokára, úgy azt egyetlen olvasó meg nem vásárolja, az ujság megszűnik s hol lát majd akkor napvilágot a sok pompás írás, amely prefektustól kezdve preceptorokig zengi az erdélyi közélet kiválóságainak dicséretét?!

A *Királyhágó* és a *Piatra Craiului* között így kötött ki Görcs Arzén úr lapja az akkori prefektus kegyelméből középúton a „Példás Honpolgár" nevezetnél s szolgálta nem épen rendületlenül a közérdeket hét álló esztendőn keresztül anno ezerkilencszázharminchétig.

A komisz, zimankós napon, amely a „Példás Honpolgár" sorsát is megpecsételte, Görcs Arzén töretlen munkakedvvel állított be szerkesztőségébe. Hivatta a kiadóhivatal hirdetési osztályfőnökét, tájékoztatta magát a legutóbbi napok apróhirdetéseinek jövedelme felől, majd a legfrissebb bukaresti lapokba temetkezett. Éppen az Universul egyik heves patrióta cikkének olvasása közepén szakította félbe a telefoncsengés.

— Halló... Hallo-ó... Igen, a Példás Honpolgár, — darált a kagylóba Arzén. — És ott?... Na, ezt mindjárt mondhatta volna, kedves vidéki tudósítóm. Mit?... Hogy nem ismertem meg a hangját? Magam is csodálkozom, de most is alig ismerek reá. Izgatott és attól van más hangszínezete? Nagy

szenzáció? Kíváncsi vagyok. Várjon, veszem mindjárt a tudósítást személyesen. Igen, mehetünk.

Ceruzát kotort elő a zsebéből és írta és utána mondta:

— „Tegnap éjszaka a Nagypiac-téren álló Petőfi-szobrot a városi tanács rendeletéből... Értem, értem... Két társzekéren... Hm. Tudja, hogy az nem is lehetett gyerekjáték?... Hogyan?... Na igen. Előbb összetörték? Pányvával rántották le?... A kocsira már csak a törmelékeket dobálták. Hogy ez még semmi? Hátravan a nagyobbik szenzáció?... Hallom kollégám, hallom... A polgármester tehát a szobor törmelékeit... kérem, kérem, ne használjuk ezt a kifejezést. Többízben figyelmeztettem már kedves kollégámat, hogy mi a „*panama*" kifejezést csak a legkivételesebb esetekben használhatjuk hatóságainkkal kapcsolatban. Tehát a polgármester úr eladta. Eladta a ledöntött szobor anyagát egy vasöntődének. Kíváncsi rá, hogy milyen formában fogjuk megírni? Jó vicc!... E percben erre még magam is kíváncsi vagyok. Hát istenvele, viszontlátásra kolléga úr."

Letette a kagylót. Felállt, néhányszor körülsétálta íróasztalát, majd bemártotta tollát a tintába és írta:

„Különös vihar Küküllővároп.

Mára virradó éjjel ritka, természeti tüneményszámba menő orkán szántott végig Küküllővár felett. A vihar, amelyet az alvó város lakossága köréből csak igen kevesen észlelhettek, egészen szűk területre korlátozódott s a Nagypiactérnek azon pontján tombolt legerősebben, ahol nemzetünk halhatatlan költőjének állott érből öntött szobra. Az orkán ledöntötte Petőfi Sándor emlékművét, egyébként azonban sem emberéletben, sem épületekben nem okozott semmi kárt. A rombadőlt szobor törmelékeit, — nehogy azok illetéktelen kezekre jussanak avagy elkallódjanak, a város polgármestere atyai gondoskodással összeszedette és valóban kulturális érzékkel és nemzetiségi különbségtételen felülemelkedő kegyelettel elraktároztatta arra a későbbi, egyelőre meg nem állapítható időre, amikor a szobrot újra felállíthatják. A polgármester urat ez energikus és dícséretes intézkedéséért Küküllővár lakosságának részéről a legteljesebb elismerés illeti."

Lázas hírlapírói tevékenykedéséből újabb telefonberregés riasztotta fel a szerkesztő urat. Arzén fülébe a recsegő vonalbúgás mellett egy vénkisasszonyt sejttető hang zúdított szidalmakat. Erélyesebben akarta kikérni magának a meg nem érdemelt ráförmedést, de eszébejutott, hogy nemrégiben az ellenlap munkatársát vonták hasonló rendreutasításért hadbírósági eljárás alá hatóságsértés címén, ezért megelégedett ennyivel:

— Jaj, drága nagysád dehogyis vagyok figyelmetlen. Inkább hinném, ha meg nem sérteném, hogy a vonalban lehet valami hiba. Veszem én a kagylót, kezét csókolom, amint megszólal ez a drága kis készülék, higyjen nekem.

Isten segítségével sikerült lecsillapítania a haragvó városközi távbeszélő cárnőt.

— Marosvásárhely? — kérdezte enyhültebben.

— Igen, mi vagyunk, kartárs, a Példás Honpolgár. Ordítson kérem, mert megint sztrájkol ez az átkozott vezeték.

A vásárhelyi kartárs teljes tüdővel engedett a felhívásnak. Ordított ő is mint Arzén, akinek szokása volt a híranyag vétele közben biztonság kedvéért utánamondani tudósítóinak a szöveget:

— „Vásárhelyen hetek óta hirdetik a Diletancseszku-duó hangversenyét. A zenei kettős egy dobművészből és egy cintányéros művésznőből áll. Hangszereiket mindketten lábukkal kezelik. A közönség a hangverseny napjáig egyetlen jegyet sem vásárolt. Erre ma reggel Diletancseszku aszszony felkereste lakásán az egyik rendőrkomiszárt, akitől másfél órás művészi megbeszélés után meglehetősen zilált állapotban távozott. A komiszár még a délelőtt folyamán egy szakasz gyalogos és négy lovascsendőrt bocsájtott rokonszenvből a Diletancseszku-duó rendelkezésére. Diletancseszku úr a karhatalom fedezete mellett végiglátogatta a város kereskedőit, iparosait, és egyéb jómódú polgárait. Csodálatosképpen feltámadt érdeklődéssel kezdte most már elkapkodni közönségünk a hangversenyjegyeket. Összetűzésre csak egyetlen esetben került sor. Megjelent ugyanis a műdobos többek között egy Merész Károly nevű szatócs üzletében is. Merész a műdobosművész azon ajánlatára, hogy vásárolja meg tőle egyösszegben a még eladatlan tizenkét páholy-jegyet, zavarában megvakarta a fületövét. Dilatancseszkut művészi érzékenységében sértette a szatócs illetlen mozdulata. Dühre gerjedt, kirántotta a fedezetéül kirendelt rendőrök egyikének kardját és azt markolatig döfte a szerencsétlen Merész beleibe. A rendőrség a halott szatócsot őrizetbe vette."

Arzén be akarta fejezni a beszélgetést. Tartott tőle, hogy a hosszú tudósítást borsósan számlázza a posta, de a buzgó sordíjas tudósító egy másik hírhez is ragaszkodott.

— Gyorsan, gyorsan és főként röviden, — sürgette Arzén.

— Igenis. Kolozsvár egyik külvárosában az orvoskari román hallgatók megrohantak egy temetési menetet. Kiborították a hullát, miközben a jajveszékelő özvegyet s a halott gyermekeit behajigálták a városligeti tóba.

— Ennyi az egész?

— Igenis.

Arzén fellélekzett. A beszélgetés végetért. Aránylag rövid telefonhasználat árán, — az egész beszélgetés költségét nem becsülte többre kilencven leinél, — meglehetősen érdekes híranyag birtokába jutott. Kedvelte az ilyen természetű anyagot, mely csak az ő formáló tolla nyomán láthatott napvilágot; más ujságíró emberfia semmi körülmények között sem tudta volna nyilvánosságképesre torzítani. Elégedetten dörzsölte össze két tenyerét, behivatta a gépírókisasszonyát s mialatt zsebredugott kézzel, fel s alá járkálva diktálta neki a cikkeket, egy világhódító művész öntudatát érezte bizseregni ereiben:

— Irja kisasszony.

— Cím?

— A cím: — „Megható tudományszomj."

A kisasszony leírta a címet. Arzén a világ legtermészetesebb hangján egylélekzetre fogalmazta:

— „Párját ritkító módon nyilvánult meg tegnap a kolozsvári egyetem orvostanhallgatóinak tanulmányszomja. Az egyetem, mint tudjuk, már hetek óta nélkülözi a boncolásra alkalmas hullákat. A lelkes diákság, szem előtt tartva, hogy a bonctanban való visszamaradása mily mérhetetlen károkkal járhat a jövő nemzedékek egészségügyi viszonyaira, nem szívesen bár, de úgy határozott, hogy maga veszi kezébe a valóban lehetetlen állapotok megszüntetését. Hősiesen félretéve a társadalom avult felfogását, kockáztatva saját olcsó népszerűségüket, egyszerűen megállásra szólítottak fel egy halottaskocsit. Tiszteletteljesen kiemelték a koporsóból a holttestet, amit a lakosság egyes rétegei rosszindulatulag félremagyarázva, e tudományos expedició igazi célját meg nem értve politikai színezéssel összefüggésbe hozták a városligeti tó partján szintén orvostanhallgatók részéről történt cselekményekkel. Föltétlenül jól informált helyről ezzel szemben azt a felvilágosítást kapjuk, hogy a tóba a hallgatók ugyancsak tudományos kísérleti céllal merítették a halott hozzátartozóit, amennyiben rajtuk az oxigén-elvonás tüneteit óhajtották gyakorlatilag tanulmányozni. Fölötte sajnálatos, hogy akadnak, akik homályos szándékkal az ifjúság legnemesebb célzatú cselekedeteit is félremagyarázzák és ezzel éket vernek az itt együttélő népek közé.

Kissé meg kellett pihennie. Zsebkendőjével megtörölte homlokát, mintha beleizzadt volna szellemi tornájába. Az idő nagyon sürgetett. A nyomda várta a kéziratokat. Előre tehát a harmadik szenzációval!

— Irja kisasszony!... „Kultúrmerénylet a Diletancseszku művészpár ellen. Egy marosvásárhelyi szatócs kihívó magatartásának következményei. Merész Károly ismert erdélyi kereskedő gyógyíthatatlan betegségben hirtelen elhunyt."

Felkapta fejét. Megint az az átkozott telefon?! Bele lehet őrülni ebbe a zaklatásba! — No ki az ördög? Ó bocsánat, milliószor bocsánat, prefektus úr. Azt hittem, újból valamelyik munkatársam telefonál. Parancsoljon velem, prefektus úr... Hogy?... Hogyan kérem?... Nem, nem, bizonnyal tréfálni méltóztatik. De hiszen ez teljesen lehetetlen, prefektus úr. Hogy éppen az én lapom ellen merülne fel súlyos kifogás? A „Példás Honpolgár" hangja gúnyoros? Ez lehetetlen. A „Példás Honpolgárnál" jámborabb, békésebb... higyje el prefektus úr... Semmit sem méltóztatik hinni? És nem kiváncsi semmire? Hiszen ez szörnyű! Eljárás indul izgató cikkeink miatt? ... Állandóan lázítjuk a közvéleményt? Be fogják szüntetni a „Példás Honpolgárt"... Nincs felebbezés?

Görcs Arzén ebben a percben vágta földhöz az első telefont.

WALTER GYULA

Az erdélyi közszellem kialakulása a kisebbségi sorsban

Kisebbségi sors? Ezt a fogalmat is a világháború nyomán az emberiségre zúdult szörnyüséges értékbomlás teremtette meg. A háború előtt, ha nem is a legtisztább és legtökéletesebb értelmezéssel, de mégis határozott formában megvolt a társadalmi egyenlőség. Nem volt ez teljesen igazságos, sem pedig abszolut értelemben vehető humanisztikus egyenlőség, hiszen voltak elválasztó falak a különböző társadalmi rétegek között, de relatív értelemben egyenlőség volt, — legalább is a többségi és kisebbségi fogalmak nem voltak élesen elhatárolva. A kisebbség szó is a maga általános használatában ekkor született meg. Addig inkább a nemzetiség meghatározást használták, — vagyis voltak olyan állampolgárok, akik valamelyik államban nem tartoztak az államalkotó elemek közé, hanem azon kívül állottak. Európa nemzetiségi kevertsége pedig már a világháború előtt is köztudott tény volt, — alig volt itt ország, amelynek nem voltak nemzetiségei. Angliában az angolok mellett a skótok és irek, Oroszországban a finnek, lengyelek, ukránok, cserkeszek, tatárok stb. Belgiumban a flamandok, Németországban a lengyelek — és így tovább. Mégis a nemzetiségi kérdés nem jutott a kiéleződés olyan fokáig, mint aminőbe a kisebbségi probléma szerződésszerű megformulázása juttatta az érdekelt kisebbségi állampolgárokat. A versaillesi, trianoni, neuilly-i stb. szerződések a szó szoros értelmében megteremtették a kisebbségi polgár fogalmát és azok az államok, amelyek úgynevezett kisebbségi egyezményeket írtak alá, — alaposan vissza is éltek ezzel a lehetőséggel. A hírhedt-emlékű Népszövetség történetének legszomorúbb fejezeteit éppen a kisebbségi sérelmek és panaszok alkotják. Azok a kisebbségi agrár-panaszok, iskolaügyi panaszok, sérelmek és jogfosztások, amelyekkel a kisebbségi sorsba kényszerített magyarok, németek, olaszok, irek stb. ostromolták a Népszövetséget, de a panaszok 99%-ában teljesen eredménytelenül.

A genfi „sóhivatalnak" csúfolt intézmény ugyanis az állítólagos győzők önkényesen maguknak vindikált jogán, helyesebben a jogokkal való tökéletes visszaélés alapján a sérelmek és panaszok túlnyomóan nagy részét meg sem vizsgálta, felül sem bírálta, hanem elfogadta a többségiség elvének hamis glóriájában tündöklő jogfosztók hazug érvelését és beállítását, — egyszerűen napirendre tért a panaszbeadványok, az emlékiratok és memorandumok felett. Így lett azután Európa össze-vissza tépdesett, megszaggatott és a gyalázatos békeparancsoktól megcsúfolt országaiban 15—20 millió nemzetiségből 45—50 millió kisebbségi, mert a jogfosztás rendszere csak egyre jobban tágult és bővült, egyre több és több állampolgár került kisebbségi sorsba. Így született meg azután éles és kemény elhatárolással a kisebbségi és többségi állampolgár fogalma. Az egyik oldal az állampolgársági jogok teljességeit jelentette, előjogokat, szinte monopólisztikus kiváltságosságot, a másik az állampolgári jogok erős megszűkítését, háttérbe-szorítottságot, jogfosztást és jogvesztettséget, kifejezett joghatározást. Nyugodtan lehet azt is állítani, hogy a dolgok ilyen állása mellett Európában két állampolgársági kategória alakult ki: az elsőrendű és másodrendű állampolgárok kategóriái. Az első csoportbeli élvezte az államhatalom támogatásának minden előnyét, politikai, gazda-

sági, társadalmi, kultúrális stb. téren egyaránt, míg a második kategóriában tartozókat mindezeknek az ellentéte sujtotta, csökkentett politikai jogokat élvezett, a gazdasági rendelkezések ellene irányultak, kultúrális életét tiltó és sokszor embertelen intézkedések korlátozták, vagy bénították meg, — társadalmi vonatkozásban pedig örökké éreznie kellett a maga mellőzöttségét és háttérbeszorítottságát.

A kisebbségi jogok ilyen vétkes, sőt gyakran egyesesen gonosz értelmezésének következtében, a Népszövetség urainak felelőtlen és lelketlen álláspontja miatt, a körülmények gyötrelmesen kényszerű eredőjeként így született meg a kisebbségi sors fogalomköre. Keserű és fájdalmas tartalmú ez a gondolatkör, tele megszégyenítéssel és megaláztatással, tele lelki elnyomottsággal, szellemi és testi elkínzottsággal, s az emberi gonoszság olyan elfajulásával, amelyek Európa történetének egyik legszégyenletesebb fejezetét jelentik. A kisebbségi sors és fogalomkör legelképesztőbb és legmegdöbbentőbb fejezeteit a román és csehszlovák kormányzatok tényked̈ései alkották. E két állam kormányzata, de a lengyeleké is, — valósággal iskolapéldáit nyújtották az intézményes jogfosztásnak, a kiszámított állami céltudatossággal véghezvitt intézkedéseknek. Az állampolgársági összeírások módja, a név-elemzés, a faji elnyomás, a gazdasági gúzsbakötöttség, az ipari és kereskedelmi életnacionálizálása, a radikális földreform, az iskola propaganda-célokra való felhasználása, a kultúrzónák létrehozása, a hirhedt tanítás-ügyi reformok, az önkényes statisztika-készítések és ezer más gyülöletszító, igaztalan, a kisebbség egyetemessége ellen fordított gyilkos eszközök és módszerek alkalmazása mind-mind elsősorban is a román és csehszlovák kormányzatok nevéhez fűződik. — Masaryk, Benes, Titulescu, Jorga és társaik valósággal mesterei voltak az elnemzetietlenítő, szabadkömüves-színezetü, igaztalan, könyörtelen és elfogult államvezetési rendszernek, amely teljes mértékben megengedhetőnek tartotta, hogy kisebbségi helyzetbe jutott embermilliókat rekesszenek kívül a teljes jogú állampolgárságból, csak azért, hogy önző, gonosz ál-nemzetvédő céljaikat leplezzék, illetve így elősegítsék. Egyről azonban megfeledkeztek: arról tudniillik, hogy Horatius-i értelmezés szerint „sub pondere crescit palma". A kisebbségi sorstudat természetszerű módon önvédelmi harcra kényszerítette a kisebbségi állampolgárságra lefokozottakat. Európaszerte lassan és fokozatosan kezdett kialakulni a kisebbségi közszellem, az a közszellem, amely en-garde állásba kényszerítette az összes másodrendű életsorba lenyomott állampolgárokat. Új fogalmak születtek meg és telítődtek meg tartalommal: kisebbségi sorstudat, kisebbségi közszellem, kisebbségi életsors és hivatás. Kialakultak a kisebbségi önvédelmi életformák és rendszerek, a szakmai, gazdasági, érdekképviseleti szervek egész Európaszerte. Megszületett a kisebbségi társadalmak összefogása, a különböző népi tömörülések rendszere, a különféle frontok és népcsoportok rendre építgették ki úgynevezett belső frontjaikat. Az európai kisebbségek az önvédelem természetszerű parancsából elkezdték élni a napok sajátlagos, örök vigyázz-állásban levő, örök védelemre kényszerült életüket. Örök tusa, harc és szenvedés volt ez az élet, telve a megpróbáltatások rettentő küzdelmeivel, gyötrelmekkel, anyagi leromlással, lelki depresszióval, az idegzet szörnyű próbáratettségével. Kisebbségi életsorsot élni Európában, de különösen Csehszlovákiában és Romániában szinte egyet jelentett az örök mártiriumsággal, az örök lelki-testi Golgotajárással. Az eljövendő történetíróknak a kisebbségi élet igazi rendjét megírni fájdalmas fejezet lesz, — ha az igazság tiszta szellemében akarják megrajzolni ezt az európai korszakot.

Nekünk magyaroknak külön gyötrelmet jelentett a trianoni kegyetlen békeparancs. Magyarországot embertelenül, lelketlenül darabokra szabdalták és az ezeréves dicsőséges-múltú országot, amely Mátyás királyokat, Bethlen Gáborokat, Rákócziakat, Kossuthokat, Petőfit, Aranyt, Madáchot, Adyt, Lisztet, Barókot, Kodályt, Munkácsyt, Fadruszt, stb. stb. adott a világnak, gonosz, földi hatalmasságok arra kényszerítették, hogy sokkal alacsonyabb kultúrájú, multnélküli, és szinte minden történelmi jelentőségű népek kényszerkiszolgáltatottja legyen. Az igazi, magasrendű értelemben vett Európának például örökké szégyenkeznie kellene azon, hogy Páris-London-Newyork parancsából megszületett képtelen állampolitikai hóbortként Nagy-Románia, ami igazában nem jelentett mást, mint a Balkán határvonalának kiterjesztését Nyugat felé, a balkáni szellem még erőteljesebb felszabadítását, azét a szellemét, amely maga volt a megtestesült erkölcstelenség, a kulturátlanság és a lelki elzüllöttség. Az áldemokrácia, az álhumanizmus és álliberálizmus, a szabadkőműves irányzatok és a XX. század dicsekedve sokat emlegetett „haladásának" szörnyű szégyene ez a tény, olyan szégyenbélyeg, amelyet talán sohasem lehet lemosni azokról, akik a békeparancsokat megszövegezték, s akik például Csehszlovákiát és Nagy-Romániát, ezeket a mesterséges, torzszülött és minden nemzetiségi államelvet megcsúfoló államszörnyeket létrehozták. Olyan államokat teremtettek ugyanis így meg, amelyek

nagyhatalmi hóbortokba estek, hatalmas szláv és román birodalmakat akartak életre hívni — a semmiből. Mesterséges fikciók voltak ezek, hibrid államalakulatok, hiszen ebben a két államban tulajdonképn a kisebbségek voltak többségben. A román hivatalos statisztika ugyan 72%-os román többséget igyekezett kihozni az ország lakosságából, de ezt a legvakmerőbb tényhamisításokkal, az adatok mesterséges összekavarásával tudta csak elérni. Erdélyben például az örményeket, a székelyeket, (:Jorga a legpéldátlanabb történelemhamisítással elmagyarosított románoknak nevezte őket:) kivette a magyarság egyetemességéből, s a mesterkedések egész légiójával igyekezett csökkenteni a magyarság tényleges létszámát. Olyan égbekiáltó gonoszság volt ez, amelyre csak a népszámlálást irányító Manoila Sabinok voltak képesek, a lelkiismeret tökéletes hiányával.

De menjünk tovább! A kisantant-államok név alatt összefoglalt Románia és Csehszlovákia voltak azok, amelyek a nemzetiség megjelölést átcserélték a kisebbségivel, intézményesítették a törvényes és kodifikált jogfosztást, az állampolgári másodrendűséget, a sokszorozott adózást, a névelemzést, a gazdasági kizsákmányolást, a legigazságtalanabb társadalmi egyenlőtlenséget, a kisebbségeknek az állami hivatalokból való fokozatos kirekesztését, a sajtó elnémítását, s ezerféle jogtipró intézkedést!

Mindezek az igazságtalanságok és embertelenségek, mindezek a törvénycikkelyekbe is beleágyazott törvénytelenségek természetszerűleg váltották ki a maguk reakcióját.

Nehéz dolog volna itt a kisebbségi sorsba degradáltság egész európai témakörét átfogni, még csak vázlatosan is. Maradjunk tehát inkább a magyar kisebbségek helyzetének nagy összemarkolásban történő ismertetésénél. Csehszlovákia és Erdély magyarsága ebben az ezerfelőlről feléje torlódó megtámadottságban, a hagyományos jogtiszteletének folyományaképen először a törvényes jogorvoslások útját követte. Petíciók és memorandumok özöne áradt a Népszövetség elé, de csaknem minden esetben eredménytelenül. A csehszlovákiai és romániai agrárreform szörnyű túlkapásai, iskolák és kultúrintézmények önkényes betiltása és elvétele, erőszakos elnemzetietlenítés, brutális névelemzés, kultúrzónák teremtése, a kíméletlen nacionalizálás jegyében, intézmények kényszerátalakítása, magánvagyonok elkobzása és még száz és száz ok indította el ezeket a Népszövetséghez intézett és a jogos elintézés reményében bizakodó emlékiratokat, — de Genf hallgatott és újra csak hallgatott. Balogh Arthur, Szüllő Géza, Balázs András, Jakabffy Elemér, Kövér Gusztáv, Tornya Gyula, br. Jósika János és a csehszlovákiai-romániai magyarság még annyi más vezető férfija beadványokkal ostromolták a genfi intézmény sziklavárát, igyekeztek személyes közbejárásokkal sikert érni, — de ott mindenki csak kegyetlen némaságba burkolózott. Hiába lett a kisebbségi kérdés európai problémává, a genfi aeropág a hatalom gögös birtokában fölényesen napirendre tért a legsikoltóbb és legszörnyűbb panaszok felett is. Lugoson három kiváló politikus-publicista Dr. Jakabffy Elemér, Dr. Sulyok István és Dr. Willer József magyar kisebbségi Szemlét is indítottak, amely állandóan regisztrálta és számon tartotta a legkiáltóbb sérelmeket. Mindez pusztába harsogott szó maradt, ugyanúgy, mint a romániai és csehszlovákiai parlamentben, persze kényszerűen csak szordinós hangon, elmondott összes panaszok is. Pedig Szüllő Géza, Jaross Andor, Szent-Iványi József, gr. Eszterházy János, dr. Gyárfás Elemér, gr. Bethlen György, dr. Jakabffy Elemér, br. Jósika János, dr. Páll Gábor, Hegedüs Nándor és még annyi nagynevű magyar politikus Prágában és Bukarestben szüntelenül ostromolták panaszokkal a kormányzatokat és sürgettek orvoslást, igazságtételt és méltányosságot — a törvény, a jog és az emberiesség szellemében. De hiába és újra csak hiába. Benes, Hodzsa, Krofta, Dérer és a többiek Prágája, Titulescu, Jorga, Vaida-Voevod, Goga, Anghelescu, a Bratianuk és társaik Bukarestje csak fogadkozott, igérgetett, általásokkal bíztatgatott, — persze beváltásra sohase kerülő fogadkozásokkal és igéretekkel.

Mi volt mindennek a következménye? A természetszerű és indokolt következménye? A belső önvédelmi frontok megalakítása. Politikai, gazdasági, társadalmi téren egyaránt. Szakmai közületek alakultak, érdekképviseleti szervek jöttek létre, politikai tömörülések, — egyszóval a megindult önvédelmi harc gyakorlati eredményekhez és valóságokhoz vezetett. Erdélyben először az Erdélyi Magyar Párt alakult meg, majd a demokratikusabb színezetű Néppárt, aztán kettőjük egyesüléséből a Magyar Szövetség, amely később ismét Erdélyi Magyar Párt lett. Br. Jósika Sámuel, Ugron István, dr. gróf Bethlen György, Kós Károly és mások nevéhez fűződik ezeknek a fontos nagy érdekvédelmi szerveknek létrejötte. 1938-ban született meg a Romániai Magyar Népközösség dr. gróf Bánffy Miklós vezetésével, — amely ma mint Erdélyi szomszédságok Szervezete folytatja működését. Ez az alakulat különösen a szomszédsági rendszer kiépítésénél szerzett érdemeket. A névelemzések, vallási üldözések, az elrománosító és elcsehesítő törekvések, — amelyekkel szemben Csehszlovákiában az Egyesült Ellenzéki Magyar Pártok Szövetsége vette fel az önvédelmi harcot — a kiüldözé-

sek, a vagyonelkobzások és a többi reakciós intézkedések szinte önkéntelenül alakították ki a belső egységfrontokat és teremtették meg fokozatosan az egységes magyar közszellemet, amely egyre inkább terjedt ki az összes társadalmi rétegekre, a főúri osztálytól a legszegénybb kategóriáig. Mert a kisebbségi sors ebben a vonatkozásban egyetemes volt. Magyarnak lenni Romániában és Csehszlovákiában, grófnak és koldusnak egyaránt csak egyet jelentett, — másodrendű állampolgárságot, leszorítottságot, gazdasági kizsákmányoltságot. Az elnyomásban a hatalom prágai és bukaresti urai és kizsákmányolói egy úton jártak. Főcéljuk a magyarság társadalmi leterítése volt, — háttérbe szorítása és megalázása. Ezen a téren eszközeikben igazán nem voltak válogatósak. Gyorstalpaló módszerekkel, 6—8 hetes tanfolyamokkal képeztek ki tanítókból, pópákból egyetemi tanárokat, neveztek ki minden jogi képesítés nélkül bírókat, rendőrtiszteket, közigazgatási tisztviselőket és ezzel főleg Romániában a baksis és korrupció olyan rendszerét alapozták meg, amely példanélküli volt. És következtek a nacionalizálási rendeletek, az iskolaelvételek, a gazdasági és ipari szervezetek állami kezelésbe vétele, — a szinte öncélúságba veszett bürokrácia, — az állami közigazgatás valósággal egyeduralmi jellege, az erőszakos rekvirálások és annyi hivatalos sikanéria, hogy borsódzott tőlük az ember háta. A politikai elnyomást nyomon követte a gazdasági és társadalmi elnyomás. A kisebbségi sorstudat pedig a rettentő nyomás alatt egyre fokozottabb mértékben kezdett kialakulni. Elől jártak ennek a kisebbségi közszellemnek megteremtésében az egyházak, amelyek valósággal apostoli-lelkű és idők parancsszavát mindenben megértő főpásztorokkal rendelkeztek, például Erdélyben gróf Majláth Gusztáv Károly, Vorbuchner Adolf, Nagy Károly, dr. Ravasz László, dr. Makkai Sándor, Márton Áron, Vásárhelyi János, Ferenc József, dr. Boross György, dr. Varga Béla, Frint Lajos, Sulyok István személyében. Mögöttük sorakoztak az ipari és kereskedelmi, valamint mezőgazdasági szervezetek. Erdélyben az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület dr. gróf Bethlen György, majd dr. Szász Pál irányításával végzett heroikus munkát és közel 30 ezer magyar kis- és középbirtokost tömörített egybe. Ebben a testületben a szó szoros értelmében egymás mellett ültek a földreform által alaposan tönkretett erdélyi mágnások és a néhányholdas kisgazdák. A diákság a Felvidéken és Erdélyben inkább csak a kifejezetten vallási jellegű szervezetekben főleg az Ifjúsági Keresztény Egyesületekben és diákkörökben tömörülhetett, mert az éber szemű és gyanakodó hatalmasok másféle szervezkedést nem engedélyeztek a számára. A gazdaságilag sokfelől támadott iparosság legjelentősebb önvédelmi fellegvárai a régi hagyományos ipartestületek voltak, az egykori céhek tovább folytatói, amíg zavartalanúl működhettek. Mert később Erdélyben ezeket az intézményeket is elkobozták és nacionalizálták. A kereskedelem — a kereskedelmi társulatokban, a félig-meddig nacionalizált Kereskedő Tanácsokban és a rokonjellegű szakmai közületekben igyekezett a maga magyarsága számára kellő érdekvédelmi lehetőséget kapni.

Sajtó, irodalom, színházvilág, képzőművészeti élet mind-mind rettentően megsínylették a kisebbségi sors 22 évig tartó borzalmas pokolfürdőjét. A felvidéki és romániai magyar újságírók természetszerű szükségesség gyanánt külön szervezeteket hívtak életre és ezeknek a szervezeteknek működése nyomán minden elnyomás ellenére is a Trianon-teremtette e két kisebbségi területen intenzív és értékes sajtóélet indult meg. Olyan munkásai voltak itt a sajtóéletnek, mint Paál Árpád, Krenner Miklós, Sulyok István, Tabéry Géza, Hegedűs Nándor, Szász Endre, Perédy György, Zágoni István, Nyírő József, Kacsó Sándor, Marót Sándor, Zágoni Dezső, Károly Sándor, Szentimrei Jenő, Finta Zoltán, Olajos Domokos, Végh József, Szvatkó Pál, Darvas János, Jankovics Marcell, stb. stb., akik mind csak becsülést és tiszteletet jelentettek a magyar névnek. Az irodalom pedig Erdélyben és a Felvidéken csodálatos virágzásnak indult. Új és új tehetségek bukkantak fel itt és ott és minden Demosthenesnél szebben beszél maga az alábbi névsor: Reményik Sándor (Végvári), Áprily Lajos, Bartalis János, Kós Károly, Tamási Áron, Kemény János, Mécs László, Tamás Mihály, Darkó István, Rácz Pál, Szombathy Viktor, Tamás Lajos, Wass Albert, Tompa László, Szombati Szabó István, Molter Károly, Olasz Lajos, Berde Mária, Dsida Jenő, dr. Kovács József, Balázs Ferenc, Balogh Endre, Koós Kovács István, és ezt a névsort még hatalmasan lehetne növelni. Élénk fellendülésnek indult az Erdélyi Múzeum Egyesület buzgó irányítása mellett a tudományos élet is, persze csak a lehetőség nyújtotta szükebb keretekben. De Bitay Árpád, Kristóf György, Kelemen Lajos, Biró Vencel, György Lajos, Gyalui Farkas, Balogh Artur, Gyergyai Árpád, Koleszár László, Balogh Ernő, Bányai János és mások neveit az egész magyar nyelvterülen mindenütt sokra becsülik és értékelik. Tanári katedrákról, tisztviselői asztalok mellől, falusi kuriákról, papi lakokból stb. indultak el ezek az írók és szerkesztők, hogy egész lélekkel, teljes szívvel szolgálják a magyar kultúra és a magyar nemzettudat ügyét.

Pedig ez az út örök Scylla és Charibdis-járás volt. Ott voltak körülötte a rövidlátó, gonosz és

politikai elfogultságokkal terhelt cenzúra tilalomfái, az örök faji türelmetlenség és gyülölet, a csehszlovák és román nagyhatalmi hóbortok, Benes és Titulescu szellemének pokoli lidérc-nyomása, a ködös fantazmagóriákra és Jorga-i vakmerő történelem-hamisításra alapozott délibábos „dák-legenda", a hadbíróságok, a sajtóügyészek, közöttük a hirhedt kolozsvári Colfescu főügyész, a sorozatos és meg-megismétlődő lap-beszüntetések, a kolozsvári, nagyváradi, brassói stb. stb. szerkesztőségrombolások — az idegekre menő örök engarde-ban állás.

És mégis a felvidéki és erdélyi magyar sajtó élt és fejlődött. Öntudatos és áldozatoslelkű apostolai dacoltak az időkkel, a gonoszságokkal, ették a mártiromság keserű kenyerét, járták sűrűn az ügyészségeket, hadbíróságokat, a félelmetes hirre vergődött állambiztonsági hivatalokat és szigurancákat, voltak rendőrségi fogdák, hadbírósági és törvényszéki fogházak kényszerű lakói, vállaltak mindenféle testi-lelki szenvedést, mert a magyarság törhetetlen szent hite és a szentisváni gondolat örök diadalmasságába ágyazott boldog reménysége élt bennük.

A felekezeti oktatás is állandó építő és megtartó erő volt a kisebbségi sorsba kényszerült magyarok számára. Az egyházi iskolákban, ha erősen korlátozott mértékben is, mégis csak magyarul folyt a tanítás az önképzőkörökben, a vasárnapi iskolákban, a továbbképző tanfolyamokon, a családi nevelésben — amely utóbbi különösen fontossá vált ezekben az időkben — nyilt mégis elég alkalom arra, hogy a nyilvánvaló történelemhamisításokat, a féktelen magyar gyűlöletet, a históriai tények elferdítését ellensúlyozzák és úgy-ahogyan reparálják; a magyar jövendő új hajtásai: a diákok, a hitvallásos iskolákban, a derék papok és világi tanárok példamutató, gerinces magyarságán át mégis csak igazi magyar levegőt szívtak magukba és lélekszerinti, magyar nemzeti tartalommal telítődtek meg.

Társadalmi és közművelődési téren a kultúrális egyesületek, az irodalmi társaságok, a különböző nőszövetségek, a jótékony egyesületek, a működvelő társaságok és a szűk keretek közé szorított magyar színjátszás szintén tartották a magyarságban a lelket. Az erdélyi Irodalmi Társaság, a Kemény Zsigmond, Szigligeti, Arany János stb. társaságok, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesületek is elsőrangú kultúrmunkát végeztek.

A különböző munkavédelmi törvények, Pop Valér hirhedt 80%-ban román munkás alkalmaztatását kierőszakoló rendelete, az üzemeknek hadiüzemekké való átminősítése, amely a magyar munkások ezreit tette máról-holnapra kenyértelenekké, a folyton fokozódó munkás-nyomorúság, a munkásság szakmai üldözése etnikai alapon — és ezer más tényező — az internacionalizmus és a társadalmi elkülönülés vizein evező magyar munkásságot is — sok tekintetben visszafelé sodorták: az egyetemes magyarság ősi lelke felé. Erdélyben a fajisága miatt a többi társadalmi rétegekéhez hasonlóan üldözött magyar munkásság külön magyar nemzeti alapon kényszerült szervezkedni, hogy nyelvét, kultúráját, hagyományait, nemzeti hitét, szokásaihoz, tradicióihoz való ragaszkodását megmenthesse.

Lassan tehát a kisebbségi sors, az elnyomottság gyötrelmes érzése az egymás mellé utaltság tudata, az üldöztetések elleni önvédelem parancsoló szükségessége megteremtették az egységes kisebbségi közszellemet, amely nemcsak felszín volt, jelszó hangoztatás, nagy szólamok puffogatása, hanem mélyen átérzett és építőerejű valóság. Alapzat és fundamentum lett ez a közszellem, amelyre komolyan építeni lehetett. És a kisebbségi élet épített is. Teremtő lendülettel tette ezt, a multba kapcsolódó erős tradicióval, amely a maga belső ereje és belső értéke tudatában váltig hangoztatta, hogy minden kisebbségi helyzet csak kényszerű esetlegesség, de nem igazság és sohasem is lehet az. Hangoztatta, ahol csak lehetett törvényhozáson belül és kívül, összes érdekvédelmi szervezeteiben, hogy minden másodrendű állampolgárra történt erőszakos lefokozottság nem más, mint egyszerű jogfosztás és nyomatékosan érvelt és demonstrált amellett, hogy minden kisebbségi egyezmény csak könnyű szerrel kijátszható szó és írott betű, minden népszövetségi kísérletezés — csupa kába céltalanság.

A kisebbségi közszellemnek ez a kiformálódása lehetővé tette, hogy például Erdélyben kialakulhasson az egységes nagy közös kisebbségi önvédelmi vonal Biharkeresztestől a bukovinai magyar-csángó vidékekig és le a regáti szórványokig, illetve a moldvai félig-meddig elrománosított csángókig. Így tudott azután ez a belső lélekegység magyar egyházközségeket teremteni a regáti vidékeken: Bukarestben, Ploestiben és másutt. Így tudta megteremteni a leégett bukovinai Józseffalva csángó-magyar község újjáépítésének nagy csodáját. És aligha épültek volna olyan nagy számmal új templomok, iskolák, kultúrházak és egyéb intézményi épületek, amelyeket mind-mind a szükség hívott életre. Erdélyben például, de a Felvidéken is e több mint két évtized alatt talán több magyar közintézmény született meg, ha szegényesen, szűkös körülmények között is, mint azelőtt öt-hat évtized alatt és ez a kialakult és egyre erősödő,

komoly kisebbségi közszellem volt létrehozója a különféle kisebbségi sportegyesületeknek, turista-egyesületeknek, műkedvelő együtteseknek, amelyek a hivatásos és vándorszínészkedésre, faluzásra kényszerült magyar színészetet pótolták. Másfelől azonban így indult meg a tervszerű és céltudatosabb falumunka, falukutatás és a falvak népe így ismerhette meg Madáchot, Katonát, Jókait, Herczeget, Mikszáthot, Móriczot, Gárdonyit, Szabó Dezsőt és a magyar irodalom még annyi más, igazi nagyságát.

A templom, az egyházak, az iskolák, a színház, a sajtó, a gazdasági egyesületek, a vallásfelekezetek közösségi élete így lettek a belső magyar megújhodás új erőforrásai. Erdélyben és a felvidéken így formálódhatott ki a valódi felvidéki és erdélyi szellem, az a sajátságos szellem, amelyről manapság annyi mindent beszélnek, anélkül, hogy a legbensőbb lényegével tisztában lennének. Nem elkülönülés volt ez, nem eltávolodó különállás, nem holmi szeparatizmus, sem pedig regényesnek tetsző transzilvánizmus, hanem a tájakhoz, a szülőföldhöz való görcsös ragaszkodás mély emberi hite, a népszokások és hagyományok hűséges megőrzése és megvédeni akarása, ősi tradiciók újbóli életrekeltése, székely szín és erdélyi szív, felvidéki és sajátos felvidéki levegő. De mindenkor és mindenben egészen csak magyar. Rész az egészből, pars pro toto, — Erdély és a Felvidék külön tiszta és egyéni szívhangjai, a magyar egyetemesség nagy és teljeszengésű vox humana-jában.

Az egységgé és erővé kovácsolódott kisebbségi közszellemet jelentette az is, hogy ebben a nagy összefogó keretben minden társadalmi réteg, szakma, személyiség megtalálja a maga megfelelő munkahelyét és szerepkörét. Vállvetett munka, erős összefogás, a társadalmi különbségek fokozatos eltűnése, az igazi nemesértelmezésű demokrácia, a keresztény magyar etika szempontjainak lassú, de fokozatosan erősödő érvényesítése, az egyéniség, érdem és munka őszinte tiszteletе alkották az összetevőit ennek az új magyar szellemnek, amely a múltra alapozva és a jelenben megacélozódva igyekezett a jövendő magyar fejlődési lehetőségének komoly alapjait megvetni.

Az csak természetes, hogy úgy Erdély, mint a Felvidék ennél az ezer gyötrelemmel, gonddal, nehézséggel járó és fokozatosan kialakuló tevékenységnél mindig erőteljesen számított az anyaország szellemi, erkölcsi, sőt ha lehetett még a gazdasági támogatására is. Úgy járt el, mint a mindig édesanyja felé vágyakozó gyermek. Szomorú kiszolgáltatottságában, napjainak és éveinek idegtépő, kegyetlen iramában mit is tehetett volna mást? Szegénységéből nem nagyon tellett mindenre, a gondokat, ha csak lehetett, osztani kellett, kezdeményezést sokszor maga nem is tehetett, ezért fordult a megoldásnak ehez a formájához. Tény azonban, hogy a megszállás húsz, illetve huszonkét éve alatt a felvidéki és erdélyi magyarság élete, ha mennyiségileg igen sok teret és lehetőséget veszített, a kényszerű repatriálások, a születések számának érthető csökkenése, az átkeresztelkedések és hitehagyások, továbbá a vegyes házasságok stb. révén — mégis szűkebb körre és megfogyatkozott anyagi-szellemi erőkre is szorítkozva állta végig a rettentő versenyt, a hősöket kívánó küzdelmet.

Olyan volt ez az élet, mint a körülfogott és ostromlott vár lakóié. Gazdasági, kultúrális, lelki és politikai ostromlottságában a várgyűrű hősi védőserege annál bátrabban és gerincesebben viselkedett, minél jobban támadták. És amíg körülötte hullámzott, forrongott a gyűlölet, ostrom-ostromot követett, ő szünetnélküli éberséggel vívta a maga nehéz önvédelmi harcát.

Voltak halottjai, gazdasági elbukottjai, társadalmi lerongyolódottjai ennek a küzdelemnek, ahol a megállásnélküli tusát csakis a védelmi vonal legerőteljesebb és mindenre kiterjedő megszervezésével lehetett kibirni, vagy esetleg ideiglenesen esetről-esetre kiparírozni úgy, ahogyan éppen lehetett. Hősi harc volt ez, dacos vitézi torna, ahol a magyar lélek örök értékei, szelleme, jellemessége, önfegyelmező magabízása és lelkes ébersége győzedelmeskedtek.

Trianon megdőlt háromízben is. Szlovenszkó, a Kárpátalja és a visszacsatolt erdélyi részek tekintetében. És ezt a győzedelmeskedést kétségtelenül csak elősegítette ez a megacélosodott és egységbe forrott felvidéki és erdélyi közszellem. Mert a két országrész sajtója mégis csak jelentős mértékben kialakult és megerősödött, irodalma színes virágzással kifejlődött, gazdasági élete minőségi többtermelésre és belterjességre rendezkedett be, népművészete és háziipara fejlődésnek lendült neki, ipara és kereskedelme, persze csak a közép és kiskategóriák vonalán gyökeret vert, amíg a magyarság erkölcsi szintje változatlanul tiszta maradt, s a kisszámú renegátok pálfordulása, hitehagyása nem tudott benne nagyobb rendet szántani. Pedig ezen a téren erős volt a kormányonlévők buzgólkodása. Dolgozott a pénz, az állás-igérgetésekkel se fukarkodtak, folyt a gonosz lélekhalászás, tombolt a terror, — de komolyabb eredményt elérni mégsem tudtak. A szélsőséges és internacionális irányzatok is egyre inkább tért veszítettek. Az erdélyi és felvidéki magyar — minőségi magyar lett, — versenyképes, tűzálló acél módjára megedzett, állhatatos, hívő, fajilag öntudatos,

kísértéseknek daccal ellenálló, nem ingadozó, de a messzi jövőbe néző magyar. Hitéhez hű, erkölcsileg szilárd, politikai kufárkodás számára cseppet sem olcsó portéka. Fajtudatban, nemzethűségben, lélek-öntudatban erős és acélos. Olyan minőségi magyar, akire építeni lehet jövendőt, aki megtanulta az „őrzők, vigyázzatok a strázsán" mélyértelmű jelszavát, aki megvívta a maga nagy belső harcait, aki megismerte a román és szláv nagyhatalmi hóbortok végzetességeit, s aki végvárbeli vitézek módjára érzi, hogy neki örökké csak a bástyákon van a helye.

Mindezt nem áldásnak, Isten-ajándékának, örvendetes boldogító eseménynek könyveljük el, hanem annak, aminek elkönyvelni kell: Az átvészelt, szörnyű idők tanulságadó kényszerkövetkezményeinek, eszméltetésnek, az idők intő és figyelmeztető jelének, riadónak. Nem pártharcokat vívni, protekciókért esengeni, állami szinekura-lehetőségek felé törtetni, nem patópáloskodni, nem kényelmeskedni és megalkudni, de örökké résen állani, tanulni, edződni, hinni, akarni és cselekedni. Jelszópolitika helyett élet és valóság-politika kell, frázis és tribün-hazafiság helyett építő alázatosság és áldozatosság, nemzetköziség és liberalizmus helyett fajöntudatos, nemzeteszményekhez való ragaszkodás, szabadosság helyett hit és erkölcs, kényelmesség helyett munka és cselekvés. Szólam-valuta helyett az alkotás, a nemzetépítés örök aranyvalutája.

Ezt az örök nemzetvalóságot példázta és hirdette mindig felénk és az egyetemes magyarság felé Mécs László verseinek dinamikus lendülete, Végvári Reményik Sándor riasztó és eszméltető jellegű költészete, Bartalis, Tompa, Áprily, Szombati-Szabó és költőtársainak sugallóerejű lírája, Nyirő, Tamási székely rapszódikussága és álmodozása, Szüllő Géza világos okfejtése és biztos judiciuma, Eszterházy János gróf harcos magyarsága, az erdélyi tudósok áldozatoslelkü munkássága, Balogh Arthurnak a világ piacán és a genfi aeropág előtt hirdetett bátor kisebbségvédő politikája. Hol maradt volna akkor a kolozsvári Minerva irodalmárok sokszáz, magyar lelket építő kiadványai, a Pásztortűz, a Zord Idő, Hirnök, Helikon, Erdélyi Szemle stb. irodalmi folyóiratok lelkes aktivitása, a kolozsvári Szépműves Céh száznál több kötete, a marosvécsi Helikon-találkozók, az erdélyi irodalmi társaságok sok-sok buzgólkodása? Hol maradt volna a Sándor Józsefek, Pál Gáborok, Bethlen Györgyök, Gyárfás Elemérek, Jakabffy Elemérek, Szent-Iványi Józsefek, Szüllők, Eszterházyak, Bánffy Miklósok stb. bátor sok kiállása? Hol a Makkaiak, Kósok, Sipos Domokosok, Berde Máriák, Tabéryék, Jánossy Bélák és társaik eleven irodalmi tevékenysége, a székelyföldi háziipar és népművészet friss virágzásra bomlása? Ó, mennyi minden maradt volna el örökre!

Nem akarok itt a szenvedéseinkből triumfálni. A seb — seb marad, a könny — könny, a vér — vér. És nekünk hányszor égtek a sebeink, hány magyarunkat botozták meg kegyetlenül, hányat üldöztek halálba, hány volt kénytelen hontalanul, mindenből kifosztva elbujdosni, hányat tettek koldussá a könyörtelen rendeletek, hányan szenvedtek komisz rabságot és igaztalan kegyetlenkedéseket. Puskatus, fegyház, huszonöt botütés, lelki megalázás, jaj, mennyi magyarnak jutott fájdalmas osztályrészül a Felvidéken és Erdélyben! Lelkiismeretlenek volnánk, könnyen megalkuvók, a szenvedésben mazochista gyönyörűséget találók, lélek és erkölcsnélküliek, ha mindezek után örvendezési lehetőségeket fedeznénk fel a kisebbségi sorsban. Ennek a sorsnak voltak árny-oldalai és fényoldalai. Ezeket egyképen el kell ismerni. Röviden összefoglalva árnyoldalak voltak a szenvedések, a méltatlanságok, a megaláztatások, a könnyek, a vér és lélek-áldozatok; fényoldalak pedig az önmagunkra és nemzeti hivatás tudatunkra való ráeszmélések, erőink és értékeink megtalálása, illetve számbavevése, jellemünk megacélosodása, lelki egységünk megtalálása, minőségi magyarságunk felfedezése. Mennyiségileg kétségtelenül rendkívül sokat vesztettünk, minőségileg viszont sokat nyertünk. Ez a való igazság.

De a „tartozik és követel" rovatot igazságosan és pontosan felállítani mégsem könnyű dolog. Volt sok örömünk. De sok könny és szenvedés árán született meg egy-egy öröm. És sok-sok lemondás és fogcsikorgatás eredménye volt egy-egy felépült iskola, templom, vagy más közintézmény. Sok-sok áldozat és szűk kenyérre szorítottság között vitt el mindig az út egy-egy büszkén messzemutatható, komoly és szép eredményig.

A magunkra-eszmélésért, a teljes öntudatosodásért, az egységes szellem fokozatos kialakulásáért, a léleképülés és lélekszépülés sok boldogító, kárpótló és megvigasztaló pillanatáért mindig drága árat kellett fizetnünk.

Könnyet, gyötrelmet, szenvedést, véráldozatot, lemondást és újra csak azt. Így tudtuk csak állani a rettentő megpróbáltatásokat, így tudtuk csak elérni az új idők nagy belső nemzeti tudatának kialakulását, azt a nemzettudatot, amelybe a Szent István-i gondolat jegyében összeölelkezhetik minden igaz magyar. A Sors suhogó záporverésében így született meg az új idők új magyarja, az emberibb magyar, a Kossuthi, Széchenyii értelemben vett messzirenéző, horizontális magyar.

Igazságtalanok volnánk és a tárgyilagosságtól

eltérnénk, ha nem ismernők el, hogy a felvidéki és romániai kisebbségi életnek többségi vonatkozásban is voltak vígasztalóbb és biztatóbb momentumai: a ruténség hazafias magatartása, Rákóczi szabadsághirdető szellemével való hűséges ragaszkodása, a szlovákok egy kisebb részének igaz magyar érzelme, a román Costa-Foruk emelkedettebb és az üldözött, elnyomott magyarok felé mutatott, szeretetteljes odahajlása — azt bizonyították, hogy a másik részen is van emberség, ha csak nagyon szórványosan is. Történtek emellett hídverési kísérletek, a többségi és kisebbségi népek között, kísérletezgettek egy magyar és román írók közötti biharfüredi találkozóval, próbálkoztak szellemi kultúrcserékkel, irodalmi, művészeti téren, román és magyar szerzők színpadi műveit mutatgatták be kölcsönösen, fordítási antológiákat jelentettek meg és még számos hasonló kezdeményezés történt, innen és túl. Ezek a kísérletezések egyaránt megtörténtek szlovák és román részről, illetve magyar részről, de mégis csak jórészt erősen elszigetelt jelenségek voltak, komolyabb, nagyobb hullámokat verő kihatásaik nem mutatkoztak, a tömegek felé mélyebb visszhangot nem tudtak elérni.

Eftimiu Viktor emelkedettebb kultúra-szeretetről tanúskodó megnyilatkozásai, Goga Oktavián: Madách fordításának megjelentetése azonban mégis inkább politikum volt, mint tiszta szellemű kultúr-jelenség. Legalább is ezek a megnyilatkozások nem találtak megfelelő rezonanciát azoknál, akik hivatottak lehettek volna az ilyen közeledési kísérleteket elmélyíteni. Ez a magyarázata annak, hogy később a komolyabb elemek teljesen tartózkodtak minden hídverési próbálkozástól, mert azt vagy félreértették, vagy szándékosan félremagyarázták.

Persze előfordultak itt egyenesen gyanútkeltő jelenségek is, amelyeknek vagy úgynevezett „üzleti szaguk" volt, vagy hivatalos avagy félhivatatos többségi részről kezdeményezték szándékos tőrbeejtés gondolatával, esetleg — nevezzük így — erkölcsi alibiként, sőt az is előfordult, hogy porhintésnek szánták a világ szemébe.

Az is tény, hogy Maniu, Goga, Popovici, Vaida Voevod és erdélyi társaik úgy-ahogy, a maguk módján, megpróbálkoztak az autonómiát igénylő erdélyi szellem érvényesítésével, persze halk és lefokozott formában. De furcsa kísérletezés volt ez mégis. A román szellem feltétlen elsőbbrendűségének és prioritásának zengő hangoztatása. Vagyis mutatis mutandis — az első és másodrendű állampolgárság elvének tetszetősebb és szemfényvesztő formában történő feltálalása. Talán védekezés volt csak ez részükről a túlságosan is mohón és könyörtelenül jelentkező balkáni baksisszellem ellen, amely lassan a mégis csak demokratikusabb érzésű és módszereiben emberségesebb erdélyi románság teljes háttérbe szorítását is megkezdette és pedig a legteljesebb sikerrel. Az ilyen próbálkozások és kísérletezések őszinteségében, illetve reálisabb sikerében azonban alig lehetett hinni, nem is teljesen indokolatlanul, ami viszont komolyabb és emelkedettebb szellemű megnyilatkozás volt, a baráti, őszinte kapcsolatok nemcsak szólamszerű, de mélyebben átérzett vágyának és a szeretetnek hitelt érdemlőbb kifejeződése, az olyan volt, mint a tengerből kiemelkedő picinyke koráll-szirt, — bármelyik pillanatban eltünhetett a hullámok között. Személyi, baráti kapcsolatok szövődhettek, de azok nem tudtak általánosulni. És nem is volt ez a valóságban sem másképp. A nagy gyűlölet-oceánban az igazi emberiesség biztató szívhangjai és tiszta megnyilatkozásai gyakran szinte percek alatt el is tüntek. Társadalmi kihatásuk alig volt. Visszhangtalanok maradtak, pusztába kiáltott szavak, a magyarság pedig erősebben nem is reagálhatott reájuk, hacsak nem akart a könnyen-barátkozás, a megalkuvás, a kigúnyolható szolgalelkűség, a komisz fennhéjázóan emlegetett „ázsiai alacsonyabbrendűség" gyanújába keveredni.

A gyűlölség tehát kavargott tovább, a balkáni szellem szétbocsájtotta mohó csápjait, a nacionalizálás egyre féktelenebb ütemben folyt és a kisebbségi magyarság folytatta tovább a maga nehéz, idegtépő és örök készenlétre késztető titáni küzdelmét: az önvédelmet. Hivatkozhatott volna ezeréves jogaira, az építő-értékű alkotások hatalmas sorozatára, nagy történelmi hivatására, a nyugati civilizáció védelmében elvégzett, nehéz munkájára, sok véráldozatára, de ő nem ezekre hivatkozott elsősorban, hanem az emberi és természetes jogokra, az igazságra, a tisztességre, a munka becsületére, ámde hiába tette ezt, ezeknek az örök értékű fogalmaknak mintha itt nem is lett volna semmi hitelük. Benes, Titulescu és társaik és utódjaik közben pedig változatlanul fújták csak tovább az áldemokrácia-szirén sípjait és ámították hipokrata kijelentésekkel és hangzatos szólamokkal Genfet, Párizst, Londont, a világsajtót és a világ közvéleményét. Mindenkit el tudtak ámítani, csak egyet nem: magát a magyarságot, amely gazdaságilag megnyomorítottan, szellemileg gúzsbaszorítottan állta tovább a kegyetlen tusát és védte önmagát az élet-kínálta lehetőségek között, körömszakadásig. És mindez így folyt váltakozó hangnemben, meg-megújuló ostromlással, új és új támadási és védekezési módszerekkel, két évtizeden át.

Csak a magyar lélek csodálatos ereje és önfe-

gyelmezettsége, csak az igazságba vetett rendíthetetlen hite, csak az örök remény, a sors jobbrafordulásában éltette így a csehszlovákiai és romániai magyarságot, hogy idegileg - testileg - szellemileg bele ne roppanjon ebbe a heroikus küzdelembe. De Szlovenszkó magyarsága, amelyben Rákóczi kuruc lelke benne élt, amelyet Kossuth ősi szelleme táplált és éltetett — és Erdély magyarsága, amely az évszázadok folyamán török, tatár, osztrák uralmat, elnyomatást, megpróbáltatásokat vészelt át, birhatta ki ezt a rettentő hatalmi prés-nyomást.

Mit mondjunk még? Húsz-huszonkét év félemberöltő. Tusának ijesztően hosszú idő és különösen olyan tusának, mint aminő nekünk jutott. A kizsákmányolási módszerek ugyanis közben egyre féktelenebbek lettek, az emberek és rendszerek egyre jobban balkánizálódtak, tehát elvesztették a legkisebb erkölcsi gátlást, a legcsekélyebb emberiességet is. Fanarióta eszközök, álnok képmutatás, már nem is nagyon leplezett önző gonoszság jellemezték a legújabb korszakot, amely látszat szerint átalakult, hiszen eltünt belőle saját ellentmondást nem tűrő módszerének nyomán a másfélévtizedes „tatárdúlások" legjellegzetesebb és legmacchiavellibb egyénisége: Titulescu, de amely szellemében mégis a régi maradt. Türelmetlen, baksis-mohóságú, lelkileg fertőzött és emberségéből jórészt kivetközött.

Így állott egymással szemben az erkölcsi felelősségérzetében csak még jobban megerősödött magyarság és a szinte felelősségérzetnélküli románság. Mintha az angyalok és Lucifer örök küzdelme ismétlődött volna meg. De az angyalokra égi szem vigyázott, — az Úr kegyelme és földi szemek, Kormányzó Urunk óvó-őrző tekintete és a vitéz magyar hadsereg férfiasan felénk szegzett nézése. És ez hitet és erőt jelentett, ugyanúgy, mint a tengelyhatalmak szilárd mellénkállása.

De szükség is volt erre, mert a román és csehszlovák elnyomás mellett volt még ezeknek a fájdalmas és keserű időknek még egy jellemző és váratlan ellenséges megnyilvánulása is. Ez pedig a zsidóság jelentős részének állásfoglalása volt. Ez a zsidóság, amely előzően a magyar haza és kultúra nagy történelmi egységébe tartozónak vallotta magát és ilyen elbírálást is igényelt, a főhatalomváltozás után 1919-ben és 1920-ban úgy Erdélyben, mint a Felvidéken jórészt kikapcsolódott a magyar kultúrközösségből és sorsvállalásból és egészen a ciónizmus vizeire evezett. A ciónizmus pedig számára nemcsak eszmei és vallási kapcsolatot jelentett, hanem poltikumot is. Nemcsak a Palesztinába való kivándorlás lett a mozgalom jelszava, — de az elkülönülés és elhatárolódás is, ami egymagában véve talán nem is lett volna baj, hanem inkább az a tény, hogy a zsidóság frontja nagy részben így a magyarság arcvonala ellen fordult. A zsidóság, a kisebbségi élet egységes védelmi síkján még nem tudott megfelelő helyet elfoglalni, s így inkább a román és csehszlovák gyűlölet-front kényszerű hátvédjévé és önkéntelen segítőcsapatává szegődött. Ők ugyan inkább a maguk látszat - demokráciáját, látszat - liberalizmusát és látszat-humanizmusát akarák védeni és tőkebiztonságukat, de a román és csehszlovák nagyhatalmi ábrándok a francia-angol barátság és fikcióliberalimus uszályhordozóivá tették őket, a Masaryk, Benes, Hodzsa, Titulescu, Maniu-féle „műdemokrácia" lelkendező híveivé és rajongóivá. Így fordították a prágai és bukaresti kormányzatok élesen szembe őket a születőben lévő új európai rend keresztény és diadalmas világnézetével és belső erkölcsi megújhodásával.

Csúnya elfordulás és elpártolás volt ez, veszély esetén, harc közben a magyarságtól, amelynek drága fizettség lett az ára. Az antiszemitizmus ekkor erősödött meg, a magát ettől eladdig távoltartó felvidéki és erdélyi magyarságában, e hirtelen és pénzszagú pálfordulás nyomán, amelyet nem tudott jóvátenni a Kecskeméti Lipótok, Gombos Benők, Hegedüs Nándorok, Hexner Bélák minden üldöztetést és gáncsot-kritikát vállaló, férfias, jellemes, magyarsághoz hű zsidósága sem. A ciónizmus egyben megbontotta e vidékek és országrészek zsidóságának egységét is és valósággal zsákutcába vezette azt, mert például a hivatalos román kormányzat így és ezen alapon adott nekik szabadválasztást a héber és románnyelvű iskolák, a Tarbut-iskolák között és ennek az immáron faji alapon történő elkülönülésnek nyomán — a zsidóság nem faj, hanem vallás! — születtek meg a román kormányzat így és ezen alapon adott nekik Goga nyilt antiszemitizmusa és a többi ellenük fordított intézkedések, amelyek ellen ezekután a magyarság védelmi frontja nem is emelhette fel a maga tiltakozást bejelentő és védelmezésbe lépő szavát.

Ekkor kezdődött meg a felvidéki és erdélyi magyarság és zsidóság éles elkülönülése, amely ma már meglehetősen határozott formát öltött. A fehér-kék Palesztina színeket és jelvényeket magára öltő és magáénak valló zsidóság ekkor szakadt ki a magyarság egységéből, a jelek szerint véglegesen. Nem veszteségként állapítjuk meg ezt, hiszen önkéntes elhatározásról volt szó, hanem tárgyilagos és igazságos, ténybeli megállapításként, amelynek tanulságlevonása bizonyára most Erdély nagy részének felszabadulása után úgy sem fog elmaradni, mint ahogyan ez a Felvidéken és Kárpátalján történt.

A kisebbségi sorsban történt magyar közszellem kialakulásnak tehát rendkívül sok elágazodása van. Ezt a több mint kétévtized folyamatot adatszerűen csak most lehet számba venni, összefoglalni és kihatásaiban lemérni. Legalább is megkezdeni. Olyan munka ez, amely a szociológust, a politikust, a gazdasági élet kutatóját, a statisztikust, a kultúrpolitikust, az írót egyaránt érdekli és érinti. Ennek a kis vázlatos tanulmánynak ez az adatszerű számbavétel nem is lehetett a feladata. Nem is akart mást, mint felhívni a figyelmet arra a sokágú problémára, amit ezek a fogalmak: kisebbségi sors, kisebbségi közszellem, — magyar vonatkozásban jelentenek. Olyan kérdések ezek, amelyekkel az erdélyi végleges és teljes felszabadulás után szembe kell néznünk, amelynek tanulságait le kell vonnunk és a jövőre nézve hasznosítanunk. Úgy kell tekintenünk ezt a gyötrelmes, pokol-keserű, de néha mennyei-édességű és az alkotás boldogító gyönyörűségeit kínáló 20—22 évet, mint az eszméltetés, a lelkiismeret-felébresztés Istentől rendelt éveit. Mintha meg kellett volna járnunk látó szemekkel és halló fülekkel Dante poklait, hogy tisztán látni tudjunk és határozott világossággal cselekedni. Járnunk kellett a Golgota útjait, amíg lelkünkben régi, szent himnuszok és nemzeti imádságok hangjai zengtek, amíg szívünk magyar melódiákat dobogott, járni kellett a megpróbáltatások rettentő útjait, — hogy meglássuk önmagunkat, felismerjük nemzeti és keresztény hivatástudatunkat és szemeink elé vetülhessenek az igazi, boldog magyar jövendő áhított álomképei. Meg kellett futnunk ezt a tüskékkel behintett, gyűlölség-légkörrel körülvett, akadályokkal eltorlaszolt pályát, hogy mennyiségi magyarokból a szó legnemesebb értelmében minőségi magyarokká lehessünk. És ha ebből a magasabb nézőpontból szemléljük ezt a lidérc-nyomásként elmúlt két évtizedet, sok minden jelentősége megvilágosodik. Élesebben látjuk a jövő útjait, hasznosítni tudjuk a kisebbségi sors kálváriajárásából magunkkal hozott tapasztalatokat, tisztábban ítéljük meg a magyarság tényleges európai helyzetét és hivatását, jobban tudjuk majd megbecsülni és megtartani az ősi birtoklás jogán újra miénkké lett érték és vagyonállományt, — egyszóval céltudatosabban és messzebbrenézően tudunk élni. Áldozatot hoztunk, a történelmi végzet által reánkrótt, nehéz áldozatot, de ez az áldozathozatal nem volt hiábavaló. Visszatértünk az édesanya, a bennünket boldogan magához ölelő anyaország szívére, megacélosodott erővel, megedzett lélekkel, megtisztult szívvel és a magyarságunk lényegéig látó, igaz hivatástudattal, Végvári sorsunk bátor és férfias vállalniakarásának szent tudatával. Ebben a tudatban sohase mosódhatnak el a nyelvvizsgáknak, Anghelescu kegyetlen iskolarendeleteinek, a reakciós intézkedéseknek, jogfosztásoknak, a könyörtelen rekvirálásoknak, az évekig tartó fegyveres szolgálatra való behívásoknak és a sorozatos vegzatúráknak emlékei. Ezek az emlékek és tanulságok mindig el fogják kísérni egész életútján az erdélyi magyarságot, eszméltető, figyelmeztető jelleggel, ugyanúgy, ahogyan a felvidékieket a Benes—Hodzsa uralom rettentő lidércnyomása fogja örökké kísérni. Ébresztő és lelkiismeret-feltámasztó hatásuk lesz ezeknek, — hogy soha-soha semmiféle formában meg ne ismétlődhessék felettünk Trianon szörnyű átka és szégyene. Trianon örökre meghalt. Ezzel a tudattal kell élnünk és dolgoznunk a magyar jövendőért

Gr. Teleki Pál miniszterelnök és Hóman Bálint kultuszminiszter, a két kiváló politikus-tudós ismételten megállapították Erdély geopolitikai helyzetét vizsgálva, hogy ez a földrész minden hagyományával, földtani, természeti, gazdasági adottságával vitathatatlanul Magyarországhoz tartozik. Ehez ma már még a legelfogultabb földrajztudósok és történészek szemében sem fér kétség. Ugyanez a helyzet Szlovenszkó és Kárpátalja területénél is. Az utóbbinál ugyan visszaállott a régi magyar történelmi határ szent egysége, de Szlovenszkónál és Erdélynél ez még nem történt meg. Éppen ezek a tények azok, amelyek az anyaországhoz visszakerült magyarok számára parancsoló szükségszerűséggé teszik, hogy a 20, illetve 22 éves megszállás és idegen uralom minden tanulságát levonják a maguk számára. Ezek a tanulságok az idők parancsszavát hordják önmagukban.

Erdélyi, felvidéki magyar! Légy örök végvári vitéz, éberen mindig örök figyelésben álló. Légy a Zrinyi-i értelemben vett magyar, aki lelkének minden rezdülésével, szívének minden dobbanásával a hazáját szolgálja, a magyar egyetemességet. Az elmúlt két évtized kényszerű kisebbségi közszellemében átszenvedett keserű érzések és élmények minden tanulságát, öntudatosító, lélekerősítő erejét hasznosítsd önnön nemzeted javára. Mert ha így cselekszel, könnyeidből, és szenvedéseidből, vérhullajtásodból és megpróbáltatásaidból, gyötrelmek között született drága érték és eredmény sarjad ki, csodálatos virágként: a szebb és boldogabb magyar jövendő. Gondolj arra, hogy Trianonban milyen fájdalmasan teljesült be a nagy látnok-költőnek: Ady Endrének váteszi jóslata: Ha Erdélyt elveszik?! A szegedi program nyomán országgyarapító Kormányzó Urunk bölcsessége nyomán, Trianon megdőlt, — de mennyi könny és vér és megaláztatás árán. A könnyekből és megaláztа-

tásokból elég volt, jöjjön most a nagy nemzeti felmagasztalódás, — az a szent és dicső felmagasztalódás, amelyből megfelelő rész jut ki a történelmi régi, ezeréves, Kárpátok-koszorúzta, egész Magyarország minden egyes lakójának, minden egyes magyarjának.

Kivétel nélkül mindenkinek.

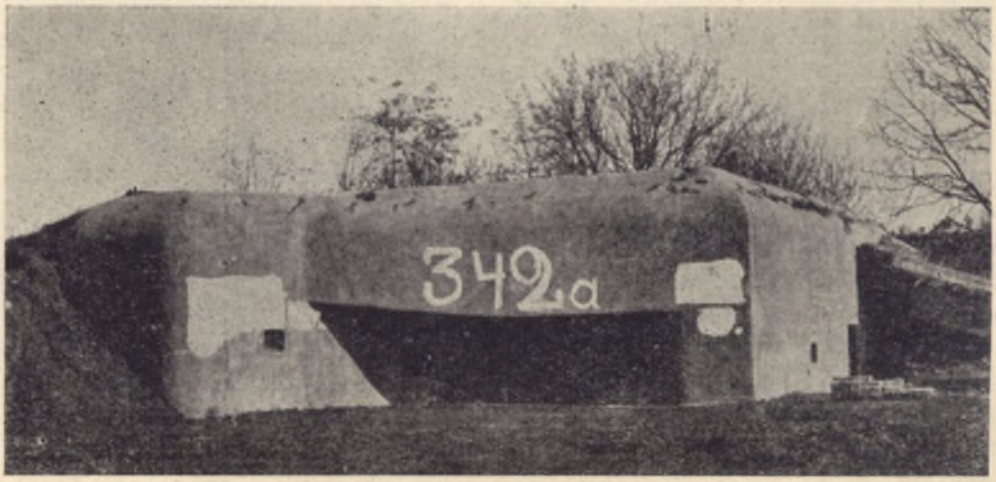
És még egy: most a 20—22 év rabságának és függ. Egyedül tőlünk, akik átvészeltük a rettentő világ-égés után a még rettentőbb Trianont, akik megaláztattunk és felemelkedtünk, akik sírtunk és most a felszabadulásnak örvendezünk, akik félhalottak voltunk és most új életre támadtunk.

Éljük tehát az új magyar, nemzetépítő és nemzetszépítő életet, amely eltörli a kisebbségi sors minden csökevényét, a legkisebb mellékhajtását is, — s amely a kisebbségi sors és közszellem nyomaiból, maradványaiból és emlékeiből csupán egyet hasznosít a jövőre nézve: a tanulságokat.

És még egy: most a 20—22 év rabságának és teljes elnyomásának nagy és szívbevésődött tanulságait kellően átértékelve és hasznosítva kell megkeresnünk és megtalálnunk a nemzetiségi kérdés igazi megoldását. Kettős itt a feladat. Az első az, hogy minden lehetséges és törvényes eszközzel erősítsük gazdaságilag, erősítsük állami támogatással és intézményekkel. És itt kínálkozik ennek a magunk megerősítésének egyik igen fontos és jelentős módja: a telepítések kérdése. Hiszen itt van például a moldvai magyarság hazahozható részének és a bukovinai csángó-magyarság visszatelepítésének kérdése, amelyről ma annyi szó esik, s melynek szükségét már a kormányzati tényezők, sőt maga gr. Teleki Pál miniszterelnök is felismerte és kívánatosnak minősítette. 150—200 ezer magyar hazatelepítéséről lehetne itt szó, ami az erdélyi magyarság mennyiségi megerősítésével igen fontos tényező lehetne, különösen most, amikor az anyaország segítőkeze és ereje teljes lélekkel és minden eszközével rendelkezésre áll. A másik az, hogy amikor a nemzetiségi kérdés megoldása, a mai feszült és ideges légkör megszűnése után lehetségessé válik, — ki kell küszöbölni az elintézést végző tényezők, sőt a kérdést megoldásra előkészítők közül is mindazokat, akik az elmult megszállási idők levitézlett román ellenállói voltak. Vonatkozik ez elsősorban a román lelkészi, ügyvédi és tisztviselői kar prominens vezetőire, akik a magyarság elleni gyülölet-hadjárat kieszelői és végrehajtói voltak, a legnagyobb részben, s akik mesterséges eszközökkel hintették el a jobb belátással és megértéssel rendelkező román nép körében a gyűlölség magvait. Helyettük a magyarság és románság, ugyanígy a magyarság-szlovákság és ruténség igazi gyülölségmentes és a magyar nemzeti eszméhez mindig hűnek maradt vezetőivel kell a közeledés és az őszinte megértés útjait megkeresni, azokkal, akiket a több mint két évtizedes „trianoni rabság“ kényszerű foglyai igazán megismerhettünk és meg is ismertünk.

És ha ezeken az utakon indulunk el a magyar jövendő új alapjainak lefektetése elé, akkor ez a magyar jövendő valóban az is lesz, aminek lennie kell: dicsőséges szentistváni, — a magyar igazság szellemét szolgáló, áldott, igaz magyar jövendő. Egy boldogabb, szebb, új ezredév előkészítője.

(Kolozsvár, 1940. december.)

Magyar verejtékkel épült román „bunker“.

BÖZÖDI GYÖRGY

Az erdélyi ifjúsági mozgalmak

Az ifjúság nehezen meghatározható fogalom, amikor huszonkét esztendő életéről, illetve ifjúságáról kell beszélni. Hiszen akik húsz év körüli ifjak voltak akkor, amikor Erdélyt Romániához csatolta a történelmi önkény, túl jártak már a negyvenen a kisebbségi élet utolsó esztendeiben, viszont felnőtt ifjak voltak azok is, akik már a kisebbségi sorsban születtek. Mégis Erdélyben ezt az egész nemzedéket együtt ifjúságnak számították és ha felfogásukban, gondolkozásukban voltak is eltérések és magában ennek az „ifjúságnak" a keretén is elöállott a *nemzedéki probléma*, mégis lényeges vonásaikban különböztek attól a nemzedéktől, amelyet 1918 már felnőttekként, befejezett emberekként talált.

Különböztek mindenekelőtt abban, hogy gondolkozásukat az új viszonyokhoz alkalmazkodva alakították ki, míg az öregebbek nem voltak képesek lemondani háború előtti magatartásukról. Hogy az egyetemes magyarság szempontjából melyik álláspont volt a helyesebb, a kényszerű helyzethez való lelki alkalmazkodás és az életszemléletnek a szűkített keretekhez való lenyirbálása, vagy az öregek által képviselt „nem alkuvás" szelleme, amivel viszont a nem cselekvés gyakorlata is járt, — nem lehet feladatunk most még eldönteni. Kétségkívül *az öregek képviselték a magyar álmot, a fiatalok pedig a magyar valóságot*, így mindkettőnek megvolt a maga etikai jelentősége. Történelmi szerencse, hogy a kettő között az egyensúly megmaradhatott: a kisebbségi, azaz idegen uralom alatti életformákhoz alkalmazkodó ifjak között ott voltak az öregek Nagymagyarország eszméjével és életszemléletével, így a két felfogás naponta találkozott, kénytelen volt egymást mérsékelni és egy szükségközéputat megtalálni. A magyar katasztrófa csak akkor következett volna be Erdélyben a fiatalok — és különösen egyesek túlmohó — alkalmazkodása miatt, ha a kisebbségi élet olyan hosszúra nyult volna, hogy közben kihulltak volna közülünk az öregek.

Viszont hirtelenében el sem képzelhető, hova jutott volna Erdély magyarsága a fiatalok szelleme és munkája nélkül: azaz hogy hol maradt volna. Mert ennek a fiatal nemzedéknek munkája bele épült Erdély történetébe, nem a politikai történelembe, hanem a falvak, városok meg nem írott és talán meg sem írható életébe. Hogy az erdélyi magyarságnak ma fejlett szövetkezeti rendszere, kulturális élete van, *az nagymértékben ennek az ifjúságnak köszönhető*, melynek tagjai legtöbbször névtelenül és a magyarság előtt is szinte ismeretlenül küzdöttek az egész idegen államrendszerrel szemben a maguk kis posztján, hogy valami eredményt érhessenek el szűkebb közösségük érdekében. Amikor a továbbiakban ifjúsági mozgalmakról lesz szó, sajnos nem beszélhetünk ezekről a névtelenekről, akiknek vidéki helyzete, munkaköre nem engedte meg, hogy ismertté váljanak, vagy éppen nem is keresték az elismerést. De ott voltak ők a magyarság kohójában és dolgoztak, függetlenül attól, ahogy az ifjúsági vezérek milyen elvi kérdéseken vitatkoztak egymással, s ha a mozgalmak eredményt tudnak felmutatni, abban nekik is van részük. Viszont ha az ifjúsági mozgalmak néhol kicsinyességbe, személyeskedésbe fulladtak és ha az ifjúsági mozgalmak huszonkétesztendős története talán kevésbé színvonalas és felemelő, mint vártuk volna, az így kapott benyomásunkat nincs okunk az egész ifjúságra általánosítani.

Nemcsak az erdélyi magyarság életében máris felmutatható gyakorlati eredmények adják mértékét az ifjúság értékének, hanem mindenekelőtt az a szellem, amely az ifjúságot vezette, amelyet az

ifjak magukrautaltságukban kialakítottak és amely szellem a rabság megszünte után is átmenthető szabad, egységes magyar életünkbe. Nemcsak átmenthető, hanem tulajdonképpen itt kell kifejtenie lényegét és hatását. *Ez a szellem a népi, szociális gondolkozás.* Nélküle az erdélyi magyarság csonkán és bénán került volna vissza az anyaországhoz, ahol a népi szociális szellem az elszakadtság évtizedei alatt az ifjúsági követelésekből kormányprogrammá nőtt. Eziránt az eszme iránt az öregebb erdélyi nemzedék érzéketlen volt, az ifjúság érdeme tehát, hogy Erdély most zökkenő nélkül illeszkedhetik bele a magyarországi kibontakozó közszellembe. De nemcsak beleilleszkedik, hanem *újat* is hoz. Mert az erdélyiek népi szelleme és szociális magatartása lényegesen más természetű, mint az anyaországi. Ott a népi gondolkozású ifjúság földreformot, „szociális reformokat" követelt, tehát olyan feladatot tűzött ki, aminek elvégzése nem őrá, hanem a kormányzatra hárult. Ez különben a dolgok természetes rendje volt ott, az adottságok hozták így magukkal, mert a földkérdés megoldása mindennél fontosabb és sürgősebb feladat. Ezzel szemben az erdélyi ifjúság szociális szelleme gyakorlati téren olyan feladatok megvalósítását tűzte ki maga elé, amelynek elvégzése is reá hárult. (igaz, hogy a román kormány elvégezte a földreformot, rosszul) sőt csak maga az ifjúság valósíthatta meg, a kormányzattól pedig még csak segítséget sem várt, nem is várhatott. Ebben a tekintetben az erdélyi ifjúsági mozgalom közelebbről rokon a szintén kisebbségi *felvidéki* ifjúságéval. Balázs Ferenc amikor kimondotta, hogy magánkezdeményezésre, vidékenként kell megszervezni a magyarság gazdasági életét, már javában benne is volt az „*Aranyosmenti Vidékfejlesztő Szövetkezet*" munkájában. Az erdélyi ifjúságnak ez a módszere ezután is meg kell maradjon, most már nem muszájból, hanem jó tulajdonságként. Mert nem lehet mindennek elvégzését a kormánytól várni, viszont a legjobb kormányintézkedés is eredménytelen marad, ha vidéken nincs megfelelő ember, aki tudja, hogy mit kell tennie. Arra a szociális és népi szellemre, amit az erdélyi ifjúság jobbjai kialakítottak, mindig szükség lesz, nemcsak Erdélyben, hanem annak határain túl is.

Az erdélyi ifjúság önmagára találása és első lépése az *irodalom* terén történt. A huszas évek elején még senki sem tudta, mihez kell kezdeni, a kisebbségi sors ideiglenesnek tűnt, a magyarság gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális életét nem látszott kívánatosnak hozzá átszervezni, de a tétlenség sem volt már elviselhető a szörnyű idők szörnyű nyomása alatt. A lélek gyötrelmének legsúlyosabb esztendői voltak ezek. És a lélek szava megszólalt: megszületett az *új erdélyi irodalom.* Ettől kezdve az írás szabta az irányt a cselekedeteknek, közvetve az irodalom szelleme határozta meg az élet igazodását Erdélyben. 1923-ban tizenegy fiatalember egy kötetet adott ki versekkel, tanulmányokkal, elbeszélésekkel „*Tizenegyek*" címen, ez volt az ifjúság első jelentkezése és későbbi tevékenységének kiindulópontja. A tizenegyek ifjúsága még kialakulatlan volt úgy művészileg, mint szociális mondanivalójában, de ott volt már közöttük *Balázs* Ferenc és *Tamási* Áron s ez irányt szabott. A kötet központi gondolatát ha hámozgatjuk, az erdélyi magyar falut találjuk benne. A Tizenegyeknek azonban inkább csak irodalomtörténeti jelentősége van, hatást nem tudott gyakorolni, nemzedéket nem tudott maga köré csoportosítani, maguk a tizenegyek is szétszóródtak: értékesebbjük megmaradt a tollnál, hogy majd közel egy évtized mulva a közben felnőtt korosztályokkal képezzenek egy szellemi nemzedéket.

Az *ifjúsági egyesületek* megalakítása jelenti a következő lépést az ifjúság szervezkedése terén. A hatalomváltozás után teljesen elülről kellett kezdeni és új alapokra helyezni az ifjúsági egyesületek életét s ez az egyházak keretében történt. Már a huszas évek elején megkezdődik a főiskolások felekezeti csoportokba tömörülése; 1921-ben megalakul a református *I. K. E.*, ezt követi 1927-ben a *Római Katholikus Népszövetség* Egyetemi és Főiskolai szakosztálya és ugyanebben az évben megalakul az unitárius *Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köre* is. A felekezeti szervezkedésen túl az első nagy lépést jelenti az ifjúság tömörítése felé amikor 1929-ben megalakul a *Székelyek Kolozsvári Társaságának ifjúsági bizottsága,* mely később *Főiskolás Tagozattá* módosul: ez az első felekezetfeletti diáktestület, amelybe az összes magyar főiskolások összetömörülnek. Mondanunk sem kell, ezek az egyesületek mind Kolozsváron működtek, ahová az egyetem összegyüjtötte Erdély értelmiségi ifjúságát. Az ifjúság megindította a küzdelmet egy egyetemileg engedélyezett magyar diákegyesületért, amelyben faji alapon szervezkedhessék az egyetem keretein belül, *de a parlament le sem tárgyalta a főiskolai törvényjavaslat vitája során a magyar egyetemisták két ízben benyujtott emlékiratát.* Ideiglenesen működött, „míg ügye engedélyezés alatt állt" a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók „*Bolyai Művelődési Köre*", mely a felekezeti távolságokat igyekezett áthidalni a különböző csoportok felett, de az egyetemi tanács végülis beszüntette.

A magyar főiskolások az egyetem keretén belül való eggyétömörülése tehát nem sikerült. Ezt a hiányt igyekezett pótolni az 1930-ban megalakult

„*Erdélyi Fiatalok*" című folyóirat köré csoportosult társaság. Az Erdélyi Fiatalok „romániai magyar főiskolás lap" alcímmel jelent meg és alapítói, valamint munkatársai között kezdetben a protestáns ifjúságnak köréje történő egységes tömörülése szerepelt. Kitűzött célját, a magyar egyetemi ifjúságnak köréje történő egységes tömörülését azonban nem érte el. A katolikus ifjúság szinte testületileg maradt távol; a katolikus egyház lapja így jelölte meg az Erdélyi Fiatalok és a katolikus egyetemisták közötti viszonyt: „*Ha van valami összefüggés a két csoport között, akkor az csupán annyi, hogy a kath. élet erdélyi irányítói a Népszövetség ifjúsági szakosztályától remélik és kívánják az Erdélyi Fiatalok radikalizmusának — az ellensúlyozását*". A külön csoportokba való tömörülés tehát felvetette a világnézeti ellentétek vitáját, amely hamarosan szenvedélyesen robbant ki és az ifjúsági tömörüléseknek új irányt szabott. Mindamellett egyideig békességben dolgozhattak egymás mellett a meglévő csoportok és egyesületek, sokszor pedig egymás támogatásával, kölcsönös segítségével. Annál inkább tehették ezt, mert lényeges különbség nem mutatkozott célkitűzésükben és munkatervükben. Valamennyi megegyezett abban, hogy az ifjúságnak *társadalomtudományi* nevelést kell adni és elő kell készíteni a *falu* szolgálatára. Ha sok szó esett is már ebben az időben a főiskolások jobb és balszárnyáról, valamennyiüket egyformán a népi gondolat hatotta át, a jobboldalinak nevezett egyesületek (Róm. Kath. Népszövetség) tagjait éppen úgy, mint a haladó diáktestületekét (Székely Társaság Főiskolás Tagozata, Erdélyi Fiatalok, Dávid Ferenc Egylet Ifj. Köre). A vitatkozásokból kialakult az egységes álláspont: *az ifjúságnak a magyar falu felé kell fordulnia*, munkáját a magyar parasztság életének megszervezésére, a falusi tömegek felemelésére, a nemzettestbe való bekapcsolására kell szentelnie, a magyar vezetőrétegekben pedig tudatosítani kell, hogy kisebbségi életünk alapja a magyar falu. Soha olyan lelkesedéssel nem folyt az ifjúsági munka, mint a harmincas évek elején, amikor a falutanulmányozás fénykorát élte, minden egyesület faluszemináriumokat alakított, ahol a „falumunka" résztvevői elméleti és gyakorlati kérdéseiket tisztázták, célkitűzéseiket körvonalazták, terveket szőttek és adatgyüjtő íveket szerkesztettek.

A falukérdések tanulmányozására és megoldására az első lépések felekezeti alapon történtek a felekezeti ifjúsági egyesületekben. Elsőnek a Kath. Népszövetség „*Majláth-kör*" név alatt megalakult főiskolás szakosztálya nyitotta meg faluszemináriumát, ahol a kör tagjai szociográfiai képzésben részesültek. Még 1928-ban falu-kérdőívet állít össze a szeminárium, amelynek alapján mintegy 60 szakosztályi tag foglalkozik adatgyüjtéssel. A következő években a Kör közgazdasági szemináriuma a falu szempontjából időszerű *szövetkezeti* kérdésekkel foglalkozik, a nyári falumunka buzdítására pedig pályázatokat hirdet. 1931 nyarán a szakosztály nyolc tagja értékes gyüjtőmunkát végez Csík községeiben. A Majláth-kör faluszemináriumában az 1932-ik évben új szempontok vetődnek fel. Előtérbe kerül a falumunka *világnézeti* alapokra helyezése és a vallási néprajz, majd a vidéki hetilapok és röplapok révén propagandát indít eszméinek a falusi lakosság körében való népszerűsítése végett. Az unitárius Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köre elsőnek vetkőzi le az elméletek köntösét és a közvetlen kapcsolatot keresi a faluval. 1928-tól kezdve nyári ifjúsági összejöveteleit a Székelyföld különböző községeiben tartja és a gyakorlati munka terére lép. *Balázs* Ferenc kezdeményezésére és az ő irányítása alatt falufejlesztési bizottságot létesít, amely nagyszabású népnevelő tevékenységet fejt ki 1929 óta: három vetítőgéppel évenként mintegy 100—120 községben tart előadásokat földrajzi, gazdasági, ismeretterjesztő, szórakoztató stb. filmekkel. Az előadások jövedelméből a kör Balázs Ferenc szerkesztésében megindítja a „*Kévekötés*" című ifjúsági lapot, amely elsősorban a falusi földmíves és a városi iparos-kereskedő ifjakat tartja szemelőtt. A református I. K. E. habár nem jelölt ki falumunkát a programmjában, missziós és szociális tevékenysége révén szolgálta a magyar falut, különösen nyári konferenciáival. Volt olyan esztendő, amikor harminckilenc egynapos értekezletet tartott falusi fiúknak. Az Erdélyi Fiatalok csoportja 1930-ban kapcsolódott be a falumunkába, azzal a céllal, hogy felekezeti különbség nélkül maga köré tömörítse egységbe a falu kérdéseivel foglalkozókat. A szerkesztőség faluszemináriumot alakít, ahol előadássorozatokkal a tudományos alapismereteket kívánja megadni hallgatóinak, majd négy tanulmányi körben folytatja a szeminárium a falumunkások kiképzését. Nyári pályázataik kezdetben érdeklődést keltenek, de pár év mulva a legteljesebb közönnyel kell küzdeniök. A falutanulmányozás irodalma terén az *Erdélyi Fiatalok* mutathatja fel a legjelentősebb eredményt, „*Falu Füzetei*"-ben néhány értékes tanulmány jelent meg a nép és az intelligencia viszonyáról, az erdélyi falu és a szellemi áramlatokról, az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés problémájáról, valamint egy falutanulmányozási kérdőív. Gyakorlati munkát azonban nem végzett az Erdélyi Fiatalok, Kolozsváron kívüli tevékenysége arra szorítkozott, hogy a vi-

déki városokban vagy falvakban tartott estélyeivel népszerűsítse elgondolásait és a folyóiratot.

A különböző csoportoknak ezt az értékes és lendületes munkáját azonban megzavarta a harmincas évek elején a világnézeti kérdések előtérbe kerülése és a nemzedéki kérdések felszínrehozása. A felekezeti egyesületekből és a felekezetfeletti összefogást hangoztató csoportokból egyszerre csak kicsapódott egy másik társaság, amely szélsőbaloldali elveket vallott és a magyar közéletnek addigi csendjét felverő baloldali magatartást tanusított. A faluszemináriumok előadásait követő viták világnézeti viaskodássá fajultak, úgyhogy tanácsosnak látszott az előadásokat beszüntetni. A baloldali ifjúság végülis *„Falvak Népe"* cím alatt hetilapot indított, amely sorozatosan támadta a magyar közélet vezetőit és a többi ifjúsági csoportot, noha munkatársainak nagyrésze még benne volt azokban az egyesületekben. A helyzet legsúlyosabban érintette a Fiatalokat, akik kénytelenek voltak néhány munkatársukat kizárni, többen pedig önként váltak meg tőlük, ami ettőlkezdve az Erdélyi Fiatalok elsorvadását jelentette úgy munkatársak, mint olvasótábor tekintetében. Ezzel megkezdődött a viaskodás az ifjúsági csoportok között, amelyeket többé nem lehetett közel terelni egymáshoz, az egységre pedig kísérlet sem történt a *Vásárhelyi Találkozóig*. A jórészt az Erdélyi Fiatalokból balra kisodródott Falvak Népe kis rétegének munkáját a hatóságok sem nézték jószemmel, a lapot hamarosan betiltotta az ügyészség, de a csoport *„Magyarpárti Ellenzék"*, majd *„Népakarat"* és *„Székelyföldi Népakarat"* című lapokkal újra jelentkezik, végül megalakítja a *Magyar Dolgozók Szövetsége* (MADOSZ) pártját *„nemzeti demokrata"* programmal, amely a munkásság mellett megkísérli a székely falvak elégedetlenjeinek magaköré tömörítését is. A végzetes szakadás megtörtént az ifjúság kebelében s ezt többé áthidalni nem lehetett. A szétforgácsolódást károsan fokozta a *nemzedék-kérdés* felvetése, amely a világnézeti kérdéseken kívül korosztályok szerint is csoportosítani igyekezett az eddig úgyahogy egységes ifjúságot. Ugyanis a hatalomváltozás óta mintegy 15 esztendő telt el, az akkori fiatalok nem érezték már úgy fiataloknak magukat, mint az egyetem padjain ülők; külön nemzedéket próbáltak összekovácsolni, nemkis mértékben a baloldal egységzavaró indítékára. A húszévesek és harmincévesek korosztálya már-már elszakadt egymástól, a harmincasok napilapot indítanak *Friss Hirek* címen nemzedéki eszméjük és nemzedékük érvényesítése végett. Ez a csoport szintén a tevékeny politika mezejére lép, ha nem is ellenzéki szélsőséggel, míg a régebbi ifjúsági csoportok a politikától távol tartják magukat. Az Erdélyi Fiatalok határozottan visszautasítják a Friss Hirek harmicéves csoportjának azt a felhívását, hogy velük együtt kapcsolódjanak be az Országos Magyar Párt tevékeny politikai munkájába. Az Erdélyi Fiatalok megcsappant tábora féltve őrködik, nehogy más csoport megerősödhessék és senkivel sem hajlandó együttműködni, csak úgy, ha az hozzájuk csatlakozik. Ebben a vitában a Fiatalok a húszévesek szószólójaként lép elő és tagadja a harmincasok létjogosultságát. *„A harmincasok nem készültek fel a közélet vezetésére* — írja a lap — *mert legtöbbször nem is volt alkalmuk, minthogy alig volt módjuk a komoly tudományos önképzésre az akkori ifjúsági élet szervezetlensége miatt. Ez a helyzet tehát kétségtelen előnyt jelent a mai viszonyokba beleszületett, egységes nemzedékként jövő, szervezettebb és a tudományos önképzés rendszeres munkáján átment húszévesekre nézve. Helyzetük is arra kényszeríti, hogy vagy a húszévesektől, vagy a negyvenévesektől tanuljanak. Kérdés most már, hogy önálló rétegként e kettő között helyet tudnak-e maguknak szorítani?"* A nemzedéki féltékenység megoldódott a Friss Hirek megszünésével, anélkül, hogy a Fiatalok erősödtek volna utána. A baloldal és a harmincasok csoportja lassanként háttérbe szorult, híveket nem tudtak szerezni az ifjúság köréből és a nagy viták után az ifjúsági egyesületek munkájában néhány évi pangás állott be, amit majd a jobboldali ifjúság porondralépése vált fel.

Időközben új írói nemzedék nő fel, amely már 1932-ben jelentkezik az *„Uj arcvonal"* c. antológiával, kialakulatlanul és modorosan, mindenféle világnézetet összehordva, de igen kevés irodalmi értékkel, úgyhogy a kritika egyhangú ledorongolását nem lehet csak nemzedéki elfogultsággal magyarázni. Nemsokkal később megalakul a fiatal erdélyi írók *Ady Endre Társasága*, amelyben szintén helyet kaphatott minden tollforgató, ha fiatal volt. Célkitűzéseit nem lehetett tisztázni, irányában volt némely homályos pont és egy-két vidéki estély megrendezése után kiderült, hogy van egy aradi hasonló nevű társaság is, nem titkolható szabadkőműves kapcsolatokkal. A társaság összejövetelei ettől kezdve elnéptelenedtek, a jobboldali gondolkozású fiatal írók pedig nemsokára külön folyóiratot alapítottak *„Hitel"* címmel.

A „Hitel" megjelenése új korszakot jelent az erdélyi ifjúsági mozgalmak történetében. A liberális demokráciájukat fennen hangoztató Erdélyi Fiatalokkal szemben ez volt az első lépés, amikor a jobboldali ifjúság külön tömörült felekezeti színezet, illetve különbség nélkül. A Hitel *Széchényi* szellemét idézte a sok kisebbségi önrevízió után,

az erdélyi ifjúságban ezáltal jutott kifejezésre talán öntudatlanul a vágy a szélesebb látókörre és nagyobb magyarságra. Kikívánkozott a kisebbségi szemléletből, magyar szemléletet óhajtott, amelynek a kisebbségi élet csak helyi kényszerű változata. A Hitel bombaként hatott, baloldal és a Fiatalok egyformán támadták. A féltékenységben égő Fiataloknak az fájt tulajdonképpen, hogy mer nélkülük valaki csinálni valamit Erdélyben, hiszen az egységet csak maguk körül tudták elképzelni, így a viszálykodásnak személyi jellege lett, a baloldalt pedig az bőszítette, hogy a Hitel kétségtelenül rokonszenvezett a magyarországi jobboldali mozgalmakkal, márpedig csinján kell bánni a zsidókkal Erdélyben. A Hitel megindulása előtt megkísérelte együttműködni a Fiatalokkal, de az erre vonatkozó tárgyalások nem vezettek eredményre, így a lap a következőkben jelölte meg csípősen a Fiatalok további feladatát: „*Az Erdélyi Fiataloknak, ha szerkesztői az erdélyi magyar lelkiismeret-vizsgálatban szintén részt vesznek, újult erőkkel és új tervekkel, főleg a máshoz idomított konzervatív reformizmus alapján kell vállalniok az értelmiségnevelés nehéz és mindmáig még meg sem kezdett munkáját. Az Erdélyi Fiataloknak kötelessége tehát, hogy igazodjon az új nemzedék és nemcsak a nemzedék egyeseinek a szükségleteihez. Ha mai formájában képtelen erre, újuljon meg, esetleg fiatalodjon meg.*“ De az Erdélyi Fiatalok nem fiatalodott meg, hanem inkább az idők múlásához alkalmazkodott. Címlapjáról ekkor már lekerült a főiskolás lap megjelölés és helyében a komolyabbnak látszó, de egyúttal totális igényeit is jobban kifejező alcím szerepelt: „*A romániai új magyar nemzedék folyóirata.*“ A nemzedék ekkor már a Hitel körül volt, a Fiatalok csoportját alig négy-öt ember alkotta, ami pedig új volt, az az ő liberálizmusukkal való leszámolást jelentette. A Fiatalok most azzal a módszerrel védekezett a Hitellel szemben, mint nemrégiben a baloldaliak ellen: azzal igyekezett eldönteni a vitát, hogy ellenfeleiknek az ő teljes függetlenségük fáj csupán, s az ellenfelek táborából az „*öntudatlanság, kétkulacsosság, tudatlanság, restség, szervilizmus, rosszindulat, hiúság, stréberség, különböző érdekek és viszketegségek mindmind megmutatták fogaikat... Ha valaki „bal“ oldali, — legyen, de becsületesen! Ha valaki „jobb“ oldali, legyen, de csak szintén becsületesen.*“ Ez a sajnálatosan nyers hang mutatta a Fiatalok körében lévő idegességet és azt, hogy az új eszmék lényegének megértése iránt teljességgel hiányzik belőlük a fogékonyság.

A Hitel egy év mulva átalakult, a fiatal írók megváltak a szerkesztőségtől, a folyóirat formát és tartalmat cserélt; a szépirodalom mellőzésével kizárólag társadalompolitikai szemlévé módosult, még határozottabban jobboldali iránnyal. A kávéházi szellemesség a „*hitelisták*“-ból hamarosan „*hitleristák*“-at csinált és ezzel a mozgalom visszhangja is kifejezésre jutott, bő felületet nyujtva az alaptalan támadásokra. Az új Hitel a cselekvő magyarságot hangoztatta s a szétszórtan, magukra utalva tevékenykedő magyarok összefogását, „*akik városon és falvakban, a szellemi és fizikai munka terén, értelmük és két kezük erejével társadalmi szerepet vállaltak, feladatokat keresnek, terveket szőnek, vagy immár munkálják is a feladatokat, valósítják a terveket. Nemzetpolitikai szemlénk megindításakor elsősorban őreájuk gondoltunk, hátha egybeverődésünknek szolgálattevői lehetnénk. Vállalkoztunk tehát az eredményes cselekvés előfeltételeinek kutatására és feltárására: a tárgyi és lelki önismeretre, vagyis társadalmi, gazdasági és szellemi alkatunk taglalására s az ebből folyó nemzetpolitikai feladatok megállapítására.*“ Az eggyétömörülés helyett azonban felszisszent a Fiatalok csoportja és a vitatkozások özöne indult meg ismét. „A Hitel csoport — szögezték le a Fiatalok — ugyanazt próbálja mondani, aminek mi itten polgárjogot szereztünk. Nem mi vesszük fel mások ruháit, újabb szereplők öltöznek azokba, amiket mi viseltünk először... A belső revízió, a szigorú önbírálat és erkölcsi megtisztulás alapgondolatait a Fiataloktól senki el nem vitathatja. A Hitel legfeljebb kisajátítani próbálhatja.“ Ezek a kicsinyességbe fulladó viták nem vitték előbbre az ifjúság ügyét. Minél inkább tevékenykedett valamelyik csoport, csak annál mélyebb lett a szakadék közte és a többi csoportokba szakadozott fiatalok között, a magyarság egyetemes érdekeinek kárára. Lehet, hogy ezek a viszálykodások, amelyekből jórészt már hiányzott a cselekvő munka, nem a legjobb színben tüntetik fel az erdélyi ifjúsági mozgalmaknak ezt a korszakát, de bennük rejlik a csirája annak a felismerésnek, ami a Vásárhelyi Találkozóra vezetett: hogy szükséges végre egy elszánt nagy lépéssel megszüntetni a veszedelmes torzsalkodásokat és egybefogni az egész ifjúságot annak a parancsnak a szavára, hogy mind magyarok vagyunk. Ezidőtájt jelenik meg Tamási Áron „*Cselekvő ifjúság*“ című cikksorozata, amely az erdélyi ifjúságot három csoportba osztja és szerinte az *Erdélyi Fiatalok*, a baloldali „*népvalóság*“ hirdetői és a *Hitel* új magyarjai jelentik Erdélyben a cselekvő ifjúság három arculatát. Tamási szerint a három csoportnak, „*az Erdélyi fiatalok népi humanizmusának, a Hitelben hirdetett újraértékelésnek és a „baloldaliak“ szociálizmusának*“ összefogása a feladat. A cikksorozat nyomán indult viták megérlelték egy *ifjúsági parlament* összehívásának gon-

dolatát. A terv nem volt új, a magyarországi és felvidéki ifjúság már megelőzőleg Debrecenben meg Érsekujváron stb. diétázott, az erdélyi parlament előtt viszont egészen más kérdések és más nehézségek állottak.

Az első lépést az ifjúsági találkozó felé az egyik kolozsvári hetilap 1937. husvéti számában közzétett „*Fiatal magyarok találkozója elé*" c. anket jelentette, amelynek kapcsán tizennyolc fiatal magyar nyilatkozott különböző egyesületek és csoportok nevében a találkozó eszméje mellett, amelynek megrendezését a változó és a magyarságra egyre jobban ránehezedő román belpolitikai viszonyok is sürgettek. A találkozó előkészítése — melynek színhelyéül a magyarság zömét jelentő székelység érdekében *Marosvásárhelyt* jelölték ki — egész nyáron folyt, míg végre augusztus derekán megjelent a baloldaliak és a Hitel csoport embereiből álló előkészítő bizottságnak „*Az erdélyi magyarokhoz*" címzett felhívása. Az Erdélyi Fiatalok nem kapcsolódtak be az előkészítő munkába, „demokrata liberálizmusuk" féltése mögé rejtették személyi sértődöttségüket amiatt, hogy a találkozó kezdeményezése nem tőlük származott. Ugyanakkor kijelentették, hogy csak úgy hajlandók a találkozón résztvenni, ha a szélsőbaloldalt eleve kizárják onnan. Ezt nem tehette meg az előkészítő bizottság, hiszen éppen az volt a cél, hogy a különböző világnézetű magyarokkal megegyezzenek a kisebbségi magyarság közös eszméiben. „*Az előkészítőknek* — írta a Hitel — *s mindazoknak, akiket képviseltek, hamarosan rá kellett döbbenniök arra, hogy az egység utáni vágyuk súlyos veszedelemben van. Szándékukkal szigeten állanak s indulatosan oly törekvés mozdul, mely zavarni akarja az alakuló rendet s kész, ha kell, körülzárni őket, mint a leprásokat*". A kisebbségi magyar intézmények vezetői bizalmatlanul nézték a testet öltő tervet, a Magyar Párt lapja „*Vigyázzatok, fiúk*" c. vezércikkében óvatosságra intette a fiatalokat, az Ellenzék pedig körkérdést intézett a magyar egyházak püspökeihez, hogy kipuhatolja véleményüket, amely azonban nem volt kedvezőtlen a fiatalokra.

A Vásárhelyi Találkozón 187 fiatal magyar jelent meg azzal a szándékkal, hogy levetközi mindazt, ami egymástól elválaszt és csak azt tartja meg, ami összekapcsol. *Ünnep volt a találkozó, az egymásra talált magyar lélek ünnepe.* Munkásifjak, földmívesek és értelmiségiek éppen úgy magukénak érezték, mint az arisztokraták. Nemis annyira határozataiban volt az értéke, mint abban az érzésben és lélekben, amit kialakított. Először történt meg, hogy az addig szembenálló marxista és katolikus ifjak egymás mellé üljenek és egyformán gondolkozzanak a leglényegesebb kérdésekben. A három napon keresztül tartó tanácskozások során a kisebbségi magyarság valamennyi lényeges kérdése tárgyalásra került és a találkozó eredményeként kiadott közös Hitvallás foglalta össze a leszögezett elveket. Ez a Hitvallás emelkedett szellemének, tisztánlátásának fogva minden magyar ifjú előtt példaként állhat, nemcsak ma, hanem az elkövetkezendő időkben is. A találkozó ifjúsága minden jó magyar meggyőződését fejezte ki, amikor leszögezte:

„*Történelmi felelősségünk tudatában az egy test és egy lélek nagy akaratával valljuk*, hogy;

az erdélyi magyar népkisebbségi élet irányítása csakis a *keresztény* erkölcs és *demokratikus* nemzeti követelmények szerint történhetik;

népkisebbségi életünket és annak minden intézményét a *nemzeti egység* gondolata és célja hassa át, politikai, gazdasági, közművelődési és egyházi intézményei s azok vezetői között, amennyiben hiányzik, becsületes együttműködés jöjjön létre, az osztály-, felekezeti és nemzedéki ellentétek életünkből tűnjenek el...

Tiltakozunk iskoláinknak a törvényekben biztosított szabad működését gátló intézkedések ellen és megállapítjuk minden magát magyarnak valló szülő jogát gyermekének magyarnyelvű iskoláztatásához...

Mi bajtársi jobbot nyujtottunk a magyar munkásságnak és az elfogadta. Éreztük azonban a szorítás erejében, hogy egyebet is adnunk kell. Ezért valljuk, hogy életünkben a krisztusi elvek és tanítások alapján a szociális igazságnak érvényesülnie kell és *vállaljuk a közösséget a munkássággal a kizsákmányoló tőke elleni küzdelmében*... Kimondjuk, hogy a magyar munkás és kisiparos egyenlő jogú és szükségességű alkotója a magyar kisebbségnek és épen ezért a munkástömegek és kisiparosok erkölcsi és kulturális nevelésének és nemzeti önvédelmi szerepének betöltése érdekében vállaljuk a közvetítő szerepet a munkásság és a többi társadalmi rétegek között.

Mi annak előrebocsátásával, hogy a középeurópai magyarság egyetlen nyelvi és kultúrközösséget képez, amelynek a romániai magyarság is alkotó része, igényeljük a romániai magyarság önkormányzatát, amelyhez való jogunkat az erdélyi románságnak saját elhatározásából született gyulafehérvári határozataira, valamint a békeszerződések kiegészítő részét képező kisebbségi szerződésre alapítjuk."

Ezek a *Hitvallás* fontosabb tételei, melyeknek gyakorlati megvalósítására az aláírók erkölcsi kötelezettséget vállaltak. A találkozó egyúttal bejelentette, hogy mint szerv, vagy egyesület meg-

szűnik, csupán az előkészítő bizottság marad meg továbbra is, mint állandó bizottság, hogy őrködjék a szellem betöltésén és képviselje a hozott határozatokat. A találkozó országos visszhangjában a lelkesedés mellett nem hallgatott el a bírálat sem főként amiatt, hogy a Találkozó semmiféle gyakorlati munkatervet nem dolgozott ki és gyakorlati munkát nem végzett. Az Erdélyi Fiatalok csoportja, amely teljesen távolmaradt a találkozóról, „*trójai faló*"-ról beszélt, amelyben becsempészték a marxistákat az erdélyi ifjúság közé. A találkozó hatása azonban Erdély legkülönbözőbb pontjain mutatkozott, főleg a munkásegyesületek egymásután tették magukévá határozatait, de felmerült a gyanu, hogy a különböző csoportok mind a maguk külön érdekei szerint akarják felhasználni a vásárhelyi szellem erkölcsi értékét, úgyhogy az állandó bizottság munkája egyre nehezebb lett. A résztvevő csoportok végülis vádaskodni kezdtek egymásra és az áldatlan viszálykodást betetőzte az, hogy Csehszlovákia feloszlatása idején a baloldal tiltakozó felhívást szerkesztett és akart aláiratni a vásárhelyi találkozó szellemében azzal az indokolással, hogy „a demokratikus Csehszlovákia megtámadása egyet jelent a nemzeti-, általában véve mindenféle demokrácia megtámadásával". Az állandó bizottság tiltakozása jeléül kimondotta önmaga feloszlatását, néhány héttel megalakulásának első évfordulója előtt. A vásárhelyi szellem így a gyakorlatban sajnos nem állotta ki a próbát, de ez keveset von le a Hitvallás elvi értékéből.

Ha közéleti téren nem is bizonyult alkalmazhatónak a Hitvallás szelleme, a fiatal írók éltek vele és eredményeket tudtak felmutatni. Egy csoportjuk, amelyben teológusok és munkásírók egyformán részt vettek, bejárta a Mezőség szórványmagyarjait, Kolozsváron pedig a felekezeti ifjúság egyesületekben és munkásotthonokban tartott estélyeket, hirdetve a kisebbségi magyar egység szellemét, amikor pedig a hatóságok részéről akadály gördül munkájuk elé, tiltakozó emlékiratot nyujtottak be az akkori román kisebbségi miniszterhez. A fiatal írók csoportja könyvkiadó társaságot hozott létre és az „*Erdélyi Enciklopédia*" kiadásában azóta egy sereg könyv jelent meg az erdélyi magyarság sorskérdéseiről.

A kisebbségi élet utolsó esztendei a belpolitikai átalakulások és zavarok jegyében folytak le, amelyek rányomták bélyegüket a magyar ifjúsági mozgalmakra is. A pártok megszüntetésével megalakult a *Magyar Népközösség*, amely igyekezett az addig közéleti téren mellőzött ifjúságot bevonni munkájába és szerephez juttatni a vezetésben. A Népközösség lapjának vasárnapi melléklete körül csoportosult új összetételben az ifjúságnak az a része, amely a vásárhelyi szellem kudarcából azt a megállapítást vonta le, hogy a baloldallal nem lehet együttműködni. Ez a sorsforduló hozta össze egy gyékényre az Erdélyi Fiatalok és a Hitel addig szembenálló csoportját, akik most közös aláírásokkal közös eszméket hirdettek a „*Vasárnapi szó*" hasábjain. Hogy az egész ifjúság nem csatlakozott hozzájuk és néhány hónap mulva feloszlásra kényszerültek, annak oka nem abban keresendő, hogy az ifjúság többi része a baloldallal rokonszenvezett volna, hanem abban, hogy ha már a Magyar Párt mellett nem tevékenykedett, most nem akart a román Ujjászületési Fronthoz közel kényszerített Népközösség érdekében népszerűsítő munkát végezni.

A bécsi döntés után a huszonkét esztendős kisebbségi sorsban felnőtt, az ifjúsági mozgalmak és viták során megerősödött és felfogásában megállapodott ifjúság számos képviselője egyszerre felkerült a magyar közélet legmagasabb fórumaira, ahol már nem egy kisebbségi népcsoport, hanem egy független, szabad ország kérdései állnak előtte. *Új világ ez, új gondolkozást, új bánásmódot, az eddigi magatartás átformálását követeli*, de hiszszük, hogy a sok küzdelmen és próbán átment nemzedék hamar megtalálja a leghelyesebb utat és legjobb eszmét. Most széles lehetősége nyílik, hogy kifejtse minden jó tulajdonságát, melyekről a kisebbségi évek alatt nemegyszer bizonyságot tett — és abban az irányban fejthesse ki, amelyre titkos vágya eddigi életében is folyton ösztönözte: *az egységes magyar nép, az egységes Nagymagyarország érdekében.*

NYIRŐ JÓZSEF

Az öreg ház

Évekig vártam, míg Gyerkó szomszéd eladta a kertem végében lévő telkét, hogy kijárást kapjak a másik uccára. Minél hamarabb lebontatom a rajta éktelenkedő vén zsellérházat, amely már olyan rozoga, hogy a magas teteje meginog, ha a varjú reá száll. A vásár után mindjárt meg is mondtam a benne lakó Fickó Mózsinak, akitől Gyerkó annakidején megvette, hogy keressen más szállást magának.

— Jó helyt vagyunk! — válaszolt nyugodtan Mózsi. — Nem megyünk sehová.

— Akkor törvényesen kitétetem — fenyegettem.

— Igende nem lehet! — világosított fel Mózsi — mert mikor az ősi jószágot eladtam Gyerkónak, szörződésileg kikötöttem, hogy hóttomig benne lakhatom!

— Mit beszél?

— Nézzen csak utánna!

Futok Gyerkóhoz.

— Igaz?

— Az úgy van!

— Maga erről nekem miért nem szólt a vásárnál — támadok rá.

— Mert nem kérdezte!

— Mégis kötelessége lett volna figyelmeztetni!

— Tanólt embernek lehetne annyi esze, hogy a vásár elött megnézze a telekkönyvet! — szégyenített meg Gyerkó.

Befogtam a számot, hogy ne kacagtassam magam a faluval, de ezt a vén romot gyűlöltem.

— Addig nem nyugszom — fenyekedtem mérgemben, — míg bele nem döntöm a patakba!

— Majd hóttom után! — kacagott Mózsi, aki olyan biztonságban ült az átkozott szarkafészekben, mint Ábrahám kebelében.

Ellenkezése mégjobban dühített. Már bolondokat kezdtem cselekedni.

— Eladom a házat a fejük fölül! — határoztam el.

Hiába doboltattam ki azonban, vevő nem jelentkezett.

— Akkor odaajándékozom ingyen! Akárkinek! — pattogtam a feleségemnek, ki csillapítani igyekezett.

Ennek is híre ment, s egyszer csak azon vettem észre magamat, hogy az emberek kerülnek, sötéten néznek rám és csak immel-ámmal köszönnek.

— Magukot mi lelte? — fogom meg az öreg Márton Zakort aki a szemem közé vágta, hogy szégyelhetném magamat, mit vétett nekem az a szerencsétlen, kudus család, hogy mindenképpen tönkre akarom tenni.

Pap, jegyzőék is barátilag intettek, hogy hagyjam a fenébe, de Mózsi tovább ingerelt.

— Jó reggelt, szomszéd!... Jó estét, szomszéd!... — kiáltott át a rongyos töviskerítésen, ha meglátott.

Eddig „tekintetes úr", most csak egyszerűen „szomszéd" vagyok neki. Világos hogy csak csúfolódik velem.

Megállj Mózsi!

Már-már tüzes csóvát hajítottam a házra, mikor a helyzet egyszerre megváltozott. Ujságolja a feleségem, hogy Mózsiéknak kicsi leánya született. Olyan átszellemült, boldog arccal mondja, mintha őt áldotta volna meg az Isten azzal a kölyökkel.

— Eltakarodjék maga is a szemem elől!

Mózsi egésznap fütyült és énekelt örömében, ami mégjobban elsötétített.

— Várj csak Mózsi!

A szerencse azonban neki kedvezett. Felvették a vasúthoz fűtőnek. Kenyérbe esett. Sorsuk jobbra fordult. A jó állami pénz kezdett látszani rajtuk. Nem a külsejükön, — mert bolond ember, ki a háját kívül hordja, — hanem a jókedvükön. A rideg hajlék is szinte megszépült tőle. Besütött a nap az ablakán. Kezdettem megbékélni a helyzettel, de Mózsi nem fért a bőrében. Eddig csak az arca gúnyolódott, de, hogy biztos pénzt érzett a szíve fölött, nem bírta megállani, hogy itt-ott meg ne tréfáljon.

— Tudja-e szomszéd — állít meg egy alkalommal, — hogy mi ketten *házastársak* vagyunk?

— Nem sokáig — vágtam vissza, — csak a maga holtáig.

— Hamarabb lesz kísérő belőlem, mint kísértet! — kacagott.

Úgy értette, hogy ő kísér ki engem a temetőbe, de elszámította magát, mert nem tőt bele két hét, kiesett a mozdonyból, s lepedőben hozták haza. Nem halt meg, de a doktor bizalmas körben kijelentette, hogy csoda lesz ha megmarad. A tragédia megdöbbentett, de akárhogy küzdöttem ellene, mégis némi elégtételt éreztem. A falu hangulata azonban méginkább ellenem fordult. Egyik szabadszájú vénasszony szememre vetette:

— Ugye most örvend, tekéntetes úr!

Meg se szidhattam, mert a tulajdon feleségem is úgy nézett rám, mintha miattam esett volna ki ez a cserencsétlen a mozdonyból.

— Mi lesz azzal a szegény asszonnyal, három ártatlan kicsikével! — példázódott, — Támasz nélkül maradnak!

A nyelvem hegyén volt, hogy megmondjam: „Fenn maradnak támasz nélkül, míg maga itt van!“ — de jobbnak láttam hallgatni. Legalább külsőleg részvétet mutattam, de annyi mérget nyeltem már ez ember miatt, hogy belsőleg nem tudtam feloldódni.

A szerencsétlenség után harmadnap estefelé szepegve bátortalanul beállított a Mózsi felesége, hogy áthívjon magukhoz, de mikor meglátott, benne rekedt a szó.

— No mi az Ágnis? — bátorítom.

— Nem es tudom, hogy elé merjek-e vele állani! — ijedezett.

— Beszélye csak bátran!

— Jaj a szegény uram! — hebegte.

— Mi van vele?

— Arra kéri... Valamit szeretne megbeszélni a tekéntetes úrral.

— Áhá! A ház ügye! — tudtam mindjárt. — Azonnal átmegyek! — nyugtattam meg az asszonyt, aki alig várta, hogy kívül legyen az ajtón.

— Ne legyen lelketlen! — puhított a feleségem. — Hogy sajnálom őket!

Hiszen sajnálni én is sajnáltam, de az ember pillanatnyi ellágyulása miatt a saját érdekeit mégse hagyhatja. Emberileg, de határozottan fogok eljárni.

Csak ne tudnám, hogy halálra van ítélve!...

Az öreg ház is megalázott. Csak most néztem meg közelebbről. Rom ez már. A hátulya megsuvadt, a fekete füstös gerendákból az ember nyakába hull a szurágás sárga pora, ha nagyobbat köhög. A zsendely korhadt, vedlett, a szarufák egymásnak estek, sárgák és sorvadtak, mintha holtak csontjait támasztották volna egymásnak. Harkály itt már az ács. Tűzre se jó az egész. Kár volt ezért akkora hűhót csapni. Több eszem lehetett volna!

Az ajtó meghajolva is alig akar beengedni. Le is roskadt, összébb is szorult. A savanyú szagú, rideg pitvarban kitűnő gondolatom támadt. Hiszen innen életveszélyesség címén hatóságilag akármelyik pillanatban kitelepíthetem őket. Hogy s erre eddig nem gondoltam!...

Megdöbbentem önmagamtól! Hát ennyire jutottam?... Valósággal önmagam elől menekülve siettem be a kis szobába.

— Jó estét!

Senki sem fogadta. Világosan éreztem, hogy nem *merik* fogadni a köszönésemet. Meg vannak riadva. A gyermekek rongyos angyalkák — rémült szemeket meresztenek rám, anyjuk majdnem szántszándékkal sorvad bele a szoba sötétségébe. Mózsi maga is megilletődve, láztól, kínoktól horpadt, sötét arccal hallgat az ágyban, s csak a félig nyitott szájába mászó zilált bajussza reszket forró lélekzetétől. Csontokból fuj már a szél szegénynél. Bogos durva ökleit alig bírja mozdítani. Minden csapzott hajszálán szivárog a verejték.

— Enyje, Mózsi! Hát ennyire van?

— Én ennyire! — nyög fel az ember, s a félsötétben fehéren kísértő szemét az asszony felé fordítja:

— Adj, széket a tekintetes úrnak!

Már nem „szomszéd“, tekintetes úr lettem ismét.

Fáj, belém szúr ez a komor tiszteletadás és érzem, hogy a halál nem őt, hanem engem tanít meg a becsületre. Szorongva nézek rá, mintha ítéletemet várnám. Bocsánatot se merek kérni tőle a sok zaklatásért, olyan nagy ez a haldokló, aki fenséges, mint maga a láthatatlan Jóisten.

— Hivatott, Mózsi! — nyögöm ki végre, hogy a mellemre nehezedő nyomástól szabaduljak.

Mózsi nem vesz észre semmit, mint akinek nincs ideje külső semmiségekre ügyelíteni, mert

pillanatra éppen csak visszalépett a másvilágról, hogy hirtelenjében még valami, igenfontos dolgot elintézzen.

— Köszönöm, hogy eljött! — suttogja és percekbe kerül míg az újabb beszédhez erőt gyüjt. — Nagy kérésem volna. Olyan nagy, hogy elő sem merem hozni!

— A ház! — tör ki belőllem önkénytelen.

Mózsi összerezzen, mint akinek legtitkosabb gondolatát eltalálták.

— Nem a ház! — tiltakozik mégis lihegve. — Nekem több ház az életben nem kell...

Hallgattunk.

Később a szepegő asszony felé fordul ismét:

— Ágnis! Hocci a gyermököt!

A menyecske valami zúgból sietve előkapkodja az alig nehány hetes csecsemőt, s megáll vele az ágy előtt. Mózsi fölpillant hozzám.

— Nézze meg jól ezt a gyermeket! tekéntetes úr!

— Látom Mózsi!

— Most nézzen reám!

Önkéntelen szót fogadok. Már csak a szeme él az embernek, de az úgy belém kapcsolódik, annyi esdő kérés, fájdalom és apai gond ízzik benne, hogy belém hal a szó. Egészen megkönnyebbülök, mikor lehunyja, hogy könnyét eltakarja.

— Ugye megteszi tekéntetes úr?... Ugye elvállalja?

— Mit, Mózsi?

Az ember a halál partján szemérmesen belepirul, mikor végre kimondja a titkát.

— ...A keresztapaságot.

— A keresztapaságot? — kiáltok fel meglepetten.

— ...Hogy nyugodtabban mehessek a másvilágra! — instál Mózsi sietve, nehogy megtagadjam a kérését.

Felkacagok, mert eszembe jut, hogy édesapámnak tizenhat cigány-komája volt és azzal dicsekedett, hogy az efféle csak püspökök és királyok kiváltsága.

— Szívesen, Mózsi! — nyugtatom meg.

Boldogan omlik szét az ágyban. Sikerült! Végső nagy cselekedete a ház dolgában sikerült! Hátramaradó kicsi családjának feje fölött biztosította a hajlékot, mert csak nem leszek olyan utolsó ember, hogy a saját keresztlányomat kihajítsam az utcára. Ha most egészséges volna, a szemem közé kacagna Mózsi: — „Ugye mégis csak tuljártam az eszin!“ — s nekem el kellene ismerjem, hogy lefőzött és valami új meglepetést találnék ki én is, hogy észbelileg alul ne maradjak; de ezzel a haldoklóval mégse bánhatok ilyen cudarul. Azt se mondhatom meg, hogy átlátok a szitán. Meg kell hagynom a hitében.

— Úgy lesz, Mózsi! Reggel a feleségem ünneplőbe öltözik, s keresztvíz alá tartja ezt a prücsköt!

— Isten fizesse meg a jóságukot! — érzékenykedik el az én ellenségem.

Észre se vettem, mikor az asszony is a kezemnek esik.

— Ejnye kutya teringette! — riasztom meg tréfásan — inkább fusson el hozzánk, s hívja le a feleségemet, hogy ő is lássa a keresztlányát!

— Csak éppen kendőt kötök! — pihegi boldogan az asszonyka.

Szentigaz, hogy ilyen szép esténk ritkán volt az életben. Az asszonnyal sokáig eltárgyaltuk a Mózsi fenséges cselekedetét és gyönyörködtünk a lelkében.

A ház dolga azonban ezzel sem fejeződött be.

A Mózsi betegsége egyszerre megfordult. Honnan tudjam mitől, hogyan, mikor a doktor is csak a fejét csóválta.

— Rohamos a gyógyulás! — hitetlenkedett.

— Annál jobb! — örvendtem őszintén, de csak eleinte. Később, mikor az első meghatódás tüze kihült bennem, gyanakodni kezdtem. Nem egészen tiszta ez a dolog! Vajjon nem azért rendezte-e Mózsi az egész haldoklási jelenetet, hogy engem falnak állítson?... Igaz, hogy a doktor... de hátha egy követ fujtak a doktorral? Az is hajlamos a jó tréfára... Halálos beteg nem áll talpra ilyen hirtelen... Jó lesz résen lenni... Mózsi már fenn járt. Szorgos volt a dolog, éppen a szénával bibelődtünk s nem értem rá Mózsira gondolni és csak meglepett, mikor a következő vasárnap épen, egészségesen beállít hozzám. Barátságosan örvendeztem a felgyógyulásának, ahogy illik és vártam, hogy álljon elő vele: mi szél fujta hozzám.

— Jövő héten munkába állok, — aszondja — s azelőtt szeretném eligazítani a ház dolgát.

— A ház dolgát?

— Azt! — vágja rá elszántan. — Ha Sütő Jóskával megegyezhetem, kiköltözöm belőle!

— Kiköltözik?

— Nem volna tisztesség tőlem, ha továbbra is útjába állanék! — restellkedett.

— Nekem ugyan nincs utamban! Ott ellakhatnak továbbra is.

— Mégis jobb, ha megyünk! — ellenkezett.

Már bosszantott a dolog.

— Sehogyse értem magát, Mózsi! — mentem neki. — Esztendő óta azért harcol, hogy a házban maradhasson, s most erőnek erejével ki akar költözni. Mi ennek az oka?

Addig szorongattam, míg ezzel is kipakolt.

— Bévallom, hogy azért kértem a keresztapaságra, hogy a gyermek, a kicsi családom hajlék nélkül ne maradjon.

— Tudtam! — szóltam közbe. — Szép és nemes dolog volt! — dícsértem.

— Allehet! — ismerte el. — De a se volt kicsiség, amit értünk tett a tekintetes úr!...

— Nono! — mérsékeltem, de Mózsi nem hagyta magát.

— Ahhát! Ritkaszép dolog! S én csak úgy hálálhatom meg, ha kikötözöm... Ne mondhassa senki, hogy a halálos ágyamon visszaéltem a jóságával!...

Szerettem volna megölelni, olyan szép volt ez az utolsó meglepetése, de én se maradhatok hátra emberség dolgába. Ráparancsoltam:

— Ott maradnak, ahol vannak! Holnap-holnapután ácsokat állítok, hogy kissé hozzák rendbe azt a házat.

Szinte keresztet vetett a meglepetéstől. Barátságosan megveregettem a vállát.

— No ugy-e mégis csak alul maradt Mózsi ebben a ház-dologban?

— Ne es emlegesse! — restellkedett. — Elégszer megbántam... Engedjen meg nekem, tekéntetes úr!

— Maga is feledje el, Mózsi! — taszigáltam ki meghatottan az ajtón.

Azonnal meg is beszéltem a pallérral a ház ügyet s az ácsok munkába állottak.

— Mózsiéknál mit építenek? — csodálkozott a feleségem.

Mondom neki az esetet.

— Látja mégis csak én győztem! — dicsekedtem a végén.

Hiába kapta félre a fejét az asszony, láttam, hogy jóízűen kacag.

— Maga mit kacag?

— Nem kacagok, csak örvendek, hogy új házat építtet Mózsiéknak.

— Mit... mit beszél?...

Nehány esztendeje, hogy ez az eset történt, de Isten engem úgy segéljen, — mai napig se tudom, hogy végül is ebben a ház-dologban melyikünk csapta be a másikat.

Húsz fokos hidegben

várakozó székelyudvarhelyi tiltakozó gyűlés megnyitása előtt.

SZABÓ JÁNOS
FELSŐHÁZI TAG

A magyar munkásság szociális helyzete a román uralom alatt

A nagy összeomlás készületlenül találta az erdélyi magyar munkásságot is. Sem szervezetileg, tehát munkásszervezetek és egyéb egyesületek, sem pedig a gazdasági elhelyezkedés terén nem készült fel erre a váratlan hatalomváltozásra s így az új impérium a munkásság érdekeltségét is könnyűszerrel letiporta.

Nem felejtem el, az egyik erdélyi városban laktunk, apám az első menetszázaddal indult Galicia felé. Búcsúzáskor mondotta:

— Váradról jöttem ide munkába, Székelyföldre. Nem tudom visszakerülök-e, de legjobb lesz, ha ti is hazamentek Váradra, mert ha alkalmas időt talál az oláhság, azt hiszem, ránk fog törni.

Apám jóslata bevált. 1916. augusztusában az oláhság meglepetésszerűen rátört az erdélyi magyarságra s aztán, hogy helyreállították az első menekülés után a rendet, elkövetkezett Trianon.

1920-at írunk. Ettől kezdve mint fizikai dolgozó, egyszerű munkás feltárom az erdélyi magyar munkásság két évtizedes szociális elnyomorodásának helyzetképét.

Az erdélyi magyarság megrendülten állott az összeomlás kapujában. A középiskolát végzett fiatalság, kis százalékát leszámítva, anyagi okokból nem tudott tovább tanulni. De meddő kísérletnek látták egyébként is a további iskolázást, amikor minden hivatal úgy az állami, mint a magán kézben levő, egy időre teljesen bezárult előttük.

Az állami állásban volt értelmiségiek javarésze Erdélyt elhagyva a csonka ország felé törtetett. Az erdélyi magyarság élgárdája így felforgácsolódott, az intellektuális osztály teljesen legyengült, a magára hagyott iparos és munkásréteg olyan feladatokkal és helyzeti körülményekkel állott szemközt, melyek erejét hatványozottan meghaladták. A munkás, iparos és földműves rétegek szervezetlensége folytán legalább is az első időkben ezek a feladatok és kötelességek betöltetlenek maradtak, nagy kárára az egész kisebbségnek.

Mi történt a magyar munkássággal?

A magyar munkás, ellentétben a többi magyar kisebbséggel, ameddig az általános munkanélküliség tartott, nem vetette meg a földművelést és sok helyen ásóval, kapával, ekével kereste meg mindennapi kenyerét. Ez igaz átmeneti idő volt, mert utána elkövetkezett a román ipari élet kibontakozása. Ebben a hirtelen fellendülésben a magyar fizikai dolgozó csak morzsákhoz jutott, de így is biztosítani tudta mindennapi életét.

Mit jelentett a sok százezer munkáskéz a román gazdaságban?

Jelentette a felkészültséget, a munka szeretetét, a teljesített munka kiválóságát és mindezeken felül az olcsó munkaerőt. A román munkás szakképzettség, értelem és munkaszeretet hijján nem tudott versenyezni vele. Így lett a szolgasorba hajtott magyar munkás tanítómestere az „államalkotó" fajnak, melyet az összes munkatereken rendszeres ipari munkára tanított, illetve csak megakart tanítani, mert a román munkás a munka és a bér viszonyát teljesen illuzórikus alapon fogta fel.

Hol voltak ezek a munkaterek?

Havasalföld, Dobrudzsa, Besszarábia és Moldva széjjelszórt városaiban. Én például 1923-ban mentem először Galacra, ahol a magyar építőmunkás dolgos keze emelte a földből a legmodernebb hatal-

mas épülettömböket a balkáni ház sikátorok és romok helyébe.

Mit láttunk ezeken a munkahelyeken?

Magán a munkatelepen a magyar munkás megbecsülésnek örvendett, de ha kitette lábát onnan, állandóan igazoltatták, hatóságok fenyítették és sokszor a keservesen megkeresett kis pénzét a román rendőrség közegei erőszakkal is eltulajdonították. A munka „megbecsülése" tehát viszonylagos volt, de még ez a „kedvező" átmeneti helyzet is csak 8—10 évig tartott. Közben pedig, amíg mi, magyar munkások idegenben alkotómunkát végeztünk, odahaza Erdélyben a mindenkori román kormányok folytatták a magyar egzisztenciák tönkretevését és népi — nemzeti — kultúránk lerombolását. Ekkor kezdték gyermekeink nevét elemezni, hogy minél nagyobb mértékben rájuk foghassák a román eredetet. Ennek következtében legtöbb helyen kötelező volt az állami iskola, különösképen az idegenben dolgozó munkáscsaládok esetében volt ez így, tehát gyorsított iramban folyt a magyarság elrománosítása.

A magyar munkás a különélés 22 évében kb. 14 éven keresztül nem is szerepelhetett önállóan és öntudatosan az erdélyi magyarság testében, mert a munkásság szószólói csak kiválasztott egyének lehettek, akiket a románság „megbízhatósági alapon" a nemzetközi táborból választott ki és akiket egy 10—12 főből álló klikk kivételével időről-időre félretett az útból. Ez a klikk, beleértve a román munkásképviselőket és a király által kinevezett szenátorokat, mindvégig az angol-francia munkás-block híve maradt. Ezek az ál prófétáik vállalták a hatalom felé a magyar munkásság követeléseinek tompítását, ezzel a politikával természetesen magukra zúdították a kisebbségi munkásrétegek szüntelen haragját is.

1938 tavaszától a minősíthetetlen korrupció folytán az egész valójában kiütközött a gazdasági lezüllés Romániában. Ezt a lezüllést nagyban előidézte az állandó pártpolitikai villongás és minden párt zászlajára bűnbakul a kisebbségeket, elsősorban a magyarságot írták fel.

Ekkor kezdődtek hétről-hétre és minden városban a revizióellenes tömegfelvonulások. Ontották a vonatok az erdélyi városokba a román munkás és paraszti tömeget és most már a magyar munkás is tisztán látta, mi történt vele és szószólóin keresztül hová sodródott.

Időközben a magyar munkás utánpótlás terén radikális többségi visszaélések történtek. Már 1937-ben megkezdte az államhatalom a munkakönyvek és képesítések beszedését és azokat legtöbb esetben a magyar jogosultaknak vissza sem adták. Ugyanakkor a román földműves osztály földszomját azzal igyekeztek levezetni, hogy a falusi román gyerekeket aránytalanul nagy számban hatóságilag berendelték az alsófokú középiskolákba.

Mikor már ott sem volt hely, a még meglévő magyar kisiparosok műhelyeibe erőszakolták őket tanoncnak. Ugyanakkor a magyar gyermekek csak elvétve juthattak be egy-egy magyar iparos műhelyébe. Ekkor már a munkás egyesületek is államosítva lettek. Egy szervezet lett a céh vagy breasla, amelynek keretében a magyar munkásság egy része már fennhangon kinyilvánította a birhatatlan sérelmeket. Mindenhová folyamodott a magyar munkásság, de meghallgatásra nem talált, mert a céhek központosítva voltak és a bukaresti központ kézlegyintéssel intézte el az „irredenta" kívánalmakat, melyeknek zárójelenete gyakran a hadbíróságok tárgyalóterme volt.

Ezeknek a tűrhetetlen igazságtalanságoknak láttára önmagától felmorzsolódott az államhatalommal tartó nemzetközi munkás klick, mely elnézte a Dobrudzsában szenvedő bolgár munkásokkal elkövetett brutalitásokat és szemethunyt Besszarábiában, amikor puskatussal verték az utca porába a sanyargatott orosz parasztot.

Mi sem maradtunk ki a megpróbáltatások és szenvedések listájáról. Megkezdődtek a katonai behívások. Ünnepnapokon teherautók jelentek meg a nagyobb városok utcáin és az ünneplőben járkáló magyarokat egy-kettőre erőszakkal felszedték és a kaszárnyák udvarain 1000-es csoportokban gyüjtötték össze őket. A hozzátartozók hiába könyörögtek, mindenkit eltávolítottak a kaszárnyák környékéről és az elárvult otthonokban megkezdődött az éhezés. Négy-öt nap mulva aztán 500—600-as csoportokban elszállították őket a három veszélyeztetett határra, ahol megkezdődött magyar mivoltukért való szenvedéseik sorozata.

Érzékeltetésül felsorolunk néhány példát. Kiss János munkás bajtársam Sulitára került, ott mocsár lecsapolásra fogták be és 2 hónap mulva az egészséges emberből élő-halott lett. Teljes szervezeti összeomlásának okát a következőkép magyarázta el:

— Állandóan felső combomig volt nadrágom felhajtva és így dolgoztam a piócáktól hemzsegő vízben, melyek lábaimat valósággal ellepték, derekamat pedig a tetvek kezdték ki." De beszéljünk Kovács Árpád munkás testvéremről, akit kőrobbantásra vittek és a robbanás pillanatában nem volt szabad elszaladni bizonyos távolságra, mi a „gyakorlatban" azt jelentette, hogy a nagy tömegben lehulló kisebb-nagyobb kődarabok mezítláb dolgozó magyarjainkat össze-vissza sebesítették és körmeiktől megfosztották.

Ezek csak kiragadott példák, egy tébolyult

bizantikus hatalom bő lajstromából elsősorban minket elnyomott magyar dolgozókat sujtott.

Ha most a jövőbe nézek, az a meggyőződésem, hogy a megpróbáltatások tüzében fajunk megedződött és a kisebbségi sorsból szabadult munkás okult a multon. A magyar munkás becsülettel el akarja foglalni helyét a nemzet testében, mert hiszi, hogy nemzetünk csak úgy egészséges, ha az alkotó munkás sem hiányzik.

Ugyanakkor felejtsük el a 20 éves kövezést és ne fizessünk hasonlóval azoknak, akik nemzetiségként a visszatért területen maradtak. A munkatereken el akarjuk foglalni Erdélyben a bennünket megillető első helyet, ugyanakkor pedig tisztelettel elvárjuk a magyar kormányzat nagyarányú intézkedéseit a visszatért területek rendbehozatala és a munkalehetőségek fokozott biztosítása terén.

Befejezésül szólok a visszatért magyar munkássághoz: mindenki ébredjen magyar kötelessége tudatára és lássa be, hogy nem lehet más út, mint a közös magyar út, amelyen társadalmunk minden rétegének összefogva adnia kell, hogy népi és nemzeti érdekeinket megvédhessük és kifejezésre juttathassuk a megújuló Európában.

Egy székely család

TÓTH ZSIGMOND

Az erdélyi magyar kisebbségi iskola és tanítója

A magyar történelemírásnak legragyogóbb lapjai lesznek azok, melyek honvédeinknek Erdélybe, a megszállott területekre való bevonulásáról fognak szólani. Emberi lelkeknek mámorosabb kirobbanásait még sohasem röpítették világgá az éter rohanó hullámai. Aki ezekben a forró napokban megfigyelte kicsinyeinknek és nagyjainknak lelki megnyilatkozásait, örömmel állapíthatta meg, hogy 22 esztendő lélekmérgezése magyar népünk patinás lelkéről hatástalanul hullott vissza. Hogy miért, *Vásárhelyi János erdélyi püspök* felelt meg erre legtalálóbban: „*Megtartott minket magyarnak a templom és az iskola.*"

Valóban a templomok és az iskolák voltak 22 hosszú esztendő alatt azok az apró, de sziklaszilárd mentsvárak, melyeket a hatalomnak semmiféle mesterkedése nem volt képes meghódítani. Pedig az elnyomók a kitalálásban valóban leleményesek voltak s ahol nem használt a taktika, ott a *nyers erőszaktól sem riadtak vissza.*

Álljon itt dokumentumnak néhány adat, amely élesen rávilágít a román kormány és közegei magyarellenes iskolapolitikájára.

Az egyes helyiségek *román állami iskolai igazgatói* valóságos *miniszteri jogkört* vindikáltak maguknak és hatalmukat gyakorolták is. Beiratások alkalmával a magyar gyermekeknek nyilatkozatot kellett *benyujtania az állami igazgatónak, aki névelemzéssel és más kifogásokkal a magyar gyermeknek felekezeti iskolába való bejutását megakadályozhatta.* De megtette az igazgató azt is, hogy a beiratások idejére eltávozott hazulról s alig, vagy egyáltalában nem vett át nyilatkozatot. Az ilymódon kimaradt növendékek hivatalból beiratták az állami iskolába, sőt beiskolázott az igazgató olyan gyermekeket is, akik a felekezeti iskolába szabályosan beirattak; *ezeknek a szüleit aztán mulasztásért állandóan büntették,* holott a gyermekek rendesen látogatták a felekezeti iskolát. Román alkalmazott csak állami iskolába járathatta gyermekét, aki ezt nem tette, állásából elbocsátották. Az eféle panaszok sokszor a miniszterig eljutottak, a miniszter orvosolt is bizonyos sérelmeket, de az igazgató ignorálta a miniszter döntését és kijelentette: „*Itt én vagyok a miniszter.*" És neki lett igaza.

A felekezeti iskolából állami iskolába került növendékeket 1—2 osztállyal ledegradálták. Folyamodtunk a miniszterhez, aki utasította az igazgatót, hogy szabályosan járjon el, de az igazgató a miniszter döntését nem vette figyelembe.

A felekezeti iskolák nem kaptak nyilvánossági jogot; magániskoláknak minősítették és állami közegek előtt kellett vizsgáztatniok. A közegek tetemes vizsgadíjat szedtek és nyakra-főre buktatták a magyar gyermekeket. A hetedik osztály véglegesítő vizsgáját szintén állami közegek vették fel s előre megállapították, hogy hány magyar gyermek kaphat végbizonyítványt. Az eredmény természetesen mindig lesújtó volt.

Az állami iskolába korlátlanul járhattak a gyermekek, *de a felekezeti iskola létszámát először 50, később 40, utóbb — a felső osztályokban — már 30 gyermekben állapították meg.*

Az iskola ellenőrzését az „*inspektorok*" végezték. Ezek rendesen sovinizustól és elfogultságtól fűtött tanítókból kerültek ki. Látogatások alkalmával első útjuk az állami igazgatóhoz vezetett, akinek a véleményétől függött a felekezeti iskola és tanítói sorsa. Az inspektor nem az iskola ta-

nulmányi eredményét vizsgálta és minősítette, hanem a *tanító politikai magatartását.* Ha a felekezeti tanító rossz viszonyban volt az állami igazgatóval, sorsa iskolájával együtt meg volt pecsételve. Egymásután kapta a miniszteri megintéseket s vége-hossza nem volt az örökös zaklatásnak. Akadtak aztán inspektorok, akik pénzért hajlandók voltak megfelelően minősíteni az iskolát s ugyancsak pénzért orvosoltak a napnál is világosabb sérelmeket.

Névelemzéssel sok magyar felekezeti iskolát kényszerítették idegen tannyelv bevezetésére. Hiábavaló volt a tanítók és szülők minden tiltakozása, különösen svábvidékeken bevezették a német nyelvet s ha a tanítónak nem volt ilyen képesítése, állás és kenyér nélkül maradt.

Az állami iskola sokszor földes, vaklyukakkal ellátott, felszereletlen szobákban is meghuzódhatott, de a felekezeti iskolának törvényesnek és jól felszereltnek kellett lennie, ha a bezárás veszélyét el akarta kerülni.

A tanügyi lapokat, melyek ritkán foglalkoztak pedagógiával, inkább a sovinizmus anélkül is lángoló tüzét élesztették — valósággal ráerőszakolták a felekezeti iskolákra. Ugyanezt tették egyéb sajtótermékeikkel is, melyeknek a felekezeti iskola semmi hasznát nem vette.

A házkutatást és a hadbíróságot igen kevés felekezeti tanító kerülte el, sőt sokan a politikai foglyok börtönével és kínzókamráival is megismerkedtek. Akik nem birták már a zaklatást, vagy puszta életüket kellett menteni — az anyaországhoz menekültek.

A legnagyobb csapást azonban a felekezeti magyar iskolákra az anyagi feltételek elvonásával mérték. *A földreformmal tönkretették a magyar vagyonos osztályt; raffiniált ipari törvényekkel az iparosokat; kibírhatatlan adókkal a földműveseket; kisajátították a tanító jövedelmét képező földeket: így az iskola tanítója anyagi ellátás nélkül maradt.* Ráadásul hiresztelték, hogy az állami iskolában iskoláztató magyar szülők nem tartoznak egyházi adót fizetni. Államsegélyről, nyugdíjról természetesen szó sem lehetett s bizony, nem egyszer *látnunk kellett állás és nyugdíj nélkül maradt, kolduló tanítót.*

De hogy teljes legyen a nyomorúság és kibírhatatlan a magyar tanítóság nyakába dobott hurok szorítása: a felekezeti tanítóságnak *a saját költségén* örökösen *nyelvtanfolyamokra kellett járnia.* A 4—6 hétig tartó tanfolyamok valóságos tortúraszámba mentek. *Naponként 6—8 órát kellett, legtöbbnyire koros embereknek — szük iskolai padokban ülniök; hallgatni a magyar ideológiával és igazsággal ellentétes, balkáni bölcselkedéseket.* Vakáció nélkül, a tanfolyamokon testileg, lelkileg összetörve, enervált idegekkel kezdte a felekezeti magyar tanítóság az új iskolai évet, küzdve a mindennapi kenyér nehéz gondjaival, a folyton dagadó adóssággal; a feleség és neveletlenül hagyott gyermekek sóhajaival, sokszor vádló tekintetével: *ma is csodálkozunk, honnan vette a felekezeti magyar tanítóság azt a kifogyhatatlan lelki erőt, amely nem engedte, hogy összeroppanjon, megalkudjon, vagy végzetes tettekre ragadtassa magát.*

Aztán jöttek az ugyancsak költséges nyelvi vizsgák. Sikeres vizsgák letétele után új és új nyelvi vizsgák következtek, míg végre néhány évvel ezelőtt vizsgára állították ismét az összes felekezeti magyar tanítóságot. Az eredmény döbbenetes volt. *Még azokat is megbuktatták, akiknek románnyelvű tanítói oklevelük volt,* mire aztán megmozdultak az egyházak, az egész magyarság és vissza vonatták a miniszterrel azt a rendeletet, hogy a megbukott tanítók nem kezdhetik el a következő iskolai évet.

Kiegészíthetnők még ezt a tanulmányt. Személyes sérelmekkel, csendőri brutalitásokkal, fenyegetésekkel, zsarolásokkal, sőt erkölcsi merényletekkel, de annyira általánosak voltak ezek, hogy nehéz a sok közül egyik, vagy másik kirívó esetet kiemelni. Meg vagyunk róla győződve, hogy a felekezeti magyar tanítóságnak éppen az a szellemi és erkölcsi fölény adta a legnagyobb lelki erőt, mely örökölt és nemes tulajdona volt s amely meggyőzte őt arról, hogy barbársággal állami életet sokáig folytatni nem lehet.

Tagadhatatlan, hogy a családok, a szülők is sokat tettek. Sohase felejtem el azt a megkapó jelenetet, midőn az orvosi rendelőben magyarok és románok között, megkérdeztek egy *3 éves leánykát, hogy tud-e dalolni, mire a lányka azt felelte, hogy tud két éneket a Hymnuszt, meg a Szózatot, de ezeket nem szabad énekelni, mert anyukát meg apukát lecsukják;* aztán azt a másik esetet, midőn *egy IV. osztályos növendékem vitára kelt a történelemhamisító inspecktorral s mikor megkérdezték, hol tanulta, amit tud, azt felelte, hogy odahaza;* de az iskola sugalta azt a szellemet, amelyet semmiféle földi hatalommal nem lehetett kiirtani. *A magyar felekezeti tanító keze ott volt mindenütt, ahol magyar ügyről volt szó: az iskolában, az énekkarban, a gazdakörben, a szövetkezetben, a belmissió különböző területein, — mindenütt ott élesztette a hon és fajszeretet vesztatüzét.*

„Megtartott minket magyarnak a templom és az iskola" — mondja Vásárhelyi János erdélyi püspök, de összeomlott volna a templom és az iskola, *ha a felekezeti magyar tanítónak emberfeletti erköl-*

csi ereje nem lett volna és olthatatlan lánggal nem lobogott volna hon és fajszeretete. *Sokszor még száraz kenyér sem volt a magyar felekezeti tanító asztalán;* a sok zaklatástól sőt üldözéstől égett, sokszor szédült a feje, mégis ott tartotta a vállán az iskolát, meg a templomot, hogy össze ne omoljon és maga alá ne temesse a magyar jövőt.

Nem vitás ma már, hogy a haza jövője, sorsa az iskola falai között dől el. A nemzet szellemi és anyagi életének a fundamentomát a népiskola rakja le. Ezt a feladatot pedig csak alapos készültségü, kiforrott világnézetű, anyagilag független, megbecsült tanítói gárda végezheti el.

A népoktatásügynél fontosabb ügye a magyar nemzetnek nincsen; az ebbe befektetett szellemi és anyagi tőke — egy megingathatatlan fundamentomon álló generatióban — busásan meghozza a maga áldott gyümölcsét.

GYALLAY DOMOKOS

Csergő hitet tesz

I.

Kegyetlen, nagy ereje volt az őszi forró nyavalyának, még a Hargita pásztorembereit is meggyérítette, Csergőnét szempillantás alatt föld alá tette, pedig őt ugyancsak marasztották hozzátartozói: az ura és fogadott fiuk, Bertalan.

Mi lesz most már szegényekkel, a kietlen, havasi szálláson? Télen még csak elkínlódnak a tűzhely füstje mellett, de mi lesz tavasszal, amikor a csordajárás megkezdődik?

Asszonyt kell állítani az odalett asszony helyébe! Ebben Csergő Kelemen s a fogadott fia, Bertalan, tökéletesen egyek voltak.

De melyikük írasson társat a nevére? Hónapokon át folyt erről a szó a havasi magányosságban.

— Fiatalt illet a szerencsepróbálgatás, én már így, rideg állapotban is elhányódom mellettetek! — mondott utolsó szót Csergő Kelemen. — Láss asszony után, Bertalan!

Végigszámolgatták a szomszéd szállások leányzóit, de Berti elméje egyiken sem tudott megállapodni. Ki dísztelen személy volt, ki tudatlan, ki föld szegénye.

De miért is elhabarni a dolgot? Tavaszra kell az asszony!

Berti farsangra betelepedett a hegyből a faluba. Ott majd megmutatkozik a szerencse: sűrű eperből szebbet lehet szakítani!

Meg is mutatkozott: füvek zsendülésére asszonyt hozott Berti a pásztorházba. Hajdó Vérikét, nyájas szólású, kellemetes, szép személyt. Csergő Kelemennek is apai kedvére valót.

Most már teljes volt a háztáj ... csordaindulás-kor jó reménységgel kezdették még a pásztorok új esztendejét.

II.

Már átestek a legnehezén, együvé jámborodott a nyáj. A delelőn is megültek döfölődés nélkül.

Egy napon, deleléskor azt mondja Berti Csergőnek:

— Keresztapám, én kitekintenék a házhoz. Ottfelejtettem a bicskomat, nagyon félszeg vagyok bicsok nélkül.

— Hát csak eridj! — pillantott Csergő helyeslőleg. — Majd én fölverem a csordát.

Vidáman inalt el Berti az erdőből, végig a füves hepehupákon, a zsindelyes szállás felé. S még sebesebbre fogta lépését, amint meghallotta, hogy Vérike énekléssel mulatja magát a házban. Már baloghajtásnyira közeledett a házhoz, amikor megcsendesítette sietségét s erősebben kezdett figyelni az énekre. Megállott, úgy hallgatózott. Vérike szörnyű búsan énekelt. Az ének szava is, amint most Berti értelmét vette, olyan keserves volt, hogy a friss tej is megsavanyodott volna tőle. Azt énekelte Vérike:

Fúvom az éneket, de nem jó kedvemből,
Csak a bú mondatja szomorú szívemből.

Bertinek bizony nagyon rosszul esett Vérike kesergése. Ezért kellett olyan nagy vágyakozással ideloholnia? Ennek a gyászos éneknek a meghallgatására? Legjobb volna visszafordulni, hadd siratozza magát kedvére a szomorú lélek.

Mégis rányitott Vérikére.

— No, te ugyan elereszkedtél, hallod-e! Ugyancsak siratod a leányéletedet.

— Hát ez miféle kitalálás?

— Hallottam az énekedet. Azt mondod, hogy szomorú szívedből ...

Vérike nagyot kacagott s Berti felé legyintett a seprűnyéllel.

— Óh, te bohó, mit beszélsz? Nem szomorúságból fújtam, csak az ének hozza olyan szóval.

— Hát miből fújtad?

A menyecske arca most már elszontyolodott.

— Hát tudd meg, félelemből! — sajdult panasz hangjában. — Úgy félek itt egyedül! Hallod-e, milyen csúnyán orgonálnak a fenyőfák?

Berti megenyhült, elmosolyodott.

— A fenyőtől félsz? A rossz emberektől kell félni, nem az ártatlan fától. A rossz emberek pedig a faluban laknak.

De Vérike megint csak sóhajtott:

— Hidd el, Berti, olyan rossz az egyedülvalóság!

— Őrzőt állítsak melléd? Valami mézes-mázos, nyalka legényt, ugy-e? Azt szeretnéd? — kötődött Berti.

— Nem, hanem... megmondjam?

— Mondd meg, ha nem titok.

— Vigy magaddal, mikor a csordával mész. S szépen beszélgessünk, te!...

Hát ez már megint balul esett Bertinek. Csak idő multán tudott szót vetni. rá.

— Hm, te hát azt szeretnéd, hogy naphosszat utánam cellengj? Én pedig nem azért vettelek el, hanem azért, hogy itthon forgolódjál.

A menyecske szája durcásan megrándult.

— Nem engedsz magaddal? Akkor ezután is fújni fogom a magamét...

Csekély szóváltás volt ez, de ennyi is nagy tanulság volt Berti számára. Rendre mutatja ki magát az asszonyi természet. Hogy a fenyők szavától fél!... Az a baj, hogy igen járós, nyughatatlan szája van. Örökké csak beszélgetni s hejehujáu nevetgélni... ez aztán szép elszánás az életre!

Keresztapjának is elpanaszolta kedvetlen tapasztalatát.

— Majd kinövi! — vette könnyen Csergő. — Leszokik a csacsogásról, ha nem folytathatja...

Vérike pedig tovább nyügölődött. Mind csak azon sóhajtozott, hogy ő nincs ehhez a szótlankodáshoz szokva, neki beszélgető társ kell, ő már magával kezd pörlekedni elhagyatottságában.

— Én pedig nem tudok segíteni rajtad! — vonogatta vállát Berti.

— De tudnál, ha jó lélek volnál! — csattant föl egy napon Vérike. — Hozd ide anyámat, vele könnyebben fog telni az idő.

Ohó, ez új dolog!... Vagy talán csak a szó új, a terv régen, még a házasság előtt kelt? Úgy lesz... Kicsinált dolog ez! Vérike majd maga mellé fogja költöztetni anyját, így főzték ki ezt maguk közt. Meghiszem, könnyű élet volna Hajdóné számára a kész kenyér mellé ülni, erős, dologtehető korában!...

Csergő is asszonyi fortélyra vélekedett s erősen intette Bertit a vigyázatra.

— Össze ne költöztesd őket! Elveszett borjú az, amelyik válaszás után megint rákap a szopásra...

Az osztozódás mind csak folyt a házban: jőjjön-e a Véri anyja, vagy ne jőjjön? Nyár derekán mérges hergés-morgás támadt a fiatalok között. A menyecske ugyanis arra kényszergette Bertit, hogy búcsúkor, a hét végén, menjenek haza a faluba. A férfiak ezt a kívánságot sem pártolták. Nem jó, hogy Vérike lássa a falu vigasságait, mert aztán még nehezebben fogja szenvedni a havasi magányosságot.

A menyecske pedig napról-napra jobban megátalkodott menő szándékában. Bertalan végül súlyos ítéletet mondott fejére.

— Jól van, asszony, menj el, de ide aztán többet ne fáradj vissza!

Bizonyosan megijed a kemény szótól s nem akaratoskodik tovább!

Hát ezt ugyancsak oktalanul remélték a férfiak. Mert a búcsúra virradó este, mikor a csordával elékerültek, seprűt találtak az ajtó előtt keresztben. És az átalvetőt nem találták a fogason.

— No, amíg én feléje nézek! — fenekedett Berti.

— Ne is nézz! — adott igazat Csergő. — Ott vétettük el a dolgot, hogy nem innen, a havasi szállásokról választottunk asszonyt. Az idevalókat mégsem erőlteti olyan nagy mértékben a világi társalkodás!...

III.

Az újabb árvaságban a gond súlyosabb fele Csergőre nehezedett. A házi bajokat is igazgatta, Bertit is vígasztalta, amiből tehette.

Egyszer nagy dícsérettel adózott keresztfiának.

— No, ma jól emberkedtél a farkassal, Berti. A gaz tolvaj borjúhúst akart vacsorázni. De vitte az irháját, amint orroncsaptad a fejszével.

— Az a baj, hogy vitte! — kicsinylette Berti a maga érdemét. Az lett volna az igazi, ha itthagyta volna.

— Bátor cselekedet volt az, hiába!

— Bátorsággal éppen érdemtelenül tisztel kied. Gyönge lélek vagyok én, az éjszaka sem tudtam aludni nagy félelmemben.

— Ugyan, ne ámíts, te! — kacagott Csergő. — Idebent aludtál a házban, ugyan mitől féltél volna?

— Egér járt az ágyamban. Engem pedig a világból is ki lehetne szalasztani egy haszontalan

egérrel. El nem mertem aludni, amint az egér matatását meghallottam.

— Vajjon egér volt, te? Hát ez ugyan nagy csodámra esnék. Megvénültem a havason, de nem emlékszem, hogy háziegért láttam volna. Egyéb férget eleget láttam: medvét, farkast, hiuzt, rókát, mókust, de kicsi egeret... nem birja az a havasi ájert.

— Pedig egér volt az!

— Hacsak a menyecske nem hozott a faluból holmija között! Ez, ládd-e, megeshetik.

— Itt bujkál valahol! — nézett körül Berti nagyszomorúan az üres házban.

— No, nemsokáig! Kutya legyek, ha le nem borítom a kalapommal, — köpte markát Csergő.

De azon a napon nem ért rá az egérvadászatra. Másnap pedig Berti megint álmatlan, eres szemmel állt a csorda mellé.

— Az éjszaka még bolygósabban viselte magát! — panaszolta Csergő kérdésére.

— Az egész házat fölforgatom, megállj!

Most csakugyan nekivezselkedett az egérfogásnak, tövéről-hegyére fölhányta a házat. Még a régi pipaszurkálóját is megkapta, de egérnek nyomát sem találta.

Berti pedig másnap is színtelen volt s rosszkedvű. Panaszkodott az egérre.

— A piszok.. úgy látszik, elül virradatkor! — kárpálódott Csergő. — De kifogok én rajta. Ma éjszakára én is betelepszem a házba s kihallgatom a járását.

Azt művelte, este a ház küszöbén telepedett meg. Onnan az egér mozgását és csorda pihenését is figyelni lehet.

Berti rosszul nyugodott az ágyban. El-elszundított, föl-fölserkent.

— Bánt-e, te? — kérdezte Csergő.

— Itt jár a baloldalomon. Mintha az ingem alatt szaladozna...

Csergő égő szálkát hozott a kalyibából, lábujjhegyen a Berti ágyához lépegetett s fölkapta a pokrócot, erre-arra vizsgálódott.

— Nincsen... Nincsen! Úgy látszik, csak álmodban látod.

Berti alkalmasint csúfságnak vette keresztapja megjegyzését, mert nem panaszolt többet. De tovább is elszontyolodva járt a csorda után. Eléggé fájt ez Csergőnek!

— Én már nem tudok kifogni azon a gaz férgen, találj ki temagad valamit! — mondta egyszer.

— Hát én gondoltam is valamit!

— Mit, hé?

— Macskát hoznék a faluból. Egérnek macska a veszedelme.

— Ejnye, de okos gondolat! — örvendett meg Csergő. — Az kell hát... egy serény, jó macska! Az nyakoncsípi a pimaszt. Még ma este szaladj be érte a faluba.

— De mit csinál kicd nálam nélkül a csordával? Ha nem fordulhatnék mindjárt vissza.

— Majd ideszólítom a túlsó hegyből valamelyik szénégetőt. Vetek neki egy kis napszámot, szívesen eljön.

Most aztán nagyon megelevenedett Bertalan.

— Akkor hát ma este bemegyek a faluba.

El is indult nagysebesen naphaladtakor.

Leste másnap Csergő az ösvényeket, de hiába, nem érkezett Berti. Harmadnap is leste... hát csakugyan déltájban fölbukkant Berti szalmakalapja a Baglyoshegy tetején. Nézte Csergő, de mind nagyobb szemmel, mert hát dehogy macska... két fehérszemély jödögélt Berti után, egyiknek piros kendő volt a fején, a másiknak fekete.

— Mégis nagy oktalan állat voltam én az egér dolgában! — Ütött homlokára Csergő. — Hát az anyját is... hm!

IV.

A Vérike anyjának is amint rövid napon kiderült — ugyancsak friss, eleven szája volt. Mozgásában sem volt fogyatkozás, szorgalmasan tettvett a ház körül, szusszanás nélkül perdült föl a tornác meredek lépcsőjén. S fenejól állt neki, mikor a kendőjét menyecskésen hátrakötötte... Nappal leányát tartotta vídám beszédekkel, de nem fogyatta mind el, este az apatársnak is tudott juttatni belőle. Mert az apatárs, amint annyira szokták egymást, esténként a házhoz őgyelgett a kalyiba tüze mellől, leült a tornác elé s elhallgatta az anyatárs nyájasságait. Késő éjtszakáig folytatták a beszélgetést, mert az anyatárs a hátsó szobában lakott, nem verte föl aludni tértében a fiatalokat. A tornácra könyökölt s vígan turbékolt lefelé, mint a vadgalamb a száraz bükkfa ágán. Szavára figyelő, rendes asszony volt. Ha Csergő véletlenül hamisságot kevert a szóba, az anyatárs kegyesen megintette:

— Fiatalt illet a világi bolondság, apatárs! Hozzánk, időkorosokhoz a töredelem illik, mi már csak a lélekre tekintsünk!...

Azért ő sem vetett meg minden földi jót. Például nagyon szerette a havasi málnát, áfonyát, kései epret. Volt is része benne, mert Csergő kosárszámra szedett neki a vágott oldalakon. Köszönte az asszony a szívességet, de mégsem annyira, hogy Csergő elhigyje magát.

— Legalább ebből részesüljünk! — sóhajtozott. — Bezzeg odabent a faluban eszik a sok jó édes almát, mézes vackort, muskotály szilvát. Csak dúskálnak a sok jó gyümölcsben.

Az apatárs előbb Bertire hunyorított, úgy felelt az anyatársnak.

— Majd mi is megkóstoljuk. Csak így tartson a jó meleg pár napig, nekünk is lesz édes vackorunk.

— Vadvackor lesz az! — nevetett az asszony. — Hiszen az sem megvetendő, ha jól elkészül.

— Oltott vackor lesz az, anyatárs!

— Úhüm! — erősítette meg Berti.

Tudták ők ketten, hogy mit újítanak a fehérnépeknek. Úgy állt ugyanis a dolog, hogy Csergő Kelemen sok mindennel megpróbálkozott hosszas pásztorkodása alatt. Régen, még Berti kívánós gyermekkorában, próbát tett, vajjon megterem-e a gyümölcs itt, a havason? A verőfényes déli oldalak vad csemetéit beoltotta falun metszett, nemes galylyakkal. Bizony, a jó igyekezetnek nemigen volt foganatja. Alig két-három almafa akadt meg s azoknak is kevés örömét érte Csergő, mert hol a Hargita dere vette virágjukat, hol a korai hóharmat feketítette meg bogyójukat.

De volt egy vackorfa, annak az oltása nemcsak megeredt, de szépen felnövekedett s minden második-harmadik évben bő terméssel örvendeztette meg Csergőéket. Most éppen termőkedvében volt, arra vetette számítását Csergő.

Pár nap multán az apatárs jó tarisznya vackorral állt a család színe elé. Micsoda ízes, illatos portéka! — álmélkodott az asszony. Csak úgy olvadozott a szájában. Hogy ilyen gyümölcs teremjen itt, a havasok birodalmában!

Csergő Kelemen nagyon jó kedvvel tette ezt a szolgálatot, estéről-estére nagy bőséggel hordta a vackort a házbelick örömére.

— Talán túlságosan is fárasztja magát! — sopánkodott egyszer az anyatárs. — Miért nem megy Berti? Elég fáradtság a csordával vesződni vén embernek.

— V-é-é-n? Vén a fogatlan ló, hallod-e! — ropogtatta meg a pipaszárát Csergő.

Csak azért is maga gazdálkodott a vackorral.

Egy este mérgesen érkezett haza a szüretelésből. Színéből is kikelt haragjában.

— Lopják a vackort! — újságolta.

— Ki kapott volna rá? — csodálkozott Berti.

— Bizonyosan valamelyik éhenkop szénégető. Idelopózik a tulsó hegyből.

— Ugyan hagyja, apatárs! Hadd részesüljön más is Isten áldásából. Egyet se sajnáljuk! — kegyeskedett az asszony.

— Nem sajnálnám én, ha legalább becsületesen lopna! De hitvány ember az! Nem elégszik meg azzal, hogy az érettjét elviszi, hanem az éretlenjét leveri s elkárosítja. Most is tele van a fa alja éretlen vackorral.

Hát ez csakugyan nagy hitványság. Becsületre kell tanítani, aki ilyen kártékonyságra vetemedik. Csergő Kelemen és nevelt fia, Bertalan, kimondották, hogy törvényt tesznek a vackorfa rongálóján. Bizonyosan este történik a lopás, holdfeljötte után. Holdvilág nélkül nem is lehet azon a martos, bokros helyen járni, kivált idegen embernek. Csupán egy csapás van, ahol a fához lehet férkőzni.

— Megállj, hitvány kártevő!

Másnap este mind a ketten baltát vetettek karjukra: hátha többen vannak a lopók? Berti a szárítókötelet is vállára hajitotta: hurok kerül a tolvajra! A csapáshoz siettek. Innen kezdve lábujjhegyen osonkodtak a vackorfa felé. Az ösvény kanyarulatánál megmutatkozott a valóság. Hát igaz volt a gyanu! A vackorfa ágai közt zsiványkodott a szenes. Fekete inge, nadrágja élesen látszott a hold fényében. Időnként csemcsegése is hallatszott Csergő nagy bosszúságára.

Kissé visszahúzódtak s megsuttogták a haditervet. A hold mindjárt felhők alá búvik... Berti akkor szaladjon a fa alá, kiáltson föl a zsiványra s rázza meg jól a fát. Bizonyosan megijed a gonosz s lecsúszik a földre... akkor Berti hirtelen hurkolja derekára a kötelet Csergő ezalatt maradjon az ösvényen s ha meg akarna sirülni az atyafi, állítsa meg a baltával.

Így kezdődött, Berti kitört a bokrok közül. Előköszönőben egy kővel odadurrantott a szenes felé, majd előreszaladt s fölsivalkodott a lombok közé.

— Szállj le tüstént, gazember!

Rázni kezdte a fát, de nem kellett sokáig fáradoznia, mert a szenes ijedten suvadt le a fáról.

Veti Berti a hurkot túlfelőlről, de a tolvaj nem áll kötélnek, hanem mellbevágja Bertit, de úgy, hogy az mentest a bokrok aljáig bucskázik. S ez nem elég, hanem utána a szenes s rongálni kezdi Bertit...

— Jaj, ne hagyjon, keresztapám, jöjjön a fejszével! — ordít Berti.

Szalad Csergő Kelemen, emeli a fejszét a fokával... akkor látja, hogy nagy vétség történt a tolvaj személyében, nem kétlábú szenes az, hanem négylábú... vagyis medve-féreg, mégpedig a nagyjából. Fordítja ő is a fejszét élére, nyírni kezdi a medve kontyát... de hát nem lehet bátran működni, mert Bertit is félteni kell a vágástól.

Szerencsére a medve is megsokalta a cirógatást, elfordult Bertitől s kétlábra állva neki Csergő Kelemennek! Ez már aztán kezeügye volt Csergőnek! Most már lehetett forgatni a baltát, kivált mert a hold is kibujt a felhőből s rájuk meresztette ijedt, fehér ábrázatát. Jól szolgált a balta, kitelt a halálos ítélet a tolvajon. Földrezuhant nagy

morgással, de a morgás is mindjárt elcsendesedett egy hosszas, keserves sóhajtásban ...

Csergő Kelemen a fiához szaladt, biz annak mellét, karját, lábát cudarul megcsúfolta az átkozott féreg. Ölben kellett hazavinni. Nyilvánvaló, hogy nem lesz belőle lábonjáró ősz előtt, csorda oszlásáig.

Már most ki lesz Csergő segítsége a marhák őrzésében? Nagy tanakodás folyt erről Berti ágya mellett. Sok ága-boga, hime-fonákja van ennek a kérdésnek, jól meg kell gondolni. Legjobb volna, ha a segedelem kitelnék a háztól s nem kellene új szájjal terhelni a csekély pásztorbért.

Végezetül indítványt tett Csergő.

— Vérike maradjon az ura mellett s kötözgesse sebeit, te pedig, anyatárs, tarts velem a csorda őrzésében.

Az anyatárs nem tiltakozott, de a kegyességről világért meg nem feledkezett volna.

— Az a kérdés, tesz-e hitet kied velem, mert hit nélkül nem bódorgok kieddel az erdőben! — mondotta.

— Hitet is teszek, ha kívánod.

— Hát lábbelit vesz-e kied nekem, vagy mezítláb akar járatni a csorda után?

— A hit után lábbeli is jár. Meg ruházat télire.

— De miből? Nincs kiednek olyan nagy keresménye!

— Hát a medvebőr? Kitelik annak az árából! ... — oszlatta el Csergő nagybüszkén az anytárs kétségét.

KOVÁSZNAI GÁBOR

A székely közbirtokosság küzdelmei a kiméletlen román erőszak ellen

Mintha csak Kolonics Lipót bíboros érseknek a XVII. században céltudatosan vallott felfogása és akarása ismétlődött volna meg román verzióban: a magyarságot szegénnyé-, görögkeletivé-, majd románná tenni, — ez volt a célkitűzés! A XVII. század szellemi és politikai szintje-törekvése nagyon megfelelt a mai század románsága művelődési fokának s ezért tudta — ha lehet az aljasságot és gazságot így jellemezni — a tökéletességig fejleszteni a magyar kisebbségek erkölcsi és anyagi javainak tolvajlását. A látó ember megdöbbenve dörzsöli meg a szemét, hogy tényleg valósággal és nem káprázattal áll-e szemben? Rossz álommal, mely az újkor legelejére viszi vissza, hogy 22 év alatt végig pergessen egy filmet, amelynek egy-egy jelenete: a rablás, a fosztogatás, a gyilkosság és az embertelen elnyomás apotheozisa lehetne; főhősei pedig párisi parfőmmel illatosított, mai ruhába bujtatott, piperkőc Hórák és Kloskák . . .!

A huszonkét esztendős román megszállás alatt az uralkodó államhatalom képviselőit — saját céljaiknak legjobban megfelelő zsarolásain kívül — az az egyetlen cél fűtötte: kifosztani, elvenni mindent az élni akaró székelységtől, hogy teljesen leszegényítve könnyebben megtörhesse ellenállását.

Ezen cél elérése érdekében nem riadtak vissza a legmeszebbmenő erőszaktól és törvénytelenségtől sem. Ha máskép nem lehetett, úgy céljaiknak megfelelő törvényeket hozattak, amelyek legtöbbször szöges ellentétben állottak egymással, de amelyeket minden adott esetben saját javukra magyaráztak.

A „regáti“ és az erdélyi román engesztelhetetlenül gyűlölte egymást, amint azonban arról

A zilahi Wesselényi szobor
1902 december 18.

volt szó, hogy a magyar, illetve székely kisebbséget ütni lehet, — rögtön összefogtak. Ez volt az egyetlen kérdés, amelynél nagy volt az összhang. Ebben százszázalékosan megértették egymást.

Módszereik a szükség szerint változtak. Ha célravezetőnek látszott úgy a magyar kisebbség egészét sújtó intézkedéseket hoztak, ha máskép

látszott eredményesnek, akkor kisebb egységeket, vagy akár az egyént támadták s igyekeztek anyagilag tönkretenni.

Vizsgáljuk csak meg, hogy milyen agyafurt eszközökkel adtak koldusbotot Erdély magyar népének s tették tönkre az élniakaró székelységet a közbirtokossági vagyonoknak az állam céljaira való elvétele által.

*

A székely közbirtokossági vagyonok keletkezését kutatva jóval a világháború előtti években elrendelt tagosításig kell visszamennünk. A tagosítás idején ugyanis csak a művelhető és művelés alatt álló földeket osztották fel az egyes községek lakósai között a tulajdonukat képező művelhető birtok arányában. A művelés alatt nem álló területek és erdők osztatlan közösségben maradtak.

Az erdők szétosztása az arányosítás rendjén történt és csak azok a birtokosok követelhették a nekik jutott erdő kiszakítását az osztatlan közösségben maradt területből, akiknek 100 holdnál több erdő jutott. Az ezen felül osztatlan közösségben maradt ingatlanok tették a székely közbirtokossági vagyonokat.

A közbirtokosságok működését a magyar törvények és rendeletek valamennyire szabályozták, de a működésre vonatkozó rendelkezések alkalmazását nem rendelték el parancsolólag és ellenőrzésük is hiányos volt. A legtöbb közbirtokosság működéséről csak az évtizedeken át vezetett közgyűlési jegyzőkönyvek adtak számot és így a jövőre vonatkozó irányelvet is csak az ezekből megállapítható gyakorlat szabhatott. Azonban olyan közbirtokosságok is voltak, amelyeknek még jegyzőkönyvük sem volt. Ezek működésére vonatkozó megállapításokat nagyon gyakran csak a községi képviselőtestületi közgyűlési jegyzőkönyvekben lehetett megtalálni. Nagyon sok olyan képviselőtestületi jegyzőkönyv is van, amelyekben felváltva vannak beírva a képviselőtestületi és a közbirtokossági gyűlések határozatai.

Ez a helyzet ma talán hihetetlennek látszik, de a világháború előtti kevésbé bürokratikus közigazgatási rendszer ismerete mellett elképzelhető főleg ha még azt is tudjuk, hogy a képviselőtestületi és a közbirtokossági vezetők rendszerint azonos személyek voltak. Könnyen meg is magyarázható ez azzal, hogy a megelőző időben a képviselőtestületek tagjai fele részben virilis jogon a nagyobb birtokosokból, felerészben pedig választás útján a kisebb birtokosok közül kerültek ki. Ezek maguk közül választották a községi bírót, tehát a község vezetőségének a tagjai a közbirtokosságnak is vezetői voltak s így ha a közbirtokossági határozatokat a képviselőtestületi jegyzőkönyvektől nem is szövegezték külön, azokat mégis az arra hivatott illetékes egyének hozták.

A román uralom alatt — sajnos — a községi tanácsokba a régi közbirtokossági tagok helyett olyan egyének kerültek, akik a székely lakosság érdekeit nem nézték s akik felsőbb rendeletre egyenesen ezek érdekei ellen is hoztak határozatokat. Évek multával az államhatalom birtokosai már a tanácsok létesítését sem tartották szükségesnek s a községi tanácsot az általuk kijelölt községi bíróval helyettesítették. Ekkor már a község kinevezett bírája királyi többesben „noi primar“ kezdettel egyedül hozta a községi tanácsi határozatokat s jogai olyan nagyok voltak, hogy — ha megszerezte a felsőbb hatóságok engedélyét — a községe vagyonát szabadon akár el is ajándékozhatta.

A közbirtokossági vagyonok elvételére s ezáltal a székelység százezreinek tönkretételére balkáni szellemiségüket kiválóan jellemző agyafurt eljárást eszeltek ki; ugyanis kitalálták azt, hogy *a közbirtokossági erdőket ki kell sajáttítani községi legelőknek.*

Az agrár-reform során ez a merénylet meg is történt, még hozzá úgy, hogy ezt a gyanutlan, jóhiszemű lakosság a kisajátítások idején nem is nagyon sérelmezte. Azzal az érveléssel sikerült a nyugtalanságot eloszlatni, hogy a községi legelők létesítését a törvény írja elő és valójában a helyzet nem is fog változni, mert ami eddig közbirtokossági volt, az ezután községi lesz; vagyis amit eddig a lakosok, mint közbirtokossági tagok használtak, azokat a jövőben, mint községi lakosok fogják használni.

Körülbelül 8—10 éven keresztül ez így is történt! Azonban az 1930-as évek elején — minden bizonnyal felsőbb utasításra, — bukaresti ügyvédek és kijárók hada kereste fel a székely közbirtokosságok vezetőit és figyelmeztették, hogy a kisajátításokért járó kötvények Bukarestben a letétpénztárnál vannak. Azok ott átvehetők és értékesíthetők. Egyidőben ajánlkoztak, hogy az egész eljárást szívesen lebonyolítják és a közbirtokosság ily módon nem várt és nem remélt pénzhez jut. Ez az ajánlkozás, amint az alábbiakból kiderül, a legrosszhiszemübb beugratás volt. A közbirtokossági vezetők tehát összehívták a közgyülést, amely azután felhatalmazta az ajánlattevőt az ügy lebonyolításával!

Igen ám, csakhogy a kötvények árfolyama 40 % volt s mert a kötvények fele része a kijárót s az állami funkcionáriusokat illette, így a közbirtokosság valójában a kötvények névértékének 20 %-át kapta csak meg: vagyis egy millió lei névértékű kötvényért ténylegesen csak 200.000 leit.

A közbirtokossági tagok azonban még ilyen elszámolás mellett is rendszerint meg voltak elégedve, mert olyan pénzhez jutottak, amelyre soha nem számíthattak.

Míg a kötvények felvételére s eladására vonatkozó műveletek lebonyolódtak, addig a román állam hivatalos szervei — kik, mint említettem rendszerint *„benne voltak az üzletekben"* — mélyen hallgattak. Amikor a megbízottak a székely közbirtokosságtól az állampapírokat mind megszerezték, jött a hivatalos intézkedés, mely elrendelte, hogy a kisajátított és a községeknek legelő céljára átadott erdők kisajátítási árát a községek kötelesek az államnak megtéríteni, vagyis ugyanazt az összeget volt köteles fizetni a kincstárnak, melyet az állam a kötvények névértékével fizetett a közbirtokosságnak; a községnek tehát a tényleg kapott kettőszázezer lei helyett egy millió leit kellett fizetnie. Megengedték azonban azt, hogy fizethető azokkal az állampapírokkal is, melyeket a közbirtokosságok kaptak. Ezek az állampapírok azonban már a román állam, vagy funkcionáriusai birtokában voltak és így a községek csak készpénzzel tudtak volna fizetni, persze — ha lett volna miből. Ugyanis a székely községek ebben az időben már teljesen elszegényedtek, valósággal kifosztottak voltak. A román állam — ugyan mit tehetett mást? — „nagy lelkűnek" mutatkozott s megengedte, hogy a kisajátítási ár 20 egyenlő részre osztva húsz éven keresztül fizethető a községi költségvetés terhére. Ez magyarán mondva annyit jelentett, hogy akkor, amikor a község lakói tulajdonát képező közbirtokossági vagyont átjátszották a politikai község javára s ezzel a bukaresti kijárókat tetemes keresethez juttatták, ugyanakkor a községek székely lakosságát 20 évre megnyomorították a fizetendő községi terhekkel.

A román kincstár és kijárói ezzel a „pénzügyi művelettel" hallatlan összeget kerestek; hogy felmérhessük ennek a zsarolási manővernek arányait tudnunk kell, hogy nagyon sok olyan község volt, mely évente egy millió lei törlesztést tartozott fizetni.

A községi legelők céljaira történt kisajátítások után a közbirtokosságnak még mindig jelentékeny vagyona maradt, — tehát ezt a vagyont is el kellett venni tőlük. Ezt a megmaradt vagyont a székely falvak élére ültetett „primárok" juttatták ebek harmincadjára.

Amint már említettem, a községi vagyon a közbirtokossági vagyon kezelésétől nem volt élesen elkülönítve s egy újabb raffinériával kitalálták azt, hogy a közbirtokossági vagyon voltaképen községi vagyon. Nyomban megindult a hivatalos eljárás, hogy a ki nem sajátított közbirtokossági erdők községi vagyonná nyilváníttassanak. Igen sok községben az eljárást sikerrel folytatták le.

Mindezek azt a célt szolgálták, hogy koldussá legyen a székelynép s ne tudja az egyházak és felekezeti iskolák költségeit viselni, hanem kényszerítve legyen a székely verejtéken felépített görögkeleti templomok és iskolák felé fordulni.

Mint említettem, ahol csak viruló magyar életet láttak, ott veszélyt éreztek. A legelők céljaira való kisajátítás az egész székelységet fojtogatta következményeiben s távoli hagymázas dákóromán képzelgéseket szolgált a becstelen kitervelők és végrehajtók önös érdekein kívül. Azonban nem voltak ők kényesek és finnyások, — sem fenn, sem lenn... amint ezt az itt következő bűbájos kis „eset" is bizonyítja.

*

A székelység kifosztására megindított harc egyik ékes példája a bodoki Matild-ásványvízforrás esete, melyet a közbirtokosság vezetősége 1924-ben évi 1.200.000 leiért haszonbérbe adott. Ez az összeg abban az időben szokatlanul nagynak látszott, ami nem kerülte el a közigazgatási vezérférfiak figyelmét. Kezdetben a felügyeleti jog alapján igyekeztek a közbirtokosság ügyeibe beleavatkozni.

Az így elért eredmény azonban nem elégítette ki őket, ezért 1925-ben a csendőrség igénybevételével egyszerűen „birtokba vették" a forrást és a bérlőt kényszerítették arra, hogy a haszonbért a vármegyei subprefect kezeihez fizesse a Sepsiszentgyörgyön építeni szándékolt görög-keleti kathedrális céljaira. Mivel a konfiskálás ilyen „nemes" cél érdekében történt, a közbirtokosság panasza természetesen minden vonalon zárt ajtókra talált. Jellemző a „polgári" Romániára, hogy a jogtalanság ellen orvoslást találni lehetetlen volt. Szerencsére 1926-ban megbukott a legerőszakosabb oláh kormány, melynek helyébe az az Avarescu kormány jött, amelyik a választási harcot a kisebbségi magyarsággal együtt vívta meg. Rövid egy éves kormányzása alatt az üldözésekben enyhülés állott be. A választási harc idején a felvonuló magyar kisebbség a magyar színekkel díszíthette fel kocsijait, a házakon magyar lobogó lengett, s a magyar ének szavából a székelység szebb jövőbe vetett hite csendült ki. Kis ideig tarthatott csak a nagy öröm és a megszállás további 14 éve alatt a nemzeti szint még csak szerény kis virágcsokor alakjában sem volt szabad összeállítani, mert mint igen veszedelmes irredentizmust, üldözték a hatóságok.

A közbirtokosság vezetői kihasználták ezt az átmeneti állapotot a valamennyire megértő kor-

mány uralma alatt s azonnal munkába állottak. A polgári közegeket, kiknek érdekében az előző kormány emberei szorgoskodtak, birtokbaadásért és tulajdonjog elismerésért beperelték. A román bíróságok mindhárom fóruma előtt egybehangzó bírói ítéletet harcoltak ki, mely kimondotta, hogy a Matild-forrást magában foglaló terület nem községi vagyon, hanem az illető községekben lakó és ott földbirtokkal rendelkezők tulajdona. A politikai hatóságokat kötelezte a bíróság, hogy a forrást a jogos tulajdonosok megbízottainak haladéktalanul adják vissza. A birtokba helyezés meg is történt.

Az igazságot adó, jogerős ítélet kierőszakolása rövid egy év alatt történt meg, noha az ilyen természetű perek hosszú évekig huzódtak el. Rendszerint addig tartottak, míg a felperesnek az utolsó lei-je ráment és a végén jött az — elutasítás. A siettetésre minden ok megvolt, mert röviddel a befejezés után megbukott Avarescu és helyébe jött a rossz emlékű, rettegett liberális kormány. Az újabb „választás" elterelte az uralkodó párt figyelmét s ennek lezajlása után, amikorra észbekaptak és újból kézbe vették volna a Matild-ügyet, már a perújítási határidőből is kiestek.

Az ügy így jó egynehány esztendőre nyugalmi helyzetbe került, de csak — látszólag, mert alattomban tovább dolgoztak; keresték-kutatták az okot, hogy új támadásra indulhassanak.

Amikor Háromszék vármegye megyefőnöki székébe egy brassói asszonynak az a törvénytelen gyermeke került, — akit a magyar urak, magyar ösztöndíjak segítségével a budapesti orvostudományi egyetemen taníttattak és diplomához juttattak, — azonnal megváltozott a helyzet. Ez a renegát azzal igyekezett meghálálni a magyarok gavallériaját, hogy elvakult sovinizmusában minden székely községben, még ott is, ahol egyetlen román sem élt, — a magyar lakossággal építtetett görögkeleti templomot. Ekkor került újra felszínre a Matild forrás ügye, hogy annak jövedelmét orthodox templomok építésére felhasználhassák.

A cél elérése érdekében minden eszköz szent volt. Időközben új megyefőnökkel ajándékozta meg a kormány a megyét. A jeles férfiú méltó utódja elődjének, — egyébként bukaresti ezredes volt. Segítőtársul bőven szegődtek emberek, közöttük egy magyar ösztöndíjon nevelődött *Szabó* Sándor nevű mérnök is. A román uralom idején honfiúi érzelmeinek megváltozásával egyidőben a nevét is elrománosította *Saban*-ra. Nevéről ezt a szégyent sem az idő nem fogja lekoptatni, sem a Matild-forrás kivételesen jó vize nem tudja lemosni. Ez a mindenre kapható ember vállalkozott arra, hogy a Matild-forrás területén újabb méréseket eszközöl és készít egy rajzot, amellyel igenis kimutatja, hogy a forrás nem azon a parcellán fekszik, amelyiken fekszik, helyesebben, ahogy a telekkönyv feltünteti, hanem a szomszéd parcellán. Romániában, a demokrácia eszményi hazájában minden zökkenőtől menten központi irányításra működött, szükség esetén még a mérnökök körzője, sőt a logaritmus tábla is. Igy derült ki, hogy a Matild forrás nem a közbirtokosság földjén van, hanem igenis a politikai község földjén.

Az eredményen kapva-kaptak. Ismét volt valami, amibe belekapaszkodhattak. Meg is indult rögtön újból a hajsza a tényleges tulajdonosok ellen s fennen hirdették, hogy az eddigi használat csak jogtalan bitorlás volt részükről s messze, visszamenő kártérítéssel fenyegették a tulajdonosokat.

A Saban-féle rajz alapján bűnvádi úton feljelentették a kilenc község lakosságát csalás, lopás, címbitorlás és ehhez hasonló lehetetlen jogcímeken és egyidőben kérték a bűnügyi zárlat elrendelését is.

A sepsiszentgyörgyi törvényszék rendőrkomiszárhoz hasonló buzgalommal és felelőtlenséggel szegődött a hatóság szolgálatába. Angyalos, Besenyő, Eresztevény, Fotos, Martonos, Gidófalva, Zoltán, Étfalva, Bodok és a felsorolt községekből Sepsiszentgyörgyre beszármazott egyének ellen 18 millió lei erejéig bűnügyi zárlatot rendelt el azzal, hogy a feljelentő politikai községek ügyvédje személy szerint fogja megnevezni azokat a *„bűnösöket"*, akik ellen a zárlat foganatosítandó lesz. Az ügyvéd még a román igazságszolgáltatás viharos történetében is szokatlan és példátlan határozat alapján megkezdte a bűnügyi zárlat foganatosítását. A kiszemelt első áldozat a Sepsiszentgyörgyön székelő egyedüli magyar pénzintézet a Háromszéki Takarékpénztár r. t. volt. Az ügyvéd aki — jól jegyezzük meg ezt is! — a világháború alatt, mint állami tanító *Róka* néven itthon tanítóskodott, most pedig mint *Rauca-Rauceanu* igyekezett a kilenc község magyar lakosságát az anyagi megsemmisülés örvényébe taszítani, a rendőrség és könyvszakértők segítségével a takarékpénztárban — azon a címen, hogy a kilenc község vádolt lakosságának pénzét keresi — napokig kutatott. A leleplezett cél: olyan betétet, vagy betétet találni, amely a magyar irredentizmust szolgálja s ennek birtokában kiteríteni az utolsó még megmaradt magyar pénzintézetet is. Ilyent nem találtak, de nem találtak falusi betétet sem, mert akkor — sajnos — a székelységnek már nem voltak betétjei, hanem csak — adósságai.

A felsüléssel végződött takarékpénztári kutatás után megindult az attak a községek ellen. Az

ügyvéd által kijelölt jobbmódu gazdáknál a legszigorúbb zárlatot foganatosították a hatalom kopói. A székelyek összeszorított fogakkal, ökölbeszorult kézzel, némán türtek. Megbonthatatlanul fegyelmezettek voltak. A hirhedt ügyvéd ajánlatára, hogy 500 lei lefizetése ellenében eltekint az egyesek ellen foganatosítandó bűnügyi zárlattól, egyetlen székely ember sem akadt, aki az aljasságot elfogadta volna, hanem szigorúan alkalmazkodtak akkori elnökük megnyugtató tanácsaihoz. Ő meggyőző erővel oszlatta el a kétkedést és fenntartotta a végső győzelembe vetett hitet az elkeseredett székelységben.

A birtokosság vezetői a kálváriajárás során rájöttek, hogy a legalacsonyabb tisztviselőtől a belügyminiszterig — mintha ezek közül minden tisztességes érzés és becsületes gondolat számüzve lenne — mindenki ellenük van. Kétségbeesetten keresték tehát a kivezető utat. A vesztett ügy láttán góbéságba kezdtek és szorongattatásukban leleményesen a legnagyobb román hatalomhoz, Nagyrománia védőasszonyához, Lupescuné asszony kegyeihez folyamodtak. Néhány napon belül meg is találták hozzá az összeköttetést. A védőangyal azonban nagyon drágán akarta adni magát, mert a bukaresti ujságok által állandóan felszínen tartott ügy, a román közvélemény előtt a székelyek által „bitorolt" Matild forrást több százmilliós értékünek tüntette fel. A védőasszony szerényen számítva, százmilliót akart a kijáráson keresni. Hosszas bukaresti és sinajai tárgyalások s egyezkedések eredményeképen létrejött az egyezség, mely szerint a közbirtokosság teljes elégtételt kap az 1926. évi bírói ítélet érvényben hagyása által. Ennek azonban egy és fél millió lei az ára. A birtokosok — más lehetőség hiányában — belementek. A többi már csak taktika kérdése volt, mert az egyezség végrehajtása az igazságügyminiszterre bizatott és így e perctől kezdve a független oláh bíróság a birtokosság érdekében dolgozott, de dolgozott volna akkor, ha az igazság nem a birtokosság oldalán lett volna?

A tárgyalások sok huza-vona után szabályszerüen lefolytak s bár a birtokosság erején felül izzadta ki a kért összeget, de az ügyet megnyerte.

*

Köteteket lehetne összeírni a román uralom rémségeiről, de könyvtárakat az erdélyi magyarság hősies, sokszor leleményes kitartásáról. A támadók részéről a cél mindig kettős volt: a román elnyomás állandósítása és az egyén önös érdeke.

Hála a Mindenható gondviselésének és Magyarország bölcs országlásának a dákó-román elképzelés és erőszakos törekvések egyszerre szertefoszlottak, amint a dübörgő lépésekkel felénk menetelő honvédek ajkairól elhangzott a szó: „Édes Erdély itt vagyunk..."

A zilahi Wesselényi szobor
a románok vandal rombolása után. 1935 április 25.

DR. KEINTZEL EDUARD

Az erdélyi magyar-szász együttműködés

Ha visszapillantunk az elmult 22 esztendőre, nem érzünk gyülöletet s bár keserüség tölt el bennünket, de ez is átadja a helyét egy jobb jövőbe vetett hitnek.

Úgy mint 1918-ban most is küzdelemből és nehéz szenvedésből jövünk. Akkor csak a büszke hadsereg roncsai térhettek vissza Erdélybe, mert a saját sorokból támadt orvtámadók áldozata lett. Nemcsak a külső keret, hanem a legnemesebb bensőnk is összeomlott. *A lövészárokban született érzések, mint a bajtársiasság, nagylelkűség és áldozatkészség* látszólag újra eltemettettek, a szerzett élmények pedig feledésbe merültek. Úr tátongott bennünk s az új helyzetben nem tudtunk tájékozódni. Belekapaszkodtunk minden szalmaszálba, mint kommunizmus, demokrácia, pacifizmus, abban a reményben, hogy ezzel az űr kitöltődik. Sajnos hiú ábrándozás volt ez, — rövid idő után rájöttünk, hogy nemesére helyett csak talmit tartunk a kezünkben. A kiábrándulások sorozata kezdődött részünkre.

A népek önrendelkezési joga? A szász népközösség képviselői Medgyesen gyültek össze, hogy határozzanak a szászság sorsa felett. *Sajnos a frontok hőseit nem találták eléggé érettnek ahhoz, hogy beleszóljanak a döntésbe:* ez a jog csak az idősebb generációt illette meg, amely nem formálódhatott át szentistváni értelemben vett patriótára a lövészárkokban született és kiérett s minden méltányosságot kiegyenlíteni igérő érzésekben. Nem mi árultuk el a magyar államot, hanem az akkori vezetői. *1918 vezetői nemcsak elárulták a magyar államot, de feláldoztak bennünket is. Mi akkori fiatalok nem lehettünk ott Medgyesen mégis a leghatározottabban visszautasítjuk a szász népközösséget hűtlenséggel vádoló felfogásokat.* Évszázados létünk titka elsősorban közismert fegyelmezettségünkben rejlik Népcsoportunk létfenntartási ösztöne mindenkor megkövetelte az egyén szabadságának önkéntes feláldozását az egész népközösség szabadsága vagy érdeke javára. Jelszavunk megmaradni és e célból az egyén érdeke oldódjék fel a népközösség, azaz az összesség javára. A medgyesi határozat kimondásához hozzájárult az akkori kormányzatok teljesen elhibázott nemzetiségi politikája. Hisszük és bízunk benne, hogy a mai Magyarország nem folytatja a háborúelőtti politikusok helytelen kisebbségi politikáját. E tekintetben nemcsak a néhai magyar miniszterelnök Gróf Teleki Pálnak a Szent István eszmére alapozott felfogása a biztosítékunk, hanem és mindenekelőtt a sorsközösségünk azokkal a millió számba menő magyar testvéreinkkel, akik velünk együtt saját testükön és szívükben tapasztalni voltak kénytelenek Romániában, hogy mit jelent az népcsoportnak lenni egy idegen államkeretben, egy olyan országban, amelynek vezetői olyan helytelen, elnyomó nemzetiségi politikát folytattak, hogy ez következményeiben, hasonlatosan az 1918-i magyar katasztrófához, az állam teljes széthullásához vezetett a mult év folyamán. Tudjuk, hogy vannak még mindig régi magyar politikusok, akik tagadásba veszik azt a bizonyosságot, hogy Nagymagyarország szétbomlásának oka a rossz nemzetiségi politika volt s felfogásukat azzal indokolják, hogy máris sok terület került vissza az elraboltakból. Pedig alapjában helytelen magyarázat ez, mert a területgyarapodás, a felerősödés oka főleg a jól vezetett külpolitikában keresendő. Hazánk hatalmas támogató barátokat szerzett magának, nincs mitől és kitől félnie, tehát belpolitikájában minden sorompót ledönthet, ami a kisebbségi csoportokat

az államépítő és fenntartó fajtól elválasztja. Az ugynevezett nemzetiségi kiirtási politika oktalanság, az állampolitikai belátás hánya. Nem lehet ma már szemethúnyni az önfenntartás és fennmaradás örökkévaló törvényei előtt. Ezeket a szempontokat tagadta meg Románia s e tagadása szörnyű bukásának oka. Tagadásba vették, hogy a XX. században még kevésbé lehet, — mint a világtörténelem bármely időszakában — teljesen független állam, tekintet nélkül arra, hogy azok akár teokratikus-, dinasztikus-, katonai-, plutokratikus-, nemzeti- vagy bármely más alapon nyugodtak. Az úgynevezett teljes szuverénitás sem a multban nem volt, a jelenben sincs s a jövőben sem lehet. Minden állam szükségszerűen el kell tűrjön bizonyos mértékű szabadság korlátozást; mint ahogy az egyén sem élhet a társadalomban korlátlan szabadsággal saját ízlése és akarata szerint, — ellenkezőleg születésétől kezdve haláláig szabadságában és függetlenségében megszorításokat kénytelen elszenvedni. Ez a körülmény pedig azt jelenti, hogy a világ egyetlen állama sem folytathat önkényes belpolitikát; saját léte csak úgy van biztosítva, hogyha teljes önállóságából annyit feláldoz, mint amennyivel másoknak tartozik." Önállóan, külső kényszer és beavatkozás nélkül rendezze minden állam úgy a kisebbségi ügyét, hogy az kielégítse a vele baráti, — és szövetségi viszonyban álló államokat is. Ez nem elvont ideologia, hanem minden állam élettörvénye és állam fenntartó bölcsesség. *Abban a megdönthetetlen hitben, hogy az új Magyarország kiváló vezetői telítve vannak ezekkel az emelkedettebb emberi érzésekkel és szándékokkal, minden régi előítélettől tehermentesítve térünk vissza régi hazánkba.* — Nem tartozunk senkinek számot adni az 1918. évben követett népi politikánk miatt és nem is tartozunk emiatt bárkitől is bocsánatot kérni. Népipolitikánkat kizárólagosan belső problémánknak tekintettük mindig és helyesen, vagy helytelenül mindig is éltünk vele. Egyedül a mienk volt a szenvedés, tehát egyedül bennünket illet meg az az erkölcsi jog, hogy e visszapillantás kapcsán bírálatot mondjunk. Kívülállók, akik fennhéjázóan ítélkeznek e kérdésben legféltettebb kincsünkhöz, nemzeti becsületünkhöz nyulnak hozzá. Ezek elkerülhetetlenül szemben fogják magukat találni népcsoportunk mereven zárt soraival. *Itt vagyunk; büszkén és felemelt fővel tértünk vissza!*

Ezeket a kérdéseket fel kellett itt vetnünk és tudjuk, hogy magyar testvéreink — akikkel Romániában az elmult 22 év alatt nemzetiségi politikát csináltunk, — kivételével azoknak a talán létező csekély számú felelőtleneknek — nemcsak megértenek bennünket, hanem egyet is értenek velünk.

Az utóbbi években a világ minden tájékán az a követelés kerekedett felül, hogy a népeket sajátságos faji szokásainak és tradícióiknak megfelelően kormányozzák, hogy sajátos életfelfogásaik szerint élhessenek. Mi is ismerjük ennek a követelésnek a jogosultságát. *Elviselhetetlenül nehezedett ránk az az ellentét, amely faji sajátosságaink és a fajidegen román nép sajátosságai között mutatkozott. Vadidegen környezetben éltünk s a 22 év alatt a legcsekélyebb kiegyenlítődés sem következett be, ez az érzésünk változatlan maradt a közel negyed évszázados megszállás egész ideje alatt. Amikor már hosszú idő után magunkra találtunk, a magyarsággal pedig egymásra találtunk,* olyan nagy volt mind két népcsoport materiális és spirituális vesztesége, hogy az valósággal áttekinthetetlen, felbecsülhetetlen és sajnos főleg — behozhatatlan volt. *A magyar népcsoport még később talált magára s így csak éltünk egymás mellett, de — fájdalom — nem együtt.* Romániában a levitézlett kormány-rendszer az egész idő alatt csupán követeléseket ismert velünk szemben, a saját kötelezettségei beváltását azonban csak igérte, anélkül, hogy egy pillanatig is komolyan gondolta volna. Mindegyik román miniszter, aki a népcsoportokat érintő programjáról beszélt, mindig ugyanazt az elcsépelt nótát fujta: „a „kisebbségektől" elvárjuk, hogy az állammal szemben loyalitással viseltessenek; nem ismerhetünk el semmiféle jogigényt, melyet támasztanak, míg loyalitásukat be nem bizonyítják" a döntés jogát annak megítélésére, hogy valamelyik népcsoport loyalis-e vagy sem, a mindenkori miniszter magának tartotta fenn, az pedig minden esetben, — tanító módjára feddésre felemelt ujjakkal a neveletlen iskolásgyermekek előtt, — nagyfokú elégedetlenségének adott kifejezést és figyelmeztetett bennünket a káros következményekre. Az úgynevezett loyalitás már régen elcsépelt nóta, főleg Románia esetében az, amelyik 22 éven át folyton ezt hangoztatta akkor, amikor összes lakói egyharmad része kisebbségekhez tartozó volt. A megkívánt loyalitás csupán külsőséges megnyilvánulásokra szorítkozhatott, mégpedig az állampolgári kötelezettségek látszólagos teljesítésére, mert hiszen amikor a választásoknál a szavazatát leadta, katonai szolgálati kötelezettségének eleget tett, az adóját megfizette, az állam törvényeit megtartotta, — látszólag loyális volt. Mindaddig tehát amíg az állam hatalmi eszközeinek korlátlanul birtokában van, a nemzetiségek loyalitása is biztosítva van; jöhetnek azonban fennállásának és történelmének olyan sorsdöntő pillanatai, amikor hatalmi eszközeit nem képes korlátlanul alkalmazni s akkor nem a nemzetiségek loyalitását veszíti el, hanem — az egész népcsoportot! Miért? mert az

állampolgárok milliói csakis a külső kényszer hatása alatt teljesítették kötelességüket: *választásoknál leadták ugyan a szavazatukat noha tudták, hogy az urnákat el fogják lopni és a szavazatokat kifogják cserélni*; katonai kötelezettségüknek eleget tettek bár előre tudták, hogy minden szavukat és minden cselekvésüket gyanakvóan kémlelik; az adójukat megfizették, bármennyire is tudták, hogy igazságtalanok; a törvényeket megtartották, jóllehet pontosan tudták, hogy mindegyik hivatalnok szívesen és megértéssel tapossa ugyanazokat a törvényeket — ha pénzt lát érte. Loyalitást kikényszeríteni és felismerni egyáltalában nem lehet, mert az állam iránt érzett szeretet, ragaszkodás és hűség nem lehet kikényszerített, hanem önmagától, önzetlenül és önkénytelen jövő érzés, amely az egyetemesség kedvéért az egyén önfeláldozására is képes; tehát éppen az államhatalom viselkedésétől függ, hogy nemzetiségeitől ezeket az érzéseket saját loyalitásával kiérdemelje. — *Csak utólagos ténymegállapítást jelent azon állításunk, hogy Romániában egy magatartásában jellemtelen rendszer egyenesen megakadályozta, hogy a nemzetiségek az állameszméhez hűek legyenek.* Igy történhetett meg az, hogy az eltelt huszonkét év alatt Romániában a népcsoportokból a román szerzemények nem váltottak ki büszkeséget, az eredményeiket hideg közönynel néztük. Soha nem vettünk részt Románia örömeiben, nem osztoztunk az ország gyászában, bánatában, balsikereiben. A nemzetiségeknek közömbös volt még az is, hogy ez az állam él vagy hal-e? sőt nem is volt közömbös. A nemzetiségek mindegyike így érzett és így gondolkodott: mégis a népcsoportok szószólói egyetlen alkalmat sem mulasztottak el, ha román miniszterrel érintkeztek, hogy rámutassanak a kisebbségek reménytelenül rossz helyzetére és kérték a segítségét. Tették pedig ezt attól a kettős szándéktól vezéreltetve, hogy az államnak szolgálatot tegyenek, a népcsoportok helyzetén pedig segítsenek. Kiábrándulás sorakozott kiábrándulás után s mi szívesen szabadfolyvást engedtünk az eseményeknek. Románia sorsa beteljesedett!

1912. évben a litván Jean Gabris kezdeményezésére Párisban összeült az első nemzetiségi konferencia, amely egy francia elnöklete alatt az „Union des Nationalités" alapításához vezetett. A feladat körébe tartozott: nemzetiségi konferenciák megszervezése, a sajtó informálása, egy múzeum felállítása Párizsban és az „Annales des Nationalités" c. folyóirat kiadása. Ez a folyóirat 1919. évben jelentette, hogy a kisebbségek elérték célkitűzéseiket és „*diadalmaskodó nemzetiségekké*" váltak. A munka látszat munka volt, mert a valóságban csak a szerepek cserélődtek fel s a páriskörnyéki szégyen békékkel *a hivatalos statisztikából megállapíthatóan kereken 60 millióra emelkedett a nemzetiségek száma. Néhány év mulva 36 millió szervezetben állott. A megszervezettek közül 13 millió német és több mint 3 millió magyar volt.* A népcsoportok ügye egész Európa állandóan égő és gyakran fellángoló problémájává nőtt; még azok a jóhiszemű emberek is, akik telve jószándékkal nyultak hozzá a kérdéshez elégtelen felhatalmazásaikkal és eszközeikkel eredményesek nem lehettek. *Egy német miniszter adatai szerint 1933. év elején, Európa ujjárendezésének 14. évében 7.000 kisebbségi iskolát szüntettek meg a hatalmon levők s míg a 19. században csak kb. 10 templomot koboztak el addig a háború után rövid időn belül 2.500 kisebbségi templomot vettek el és más célokra használtak fel, vagy szüntettek meg.* A német kisebbségek összességétől ez alatt az idő alatt *112.000 hektár ingatlant sajátítottak ki*, tehát nagyobb területet veszítettek el a német népcsoportok, mint amennyit a német birodalom a versaillesi békediktátum folytán területéből veszített.

Versaillesben a német népre úgy gazdaságilag, mint népileg is igen súlyos csapást mértek. Ennek természetszerű következménye az volt, hogy a külföldi németek ragadták magukhoz a kezdeményezést, hogy a mostoha sorsra jutott német milliókon segítsenek. *E célból ült össze 1922. évben Bécsben a német kisebbségek minden vezetője, ezt követte Budapesten rövid idő mulva a magyar kisebbségi vezetők konferenciája. Ettől kezdve a magyar és német népcsoportok vállvetve közös vonalon vették fel a harcot* az utódállamok szertelensége és türhetetlensége ellen. Az utódállamok kivétel nélkül nemzeti államokká nyilvánították magukat, semmibe sem vették a nemzetiségek életjogait és népi becsületét s a kisebbségek legcsekélyebb kulturális vagy szociális megmozdulását is az állam hatalommal szemben tanusított veszedelmes, fenyegető magatartásként minősítették. Hiába való volt minden erőszakosan megvont országhatár, az azonos nyelvű népek kultúrközössége szuverenitást követelt az állam mindent eltiporni akaró szuverenitásával szemben. Az ország különböző ajkú fiait csak egyenlő mértékkel lehet elbírálni. Nem lehet az egyik csoportnak előnyöket biztosítani, a másikat mindenből kisemmizni; nem lehet első, másod- és harmadrendű állampolgárokat kreálni, akkor, amikor a teherviselés egyenlő és lehetetlen a nemzetiségeket kényszerrel vagy álszenteskedéssel látszat „egyenjogúság" leple alatt — kisemmizni.

Az erdélyi magyarok és németek példája világszerte ismertté lett és utánzásra talált mindenütt. Nem is mult el hosszabb idő és Európa többi nép-

csoportjai is szervezkedni kezdtek, felvették egymásközt az érintkezést és közös frontot alakítottak. Az európai népcsoportok első kongresszusát 1925 évben Genfbe hívták egybe. Ettől az időtől kezdve a kongresszus minden évben ülésezett. Gondoskodás történt, hogy a világ a 60 millió másodrendű állampolgár gyülésének anyagáról a sajtó és annak hírverése útján kellő módon tájékozódhassék. A kezdés gyermekbetegségei után a negyedik kongresszus a mozgalom célját abban jelölte meg, hogy diadalra segítse a népcsoportok kulturális szabadságát. Ez a célkitűzés különösen az úgynevezett „encleve"-ben élő népcsoportok célkitűzéseinek felelt meg, de egyuttal tartalmazta a veszélyes irredenta csoportok hűségi nyilatkozatát is. A kongresszus harca erőteljes volt abban az irányban is, hogy az egyes népcsoportokat közjogi tényezőkül ismerjék el. A román viszonyokra való tekintettel a kongresszusok ajánlatosnak találták a szomszéd államokkal való kölcsönösségen alapuló szerződések megkötését: e tekintetben különösen Magyarországra gondoltak. A népcsoportok egyéb követelései közül említésre méltók még: a szabad nyelvhasználat törvényes rendezése, az államsegély folyósítása, a kisebbségi iskolák nyilvánossági joga, tényleges gazdasági egyenjogúság, a nemzetiségi hovatartozás szabad kiválasztása és vállalása stb. valósággal bevilágítottak a jövőbe. O. Ulitz a lengyelországi német népcsoport vezérének az 1930-ban megtartott hatodik kongresszuson elhangzott szavai: *„Az európai államférfiak hibája abban rejlik, hogy ők csak államhatárokra gondolnak, mi pedig, hogyha egyáltalán Európát tekintjük, népközösségekre gondolunk."*

Azonban míg oda fejlődtek a dolgok, hogy politikai téren az erdélyi német és magyar népcsoport között az együttműködés egyáltalában lehetetlenné vált a szenvedésnek és megpróbáltatásnak kíméletlenül hosszú útját kellett végigvándorolnunk. Ennek az útnak a megsértett jog, a lábbal tiport „nemzeti becsület", a vagyon kisajátítása, az elviselhetetlen bánásmód és erőszak voltak a szenvedésből faragott mérföldkövei.

A földreform törvény volt az első Erdélyben, amely a földvagyont érintette. Természetesen a magyar és német földbirtok után nyult elsősorban a szőrös román kéz. Megsértette a jogegyenlőség elvét már az a körülmény, hogy Románia különböző területeire más-más földreform törvényt alkottak. Kifelé a földreformot az idők szociális követelményeivel indokolták. A törvény végrehajtása Erdélyben a nem román tömegek kijátszása volt; ténylegesen egy nemzeti szintézishez vezetett, — vagyis, amint mondották: *„régi jogtalanságok megtorlása és jóvátétele."* A nagy háború előtt a magyarok voltak az államalkotó nemzet és szerintük elnyomták a románokat, a szászok pedig a románokkal szemben privilégiumot élveztek. Az esztelenül és indokolatlanul súlyos csapás nem maradt el s ez annál is inkább irgalmatlan volt, mert a kisajátítás ellenében térített kártalanítási összegek messze elmaradtak a tényleges értékektől s nevetségesen csekély megtérítést nyujtottak a szerencsétlen kisajátítottnak. A nemzetiségek nemcsak a vagyonukat veszítették el, hanem ezzel „gyökértelenítettek" is. *A román alkotmány törvény 17. paragrafusa biztosította minden állampolgárnak, hogy tulajdont csak közérdekből lehet kisajátítani és csakis előzetes és igazságos kártalanítás ellenében.* Igaz, hogy az alkotmány egy másik helyén azt a megszorító rendelkezést tartalmazta, hogy alkotmányjogi jelleggel bírnak az agrár törvényekben foglalt és a művelhető földek, erdők, tavak kisajátítására, ezek jogi helyzetére, az értékelésekre és a fizetési körülményekre vonatkozó intézkedések és rendeletek. Ez a törvény adta meg a számtalan jogfosztásnak az alkotmányosság színezetét. Annak az indokolásnak, amely a földreform szükségességét kívánta igazolni, ésszerű következtetésképen azt kellene feltételezni, hogy ez a földreform csak egyszerre szóló lehet. Ámde az Erdélyre vonatkozó agrárreform törvény 14. §-a olyan felhatalmazást tartalmazott, amelyre a mindenkori kormányok joggal hivatkozhattak. Ennek alapján a jövőben is bármikor folytathattak volna kisajátításokat anélkül, hogy az alkotmány 17. §-a szerint a kártalanítást igazságosan és előzetesen lefolytatták volna. Talán elháríthatók lettek volna a földreform törvény reánk zúduló katasztrófális következményei, hogyha minden aggályoskodástól menten mi is alkalmaztuk volna az országszerte divó és már-már természetesnek talált megvesztegetés módszerét. Ekkor azonban ilyesmit képtelenségnek gondoltunk és a jogra hivatkoztunk; pedig aki ebben az országban tisztességre és tisztaságra hivatkozott azt lesajnálták és — lemosolyogták. Erdélyben a földreform végrehajtása a legrövidebb időn belül a birtok és vagyoni viszonyok legteljesebb eltolódásához vezetett. A magyar népcsoport különösen otromba eseteknél a nemzetek szövetségénél tett panaszt, míg a szászok még ezt sem kísérelték meg, mert ezen intézmény jóakarata és képessége iránt a legnagyobb bizalmatlansággal viseltettek.

Az iparvállalatok kötelezve voltak, hogy az alkalmazottak felvételénél természetesen a románok javára megállapított arányszámot betartsák. Kik voltak már most a románok és kik az idegenek? A románok alatt a román etnikai származást vagy a román állampolgárt értették-e? Idegenek vol-

tak-e a nemzetiségek is vagy csak az idegen állampolgárok? Ahány kérdés, annyi lehetőség büntetőjegyzőkönyv felvételére és ugyanannyi költséges per.

Az egész pénzügy hazugságra és csalásra épült. A román pénzügyigazgatóság szemében a népcsoportok minden egyes tagja gazember volt. Ha valaki a pénzügyi hivatalok tárgyaló termeibe nézett, ott úgyszólván kizárólag magyar és német felfolyamodót pillantott meg. A szertelen és minden tisztességes mértéket meghaladó adóztatás iparunkat és kereskedelmünket pestisként pusztította. Évszázados, tőkeerős, nagymultú vállalatok máról-holnapra a tönk szélére kerültek. Az adóerköles megszünt és aki joghoz akart jutni, az előzően megvesztegette a pénzügyi hivatalnokot. Minél magasabb rangú volt, annál nagyobb sikerrel. Az adók és a kihágásból eredő pénzbüntetések behajtása brutális módon történt. Az a hivatalnok, aki kihágás nyomára jutott, jutalék címén megkapta a megállapított pénzbírság jelentős hányadát. *Igy hát voltak idők — nagyon zord idők — amikor a pénzügyi hivatalnokok csoportokba verődve pénztárcájuk hizlalására községről-községre mentek „ellenőrző körutakra.“* Rövid idő mulva e kóbor lovagok munkájának gyümölcseképen a faluban alig lehetett még magyar vagy szász embert találni, akit meg ne bírságoltak volna a pénzügyek hiénái. *Erdélyben senki sem csodálkozott azon, ha egy 180—200 pengővel javadalmazott hivatalnok aránytalanul rövid szolgálati idő után már birtokosa lett háznak, kertnek, földnek, üdülőhelyen nyaralónak, saját autónak, aranycigaretta tárcának stb.-stb.-nek.* Ezzel szemben az állam maga volt a legrosszabb fizető; — csalhatatlan biztossággal mindennel adós maradt. Az állam késedelmes fizetése számtalan virágzó vállalatunkat tette tönkre. Évről-évre rosszabbodott a helyzetünk. 1939 évben jött a requirálások korszaka. A nemzeti kisebbséghez tartozó gazdáknál talált élő és holt felszerelést irgalmatlanul elvették és elhurcolták, míg a román gazdálkodók tekintélyes része teljesen ment maradt a requirálásoktól, vagy csak kis mértékben sujtotta őket. Fogalmunk lehet a román requirálások módszeréről ha elmondjuk, hogy ha szász és magyar gazdától requiráltak, törvényes volt még az is, ha a kisiparostól a szerszámot, a kereskedőtől az árut, a háziasszonytól a vásznat, a paraszttól az egyetlen szekerét és az utolsó ökrét, vagy még megmaradt egyetlen lovát vitték el. Számos esetben még nyugtát sem kaptak az elvitt értékekről. A készpénzben fizetett térítésekről pedig legjobb nem is beszélni . . .!

Az iskolák terén a bűnözés talán még fokozottabb volt. Leszegényedésünk következtében iskoláinkat, — melyek a népcsoportok utolsó mentsvárai voltak — alig-alig tudtuk már fenntartani, kényszerítve voltunk az önmegadóztatás módszeréhez folyamodni, hogy a szükséges anyagi eszközöket előteremtsük. Amikor arról volt szó, hogy a politikai községek kötelesek évi költségvetésük 14 %-át iskolai célokra felvenni, úgy véltük, hogy ezentúl iskoláink szükségleteit legalább azokban a községekben biztosíthatjuk, amelyekben a lakosság többsége nemzetiségeinkhez tartozik. Hatalmas tévedés: ebből a 14 %-ból elsősorban részesedett a vármegye és azután az állami iskolák, majd abból, ami esetleg még fennmaradt, egyenlő arányban részesültek az összes iskolák. Azonban igen ritkán maradt meg valami — s így ritkán részesültek a kisebbségi iskolák.

Állandóan kivoltunk téve a törvények és rendeletek özönének. A sűrűen váltakozó kormányok és miniszterek mindegyike szükségesnek tartotta egy „korszakalkotó törvény“ meghozatalát, hogy ezáltal saját szürkeségének is emlékművet építsen. Ezért igen sűrűen váltogatták egymást az iskola törvények is.

Úgy az iskoláztatás terén, mint minden másvonatkozásban is megtalálható lett volna egy közös alap, amely az állam érdekeinek legcsekélyebb veszélyeztetése nélkül, mindenkit kielégítő megoldáshoz juttatott volna. A népcsoportok közjogi mivoltának elismerése főfeltétel volt, de a magyar és szász vezetők ilyen irányú követelése, miután a román miniszterek sokkal rövidlátóbbak voltak, minden esetben süket fülekre találtak. Ehelyett a kormányok ifjúságunkat az iskoláztatást szabályozó rendeleteivel kényszerzubbonyba dugták, elvették a szabad lélegzetét. A kártokozó intézkedések következményei felmérhetők nem is voltak. Az elkeseredés nőttön-nőtt s 1930-ban érte el csúcspontját, amely az erdélyi szász egyház Nagyszebenben meghozott határozatában robbant ki. Ez a határozat így hangzott: „Az országos egyházgyűlés meg van győződve arról, hogy mindent elkövetett abban az irányban, hogy a pénzelértéktelenedés, a földbirtokreform és az általános gazdasági krízis által alapjaiban megrázkódtatott egyháza és a vele felbonthatatlanul összekapcsolt iskolák részére az államtól mindazokat a segélyeket kieszközölje és biztosítsa, amelyek hagyományainál, kultúr teljesítményeinél, az állami törvények és kötelező nemzetközi szerződéseknél fogva azokat mintegy szentesített jogként megillették. Az országos egyházgyűlésnek annál is inkább ki kell fejezze sajnálkozását és megütközését a felett, hogy egyházi vezetésünk és politikai képviseletünk együttes fáradozásának sem sikerült egyházunk és iskolánk jogainak érvényt szereznie. Mig

községeinktől sok milliót hajtanak be román állami iskolák építésére és fenntartására, addig megtagadják mindezen teljesítményekért az állami iskolai törvény értelmében őket megillető kártalanítást. A gazdasági krízis ellenére román kultúrcélokra mindig újabb és újabb összegek utaltatnak ki, sőt még a külföldi románság részére is bőségesen jutnak adományok, csak éppen a kultúrát teremtő evangélikus egyházak és az általa fenntartott iskoláknak, melyek az egész ország nevelőintézeteinek ékességei, meg kell elégednünk fösvény részletfizetésekkel. Az evangélikus egyház azonban nem tűri tovább, hogy német iskoláit továbbra is a pusztulásba vigyék. A leghatározottabban óvást emel az állandósult törvénytelenségek ellen és nyomatékosan követeli, hogy jogait végre megadják. Az evangélikus egyház fejlett kultúrája az állam polgári rendjének szilárd pillére, aki ezt kultúrát megsemmisítéssel fenyegeti, az Románia jövőjét is fenyegeti. Az országos egyházgyűlés tehát a tizenkettedik órában még egyszer felemeli figyelmeztető, óvó szavát, meghallgatást és segíteni kész megértést kíván követeléseinkkel szemben. Hajlandók vagyunk megadni az államnak, ami az államé, de egyuttal telítve vagyunk hajlíthatatlan harci akarattal evangélikus német iskoláinkért, melyek népünk létének és magasabbrendűségének alapjai és eltökéltük magunkat, hogy egyházunk e mindennel felérő kincséért a harcot megindítja s bármely súlyos következményekkel járjon, vállaljuk a harcot és viseljük a következmények terheit. Miután a harcot olthatatlan kultúrszomjból és nélkülözhetetlen lelki szükségletből indítjuk, az országos egyházgyülés elvárja tehát az országos konzisztoriumtól, hogy komoly elszántsággal folytassa a harcot és válasszon bármilyen utat, a fontos csak az, hogy a népközösség célját elérje.

A hatalom birtokosai belekényszerítették az ifjúságot az „állam őrei" nevezetű állami alakulatba s így sajátságos és hagyományos nemzeti nevelésére nem maradt többé szabad idő. Erre semmi szükség nem volt, mert a kipróbált ifjúsági szervezeteink nagy súlyt fektettek úgy testnevelési-, katonai, mint kultúrpolitikai iskolánkívüli nevelésünkre.

A kényszer itt is csak centrifugális erőket szabadíthatott fel, ami az állam szempontjából csak káros hatással lehetett. Ugyanúgy mint a katonai szolgálatnál, ahol katonáink szeretettjeihez írott magyar vagy német nyelvén írott leveleit és levelezőlapjait egyszerűen megsemmisítették, mert csakis a román nyelv használatát engedték meg ilyen esetekben is. Ilyen bánásmód mellett várták el ezektől a katonáktól, hogy vérüket és életüket adják oda az ilyen állam létéért. A minden hivatalban kifüggesztett táblák azon felirattal, hogy „csak románul beszéljetek" csupán más megnyilatkozása volt annak az országszerte uralkodó elhibázott felfogásnak, hogy a hivatalnok az állam képviselője, nem pedig annak szolgája. *A román tisztek sűrűn tették fel a kérdést német és magyar nemzetiségű katonáiknak, hogy háború esetén német vagy a magyar hadsereg ellen fogják-e használni puskájukat. Hogyha embereink azt válaszolták „igen", akkor az egész felsorakozott század vagy zászlóalj előtt „aljas hazug"-nak szidalmazták, ha pedig őszintén „nem"-mel válaszoltak, akkor hadbíróság elé állították őket.* Miért nem alkalmazták az egyedül becsületes megoldási lehetőséget: a leszerelésünket és katonai szolgálat alól való felmentésünket?

Volt idő, amikor a román ujságok vészt jeleztek, mert kisebbségi blokk megalakulásának tervéről kaptak hírt, válaszul figyelmeztetések és fenyegetések értek bennünket. — Persze a kisebbségi blokk nem jött létre! Viszont természetes, hogy az okok egyike sem volt a román fenyegetés, de a több ok közül egynehány mégiscsak kiismerhető abból a két vezércikkből, amelyek jelen sorok írójának tollából a nagyszebeni Deutsche Tagespost-ban jelentek meg és amelyekből az akkori felfogásunk is kivehető; az egyik 1924. évi november hó 30-án jelent meg „A magyar párt", a másik pedig 1925. évi szeptember hó 25-én „Magyar kisebbségi politika" cím alatt:

„Kész politikai tényekkel szemben, — amelyeket nagyobb hatalmak eszközölnek és tartanak fenn, — kisebb erő mást nem tehet, mint azt, hogy a változott helyzethez képest alkalmazkodjék. Igaz, hogy könnyebb ezt kimondani, mint a gyakorlatban keresztül vinni. Még az egyes egyén is csak nehezen találja meg a helyét új életviszonyok között, de fokozottan áll nagyobb tömegekre ez a tétel. Erre bizonyítékot szolgáltat az erdélyi magyarok belső küzdelme az első időben. Az 1918. év végéig a magyarság alkotta az „uralkodó nemzetet". Saját államukban megengedhették maguknak azt a fényűzést, hogy különböző politikai felfogásukat különböző politikai pártokba osztódva képviseljék. Minden választásnál késre menő harcot vívtak egymással a pártok. Igaz, hogy a politikai felfogások különfélesége éreztette következetesen hátrányos hatását a társadalmi életben, kártokozó következményeit pedig a gazdasági életben. Az 1918. év eseményeinek az erdélyi magyarok nem tulajdonították azt a jelentőséget, amely azokat a valóságban megillette, — ellenkezőleg. Úgyszólván kivétel nélkül így gondolkoztak anélkül, hogy az adott erőviszonyokkal számoltak volna. Derülátók

voltak abban az ábrándos reménységben, hogy az újonnan alakult államok nem jelentenek stabilitást, mi sem kezeskedik az állandóságukért, mert hiszen az ő kívánságuk — ellenére alakultak meg. A pártoskodások változatlanul megmaradtak, senki sem mozdította meg a kisujját sem a szétforgácsolódott erők egybefogása érdekében. Azonban 1920. évben, amikor kiderült, hogy a határmegállapító bizottságok is a trianoni szerződés alapján állanak s munkájuk ezen az alapon a befejezéshez közeledik, egyszeribe megváltozott minden. Hangos lett a követelés, hogy az addigi passzivitásból ki kell lépni a politikai élet porondjára és nemzeti kisebbségként aktív részt kell venni. Emellett azonban a toborzók nem vették számításba a legfontosabb előfeltételt: az egységet! *A nemzeti erők nem voltak egyesítve és az aktív kisebbségi politika gondolata szenvedélyes bírálat mellett nemcsak visszautasítást, hanem egyenesen elítélést váltott ki.* Az erdélyi magyarok nagyobb része teljes érzéketlenségben és közömbösségben elsüggedt. Csak kevesen ismerték fel a helyzetet helyesen és a legtöbbnél továbbtartott a kínos belső küzdelem. Nehezen kerekedett fel bennük az a valóságérzet, hogy reményeik, kívánságaik csupa álom és az álmukat fel kell áldozzák a szürke valóságért. Már a magyar párt megalakulásakor heves harc kezdődött, de végül mégis csak diadalmaskodott az az egyedül helyes felfogás, hogy: *csak egységes eljárással lehet a saját helyzet javulását remélni, az pedig abban áll, hogy legalább azt megtartani egyelőre, ami még megtartható*, mert sok minden lehet, hogy talán saját hibából is, máris visszavonhatatlanul elveszett. Az eddigi pártelnök lemondása után felmerült az a terv, hogy a vezetést egy direktóriumra kell bízni. A kérdés nyilvános megtárgyalása után azonban észrevették azt a sok hátrányt, amelyet a vezetésnek ez a formája maga után vonhatna és azért az erdélyi magyar intézőbizottság november hó 18-án megtartott ülésén úgy határozott, hogy a vezetést egyes személyre fogja bízni. Az elnökválasztást a december 14-én összeülő nagygyűlés fogja eszközölni, amelybe minden 5000 magyar küld egy-egy képviselőt. *Két jelölt jött komolyan tekintetbe, még pedig Ugron István és Bernády György.* Ebben mutatkozik meg ismét a régi hiba: az erők szétforgácsolódása és a közös célra nélkülözhetetlenül szükséges fegyelem hiánya. Majdnem úgy tetszik, mintha ebben a kritikus pillanatban is a közös ügy visszasiklik, hogy személyes nagyravágyások javára építsék meg a politikai színpadot. Elhamarkodás volna a legközelebbi jövőben egy egységes magyar párttal számolni, ellenére azoknak a szép szavaknak, amelyek a gyűlésen el fognak hangzani, de mégis remélhető, hogy december 14-e a magyar kisebbségi politika életében egy lépést fog jelenteni — előre."

„1924. évi december hó 14-én tartotta meg nagygyűlését a magyar párt Brassóban. Nagy beszédek hangzottak el, a messze jövőbe nyúló terveket vetettek fel és kényelmes megelégedéssel vették azokat tudomásul. A gyűlés megtartása után nemsokára jelentkeztek a pártban a nehézségek, akkor amikor a magyarok már abban a hiszemben lehettek, hogy a pártgyűlésnek sikerült az együttműködést akadályozó okokat kiküszöbölni és, hogy ezzel a munka nagyobb részén már túl vannak. Minden mámort a kijózanodás szokott követni. A pompás épületről rövid idő alatt kiderült, hogy homokra épült megfelelő erős alapzat nélkül; és nem akadtak munkás kezek, melyek ezt az alapzatot megerősítették volna. Ellenkezőleg, anélkül, hogy az adott helyzettel számoltak volna vagy, hogy meggondolták volna milyen kevés áldozattal lehetne a hibát kijavítani, mindenütt felütötték fejüket a tudálékosok és előre tolakodtak avval a jelszóval: *„mi újat építünk"*. Azt állítani ezekről a disszidensekről, hogy szerepüket és kötelességeiket helyesen fogták volna fel, nem volna helyes, őszinte felfogás, mert ezúttal nem alárendelt jelentőségű kérdésről, hanem Erdély magyarságának, mint népkisebbségnek elvi jelentőségű, sorsát alakító életkérdéseiről volt szó. Épen az ujítóknak ez a fajtája az, akik különcködő törekvéseik makacs követelései által a kisebbség politikai érdekeinek a legnagyobb kárt okozza. — *A helyes út felismerése még sem maradhatott el. Ez a felismerés pedig ott tört magának elementáris erővel utat, ahonnan arra a legkevésbbé lehetett számítani; az őserő kemény héjában hosszú ideig szendergett, egyúttal azonban minden káros, megmételyező behatástól ment maradt. A héj feltörött és a magja egészségesnek mutatkozik.* A tünetekből ítélve, a magyar párt szeptember 13-án a *gyergyói* kerületben megtartott népgyűlése a helyes úton jár, mert az egyhangúan elfogadott előterjesztéseket, amelyek elvi jelentőségűek voltak kivétel nélkül, előfeltételei és kiindulópontjai lehetnek, egy erős, egészséges nemzetiségi politikának: egy lehetőleg szétágazó és minden magyart felölelő és magában foglaló pártszervezet, amely városi és falusi elágazásai folytán hasonlítani fog az *„erdélyi szász körzetvezetésekhez* és a szomszédságokhoz (a szász minta nem vonható kétségbe) akkor, ha teljesen kiépült lesz. Fontossága, hogy a magyarság egységes szervezet, a magyar népcsoport joggal követelheti feltétel nélkül való elismertetését s megakadályozhatja azt, hogy töredékek, jelentéktelen különvéleménye nem bonthatja meg a magyarság sziklaszilárd sorait. Azonban nem csupán ez a nép-

gyűlés igazolja feltevésünket, hogy a magyarság jogos követeléseiért most már harcbaszáll, hanem a dolgok folyásának minden figyelőjének feltűnik a vezetők és párttagok odaadó, készséges, lelkes munkája. Roppant biztató a gyergyói székelységnek élénkülő érdeklődése és cselekvő részvétele a magyarság munkájában. A jelekből a magyar kisebbségi politika örvendetes javulására lehet következtetni. Csak most indult meg tényleg a henger és ha az akarásnak ez a tüze nem szalmaláng lesz, valamint a veztőegyéniségek erősek és kitartóak lesznek, úgy ebből a gócpontból elindulva egy hathatós és minden salaktól megszabadított magyar kisebbségi politika belátható időn belül egy akaratot fog jelenteni."

A kisebbségi blokk nem jött ugyan létre, de a fenti két vezércikk azt is mutatja, hogy milyen nagy fontosságot tulajdonított az erdélyi szász nép a magyar nép egységes frontjának. Az erdélyi magyar szomszédságok alakításának tervéhez szerényen hozzájárult e sorok megírója is. Kisebbségi blokk hiányában is megkíséreltük, hogy közös sorsunkon közösen segítsünk, úgyhogy politikai harcokban, parlamenti választásokon, — megyei és városi képviselőtestületekben, mindazon kérdésekben, amelyek népünk jogait, egyházainkat, iskoláinkat, gazdálkodásunkat és kultúránkat érintették, vállvetve együtt küzdöttünk.

1918-ban az erdélyi románság nemzetgyülésükön hozott, úgynevezett „gyulafehérvári határozatok" keretében bizonyos jogokat igértek a kisebbségeknek és a vallásfelekezeteknek. Amilyen mértékben távolodtunk az 1918. évtől, olyan mértékben csökkent azoknak a románoknak a száma, akik a határozatban adott szavukat állták s ha volt is valaki 1940-ben, aki hű volt az 1918-ban vallott felfogásához, véleményét az elmult évben már csak szíve legelrejtettebb zúgában őrizhette meg. A román állam mindazon vezetői, akik előzőleg az erdélyi román népcsoportnak voltak a szószólói s ebben a minőségükben a magyar kormánynál nem sokkal előbb érvényesítették népcsoportjuk vitális érdekeinek megfelelő jogokat, a gyulafehérvári határozatról később már azt vallották, hogy értéktelen és jogtalan. Adott szavukat nem tartották meg; siralmas volt a magatartásuk és siralmasak voltak a következmények is. *Az egyik miniszterelnök kijelentette, hogy hajlandó üres papírlapot aláírni, amelyre a nemzeti kisebbségek rátrhatják őket megillető követeléseiket.* Mindent igértek, de semmit be nem tartottak: még azt sem, amit becsületbeli kötelességük lett volna betartani. Néhány év után mindent beborított a feledés fátyola. Közülük azok, akik még utólag is összerázkódtak, ha az Apponyi-féle iskolatörvényről volt szó, nem találtak semmi kifogásolnivalót az Anghelescu-féle szörnyű iskolai törvényeken, — sőt helyeseltek minden újabb rendelkezést, amely hivatva volt a német és magyar ifjúság további elnyomását, gúzsbakötését szolgálni, vagy azt teljesen kiírtani. Most már töprenghetnek azon, hogy jobb lett volna a történelem tanulságait megszívlelni, mint ahogy azt gróf Apponyi tette, aki 1926-ban nyiltan kijelentette: *„Határozottan kényelmesebb a szokott sablon szerint okoskodni, azonban fictiókra nem lehet egy államot felépíteni.* A hagyományos magyar nemzetiségi politika ezeket a természetszerű egységeket biztosítani igyekezett a nemzeti egységnek olyan felfogásával, amely a nemzetiségi jogokat csupán egyénenkint hagyta érvényesülni és a nemzetiségnek, mint olyannak, közjogi személyiségét nem ismerte el, a vezető osztályokat a nemzetiségi törvénnyel ellentétben többé vagy kevésbbé céltudatosan a magyarsággal egybeolvasztani igyekezett és a szigorú területi koncentrációhoz ragaszkodott. Ennek az ideológiának pszichológiai alapjai, amelyek az említett okokból már régóta nem voltak elég erősek, jelenleg olyan gyengék, hogy kétségbeesett kísérlet volna, azokra valamit építeni."

A letűnt román rendszer s a mindenkori kormányzat minden áron és eszközzel lélekvásárlást kísérelt meg. Többek között tudományos eszközökkel igyekeztek bizonyítani, hogy a székelyek tulajdonképen elmagyarosodott románok és amikor a tudományos módszerek a kívánt eredménnyel nem jártak különböző erőszakos eszközökkel és módon, hozzáfogtak ennek az egységes nagy magyar tömbnek az elrománosításához. Kultúrzónákat teremtettek, gazdasági előnyöket igértek, esetleg gazdasági hátrányokkal vagy egyéb alkalmatlankodással fenyegetőztek. — A besszarábiai német iskolákba román tanítókat helyeztek, akik a német nyelvet nem is ismerték, később pedig kisajátították az összes iskolaépületeket azok minden tartozékával együtt. Ez legalább elég radikális volt, de ki is érdemelte vele a román körök legnagyobb megelégedését és elismerését. Az iskolafelügyelők egyik főfeladata volt országszerte, hogy a magyar és német ajku tanulókat román iskolákba bekényszerítsék. Mi kisebbségiek elárasztottuk a bíróságot perekkel, elkeseredetten veszekedtünk, vitatkoztunk az iskolafelügyelőkkel, szenvedélyesen tiltakoztunk a kormánynál, a magyar és szász ügyvédek összeültek és konziliumokat tartottak; — dühöngött a harc a magyar és német népiségért — népünk lelkéért. Az erdélyi lelket már régen elhamvasztották. Színtiszta magyar és német községeket is arra kényszerítet-

tek, hogy saját pénzükön állami iskolákat építsenek s mikor ezek elkészültek a mi gyermekeinket akarták belekényszeríteni ezekbe a díszes, de lélektelen börtönökbe. Először elvették a vagyonunkat, szegénnyé tettek bennünket, mikor ez sikerült, megkísérelték elvenni népiségünket és utolsó kincsünket: a nyelvünket.

Nem a magyar-száz együttműködés, hanem a magyar-szász együttszenvedés lenne ennek a cikknek a találó címe. A közösen viselt balsors, a közös szenvedés közös harcvonalba sorakoztatott bennünket és olyan bajtársi érzést fejlesztett ki az együtt viselt harc, amely felér a világháborús közös lövészárok harcok bajtársainak érzéseivel. Ezt a bajtársi érzést átmentettük a reményteljes mának és a boldog jövőnek.

Beállottunk nemcsak a mi jogunk, hanem az összes európai népek igazságának szolgálatába. Ennek az igazságnak a szolgálatában állanak ma a népeink, és a mai Németország és Olaszország győzelme ebben a gigantikus harcban ennek az igazságnak a megvalósítását is jelenti.

SZÁSZNÉ SZAPPANYOS GABRIELLA

Hiúság vására

A júliusi kora reggelen teljes számban ültek együtt a zöldségeskofa asztalán. Látszólag a legnagyobb egyetértésben voltak, pedig dúlt közöttük a békétlenség, osztályharc.

— Nézd, hogy fintorog, — szól az ágrólszakadt nagycsaládú Szamócza leányzó szomszédjához, Pityókáné asszonysághoz. — Hogy adja az előkelőt Ananász eper „hercegnő“ észre se akar venni bennünket. Mintha bizony nem egy családból valók volnánk. De nem is csak minket, de bizony még a havasi rokonságot Szeder uramat és a Málna lányokat is kell, hogy vállalja.

— Erről nem szeret beszélni, — mosolyodik el Pityókáné asszony.

— Bizony, bizony egyszer kivörösödik, máskor meg elsápad a lelkem a szégyentől. Pedig csak olyan egyszerű, derék, jámbor erdei népség volt őkelmének minden őse, mint amilyenek mük vagyunk. Aztán, hogy nemesítették őket, a fejükbe szállt a dicsőség.

Pityókáné asszony megértéssel bólogat.

— Ilyen a fölkapaszkodott fajta mind.

A szomszéd kosárban sok üde, friss Alma guggol. Mosolygóan, vidáman néznek körül. Hogy, hogy nem, a kosarukba került tavalyi Alma némasszony is. Öreg és fonnyadt, sárga arcára rá van száradva a bőr. De bölcs. Hiába, látszik rajta a nagy kor. Lám, milyen élettapasztalattal rendelkezik. Persze, hogy most is beleszól:

— Pedig a fennhéjázás nagyon csunya tulajdonság. Ösmerem, ösmerem az ilyet! Az én időmben is eccer a Spárga...

De a vénasszony fecsegésére senki se kíváncsi. Hát, — unalmas is. Mindenre akad egy példája: „Az én időmben...“

Ananász hercegnőnek melege lett. Egy fiatal, bolondos Napsugár éppen mellé telepedett és erősen tette a szépet neki. A zöldségárus azonban kissé jobban kifeszítette a feje fölött az ernyőt és ezzel a vidám gavallért elűzte.

— Irigyek az emberek! — sóhajt fel a fenség.

Egy nagy kosárban bájos, üde Cseresznye és Megy bakfisok kíváncsiskodnak. Nekik minden mulatság. A sok Sári, Gigi, Lili, Nusi, Elly stb, stb. csak szép oldaláról ismeri az életet. Oly szép volt eddig minden: virágzó fán virágból kipattanni és azután is milyen mulatságos volt csüngni a fán, hol a nap kedveskedett nekik melegével, hol meg kellemes, langyos eső fürösztötte őket. Az volt a legviccesebb, amikor Szél urfi forgolódott körülöttük. Zöld levél-ruhájukat tréfásan el-elkapta... O, be sokat kacagtak...

A bakfisok összesúgnak. A sarkon majomszigetet alkot egy pár fess, karcsu Uborka. Persze, hogy ezekkel kacérkodnak.

— Neked melyik tetszik Sári? — kuncog Évi. — Biztosan az a ragyásképű, amelyik olyan hanyag elegánciával dül neki a ládának. Látod, hogyan néznek? Hol is kapnak ennyi szép leányt egy csomóban?

— Hónapos Retekék is erősen szemeznek velük, — szólt irigyen Baby Cseresznye és az ijedtségtől elsárgul.

— Ugyan, ugyan, hónapos Retekék! Csak nem alacsonyodsz le annyira, hogy ezt szóvá is tegyed.

— A nép egyszerű gyermekei.

— De színben minket utánoznak. Sőt a felületes szemlélőt meg is tévesztik hasonlóságukkal.

— Ugyan ne is beszélj! Hiszen csak meg kell őket kaparni. Csak kívülről viselik a mi szép, piros ruhánkat, belül fehérek, mint a tej. Valami különbség hát mégis csak van közöttünk, — szól öntelten Évi.

— Huzódjanak csak ők a Vaj mellé, — szól célzatos gúnnyal Gigi Meggy, — odatalálnak.

Öreg Alma néném már harmadszor akar közbeszólni. De ez a sok fiatal lány olyan nagy csiricsáré csinál. Végre egy pillanatnyi szünetet felhasználva, gyorsan belevág:

— Csak nem kell olyan hiúnak lenni! Szebbek tük sem vagytok, mint én voltam fiatal koromban. Piros volt az orcám és fényes, a testem üde és ropogós. De jól mondta boldogult édesanyám, Isten nyugosztalja: „Szépség mulandó...“

De a fiatalok túlkiabálják, lehurrogják.

— Rég volt az öreganyám!

Igazán, a mai fiatalságban nincs semmi tisztelet.

— Jó, jó, — szól nagy mérgesen Alma néném-asszony, ha csúnya is vagyok, ha vén is vagyok, de élek. Hosszú élettel áldott meg az Uristen, — míg titeket...

De nézzünk be az asztal alá, mi van ott?

Egy zsákban a hadsereg csücsült: a Dió regiment. Páncélos egyenruhájukban a megtestesült fegyelem, szigor és rend. Mellettük egy kosárban korai Szilváék hamvas orcája mosolyog. Ezek a hasznos, derék, kékruhás cselédkék szívesen húzódnak meg a hadsereg mögött. Ne zavarjuk hát őket...

Murokék meg mit éktelenkednek itt mögöttünk — néz végig rajtuk gőgösen Spárga urfi. — És éppen mellénk telepednek. Csak nem képzelik, hogy foglalkozni fogunk velük? Maradjanak csak a maguk fajtájánál, Petrezselyem urammal és Zeller asszonysággal. Nem nekünk valók. Egyszerűek, szegények és csunyák.

A jóhiszemű Murok család azonban mindebből nem vesz észre semmit.

— Ha meg nem sérteném, — szól nyájasan egy öreg Murok kisasszony, — miféle szerzet kegyelmedék? Mert még nem volt szerencsém.

A Spárga hanyagul felel:

— Esperge vagyok, — magyarul Spárga. Őseim messzi Franciaországból költöztek ide. Bajos megszokni itt, ezt az unalmas vidéki várost, — mert hiába Kolozsvár mégsem Páris, — és ez rettenetes klíma! De mi terjesztjük itt a kultúrát.

— Bizony, bizony, a kultúra, — okoskodik az öreg kisasszony. A kultúra az fontos!

Aztán közelebb hajol Spárgáékhoz, mire azok ijedten kapták félre fejüket.

— Ha nem veszi tolakodásnak kérdésemet, — súgja Murok kisasszony diszkréten, hogy a gyerekek meg ne hallják, — Kegyelmedék hogyan jönnek a világra? Bizonyára magas karóra futnak föl, mint Fuszulyka, hogy már kora ifjúságukban is büszkén hirdethessék a miveltséget...

— ...Igen, ...illetve,... nem,... nem egészen...

(Ejnye, ez kellemetlen! Születésük titkát sikerült eddig megőrizniök.)

De Murok kisasszony nem hagyja annyiban.

— Akkor hát bokorban, mint Paradicsom?... Nem...? Úgy, értem hát! Úgy teremnek, mint Uborka, Tök és Dinnye és indáikon szerte-széjjel futva terjesztik a kultúrát.

Spárga urfi izgatottan feszeng. Sehogyse érzi magát jól a kérdések pergőtüzében.

— Még így se...! Máskép... születünk...

Már erre egy pillanatra meghökken az öreg kisaszony. De csak egy pillanatra. Aztán csúfondárosan fölkacag:

— Mi a fene...? Úgy hát nincs más hátra, mint hogy a föld alatt teremtek, akár csak mink. És akkor kár olyan nagyon előkelőknek lenni. Kár, biza, mert ilyenformán rokonok vagyunk. Szervusz rokon!

Spárgáék majd hogy el nem ájulnak erre a határtalan szemtelenségre.

— No, legénykék, Jóska, Pista, Gyurka, Miska, jertek csak elé szaporán, — szól Murok kisasszony Zöldhagymáékhoz. — Nézz csak ezekre a derék fiucskákra te „előkelő“ Spárga, vagy hogy a nyavalyában hívnak, de ösmerős neved van, — aki a „kultúrát“ terjeszted. Mosolyogj csak rájuk, ők is a föld alatt teremnek. Rokonaid, derék parasztlegénykék...

Zöldhagymáék ügyesen haptákba vágják magukat. Olyan illat száll felőlük, hogy szegény Spárga beleszédül.

— O, mon Dieu! O Franciaország! O hazám! O kultúra! — jajdulnak föl és közelebb húzódnak egymáshoz.

Alma néni élvezi a helyzetet. Csúfondárosan fölkacag:

— Hihihihi! No, ti előkelőek! Éppeg mint...

Vackor uram is bevonul faluról. Rosszmájú, fanyar, epés. Sárga az irigységtől. Látva, hogy valakit vesézni lehet tüstént odagurul.

Kisebb kosárban egy csomó Tojás ül. Jóravaló asszonyságok, békésen meg vannak. Csendesen elelpletykálgatnak magukban.

— Hallottátok?

— Nem!

— Mit?

— Mi történt?

— Nahát!

— No mondd el gyorsan!

— Halljuk!

— Nagyszerű, mondd hát!

— Hát lelkeim, az úgy történt, hogy Jércike megtojta az első Tojást. Kicsi, hitvány Tojás lett csak belőle, — szólt és öntelten nézett végig szép, nagy hasán, gömbölyű termetén.

— Folytasd, folytasd, — izgulnak Tojás asszonyságék.

— De ez a kis rongyos Tojáska úgy viselkedet, mintha ő lenne az egyetlen Tojás a világon. Olyan büszke volt, merthogy ő a *Jércike* Tojása volt. Azé a Jércikéé, akit gazdámék is mindig kitüntettek. Na, valljuk bé, kiállhatatlan teremtés az a Jércike is. Büszke, mintha nem éppeg olyan tyuk volna, mint a mi anyáink. Annak a kis szerecsia Tojásnak mindez a fejébe szállt.

— Mink persze haggyuk, hisz tuggyátok, békés népség vagyunk.

A Tojások beleegyezőleg kocognak össze.

— No osztán, tudod lelkem, tegnap béhozták őt is velünk együtt a városba. Az a kis senki itt is előre furakodott és mindnyájunk fejére ült.

— Hát csak üljön. Nem tuggya a nyavalyás, hogyha megvesznek münket, ezzel bé is fellegzett a mű életünknek. Pedig nekünk magasabb céljaink vannak. Mindnyájan anyaságra vágyunk.

— Abiza, jól mondod lelkem, — szól közbe Orpington Tojás. — Pláne, ha valaki nemesebb fajta...

— Hát meséljem csak tovább. Eccer csak láttam, jő az Ember egy szatyorral a kezében. A legveszedelmesebb fajta Ember: *Cukrász*. Történelmünkből tuggyuk már, hogy a cukrászkonyha a legnagyobb Tojás-temető. Az Ember kiszámoltat magának százat közülünk. Éngem megóvott a jó szerencsém. Csendben „Isten hozzád"-ot kotyogtunk egymásnak. Kofaasszonyunk bé akarta csempészni kis Uj-tojáskát is.

— Nézzétek csak, milyen boldog lesz, ha éngem meglát. Ilyen szép Tojása egy sincs. — Szól hozzánk búcsúzóul a kis elbizakodott.

— De nem úgy történt ám! Mikor a Cukrász meglátta a kis Tojást, éktelen dühre fakadt. „Engem akar maga becsapni ilyen vacak Tojással? Engem, a legjobb vevőjét? Süsse meg ezt a rongyos, hitvány kis Tojást! Kell az ördögnek!"

— Na és...? izgulnak nénémasszonyomék.

Megelégedetten fejezi be az elbeszélést Tojás asszonyság.

— Hát biza a kis kevély nem bírta ki a szégyent. Mikor az Ember visszatette az asztalra, látszott rajta a nagy elhatározás. Hirtelen végig gurult az asztalon és levetette magát a mélységbe. Pillanat alatt vége lett. Irtózat volt rá is nézni! Egy darabig ott dísztelenkedett az asztal alatt, aztán jött egy Kutya és fölnyalta.

Pillanatnyi megdöbbent csend. De már Alma nénémasszony mégsem hagyhatta szó nélkül.

— Mindenki megkapja a büntetését... Az én időmben is...

Hahahaha! Hahahaha!

Az asztal tulsó végiről gúnyos kacagás hallatszik. Mi az...? Csak nem Ananász hercegnő felejtkezik meg ennyire magáról?

De bizony, hogy ő. Szamócáékat megvásárolta egy szegény asszony.

— Csak menjetek! Oda valók vagytok! A gyümölcs egyszerű fiai az emberek egyszerű fiaihoz.

— Ne papoljon mán! — szól mérgesen Szamóca leányzó. — Hát magának meg mi lesz a sorsa? Itt akar rothadni?

— Én? — szól mélységes gőggel a hercegnő. Engem nem vehet meg akárki. Mert belőlem nem harminc fillérért mérnek egy kupával. Nekem áram van! Mert tudd meg, én olyan előkelő, olyan előkelő...

...Teremtő Uristen! Be se tudta fejezni a mondatát. Szörnyűség mi történt!

Odaosont egy Suszterinas, meglátta és megkívánta Ananász eper hercegnőt. Piszkos, szurtos kezével egy óvatlan pillanatban elcsente az asztalról és rögtön bekapta a szájába. Rögtön vége lett! Hogy ilyesmi is megeshetik a mai világban...!

Az asztalon az összes jelenlévők megdöbbentek. A bölcs Alma fölsóhajtott:

— Mindegy már az, akár grófi, akár proletárszáj nyel el minket! Hogy díszes, vagy egyszerű-e a koporsónk...

De persze, rá senki se figyel.

GERGELYFFY GÁBOR

Erdélyi menekülők

(1918-1940)

Borzalmas képsorozat pereg le lelki szemeim előtt, mely föleleveníti a világháborút követő nemzeti összeomlás legszomorúbb napjait. Az újonnan berendezkedő román uralom által kiüldözött szerencsétlen magyarok, akiknek órákon belül kellett elhagyniok szülőföldjüket, kapkodva rakják kocsira a legszükségesebb bútor darabokat, holmikat, hogy elinduljanak arra az útra, melyről maguk sem tudják — hová vezet?... A férőhely nem sok, tehát pontosan ki kell számítaniok, hogy mi szállítható el. Az évtizedeken át elődöktől, szülőktől hátrahagyott, féltő gonddal őrzött, valamint a saját takarékosságukkal, nem egyszer nélkülözés folytán beszerzett ingóságaik legnagyobb részét nem vihetik magukkal, úgyszintén lábas jószágaikat sem, hanem potom áron, fillérekért kénytelenek elkótyavetyélniök. A menekülők nagyrésze teherszállító vagónokban indul el, ami hosszú ideig lakásuk is marad, másik része saját kocsiján, melyen — elképzelhető — alig volt valami megmenthető. Olyanok is vannak, akiknek azonnal el kell távozniok, tehát idejük sem marad, hogy magukkal vihessenek valamit. A szülőknek el kell szakadniok gyermekeiktől vagy megfordítva, testvérnek — testvértől. Az egymás keblére boruló asszonyok, gyerekek fájdalmas sikoltással reszkettetik meg a levegőt. Itt egy székely legény búcsúzik mátkájától. A vonat már indul, de még mindig görcsösen szorongatja a lány kezét, mintha örökre összeforrt volna a két kéz... Végül is a román csendőr löki be a legényt a vagónba. Ott egy asszony vesz búcsút idősebb férfitől. Az apja lehet. A megkövesedett fájdalomtól nem tudnak beszélni. Az öreget támogatni kell, mikor a magas lépcsőkön a kocsiba akar fellépni, melynek oldalán „6 ló vagy 40 ember" felirat olvasható. Majdnem fenn van már, de az utolsó pillanatban visszaesik és elterül a földön. Nehány perc mulva az asszony már csak egy élettelen öregember teteme felett jajveszékel, akinek szíve nem bírta ki, hogy az erdélyi rögtől elszakadjon...

És a kép pereg, pereg... Izgalmasabbnál, izgalmasabb jeleneteket látunk, ami felülmulja az emberi idegrendszer teherbíróképességét. A boldogtalan menekülők ezrével megrakott vonatok dübörögve robognak a sínpárokon és az országutakon, kocsisorok végtelen oszlopai kígyóznak, melyeken szintén kiüldözött magyarok indulnak a végzet felé...

Hogy minő emberfeletti fájdalmat, égő sebeket hurcolnak magukkal, megtudjátok-e érteni?!

Tudjátok-e, hogy mit jelent az: otthagyni máról-holnapra szülőföldünket, hol felnőttünk, hová minden idegszálunk köt? Az ismert utcákat, házakat, embereket, a hosszú jegenyesort, a gyümölcsös kertet, melynek fáit egyenként ismerjük, láttuk zsenge fejlődő korukban, rettegve, nehogy a fagy vagy a féreg elpusztítsa? Hogy örültünk, mikor először termett gyümölcsöt! És tudjátok-e, hogy mit jelent az, elhagyni otthonunkat, a megszokott bútordarabokat, kedvenc apróságainkat, melyekhez életünknek egy-egy darabkája füződik. Otthagyni a tűzhelyet, melynek melegét már holnap idegen élvezi?!

És miért kellett e kiüldözötteknek annyi szenvedést elviselniök? Mi volt a bűnük? Csak az, hogy magyaroknak születtek.

És a kép pereg, szomorúbbnál szomorúbb pillanatokat rögzít meg. Talán vége sem lesz?!

A menekülők jajkiáltása egyre erősebb, két-

ségbecsjtőbb, amerre a szem ellát, bujdosók serege lepi el az utakat. Hova mennek, merre mennek? A sorsüldözöttek bizonytalan, bánatos világába, ahonnan talán soha nem lesz visszatérés...

* *
*

A gyászos emlékű trianoni parancs, melyről most az idők távlatában megállapíthatjuk, hogy nemcsak kegyetlen és igazságtalan, hanem ostobaság is volt — megadta az utolsó kegyelemdöfést Magyarországnak. Mikor nálunk a felszínre került forradalmi erők olyan helyzetet teremtettek, mely hazánkat a pusztulás felé sodorta, utolsó csapásként sújtott Trianon romboló villáma a nemzet testébe. Megdermedve vette tudomásul minden magyar ember, hogy borzalmasan megcsonkították Szent István ezeréves országát és megfosztottak minket mindazon előfeltételektől, melyek szükségesek ahhoz, hogy egy nemzet egészséges életet éljen, fejlődhessék és szerepet játszék a történelemben.

Tiszta képet alkothatunk a magyar nemzet mélységes fájdalmáról, ha a megszállás utáni időből a Nemzeti Újság-nak 1920. január 18-i számában levő vezércikket olvassuk, mely címlapján gyászkeretben a következőket írja:

A gyászba borult Magyarország.

Legyőzött és halálraítélt nemzet vagyunk, anélkül, hogy legyőztek volna minket! A világ rajtunk tombolja ki gyűlöletét, anélkül, hogy mi ellene a gyűlölet háborúját vezettük volna. A szétszaggatott Magyarország fölött gyászfátyolt lenget a szél a Kárpátoktól az Adriáig, mindenütt, ahol magyar szív dobog... Suhog a korbács, elszakított testvéreink vérző tagjain, üldözés, börtön a sorsuk mindenütt, ahol valaha magyar élet virult... A keresztfára húrcolják őket a mai napnál tovább nem látó, a multba vissza nem tekintő nemzetek...

Majd a trianoni békekötés után a következőket írja:

„Budapest, 1920. június 5. Megállt a nemzet szívverése... Ma sercent meg a toll, a békealáíró magyar küldöttség kezében azon a minden korok legigazságtalanabb okmányán, mely országunk testét életképtelen hulladarabokká szabdalta... A borzalmas csapás egy órára megbénította az ország szívének működését. Budapest külső képe halott városra emlékeztet, az üzletek redőnyeit lehúzták és a villanyosok megálltak. Csönd volt a városban, csak a fájdalomtól zajgó lelkek legmélyén zúgott fel — a tiltakozás felháborodása..."

Ez volt a hála, hogy évszázadokon át a legnagyobb véráldozattal emeltünk bástyát minden támadás ellen, hogy nyugaton a kultúra zavartalanul fejlődhessék.

Vissza kell fordítanunk azonban a történelem lapjait a távolabbi időkig, hogy az akkori zűrzavaros idők légkörében fogamzott helyzetet tisztán lássuk, a későbbi fejlemények szomorú következményeit, a nemzeti összeomlás rohamosan bekövetkező tragédiáját.

Nagyrománia gondolata bár későbbi eredetű, de a román nemzetiségi vérmes, túlméretezett aspirációk messzi időkbe nyúlnak vissza. Eredetileg már a francia forradalom idejében indult világgá, hömpölygő lavinaként, a népek önrendelkezési jogának gondolata, melynek áramlata Magyarországot is érintette. A német és olasz egység megteremtésének, Magyarország függetlenségének, Lengyelország újbóli feltámasztásának stb., kérdése fűződött ezen eszmekörhöz. A történelmi Magyarországon élő román nemzetiség azonban, az önrendelkezési jogot a Magyarországtól való elszakadás jegyében értelmezte, önálló állammá való alakulás, illetve a Romániához való csatlakozás eszközéül használta fel, melyhez előbb titokban, majd később, nyiltan nyújtott segédkezet a hivatalos Románia.

A román kormányzati körök e talaj előkészítésére minden elképzelhető módot felhasználtak, hogy a végleges célt elérjék: Erdélynek Romániához való csatolását. Ezt a célt szolgálta többek között a román történetírók által kifejtett, de minden komoly történeti alapot nélkülöző elméletnek a köztudatba való átvitele, mely szerint a románok már a magyarok bejövetelekor Erdélyben laktak.

Ezzel szemben a valóság az, hogy a magyarok a honfoglalás alkalmával, itt csak székelyeket és igen kevés szláv népet találtak. A folyók és hegyek nevei is szláv eredetre emlékeztetnek. Általában a lakósság oly gyér volt, hogy a magyaroknak telepítéseket kellett eszközölniök. Így kerültek ide a Rajna vidékéről betelepített németek, a mai erdélyi szászok.

Először a XII. és XIII. századbeli okmányok emlékeznek meg a románokról Erdélyben. A leírások szerint a Balkánon, a Kárpátok déli és keleti lejtőin, vándorlás közben legeltették nyájaikat, nyáron azonban feljöttek az erdélyi hegyek közé és a havasi legelőkre terelték nyájaikat.

Láthatjuk tehát, hogy hivatkozott elméletük nem egyéb, mint csupán hódítási céljaik elérésére szolgáló legenda.

Hasonló célt szolgált a Bukarestben 1891-ben létesített Liga Cultura, melynek alapszabályaiban a következő főbb pontokat találjuk: „Ápolandó a román faj összetartozásának érzete és állandóan fenntartandó egy olyan mozgalom, mely a román-

ság küldetését igazolja. A ligának fiókjai is alakítandók, bárhol, ha legalább 5 tagja van." Természetes dolog, hogy a Liga Cultura tevékenysége hatással volt az erdélyi románságra is. Amíg a magyarországi román nemzetiségű politika akkori vezetői államellenes izgatásukkal igyekeztek a nemzetiségi kérdést felszínen tartani, addig Romániában a Liga Cultura által rendezett társadalmi mozgalmak, sajtóhadjáratok a legélénkebben foglalkoztatták a közönséget e problémával. De még tovább mentek. A parlamentben is vitatkozás tárgyává tették. Sturdza Demeter, a pártvezetőségben Bratianu utóda, az 1893 november 27-én tartott ülésen kijelentette, hogy az u. n. erdélyi kérdés nemcsak egy idegen állam belpolitikai kérdése, hanem a román nemzeti állam fennmaradásának is kérdése. Ha a Romániával szomszédos államoknak a román nemzetiségű lakossága elvesztené nemzeti jellegét — folytatta — ez nemcsak a román faj meggyöngülését, hanem a román királyság biztonságának csökkenését is jelentené.

Nagy szerepe volt még a későbbi események előkészítésében, a román nemzetiségi jellegű gazdasági szervezkedésnek is, melynek eredménye lett az 1872-ben megalakult Albina nevű Bank. Közel 50 év után a részvénytársasági alapon álló román bankoknak már 147 volt a számuk, melyhez járult még a 60 hitelszövetkezet is.

A pénzintézetek alapításának célja az volt, hogy Erdélyben vagyonos román középosztály alakuljon ki, továbbá kereskedő és ipari osztály. Pénzügyi tekintetben pedig a magyar tőkétől teljesen függetleníteni akarták magukat. Éppen ezért igyekeztek az eladásra kerülő, eladósodott magyar közép és kisbirtokokat megszerezni, úgyszólván kisajátítani.

A magyar kormány vezetői évtizedeken át törekedtek a román nemzetiségi kérdéseket a leghumánusabb módon, jóindulatúlag és tapintatosan megoldani. A legmesszebbmenő engedményeket tették, mint legutóbb gróf Apponyi Albert is, aki a kölcsönös megértésen alapuló kultúrpolitikával, kultúrzónák bevezetésével — igyekezett szintén elődeihez alkalmazkodóan, a helyzetet javítani.

A világháború előtti időben, Románia, illetve az erdélyi románság magatartása után, úgy a bel-, mint a külföldi közvélemény meg volt győződve arról hogy a Monarchia és Oroszország között kitörendő háború esetén az erdélyi románság lázadást szít, de legalább is passzív magatartást, esetleg ellenállást tanusít és nehézségeket gördít a tekintetben, hogy a Monarchia egységesen lépjen fel ellenségeivel szemben. Maga Károly, a román király is ettől tartott, de másképen történt. A román nemzetiségi párt kimondta, hogy a magyarországi románságnak hűségesen kell teljesíteni hazánk törvényes szellemében kötelességét. A párt akkor sem változtatta meg ezen álláspontját, mikor a román kormány 1916 augusztus 28-án a Monarchiának hadat üzent. Nem elégedett meg a hivatalos jellegű nyilatkozattal, hanem vezetőik is egyenként adtak kifejezést e felfogásuknak, az elsők között Vajda-Voevod Sándor is, Nagyrománia későbbi miniszterelnöke. A pártot megbuktató Avarescu-párt tagjai, később ezt szemükre vetették nekik, mire a bukaresti Dacia című lap párisi képviselője előtt úgy magyarázták a dolgot, hogy ők nem őszintén, hanem részben az adott kényszerhelyzetből kifolyólag, részben pedig a Bukarestből kapott utasítás alapján tették meg hűségnyilatkozatukat. Ezzel szemben az igazság a következő volt:

A hazai románság vezéreinek állásfoglalása szerint minden eshetőségre fel kellett készülniök. Ha a Központi Hatalmak győznének, hivatkozhatnak arra, hogy hazafiasan viselkedtek, ha azonban a háború másként végződnék, vagy hosszúra nyulna, még mindig lehet alkalmuk a sors fordulataihoz igazodni. Különben is helyzetüket amúgyis Románia fogja véglegesen tisztázni, mely csak akkor nyul majd e kérdéshez, mikor elérkezik a legalkalmasabb idő. A képzett politikusok, érettebb korúak addig is itthon maradnak, mint jó hazafiak, a fiatalabbak, a kalandosabb természetűek Romániába vándorolnak, ahol majd állandón szítják a közvéleményt a magyarok ellen. A két generáció képviselői tehát, mint nyilvános ellenségek szerepeltek, de valóságban ugyanazon célért küzdöttek: Nagyromániáért.

Károly román király halála után Bratianu Jonel lett Romániában a helyzet ura, aki 1916 augusztus 17-én megkötötte az Entente hatalmakkal azt a szerződést, mely biztosította Romániának, közbelépése esetén, a román nemzetnek Erdélyből való teljes kielégítését.

A világháború utolsó felvonása közeledett, mikor a bolgár békekötés után, mely nagy csalódással végződött, a Kisázsiában szorongatott Törökország is kénytelen volt békét kötni, mert a hadviselők közül kilépett Bulgária akaratlanul is elzárta az összeköttetést a Központi Hatalmakkal. Bár a német haderő még mindig hősiesen tartotta magát a francia fronton, az itt-ott már felbukkanó bomlás tüneteit mutatta, amihez nagyban hozzájárult a lelketlen izgatók földalatti munkája.

Vajda-Voevod Sándor, akkori magyarországi országgyűlési képviselő, az erdélyi román nemzetiségi párt nevében, a magyar parlamentben nyilatkozatot olvasott fel, mely szerint a magyarországi román nemztiség sorsa felett a maga terü-

letén való állami elhelyezkedését illetőleg, csak saját nemeztgyűlése határozhat. Pár nappal ezután az Entente Hatalmak barátainak pártja Károlyi Mihály, Batthyányi Tivadar, Lovászy Márton, Jászi Oszkár vezetésével, a szociáldemokraták bekapcsolásával megalakították az u. n. Nemzeti Tanácsot, mely kihasználta a Wekerle-kormány lemondásával bekövetkezett 24 órás interregnumot és kisajátította magának a hatalmat. Az utca bevonásával olyan vágányra irányította az országot, mely a Szent Korona testének nagyméretű megcsonkításához vezetett.

Amíg a forradalmi kormány azt hirdette, hogy nem akar több katonát látni és a harcterekről haza özönlő katonákat leszerelte, fegyvereiket elvette, addig a román kormány Erdélyben megszervezte a román nemzetőrséget és a nemzeti tanácsot.

Az erdélyi román vezetők pedig 1918 végén Gyulafehérvárott népgyűlés keretében kimondták, hogy Romániához csatlakoznak. A gyűlés határozatai között egyik pont így hangzik: „a Nemzetgyűlés hálájának és csodálatának ad kifejezést a Szövetkezett Hatalmakkal szemben, melyek az egy évtized óta háborúra készülő ellenség ellen megmentették a civilizációt a barbarizmus karmai közül...“

Az előrebocsátott ismertetés után, most térjünk át tárgyunk tulajdonképpeni anyagára, azaz ama okokra, melyek arra kényszerítették az erdélyi magyarságot, hogy szülőföldjét — elhagyja.

Amint láttuk, Románia könnyű szerrel jutott Erdélyhez, ahol már egy gyászos emlékezetű trianoni békeparancs előtt berendezkedett. Tehát a nemzetközi jog értelmében minden alap nélkül.

Románia kötött ugyan a Szövetséges Hatalmakkal (Entente) 1916-ban egy titkos megállapodást, mely szerint a végleges békekötés után Erdélyből a Marosig terjedő részt kapja, de Románia e megállapodás ellenére a Központi Hatalmakkal 1916-ban külön békét kötött, tehát nyilvánvaló, hogy még a Marosig terjedő terület birtokbavétele is, a nemzetközi jog értelmében — hatálytalan. Románia azonban még e vonalnál sem állott meg, hanem a Károlyi-féle kormány által teremtett zavaros helyzet kihasználásával, hova-tovább nagyobb területi igényekkel lépett fel. A székely hadosztály Kratochvill Károly altábornagy, akkori ezredes vezetése mellett hősiesen küzdött a románok inváziója ellen, de mikor a kormány a hadosztály leszerelését rendelte el, a román hadsereg könnyű szerrel, minden akadály nélkül folytatta előnyomulását.

Románia ilyen előzmények után 1919 január havában, tehát — ismételjük — még a trianoni békekötés előtt adta ki Erdélyben egész sorát ama rendelkezéseknek, melyeknek az volt a célja, hogy az ottani magyarság helyzetét lehetetlenné tegyék, őket kiüldözzék és arra kényszerítsék, hogy Magyarországba honosíttassák vissza magukat.

Mikor a román kormány kihirdette, hogy Erdély Románia területévé vált, már akkor megbízta az ideiglenesen működő román Kormányzó Tanácsot, hogy oszlassa fel az eddigi törvényhatóságokat és szüntesse meg a megyei és községi önkormányzatot. A vármegyék élére román prefektusokat, a városok élére pedig román polgármestereket neveztek ki, akik valamennyi magyar tisztviselőtől azt kívánták, hogy tegyék le a hűség esküt a román királyra.

Közöljük a kormány egyik rendeletét erre vonatkozólag, mely szó szerint így hangzik: „Senki sem kényszeríthető az eskű letételére, de aki megtagadja, 1919 február 1 után nem kapja meg fizetését és elbocsáttatik.“ A magyar tisztviselők hiába hivatkoztak a Hágai Convenció-ra, mely megtiltja, hogy az ellenséges hatalom a megszállt terület népességét hűségeskű letételére kényszerítse.

Kihirdették az ujonan berendezkedő román hatóságok azt is, hogy viszont azok, akik leteszik a hűség esküt, román állampolgárokká vállnak és a kormány ott alkalmazza őket, ahol szükségesnek látja, vagyis áthelyezhetők Románia bármelyik részére.

Természetes dolog, hogy az erdélyi hazafias tisztviselői karból felháborodást váltott ki a román hűségeskű letételének elrendelése, de akik nem tették le az esküt, állandó üldözésnek tették ki magukat.

A kolozsvári tisztviselőkkel visszamenőleg fizettették vissza illetményüket, sok tisztviselőt, különösen Székelyudvarhelyen le is tartóztattak. Hasonló sors várt a magyar ügyvédi, közjegyzői stb. karra is. A kolozsvári magyar tisztviselők azzal a kérelemmel fordultak a Kormányzói Tanács elnökéhez, Maniu Gyulához, hogy tehessenek eskű helyett fogadalmat. Ebben ünnepélyes igéretet tesznek arra nézve, hogy kötelességüket becsületesen teljesítik és politikával nem foglalkoznak. Maniu elnök elutasította e kérelmüket, mert a román kormány szándéka az volt, hogy megfossza a megélhetési lehetőségektől és ezáltal távozásra kényszerítse őket.

Élénk színekkel ecseteli az erdélyi magyarok sorsát egyik fővárosi napilapunk az 1920. január 23-i számában, midőn ezt írja:

„Jogosan nevezhetjük vádiratnak a magyar békedelegációnak elnökéhez küldött jegyzékét. Föl vannak ebben sorolva mindama visszaélések, erőszakoskodások és sérelmek, amelyeket nemcsak a belgrádi fegyverszüneti egyezség, hanem a nem-

zetközi és emberi jog, kultúra ellen követnek el a magyar nép rovására. Megfosztják a szerencsétleneket lakásuktól, birtokaiktól, majd megbotozzák őket. A magyarok által látogatott iskolákat katonai és más célokra foglalják le, holott ugyanakkor kaszárnyák és egyéb középületek állanak rendelkezésükre. A kolozsvári egyetem vagyonát elkobozták és a modernül berendezett klinikát bezárták, úgy, hogy Erdély teljesen orvosi segítség nélkül maradt. Romániának a bolsevizmus ellen indított hadjárata csak ürügy volt arra, hogy az addig még meg nem szállott területeket, főleg Budapestet teljesen kifosszák . . ."

E lapközlemény után pár héttel később, február 12-én újabb szomorú értesülésről szerzünk tudomást:

„A nagyváradi román katonai törvényszék 7 kiváló magyar embert ítélt halálra, kiket az ottani politikai rendőrség agent-provokatőrökkel csalt tőrbe. Habár nem tudtak ellenük perrendszerű bizonyítékokat szolgáltatni, azzal az érveléssel, hogy „a hadbíróság nem perfekt bizonyíték alapján is ítélkezhet, — meghozta halálos ítéletét. A nevek között találjuk a következő kitűnő tisztjeinket: Csécsi Nagy Imre, Cserey Vilmos, Szúnyogh Albert, Jankovich Tihamér, Csapó Lóránd, Birtha Sándor és végül a város volt polgármestere: Lukács Ödön."

A román erőszakosságok az angol parlamentben is szóba kerültek, midőn az 1920. február 18-i ülésen e tárgyban Sir Hoare kérdést intézett a miniszterelnökhöz. Lloyd George azt válaszolta, hogy ő maga is tud a dologról. Ezután Weedgewood ezredes azt kérdezte, hogy a legfelsőbb tanács mit szándékozik tenni a kisebbség védelmére, mire a miniszterelnök azt felelte, hogy erről már hosszasan tárgyalt a román miniszterelnökkel, aki megígérte, hogy mindent elkövet a kisebbség érdekében. Sir Hoare azt indítványozta, hogy küldjenek ki nemzetközi bizottságot a tények megállapítása céljából, de Lloyd George ezen indítványt nem fogadta el, azzal indokolva meg, hogy most nem tartja időszerűnek. Ha ezután is fordulnak elő — folytatta — panaszok, akkor majd intézkedik.

Románia, a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal Párisban kötött szerződése értelmében kijelentette a szerződés I. fejezetének II. cikkében, hogy „az ország minden lakosságának születési, állampolgársági, nyelvi, faji vagy valláskülönbség nélkül, az élet és szabadság teljes, tökéletes védelmét biztosítja." Továbbá a 7. cikkében azt is kijelenti, hogy minden román polgár, faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazon polgári, valamint politikai jogokat élvezi, állami hivatalok, méltóságok, különböző foglalkozások és ipari jogok elnyerése tekintetében is. Majd így folytatja: „Egyetlen román állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában, akár üzleti, akár magán forgalomban, sem sajtóban, sem pedig nyilvános gyülésen."

Ezzel szemben az alábbiakban bemutatjuk, hogy mi történt a valóságban?! Minő képet mutat a gyakorlati életben a Párizsi Szerződés, azaz a Kisebbségi Szerződés, melyben Románia arra kötelezte magát, hogy ezen alaptörvényekkel és annak fent említett cikkelyeivel semminemű, később hozandó törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem ellenkezhetik. Románia kötelezte ugyan magát minderre, de a román törvényhozás nem tett eleget, nem iktatta új alkotmányába. Jonel Bratianu ezt az eljárást azzal indokolta meg, hogy ez a román állam szuverénitását korlátozná. De lássuk a gyakorlati példákat, melyek minden ékes beszédnél többet mondanak.

A Trianoni szerződés értelmében azoknak a személyeknek, akik opció jogot gyakoroltak, joguk van megtartani azokat az ingatlanokat, melyeket Román területen birtokolnak. Ezzel szemben az erdélyi Kormányzó Tanács 1919 év szeptemberében rendeletet bocsátott ki, mely szerint az „idegen személyek ingatlanait kisajátítják, értve idegenek alatt azon román állampolgárokat, akik idegen állam állampolgársága elnyerése iránt folyamodtak. Ezen rendeletet később módosították, természetesen a magyarok terhére. Jellemző e tekintetben a román felfogásra nézve a bukaresti képviselőháznak 1925 év szeptemberében tartott ülésén elhangzott vita:

Hans O. Roth (szász képviselő): „A trianoni békeszerződés és a román állam alaptörvényei között nem lehet összeütközés, mert a Kisebbségi Szerződés az évrényben lévő román törvények alkotó részének tekintendő."

D. Lasku (román liberális képviselő): „Igen, amennyiben az állam szuverénitását nem sérti . . . Hiszen Bratianu is megmondta, hogy amennyiben sérti, nem fogadjuk el és ilyen törvénynek nem vetjük alá magunkat."

Angelesku (közoktatásügyi miniszter): „Ugy van!"

Az 1921. év június havában életbelépett „Erdélyi földreform törvény" mérte a legnagyobb csapást az erdélyi, illetve optált magyar földtulajdonosokra, melynek alapján a kisajátításnál kizárólag a magyar és a kisebbségi birtokokat osztották fel. Ezzel szemben a román nagybirtokok mentesültek a felosztás alól. A román agrár-törvény folytán történt feloszlatás részletes statisztikai

eredményeit nem tették közzé, így hát nem lehet megállapítani, hogy mi volt a magyarság vesztesége. De egy-két rendelkezésünkre álló adatból némi tájékoztató képet nyujthatunk. Például a Szolnok-Doboka megyéről beszerzett kisajátítási adataink szerint a román földbirtokosok tulajdonát érintetlenül hagyták. Torda-Aranyos megyéről pedig egyenesen román szakíró állapította meg, hogy ott egyetlen román tulajdonostól sem vettek el földet, míg a magyarság tulajdonában lévő 150.125 kat. hold terjedelmű földbirtokból 110.000 kat. holdat vettek el.

Kisajátították e törvény alapján a távollevők földjét is.

Az agrár-reform törvény alapján elvett földekért a tulajdonoknak az érték 0.015-ed részét fizették ki.

Megjegyezzük e helyen, hogy mikor Magyarországon 1918 őszén kitört a forradalom, az oláh parasztok megrohanták a védtelen magyar földbirtokosokat és már akkor tulajdonukba vették földjeik nagyrészét. Ezen erőszakos, minden jogalapot nélkülöző állapotot a román kormány „kényszerbérlet címén" jóváhagyta és törvényesítette. A bérletet oly alacsony összegben állapította meg, hogy a tényleges bér századrészének sem felelt meg, amit a román paraszt egyébként meg sem fizetett. Goga Octavián 1920-ban a nagyszebeni nemzeti tanácsban ki is jelentette, hogy az agrárreformot Erdély visszarománosításának eszközéül kell tekinteni.

Megemlékezünk még a Bánságban élő telepesekről, kiket szintén hasonló sors ért. Tudvalevő, hogy e terület elnéptelenedett részén a 80-as években a magyar kormány 21.000 hold földet adott át magyar településeknek, melyet 35 év alatt törlesztettek le. A román földreform törvény kisajátította e kisbirtokokat és a Jugoszláviából áttelepített románok között osztotta fel. Hasonló sors várt az optánsok erdélyi birtokaira nézve is, melyeket szintén kisajátítottak. E kérdéseket a magyar kormány a Népszövetség elé vitte, de 1923-ban Titulescu, akkor londoni román követ, azzal érvelt, hogy e nagy szociális reform szükséges volt, mert különben az elégedetlen román parasztok milliói föllázadtak volna. A Népszövetség a román és magyar kormányra bízta, ezen ügy rendezését, aminek az lett a vége, hogy az ellenséges légkörben semmi eredményt nem lehetett elérni és az erdélyi magyarok továbbra is vesztesek és kifosztottak maradtak...

A kisajátítást illetőleg nem különben bántak el a román hatóságok az egyházakkal szemben is.

A román agrár-törvény értelmében minden egyháznak a templom fenntartása, továbbá a pap és kántor fizetése céljából, 50 hold földre van jogosultsága, iskola fenntartásra pedig 16 holdat igényelhet. Természetes dolog, hogy ezen ingatlanok jövedelme alig elég ezen erkölcsi testületek fenntartására. A valóságban azonban a magyar hívőket számláló egyházaknak, azaz a r. kath., protestáns és unitárius egyházaknak, nemcsak, hogy ezen legszerényebb igényeit nem elégítette ki, hanem a kisajátított földek kiosztásánál igen gyakran ezen egyházak meglevő tulajdonát is elvették és román egyházaknak adták vagy a parasztok között osztották ki.

Az erdélyi római katholikus egyháznak nagy kiterjedésű vagyona volt, amely kegyes adományokból, különösen Báthory István ajándékából származik. E vagyon arra szolgált, hogy a római katholikus érdekek úgy iskolákban, mint iskolán kívül előmozdíttassanak. A háború előtt a Statusnak négy nagyobb kiterjedésű ingatlanbirtoka volt: Kolozsmonostoron, Váralmáson, Radnóton és Alsóbajomban.

Az erdélyi református egyháznak összesen 58.502 hold ingatlana volt, tehát szétosztva az egyházközségek között, az agrártörvény értelmében még mindig igényük lett volna földre. Ehelyett az egyház ingatlanaiból 1924 év őszéig 21.000 holdat sajátítottak ki. Csak a Nagyenyedi Bethlen-kollégiumtól 9.190 holdat vettek el.

Érdekes felemlíteni, amit a románok Nagyszalontán követtek el. Annak idején, a világháború idejében a magyar hatóságok 20 holdat szakítottak ki a református egyház részére, temető céljaira. Azóta a hívek oda temették halottaikat. A román agrár-bizottság 1923-ban azonban úgy rendelkezett, hogy e temető egyrésze kisajátítandó, mert mezőgazdaságra igen alkalmas terület.

Az erdélyi ingatlanok kisajátítása 1922-ben kezdődött. Az egyházi nagybirtokokat majdnem teljes egészében kisajátították, de igen gyakran az egyházak fenntartására szolgáló kisbirtokot sem kímélték, úgyhogy még hivatásukat sem szolgálhatták. Ilyen eset történt például, hogy csak egyet említsünk, a kisbácsi r. k. egyház udvarházával is, melyet a görög katholikus egyházközség papi lakás és templom céljaira vett el, holott a községben akadt volna elegendő megfelelő üres telek is.

A román kormány által mesterségesen előkészített további lépés volt az is, hogy az erdélyi magyarságot szülőföldjének elhagyására kényszerítsék, mint pl. az 1921-i Garoflid-féle erdélyi agrár törvény, mely szerint az erdélyi magyar telepesek birtokai 7, illetve 5 holdon felül kisajátíthatók, még pedig tekintet nélkül a birtoklás idejére és a vételár eddig letörlesztett részleteire, mivel azok a törvény értelmében egyenesen állami birtokok-

nak tekinthetők. Ezt a körülményt használták ki a lelketlen ügynökök, főleg a Cunard Line és a Petrolul Nacional ügynökei, akik rávették magukat erdélyi testvéreinkre és paradicsomi színekkel ecsetelve a tengerentúli állapotokat, Amerikába, de főleg Braziliába csábították őket. A román kormány mindezt hallgatólag tudomásul vette, sőt olyan utasítást is adott az illetékes hatóságoknak, hogy a kisebbséghez tartozóknak minden további nélkül, e célra kiadhatnak útleveleket. A románoknak azonban csak az esetben engedték meg útlevél kiszolgáltatását, ha a feleség kintlevő férjéhez utazott vagy megfordítva, továbbá a gyerekeknek, ha kint élő szüleihez óhajtottak kivándorolni. Elsőízben 40 magyar, úgynevezett minta családot szállítottak ki, melyeknek egyrésze a Hunyad megyei csángók közül való volt, másik része pedig az Arad-megyei Zimándújfalu, Borossebes és Oszentanna magyar lakosai közül. Nemsokára ezután nagyobbarányú kivándorlás következett, mely mindinkább veszélyeztette az apadó erdélyi magyarságot. Erre vonatkozólag az Ellenzék 1923 évi február 8-iki száma ily módon emlékezik meg:

„New-Yorkból jelentik, hogy az amerikai munkaügyi miniszter ama tapasztalatáról számol be, hogy néhány európai állam, mint pl. Lengyelország, de különösen Románia hatóságai különös eljárást tanusítanak az Amerikába szóló útlevelek kiállításánál. Romániában azoknak adnak kivándorlás céljára útleveleket, akiket nem tartanak kívánatos elemeknek. Megtörtént az is, hogy ezeknek oly módon állították ki útleveleiket, hogy nem térhetnek többé vissza Romániába, ami az amerikai munkaügyi miniszter véleménye szerint nagyfokú lelkiismeretlenség."

A magyar kormány 1923 év elején egy miniszteri biztost küldött ki Délamerikába a kivándorolt magyarok helyzetének tanulmányozására. Mikor a kormánybiztos Sao-Paulo-ban tartozkodott, éppen akkor érkezett oda egy hollandi hajó, mely egy kivándorló szállítmányt hozott Braziliába. Rövidesen megállapította, hogy a hajós társaság ügynökeinek hálózata kiterjed egész Erdélyre. A kihallgatott kivándorlók elmondták, hogy csak ügynöki díj címén, az útlevélért cca 1.000 leit fizettek fejenként, ezenkívül hamis részvényeket kellett megvásárolniok, melyeknek ára darabonként 1.000—10.000 lei között váltakozott. Ezen részvények egy braziliai Magyar Szövetkezet részvényei lettek volna, de a Szövetkezet Braziliában nem létezett. Természetes dolog, hogy az ügynöki hadsereg igyekezett hálóját kiterjeszteni a románokra is, akiknek hamis útlevelek megszerzésével, szintén sok esetben tették lehetővé a kivándorlást.

A magyar kormány közbenjárására a saopauloi magyar konzul erélyesen lépett fel az ügynökök szédelgése ellen és az Aradi Közlöny-ben közzé tett nyilatkozatában mindezekről őszintén tájékoztatót nyujtott és figyelmeztette mindazokat, akik Braziliába szándékoznak vándorolni, nehogy felüljenek az ügynökök hitegetéseinek.

Hálával szögezzük le azt a tényt, hogy az erdélyi magyarság kivándorlási lázának csökkentésére a legnagyobb szolgálatot az erdélyi magyar sajtó tette, mely kezdettől fogva végig a legnagyobb figyelemmel kísérte és tartotta nyilván a kivándorlási mozgalmat, leleplezte az ügynökök üzelmeit és hasábjain szóvá tette a román hatóságok rosszhiszemű eljárásait. Különösen a Nagyvárad, Aradi Közlöny, Ellenzék, Keleti Újság és Erdélyi Hirlap jártak elől e tekintetben. Az utóbbi újság egyik munkatársát ki is küldte Braziliába, a magyar kivándorlók helyzetének tanulmányozására, aminek eredményéről később e lapban „A kivándorlás örvényében" cím alatt sorozatos közlemény jelent meg.

Az erdélyi magyar sajtónak nagy segítségére szolgált a „Délamerikai Magyar Újság", mely elrettentő anyagot bocsátott minden alkalommal rendelkezésünkre. Közlünk áttekintés végett egy kimutatást, mely számokban mutatja be, az egyik kivándorlási évben, 1926-ban, a nemzetiségi szempontból kivándoroltak arányszámát.

Erdélyben e szerint 359 román, ezzel szemben 1.650 magyar vándorolt ki és pedig legtöbben Amerikába, azonkívül Braziliába és végül Kanadába.

Ugyancsak merőben ellenkeztek a Trianoni Szerződés (kisebbségi szerződés) szellemével a később hozott román közoktatásügyi és egyházi törvények, rendeletek is, mert e rendelkezések alapján támadták meg a római katholikus, protestáns és unitárius egyházak függetlenségét és az általuk fenntartott iskolák működési lehetőségét, vagyis azokat az egyházakat, melyeknek hívői nagyrészben magyarok voltak. Erdélyben ugyanis az oktatás javarészben az egyházak kezében volt és így ápolói, fejlesztői voltak a nemzeti öntudatnak és kultúrának. Nem csoda hát, ha a román vezető körökben az a vélemény alakult ki, hogy nincs szükség idegen nemzetiségű sziklavárakra! A papság tagjai állandó felügyelet alatt állottak, detektívek követték minden lépésüket. A nagyemlékű Majláh Gusztáv róm. katholikus püspök fenkölt személyét sem kímélték. Alaptalan vádaskodás alapján 1919-ben saját püspöki székhelyén, kastélyában internálták, szuronyos katonák felügyelete alatt. Természetes dolog, hogy semmi bizonyítékot nem tudtak ellene beszerezni és később szabad mozgást engedélyeztek részére, de azután is rendőrileg figyeltették.

A magyar felekezeti iskolákat, az említett okokból kifolyólag, lehetőleg bezárathatták, amire nézve a legkülönbözőbb ürügyeket hozták fel indokul. Például, hogy a helyiségek nem alkalmasak tanításra, mert szűkek, sötétek és egészségtelenek. Ez a kifogás megfelelt ugyan a valóságnak, de viszont ennek az volt az oka, hogy a román hatóságok elvették a magyar iskolák helyiségeit, oda román iskolákat telepítettek, minél fogva a magyaroknak legtöbbször egészen alkalmatlan helyiség jutott. Előfordult igen gyakran az is, hogy minden indokolás nélkül zárták be a magyar iskolát, mint pl. Sáromberkén, Válaszúton, Zsibon, Magyarzsomboron stb.

Azt is kifogásként hozták fel a magyar iskoláknál, hogy a tanulók száma kevés, mint pl. Nagysomkúton, Sárdon, Mezőújlakon, Borbátvizen stb. Ezzel szemben az aranyospolyáni iskolát azon indokolással zárták be, hogy igen sok a tanulója, holott helyiségei kicsinyek.

Több tanítót hazafias érzésük miatt távolítottak el, mely alkalommal az iskolát is bezárták. Csak az 1925-ik év végén 103 r. katholikus és 107 református iskolát zártak be.

Egy kolozsvári paphoz beállított egy polgári egyén, aki előadta, hogy az oláhok kínzásai és üldözései elől menekült. Segítségért könyörgött. A lelkész pénzt adott neki. Az illető pár óra mulva, mint román tiszt jelent meg a papnál és katonáival letartóztatta.

További, hasonló szellemű rendelkezésekről emlékezünk meg az alábbiakban, melyeket ugyancsak a románosítás, illetve az erdélyi magyarság helyzetének elviselhetetlenné tétele céljából hoztak. A magyar tisztviselők utasítást kaptak például, hogy a legrövidebb időn belül tanulják meg a román nyelvet. Ha a kitűzött időn belül nem képesek nyelv-vizsgát tenni, akkor elbocsátják őket. Képzelhető, hogy milyen tág tere nyílott a hatóságoknak, hogy e címen bárkit kidobhassanak állásából. A helységek neveit román nevekkel kellett felcserélni, a magyar nyelvű cégtáblákat román nyelvűekre kellett azonnal átjavítani, még azokban a városokban, községekben is, ahol a többség magyar volt.

Szinte mulatságosnak tűnik fel az az eset, mikor a kolozsvári iskolai felügyelő az unitárius gimnázium falán egy márványtáblát fedezett fel, melyen ez a magyar szöveg állott: „Épült a Dr. Wlassich Gyula vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter idejében, Pakay Lajos műépítész tervei szerint." A felügyelő befalaztatta a táblát, csak az építész nevét hagyta meg, azzal az indokolással, hogy a felirat többi része a magyar uralom emlékét hirdeti.

Másik eset. A temesvári postahivatal igazgatója a következőket rendelte el: „Nem tűr hivatalában magyar beszédet." A csíkszeredai vasútállomás hivatalában pedig a következő felirat volt olvasható: „Beszélj románul! Aki nem engedelmeskedik, kirúgatik a hivatalból!"

Nagykároly lakosságának minden év április 19-ét, Nagyvárad lakosságának pedig minden április hó 20-át kellett megünnepelnie a román hadsereg dicsőséges bevonulásának emlékére. Képzelhető, hogy minő önfegyelmet kellett elviselniök a lakosság nagyzömét kitevő magyaroknak, hogy a szívükben sajgó fájdalmakat elnémítsák. A fogarasi rendőrkapitány megtiltotta a cigányoknak, hogy magyar nótát játszanak. Egy pap-költőt pedig 1922-ben azért tartóztattak le, mer verskötetében ezt írta:

„Csak álljatok, mint előőrsök itt,
didergő pontján egy új kikeletnek..."

Az indokolás az volt, hogy a szerző Erdélyben ideiglenesnek vélte a román uralmat.

Ezekután azon sem csodálkozhatunk, ha megtörtént, hogy egy magyart embert Nagyváradon 15 napi fogházra ítéltek, mert elszavalta Ady Endrének „Föl szállott a páva..." című versét:

„Kényes büszke pávák, napszédítő tollak,
Hírrel hírdessétek: másképen lesz holnap..."

Végtelenségig folytathatnók e durva sérelmeknek felsorolását, melyekkel tervszerűen, napról-napra elviselhetetlenebbé iparkodtak tenni az erdélyi magyarság helyzetét és igyekeztek odáig juttatni az állapotokat, hogy közülük minél többen távozzanak el Erdélyből. Nyilvánvalóvá vált lassanként, hogy egyenesen kényszeríteni akarják őket Erdély mielőbbi elhagyására. Végtelenül fájdalmassá, kínossá tette az erdélyi magyarok helyzetét az a körülmény, hogy előzőleg egy ezeréves államban voltak az uralkodó többség tagjai és máról holnapra olyan államnak lettek a tagjai, melynek addig alig volt állami élete, kulturális multja és hagyománya. A hirtelen megváltozott helyzet feldulta a magyarok lelki egyensúlyát és az a kibírhatatlan tilalom, hogy saját nyelvét nem használhatja, nemzeti ünnepeit nem tarthatja meg, a szent magyar zászló színeit porba taposva, meggyalázva kell látnia, mind-mind, olyan fájdalmas tűszúrások voltak, melyek gyógyíthatatlan sebeket ejtettek szívükön.

De még további kényszereszközök is következtek, hogy e célt a román hatóságok minél szélesebb keretek között valósítsák meg.

A felállított, kényük-kedvük szerint basáskodó lakáshivatalok is egyre elviselhetetlenebbé tették a magyarok helyzetét. Számtalan, tetszés

szerint magyarázható rendelkezést bocsátottak ki, miáltal zavaros helyzetet teremtettek.

A 14.005/1919. sz. rendelet pl. így hangzik:

1. ha egy lakó lakásának terjedelme fölülmulja a feltétlen szükséget, annak egyrésze elrekvirálható.

2. Ha azonban a cél így sem érhető el, olyan lakások is elvehetők, hol a fenti körülmények nem forognak fenn.

Gyakran előfordult, hogy a lakó írásbeli utasítást kapott, hogy lakását 24 órán belül hagyja el. Ingóságai elszállítására vasúti teherszállító kocsit kap a határig.

Bemutatunk egy ilyen lakáshivatali rendeletet, melynek a következő volt a formája.

Lakáshivatal. Cluj, 3121/1919.

X. Y. úrnak,

Cluj.

„Utasítom, hogy lakását bocsássa Hivatalom rendelkezésére és e hó 31-ig költözzék ki, különben ki fog lakoltatni.

E határozat ellen fellebbezésnek helye nincs.

Cluj, 1919. október 30.

Z.

hivatali főnök."

A szerencsétlen kilakoltatott magyaroknak ezrei és ezrei kerültek ilyenformán máról-holnapra az utcára asszonyostól, gyerekestől. Kétségbeesett helyzetükben próbálkoztak bankoknál, magánosoknál pillanatnyi kölcsönt szerezni, de a román kormány megtiltotta, hogy ilyeneknek kölcsönt nyujtsanak. Egy családos magyar ember heteken át lakott a nagyváradi temetőben, üres kriptában, lakáshiányában. Eltiltotta őket a hatóság attól is, hogy munkát vállaljanak. Mit tehettek mást, minthogy távozási engedélyt kérjenek, ha nem akarnak ott éhen halni. Ezekről mondták a románok, hogy „önként" hagyták el Erdélyt.

A román hatóságok azzal igyekeztek szépíteni és magyarázni a dolgot, hogy a városba helyezett román tisztviselők és tisztek részére szükséges a lakások kiürítése, de ezzel szemben az volt a valóság, hogy elsősorban a magyarok helyzetét igyekezték lehetetlenné tenni, másodsorban pedig magános román személyek részére oly kényelmes, több szobából álló lakást biztosítottak, ami teljesen indokolatlan volt. Maga a Románia című lap is kikelt ezen visszás állapotok ellen, mikor egyik számában 1920-ben ezt írta:

„Legényemberek és víg özvegyek akkora lakásokban dőzsölnek, melyekben nagy családok is elférnének."

A Dácia című újság pedig ezt írja:

„A román hatóságoknak oly irányú törekvése, hogy az erdélyi városoknak román színezetet adjanak, elismerésreméltó dolog és szükséges is, de sokszor túlmennek a megengedett határon. Olyan esetről tudunk, midőn egy kereskedő S. A. rendeletet kapott, hogy üzletét 24 órán belül ürítse ki a szomszédos P. J. román kereskedő részére, mert ez nincs megelégedve saját helyiségével. Megjegyezzük, hogy nevezett P. J. vesztegetés által erőszakolta ki magának a lakás elvételét. S. A. mikor kézhez vette a rendeletet, megőrült és őt az elmebeteg intézetbe szállították."

A román hatóságok szertelen üldözésének alátámasztására helyénvalónak tartjuk az amerikai Unitárius Bizottság művét, mely 1920-ban hosszabb időt töltött Erdélyben. Idézünk ebből egy részt.

„A románok első dolga volt, hogy a magyar tisztviselőket, tanítókat hűségeskü letételére szólítsák fel, jól tudva hogy ez tömeges eltávozásukat vonja maga után. Fogarason például 6.000 lakó közül különböző módszerek felhasználásával 1.000 lakóst üldöztek ki. A magyarok kiüldözése tovább folyik. Július 8-án — folytatja — Püspökfürdőnél éppen egy menekülteket szállító vonaton léptük át a határt. Öt teherkocsiból állt a vonat, tele tordai kivándorlókkal. Az asszonyok és a gyerekek zokogtak, a férfiak némán ültek, fájdalmukkal. Azoknak, akik kivándoroltak, eskűt kellett tenniök, hogy Erdélybe soha sem térnek vissza."

Majd később így folytatja:

„Mikor a románok átvették a magánadakozásból fenntartott vak- és siketnéma intézetet, az erdélyi gyerekeket szélnek eresztették, kivéve, akik Magyarországon születtek. Ezeket egy marhaszállító kocsiba rakták és áttették a határon. Még azt sem engedték meg, hogy orvos kísérje őket."

Megrázó módon írja le az erdélyi menekülők borzalmas sorsát, nem is idegen, hanem román nemzetiségű újságíró, ami fényesen igazolja, hogy az előadottak nem túlzott beállítások, hanem mindenben megfelelnek a valóságnak. De adjuk át a tollat az újságírónak: „Vajjon el tudjátok-e képzelni, hogy mennyi keserűséget okozunk a magyaroknak, akik szívükben halálos sebbel hagyják el az országot? Tudjátok-e azt, hogy mindenkiből halálos ellenséget neveltek? Tudjátok-e, hogy mit jelent az, ha elveszitek a kenyeret tőlük és elüldözitek onnan, hová a családi kapcsolatok fűzik, atyáinak és gyerekeiknek sírja?!"

Helyénvalónak tartjuk végül e helyen rövid visszapillantást vetni arra a két különböző nemzetiségi módszerre — csak néhány esetet említve fel — mely tiszta képet nyujt arról, hogyan kezelte

Magyarország és ezzel szemben Románia — nemzetiségeit.

I. Magyarországon (1868—1918):

1. Az összes románok nemcsak jogilag, de valóságban is teljesen egyenlőjoguak voltak.

2. A magyar kormány 1911-ben engedélyt adott a román nemzeti színek viselésére.

3. A nemzetiségek nyelvhasználata az állami és községi közigazgatásban biztosítva volt.

4. A községek és városok képviseletében, valamint a közigazgatási szerveikben a román tagok szabadon használhatták nyelvüket.

5. A magán élet minden vonatkozásában, beleértve a gazdasági életet is, bárki szabadon, akadálytalanul használhatta a román nyelvet.

II. Romániában (1919—1940):

1. A magyarokat hátrányosan kezelik, úgy az 1923-as román alkotmány, mint az 1938-as új alkotmány is. A gyakorlatban az élet egyetlen vonatkozásában sem bánnak elviselhetően a magyarokkal. rokkal.

2. A magyar nemzeti színek viselése súlyos büntetés terhe mellett — tilos.

3. A községi és városi közigazgatásban a magyar nyelv használatát megakadályozták, a jegyzőkönyveket nem volt szabad magyar nyelven vezetni.

4. Egy 1929-i rendelet eltiltotta Kolozsvárott orvosi rendeléseknél a magyar nyelv használatát.

5. A Kereskedelmi és Iparkamarában azoktól, akik magyarul akartak beszélni, megvonták a szót stb.

Az előadottakból elég világosan kitűnik, hogy a román kormány minden elképzelhető eszközt felhasznált, hogy az erdélyi magyarság helyzetét lehetetlenné tegye, távozásra kényszerítse, aminek eredménye be is következett, mert ilyenformán naponta ezer és ezer menekült jutott koldusbotra, akiket családostól tettek át a határon.

Különösen a Keleti és Nyugati pályaudvarok külső vágányain helyezték el a menekültek vagónjait, akik összezsúfolt, egymásra halmozott, még megmentett bútordarabjaik között éltek. Itt tengették napjaikat és vártak, vártak... Nem akarták elhinni, hogy ez az állapot hosszú, hosszú ideig állandósul, nem akarták elhinni, hogy a visszatérés még nagyon sokáig tart...

A menekültek között volt magasrangú állami tisztviselő, katonatiszt, gyáros, vállalkozó, tanár, ügyvéd stb. A hazafiságáért otthonát feláldozó, kiutasított középosztály — mely a világháború előtt elég jó körülmények között élt, több szobából álló lakást tarthatott, higienikusan élhetett — most vagónlakásra volt utalva, csak azért, mert szerette hazáját... A vagónban nem beszélve a hiányos étkezésről, tisztán sem tarthatta magát. Utcasorok keletkezek a sok egymás mellé tolt vagónból, melyeknek egymás között neveket is adtak, a megszállott városok, községek neveit: Kincses Kolozsvár, Temesvár, Marosvásárhely... És itt várták önmegtagadással, türelemmel, szomorú sorsuk változását...

Részletes kimutatás a megszállott Erdélyből menekült magyarokról.

A menekülés évei:	Lélekszám:
1918	*40.952*
1919	*33.551*
1920	*79.773*
1921	*19.879*
1922	*13.651*
1923	*7.536*
1924	*1.693*
Összesen:	*197.035*

A későbbi évek menekültjei még emelték valamivel ezen összesített számot, úgyhogy véglegesen 200.000-ren felülinek tekinthetjük az összes Erdélyből menekültek számát.

A legutóbbi időkben, a Romániában felcsapott belpolitikai hullámok folytán keletkezett zűrzavaros állapotok is több magyar családot fosztottak meg otthonuktól, de ez az állapot, mikor e sorokat írjuk, javuló irányzatot mutat, ott is visszatér lassanként a nyugalom.

Ami a keresők és eltartottak számarányát illeti, következőképpen oszlik meg:

1. Általában a keresők száma cca 50.000 főre tehető, kik közül a legtöbb, foglalkozását tekintve: közszolgálati alkalmazott volt, azaz a keresőknek kb. fele.

2. Az eltartottak száma cca 150.000 lélekre becsülhető.

A magyar kormány az óriási arányokat öltő menekülés hajótöröttjeinek minden igyekezete dacára, a sorozatos nemzeti csapások, úgy mint a háború elvesztése, kommunizmus, majd a románok fosztogatása, folytán nem sokat tudott nyujtani. Egyelőre a külvárosokban a nem használt vágányokra kitolt, fölösleges vasúti kocsikban helyezték el őket, ami a leromlott lakásviszonyok miatt évekig maradt „otthonuk". Itt éltek télen-nyáron, jóideig az elviselhetetlen hőségben és dermesztő hidegben...

A Csonkaország közvéleménye a legnagyobb szeretettel és tisztelettel vette körül menekülő testvéreinket. Hűségesen tükrözi vissza ezt a nagyrabecsülést egyik fővárosi lapnak 1920. április 9-én megjelent cikke, mely ezt írja:

„Sápadt arcú, borús homlokú Vendég ül ma a

magyar asztalnál: a Menekült, aki magyarabb magunknál is, mert mártírságával minden áldozatot meghozott hazájáért. Ő a maga részéről már felelt a trianoni békeajánlatra: nem írta alá a lemondást az ország területéről. A Menekült a nemzet vérének legpirosabb sejtje, a magyar nemzet erkölcsi tőkéjének legmegbízhatóbb része. Emlékezzünk csak a Székely Hadosztály hősiességére!...“

A magyar kormány minden eszközt megragadott, hogy helyzetükön segítsen, Országos Menekültügyi Hivatalt állított fel, hol a menekülteket pénzbeli segéllyel, élelmiszerrel, tüzelővel látták el és a lehetőség szerint el is helyezték őket. A fentemlített hivatal kimutatása szerint közel 200.000 menekültet — nagyobb részben férfi, kisebb részben gyerek és nő — tartottak itt nyilván, akiket visszaadtak újból az életnek, a társadalomnak és a magyar Hazának.

*

* *

...És a kép pereg, szomorúbbnál szomorúbb pillanatokat rögzít meg, de lassanként már elhalványulnak, érezzük, hogy csak a mult emlékei, melyeket a dübörgő élet új időszaka vált fel.

A magyarság megízmosodott, megtisztult szelleme már-már érezteti hatását, jobb jövő közelgését ígéri.

Hálát kell adnunk az isteni gondviselésnek, hogy az ország élére olyan férfit állított vitéz nagybányai Horthy Miklós Kormányzó Urunk személyében, aki kivezetett minket a kommunizmus fertőjéből és bölcsességével, magyar szívével, lefektette az új, modern időkhöz alkalmazkodó szociális Magyarország alapjait. Nagyvonalú irányítása mellett visszanyertük az elvesztett területek javarészét és honvédségünk tökéletes megszervezésével, kifejlesztésével visszaadta önbizalmunkat, hitünket!

Midőn honfiúi szeretettel kívánunk további áldást Kormányzó Urunk honépítő, országgyarapító munkásságához, bizalommal tekintünk a szebb jövő elé, mely visszaadja nekünk

NAGYMAGYARORSZÁGOT!

MERLY ISTVÁN

Útban Nagymagyarország felé...

A világháború után a trianoni békebírák példátlan kegyetlenséggel darabolták fel *Nagy-Magyarországot.* Húsz év mulva azonban igazságot szolgáltatott a történelem. A trianoni országterület az 1938 novemberi bécsi döntés alapján a felvidéki területsávval gyarapodott és az 1939 áprilisában *Szlovákiával* kötött megegyezés alapján *Kárpátalja* is visszakerült *Szent István* koronájához. A tengelyhatalmak 1940 augusztus 30-án a bécsi *Belvederepalotában* revízió alá vették a magyar-román határokat s a döntés folytán *Észak-Erdély* és a *keletmagyarországi részek* is visszatértek *Magyarországhoz.*

A *Magyarbirodalom* területe — *Horvát-Szlavonországot is beleértve* — a világháború előtt *325.411 km²* s ebből a tulajdonképpeni *Magyarországra 282.870 km²* esett. Hogy részletesen ismertessük: mit jelentett Magyarországnak a trianoni rablás, egyelőre csak a következő számadatokat közöljük:

Ország, területrész	Terület km²	A magyar birodalmi	A magyarországi (anyaországi)[1]
		terület %-ban:	
Magyarbirodalom	325.411	100·00	—
Tulajdonképpeni Magyarország[1]	282.870	—	100·00
Trianoni Magyarország	92.963	28·56	32·85
Az első bécsi döntéssel visszacsatolva	12.103	3·72	4·27
Magyarország az első bécsi döntés után	105.066	32·28	37·12
A kárpátaljai akció során visszaszerzett terület[2]	12.171	3·74	4·30
Magyarország a kárpátaljai akció után	117.237	36·02	41·42

[1] Horvát-Szlavonország nélkül.

[2] Az 1939 március 15—18.-ig megszállt terület, az 1939 április 4.-ki területkiegészítéssel együtt.

Ország, területrész	Terület km²	A magyar birodalmi	A magyarországi (anyaországi)
		terület %-ban:	
A második bécsi döntéskor visszacsatolt keleti és erdélyi terület	43.492	13·38	15·38
A megnagyobbodott Csonka-Magyarország 1940 augusztus után	160.729	49·40	56·40
A Trianon előtti Magyarbirodalomból kapott:			
Ausztria	4.020	1·2	
Cseh-Szlovákia a trianoni béke szerint	61.633	18·9	
Szlovákia 1940.-ben	38.093	11·7	
Jugoszlávia	63.092	19·4	
Lengyelország	589	0·2	
Olaszország	21	0·0	
Románia	103.093	31·7	

A trianoni béke tehát *71·4 %-át,* majdnem háromnegyed részét, rabolta el országunk területéből. A zsákmány nagyrészét Románia kapta. Trianonban az ezeréves Magyarország területéből *31·7 %-ot* csatoltak Romániához, jóval nagyobb darabot, mint amennyi volt *Csonka-Magyarország* területe *(26·6 %).*

Magyarország legfájdalmasabb vesztesége természetesen *Erdély* volt s a többi területrészek, amelyeket szintén *Románia* szállott meg. Gazdaságilag ezek a részek felbecsülhetetlen értéket képviselnek.

A második belvederei döntés figyelmen kívül hagyta a román felfogást *(néprajzi elv)*, ugyszintén a *(történelmi)* magyar felfogást is; a tengelyhatalmak külpolitikai szempontok szerint egyeztették a

két ellentétes álláspontot. Gazdaságilag az új határvonal nem éppen a legszerencsésebb. A döntés után rövid ujsághír jelent meg a lapokban, amely tudtul is adta, hogy „*a romániai lehetetlen politikai állapotok miatt nagy fennakadás mutatkozik a túlmaradt erdélyi részek gazdasági életében... A brassói és a szászföldi cégek közül például többnek megbízottai tárgyalnak, hogy a cégek székhelyét a magyar fennhatóság alá visszakerült Sepsiszentgyörgyön helyezzék el.*“ A történelmi fordulat tehát sorompót emelt a Szászföld s a Székelyföld közé.

*

Románia területe a világháború előtt *139.000 km²* volt, de a háború után már *294.000 km²-re* nagyobbodott. *Magyarország* területéből *103.093 km²-t* kapott; ebből a bécsi döntés folytán visszatért Magyarországhoz *43.492 km²; Dél-Erdély s a Bánság, mintegy 59.601 km²*, a leggazdagabb vidék, román megszállás alatt maradt.

A felszabadult részeken több az erdő, mint a szántó; a rét és legelő arányszáma pedig jelentékenyen nagyobb, mint az agrárjellegü anyaországban. A termékenyebb területek: *a Mezőség, a Küküllők völgye, a Maros közép* és *alsó folyása*, valamint *a Bánság* — még román megszállás alatt maradtak. A visszatért területeken mezögazdasági termelés szempontjából *Szatmármegye, a Szilágyság, Csonka-Bihar és Maros-Tordamegyék*, továbbá a *Lápos és Szamos*, valamint a *Maros felső völgye.*

A trianoni Erdélyből, mint láttuk, jelentős területek maradtak még román megszállás alatt.

A trianoni Erdély területe km²-ben:

Történelmi Erdély	*57.000*
Körösvidék és Máramaros	*27.000*
Bánság	*19.000*
Összesen:	*103.000 km².*

	Hektár				
	Szántóföld	Pét és legelő	Kert, szőlő és gyümölcsös	Erdő	Termékenytelen terület
Trianoni Erdély	3 410.000	2.121.000	138.000	3.282.000	1.277.000
Visszacsatolt részek	1.303.002	1.074.466	57.693	1.437.396	685 508
Román megszáltlás alatt marad részek	2.106.998	1.046.534	80 307	1.744 604	591.492

Erdély egyébként évszázadok óta gazdaságilag összefüggő egészet jelentett, nem is beszélve a földrajzi egységről. Trianon után ez a gazdasági egység még nyilvánvalóbb lett s a keletmagyarországi részek a *Bánsággal* együtt kénytelenek voltak belekapcsolódni a történelmi Erdély közgazdasági életébe.

Régi igazság, hogy az ország akkor haladhat a legjobban, ha megvan a gazdasági függetlensége, mert ilyen előfeltételek mellett mindent elő tud állítani, amire polgárainak szüksége van. Ha Erdély térképét, statisztikai kimutatását és multját nézzük, meg kell állapítanunk: földrajzilag és gazdaságilag annyira egységes, harmonikus, hogy önellátásra is képes volna berendezkedni. A gazdasági függetlenség összes előfeltételeit megtaláljuk itten. *Csicseagov* orosz tábornok már egy évszázaddal ezelőtt mondotta: „*Erdély egy aranybánya, amelyet mindeddig senki sem tudott megfelelően és tervszerűen kiaknázni.*“

Ó-Románia sokat is várt *Erdélytől*, amikor a megszállt területek kénytelen-kelletlen beleilleszkedtek a regáti közgazdaság vérkeringésébe. Az áldatlan kisebbségüldözés miatt azonban még rablógazdálkodással sem tudták kiaknázni a tegnap urai Erdély kincseit. Románia elnyomta a nemzetiségeket s ezt az elnyomatást természetesen gazdasági síkon kezdte meg. A hibás román nemzetiségi politika tervszerűen sorvasztotta a nagy természeti kincsekkel rendelkező Erdélyt s éppen ezért érhető, hogy húsz év multán Magyarország teljesen leszegényedett, igen sok helyen „elnemzetlenített“ gazdasági életet talált.

Tartalom

Előszó 3
Vályi Nagy Géza: Erdély 5
Lukács György: Trianontól Zágonig 6
Mártírok és Hősök útján a magyarságért:
Laár Ferenc: A sóvidéki székely felkelés 14
Nánási János: A nyárádmagyarosi sortüz 20
Macskássy Attila: A craiovai pör (1940 április 12) 23
Balogh Arthur: A magyar kisebbség a román uralom alatt, Faluhelyi Ferenc bevezetésével 32
Szabó István: Az erdélyi magyar népközösség története 38
Kovács György: Csendőrszuronnyal és adószedővel az anyanyelv ellen 53
Molter Károly: Az elnyomás szótára 64
Szentimrei Jenő: Akik ottmaradtak 73
Walter Gyula: Erdélyi újságíró-sorok a politikai sajtóperek tükrében 85
R. Berde Mária: Erdélyi ballada (vers) 92
Besenyő Sándor: A romániai szórvány-magyarság sorsa 95
Merly István: „Akié a föld — azé az ország" 105
Tabéry Géza: A példás honpolgár kiszenvedése 109
Walter Gyula: Az erdélyi közszellem kialakulása a kisebbségi sorsban 112
Bözödi György: Az erdélyi ifjúsági mozgalmak 123
Nyirő József: A régi ház 130
Szabó János: A magyar munkásság szociális helyzete a román uralom alatt 134
Tóth Zsigmond: Az erdélyi magyar kisebbségi iskola és tanítója . . 137
Gyallay Domokos: Csergő hitet tesz 140
Kovásznai Gábor: A székely közbirtokosság küzdelmei a kíméletlen román erőszak ellen 145
Dr. Keintzel Eduard: Az erdélyi magyar-szász együttműködés . . . 150
Szászné Szappanyos Gabriella: Hiuság vására 159
Gergelyffy Gábor: Erdélyi menekülők 162
Merly István: Útban Nagymagyarország felé 173

Széki Teleki Pál gróf

Lehet-e méltóbban megkezdeni Erdély mártírjainak és hőseinek végtelenbe vesző sorát, mint Teleki Pál nevével?

1879 november 1-én született Budapesten. Annak az ősi Teleki nemzetiségnek a sarja volt, amely nem egy kiváló tudóst és államférfiut adott már Erdélynek és a nagy magyar hazának. Már egészen fiatal korában átérezte annak a hivatásnak a jelentőségét, amely rá, mint a történelmi multu erdélyi család leszármazottjára hárult. „Csak szolgálni, csak áldozatot hozni azért a legnagyobb közösségért, amelynek nemzet a neve!" — ez volt életelve és minden erejét e cél elérésére fordította. A tudós politikus a politika magas iskolájában, diplomácia küzdőterén megmaradt a realitások pontos értékelőjének, lelke azonban tele volt idealizmussal, imádta az ifjuságot, a jövő reménységét. A magyarországi cserkészmozgalom különösen a szívéhez nőtt, cserkészei között lenni felüdülés volt számára. Mint a politikai földrajz egyetemi tanárát a tanítványai tisztelték és szerették. Nem féltek tőle, mert mindenki tudta, hogy végtelenül igazságos. Gondolkodni tanította a magyar ifjuságot, nem számokra és nevekre. Szigorú és jóságos volt akkor is, amikor kétízben kezébe vette az országkormányzás gyeplőit. Második miniszterelnöki kinevezése alkalmából bemutatkozó beszédet mondott a képviselőházban és utalt első miniszterelnökségére. „Akkor utat kellett vágnom — mondotta, most úgy érzem utat kell mutatnom. És különösen az az érzés tölt el, hogy a lelket kell ujra vezetnem."

A visszatért Erdély hálája fogadta, mikor beutazta a fölszabadított városokat és falvakat, amiket annyi szenvedés után megkímélt egy mindent letipró háború forgószelétől. Ez is Teleki Pál érdeme volt. Ő ugyan munkatársára, Csáky István külügyminiszterre hárította az elismerést, történelmi tény azonban, hogy a politikai erőviszonyok gondos mérlegelése alapján több eredményt kevesebb véráldozattal senki más el nem érhetett. Ugyanakkor, amikor másokért mindenre kész volt, magával szemben a lehető legszigorúbb.

Alig volt magánélete. Puritán életmódot folytatott. Nagy öröme tellett az utazásban, amellyel felbecsülhetetlen értékeket gyűjtött össze a tudomány számára. Világszerte elismerték nagy tudását és képességeit, de benn az országban is mindenki szerette, még politikai ellenfelei is! Amikor a felszabadított erdélyi részek visszakerültek az anyaországhoz és hozzáfogott az új országrész ügyeinek rendezéséhez, azt mondotta: „Semmit rólatok, nélkületek!" Még a románság felé is volt megnyugtató, bár kárbaveszett szava: „Nem megtorlást, hanem megbocsájtást akarunk gyakorolni . . ."

Egyformán nagy volt tudósnak, politikusnak és embernek. Megérdemelte volna a sorstól, hogy Erdély másik felének hazatérése aranyozza be életét, nem pedig a mártírok és hősök glóriája.

Elmúlása nehezen gyógyuló sebet szakított a nemzet lassanként összeforradó testén.

Kőrösszegi és adorjáni

gróf Csáky István

1894-ben született Segesváron, a Csáky-nemzetség erdélyi ágából. Rövid élete alatt tüneményes pályát futott be. Alighogy elvégezte a konzuli akadémiát, kinevezik követségi attasénak és részt vesz a trianoni béketárgyalásokon, Gróf Teleky Pál mellett, annak honmentő munkáját segítve, hogy egy összeomlott országban megindulhasson a gyógyulás és fejlődés munkája, acsarkodó ellenségek aknamunkája ellenére is. Csáky István pályájának minden lépése tehetségről, kivételes rátermettségről és képességről tett tanuságot. Már közéleti munkássága elején föltünt széleskörű tudásával, nyelvismeretével és valami meghatározhatatlan kivételes érzékkel, ami képessé tette őt arra, hogy mindenhol és mindig sikerrel járjon munkája, ahol erre csak a legkisebb lehetőség kínálkozott.

Csáky István gróf jelleme, szeretetreméltósága, szellemi fölénye megnyerő előzékenysége, hatalmas munkabirása minden bizonnyal hozzájárult ahoz, hogy benne Erdély és az egész magyar nemzet egyik legnagyobb fiát tiszteljük. Mindig nemzete legszentebb érdekeit képviselte, ha kellett eréllyel, ha kellett tapintattal. Megérezte, hogy hol milyen eszközökkel harcolhat a magyar nép igazságáért. Talán éppen ez az érzék tette őt általánosan közkedveltté és szerzett neki és a magyar ügynek barátokat.

Csáky István gróf beírta nevét a magyar történelembe azokkal a nagy szolgálatokkal, amelyeket nemzetének nehéz és válságos időben tett. Erdély hálája akként nyilvánul meg iránta, hogy az ujonan megnyilt kolozsvári egyetem díszdoktorává választotta. Élete utolsó percéig hazájáért dolgozott és éppen utolsó diplomáciai útjáról visszatérve támadta meg halálthozó régi betegsége, amit elhanyagolt, mert az őrzők egyike volt a strázsán, aki nem ért rá betegeskedni. Halála önként vállat áldozat a hazaszeretet oltárán. Erdélyi és óhazai magyarokon kívül különösen sújtotta feleségét, akivel alig egy esztendeje tartó boldog házasságban élt.

Az itt következő sorokban átengedjük a teret az erdélyi magyaroknak, akiknek a kisebbségi sors önvédelmi harcában kiemelkedő szerep jutott osztályrészül. Az egyéni bátorság ragyogó példái mellett komor tragédiák sorakoznak itt elrettentő példáját szolgáltatva a trianoni „békeszerződés" embertelen következményeinek.

A

Dr. Abrudbányay Ede ügyvéd, a magyarság ügyének hivatott védelmezője minden hatóság előtt és a román parlament szónoki emelvényén is. Beszédei elementáris erejű kitörések. Éreztette, hogy szavaiban, föllépésében egy elnyomott, de nagyjövőjü nép tördeli láncait — egyelőre a jogi érvek erejével. Szorgalma és tudása ellenállhatatlan vonzást és sikert biztosított neki minden kérdésben, amit csak elvállalt.

Adorján Imre országgyülési képviselő, Csíksomlyó. A megszállás irredenta mozgalmainak egyik mártírja. Tizenegy hónap alatt tizenkét börtönben sínylődött. Sorozatos meghurcoltatásokban részesült, a románok államfelforgató váddal elítélték, tizennégy társával együtt bebörtönözték. Adorján Imre büntetését Krajován töltötte.

Akkurátni András motorvezető Nagyvárad. Szakaszvezető a 37-eseknél és megszerzi a kisezüst, a bronz és a sebesülési érmet. A román bevonulás idejében városi autószerelő. 1926-tól a román államvasutaknál szerelő, majd 1932-től vizsgázott motorvezető. Ebben az állásában megmarad egészen a románok kivonulásáig. Visszautasítja a románoknak, — a gyors előrehaladás érdekében tett, — ama ajánlatát, hogy térjen át a görög keleti hitre. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek. Megbeszélt terv szerint elősegíti Csicsmányi Jenő szökését, ezért mindjárt a vonaton letartóztatják, de kellő baksis után elengedik. Ezután állandóan megfigyelés alatt áll, kihallgatás végett többször beidézik, de semmi olyat nem vall, ami bajtársainak káros lehetne.

Albert Ferenc gazdálkodó Kolozsvár. A világháborúban harcolt az orosz és olasz fronton, utóbbin megsebesül. Felgyógyulása után a pótszázadnál marad mint kiképző altiszt. 1917-ben ismét az olasz frontra viszik, összeomláskor kerül haza és leszerel mint alvadász. Megszerzi a kis ezüst és bronz vitézségi érmet, valamint a Károly csapatkeresztet. A magyar párt és a népközösség tagja; a kolozsvári gazdasági egyesület választmányi és az E. G. E. tagja. A ref. egyház főpresbitere. Barátját Szász Ferencet, mert kisfia egy kis villanydrótot levágott, letartóztatják. Az ellenőrző főhadnagy, a barátja segítségére sietö Alberttől elfogad 5.000 lei kauciót, utána megveri, megkötözteti és letartóztatja. A börtönből csak ügyvéd közbenjárására szabadul ki, a hónapokkal később megtartott tárgyaláson 4.000 lei pénzbírságot fizetett. Az egész ügy lebonyolítása 26.000 leibe kerül. Erkölcsi, de különösen anyagi támogatásban részesíti az árvalányházat, az aggok házát és a ref. kollegium menzáját.

Albrecht Rezső. Csak néhány éve tünt fel az erdélyi politika színpadán, de már az első pillanatban elárulta hatalmas felkészültségét, nagy tudását és rátermettségét. Mint a „Hitel" című politikai szemle egyik szerkesztője és szellemi vezetője, nagy hatást gyakorolt az erdélyi ifjúságra és a román megszállás utolsó éveiben egyre inkább előtérbe került. Résztvett a Vásárhelyi Találkozó nevü politikai nagygyülésen s ott fontos szerepet játszott. Most aránylag fiatalon országgyülési képviselőnek hívták be s ez nem csak az ő, hanem a Hitel-csoport megbecsülését is jelenti.

Alenyuk József épitési vállalkozó, képesített kőműves és ácsmester Máramarossziget. A megszállók sejtik, de nem tudják bizonyítani részvételét a dr. Rozsy Béla által vezetett fegyveres szervezkedést célzó irredenta mozgalomban. Kitünő ismerője a határviszonyoknak és így többek között, Duma Ödön kertészt is sikerül megszöktetnie. Felelőtlen pletykálkodás folytán Duma szökése nyilvános szóbeszéd tárgya lesz, ennek következtében letartóztatják Alenyukot, Dumánét és mindazokat, akik Dumáék házát látogatják; így Székely Istvánt, Sarkady Pált és Takács Józsefet.

A katonai fogházból Dumáné egy alkalmas pillanatban megszökik. Még aznap este kínvallatásnak vetik alá a foglyokat, őt. Alenyukot dinamitos, kézigránátos összeesküvés beismerésére akarják rábírni. A foglyok egyike nem lehet tudni mi okból, talán a kínzások hatása alatt azt vallja, hogy a kézigránátokat és fegyvereket ő szállította a többi foglyoknak. Máramarosszigeten két és fél hétig naponta többször is kínvallatják, gusba kötve nyers, bükkfa dorongokkal és autó gumiból készült korbáccsal véresre verik. Nagybánya felé vezető útjukban teherautójuk, télvíz idején belefordul egy 40—50 cm mély vizzel telt árokba, csurom vizesen gyalog hajtják őket a legközelebbi csendőrőrsig. Innen újra teherautón Nagybányáig, vonaton Szatmárnémetire szállítják őket, ahol a katonai fogház fűtetlen ablaktalan cellájában várakoztatják. Kálváriás útjuk további során a bukaresti kémelhárító börtönének lakói. Hat héten át mindennap kínozzák, vallatják és szembesítik őket. Innen a kolozsvári kémelhárító börtönébe kerülnek. Kolozsváron, — Alenyuk kivételével, aki semmiféle robbanóanyagos merénylet tervet nem ismer be — módosítják kényszervallomásukat. A lehetetlen és ronda környezettől és az undorító táplálkozástól annyira leromlanak, hogy csak négykézláb tudnak sétára menni. Honvédségünk bevonulása előtti hajnalon Kolozsvárról átlopják őket Nagyszebenbe. Súlyos, egyenként körülbelül 20—25.000 lei, baksis ellenében Moldován hadbíró ügyvéd közbenjárására engedik őket szabadon a bécsi döntés megfelelő pontja alapján.

Alföldy Gusztáv Nagyvárad. 1919-ben Biharillyén gyakornok a Mávnál. A románok bevonulásakor mindenki elmenekült, csak ő maradt az állomáson. A románok elfogják és megbotozzák. 1923-ban Sarkadon és Aradon az állami mozdonygyárban rajzoló és segédművezető, de egy év mulva mint kisebbségit elbocsátják. Tagja és egyik megszervezője az erdélyi önvédelmi szervezetnek. Az előkészületeknek cselekvő részese, de annyira titokban dolgozott, hogy megbízóján kívül senki sem tudott róla.

Almay József tisztviselő Dés. Az önvédelmi szervezet tagja. 1939 X. hó 24-én letartóztatják és a kolozsvári katonai börtönbe szállítják. Középkorba való eszközök felhasználásával rettenetesen megkínozzák. 1939 december 21-én átadják a magyar hatóságoknak.

Anda Géza plebános Csíktusnád. Középiskolai tanulmányait Csíksomlyón, a hittudományiakat pedig Gyulafehérvárott végezte. 1905-ben pappá szentelik, Kézdiszentkereszten, Piskin, Tusnádon és Ditrón káplánkodik, Gyimeslakon és Tusnádon mint plebános működik. A világháború alatt, mint századoslelkész a piavei olasz fronton a 6. honvéd tábori kórháznál működik. 1919-ben Kézdivásárhelyen letartóztatják, és két hétig fogvatartják. 1923-ban Verebesen egy prédikációból kifolyólag újra letartóztatják és 24 órára étlen-szomjan lezárják. Állandó megfigyelés alatt van, fenyegetik, és ahol csak lehet kellemetlenkednek neki.

Dr. Andrássy Ernő orvos, Ermihályfalva. A világháborúban, mint orvos, kitüntetéssel szolgált. A Magyar Párt járási tagozatának elnöke, a Kaszinó alelnöke, a róm. kath. hitközség világi elnöke. — 1919-ben a Debrecenben megszervezett székely gárdának volt a tagja. Szervezkedésük kipattant, ezért menekülnie kellett. 1919 április 17-én Szatmáron az ellenforradalomban részt vett. A székely ezredek egy részével Ermihályfalvára jön. A román megszállás alatt állandó lelkes, hűséges szolgája a magyar ügynek. 1920-ban letartóztatják az irredentizmus vádjával. Szatmárnémetiben bebörtönzik és csak nehezen szabadul. Egyházi munkásságát a Pápa Őszentsége kitüntetéssel jutalmazta. A bécsi döntéskor megszervezi a nemzetőrséget és ennek élén biztosítja a rendfenntartást — honvédeink bevonulásáig.

Antal Dániel az erdélyi magyar Gazdasági egylet felügyelője, Dés. Az erdélyi magyar gazdasági egylet vándortanáraként felkeresi a magyar községeket; minden faluban eltölt egy-egy hetet; ez alatt az idő alatt elkészíti a meglátogatott község kataszterét. Esténkint a gazdakörben előadásokat tart. A határjárásokon a kisgazdák is elkísérik és ilyenkor a jövő évi gazdasági üzemtervet is megcsinálja. A gazdasági problémákon kívül a társadalompolitikai kérdéseket is tanulmányozza. A papok és tanítók számára Nagyenyeden rendezett gazdasági tanfolyam előadó tanára; otthonaikban felkeresi a tanfolyamon résztvetteket és velük együtt állapítja meg azt az utat, amelyen a községnek haladnia kell. A legnagyobb nehézségekkel kellett, hogy megküzdjön, mert a román csendőrség ezt az áldozatos és céltudatos munkát mindenhol, ahol csak módjában állott, akadályozta. A bécsi döntés után mint Szolnok-Doboka megye közellátási előadója gondoskodott a szükséges készletek tartalékolásáról. Jelenleg az erdélyi magyar gazdasági egylet Szolnok-Doboka és Beszterce-Naszód vármegyei körzetének vezetője.

Antoni István kőműves mester Kolozsvár. A román megszállás Kolozsvárott érte, ahol a postán mint díjnok volt alkalmazásban. Miután az esküt nem volt hajlandó letenni, önként megvált hivatalától és megtanulta édesapja szakmáját a kőművesmesterséget, amelyet ma is önállóan folytat. A Magyar Párt tagja, innen delegálták a „Munkakamara" tanácsába. Később a Magyar Népközösség munkájában is résztvesz. Az Iparosegyletnek 1928 óta tagja. Magyarsága miatt 1921-ben a román hatóságok többször kellemetlenkedtek, letartóztatták és súlyosan inzultálták.

Dr. Asztalos Sándor ügyvéd Kolozsvár. A nagyenyedi Bethlen collegiumban érettségizik, a jogi és államtudományi doktorátust a kolozsvári egyetemen szerzi meg. A Magyar Párt nagyenyedi tagozatának szervezője és elnöke, később a kolozsvári tagozat ügyésze. Az erdélyi magyar gazdasági egyesület ügyésze és jogtanácsosa. A Népközösség központi jogügyi előadója. 1937- és 1939-ben képviselő jelölt. A kisebbségi magyar életben nagy tevékenységet fejt ki, ezzel kihívja a megszálló hatóságok ellenszenvét, — akik minden módon igyekeznek meggátolni hivatása teljesítésében.

Á

Ács Tibor cinkografus Nagyvárad. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. Letartóztatják és a nagyváradi sigurancán 14 napig kínzásokkal vallatják, de minden eredmény nélkül. Innen a kolozsvári hadbíróság börtönébe kerül, ahol ott folytatják, ahol Nagyvá-

radon abbahagyták. Négy hónapi fogvatartás után ismét a nagyváradi fogházba kerül; a megtartott tárgyalás eredményeképen 5 hónapi börtönt kap. Büntetését leüli és azután naponta kétszer, jelentkeznie kell a rendőrségen. Felajánlják a Magyarországra való átkísérést, igenlő válaszára kinevetik. A hosszú meghurcolás után állását elveszti és anyagilag teljesen tönkremegy. A magyar ügynek minden vonatkozásban nagy szolgálatot tesz, egyike annak a három magyarnak, akik a rendőrség épületére elsőnek tűzték ki a magyar zászlót.

Árvay Árpád. Lázas és sokoldalú tevékenység jellemzi a biharmegyei magyarság e fiatal vezérének politikai működését. Ujságíróként kezdte pályafutását „Evoé Bukarest, minden gyönyörök gyehennája" cím alatt cikket írt az egyik váradi lapba, mire a román tisztek kardélre akarták hányni s csak nagy nehezen mentette meg az életét. Amikor lapját betiltották, a Magyar Párt szolgálatába lépett, főtitkári minőségében fáradhatatlanul rótta a kis magyar falvakat s szállt szembe az önkénnyel. Számtalan ízben ítélték el, többször ült börtönben s a felszabadítás feszült napjainak izgalmában ő szervezte meg Nagyváradon a magyar polgárőrséget, mely példásan látta el feladatát. Most országgyülési képviselő.

B

Babics László rk. hittanár Nagyvárad. 1939 október 25-én Zilahon társaival együtt letartóztatják, mint az erdélyi önvédelmi szervezet aktív tagját. Kolozsvárra viszik a hadbíróság börtönébe. Borzalmas vallatási módszerek alkalmazásával faggatják, eredménytelenül. 1939 XII. 21-ig fogva tartják majd társaival együtt — állampolgárságától megfosztva — áttették a trianoni határon. Budapesten mint fővárosi hitoktató működik. A felszabadulás után kinevezik a nagyváradi Szent László gimnáziumba hittan tanárnak.

Bagossy Lajos kertész Zilah. Iskolai tanulmányainak befejezése után a kertészeti pályára lép. A nagybányai kertészettől magyarsága miatt elbocsátják. A Magyar Párt tagja Nagybányán, később az erdélyi önvédelmi szervezet munkájában vesz részt. Bajtársai önfeláldozásának és titoktartásának köszönheti, hogy az ügyből kifolyólag nem volt nagyobb kellemetlensége. A kötelességét katonás pontossággal teljesítette.

Bagossy Sándor Nagyszalonta. A világháborút mint szakaszvezető végig küzdötte. Megszerzi a kisezüst és bronz vitézségi érmeket, valamint a Károly csapatkeresztet. 1936 óta a magyar párt elnöke. 1933-ban hadbíróság elé állították, mert mint képviselő jelölt román ellenes beszédet tartott, a tárgyalás felmentéssel végződött. Minden magyar ügyért bátran kiállt, ezért aztán a megszálló hatóságok figyelmükkel tüntették ki, azaz állandóan zaklatták a gyakori házkutatásokkal.

özv. Bajás Antalné, sz. Szathmáry Hedvig ny. posta és távirda ellenőr, Beszterce. Kolozsvárott tanítónői oklevelet szerzett. 1900-ban a postán alkalmazzák. 1918-ban az imperium változáskor postatisztviselőnő Besztercén, de miután nem tette le az esküt, állásából elbocsátották. Tíz év mulva hivatalába visszahelyezik, de nem régi ellenőri állásába, hanem mint kezelő tisztviselőnőt. 1930. véglegesen nyugdíjazzák és ettől kezdve állandóan üldözték. Kétszer letartóztatták, csendőrfedezettel Kolozsvárra vitték és a hadbíróság elé állították. Letartóztatása alatt a legdurvább módon bántak vele, lökdösték és szidalmazták és mégegyszeri elővezetés esetén — agyonlövéssel fenyegették. Okmányokkal igazolható, hogy „Románia" területéről háromszor is kiutasították. Kilenc évi állástalansága idején, hogy családját elláthassa, kénytelen volt ősrégi családi ereklyéit potom áron elvesztegetni.

Ifj. Baka János plébános, Mezőtelegd. Irredentizmussal és magyarosítással vádolva, négyszer hadbíróság elé került. Édesapjától kapott nemzeti színü kokárdáért meghurcolták. A bécsi döntés után táviratot írt öccsének, hogy jöjjön hozzá azonnal Brassóba. A távirat megírása közben meglepték lakásán a román csendőrök. Ujra meghurcolják. A megszállás utolsó napján üldözői elől a templomtoronyban talál menedéket.

Bakó János posta altiszt Nagyvárad. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek, letartóztatására nem került sor, mert bajtársai a vallatások során egy szóval sem vallottak ellene. A magyarság kulturális megmozdulásaiban is tevékenyen résztvett.

Bakody Antal rendházfőnök, Nagykároly. 1918-ban a Károlyi forradalom kitörésekor Temesváron tanár. 1919 III. 15-én a nemzeti ünnepély után egy szerb katona megtámadja. Támadóját sikerül ártalmatlanná tenni. A szerb megszállás után résztvesz abban a bizottságban, amely a bevonuló románokat fogadta. A bizottság nevében Dr. Márton ügyvéd néhány mondatban kifejtette a magyarság kívánságait, amelyre válaszolva a román ezredes kijelentette, hogy a magyarság helyzete sokkal jobb lesz mint amilyen a románság helyzete volt a kisebbségi sorsban. Nehány nap mulva Dr. Mártont és a bizottság több tagját letartóztatták. Mint ujságíró résztvesz a híres temesvári levente pör tárgyalásán, ahol az egyik diák édesapjának önfeláldozása mentette meg a diákságot a súlyos vád következményeitől. 1924-ben Nagykárolyba helyezik. A sziguranca emberei a legaljasabb denunciánsok igénybevételétől sem rettennek vissza, csakhogy tőrbe csalják. A helybeli legényegylet élén vezetője az ifjúság hazafias nevelésének. Később a kolozsvári gimnázium tanára lesz, de működése elé a legraffináltabb eszközökkel gördít akadályokat a román tanügyi hatóság. Tanári oklevelét nem fogadják el és kötelezik, hogy újra tegye le a tanári vizsgát a „cluji" egyetemen. De ez sem volt elég, újabb vizsgákra kényszerítik és sok torturán megy keresztül, amíg nyugton hagyják. 1933-ban igazgatónak nevezik ki az „irredenta piaristát." Ebben a tisztségében éri minden igaz magyar vágya: a felszabadulás.

Dr. Balázs Endre ügyvéd, Kolozsvár. Az 1918 évi összeomláskor a Gruppenkommando Siebenbürgen hadbiztossága mint összekötő tisztet a kolozsvári honvéd állomásparancsnoksághoz küldte ki a leszerelő front felszereléseinek és anyagkészletének megmentése érdekében. A forradalom kitörése után a Nemzeti Tanács Erdélyi Bizottságának, majd a keletmagyarországi főkormány-

biztosságnak rendeletére mint a kiküldött vegyes bizottságok magyar katona tagja részt vett a forradalmi zendülések kivizsgálásában és a forrongásban levő vidékek lakosságának megnyugtatását célzó munkában. Ilyen minőségben tagja volt a Kolozsvári Economulnál, Szamosfalván, Alsójárán, Magyarláposon és Jósikafalván történt súlyos vérengzések kivizsgálására kiküldött bizottságoknak. A Jósikafalván történt súlyos zavargások és vérengzések ügyében adott nyilatkozatai miatt ismételten támadásoknak volt kitéve, így a Dr. Gociman Aurél által szerkesztett „Az 1918-iki jósikafalvai vérengzés" című antirevizionista brosusában oldalakon keresztül élesen támadja oly beállítással, hogy a magyar álláspont megvédése érdekében a tényeket elferdítette. A Porunca Vremii és a többi tulzó sovinista román lapban még 1937-ben is időnként visszatérő éles támadások jelentek meg ellene a forradalmi időkben mint magyar kiküldött végzett tevékenysége miatt. Mint ügyvéd többi kartársaival együtt megtagadta az eskü letételét és ezért ügyvédi gyakorlatot hosszú időn át nem folytathatott. A kolozsvári román ügyvédi kamarának 6 éven át kisebbségi választmányi tagja volt. 1919 szeptember havában a Dr. Boeriu kormánybiztos által életbe léptetett drasztikus lakáskiürítési akció elleni küldöttség tagjaként Dr. Vékás Lajossal együtt a román kormányzótanács vezetőjénél próbálta a kilakoltatottak sorsát enyhíteni.

Balázs Ferenc kereskedő Csíkszereda. Résztvett a világháborúban, majd orosz fogságba jutott, mint tartalékos főhadnagy szerelt le. Tulajdonosa az első osztályú ezüst vitézségi és a sebesülési éremnek valamint a Károly csapat keresztnek. 1919-ben a román megszálló csapatok Kecskeméten találják, ahol katonai szolgálatot teljesít. Innen elhurcolják Kolozsvárra és Brassóba, ahol 1920-ig fogva tartják. Hazatérve Barótra hosszú időre internálják. Mint tanító kezdte pályáját Baróton, ahol 13 évig az elemi iskolában működött. Állását a román nyelv nem tudása miatt minden nyugdíj nélkül el kellett hagynia. 1936-ban Csíkszeredán divatáru üzletet nyitott, de magyarsága miatt a románok állandóan üldözték és óriási adókkal tönkre akarták tenni. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tagja.

Balló Imre községi főjegyző Csíkszentsimon. Középiskolai tanulmányait Székelyudvarhelyen végezte. Közigazgatási pályára lép és Lugoson jegyzői oklevelet szerez. Főjegyző Csíkszentimrében, később Csíktaplócán. Elbocsátják állásából, mert a felekezeti iskolát nem adta át az államnak. Két évi állástalanság után Gyergyóújfalun majd később Csíkszentsimonban segédjegyző. A bécsi döntés után elbujdosik, mert az idegen megszállók katonasággal keresték. A felszabadító csapatok állásába visszahelyezik. A megszállás alatt osztozik a kisebbségi tisztviselők sorsában. Minden téren elnyomják, nemcsak, hogy nem részesül előléptetésben, de hatásköri megszorításokkal alacsonyabb fokú állásokba visszaszorítják. Gyergyóújfalun feljelentik, mert a felesége felekezeti iskolánál tanít; de a törvényszék, bizonyítékok hiányában, felmenti.

Balog Béla társasgépkocsitulajdonos Kolozsvár. Iskolai tanulmányait Kolozsvárott végezte és utána az autóvezetést tanulta. Kilenc évig soffőr volt, majd önállósította magát és társasgépkocsi tulajdonos lett. A Rapid, autobusztársaság tagja. Magyarsága miatt az idegen rendőrök kegyetlenül megverik és öt heti vizsgálati fogság után, öt napi elzárásra ítélik.

Dr. Balogh Arthur egyetemi tanár Kolozsvár. A kisebbség helyzetének jogi vonatkozásait tanulmányozta Erdélyben. Elrettentő sok adat állott rendelkezésére.. Nemzeközi fórumokon képviselte a veszélyben levő magyar ügyet. Tudós munkálkodását még az ellenfél is kénytelen volt megbecsülni, ami az erkölcsi győzelem záloga. A román szenátus tagja volt és a közigazgatási jog kérdéseiben elismert szaktekintélyre tett szert felszólalásaival.

Balogh Katinka a Kézdivásárhelyen lévő háromszékmegyei Erzsébet árvaleány-nevelő intézet igazgatónője, a helybeli Jótékony Nőegylet választmányi tagja, az Oltáregylet és Korházegylet rendes tagja az Erdélyi Gazd. Egylet háziiparának választmányi tagja. Édesapját Dr. Balogh Vendel ügyvédet a román betörés alkalmával 1916-ban tuszként el hurcolták. A Jassy melletti fogolytáborban 1917-ben meghalt. — A magyarság jövőjében való hite a szenvedés éveiben sem hagyta el soha. A 22 éves rabság ideje alatt végig ő volt az Erzsébet árvaháznak előbb helyettes, 1921 óta pedig rendes megválasztott igazgatónője, aki minden idejét az intézet vezetésének szentelte. A világháború után óriási nehézségek árán rendbeszedte és még szebbé tette az 1916—17-ben teljesen kifosztott és összetört (ma már 68 éves) intézetet. A székely árvák létszámát a háború utáni 25-ről 60-ra emelte az intézet elnöknőjének Zabolai Gróf Mikes Arminné sz. Bethlen Klementin grófnőnek, a vidék magyar nagyasszonyának, segítségével, kinek a 22 év alatt mindenben hűséges és segítő munkatársa, eszméinek megvalósítója volt.

Balogh Károly vendéglős Kolozsvár. 1919 tavaszán a megszállók letartóztatták, Marosvásárhelyre hurcolták és ott fogva tartották. 1940-ben nem újították meg iparengedélyét, mert nem tette le a hivatali esküt. Házát, hogy kényelmesen rabolhassanak, körülvették szuronyos katonasággal, üzleti berendezését az utolsó szögig elhurcolták és így hivatalos segédlettel teljesen tönkretették.

Balogh Sándor asztalosmester, Zilah. A világháborúban az 51-es közös ezred tizedeseként harcol. Résztvesz a Zilah városát megszálló román katonaság ellen vívott harcokban. Elrejtett karabélyait szétosztja bajtársai között, harcképtelenné tesz négy román katonát, ezekből kettő meghal. Harminc románt foglyul ejt, ezeket lefegyverezve átadja a katonai parancsnokságnak. Csatlakoznak a Mariska és a Zilahon később hősi halált halt Balogh hadnagyok vezetése alatt álló székely különítményhez. A németi dombtetőn a románok kettőszáz embert bekerítenek; futárként Krasznára megy és hoz egy zászlóalj segítséget. A segítségül hozott katonaságnak sikerült a 200 embert szorongatott helyzetéből kimentenie. Kilenc havi távollét után csak illegális módon tud hazakerülni. Tagja az önvédelmi szervezetnek.

Balogh Vendel kereskedő Kézdivásárhely. Iskolai tanulmányait Marosvásárhelyen végezte,

majd Kolozsvárott a fémiparis-kolában megtanulta az elektro szakmát. A román hadkötelezettség elől az anyaországba szökött, ahonnan egy év mulva ismét visszatért szülővárosába. Tizennyolc hónapig a mozgósított román hadseregben szolgált, minek következtében teljesen tönkrement. A bécsi döntés után a város ifjúsága kitűzte a nemzeti kokárdát, kidöntötte a román országzászlót, összeszedte és elégette a román lobogókat. Éjnek idején halálos fenyegetések közepette, 11 társával együtt kivitték a városszélre és csak rokonaik jótállása után, ítélték őket internálásra. Édesapját Dr. Balogh Vendelt az erdélyi betörés alkalmával az oláhok több mint száz polgártársával együtt túszképen a Regátba vitték. Édesatyja hosszú szenvedés és éhezés következtében éhségtífuszban meghalt. Tíz árva maradt utána.

Bara J. Bálint gazdálkodó, Szilágyzovány. A Magyar Párt helyi tagozatának alelnöke. Három évig községi bíró. 1919-ben a románok megverték, ezt követőleg még egyszer súlyosan bántalmazzák és 48 botütést szenvedett el. Megalázásának oka: magyar volt.

Barabás György cipészmester Marosvásárhely. A román imperium alatt a Magyar Párt elnöki tanácsának tagja és a magyar iparos egyesület delegált tanácsosa a Munkakamarában: a cipész munkadók egyesületének elnöke. Szókimondó magyarsága miatt „a román nemzeti önérzet megsértése" címén, három hónapi és egy napi fogház-, valamint 1.000 lei pénzbüntetésre ítélik. Fogsága idején öt ízben véresre verik. Károly román király visszatérésének tíz éves évfordulóján, harminchárom napos fogság után — amnesztiát kap. Kiszabadulása után még sok megpróbáltatáson ment keresztül.

Özv. Barabás Györgyné gazdálkodó Papolc. A megszálló hatóságok férje ellen — aki később meghalt — hamis vádat kovácsoltak és tíz napra börtönbe vetették. Az özvegy kis gazdaságában ellátja a munkát, de az idegenek gazdasági eszközeinek gyakori elhurcolásával zavarják működésében. Tagja a ref. nőegyletnek.

Barabás Lajos főjegyző Kovászna. Közigazgatási tanfolyamot végzett, utána az egyetemre iratkozott be. 1915-től 1917-ig mint főhadnagy — a fronton harcolt. 1918-tól 1924-g Nagyborosnyón vezető jegyző, a nyelvvizsgán elbuktatják, fegyelmit indítanak ellene és állásából rögtöni hatállyal elbocsátják. Az elbocsátás tulajdonképeni oka a főszolgabíró afölötti haragja volt, hogy a ref. templomnak gyüjtés útján harangokat szerzett és azokat dalos verseny keretében fel is avatják. Küzdelmes életet élt évekig, próbálkozott gazdálkodással, vaskereskedéssel. Kistisztviselő malomban, fürésztelepen és gazdaságban, ezen kívül minden alacsonyabb rendü állást is elvállalt, így moziban jegyszedő is volt, — csakhogy 7 gyermekét, családját el tudja tartani. 1940 elején egy titkos szervezet tagjaként dolgozik. Mikor a magyar csapatok bevonultak, a katonai parancnokság őt bízta meg a kovásznai főjegyzői tisztséggel, amelyet azóta is visel.

Barabás Lajos vendéglős Marosvásárhely. 1919-ben önként ment az olasz frontra; az összeomlás után, az idegenek beszivárgásáig, a magyar nemzetőrség tagja. A rendőrségen minden nap jelentkeznie kellett és este hat óra után nem volt szabad mutatkoznia az utcán. Egy kijelentése miatt 7 rendőr a parancsnokságra vitte, ahol addig verték, míg a földre nem esett, ahol az őrmester még gyomron is rúgta és gúnyos megjegyzéseket tett. Később is sokszor véresre verték: hol a detektív, hol az őrmester. Nagyon nehezen, de mégis kiszabadult. Igaz, hogy az üldözésnek azért sohasem szakadt vége. A Magyar Párt tagja és minden magyar megmozdulás erkölcsi és anyagi támogatója.

Barabás Márton rk. plébános Csíkcsatószeg. Középiskolai tanulmányait Székelyudvarhelyen, a theológiát pedig Gyulafehérvárott fejezi be. Gyergyóremetén és Csíkszeredán káplánkodik, Csíkszentkirályon, Torjan és Csatószegen pedig mint plebános tevékenykedik. 1940-ben hadbíróság elé állítják, mert vonakodik a tarjai katholikus kultúrházat ovoda céljára átadni. 10.000 lei pénzbüntetésre vagy 200 napi börtönre ítélték. Magyarságáért állandóan üldözték és napirenden voltak a kellemetlenségek a csendőrség részéről. A Magyar Párt tagja, minden magyar hazafias és kulturális megmozdulásban tevékenyen részt vesz.

Nemes Barak István mészáros és hentes, Zilah. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. Bajtársai minden kínzás ellenére sem árulták el a kívánt névsort, így elkerülte a lotartóztatást és az azzal járó barbár bánásmódot. A Magyar Párt tagja, aki áldozatkészen vállalta a munka reá eső részét.

Barát Sándor községi bíró Szalárd. A világháborúban őrmester, magatartásáért többször kitüntették. Tizennégy év óta választott bírája községének, tisztségében a magyarok védője és segítője. Több ízben házkutatást tartanak nála és állandó megfigyelés alatt áll. A magyar zászlót huszonkét évig rejtegette.

Bardócz Márton kereskedő Csíkszentsimon. Tanulmányainak befejezése után a kereskedői pályára lépett, megtanulja a vegyeskereskedő szakmát Karcfalván, Kézdivásárhelyen, Kovásznán és Budapesten. 1910-ben önállósítja magát Csíkszentsimonban. Az idegenek bevonulásakor az egyik katonát, durván inzultált felesége védelmében, lefegyverzi és az üzletből kidobja. Ferdinánd király halálakor Pál Gáborral együtt internálják. A bécsi döntés előtt, mert a román állomásfőnök előtt az állapotok tarthatatlanságát vázolta, letartóztatják. Üzletében nemzeti színü zászlót találnak, ezért megbüntetik 5.000 leire. A bécsi döntés után a kitüzött zászló védelmében a kivonuló román csapatok hátvédje rálő. Adója minden évben emelkedik, fellebbezésére orvoslásért Budapestre küldik. El is jött, de nem úgy, ahogy azt a bitorlók elképzelték. Kellemetlenkedések, gáncsoskodások és súlyos pénzbüntetések napirenden voltak. Minden eszközt igénybevettek azért, hogy tönkretehessék. A Magyar Párt tagja megalapításától kezdve, annak megszervezésében tevékenyen résztvesz, munkásságával nagy szolgálatot tesz a magyar ügynek. A huszonnégyes honvédek őrmestereként résztvesz a világháborúban, az orosz fronton kétszer is megsebesül. Megszerzi a sebesülési érmet és a Károly csapatkeresztet.

Bazili Mihály főmérnök, Nagyvárad. Nem hivatásos politikus,

de legendás alakja az áldozatkész, segíteni tudó magyarnak. A villamosművek igazgatói állásában nélkülözhetetlenné tette magát. Nem volt olyan emberük a románoknak, akit helyére ültettek volna. Ezt az előnyös helyzetet arra használta fel, hogy megakadályozta a románokat abban, hogy kihajigálják a magyarokat az elektromos művektől. Fenyegetése mindig hatott: Nekem jó szakemberekre van szükségem. Különben levegőbe röpül a város, ha egy csavar is meglazul. Állását ajánlotta fel legkisebb emberéért is. Végül a román katonai parancsnok távolította el, magyar munkásaival együtt. Most privát üzemében csoportosította őket és pert indított a román városvezetőség ellen, amit meg is nyert, de kártérítést nem kapott... Romániában történt..

Barra László pénzügyigazgatósági tisztviselő Beszterce. Középiskolai tanulmányait Besztercén fejezi be. 1924-ben székelyudvarhelyi pénzügyigazgatóságon mint gyakornok kezdte pályáját. 1930-ban ugyanebben a minőségben Besztercére helyezték át. 1919-ben április 2-án a székely felkelésben való részvételért elfogják és 131 botütésre ítélik. Később Déván hat hónapra bebörtönzik. A botozás alkalmával szerzett sebeket gyógyítás nélkül hagyták, hiába jelentkezett orvosi kezelésre. Hat hónapi fogság után 20.000 korona lefizetése ellenében szabadon bocsátották. Utána minden másodikharmadik hónapban jelentkeznie kellett a kolozsvári hadbíróságon. 1926-ban az Avarescu kormány kinevezése alkalmával kitűzte a magyar zászlót, amiért ismét beidézték a rendőrségre. Besztercén állandó politikai nyilvántartottként kezelték.

Bartha Béla ref. lévitalelkész Szováta. Nagyenyeden megszerzi a tanítói oklevelet, a lévitalelkészi képesítést pedig 1924-ben a kolozsvári ref. theologián. A vezetése alatt álló „Szovátai ref. dalkör" a csendőrőrmester meghívja az általa rendezett ünnepélyre, hogy elénekeltesse velük a román himnuszt. Másnap valószínűleg hálából feljelenti a dalárda 45 tagját, akiket a bíróság el is ítélt fejenként 2.000 lei pénbüntetésre vagy 40 napi elzárásra. A törvényszék megsemmisíti az ítéletet és a jelvényeket is visszaadja. Az őrmester a jól bevált módszerekkel villát szerez magának. Az egyik román iskolaigazgató feljelenti államellenes izgatás miatt; a tanfelügyelő a vádat kiszállásakor nem látta beigazoltnak. A feljelentés tulajdonképeni oka az volt, hogy nem engedte a székely gyerekek román iskolába való beiratását. Feljelentették tiltott adománygyűjtés miatt is, — templomra gyűjtöttek — a bíróság felmenti, a gyűjtőívet visszakapja, de a pénzt a csendőrség megtartja. A dalárda daloskönyvét elkobozzák, őt és Borbély Gyulát mint a Magyar Párt választási bizalmi emberét meg akarják akadályozni a szavazásban.

Bartha Ignác dr. országgyülési képviselő, ügyvéd, Kolozsvárt él. Fiatalságának egy részét a román Ókirályságban töltötte, kitünően beszél románul s nyelvtudását a kisebbségi harcban és a bukaresti parlamentben kitünően hasznosította. A Magyar Népközösség idejében képviselő és szinte emberfeletti küzdelmet folytat a nyelvvizsgák során elbocsájtott vasutasok és minden nyugdíjból kisemmizett volt osztrák-magyar rokkant tisztek és hadiözvegyek ügyének szolgálatában. Kedvező megoldáshoz segíti a régi magyar postatakarékpénztár betéteseinek ügyét és szinte szakadatlan közbenjárásokkal szolgálja az erdélyi magyarság sérelmeinek orvoslását.

Bartha József mészárosmester Nagyborosnyó. A világháború alatt a 24. gyalogezred szakaszvezetője, megszerzi a kisezüst vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. A román uralom alatt a Magyar Párt tagja, és maksai elnöke, községi tanácsos és r. kath. egyházgondnok. Magyar érzelmei miatt állandóan üldözték. A román pópa kémkedés miatt feljelentette a csendőrségen. A csendőrök szuronyt szegeztek mellének és úgy vallatták, természetesen minden eredmény nélkül. A választások alatt a párt bizalmi embere, a csendőrök, hogy a magyarok által a leadott szavazó cédulákat megsemmisíthessék, ki akarják küldeni a teremből. Tevékenysége annyira szemet szúr a megszálló hatóságoknak, hogy minden módon kellemetlenkednek neki: bírságolják, házkutatást tartanak nála, sőt még lovát és szekerét is elviszik. Egy választáskor magyar lobogó alatt vonultak fel a székelyek; a csendőrök a zászlót elkobozták és sok embert letartóztattak. Közbenjárására a zászlókat visszaadják és az embereket elengedik.

Bartha Zoltán postamester Magyarbükkös. Harcol az orosz, olasz és albán fronton. Megszerzi a Vaskereszt és a Károly csapat keresztet, mint őrmester szerel le. Itthon rögtön megszervezi a nemzetőrséget. Sikerül is neki a rendet négy községben fenntartani és a garázdálkodó románokat megfékezni. Lándoron a felizgatott románok Szász József birtokos pincéjét feltörték, leitták magukat és elhatározták, hogy a helybeli magyarokat kiírtják. Tervükről idejekorán hírt kapott és sikerült neki a tervezett gazságot megakadályozni. Később a közben hazajött testvéröccse Bartha Ödön főhadnagy átveszi tőle a parancsnokságot és újra sikerül nekik a lándori magyarokat megmenteniök. A román csapatok bevonulása után a bükkösdi postát vezeti; fivére pedig intéző lesz. Egy vadászatról haza jövet a csendőrség által felizgatott románok megtámadják őket, fivérét Ödönt hátulról kapával agyonütik, őt testvérgyilkossággal vádolva letartóztatják, és félig agyonverik. Gyulafehérvárra viszik, ahol szabadon bocsátják, de állásától megfosztják. Húsz évig nem sikerült végleges elhelyezkedést találnia, csak a honvédek bevonulása után foglalhatta el helyét a postán.

Baumgartner István gazdálkodó Kaplony. A világháborúban őrmester és bátor magatartásáért a nagyezüst vitézségi éremmel tüntették ki. 1924 óta a Magyar Párt helyi tagozatának elnöke. A magyar szövetkezet igazgatója. Az önvédelmi szervezet és a VIII. hadtest nyíregyházi csoportiának tagja. A román hatóságok felfedték tevékenységét, emiatt kénytelen volt átszökni az anyaországba. Távolléte alatt családját állandó házkutatásokkal tartották rettegésben az őt kereső oláh rendőrkopók.

Bay László malomtulajdonos és téglagyáros Szatmárnémeti. 1916-ban önként jelentkezik harctéri szolgálatra; francia hadifogságba jut; mint zászlós a nemzeti hadseregben különleges szolgálatot teljesít. Többször megsebesül és megszerzi a Károly csapatkeresztet. Kémgyanusként kilenc napra

bebörtönözték, de bizonyítékok hiányában szabadlábra helyezték. Besorozták a román hadseregbe, de megszökik és belép a Nemzeti hadseregbe. Úgy a Magyar Pártnak, mint minden más magyar megmozdulásnak lelkes katonája.

Iadányi dr. Bay Miklós ügyvéd, Szatmárnémeti. A háború végén került korosztályára sor s így a tiszti vizsgát végezhette már csak el a 11. h. gy. e. kötelékében. A Magyar Párt elnöki tanács tagja, az Sz. S. E. tagja. Nem büntető jogász, magánjogi ügyei vannak. Aranyosmeggyesen lakik egy Amerikából hazatért magyar bányász, aki 1903-ban vándorolt oda ki. 19 év alatt 22.000 dollárt keresett. Ezen a keresetén 500 hold földet vett, amelyet gyermekei között fel akart osztani. Az oláhok lefizettettek vele 168.000 lei illetéket, át is iratták nevére a birtokot, majd rövid 4 hónap multán elvették tőle. Román ügyvédek ajánlkoztak, hogy visszaszerzik. Ezen a címen elrabolták a még meglévő pénzét. 3 gyermeke emiatt nem tért vissza. A meggyötört ember a hatóságok igazságtalansága miatt, megőrült és ½ év után meghalt. Bay dr. állandó megfigyelés alatt állott, mert résztvett indirekt úton az önvédelmi szervezetben. 1940. aug. 25-én megjelent nála a siguranca s fegyvert, zászlót és magyar ruhát kerestek nála. Negatívan végződött a házkutatás, mire elvonultak. Állandóan kellemetlenkedtek s a nagy letartóztatásokkor 2 hétre menekülni volt kénytelen a szent ügy érdekében, készen arra is, hogy átlépje a trianoni határt. A magyar társadalom illusztris, kiváló tagja, aki bőven kivette részét a magyar munkából. Az Iparos Otthon ügyében 2 ügyvédtársa társaságában szintén ő járt el a román hatóságoknál. Fegyelmezett, öntudatos magyar volt, akinek volt erkölcsi ereje és bátorsága ahoz, hogy bajbajutott, jogsegélyre szorult fajtestvéreit azzal ellássa. Sok nincstelen magyar hálás neki.

Bágyi Dáné Károly E. M. G. E. fogalmazó, tart. hadnagy Zilah. Iskoláit Székelyudvarhelyen végezte és utána Székelykeresztúron gazdálkodik. 1919-ben kémkedéssel gyanusítva letartóztatják és kilenc hónapig fogvatartják. 1928-ban ismét elfogják és három hónapra bezárják a kolozsvári hadbíróság börtönébe. 1922—1930-ig Alsóbajomban mint gazdasági intéző nyer elhelyezkedést, de itt is állandó megfigyelés alatt tartják és több ízben tartanak lakásán házkutatást. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek. A szervezet tagjainak nagy részét már összefogdosták és körülötte is szorult a háló, kénytelen menekülni. 1940 januárban átszökik a magyar határon, később visszatér Erdélybe, ahol egészen a honvédség bevonulásáig bujkál. 1940-ben kinevezik jelenlegi állásába.

Bálint József országgyülési képviselő, Kolozsvár. Római katolikus pap, Kolozsvárt él, az Erdélyi Katolikus Népszövetség igazgatója. Fiatal férfi, aki évek óta lankadatlan erővel küzd az erdélyi magyar katolikus nevelésért. Mikor Józseffalva bukovinai magyar katolikus falu leégett, Bálint József az elsők közt siet a fedél nélkül maradt bukovinai székely hajléktalanok segítségére. Társadalmi mozgalmat szervez, megmozgátja a katolikus közvéleményt és nem kis mértékben neki is köszönhető, hogy a bukovinai Józseffalva az erdélyi magyarság adományaiból újra felépült.

Bálint Vince bankigazgató Kézdivásárhely. Középiskolai tanulmányait Marosvásárhelyen fejezte be. A háború után a bankszakmában helyezkedett el. Pályafutását mint gyakornok Csíkszeredán kezdte el. Innen a Kisegítő Takarék Pénztár kovásznai fiókjához kerül vezetőnek. Később aligazgató a központban majd 1931-ben vállalja az egész intézet vezetését. A világháborút vitézül végig küzdötte és a Signum Laudis, két ezüst, a Károly csapat és a bajor kereszt kitüntetésekkel tért haza. Több ízben házkutatást tartottak nála fegyverkeresés címen. El is kobozták a tiszti felszerelését a román katonai parancsnokság engedélye ellenére. Része volt a székely őrség titkos megszervezésében, ennek létezését csak a bécsi döntés után hozták nyilvánosságra. Megfelelő helyen bizalmas természetü szolgálatot is teljesít. A román országzászló elégetése alkalmával buzdító beszédet intézett a tömeghez. A magyar cégtáblát a román uralom alatt sem változtatta meg.

Bánfalvi Sándor Nagysomkút. Gróf Teleky József nagybirtokos vagyonkezelője és gróf Teleki Pál miniszterelnök agrár ügyeinek intézője. A megszállás első napjaiban szuronyos csendőrök Nagybányára viszik és ott két hétig vallatják. Nagybányáról Désre kísérik, ahol Pop főhadnagy, aki egy srapnel repesszel úgy szájon ütötte, hogy a vér rögtön elönti, ezzel a felkiáltással fogadja: „Te Teleki Pál embere vagy! Aki ellenünk azt a hamis térképet adta ki? Utána külön terembe viszik, gúzsba kötik, 18-at ütnek a talpára és hat ütést mérnek a tenyerébe. A kémelhárítóból a dési csendőrségre kerül, ahol sok ismerőssel, különösen kisebbségi magyarokkal találkozik. Dr. Nyilvan Aurél újra közbelép érdekében és levelet ír az akkori prefektusnak Dr. Mihali Tivadarnak, amelyben az esetleg kirovandó büntetés kitöltését is vállalja. A kolozsvári hadbíróság a sok közbenjárás következtében szabadlábra helyezi.

Bánffy Dániel báró földmüvelésügyi miniszter. Nagyenyeden született, 1893-ban. Gazdasági főiskolai tanulmányokat végez Kolozsvárt, azután bevonul a háborúba és 1916-ban súlyosan megsebesül. A román uralom alatt erdélyi birtokán gazdálkodik és különösen az erdélyi magyarság gazdasági harcában vállal és visz kiemelkedő szerepet. Kitünő gazdasági szakférfiú, különösen az erdőgazdálkodás és fakereskedelem munkáját ismeri. Történelmi szerepet vitt erdélyi család tagja, akinek közéleti munkáját a nemes egyszerüség, lelkes ügyszeretet és fajtájához ragaszkodó kemény, dacos hüség jellemzi.

Bánffy Miklós gróf. Történelmi erdélyi család tagja, ősei közt világotjárt erdélyi főurak, gubernátorok, költők, müvészek, tudósok szerepeltek. Bethlen György gróf mellett az erdélyi magyarság vezéralakja. Bár politikai eszközeiben más habitust vitt, mint Bethlen, munkája mégis felbecsülhetetlen értékü és kivívta az egész erdélyi magyarság hálás elismerését. Már a világháború alatt résztvesz a közéletben. Mint kolozsmegyei birtokos, főispán, a kincses város politikájában harcos szerepet visz. Később a müvészetek felé sodorják hajlamai, mert Bánff Miklós nemcsak biztos érzékü politikus, hanem elmélyült iró, rajzolómüvész és tudós is. 1921—22-ben, az összeomlott Magyarország legdrá-

maibb éveiben magyar külügyminiszter. 1926-ban visszatért Erdélybe és hosszú ideig teljesen visszavonultan élt. Politikával nem foglalkozott, csak irodalmi és irodalompolitikai működésnek élt. Csatlakozott az Erdélyi Helikonhoz, résztvett annak megszervezésében, és az erdélyi írók vezető és művészi folyóiratának, az Erdélyi Helikonnak Kisbán Miklós néven főszerkesztője lesz. Később egyre nagyobb lendülettel kapcsolódott be az erdélyi magyar művelődési mozgalmakba és különösen az erdélyi irodalom és kolozsvári színház lelkes felkarolásával vívta ki az erdélyi magyarság szerető megbecsülését. Közben szorgalmasan dolgozik tovább, mint regényíró és színpadi szerző, első művei után (Naplegenda, színmű, Haldokló oroszlán, elbeszélések, Az erősebb színmű, Maskara, színmű) megírja élete főművét, az erdélyi főúri osztály több kötetre terjedő regényes rajzát. (Megszámláltattál", „És hijjával találtattál"). Az érdekeltségébe tartozó kolozsvári „Ellenzék" című lapban, ha nem is saját nevével, a magyar műveltség elsőbbségét hirdeti és felkarol minden olyan mozgalmat, amely a magyar művelődés terjesztéséért küzd. A politikai életbe csak akkor kapcsolódott be újra, mikor az erdélyi magyarság politikai magatartása válságos választót tért. Az időközben számüzött II. Károly román király ugyanis bevezette a királyi egyeduralmat, feloszlatta a pártokat (így a Magyar Pártot is), bevezette az egypárt rendszert és felajánlotta, hogy a román állampárt kereteiben magyar kisebbségi alosztály létesülhet. Ugyanakkor a magyarság jogot kap Magyar Népközösség néven egy társadalmi és művelődési szervezet kiépítésére. Bethlen György e királyi diktatúra bevezetése után teljesen visszavonult és a Magyar Párt feloszlatott szervezetei is passzív rezisztenciába mentek át. Bánffy Miklós ijesztő választót elé került és végül vállalta a hálátlan szerepet: elfogadta a román kormány által életrehívott Magyar Népközösség elnöki kinevezését csak azért, nehogy a magyarságra ránehezedő elnyomás még súlyosabb legyen. Bánffy résztvett az állampárt munkájában, de csak azért, hogy ott harcosan küzdjön a magyarság jogaiért. Politikai harcát más eszközökkel vívta ugyan, mint az alkotmányos alapon álló Bethlen, de így is sok sérelem orvoslását érte el. Az erdélyi magyarság számára a királyi diktatúra kikiáltása után nem maradt más választás: be kellett lépni a rákényszerített állampártba, mert ellenkező esetben súlyos megtorlások következtek volna. Bánffy ezt a népszerűtlen politikát vitte és vezette, mert az hirdette, hogy minden körülmények között tevékenyen küzdeni kell a magyarság jobb sorsáért. A főhatalomváltozás után főrendiházi tag lett, lapját pedig, az Ellenzéket átadta azoknak a harcos kolozsvári fiataloknak, akik addig a Hitel című folyóirat hasábjain harcoltak a magyar megujhodásért.

Bányay Imre városi főtisztviselő Nagybánya. A nagyváradi hadapródiskolában járt és később Budapesten a Bulyovszky-utcai főreál iskolában érettségizik. 1922-ig mint folyamőr zászlós teljesít szolgálatot. Hadapród korában résztvesz az ú. n. Titly különítménynek Deaul Mare, Nagyhalmágy-csucsi Kristyori és más községek mellett az előrenyomuló románok ellen folytatott harcaiban. 1922-ben hazatér Nagyváradra, ahol kinevezik a városi üzemekhez tisztviselőnek, itt később osztályvezető főtisztviselő. Az önvédelmi szervezet tagja. A szervezet kebelében szigorúan bizalmas és kényes természetü ügyek elintézését vállalja. Megismeri az üzemek román vezetőségének, a reviziós igények teljesülése esetén kidolgozott romboló terveit, ezekkel szemben megteszi a maga ellenintézkedéseit. Többek között megfigyeli az egyik üzemi gépészt, aki, amint az kiderült, a város vizét akarta megfertőzni. Nagymértékben az ő tevékenységének tudható be, hogy az új magyar vezetőség az üzemek berendezését, az adófőkönyveket, irattárt hiánytalanul átvehette.

Bányay Sándor műszaki tisztviselő Nagyvárad. 1920 óta műszaki tisztviselő a postánál. Közben ide-oda helyezik, de mert szakemberre szükségük van, mindig visszahozzák. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek, amelyben szaktudása révén előre megállapított nagyon fontos szerepe van. A bécsi döntést követő napon Dr. Kalas László ügyvéddel megszerzik a postán kiosztott revolvereket, a nyilt utca során lefegyvereznek román katonákat és az így összeszedett puskákkal felfegyverzik a polgárőrséget, akiket vagy járőrbe küldenek vagy őrségbe állítják a közintézmények elé. A berendezésekkel bíró termek elé őrséget állít és az esetleg ártani akaró regáti műszaki tisztviselőket hazatanácsolja. A honvédségnek még a bevonulás előtti órákban azzal tesz szolgálatot, hogy a távirda vonalak helyzetéről ad értékes felvilágosítást.

literáti Bányai Károly Máv. tisztviselő, Kolozsvár. Résztvett abban a mozgalomban, amely céljául azt tűzte ki, hogy Erdélyt, ha kell még erőszakos eszközök alkalmazásának árán is, visszacsatolja Magyarországhoz. A megszállók hatóságai a tervnek neszét vették és a résztvevők legnagyobb részét — köztük őt is — letartóztatják. Hét hónapi bebörtönzés után átteszik a határon és csak a bevonuló honvédekkel térhet ő is haza.

Dr. Báthory Lajos h. polgármester, ügyvéd. Máramarossziget. Mint a Magyar Párt tagja az 1928 évi romániai országgyülési képviselő választáson vezető helyen szerepelt, mint képviselőjelölt s a párt akkor kapta Máramaros megyében a legtöbb szavazatot. Mint ügyvéd ügyésze volt az összes kisebbségi egyházaknak s megvédte őket a románok túlkapásai ellen. Különösen fontos szerepet játszott 1937-ben abban a híres perben, amelyben a román állam jogtalanul elvette a piarista rend, a református lyceum és jogakadémia összes ingatlan vagyonát, melyet csak négy évi harc után sikerült megmenteni. 1938-ban amidőn a legújabb román közigazgatási törvény előírta, hogy azoknak a városoknak, ahol a kisebbségek dominálnak, joguk van az alpolgármesteri álláshoz, — a román kormány is kénytelen volt engedni a közóhajnak és Máramarossziget alpolgármesterévé nevezte ki. Állásában két éven keresztül mindent megtett a magyarság sorsának javítása érdekében, működéséért a pártvezetőség több izben is elismerését és köszönetét fejezte ki. Ilyen minőségben fogadta a bevonuló magyar csapatokat és ebben az állásában a katonai közigazgatás is megtartotta.

Beke Ödön okl. kereskedő, orsz. gyül. képviselő, Beszterce. Hadirokkant főhadnagy. Bronz

vitézségi érem és a koronás arany érdemkereszt a vit. szalagon, tulajdonosa. A román imperium egész ideje alatt részt vesz minden kisebbségi megmozdulásban. Igy a besztercei magyar iparosok közművelődési egyletének, mely egyesület a vármegye magyarságának egyetlen kultúr mentsvára volt, a kezdő időkben titkára és 15 év óta elnöke. A volt erdélyi magyar pártnak mindenkori vezető tagja és azonkívül állandó magyar képviselő jelöltje is. Mint ilyen állandóan járja a környékbeli magyar falvakat, ahol a magyarság és a magyar gondolat fennmaradásának az ügyét szolgálja. 1939 évben a romániai magyar párt helyébe jött magyar népközösség a Beszterce Naszód vármegyei központi vezetőségének elnökéül választja meg és az egész megye magyarságának intézi az ügyét. Rövid másfél év alatt beszervezi Beszterce város, valamint az összes környékbeli magyar falvak lakosságát társadalmi, mint gazdasági és kulturális vonatkozásban. Ismételten kiszáll a magyar falvakba és az állandó ellenőrzés, valamint üldözések ellenére továbbfolytatja az építő magyar munkát, amiért nem egyszer letartóztatják. Az 1940. október hó 10-én Erdélyből behívott képviselők egyike, amivel mintegy a megye területén a magyarság érdekében kifejtett munkássága elismerését látja. Mint a ref. egyház kurátora, ezen a téren is igyekezett a magyar ügynek szolgálatot tenni. Az erdélyi magyar központi iparos egylet 1940 évben a Beszterce Naszód vármegye tagozat elnökének választja meg. Több éven át a besztercei kereskedők egyesületének elnöke és igyekezett ebben a főként szász egyesületben is a magyar érdekek védelmét minden vonatkozásban szolgálni. Erdély visszatérése óta a Beszterce Naszód vármegyei Magyar Pártnak továbbra is elnöke és miután a párt az utóbbi időkben átalakult Erdélyi Párttá, annak is megyei központi elnöke.

Dr. Benedek József orvos Kézdivásárhely. Középiskolai tanulmányait Nagyenyeden, Marosvásárhelyen Sárospatakon és Sepsiszentgyörgyön folytatja. Budapesten az egyetemi orvoskar hallgatója; tanulmányait Jassyban fejezi be. 1931-ben Kézdivásárhelyen orvosi rendelőt nyitott. 1933 óta a Magyar Párt tagja. Több ízben házkutatást tartottak nála, fegyvereket kerestek. Egy névtelen feljelentésből kifolyólag öt évig tartó bünvádi eljárást folytattak ellene. A bécsi döntés alkalmából lakása erkélyére kitűzte a nemzeti lobogót, mire az oláhok gépfegyveres katonák védelme alatt betörtek lakására és elvitték a zászlót. A magyarság kulturális és egyházi életében tevékenyen résztvesz.

Dr. Benedek László orvos, Nagykároly. A megszállás alatt Nagykárolyban tartózkodott. Az idegen impérium magaviseletét megfelelőnek nem tartotta, ezért hetenkint kétszer jelentkeznie kellett a sigurancán. A román levegőt nem bírta s ezért átjött volna az anyaországba. Sajnos ez nem sikerült; elfogták és megkorbácsolták. Később kémkedés gyanujával lefogják és újból elzárják, 1927-ben kitették az állásából. Apja állandóan támogatta az esküt nem tett tiszviselőket, ezért a hadbíróságon 6 hétig fogva tartják.

Benedek Tibor plébános, Selymesilosfa. A helybeli magyarság vezetője volt és ezért állandó megfigyelés alatt tartották. Egy majálison a magyar himnuszt játszotta tárogatón, amiért 4 heti börtönre ítélték. Vajdahunyad földalatti börtönében sinylődött. Megverték, megbotozták. Börtönőre hiven felettesei utasításához disznó, piszok magyar kutyának nevezte és amikor mindezt visszautasította ismét megverték. Amikor az ehetetlen korpa levest visszaküldte, újra súlyosan bántalmazták. Az elszenvedett gyötrelmeket Krisztus felszentelt papjához méltó türelemmel viselte.

Bereczky József ref. lelkész, Tasnád. 1919 év elején a 32-ik székely vadászzászlóalj toborzókülönítményében tevékenykedik. 1919 őszén a tasnádi és vidéki ref. felekezeti iskolák szervezését rányítja. Összegyüjtötte és illetékes helyre juttatta a tasnádi járásban történt román erőszakoskodások és bántalmazások adatait. Résztvesz a járási Magyar Párt megszervezésében és vezetésében. 1938-ban „az ország területi épsége ellen külföldi összeköttetései útján elkövetett cselekményekkel vádolva" hadbíróság elé hurcolják. A következő évben pedig a közrend és állam biztonsága elleni cselekmények miatt vádolva áll a hadbíróság előtt. Bizonyítékok hiányában felmentik.

K. Bereczky Lajos gazdálkodó, Börvely. A világháborúban részt vett, s mint szakaszvezető szerelt le. A helybeli Magyar Párt elnöke, tisztségének ideje alatt kilenczer állították hadbíróság elé. 1939-ben fia, Béla, aki kolozsvári joghallgató, és az ifjúsági egyesület elnöke volt, egy diák tüntetés miatt menekülni kényszerülő két iskolatársának elősegítette az anyaországba való átszökést. Erre megindult a büntető expedíció! Egész családját — köztük 77 éves édesanyját is — összekötözve bekísérték a csendőrörsre. A csendőrörsön megverték és átkísérték Nagykárolyba, ahol 28 napig tartották fogva és állandóan ütötték verték. 28 nap után 2.000 leiért visszaadták szabadságát. Időközben fiát is elfogták. Ezután feleségével együtt újra letartóztatják és Zilahra kísérik. Innen két nap mulva szabadonbocsájtják. De fiát Kolozsvárra kísérték. Az egyik házkutatás alkalmával a román vérebek megtalálták édesapja emlékkardját, amit 1878-ban a boszniai hadjáratban való részvétele emlékére gróf Szapáry tábornok adott ajándékba. Ezért letartóztatják és Zilahra kísérik. Az odavezető 100 km utat gyalog kell megtennie, majd betetőzésül 3.000 lei pénzbüntetésre ítélik. A legutóbbi képviselő választáson kifejtett hazafias tevékenysége miatt Papp Mihállyal együtt gyalog bekísérték Gencsig, onnan pedig Nagykárolyba visszahozták. Újabb 3.000 leit zsaroltak ki tőle az elvetemültek. A lakásán tartott házkutatások száma jóval meghaladta a százat. Mindez nem tudta megtörni acél kemény magyarságát. 1940 szeptember 1-én megalakítja a község nemzetőrségét. Ezidőtől kezdve a honvédség bevonulásáig biztosítja a rend fenntartását.

Bereghy Barnabás főkönyvelő, Budapest. Iskoláit Székelyudvarhelyen végezte. Utána a margittai hitelbankhoz került, de állását magyarsága miatt elvesztette. A margittai Magyar Párt ifjúsági tagozatának elnöke. Tagja majd egyik vezetője az erdélyi önvédelmi szervezetnek. 1940-ben irredentizmus vádjával perbefogják. Amikor már tartha-

tatlanná vált helyzete, Száldobos községnél a robogó vonatról leugorva átszökött az anyaországba.

Berger Samu malomtulajdonos, Sepsiszentgyörgy. Áldozatkész, hazafias magatartása közismert volt a megszállás alatt. Az esküt nem tett magyar tisztviselők támogatására gyüjtést indított — komoly eredménnyel. Minden üldöztetés dacára, bátran kiállt magyarságáért. A román pribékek letartóztatták, háromízben súlyosan bántalmazták. Gróf Bethlen István a párizsi embervédő ligánál bejelentette meghurcoltatását, mint a kisebbségi bánásmód prototypusát. Ezért újabb üldöztetésben volt része.

Dr. Berkovits Artur gyógyszerész Szatmárnémeti. Magyarsága miatt a románok Hátszegen véresre verték, miért is külföldre menekült.

Dr. Bernády György volt képviselő, Marosvásárhely. Még 1896-ban tagja lesz a magyar parlamentnek, 1902-ben pedig polgármester Marosvásárhelyen. Várospolitikai alkotások hosszú sora tanuskodik amellett, hogy városának kultúrális és gazdasági megerősítését mily nagy mértékben segítette elő. Iskolák építése, árvaszék átszervezése, villamos müvek megszervezése stb. füződik nevéhez. A világháború alatt gondjaira bízták a Marosvásárhelyen fölállított internáló tábor vezetését, amivel nemcsak a feletteseinek, hanem maguknak az internáltaknak hálaját és elismerését vívta ki. A román betörés okozta felfordulás eltakarításában nagy része van. Államtitkárrá való kinevezése is szóba került, de Bernády György ragaszkodott városához és 1917-ben nyugalomba vonult. 1918-ban a románok bevonulásakor, új feladatok, új megpróbáltatások ismét a küzdőtérre szólítják. A tanácsköztársaság uralma alatt visszatér városába és ismét megkezdi közéleti szereplését és érintkezésbe lép a hatalom új uraival, Maniu Gyuláékkal, Avarescu tábornokkal s Take Jonescuval, akik a magyarság ügyeinek jóindulatu elintézését helyezték kilátásba, ha Bernády révén a magyarság is loyális magatartást tanúsít. Sajnos Bernády szándékainak célját még magyar oldalon is félreértették és meggyanusították. Bernády kénytelen volt pert indítani. Nyilt levélben és Emlékiratban tárta fel a közvélemény előtt az erdélyi magyarság szomorú helyzetét. Az elbocsátott közalkalmazottak ügyében tényleg történt intézkedés, amely legalább a mindennapi kenyeret biztosította nekik. Ezután pártszervező munkába fogott, de az ekkor még neki sem sikerülhetett. 1921-ben ezen a téren nincs javulás, de 1922-ben már bekerül a román parlamentbe és vezetőségi tagja lesz az akkor megalakuló Magyar Pártnak. Marosvásárhely sérelmeit próbálja orvosolni, de ez csak részben sikerül. 1923. év végén megköti az ú. n. csucsai paktumot, amely egyideig alapja lehetett volna a román és magyar politikai együttmüködésnek, ha román részről ezt a kompromisszumot fel nem rugják. Közbenjárására az iskolaadók és a természetbeni közmunkák ügye kedvezően intéződött el, sőt 1926-ban újra Marosvásárhely élére kerülhetett, és újra parlamenti képviselővé választották. A magyarság ügyét szolgálta mindig, a legkeservesebb román elnyomás alatt, higgadtan, a helyzetnek megfelelő diplomáciával.

Dr. Bernáth József orvos Szatmárnémeti. A világháborúban mint hdpj. őrmester vesz részt. Tagja a Magyar Pártnak és támogat minden magyar megmozdulást. Magatartása szemet szúr a megszálló hatóságoknak és megtorlásképen áthelyezik Jassyba. Megmenti számtalan magyar vasutas és postás megélhetését. Tevékenységéért a román hivatalos lapok sokszor megtámadják.

Gróf Bethlen György, az erdélyi magyarság politikai vezére. Aránylag fiatalon kerül ebbe a pozicióba. Tudományos fölkészültséggel írt cikksorozatai, önzetlen közérdekü munkássága terelte rá a figyelmet akkor, amikor Ugron István távozásakor új vezérre volt szüksége az erdélyi magyaroknak. Az agrárreform néven ismert román földharácsolás megfosztotta családi vagyonától, de egy lépést sem tett, hogy egy holdat is visszaszerezzen. Az igazságtalanságok orvoslásánál az ő sérelme legyen a legutolsó — mondotta. Addig is volt teendője rengeteg. A parlamenti magyar csoport munkájának irányításán kívül temérdek panasznak személyes elintézését ugyanolyan készséggel vállalta. Nem kis érdeme van abban, hogy a román közvélemény előtt tekintélyt szerzett a magyar pártnak és törekvéseinek.

Bethlen László gróf. A történelmi erdélyi fejedelmi család tagja, közeli rokona Bethlen István gróf volt magyar miniszterelnöknek és Bethlen György grófnak, az erdélyi magyarság vezérének. Bethlen László különösen a magyarság gazdasági megszervezésében visz jelentős szerepet. Mint az Erdélyi Magyar Hitelszövetkezetek Szövetségének elnöke, Kolozsvárról átfogó magyar gazdasági hálózatot épít ki és éveken keresztül a legkeményebb harcot vívja a román kormányoknak a magyar szövetkezetek megfojtására irányuló munkája ellen.

Béldi Kálmán gróf. Zsibói földbirtokos, az Országos Magyar Párt egyik vezéralakja. A román megszállás alatt résztvett minden magyar politikai és közmüvelődési megmozdulásban. Az Erdélyi Múzeum Egyesületben, amely az erdélyi magyarság egyik tudományos fellegvára, vezető szerepet vitt és kitartóan harcolt azért, hogy a magyarság a román uralom ideje alatt töretlenül megtarthassa szellemi vagyonát. Azok közé az erdélyi mágnások közé tartozik, akik minden igaz magyar ügyért és minden kockázatot jelentő magyar feladatban az első helyeken küzdöttek.

Béress József gyógyszerész, Máramarossziget. A bécsi döntés elhangzott, a város lakossága az izgalmas várakozás napjait éli, és várja a honvédség bevonulását. A döntés másnapján feltünést kelt, hogy a pénzügyigazgatóság épülete előtt autók jelennek meg, amelyek fölött a román ezredes-prefektus disponál. A járókelők mindjárt a pénztárban lévő hivatalos pénzekre gondolnak és joggal félnek attól, hogy az előállt autók és a pénz között bizonyos összefüggés van. Bemennek Béress gyógyszerészhez és felhívják figyelmét a sokat sejtető készülődésekre. Béress harmad magával felkeresi az ezredest és erélyes hangon kérdőre vonja, mire az ezredes válaszképen szuronyos katonáival kidobatja. Béress az utcán hangos szóval elmondja a történteket az

időközben összegyülekezett tömegnek. Az emberek hamarosan cselekvésre szánják el magukat és a diadalkapu számára összegyüjtött anyagból barrikádokat rögtönöznek az autók útjának elzárására. A tömeg fenyegető magatartást tanusít és semmibe se veszi az ezredes oszlásra szólító parancsát — mire ő tüzet vezényel. Az izgalom a tetőfokára hág, mert a körülbelül 30 főnyi kivezényelt katonaság lassan és vonakodva tölti be fegyverét és teszi fel szuronyát. Béress József szava hallatszik, aki harsány hangon megfenyegeti a katonákat arra az esetre, ha lőni merészelnek. Hirtelen kiválnak a tömegből Sarkady Sándor kovács és Sarkady Pál asztalosmesterek. Sándor az ezredes elé ugrik és a fülébe kiált mondván: „Ne lövess, mert ha itt valaki megsebesül, a kutyák isszák meg véreteket." Az ezredes kérdésére, hogy tudják-e azt, hogy ő kicsoda? Sarkady Pál röviden és velősen leadja véleményét: „Tudjuk, raboltatok huszonkét évig és amit összeharácsoltatok azt most el akarjátok lopni." A tömeg ezalatt lépésről-lépésre előrenyomul, és alkalmas pillanatban ráveti magát a katonaságra és azt le is szereli. Az ezredes-prefektus időközben meglépett. Dr. Lingvay Lajos t. hdgy és Jódy Péter parancsnokságával azonnal polgárőrséget alakítanak, amely a katonáktól elszedett és a hivatalokból összeszedett fegyverekkel szereli fel magát és elfoglalják a románok őrhelyeit. Dr. Lingvay, mint parancsnak elrendeli a város fellobogózását. Közben a megszökött ezredes értesíti a város határában táborozó granicsárokat, akik hamarosan meg is jelennek a Szinház-kerti úton, hogy őrhelyeiket visszafoglalják. A román hadnagy esztelen támadási parancsára, szabályos tűzharc feilődik ki a granicsárok és a polgárőrség részéről. Az ütközet a románok lefegyverzésével és a hadnagy foglyul ejtésével végződött. A polgárőrség veszteség nélkül fejezte be a harcot, míg román részről egy őrmester és két katona megsebesült. Másnap a granicsár őrnagy ultimátumot küld Dr. Székely Ákos kormánybiztoshoz és követeli az elfoglalt őrhelyek kiürítését. Dr. Székely Ákos mint parlamenter, a városvégi demarkációs vonalhoz megy tárgyalni, ugyanakkor Béress József gyógyszerész, Elek István igazgató-tanító és Karády György mérnök a jegyzék tartalmáról értesítik a honvédséget. Béressék egy találkozóban állapodnak meg S...y határőrfőhadnagy és a granicsár őrnagy között. A megbeszélés eredményéről értesítik úgy dr. Székely Ákost, mint a granicsár őrnagyot is. A szigetkamarai hídfőhöz együtt vonulnak ki, ahol S....y fhadnagy kijelenti, hogy a honvédség által egyszer már elfoglalt és a románok által elhagyott szlatinai és kamarai hídfőt nem adja, de tőle megfelelő távolságban a granicsárok is állíthatnak fel őrségeket. Dr. Székely és a polgárőrség kiküldöttei azzal a feltétellel fogadják el a határozatot, hogy a granicsárok csak a polgárőrök fedezete mellett vonulhatnak őrségre. Igy is történik, és a román granicsárok a három részre osztott polgárőrség fedezte mellett vonulnak fel új őrhelyeikre. A honvédség bevonulásáig a polgárőrök nemcsak a rendre, hanem a granicsárokra is vigyáznak.

Bihari József színművész. Gyermekéveit Nagyajtán töltötte és a halászat volt a legnagyobb boldogsága. 1918-ban a Máv. szolgálatába lép, mint állomásfelvigyázó jelölt. Itt éri a román megszállás. A románok átveszik őt, de 1921-ben letartóztatták kémkedés és hazaárulás vádjával terhelten. Vallatják bottal, puskatussal, bikacsökkel, börtönbe hurcolják először Brassóba, ahol Pálffy Sándor hollétét szeretnék megtudni tőle, aki a letartóztatására kiküldött két román csendőrt agyonlőve, visszaszökött Magyarországra és aki helyett az édosanyját tartóztatták le a románok, miután megverték. Kolozsvárra hurcolják, itt tartják két hónapig fogságban, innen vissza Brassóba 4 hónapig, tovább Marosvásárhelyre, ahol ismét 4 hónapig raboskodik, de a főtárgyalás előtt igazi székely furfanggal, álkulcsok és cellatársának, Török Mihály pincér feleségének segítségével megszökik. Szükséges volt ehhez, hogy Bihari elleste a börtönajtó kulcsának formáját, ami után megreszelte a magáét. Ki kellett csempészni Töröknének, aki kipróbálta. Jó volt. Vissza kellett csempészni. Sikerült. Ezenkívül kellett még egy félrevezető, föltartó telefonbeszélgetés a börtönőrrel, másik két őrnek a cellába való bezárása... Aztán rohanás. Futott, futott, egy erdőben összerogyott. Gyöngyvirágok simogatták eszméletre. Szabad volt. Nem hiába hívogatta tehát a cellájába behallatszó tárogató szava esténként. Egy hónapi bujkálás következett, ami alatt román detektívnek adja ki magát. Azonban mikor bujdosása közben egy falusi ház Rákóczi és Beresényi képei alatt megáll, fölfedi magát. Ennivalót kap és új erőt. A magyar határon tüzelnek rá a határőrök és elfogják. Pénzecskéjét elszedik, megverik és átdobják a határon Magyarországra. Évekig Budapesten él nagy nyomorúságban, mint vagonlakó, de közben elvégzi a színiiskolát unokanővére Lengyel Rózsa segítségével. Tehetségét fölfedezik s azóta a legnagyobb magyar színészek egyike. Sub pondere crescit palma!

Bihari Sándor gazdálkodó Nagyajta. Végigharcolta a világháborút; mint tizedes megszerezte a kis ezüst vitézségi érmet és a német vaskeresztet. Tagja a Magyar Pártnak. Hazafias magatartása miatt a megszállók úgy megverik, hogy az orvosi bizonyítvány tanusága szerint 80%-os rokkanttá vált. Elhurcolták gazdasági felszerelését, lovát használhatatlan állapotban kapta vissza. A Magyar Párt tagja, felesége, Dézsi Irma pedig a jótékony nőegyletben tevékenykedik.

Biró András Karcfalva. 1939-ben a román országzászló felavatása előtti éjjelen valaki a zászlót levette és megcsúfolta. Ebben az ügyben a románok szigorú vizsgálatot tartottak. Szász Jenő és Gáll Sándorral együtt őt is letartóztatják. Egy hónapi vizsgálati fogság után hadbíróság elé került, ahol bizonyítékok hiányában felmentik. Mint a Magyar Párt tagja minden hazafias megmozdulásban résztvesz.

Biró János ref. lelkész Szilágycseh. Teológiai tanulmányokat folytat és igyekszik románul és németül is megtanulni. Tanulmányuton volt Schweizban. Hazatérése után bekapcsolódik az ifjúsági mozgalmakba. Harasztosra kerül, ahol iskolát és kultúrházat építenek, de működési engedélyt sohasem kapnak. Csak nagyon súlyos harcok árán tudnak működvelő előadásokat tartani. A román pópa bujtogatja a helybeli román

ifjúságot úgy, hogy a magyarokat a saját kultúrházukból is kiüzik és az egyház gondnokát a nyilt utcán súlyosan inzultálják. 1934 decemberében meg akarják akadályozni a mükedvelő előadást: a verekedés megakadályozására jelentést tesz a főbírónak, a csendőrségnek és a községi elöljáróságnak. Éjfélkor történt távozása után az ittas csendőrök jelenlétében berohantak a román lakosok és megkezdődött a verekedés. Eredmény két román halott és egy sebesült. A kolozsvári hadtestparancsnokság ezt a szomorú esetet magyar lázadásnak minősítette, mozgósította az egész csendőrséget és összefogdostatta a falu magyar lakosságát. Három hónapig volt vizsgálati fogságban és irtózatos kínzásokat kellett elszenvednie. Tizetöt évi kényszermunkára ítélték és hosszú pereskedés után csak a kolozsvári tábla hozott teljesen felmentő ítéletet. Vagyonából kifosztva, testileg és lelkileg meggyötörve, került ki a harcból. Egyházát is el kellett hagynia, de sehol sem hagyták békében. Szilágycsehben is állandó rendőri felügyelet alatt áll. Egy esetben a román csendőrszázados a falu főterén a legbrutálisabb módon inzultálja.

Biró István dr. Ügyvéd, országgyülési képviselő Marosvásárhelyen él, a román uralom ideje alatt az Országos Magyar Párt marosmegyei tagozatának főtitkára. A fiatal erdélyi magyar nemzedék tagja, aki a magyar összefogás gondolatát hirdette és munkálta. A megszállás évei alatt minden magyar közéleti és mvelődési mozgalomban résztvett és lelkesen támogatta.

Biró János gazdálkodó. Felsőboldogfalva. A 82-ős közös gyalogezrednél teljesit szolgálatot. A Magyar Párt tagja annak megalakulásától kezdve. 1918-ban fegyverrejtegetés vádjával terhelten letartóztatják, megverik és 2 napra lezárják. Államellenes izgatás cimén még kétszer letartóztatják és megverik, de a tanító jóakaratú közbenjárása következtében szabadon bocsátják. Fiát is letartóztatják, megverik Brassóban 21 napra lecsukják és csak egy kerek összeg lefizetése ellenében engedik haza. A magyar megmozdulásokat anyagi és erkölcsi támogatásban részesíti.

zetelaki Biró Lajos nyug. főgimnáziumi igazgató. A székelyudvarhelyi róm. kat. főgmnáziumban 1897-ben érettségi vizsgálatot tesz. Az egyetemi előadásokat a kolozsvári Ferencz József tudomány-egyetem bölcsészet nyelv és történet-tudományi karán hallgatja 1897—1901-ig s a magyar és latin nyelvből tanári oklevelet szerez. Katonai önkéntesi évének leszolgálása után a kézdivásárhelyi rom. kat. főgimnáziumhoz kapott kinevezést s ott szolgált 1902—1917-ig, amikor saját kérésére a székelyudvarhelyi rom. kat. főgimnáziumhoz helyezték át, ahol 35 évi szolgálat után 1937 szeptember 1-én vonult nyugalomba. Számos hivatalos és társadalmi kitüntetésben volt része. Huszonötéves tanári jubileuma alkalmából (1927) az Erd. Rom. Kat. Státus igazgatótanácsa és Mailáth püspök melegh angú elismerő iratban részesíti. Mailáth püspök 1928-ban címzetes, 1931-ben pedig rendes igazgatóvá nevezi ki. Nyugalomba vonulásakor Vorbuchner Adolf püspök egyháza és népe érdekében kifejtett értékes szolgálatait leiratban köszönte meg. Az 1914-1918. évi világháborúban mint tart. főhadnagy vett részt, s harctéri szolgálataiért az ezüst és bronz, Signum laudis-szal a kardokkal, a Károly csapatkereszttel és a Sebesülési éremmel tüntették ki. Tisztiiskolai tanári minőségében kifejtett eredményes működéséért kerületi parancsnoksági elismerő iratban részesül. Ugy Kézdivásárhelyen, mint Székelyudvarhelyt tagja az egyháztanácsnak s az utóbbi helyen nehány éven át egyházközségi gondnoki tisztséget is betölt. — Kézdivásárhelyen a polgárság bizalmából 12 éven át a városi képviselőtestület tagja. Udvarhelyen nehány éven át a vármegyei tanács választott s pár éven át a városi tanács hivatalbeli tagja. Az Erd. Rom. Kat. Státusgyülésnek, illetőleg Egyházmegyei Tanácsnak több évtized óta képviselője. Alelnöke a kézdivásárhelyi Polgári Olvasókörnek és társelnöke a székelyudvarhelyi Polgári Önképző Egyletnek. Titkára a kézdivásárhelyi Pedagógiai Társaságnak és az ottani függ. és 48-as körnek. A főhatalom megváltozása után mint kerületi titkár megszervezi az udvarhelymegyei róm. kat. népszövetségi tagozatokat s 1927 év óta az udvarhelyi központi és a ker. tagozatok elnöke. A Romániai Magyar Népközösség udvarhelymegyei tagozata kulturális szakosztályának az elnöke. A „Székelyföld és székely nagyjaink" cimü Kézdivásárhelyen kiadott könyvben több irodalmi tárgyú dolgozata, az Erd. Róm. Kat. Státus tanárai XV. kongresszusának (Gyulafehérvár 1911) XVI. kongresszusának (Kézdivásárhely 1912) XVII. kongresszusának (Brassó 1913) Évkönyveiben, a kézdivásárhelyi és székelyudvarhelyi főgimnázumok Értesítőben, a Kolozsvárt megjelenő Hirnökben, az Erdélyi Szemlében és a Pásztortüzben több nevelés és oktatásügyi, irodalmi és egyháztörténelmi vonatkozású dolgozata jelenik meg. Munkatársa volt a Székely Udvarhely, az Udvarhelyi Hiradó, a gyulafehérvári Közmüvelődés, a kézdivásárhelyi Székely Ujság, a Brassóban megjelenő Erdélyi Tudosító cimü hetilapoknak, a Székelyudvarhelyen megjelenő Székelység cimü folyóiratnak, a Székely Közéletnek s a kolozsvári Ellenzéknek. Udvarhelymegyei szerkesztője a Nagyváradon megjelenő Magyar Lapoknak. Tudosításokon kivül irt vezető és tárca cikkeket, szinházi referádákat. Számos cikkekben áldozott a nagy férfiak emlékének. Kézdivásárhelyen megalapitotta és 1906—1913-ig szerkeszti a hetenként megjelenő Székely Hirlapot és igazgatósága idején a székelyudvarhelyi róm. kat. főgimnázium Értesitőjét. Működését méltatta a Székely Ujság, a kérdivásárhelyi róm. kat. főgimnázium 1917/18. évi Értesitője, a Hirnök, a Kolozsvárt megjelent Véndiákok Lapja, a Székely Közélet és a Székelység, valamint a Magyar Nép 1937 okt. 2-iki XVII. évf. 40. száma. Az erdélyi folyóiratokban 1919—1924-ig megjelent irodalmi vonatkozású cikkeiről a dr. György Lajos szerkesztette Repertorium nyujt felvilágositást.

Bodáts Gyula a Nemzeti Munkaközpont titkára, Nagyvárad. A bánsági M. P. belső munkatársa. Szerkesztője és kiadója a „Magyar Népnaptár"-nak. Sok kellemetlensége van, sőt Romániából ki is utasitják. Tagja és megszervezője és összekötője a magyarság bizalmas természetü szervezkedésének. 1940-ben Aradon letartóztatják és 48 óráig fogva tartják. Egyike azoknak, akik a magyar ügyért mindent feláldoztak. Része van a temesvári hadbiróságon letartóztatott 43 magyar politikai fogoly kiszabadításában és élelmezésében. Az ő

támogatásával sikerült számtalan szorongatott helyzetben levő magyarnak a letartóztatás előtt megszökni.

Biró Sándor ny. főgimn. tanár Székelyudvarhely. 1927-ig vallás tanár és hitszónok a székelyudvarhelyi református főgimnáziumban, majd a gimnázium helyén felállított ref. tanítóképző intézetben folytatja működését. Iskolában és templomban, egyházi és kulturális egyesületekben, ünnepélyeken és összejöveteleken, alkalmi beszédeiben, felolvasásaiban hirdette, hogy van istenі igazságszolgáltatás, nemzet elhivatás és lesz feltámadás! 1920—22 között a Magyar Párt titkára.

Boczor József szabómester Felsőbánya. 1939-ben május 1-én a magyar himnusz éneklése és Horthy Miklós kormányzó éltetése miatt letartóztatják, hadbíróság elé állítják és 1.400 lei pénzbüntetésre ítélték.

Bodnár Pál ny. főkalauz, Nagykároly. 1919-ben a hűségeskü megtagadása miatt letartóztatták. Néhány hónap mulva kiutasító végzést hoznak ellene, mely szerint 48 órán belül köteles elhagyni az országot. Szülőföldje iránt érzett szeretete maradásra bírja s mindent elkövet annak érdekében, hogy Erdélyben maradhasson. 1940 július 26-án igazoltatása után bekísérik a rendőrségre. Megmotozásakor egy térképet találtak nála ahol a valószínü új határokat kirajzolta. Ezért két román rendőr borzalmasan megkínozta. Vadállati kegyetlenségük következtében, — öt fogát kiütik, félszemére majdnem megvakul, az egyik lábára megbénul — ma is súlyosan beteg. Betetőzésül a román vérebek újabb szörnyüségek kilátásba helyezésével — 2.000 leit kizsaroltak tőle.

Dr. Bodor Géza orvos Kovászna. Budapesten és Kolozsvárott egyetemi tanulmányokat folytat. Orvosi diplomájának megszerzése után Kovásznán telepedett meg. Résztvesz a kisebbségi magyar életben. Kolozsvárott megszervezi a keresztény ifjúsági szervezetet, ifjúsági könyvtárt. Kovásznán pedig sport egyletet alapit. Elnöke a Magyar Párt helyi tagozatának és tanács bírája a ref. egyháznak. Nagyon sokat dolgozott a magyarság érdekében, minden elképzelhető módon támogatta az arra rászorultakat, amiben nagy segítségére volt perfekt román nyelv tudása. Tevékenységét a megszálló hatóságok rossz szemmel nézték és többször le is tartóztatják. Honvédségünk bevonulása után a katonai parancsnokságtól elismerő nyilatkozatot kap, amelyben szép szavakkal méltatják önzetlen és hazafias szolgálatait.

Bodor Kálmán ny. elemi és ipariskolai igazgató Kézdivásárhely. 1919-ben a román megszállás alkalmával megtagadta az iskola épületének átadását, amelyet annak idején saját költségén építtetett, mire a románok télvíz idején kilakoltatták. A magyar nemzeti lobogót két oláh csendőr összetépte, az egyik, egy darabkát belőle bocskorába dugott, míg a nagyobb részt cselédjei segítségével kezeik közül kimentette és 22 évig magánál rejtve tartotta. Három nyelvvizsgára küldték a regátba, egy évi távollét alatt fizetést nem kapott, azt egy oláh tanfelügyelő ellopta. Egy izben mikor egy oláh nemzeti ünnepre az iskola tanulóival kivonult, az ünnep alatt cigerattázott, amiért másnap letartóztatták és kiutasítási végzést kapott. A kiutasítást úgy tudta elkerülni, hogy a rendőrkapitány, aki akkor házkutatást tartott nála, sok értékes ezüst régiség gyüjteményt magával vitt és ellenszolgáltatás fejében áttette az ügyet a főispánhoz, aki alapos szidalmak után megkegyelmezett neki. Megbüntetik a magyar himnusz énekeltetéséért; 1926-ban felfüggesztik, mert az iskola számadásait magyarul vezette és állítólag visszaéléseket követett el. A bíróság jogérvényesen felmentette, de állásába már nem helyezték vissza. 60.000 leit költött baksisra, de másfél évig várt míg végre sikerült betegség címén nyugdíjaztatni magát. Egy milliós vagyonából teljesen kiforgatták, három házát elárverezik, édesapját Bodor György 48-as honvéd hadnagyot 90 éves korában, testvérbátyjával Bodor Bélával együtt elhurcolják tusznak, halálra kínozzák, ott pusztulnak el mindketten.

Bodrogi István szücsmester, Székelyudvarhely. Iskolai tanulmányait a székelyudvarhelyi kollégiumban végzi. 1936 óta önálló szücsmester. 1937-ben választáskor a csendőrség letartóztatja, megkötözi, megveri és a nála lévő 6.000 leit elveszi. 24 órai fogság után bocsátják csak szabadon. A Magyar Párt és a Csaba sportegyesület tagja. Minden magyar vonatkozású munkából kiveszi a részét.

Bogdán Károly Kolozsvár. A világháborúban először a 31-es közös, később 3-as lovashadosztály kötelékében a román majd az olasz fronton harcolt. A háború végén önálló kereskedő lett Nagybaconban és később Tölgyesben. 1929-ben Tölgyesen a csendőrök magyarsága miatt tettleg bántalmazták és csak pénzáldozatok árán tudott súlyosabb büntetés alól megszabadulni. 1939-ben Kolozsvárott gépkocsifuvarozó vállalkozó lesz. A románok kivonulásakor szintén megverte egy oláh őrmester. Minden magyar akciót támogatott.

Bogdánffy Szilárd r. kath. lelkész. 1939. nov. hó 11-én. mint az önvédelmi szervezet tagját letartóztatják és a nagyváradi kémelhárító börtönébe zárják. Innen Kolozsvárra viszik a hadbíróság börtönébe. 1939. dec. 21-én harminchatod magával áttették őket a határon. A honvédség bevonulásáig Budapesten tartózkodik. Csapatainkkal együtt ő is hazamegy.

Bokor István okl. gazda Érmihályfalva. Résztvesz a kárpátaljai szabadcsapatok harcaiban. Bekapcsolódik az önvédelmi szervezet munkájában és fontos feladatokat bíznak rá. A szervezkedésben résztvevők letartóztatása után sikerül az anyaországba szöknie. Távolléte alatt a románok tanyáját — ahol özvegy édesanyja lakott — szigorú megfigyelés alatt tartják. és többször házkutatást tartanak, ekrazitot keresve. 1937-ben Zilahon súlyosan megverik. Napokon keresztül fogvatartották.

Ifj. Dr. Borgida Lajos ügyvéd Szatmárnémeti. A Magyar Párt vezetőségi tagja. Mint kémgyanusat a románok Rendek Géza szatmári egyesület segédtitkárával együtt letartóztatják, de bizonyítékok hiánya miatt szabadlábra helyezik. Minden magyar megmozdulásban résztvesz.

Boros Jenő ref. esperes Szatmárnémeti. A ref. egyház lelkésze, a nagybányai egyházmegye

esperese, a magyar népközösség szatmári tagozatának elnöke, a romániai magyar dalostestületek elnöke, a polgári társaskör elnöke, a Lorántffy Zsuzsánna egyesület ügyvezető elnöke, a szatmári ref. iparos dalegylet elnöke, a ref. főgimnázium és leánygimnázium igazgató tanácsának elnöke és a Hangya fogyasztási szövetkezet alelnöke, stb. 1920-ban, nyolcad magával elhurcolták a kaszinóból és egy hétre bezárták a kolozsvári honvédségi fogdába. Megtagadták 650 románnak a kaszinóba való felvételét, ezért őt az elnököt újra elhurcolták. Az ügyészség a rendőrséggel karöltve kiszállott és vizsgálatot indított. Megállapították, hogy Károly király képe kisebb, mint Kölcsey Ferencé és köpöcsésze fölött van a falra függesztve. Emiatt a királyi ház iránt tanusított nagyfokú tiszteletlenség miatt hadbíróság elé állítják. Dr. Tóth János, dr. Teveli és dr. Mark Istvánnal együtt. A bíróság Tóth János dr.-t 1 hónapi börtönre, dr. Mark Istvánt pedig 2.000 lei pénzbüntetésre ítélte, a többieket felmentik. Minden alkalmat megragadnak, hogy a magyar kisebbségi életben elfoglalt pozíciója miatt ártsanak, vagy ha ezt nem tudták megtenni, legalább kellemetlenkedjenek. A megtartott házkutatások nemleges eredménnyel végződnek, sőt jegyzőkönyvet vesznek fel, mert az ablakpárnát fehér alapon piros és zöld fonállal hímezték. II. Károly csehszlovákiai útja alkalmából a lelkészi kar nem jelent meg az állomáson, a jan. 1-én tartott fogadáson való megjelenést is elmulasztotta; ezért feljelentik a püspökségen.

Boros Kálmán gépkocsi tulajdonos Nagyvárad. Az olasz fronton súlyosan megsebesül, felépülése után egészen az összeomlásig ismét harctéri szolgálatot teljesít. Megszerzi a kis ezüst és kétszer a bronz vitézségi érmet. Otthon Nagyváradon tizenegy hónapra internálják. Visszatérése után mint gépkocsi vezető nyer alkalmazást, később önállósítja magát és mint autófuvarozó vállalkozó működik. Mint az erdélyi önvédelmi szervezet tagjának fontos megbízatása volt.

nagybölöni Bölöni Pál ügyvéd Érmihályfalva. Középiskolai tanulmányainak befejezése után a kolozsvári egyetem jogi karának lesz hallgatója. 1938-ban Érmihályfalván megnyitja irodáját. 1938 őszén Kiss Miklós éradonyi földbirtokossal együtt letartóztatják és kémkedéssel vádolva a váradi kémelhárítóba viszik. Bizonyítékok hiányában és körülbelül 6.000 lei értékü használati tárgyaik elvétele után szabadon bocsátják. 1939 őszén nem várja meg új letartóztatását, hanem átszökik a határon és csak a bécsi döntés után tér vissza szükebb hazájába. A kisebbségi magyarok életében élénk részt vállal; a zilahi iparos olvasó egylet ifj. elnöke, 1937-ben a Szilágymegyei listán a Magyar Párt a második helyen jelöli. Az érmihályfalvai ref. egyház ügyésze.

Bölöni Zoltán dr. ügyvéd. Született Bánffyhunyadon 1877-ben. Egyetemi éveit Kolozsvárt, majd Budapesten töltötte. Évtizedek óta végez közéleti munkát, a Zilahi Függetlenségi, majd a 48-as pártnak, a főhatalomváltozás után pedig az Erdélyi Szövetségnek szilágymegyei elnöke. Mikor megalakul az Országos Magyar Párt, a szilágymegyei tagozat élére kerül. A szilágysági magyarság érdekeiért küzdött nem lankadó erővel.

Böszörményi Ferenc kereskedő Nagykároly. 1938 III. 31-én éjjel lakásába berontott két rendőr komiszár három szuronyos katonával, megmotozták, majd a rendőrfőnök elé cipelték. Vallatása alatt szörnyü módon összeverték úgy, hogy elveszti eszméletét. Később három társával együtt átkísérik a nagyváradi katonai fogházba, ahol egy padra lekötözve 7 román katona közreműködésével újra bántalmazzák. 36 órai fogvatartás után átkísérik Kolozsvárra, ahol a hadbíróság 20 évi kényszermunkára ítéli. Egy évig a kolozsvári, hat hónapig a nagyenyedi börtönben sinylődik. A bécs döntés után nyeri vissza szabadságát.

Braunecker Antal báró országgyülési képviselő, Erszakácsi. Régi mágnáscsaládból származik, földbirtokos, Tasnádon él. Mint az erdélyi magyar főurak nagy része, ő is tevékeny részt vállal a magyar közéleti munkában és harcos tagja a kisebbségi magyarság élcsapatának. Lelkes híve a magyar megújhodás gondolatának és azt vallja, hogy ujjá kell épiteni egész életünket, hogy megbírkozzunk az új Európa következő ezer esztendejének magyar feladataival. A megszállás évei alatt résztvett az Erdélyi Gazdasági Egylet munkájában is és dolgosan munkálta a magyar gazdatársadalom szervezkedésének ügyét.

Budai Károly ny. tanító Nagyvárad. 1909-től 1922-ig mint r. kath. felekezeti tanító müködik. Bél községben. 1922—1937-ig állami tanító Élesden és Paptamásiban. 1937-ben, nyugodtan lehet mondani, hogy kényszernyugdíjazzák. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek, minden előkészítő munkában résztvesz, de miután bajtársai nem vallottak ellene, letartóztatása nem következik be. Felesége Papp Anna mint kézimunka tanítónő mindig ura mellett dolgozott.

C

Dr. Czumbel Károly árvaszéki ülnök, Nagyvárad. Szatmárnémetiben érettségizik, majd jogtudományi tanulmányokat folytat a budapesti, római és kolozsvári egyetemeken. Tanulmányainak befejezése után az ügyvédi pályára lép. Az impérium átvétele óta közigazgatási előadó, majd árvaszéki ülnök Nagyváradon. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja, minden munkában résztvesz. Letartóztatását elkerüli, mert bajtársai nem vallanak ellene, de állandó hatósági megfigyelés alatt áll. Bátyját dr. Czumbel Lajos plebános, tb. kanonokot több mint tíz esetben hurcolják polgári és hadbíróság elé.

Czimbalmos Imre községi főjegyző Szárhegy. Kereskedelmi érettségivel közigazgatási pályára lép. Jegyzői oklevelének megszervezése után Szárhegyen aljegyző, majd Gyergyóhallóban és később Szárhegyen főjegyző. A székely mozgalomban szintén résztvesz, de neve — szerencséjére — nem kerül a megszálló katonai hatóságok kezébe. A magyar párt tagjaként mindig bizalmi állásokat töltött be a választásoknál, ezért persze többször letartóztatták. A világháborúban 22-es honvéd főhadnagy; megszerzi a bronz, nagy ezüst és a sebesülési érmet, a signum laudist és a Károly csapatkeresztet.

Czirák János gazdálkodó Csanálos. 1920-ban az oláh katonaság behívása elől megszökik. Ké-

sőbb visszatér falujába, ahol letartoztatják. Borzalmasan megkínozzák. 2 heti vizsgálati fogság után 6 hónapi fogságra ítélik. Büntetését kitöltötte. Szabadulása után 1922-ben a határ kiigazító bizottságot néhány társával együtt magyar zászlóval fogadja. Ezért újra súlyosan bántalmazták.

Cs.

Dr. Csák István orvos Kolozsvár. Résztvesz a világháborúban. Csapatorvos az orosz, olasz és francia fronton. Megszerzi a Ferenc József rend lovagkeresztjét, a bronz és ezüst Signum Laudist a kardokkal és a Károly csapatkeresztet. A Magyar Párt intézőbizottságának állandó tagja. Irredentizmussal vádoltan kétszer kerül hadbíróság elé, mindkétszer kiutasítják az ország területéről. Miután kitűnően ismeri a helyzetet, a kiutasítást az ismert és megszokott módon sikerül elintéznie. A román megszállás előtt a bőrgyógyászati klinikán assistens, tudományos dolgozatai különböző nyelveken jelennek meg.

Csicsmányi Jenő áll. iskolai igazgató, Nagyvárad. A csikszeredai tanítóképző intézetben megszerzi az oklevelet. A krasznahélteki egy évi tanítóskodás után bevonul katonának a román hadseregbe, később 1927—1934-ig Székudvaron felekezeti tanító. Nagyváradra kerül. Hatvan esetben csendőrszuronyok között viszik kihallgatásra, öt esetben felfüggesztik és hatszor állítják bíróság elé. 1939-ben résztvesz az erdélyi önvédelmi szervezet alapításában és működésében. Letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják, de kínzással sem csikarnak ki belőle vallomást. 1940-ben hazaengedik és rendőri felügyelet alá helyezik. 1940 januárjában királyházánál román detektívek és határőrök közül kiugrik a vonatból. Súlyos sérüléseivel a beregszászi kórházba viszik. A honvédséggel együtt tér vissza Nagyváradon tartózkodó családjához.

Dr. Csengery István kir. közjegyző Szatmárnémeti. A világháborúban megszerzi a bronz és ezüst Signum Laudist és hadtestparancsnoki elismerésben részesül; a háború végén mint tartalékos tüzér százados leszerel. 1922-ben Kolozsvárott letartóztatják, a hadbíróság 8 napi fogság után szabadlábra helyezi. 1938-ban Szatmárnémetiin letartóztatják és 4 hónapig vizsgálati fogságban tartják a vasgárdisták között, teljesen elszigetelve. A vád az volt ellene, hogy a magyar katonai körökkel összeköttetést tart fenn, majd jogerősen két hónapra ítélik. Az ítéletet azzal indokolják, hogy a kísérő őrtől a házkutatás eredményeként lefoglalt aktákat elvette és a tűzbe dobta. Amikor ezt a román ezredes megtudta, azonnali lelövésére adott parancsot. Sorsát csak úgy tudta elkerülni, hogy az őr ne lőhessen — mintegy véletlenül — mindig más járókelőt fedezett. Számos házkutatást tartottak nála és különösen az Erdélyi Versenyegylet megalakítása miatt, melyben irredentizmust láttak. Ebben az ügyben szintén letartóztatásban volt. A harmadik hadbírósági idézés elől büntetésének letöltése után átszökik a határon és mint százados a magyar honvédség szolgálatába lép.

Csiszár Lajos építész, építőmester, népfelkelő mérnök, főhadnagy Marosvásárhely. Az országos Magyar Párt gazdasági osztályának és a helyi tagozat intéző bizottságának tagja. Református presbiter és a marosi és bekecsalji ref. egyház megyék műszaki előadója. A romániai magyar technikum előkészítésére kiküldött országos bizottság elnöke. A romániai építőmesterek országos szövetségének elnöke. Tanulmányait Budapesten és Párizsban befejezi, majd beutazza Nyugateurópát, hogy szaktudását bővítse. Marosvásárhelyen ő építi a városházát, a római kat. és a ref. főgimnáziumokat. A gyermekmenhely, a katonai kórház, vágóhíd, iskolák és más paloták szintén az ő művei. Sáromberkén felépíti az afrika utazó gróf Teleki kuriáját. Megtervezi és társadalmi gyüjtésből felépítteti és 30 éve vezeti Marosvásárhelyen Erdély egyetlen magyar Iparostanuló otthonát. Könyvei jelennek meg a székelyföld iparosításáról és a kartellek kiuzsorázó jellegéről. „Gazdasági sérelmeink" című évkönyvben cikkei jelennek meg a kisebbségi gazdaság bajokról. A „Magyar Kisebbség"-ben Erdély magyar ifjúságát arra ösztönzi, hogy szabad pályákra lépjenek. Felveti a „Magyar ház"-ak és a magyar technikum alapításának gondolatát. Megtervezi az erdélyi magyar Hiszekegy című népies „Házi áldás"-szerű képet. A magyar iskolákat, gyakorlati irányúvá szeretné fejleszteni, angol példára megkezdi Marosvásárhelyen az eladásra épült egész városrészeket kitévő kész házak építését. A szenátorválasztáson fellép a bukaresti építész akadémia igazgatójával szemben, ezért ellenjelöltje hét évig elszabotálja kamarai tagságát és ezáltal megfosztja a tervezési munka lehetőségétől. Indítványozza a vitézi indusztriális mezőgazdasági farmok felállítását. Emlékiratot dolgozott ki a rabok munkaképességének egészen újszerű hasznosítására vonatkozólag.

Csiszár Viktor gazdálkodó Szotyor. 1933 óta önállóan gazdálkodik. A Magyar Párt vármegyei tagozatának elnöke. Politikai szereplését a megszállók nem nézték jó szemmel és minden igyekezetükkel azon voltak, hogy fajáért folytatott harcát leállítsák. Letartóztatták és nemcsak pénzt, hanem terményeket és gazdasági felszerelését is elhurcolták és ezáltal 20.000 lei kárt okoztak.

Csomafáy Sándor, Székelyhid. A Magyar Párt Bihar megyei tagozatának alelnöke és a járási tagozat elnöke. A magyar kisebbségi életben olyan nagy munkát fejt ki, hogy ezáltal megszerzi a megszálló hatóságok legnagyobb ellenőrzését. Mindent, ami csak emberileg elképzelhető, megtesznek, hogy életét megkeserítsék. Tizennyolc ízben házkutatást tartanak nála és minden választás jó alkalom arra, hogy letartóztassák. Az csak természetes, hogy állandó hatósági megfigyelés alatt áll. Minden magyar ügyért kiáll és minden kultúrális és szociális megmozdulás harcos, lelkes tagja. Kiemelkedő áldozatkész tevékenysége következtében megszerzi a magyarság általános szeretetét.

Csont Lázár kőfaragó mester, Székelyudvarhely. 1910 óta önálló Székelyudvarhelyen. A Magyar Párt, az önképzőkör tagja. 1919-ben egy magyar katonanadrágot találtak lakásán, ezért megverték és négy napig fogságban tartották. Később újra házkutatást tartanak és ekkor muníciót találnak, amiért megint megverik és négy napra bezárják. Egy másik alkalommal hamis vádat kovácsolnak, amelynek alapján bekísérik és súlyosan bántalmazzák.

Csökör Lajos kereskedő, Nagykároly. 1939 március 21-én lakására hazatérve, feleségét és vendégeiket akik rádiót hallgatni jöttek hozzá szuronyos oláh katonák között találta. A vele együtt érkező Szabó Istvánt és az egész házanépét kémgyanusnak találták és házkutatás után egy század szuronyos katona között a városi börtönbe hurcolták. A börtönben ott találta sógorát, Böszörményi Ferencet összetörve — véresre verve. Megérkezésük után kezdetét vette szörnyű megkínzásuk, amely éjjel-nappal tartott, Botta román térparancsnok személyes irányításával. Hat napig tartott a véres tortura, akkor négyüket különválasztva előbb a nagyváradi majd később a kolozsvári katonai börtönbe szállítják hordókötéllel megkötözve, szuronyos örök között. A nagyváradi és a kolozsvári börtönben mégegyszer végigszenvedte a román vallatási módszerek alkalmazását. A kolozsvári börtönben tizedmagával egy egyszemélyes cellába zárják, ahol minden elképzelhető férgek között három hónapig fogvatartják anélkül, hogy egyszer is levegőre vitték volna. 1939 május 22-én megtartott tárgyaláson a beidézett tanuk felületes kihallgatása után, — az egész tárgyalás 15 percig tartott — 15 évi kényszermunkára ítélik. Az ítélet ellen fellebbezéssel élt, amit a bukaresti semmisítőszék elutasított. Büntetése kitöltésére a negyenyedi fogházba szállítják, ahol a bécsi döntésig szenved. A bécsi döntés nemcsak gúnyhatárokat változtatta meg, de megsemmisítette az oláhok ítéletét is és Csökör Lajos sokat szenvedett magyar testvér visszanyerte legféltettebb kincsét: a szabadságát.

Csutak Lajos textil gyáros Kovászna. Kereskedelmi pályára lép és 1928-ban megalapítja gyárát, amelyben állandóan negyven embert foglalkoztat. Vagyoni jóléténél fogva az idegenek bőpénzű forrást látnak benne, amelyből vígan lehet meríteni. 1938 és 1939-ben csendőrkíséret tel ötször is Brassóba viszik és ugyanannyiszor le is tartóztatják. A vád államfelforgatás és irredentizmus. Mindig felmentik és haza küldik, mert igen jól ismerte a regáti szokásokat. Mint a Magyar Párt tagja sokat áldozott kulturális célokra. A világháború alatt a 21-es honvédeknél főszámvivő és megszerzi a Károly csapatkeresztet.

néhai Csutak Vilmos középiskolai tanár, a székely nemzeti múzeum igazgatója Sepsziszentgyörgy. Életének nagy sikere a Collegium és az ő agilitása által létrejött Múzeum megmentése, illetőleg átmentése volt. A két nagyszerű intézményt a szabad Erdély neki köszönheti. A megszállók egyik törekvése volt a székely múzeumnak román népművészeti múzeummá való átalakítása. A támadásokat sikeresen visszaverte olyan formán, hogy minden házkutatás dacára a múzeum ereklyéit átmentette a magyar jövő számára. Felesége kibédi Simonffy Mária tagja a jótékony nőegyletnek és ref. nőszövetség alelnöke.

D

Damokos Dénes földbirtokos Alsócsernáton. Élete: a magyar földbirtokos élete a román uralom alatt. 1. 1918 év őszén a román tisztek elrekvirálják a meglévő élelmi cikkeket u. m. szalonna, zsír, hús, paszuly stb. 2. Házkutatások fegyverek után, elrejtett bajonettért gyakran megidézik a rendőrségre. 3. Házkutatások során pokrócokat és más használati tárgyakat elrekvirálnak. 4. A magyar államtól kedvezményes áron kapott kettő pár ökröt, „ingyen" elviszik. 5. Elrekvirálják a terményeket és a szállításhoz szükséges lovakat. 6. A subprefekt úr birtokosoktól és géptulajdonosoktól sok gabonát „rekvirált". 7. 1922—29-ig kisajátításoknál az 50 holdon felüli birtokosoktól ügyvédek és kijárók — 50—500.000 leit szedtek be különböző címeken. 8. Minden kérés és idézés, adózás és hivatalos eljárás csak baksissal megy. 9. Erdő kitermelésnél ügyvédi költség 150.000 lei, 25.000 lei garanciából 3.000 leit kap vissza 10. A garancia nagy része kötvény, de a névértéknek csak a felébe vették be. 11. 1939 és 1940-ben két pár hám és 5 drb. lóért 40.000 lei helyett 12.000 lei értékű „bont" kap, két lóért 5.000 leit és egy elpusztult lóért 7.000 lei értékű „bont", a két utolsó lóról még jegyzéket sem kap. Nem tudja, hogy a bonok beváltása mikor történik meg. Pénzt akarnak szerezni, ezért feleségét beidézik és két napra becsukják az ügyészség fogházába. Összes okmányait elszedik és minden kérés dacára sem adják vissza. („Székely Nép" 42. évf., szept. 7. szám.)

Daichendt Guido v. százados Beszterce. Katonatiszti kiképzését Nagyváradon a honvéd hadapródiskolában kapta meg és részt vett a bolsevisták ellen vívott utcai harcokban. Felvették a Ludovika Akadémiára, de belépését a románok megakadályozták. Otthon, Szászlekencén a mellére tűzött magyar kokárda miatt a románok megverik. A román csapatok elvonulása után felszabadult területen maradt, hogy tudását és kardját felajánlhassa a magyar hadseregnek.

Daics Mihály a vármegyei elektromos művek főszerelője Szatmárnémeti. 1914-től 1919-ig résztvett a világháborúban és hadifogságot szenvedett. Tagja a honvédelmi szervezetnek. 1939 októberében letartóztatják és éjszakának idején hálóingben elhurcolják a rendőrségre. Kémgyanus, ezért Nagyváradra viszik, ahol hét napig vallatják minden eredmény nélkül. A honvédcsapatok bevonulásáig rendőri felügyelet alatt áll.

néhai Dancs Lajos tanító és bankigazgató Kovászna. Déván tanító képesítést szerez. Kovásznán nyolc évig tanít, majd a Hitelbank igazgatója lesz. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tagja és a járási tagozat elnöke. Választások alatt szervező munkát végez ezért a románok többször bántalmazzák és anyagilag is megkárosították. Részt vállal a kulturális munkából és 15 évig elnöke az „Emke" dalárdának. Meghalt 1938-ban. Felesége tagja a helybeli nőszövetségnek.

Dávid Dezső. Kézdivásárhely. A világháború végén, mint 75%-os rokkant, otthon Kézdivásárhelyen tartózkodik. A román frontról hazatérő magyar katonák éjjel-nappal özönlöttek át a városon, s elvakultan lövöldöztek fegyvereikkel a levegőbe. Néhányan itthon levő idősebb és rokkant katonák összeálltak és miután sok hazatérőtől el tudták venni a fegyvert, sikerült a garázdálkodókat ártalmatlanná tenni. Az akció első szereplői id. Molnár Kálmán, Lengyel Károly és Dávid István. Mikor a kézdivásárhelyiek is hazatértek a frontokról, megalakították a nemzetőrséget, parancsnok Kolozsváry

László 24-es honvéd őrnagy. Beosztott tisztek Császár János gép puskás főhadnagy, Finta Sándor hdgy., Péter Amadé zászlós és Dávid István a gazdasági hivatal vezetője. Rengeteg ágyút, repülőgépet és gépkocsit, valamint több vonatrakomány hadianyagot adott át a nemzetőrség a honvédelmi minisztérium által kiküldött szegedi és budapesti tiszteknek akik az átadott holmikat elszállí tották. A román megszálló csapatok lassanként megszállták Brassót, Sepsiszentgyörgyöt és más helységeket is. Csak 1918. nov 10-én hallották először, hogy az ő városuk is megszállás alá kerül Érintkezésbe lép Király Aladár akkori háromszéki főispánnal aki ama bejelentésére, hogy az ojtozi szorost védeni fogják; a legszigorúbban utasítja, hogy a román reguláris megszálló csapatoknak mindenben legyenek segítségére. A főispán parancsa másnap nyilvánosságra jut és megkezdődik a bomlás. A nemzetőrség parancsnoka már más nap elutazik, hatáskörét a román csapatoknak febr. hó 12-én megtörtént bevonulásáig ifj. Nagy Ferenc t. honvéd százados látta el. Febr. 13-án kezdődött a rettenetes élet. Este 8 órán túl nem volt szabad az utcán járni, rendelet rendeletet követett, — természetesen román nyelven, amit senki sem értett. Nap-nap után megbotozták a polgárokat és külön engedély kellett annak, aki este az egyik házból át akart menni a másikba. Nemsokára ház kutatást tartottak nála, de minden eredmény nélkül. Minden okuk meg volt arra, hogy a házkutatást megtartsák, mert mikor a megszállásnak híre járt és mikor megtudták, hogy több elszállító tiszt nem jöhet Magyarországról, a még kezeik között lévő négy gépfegyvert, gyalogsági fegyvereket, sok muníciót és kézigránátot elrejtették a hősök temetőjébe és a római kath. temetőben lévő családi kriptájukba. 1920. febr. 1-én éjjel 1 órakor a Tanácsház-utcai szülői házat katonaság vette körül. Legénylakásának ajtaját a detektívek feltörték, revolvert fogtak rá és követelték, hogy azonnal kövesse őket a rendőrségre. Tiltakozott a brutális fellépés ellen, de hasztalan. „Feljelentés érkezett ön ellen, azonnal jöjjön velünk" mondották. Hajnali három órakor érkeztek a rendőrségre. Maier rendőrkapitány nagyon udvariasan fogadta, de minden udvarias mondatának meg volt a maga fullánkja. Maier rágyujtott és őt is megkínálta. Arra való hivatkozással, hogy nem dohányos, a cigarettát nem fogadta el. „Pedig a gőggel most alább kell hagynia a magyaroknak" — mondotta. — „Most a mi számunkra következik ezer esztendő." Sokáig húzta még az időt, gúnyos és cinikus volt, végre megkérdezte, hogy mit tud az Odescalchi hercegi ékszerek elrablásáról. Tagadó válaszára megjegyzi, hogy kár a tagadásért, mert hiszen a Bukarestben elfogott Benkő István már mindent elárult. Jegyzőkönyv aláírása után elviszik az új úton lévő ügyészségi fogházba. Másnap reggel négy szuronyos katona között felvitték a rendőrségre. Ekkor már ott volt Brassóból négy magasrangú hatonatiszt, 5 detektív és Zernoveanu őrnagy a vezérkartól. Az ő jelenlétében történt meg a kihallgatás. A tárgya: Ismeri-e az ékszerlopási ügyet? Végül mégis kibökték, hogy ő összeköttetésben van a magyar hadsereggel, annak itteni szervezője és időnként nagyobb összegeket kap, sőt most is vár pénzt. A gyanusításra azt felelte, hogy, mint alacsony rangú katona semmiesetre sem volna alkalmas ilyen megbízatásra. Megígérte, hogy az esetleg kapandó pénzt rögtön felhozza a rendőrségre. Vallomásáról ismét jegyzőkönyvet vettek fel, majd visszavitték az ügyészség fogházába. Útközben a csendőrlaktanya előtt egy hang felszólítására a katonák felvitték a laktanyára. Az irodában az íróasztalnál egy barátja Minisca fhdgy ült. Láttára felugrott és a kezében korbáccsal közeledett felé. Fenyegetésére, hogy ha hozzányul, a székkel agyonveri, „barátja" ismét parancsot adott a katonáknak, akik visszavitték az ügyészség fogházába. Másnap testvérbátyja dr. Dávid István és dr. Herepey Iván látogatták meg. Utóbbi arra kérte, hogy mindent valljon be, mert különben az egész családra borzasztó sors vár. Este a vacsorát hozó kocsisruhába öltözve felismeri egyik unokanővérének fiát, Schüle Viktort (vitéz Seregdy Győző), aki aznap jött hozzájuk látogatóba. Megtudva, hogy mi történt, bejött a fogházba megkérdezni, hogy nem akar-e valamit haza üzenni. Ujságot is hoz, amelyből megtudta, hogy a „nagyváradi per" szereplőit a hadbíróság kivétel nélkül halálra ítélte. Schülének megmondja, hogy a gépfegyverek már a pincében vannak. Ezen az éjjelen megint felvitték a rendőrségre, ahol a kapitány a maga gúnyos modorában ismét megkérdezte hogy nem akar-e vallani. Kérdésére, hogy mit vagy miről valljon? a kapitány dühvel és gorombán ráordított:

„Hallja, kérem!! Van nekem más módszerem is, amihez nyúljak, ha maga még most sem akar vallani!" Ezután a kitörés után elővette iratait és megkezdte a kérdezést.

„Tud-e arról, hogy a katholikus temetőben, a hősök sírjaiban a nemzetőrség több vaggon fegyvert és lőszert dugott el? Tud-e arról, hogy a saját családi kriptájukban gépfegyverek vannak elrejtve?" Tagadó válaszára jegyzőkönyvet vesz fel. A következő pillanatban kinyilt a szemben levő ajtó és belép rajta két volt nemzetőr. A rendőrfőnök utasítja őket, hogy mondják szemébe azt, amit már jegyzőkönyvben beismertek. Az egyik erre szembe állt és a következőket mondotta:

„Dezső, ne tagadj semmit, mi már bevallottunk mindent. Elmondtuk, hogy egy vasárnap reggel kilenc órakor a Te szekereddel és lovaiddal öten, névszerint: Zsigmond Gerő, Mátyus A., Te, Dávid Dezső és mi ketten, rengeteg fegyvert és muníciót vittünk ki a temetőbe. Négy gépfegyvert a sírboltotokba, a többi hadianyagot pedig a hősök sírjába rejtettük!"

Azt hiszi, hogy két társára ráijesztettek, de árulásra nem gondol és ezért a főnök felé fordulva így szólt:

„Uram, ez az ember nem épeszü. Tessék orvossal megvizsgáltatni. Igaz, hogy együtt jártunk iskolába, de azóta sem láttam." Másnap kivitték a temetőbe, ahol a muníciót hamar megtalálják, de a gépfegyverek nincsenek sehol. Már a koporsókat akarják feszegetni, de ettől a szándékuktól dr. Molnár Dénes, az akkori polgármester garanciájára elállanak. Házában kimerték

a kút vizét, és a gépfegyverek valóban előkerültek. A víz kiszivattyúzása közben letartóztatták édesapját, bátyját dr. Dávid Istvánt és unokaöccsét Schüle Viktort. Megállapították, hogy a fegyvereket újabb helyre csak a család többi tagjai rejthették el. Rokonainak igazolására most már ő is bevallja, hogy a gépfegyvereket a temetőből a pincébe Császár Jánossal és Bándy Bélával együtt vitték át. Csak később tudta meg, hogy a fegyvereket a fogházi beszélgetés után Schüle Viktor dobta a kútba. Tettét Schüle Viktor nyiltan be is ismerte. Február hó 14-én Fogarason át Nagyszebenbe viszik társaival együtt. Társai Nagy Ferenc, Császár János, Bándy Béla, Nagy Árpád, Zsigmond Gerő, Péter Amadé. Éjszaka érkeztek meg a szebeni Só-utcai fogdába. Társait egy cellába zárták össze, őt pedig egy olyan helyre, ahol gyilkosok és betörők voltak. Másnap a parancsnok rendeletére társait két külön cellába rakták, ő pedig hat vagy hét napig teljesen egyedül volt. Később kivitték őket a barakkokba, ahol négy és ötszörös drótakadály vette őket körül. Olyan szörnyű hideg volt, hogy a barakk oldalainak lebontott deszkáiból tüzet raktak a helyiség közepén, felváltva tüzeltek és melegedtek a lángok mellett. Három szörnyű nap után már az is örömhírként hatott, hogy visszamennek a Só-utcába. Beugrató rabokat hoztak cellájukba, akik szidták a mai uralmat és nyilván azt várták, hogy nekik is megoldódik a nyelvük. A Zsil völgyéből is voltak néhányan, akiket azzal vádoltak, hogy zendülést szítottak az ott lévő megszállók ellen. Néhányat úgy vallattak, hogy a szerencsétlen emberek belehaltak. Egy Czitrom nevű bányatisztviselőnek 10 szeget vertek a körmei alá, mert nem akarta beismerni, hogy ő volt a zendülés értelmi szerzője. A szerencsétlen ember négy nappal a vallatás után a kórházban meghalt. Amit a földműves foglyokkal műveltek, az minden képzeletet felül múl. Időközben megjöttek a temesvári leventeper vádlottjai is, név szerint dr. Márton Albert, Marx Dezső, Michel Ferenc, Srauder György, Schreiber István, Dér István és Török Lajos. Májusban tartották meg a főtárgyalást, a védelmet 10.000 leiért egy Matescu nevű ügyvéd vállalta el. Nagy Ferencet felmentették, a többiek egyegy havi börtönbüntetést kaptak. Schüle Viktort egy havi elzárásra és 2000 leire ítélték. Dávid Dezső másfél évi börtönt és 10.000 lei pénzbüntetést kapott. Az ítélet ellen egyedül ő felebbezett, ami újabb 50.000 leibe került. Szökése már teljesen elő volt készítve, de hozzájut egy újsághoz, amelyben a közkegyelemről szóló rendeletet olvasta, s így ő is elállt szökési tervétől. Később oda kerültek „a nagyváradi per" vádlottjai is: Csécsy huszár ezredes, Cserey alezredes, Jankovits bíró, Örley közjegyző, Lukács bíró és mások. Szeptember hatodikán átvitték Kolozsvárra, ahol egy Fabius nevű ügyvéd 50.000 leiért vállalta a szabadlábra való helyezésének kieszközlését. Hosszú ideig tartó herce-hurca után október 21-én, az amnesztia rendelet alapján szabadon bocsátották. Ötvenezer lei az ügyvédnek és 10.000 lei a hadbírónak az aláírásáért. Hat hétig minden nap délelőtt tíz órakor jelentkeznie kellett a rendőrségen. Később az is kitudódott, hogy ki volt az árulás megszervezője. 1916-ban a belügyminisztérium egy Tóth Kálmán nevű detektívet küldött Kézdivásárhelyre, aki később a román siguranca szolgálatába állott. Tóth Kálmán 20,000 leit ígért a két árulónak. Kiszabadulásuk után visszajöttek és a rendőrségen jelentkeztek a vérdíjért. Meg is kapták. Húszezer leit nyomtak a kezükbe. Nemsokáig örülhettek a Judás pénznek, mert mikor távoztak, az egyik szobában elvették tőlük a pénzt, megverték és a rendőrség épületéből kirugták őket. A nemezis Tóth Kálmánt is elérte. Innen Csehszlovákiába ment, ahol hasonló szolgálatokat teljesített. Egy ízben Magyarországra utazott, itt letartóztatták és ezért meg más ügyekért életfogytiglani fegyházra ítélték. — Árulók sorsa.

Deák Gyula. Éveken keresztül a Romániai Magyar Párt országos főtitkára, Erdély átfogó politikai szervezetének harcos közéleti munkása, aki bátran küzd a román elnyomás magyartipró intézkedései és rendelkezései ellen. A világháború előtt Kolozsvárt ügyvéd, a főhatalomváltozás után a Magyar Szövetség főtitkára, ennek feloszlatása után pedig az Országos Magyar Párt vezető tisztviselője. Sorozatos üldöztetésekben részesült, de bátran és keményen állta a harcot. Az erdélyi magyarság politikai küzdelmeinek egyik legnépszerűbb harcosa.

P. Decsy István Ipoly szentferencrendi áldozópap. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. 1939-ben a nagyváradi kémelhárítóba viszik, itt 40 magyar politikai fogollyal találkozik. Embertelen kínzásokkal akarják vallomásra bírni, verik a talpát és huszonöt botütést is kap, töltött revolverrel fenyegetik; ez minden nap így megy, minden eredmény nélkül. Kolozsvárra viszik és összezáriák román politikai foglyokkal. Kínzások, vallatás itt is folytatódik. Rettenetes helyzetéből a magyar diplomácia közbelépése menti ki, melynek következtében a románok átteszik a határon. Miután a románok lemondatták állampolgárságáról, csak a magyar honvédség bevonulása után kerül haza.

Demeter György községi bíró Sarmaság. 1919 májusában a vérvölgyi jegyzőséget foglalja el és ott marad 7 évig. Az ottani magyarságnak szánt ütéseket felfogja és ellensúlyozza, ezzel a románokat önmaga ellen uszítja. Üldözés, zsarolás, gyakori áthelyezés következik, ezalatt vagyonilag tönkreteszik. Négy gyermeke közül kettőt román iskolába kell járatnia. Kisfia elfelejt magyarul olvasni, beszédje érthetetlen magyar-román keverék lesz, leteszi a meséskönyvet azzal a sóhajjal: Nem tudok magyarul olvasni. Könnyfakasztó volt a jelenet, de utána erős fogadással, minden fenyegetés ellenére magyar iskolába járatja, mire állásából kiteszik. Nyugdíjba vetik. Kint a határban viskót épít és valóságos remete életet folytat családjával. Kislányai fölserdülnek és szemet vetnek rájuk a román fiatalemberek. Feleségül kérik a lányokat, akik azonban annyira magyarok, hogy inkább pártában maradnak, de a legnagyobb ellenségnek nem nevelnek fiakat a magyarok ellen. Fenyegetés, házkutatás, letartóztatás, vadászfegyverelkobzás, kihallgatás egymást érik. Megmaradt példaadó jó magyarnak ő is, családja is és a darabka föld is, amelyen tíz évig remetéskedett.

Deutsch Ernő tisztviselő, Nagykároly. 1928-ban fontos megbízatást vállalt. Árulás következté-

ben leleplezik és letartóztatják. Másfél hónapig letartóztatásban volt és csak súlyos pénzáldozattal sikerült szabadságát visszanyerni.

Deutsch Kálmán Székelyudvarhely. A román megszállás Tordán találja, mint 8-ik osztályos gimnazista. A magyar és román diákok megegyezést létesítettek, hogy a békesség kedvéért semmiféle jelvényt vagy zászlót nem tűznek ki. A megállapodást a román diákok megszegték és kitűzték a román zászlót. Erre a magyar diákság, valamint a magyar tanárok megszüntették az előadást. Hosszas tárgyalás után a román diákok megígérték, hogy bevonják a román zászlót, de ígéretüket most sem tartották meg, mire egy magyar diák levette a zászlót. Nagy verekedés támadt a diákok között, a magyar fiúk kiverték az iskolából a románokat és kitűzték a magyar zászlót. A román katonaság vetett véget a verekedésnek és 5 tanárt és 11 diákot elhurcoltak. Deutsch Kálmánt külön az állomás épületébe vitték, ahol először megbotozták, majd letartóztatták. A nagyszebeni hadbíróság tárgyalta ügyét, de a közbejött amnesztia megmentette a súlyos büntetéstől. Diákéletének ez az incidense végigkíséri életét egészen a felszabadulásig. A román hadseregben egy év helyett kettőt szolgál és tiszti vizsgát sem tehet. A polgári életben szintén érzi diákkora „nagy bűnének" a hatását.

néhai Dézsi Teréz Turnu-Severin. Önfeláldozással szolgálta a magyar ügyet. Már 1919-ben a brassói fellegvárban és a fehérkaszárnyában őrzött debreceni tiszteknek pénzt, és fontos üzeneteket hozott. A tisztek között voltak Szikszay és Erdős huszárszázadosok, Koszorús Ferenc főhadnagy és a Tamássy testvérek huszárfőhadnagyok. A veszélyes utat Debrecenbe többször is megtette mindig a román fronton át. Egyszer Székelyhídon elfogták, több hétig ide-oda hurcolták, a sok verés következtében szívbajt kapott és 1940 június 20-án meghalt. Sírján ne fonnyadjanak el sohasem a virágok és példája mutasson utat mindenkinek, ki önzetlenül szereti hazáját.

Dézsi Zoltán tisztviselő és gazdálkodó Kolozsvár. Részt vesz a világháborúban, ahol több kitüntetést szerez és mint t. főhadnagy szerel le. Kémkedéssel gyanusítják, ezért letartóztatják és a nagyszebeni hadbíróság börtönébe hurcolják. Ma már ismert eszközeikkel vallatják, kiverik fogait és söröspalackkal ütik veséit, hogy belső vérzést idézhessenek elő. Napokra vasra verik és 30 %-os hideg cellában tartják. Két évig tart a vizsgálati fogság, míg sok pénz lefizetése árán haza szabadul. Állandó hatósági megfigyelés alatt áll. Ha neves románok utaznak át, Alsórákoson napokra a csendőrségen tartják. 1939-ben megint elfogják, ez alkalommal fegyverrejtegetésért. Craiovába viszik, rögtönítélő bíróság elé állítják, ahonnan csak 1940 szept. 8-án szabadul.

Diczigle Béla rk. lelkész Nagymajtény. A világháborúban résztvett. Ismert magyarsága miatt a románok minden ürügyet felhasználtak arra, hogy hivatásának gyakorlásában, hazájának szolgálatában megakadályozzák. A templom falán függő Szent István koronázási kép miatt, majd később, mert a román király névnapjának megemlékezését a kitüzött időpont előtt tartotta meg — hadbíróság elé állítják. Házkutatásokat tartanak nála — éjjel-nappal. Káplánját csendőrfedezettel vitték el a román terrorfiúk.

Dobozy Géza lakatos mester, Nagyvárad. Mint II. o. ágyúmester résztvesz a világháborúban, és megkapja a bronz vitézségi érmet és a Károly csapat keresztet. Tizenhat éve önálló iparos, a Magyar Párt és az Ipartestület vezetőségi tagja. 1936-ban megvádolják hatóság elleni erőszakkal és Kolozsvárra akarják szállítani, és csak személyes összeköttetéseinek köszönheti, hogy ettől megmenekül. 1939-ben több önvédelmi szervezetbeli társaival együtt őt is letartóztatják. A kolozsvári hadbíróság börtönében a többivel együtt — minden eredmény nélkül — megkínozzák. 1939 decemberében hazaengedik, de állandó rendőri megfigyelés alatt áll. János fiát is vallatóra fogják, szeretnék megtudni, hogy apja kap-e támogatást Magyarországról? A bécsi döntés után megalakult polgárőrség h. parancsnoka.

id. Dr. Dobos Ferenc tanár c. igazgató Székelyudvarhely. Első összeütközése a megszálló hatóságokkal „a Vasszékely" miatt történt. Letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság elé hurcolják, ott megintik és hazaküldik. A Magyar Párt megyei tagozatának titkára és az „önvédelmi szervezet" megszervezője. Árulás következtében vele együtt letartóztatják P. Deésy István Ipolyt, Rákossy Albertet és az elmenekült Jakó Albert helyett annak feleségét, fiát és leányát. A nagyváradi kémelhárító börtönében minden képzeletet meghaladó kínzással vallomást akarnak belőlük kicsikarni. Fegyverek, robbanó anyagok, valamint magyarországi megbízóik után kutatnak. Egy hét mulva a kolozsvári börtönbe kerülnek, ahol folytatódnak a kínzások: de a vallomást csak a már elárult dolgokra vonatkozóan tudnak belőlük kicsikarni. A 140 letartóztatott ember közül hetvenhármat szabadlábra helyeztek, harminchatot (huszonnégy papot és tizenkét polgári egyént) átadtak a magyar hatóságoknak. Tizenöt foglyot a craiovai hadbíróság elé állítanak, ezekből egyet Pócsy Mihályt életfogytiglani, a többit pedig ötöt évi fegyházra ítélik. A kolozsvári börtönben maradt 16 magyart 1940 május 17-én átadják a magyar hatóságoknak. A hatóságainknak átadott magyarokat előbb lemondatják állampolgárságukról, nehogy visszatérhessenek Romániába. Kiadatása után kiutasított családjával Budapesten találkozik. A bécsi döntés után a honvédség oltalma alatt baitársaival együtt visszautazik szükebb hazájába. Kolozsvárott találkozik a tizenöt craiovaival, akiket előbb Gyulafehérvárra hoztak.

Dobozy György gépész mérnök Nagyvárad. A budapesti műegyetemen szerez gépészmérnöki oklevelet. T. hadnagy, a világháborúban megszerzi a Signum Laudist, a kis ezüst és bronz érmet és a Károly csapat keresztet. A magyar párt, a kath. kör tagja, a kath. legényegylet választmányi tagja és a városi sportegylet társelnöke. 1921-ben utasításra hazatér és a Phoebusnál helyezkedik el, először mint konstruktor vezető, majd mint cégjegyző és végül mint igazgató. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja és egyik megszervezője. 1939-ben lefogják és a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. A Balkánról hozott kínzóeszközeiket rajta is kipróbálják, minden eredmény nélkül, 1940 májusában áttették a magyar határon.

A bevonuló magyar honvédséggel együtt hazatér és mint főmérnök átveszi a víz és a csatornamüvek vezetését.

Dr. Donáth Géza törvényszéki bíró, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányait Déván folytatja; Budapesten tanul jogot és Kolozsvárott doktorál. A kolozsvári Kereskedelmi Akadémia végbizonyítványát is megszerzi. 1921-ben a bukaresti parlamenti merénylet miatt mint gyanusítottat három hétre bebörtönzik. 1928-ban egy birtokperben, csángók és románok között, csángók javára ítél, ítéletét a bukaresti Kúria is jóváhagyja. 1915—18-ig mint hadnagy frontszolgálatot teljesít.

Donáth László ref. lelkész, Berettyószéplak. 1919-ben az ellenforradalom megszervezője Nyármadaras községben. Bevitték Marosvásárhelyre, ahol két napig fogva tartották. 1922-ben első román sorozás alkalmával falujának legényei kokárdával mentek a sorozásra. A román csendőrök elébük álltak, de ők kocsival keresztül hajtottak rajtuk. Marosvásárhelyen egy század román katonaságot lőcsökkel megtámadtak és leszereltek. A román hatóságok mindezért vádat emelnek ellene, mondván, hogy templomában lázító beszédet mondott. Két napig tartották fogva. Irredenta beszédek miatt felelentették. A bécsi döntés után szuronyok között viszik a községházára, így akarván megfélemlíteni a falu lakosságát. A román megszállás alatt jelentős irodalmi tevékenységet fejtett ki; számos novellája, regénye jelent meg. A rádióban előadott hangjátéka a szakértők és a közönség körében komoly sikert aratott.

Dorsonczky József főügyészségi tisztviselő, Nagyvárad. Középiskolai tanulmányainak befejezése után Nagyváradan teológiai tanulmányokat folytat. 1933-tól Magyarpatakon káplánkodik. 1938-ban ugyan ilyen minőségben a várad-újvárosi plebániára kerül. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. 1939 októberében letartóztatják és egy hétig a nagyváradi katonai fogházban vallatják, majd a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Bajtársaival együtt őt is kínvallatásnak vetik alá, majd 1939 dec. 21-én állampolgárságuktól megfosztva, áttették a magyar határon. Kilenc hónapi tartózkodás után a bevonuló magyar honvédséggel együtt visszakerül Váradra. Magyarpataki káplán korában sikeresen terjeszti a magyar szellemet, a tiszta tótajkú lakosság körében.

Dorsonszky József postatisztviselő, Nagyvárad. Középiskolai tanulmányait Budapesten fejezi be. 1914—17-ig az orosz fronton harcol. Súlyosan megsebesül és mint 75%-os rokkantat 1917-ben megejtett orvosi felülvizsgálat alapján a hadsereg kötelékéből elbocsátják. A kis ezüst vitézségi érem és a Károly csapat kereszt tulajdonosa. 1917 óta a mai napig a nagyváradi postán teljesít szolgálatot. 1938-ban a románok nyugdíjazzák, de a bevonuló magyar csapatok parancsnoksága szolgálattételre hívja be. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagjaként résztvesz minden előkészítő munkában.

Dózsa László városi pénztáros, Zilah. Budapesti egyetemi tanulmányainak befejezése után hazamegy. Osztozik az elhelyezkedni nem tudó magyar értelmiségiek sorsában. A román hatóságokkal többször összeütközésbe kerül, ezért 1926-ban egy hónapig a hadbíróság börtönében sínylődik. Elveszti önkéntesi jogát és három évig szolgál a román hadseregben. Tagja az önvédelmi szervezetnek.

Dreiszig Ferenc kereskedő Kolozsvár. Meg nem alkuvó magyarsága miatt az idegen megszállók két évi fegyházra ítélték. Büntetéséből tizennégy hónapot kitöltött és csak a magyar honvédség bevonulásakor bocsátották szabadon.

Duka Laios ácsmester, Szováta. A világháborúban kitüntetéseket szerez és mint szakaszvezető szerel le. Résztvett a paraidi felkelésben. Utána a havasokban buidosik, élelem hiány miatt lejött a falvakba, ahol elfogják, megbilincselik, összeverik, hetekig hónapokig kínozzák. Társa megszökik mellőle, azért is félholtra verik. Végül vesztegetéssel szabadul, de állandó rendőri megfigyelés alatt tartották. Gyakran volt nála házkutatás. A Magyar Párt választási bizalmi férfia volt. Ezért újabb üldözés járt ki neki. Feketelistára helyezték, ami adandó alkalommal halálbüntetést jelentett számára.

E.

Eitner Alajos Antal kéménysepről mester, Kolozsvár. Iskolai tanulmányait Dunaföldváron folytatja, szaktudását Kolozson szerzi meg. Sokáig dolgozik mint segéd, 1933-tól üzletvezető. 1922-ben letartóztatják, rámérnek tizenöt botot, arcát összeverik és rugásaikkal teljesen tönkreteszik a gyomrát. A magyar párt tagja, erkölcsileg és anyagilag támogat minden magyar vonatkozású mozgalmat.

Dr. derzsi Elek Domokos ügyvéd és földbirtokos, Székelykeresztur. A magyar párt járási tagozatának elnöke és a megyei tagozat elnöki tanács tagja. Az iparos dalárda alapító és díszelnöke. Elnöke a magyar kaszinónak. Felügyelő gondnoka a kereszturi főgimnáziumnak és gazdasági iskolának és az unitárius egyháznak, később pedig főgondnoka az egyetemes unitárius egyháznak. A kereszturi unitárius főgimnáziumot a társadalom hathatós segítségével nyolc éven keresztül fenntartja. 1919-ben a románok túszként elhurcolják és Szebenben majd Fogarason három hónapig fogva tartják. Államellenes cselekmények miatt többször is eljárás folyik ellene, de kénytelenek minden esetben bizonyítékok hiányában felmenteni. A világháborúban a 21-es közös vadászzászlóalj főhadnagya, megszerzi a bronz, a kis és nagy ezüst vitézségi érmet, a Károly csapat keresztet, a Signum laudist és a III. o. katonai érdemkeresztet. A háború folyamán háromszor is megsebesült.

Elek István igazgató tanító, Máramarossziget. A román megszállás Aknasuhatagon találja. Magatartása miatt állandóan szemmel tartják. 1931-ben földalatti szervezkedés, magyar propaganda és tanítványainak imádkoztatása miatt fegyelmit indítanak ellene. A magyarság minden megmozdulásában résztvesz, minden kultúrális akciót anyagilag és erkölcsileg támogat. A világháborúban hadapródőrmester, a bronz vitézségi érem tulajdonosa.

Elek János kereskedő, Marosvásárhely. A huszonkétéves román megszállás alatt nap-nap után éreznie kellett a kisebbségi bánásmód román variációját. Mint kereskedő türni kényszerült

a közigazgatási paraziták véget nem érő zsarolását, mint a Magyar Párt aktív tagja és mozgalmának elsővonalbeli harcosa egyik szenvedő hőse a román politikai terrornak.

sarkadi Enesy András ref. lelkész, Alsóvalkó. A helybeli magyar párt elnöke és vezetője a magyarság politikai, társadalmi megmozdulásának. 1940 augusztus 28-án letartóztatták — súlyosan bántalmazták és csak a bécsi döntés után engedték szabadon.

Erdey Sándor kereskedő, Zilah. Sebesülten orosz fogságba jut. 1918-ban csere rokkantként hazakerül. A sebesülési és háborús emlékérem, valamint a Károly csapatkereszt tulajdonosa. A Zilahra bevonuló románok őt is kirabolták. 1919-ben csatlakozik egy különítményhez, amely lefegyverzi a menekülő román katonaságot. Később egy járőr élén kimegy a zilahi határba, hogy az esetleg támadó románokat feltartóztassa. Résztvesz a románokkal vívott harcokban. 1919-ben hazakerül, de egy teljes évig rendőri felügyelet alatt áll. A magyar párt elnöke, mint ilyen különösen választáskor nagy propaganda tevékenységet feit ki a magyar ügy érdekében. Ma a Honsz elnöke.

F.

Fabinyi László, Kolozsvár. A világháborúban hadapród őrmester, megszerzi a bronz, ezüst vitézségi és a seb. érmet, tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek. A román impérium alatt a Magyar Pártnak, később a Népközösségnek tevékeny tagja. Vállalatánál mindig magyarokat alkalmazott amiért többször meg is büntették. Minden magyar megmozdulásban részt vesz, tagja a magyar pártnak és a Népközösségnek. Egész Romániában ő az egyetlen magyar díjnyertes autóversenyző, aki nemzetközi viszonylatban is jó nevet vívott ki magának. A románok emiatt sokat kellemetlenkedtek és ahol csak módjukban volt, ártottak neki. 1940-ben a gyulafehérvári hadtestparancsnokság elrendelte, — hogy ahol csak található, azonnal fogják el és végezzék ki. Néhány nap mulva Papp Zoltánnal együtt a csendőrök a feleki határban elfogták, kiállítják az árokszélre, hogy kivégezzék. A halál elől úgy menekültek meg, hogy a csendőröket pénzzel megvesztegették. Ettől kezdve a magyar csapatok bevonulásáig Dr. Gaál gazd. akadémiai tanár bujtatta el.

Farkas Aladár ny. tanító, Bodok. Tanítói oklevelet szerez Budapesten, tanít Bölönben, majd Bodokon. A világháborúban mint a predeáli határrendőrség tagja 18 hónapig tartó fogságba jut. Kertjében piros és fehér rózsatövek voltak zöld levelek között, ebben a románok magyar irredentát láttak és rózsatöveit kivágták. A 13 aradi vértanú képét a falról levétették. Marháit elhajtották, fizetését gyakran nem kapta meg. A magyar pártnak alapításától kezdve tagja.

Farkas János róm. kath. plebános, Avasfelsőfalu. Avasba 1931-be jött, mint a római katholikusok lelkésze. Az avasfelsőfalui és környékbeli lakosságot összeszedte és magyar kultúr előadásokat rendezett. 1933-ig zavartalanul dolgozott. A románok azzal vádolták, hogy a járási központban elmagyarosítja a román intelligenciát és ezért megkezdték az üldözését. A „Satumare", „A Frontul", a „Gazetta-ben, sőt még az „Universul"-ban is jelentek meg cikkek ellene. A román csendőrség házkutatásokat tartott nála, jegyzőkönyveket vettek fel ellene; az üldözés oly mérveket öltött, hogy hívei sem mertek már vele szóba állni. 1940 június hó 29-én letartóztatták. Szerencsés körülmények között kiszabadult, de ettől kezdve búvikált; különösen Szatmáron. Innen szeptember 4-én éjszaka hazament a magyar csapatok fogadtatására.

Farkas László gyógyszerész, Nagyvárad. Középiskolai tanulmányait Szilágysomlyón az egyetemieket pedig Budapesten fejezi be. 1924-ben Szilágysomlyón kémkedéssel gyanúsítva elfogják. Számtalan esetben letartóztatják és végighurcolják a román börtönökben. Az önvédelmi szervezet ügyvezetője. Letartóztatják és bajtársaival együtt végigszenvedi a román kínvallatás összes módszereit. Hét hónapig volt bebörtönözve, állampolgárságától megfosztva, átteszik a magyar határon és csak a honvédséggel együtt kerül haza.

A farkasaszói mészárlás. Nagybánya és a környező falvak lakói közül a zsidóság sorsa figyelemreméltó eltérést mutat attól a köztudatban megrögzített képtől, amely kétségbe vonja az erdélyi zsidóság magyarhüségét. Ez az általánosítás azonban nem állja meg a helyét, ha az Alsóberekszó, Felsőberekszó és Szivács községek 27 mártírjának történetét vizsgáljuk. A bevonuló románok a magyarok javára való kémkedés gyanuja miatt 27 egyént fogtak össze, ebből 21 zsidó volt. Miután összeverték őket, Farkasaszón a hozzátartozók szemeláttára megtörtént a kivégzés, a temetőn kívül. Ott hantolták el az áldozatokat, akiknek nem volt egyéb bünük, mint az, hogy az elvonuló magyar katonaságot élelemmel és ajándékokkal látták el. Ime a névsoruk: Krausz Hermann 46 éves, Glück Alter 18 éves, Glück Áron 55 éves, Fülöp Jakab 28 éves, Weiss Naftali 64 éves, Rosenberg Niul 53 éves, Salamon Mór 47 éves, Ábrahám család három tagja, a 75 éves Menail, a 38 éves David és a 14 éves Mór!..., Klein Izrael 23 éves, Nové Emzel 25 éves, Lebovics Schevell 23 éves, Herskovics Mór 47 éves, Eliás Náthán 16 éves!, Elias Bence 19 éves, Gross Kálmán 38 éves, Lax Mór 38 éves, Jakab József 64 éves, Jakab Mihály 39 éves zsidó hitü magyarok. Közöttük rogyott le a véres földre Rényi Árpád és öt társa, akikről az Aranykönyv másutt emlékezik meg.

Dr. Fazakas János ügyvéd, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányait Székelykereszturon, az egyetemieket Kolozsvárott fejezi be. 1932 óta önálló ügyvéd Kolozsvárott. Ügyésze illetve jogtanácsosa az Unitárius egyházközségnek, a magyar párt központjának, a kolozsvári magyar kaszinónak. Ma is központi ügyésze a „Szövetség" Gazdasági és Hitelszövetkezetnek. A román impérium alatt a Magyar Párt tagja volt, mint ilyen az elbocsátott tisztviselőknek és irredentizmussal vádolt magyaroknak védője volt. Ő védte gróf Bethlén Györgyöt az Országos Magyar Párt elnökét is, aki államellenes izgatás miatt a vádlottak padjára került. Résztvett minden magyar ügyben. — A numerus valachus (oláh zárt szám) ellen a fiatal magyar ügyvédeket megszervezte. Magyar magatartása miatt 40 napi börtönt ült.

Fazekas Sándor községi bíró, Tóti. A magyar párt alelnöke. Házkutatásokkal zaklatták. 1934-

ben letartóztatták a románok, mert a község pénztárából nem volt hajlandó kiutalni a zsarolóknak egy nagyobb összeget. 1939-ben ismét letartóztatták. Mind a két esetben csendőrök kísérték el a faluból. 1940 szeptember 6-án a kivonuló románok rálőttek a kocsijára. A kocsin ülő Kiss József és Fejes Lajos megsebesült.

Fecser Márton gazdálkodó, Gilvács. A világháborúban bátorságáért a nagyezüst és kis ezüst éremmel tüntették ki. A magyar párt elnöke. 1932-ben sváb lányok propaganda úton jártak a vidéken. Az egyik lánynak bántódása esett és ezért a négy Fecser fiút vonták felelősségre. A csendőrörsön összekötözték és rettenetesen összeverték őket. Egyikük több hétig ágyban fekvő beteg lett, az ütlegelések következtében. „Te voltál az a nagy magyar" kiáltással agyba-főbe verték őket és amikor édesapjuk a csendőrőrsre ment, véresre vert fiait a földretiporva találta. Ezután tíz tárgyalást tartottak ez ügyben és végül felmentő ítélettel zárult a román vallatási rendszereket jellemző meghurcoltatás.

Fekete Sándor Nagyvárad. A román államvasútaknál két évig 1925—1927 mint segédmunkás dolgozik. Katona idejének letöltése után, a pénzügyigazgatóságnál nyer alkalmazást, de onnan egy év múlva mint kisebbségit elbocsátják. 1933-tól a szatmárnémeti pénzügyigazgatóságnál dolgozik, de az ismert okból kifolyólag onnan is elbocsátják. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezet szatmárnémeti főcsoportjának. Mikor a románok a szervezet működését megtudják, a letartóztatás elől átszökik a határon és csak a bevonuló honvéd csapatokkal jöhet haza. 1941. nov. 14-én a városi katonai parancsnokság érdemeinek elismeréseül megbízza Nagyvárad városi élesztő elosztójának vezetésével.

Fekete János főesperes, plebános Gelence. A román megszállás Vulkán községben találja. 1932-ben Sepsikőröspatakra kerül, ahol harcolni kellett az állami iskola tanítóival a magyar iskola érdekében. 1936-ban Gelencére kerül. Feljegyzésre érdemes a gelencei r. kath. iskoláért folyó harc, amelyet Sólyom Géza esperes vív a hatóságokkal. A megszálláskor a román hatóságok első dolga a román állami iskola felállítása volt. A falu magyar népe nem akarta gyermekeit a román iskolába járatni. A román hatóság a felekezeti iskolát okvetlenül be akarta záratni. A felekezeti iskola államsegélyt nem kapott, az iskolafenntartó egyház a nép elszegényedése miatt képtelen volt kötelezettségeit teljesíteni. Közben Bidu prefektus négyszer zárta be az iskolát két év alatt. A román kultuszminiszter megadta ugyan a megnyitási engedélyt, de a helyi hatóságok mindig találtak okot a helyiség bezárására. Megállapították, hogy az épület nem alkalmas tanításra, és a gyermekeket karhatalommal eltávolították. Így szűnt meg az évszázados gelencei iskola.

Dr. Ferencz Lajos vármegyei főügyész Sepsiszentgyörgy. A világháborúban t. hadnagy, megszerzi a kis ezüst vitézségi érmet, a Signum Laudist és a Károly csapatkeresztet. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön végezte, egyetemet pedig Kolozsvárott. Ügyvédi gyakorlatot 1913 óta folytat. A megszállás alatt a Magyar Pártnak alakulása óta tagja, később a vármegyei elnöki tanács tagja és a megyei tagozat ügyésze. 1928-ban a Magyar Párt utasítása folytán a városi tanács állandó választmányának tagja és később 5 hónapig Sepsiszentgyörgy helyettes polgármestere volt. A képviselőválasztásokon állandóan a Magyar Párt bizalmi férfia, akit az 1928-iki erőszakos választásokon a román rendőrség letartóztat. Kultúrális és egyházi tevékenységet mint az ottani ref. egyház presbitere és jogtanácsosa fejtett ki. Felszabaduláskor a katonai parancsnokság előadója.

Ferencz Sándor r. kath. plébános. Sepsibikszád. Tanulmányait Csíksomlyón és Udvarhelyen folytatta. Papi hivatásának teljesítését Gyergyóalfalun kezdte 1912-ben Gyergyóremetére majd Bereckre kerül. Innen Gyergyóbékásra helyezik. A román hordák elől Pozsonyivánkára menekült. Lupényból bevonul tábori lelkésznek. A háború alatt a fronton tábori kórházban teljesített szolgálatot. Az összeomlás után Sepsibikszádon plébános lett. 1924-ben az egyház javára rendezett ünnepélyből kifolyólag a románok két magyarral együtt letartóztatták. A két utóbbit súlyosan bántalmazták és így akarták kényszeríteni, hogy papjuk ellen valljanak, de minden siker nélkül. A községben nagy harcot kellett vívnia a görög keleti egyház papjával és a hatóságokkal, akik a katholikus magyar hívőket igérgetésekkel és fenyegetésekkel igyekeztek áttéríteni a görögkeleti vallásra. Mintegy száz hívője engedett is a kényszernek, de a visszacsatolás után ezek az emberek mind visszatértek a katholikus anyaszentegyház kebelébe. A román lelkész egy ízben feljelentette a plébánost állítólagos románellenes cselekedete miatt, de a brassói törvényszék bizonyítékok hiányában felmentette. A román hatóságok zaklatásai azonban nem törték meg erejét. Önfeláldozó kitartással dolgozott tovább a felszabadulásig.

Ferenczy Károly vendéglős Székelyudvarhely. A világháborúban mint népfelkelő őrmester vesz részt. A megszállás alatt magyaros kiállásáért sokat kellemetlenkednek neki. Vendéglőjében társalgás közben úgy nyilatkozott, hogy a megszállók tönkreteszik a gazdag Erdélyt. Valaki kihallgatja a beszélgetést, feljelenti őket. Letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság elé kerül. Első fokon öt évi börtönre és 20.000 lei pénzbüntetésre ítélik, de a felsőbb forum a vád és következményei alól felmenti. A Magyar Párt tagja. Minden megmozdulást anyagi és erkölcsi támogatásban részesít.

Dr. Filó Ferenc polgármester, Székelyudvarhely. A román megszállás Déván találja, ahol pénzügyi titkár volt. Megtagadja az eskü letételét, ezért állásából elbocsátják. Megélhetésének biztosítására gyári munkás lesz. 1920-ban Erdély területéről kiutasítják, de nem hagyja el az országot, hanem Székelyudvarhelyre megy, ahol árvaszéki ülnöki álláshoz jut. 1925-ben több társával együtt elbocsátják; ekkor ügyvédi irodát nyit. Tagja a Magyar Párt intéző bizottságának. 1938-ban szenátorságra jelölik, de eddigi tevékenysége miatt a románok elgáncsolják. A Magyar Párt feloszlatása után a megalakított „Magyar Népközösség" udvarhelymegyei szervezete egyhangúlag elnökké választja. 1937-ben egy renegát magyar ujság sajtó útján elkövetett rágalmazásért esküdtbíróság elé állítja. Miután a bizonyítás sikerült, a bíróság

felmenti. 1939-ben országgyülési képviselő lesz. Ezen minőségben számos emlékiratot szerkesztett és juttatott el a román kormányhoz, a kisebbségi sorsban sinylődő magyarság érdekében. Szóvá tette a rendőrségi brutalitásokat, a magyar közhivatalnokok eltávolítását, a székelyföldi közbirtokossági javak elrablását. Tagja az erdélyi egyházmegye tanácsának, ennek folytán tevékeny részese a katholikus közéletnek. A híres irredenta perben ellenszolgáltatás nélkül védte a vádlottak padjára hurcolt magyarokat. A bevonuló magyar dandárt nagy és lelkes tömeg élén ő üdvözli. A város katonai parancsnoka kinevezi közigazgatási előadóvá. A polgári közigazgatás megszervezésekor őt állítják mint polgármestert a város élére.

Finkei Ödönné kelmefestő Máramarossziget. Kárpátalja visszacsatolása idejében a türelmetlenségig fokozódó várakozásban élt a magyarság. Finkeiné üzletébe vitték a magyarok a zászlóanyagokat festetni, hogy bevonuló csapatainkat ünnepélyes fogadtatásban részesíthessék. Egyik leányalkalmazottja anyja révén beárulta a készülődést a románoknak. Finkeinét letartóztatják és tizennégyéves fiával együtt hadbíróság elé állítják. Mindenképen a zászlófestetők névsorát szerették volna megtudni. Ennek érdekében az áruló még Lebovics kelmekereskedőt is megidézteti. A kereskedő Finkeiné érdekében tagadja, hogy nála valaki zászlóanyagot vásárolt volna. A hadbíróság 7.000 lei pénzbüntetésre ítéli, a fiát pedig fölmenti. Súlyos megpróbáltatásokon ment keresztül Finkei Ödönné és fia. Ujjlenyomatot vettek fel róla és a kémelhárító ügynökök e közben eltörték a kis ujját. Fia a kiállott izgalmaktól idegbeteg és ennek következtében tanulmányait folytatni nem tudja. Szemén még ma is látható a vallatás közben kapott sérülés.

Finta Árpád trafikos Kolozsvár. A világháborúban mint tizedes vesz részt. A nagy és kis ezüst, a bronz vitézségi és a sebesülési érem; a Károly csapatkereszt és a háborús emlék érem tulajdonosa. Harcol Gorlicénél, a Doberdón, és a román fronton. A megszállás alatt bizalmas természetü nemzetvédelmi szolgálatot teljesített. Feleségével és nyolc gyermekével Tordáról menekül Kolozsvárra. Hüségéért trafik engedélyt kapott.

Dr. Fischer József ügyvéd Szatmárnémeti. A Magyar Párt ügyésze, gazdasági bizottságának elnöke és annak keretén belül müködő önsegélyző egyesülés alapítója volt. Ennek a célja volt a magyar kisiparosok, kiskereskedők és főiskolai hallgatók megsegítése. Tevékenységéért a románok letartóztatták és Nagyváradon 3 hétig a hadbíróság foglya volt. Minden magyar megmozdulásban részt vesz, a kulturális törekvések lelkes előmozditója, a Kölcsey Kör egyik előadója. 1914—18-ig résztvesz a világháborúban.

Flegler Sándor szobafestő, Kolozsvár. A világháborúban az olasz fronton harcolt. A megszállás alatt Kolozsvárott tartózkodott. Tagja volt a Magyar Pártnak, majd a Népközösség Pártjának, a Kolozsvári Athlétikai Club alelnöke és tagja a Magyar Kaszinónak. Magyarsága miatt sokat kellemetlenkedtek neki a románok és nagy adóval sujtották. A magyar ügyek lelkes támogatója volt.

erdősi Folberth Gyula szobafestő- és mázolómester, Kolozsvár. A polgári iskola elvégzése után szakmáját tanulta ki, utána a budapesti képzőművészeti ipariskola szakosztályát végezte. Önálló iparos 1919 óta. A román hatóságok 1919-ben magyarsága miatt letartóztatták, súlyosan inzultálták, 3 hónapig vizsgálati fogságban tartották, míg a hadbíróság bizonyítékok hiányában felmentette. Felesége Haller Magda, ki a világháború alatt teljesített szolgálataiért megkapta a Vöröskereszt bronzdiszérmet a hadiékitménnyel.

Fornwald György cipészmester Máramarossziget. A világháborúban haditengerész, a Károly herceg hadihajón. A Károly csapatkereszt tulajdonosa. A Magyar Párt alapító és állandó intéző bizottsági tagja. Városi tanácstag. Közismert magyarsága miatt állandóan zaklatják. A román kémelhárító megfigyelés alá helyezi. Mikor a románok kivonultak, szétlőtték városvégi kertjét, gyümölcsfáit kézigránátokkal el pusztították. 15 éves gimnázista fiát mint szökevénygyanusat a vonatról leszállítják. 3 napig fogva tartják és autógumiból készült korbáccsal és deszkalécekkel véresre verik. Hosszas kínzás után 20.000 lei váltságdij ellenében végre szabadon bocsátják.

Földi István gimnáziumi tanár Kézdivásárhely. Középiskolai tanulmányait Kézdivásárhelyen végezte, Budapesten pedig a képzőművészeti főiskolán volt. Öt év óta mint tanár müködik, ezelőtt csak alsóbb iskolában tanított, mert a románok nem ismerték el diplomáját. 1931-ben a „Székelyföld" cimü lap felelős szerkesztője volt. 1932-ben az erdélyi magyar lapoknak volt munkatársa és még ma is müködik ezen a téren. A Magyar Pártnak titkára volt és a Katholikus Otthon elnöke, az önkéntes tüzoltó egyesület parancsnoka. A román megszállás alatt éveken át falumunkát végzett. Irodalmi munkásságot is fejtett ki és 1936-ban egy novelláját olvasták fel a budapesti rádióban. 1937-ben „Nemere fuvás" cím alatt megjelenik első könyve, a második most van sajtó alatt. A Pázmány Péter irodalmi társaság levelező tagja. Az egész román impérium alatt magyar szóval és irással harcolt.

Franzen Károly káplán, Mezőpetri. 1932-ben egy hazafias tendenciáju predikációja miatt hadbíróság elé állították. A román nemzet gyalázása cimen 50.000 lei pénzbüntetésre itélték. Személye és müködése gyülöletessé vált a román hatóságok előtt és ezért ahol csak tehették, közvetve vagy közvetlenül bosszút álltak rajta. Jellemző feneketlen gyülöletükre, hogy Lőrincz János kálmándi plebánost és özv. Kun Ferencnét súlyosan megbüntették, mert neki, a híres irredenta papnak szállást adtak. Az ifjúságot izzó hazaszeretetre nevelte.

özv. Fülep Imréné sz. **Diószeghy Berta** Nagybánya. A nagybányai Magyar Jótékony Nőegylet elnöknője. A román uralom alatt a Nőegylet magyar előadásokkal istápolta a nemzeti szellemet. Az egyesület müködését mondva csinált ürügyekkel a román hatóság szinte lehetetlenné teszi. Az egylet mintegy 3 holdnyi ingatlanát törvényellenesen kisajátítják. Ezen a helyen akarta a Nőegylet az árvaházát felépíteni. Férje gimnáziumi ta-

nár volt. 1934-ben meghalt. Haláláig magyar szellemben tanított a nagybányai gimnáziumban. Ezen ténykedése miatt sok megaláztatásban volt része a román hatóságok részéről.

G.

Gaál Ferenc földbirtokos. Barót. A Magyar Párt tagja, minden magyar megmozdulás lelkes híve. Gaál Tamás a szegedi egyetem hallgatója volt, mikor a román csendőrség kémkedésel gyanúsítva letartóztatta és hat hétre lezárta. A határ átlépése előtt lefogták, elvettek tőle 12.000 leit. Kapott öt évi fegyházat és 5.000 lei pénzbüntetést. Gaál András a Magyar Párt tagja, minden magyar megmozdulás cselekvő részese. Gaál Julianna tagja a rom. kat. nőegyletnek, sokat segített a szegényebb sorsú magyar testvérein.

Gamenczy János vármegyei tisztviselő, Dés 1939 novemberben letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Idegbeteg emberek középkorba illő kínzó eszközökkel fogták vallatóra. December 24-én, szabadlábra helyezték. Állandó rendőri megfigyelés alatt áll és hogy érezze a balkáni „hódítók" hatalmát, állandóan zaklatják és minden úton-módon üldözik.

Gál Samu ujságíró Nagykároly. A Magyar Párt tagja. Mikor a románok kimesterkélték, hogy a magyar város képviselő testületébe egyetlen magyar sem juthatott, lapjában támadó cikkel tiltakozott a törvénytipró prefektus és bandája ellen. Hadbírósági eljárás lett a következménye és egy hónapi fogházra, valamint pénzbüntetésre ítélték. Lapját többször elkobozták erős magyar irányzata miatt, őt magát pedig kitiltották a városi hivatalok helységeiből.

Gálffy Zsigmond unitárius kollegiumi igazgató Kolozsvár. A román imperium alatt tizenkét évig a kollégium igazgatója. A főgimnázium megmentéséért a melyet minden áron be akartak zárni, állandó harcban áll a román hatóságokkal. Gálffy Zsigmond az Erdélyi Múzeum egyesületnek, a Magyar Dalosszövetségnek, a Dávid Ferenc Egyletnek választmányi, az Erdélyi Kárpát Egyesület és a Zenekonzervatórium rendes tagja, a ker. alkalmazottak sportegyesületének vezetőségi, az Unitárius Egyházi Tanács és az Egyházi Főtanács rendes tagja és végül az Unitárius Irodalmi Társaság tagja.

Gáspár Gábor Csíkszereda. 1915—1918-ig megszakítás nélkül frontszolgálatot teljesít; az olasz fronton meg is sebesül és mint tizedes szerel le. Tulajdonosa a kis ezüst, a bronz vitézségi és a sebesülési érmeknek, azonkívül megszerzi a Károly csapat és hadi érdem kereszteket. A székely hadosztályban is teljesített szolgálatot, fogságba kerül és hat hónapra internáliák. Kiszabadulása után rendőri felügyelet alá helyezik. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tagja, mint ilyen a párt megszervezésében és a kisebbségi küzdelemben a legnehezebb időben is tántoríthatatlanul kitart és munkájával értékes szolgálatot tesz. Minden hazafias megmozdulásban részt vesz. 1923—1926-ig fűszer és porcellánüzlete van. 1927-ben temetkezési intézetet nyit.

Gelberger Pál Érmihályfalva. A magyar megmozdulások támogatására hatalmas anyagi áldozatot hoz. Egy titkos alakulat tagjaként nagy szolgálatokat tesz nemcsak a kisebbségi, hanem a csonkaországi magyarságnak is. Bátor magatartásával provokálja a román hatóságokat, akik többízben súlyos börtönbüntetéssel sujtják. Mindez nem tudja eltántorítani hazafias tevékenysége folytatásában.

Gelence 4.000 lakosú község. Háromszék megyében, közel az ezeréves határhoz, a Kárpátok tövében terül el. Három oldalon erdős hegyek veszik körül, több patak szeli át. Orbán Balázs könyvében így ír e faluról: „Gelence nem Velence, de szépség tekintetében vetekedik vele." A két évtizedet meghaladó román uralom gyászos története tulajdonképen 1916 aug. 28-án kezdődött. E napon rontottak be az oláhok. Az itthon maradottakból főkép azok szenvedtek legtöbbet, akiket a harácsolt szekerek és állatok hajtására a román katonaság magával hurcolt. Ezekből többen soha sem tértek haza, a fogoly táborokban a nélkülözés, szenny, férgek, durvaság megölte őket. Ezek voltak a falu első mártírjai. 1918 végén spanyol nátha járvány tízezrével szedte áldozatait, a nélkülözésektől elgyengült erdélyi nép soraiból. Ellenségeink elérték céljukat. Jöhettek bátran a gyász és pusztulás szomorú földjére. Hatósági hirdetmények jelentek meg, hogy a román katonaság „rendfenntartás" céljából jön be, senkinek sem szabad ellenállni, a fegyvereket be kell szolgáltatni. A székelység Kolozsvárra tervezett gyülésére a románok nem engedték el a mi embereinket, A községből Lukács Gergely és Cseh István voltak kiküldve, Csíkszeredában a háromszékiek nagyszámú küldöttségét a vonatról leszállították s visszaindították. Dr. Király Aladár háromszéki főispán látta a készülő ellenséges tervet és utolsó üzenete ez volt a nép részére: „Ha elszakítanak is, tekintetünk, szívünk, érzésünk mindig az anyaország felé irányuljon!" A bosszáló hiányos öltözetű és felszerelésű „rendfenntartók" uralma kezdetét vette. Újabb, az eddigieknél nagyobb szenvedés szakadt a népre. Nemcsak fegyvert kellett beszolgáltatni, de napról-napra katonáknak és állataiknak élelmiszert is. Kicsid Gyárfás bíró és Héjja István jegyzőnek izgalmas, keserű napokat kellett átélniök. Valamikor a falu jómódú volt. Dús fenyvesei a román uralom észszerűtlen gazdálkodása miatt elpusztultak. Állnak a fürészek, nincs munka, nincs kenyér, csak mérhetetlen szegénység. Munkások és gyermekeik lerongyolódva pityókán tengetik életüket. A románok politikája nemcsak elszegényedésünkben nyilvánult, de elnyomatásban, elnemzetlenítési kísérletekben is. Földreform során földbirtokosoktól, magyar egyházaktól elvett birtokokat a román tisztviselők és a román nép kapták. Közbirtokosság erején felül áldozott román templomra, iskolára. Tisztviselőknek folyton adózni kellett, csendőrök, erdőőrök fizetése kevés volt, mégis meggazdagodottan mentek el a faluból. Rendszer volt, hogy ajándék nélkül a tisztviselő nem intézte el a magyar ügyét. Az iskolát bezárták, később leromlották. A falu kultúrházának építése elmaradt, mert az épületfát a román hatóság elkobozta. Adóztatás kibirhatatlan súlyos volt. Az adószedők visszaéléseinek, drákói szigorúságának nem volt, aki gátat vessen. Rengeteg sírás, keserűség, anyagi romlás volt a kisfizetésű és mégis meggazdagodott végrehajtók zaklatásainak eredménye. A magyar nemzet és kultúra legtöbbet szenvedett apostolai az egyházak

papjai és tanítói voltak. Sólyom Géza, Ujlaky János plébánosokon kívül Pap Erzsébet tanítónő, Bartók Albert, Szabó Mihály, Lukács Péter, Szabó Ferenc, Páncél József és Marton László tanítók szolgálták önzetlenül a magyar ügyet, a tanítók éhbér mellett is dolgoztak. Sokat köszönhetünk a keresztény magyar újságoknak, a Magyar Párt vezetőinek, báró Szentkereszty Bélának, gróf Mikes Árminnénak, gróf Kálnoky Félixnek és a község tanult embereinek. Lelket öntöttek a csüggedőkbe, sokszor hoztak vagyoni áldozatot a népért. Isten megpróbálta, de fel is szabadította a falut. 1940 szept. 13-án vonultak be a magyar határőrök. Nagy volt, most is nagy a gelenceiek boldogsága, azonban, nem tökéletes. Siratják túl maradt szenvedő testvéreinket.

Genda Gyula kertész Nagyvárad. Iskoláinak befejezése után megtanulja a kertészetet. A nagyváradi városi kertészetben dolgozik nyolc, tíz évig, amíg magyarsága miatt el nem bocsátják. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek és mint a csucsai Goga kastély kertésze nagy szolgálatokat tesz a magyarság ügyének. Cselekvő részese minden magyar megmozdulásnak.

Gerber Ignác kocsigyártó Nagyvárad. Iskolai tanulmányainak befejezése után megtanulta a kocsigyártó-kovács szakmát. Tizenkét év alatt végigjárta Európa nagyobb városait. 1907-ben Nagyváradra ment és azóta önálló mester. A világháborúban elejétől végig katonai szolgálatot teljesített és meg is sebesült. 1920-ban a románok Nagyszebenbe hurcolják, súlyosan inzultálják és hat heti vizsgálati fogság után 30.000 lei baksis pénz lefizetése után, hazabocsátják. Távollétében három autóját elvitték. Az Ipartestület vas- és fémipari szakosztályának elnöke.

Gnandt János gazdálkodó, született 1908. Csanalos. Lovai közül az egyiket, a legjobbat elakarták vinni a románok hadiszolgálatra. Gnandt ellenállott. Erre a falusi román bíró behívatta a községházára és átadta a csendőr őrmesternek, aki rögvest agyba-főbe verte. Ettől fogva állandóan üldözték, sem személyét, sem vagyonát nem kímélték. Ezzel azonban nem tudták összetörni Gnandt Jánosban a magyarsághoz való ragaszkodást. Edesapja Gnandt János gazdálkodó, született 1882. Csanálos. Végigharcolta a világháborút. A román uralom alatt egy baráti összejövetelen azt a kijelentést tette, hogy a zsidóságot általában nem szeretik. Ezt a megállapítást a kisbíró megtoldotta azzal, hogyha rajta mulna, minden zsidónak levágatná a fejét. Meghallotta ezt egy román katona, besúgta a helyi hóhérnak, a helybeli csendőrőrmesternek olyan formán elferdítve, hogy a románok fejét akarják a magyarok levágni. Nosza, lett ebből hivatalos eljárás, idézés, verés, vallatás, még felesége és fia sem maradt ki a nyomozásból. Ugy összeverték őket, hogy elájultak. Gyakran házkutatást tartottak náluk, de a Gnandtokat megfélemlíteni nem tudták.

Gnandt Márton gazda, Mezőfény. Az 5-ös gy. ezrednél szolgált a világháborúban. Francia hadifogságba került. 19 hónapi fogság után hazajött. Egy ismerősének tett szívesség miatt letartoztatták. Súlyosan bántalmazzák, majd hadbíróság elé állítják. Öt és fél hónapra ítélték.

Goldstein Jakab malomtulajdo-Beszterce. A világháborúban megszerzi a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. Kereskedelmi pályára lép. 1918-ban nyers bőrüzletet nyit. A román megszállás alatt magyar érzületéért hadbíróság elé kerül és egy havi fogházra és 2.500 lei pénzbüntetésre ítélik. Kiszabadulása után sem szünik meg tevékenysége és ezért a rendőrség állandóan szemmel tartja és ahol csak tud, kellemetlenkedik neki.

Goldstein Jakab malomtulajdonos, Kraszna. 1919-ben, a románok bevonulásakor egy sebesült székely tisztet hoztak magukkal és Lukács Árpád házánál letették. Gondstein erre saját elhatározásából a házába fogadta a sebesültet és gondozás alá vette. A román horda fölfigyelt és ostrom alá vette a házat, azonban Goldstein élete kockáztatásával megmentette a tiszt életét. Mint ereklyét őrzi azt a köszönő levelet, amelyben a tiszt a hála hangján apjának nevezi megmentőjét.

Gócs Lajos ref. lelkész. Szilágynagyfalu. 1934 óta a Magyar Párt alelnöke s egyik irányítója a magyarság politikai szervezkedésének. Kémkedés vádjával 1923-ban Zilahon egy hétig volt börtönben. Őrzői mindent elkövettek, hogy ezt a hetet egy életre emlékezetessé tegyék.

Gulácsi Mátyás állami tanító Nagyvárad. Iskolai tanulmányait Nagyváradon fejezi be. Öt esetben eljárás folyik ellene, egyszer azért mert a magyar történelmet helyes megvilágításban tanította. 1932-ben mint állami tanító elénekli és elhegedüli a magyar himnuszt. A községi irnok feljelentése alapján megindítják ellene az eljárást, amelynek folyamán 1933-ban letartóztatják és a temesvári hadbíróság börtönébe hurcolják. Két hónapig vizsgálati fogságban ül a főtárgyaláson egy hónapi börtönre és 2.000 lei pénzbüntetésre ítélik. Büntetésének kitöltése után felfüggesztik és fél fizetésre szorítják. 1938-ban a mozgósítások ideje alatt Lippára internálják. A bécsi döntés előtt néhány nappal még behívják katonának, de ő Magyarországba szökik és csak a honvédséggel együtt tér vissza Váradra.

Dr. Gyárfás Elemér ügyvéd, szenátor. Egyedüli magyar az ellenséges indulatú román szenátusban. Sokoldalú tudásával valóságos ezermestere a közgazdaságnak, egyházjognak, szónoklatnak, nyelvkincsnek, irodalomnak, de mindenek előtt a magyarság ügyének. Politikai és gazdasági téren egyaránt vezető szerepet vitt az erdélyi magyarok között. Joggal reklamált megértést a románoktól a magyarság sérelmei irányában, mert magyar főispán korában ugyanezt tapasztalhatták tőle is a románok. Az impérium változás után feltünést keltő szónoklataival szállt síkra a minden magyar értéket elnyelő román falánksággal szemben. Becsülettel vívott harcai tömör légiókba sorakoztatták mögéje a székelyek százezreit.

György József dr. országgyülési képviselő, Iklad. Marosvásárhelyi ügyvéd, a marosmenti magyarság politikai mozgalmainak egyik vezéralakja. Lelkes munkát végez az Országos Magyar Pártban és azt a gondolatot hirdette, hogy az erdélyi magyarság kemény, harcos, meg nem alkuvó kisebbségi politikát kell folytasson. A megszállást követő bevonulás után a marosvásárhelyi törvényszék elnökévé nevezik ki.

H.

ifj. Hadnagy János plebános Szentkatolna. 1936-ban egy tan-

felügyelőségi ellenőr a vizsgálat során felfedezi, hogy a gyergyóalfalui katolikus iskolában egy harminc évvel ezelőtt kiadott katekizmust és képes A. B. C.-t használnak. A csendőrség a kifogásolt tankönyveket elkobozza és ellene egyidejűleg államellenes izgatás és lázítás miatt feljelentést tesz. Dr. Lőrinc József plebánossal együtt letartóztatják, mert megakadályozzák a megyefőnök rendeletére történő és az iskolára, valamint annak ingatlanaira foganatosítandó csendőri végrehajtást. Bukarestben tárgyalásokat folytat az iskola ügyben, háromszor kidobják, de negyedszer mégis meghallgatják. A kisebbségi minisztériumban panaszt tesz a helyi hatóságokra; eredmény, hogy 1938 júniusban megint lefogják. Államvallás elleni izgatásért is feljelentik; de a brassói hadbíróság háromszori tárgyalás után felmenti; igaz, hogy a költségek 10.000 leibe kerülnek.

Dr. Hadnagy Károly ügyvéd Kovásznа. Jogi tanulmányokat folytat a kolozsvári egyetemen, majd a magyaróvári gazdasági akadémiát végzi el. 1919-ben tíz kovásznai magyar emberrel együtt letartóztatják és tíz román csendőr kíséretében a csendőrőrsre viszik. Őt napig tartják fogságban és ezalatt külön-külön vallatják, majd bizonyítékok hiányában hazaküldik őket. 1920-ban két román csendőr édesanyja zabolai lakásából elhurcolta a helybeli őrsre. Innen Kovásznára majd hét társával együtt Alsószombatfalvára kerül. Itt nagyon nyers bánásmód mellett 12 hétig voltak rabságban. Kihallgatásuk folyamán minden feltett kérdés vagyoni viszonyaik megismerését célozta. Bár többször kérték, hogy állítsák őket bíróság elé, kívánságukat sohasem teljesítik és tizenkét hét mulva minden mentegetődzés nélkül szabadon bocsátják. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tagja. Az erdélyi ref. egyházkerület képviselő tagja. Minden magyar ügyet erkölcsileg és anyagilag támogat.

Hadnagy fivérek gazdálkodók, Szőrcse. A Magyar Párt helyi tagozatának élén és a ref. egyház világi vezetésében tevékenykedtek. A román kormányoknak érdekében állott, hogy a tiszta magyar lakosságú székely megyékben minél kevesebben szavazhassanak. Minden eszközt megragadtak, hogy céljukat elérhessék. Nem riadtak vissza az erőszaktól sem, és gyakran cselt is vetettek. A székelyek viszont, hogy élhessenek jogaikkal, igyekeztek túljárni a hatalmaskodó erőszakos románok eszén. Egy alkalommal úgy tudtak jogaikkal élni, hogy a csendőrök láttára mindketten az ablakon keresztül szöktek meg. Kemény harcokat vívtak a felekezeti iskola érdekében is. Sokáig sikeresen védték magukat, de a szuronyos hatalom mégis bezárta felekezeti magyar iskolájukat és a gyermekeket az állami iskolába írták be. 1923 Sylveszter éjjelén régi szokás szerint a templom előtt elénekelték a magyar himnuszt. Másnap éjjel hét községbelit kísértek be a csendőrőrsre és még annyi időt sem adtak nekik, hogy rendesen felöltözhessenek. Az elrekvirált lovaikból hármat még most sem kaptak vissza. A csendőrőrsparancsnok összejátszott a rablókkal, úgy látszik megosztoztak a zsákmányon. Az őrmester heti sarca három bárányból, hízóból, túróból, sajtból és gabonából állt. Ilyen drága közigazgatást még a Bácska sem bírna ki, nem hogy a székely hegyek. Ifj. Hadnagy Vincét többször elzárták, nehogy leszavazhasson a Magyar Pártra. Őt is megzsarolták a csendőrök.

Hajnód István kereskedő Csíkszereda. Iskolai tanulmányainak befejezése után a kereskedelmi pályára lép. 1938-ban Csíkszeredán önállósítja magát. A román uralom alatt a sérelmek minden válfajában része volt. 1932-ben hadsereggyalázás címen a hadbíróság egy hónapi fogházra ítéli. A Magyar Pártnak alapításától tagja. Minden magyar ügyet támogat.

Z. Haniarszky Ernő Hangya szövetkezeti vezető, Kraszna. A Magyar Párt tagja. A bécsi döntés előtt hat héttel azt a kijelentést tette, hogy Erdélyt két hónap alatt visszacsatolják Magyarországhoz. Feljelentették és Zilahra kísérték, itt kóterbe zárták, innen meglancolva a hadbíróság elé vitték. Katonai behívója volt s ezért föltételesen szabadlábra helyezte az ügyész. Egy hét mulva újra lefogták és aug. 30-án a bécsi döntés napján tartották meg ellene a tárgyalást hazaárulás, irredentizmus, fegyverrejtegetés címén. — Ítéletet azonban nem hirdettek ki. Föleméltendő még édesapja is, aki önként jelentkezett a világháború alatt s mint főhadnagy szerelt le. A román uralom alatt állandó megfigyelés alatt állott, gyakran voltak náluk házkutatások. Jegyzői állásából kitették a román nyelv miatt. A Magyar Párt intézőbizottságának tagja, a választások főszervezője volt.

Hatházy Ferenc hentes és mészáros mester Kolozsvár. Iskolai tanulmányainak befejezése után megtanulja a mészáros és hentes mesterséget. 1932 óta önálló iparos. Magyarsága miatt 1923-ban román katonák és detektívek megverték. 1940-ben a hadgyakorlaton éheztették és megkínozták. A Magyar Párt és később a népközösség és a húsiparosok szövetségének rendes tagja. A magyar sportegyesületek kiváló birkózója.

Havadtöy Sándor ref. lelkész, Kovászna. Középiskolai tanulmányainak a sepsiszentgyörgyi Mikó-kollégiumban történt befejezése után Kolozsváron az egyetem bölcsészeti karán és teológián folytatott tanulmányokat. 1914—1916 Kovásznán s. lelkész, innen rendes lelkésznek Zabolára kerül. 1918-ban Kovásznán működik mint megválasztott vezető lelkész. A Magyar Párt járási tagozatának az elnöke annak megalakulása óta. Az egyházi életben különösen a kultúrügyekben hatalmas szervező tevékenységet fejt ki. A négyezer lakosú község számára egy hét tanerős felekezeti iskolát szervez. A ref. épületben egy szép székely kultúrtermet rendez be. Vajnafalun a románok között szétszórtan élő magyarság számára másfél millió lei költséggel templomot építtet. A húsz kilométer távolságra fekvő korondi ipartelepi munkásokat gyülekezetbe beszervezi és minden héten kijár istentiszteletet és vallásos estéket tartani. A kultúrházban színielőadásokat rendez. Elnöke a ref. nőszövetségnek és felesége valamint Korondi Árpádné támogatásával felekezeti különbség nélkül támogatást nyujtanak az arra rászorulóknak. Ezekután természetes, hogy a román hatóságok nagy figyelmet tanusítanak tevékenysége iránt. Jóindulatuk gyakori letartóztatásokban és még többszöri házkutatásokban nyilvánult meg.

Heckmann Sándor cipészmester Máramarossziget. A Magyar Párt alapító és az intéző bizottság tagja, a református egyház presbitere. Az iparosotthon és a polgári kör választmányi tagja. A választások alatt a Magyar Párt részére való korteskedés miatt három ízben letartóztatják. 1939-ben államellenes összeesküvés vádjával hadbíróság elé állítják, de bizonyítékok hiányában felmentik. Állandó megfigyelés alatt alatt áll. Házkutatásokkal zaklatják és nagy adókkal sujtják.

Hegyessy János tisztviselő Nagyvárad. Iskoláit Nagyváradon végzi, majd Budapestre kerül. 1916-ban bevonul a katonasághoz, ahol egészen az összeomlásig szolgálatot teljesít. Kitüntetései a Károly csapat kereszt és a hadi emlék érem. 1940-ben az „utcáról" hívják be és innen is viszik el egy hónapi munkaszolgálatra. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek, letartóztatására nem kerül sor, mert bajtársai elhallgatják részvételét.

Hegedüs Lajos Nagyszalonta. A világháborúban mint őrmester vesz részt. Megkapja a nagy ezüst, kis ezüst és a bronz vitézségi érmet valamint a Károly csapat keresztet. Tagja volt a Magyar Pártnak és alelnöke az Erdélyi Pártnak. A város román hivatalnoki karával nagyon rossz viszonyban volt. Haragudtak rá, mert megállapította róluk, hogy: lopnak. Ezért a „sértésért", amely igazságnak is beillik 3.000 lei pénzbüntetést is fizetett. Minden magyar megmozdulásban részt vett. Állandó megfigyelés alatt áll és gyakran tartanak nála házkutatást is.

Hegedüs Nándor. Az Országos Magyar Párt biharmegyei tagozatának alelnöke, a legkitünőbb román szakértő, Erdély-szerte becsült publicista, három ízben Bihar megye magyar képviselője. Ő volt az első, aki a román parlamentben — magyar képviselő létére — szinte kifogástalan románsággal védte a kisebbségek jogait, a Magyar Párt parlamenti debatterének számított s nem egy nehéz csatát vívott a képviselőházban. Ő harcolta ki, hogy az esküt nem tett magyar tisztviselők nyugdíjat kapjanak, minden magyar sérelmet szóvátett s hatalmas műveltségét, tudását ellenfelei is kényelenek voltak elismerni. „Megjegyzések" címen írta pompás vezércikkeit lapjában s a vezércikkek körbenjártak az erdélyi sajtóban. Most két könyve jelent meg a kisebbségi élet harcairól, mindkettő dokumentáris értékü.

Hegedüs Pál klisékészitő Kolozsvár. A román hadseregben üldözik és bezárják, mert magyarsága még a külsőségekben is megnyilvánul. Egy ízben azért is bezárták, mert magyarul beszélt. Vállalatát a román kamara állandóan zaklatja, mert kizárólag magyar alkalmazottakat tart. Minden kulturális és jótékonysági ügyet lelkesen támogat.

Heinrich Viktor kereskedő Szatmárnémeti. Középiskolai tanulmányainak befejezése után külföldi tanulmányútra megy. Hazatérése után tisztviselő lesz. 1914-től az összeomlásig katonai szolgálatot teljesít. Mint t. tüzér főhadnagy szerel le. Megszerzi kétszer az ezüst és egyszer a bronz signum laudist. A Károly csapat kereszt és a nemzetvédelmi kereszt tulajdonosa. A háború után mint droguista önállósítja magát Szatmárnémetiben. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja és egyik megszervezője. 1939 októberében mikor bajtársainak egy jó részét már összefogdosták, átmenekül a határon. Itt tartózkodik egészen a honvédség bevonulásáig és mint a vezérkarhoz beosztott t. főhadnagy Nagyváradra kerül. Az a szomorú és lesujtó hír fogadja, hogy társát Erdélyi Károlyt a románok agyonlőtték. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja volt, minden magyarért és minden magyar ügyért exponálta magát.

Hinléder Fels Ákos dr. Székelyudvarhelyi ügyvéd, országgyülési képviselő. Hetvenkét éves. A Katolikus Népszövetség egyik veztője. Nagy szerepet vitt Udvarhelymegye kisebbségi harcában és kiemelkedő érdeme, hogy példásan megszervezte a nagy székely megye magyarságát. Székelyudvarhelyen szomszédsági rendszerbe szervezte a székely szék lakosságát és ezzel olyan kemény szervezetet teremtett, amelyet nem tudott áttörni egyetlen román párt ármánya vagy csábitása sem.

Helmreich Gyula kéményseprőmester Kolozsvár. Megtanulja a kéményseprő mesterséget, 1909 májusában szabadul. 1915-ig mint segéd müködik, később üzletvezető özv. Juhásznénál. Az ipart a város kisajátítja és őt is mint munkást alkalmazza. Egy perből kifolyólag, amelyet a város ellen indít, hadbíróság elé állítják mint forradalmárt. Az ítélettől csak a magyar csapatok bevonulása mentette meg. A román uralom alatt anyagilag sem boldogult. A Magyar Párt tagja és támogatója a magyar megmozdulásoknak. Résztvesz a világháborúban, orosz fogságba jut és mint csere rokkant kerül haza. A Károly csapatkereszt tulajdonosa.

Hiriczkó István vendéglős Zilah. A világháborúban az 51-eseknél szolgál. Ezredével az orosz és olasz fronton harcol. A harcok folyamán egyszer megsebesül. Megszerzi a kis ezüst és a bronz vitézségi érmeket. Tulajdonosa a bolgár, az osztrák, a sebesülési, valamint a háborús emlékéremnek. Mint tizedes belép a székely hadosztályba, amellyel egészen 1919 végéig harcol. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. A politikai rendőrség sejtette, hogy a szervezettel az összeköttetést fenntartja, sokszor vallatják is, de minden eredmény nélkül. Politikai magatartásáért állandóan üldözik, sőt megélhetésére törnek, kényteIen vendéglői üzemét is feladni.

Nemes G. Hirschfeld Tibor Kolozsvár. A világháborúban megszerzi a signum laudist a kardokkal, a német vaskeresztet, a vöröskeresztet a sebesülési érmet és a Károly csapatkeresztet. A Magyar Párt intézőbizottságának tagja. Tordán megszervezi a magyar Népközösséget, s ezért sokat üldözik. Mint kémgyanus huszonöt botot kapott, majd vizsgálati fogságban is ült. 1940 szept. 3-án menekülnie kellett Tordáról.

Horváth Sándor festőművész Szatmárnémeti. A magyar párt tagja és részese az önvédelmi szervezet hazafias munkásságának. 1937-ben letartóztatják, de 5 nap után szabadon bocsátják. Ekkor át akar szökni a határon, de elfogják, véresre verik és Kolozsvárra szállítják. Ideiglenesen szabadlábra helyezték, de a tárgyalás elől újból megszökik. Szerencsétlenségére Békési ügyvéddel és fiával a határon másodszor is elfogják. Természetesen akkor is megverték. Az egész román uralom alatt kálvária járás

volt az élete. Négyszer-ötször is letartóztatják. 1939 októberében nemzetgyalázás vádjával terhelten három hónapig foglya a kolozsvári hadbíróság börtönének. Házkutatások napirenden voltak nála. Gépfegyvereket kerestek lakásán, de csak egy vadászpuskát találtak, azt is elvitték. Később el is kellett „adnia" a siguranca egyik ügynökének. Fiának később sikerült Magyarországra szöknie. A világháborúból mint 60 %-os rokkant kerül haza.

Hollaky József gazdálkodó Székelytamásfalva. A Magyar Párt intézőbizottsági tagja. A választások alatt, hogy ne szavazhasson lefogják. Gyakran bezárták, hol Sepsiszentgyörgyön, hol a falusi csendőrség fogdájába. Feleségét azért verték meg, mert egy kocsis a szénát az istálló elé dobta. Sógorát, aki segítségére sietett nénjének szintén megverték, sőt bátyját is megverték, aki pedig csak pár nappal előbb hagyta el a kórházat. Minden üldözés dacára továbbra is résztvesz a magyarság minden mozgalmában.

Horváth András vezértitkár Szatmárnémeti. A román imperium alatt a Magyar Párt tagja. Három ízben állítják hadbíróság elé magyar magatartása miatt és hazaárulás vádjával terhelten. Egy ízben hat hónapra elítélik, két ízben felmentik. Gyöngyösy Bálint ref. lelkész, Márton József plebános és Makkay Bertalan állatorvos voltak fogolytársai. Állandó zaklatásoknak, megfigyelésnek és házkutatásnak van kitéve. Minden magyar megmozdulásnak lelkes támogatója. Az 1914—15-ben mint hadapród őrmester résztvesz a világháborúban.

Hrustinszky István László kereskedő, Nagykároly. 1939-ben letartóztatták a románok és összeverték, de maguk sem tudták miért. Kommunistának vagy vasgárdistának gondolták. A rendőrkapitány rugásaira elájult. Ezután közölték vele, revolverrel hadonászva előtte, hogy kémkedéssel vádolják. Hrustinszky tagadta. Ezután a rendőrbiztos vette gondjaiba a gyanusított magyart, de hiába volt minden ökölcsapás. Nagyváradra hurcolták, ahol meztelenül 200 ütést kellett elszenvednie vizes ruhán keresztül. Ezután felajánlották neki a szabadulást, ha átcsalja Magyarországból Ujváry Zoltánt. Visszautasítás után újabb verés. Tovább vitték Kolozsvárra, ahol 15 perces tárgyalás után 20 évi kényszermunkát kapott társaival együtt. Édesanyját még látogatóba sem engedék be hozzá, hanem egy oláh ügyész kilökte. Tetves, sötét zárkába dobták és éheztették, verték egy éven át. Innen Nagyenyedre hurcolták. A bécsi döntés fokozta az oláhok dühét és újra meg újra láncra verték. Társainál jóval később nyerte vissza szabadságát.

Dr. Hosszú László teológiai tanár Nagyvárad. Szeri Andor r. kath. tanítóval szervezkedést indítanak meg Nagyváradon. 1939 okt. 14-én társával együtt letartóztatják és 6 hétig Nagyváradon fogva tartják. Innen a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Rajta is kipróbálják a kínzó eszközeiket, de minden eredmény nélkül. Két és fél havi fogság után a magyar kormány és a Vatikán közbenjárására, állampolgárságától megfosztva átteszik a magyar határon. A magyar csapatokkal együtt mehet csak haza Nagyváradra, addig Szarvason és Budapesten tartózkodik.

Hullám Ernő központi anyagraktár főnöke. Nagybánya. A világháborúban az 5. ezred kötelékében vett részt mint hadnagy. Bátor magatartásáért a signum laudissal, a kisezüst és bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. 1921. jún. 15-én a román politikai rendőrség a magyar állam javára történő kémkedés gyanuja alapján letartóztatja és 1921 okt. 8-ig letartóztatásban tartja a kolozsvári hadbíróság börtönében. Bizonyítani semmit sem sikerült, tehát felmentik. Állandó megfigyelés alatt áll és mint állami szempontból megbízhatatlan egyént kezelték.

Hűségnyilatkozat Udvarhely megyében, Székelyudvarhelyen. Nem volt előre megrendezett, hivatalos összehívás az a gyülés, amelyet 1941. jan. 12-én tartott a megye és Székelyudvarhely székely népe. 18—20.000 főnyi tömeg esküdött örök hüséget a magyar zászlóknak és tiltakozott a román sajtó hazudozásai ellen. Csikorgó hidegben, órákhosszat várakozott a székelyek aprajanagyja a gyülés megnyitására. Haáz Sándor tanár bevezetője után báró Aczél Ede, a Székelyföld legendás vezére, a románok által ledöntött Vas-székely szobor talpazatáról beszélt. Utána Somodi Ferenc etédi kisgazda utalt a román sajtó hazug állításaira, hogy a magyar uralom alatt nincsen a székelyeknek petróleumuk. „Hát majd gyertyával világítunk vagy inkább sötétben leszünk, de akkor is magyarok maradunk és leszünk." Óriási taps, helyeslés, éljenzés fogadta szavait. Utána Kovács Lázár beszélt és visszautasította a buta hencegést, mintha a magyarok valaha is vissza óhajtanák a románokat. Székely András, Izsák László, dr. Dobos Ferenc tanár beszélt még. Fegyvert a székelynek! Mindent vissza! — Horthy! Horthy! Horthy! — kiáltásoktól harsogott a tér. Dr. Dobos beszédjéből kiemeljük a következőket: Antonescu úr, államvezető, azzal bíztatja a fajtáját, hogy állítsák vissza a régi határokat. Hát mi is éppen ezt akarjuk, mert a régi határok alatt minden ember, aki nem hülyült meg egészen, csak azt értheti, ami ezer éven át csakugyan határ volt. Ha egy kínai gyermeknek megmutatnák Erdély térképét azzal, hogy mutasson ott határnak való vonalat, 1000 pengőt egy fületlen gomb ellenében, a Kárpátokat mutatná. Arra is bíztatják a románokat, hogy legyen övék a régi határok visszaállításának dicsősége. Nagyon helyes. Nagy dicsőség az, ha valaki az ellenséget legyőzi, de még nagyobb, ha saját magát győzi le. Győzzék le tehát saját nagyzási hóbortjukat. Mert ha nem, akkor könnyen valóra válhat a mondás:

— **Románia először kifli volt, aztán zsemlyévé dagadt és a végén prézli lesz.**

Azt is emlegetik Antonescuék, hogy sírnak a székelyek. Annyiban igaz ez, hogy mind a két szemünk könnyes. Az egyik az örömtől. Mert hiába, mégis sok volt a hivatlan vendégből. Másik szemünk a fájdalomtól könnyes, hogy még sok százezer testvérünk sínyli a román uralmat.

Ha pedig Antonescuék a trianoni Nagyromániát szeretnék visszaállítani, akkor vegyék tudomásul, hogy Trianon ezt is jelenti, tria non. Nem, nem, nem! Soha!

Székelyföld visszaszerzése Magyarországnak életkérdése volt.

Mintegy két órás gyülés után katonás sorrendben, ének és zene szóval tértek vissza falvaikba a székelyek.

Biblioteca Judeţeană
— HARGHITA —

I.

Ignácz László ref. lelkész, Szilágyperecseny. A Magyar Párt helyi elnöke hosszú időn keresztül. Hazafias érzelmeinek demonstrálása miatt több ízben meghurcolják. A magyar nyelv megőrzésére és ápolására népkönyvtárat alapít, amiért hadbíróság elé állították. 1939-ben irredenta könyvek osztogatásával vádolták.

Dr. P. Imets Károly ferencrendi zárdafőnök, tábori lelkész, Marosvásárhely. Az esküt nem tett tisztviselők lehetetlen anyagi viszonyok közé kerültek. Végleges megoldásra gondolni sem lehetett, ezért P. Imets vezetése alatt gyűjtést rendeztek. A marosvásárhelyi bankok, egyesületek, és tehetősebb emberek nagyobb összegeket adtak, hogy a gyűjtés eredményét biztosítsák. A gyűjtésből származható kellemetlenségek elkerülése végett az akciót bejelentette Popescu Adrián prefektusnak, aki a névsorból több nevet törölt. A névsorból kihagyottakat titokban segélyezték. 1921. május hó 3-án a hadbíróság beidézi Kolozsvárra, ahol már 62 fogva tartott magyarral találkozik. Kémkedéssel vádolják és a következő kérdéseket toszik fel: Ismeri-e Tamás Andrást? Hozott-e Tamás „A Székely Föld" című lap részére Budapestről 100.000 korona szubvenciót? Ismerte-e Tamás András megbízatását. A feltett kérdésekre adott tagadó válaszára szabadon bocsátják. 1921 júliusában alapít egy polgári és egy nyolc tanerős elemi iskolát, ahol felekezeti különbség nélkül olyan tanerőket alkalmaznak, akiket állásukból elbocsátottak. Mindkét intézet igazgatását ő vállalja. A konferencia előtt megjelent a kolozsvári politikai rendőrség h. vezetője és három detektív támogatásával reggel 9-től estig tartó házkutatást tartottak nála minden eredmény nélkül. Minden tiltakozása ellenére elszállítják Kolozsvárra. Egyidejüleg letartóztatják Biró András református és Rédiger Géza unitárius lelkészeket, valamint Molnár János polg. iskolai tanárt is. Pár nappal később behozták Brunhuber László honvédhuszár kapitányt Szászrégenből és Schrank Jenő tanárt Marosvásárhelyről. Egy sifrirozott iratban talált névsorra és az anyaországból kapott pénzek felhasználására vonatkozólag akartak belőle vallomást kicsikarni. A politikai rendőrség tagjai bikacsökkel és kardokkal akartak eredményt elérni, ugyanakkor megkínozták Kún Jakab kereskedőt és a hatvan éves Molnár János tanárt is. Ujjlenyomat felvétel közben arcul is verik. Ezekről a brutalitásokról tudomást szereztek a kolozsvári rendtestvérek, akik jelentették gróf Majláth Károly erdélyi püspöknek. Gróf Majláth azonnal interveniált Ferdinánd román királynál, aki megtitotta a kínvallatás alkalmazását. Harmine nap mulva Tanasescu belügyi államtitkár hallgatta ki, aki a történtek miatt sajnálkozását fejezte ki és a kínzást felelőtlen emberek tényked ésének mondotta. 1922 július hó 16-án társaival együtt átszállítják a honvéd utcai katonai fogházba. Az összeesküvési pert 1922 okt. 1-én kezdik tárgyalni, a hadbíróság elnöke Popescu ezredes. Az ötvenhét vádlott közül tizenhármat elítélnek és pedig:

	kényszermunka
Tamás András	15 évi
Kovács János	8 „
Sükösd Géza	6 „
Sándor Imre bank ig.	6 „
Harsányi István ev. lelk.	5 „
Irányi Kamill ev. lelk.	5 „
P. Szabó Szerafin szerz.	5 „
Dr. Csernát József	5 „
Zacher Béla mérnök	5 „
Székely Endre tisztviselő	5 „
Soltész László	5 „
P. Imets Károly	5 évi fogház
Petres József	5 „ „

A vádlottak közül Vargáné Szatmárnémeti és Hajdu Ferenc szerzetes a fogházban meghaltak. A felmentettek között vannak Ugrai ezredes és Kubai alezredes. Dr. Köllő Gábor táblabíró, dr. Kölcze Károly ügyvéd és Dr. Szemák Ernő, Dr. Szilágyi, és Dr. Kricsfalusi tanárok. Az elítélteket, akik az ítéletet megfelebbezték, elviszik Bukarestbe, majd három nap mulva a Jilavai katonai börtönbe kerülnek. A felebbviteli tárgyalást 1923 márciusában Bukarestben tartják meg tizenkét vádlott jelenlétében (a 13-ik Zacher Béla még Kolozsvárról megszökött). Ezen a tárgyaláson ismét felmentenek három elítéltet ú. m. Dr. P. Imets Károlyt, Harsányi Istvánt és Petres Józsefet.

1923 április első napjaiban kezdetét veszi a második ú. n. marosvásárhelyi összeesküvési per. A vádirat szerint Dr. P. Imets Károly Budapestről megbízást kapott volna az egész Székelyföld politikai megszervezésére„ a katonai szervezést Brunhuber László kapitány látta volna el. Az izgalommal várt ítéletet Radulescu ezredes hirdeti ki: „A hadbíróság az összeesküvés az állam biztonsága ellen elkövetett büntett, és a kémkedés cselekményeit, tagjainak egyhangú verdiktje alapján nem látja fennforogni és ezért az összes vádlottakat a vád és következményei alól felmenti." Kun Jakabot azonban tiltott határátlépésben bűnösnek találta és ezért egy évi elzárásra és 1000 lei pénzbüntetésre ítélte.

Imre Jenő géplakatos Sepsiszentgyörgy. Iskolai tanulmányainak befejezése után megtanulja a géplakatos szakmát. Segéd ideje alatt különböző városokban dolgozik. A román imperium alatt sok meghurcoltatás érte. A hatóságok teljesen lehetetlenné akarták tenni és megélhetésére törtek. 1933-ban letartóztatják és 3 évi fogházra ítélik. Felesége a ref. nőegylet tagja.

Dr. Imreh Samu ügyvéd Kézdivásárhely. Középiskolai tanulmányait Kézdivásárhelyen, az egyetemieket pedig Kolozsváron fejezte be. Ügyvédi vizsgát Marosvásárhelyen tesz és 1908 óta önálló irodát vezet. A románok bejövetele után 3—4 napra házi internálásba helyezik, naponkénti jelentkezési kötelezettséggel. A románok a magyar iskolák jó részétől megvonták az államsegélyt, úgy hogy azok kénytelenek lettek volna működésüket beszüntetni, ha a magyar társadalom nem jön segítségükre. A Mikó kollégium részére egy hold vételárát adja, a leányiskola építésekor hat testvér 60.000 leit adott. Szülei a kolozsvári egyetemnek három hold kaszálót hagytak, ajánlására intézkedésüket a debreceni egyetem javára megváltoztatják. Szülei halála után az ingatlant értékesíti és a pénzt az egyetemnek kikézbesíti. Tényked ése a bírói eljárások lavináját indította meg ellene. A rendőrségről nem beszólve, az ügyész és a vizsgálóbíró huszonkétszer hallgatja ki, az ellene indított bünvádi eljárás során. Egyike azoknak, aki bojkottálja a közhangulat ellenére a románoktól állást elfogadó, esküt letévő, képviselőházi és felsőházi stallumokba beülő magyarokat. Egyik megszervezője és intéző-

bizottsági tagja a magyar pártnak. A világháborúban mint népfölkelő főhadnagy vesz részt. Megszerzi a signum laudist, a 3-ik osztályú katonai érdem keresztet és a csapatkeresztet.

Incze Sándor ny. csendőr járás őrmester, Székelyudvarhely. 1918 decemberében nemzetgyalázásért letartóztatják és hadbíróság elé állítják. Segesváron negyven botütést kap, tizenöt napig koplaltatják. A ruháitól és értéktárgyaitól megfosztják végül bizonyítékok hiányában felmentik. A Magyar Párt és a Kereskedelmi társulat tagja. A kisebbségi magyar életből tevékenyen kiveszi a részét.

Irgalmas Nővérek Anyaháza Szatmárnémeti. Nagy áldozatok árán tudja a 22 éves román uralom alatt a magyar tanítónő képzőt fenntartani. Volt idő, mikor csak 17 növendéke volt az országos hírű intézetnek, mindennek dacára nem szüntetik be. 1938-ban az Anyaház főnöknőjét a hadbíróság a vádlottak padjára ülteti, mert a budapesti Eucharisztikus Kongressustól küldött magyar nyelvű plakátokat kifüggesztette. A hadbíróság hosszas tárgyalás után a főnöknőt felmentette. A rend, mint olyan a megszállás alatt kijegecesedett, intranzigens magyar álláspontot foglal el. A rendőrség megkövetelte, hogy a nővérek egymás közt románul beszéljenek. Ennek a követelésnek azonban nem tettek eleget.

J.

Jakab János fogtechnikus Szatmárnémeti. A Magyar Párt, a Kölcsey Kör, az Iparos Otthon és a Kaszinó tagja. A magyar csapatok bevonulása előtt letartóztatják, mert Nagy László nevű alkalmazottját a határon való átszökési kísérletével gyanúsítják. Nagy Lászlóból a siguranca olyan irányú vallomást akart kicsikarni, amely tanusítja, hogy Jakab János a szatmári átszöktető szervezet vezetője és a titkos rádióállomás irányítója. A rendőrségen úgy összeverték, hogy kék és zöld volt az egész teste. Nagy László a bántalmazások következtében a lábát nem tudta emelni. Két napi fogság után bizonyítékok hiányában súlyos fenyegetések közt elengedték. Az egész román uralom alatt mint a Magyar Párt tagját tevékenysége miatt állandóan figyelik.

néhai Jakab József Felsőszivágy. 1919-ben a székely hadosztály javára történő kémkedés támogatásával gyanusított Jakab Józsefet és fiát Ferencet a románok kivégezték. A mártírok hozzátartozói a román hatóságok állandó megfigyelése alatt élnek. A mártir Jakab József fiának feleségét a román nemzet gyalázása és magyar irredenta propaganda miatt hadbíróság elé állítják.

Jakab József ref. lelkész Bögöz. Középiskoláinak befejezése után teologiai tanulmányokat folytat Kolozsváron. 1919-ben segéd lelkész Székelyudvarhelyen. 1919-ben a magyar ifjak magyar zászlóval és gyászlobogóval vonultak fel a sorozásra. A magyar zászlót a templomban rejtegették, ő adta ki a felvonuló fiúknak. A román hatóságok tíz társával együtt letartóztatják és a segesvári politikai rendőrség fogházába szállítják. Innen a fekete zászlóval együtt a kolozsvári hadbíróság börtönében egy évig ülnek vizsgálati fogságban. Mint értelmi szerző két és fél évi börtönt és kétezer lei pénzbüntetést kap. A craiovai börtönben egy évnél hosszabb ideig ül, sőt esküvőjét is ott tartja meg. Nagyváradra szállítják, ott várja a kicserélést, de csodálkozására királyi kegyelemben részesül és 1922 szeptemberében szabad lábra helyezik. Bögözben megválasztják lelkésznek. Itt is állandó megfigyelés alatt áll. Éjnek idején háromszor is házkutatást tartanak és husvét éjjelén lepecsételik rádióját. Az egyik választáson Sebesi Ákos jelenlegi alispánnal együtt éjnek idején ragasztják a Magyar Párt magyar nyelvű választási felhívását. Más alkalommal a csendőr kordonnal lezárt választási helyre becsempészi a magyar választókat. A felszabadulás után végre előkerül az oly hosszú időn keresztül rejtegetett magyar zászló is. Első szentbeszédét boldog örömmel a zászlóval bevont szószékről tartotta. Szociális és kultúrális intézmények lelkes és hűséges támogatója. Vasárnapi iskola, olvasókör, nőszövetség, férfiszövetség, ifjúsági szövetkezet és a tejszövetkezet megszervezője.

Jakab Margit tanítónő Kolozsvár. A román megszállás alatt magyarságáért az állambiztonsági hivatalhoz intézik, ahol megkínozták, majd ügye a hadbíróság elé kerül, ahol hosszú tárgyalás után 2.000 lei pénzbüntetésre ítélik. 1939-ben két hónappal az érettségije előtt irredenta magatartása miatt a román nemzetnevelésügyi minisztérium utasítására kizárták a gimnáziumból.

Dr. Jakabffy Elemér ügyvéd. A Magyar Pártnak úgy kellett rákényszeríteni a képviselői mandátumot. Volt rá oka, hogy ragaszkodjon hozzá. Genfben éppen olyan sikeresen képviseli a kisebbségi ügyet, mint odahaza. Négy nyelven nemzetpolitikai hetilapot jelentet meg, könyveket ír, amelyek közül Erdély statisztikájával foglalkozó műve valósággal tárháza az erdélyi magyarság életével foglalkozó adatoknak. Megnem cáfolt adatok tömegével támadja a románok történelem hamisító ferdítéseit, hazabeszélő „tudományát", amely nem az objektív kutatás rostáin szűrődött le, hanem helyi hatóságok kommandójára készült hízelgés dokumentumául a román kormány felé. Hadbírósági eljárást indítottak ellene és a lefoglalt könyvpéldányok után szuronyok nyulkáltak, hogy vádoló hangjait elhallgattassák.

Jakó Albert gimnáziumi igazgató, Nagyvárad. Elemi Iskoláit szülőfalujában Lisznyóban, a gimnáziumot a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó kollégiumban, az egyetemet 1914-ben Kolozsváron végezte. Már az 1914. év májusában tanárai ajánlatára kinevezést kap az Eötvös-féle ingakísérleti expedicióhoz. Mikor a háború kitört, kellett volna elfoglalnia állását. 1914 okt. 1-től kezdődőleg a székelyudvarhelyi ref. kollégiumban a mathematika és fizikai tanszékre tanári állást nyer, s megszakítás nélkül ez iskolánál tanít hat évig. Ez az iskola később tanítóképzőintézetté alakul át. 1921 szept. 1-én az impérium változás után felállított dévai róm. kath. főreáliskolához nevezte ki az erdélyi róm. kath. püspökség, ahol mathematika, fizika, ábrázoló geometria és a torna tantárgyakat tanította. Anghelescu miniszter 1923. év jún. 1-én rendeletileg bezárta az iskolákat. Ekkor az erdélyi róm. kath. Státus eddigi szolgálati éveinek beszámításával a székelyudvarhelyi róm. kat. főgimnáziumhoz nevezte ki. Tanári oklevelét magyar egyetemen szerezte, de a főhatóságának határozott kívánságára levizsgázott a magyar felekezetközi tanárképző intézetben, s mindezek-

től függetlenül a román egyetemen is. Később sikerrel letette a kisebbségi tanerőkre kötelező kisebbségi vizsgálatot a román nyelv és nemzeti tárgyakból. Tanítványai szerették, magyar nemzeti öntudatosodásuk kifejlesztéséhez a legnagyobb mértékben hozzájárul. Ily hatással volt fiatalabb tanártársaira is, kik már az impérium változás után végezték részben vagy egészben iskoláikat. Az impérium változás után egész élete át van szőve főkép titkos politikai tevékenységével. 1919. év első hónapjaiban a megszálló román katonaság kiverésére megindított szervezkedésben igen jelentékeny része van. Márc 28-án Parajd községben leszerelik a csendőrséget és a többi község is megmozdul. Közben megérkezik Budapestről a lesujtó hír, hogy a kommunisták átvették a hatalmat. Március hó 31-én éjjel nyolc tanítványával kiszöknek a kollégiumból és a szélrózsa minden irányában elviszik a falvakra a leszerelési parancsot és reggelre haza is jönnek. Szervezetüknek akkori tagjai közül Gáll Imre méhész felügyelő, Dr. Tóth István pénzügyi tanácsos, Dr. Benededek Aladár ügyvéd és az említett tanítványai közül ketten Dr. Lőrinczy Aladár orvos, Miklós Zsigmond bíró az anyaország területén élnek. Egy pár napra rá egy század katonaság vette körül az iskolát és két napig tartó házkutatást tartottak, fegyvereket kerestek. E két nap közötti éjjel igen veszélyes helyzetben, az őrt álló katonákat kijátszva, az említett két tanítványával, minden kompromittáló tárgyat elástak a fáskamrában és a felásott helyre 12 szekér fát raktak. 1919-ben kétszer volt román fogságban, ahol egy ízben nagyon összeverték. 1930. év januárjában ismét egy szervezkedést indít meg, amelynek érdekében iparengedélyt váltott rádiómühely felállítására. A mühely később jövedelmet is hajtott s így üzte a mesterséget mint mellékfoglalkozást elmenekülése napjáig. Ezt a szervezkedést később beszüntette. 1939-ben igen nagy sikerrel újra megkezdi a szervezkedést. Október hó 26-án egy útjáról tért haza. Fia az úton lesve várakozott rá és mindjárt közölte is, hogy az éjjel száz katona vette körül a házukat és hogy őt halálra keresték, P. Deésy Ipolyt lefogták és nagyon megverték. Fia bizalmas úton azt is megtudta, hogy a rendőrség mindent tud. Családja rettenetes állapotban van, csak fiával tud rendesen szót váltani. Pénzt, pisztolyt vesz magához és fia segítségével azonnal menekül. Az állomáson detektívek, a kapu előtt, a háza tájékán, a szomszéd házak padlásán rendőrőrszemek várakoznak rá. A csodával határos, hogy el tud menekülni a legközelebbi erdőbe, s innen az éj leple alatt a Hargitába. Fiát nyomban elfogják, három napi kínzás után eredmény nélkül haza engedik, de naponta kétszer is jelentkeznie kell a rendőrségen. A házkutatások egymást érik, udvarát és telkét össze-vissza ásatják. Közben fia minden gyanús dolgot eltüntet. Október 23-án éjjel fiát újból lefogják és megvasalva a kolozsvári hadbíróság börtönébe viszik. Másnap éjjel feleségét és 39 fokos lázban fekvő kislányát is elhurcolják a kolozsvári börtönbe. Róla 300 fényképet készíttetnek, kutatnak utána és köröztetik. Mindezekről bujdosása közben szerzett tudomást. Fiának a fogházban töltött idejéről hiteles tanui a legnagyobb elismerés hangján emlékeznek meg. Egy régi hűséges leánycselédjével vásároltat két lovat, szekeret és zsupot, így sikerül neki eljutnia egészen Medgyesig. Itt vonatra ül és Aradra megy. Arad megyében a vásárokat járja, mint marhát vásárló székely bellér. Hosszú bujdosás után sikerül neki Nagylaknál átmenekülnie a határon. Családja dec. 24-én szabadult ki börtönéből.

Jaksics Pál pékmester Kolozsvár. 1918 óta önálló sütőiparos. Egyízben kémrejtegetés gyanuja alatt áll, ezért le is tartóztatják, de három napi vizsgálati fogság után bizonyítékok hiányában felmentik. A Magyar Párt és később a népközösség tagja. Minden magyar ügyet támogat.

Jakubka Ferenc géplakatos Csanálos. Egy baráti beszélgetés után, hadbíróság elé állítják: hadseregházítás, hazaárulás, államellenes izgatásért. Hat csendőr házkutatást tartott lakásán, majd az őrsre kísérték. Innen faluról-falura kísérék. Tasnádig — gyalog. Majd tovább hurcolják Zilahra végül Kolozsvárra. A házkutatás alkalmával egy ujságcikket találtak nála, amit egy barátja küldött Braziliából. „Erdély imádkozik" ez volt az ujságcikk címe. A hadbírósági tárgyaláson 1 napra ítélték, viszont a vizsgálati fogsága 2 hónapig tartott. Letartóztatása előtt többször megverték és kényük kedvük szerint bántak vele az oláh brigantik.

Janiczky Pál igazgató, Szatmárnémeti. 1938-ban az Önvédelmi szervezet megalakításában vezető szerepet visz. A sajtrendszer egyik vezetője. 1939-ben, mikor a románok a szervezet működését leleplezik, elfogják és a kolozsvári hadbíróság börtönébe zárják. Kémkedés és hazaárulás vádját emelték ellene. Háromszor megkínozták, összeverték de nem vallott semmit, úgyhogy vádat nem emelnek ellene. Hét hónapig fogva tartották és 1940-ben kitoloncolták Magyarországra. Ideiglenesen az iparügyi minisztériumban helyezkedik el. Csapatainkkal egyidőben tér haza. Kiemelkedő gerinces egyénisége a szatmári magyar társadalomnak, aki a brutális bánásmód és rettenetes kínzások alatt sem tört meg és társai nevét nem adta ki.

Jánó Ferenc jegyző, Gelence. A román impérium alatt a Magyar Párt titkára és annak minden megmozdulásában részt vesz. 1931-ben elbocsátják állásából, mert irredentának tartják, azóta szálka a szemükben. 1931-től 1938-ig rendőri felügyelet alatt áll. Két ízben felségsértéssel és irredentizmussal vádolva letartóztatják, meghurcolják és többször megsarcolják. Felesége a róm. kath. nőegylet tagja. Az egylet jótékonysági akcióin keresztül sokszor segít bajbajutott vagy szegényebb sorsú magyarokon.

János Dávid malomtulajdonos, Gelence. A világháborúban mint t. zászlós vesz részt, megszerzi a bronz és kis ezüst vitézségi érmet, valamint a Károly csapatkeresztet. A magyar pártnak az első pillanattól kezdve tagja; a párt gelencei tagozatának 1937 óta elnöke. Sikerül neki a népet szipolyozó csendőröket és egy kellemetlenkedő román papot elhelyeztetni. 1928-ban, aranycsempészés vádjával illették, az ebből származó kellemetlenségektől csak hatalmas anyagi áldozatok árán tud megszabadulni. A román hatóságoknak minden eszköz jó arra, hogy tevékenységében meggátolják. Túladóztatás, gyakori pénzbüntetés, a hatóságok állandó kellemetlenkedése van a műsoron. Anyagilag annyira tönkreteszik, hogy még malmát is kény-

telen bérbe kiadni. A bécsi döntés pillanatától parancsnoka a helyi nemzetőrségnek. A rendet még élete kockáztatásával is fenntartja. Az elkergetett oláh csendőrségtől elvitt fegyverek és a kidöntött oláh zászló miatt mindennap ki volt téve a büntető tankos csapatok terrorjának. Munkájáról a község elöljárósága is elismerő hangon emlékszik meg, többek között „emberfeletti munkáról" beszél, melynek következményeképen „a román katonai hatóságok többször főbelövéssel fenyegették meg."

Jobbágy Ferenc kereskedő, Margitta. A margittai magyarság hazafias megmozdulásaiban jelentős szerepet vállalt. Irredentizmussal, kémkedéssel vádolva, hadbíróság elé állították. Elítélték három és fél hónapi fogságra. A kolozsvári fellegvárban sínylődte végig a román „igazságszolgáltatás" által kiszabott időt. Házát, lakását, üzletét a román megfigyelő „közegek" kénye-kedvök szerint feldúlták, házkutatás ürügye alatt. Többször áttették a határon, de ő mindannyiszor visszatért szülőföldjére, — nem törődve az életét fenyegető veszéllyel. A magyar párt politikai tevékenységében is aktív felelősségteljes munkát végzett.

Jodál Gábor, országgyülési képviselő. Székelyudvarhelyi ügyvéd a székelység politikai mozgalmainak harcos munkása. Éveken keresztül az Országos Magyar Párt intézőbizottságának tagja és nagy szerepet visz az udvarhelyi magyarpárti mozgalmakban. Városi politikát is folytat és a vármegyei tanácsban is nyiltan s megalkuvás nélkül küzd a színmagyar megyébe kinevezett román közigazgatási tisztviselők és csendőrök önkénye ellen.

Jovián Antal mozitulajdonos, Kolozsvár. 1919-ben kémkedésért letartóztatták, megkorbácsolták és két hétig fogva tartották. Bizalmas természetű feladatok elvégzését vállalja. 1921-ben összeesküvés vádja miatt kilenc társával együtt újból elfogták és a legbrutálisabb kínzások és ütlegek között vallatják, guzsba kötik, körmei alá tüket szurkálnak, sós lepedőbe csavarják, de semmiféle vallomást nem tudnak belőle kierőszakolni. Két hónapi börtönbüntetés után 500.000 lei váltságdíj ellenében szabadon bocsátják. Utána tovább szolgálja a magyar ügyet. Önzetlenül, soha semmiféle díjazást nem kapott és nem is kért. Állandó megfigyelés alatt áll a bécsi döntésig. A világháborúban mint főhadnagy vesz részt; megszerzi a kis ezüst vitézségi és a sebesülési érmet; tulajdonosa a Signum Laudisnak a kardokkal, valamint a Károly csapatkeresztnek.

báró Jósika János. Több ciklusson át dolgozott a parlamentben az első sorokban, a legnagyobb felelősséggel a vállán. Nemcsak a legfelsőbb román intéző körök, de egész Európa politikai tényezői fölfigyeltek szereplésére, a mellyel Genfben föltárta a tarthatatlan viszonyokat, a magyar kisebbség életét elkeserítő törvénysértéseket. A Magyar Párt közgazdasági szakértője, aki azonban minden mai kérdésben is teljes tájékozottságot szerzett pár nap alatt ahhoz, hogy tartalmas beszédben fejtse ki a magyarság álláspontját. Hosszú, sokáig eredménytelen küzdelmek nem kedvetlenítették el és szívóssága végül is megtermette gyümölcseit. A zilahi kollégium például neki köszönheti elkobzott nyilvánossági jogának visszaszerzését. Szükebb hazája, a Szilágyságban élő magyarok, rajongó szeretete övezi.

Józsa Ferenc állomásfőnök, Szilágysomlyó. A Mávtól a C. F. R.-hez kerül és 1928-ig teljesít szolgálatot. Már 1919-ben megkezdődnek a vádaskodások, a megfigyelés és a bebörtönzés. Tevékeny és szervező tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek, és osztozik társainak sorsában. 1939 decemberében állampolgárságától megfosztva átteszik a határon. A bécsi döntés után hazakerül, elfoglalja régi állását; 1941 februárjában a szilágysomlyói állomás főnöke lett.

K.

Dr. Kabay Gábor ügyvéd Sepsiszentgyörgy. Középiskoláit Sepsiszentgyörgyön, egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte. Ügyvédi gyakorlata közben hirlapírással is foglalkozott. Három évig szerkesztette a „Székely nép" című lapot és a Kolozsvárott megjelenő Keleti Ujságnak tudósítója volt. Bátor hangú cikkei miatt sok kellemetlensége volt a hatóságokkal. Sokat foglalkozott a Székely közbirtokosság ügyeivel. 1938-ban nemzetgyalázás, felségsértés és a hatóság megsértése miatt letartóztatták és a hadbíróság kilenc hónapi börtönre ítélte, melyet a legfelsőbb bíróság hat hónapra szállított le. Büntetését több romániai börtönben töltötte le. Kiszabadulása után rendőri megfigyelés alá helyezték és több ízben házkutatást tartottak lakásán.

Kacsóh Sándor. Az erdélyi magyar közélet és újságírás egyik legpuritánabb és legrokonszenvesebb alakja. Íróként kezdi pályáját, résztvesz egy írói tömörülésben, majd hamarosan áttér az újságírásra és hosszú éveken át, egészen a lap betiltásáig, a Brassói Lapok szerkesztője. Cenk alatt írja okos, hüvös és tárgyilagos vezércikkeit s szava mindig súlyosat nyom a latba. Ujságírói tevékenysége mellett ráér arra is, hogy nyelvtisztító mozgalmat indítson, székely szövetkezetet szervezzen és résztvegyen különböző akciókban. Gyakran ellenzéki álláspontot foglal el a Magyar Párttal szemben, de mindig becsületes meggyőződésből és elvi okok miatt tette. Most a még Romániához tartozó Erdélyben maradt s nehezen keresi meg kenyerét.

Kaiser Ferenc ügynök Szatmárnémeti. 1939-ben letartóztatják, mert az önvédelmi szervezet tagja és a vád szerint nemzetellenes működést fejt ki. Először Nagyváradra viszik, majd Kolozsvárra, végül Craiova börtönébe hurcolták. Öt évi kényszermunkára ítélik. Büntetését Doftana hírhedt börtönében kezdi meg. A bécsi döntés határozatainak folyományaképen, Kolozsvárott szabadlábra helyezik.

Dr. Kalas László ügyvéd, Nagyvárad. Középiskoláit Mezőtúron végezte. Természetesen tevékeny tagja volt a Magyar Pártnak és így kedvence a román siguranéának. Választások idején rendszerint letartóztatták a csendőrök. Dr. Szöllössy Tibor máramarossziget ügyvéddel való megbeszélés szerint ő szervezi meg Nagyváradon az „Erdélyi felkelést". Árulás következtében az ügy csírájában megbukott. Áldozatos munkát végzett az anyaországi és erdélyi hazafias szervezetek között való közvetítések által. Egy konkrét esetben le is fogják és hosszasan vallatják. Ez esetben azonban a siguranca fizetett rá, mert időközben a Honvéd-

ség bevonult s a hős rendőrségi legények sietve hagyták el Nagyvárad irányait.

ifj. Kalmár István gazd. akadémikus, Bályok. Még nem töltötte be a 18. életévét, de a nyugati műveltséget majmolók nagyobb dicsőségére, már munkaszolgálatos volt. Elvitték sáncmunkára, ahol a zsold a Romániában szokásos ütlegelés volt. Ezért átszökött az anyaországba.

Kapitány Antal mészáros és hentes mester, Kolozsvár. 1915-ben önként jelentkezik katonai szolgálatra. A 21-es honvédokkal kimegy az orosz frontra. Légnyomással kórházi kezelés alatt áll, majd betegsége miatt beosztják segédszolgálatra a kolozsvári katonai irányító hivatalhoz. A magyar népközösség, a tűzharcos szövetség, a 21-es bajtársi szövetség és a húsiparosok szövetségének tagja. A románok 1921-ben magyarsága miatt megverték és megkínozták.

Kapony István cipészmester, Kolozsvár. A megszállás alatt kénytelen a román hadseregben szolgálni. 1940-ben szabadságáról táviratilag visszarendelték. Útközben azonban tudomására jut a bécsi döntés, visszafordul és Kolozsvárra akar utazni. Szerencsétlenségére elfogják, véresre verik és letartóztatják. A magyar hadsereg bevonulásakor nyerte vissza szabadságát. 1918-ban édesapját is véresre verték és tönkretették.

Kató Béla asztalos mester, Barátos. Iskolai tanulmányainak befejezése után megtanulja az asztalos mesterséget és 1936-ban önállósítja magát. A románok kivonulásakor háromszor is bekísérték a csendőrőrsre. Az első feljelentés után letartóztatják és egy nedves, rothadt szalmával behintett pincébe dobják; csak azért tud kiszabadulni, mert nagyon jól ismeri az ilyenkor szükséges és szokásos baksis nagyságát. Ki szabadulása után megnézi a feljelentőt, — akit csendőrök őríznek; a látogatás következményeképen újra letartóztatják.

Katona Ferenc Dés. A románok még 1916-ban 140 magyar társával együtt nagyapját is elhurcolták. Később sokan visszatértek de nagyapja az örökre eltüntek között maradt. A román imperium alatt, mert magyarul énekelt, letartóztatták és a hadbíróság 2 évi börtönre ítélte, amelyből négy és fél hónapot kitöltött.

Katrein Pál magántisztviselő, Nagyvárad. Iskoláit Temesváron végzi, de mint magyar kisebbségi nem tud elhelyezkedni és ezért a kereskedői pályára lép. 1937-ben megindítják a magyar ifjúsági mozgalmat, amelynek egyik vezetője volt. Céljuk a magyar szellemiség ápolása, az ifjúság összetartása úgy szellemi, mint politikai vonatkozásban. 1940 február 8-án a hatóságok elhurcolják üzletéből és március hó 22-ig fogvatartják.

Kádár Béla igazgató-tanító. Két éven át egyedül volt magyar egy szín román faluban: Oláhszentmiklóson. Egyik harcoló, kitartó magyarja a remekbeszabott erdélyi magyarságnak. A hatalom kopói sürüen látogatják házatáját. Szaglásznak, hogy nem találnak-e valami „kézzelfoghatót"?! A megfigyelés állandó, a házkutatás sem ujdonság portáján. Az „Ermellék" c. lap szerkesztője s ebben tollal is küzd az erdélyi művelődés előbbrevitelén. Fia 1939-ben átszökött az anyaországba. Katona lett s Jutason tanulja most a katonai tudományokat.

Kádár Imre ref. lelkész. Kraszna. A székely hadosztály erősítésére 1918 novemberében csapatot gyüjt, majd maga is bevonul 596 krasznai hívével, s Haraklányban teljesít frontszolgálatot. A román megszálló csapatok üldözik ismert magyarsága miatt, de sikerül elmenekülnie Bútorát összetörik, lakását kifosztják, 100.000 koronánál több kárt okoznak neki. 1920 október 17-én hadbíróság elé állítják Nagyváradon, mert résztvett Zilah visszafoglalásában s hirdette, hogy 7 vármegyét rövidesen visszaszakadt a katonai telefondrót. Mindkét alkalommal megszabadul de a házát folyton őríztetik. Különféle ürügyekkel az ügyészségen is szorongatják. A román megszállás alatt alig van év, hogy huzamosabb ideig ne helyeznének lakására román katonatiszteket. Az egyik beszállásolt főhadnagy ráadásul az ingyen lakás, fütés és világításra — elvitte a kölcsönkért ezüst evőeszközöket is. 1939-ben 48 tábori csendőrt, később 6 ágyút, 24 lovat, 30 katonát és tisztjeit szállásolták el nála. A román népszámláláskor kihirdette, hogy minden híve magyar anyanyelvűnek vallja magát s ezért a román szolgabíró rákiabált, hogy „menjen Budapestre! Ne egye itt az oláh kenyeret." Ugyanekkor a csendőrség bekísérte és ujjlenyomatot vettek róla. 1934 május 10-re a román nemzeti ünnepre a főszolgabíró elrendelte, hogy a toronyba a román zászlót tüzze ki. Törvényes rendeletre hivatkozva ezt megtagadta. 1940 szeptember 1—7 napjain a visszavonuló román csapatok elvittek mindent, amihez csak hozzájuthattak. Szeptember 4-én este 7 órakor körülvették a lelkészi lakást, majd 8 katona fegyvert szegezve berontott hozzá. Bátor fellépése mentette meg a biztos haláltól. De egész éjszaka katonasággal volt körülvéve a lelkészi lakás. Szeptember 7-én szabadult fel a község és 8-án kitörő lelkesedéssel fogadta a bevonuló magyar hadsereget.

Kádár Imre ref. lelkész, Varsolc. A Magyar Párt tagja. 1934-ben elénekeltette templomában a magyar himnuszt, csendőrkézre került, megverték, de 10.000 leiért elengedték. 1940 nyarán a román kémelhárító pribékjei öt napig keresték, szerencsére nem találták. Hadbíróságon is járt, mert nem volt hajlandó románul beszélni. Megint csak több ezer lei lefizetése mentette meg. Házkutatások napirenden voltak a lakásán.

Dr. Kádár István kórházi igazgató főorvos, Baróton. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Prágában folytatta, ahol diplomát szerzett. Körorvoskodás után a baróti kórháznak lett a vezetőorvosa. Ebben a minőségben nem volt egyszerű a feladata. — mert harcolnia kellett a betegségek ellen, küzdeni a felettesei ellen, hogy állásában meghagyják, a viszonyok ellen, hogy a kórházat fenntarthassa. Feletteseinek állandóan volt jelöltje erre az állásra, de a jelöltek nem tudtak megbarátkozni a falusi kórházzal. Állandóan gyilkolták a nyelvvizs-

gákkal, de ő megbírkózott velük. Nagy munkával és feleségének született bodoki Hosszú Klárának lelkes segítségével sikerült a kórház fehérnemű és élelmiszer ellátásáról is gondoskodni és vállvetett munkával ezt a fontos egészségügyi intézményt a visszatérő magyar uralomba átmenteni. A világháború alatt, mint tart. tiszt, az orosz fronton és később egy albán járvány kórházban szolgált. Többször kitüntették. 1920-ban, amikor egy Pálfy nevezetű székely Nagyajtán a csendőrőrmestert lelőtte, a vezető magyarokkal együtt őt is túszul vették és napokig fogva tartották. Nem nagy öröm volt koncentráláson lenni Moldovában, mert sem enni, sem tiszti rangjukat megillető megbecsülést nem kaptak.

Kádár Vencel gazdálkodó Gyergyószentmiklós. A 82-ős gyalogezreddel kiment a frontra, ahol kétszer is megsebesült. 1915-ben síiskolába küldik, lezuhan és belső sérüléseket szenved, ezért, mint szakaszvezetőt segédszolgálatra osztják be. Megszerzi a kisezüst és bronz vitézségi érmet, valamint a Károly csapatkeresztet. Összeomláskor kerül haza, tagja a nemzeti tanácsnak és tiltakozik a román megszállás ellen. Megtorlásul három hétre internálják, majd egy évig naponkénti jelentkezési kötelezettséggel, csendőri felügyelet alá helyezik. Minden ellenszolgáltatás nélkül elhurcolják ökreit, lovait és szekerét. A magyar közéletben élénk tevékenységet fejt ki, kinevezett tagja a városi tanácsnak, tagja az E. M. G. E.-nek és a helybeli gazdasági egyesületnek is, alelnöke a gyergyószentmiklósi tejszövetkezetnek. Felesége tagja az oltár egyletnek, sokszor segít a szegényebb sorsú magyarokon.

Kálmán János gazdálkodó, Parajd. 1904-ben önként bevonult katonának a 62. gyalogezredhez. Szolgált a gyalogságnál, a huszároknál és Schönbrunnban. — 1907 októberében leszerelt. A Mávnál helyezkedik el mint pályamunkás, később miután a vizsgát letette, kinevezik Küküllőszegre raktárnoknak. Résztvesz a világháború minden nagyobb galiciai ütközetében, majd a déli harctéren megsebesül. Felgyógyulása után újra visszakerül osztagához, majd sebesülten kiviszi megsebesült parancsnokát a tűzből; ezért megkapja a kis ezüst vitézségi érmet. Felkerül az orosz frontra. Szabadságot kap és ezalatt résztvesz a székelyföldi harcokban, ahol megszerzi a nagy ezüst vitézségi érmet. Megsebesülve kórházba kerül, majd felgyógyulása után az olasz frontra viszik. A forradalom kitörése kórházban találja, hazajön, de oly gyenge, hogy Békéscsabán leteszik és beviszik újra a kórházba. Résztvesz a sóvidéki felkelésben, elfogatásakor mindkét karját eltörik, kétszer megszúrják és egy cement pincébe dobják. Mikor Szamosújvárra érkeztek, akkor már hatszázan voltak. Innen Dévára kerültek a fegyházba, és végül Nagyszebenbe. 1919 novemberében ideiglenesen szabadlábra helyezték. 1920 márciusában Mánya Gerőt, Gagyi Lázárt és őt behívták Brassóba, lefizettek 50.000 leit és hazamentek. 1925-ben behívták őket Brassóba és 80.000 leit követeltek, az összeget váltóval fedezték le, mert pénzük nem volt, ezután újra szabadon bocsátották őket. 1927-ben megtartott tárgyaláson azokat, akik megmaradtak Romániában felmentették; azokat pedig, akik megszöktek, elítélték. Régi állását nem kapta vissza, ezért minden munkát vállalt amiből remélhette, hogy a maga és családja életét biztosítani tudja. Volt községi pénztárnok, elbocsátották és 2000 lei pénzbüntetésre ítélték, mert nem akart a revizió ellen tüntetni. 1940-ben elvitték lovait, kocsiját is felkínálta, ha azon ők is elmennek. Ezért két éjjel és négy nap a csendőrségen volt, a közbenjárás 5000 leibe került. A rádióból értesült a bécsi döntésről, örömében kiment a piacra és leszedte a Duca utca jelzőtábláját. Másnap az állomáson szedte le a román feliratokat és Tatarescu, Calinescu, valamint Károly király képét. Később, mikor a földjein végzett munkából hazatért, egy legény figyelmezteti, hogy meneküljön, mert keresi a román katonaság. Senki sem adta ki a nevét a románoknak, csak egy oláhnak kikeresztelkedett hitvány nőszemély árulta el. Házát megrohanták és családjától kizsaroltak 80000 leit. Nyolc napig bujdosott a havasokban, két napig a róm. kath. plébánossal és a ref. lelkésszel. Küldöncök útján értesültek a helyzet felől, mire nagy örömmel hazajöttek várni a nemsokára megérkező magyar honvédeket.

özv. Kálnoky Dénesné kereskedő, üzletvezető Kolozsvár. Édesanyját özv. Mátray Jánosnét 1919-ben a románok gépfegyverrel agyonlőtték. Férje az orosz fronton hősi halált halt.

Kápváry Károly Kolozsvár. A „Cárpátina" likőrgyár tulajdonosa. A Magyar Párt aradi tagozatának volt tagja és a közművelődési szakosztályban aktív mungát végzett. Tagja az Aradi Atlétikai Klubnak. 1937-ben Temesváron irredentizmussal vádolva letartóztatják. A felruházási akciót anyagilag támogatja.

Károly Gyula m. tisztviselő, Kolozsvár. A budapesti fegyver- és gépgyárban helyezkedett el, hogy tanulmányait folytathassa. 1917-ben felmentése után, harctérre ment. Súlyos betegen kórházba kerül, szabadságot kap, majd folytatja tanulmányait a felső ipariskolában. Útlevél nélkül kétszer is próbálkozik a hazautazással, egyszer Tokajnál, másodszor pedig Szegeden. Mindkétszer elfogják, megverik és kifosztják. Később a Muraközy család segítségével, Kecskemét irányában mégis sikerült hazajutnia. Elhelyezkedik a villamos műveknél, ahol az egyfolytában eltöltött 14 év alatt idegroncsá lesz, akiben a bekövetkező felszabadulás hite tartja a lelket.

Kárásztelek kálváriája. 1931 október 27-én, vasárnap, a román csendőrség összeakarta szedni a falu fiatalságát. Egy házból kihajtottak öt fiatalembert és bevitték őket az őrsre, ahol megkezdődött a verés. A falu népe azonban nem hagyta fiait. Fellázadtak a karhatalom ellen, lefegyverezték az oláh csendőröket, akik elmenekültek, de fegyvereiket ott hagyták. Másnap egy egész csendőrszázad támadta meg a falut. 38 embert szedtek össze a faluból és ezeket borzalmasan megverték. Közöttük a Lőrincfiúkat is, akik előzőleg ártalmatlanná tették a csendőröket. Mindegyiket összeláncolva, lovakhoz kötözve, futásra kényszerítették 20 kilométeren át Nagyfaluig. Itt újra verés és a foglyok száma 53-ra emelkedik. Láncok között tovább Zilahra. Útközben verés, oláh falvakban leköpdösés. Zilahon egy emberségesebb őrnagy (ilyen is akadt!) 27-et azonnal elengedett, a többit lecsukatta. Védőügyvédjük román ügyvéd volt,

aki 200.000 leit zsarolt ki a hozzátartozókból. 17 ízben volt hadbírósági tárgyalás és végül fölmentéssel végződött az ügy.

Kimagasló szerep jutott a Lőrincz-családnak. Lőrinc Ferenc a községi bíró, a Magyar Párt tagja, 1883-ban született Kárászteleken. A bécsi döntés után a román katonaság dühében megtámadta a falut és gépfegyverrel lövöldözött. Lőrincz lépett közbe és magyarázatot kért, mire lefogták, lelövéssel fenyegették. Szorongatott helyzetéből Czimbalmos Lajos plébános, és egy román jegyző mentette ki. Fia még most is be van zárva, ha egyáltalán életben van. A román tisztek megdöbbenve tapasztalták, hogy Lőrincz Ferenc egy szót sem tud románul. Tüzesvassal való égetést helyeztek neki kilátásba. Két ökrét egyszerűen elhajtották és még máig sem kapta vissza.

Magyar József községi albíró, a Magyar Párt másik tagja Kárászteleken született 1895-ben. Hűséges szószólója a falu ügyesbajos embereinek a felsőbb hatóságok előtt, noha nem tanult meg románul ő sem. Házkutatás volt nála kétszer, hadimunkára elvitték kétszer, megfigyelés alatt tartották állandóan.

Sebestyén Mihály, a kárásztelki gazdakör elnöke, a világháborúban tiszthelyettes, 2 nagy ezüst, 2 kis ezüst, bronz kitüntetés birtokosa, született 1886-ban, a Magyar Párt tagja, vezetője a helybeli gazdálkodóknak. Házkutatás alkalmával elvitték kardját és katonaruháját, bántalmazástól csak az a véletlen mentette meg, hogy nem tartózkodott otthon. Állandóan megfigyelés alatt tartották, ami sűrű jelentkezéssel járt. A Gazdakört bezárták a románok, de Sebestyén közbenjárására a főispán elrendelte a kinyitást. Ekkor a szolgabíróval gyűlt meg a baja.

Kovács P. J. István gazdáltett 1896-ban Kárászteleken, a világháborúban tizedes volt és Károly csapatkeresztet is szerzett. A Magyar Párt elnöke 18 év óta. A magyarság ügyének buzgó fölkarolója, a választási küzdelmek főkortese. Az ő érdeme, hogy a falu 100%-ban a Magyar Pártra adta le szavazatát. A románok bevonulásakor nagyon megverték és azóta állandó megfigyelés alatt tartották. Kétszer is elvitték hadimunkára.

Kovács P. J. Isván gazdálkodó, született 1882-ben Kárászteleken. A Magyar Párt tagja. A bécsi döntés után az elvonuló román csapatok elakarták vinni csöppet sem dicsőséges zászlóikat a faluból. Kovácsék leánya is odaadta az övékét. Mikor megtudta az éppen hazaérkező Kovács a történteket, egy század román katonaság közé rohant, nagy dulakodás után visszavette a zászlót és széjjel tépte.

Kecskeméti Lipót. Mesélik, hogy Ady is szívesen hallgatta a próféta külsejű, zengzetes szavú zsidó főpap szavait s az istentiszteletek alatt gyakran állt a hátsó padok között. Kecskeméti Lipót az összeomlás után minden üldözést és hajszát vállalva védte magyarságát, s amikor 1921-ben Budapestre hívták, elhárította magától a megtiszteltetést, mondván, hogy neki Váradon a helye. A zsidó gimnáziumban kétségbeesetten ragaszkodott a magyar tanulási nyelvhez. Miniszterekhez utazott könyörögni, s amikor végül kényszerítették a magyar nyelv fölhagyására, sírt kétségbeesésében. Könyörtelen harcot hirdetett a cionizmus ellen s haláláig várta a felszabadító magyar csapatokat.

Kelemen Imre unitárius lelkész, Okland. 1924-ben a román rendszer ellen izgatott, ezért a csendőrség letartóztatta, de a bíróság felmentette. 1934-ben egy ízben a templomban a szószéken erős szavakkal kikelt a hatóságok erőszakoskodásai miatt, amiért szintén eljárást indítottak ellene. Közismert magyarságáért állandóan üldözték és neve a rendőrség fekete listáján szerepelt.

Kenyeres Károly kereskedő, Szatmárnémeti. Résztvesz a szatmárnémeti és megyei magyar ifjúsági párt beszervezésében, később a Magyar Párt elnöki tanácsának tagja lesz. Magyarságáért a románok állandó megfigyelés alatt tartják és megtorlásul italmérési engedélyét is elvonják. Egy névnap alkalmából vendégül látja barátait, köztük a magyar párt vezetőségi tagjait; az éjszaka folyamán 12 társával és feleségével együtt letartóztatják. Hadbíróság elé kerül ügyük, ahol a vádat elejtik. Minden magyar munkából alaposan kiveszi a részét.

Kerekes István szíjgyártómester Szatmárnémeti. A magyar párt elnöki tanácstagja. Az iparosotthon és az Ipartestület alelnöke. A szatmári hitelbank igazgatósági tagja, a ref. egyház presbitere, a Hangya Szövetkezet igazg. tagja. A szatmári önkéntes tűzoltóság alparancsnoka, városi bizottsági tag és a szíjgyártók szakcsoportjának elnöke. 1920-ban magyar kiállásáért letartóztatják és 3 hónapi börtönbüntetéssel sujtják. Miután minden magyar megmozdulásban résztvesz, állandóan kellemetlenkednek neki. A világháborúban mint őrmester vesz részt, több kitüntetés tulajdonosa.

Kerekes István mészáros és hentes mester, Zilah. Iskoláit Zilahon végezte. Ipari pályára lép. Mintája lehetne a szerény, egyszerű, dolgos magyarnak. Tagja volt a mindent vállalók szövetkezetének, az erdélyi önvédelmi szervezetnek. A szervezet belső életében csendesen dolgozik és tevékenyen résztvesz minden előkészítő munkában.

Keresztes Albert földbirtokos, Mikóújfalu. 1940-ben a románok kivonulása közben, egy reájuk vonatkozó kijelentés miatt véresre verik. Mint a magyar párt tagja a magyar ügyek lelkes támogatója. A világháborúban mint a hetes árkászok katonája vesz részt. Tulajdonosa a sebesülési éremnek és a Károly csapatkeresztnek.

Keszler Albert kalaposmester, Székelyudvarhely. 1919-ben a románok irredentizmus gyanuja miatt harmadmagával letartóztatják, mindegyikre tíz botütést mérnek és azután szabadon engedték őket. Három hónapon keresztül minden nap jelentkezniök kellett a rendőrségen. Mint a Magyar Párt választmányi tagja minden szociális és kultúrális megmozdulást lelkesen felkarolt és támogatott. Résztvesz a világháborúban, mint 82-ős szakaszvezető. 1914-ben megsebesül, és 1915-ben fogságba kerül.

Keresztes László hitelszövetkezeti igazgató, Bögöz. A Magyar Pártnak alapító tagja s a helyi tagozat elnöke volt. Kemény, megalkuvást nem ismerő, hűséges magyar ember. Pártelnöknek lenni Erdélyben mártíromságot jelentett s neki ebből a mártíromságból bőven jutott osztályrészül. Bátor kiállása miatt többször letartóztatták. Kétszer el is ítélték összesen 5½ hónapra. Amikor egyszer letartóztatták, megbilin-

cselve vitték végig Brassó utcáin, ahol az oláh csőcselék leköpdöste. A 22 évi uralom alatt 22-szer tartottak nála házkutatást fegyvereket keresve. A választásokkor rendszerint letartóztatták és elhurcolták. Rendkívül élénk társadalmi életet élt. Erdélyi Gazdasági Egyesület elnöke, Szövetkezetek igazgatósági tagja, Gazdakör elnöke stb. stb. volt. Ő még mindig támogatja erkölcsileg és anyagilag ezeket az intézményeket, de megkínzója, Nagyrománia már régen az ördögé.

Király Sándor mészáros mester, Nyárádszereda. Szakmai képzettségét Szászrégenben szerzi meg. 1929-ben felszabadul. Rövid segédeskedés után önállósítja magát és szépen fejleszti üzletét. A Magyar Párt tagja, minden kultúrális és szociális megmozdulásban részt vesz. Édesapja 1938-ban a Felvidék felszabadulása alkalmából nyiltan kifejezi örömét és a csendőrségen élteti a kormányzó urat, amiért hadbíróság elé állítják és 3 hónapi börtönre ítélik.

Kiss Béláné hirlapiroda tulajdonos, Marosvásárhely. A román „lovagiasságnak és hősiességnek" élő tanubizonysága Kiss Béláné esete, akit tisztán azért, mert a románok szemében a gyűlölt magyar fajhoz tartozott, a legbrutálisabb módon inzultáltak. Egy ízben az adóvégrehajtó tért be üzletébe és az adóívét követelte. Mikor erre azt felelte, hogy az adóját már kifizette, a végrehajtó véresre verte. Egy másik esetben egy ezredes, aki albérlője volt, elvágta a villanyvezetéket, majd trágár szavak kíséretében megverte és kidobta a szobából.

Kiss Dénes malomtulajdonos, Székelykeresztúr. Katonai szolgálatot a 82. gyalogezredben teljesített. 1923-ban, mikor üzleti ügyben Aradra utazott, a román rendőrség kémkedés gyanuja miatt letartóztatta, de miután nem tudtak semmit sem rábizonyítani, 3 nap mulva szabadon engedik. Tagja volt a Magyar Pártnak és minden magyar ügyet lelkesen támogatott.

Kiss József ny. törzsőrmester, gazdálkodó, Tóti. A világháborúban derekasan kivette a részét. Frontszolgálatot teljesített és bátor magatartását kétszer a nagy ezüst és kétszer a kis ezüst vitézségi éremmel tüntetik ki. A világháború kitünő harcosa a románokkal is bátran szembeszállt. 1928-ban Margittán letartóztatják, 1934-ben öt román csendőr körülfogta a házát, majd minden indokolás nélkül bevitték a csendőrörsre, ahol megvasalták, brutálisan megverték és 24 óráig fogvatartották. 1940 szeptember 6-án a kivonuló románok puskalövéssel súlyosan megsebesítették. Két hónapig ápolásra szorult.

Kiss Kálmán MÁV főintéző, Szatmárnémeti. A román impérium alatt, mint a nagyváradi jogakadémia hallgatóját, különböző költött okok miatt 3 napra fogságba vetik. Mint vasúti tisztviselőt, magyarsága miatt áthelyezték a regátba, ahonnan csak a bécsi döntés után tért haza. Minden magyar megmozdulást a lehetőségekhez képest támogatott.

Dr. Klein Jenő orvos, Gyímesbükk. A 82-ős gyalogezred tart. zászlósa. Csíkszeredán tett érettségi vizsgát. 1917 áprilisától — 1918 októberéig a fronton harcol. Megszerzi a nagy esüst és kétszer a bronz vitézségi érmeket. 1918 decemberétől 1919 április hó 21-ig a székely hadosztályban, mint szakaszparancsnok teljesít szolgálatot. 1920-ban hazafelé való útjában a határon letartóztatják és a negyvenöt kilométerre fekvő Szatmárnémetiig gyalogoltatják. Három heti fogságának ideje alatt naponta kétszer vallatják. Tudni szeretnék, vajjon tagja volt-e a székely hadosztálynak? A nagyváradi hadbíróság felmenti, de tiltott határátlépésért 500 leire büntetik. Bármit csinált, minden rossz volt, megtámadják mert magyarul beszél és azért is mert a vezetése alatt álló sportegyesület könyveit magyarul vezeti. Tiltott gyülés tartásáért és működvelő előadások rendezéséért szintén megbüntetik.

Kolossy Imréné főerdőtanácsos özvegye, Beszterce. 1918 óta lakik Besztercén. Férje a román megszállás alatt okozta csapás miatt súlyos lelki megrázkódtatáson esett keresztül, amely halálát okozta. Résztvett a magyar nők karitatív irányú tevékenységében, így a r. kath. és a magyar nőegyesület tagja.

Knizs János könyvkötő, Zilah. Tanulmányainak befejezése után megtanulja a könyvkötő ipart. Tagja a magyar pártnak és az önvédelmi szervezetnek. 1939 október 15-én letartóztatják és egész éjszakán át tartó vallatás után tizennégy társával együtt a kolozsvári hadbíróság börtönébe viszik. Rettenetes kínzások után 1939 december 25-én hazakerül. Ugyanezen év májusában két román ezredes kémkedéssel gyanusítva letartóztatja, megvereti és egy hétig fogvatartja, aztán bizonyítékok hiányában elengedik.

Kolozsi P. Pál asztalos és fémipari üzem tulajdonos, Kolozsvár. A világháborúban megszerzi a kis ezüst és a bronz vitézségi érmet, valamint a Károly csapatkeresztet; mint őrmester szerel le. Szakmáját Déván tanulta. Kolozsváron 1920-ban önállósítja magát. Az üzem szépen fejlődik, ma 16 segéddel dolgozik. Evangélikus vallása miatt németnek akarják minősíteni, ez is egyik oka volt kolozsvári letelepedésének. 1919-ben részt vesz a cigányi, Zilah alatti ütközetben, amelyet a románok ellen vívtak. Tizenegyed magával elfogják és letartóztatják. A hadbíróság 3 hónapi börtönre ítélte.

nagysolymosi Koncz András gyógyszerész. Székelyudvarhely. A világháborút végigküzdötte s mint főhadnagy számos kitüntetéssel szerelt le. 1912-től Székelyudvarhelyen gyógyszerész. A Magyar Pártnak alapító tagja. Már 1919-ben meggyűlik a baja az oláh sigurancával. Irredentizmussal vádolva letartóztatják és Segesvárra hurcolják. Hat hétig tartják fogva s ezalatt az idő alatt fogalmat alkothatott magának a román vallatási módszerekről. Végül is bizonyítékok hiányában szabadlábra kerül. 1920-ban 100—120 holdas birtokából 45 holdat kisajátítottak s nevetséges áron kötvényekkel fizették ki. Később ezeket a kötvényeket lényegesen a névértékük alatt mozgó áron vásárolta meg a román kincstár. Ez a „földreform" különben hirhedtté vált Európaszerte a békediktátorok nagyobb dicsőségére. Minden magyar ügyet támogatott erkölcsi és anyagi súlyával.

Konkoly Antal kereskedő, Kolozsvárott. A világháború idején az iskolapadból katona lett s a tiszti iskola elvégzése után, mint hadapród őrmester az olasz harctérre került. Hosszabb harctéri szolgálat után elfogták. Többed magával 1920-ban került vissza az akkor már oláh elnyomás alatt

álló Erdélybe. A gyüjtőtáborban balkáni módszerekkel kezelték, mert kifogásolta bajtársaival együtt a közállapotokat. Azért pedig, mert vonakodtak a magyar rangjelzést levenni és az új uralomra felesküdni — súlyosan büntették őket. Innen a brassóbertalani táborba került, ahol a méltatlan bánásmód miatt szót emelt. Huszonöt bottal jutalmazák a kifogásait. Állandóan a Magyar Párt és a Magyar Kaszinó tagja volt. A gazdasági életben is arra ügyelt, hogy elsősorban magyar kereskedő legyen s így a törvények ellenére alkalmazottai kizárólag magyarok voltak. Az utazók egyesületének elnöki tisztét töltötte be.

székelykocsárdi Kónya István és Zoltán kereskedő és szabómester, jelenleg vendéglős, Kolozsvár. Iskolai és szakmai tanulmányaikat Nagyenyeden fejezik be és itt önállósítják magukat. István a Magyar Párt ifjúsági tagozatának alelnöke. Gyüléseiket a párt feloszlatása után is megtartják, ebből kifolyólag sok összeütközése van a hatóságokkal, többször meg is verik. Pénztárnoka a sport egyesületnek és tagja a templomi vegyeskarnak. A megvett árukat bonokkal fizették, amelyeket sohasem váltanak be.

néhai Korondy Árpád mészárosmester, Kovászna. 1902-ben önállósítja magát. Üzletében állandóan magyar alkalmazottakat tart és ezért sok kellemetlensége van a román hatóságokkal, állandóan üldözik és sarcolják. Tagja a Magyar Pártnak és mint magyar ember, minden megmozdulásban részt vesz. Az állandó zaklatások lelkileg és testileg úgy megviselik, hogy szenvedéseibe belehalt. Felesége a református nőegyletnek elnöknője és szociális téren nagy tevékenységet fejtett ki.

id. Kovács Gábor Ermihályfalva. A világháború ideje alatt az 5. vártüzér ezredben szolgált, mint tizedes s az ellenség előtt tanusított bátor magatartásáért a kisezüst, bronz vitézségi érmekkel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. „A vér nem válik vízzé" s a vitéz magyar altisztből a megszállás alatt áldozatos lelkü, borzalmas meghurcoltatást némán türő hős lesz. Gábor fia naponta átjár a határon engedély nélkül. Az anyaország vonzóereje nagyobb, mint minden „határvonal" s a fiatalember szíveparancsait követve fontos és nagyon bizalmas megbizatásokat vállal. A fiú is teljesíti a kötelességét, de az apa is. 1939 decemberében a politikai rendőrség neszét véve a dolognak, egész különítménnyel kiszálltak hozzá és házkutatást tartottak nála. Mindent felforgattak, még a — földjét is, de főleg a családi nyugalmát. A csendőrörsön a legelvetemültebb balkáni módszerekkel vallatták az „ezerédest" illetően. Az „ezerédes" emlegetésekor valamire gondoltak az oláh vérebek, de másra — az édes hazájára — gondolt Kovács Gábor s így hiába húzták kínzó padra, hiába ütötték a talpát, hiába húzták fel gerendára, a dacos magyar ajak néma maradt. Majd autóba tették s Nagyváradon a 85-ös laktanyában további 2 napig meztelenre vetkőztetve ütik-verik. Szegény Kovács Gábor már az őrület határán van, de az oláhok még mindig nem tudnak semmit. Elengedik, hogy kipihenje magát s később tovább kínozhassák. A házát újból feldúlják és karácsonytáján, az őrsön tovább verik és 3 bordáját eltörik. Kiköltözködik az összedülni készülő házikóból és ágynak dől. Még kétszer hívják be és alaposan megkínozzák. Felgyujtják a házát is. Később állandóan jelentkeznie kellett s ilyenkor mindig összeverték. Minden kálváriajárásnak meg van az utolsó stációja. A Honvédség bevonulása vetett véget Kovács szenvedéseinek. Büszkén jelenthette megbízójának ez a hűséges magyar, hogy a megbízást hiánytalanul teljesítette. A nagyszámú család kis házikója leégett, de a nagy magyar család palotáia, a Haza, mind nagyobb lesz. Lehet ezt csodálni akkor, amikor olyan magyarok vannak, mint Kovács Gábor?...

Korponay Kornél. Feketefalui földbirtokos. A román uralom ideje alatt különösen gazdaságpolitikai munkájával tünt fel. Vezető szerepet vitt az erdélyi magyar gazdatársadalmat tömörítő Erdélyi Magyar Gazdasági Egyletben, amelynek bevallott célja az erdélyi magyar földbirtok minden eszközzel történő megvédése volt. Résztvett az EMGE szaktanfolyamainak munkáiában is és minden erejével igyekezett emelni erdélyi magyar gazdatársai szaktudását. Vele az erdélyi magyar birtokosok és kisgazdák jutottak felsőházi képviselethez.

Koszta Mihály füszerkereskedő, Nagyvárad. Középiskoláit is Nagyváradon végezte s ott lett kereskedő. Önálló 1928 óta. 1917-ben vonult be katonának, fényszórós osztagban teljesített szolgálatot. A polgári foglalkozása mellett időt talált arra, hogy mint magyar ember is teljesítse a kötelességét. Minden magyar akciót anyagilag és erkölcsileg támozatott. Hitvalló magyarságáért 6 havi fogházra ítélték.

Kovács Imre esztergályos mester, Ermihályfalva. Amint politikai jogok birtokosa lett, szíve szerint a Magyar Pártba lépett. Szorgalmas, fáradhatatlan munkássága eredményes volt a polgári élet vonalán s ezt kartársai azzal jutalmazták, hogy az Ipartestületi Otthon jegyzőjévé választották. 1940-ben az úgynevezett ekrazitos perben elfogják és súlyos 7 hónapi fogvatartás után a bécsi döntés értelmében bocsátják csak szabadon. Az ismert kínzásokkal akarják vallomásra bírni, de sikertelenül. Nagyvárad, Kolozsvár, Nagyszeben voltak kínzó állomásai. Mindegyik helyen 1—2 hónapot töltött. Mire azonban tárgyalásra került volna a sor, nagyon messze volt már a román uralom Ermihályfalvától...

Kovács N. Károly gazdálkodó, községi bíró, Szilágyzovány. A Magyar Párt tagja. Édesatyjával együtt minden magyar ügy elősegítője. Szövetkezeti elnök, ifjúsági egyesület elnöke. Féltek tőle a románok s megfigyelés alatt tartották. 1919-ben megverték és bekísérték Silágysomlyóra. Itt 66 botot kapott, oldalát betörték. Uána 3 hónapig betegen feküdt.

Kovács István elektro gépészmérnök, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányainak befejezése után Mitweidában mérnöki oklevelet szerez. Mint t. hdgy a 15-ön honvédokkal résztvesz a világháborúban és megszerzi a kisezüst, bronz vitézségi és a sebesülési érmet, valamint a Károly csapatkeresztet. Ojtoznál súlyosan megsebesül és román fogságba került, ahonnan mint csere rokkant került vissza. 1918-ban bevonul csapatához, később csatlakozik Töttössy százados páncélautó különítményéhez, de a be-

tóduló csehek elől kénytelen menekülni. 1919-ben külföldre utazott szaktudásának tökéletesítésére és hat év mulva került vissza Kolozsvárra, ahol önállósítja magát és megalapítja az „Electro-Sanitas“ néven bevezetett orvosi műszertár és praecisiós műszerkészítő és javító üzemet. A román megszállás egész ideje alatt mindig magyarnak vallotta magát és minden magyar ügyet tőle telhetően támogatott.

Kovács Károly városi tisztviselő Zilah. 1907-ben vonult be katonának s miután megtetszett neki a vitézi élet, pályául választja azt. A világháború alatt megszerzi a nagy ezüst, kis ezüst, bronz vitézségi érmeket, Károly csapatkeresztet, sebesülési érmei és hosszú 12 éves katonai szolgálata alatt még számos más kitüntetést. Az összeomlás idején a vitéz törzsőrmester még részt vesz a székely hadosztály harcaiban is. Amikor „letörött a zászló“ haza kerül Zilahra. Sorsüldözött emberré lesz. Nincs számára állandó munkahely, ahonnan családjáról gondoskodhatna. Egy évig póstás, 5 éven át malommunkás, a továbbiakban mint napszámos gondoskodik létfenntartásáról a 6 gyermekes családapa. Tagja volt az Erdélyi Önvédelmi Szervezetnek s mint ilyen tevőleges részese mindennek, ami a szervezet belső életét illeti. A Honvédség bevonulásakor ismét szolgálatba lép. 1941 április 1-től városi tisztviselő lesz városában.

Kovács Károly gyámpénztárnok, Zilah. Középiskolai tanulmányait Zilahon, az egyetemet pedig Kolozsváron fejezi be. A Magyar Párt hivatalos lapjának a „Keleti Uiság“-nak belső munkatársa és fotoriportere. Szeretne, de nem tud elhelyezkedni. A románok alávaló ajánlatát, hogy vallás és nemzetváltoztatás esetén a pénzügyben álláshoz juttatják, felháborodással visszautasítja. Bizalmas természetű szolgálatának teljesítése közben regényíró tollára méltó élményei voltak. Állandó rendőri megfigyelés alatt áll, de szerencséjére bizonyítékok hiányában mindig elengedik. A lerombolt Wesselényi szobor maradványait, már másnap lefényképezte. Az erdélyi önvédelmi szervezet aktív tagja.

Kovách László vendéglős. Érmihályfalva. Állását, családját, szabadságát, életét kockáztatva bizalmas természetű megbízatásokat vállalt és teljesített, a magyar-román határon. Elfogták, megkínozták, összeverték, börtönökben sanyargattak a románok. 16 oldalon írta meg szenvedéseinek történetét, amit nem lehet könnyes meghatódottság nélkül elolvasni. Agyonlövéssel fenyegették, ha nem vall bőven. Csak annyit kért pribékjeitől, hogy imádkozhasson és nehány sort írhasson családjának. Az utóbbit nem engedélyezték, az előbbit igen. Azután félholtra verték. Egyik ájulásból a másikba esett. Kolozsvár, Nagyszeben voltak a kálvária állomásai. Román börtönök hirhedt kegyetlenségeivel ismerkedett meg, de még itt sem tudott bensőleg összeomlani. Amit tett, a magyar hazáért tette és ha kell, ismét megteszi.

Kovács Lázár kovácsmester, Székelyudvarhely. A Magyar Párt társelnöke volt. Megszervezte a kerekes-kovács-nyerges ipartársulatot, amelynek 8 évig elnöke. A választások alatt kifejtett nagy propagandájáért több ízben is letartóztatják. Tagja az adókivető bizottságnak, ahol a magyar érdekeket képviseli. Emiatt is számos kellemetlensége volt a román hatósággal. Gerinces magyar ember volt, még a román hivatalokban sem beszélt másképen csak magyarul. 1926-ig, addig, míg a románok meg nem szüntették, elnöke az Ipartestületnek. Ősmester a világháborúban és megszerzi a Károly csapatkeresztet.

Kováts János kovácsmester, Kilyén. Megtanulja a kovács mesterséget. Iparában először Kökösdön dolgozik, később Kilyénbe költözködik. A román megszállás alatt tagja a Magyar Pártnak. Fiát a románok csendőrnek sorozzák be, de magyarsága miatt üldözik, majd orvul agyonlövik. A gyilkosság óriási megbotránkozást keltett még a jobb érzésű román lakosság körében is. A román hatóságok még azt sem engedték meg, hogy elmenjen a fia temetésére.

Kovács Sándor pénzügyi tisztviselő. Zilah. Iskoláit Zilahon, a Wesselényi kollégiumban végzi egyetemi tanulmányait pedig Kolozsvárott, közben Franciaországban volt tanulmányúton. Sokat tanult, hogy sokat használhasson fajtájának. Hiába való volt, hogy 2 évig román katona, a pénzügyigazgatóságnál mint magyar kisebbséginek előmenetele a 9 év alatt sem volt. Mint megbízhatatlant kezelték s ebben sok igazságuk volt, mert állandó és helytálló tagja az erdélyi magyar önvédelmi szervezetnek. Ebben a megbízatásában igen fontos feladatokat sikeresen oldott meg. A bécsi döntés után a megszervezett polgárőrségnek egyik parancsnoka volt.

Kováts Béla vendéglős, Nagybánya. Iskolái után megtanulja a kovácsmesterséget, 1930-ban abbahagyta mesterségét és vendéglőt nyit Nagybányán. Vendéglőjét tisztán magyarok látogatják. Külön helyisége falán ott függött Kossuth Lajos és az összes nagy magyarok képe. Izző magyarsága, bátor kiállása miatt sok kellemetlensége van a román hatóságokkal. Géza fia jegyzőgyakornok volt, de 1926-ban kénytelen Magyarországra szökni, mert hazaárulással vádolva le akarták tartóztatni A nagy izgalmak azonban ágyba döntötték és meghalt. Hamvait hazaviteti és fejfájára a következő feliratot íratja: Itt nyugszik Kováts Géza pestmegyei jegyző. 1929-ben Budapestre utazik és a kormányzó úrnál kihallgatásra jelentkezik. A kormányzó kegyesen fogadta előterjesztését és kérését is teljesíti.

szalacsi Kováts Domokos gyógyszerész, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányainak befejezése után Budapesten gyógyszerészi oklevelet szerez. Kolozsváron, Kudzsiron majd újra Kolozsváron tizenhárom évig segédeskedik. — Gyógyszerészi oklevelét a románok nem nosztrifikálják. Felesége Vitályos Jolán, aki Bukarestben végezte a gyógyszerészi főiskolát és okleveles gyógyszerésznő, Kolozsvárott patikajogot kapott, amelyet vele együtt vezet. Mint magyart a közszállításokból kizárják, nagy adókkal suitják és állandóan zaklatják. A közös hadseregben mint hadapród őrmester teljesít szolgálatot. Bátyját magyarságáért 5 hónapig fogva tartják államellenes cselekedet miatt és embertelenül megkínozzák.

Dr. Kovásznai Gábor ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. Itt volt polgármesterhelyettes a román megszálláskor. Noha nem tette le a hűség esküt, a románok egyideig megtartották. 1923-ban mégis a román

nyelv nem tudása miatt elcsapták, előzőleg azonban letartóztatták és súlyosan bántalmazták. Tevékenysége a székely közbirtokosság vagyonának megmentésére irányult. 1925-ben újra lefogták, megint összeverik, füstbe akarták fullasztani. Nem pusztult bele, sőt egy évvel később újra polgármesterré választják. A román kormány feloszlatja a képviselőtestületet és őt életrehalálra keresi, mint minden bajba jutott székely segítőjét. A felszabadulást csak fele úton való megállásnak tekinti.

Kovásznai József földbirtokos, Sepsiszentgyörgy. Iskolai tanulmányait Székelykeresztúron és Kolozsváron folytatja és fejezi be. A román impérium alatt katonai szolgálatot teljesít. Leszerelése után házkutatást tartanak lakásán és hét fegyvert találnak. Letartóztatják és elhurcolják Brassóba, onnan Ploestibe, ahol két hónapig öt emelet mélyen a föld alatt különböző kínzásokkal gyötörték. Lefektették, lábait lánccal a hasához kötötték majd párnát tettek a szájára és vasbottal ütötték a talpát úgy, hogy hetekig nem tudott járni. Enni is csak fogolytársai segítségével tudott. Végre hadbíróság elé került és csak a Magyar Párt elnökének közbenjárására engedták szabadon. Szabadulása előtt 60.000 leit fizetett a román ügyvédeknek és 10.000 lei pénzbírságot. A bécsi döntés után az erdőben bujdosott, mikor megtudja, hogy a románok el akarják szállítani a dohánygyár gépi berendezését. Dinamittal robbantást végez, amivel sikeresen megakadályozza az elszállítás lebonyolítását.

özv. Kovásznai Józsefné trafik tulajdonos Sepsiszentgyörgy. 1933-ban a románok antirevíziós nagygyűlést tartottak és Magyarország térképét hurcolták körül, amelyet állandóan leköpdöstek. Egy köpködő románt özv. Kovásznainé egy kővel úgy fejbe dobott, hogy az véresen összerogyott. 1000 leit fizetett egy rendőrnek, aki ráfogta a sebesült románra, hogy részegen elesett és így sebesült meg. Még így is 1 havi fogházra és 1000 lei pénzbüntetésre ítélik, mert magyar nemzeti zászlóval demonstrált az antirevíziós gyülés ellen. Egy ízben ismét lázítással vádolva letartóztatták. A nála tartott házkutatások után mindig hiányzott valami. Az anyaországból érkező leveleit felbontva kapta.

Kozák János bőrkereskedő, Kolozsvár. Önként jelentkezett a világháborúban tengerészeti szolgálatra. A román megszállás alatt 1921-ben letartóztatták és a szigurancára vitték, ahol három hétig verték. Nem bírta kikutatni, hogy miért kapta meztelenül, hideg pincében az ütlegeket. Innen a hadbíróságra került az ügyészség fogházaiba. Itt 11 hónapig volt és egy magyar származású ügyész sokat javított a helyzetén. Ügye fölmentéssel végződött. Otthon azonban nem sokáig maradhatott, mert újra elő akarták venni a pert. Erre átszökött Magyarországra bátyja Kozák István segítségével, aki a Magyar Párt buzgó tagja volt és tőle telhetően segélyezett minden magyar menekültet.

Kozma Béla kereskedő, Marosvásárhely. Iskolai tanulmányainak befejezése után kereskedelmi pályára lép, szakképzettségét Marosvásárhelyen szerzi meg. A románok Erdély északi részének elvesztése felett érzett dühüket és bosszúvágyukat a védtelen magyar lakosságon töltötték ki. A brutális és komisz zaklatást nem bírta ki és átmenekül. A határon megfogják 50 botütést mérnek rá és mindenét elveszik. Kifosztva és megkínozva kerül Magyarországra. A megszállás idejében minden magyar munkából kiveszi a részét.

Kozma Oszkár műszaki tisztviselő, Nagyvárad. Iskoláit Nagyváradon végezte, de mint magyar kisebbségit az iskolában elnyomják, úgy, hogy azt nem is tudja befejezni, hanem ipari pályára kénytelen menni. Becsülettel állta meg a helyét, mint alkalmazott és mint magyar ember. Tagja volt az erdélyi magyar önvédelmi szervezetnek is. Mint ilyen tevőlegesen részt vesz a szervezkedés belső életében. A bécsi döntés bekövetkezése után tagja volt a polgárőrségnek.

Köblös Endre ref. lelkész, Zilah. Középiskolai tanulmányainak Besztercén és Kolozsváron való befejezése után theológiát tanul Kolozsváron, Heidelbergben és Marburgban. 1922—25-ig helyettes lelkész Bukarestben; 1925—29-ig ref. lelkész Kőrösfőn, aztán pedig Szilágysomlyón. Bukarestben még a lelkészi lakásból is kiüldözik, három hónapig iskolateremben lakik és csak a bíróság ítélete után költözködhetik vissza hatóságilag lepecsételt lakásába. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek; letartóztatják és két napi zilahi vallatás után a kolozsvári hadbíróság börtönébe hurcolják. Miután az ismert és bevált vallatási módszerek csődöt mondanak, tíz napi fogvatartás után, súlyos betegen, hazaküldik. Jellemző, hogy még a bécsi döntés után is házkutatást tartanak nála. A 32. honvédgyalogezred t. tábori lelkésze. A szilágysomlyói járási és városi magyar párt alelnöke és képviselőjelöltje.

Kőházi György Kolozsvár. 1916-tól az orosz-olasz-francia frontokon harcolt a 26-os hegyi tüzéreknél a háború végéig. Ezt követőleg a románok ellen küzdött, akik elfogták. Szökést kísérelt meg, amiért elrettentő például megbotozták nyilvánosan 4000 ember előtt. Halálra szánták, de a szörnyü testi megkínoztatását mégis csak kiheverte és felépült. 1923-ban jött vissza Kolozsvárra, ahol önállósította magát. A „Magyar Pártnak tagja volt s mint kemény magyar példát mutatóan állta meg a helyét a civil életben is. Saját szavai szerint „külön csoda, hogy hatósági hajszákon és zaklatásokon keresztül a mai napig fenn tudta magát és üzemét tartani." Ehhez minden nap megujuló és véget nem érő elkeseredett harcot kellett vívnia. Hogy mennyire várta a felszabadító honvédek bevonulását, azt leírni gyenge minden szó. Erősen él benne a remény, hogy még letörleszthet valamit a románoknak abból, amit tőlük kapott. Szemtanuja volt Lechner János 20 éves magyar fiú agyonveretésének egy szatmári román fogolytáborban.

Kövér Gusztáv dr. Az erdélyi magyar kisebbségi élet egyik legharcosabb és legbátrabb egyénisége volt. Mereven szembeszállt minden politikai kompromisszumnak, a nyilt sisakrostéllyal vívott könyörtelen harc hívének vallotta magát. Nagyváradon indított lapot az 1930-as évek elején Magyar Szó címen, rettenthetetlen vezércikkeivel magára zúdította a román államhatalom haragját, lapját sorozatosan betiltották, őt magát a diákok agyon akarták verni, végül is hónapokon át tar-

tó vegzaturák, házkutatások és lapbetiltások után törvénytelen úton átlették a határon. Kövér Gusztáv Genfbe ment, mint a kisebbségi ügyek kitünő ismerője francianyelvü folyóiratot adott ki s a felszabadulásig így szolgálta a kisebbségi magyarság ügyét. Most országgyülési képviselő, az Erdélyi Párt tagja.

Kölcsey Ferenc országgyülési képviselő, jelenleg főispán, ügyvéd. Szatmáron él, a román megszállás alatt az Országos Magyar Párt szatmármegyei tagozatában vezető szerepet játszik. A nagy Kölcsey-család szellemi hagyományait hordozza, a tiszta magyarságot, mélységes emberséget és nem lankadó nemzeti munka hitét. A legnagyobb magyar gondolkodók egyike, Kölcsey Ferenc vérszerinti rokona.

Köves Miklós Szatmárnémeti. A román bevonuláskor azzal vádolták, hogy üldözött magyarokat támogat és segít át a határon, valamint azzal, hogy egész családjával a magyaroknak kémkedik. Letartóztatták édesatyjával és bátyjával együtt. Bátyja száz botütést ő maga pedig negyvenkilenc botütést szenvedett el. Pár nap mulva bátyjával együtt félig holtan hazaengedték, apját mint tüszt Désre hurcolták, ahol 4 hétre becsukták. A megszállás egész ideje alatt a rendőrség szemmel tartotta. A háború alatt is megtette a kötelességét, mint tüzmester.

Kuharik Zoltán mészárosmester. Felsőbánya. 1918-ban a Magyarláposon lakik. A szomszédos községek romániai fellázadnak és fosztogatnak. Töltényeket oszt ki a csendőrség és a nemzetőrség között, akik aztán a további rablásokat megakadályozták. A román bíró, mikor ezt megtudta, szekérhez kötteti, meghurcolja és véresre veretí és arra kényszeríti, hogy éltesse Romániát. 1939-ben a magyar himnusz éneklése és a kormányzó úr éltetése miatt letartóztatják, hadbíróság elé állítják, súlyos pénzbírságra ítélik. Ugyanakkor üzlete elé tábori csendőrt állítottak és a román katonaságot, valamint a tisztviselőket eltiltják a nála való vásárlástól. Lakásán több ízben házkutatást tartanak, amikor is minden nála talált magyar könyvet elvisznek. 1940-ben újra hadbíróság elé kerül. Szatmáron 12 napig vizsgálati fogságban ül és az intenzív magyar irredentizmus vádjának súlyos következményeitől csak 15.000 lei baksis árán tud megszabadulni. A román hatóságok emberei nyiltan megfenyegetik azzal, hogy előbb tönkre teszik és azután átlökik a magyar határon.

ozdolai Kun Béla tisztviselő, Marosvásárhelyen. A román impérium alatt magyarsága miatt több ízben letartóztatták és kiutasították. Egy esetben mint kémgyanust tartóztatták le s 2 napi vallatás után azzal bocsátották el, hogy az ország területét 24 órán belül hagyja el. A kiutasítási végzéseket hatálytalanítani és a kémgyanut eloszlatni természetesen csak pár ezer lei-el lehetett, ennek azonban mindig foganatja volt. Az oláh csalók addig birságolták és addig zsarolták, míg teljesen tönkrement.

fajkürti és koltai Kürthy Károly ref. lelkész. Halmi. A román uralom alatt a Magyar Párt főtitkára, majd jegyzője s egyúttal a párt járási tagozatának elnöke volt. Egyházmegyei tanácsbíró, a Kölcsey kör tagja stb. stb. 1939-ben a románok letartóztatták, mert a dabolczi református templom bordürjét a magyar nemzeti színben hagyta. A hadbíróság 3 napi börtönön kívül még pénzbírsággal is sujtotta. Választáskor, melyen mint a Magyar Párt megbízottja vett részt, újból letartóztatták. 1939-ben Halmi községben, a román bíró házában, bomba robbant. A csendőrök 6 magyarral együtt elfogták és vádat emeltek ellenük s gyilkosság gyanujával harminckilenc napig fogságban tartották őket, de bizonyítékok hiányában alapos megkínzások után, szabadlábra kerültek. Az eljárás tovább folyt, a tárgyalások állandóan tartottak. Szerencsére bevonult a Honvédség a 14. tárgyalás idején s így azt is megakadályozta, hogy a tárgyalások egy emberöltőn át tartsanak. Szabadulása után a csendőrőrsre magyaros „jónapot" köszöntéssel állított be. Ezért a szörnyű és a román állam fennmaradását súlyosan veszélyeztető bünéért 60 napi elzárásra és 3000 lei pénzbírsággal bünhődött. Már 1921-ben kiadta költeményes kötetét. Ezzel megkezdődött a kálvária járása. A „Meddig" és a „Vigasztalás" című verseket nem engedélyezte simán a cenzor, csak nehezen sikerült a kiadáshoz engedélyt kapnia. Állandó házkutatásokat kell türnie, fiát félholtra verik a haramiák. Fia később az anyaországba menekülni kénytelen. De az üldözések közepette is állta a harcot Isten szolgája és a magyar ügy áldozatos bajnoka, hogy „Meddig?" míg megjött a nagy-nagy „Vigasztalás" a Honvédség diadalmas bevonulása. Egész magyar, ki harcainak eredményeképen magyarul nevelt fiatalsággal és a hiánytalanul átmentett magyar iskolával ajándékozta meg az anyaországot 22 esztendő felszabadító munkájáért.

L.

Lacher Gyula vendéglős, Csíkszereda. 1916-ban a románok betörésekor családjával együtt menekülnie kellett. Minden vagyonát hátrahagyva csak puszta életüket tudták megmenteni. Kára a magyar állam felbecsülése szerint 104.000 arany korona volt. A világháborúban 2 évig a fronton harcolt, mint szakaszvezető szerelt le. A román megszállás alatt sokat szenved magyarságáért. Zaklatások, házkutatások, büntetések napirenden vannak.

Lajos Balázs r. kath. plébános, Mádéfalva. Teológiai tanulmányait Gyulafehérváron és Budapesten fejezi be, 1918-ban pappá szentelik. Lupény, Petrozsény és Csatószegen káplánkodik. Radnalajosfalván, Óradnán, Feleken, Aranyosgyéresen, Csikmadaras, Kézdikővárott és Mádéfalván, mint plebános működik. 1919-ben, Lupényban 3-szor áthaitják a Zsilen és 3-szor utána lőnek, majd három napi fogság után szabadon bocsátják. Radnalajosfalván 1922—1923-ban tizenkét hamis feljelentést tettek ellene, szerencsére a feljelentőket különböző panamák miatt mind elhelyezték. Csikmadarason a felekezeti iskola fenntartásáért folyik a harc, a hatóságok három év alatt a katolikus felekezeti iskolát teljesen elnéptelenítik és a harmadik év elején le is pecsételik. 1935-ben őt és Péterffy igazgatót nemzetgyalázással terhelten vád alá helyezik. A csikszeredai törvényszék tizenháromszor tárgyalt ügyükben. A per befejeztével nemcsak a törvényszék, hanem a királyi tábla is felmenti. Az egész idő alatt elvonták tőle államsegélyét és felfüggesztik minden hivatalos ténykedéstől. Mádé-

falván a kultúrház védelme miatt és mert a rádiót a hívek 1940. VI. hó végén nála hallgatták, háromszor vesznek fel ellene jegyzőkönyvet. A román állampolgárságért kétszer is folyamodik, de minden esetben visszautasítják. Ez a körülmény volt oka annak, hogy német és magyar szórványokon rejtőzött el.

Lakatos Gyula vaskereskedő, Székelyhid. 1938-ban a csendőrség a főszolgabírósághoz kíséri, mert ők már akkor várták a magyar bevonulást és ehhez minden előkészület megtörtént. Lehúzta a rollót, mert mögötte már a kormányzó úr arcképe volt kitéve. Tagja volt annak a nemzetőrségnek, amely hivatva volt a városka rendjét megőrizni. Fiát állandóan Magyarországon neveltette. Az összes állami és községi intézményeket ingyen kellett villannyal ellátnia. 5000 lei hadikölcsön jegyzését erőszakolták ki. Közvetlenül a bécsi döntés előtt belső berendezésének egy részét is elrabolják. Általában igen nagy anyagi károkat szenvedett. A magyar párt tagja és a Dr. Szász-féle tárgyaláson tanu volt.

Lakatos Gyuláné Aszalós Róza Mária, Székelyhid. A nőszövetségi bálon történt magyar nemzeti színű jegy árusításáért bíróság elé állítják a nőszövetség több tagjával együtt. Bíróság elé kerül Milotay Lilla, akit 5000 lei pénzbírságra ítéltek; Szabó Zoltánné, Setyánszky Mihályné is, akiket felmentenek.

néhai Lax Mór mészárosmester, Felsősziváy. Magyarságáért hősi halált halt. 1919-ben a románok 27 társával együtt a magyar hadsereg javára történő kémkedéssel gyanusítva elfogják és minden bizonyítási eljárás mellőzésével kivégzik. A román bestiálitás még ezzel sem nyer befejezést, mert a 27 mártírhalált halt magyar családjait a román megszállás egész ideje alatt üldözik és minden téren elnyomják.

szentsimoni Lakatos Sándor ny. rendőrtisztviselő. Nagyvárad Középiskolai tanulmányainak befejezése után a rendőrség szolgálatába lép. A megszállás ideje alatt, mint a kisebbséghez tartozót mellőzték. 1937-ben nyugdíjba vonul. 1939. okt. 15-én őt is elfogják mint az önvédelmi szervezet tagját. Orvosi közbenjárásra megkímélik a kínvallatástól. A súlyosan beteg embert hét heti fogvatartás után átvételi elismervény ellenében adják át családjának. Gyermekei magyar iskolában járnak, Gyula fia mindvégig Budapesten tanul. A román megszállás alatt gyermekei közül egyik sem tud elhelyezkedni.

csikszentmihályi Lakatos Tivadar ny. városi tanácsos, Székelyudvarhely. A románok bevonulásakor városi tanácsos, felkérik a további szolgálattételre és eskütételre is felszólítják. Az ajánlatot visszautasítja, ezért egy román ezredes kutyakorbáccsal megveri, utána lefogják és 48 óráig fogvatartják. Fogsága idején megszégyenítő munkát végeztetnek vele. Ezekután még egyszer felszólítják a továbbszolgálatra, sőt még a polgármesteri állást is felkínálják neki. Amíg magánvagyonából tart, nem szolgál, de utána kénytelen elfogadni az ajánlatot, és így újra hivatalba lép. 1932-ben nyugdíjazzák. A honvédség bevonulásakor újból aktív szolgálatba szólítják.

ládai Láday József Szatmárnémeti. A világháborúból, mint hadirokkant t. hadnagy kerül haza. A magyar párt tagja. A szatmári sport egylet és a regatta osztály elnöke. Magyar cigaretták és irredenta versek keresésének ürügye alatt többször is házkutatást tartanak nála. 1939-ben letartóztatják és a rendőrségi pincében négy napig étlen-szomjan, férgek és patkányok között fogva tartják. Az önvédelmi szervezet tagja, de a megszállók csak a gyanuig jutnak el, de bizonyítani nem tudják. A felszabadulás napján még a sportegyesület hajóállományát is sikerül megmentenie. A Kölcsey és a Polgári Kör és a Magyar Munkaközösség vezetőségi tagja.

László Dezső. Kolozsvárott a református teológia tanára, nagy felkészültségü, tevékeny és harcos vezére volt az erdélyi református ifjúságnak. Politikai szerep után nem vágyódott, de mint az Erdélyi Fiatalok című folyóirat egyik szerkesztője igen nagy szerepe volt az egyetemi ifjúság közhangulatának kialakításában. Erőlő és tisztító hatású vitákat, polémiákat folytatott s csoportjával együtt elutasította a Vásárhelyi Találkozón való részvételt, mert formai és világnézeti aggályai támadtak. Most országgyülési képviselő.

László Dezső. Gyergyószentmiklósi ügyvéd, országgyülési képviselő. Ötvennyolc éves. A román megszállás ideje alatt a magyarság leszorított gazdasági erejének elszánt védelmezője. Különösen a Csiki Magánjavak ügyét szolgálta. Többször hivatalos kiküldött a székelység elrablott közvagyonának ügyében kitüzött tárgyalásokon. A bukaresti képviselőházban két alkalommal is képviselte a csiki magyarságot.

Lemhényi Sigmond János ref. lelkész, Beszterce. Középiskoláit Sepsiszentgyörgyön, teológiai tanulmányait 1916-tól 1918 júniusáig Kolozsváron fejezte be. Marosvásárhelyen segédlelkész. Ezen idő alatt a tábori ragálykórházban minden díjazás nélkül szolgálatot teljesít. 1918. júl. 1. óta a mai napig Besztercén tölti be a lelkészi állást, 1924 óta egyházmegyei főjegyző és helyettes esperes. 1918 decemberében bevonulásuk másnapján a románok — mint bolsevistát és anarchistát — internálták és naponkint egyszeri jelentkezésre kötelezték. Ez a jelentkezési kötelezettség öt hétig tartott. Az internálás megszüntével egyidejüleg a prektur án kijelölik tusznak és felelőssé teszik minden rendzavarásért. 1919-ben a ref. iskola megnyitásakor mondott beszédében „idegen földről térnek vissza fiaid" használt kitétel miatt letartóztatják és a hadbíróságtól csak egy ismerős kapitány menti meg. Október 31-én mondott beszédét annyira félremagyarázzák, hogy elfogják és a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. December 24-én bünceselekmény hiányában hazaküldik. A következő évben újból elhurcolják és egy hónapi vizsgálati fogság után, a már egyszer letárgyalt beszédek miatt — egy hónapi börtönbüntetésre ítélik. A reá mért büntetést a kolozsvári fellegvárban ki is tölti. Érdekes, hogy I. Ferdinánd király látogatásakor kihozzák a börtönből, azért, hogy a királyt fogadhassa a besztercei állomáson. A király a felségsértésért elítélt lelkésszel lekezelt. A helybeli magyar párt — annak megalakulása óta — alelnöke és a Beszterce-Naszód megyei magyarság állandó képviselője az országos összejöveteleken. A magyarság kultúrális törekvéseit te-

vékenyen támogatja. Életének legboldogabb napja volt, mikor katolikus kollégájának és Beke Ödön képviselőnek társaságában bejelentette a prefekturán, hogy most már magyar földön áll.

Lengyel Ákos földbirtokos, Kraszna. A világháborút vitézül megküzdve, mint főhadnagy szerel le. Utolsó hőstette az volt, hogy kis csapatával kiverte a besompolygó oláhokat Zilahról és Krasznáról. Az oláhok dühe nem ismert határt, vagyonát széthurcolták, őt magát letartóztatták. Másfél éves hajsza után sok pénzáldozattal szabadul a tömlöcből. Az agrárreform harácsolásai elől újabb pénzáldozat menti csak meg. Bankját is kisajátítják a románok. Sőt újabb zsarolási kísérletbe fognak ami megint 60.000 lei lefizetésével ér véget. Az izgalmak annyira megviselik, hogy szélhűdés éri, ami után nem lett többé munkaképes. Nyomorba jut és beteg szívvel várja a felszabadulást. Ez be is következett, de az öröm okozta izgalom halálát jelentette. A magyar honvédek bevonulása napján temették el katonai díszkísérlet mellett.

Lengyel Endre fakereskedő, Nagyvárad. Iskolai tanulmányait Nagyváradon fejezte be. 1940 óta önálló fakereskedő Nagyváradon. A szilágysomlyói magyar párt ifjúsági szakosztályának vezetője volt. Résztvesz az Erdély felszabadítását célzó mozgalomban. A románok neszét vették a szervezkedésnek és 160 magyart elfogtak. Sorsuk közös volt a többi magyar politikai fogolyéval, bűzben és szennyben éltek a börtönben. Öt évi kényszermunkára ítélik. Bejárja a regát börtöneinek nagy részét. Krajovából a zendülés kitörése és a fogház leégése előtt két nappal távozik. A Doftanából pedig a földrengés előtt öt nappal szállították el. A bécsi döntés Gyulafehérváron éri, itt megtudta, hogy Kolozsvára, a szabadság földjére viszik.

Dr. Lévay Lajos középiskolai tanár, Székelyudvarhely. A világháborúban kétszer is kitüntetik a Signum Laudissal, megkapja a Károly csapatkeresztet. Középiskolai tanulmányait a kolozsvári ref. gimnáziumban fejezi be, majd az egyetemen, a bölcsészeti fakultás hallgatója. Egyetemi éveinek befejezése után megszerzi a tanári oklevelet és a doktorátust is. Résztvesz egy felvonuláson, amelyet Berthelot francia tábornok elé vezetnek. A román rendőrséggel történt összeütközés folyamán megsebesül. Tanári állást vállal előbb a fogarasi ref. főgimnáziumban, majd a petrozsényi r. kath. polgári iskolánál. A felsorolt középiskolák megszüntetése után a székelyudvarhelyi kollégium meghívását fogadja el. 1936-ban a Marzescu törvény alapján államellenes izgatás vádjával terhelten a brassói törvényszék elé állítják, ahol 2000 lei pénzbüntetés megfizetésére ítélik. Irredentizmussal vádolják és tizenhatszor idézik meg a szigurancára kihallgatás céljából. Tevékenyen résztvesz a magyar közéletben, így: a székely dalegylet elnöke, a Csaba munkástestedző és az Ike tb. elnöke. Különféle kérdésekről számos könyvet ír; A „Keleti Ujságban" és az „Ellenzékben" publicisztika tevékenységet fejt ki.

Ligeti Imre ref. főgimnáziumi igazgató, Szatmárnémeti. A mármarosszigeti ref. lyceumban tanít, majd azzal az igérettel, hogy magyar tagozatot létesítenek, a románok is átveszik, de néhány év mulva leépítik. Nagyváradon bizalmi állásba akarják helyezni, de az állást nem fogadja el, hanem Máramarossziget egyetlen magyar ujságjának lesz szerkesztője. Egy év multán újra állami szolgálatba lép, a leányliceumban lesz h. tanár. Áthelyezik Nagyváradra, majd Szatmárnémetibe a ref. gimnáziumba kerül. 1930-ban szept. 1-én az intézet igazgatójává nevezik ki. Nagyon sokat kellemetlenkednek neki különösen a diák ünnepélyek miatt. Megvádolják egy hamis 500 leu-es forgalomba hozatalával, amelyről később kiderült, hogy valódi. Állandóan megfigyelik különösen azóta, hogy fia Ligeti Imre a román hadsergből átszökik Magyarországba. 1940 aug. 2-án letartóztatják és Désre viszik a statáriális bírósághoz. Azzal vádolják, hogy fegyvereket rejteget, és elítélik 10.500 leu pénzbüntetésre. A Kölcsey Kör, a Lorántffy Zsuzsánna egyesület és a magyar Casino vezetőségi tagja.

Linzenbold Antal gazdálkodó, Kálmánd. Résztvett a világháborúban és megkapta a bronz vitézségi érmet és a Károly csapat keresztet. 1920 májusában, amikor arról volt szó, hogy Erdély nemsokára visszatér az anyaországhoz, átszökött Magyarországra és csak szeptember 10-én tér haza. Ezért a bíróság elé állították, ahol először vizsgálati fogságban volt, majd három hónapi börtönbüntetést kapott, amelyet Szatmáron ki is töltött. 1938 novemberében Riedl csalánosi kőműves — akivel együtt ült a vendéglőben — megjegyezte, hogy a felvidék után Erdély visszacsatolása következik, ezért mindketten éltették Magyarországot. Közben arról értesültek, hogy a magyar iskolát bezárták, Linzenbold kikelt magából és szidalmazta a bomlasztó propagandát, majd mindketten elénekelték a Himnuszt. November 18-án letartóztatták, a hadbíróság elé állították és hat hónapi börtönre ítélték. Büntetését Szatmáron kitöltötte.

Lini István középiskolai tanár, Nagyvárad. Középiskolai tanulmányainak Nagykárolyban és Zilahon való befejezése után Kolozsvárott tanári diplomát szerez. 1939-ben az állami keresk. iskolába gyakorló tanárrá nevezik ki. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. Lakásán házkutatást tartanak és másnap letartóztatják. Egy bünözővel összeláncolva szállítják a kolozsvári hadbíróság börtönébe. Egész családjánál és rokonságánál házkutatást tartanak; így Nagykárolyban nagynénjét és unokatestvérét meg is verik; egy másik Pestről szabadságra érkezett unokafivérét többször kihallgatják és mivel nem érnek el eredményt — kiutasítják. 1939 dec. 23-án haza engedik, de állásától felfüggesztik. Behívják katonának, ahol mindent megtesznek, hogy életét megkeserítsék. 1940 márciusában igazgatójának közbenjárására tanári állásába visszahelyezik.

Lovass Károly földbirtokos Ermihályfalva. Középiskolai tanulmányainak befejezése után a Halle an der Saale-i gazdasági akadémián tanul. A Magyar Párt titkára és testvérével, Lovass Dániellel együtt résztvesznek minden magyar megmozdulásban. Édesapját 1919-ben két héten keresztül minden éjjel bezárják és csak nappalra engedik haza, mert tiltakozott a Romániához való csatolás ellen. Lovass Dánielt *irredenta perbe fogják és csak* 10.000 leu lefizetése ellenében bocsátják szabadon. A család ellen

minden áron terhelő adatokat akarnak szerezni, ezért alkalmazottaikat elfogják és veréssel akarnak gazdáik ellen szóló adatokat szerezni. Lovaikat és kocsijukat minden parancs nélkül elviszik, amivel gazdaságuk megmunkálását is megakadályozzák. Újból kivirágzik a betyárromantika, mert minden évben, hogy a valótlan feljelentésektől megkíméltessenek, egy bizonyos összeget kellett a román hivatalnokok számára fizetniök. Az állattenyésztés egy különös, de nagyon olcsó formája dívott a vidéken. Csordáikhoz idegen állatokat csaptak és azokat nekik kellett etetni és nevelni.

Lőcsey Sámuel gazdálkodó Bályok. A Magyar Párt tagja. 1935-ben 925 leit követelnek tőle. Huszonnégyórás haladékot kér, de másnap január 26-án hét ember megtámadja a házát, mindent felforgatnak, őt megverik és mindezek után hatóság elleni erőszakért fel is jelentik. Ábrándra kísérik, ahol újból megverik. Feleségét olyan súlyos tettleges bántalom érte, hogy egy hónapig ágyban fekvő beteg. A hadbírósági tárgyaláson három hónapi fogházra és 12000 lei pénzbüntetésre ítélik. A bécsi döntés határozmányainak alapján szabadon bocsátják.

Ludeter József rom. kath. plébános Tasnád-szántó. Védte a magyar iskolákat szóval, tollal, hivatalos megkeresésekkel, mert a románok görög-keleti hitre csalták a szülőket, a gyermekeket román iskolába kényszerítették. Tönkre tették beszállásolásaikkal az egyházi épületeket. Lelövéssel fenyegették. Házkutatást tartottak nála éppen Istentisztelet alatt. Állandó megfigyelés alatt tartották. Otthona is börtön volt számára. — A magyar szeret, a magyar feled, a magyar tud megbocsájtani, ez a természete — mondja Ludeter József, a gyülölködő, bosszúra készülődő románok között az őrhelyen, a felszabadult Tasnád-szántón.

Lugossy Miklós joghallgató Zilah. Középiskolai tanulmányainak befejezése után Kolozsvárott jogot tanul. Az erdélyi magyar önvédelmi szervezet tagjaként letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Sorsa közös a többi önvédelmi szervezeti tagokéval. Vallatás közben megkínozzák, azután 1940 május 18-án állampolgárságától megfosztva, több társával együtt a határon átteszik. Budapestre kerül, ahonnan csak a honvédséggel együtt mehet haza Zilahra.

Luka Ferenc pékmester, Székelyudvarhely. Városának fejlesztése körül nagy érdemeket szerez. Tevékenysége kiterjed a magyar élet minden ágára. Elnöke a sütőiparosok társulatának; ő alakítja meg a munkás testedző egyesületet, amelyet nagy anyagi áldozatokat hozva támogat. Négy évig volt városi tanácsos, ebben a minőségében odahat, hogy a külváros aszfaltozása, az állami iskola és a Küküllőn át vezető híd megépítése megtörténjék. 1940-ben a románok irredentizmussal vádolják és a caracal-i táborban internálják. Nyolc hétig van fogságban és csak a bécsi döntés után engedik szabadon. 1914—1918-ig a harctéren teljesít szolgálatot és Limanovánál megsebesül.

Luka Ferenc lakatosmester Kolozsvár. A világháborúban önként jelentkezik katonának. 17 éves volt, mikor kiment a román frontra. 1919 májusában a románok elfogják és a brassói fogoly táborban internálják. 1933 óta önálló iparos. A román megszállás alatt magyarságáért sokszor üldözik. 1940-ben a magyar csapatok bevonulása után 600 kg. rezet és 2.500 kg. vasat ajándékoz a hadseregnek honvédelmi célokra.

Lukács Balázs községi bíró Bikafalva. 1929-ben megválasztják községi bírónak, de már 1930-ban lemond. Elhurcolják a csendőrségre, mert szerintük a magyar lakosságot a románok ellen izgatta, bántalmazták és csak borsos „váltságdíj" lefizetése után bocsátják szabadon. A brassói hadbíróság elé állítják, mert a magyar iskolát nem adta át a románoknak; most már ismeri a szokásokat és meghatározott összegü pénz lefizetése után innen is megszabadul. A marosvásárhelyi gyülésről hazajövet, a jegyző feljelentésére, a csendőrség letartóztatja. Rögtön fizet és mindjárt el is engedik. A Magyar Párt tagja volt és minden mozgalomban részt vesz.

Lupsi Samu gazdálkodó Bályok. A Magyar Párt megyei választmányi tagja. 1935-ben tettleg bántalmazták, mert a templomból valaki elvitte a román zászlót és ezzel őt, a magyarság egyik vezetőjét gyanusították. Több ízben házkutatást tartanak nála. A hatóságok állandóan figyelték és minden eszközt megragadnak, hogy életét megkeserítsék. Részt vesz a világháborúban és megszerzi a kis ezüst és a bronz vitézségi érmet, valamint a Károly csapatkeresztet.

M.

kibédi Madarasy Árpád szabómester Beszterce. Iskoláit Kibéden végezte, mesterségét Besztercén tanulja meg. 1915—16-ban résztvesz a világháborúban. A besztercei Magyar Pártnak megalakulása óta tagja. 1939-ben a román hadsereg állítólagos lebecsmérlése miatt letartóztatják és a hadbíróság elé állítják, de bizonyítékok hiányában felmentik. 1938-ban ráerőszakodják 700 zsák és 50 pár fehérnemü megvarrását.

Magyar Bálint rom. kath. plébános író, Szaniszló. Két idegen uralom elnyomását élte át. 1919-től 1921-ig a csehek és 1921-től 1940-ig a románok uralma ban. Mivel az elrománosító törekvéseknek ellenállt az iskola kérdésében, 1936-ban elítélték, fizetését megvonták, hat alapos házkutatást tartottak portáján 8—10 csendőr jelenlétében. A legutolsó román népszámláláskor megmagyarázta híveinek, hogy joguk, sőt kötelességük magukat magyaroknak vallani, ha annak érzik magukat. Ezért újabb eljárás indult ellene. Nem akasztották fel, de a 280 km-es utazásokon úgy meghült, hogy operáció alá került. Úrnapi körmenet alkalmával a román csendőrök az oltároknak estek, feszegették, szuronyt fogtak rá és a magyar kislányokra. 1937-ben megint hadbíróság elé került, mert nem tüzte ki templomára a román lobogót. Abba kellett hagynia a lelkipásztori látogatásait, nehogy bajba keveredjenek miatta hívei. Látta a magyarok testi-lelki szenvedéseit, halálra kínzását, végigszenvedte a tehetetlen düh minden fájdalmát.

Magyari Domokos áll. tanító, t. hadnagy, Nyárádszereda. Az olasz fronton harcolt, megszerzi a nagy ezüst vitézségi érmet és a

Károly csapatkeresztet. Az összeomlás után belép a székely hadosztályba és annak leszereléséig ott teljesít szolgálatot. Két hónapig van román fogságban s azután hat hétre internáló táborba kerül. Öt évig petrozsényi református tanító majd Magyarszovátra és onnan Nyárádszeredára kerül. „Irredenta üzelmek" miatt háromszor is feljelentették, de kellő bizonyítékok hiányában elengedik — és állandóan figyelik. Tevékeny tagja a Magyar Pártnak.

Makkay András szabómester, Nagyvárad. 1940 óta önálló iparos Nagyváradon. A Magyar Párt tagja. A katholikus legény egylet főrendezője és a Kolping volt intézője, jelenleg főszertárosa. Az önvédelmi szervezet tagja. 1939 október hó 15-én elfogják és beviszik a nagyváradi kémelhárító börtönébe. Innen a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Úgy mint bajtársait, őt is megkínozzák, de minden eredmény nélkül. 1939 december hó 24-én szabadon bocsátják. Hazatérése után még többízben elő állítják a rendőrségre.

Dr. Makray Mihály ny. kormánybiztos, főispán. Nagybánya. A Magyar Párt alapító és intézőbizottsági tagja. 1932-ben törvényhatósági választások alatt a párt megbízásából vármegyei képviselőséget vállal. Nyilt közismert magyarsága miatt a román hatóságok állandó megfigyelés alatt tartják és több ízben házkutatást tartanak lakásán. Súlyos anyagi áldozatot hoz a magyar kulturális megnyilatkozások érdekében. Harcot indított a magyar iskolák fenntartása érdekében. A román katonai parancsnokság alpolgármesterséget ajánlott fel neki, de ő visszautasította. A magyar nyelv használatának szükségességét állandóan hangoztatta és még a román hatóságok hivatalos helyiségében is csak magyarul volt hajlandó beszélni.

Markovits József drogusta Szatmárnémeti. Szakvizsgája után szülővárosában önállósítja magát 1938-ban Vízkereszt napján kalapját nem vette le a román zászló előtt, ezért fogságba vetik. Kiszabadulása után a rendőrség emberei állandóan zsarolják, hatósági közegek a vett áruért nem fizetnek, úgy hogy „büne" körülbelül négy ezer pengőjébe kerül, nem beszélve a reá kirótt horribilis adókról. Magyar társadalmi és közművelődési megmozdulások buzgó híve és áldozatkész támogatója.

Matolcsy István kereskedő, Nagykároly. Tudomást szerzett arról, hogy egy kétgyermekes magyar asszony át akar szökni Magyarországra. Óvatosságból lebeszélte, mire egy román vállalkozott pénzért a szöktetésre. A terv nem sikerült, az asszonyt elfogták. A román kereskedősegéd erre följelentette Matolcsyt, akit összevertek a rendőrségen, fogait kiverték, háta kék-zöld lett az ütlegektől. 33 napot töltött fogságban. Lakásán gyakran voltak házkutatások.

Matuska István ny. gazd. iskola igazgató, Nagykároly. 1920-ban elbocsájtják állásából. Indokolás: magyar. 1939 márciusában letartóztatták és a városházán 10 napig fogva tartották. Indokolás: magyar. Családi birtokát kisajátították és semmiféle kártérítést sem kapott. Indokolás: magyar.

Dr. Mák István ügyvéd Szatmárnémeti. Mint főhadnagy leszerelt 4 éves katonai szolgálat után. A bronz, II. osztályú ezüst, sebesülési érem, Károly csapatkereszt, Signum laudis, a 3. o. szolgálati hadi érdem kereszt a kardokkal tulajdonosa. 1919-ben került haza olasz fogságból. A magyar társadalom politikai és sport életében mint szervező és cselekvő részes működik. A Magyar Párt vezetőségi tagja; a szatmári sportegylet sportigazgatója és a futballszakosztály elnöke. A Magyar Kaszinóban — amelynek ügyésze és választmányi tagja — kifejtett működéséért letartóztatják és pénzbüntetésre ítélik.

Mánya Gerő kereskedő, Parajd. A világháború alatt a 82. gy. e.-ben szolgált s az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréseül a kisezüst, bronz vitézségi érmekkel, valamint a Károly csapatkereszttel és sebesülési éremmel tüntették ki. Az összeomláskor szerelt le, mint tart. főhadnagy. A középiskoláit Székelyudvarhelyen, az egyetemet Kolozsváron végezte. A Magyar Pártnak megalakulásától kezdve tevékeny tagja, a parajdi frontharcosoknak pedig vezetője. A román megszállás Parajdon találja. 1919 márciusában felkeresi egy Remete felől érkező őrmester, aki egy szakaszt vezetett. Az őrmester felszólította, hogy szervezzen egy századot és azt vigye be Marosvásárhelyre, hogy ott a székelységgel egyesülve hátbatámadják a románokat. A község lakóiból fel állították a századot Boc Endre tart. százados közreműködésével. Parajdon a csendőrséget megtámadják és lefegyverzik harc árán, melynek a támadók részéről 3 halálos áldozata van. Utána Szovátára siet, hogy érdeklődjék. Kiderül, hogy a felkelés elkeseredett emberek kellőképen alá nem támasztott, elhamarkodott egyéni akciója s az a siker reményével nem kecsegtet. Visszasiet Parajdra, hogy Laar Ferenc református lelkésszel a fellázadt tömeget lecsendesíteni segítsen. Időközben a megtorló román csapatok megérkeztek Remetére és Szovátára. A megnyugtató szavak és a hír hallatára lecsendesedtek a kedélyek. Tudatára jött a falu székelysége, hogy a fegyverek elégtelensége kilátástalanná teszi a harcot s jobb az elszántságot későbbi időre megőrizni. A megtorlás megindult. Ő azonban kimenekült a havasokba s ott talált menedéket. Nyolc hónap után visszajön a havasokból és önként jelentkezik. A csendőrségen letartóztatják és Nagyszebenbe szállítják, a hadbíróság börtönébe. 3 hónapi fogság után ideiglenesen szabadlábra helyezik, de 1927-ig 2—3 naponkint beidézik és — megsarcolják. Az 1927-ben tartott brassói főtárgyaláson mentik fel, hogy „a felkelás idején még nem volt román állampolgár". A 22 év alatt tanusított magatartását nem kell jellemezni, mert „minden Demosthenesnél szebben beszél a tett."

Dr. Márton László főszolgabíró Csikszentmárton. Gimnáziumi érettségit Székelyudvarhelyen tett, jogtudományi doktorátust pedig a kolozsvári egyetemen szerzett. A románok bevonulásakor Csikszereda város főjegyző polgármester helyettese volt, hivatalát átadja a románoknak, akik eskü megtagadása miatt internálják és nyugdíjigény nélkül állásából elbocsátják. 1920 októberében a Magyar Párt vezetősége és a románok között létrejött megegyezés alapján állását újból elfoglalja. 1923 április hó 1-én királyi rendelettel rendelkezési állományba helyezik, ezen állapotában megmarad csapataink bevonulásáig, amikor is a városi katonai parancsnokság szolgálattételre behívja. 1927-ben Ferdinánd király halálakor inter-

nálják. 1923—1940-ig csíkszentsimoni kis birtokán gazdálkodik és fellendíti az ottani fogyasztási szövetkezetet. Később hitelszövetkezetet is alapít, amely jelenleg is működik. A román uralom alatt állandó felügyelet és megfigyelés alatt állott. Minden magyar kulturális és politikai megmozdulásban résztvett. A csík megyei Magyar Párt vármegyei intéző bizottságának állandó tagja, annak belső ügyeiben és a választásokban mint szervező részt vesz; a csíki közbirtokossági panasz adatainak buzgó gyüjtője.

Máthé Árpád kereskedő Kolozsvár. Kereskedelmi főiskolai tanfolyamot végez és letesz három alapvizsgát a jogi fakultáson Mint magántisztviselő dolgozik 1929 óta önálló kereskedő. A Magyar Párt és a népközösség tagja, a Székely Társaság titkára, a kath. kör választmányi tagja 82-es zászlós; 1916-ban Kovnónál orosz fogságba kerül. 1919-ben Segesváron a román rendőrség hazafias magatartása miatt megkínozza.

Máthé István gazdálkodó Kolozsvár. A világháborúban 1914-től egészen az összeomlásig részt vesz. Vitézségével megszerzi a kis ezüst és a bronz vitézségi érmet valamint a Károly csapatkeresztet. A népközösség, a kolozsvári és az erdélyi gazdasági egyesület, a kalászosok tagja és a kolozsvári állatbiztosító választmányi tagja. Mikor a románok menekültek, kényszeríteni akarták, hogy kocsijával költöztesse őket és mikor ezt megtagadja, annyira megverik, hogy még a köröm is lecsett a lábáról. A magyar társadalom szerényebb sorsú rétegének felkarolásában anyagi tehetségéhez mérten részt vesz. Támogatja az aggok házát, az árvaházat és hozzájárul a szegény gyermekek felruházásának akciójához.

Máthé Tamás vendéglős, Bihardiószeg. A bécsi döntés után a visszavonuló románok fiát, Ferencet elhurcolták, akinek azóta nyomaveszett. Nem kétséges és ezt a lefolytatott vizsgálatok megerősítették, hogy Máthé Ferenc áldozaul esett a kivonuló román hadsereg bosszúvágyának. Ezt megerősíti az a körülmény, hogy a vele együtt elhurcolt Tóth Zsigmond idős magyar emberről sincs azóta hír. Mindketten ártatlan áldozatai a román brutalitásnak és áldozatos hősei a magyar feltámadásnak!

Mátray Ákos gyógyszerész, Érszentmihály. Ő vezette a száz év óta fennálló „Aranysas" patikát, melyet a románok bezártak. Anyagi tönkretétele előtt, még 1920-ban elfogták és három heti fogvatartás után engedték szabadon. Állandó zaklatás volt az élete, gyakran volt nála házkutatás. Az utolsó hetekben csak 20 házkutatásban volt része. Háza előtt állandó őrség, hogy ellenőrizhessék látogatóit. Feleségét is állandóan a csendőrőrsre vitték.

Mátyás Etelka kereskedő Kolozsvár. 1918-ban a románok kifosztották üzletét, majd letartóztatták és halálra ítélték; szerencséjére a magyar csapatok visszatértek és kiszabadították. A bécsi döntés után a román katonák betörtek üzletébe, amelyet most már másodszor is kifosztottak és ezzel 1.000.000 lei kárt okoztak. A megszállás ideje alatt igaz magyar nőnek bizonyult, aki minden hazafias ügyet a legmelegebben támogatott.

Megyaszay Ferenc aljegyző, Alsóvalkó. Egy évig sínylődött vizsgálati fogságban Zilahon, mert összeesküvéssel vádolták a románok több más jó magyarral együtt. A hadbíróság fölmentő ítéletet hozott a jelenlevő vádlottak fölött, a távollevő, idejekorán megszökött magyarokat életfogytig tartó kényszer munkára ítélte. Ezek voltak Megyaszay társai, névszerint Sütő András, Tóth Antal és Varga János. Szerencsére a bevonuló magyar honvédek áthúzták ezt az ítéletet.

Merkel Alajos gazdálkodó, Mezőterem. A honvédeink bevonulása előtti napon történt, hogy egy román tisztre rálőttek a faluban. A támadással Merkelt vádolták és életére törtek. Rálőttek, egy orvos első segélyben részesítette és a románok magukkal vitték azzal az üzenettel, hogy Hunyadon leteszik. Azóta nyoma veszett.

Meskó Andor kereskedő Mádéfalva. Magyarsága miatt a románok üzletét nagy adókkal minden áron tönkre akarták tenni. Zsarolták, üldözték és egyéb kellemetlenségek napi renden voltak. A Magyar Párt egyik alapító tagja volt és munkásságának, odaadó tevékenységének a község magyar lakossága sokat köszönhet. A választások alkalmával letartóztatták és Csíkszeredára vitték, ahol két napig fogva tartották. A Magyar Párt csíki tagozatának elnöke, Pál Gábor a párt nevében írásban köszönetét fejezte ki a választásokon elért sikereiért és sajnálkozását az elszenvedett zaklatásokért.

Mester Lajos irodafőtiszt Székelyhíd. Középiskoláit Nagyváradon végezte s a megszállás alatt is itt tartózkodott. A telekkönyvi hivatalban volt irodatiszt. 1935-ben elbuktatják a nyelvvizsgán, amelyet már kétszer sikeresen letett és minden további illetmény folyosítása nélkül elbocsátják. Mihály testvérével együtt résztvesz az „erdélyi önvédelmi szervezet" megszervezésében és további munkájában. Letartóztatásba került társaik nem vallottak s így mindketten elkerülik az elfogást. Mihály testvére a Magyar Párt ifjúsági szakosztályának volt a vezetője, de a román hatóságok nyomására kényszerül ezen tisztségéről lemondani.

Mező Károly M. F. tisztviselője, Budapest. A zilahi Wesselényi kollégiumban végezte középiskoláit. Mint sok zilahi kisebbségi értelmiségi társa, ő sem tudott elhelyezkedni képzettségéhez illően. Társai is, ő is megpróbálkozott mindennel. Osztályrészükül jutott még a napszámos munka is. Ő jazz zenész lesz s ebből éldegél özvegy édesanyjával együtt. 1939 év októberében, mint az Erdélyi önvédelmi szervezet egyik tagját többek között őt is letartóztatják. Az első éjszakát a zilahi csendőrség dohos, egészségtelen, patkányokkal telt pincéjében tölti sorstársaival együtt, majd összeláncolva Kolozsvárra viszik őket. Oláh recept szerint kínozzák, vallatják őket. December 21-én kivitték őket a trianoni határra és állampolgárságuktól megfosztva áttették őket a határon. Budapesten sikerült az M. F. I.-nál elhelyezkedni s ma is ott tisztviselő.

Dr. Mérey Ferenc ügyvéd Máramarossziget. 1919-ben a románok letartóztatják, mert az itt maradt és esküt nem tett tisztviselők részére segélyt hozott. A pénzt a rendőrségen elvették és mindenféle kínzással a nyilvántartási jegyzék hollétét szerették volna megtudni. Később titkos irredenta szervezkedés gyanuja

miatt újból letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság elé állítják. Hivatásának gyakorlásától eltiltják és mint a Magyar Párt alapító tagját állandó megfigyelés alatt tartják.

Mészáros Géza gépkocsiszerelő, Nagyvárad. Iskoláit Nagyváradon végezte, utána a motor szerelő szakmát tanulja. Mint magyar kisebbséginek sok kellemetlensége volt a román hatóságokkal. 1928-ban letartóztatják irredentizmus és kémkedés vádjával. Gyulafehérváron 2 hónapig tartják fogságban. Ez alatt az idő alatt vallatják az ismert becstelen, barbár módszerekkel. Innen Kolozsvárra vitték, ahol további 4 hónapig ült a hadbíróság börtönében. Kiszabadulása után az állandó megfigyeltsége sem tartja vissza attól, hogy résztvegyen az erdélyi önvédelmi szervezet munkájában. Itt rendkívül fontos, bizalmas és sok kockázatot jelentő megbízatást vállalt magára.

Mészáros Lajos és **István** gazdálkodók Tóti. A Magyar Párt helybeli tagozatának elnöke volt Mészáros Lajos. A párt margittai alakuló gyülése után három nappal detektívek keresték fel lakásán, majd Margittára kísérték, hol három napig fogvatartották. István fivérével együtt élharcosai voltak a magyarság politikai és társadalmi küzdelmeinek.

Micske község jegyzőkönyvei drámai vallomások, amiket írásba foglalt a falu előljársága. Dátumok, aláírások, pecsétek tanusítják a románok garázdálkodásának barbárságát. Szörnyű kínzóeszközt is följegyzőkönyveztek, mint bünjelet és átküldték a katonai hatóságokhoz. Amint az egyik jegyzőkönyvből kiderül, vasjáromba való ujj beszorításnál alkalmazták a 25 kg. súlyos kínzóeszközt a román csendőrök, míg el nem ájult az áldozat. Egeresi András azonban bele is pusztult a megkínzásokba. Nagy Jenő, id. Szilárdi Imre, Diós Zsigmond ok nélküli összeveréséről szól az első három micskei jegyzőkönyv. Nem sokkal később újabb adatok merültek fel és ezeket nyolc jegyzőkönyvben örökítették meg. Itt Kovács Gyula, Hoble Péter, Horvát Margit, Barabás Erzsébet, Ferenci István, Juhász Imre, Lakatos Sándor, Ludász Imre szerepelnek. A két magyar leányt állítólagos tüntetően magyaros ruházatuk miatt verte véresre Suleiman nevő őrjöngő vadállat, aki csendőrőrmester volt Micskén.

További újabb négy jegyzőkönyv következik. Ezekben Lata Pálné, Hundamer János, Molnár János, Popovics Mihály szerepel, mint áldozat, akiket megvertek és megzsaroltak a románok koholt vádak alapján vagy adó nem fizetés hamis ürügye miatt.

Végül két jegyzőkönyv Farkas József és Hamza Lajos megkínzatásáról beszél. Megérdemelné, hogy minden kultúrnyelven olvashatná a müvelt világ, hogy mire voltak képesek a románok akkor, amikor nyomoztak Micskén. A spanyol inkvizíció elevenedett föl uralmuk alatt Erdélyben.

Miklós Balázs földbirtokos, ny. bankigazgató, tart. főhadnagy. Kézdivásárhely. A világháború egyik hőse. A katonai érdemkereszt a hadiékítménnyel, három Signum laudis, a német II. oszt. vaskereszt, a Károly csapat kereszt és még számos kitüntetés tulajdonosa. Pályafutását a kisegítő takarékpénztárnál kezdte, majd pénztáros lett és igazgatói ranggal vonult nyugdíjba. Már a bevonuló román parancsnokság mint kémgyanusat másfél évre internálja; később kiszabadul, de kénytelen naponta háromszor jelentkezni. Házkutatást gyakran tartottak nála.

Miklosicza István Nagysikárló. Felesége született Papp Róza elbeszélése alapján urát az összeomlás első napjaiban közismert magyarsága miatt a bevonuló románok elfogják. Nagybányára viszik, ahol borzalmas kínzásokkal vallatják. Szabadlábra helyezése után visszatér Nagysikárló községbe és résztvesz a székely hadosztály szervezkedésében, amely fegyveres erővel akarta a román benyomulást megakadályozni. A visszavonuló székely hadosztály felbomlásakor szakaszával együtt elfogják s ötöd magával kivégzik. Hátramaradottjait a bevonuló román katonák mindenükből kifosztják. A holttestét jóérzésü magyarok Szinérváraljan temették el éjnek idején. A román hatóságok mégcsak vizsgálatot sem indítottak ez ügyben s a visszamaradattokról sem gondoskodtak. A Székelyföld véráztatta földjén egy kereszttel több, de százszoros a szent fogadalom, hogy erre a megszentelt földre oláh bocskoros nem teszi többet a lábát.

özv. **Mikó Árpádné Turman Anna** *Marosvásárhely. Férjeura az országosan ismert nevü Mikó Árpád gazdag életpálya után 25 évvel ezelőtt tért meg őseihez.* Sikerekben dús karrierje állomásai: főszolgabíró, országgyülési képviselő majd főispán. A társadalmi élet egyik erdélyi vezéralakja. Erdélyben minden valamire való társadalmi egyesületnek támogatója, minden megmozdulásnak vezetője volt. A neve élni fog, míg székelyek is élnek. A Nagyasszony azóta, hogy ura meghalt, csendes visszavonultságban csak 4 gyermekének él, természetesen a megszállás alatt is magyar életet. Soha a szomorú 22 év alatt egyetlen román szót ki nem ejtett. ,

Mikó Imre, országgyülési képviselő. A kisebbségi jog egyik avatott ismerője. Főiskolai tanulmányokat végez Párisban, a nemzetközi jog kisebbségi vonatkozásait kutatja. Ősrégi erdélyi unitárius család sarja, édesapja a megszállás ideje alatt a kolozsvári unitárius püspökség tanügyi előadója. Erdélyszerte becsült jogász, akinek alapos felkészültségét és védelmét számos magyar intézmény és testület vette igénybe sorozatos magyarellenes perekben. A román egypártrendszer bevezetése után képviselő, hónapokon keresztül éjt-napot egybevető munkával vezeti a Magyar Népközösség bukaresti irodáját és elkeseredetten harcol a magyarság kitaszítottsága ellen.

Millján János körjegyző, Farkasasszó. A románok 1919 április 18-án Nagypéntek napján felesége és 9 éves kisfia szemeláttára minden indokolás nélkül agyonlőtték. A kivégzés feltételezhető oka közismerten magyar érzése lehetett. A román hatóságok későbbi megállapítása szerint tévedésből végezték ki. A mártír értéktárgyait a kivégző román katonák egymás között elosztották illetőleg kisorsolták. A három fiúgyermekkel visszamaradt özvegytől nagyláposi Földessy Máriától az őt jogosan megillető nyugdíját is megvonták.

barátosi Mirtse Ferenc ref. lelkész, Orbaitelek. Az összeomlás idején, 1918. november 18-án a csapatok visszavonulóban voltak már, közöttük a soproni 84. ezred is, amely éjszakáját

Orbai teleken töltötte. A visszavonulók 12 gépfegyvert és 10 aknavetőt, sok más fegyvert és hadiszert hagytak vissza. Azokat őrizetbe vette abban a hiszemben, hogy a majdan visszavonuló Mackensen hadsereg a magyar csapatokkal egyesülve megmenti Erdélyt s ekkor jó lesz majd elrejtett fegyver. 1919 április 28-ig őrizte a fegyvereket, de árulók akadtak. A román gárdisták Kézdivásárhelyről megérkeztek s a házkutatás során a fegyvereket megtalálták. A hadiszereket Sepsiszentgyörgyre szállították, őt pedig letartóztatták és Sepsiszentgyörgy, Kolozsvár, Nagyvárad, Szamosújvár, Nagyenyed és Brassó voltak toloncállomásai. Május 9-én csapott össze a székely hadtest a román csapatokkal. Az ütközetben elfogott 120 székely katonával együtt vitték a nagyszebeni hadbíróság elé, 3 hónapig tartották fogva a Mária Terézia idejében épített börtönben Apáthy erdélyi kormánybiztos és több neves magyarral együtt. A börtön piszkos volt és tele férgekkel. A tífusz nem is váratott sokáig magára; sokan lelték itt halálukat. Ekkor történt a következő epizód. 12 katona fürdési engedélyt kért a Diana fürdőbe, 12 pár katona kísérte őket. A fürdőzők a csapokat megengedték s a nagy zajban az ablakon át elszöktek. Délben a türelmes, jámbor őröket 12 másik katona jött felváltani. Amikor benyitottak a fürdőbe, az addig 1 méterre dagadt víz majd elsodorta őket; a foglyok pedig addigra nagyon messze járhattak már... A három hónapi fogság 220 ezer aranykoronájába kerül, de simán, verés nélkül úszta meg a fogságot. 15 kihallgatás után feltételesen szabadlábra kerül, de a Székelyföld 1940 aug. 30-án történt áldott felszabadulásáig fekete listán és a csendőrség által mindig ellenőrízve volt. A fogságban a következő székely tisztek voltak a társai: Oszlányi Jenő szds, Tippel Rudolf szds, Gosztonyi Ernő szds, Ferenczi István szds, Bodnár Imre fhdgy, Gergely Imre fhdgy, Szabó József fhdgy, Drenner Jenő zls.

Mocsáry Ernő építész Kézdivásárhely. A román imperium magyarországi képesítését nem ismeri el, ezért önkéntesi jogát sem érvényesítheti és a polgári életben sem tud elhelyezkedni. Megvádolják, hogy a szentléleki hidat fel akarta robbantani — nagyon nehezen sikerül tisztáznia magát. Atyját Mocsáry Béla kőműves mestert is hadbíróság elé állítják és pénzbüntetésre ítélik. Tudták róla, hogy a hatóságokkal minden összeütközést ki akar kerülni és ezért állandóan zsarolják.

Molitoris Károly dr. Luteránus pap, az erdélyi szász luteránus egyház főesperese. Egyházában féltőn őrködött a szász népcsoport vallási, népi és művelődési hagyományainak töretlen megőrzésén. Benne az erdélyi szászok jutottak felsőházi képviselethez. Molitoris Károly dr. ízig-vérig erdélyi és mindig szerető megbecsüléssel figyelte a többi erdélyi testvérnép életét. A magyarsághoz megbecsülés és szeretet füzi és a legkeményebb erdélyi román világban is bátran szállt síkra magyar sorstestvérei mellett.

Molnár József drogusta, Szatmárnémeti. Összeesküvés gyanúja alatt állott, letartóztatják, szatmári és kolozsvári fogság után szabadon bocsátják. Utlevelet megbízhatatlansága miatt nem kap, állandó megfigyelés alatt áll, minden magyar megmozdulás alkalmával előállítják. Az önvédelmi csoport egyik szervező helye a lakásán volt. 1915—18-ig mint zászlós résztvesz a világháborúban, megszerzi a II. o. ezüst vitézségi és a sebesülési érmet és a Károly csapatkeresztet.

Molnár Mihály gyógyszerész Szatmárnémeti. Végig résztvesz a világháborúban. 1919-ben Kolozsváron letartóztatják, rövid fogság után szabadon bocsátják, de hosszú ideig megfigyelik és gyógyszertári jogának átírását három éven keresztül megtagadják. A Magyar Párt és az önvédelmi csoport tagja.

Mózer Miklós gazdálkodó, Mezőterem. A Magyar Párt tagja és szervezője. Neki köszönhető a községi képviselő választás 80%-os magyar sikere, ami aztán a románok dühét váltja ki ellene. Nyilatkozatai miatt hadbíróságra hurcolják gyalog, csendőrőrsről csendőrőrsre, míg Kolozsvárra érnek. 12.000 lei volt a váltságdíj, amiért szabadlábra helyezték. Ezután még 12 ízben citálták Kolozsvárra, ahol végül 15 napi fogházra és pénzbüntetésre ítélték. A magyarság szeretete kísérte útjain.

ifj. Müller Ferenc Máramarossziget. 1919-ig szolgabíró volt, de a románoknak a hivatali eskü letételét megtagadta, nyugdíj igényéről is lemondott és honvédeink bevonulásáig semmiféle hivatalt nem vállalt. A Magyar Párt alapító és választmányi tagja volt. Magyarsága miatt rendőri felügyelet alatt állott és több ízben házkutatást is tartottak nála. A Magyar Párt megbízásából városi tanácstag volt.

N.

Nagy Ernő ref. lelkész. Szilágybagos. A középiskolát Zilahon, a theológiai tanulmányait Kolozsvárott fejezte be. Segédlelkész Krasznán. Kémeren és Szilágysomlyón. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek. Letartóztatják, 48 óráig Szilágysomlyón tartják, innen a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Kipróbálják vallatási eszközeiket — minden eredmény nélkül. Társaival együtt, állampolgárságától megfosztva, átteszik a határon. Az anyaországban mint segédlelkész működik, a honvédséggel együtt kerül haza.

Nagy Erzsébet tisztviselőnő. Kolozsvár. Mint a „Minerva" részvénytársaság könyvosztályának felelős vezetője imakönyveket rendelt Budapestről. Az imakönyvekben benne van a Magyar Hiszekegy is, amiért a román rendőrség letartóztatja és a hadbíróság egy hónapi fogházra és 1000 lei pénzbüntetésre ítéli. A magyar csapatok bevonulásakor három heti fogság után szabadon engedték. Tagja a Magyar Pártnak és a katholikus női Missziónál önzetlenül tevékenykedik a magyarság érdekében.

Nagy Ferenc Wesselényi kollégiumi tanár. Zilah. A nagyenyedi kollégiumban befejezi középiskolai tanulmányait. Kolozsvárott az egyetemen filozófiát hallgat és theológiát tanul. 1934-óta tanár a kollégiumban. Az önvédelmi szervezet tagja. Letartóztatják és saját költségén a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Itt a szokásos módon — de eredmény nélkül vallatják. Dr. Győrffy István szegedi egyetemi tanárral volt kapcsolatairól is kíváncsiak. Tudományos, növénytani kérdésekről folyt a levelezés. 1940. máj. 27-én megfosztják állampolgárságától és Bors községnél átteszik a határon. Budapesten találkozik családjával, később Kisújszálláson

Nagy Dezső tanárnál tartózkodnak. Csak a honvédség bevonulásakor mehet haza, ahol elfoglalja régi állását.

Nagy Gábor villanyszerelő, Oltszem. 1930-ban be kellett volna vonulnia a román katonasághoz, a bevonulás elől azonban megszökött. Szerencsétlenségére a magyar határon a határrendőrség elfogja és mint katonaszökevényt és mint kémgyanúst letartóztatják. A nagyváradi rendőrségen rettenetesen megkínozták, agybafőbe verték, megbotozták, végül 10 napi fogházbüntetésre ítélték. Kiszabadulása után naponkénti jelentkezési kötelezettséggel rendőri felügyelet alá helyezték.

Nagy György városi tisztviselő. Nagyvárad. Középiskolai tanulmányait Kecskeméten fejezi be. 1929-ben megbüntetik. 10.000 leire. 1933-ban egy rendőrrel történt összeszólalkozásának következményeképen 3000 leire. 1937-ben összeverekedett egy román kikénzővel és bár neki van igaza, két napra bezáriák, és hadbírósággal fenyegetik. Az önvédelmi szervezet tagja, ezért letartóztatiák és a nagyváradi katonai börtönben fogva tartiák. Egy heti fogság után összeláncolva szállítiák a kolozsvári hadbíróság börtönébe. Nem akar vallani, ezért megkínozzák, de így sem tudnak meg semmit. Tizenegy hónapi fogság után hazakerül. 1919-ben édesapját Nagy Lajost megverik és egy hétig fogva tartják.

Lakó Nagy György gazdálkodó, Zilah. Résztvesz a világháborúban, mint a 32-es honvéd gyalogezred tizedese. Az összeomlás után a román hordák betörtek Zilahra és többek között két testvérével Lakó Nagy Jánossal és Lakó Nagy Alberttel együtt őt is munkára fogták. A románok nem adtak pihenőidőt sem nekik, sem állataiknak. Rövid szóváltás után verekedésre került a sor, amelynek folyamán a testvérek a négy katonát és a segítségükre siető öt fegyverest is lefegyverezik. A támadók közül négy a helyszínen meghalt, öten pedig a kórházba kerültek. Mindhárman csatlakoznak a székely hadosztályhoz. Mikor hazakerülnek, Györgyöt és Albertet valaki beárulja a románoknak. Györgyöt háromszor ítélik halálra, végül a negyedik tárgyaláson negyvenkét havi vizsgálati fogság után öt évi fegyházat kap. Büntetését Nagyenyeden ki is tölti. Albert negyvenhét havi vizsgálati fogság után kiszabadult. János testvérük álnéven élt tizennyolc évig Nagyváradon. Egy nőrokona felismeri és beárulja a hatóságoknak. Letartóztatják, öt évi fegyházat kap; de honvédeink bevonulásakor szabadon engedték. Anyagilag mindhárman tönkrementek.

Nagy György gazdálkodó, Kolozsvár. 1914-ben ezredével az orosz harctérre megy, ahol először Petrikownál, majd később Tarnopolnál is megsebesül. Utóbbi sebesülése következtében rokkant lesz és a háború további folyamán segédszolgálatot teljesít. A magyar párt és a népközösség, valamint a kolozsvári és az erdélyi gazdasági egyletek tagja. Anyósát háromszor is kirabolják és végül 1938 október hó 22-én meggyilkolják. A nyomozó hatóságok vallatásaikkal agyonkínozzák, míg végre kiderül, hogy az igazi tettes egy román ember, akit a hadbíróság halálra is ítél. Egy házkutatás alkalmával előkerült a féltve őrzött nemzeti színű szalag, amelyet a kutató detektívek megtaposnak. Surlódásai vannak rekviráláskor, mikor lovait, takarmányt és szekereit is elhurcolják.

fiátfalvi és székelykeresztúri Dr. Nagy Jenő ügyvéd, Csik vármegye tb. főügyésze, Csikszentmárton. Középiskolai tanulmányait Székelykerszturon és a székelyudvarhelyi collégiumban az egyetemieket pedig Kolozsváron és Budapesten folytatja és fejezi be. Mindkét jogi doktorátust Kolozsváron szerzi meg, Marosvásárhelyen pedig leteszi az ügyvédi vizsgát. 1901-ben Csikszentmártonban ügyvédi irodát nyit. 1902-től Csik vármegye törvényhatósági bizottsági tagja és a kerületi függetlenségi párt és a székely társaság elnöke. Katonai szolgálatot a 82-es gyalogezredben teljesít. Az impérium változás után két és fél év mulva tesz csak esküt, utolsónak a vármegyei ügyvédek közül. 1921-ben cenzúra nélküli falragaszokon felhívja szervezkedésre a magyarságot, vezeti és szervezi a magyar szövetséget. Csik megye őt küldi ki a kolozsvári magyar szövetségbe. 1921-ben egy agent provocateurnek — aki hozzáférkőzik erdővétel címén — beugrik, a csendőrségen történt feljelentés következtében letartóztatják és Csikszeredára viszik. Ügyes védekezésének köszönheti, hogy tíz nap mulva szabadlábra helyezik. Állandó rendőri, csendőri és katonai felügyelet alatt áll, még kolozsvári utazásaira is detektív kíséri. Ferdinánd király halála után, mint az államra nézve közveszélyes elem, egy hónapon keresztül naponta 2-szer kell a csendőrségen jelentkeznie. Sándor Imre volt csendőrfőhadnagy iránt érzett barátsága és kapcsolata — ha ez még lehetséges — fokozta a különféle román rendfenntartó intézmények érdeklődését tevékenysége iránt. Sándor Imre az impérium változáskor a magyar jelzálog hitelbank kolozsvári tisztviselője, aki szervezte az anyaország részéről tervezett Erdély felszabadítását célzó vállalkozást. Ez a mozgalom minden megalapozás és körültekintés dacára is, azzal a katasztrófával végződött, hogy Sándor Imre és több társa köztük Imets Károly szentferencrendi zárdafőnök és Tamásy zászlós román hadbíróság elé kerültek és több évi súlyos börtönre ítéltettek, ahonnan csak kicserélés útján jóval később büntetésük megkezdése után — szabadultak. Baráti körben gyüjtést rendezett, melynek eredményét megtoldotta a magáéval és bizalmi emberei útján kézbesítette Sándoréknak a vacaresti börtönbe. **Az összeköttetés megteremtése két nagyszerű magyar nőnek köszönhető,** akik hallatlan bátorsággal, életüket kockára téve tettek meg mindent, hogy céljukat elérhessék. Sándor Imre 1925-ben már Budapestről válaszolt Nagy Jenőnek hozzáintézett levelére, többek között ezeket írja: „Nagy érdeklődéssel olvastam az ottani viszonyokról írt soraidat, recensiómat azonban nem óhajtom ily szűk keretek között megnyilatkoztatni. Az orvos annál rövidebb receptet ír, minél hosszasabban tartja kezét a beteg pulzusán. Én eléggé kitapogattam a magam betegét ahhoz, hogy véleményemet megalkothassam. A természet törvényszerűsége igazolja, hogy csodaszörnyek életképtelenek és minden életelixir ámítás.“ Célzás arra, hogy Sándor Imre sem hitt Erdély sokáig tartó elszakadásában. A bécsi döntés után szeptember 5-én Csikszentmártonban a nagyszámú csendőrség szeme-

láttára az összes középületekről eltávolították a román feliratokat és táblákat. Két nappal később, szeptember 7-én, vezetése alatt álló fejszékkel felszerelt férfiak kidöntötték a román országzászló árbócot. Ezt megelőzőleg az árbóc előtt beszédet tartott a közelmult szenvedéseiről és a jobb jövőről. Mindez akkor történt, mikor helyben és a környéken még több mint négyezer román katona tartózkodott. — 1921-ben ügyvéd létére a helybeli szolgabíró községi szolgának kirendelte, a szolgálatot fél évig személyesen teljesítette. 1921-ben katonaság körülveszi lakását, ahol házkutatást tartanak és azzal vádolják hogy magyar kém. A házkutatás során nem találnak semmit: ezért felviszik az irodába és veréssel igyekeznek — persze minden eredmény nélkül — vallomást kicsikarni. A vármegyei tanács alelnöke, ebben a minőségben nagy harcokat folytat a magyarság érdekében. A székelység „visszarománosítás"-ról szóló bizalmas kormányparancsot egy véletlenül eléje kerülő aktából megtudja és elsőnek leleplezi. Az iskolai államsegélyek megállapításának tárgyalásakor megtámadják, mert mint magyar ember. Romániában közgyűlést vezet. Tudott az Adorján-féle mozgalomról és azt minden tekintetben úgy erkölcsileg mint anyagilag támogatja. A székely nemzeti múzeum alelnöke és irányítója. Ennél az intézménynél nagy tevékenységet fejt ki.

Nagy József asztalosmester, Bodok. 1920-ban magyar zászlóval tüntettek, ezért megverik, letartóztatják és hadbíróság elé állítják. Három hónapra elítélik. Kiszabadulása után csendőri megfigyelés alá helyezik. Adóját olyan nagyra szabják, hogy képtelen megfizetni. Hadbírósági ügye is 36.000 leit emésztett fel; így annyira tönkreteszik, hogy még a szerszámait is a végrehajtók viszik el. Helyzete olyan türhetetlen, hogy még szülőfalaját is kénytelen elhagyni. 1935-ben hazatér, iparengedélyét csak 1936-ban kapja meg. A magyar pártnak, alapítása óta, állandóan tagja.

Nagy József egyházfi, Nagyvárad. A világháborúban mint törzsőrmester harctéri szolgálatot teljesít. Kétszer volt az orosz fronon és egyszer az olasz fronton. Az összeomlás után Szegedre megy a karhatalmi zászlóaljhoz, majd 15 emberével Fejér megyébe kerül. Hazatérése után a románok, mint volt magyar törzsaltisztet, Brassóban hat hónapra internálják. Számtalan kellemetlensége van a hatóságokkal, de befolyásos pártfogói védelmére kelnek. Az önvédelmi szervezet tagja. Működése a hatóság előtt titok volt és ezért nem is tartóztatták le. Kitüntetései a nagy ezüst és a bronz vitézségi érem. Tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek és a sebesülési valamint a háborús emlék éremnek is.

Nagy Pál vendéglős, Nagykároly. 1938 márciusában betoppant vendéglőjébe egy román főhadnagy, három detektív és négy szuronyos katona. Ezek mind a román hazát akarták menteni egy rádiót hallgató magyarral szemben. Szó nélkül arcul verték, ököllel ütötték agyba-főbe és lelövéssel fenyegették. Később kitudódott, hogy nem is őt keresték... Vendéglőjében elfelejtettek fizetni, ha a pénzt kérte, puskát fogtak rá.

Nagy Sándor gazdálkodó, Kolozsvár. A polgári iskola négy osztályának elvégzése után, szüleinél gazdálkodik. A magyar párt és később a népközösség, valamint a kolozsvári és erdélyi gazdasági egyesület tagja. 1930-ban pünkösdkor egy társaságban a magyar himnuszt énekelték. A posztoló rendőrök gumibotokkal szétverik a társaságot, az ellenálló Nagy Sándort pedig a lábán megsebesítik. 5000 leit tesznek ki a költségek és még nyolc napra el is ítélik. A rendőrségen egy panaszát a következő mondattal intézik el: „Ismerem a fajodat, várod a Horthy-t, addig úgy sem élsz, míg ő jön." Katonáskodása alatt magyar alantasaival magyarul érintkezik. Ezért első esetben egy heti zárkát kap, másodszor pedig a tisztje tettleg bánalmazza és leszerelés helyett munkatáborba viszik. Viszonyaihoz mérten minden szociális és kultúrális mozgalmat anyagilag is támogat.

Nagy Sándor tanító, Bikafalva. Tanulmányainak befejezése után rövid időre elhelyezkedik, majd egy évig katonáskodik. Leszerelése után Istvánháza községben tanítóskodik, 1937-ben áthelyezik Bikafalvára. Magatartása miatt vádat emelnek ellene, de jóakaróinak közbelépésére a vádat elejtik. A ref. iskola vezetése miatt letartóztatják és hadbíróság elé állítják. Két hónapi vizsgálati fogság után bűncselekmény hiányában szabadlábra helyezik. A magyar párt tagja. A magyar egyesületek szociális és kultúrális törekvéseit anyagilag és erkölcsileg támogatja.

Dr. Napholcz Pál J. T. plebános, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányokat Szatmárnémetiben folytat, érettségit Kalocsán tesz. Három évig bölcseletet tanul Krakkóban, négy évig teológiát Löwenben, ugyanitt bölcsészeti és teológiai doktorátust szerez. 1930-ban Löwenben pappá szentelik. 1935 óta plebános jelenlegi paróchiáján. Egyházi vonatkozású irodalommal foglalkozik, latin nyelvű doktori értekezése Rómában jelenik meg és szerkeszti „Az Apostol" című hitbuzgalmi hetilapot. Vallásos irányú egyesületek vezetője; a megszállás alatt a romániai Mária Congregációk országos titkára. 1940-ben kinevezik nagyváradi püspökké. A román kormány ellenzi a püspöki széknek általa való betöltését és húzza-halasztja a kinevezés megerősítését. Az impérium változásakor állását a római szentszék rendelkezésére bocsátja.

Nádas Lajos bankigazgató, Halmi. A Magyar Párt választmányi tagja. Gerinces magyar magatartása miatt a románok állandó megfigyelés alatt tartották. Az önvédelmi szervezet tagjait a legmesszebbmenő módon támogatta és szükség esetén a határon átsegítette. A magyarság minden politikai mozgalmában aktív részt vállalt. A halmi községi képviselőtestületben a magyarság delegáltjaként energikus, bátor fellépésével sikerrel védte elnyomott testvéreit a román túlkapások ellen.

Dr. Nánási János ügyvéd, Marosvásárhely. A világháborúban, 1915-ben orosz fogságba került, ahonnan 1919-ben tért haza, amikor a románok már berendezkedtek a Székelyföldön. Bátor lendülettel bekapcsolódik a Magyar Párt mozgalmaiba. Hamarosan a párt központi intézőbizottságának tagja, majd jogtanácsosa lesz. 1937-ben a magyar párt képviselőjelöltjeként résztvesz a

választáson. Letartóztatják. A nyárádmagyarosi sortűz áldozatainak, bátor, önzetlen védője.

Nemes Kálmán festő, Nagykároly. Magyar propagandáért följelentették, hadbíróságra került 6 hónapig. Vasraverték, megkínozták, éheztették, dolgoztatták és anyagilag tönkretették.

Nemecsek Rudolf gépkocsivezető, Nagyvárad. Iskolai tanulmányait különböző okokból kifolyólag nem tudja befejezni és ezért ipari pályára lép. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. Bajtársaival együtt őt is letartóztatják, és első éjjel még a nagyváradi politikai rendőrségen vallatják. Innen a kolozsvári hadbíróság börtönébe kerül, ahol folytatják a minden eszközzel való vallatását. 1939. dec. hó 24-én hazabocsátják, de állandó rendőri megfigyelés alatt marad. 1940. nyarán román beugrató ügynökök lakása közelébe fegyvereket helyeznek el; szeretnék újból bajba keverni. Az állított kelepcét nagy nehezen elkerüli, de öt más beszervezett tagot sikerül nekik letartóztatni.

Dr. Nemlaha György ügyvéd, Nagyvárad. Érettségi vizsgát Nagyváradon tesz, majd a kolozsvári egyetemen jogi tanulmányokat folytat, 1940-től önálló ügyvédi gyakorlatot folytat Nagyváradon. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek. Minden magyar ügynek áldozatkész támogatója.

néhai Neumann Dezső szeszgyáros, Sepsiszentgyörgy. 1936-ban bekövetkezett haláláig a helybeli Magyar Párt alelnöke volt és a városi tanácsban bátor kiállással védelmezte magyar polgártársai érdekeit. A román rendőrség egy alkalommal kompromittáló vallomást akart tőle kicsikarni a magyarság politikai szervezkedésére vonatkozólag és ezért télvíz idején hideg vízbe állították és így akarták megtörni. A szadista vallatási módszer kudarcot vallott. Neumann Dezső élete végéig megmaradt hazájához rendületlenül hűséges magyarnak.

Nika Mihály földbirtokos Nagyborosnyó. Román hangzású neve dacára gerinces magyar. A helybeli Magyar Párt alelnöke tíz éven át. Többször letartóztatták Traktorját, lovait a románok minden ellenszolgáltatás nélkül elvitték és csak 1 ½ év után adják vissza, használhatatlan állapotban. Erőszakkal kényszeríteni akarják arra, hogy nevét románosítsa — eredménytelenül. Szociális téren is előljárt a kötelesség teljesítés terén.

néhai Novák János telekkönyvvezető Sepsiszentgyörgy. A kisebbségi magyarság munkájából élénken kiveszi a részét. A Magyar Párt tagja, a magyar Kaszinó gazdája, a magyar iparos otthon megalapítója és a r. kath. egyházközség tanácsosa. 1920-ban elfogják és börtönbe vetik, mert megtagadja a telekkönyv „bizonyos" célokat szolgáló illegális kezelését. 1932-ben arra akarják rávenni, hogy vallja magát románnak, miután a „Novák" név a kitűnő névelemző szerint úgy is román. Minden szépet és jót igértek, abban az esetben, ha kedvük szerint jár el. Miután kívánságuk teljesítését megtagadja, más eszközökhöz folyamodnak. Megfosztják állásától, börtönbe vetik, faluról-falura hurcolják. Székelyudvarhelyen rokonai támogatásából tartja fenn magát. A neki osztályrészül jutott borzasztó életet nem bírja sokáig és 1931-ben testben megtörve, meghalt. Nyugdíját 1930-ig nem folyosítják, úgy hogy családja minden támogatás nélkül maradt hátra. Leányát, mivel édesapja példáját követi, állásából szintén elbocsátják.

Nuridsány János kereskedő Barót. Nehéz sorsa volt a 22 éves román uralom alatt. Magyarsága miatt állandóan üldözték őt és családját. Fiát állítólagos felségsértés miatt letartóztatták és véresre verték. Tagja volt a Magyar Pártnak és harcosa a revíziós eszméknek. A világháborúban őrmester volt. Több hadikitüntetés tulajdonosa.

O

Oláh Jakab tanító, Kézdiszentlélek. A világháborúban a 82-es székely gyalogezredben szolgált Az impérium változás után kinevezték a román iskolához tanítónak, de nem fogadta el. Inkább a róm. kath. iskola felállítását szorgalmazta és élete kockáztatásával hordta össze a szükséges fölszerelést. 1923-ban csendőri karhatalommal verik ki iskolájából, hogy az iskolát bezárhassák. Csak 1925-ben sikerült újra megnyitni. Hat román nyelvvizsga gyötrelmeit kellett kiállania és a tanfolyamok költségeit 8 gyermekének neveltetési költségeiből kellett elvonni. Gyermekeit a magyarság szolgálatára nevelte: 3 leánya tanítónő, 1 tanítónőképzős, 2 fiú egyetemet végzett, 2 gimnazista. Amit egy ember a magyar kultúra fenntartása és a magyar szellem ápolása terén megtehet, Oláh Jakab példaadóan megtette.

Oláh Sándor ref. lelkész Nagybánya. A román uralom intézkedései a magyarság életét, úgy hivatalos ténykedéseiben mint a magán életben, türhetetlenné tették. A magyar vezetőemberek tudomására jut, hogy román lelkészek és vasgárdisták — egy Magyarországból kiinduló támadás esetére — a román parasztoknak az itteni magyarság kipusztítása céljából, fegyvereket osztogatnak. Résztvesz az önvédelmi szervezet megalakításában, melynek célja mint címe is mutatja kizárólag az itt élő magyarság megvédése. A szervezet megizmosodásával párhuzamosan más irányú feladatok megoldására is vállalkozik. Árulás következtében a bajtársakat, közöttük őt is letartóztatják és először a nagyváradi kémelhárító börtönébe, majd a kolozsvári hadbíróság fogházába szállítják. Vizsgálati fogságának teljes idejét egészségtelen, piszkos cellákban, a többiekkel összezsúfolva tölti el. Még a tizenegyedik kihallgatása után sem felel a szervezkedésre vonatkozó kényes kérdésekre. December hó 21-én, a megindított körbenjárás eredménye gyanánt harminchatod magával, átiesik a határon. A felszabadulásig Budapesten tartózkodik és a bevonuló csapatokkal együtt kerül haza.

Orbay József malomtulajdonos, Kézdiszentlélek. Az Adorján önvédelmi szervezet tagja volt. A román csendőrség ezért letartóztatta, borzalmasan megkínozta és összeverte. Valósággal nyomorékan került ki a csendőrök kezeiből és ebből kifolyólag még ma is betegeskedik. A románok csak a testét tudták megtörni, lelkét, hazafias tettrekészségét — soha.

Orbán Béla kárpitos mester Kolozsvár. A világháborúból 2 nagyezüst, 1 kis ezüst, 2 bronz és

a német ezüst éremmel jött haza A Magyar Pártnak, majd a Népközösségnek volt tagja. Egy ízben házkutatást tartottak lakásán, az itt talált régi egyenruháját szétszakították, harctéri kardját elkobozták, őt pedig hónapokon keresztül meghurcolták, hadbíróság elé állították.

néhai Orbán Sándor malomtulajdonos, Nyárádszereda. A román uralom alatt sokat szenvedett, gerinces, hajthatatlan, soha meg nem alkuvó magyarsága miatt. Üzemében csak magyar munkásokat foglalkoztat, amiért sokat zaklatják. Semmiféle más irányú követelésnek nem tesz eleget és román munkást nem alkalmazott, inkább kevesebbet foglalkoztatta a malmot. Jajszó nélkül kiállott 25 botbüntetést, amelyet engedélynélküli fegyverviselésért mértek rá. József fiát a hatóság lázadónak minősítette és a hadbíróság elé állította. Mint a Magyar Párt tagja minden magyar megmozdulást támogatott. Magyarsága miatt teljesen tönkrement és szegényen halt meg. Halála az erdélyi magyarság körében mély részvétet keltett és nagy veszteséget jelentett. Halála óta fiai János és Lajos vezetik az üzemet.

P.

Paál Árpád. Törzsökös székely, nehéz, komor, hallgatag egyéniség, egyszóval: erdélyi. Az összeomlás után alispáni székét cserélte fel az újságírással, a Keleti Ujság szerkesztőségében írta magvas, súlyos szavú vezércikkeit s mint politikus hosszú ideig aktív volt. Közvetlenül a román megszállás előtt székely köztársaságot akart kikiáltani, de tervével elbukott s börtönbe került. Magyar párti gyüléseken időnként hallani lehetett megrázó szavait, mert nagyhatású, pompás szónok is. Az utolsó nyolc esztendőt Nagyváradon töltötte, ahol a Magyar Lapok főszerkesztőjeként működött. Érdemeiért országgyülési képviselőnek hívták be.

Dr. Pacsay János vármegyei árvaszéki ülnök. Nagyvárad. Egyetemi tanulmányainak befejezése után Szegedről haza kerül Nagyváradra. Megtanulja a szabó szakmát, mert mint kisebbségi az értelmiségi pályákon elhelyezkedni nem tud. A honvédség bevonulásáig mint szabósegéd kereste meg a maga és családja kenyerét. 1919-ben gyermek korában két hasonlókorú társával együtt a románok egy cirkusz előadásáról hurcolják el. A románul nem tudó gyermekeket irredentizmussal vádolják, négy napig fogva tartják és többször meg is verik. A brassói internáló tábortól csak magasrangú ismerősök jóakarata mentette meg őket. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja.

Pakocs Károly. Müvelt magyar főpap, az erdélyi magyar irredenta egyik lánglelkü harcosa. Szatmáron él, római katolikus kanonok. A román uralom idején hosszabb ideig Nagyváradon élt és papi teendői mellett harcos ujságírója a „Magyar Lapok" cimü katolikus nagyváradi napilapnak. Cikkeiben a katolikus megujhodást hirdette és a magyar megmaradás örök gondolatát. Mikor Szatmárra kerül, vezető szerepet visz a magyar irredentában, letartóztatják, üldözik, hadbírósági eljárás indul ellene és végül Pakocs a kínzások elől magyar területre menekül — kiugrik a szatmár-máramarosszigeti vonatból, amely akkor rövid sávon magyar felségterületen futott. Ismert költő és lelkes mübarát.

Papp Béla étkezde tulajdonos Nagyvárad. Az 5-ös számú szegedi géppuskásoknál szolgál. Nagyváradra kerül és itt önállósítja magát. 1939 okt. hó 18-án elfogják mint az önvédelmi szervezet tagját. A nagyváradi kémelhárítóban vallatják, majd innen elviszik a kolozsvári hadbíróság börtönébe. December 24-én szabadlábra helyezik, hazakerül Nagyváradra, de állandó rendőri felügyelet alatt áll. Mint tizedes résztvesz a világháborúban, megkapja a Károly csapat keresztet.

ifi. Papp Zokor Endre titkár, Székelyudvarhely. Középiskolai tanulmányainak befejezése után négy évig a szegedi egyetem hallgatója. 1917-ben bevonul katonának. 1919-ben csatlakozik a székely hadosztályhoz. 1919 februárjában, mint lovas csendőr szakasz paracsnokot beosztják az aradi ellenkormányhoz, kísérőnek. A románok a kormányt kíséretével együtt Mezőhegyesen elfogják. 18 napi fogság után Brassóba viszik az akkor már fogságba került székely hadosztályhoz. A románok által megkívánt hüségnyilatkozatot nem irja alá, ezért Craiovába viszik és hat hónapra elzárják. Innen Székelyudvarhelyre kerül, ahol internálják, majd mint megbízhatatlant átteszik a magyar határon. 1923-ban családi okokból kifolyólag hazamegy. Állandó hatósági megfigyelés alatt áll, mégis résztvesz a Székelyföldön megszervezett nemzetvédelmi alakulatok egyikében mint vezető.

Papp Illés körjegyző Pusztahidegkut. A világháborúban főhadnagyi rangban küzdött. Számos hadikitüntetés tulajdonosa. A megszállás első idejében meghotozták és letartóztatták. Feleségével együtt a magyar revizionizmus élharcosa, minden magyar megmozdulás lelkes hive és odaadó támogatója volt.

Papp István kelmefestő Szilágysomlyó. Éjszakának idején egy román rendőr haragosával szóváltásba keveredik, aki négy odasietö társával együtt úgy összeveri, hogy a fegyvere is összetörik. Utána beviszik az őrsre, ott meg azért verik meg, hogy az összetört fegyver árát kizsarolhassák belőle. Ezen esemény után hosszú ideig ágyban fekvő beteg. A bécsi döntés után a magyar zászlókat ő festette, ezért az utolsó éjszakán berendezését öszetörték, ami még megmaradt azt meg elvitték.

Papp János karosszéria gyáros. Kolozsvár. A világháborúban a 65. gyalogezrednél teljesített szolgálatot. 1919-ben a fivéreivel együtt a bevonuló román katonaság ellen tüntet. Letartóztatják. 10 napig fogvatartják. Fivéreit 2 hónapig Szamosujvárott bebörtönözték.

Papp Pál nyomdász Nagysomkut. 1919-ben mint magyar irredentát a román rendőrség letartóztatja. Előbb Nagybányára viszik, ahol meghotozták. Innen a kolozsvári hadbíróság elé állítják, de 3 napi fogvatartás után szabadon bocsátják. Ugyancsak ebben az évben feleségét is irredentizmus vádja miatt letartóztatják és hat hétre otthon internálják.

Dr. rogozi Pap Zoltán ny. vármegyei főjegyző, Szatmárnémeti. Erős magyar magatartása miatt és mert a román nyelvet nem bírta, állásából elbocsátották. A

román megszállás alatt Szatmárnémeti határszéli város lett. Életerétől teljesen megfosztották és ezáltal elvesztette gazdasági jelentőségét. A román hatóságok a város román polgármestere útján a magyar városi tanácshoz fordultak, hogy az nyujtson be egy memorandumot, amelynek értelmében a csengeri és a szalkai járást csatolják Romániához, a város életterének biztosítására. Ezt a memorandumot Versaillesbe akarták eljuttatni. A javaslatot az ő indítványára a tanács nem fogadta el, mert hazafiatlannak tekintették. Állásvesztését a memorandum aláírásának megtagadása okozta. A románok állandó megfigyelés alatt tartották.

Pataky Elek gépész Székelyudvarhely. 1923-ban mint gépkocsitulajdonos megtagadja három magyar embernek a fogarasi börtönbe való átszállítását, ezért véresre verik és utána pincébe zárják és ott 24 óráig fogva tartják. Ezzel megmentett három embert, mert 4 nap mulva őket is elengedték. 1938-ban nemzetgyalázásért négy hónapi börtönre ítélik. Körülbelül 50.000 leibe került neki a börtönbüntetés megváltása. Számtalanszor megbüntetik közlekedési kihágásért 5—10.000 lei pénzbüntetésre. A székely dalárda és a ref. dalárda tagja.

Pataky László garage tulajdonos Szatmárnémeti. 1939-ben mint az önvédelmi szervezet egyik tagját a román rendőrség letartóztatta és nyolc hónapi vizsgálati fogság után Craiovában a hadbíróság 5 évi kényszermunkára és 10 évi jogfosztásra ítélte. Büntetését a hirhedt Doftana börtönben kezdte meg, de a bécsi döntés következtében 1940-ben szabadon bocsátották. A szatmárnémeti magyar társadalomnak egyik oszlopos tagja, aki derekasan kivette részét a magyarság minden megmozdulásában. A világháborúban 1915—1918-ig teljesített szolgálatot.

Patzkó Elemér dr. Nagyváradi ügyvéd, most országgyülési képviselő, aki a román megszállás évei alatt számtalan ízben mutatta ki izzó magyar hazaszeretetét és törhetetlen magyarságát. Veszélyes politikai perekben vállalta a vádlottak védelmét s amikor Onisifor Ghibu, a hirhedt kolozsvári egyetemi tanár rátette a kezét a premontreiek vagyonára, hónapokon át viaskodott a román államhatalom jogi önkényével, magára dühítette a román bírói kart és hosszú időn át megakadályozta a katolikus gimnázium elrablását. A nagyfontosságú per lefolyásáról érdekes könyvben számolt be.

Pál G. Dénes földmüves Szováta. Az orosz, az olasz és a román fronton harcolt a világháborúban. A román uralom elején részt vett a szovátai felkelésben, amikor letartóztatták és főbe akarták lőni, mint lázadót. Izzó magyar érzelmeit mindig kimutatta és ezért állandó megfigyelés alatt tartották, üldözték és ahol csak lehetett kellemetlenkedtek neki.

Dr. Pál Gábor, Csikszereda. Ügyvéd és képviselő. A Magyar Párt vezérkarának is lángoló vezéralakja. Kiváló szónoki képességeit 1929 óta, mint a székelyeknek román parlamentbe küldött előőrse csillogtatja fenyegetőn az elnyomók felé. Százfelől tépett, üldözött szigetként állt a magyarság a románok tengerében. Visszaverni az ostromot, előkészíteni a lelkekben a győzelem előfeltételeit, jogi fegyvereket használni erdményesen a korbács, puskatus és börtön sajgó tényeivel szemben: ez volt Pál Gábor szerepe és ennek derekasan megfelelt. Magával ragadó lelkesedése tömegerővé formálódott eddig is a székelyek életében és nem maradt nyom nélkül az erőviszonyok eddigi kialakulásában. A jövő kimunkálása pedig végveszélyt jelent a románok erdélyi szereplésére, erről gondoskodik, erről tesz, erről háborog Pál Gábor.

Pálffy Károly országgyülési képviselő. A nemzeti érzésű erdélyi magyar munkásság egyik vezéralakja. A román megszállás alatt a kolozsvári Vasmunkás Szervezet főtitkára, aki sorozatos bérharcokat vezet a magyar kétkézi dolgozók emberibb sorsáért. A vasmunkások szervezetében ébren tartja a magyar gondolatot és a magyar művelődést a román uralom alatt sorozatos magyar közművelődési előadások rendezésével szolgálja. Mikor Kolozsvárra 22 évi várakozás után bevonul a magyar haderő, az erdélyi munkásság nevében Pálffy Károly üdvözli honvédeinket.

Pályi Béla ny. járásbíró, Nagysomkut. A román megszállók felfüggesztik állásától hivatali esküjének megtagadása miatt. 1919-ben magyar irredentizmus vádjával terhelten háromszor is letartóztatják. A Magyar Párt vezetőségi tagja s mint közismert magyarnál gyakran tartanak házkutatást.

Peleskey Sándor ref. lelkész, Börvely. 1927-ig Csehszolvákiában működött, de kiutasították Romániába magyar érzelmei miatt. Itt újabb üldözés várakozott rá, ami hamarosan megkezdődött. Először pert akasztottak a nyakába, ami 12 hadbírósági tárgyalás után a polgári bírósághoz került és újabb 18 tárgyalás után pénzbüntetéssel és 15 napi elzárással ért véget. Vád: felségsértés, hazaárulás, amit azzal követett el, hogy az oláh himnusz éneklése alkalmából állítólag tüntetően elhagyta a templomot. Végül is a baksis pénz mentette meg a büntetés letöltésétől. A házkutatások egymást érték. Legutóbb azzal a hamis váddal állították az ügyészség elé, hogy a magyar hadsereg fölszerelésére gyüjtést indított. Ebből annyi volt az igazság, hogy a nagyváradi ref. árvaház javára tényleg gyüjtést indított.

Perley Lajos elektrótechnikus Kolozsvár. 1919-ben a románok bevonulása után, az Iparos Kör titkára volt. 25 botbüntetést szenvedett, mert a nemzeti ünnep megtartását hiresztelték az iparos körben. A vulkáni bányamunkásság ellenállása miatt hadi törvényszék elé állítják. Ez a per az ország majdnem valamennyi haditörvényszékét megjárta. Tagja a Magyar Pártnak megalakulásától, majd később a Népközösségben vesz tevékeny részt a magyarság politikai harcaiban és kulturális mozgalmaiban. A visszacsatolás emlékére a kormányzónak felajánlott nemzeti lobogót ő tervezte és felesége Áron Katalin hímezte. A zászlót Vásárhelyi püspök adta át a kormányzónak. Az őszinte, önzetlen hazafinak mintaképe, aki a 22 éves román uralom alatt a legkilátástalanabb időben is lelkesítette, bátorította és magyarságuk megvallására buzdította környezetét.

Perlik Gyula mészáros és hentes, Máramarossziget. Irredenta tevékenysége miatt a románok szemmeltartják. Közismert magyarsága miatt meghurcolják —

zsarolják. Anyagilag tönkreteszik. 1939-ban a Polgári körben tartott megbeszélésről hazajövet a rendőrségre viszik, ahol súlyosan bántalmazzák. Ütlegelés és fenyegetéssel annak beismerésére akarják kényszeríteni, hogy társaival együtt összeesküvést szőtt a román állam ellen. Kemény gerinccel állta a megpróbáltatásokat.

Perpék János esperes-plébános, Szalacs. Már 1919-ben, amikor híveivel a magyar himnuszt énekelte, meghurcolták a román csendőrök. Őrsről-őrsre kísérve vitték a kolozsvári hadbíróság elé, s az egész úton ütötték-verték. A tárgyaláson felmentették. Húsz év mulva, meg nem alkuvó hazafias tevékenysége miatt újra hadbíróság elé állítják és kémkedéssel vádolva 3 évi börtönre és 10.000 lei pénzbüntetésre ítélték. Büntetéséből 9 hónapot kitöltött. Letartóztatásakor pap létére egy román főhadnagy súlyosan bántalmazta. A börtönben is többször megverték. Megalázták-meggyötörték, de megtörni nem tudták a lelkükből kivetkőzött román szadisták.

Petres József Kolozsvár. 1914-ben önként bevonul katonának. A brassói kettősök kötelékében mint törzsőrmester az orosz fronton harcol a háború végéig. Vitézségéért megkapja a nagy és kisezüst vitézségi, valamint a bronz vitézségi érmet. Tulajdonosa a Károly csapat keresztnek és a háborús éremnek. A megszállók kémkedés és hazaárulás vádjával terhelten édesapjával együtt a bíróság elé állítják. Ötévi kényszermunkára ítélik őket. Édesapja Petres Domokos posta és távirda főellenőr az ítélet következményeibe belehal.

Péter Endre ref. lelkész Bikafalva. Kolozsváron, majd később Edinburgban és Aberdeenben teologiát hallgat. Hadrév községben a román lakosság tüntetést rendez ellene, mert őt vádolja a magyarság fellázításával. Házkutatást is tartanak nála, majd Tordán bíróság elé állítják, de bizonyítékok hiányában felmentik. 1935-ben Hadréven a román lakosság a jegyző vezetésével újra tüntet ellene, sőt a lelkészi hivatal ablakait is beveri. Az ügy törvényszék elé kerül de a tüntetőket felmentik, 1937-ben a választások előtt épen értekezlet volt a paplakban, mikor valaki az ablakon át kődobással összetörte a lámpát, melynek cserepeitől arcán és szemén megsebesült. Mikor a hatóságoknál az „ismeretlen" tettest feljelentette, közölték vele, hogy panaszával már elkésett. Életét minden elképzelhető módon megkeserítik. 1940-ben cséplés közben jogtalan adó fejében lefoglalják és el akarják vinni buzájának egy részét. A kölcsön zsákok kiszolgáltatását megtagadja, mire két társával letartóztatják és hatóság elleni erőszak címén a csendőrőrsre kísérik. Késő éjjel, váltság díj lefizetése után, szabadon engedik.

Petrus András egyházfi Nagyvárad. A Magyar Párt és az önvédelmi szervezet tagja. Kihallgatás végett beidézik a rendőrségre, de semmi lényegbe vágó dolgot nem tudnak meg, a letartóztatást elkerüli, mert bajtársai nem vallanak ellene. A mozgalom megszervezése körül élénk tevékenységet fejt ki. A szervezet titkos rádióállomását ő kezeli. Állandóan figyelik, de minden különösebb eredmény nélkül. Hazafias magatartásáért felterjesztették a nemzetvédelmi kereszttel való kitüntetésre.

Dr. Petz Gyula orvos Nagyvárad. Középiskolai tanulmányainak befejezése után orvosi diplomát szerez. A Magyar Párt és az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. Letartóztatják és a nagyváradi kémelhárító börtönébe zárják; majd Kolozsvárra a hadbíróság börtönébe viszik. Hosszú ideig tartó vallatások után 1940 május 17-én állampolgárságától megfosztva, átteszik a magyar határon. A honvédség bevonulásáig Bpesten él, majd a csapatokkal együtt hazamegy. Jelenleg városi kerületi orvos.

Péter Áron cipész mester, Székelyudvarhelyen. 1919-ben utazás közben, mert nem tudott románul beszélni, leszedik a vonatról és olyan súlyosan bántalmazták, hogy utána egy hónapig nyomta az ágyat. 1935 óta önálló cipészmester. A Magyar Párt tagja, a székely dalegylet gazdája és a polgári önképzőkör választmányi tagja. A világháborúban a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntetik ki.

Péter Ferenc nyomdatulajdonos, Csíkszereda. A nyomdász iparban szerez szakképzettséget és az ország különböző városaiban dolgozik. Marosvásárhelyen, ahol egy nagy nyomda müvezetője a „Székely Napló" munkatársa lesz. 1930-ban Csíkszeredán önállósítja magát, nyomdát nyit és megalapítja a „Csíki Néplapot." A román hatóságok figyelme ekkor ráterelődik; és izzóan magyar cikkei miatt több izben így 1932-ben egy évi börtönre és 20.000 lei pénbüntetésre ítélik. Az ítéletet nagy anyagi áldozatok árán csak a semmitőszéknél változtatják meg. Egyik munkatársa tizenöt napot kap a felekezeti iskoláért folytatott hirlapi harcáért. A románok zaklatásokkal a nyomdán keresztül akarták a lapot beszüntetni és anyagilag tönkre tenni; ezért hetenként 3.000 lei repülőbélyeg büntetéssel sujtják. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tagja és minden magyar ügyet úgy anyagilag mint lapján keresztül támogatott. A világháborúban két bátyja hősi halált halt.

Péter István igazgató tanító, Csikszentmárton. A román uralom alatt az Adorján-szervezetnek aktív tagja volt. Az összeesküvés felfedezése után a román csendőrség elfogta és bevitték a nagyváradi kémelhárító hivatalba, ahol borzalmasan megkínozták. Innen a kolozsvári börtönbe került, ahol tíz hétig fogva tartották állandó bántalmazások mellett. Kiszabadulása után feleségével együtt csendőri megfigyelés alatt állott. A Magyar Pártnak alapításától kezdve jegyzője volt és mint ilyen a párt megszervezésében tevékeny részt vett. A világháborúban 18 hónapig egyhuzamban szolgálatot teljesített az orosz és az olasz fronton.

Péter Károly körjegyző, Bikafalva. A világháborúban mint zászlós az olasz fronton harcol. A visszavonulás alkalmával Trient előtt fogságba esik. 1919 szeptemberben Csóton leszerel. 1919. dec. 21-én érettségizik. 1920-ban Kolozsváron megszerzi a jegyzői oklevelet. Először segédjegyző Szeretegyháza községben, majd 1923—1931-ig Szentlászlón és Farcadon körjegyző. 1931-ben magyarsága miatt elbocsátják, de 1933-ban Agyagfalván újból állásba helyezik. 1939-ben állásából véglegesen elbocsátják. Már 1919-ben kémgyanúsnak tekintik, ház-

kutatást tartanak nála, fegyverét és rádióját elkobozzák. Letartóztatják, ügyét a nagyszebeni hadbírósághoz átteszik. Szabadon bocsátják, de hetenkint egyszer jelentkeznie kell a székelyudvarhelyi csendőrőrsön. A Magyar Párt tagja és minden magyar mozgalomnak irányítója és vezetője.

csiksomlyói Péter Loránt Amadé ügyvéd, Kézdivásárhely. A világháborúban az orosz fronton teljesít szolgálatot, 1917 tavaszán kórházba kerül és 1918-ban, mint hadirokkant nyugállományba helyezik. A forradalom kitörésekor a kézdivásárhelyi nemzetőrség tagja és több szerelvény lőszert, fegyvert és ágyút küldött az anyaországba, hogy ne kerüljön az ellenség kezébe. Az utolsó szállítmány elszállítása már nem sikerült, azt bajtársaival elrejtette a kath. temető egyik kriptájába és a katonasírokba. A románok besúgás folytán megtalálták az elrejtett fegyvereket és több társával együtt letartóztatták. Társaival együtt 35 fokos hidegben gyengén öltözve beszállították a nagyszebeni hadbíróság börtönébe, ahol közönséges bűntettesek, rablógyilkosok, betörők, rablók és útonállók közé zárták. Közben egy hétig fűtetlen barakkban laktak és naponta a város piacán körben jártatták, ahol a város és környékének román lakossága leköpdöste. A vád az volt a letartóztatott székelyek ellen, hogy egy millió székely katonát akartak megszervezni a jogtalan idegen uralom megdöntésére. Fegyveres, állam elleni felkelés és összeesküvés miatt folyt ellenük egy félévig az eljárás. Négy hónapig tartott a kemény és reménytelen vizsgálati fogság, amely rengeteg pénzt emésztett fel, amit részben szerény szülői támogatásból, részint Kézdivásárhely törhetetlen hűségű város közönségének áldozatkész adakozásával fedezhettek. A felhasznált összegek élelmezés, kijárás, ügyvéd, baksis és sápok százezer lejen felül voltak. Négy hónapos vizsgálati fogság után az összeült hadbíróság az államellenes fegyveres összeesküvés és zendülés vádját, a közbenjárások és ügyvédi közreműködések folytán, fegyver elrejtés vádjává zsugorította. A hadbíróság ítélete fejenkint 2—2 hónapi katonai fogházra és 1000 lei pénzbüntetésre szólt. A nagyszebeni katonai börtönben együtt voltak a nagyváradi, aradi, temesvári összeesküvőkkel, a fellázadt magyar csángókkal és a zsilvölgyi bányászokkal. A bányászokból megtüzesített bajonettal való sütögetéssel csikarták ki a csendőrök a vallomást. A börtönben az ő cellájuk alatt volt elhelyezve a géppuskával felszerelt katonaőrség, amely gyakran elsütötte fegyvereit és a plafonba lőtt és aztán úgy magyarázta a dolgot, hogy a fegyver véletlenül sült el. A román hatóságok mint volt politikai foglyot, állandóan figyelemmel kísérték. Tanulmányait csak a legnagyobb nehézségek árán tudta befejezni, mert román egyetemi tanárai minden vizsgáján a legnagyobb örömmel buktatták el. Tizenkét évig volt ügyvédjelölt, de a közbejött konverziós intézkedés következtében kénytelen volt közjegyzői irodában állást vállalni. Egy feljelentés következtében tizenkét évi ügyvédjelölti gyakorlatát megsemmisítik, úgy, hogy kénytelen mindent újból elkezdeni. 1939 nyarán sok herce-hurca után az ügyvédi diplomát is megszerzi.

Péterffy Kálmán ref lelkész, Gyalakuta. Hittan órákon a magyar írás és olvasás tanításával sikerül neki az analfabétizmust majdnem teljesen kiirtani. Agitációjára a román templom építését megszakítják. Úgy a magyar párt, mint később a népközösség megszervezése érdekében nagy tevékenységet fejt ki. A felszabadulás előtt híveit támadó és védekező csapatokba osztotta be, mert tudta, hogy a románok kivonulása és a honvédség bevonulása között sok minden történhet. Gazdasági téren is harcot folytat az ellenségekkel. 1937-ben egyhangú meghívásra kerül Gyalakutára. Először hitelszövetkezetet alapít. A hitelszövetkezetből nőtt ki a Hangya és egy teiszövetkezet. Az üzlet működési engedélyét a románok később bevonják. Feljelentik irredentizmusért mondván hogy a bort a magyar honvédségnek tartogatja. A hitelszövetkezetben kilenc magyar ember kap becsületes munkájáért kenyeret. Hallgatni tudó híveit felvilágosítja és nem engedi, hogy román felfegyverkezési kölcsönt jegyezzenek. Papi és tanítói gyülésen, valamint társaságokban bátorította a csüggedőket és élesztgette a magyar feltámadásban való hit tüzét. Sokat foglalkozott népének egészségügyeivel. Működése alatt Gyalakután egy gyermek sem halt meg bélhurutban. Felvilágosító munkájával nagy mértékben hozzájárul a községe és a környék egészségügyeinek emeléséhez.

Pigai Miklós borbélymester, Zilah. Iskolai tanulmányainak befejezése után megtanulja a borbélymesterséget és 1938-ban önállósítja magát. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek. 1939 októberében letartóztatják, egy éjszaka Zilahon vallatják, majd tizenegy társával együtt a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Rajta is kipróbálták kínzóeszközeiket, de minden eredmény nélkül. Természetes humorával nagy mértékben hozzájárult cellatársai lelki egyensúlyának fenntartásához, ezáltal képessé tette őket újabb szenvedések elviselésre. 1940 januárjában hazatér Zilahra, otthon állandó rendőri felügyelet alatt áll s kihallgatásra gyakran beidézik a szigurancára.

Kisfaludi Pikéthy Árpád kereskedő, Kolozsvár. A világháborúban megszerzi az arany, a nagy és kis ezüst vitézségi érmet, valamint a Károly csapatkeresztet. 1914-ben bevonult a 51. gyalogezredhez. 1914 augusztusban az orosz fronton karlövést kap. Novemberben újra az orosz frontra kerül, ahol vérhasban megbetegszik. — Felgyógyulása után Prágába kerül, onnan 1915-ben az olasz frontra megy. Az 1916 májusában megkezdett déltiroli offenzivában a Vale Sugana és a Brenta között elterülő hegyet 52-ed magával erős tüzérségi és gyalogsági tüzben megvédi, noha a legénységi létszám a két szanitéccel együtt tizenhat főre olvadt le. Osztagának bátorságával és kitartásával fedezte a völgyben lévő és három zászlóaljból álló balszárnyat. Ezért a haditettért kapta az arany vitézségi érmet. A Magyar Párt intézőbizottságának és a népközösségnek tagja.

Póczy Mihály Máv. főmérnök, Kolozsvár. 1916-ban ment a világháborúba. Volt az orosz fronton és később, mint repülő hadnagy az olasz harctéren is. Harctéren szerzett betegsége miatt 1918-ban hazajött Kolozsvárra. Megkapja a nagy és kétszer a kis ezüst, valamint a bronz vitézségi érmet. Tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek. A románok bevonulásakor Magyarországba ment és ott kitüntetéssel

megszerezte a mérnöki diplomát. Kolozsváron egy darabig a város kultúrmérnöki hivatalánál helyezkedett el, majd a C. F. R.-nál kap állást. 1939 okt. 4-én letartóztatták fegyveres felkelés szervezése miatt. Semmit sem tudtak rábizonyítani, mégis életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Egy évi raboskodás után a magyar csapatok bevonulásakor szabadon engedték.

Prezenszky Pál pékmester, Kolozsvár. Iskolai tanulmányai után megtanulta a pékmesterséget. 1918 óta önálló iparos. Húsz éves munka után a súlyos adóztatás miatt kénytelen az önálló iparüzésről lemondani — a felszabadulás után — újra kezdi. A román katonai szolgálat megtagadása miatt 80 napi börtönre ítélték.

R.

Radó Sándor műszaki tanácsos és alpolgármester, Marosvásárhely. A világháborúban népfelkelő hadnagy, tulajdonosa a Signum Laudisnak a kardokkal és a Károly csapatkeresztnek. Megjegyzés nélkül közlünk két levelet:

Targu-Mures város tanácsa 5/1923. szám (Bizalmas.) Miniszter Úr! Az 1886. évi XXLL. t.-c. az 57540/80. B. M. határozat és a Consiliul Dirigent XXLV. sz. határozat alapján, hivatkozva az 1920. évi június hó 27-én kelt minisztertanácsi napló és a belügyminiszter úr 67586/927. évi szep. 9-ről kelt leirata és 88172/922. sz. sürgetésére, tisztelettel kérem Radó Sándor Targu-mures törvényhatóságú város műszaki tanácsosának az elbocsájtását és felváltását a következő indokok alapján: Nemzeti szempontból szükséges a felváltása azért, mert nemcsak, hogy a multban ellenséges és szélsőségesen rosszindulatú magatartást tanusított a román nemzettel szemben, de megtagadta az eskü letételét is 1920. dec. 18-ig. Ugyanezen évben egy magyar deputáció élén megjelent egy angol bizottság előtt gyalázva és megsértve a román nemzetet és népet, hogy azt a külföld előtt kompromittálja. Olyan mértekben történt ez, hogy a jelen levő Vescan prefectus kényszerítve volt a vádakat és gyalázásokat visszautasítani és cáfolni. Az idemellékelt (1.922. bizalmas számú) iratok tanusága szerint, nevezett műszaki tanácsnok a város polgárságát biztatta, hogy tiltakozzanak egy városi telknek a görögkeleti templom építés céljaira való átengedése ellen. Targu-Mures, 1923. évi február hó 6-án, Dandea polgármester.

502/1923. polg. sz. Radó Sándor műszaki tanácsos úrnak Helyben. Van szerencsém Önt értesiteni, hogy a 865. számú 1933. évi márc. 7-ről kelt legmagasabb királyi rendelet folytán, mely a 21086/923. miniszteri rendelettel közöltetett, Ön el lett bocsájtva az állásából, melyet eddig elfoglalt, joga lévén nyugdíjazás iránti kérését előterjeszteni. Felhívom, hogy hivatalát szabály szerint adja át Maetz Ervin v. főmérnök úrnak, addig is, míg a véglegesen kinevezett tisztviselő a szolgálatot átveheti. 1923. március h. 22-én Dandea polgármester.

Igy volt! A bevonuló magyar csapatok parancsnoksága állásába visszahelyezi. Jól ismeri a román városigazgatás munkáját és az erről gyüjtött adatokat közli a helyi magyar párttal.

Rátz Berta és Sári, tisztviselőnő és postamesternő, Kraszna. Magyarságukért többször bántalmazták a románok. Lakásukat földúlták házkutatások alkalmával. Ott talált nemzeti színü szalagokért hadbíróság elé állították őket, 15 napig ültek Zilahon cigányok közé zárva. Brutális fenyegetések után állandó felügyelet alá kerültek, de ez nem félemlítette meg őket.

Rátz Mihály felsőházi tag, építőmester, Kolozsvár. Középiskoláit Kolozsváron végezte, majd a kolozsvári középipariskola építőtanfolyamát, majd Kolozsvár város ösztöndíjával a budapesti felső építő ipariskolát is elvégezte. 1904-ben visszament Kolozsvárra, hol mint családfenntartó tett katonai szolgálatot. Kis idő után mint társtervező és irodavezető, tervezéssel foglalkozott. 1912-ben mint önálló építőmester vállalkozó lett. A világháborúban 1914 augusztus 1-től 1918 október 10-ig az orosz, majd az olasz harctereken teljesített katonai frontszolgálatot és mint hadnagy szerel le. Megszerzi a bronz vitézségi érmet, a Károly csapatkeresztet és a szolgálati érdemkeresztet a koronával. Leszerelése után ismét, mind építőmester, vállalkozó lett. 1910-ben a kolozsvári iparos egylet jegyzője. 1919 évben alelnöke és 1931-ben elnöke lesz. A román megszállás alatt a Magyar Párt kolozsvári tagozatának egyik alelnöke volt, ugyazezen idő alatt az erdélyi r. kath. Státusnak, mint műszaki tanácsosa végzi egyháza iránti kötelességeit. Erdély visszatérése után az erdélyi gazdasági tanács tagja lett.

Dr. Rácz Miksa ny. igazgatóőrvos, Beszterce. Középiskoláit Nagyváradon a premontrei gimnáziumban végezte, egyetemi tanulmányait Budapesten, ahol diplomát szerzett. Később a kolozsvári sebészeti klinikán ösztöndíjas mütőnövendék lett és külön mütődiplomát nyert. Ugyanott letette a középiskolai egészségtan tanári és tiszti orvosi vizsgát. Bécsben Lorenz tanárnál ortopédiát tanul. 1914-ben bevonult a katonasághoz, ahol 1918-ig teljesített frontszolgálatot, mint ezredorvos. A Vörös Kereszt kitüntetéssel, a Ferenc József lovagrenddel, a koronás arany érdemkereszttel és a Károly csapatkereszttel jutalmazták szolgálatait. A román uralom alatt sebész főorvos volt a nagyváradi klinikán, de a hivatalos esküt megtagadta mindaddig, míg a békeszerződést a magyar kormány alá nem irta. Tagja volt a Magyar Pártnak és a szegényeket vallás és nemzeti különbség nélkül támogatta.

Reich Ármin fakereskedő, Bihardiószeg. 1915-től a háború végéig katona. Az olasz és román fronton harcol, utóbbi harctéren megsebesül. Mint a 39. közös ezred hadnagya leszerel. Tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek. A románok egy ízben súlyosan inzultálják. A verés nyomait ma is magán hordja. Minden magyar ügyet anyagilag és erkölcsileg támogat. Édesapját Reich Jakabot, — sok ismerőse szeme láttára — magyarsága miatt a románok megtámadják és annyira megverik, hogy a bántalmazások következtében kapott sérüléseibe belehalt.

néhai Rényi Árpád üveggyáros, Szelestye. A jótékonyságáról vármegyeszerte ismert magyar urat a románok minden kihallgatás és indokolás nélkül 1919 április hó 18-án, nagypéntek estéjén agyonlőtték. Másnap lakásukból három kocsira való értéktárgyat raboltak el a román hordák. Az

agyonlőtt Rényi Istvánt kifosztva, alsóneműre vetkőztetve a temető árkában hantolták el. Exhumálás után kiadták a magyar hatóságoknak, akik azután közös sírban eltemették. A megszállás folyamán a családot anyagilag is tönkretették.

Dr. Ridély Ervin orvos, Kolozsvár. A románok magyar diplomája miatt állandóan zaklatják. Irredenta propagandával vádolják és házkutatásokat tartanak. Bizonyítékok hiányában „rendkívüli adókkal" sujtják, és összes ingóságait elárverezik. Már egyszer nosztrifikált diplomáját meg akarják semmisíteni. Tartalékos főhadnagy és háromszor sebesült meg a harctéren és 13 szép kitüntetéssel tért haza. A volt monarchia egyik legszebben dekorált tisztje. Kitüntetései: III. oszt. katonai érdemkereszt, ezüst Signum Laudis és bronz Signum Laudis, mind a három kitüntetés a kardokkal. Továbbá a koronás arany érdemkereszt, II. o. Vörös Kereszt, hadiékítményes tiszti kereszt, nagy ezüst, bronz vitézségi, 3-szori sebesülési érem, a Károly csapatkereszt, végül a II. oszt. német vaskereszt.

Ritter Antal kereskedő, Nagyvárad. Egy román rendőrrel való összetűzése miatt, amikor a rendőr a védtelen embert gumibottal és ököllel borzasztóan összeverte, a vádlottak padjára került. A hadbíróság hat havi és egy napi fogházra ítélte. A főtárgyaláson orvosi látleletet mutatott be, amely a rendőrrel való összetűzés következményeképen vetek fel sérüléséről, de a bíróság ezt nem vette figyelembe. A tárgyaláson izzó magyarságáról beszélt, amiért a bíróság külön 30 napi fogházzal sujtotta. A börtönben több ízben véresre verték, úgyhogy súlyos idegbajt kapott, amelyet még most is kezeltet.

Ritz Sándor kelmefestő és vegytisztító, Székelyudvarhely. A marosvásárhelyi polgári iskolai tanfolyam elvégzése után szakmájában szerez képesítést. Az összeomlás Marosvásárhelyen találja, ahonnan Csiszár József nevű barátjával együtt el kellett, hogy meneküljenek, mert összeverekedtek egy román járőrrel. Kolozsváron csatlakoznak a székely hadosztályhoz. Ő egészen a hadosztály leszereléséig a Derzsy ütegnél szolgál. Útban hazafelé, egy román járőr elfogja, kifosztja (8000 K), ruháját elrabolja, megveri és rongyokba burkolva elengedi. Besorozzák román katonának is, az eskü letételét is megkövetelik tőle. Szeretne repatriálni, ezért az esküt megtagadja, mire összeverik és börtönbe csukják. Hosszú ideig ellenáll, de a végén, bajtársai tanácsára, megadja magát, de négyszáz magyar katona eskü nélkül szolgál tovább. Bebörtönzése idejében sok mindent el kellett szenvednie, egyszer például végig kellett néznie, hogy a látogatására érkező fiatal feleségével hogyan szemtelenkedik egy román hadnagy. Igaz, hogy nem nézte, hanem kitört cellájából, a hadnagyot lefegyverezte, és csak az elősiető őrség montette meg a megérdemelt megfojtástól. A magyar megmozdulások lelkes támogatója és a román hadikölcsönjegyzést megtagadja.

Dr. Roediger Jenő orvos, Marosvásárhely. Középiskoláit és egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte. A Magyar Párt tagja alakulástól kezdve. 1918-ban a vásárhelyi katonai kórház parancsnoka főtörzsorvosi rangban. Az impérium változás után a románok felajánlották, hogy tegye le az esküt és akkor megtarthatja hivatalát és rangját. Miután az esküt megtagadta, állásából erőszakkal elávolították és birtokba vették a kórházat. Minden magyar megmozdulást anyagilag és erkölcsileg a legmesszebbmenően támogatott. Nagy érdemeinek elismeréséül a Ferenc József rendet, az ezüst Signum Laudist, a békebeli és a háborús bronz Signum Laudist, a Vörös Kereszt tiszti keresztjét és a II. oszt. német vaskeresztet kapta.

Roóz Zsigmond földbirtokos, Farkasaszó. 1919-ben a magyar hadsereg támogatása miatt és a magyarság érdekében folytatott kémkedéséért a románok harmincad magával letartóztatják és halálra ítélik. Kideríthetetlen okból kifolyólag az utolsó percben megmenekül, de a szenvedések annyira kimerítették, hogy egy évi betegeskedés után, 1920-ban meghalt. Nem érhette meg szülőföldjének felszabadulását, amelyben állandóan hitt és bízott. Öt gyermeket hagyott hátra, akik valamennyien végigküzdötték a világháborút.

Róth Béla lakatos és mérlegkészítő üzem tulajdonos, Szatmárnémeti. 1929-ben a román politikai rendőrség letartóztatja; azzal vádolják, hogy résztvesz egy olyan szervezkedésben, melynek végcélja Erdélynek az anyaországhoz való visszacsatolása, ha kell erőszakos módon is. A hadbíróság e vád alapján öt évi kényszermunkára ítéli. Különböző börtönökben kitölt tizenegy hónapot. Kolozsvár felszabadulásával egyidőben őt is szabadlábra helyezik.

érszentkirályi Dr. Rozsy Béla ügyvéd, Máramarossziget. Világháborús géppuskás t. főhadnagy a 66-os gyalogezredben, a bronz, kis és nagy ezüst vitézségi érem valamint a Károly csapatkereszt tulajdonosa. Utasítást kapott, hogy Máramarosszigeten az esetleges felkelés idejére gyüjtse össze az ott található hadianyagot és tegyen jelentést a román csapatmozdulatokról. A szervezés befejezése után egy Janku nevü román zsoldban álló agent provocateur, gyülést hív össze és ezáltal sikerült a rendőrségnek a a szervezetet leleplezni. Dr. Rozsy Bélát, Simó Istvánt, Bedő Károlyt, Abordán Gyulát és még több társukat éjnek idején letartóztatják, hadbíróság elé állítják és halálra ítélik. A felsőbíróság átváltoztatja a halálos ítéletet tíz évi fegyházbüntetésre. 1920-ban a magyar és román kormány kicserélő bizottságának határozata révén szabadlábra helyezik.

érszentkirályi Rozsy Pál, Máramarossziget. Dr. Rozsy Béla fia szintén lelkes tagja a szervezeteknek. Déva mellől, ahol hadimunkára volt beosztva, a kolozsvári 6-ik hadtest börtönébe viszik. Itt középkori eszközökkel nyomban kínvallatásnak vetik alá. Öklözik, rugják, kapanyéllel csontjait verik, csigára húzzák, kalodába zárják, csukló és újjcsontjait vasfogóval szorítják. A kínzástól kimerült állapotában füle mellett elsütnek egy revolvert, falhoz állítják és főbelövéssel fenyegetik. Még kétszer megismétlődik a kínzás; megfenyegetik szüleinek és feleségének lefogásával is, míg végre vallomásra bírják. Nyilatkozatát elégtelennek tartják, újra megverik, majd társaival együtt géppuska elé állítják, amelyet az egyik román rájuk irányítva hosszasan igazgatott.

Új adatokat akarnak tőle szerezni és ezért karácsony előtt két nappal ismét a hadbíró őrnagy elé vezetik. Megtagadja a vallomást, ezért újra összerugdossák, ütlegelik és bilincsbe verve sötétzárkában tölti a karácsonyt. Végre is tizennégy társával együtt hadbíróság elé állítják, ahol öt évi kényszermunkára ítélik. A Doftana hírhedt börtönébe kerül, vakbélgyulladást kap, a szükséges műtétet a rabkórházban elvégzik. A hanyag kezelés következtében a kötés megtetvesedik, fonalgenyecsedést és bélmérgezést kap. Jóakaratú rabtársainak segítsége és pénze menti meg az életnek. Szeptember 12-én királyi kegyelemben részesül. **Rendőrségi földalatti zárka** Bukarestben, állambiztonsági hercehurca, fényképezés, ujjlenyomat után kellő baksis ellenében szept. 16-án végre átteszik a határon, ahol a magyar járőr veszi védelmébe.

Rozsnyay Lajos műszerész. Szatmárnémeti. Az önvédelmi szervezet lelkes tagja. A szervezet leleplezésekor letartóztatják és Kolozsvárra viszik, ahol rövidebb fogság után szabadon bocsátják. A Szatmári Sport Egylet tornaszakosztályának elnöke. Ez az egyesület szintén az önvédelmi szervezet szolgálatában állott. Élénk részt vesz a Magyar Párt kultúrális és szociális mozgalmaiban.

Rusznyák Gyula kereskedő. Kolozsvár. Szatmáron járt iskolába, kereskedelmi szakképzettséget Kolozsváron szerzett. 1933 óta önálló. A román uralom alatt megtagadta katonai kötelezettségének teljesítését, ezért a hadbíróság hat hónapi börtönre ítélte, innen csak a magyar csapatok bevonulásakor szabadult ki. Baráti összejöveteleken tárgyalták meg az eseményeket és egymás bátorításából merítettek erőt a kitartáshoz. Anyagi viszonyaihoz képest, minden magyar ügyet támogatott.

S.

Salamon Márton ny. igazgatótanító, Mikóújfalu. Tanítói oklevelének megszerzése után Kadisfalván kezdi meg pályafutását. 1891-ben Mikóújfalura helyezték. 1919-ben beidézték Tusnádfürdőre; majd Sepszibikszádra, ahol súlyosan bántalmazták. A további bántalmazások elkerülése végett, mindenkitől elzárkózva, 28 hónapig úgy élt, hogy nem hagyta el a lakását. A helybeli felekezeti iskolát a románok azért zárták be, mert ő volt az igazgatója. A Magyar Pártnak — annak megalapítása óta tagja, és helyi elnöke. Közgazdasági tevékenységet fejt ki, mert már 1907—1908 és 1911-ben megszervezi a birtokosokat.

Sarkady Gusztáv borbélymester, Máramarossziget. A világháborút végig küzdötte s az ellenség előtt tanusított bátor magatartásáért a kisezüst és bronz vitézségi érmekkel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki, — mint szakaszvezető szerelt le. A kisebbségi harcokban is bátor katona volt, egyik alapító tagja a Magyar Pártnak. Az oláh rablók 1919-ben teljesen kifosztották s még a ruháit is elvitték a bocskoros hősök.

Sarkady Sándor kovácsmester, Máramarossziget. A világháború alatt a 12. gy. e. szakaszvezetőjeként küzdött. A Magyar Párt alapító tagja és állandó bizalmija a választásokon. Nyilt, egyenes, szókimondó magyarsága miatt a 22 év kálvária járás részese. A társadalmi életnek egyik vezető alakja. Az Ipartestület, Iparosotthon, Polgári Kör, és Temetkezési Egylet alelnöke. A református egyház gondnoka. Ott volt mindenütt, ahol magyar munkát kellett végezni és kockázatot lehetett vállalni. Az 1940. év nyarán érkező jó hírek — ha lehet — még fokozottabb munkára ösztönzik s az utolsó napok eseményeiben a legélénkebben résztvesz.

Sass Kálmán ref. lelkész, Érmihályfalva. Középiskoláit Nagykárolyban, a teológiát pedig Kolozsváron és Bázelben végezte. Ékes szavú papja egyházának, magyar fajtájának pedig igen sokat cselekvő, fáradhatatlan, minden kockázatot vállaló fanatikus harcosa. Néma lesz ha saját érdemeiről kellene beszélnie, szerény és szükszavú ha az elmult 22 évről folyik a szó. Pedig nincs oka rá, sőt — joga sem hozzá akkor, amikor a toll munkása példaképül akarja állítani a jövő generációk számára azokat a harcokat, amelyeket a Magyar Párt tagja — és később ügyvezetőjeként a román elnyomó uralommal szemben folytatott. Minden magyar politikai, és társadalmi megmozdulásnak lelke és irányító vezérkari főnöke volt. Bátran hirdette a magyar kisebbségnek az élethez való jogát. Most eltakarja a küzdelmekben kapott sebeket s nem a viharos 22 évre, hanem bizonyosan azokra a nagy feladatokra és harcokra gondol, amelyek előtt áll még a nemzet az — integer Magyarország!

Sáhy Zoltán Lajos. Már nyolcadik osztályos gimnazista korában az erdélyi önvédelmi szervezetnek tagja. 1939. október 15-én reggel letartóztatják és beviszik a nagyváradi kémelhárító börtönébe. 1939 okt. 21-ig négyszer vallatták és sorozatos verések és rugdosások után a szervezet tagjai iránt érdeklődtek. Innen a kolozsvári hadbíróság börtönébe viszik. Vallatása itt újra megkezdődik. Először fenyegetésekkel (családtagjainak elfogatása) próbálták vallomásra bírni, majd pedig a börtön padlásán elhelyezett különleges vallató eszközökkel próbálkoztak. Gúzsba kötötték és kalodába zárták, ahol gummibottal verték a talpát. Csigára húzták, kikötötték, revolvert szegeztek rá, cigarettával égették a kezét és ujjait ajtó közé szorítják. Hiábavaló volt kínzásuk, mert mindent letagadott. Vallatói a hazudozás elnökének mondották és elnevezték magyar kutyának, második Principnek és még sok más nyomdafestéket nem tűrő kitétellel illették. A vallatók is csodálkoztak, hogy a vallatások után nem sír, mire ő kijelentette, hogy ez náluk családi szokás. Az ezredes erre a kijelentésére egy vonalzóval úgy ütötte szemen, hogy nyomait ma is viseli. 1939. december hó 21-én 63 napi börtön után állampolgárságától megfosztva, Kismarja és Pelbart között 35 bajtársával együtt áttették Magyarország területére. Az őrnagyvizsgálóbíró mintegy búcsúzásképen közölte vele, hogy huszonöt évi sóbányától menekült meg.

Sámson Ferenc szállító, Marosvásárhely. A világháborúban az első naptól kezdve ott volt a bátor katona a szomorú összeomlásig. Számos kitüntetés, elismerő levél tulajdonosaként, mint tüzérfőhadnagy szerelt le. A Magyar Pártnak annak alapítása óta tagja, később választmányi tagja. Sokat küzdött az egyetemes magyar érdekekért, megalkuvás nél-

kül, tántoríthatatlanul ment a magyar szíve által sugallt úton. A harcban nemcsak adott, de kapott is ütéseket s ezeket — mint a rá kimért három havi börtönbüntetést — magyar öntudattal, nyugodt lélekkel, zokszó nélkül szenvedte el.

Dr. Sámuel Zoltán ügyvéd, Szilágysomlyó. A románok bevonulása napján nyomban letartóztatták, ütötték-verték, a román városparancsnok is részt vett a verésben. Indok: tagja volt annak a különítménynek, amely Zilah felszabadítására indult. Négy hetes fogság után szabadult, de három nap mulva újra kezdték és hadbíróság elé állították. Vád: elvágták a telefonvezetéket. Nyolc nap múlva megint újra kezdték. Állandó megfigyelés alatt tartották, állandó házkutatásokkal zaklatták.

Sándor Árpád gépész, Avasfelsőfalu. Megtanulja a géplakatos szakmát és különböző helyeken dolgozik, így a biharszilágyi Olajipari R. T.-nél tíz évig. A világháborúban az orosz fronton teljesít szolgálatot és mint őrmester szerel le. Kitüntetései a kis ezüst és a bronz vitézségi érem; valamint az 1912—13-as és a Károly csapatkereszt. Beugró ügynökök áldozata, akik ráfogják, hogy irredenta tartalmú röpcédulákat osztogatott. Bíróság elé állítják és két évi börtönre ítélik, amiből 18 hónapot ki is tölt. Kiszabadulása után a szatmári erdőgazdaságnál talál elhelyezkedést, mint munkavezető. Állásából, magyarsága miatt, hamarosan el is bocsátják. Önállósítja magát, de közterheit oly magasra szabják meg, hogy azokat fizetni nem tudja. 1940 júniusában, — amikor arról volt szó, hogy magyar csapatok Bikszádnál betörtek — arra bíztatta a védekezésre készülő románokat, hogy dobják el a fegyvert, mert a magyar katonáknak úgy sem tudnak ellenállni. Letartóztatják és 24 órás fogságából — az őrmester megvesztegetése után — haza engedik. Három hét mulva újra letartóztatják és a karakal-i internáló táborba viszik. Két hónapi internálás után a bécsi döntés határozmányai értelmében, átteszik a határon.

Sándor József. Már 60 éves volt, mikor a román megszállás újra a politikai harcok középpontjába szólította. A magyar parlamentnek is tagja volt két cikluson át 1906-ig. A szerzett tapasztalatait, mély életbölcsességét bocsátotta az erdélyi magyarság rendelkezésére, mikor a bukaresti képviselőház balkáni levegőjében, maroknyi csoporttal a háta mögött élet-halál harcba fogott. A sakálok és politikai nagykupecek, frakkos lócsiszárok gusztustalan gyülekezetében bátor, villámló szónoklataival tünt föl. Felelősségre vonta a hazug minisztereket, visszautasította a jogtalanságokat elkövető románok ferdítéseit. Igazságot követelt egy méltatlanul meghurcolt fajtának, amely tündöklően fölötte állott eltipróinak. Egymaga százakkal ért fel. Félelmet keltő kis, zömök alakja a küldöttségek százaival ostromolta a bukaresti minisztériumok aktagyárait.

Sántha György főszolgabíró, Tasnád. A román uralom alatt bizalmas természetű megbízásokat vállalt a magyarság fölszabadítása érdekében. Ez az oláhok tudomására jutott és letartóztatták. Nagy horderejű ügyről volt szó, egy román ezredes vezette a kihallgatást. Fenyegetően léptek föl ellene, félig agyonvert magyarokat, bajtársait vezették elébe, hogy megtörjön. Csak annyit ismert el, amennyit a bizonyítékok súlya alatt be lehetett ismerni. Erre megkezdődött a kálvária. Revolvert szegeztek rá, lelövéssel fenyegették. 30—40 irtózatos erejű arculcsapást kellett elszenvednie. Három hónapos fogság után Kolozsvárott összezsúfolták őt és társait szűk cellákba. Innen Nagyszebenbe vitték őket, ahol már nem tolvaj volt a börtönparancsnokuk, mint az a román kapitány, aki ellopta értéktárgyaikat és pénzüket a kolozsvári börtönben. Itt a nagyszebeni fogságban tudták meg, hogy vége Nagyromániának, megjött az amnesztia, vele a szabadulás.

özv. sóváradi Sántha Károlyné Marosvásárhely. Őseihez megtért férje számos kitüntetéssel szerelt le a végig harcolt világháború végén, mint tüzér főhadnagy. A megszállás alatti magyar harcoknak is bátor harcos katonája volt. Fanatikus magyar, aki soha egyetlen román szót ki nem ejtett a szégyenteljes 22 év alatt s ebben is hűséges társa volt felesége, ez az izig-vérig nagyszerű magyar nagyasszony. Férjét sanyargatták, kínozták, — sőt néha még kérlelték is, hogy tegye le az esküt, de hű maradt szíve utolsó dobbanásáig az első és egyetlen esküjéhez.

Sárközy Lajos ref. lelkész, Szatmárnémeti. A magyar párt elnöke, majd díszelnöke. Egyházmegyei tanácsbíró és egyházkerületi képviselő. A Kölcsey-kör és a Dalos egyesület elnöke. 1923-ban Kolozsváron minden ok nélkül letartóztatják és 15 napig fogva tartják. 1940 augusztusában letartóztatják és a dési statáriális bíróság elé állítják. A vád úgy hangzik, hogy az elnöklete alatt működő Kölcsey-kör múzeumában az államot veszélyeztető fegyvereket tart elrejtve. A román impérium kezdetén a polgármester kérésére egy katonai bizottság a régi fringiákat és zászlókat teljesen veszélyteleneknek minősítette. A bizottság szakvéleménye ellenére letartóztatják, de a tárgyaláson a bíróság felmentette. A szervezési munkában is részt vesz; erős tevékenységet fejt ki a választásokon — ő maga is volt képviselőjelölt —, az országos magyar párt szatmárnémeti nagygyülését ő kezdeményezte és készítette elő. Irodalmi munkásságot is kifejt. Főleg hitbuzgalmi műveket ír, szépirodalmi dolgozatai is vannak.

Sárossy Béla igazgató-tanító, Mádéfalva. Tanulmányait Csíksomlyón, a tanítóképzőt Csíkszeredán végezte. 1919. dec. 3-tól kántortanító 1935 szeptemberig. Ettől az időtől ismét az állami elemi iskola igazgatója. Ferdinánd király halálakor letartóztatásban volt egy hétig. Csíkszeredán volt internálva Adorján Pál és Biró főesperessel együtt. 1935-ben megfosztják a tanítói állásától és a felszabadulásig állás nélkül maradt.

Molesztálások, vexatúrák csaknem napirenden voltak a csendőrök részéről. Választások idején a legdurvább brutalitásokban volt része. A Magyar Párt helyi elnöke volt alapításától kezdve, mint ilyen odaadó munkásságával a magyar ügynek nagy szolgálatokat tesz, a környékbeli magyarságnak is intézi az ügyeit. — 1914-től a háború végéig katona a 82. gyalogezredben. Az orosz-olasz-román fronton küzd. Az olasz fronton fogságba kerül, ahol 1 ½ évet tölt. Mint tartalékos hadnagy számos kitüntetéssel dekorálva szerelt le.

Schiller György kelmefestő és vegytisztító, Máramarossziget. Alapító tagja a Magyar Pártnak és 1930-ig pénztári ellenőre. 1930-ban először jelölik a Magyar Párt listáján képviselőnek, ugyanakkor a párt alelnökévé választják. A helyi iparosság lelkes vezetője és támogatója. Ipartestületi elnök, az Iparos Otthon és a Polgári Kör alelnöke, az Iparos Temetkezési Egyesület igazgatóságának tanácstagja. Az M. S. E. (Magyar Sport Egyesület) ellenőre. A katholikus hitközség kulturális megmozdulásainak egyik legagilisabb szervezője. 1930-ban a M. P. központi szervezetének megbízásából megszervezi a máramarosszigeti Iparos Otthon ifjúsági csoportját és elnökévé lesz. A román hatóságok ezen ifjúsági egyesülést, mint veszedelmes magyar törekvések melegágyát 1937-ben feloszlatják.

Az 1911-ben alakult M. S. E. a román megszállás alatt jórészben saját zsebéből tartja fenn. Anyagi áldozatok árán teszi lehetővé működését, hogy az anyaországi csapatok lehozatalával a hazaszeretet a tagokban fenntartsa és fejlessze. Erejénfelüli áldozatkészségében üzletét, ingatlanát 90.000 lei-el megterheli és feláldozza 150.000 lei készpénz vagyonát. Egy ízben a liberális román párt felajánlja 90.000 lei tartozásának elengedését és a 150.000 lei visszafizetését is megígéri, ha lemond a Magyar Párti jelöltségéről és a román listán jelölteti magát. A román liberális párt ajánlatát elutasítja. Ennek következményekép házát tartozása fejében elárverezik, 300.000 lei értékű munkagépeit 32.000 lei tartozása fejében lefoglalják és elviszik. Választások idején is súlyos megpróbáltatásokban van része. Letartóztatják, helytől-helyig gyalog cipelik, lehetetlenné teszik számára, hogy a szokásos agitációs tevékenységét kifejtse.

A magyar párt tagokkal történő egyik megbeszélés alkalmával letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság elé állítják, magyar irredenta propagandával vádolják és kilenced magával együtt 72.000 lei váltságdíj lefizetése ellenében engedik csak szabadon.

Mint közismert önfeláldozó agilis magyart az átlagnál jóval súlyosabb adóval sujtják és anyagilag teljesen tönkreteszik. A szerény kis tisztító és kelmefestő műhellyel rendelkező iparost a legnagyobb kereskedővel egy adókategóriába osztják.

A megszállott magyar területek egyik legáldozatosabb szívü, legkiállóbb, bátorszavú, önfeláldozó magyarja volt.

Schlachter Mihály gazdálkodó, Kálmánd. 1938 június 20-án, lakásán megjegyzést tett a román államra és erős kifejezésekkel illette a román vezetőket. Feljelentés után a csendőrök elvitték Kolozsvárra. Hadbíróság elé állították. 6 hónap és 1 napi elzárásra, 3000 lei pénzbüntetésre és 5 évig politikai jogainak elvesztésére ítélték. Büntetését kitöltötte. 1939. szeptember 19-én átszökött Magyarországra. Egyik, feleségéhez intézett levele miatt hozzátartozóit bekísérték Nagykárolyra majd Szatmárra — kihallgatásra.

Dr. Schmidt József ügyvéd, Nagyvárad. Középiskoláit Nagyváradon, az egyetemet pedig ugyanott és Kolozsvárott végezte. Ügyvédjelölt Nagyváradon volt, majd önálló ügyvédi irodát nyit Szalárdon, amelyet 1940-ben városába helyez át. Már egyetemi éveiben bekapcsolódik a magyar mozgalmakba, megszervezésekor pedig tagja lesz az Erdélyi Önvédelmi Szervezetnek, ahol minden előkészítő munkában tevékenyen részt vett.

Schnell Imre kereskedő, Nagykároly. Megszakítás nélkül részt-vett a világháborúban. 1919-ben a román megszállás alatt, mint irredenta magyart tartják nyilván. 1923-ban már tovább mennek egy lépéssel: letartóztatták. Elhurcolják a rendőrségre, onnan a helyőrségre, mind a két helyen megkínozták és egy nap mulva a sok ütlegelés és román módszerü kínzások áldozatául esett. Még egy jobb érzésü román őrnagy sem állhatta ki az embertelenség látványát és följelentette a felelős ezredest, akit később áthelyeztek. Azzal védekezett, hogy „csak meg akarta tanítani", mert nagy magyar volt. Schnell Imre Nagykároly első mártirja.

ifj. Schönstein Antal timármester, Szilágysomlyó. 1939 októberben, mint az erdélyi önvédelmi szervezet tagját letartóztatják, a nagyváradi kémelhárítóból öt napi vallatás után a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Itt az ismert regáti módszerekkel vallatják és csak november végén engedik haza. Szilágysomlyón honvédségünk bevonulásáig rendőri felügyelet alatt áll.

Schönstein Márton rom. kath. lelkész Nagyvárad. A Magyar Párt tagja. 1939 áprilisában a magyar önvédelmi szervezet megbízásából Zsibón megszervezi Füzes Bálint és gróf Teleki Béla társaival együtt az ottani tagozatot. Az ismeretes árulás után őt is elfogják, Zilahra, majd Kolozsvárra a hadbíróság börtönébe viszik. A szokásos kínzásokkal kényszerítik vallomásra. Ő azonban nem vall. December 21-ig fogva tartják. A magyar kormány közbelépésére társaival együtt átteszik a határon és megfosztják őket állampolgárságuktól. A magyar hatóságok mindent elkövetnek, hogy gondtalanságukat biztosítsák. Ő Derecskére kerül a plebános helyetteseként. A bevonuló magyar csapatokkal visszatér, később végleg Erdélyben telepszik le és a Nagyváradolaszi plebániára kerül.

Dr. Sebesi János ügyvéd. Egyike a legszorgalmasabban interpelláló képviselőknek a román parlamentben. Az „aprómunka" fáradhatatlan hőse, a választók ügyes-bajos dolgainak felkarolója, forró fejü, kalandokba ugrásra is kész, rossz szemmértékü magyarok lecsendesitője, román hivatalok és minisztériumok leggyakoribb látogatója. A szívósság és erős akarat eleven hordozója volt, erre predesztinálták a közéletben eltöltött munkás évtizedek. Volt kultúrmérnök, gazdász, aljegyző, alispán, sportegyesületek élén szerzett bő tapasztalatokkal megerősödve a székelység anyagi és erkölcsi fölvirágoztatására fordította energiáját a román uralom legkeservesebb éveiben.

bolgárfalvi dr. Sebesi Fels Ákos alispán, Székelyudvarhely A Magyar Párt intézőbizottságának tagja. 1920-ig nem teszi le az esküt. 1930-ig ügyvéd. Ekkor a Magyar Párt négy évi időre megválasztja a megyei önkormányzat első tisztviselőjévé. 1935 évig mint magán ember él. A négy év alatt a M. P. többször jelöli és meg is választja a város polgármesteréül, de a románok ezt mindenkor elgáncsolták és renegátoknak juttatják. 1935-ben újból ügyvédi irodát nyit s azt folytatja a Honvédség bevonulásáig. A Magyar Párt meg-

szüntetése után a magyarság a székelyudvarhelyi magyar népközösségi tagozat elnökévé választja. A Honvédség bevonulása után a kormány vármegyei katonai előadóvá nevezi ki a katonai parancsnok mellé, majd 1940. október végén Udvarhely vármegye alispánja lesz. Az országgyűlési választásoknál állandó bizalmi férfi. Viselnie kellett az ezzel járó súlyos üldöztetéseket, meghurcoltatásokat, letartóztatásokat. A kisebbségi magyarságnak ez a kiválósága úgy szólván minden társadalmi, egyházi, polltikai testületnek vezető alakja volt s amikor Háromszék megye alispáni székébe juttatták a megye közönsége önmagát tisztelte meg vele.

Sereghy Sándor m. tisztviselő, Nagyvárad. Középiskoláit Csíkszeredán végezte, majd családi birtokán gazdálkodott. 1931-ben mint román katona Nagyváradra kerül. Leszerelése után kitanulja a nyomdász mesterséget, amit 1936-ig folytat. 1936-ban magántisztviselő lesz. A románok, 1934 ben igen jó pozíciót kínáltak neki, ha megalkuszik magyarságával, de ő az ajánlatot kereken visszautasítja. Mint gazda jó volt, nyomdásznak is, meg magántisztviselőnek is az volt, de leginkább mégis magyarnak volt a legjobb.

Seres T. György gazdálkodó, Magyarkecöl. Egy hazafias beszélgetését besúgták a románoknak. Kolozsvárra vitték a hadbíróságra, ahol 6 hétig raboskodott. 12.000 lei-be került az ügy, míg sikerült elkennie. Arra sem birták rákényszeríteni, hogy az oláhoknak hadikölcsönt jegyezzen. Magyar érzülete leleményessé tette, hogy miképpen bújjon ki a románok kelepcéiből.

Seres Miklós erdőmérnök, Zilah. Középiskolai tanulmányait Zilahon, a főiskolát Selmecen és Sopronban fejezi be. 1917-ben hadiszolgálatra jelentkezik, zászlós a 42. honvéd tüzérmérő századnál. A háború után résztvesz a székely hadosztály harcaiban, később pedig a nyugatmagyarországi felkelésben. A soproni népszavazásnál, mint propaganda vezető tett nagy szolgálatot. 1930-ban Szenti Kálmán földbirtokossal résztvesz egy önvédelmi szervezet megszervezésében. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek, 1939. októberében elfogják és egy napi zilahi vallatás után a kolozsvári hadbírósági börtönbe szállítják. Tíz napi fogság után hazaengedik, de a honvédség bevonulásáig állandó rendőri megfigyelés alatt áll. Öt esetben tartottak nála házkutatást.

Sigmond József unitárius lelkész, Székelyudvarhely. Középiskoláit Sepsiszentgyörgyön, teológiát Kolozsváron végzett. 1914—1931-ig Homoród-Jánosfalván volt lelkész, majd 1931-től napjainkig Székelyudvarhelyen lelkész. Az egyházi főtanács választott tagja. Az „Unitárius Szózat" szerkesztője és kiadója. A sok irányú egyházi elfoglaltsága mellett jut ideje a közügyekkel is foglalkozni a Magyar Párt intézőbizottsági tagjaként. 1920-ban államellenes magatartás és a kommunizmus vádjával elkísérik az oklándi csendőrőrsre, majd később a nagyszebeni hadbíróság elé állítják. Kihallgatások után kétszer is főtárgyalást tartanak, de bizonyítékok hiányában felmentő ítéletet hoznak. A magyarság kulturális és szociális megmozdulásának cselekvő részese és lelkes támogatója.

Sikó György földbirtokos Bölön. A román megszállás első évében a község bírája volt a tekintélyes gazda, majd a község adószedője és pénztárnoka. Egy legelőügyben a csorda pásztorok hamisan esküdtek s így jogerősen elvesztette perét, amelyben teljesen igaza volt. Az oláh lakosság nemzetgyalázásért feljelentette. Erre megkezdődött a vesszőfuttatása. A csendőrség Nagyajtósra, onnan Sepsiszentgyögyre vitte a gyüjtőtáborba. Dolgoztatták, ütötték-verték az idős embert, majd táborról-táborra hurcolták, végül a nagyszebeni hadbíróság felmentette. Az idős ember belebetegedett a nagy kínzásokba és 2 év után meghalt. Özvegy felesége az unitárius nőegylet tagja. Lajos fia vezeti tovább a gazdaságot 4 testvérével együtt. A birtokot valósággal kifosztották az oláhok majd a földreform során egyrészét el is vették.

Simkovics János Zsigmond vezetőjegyző, Kémer. 1823-ban letartották Zilahon. Vád: propagandát fejtett ki a magyarok között, hogy szökjenek át Magyarországba. — Fia, **Zoltán**, 1940 áprilisában megkísérelte az átszökést az anyaországba, mert a honvédség szolgálatába akart állani. Nagykárolyban elfogták. Vallatás közben állandóan bántalmazták. Hét hétig volt Nagykárolyban, ahonnan átszállították a kolozsvári börtönbe. A tárgyaláson egy évi börtönre ítélték. Ebből kitöltött öt hónapot. Az első csoport politikai fogollyal szabadult ki a kolozsvári börtönből.

Simon Imre egyetemi hallgató Nagyvárad. Középiskoláit szülővárosában Nagyváradon végezte Tagja volt az erdélyi önvédelmi szervezetnek. Fiatal kora ellenére ő csinálta meg a szervezet részére a titkos rádió leadót. Több igen fontos megbízatása volt a rajongó fiatalembernek, amelyeket ő mind lelkiismeretesen, hiánytalanul és kifogástalanul oldott meg.

Simon József községi bíró Lécfalva. A román uralom alatt a csendőrség letartóztatta államellenes cselekedetek miatt. A hatóságok elé hamis tanukat állítottak, köztük korona tanuul egy 96 éves teljesen süket és félvak embert és nehány román. Hamis jegyzőkönyvet írattak vele alá Két évig folyt a per és 14 tárgyalást tartottak benne. A végén bizonyítékok hiánya miatt felmentették. Jó magyarságát bizonyítja legjobban, hogy 22 év alatt nem tanult meg románul. Mint a Magyar Párt alelnöke minden kulturális és jótékony megmozdulásban résztvett. A világháború alatt a 82. székely gyalogezred kötelékében kitartással harcolt. Ilyen kitartó harcosnak bizonyult a kisebbségi sorsban is. Szegénysorsú magyarok segélyezésére, támogatására mindig volt pénze.

Sipos Dezső főszolgabíró. Sepsiszentgyörgy. A berendezkedő román hatóságok hűségeskü letételére szólították fel, de ezt megtagadta. Az elbocsájtott szegénysorsú állami tisztviselők javára gyüjtéseket vállalt, melyek pénzbeni és természetbeni adományokban folytak be hozzá, míg a hatóságok be nem tiltották. Ekkor Dr. Barabás Andor volt árvaszéki elnökkel együttesen füszer- és csemege üzletet nyitottak. Ez még gyanusabb volt a románok előtt, akik terhelő adatok után házkutatást tartottak. Eredmény nem volt, de letartóztatták őket és istállóba dobták. Itt részeg oláh katonák korbáccsal véresre verték és sebeiket nem engedték bekötözni. Báró Szentkereszthy Béla közbelépésére kiszabadult

azzal a föltétellel, hogy a történteket senkinek sem mondja el. Heti kétszeri jelentkezésre kötelezték és nem volt szabad a várost elhagynia és a boltot is kinyithatta. Ám a románok új vádakkal hozakodtak elő: a leszerelt magyar hadsereg pénzkészletét keresték rajta. Ebben az ügyben egy sereg kihallgatást, tárgyalást tartottak, de Sipos Dezsőt nem fárasztották el. Kibirta az áldozatokat és ma megint ő a főszolgabíró a fölszabadított városában.

Smaregla Mihály ny. rendőrfőkapitány Nagybánya. A román megszállás előtti idők utolsó magyar jogvégzett főkapitánya. A román hatóságok 24 évi szolgálat után a hivatali eskü megtagadása miatt elbocsátják. 1906 óta állt a nagybányai rendőrség élén. A 22 éves román uralom alatt kemény elszántsággal kitartott magyarsága mellett és semmiféle megbízást, állást nem vállalt.

Dr. Sólyom Miklós ügyvéd, földbirtokos, Kézdivásárhely. Középiskoláit Szászvároson a református kollégiumban végezte egyetemi tanulmányait pedig a kolozsvári tudomány egyetemen. 1919-ben ügyvédi irodát nyitott Kézdivásárhelyen. A Magyar Párt kézdivásárhelyi tagozatának alelnöke és alapító tagja; a Nemzetőrség parancsnoka; a Gazdakörnek és a Gazdasági szövetkezetnek elnöke. Rajongó fajszeretete mind több és több munka vállalására sarkalta. Nagy munkakedvvel agilisan mindenütt ott van, ahol tehet, cselekedhet. Nem ismer gátlásokat, nincs félelem érzete, a kockázat vállalása határtalan. Számos igazoló irata van arról, hogy milyen megbízatásokat vállalt és hajtott végre s milyeneket vállal még ma is. A világháború alatt a 24. honv. gy. ezredben szolgált. Az ellenség előtti bátor magatartásáról számos vitézségi érem szavatol. Az összeomláskor mint tart. hadnagy szerelt le.

gálszécsi és nádudvari Soltész Kálmán vármegyei árvaszéki ülnök, Nagyvárad. Középiskoláit az aradi főgimnáziumban végezte, az egyetemet a nagyváradi jogakadémián. 1921—1926-ig Bihar vármegye közigazgatási gyakornoka és árvaszéki ülnök. Az árvaszék megszüntetése után a nagyváradi törvényszékhez osztották be. 1939 október 19-én, mint az erdélyi önvédelmi szervezet egyik vezetőjét elfogják. 2 napig tartják fogva Nagyváradon, majd innét Kolozsvárra, a hadbíróság börtönébe viszik. Itt 7 hónapig van fogságban. A kihallgatások és a kínzások naponta ismétlődnek. 1940 május 17-én tizenhatod magával áttették a magyar határon, a magyar és az olasz kormány közbenjárására Budapestre kerül, ahonnan 3 hónapi tartózkodás után visszatér a felszabadult Nagyszalontára, mint katonai közigazgatási előadó. 1940 decemberében végre hazatérhet családjával együtt Nagyváradra, mint vármegyei árvaszéki ülnök. Kötelességtudó, sokat szenvedett poéta lélek jutott ezzel a révbe. Még a kolozsvári börtönben születtek meg: Hónapok óta, Tudom... Alkonyat, Taposó malom című versei. Az utolsót itt adjuk.

Taposó malom.

Írta:

Soltész Kálmán.

Őröljük — őröljük a gondot
Őröljük a fájdalmat, a bajt
és a honvágy is körbe-körbe hajt.

Kora reggel indul a malom,
tapossuk estig szüntelen,
— bús rabok — több mint negyvenen.

Garatjába csak zudul a szem
lőven öntjük bele a magot
és örli mohón a gondot.
a siratott multat, a bús jövőt
és zug, zug az egyhangu dobaj
Zsongító, kábító robaj.

Mi meg csak várjuk mit ad a malom,
van-e számunkra segítő hatalom?
marad-e sorsunk irgalmatlan?..
kemény?
és lassan kezd peregni a liszt:
a remény.

nagyváradi Stepán Károly gazdálkodó Szatmárnémeti. A Magyar Pártnak tagja s a nagy magyar gondolatnak bátor, nyiltarcu harcosa. A 22 szomorú év minden megmozdulásában részt vett. A földosztáskor birtokát elvették. A siguranca állandó üldözöttje volt, amely két ízben is bebörtönöztette kemény magyar magatartása miatt. Ugyanis a kolozsvári hadbíróság 1927-ben először 4 heti, másodszor pedig 2 heti börtön büntetésre ítélte. A felszabadulás napjáig nyilvántartották a rendőrségen, mint megbízhatatlant.

Stotter Aladár tüzelőanyag nagykereskedő, Kolozsvár. A világháborút végigharcolta. Több kitüntetéssel, mint zászlós szerelt le. Bár losonci — felvidéki — származású, mégis megértő, lelkes pártolója minden erdélyi ügynek s harcos katonája fivérével együtt az egyetemes magyar érdekeknek. 1919 tavaszán magyar tisztet mentett meg a sinylődéstől. Mint megbízhatatlanra a románok 9.000 lei sarcot róttak ki s azt hiánytalanul be is hajtották rajta. Fivérét a belvelerei döntés szabadította ki a román börtönből, ahol már 3 ½ hónapot töltött le kiszabott büntetéséből, amelyet azért kapott, mert olyan magyar térképet találtak nála, amelyen nem volt megjelölve a trianoni határ.

Gróf Stubenberg Pál földbirtokos Érmihályfalva. Tanulmányait Bécsben elvégezvén külföldi útra indul, hogy a szerzett tapasztalatokat birtoka vezetésénél gyümölcsöztesse. Mint határmenti földbirtokos állandóan küzködik a román akadékoskodásokkal, amelyek politikai és gazdasági természetüek. Emiatt súlyos kára van, mert nem tudja gazdaságát a kellő intenzivitással kezelni. 1938-ban irredentizmus vádjával letartóztatják és hadbíróság elé állítják. 10.000 lei lefizetése azonban eloszlatja a politikai működése következtében aggódó román hazafiak aggályait és szabadonbocsátják. Az 1939-es ekrazitos összeesküvésnek gyanusítottja ugyan, de az oláh csendőrök nem jutnak vele dülőre s kénytelenek beérni azzal, hogy a csendőrörsön „vallat"-ják az általa kiválóan ismert ügyről — eredménytelenül. Az anyaországba menekülő üldözöttek menedéke volt a határ mentén fekvő földbirtoka.

Stupiár József gazdálkodó Kolozsvár. Megtanulta a villanyszerelő szakmát, de mint kisebbségi ember nem tud elhelyezkedni, ezért szüleivel gazdálkodik. 1919-ben féltestvére, Kilin Sándor összetüzött egy román pilótával és a veszekedés hevében rálőtt. A családi házat a katonák feldulták, Kilin Sándort rettenetesen megverték, apját és Stupiár Józsefet elfogták. Kilint életfogytiglani kényszermunkára ítélik

egy moldvai sóbányába viszik, ahol 2 hét mulva sérüléseibe belehal. Apjával együtt őt is napokig a hadbíróság börtönében tartják, míg végre hatalmas pénzáldozatok árán kiszabadulnak. Később beugrató ügynökökkel operálnak ellene, fegyvereket dugnak el udvarában, ezért 15.000 lei váltságdíjat kell fizetnie. Néhány hét mulva a kerítésére festett „büdös oláh" miatt kerül bajba és csak két tehén árának feláldozásával menekül meg a sóbányától. A népközösség és az erdélyi gazdasági egylet tagja.

Dr. Suba Károly árvaszéki ülnök Kolozsvár. A kolozsvári ref kollégiumban végezte középiskoláit, egyetemi tanulmányait pedig a szegedi egyetemen. Egyetemi évei alatt vezetője volt a Székely Egyetemi Hallgatók Egyesületének. 1928-ban visszatért Kolozsvárra kötelező katonai szolgálatának letöltése céljából. Majd Kolozsváron ügyvéd lesz. Ügyvédi gyakorlatát 1939 októberéig folytatja, amikor kémkedés és hazaárulás gyanujával letartóztatták. Kihallgatásai és vallatásai a brutális inzultusok láncolata. A hadbíróság 3 perces tárgyalás után 20 évi kényszermunkára ítélte. Egy évet már ki is töltött büntetéséből, amikor a bécsi döntés kiszabadította és visszahívta az újból magyar — Kolozsvárra!

Sulyok István. A királyhágómelléki református egyházkerület püspöke. Nyolcvankét éves. A teológiát Debrecenben végezte, azután latin-magyar szakos gimnáziumi tanár. Később egy évet tölt Edinburgban, majd Szegeden és később Nagyváradon lelkész. — Tiszta egyénisége, mélységes magyarsága, fenkölt szelleme osztatlan népszerűséget szerez számára egyházában. 1921-ben püspökké választják, de a román kormány a választást nem ismeri el. Így a püspöki méltóságot csak 1925-ben tudta elfoglalni és azóta vezeti a királyhágómelléki református egyházkerület híveinek lelki életét. A bihari magyarság egyik vezéralakja, aki hajlott kora ellenére keményen és megalkuvás nélkül küzdött a magyar felszabadulásért.

Sz.

Szabó Árpád gyógyszerész, Nagyvárad. Középiskoláit Szilágysomlyón, egyetemi tanulmányait pedig Szegeden, Kolozsváron és Bukarestben végezte. A Magyar Párt tagja s minden magyar megmozdulás cselekvő részese volt. Így az erdélyi önvédelmi szervezetbe is belépett és önfeláldozó lelkesedéssel részt vett annak előkészítő munkájában.

Szabó György cipészmester Szováta. Az orosz, olasz és francia fronton küzdött a világháborúban. Az összeomlás után a románok barbár magyar üldözésének egyik sokat szenvedett áldozata lett. Amint a román hadsereg bevonult Erdélybe, elfogták és ott, a helyszínen véresre verték, majd bevitték a községházába, ahonnan elbocsátották azzal, hogy vasárnap ugyanott jelentkezzék. Jelentkezésének szomorú következménye lett. Kivitték az állomásra és közben kényszerítették, hogy az egész uton azt kiabálja „Így jár az, aki román csendőrt gyilkol." Vonaton azután Nyárádszeredára vitték, ahol megverték és napokig étlen-szomjan fogva tartották, majd Marosvásárhelyre szállították és ott nyolc napig kínozzák. Mikor végre szabadon bocsátották a sok veréstől alig tudott járni. Szabó György soha életében el nem fogja felejteni a 22 éves román uralmat. Magyarságáért szenvedett, de mindig hitt a magyar feltámadásban, ezért pedig a szenvedést is szívesen viselte el.

Szabó Gyula állami tisztviselő, Szilágysomlyó. A szilágysomlyói Magyar Párt ifjúsági tagozatának, a ref. és kath. egyháznál a testnevelés vezetője. A helyi sport egyesület tiszti karának tagja. 1939 októberében mint az önvédelmi szervezet szervezőjét letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. Semmilyen kínzással sem tudnak belőle, — bajtársaira ártalmas, — vallomást kicsikarni. 1930 januárjában hazaengedik, de a honvédség bevonulásáig rendőri megfigyelés alatt áll.

Szabó István. Római katolikus nagyprépost. Szatmáron született, 1867-ben. A budapesti egyetemen végzett, 1891-ben indult papi pályára. A szatmári püspöki udvarban működött és 1923-ban püspöki helynök lett. Tevékenyen résztvett az erdélyi katolikusság kemény harcaiban, amelynek célja az volt, hogy minden körülmények közt meg kell őrizni a magyar katolikusok kultúrát szolgáló vagyonállományát.

Szabó János. A magyar felsőház egyik legfordulatosabb sorsú tagja. Békésmegyéből származott Biharba. A román megszállás alatt — 19 éves korában — a román Ókirályságba kerül, azután Dobrudzsa déli részébe — a Cadri laterbe — amelyet később a románok visszaadtak Bulgáriának. Szabó kétkézi munkás, román földön, mint kőműves kereste kenyerét. Idegen emberek közt élt, de lelkében olthatatlan vággyal élt a magyarság tüze. 1934-ben hazajött Nagyváradra és a bihari székvárosban építkezéseknél dolgozik. Napszámos, kőműves, malterhordó. Mikor a honvédség bevonul Nagyváradra, Horthy Miklós katonáit a magyar munkásság nevében Szabó János üdvözli. A beszéd annyira talpraesett, színes és olyan mélyen átfüti a magyar gondolat, hogy az ünnepség után Varga József iparügyi miniszter az egyszerű munkást magánkihallgatásra kéreti és felismeri benne az önművelő férfi széles tudását és az izzó magyarságot, amely fűtötte. Néhány hét mulva a Kormányzó Úr Szabó Jánost a felsőház tagjává nevezte ki.

dr. Szabó József vármegyei árvaszéki elnök, Székelyudvarhely. A 82. székely gy. e.-ben szolgált a világháború alatt s az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréseül a Signum laudis-sal. III. oszt. katonai érdemkereszttel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Az összeomláskor szerelt le, mint főhadnagy. Középiskoláit Székelyudvarhelyen, az egyetemet Kolozsváron végezte, ahol az ügyvédi diplomát is megszerezte. A román megszállás Székelyudvarhelyen találja; ekkor városi főjegyző volt. 1919-ben a román kormány megbízottja felszólítja a megye vezető tisztviselőit, hogy maradjanak továbbra is szolgálatban 34-ed magával ezt megtagadja. Dr. Keith Ferenc megyei főjegyzővel előre megszerkesztettek egy nyilatkozatot, hogy a román uralom alatt nem szolgálnak, helyesebben csak akkor, ha visszahelyezik dr. Válentsik Ferencet, az elmozdított magyar kormánybiztos főispánt. Minthogy kérésüket nem teljesítették, valamennyien elhagyták állásukat. Megtorlásképen mind a 35 tisztviselőt letartóztatták. Segesváron, majd

Nagyenyeden 3 hónapig tartják őket fogságban. A vád az volt ellenük, hogy a szolgálat megtagadásával súlyosan veszélyeztet ték a román állam érdekeit. Hazaengedik ugyan őket, de állandó csendőri felügyelet alatt állanak mindaddig, míg egy éjszaka összeszo nem szedik és Szamosujvárra, a hadbírósági főtárgyalásra nem viszik őket. A főtárgyalás elmarad, de két hét multán újból összeszedik őket s ezuttal Dévára kerülnek. 8 napos hadbírósági tárgyalás után az ítélet felmentő. Rendőri fedezettel kerülnek haza minden állásukból kisemmizve. 1920. év végéig naponta kell jelentkezniök, a katonai parancsnokságnál. Ez év végén kapják az anyaországból az utasítást, foglalják el állásaikat és maradjanak Erdélyben. Ekkor árvaszéki ülnök lesz s ebben a minőségben 1925-ig szolgál, 1926-ban kinevezik az udvarhelyi törvényszék végrehajtó testületének főnökévé. Lelkiismeretes szolgálat mellett is állandóan zaklatják s 1929-ben nyugdíjba is kényszerítik. Ügyvédi irodát nyit s gyakorlatát a Honvédség bevonulásáig folytatja. A Magyar Párt alapító tagja s annak keretében sokat dolgozik az egyetemes magyar érdekekért. A párt feloszlatásakor megszervezik a Magyar Népközösséget, amelynek dr. Filó Ferenc az elnöke, ő pedig a főtitkára. A Honvédség bevonulása után a törvényszékhez bírává, 1940 október 25-én pedig árvaszéki elnökké nevezik ki.

Szabó Kálmán kereskedő Zilah. Középiskoláit Zilahon végezte. Az érettségi után szülei üzletében a kereskedői szakismereteket sajátítja el, majd 1919-ben édesanyja halála után, átveszi az üzletet és továbbvezeti. A román megszállás alatt büszke magyarsága miatt állandó kellemetlenkedéseknek és zaklatásoknak volt kitéve. Közben jó román „szokások" szerint állandóan zsarolják és mindenféle címen pénzbüntetésekkel sujtják, melyet csak az örömmel fogadott baksisokkal tudott ellensúlyozni. Egy ízben házkutatást tartanak nála. Eredmény: hadbíróság. Itélet: 50.000 lei pénzbüntetés. Irgalmatlanul behajtják rajta. Az 1939-es összeesküvés részére a dinamit az üzletében volt felhalmozva. A kiosztás előtt megtudják a hatóságok és letartóztatják, Kolozsvárra viszik. Két hétig „vallatják", de a legválogatottabb kínzásokkal sem tudják vallomásra bírni. 1917 és 1918-ban vesz részt a világháborúban, fogságba kerül. Onnan kiszabadulva visszaérkezik és belép a székely hadosztályba. Mint hadapród őrmester szerel le. A Magyar Párt agilis tagjaként, hasznos harcos tagja a magyar kisebbségnek.

Szabó József ny. igazgatótanító, Kézdivásárhely. Iskoláit Kolozsváron végezte. A Magyar Párt alapító tagja. Tevékenyen résztvett a párt munkájában. Cselekvő magyarsága miatt sok kellemetlenkedést kellett elszenvednie különböző címeken, mint: fegyver, ekrazit rejtegetés. Házkutatásokat tartottak nála. Egy ízben, amikor nézeteltérésük volt a tisztekkel, az egyik tiszt pucerja, a balkáni Bayard lovag, arculütötte a feleségét. Amikor 1940 őszén hanyatt-homlok kezdtek elmenekülni a „dicsőséges" megszállók a székelyföldről, megjelent náluk egy román katona kérvén tőle a román zászlót; ő a kívánságot azzal utasította el, hogy nem lehet, mert jó lesz a cselédségnek... Hiába az idők csak megváltoznak...

Szabó Kálmán gazdálkodó, Albis. A világháborúnak, — amelyet végig harcolt — vitéz katonája. Kiváló magatartásáért a nagy ezüst- és bronz vitézségi érmekkel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Az összeomláskor, mint szakaszvezető szerelt le. A Magyar Párt elnöke, majd később is a bécsi döntésig egyik vezetője. Exponense a magyar ügynek. A választások alkalmával a magyar párt bizalmi embere. 1936-ban bíróválasztás volt a községben. Az a lista győzött, amelyiken ő volt a listavezető. Még sem őt ismerték el bírónak. A választást a jogtiprás orvoslása céljából megfelebbezték. Jogorvoslat helyett letartóztatták s a csendőrségen minden ok nélkül bestiálisan bántalmazták. A szolgabíró mindenképen vissza akarta vonatni a felebbezést, de miután ez nem sikerült, tovább folytatták az irgalmatlan bántalmazásokat. Házkutatásokat tartottak a szokott „gyengédséggel" állandó megfigyelés alatt tartották, zaklatták és fenyegették azért is, hogy mondjon le a párt elnökségéről. Végül mégis csak kapott jogorvoslást, — de már a magyar honvédségtől s most egy község boldog bírája.

Szabó Lajos cipész, Kolozsvár. A legfiatalabb világháborús harcos korosztályból való. Már 17 éves korában a fronton van. Bátor magatartása elismeréseül sokszor kitüntetik. A 24 hónapi tüzvonal szolgálata alatt megszerzi a nagy ezüst-, kis ezüst- és bronz vitézségi érmet, a Károly csapat keresztet és a bajor kis ezüstöt. Az összeomláskor már szakaszvezetőként szerelt le a fiatal honvéd. A kisebbségi harcokban ugyanolyan bátor harcos volt, mint a nagy háborúban. Hazafias magatartása miatt a románok letartóztatták és Nagyszebenbe hurcolták, ahol hat hónapi fogságot szenvedett. Következetesen bátor kiállásával sokat használt sorstársainak: a kisebbségi sorsban élő magyar testvéreinek.

Szakáts Albert, földbirtokos, Felsőboldogfalva. A Magyar Párt alapító tagja. Tevékenyen résztvett annak munkájában, akadályt nem ismerő elszántsággal küzdött a kisebbségi sorsban élő fajtestvérei érdekében. Örökösen zaklatják a balkáni pribékek. Kémkedés miatt Brassóba szállítják és hadbíróság elé állítják. 4 évre ítélik el, amelyet a havasok alján kényszermunkával töltött le. 1935-ben házkutatásokat tartottak nála és fegyvereket kerestek. Gerincesen állta a megpróbáltatásokat.

Szakács József autófuvarozó vállalkozó. Szilágysomlyó. 1927—1938-ig autóbuszvezető, majd ettől kezdve önálló autófuvarozó vállalkozó. A román hatóságokkal nagyon sok kellemetlensége volt. 1936-ban a kolozsvári nagy piacon összekülönbözött két román rendőrrel, az összetűzés következtében mindkettőt a kórházba szállították; ő pedig fizetett 15.000 lei kórházi ápolási költséget és kap egy hadbírósági eljárást. Felmentik, mert román tanuk vallomása szerint is — a verekedést a rendőrök kezdeményezték. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek. Zsibón letartóztatják, három napra Nagyváradra viszik, utána a kolozsvári hadbíróság börtönébe kerül. Ütlegeléssel sem tudnak belőle vallomást kicsikarni, ezért 1939 dec. 21-én haza is engedik, de a rendőri felügyelet alatt áll.

Szakács Lajos hentes és mészáros Avasfelsőfalu. Iskolai tanulmányainak befejezése után ipari pályára lép és megtanulja a hentes és mészáros mesterséget. Segéd éveit Szatmárnémetiben és Budapesten tölti, 1920-ban önállósítja magát. A világháborúban a 9-es honvéd gyalog ezrednél teljesít szolgálatot. Az orosz fronton harcol és Lublin alatt nyolcad magával foglyul ejt 600 orosz katonát. Ezért a hadi tettért a nagy ezüst vitézségi éremre terjesztik fel, ezenkívül tulajdonosa még a Károly csapat keresztnek, a sebesülési éremnek és a hadi emlék éremnek. 1940-ben a bécsi döntés előtt elfogják és mint valami gonosztévőt összeláncolva Désre hurcolják. A hadbíróság elé állítják, de tárgyalásra már nem kerül sor, mert a bécsi döntés értelmében szabadon kellett engedni. A Magyar Párt tagja alapításától kezdve. A román kényurak minden eszközt megragadnak megkárosítására; magas adókkal sujtják és minden csekélységért megbírságolják.

id. Szarvadi Imre gazdálkodó, Bályog. A Magyar Párt tagja s mint ilyen sűrűen volt része apróbb kellemetlenségekben. 1938-ban egyszer a korcsmában megvitatták a világpolitikai helyzetet. Az egyik oláh hangoskodott, hogy Cseh-szlovákia után Magyarország következik majd s ide is bevonulnak a németek. Ő nem hallgathatta ezt s érzéseiben megbántva az volt a megállapítása (és valószínűleg kívánsága is), hogy majd először — Romániába. Bár a történelem igazságot szolgáltatott neki, de az oláh bíróság nem s elítélték 181 napi börtön büntetésre, amelyet maradéktalanul ki is töltettek vele.

Szarvadi Sándor gazdálkodó, Albois. Esete a szigurancával egész Romania fényképe lehetne. Az alias, állatias indulatok és az égbekiáltó kínzások csúcsteljesítménye az, amit vele egy Pintya János nevü titkos rendőr és egy román főhadnagy elkövetett. Őt, akit még a helybeli garnizon altisztjei is jó embernek tudtak és pártfogoltak, egész egyszerűen azért, mert egyrészt a cezáromániában szenvedő senki hatalmát akarta beigazolni, másrészt azért, mert büntetlenül nem volt hajlandó 500 lei váltságdíjat fizetni, Szodri Sándor nevü földijével együtt két szuronyos altiszt fedezete mellett Adonyba kísérték. Már az úton is zsarolni akarták, de nem sikerült a terv. Az adonyi szöllőkhöz érve a politikai megbízott előre sietett és bement egy pincébe. Majd kisvártatva visszajött és megkérdezte, hogy „akartok-e hazamenni"? A válasz az volt, hogy: igen! „Mit fizettek" „semmit" volt a felelet. Kisvártatva kijött egy főhadnagy egy hadnagy társaságában. Azzal kezdte, hogy öklével az arcába vágott s addig ütötte, míg a földre nem esett. Ekkor rugdalta a fején és a vállán, majd Muresan nevü altiszttől elvette a puskáját és a vérében fetrengőt a puska tusájával tovább ütötte-verte artikulálanul orditozva. A hadnagy és a káplár elvették tőle a puskát és bekötözték a jobb szemét. A főhadnagy tovább orditozott, hogy „a kutya magyarokat meg kell ölni"! Kést követelt, hogy a még ép szemét kivághassa a szerencsétlennek. Majd egy telefondróttal összekötözte a kezét és egy pinceszájba dobta. Másnap délutánig hevert ott összekötözve, vérébe fagyva, társával együtt. Ekkor kezdték ápoltatni. Nyilatkozatot irattak vele alá, hogy megtorló lépéseket nem fog tenni. Természetesen a kikényszerített nyilatkozatot semmisnek tartotta és megtette a feljelentést. Igy festettek a valóságban a trianoni békemü megalkotóinak kedvencei! Szarvadi Sándor túlélte ezt a borzalmas megkínoztatást, de a kisebbségek ellen tanusított szörnyüségeket nem bírta ki Románia.

Szász András volt csendőrőrmester, jelenleg fűszerkereskedő Parajdon, aktív részese volt a székelyföldi, szovátai zendülésnek. 1919 április 1-én már annyira elkészült a szervezőmunkával, hogy az önként jelentkezők élén, szabályos katonai alakulattal, fegyveresen megtámadta az oláhok csendőrségét és lefegyverezte őket, majd további akciókra készült. Sajnos a fölkelés helyi jellegünek bizonyult s emiatt leverték. Szász Andrást is letartóztatták, de mivel nem volt áruló közöttük, szabadlábra helyezték Nehány gyászmagyar besúgására később megint lefogták és csak három hónapos vizsgálati fogság szenvedései után szabadult. Közben anyagilag tönkre ment, mert rengeteg pénzt kellett lefizetni vesztegetés címén a pribékeknek Felesége és leánya a kiállott izgalmak következtében hamarosan meghalt. A „bünügy" 1927-ig huzódott a román hadbíróságon.

Szász Gerő trafikos, Kolozsvár. 1916 áprilisában bevonult katonának. Felkerül Budapestre a táviró iskolába, majd kiképzése után Albániába kerül. Egy évi ott tartózkodása után maláriát kap és kórházba kerül. 1918-ban az olasz fronton résztvesz a nagy piavei előnyomulásban és ekkor szerezte meg az ezüst és bronz vitézségi érmet, valamint a Károly csapat keresztet. Ismét hadi kórházba került, majd a forradalom után a tordai kórházban keres gyógyulást. Több mint három évig volt súlyos, ágyban fekvő beteg. 1934 karácsony másod napján a helyi ref. egyház müsoros estélyt rendezett, melynek közönségét a románok megtámadták. A támadás több román életet és sok sebesültet kivánt. A támadó románok kihívó modorral vádolták meg a szórakozó magyarokat, mondván, hogy a terem nemzeti színü szalagokkal és magyar lobogóval volt díszítve, azonkívül a magyarok számítva a támadásra, előkészítették a botokat is. Ebből az ügyből kifolyólag tíz évi börtönbüntetésre ítélték. 1940 szeptemberében sikerül kijönnie Kolozsvárra, ahol trafik engedélyt kap, közben odaát maradt vagyonát a románok el akarják kobozni.

Szász József gazdálkodó, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja és a népközösség tizedese. A kolozsvári gazdasági egyesület választmányi és az E. G. E. rendes tagja. A ref. egyházközség képviselője. 1938-ban Nagypéntek előtt egy héttel fiai, György unokatestvérével ifj. Szász Ferenccel egy darab telefondrótot találtak a mezőn és azt felvették. Ezért a két apa után lövöldöztek, majd lefogták és csúnyán bántalmazták őket. Három napi kolozsvári fogság után, kezeiket a telefondróttal összekötözve a szamosfalvai laktanyába vitték, ahol összesen nyolc napig ültek. Kémkedéssel vádolták őket, de a hadbíróság — hatalmas perköltségek árán — felmentő ítéletet hozott. A két fiút, mert a katonák kérdésére magyarnak mondák magukat, megverték és összerugdosták. Az egyik fiút megverése előtt nemrégen operálták. A család a nőszövetség útján perselypénz és élelmiszerekkel segítette az arra rászorulókat.

Szász László villanyszerelő, Nagyvárad. A nagy háború alatt a távirdászoknál szolgált. Vitéz magatartásáért a kis ezüst és bronz vitézségi éremmel tüntették ki. Az összeomláskor, mint tizedes szerelt le. A románok bevonulásakor Nagyváradon volt, mint a városi villamos művek csoportvezetője. Mint magyar kisebbségi nem birja főnökei megalázó magatartását s a tarthatatlan helyzetből szabadulni akarván, elhagyja állását. Önálló lesz szülővárosában s egészen 1930-ig küzködik így a hatalmon levők elbirhatatlan adóztatásaival és a rossz viszonyokkal. Az elmerülés ellen küzködve mégis csak fenntartja és átmenti magát jobb idők be. 1939 október 19-én, mint az Erdélyi Önvédelmi Szervezet tevékeny tagját elfogják. Három napig Nagyváradon tartják fogva, innen Kolozsvárra viszik. A hadbíróság börtönében 11 hétig ül bezárva s csak karácsonyra engedik haza. Azonban a felszabadulásig most már állandóan figyelik, kapuja előtt őrzik és gyakran idézik be a rendőrségre.

Szenti Kálmán vitézi széktartó Zilah. 1914. októberében bevonul a 82-es székely gyalogezredhez. 1915-ben kimegy az olasz harctérre, ahol kiérdemli a nagy ezüst vitézségi érmet. 1916-ban kinevezték hadnaggyá. A Monte San Michele és a San Martino között esik olasz hadifogságba. Az 1919. év novemberében hazajön és katonai szolgálatra jelentkezik é az egyik csendőr tartalék ezrednél kap beosztást. 1920. tavaszán a „T" osztályhoz kerül, aho nemzetvédelmi szolgálatot teljesít, legutóbb a tiszai közép járásban. Az 1922-ik évben, mivel látja hogy ellenségeinket egyelőre az ország területéről kiverni nem tudjuk, leszerel. Haza megy Zilahra, ahol bátyjával közösen, egy kis birtoka van és lassan, de biztosan tönkre megy. Volt banktisztviselő, de még az ügynökösködés válik be legjobban, mert még megadóztatni sem tudják, miután vagyona nincs. 1929-ben egy szervezetet alakít Szilágy megyében, amely szervezet lett volna hivatva segédkezni Erdélynek ha kell erőszakos úton való felszabatásában. Ezt a szervezetet 1935-ben fel kellett oszlatni, de a szervezet létezéséről a románok nem tudtak meg semmit. Közben a kisebbségi élet megmozdulásaiban is részt vesz. A magyar párt zilahi intézőbizottságának tagja és a párt pénztárnoka. Sokszor választások előtt télvíz idején gyalog járja a járást és megtörtént, hogy csendőrök a képviselőjelölt báró Jósika Jánossal együtt hozzák be Zilahra. 1939-ben újból megszervezi Szilágy és Szolnok Doboka megyéket. A szervezetet elárulják és őt letartóztatják és a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. A szervezetből pár napon belül harminc embert fognak össze. A magyar társadalom minden osztálya képviselve volt az elfogottak között, Zilahról a katolikus és református lelkész is. Csaknem mindannyiukat borzalmasan megkínozzák, ő hosszabb ideig teljesen összetörve egy sötét zárkában fekszik. 1940 januárjában elszállítják Craiovába kettesével összekötözve. Március 14-én elítélték öt évi kényszermunkára. Augusztusban elszállítják a Doftanába, hogy az öt évi kényszermunkát megkezdje. Közben megismertetik vele vacaresti, ploesti, a temesvári és gyulafehérvári börtönöket. A bécsi döntés meghozta szabadulását. Szept. 7-én helyezték szabadlábra a kolozsvári börtönből s láthatta hadseregünk bevonulását. Édesanyja aki már akkor gyengélkedett mikor őt tömlöcbe vetették, még megérte az ő szabadulását és még láthatott magyar katonát is.

Szegedi Béla nagybirtokos, Halmi. Úgy a világháborúban, mint a román megszállás alatt a magyar kisebbség harcaiban is ott volt a harcolók között. A Magyar Párt alapító tagja s minden magyar megmozdulásban lelkesen részt vevő hazafi. 1939-ben az ismeretes halmii robbantási ügyben letartóztatják 6 társával együtt, de komoly tárgyi bizonyítékok hiányában szabadlábra kerülnek. — 1940. év nyarán Gusztáv fiával, valamint Brescher János és Polner József gazdálkodóval együtt letartóztatják s az agyonlövéssel való fenyegetődzésekkel pincébe zárják őket. Komoly indok nincs, valószínűleg a zsarolás vágya. — Sándor fiát kémkedéssel vádolták és 3 évre ítélték. Sikerült azonban az ítélet végrehajtása elől az anyaországba szöknie. Állandó megfigyelés alatt állott s megszakítás nélkül része volt a jogtalan, bitorló hatalom üldözésének válogatott eszközeiben. Az eszközeiben semmit sem válogatós rendőrség még arra is képes, hogy uradalmának egész cselédségét letartóztatják és Kolozsvárra viszik. A hűséges alkalmazottakat arra akarják rábirni, hogy kenyéradójuk ellen kompromittáló adatokat szolgáltassanak. Természetesen eredménytelenül.

báró Szentkereszthy Béla, a háromszéki székelyek legnépszerűbb politikai vezére. Származásánál fogva vérbeli arisztokrata, magyarságánál fogva született népvezér, akinek a legfelsőbb román körökkel való összeköttetése egyetlen szent célt szolgált: elősegíteni a székelyek boldogulását, megmenteni a bajbajutott magyarokat. Derült kedélye az elpusztíthatatlan székely optimizmust sugározta a kisebbségi sors sebeire. Ma már megállapítható, hogy közéleti tevékenysége nélkül sokkal sűrűbben zuhogtak volna az ostorcsapások a magyarság alélt testére. Nem sokat ért az oláhok talmi parlamentarizmusa, de amit — keveset — el lehetett érni ezzel a fegyverrel, azt Szentkereszthyre bízták.

Szentpétery Antal trafikos, Nagybánya. Félelmet nem ismerő magatartásáért a románok több ízben letartóztatták és nagyon megkínozták. Lángoló hazaszeretete közismert volt és ezért kellett szenvednie. Régebben Petrozsényban lakott, de a román terror miatt menekülni volt kénytelen. Jelenleg Nagybányán a nagytrafikot vezeti.

Szeri András igazgató tanító, Nagyvárad. Középiskoláit Aradon, a tanítóképzőt Nagyváradon végezte. 1924-ben a római katolikus iskola tanítója lesz. Résztvesz és hasznos munkása a magyar kisebbség ügyeinek. 1939 október 15-én mint az erdélyi önvédelmi szervezet nagyváradi vezetőjét letartóztatják. Egy hét után Kolozsvárra kerül a hadbíróság börtönébe. Kínzásokkal vallomásra akarják bírni, de többet nem mond, mint amennyit már amúgy is tudtak. 1940. május 17-én a magyar kormány közbenjárására,— állampolgárságától megfosztva, — átteszik a határon. Budapestre kerül s itt él a megszállás még hátralevő rövid szakában. A bevonuló honvédséggel tér vissza és ezidő szerint már iskolaigazgató.

Székelyudvarhelyi Református Tanítónőképző. 1927. év óta működik az elnéptelenedett ref. főgimnázium épületében. Ez a „Hargita tövébe plántált rózsabo-

kor" a tanítónőképzésnek útjelző, világító tornya lett és ma fiatal leányokat tesz lelkes magyar nőkké, öntudatos oktatókká, fajukhoz és egyházukhoz ragaszkodó faluvezetőkké. Ezidőszerint 300 leányka nevelődik az intézmény gondoskodása mellett a székely napfény, víz, levegő és az ősi tradiciók áldásaiban részesedve. Fennállása óta közel 5000 tanulót nevelt és 600 tanítónőnek adott oklevelet. Noha a pajzán fiúk egészséges lármáját szelíd arcú leánykák bájos mosolya váltotta fel, az ősi kollégium szelleme változatlanul él, lobog és nevel tanáraiban és növendékeiben egyaránt.

Szilágyi András földbirtokos, Havadtő. A világháborúban a 62. gy. e.-ben szolgált, mint tizedes. Derekas magatartásáért a nagyezüst és kisezüst vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A Magyar Párt alapító tagja és a magyar kisebbségi munka tevékeny részese. Hajlíthatatlan magyarsága következtében szálka a gonosz hatalom kopói szemében és a 22 év alatt sokszor volt inzultusokban része. Súlyosan megverték, a román csőcselék az összes ablakait betörte. A bántalmazása egyszer olyan súlyos volt, hogy annak még ma is betege. Endre fiát, aki szintén szívvel-lélekkel magyar — hátba szúrták.

Szilágyi Ferenc gazdálkodó, okl. tanár, Kilyén. Középiskolai tanulmányainak befejezése után a kolozsvári egyetemen mint matematikai szakos tanári oklevelet szerez. 1919—1923-ig tanít, majd haza megy és gazdálkodik. Még tanári működésének idejében összeesküvéssel vádolva letartóztatják és négy napig fogva tartják. Jószágait és gazdasági eszközeit elvitték, hol fizettek érte valamit, de leginkább semmit. A Magyar Párt elnöke. Résztvesz a világháborúban; megszerzi a Signum Laudist, a kis ezüst és a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. Mint főhadnagy leszerel.

Szitter Gyula róm. kath. plébános, Monospetri. A Magyar Párt választási harcaiban lelkes, agitativ tevékenységet fejt ki, amiért a román hatóságok bosszúhadjáratot indítanak ellene. Házkutatások során magyar zászlót és fegyvert keresnek nála. 1938-ban a felvidék felszabadulásakor a munkácsi eseményeknél meghurcolják, a csendőrőrsre viszik.

felsőboldogfalvai dr. Szöllősy Ödön ügyvéd, földbirtokos, Székelyudvarhely. Középiskoláit Székelyudvarhelyen, az egyetemet Budapesten és Kolozsváron végezte. 1906-ban ügyvédi irodát nyit Székelyudvarhelyen s azt fenntartja 1918-ig. A románoknak megtagadja az esküt s emiatt ügyvédi gyakorlatát nem folytathatja. Visszavonul birtokára s ott gazdálkodik 1931-ig. Ekkor ismét visszatér az ügyvédi pályára, amit mind a mai napig folytat. A megszállás alatt természetesen sokat zaklatják, 1919-ben irredentizmus vádjával letartóztatják. A Magyar Párt alapító tagja s mint ilyen részt vesz minden szociális és kultúrális munkában s ezeket anyagilag és erkölcsileg támogatja. Az 1919-ben elbocsátott magyar tisztviselőket felkarolja s közülük mintegy harmincat álláshoz juttat. A világháborút a 22. h. gye.-ben küzdötte végig. Az ellenség előtt tanusított bátor magatartásáért többször kitüntették.

Dr. Szöllősy Tibor ügyvéd, Márossziget. A világháború alatt a 85. gy. e.-ben szolgált, mint tartalékos hadnagy. Jó ideig az ezred roham századának volt a parancsnoka. Az ellenség előtt tanusított, félelmet nem ismerő, bátor magatartásáért, a Signum Laudis, a nagy ezüst, kétszer a kis ezüst és bronz vitézségi érmet, a Károly csapatkeresztet és más kitüntetéseket kapott. Ugyanilyen bátor harcosa volt a kisebbségi magyarságnak is. Azok közé tartozott, akik akár fegyveres felkelések és véráldozatok árán is, de okvetlenül szabadulni akartak a szuronyos oláh uralomtól. Ezt a mozgalmat négy vármegyében ő szervezte. A román kémelhárítás elfogja és 11 hónapig fogvatartja. A krajovai hadbíróság 5 évi kényszermunkára ítélte. Megkínoztatásáról nem beszél ez a nagyszerű magyar ember, aki csak előre szeret nézni és vissza nem. A magyar társadalmi és sportéletnek is vezető alakja volt. Rabságából a bevonuló honvédség szabadította ki.

Szörtsey Gábor községi jegyző Torja. A világháború alatt, mint községi jegyző Bereck községben teljesített szolgálatot a román uralom bekövetkezéséig. Amikor a románok betörtek Erdélybe, mint tüszt elfogták és Kézdivásárhelyre vitték, ahol naponta agyba-főbe verték. Innen elvitték más börtönökbe, ahol folytatódtak a becstelen balkáni módszerekkel végrehajtott, kínzások. Ez alatt az idő alatt a falujában működő bizottság kifosztotta úgy, hogy ingó vagyona egyáltalában nem maradt. Nővére önfeláldozó tevékenységének köszönheti, hogy roppant nagy anyagi áldozatok árán kiszabadulhatott börtönéből, ahol többek között dr. Paál Árpáddal, az akkori háromszéki alispánnal volt bezárva. A zaklatások, üldözések azután sem szüntek meg, mert a Magyar Párt bizalmából Torja község bírói tisztét töltötte be.

Dr. Szörtsey László volt p. ü. titkár, Torja. A világháború alatt, mint tart. honv. főhadnagy szolgált. A kisezüst vitézségi éremmel tüntették ki. Az összeomláskor, mint rokkant szerelt le. A háború befejezése után a csikszeredai pénzügyigazgatóságnál teljesített szolgálatot. A román megszállás előtt a vármegye értékeit Pestre szállította. Szolgálati ideje alatt a legnagyobb gorombaságokat és lelki szenvedéseket kellett elszenvednie. Mindig bátran szembe helyezkedett, amikor a regáti előljárói faji érzéseiben bántották, vagy fajtesvéreit és munkatársait sértik. Magyarsága miatt 1924-ben minden nyugdíj és kegydíj megadása nélkül elbocsátották. A Magyar Párt tagja volt s mint ilyennél sokszor volt házkutatás, sőt mint vezető magyar, letartóztatásban is volt.

Szücs József hentes és mészáros, Csanálos. A Magyar Párt harcos tagja. Rádiója szemetszúrt az egyik oláh banditának. Elhurcolják és agyba-főbe verik. Honvédeink bevonulása előtt újra kegyetlenül megverik, mert nem ad hitelbe ennivalót a sehonnaiaknak. Két lovát elrekvirálják. Csak egyet adnak vissza. És mindezt tűrni kellett, némán, összeszorított fogakkal.

Szücs Lajos gazdálkodó, Bihardiószeg. 29 éves korában a bécsi döntés után a románok agyonlőtték. Az egész község részvéte kísérte utolsó útjára. Temetésén a bevonuló honvédség tiszteletadásban részesítette. Ekkor hangzott fel először a ma-

gyar Himnusz a falu megkínzott magyarjainak ajkáról.

T.

Tana Sámuel ny. miniszteri tanácsos, pénzügyigazgató, Sepsiszentgyörgy. A kolozsvári unitárius gimnáziumban érettségizett; 1884-ben pedig a kolozsvári egyetem jogi fakultásán absolvált 1885-ben a pénzügyigazgatósághoz kerül ahol fogalmazó lesz 1889-ig, innen mint segédtitkárt áthelyezik Sepsiszentgyörgyre, 1901-ben pénzügyi titkár Nagybecskereken, ahol pénzügyigazgató helyettesi megbízást kap 1908-ban kinevezik h. pénzügyigazgatóvá, 1911-ben Segesváron pénzügyigazgató. 1914-ben királyi tanácsosi kinevezést kap, 1918-ban belekerül az V-ik fizetési osztályba és miniszteri tanácsos lesz. 1920-ban a román uralom alatt nyugdíjazzák. 1918-ban letartóztatják és rövid idő mulva szabadon engedték. Felesége Jange Virginia tagja a sepsiszentgyörgyi jótékony nőegyletnek.

Dr. Tankó Béla főszolgabíró, Barót. A világháború mind a 4 évében katonai szolgálatot teljesített, s az ellenség előtt tanusított vitéz magatartásáért a III. oszt. kat. érdemkereszttel, kétszer az ezüst éremmel, a bronz katonai éremmel (valamennyi a kardokkal), Károly csapatkereszttel és a sebesülési éremmel tüntették ki. Az összeomláskor, mint tart. főhadnagy szerelt le. A Magyar Párt alapító tagja, a sepsiszentgyörgyi tagozatnak 1928-ban egyhangúlag megválasztott elnöke, megyei és városi intéző bizottságának, valamint a megyei elnöki tanácsnak tagja. 1934-től az Országos Magyar Párt háromszéki tagozata jogvédő irodájának a vezetője. Magyar magatartása miatt a román hatóságok, mint irredentát tartották nyilván és fekete listára tették. A román megszállás ideje alatt több, mint hússzor tartottak nála házkutatást, de nemcsak nála, hanem még a rokonainál is. Állandó vád volt ellene, hogy fegyverket rejteget és felkelést készít elő. Felesége szül. Csánky Katalin, kinek édesapját, Csánky Gyula kir. tanácsost, Háromszék vm. utolsó magyar tanfelügyelőjét a románok irredenta összeesküvés gyanuja miatt letartóztatták és amikor a dési katonai fogházba szállították, az úton az őrség vezetőjének tévedése folytán más vonatra szállva fel, idejében nem érkezett meg a hadbírósághoz. Ezért feleségét tartóztatták le és 48 óráig tartották fogva a sepsiszentgyörgyi csendőrség padlásán. Amikor a tévedés kiderült, a magyarság vezetőjének közbelépésére engedték szabadon.

Tarczinski Kázmér ny. pénzügyi tisztviselő, Nagykároly. Lengyel szabadsághős apja mellett annyira magyarrá vált, hogy nem is tud lengyelül. A románok uralmuk kezdetén fillér nélkül nyugdíjba küldik, mert kifogásolták magyar érzelmeit. Mint újságíró a magyar ügyek védelmében magára haragítja az oláhokat. Közben szívderítő nótagyüjteményt ad ki és mint a Magyar Párt főtitkára tevékenykedik, segít, tanácsokat ad, önzetlenül. A magyaros viseletet újra divatba hozza a környéken, még a sváb lakosság ezrei között is. Egyszerre 8 sajtópert indítottak ellene és két izben el is ítélik. A haisza csak a felszabaduláskor szünt meg.

Tarsi Andor géplakatos mester, Nagyvárad. A világháború alatt a pesti házi ezredben, a 32-eseknél szolgált, 1918-ban, mint őrmester szerelt le a kis ezüst, bronz vitézségi érmekkel, a Károly csapatkereszttel és a sebesülési éremmel díszítve. Iskoláit Nagyváradon végzi, iparát Budapesten tanulja, ahol 1914-ig tartózkodik, amikor is önként jelentkezik katonának. 1916-ban fejlövést kap. Ettől kezdve, mint fegyvermester szolgál tovább. Az összeomláskor jelentkezik a Dunai katonarendőrségnél, amely később Gábor alezredes parancsnoksága alatt az 1-es vadász ezreddé alakul át. Felveszik a harcot a csehekkel és Fülek-nél meg is ütköznek. A nemzeti hadseregben 1 ½ évet szolgált, majd Erdélybe megy és ott telepszik le. 1923—1930-ig Bukarestben él. Ekkor visszatér Nagyváradra és itt van a felszabadulásig. 1932-ben jó állásba jut, de nyiltan vallott felfogása miatt célpontja lesz a rendőrségnek és elbocsátják. Tagja és egyik megszervezője a nagyváradi Erdélyi Önvédelmi Szervezetnek. Sokat dolgozik ennek keretében.

királydaróczi Tasnády Fekete Sándor mészáros és hentes, Máramarossziget. A világháború idején az 5. gy. e. géppuskás századánál szolgált. Bátor magatartása elismeréseül a nagyezüst, kis ezüst és bronz vitézségi érmekkel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki a háromszor sebesült vitéz őrmestert. A Magyar Párt alapító tagja, a párt bizalmi embere, állandó választmányi tag. A román megszállás első perceitől kezdve megfigyelés alatt áll. 1924—1925-ben hadbíróság elé állítják. Agyonlövéssel fenyegetik. 1930-ban hatósági közeg elleni rágalmazás büntettét akarják rábizonyítani. Ebben az évben kénytelen az üzletét átadni, mert már nem bírja az örökös zaklatásokat. Ugyanebben az évben fegyverrel kényszerítik, hogy vegyen részt a román hadikölcsön jegyzésében. Ridegen visszautasítja. Gábor fiát egy Bacsinszky nevű komiszár a Polgári Kör helységében lelövéssel fenyegeti. A komiszárt lefogják, megverik és lefegyverzik. A fegyvert másnap beviszik a rendőrségre, de eljárást nem indítanak. 1939-ben újból kezdődik a haisza. Megidézik Kolozsvárra, de menetjegye nem érkezvén meg, nincs jelen a tárgyaláson s így in contumatiam 8 havi börtönre ítélik. Büntetését azonban nem tölti ki, hanem az anyaországba szökik.

Tálas Gábor községi bíró. Iskoláinak elvégzése után először apjával, majd annak halála után önállóan gazdálkodik. A Magyar Párt titkára és szervezője. Már a román uralom alatt 70 % többséggel megválasztják bírónak, de csak a felszabadulás után lép hivatalba. Házkutatást sokszor tartanak nála, fegyvereket és propaganda iratokat keresnek. Minden magyar megmozdulásban részt vesz, így tagja a székely hadosztálynak is. A többiekkel együtt egy évet fogságban tölt el.

Teleki Béla gróf országgyülési képviselő, Zsibó. A rabság évei alatt különösen a magyarság gazdasági megszervezésében vitt vezető szerepet. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet alelnöke és mint ilyen, módszeresen és kemény munkával szervezi meg az erdélyi magyar gazdatársadalmat. Azt vallja, hogy egy népet — ha azt akarjuk, hogy fennmaradjon — gazdaságilag erőssé és edzetté kell tenni. Sikeres és kitünő gazdaságpolitikai munkássága nyomán egyre nő közéleti tekin-

télye és ezért a felszabadulás után az erdélyrészi gazdasági tanács egyik vezetője lesz. Mikor az erdélyi Magyar Párt a felszabadulás után megszűnik és szerepét az Erdélyi Párt veszi át, az elnöki tisztségre Teleki Béla grófot jelölik és a májusi alakuló közgyűlésen, amelyet a kolozsvári Redut teremben tartottak meg, nagy lelkesedéssel a vezető erdélyi politikai szervezet elnökévé választják meg. Benne keménykezű, széles látókörű, művelt pártvezért kapott az erdélyi magyarság.

Telegdi József földbirtokos, Mezőtelegd. A Magyar Párt tagja, a megyei tagozat alelnöke. Házkutatásokkal kezdődött a kálváriája, 1920-ban, az első hazaárulási perben két hétig fogva tartották, hazaengedték ugyan, de állandó megfigyelés alatt tartották. A kisebbségi sors állandó kísérő zenéje ez. Később összeesküvéssel vádolják és hadbíróság elé kerül, ahonnan megint kiszabadul ítélet nélkül.

Teleki Ernő gróf orsz. gyül. képviselő, Kolozsvár. A történelmi erdélyi Teleki-családból származott, amely már annyi tudóst (Teleki Pál), harcos államférfit (Teleki Sándor) és igaz embert adott a magyar életnek. Teleki Ernő grófot a gazdasági tudományok vonzották és különösen a külkereskedelem avatott ismerője lett. Hosszabb ideig a bukaresti magyar-román külkereskedelmi hivatalnál dogozott, majd pedig a magyarországi tőkeérdekeltségekkel rendelkező erdélyi pénzintézeteknél. A bécsi döntés után gazdasági szaktudását az Erdélyrészi Gazdasági Tanács vette igénybe, amelynek egyik vezető tagja lett. Azóta is fáradhatatlanul harcol a leszegényedett és sok helyt koldússá tett erdélyi magyarság gazdasági talpraállításáért.

Teleki Kálmán közüzemi tisztviselő, Nagyvárad. Középiskoláit Nagyváradon végezte, ahol a megszállás egész ideje alatt tartózkodott. A városi villamos művek nek volt a tisztviselője. E minősége sem akadályozta őt meg abban, hogy a Magyar Pártnak, sőt az Erdélyi Önvédelmi Szervezetnek is tagja legyen. Mint üzemi tisztviselő nagy segítségére volt a szervezkedésnek. Rengeteget tett a munkásság megszervezése körül. Mint jó magyar különben is támogatója volt minden magyar vonatkozású megmozdulásnak. A polgári őrségnek is tagja volt azzal a célzattal, hogy a kivonuló románok rombolásait megakadályozzák.

Tempfli János kárpitos, Nagykároly. Magyar nóták húzatásáért letartóztatták a románok, de sikerül a fogdából megszöknie. Másnap újra elfogták és három hétig ott tartották a rendőrségen. Csekély 10.000 lei fejében elengedték volna, de nem volt pénze. Kiszabadulása után megfigyelés alatt tartották.

Tempfli József gazdálkodó Csanálos. 1938 szeptemberében levelet kapott Magyarországból egy ismerősétől. Ezt a levelet házkutatás alkalmával megtalálták a románok. Bevitték a csendőrőrsre, ahol összekötözve, hideg pincébe dobták. Ezután hadbírósági tárgyalás következett Kolozsvárott, de közben sok-sok verés és 6 napig tartó gyaloglás hóban-fagyban. Tárgyalása fölmentéssel végződött, de az állandó felügyelet megmaradt. Ez nem riasztotta el őt attól, hogy továbbra is viselje a Magyar Párt alelnöki tisztségét. Magatartása bátorságot öntött a többi szenvedő magyar testvér lelkébe.

Terna István bádogos mester, Zilah. Tanulmányainak befejezése után megtanulta a bádogos mesterséget. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. 1939 októberben letartóztatják és egy éjszakai zilahi fogvatartás után a kolozsvári hadbíróság börtönébe csukják. Kínvallatásnak vetik alá, de eredménytelenül. 1940. jan. 31-én hazaengedik, de hadseregünk bevonulásáig rendőri felügyelet alatt áll és házkutatást is több ízben tartanak lakásán. Ebből az ügyből kifolyólag édesapját Terna Györgyöt is letartóztatják, de bizonyítékok hiányában szabadon engedik.

Dr. Teveli József ügyvéd, **Szatmárnémeti.** A Magyar Párt központi intézőbizottságának tagja; a szatmári tagozat elnöki tanácsának tagja és ügyésze. Nemzeti kötelességének tartotta, hogy minden ügyben előljárjon, ahol honfitársai bajba jutottak, vagy ahol magyar intézményeket támadtak meg a megszállók. Küzdött az ideiglenes román városi tanács törvénytelen intézkedései ellen. Feloszlatták az általános ipartestület vezetőségét és románokat rendeltek ki helyükre; felebbezésével elment a bukaresti felsőbb közigazgatási fórumhoz. Megnyert perének eredményeképen a magyar vezetőséget tisztségébe visszahelyezték. A városi tanács karhatalommal, törvénytelen módon elrabolja a kath. egyház ingatlan vagyonát; erélyes beavatkozásával a vagyont a kath egyház számára megmenti. A választási küzdelmek következtében számos esetben megtámadják és előzetes letartóztatásba helyezik. Társadalmi téren résztvesz a szatmári társadalmi és kultúrális egyesületek vezetésében. A magyar kaszinó, a magyar jótékony nőegylet, a magyar iparos otthon kultúr és társadalmi egyesület, a magyar iparos aggmenház és sok más egyesület ügyésze. A következő perekben volt kitéve hadbírósági meghurcoltatásnak: A románok szerették volna megszerezni a magyar kaszinó vagyonát, ez ellen az egyesület védekezett. A védekezés következménye az lett, hogy nemzetgyalázás, felségsértés miatt, néhai dr. Tóth János és dr. Mák Istvánnal együtt a vádlottak padjára ültették. A vád az, hogy a román király képe kisebb mint Kölcsey Ferencé; az ügyrend csak magyar és nem román nyelven van kiírva. A bíróság a vezetőség tagjait elítélte, az egyesület működését hat hónapra felfüggesztette. A magyar iparos otthon ellen indított és évekig tartó peres ügyekben és harcban szintén számtalan ízben került a vádlottak padjára. Ezt az intézményt irredenta fészeknek tartották és többek között azzal vádolták, hogy az egyesület székházának egyik termében egy díszoklevélen a magyar szent korona egy része van ráfestve; tehát egy ellenséges érzületü állam címere. Ebben az ügyben az egyik házkutatást a másik után tartották lakásában és irodájában. Irodáját egy ízben egy egész hétre lepecsételték és lezárták. A hadbíróság felmentette, mert kiderült, hogy az inkriminált festés az erdélyi címer; a hét torony alkotó eleme úgy a magyar, mint a román címernek. A városokban az iparos intézmények voltak azok, amelyek hirdették a magyar egységet, ezért a hatóságok vagyonfosztó hadjáratot indítottak. Kérlelhetetlen módon megindult a harc: a csizmadia, a ti-

már, a szabó és szücs társulatok vagyona ellen. Minden alkotmányellenes intézkedés ellen felebbezéssel élt; így nap-nap után volt része hivatalos meghurcoltatásban. A harcban a felszabadulás napja meghozta a megnyugvást. A társadalmi ténykedésen kívül résztvett még az alaptalan vádak alapján letartóztatott egyéneket mentő harcban is.

Tusa Gábor dr. ügyvéd, országgyülési képviselő, Kolozsvárt él. Nagy szerepet vitt az erdélyi református egyházkerület életében és sokat harcolt az erdélyi magyar reformátusság ügyének szolgálatában. Becsült munkát végzett az erdélyi magyar színjátszás megmentésében is és az elsők között állt ki a magyar művelődést megmenteni igyekvő kolozsvári színpártoló egyesület kezdeményezéseinél. Az erdélyi színjátszáson kívül lelkes munkása az erdélyi irodalom ügyének is, kitünő jogászi felkészültségét gyakran vette igénybe az erdélyi írókat tömörítő Szépmíves Céh is.

néhai Toldalaghi Mihály gróf. Marosmegyei földbirtokos. Nyárádszentbenedeken született. Már Nagy-Magyarország idejében harcos közéleti férfi, a román elnyomás éveiben pedig megszállott munkása a magyarság jobb sorsára törekvő átfogó munkának. Széchenyi meggyőződését vallja, azt, hogy először gazdaságilag kell megerősödni. Lelkes munkása az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyletnek és huszonkét év alatt sokat dolgozott azért, hogy sikerre vigyék az EMGE célját: megmenteni a magyar kézben maradt erdélyi birtokokat és okos, módszeres gazdasági szaktudást adni az erdélyi magyar földmüveseknek.

ifj. Torday Ferenc földbirtokos, gazdálkodó. A világháborút a tüzérség kötelékében, mint főtüzér harcolta végig. Az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréseül a kis ezüst és a bronz vitézségi éremmel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A Magyar Párt alapító tagja. 1932 óta elnöke a helybeli gazdakörnek, a marosvásárhelyi 340 éves multtal rendelkező első szántótársulat elnöke. Még 1925. október 13-án este édesapja vendéglőjében egy garázdálkodó román őrmester brutális támadása következtében súlyos kardcsapások nyomán jobb karjára megbénult, ezenkívül fején is súlyosan megsebesült. 1939-ben a román hatósági közegek négy lovát szekerekkel együtt elvittek minden ellenszolgáltatás nélkül. A Gazdakör elnökeként a magyar kisgazda érdekekért dolgozott.

Dr. Tóth István pénzügyigazgató, pénzügyi főtanácsos, Székelyudvarhely. 1919 január 15-én az oláh hatóságok Udvarhely vármegyében semmiféle erőszakosságtól vissza nem riadva akarták megvalósítani nemzeti törekvéseiket. Az oláh megszállás első napjaiban az akkori prefektus összehívta a megye mintegy 400 főt kitevő tisztviselői karát, büszkélkedni akarván a megjelent tábornok előtt az összecsődített magyarok nagy számával. Az összehívás a román hüségeskü letételét célozta. Még a gyülés alatt az akkor már internált Paál Árpád alispán egy gyermek cipőjében a következő figyelmeztető tartalmú levelet írta az egyik tisztviselőnek: „Ne tegyétek le az esküt, mert becsaptak bennünket. Az oláhok nem megszállni, hanem hódítani jöttek hozzánk. Nekünk székelyeknek a békeszerződés előtt nem szabad alávetnünk magunkat az oláh parancsnak." A tisztviselők a prefektus felszólítására az eskü letételét megtagadták. A tábornok és a prefektus közötti tárgyalás eredménye egy felszólítás volt, amely szerint utasították a hivatalnoki kar vezetőit, hogy a szomszéd szobában aláírásukkal tanusítsák az eskü letételének megtagadását. A teremben szájról-szájra járt a hír, hogy — azokat akik a kért iratot aláírták — elvitték a katonai parancsnokságra. Időközben gépfegyveres katonák körülvették a vármegyeházát és a tiltakozó székelyeket puskatussal ütötték verték. A teremben zúgolódók közül kivált dr. Tóth István és bejelentette, hogy „egy lépést sem megyünk innen, míg meg nem tudjuk, hogy mi történt 34 magyar bajtársunkkal." A prefektus bejelentette, hogy a teremben voltak kötelesek további utasítások átvétele céljából másnap a parancsnokságon megjelenni. Dr. Tóth István ekkor ismét előállt és a románoknak a következőket mondotta: „Én pedig a történelem ítélőszéke előtt megbélyegzem a román hadsereg eljárását, mert fegyvertelen családapákat, tisztviselőket mert bebörtönözni azért, mert szeretik a hazájukat." Utóbbi kijelentéseéért elvezetik a többihez harmincötödiknek. 1919-ben három hónapi meghurcoltatás után a dévai haditörvényszék szabadon engedi őket. Részese és szervezője a székelyföldi felkelő szervezetnek, de utolsó pillanatban az akciót leintik, mert Magyarországon kikiáltották a proletár diktatúrát. 1919. nov. 2-án kiutasítják. A csonkaországban nyolc napig vaggonlakó, 10 évig pedig tömeglakásban él. A honvédség bevonulása után, mint pénzügyigazgató tér haza.

Tóth István községi bíró, Sarmaság. A világháborút végigharcolta és nagy esüst, kis ezüst, bronz vitézségi érmet szerzett, tizedesként szerelt le. Falujában a magyarság ügyének legfőbb őre és előmozdítója. Megverték a románok, mert a házát rongáló román beszállásolt katonák kártevései ellen tiltakozott. Állandó megfigyelés alá került és később hadbíróság elé állították, mert nem akart ingyenes hadi munkára menni. Ázsiába küldték őt is a románok gúnyolódva, pedig a történelem formáló erők Tóth Istvánok seregeiből összetevődve az oláhokat ebrudalták ki Erdély egyik feléből.

Tóth István gépkocsitulajdonos, Nagyvárad. Iskoláit Kőröstarjánban végezte. A román megszállás alatt mindvégig Nagyváradon tartózkodott. A Máv.-nál vonatkísérő volt 10 éven át, minthogy azonban nem tett esküt, 1920-ban elbocsátották. Utána gépkocsivezető, majd később mint gépkocsitulajdonos kereste kenyerét a honvédség bevonulásáig. Tagja és szervezője volt az Erdélyi Önvédelmi Szervezetnek. Mint ilyen résztvett minden előkészítésben. Feletesei a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak önfeláldozó munkálkodásáról.

Dr. Tóth János ny. ügyész, Szatmárnémeti. A hüségeskü letételét megtagadta, mire azonnal elbocsátották állásából. A Magyar Párt tagja, pénztárnoka, társadalmi egyesületek vezetője, ref. presbiter. 1938-ban azzal vádolták, hogy a városi kaszinó irredenta fészekké vált és Carol király arcképe alatt köpőcsészét találtak. Felségsértéssel akarták vádolni, de kihágássá átminősítve, 1 hónapi börtönbüntetést töltött le Kolozsvárt. Ez annyira

megviselte, hogy 1940. ápr. 10-én elhunyt. A szatmári magyarság előtt emléke példaadón örökké élni fog.

Tóth János társasgépkocsitulajdonos, Kolozsvár. Iskoláit Sóváradon végezte és utána a kovácsmesterséget tanulta. 1929-ben önállósította magát, majd autóbuszokat vett és felállította üzemét. Tevékeny, alkotó természete nemcsak egyéni életében, hanem a politikai és társadalmi életben is érvényesült. A megszállás alatt Kolozsváron tartózkodik s itt a Magyar Népközösségnek tagja, a Rapid autóbusztársaság választmányi tagja, valamint a Székely társaságnak is tagja. 1930-ban magyarsága miatt 12 napig letar tóztatásban volt minden kihallgatás nélkül. Mindig a magyar kis emberek érdekeit szolgálta.

Tóth Mihály tiszttartó, Árkos A világháborúban több kitüntetést szerez, részt vesz a Verdun körüli öldöklő csatákban. 1918 december közepén érkezik vissza csapatával Kolozsvárra. Itt találkozik először a románokkal, akik azzal kezdik az ismerkedést, hogy mindenéből kifosztják. Ruháiba például egy román rendőrmester öltözik át. Báró Szentkereszthy Béla birtokán helyezkedik el, elnöke lesz a Magyar Pártnak, több társadalmi egyesület vezetője. A románok háromszor is letartóztatják, a kivégzendők fekete listájára teszik, de tervük nem sikerül. A felszabadulás előtt megszervezi a nemzetőrséget.

Tóth Péter ref. kántor-tanító, Gagy. Törhetetlen magyar érzelmei miatt a románok egyik faluból a másikba helyezik. Hazafias előadásokat tart a helybeli legfőbb hatalom a csendőrőrmester tudta és beleegyezése nélkül, noha az udvarhelyi városparancsnokság hozzájárult. Letartóztatták. Fogságából baksis pénzmenti meg. Később kényszerítik hogy térjen át a románok görög keleti vallására. Ellenáll. Állam ellenesnek bélyegzik, börtönbe zárják, kényszer munkára ítélik de megszökik.

Török Andor dr. Kézdivásárhelyen született, 1872-ben. 1901-től 1917-ig Kézdivásárhely polgármestere, azután két évig Háromszék alispánja. A román betörés után állását veszti, kiutasítják, meghurcolják, azután negyvenöt napig raboskodik az alsószombatfalvi román internálótáborban. A román hadbíróságok sorozatos pereket indítanak ellene. Éveken keresztül a kézdivásárhelyi református egyházmegye főgondnoka, a sepsiszentgyörgyi Székely-Mikó-kollegium gondnoka, a Székely Múzeum elnökigazgatója. 1926-tól 1927-ig magyarpárti képviselő. Lelkes, meg nem alkuvó magyar férfi, aki elszántan küzdött és a székelység és az erdélyi magyarság osztatlan háláját és szeretetét érdemelte ki.

Tötös Gy. Sándor gazdálkodó, Szilágynagyfalu. A Magyar Párt elnöke 16 éven át. 1919-ben, a román megszállás kezdetén úgy megverték, hogy három hónapig volt beteg utána. 1923-ban lett elnök. A parlamenti választások alkalmával rendszeresen bevitték 12 napig a csendőrsre, mert állandóan hangoztatta, hogy csak az számít magyarnak, aki a Magyar Pártra adja szavazatát. Gazdasági szakértője az erdélyi értékesítő szövetkezetnek. A hadbíróság elől csak úgy tudott menekülni, hogy 10.000 lei dugpénzt fizetett.

Tyuskay István fakereskedő Nagyvárad. A románok megvonják iskolájától a nyilvánossági jogot, a gimnáziumból géplakatosnak megy. Később tagja lesz a magyar önvédelmi szervezetnek Bajtársait letartóztatják ugyan, de nem vallanak ellene és így megfigyelés és motozás árán szabadul a gyászos következmények alól. Kijátsza a megfigyelő románokat, továbbra is összeköttetést tart fönn feletteseivel és a fontos vállalkozást tovább is szervezik.

U.

id. Udvary József dr. polgármester, Szilágysomlyó. Az 51. gy. e.-ben szolgált a világháború alatt. Bátor magatartásáért a kis ezüst és bronz vitézségi érmekkel, valamint a Károly csapat kereszttel tüntették ki. Az összeomláskor külön hadosztály-díszéret birtokában szerelt le, mint főhadnagy. A Magyar Párt alapító tagja. A helyipárt elnöke, a Szilágymegyei tagozat propaganda és szervezési osztályának pedig vezetője. Tagja a Párt országos központi bizottságának is. Számtalan esetben tartottak házkutatást lakásán s állandó rendőri megfigyelés alatt állott. A „Szilágysomlyó" c. lapnak felelős szerkesztője 1923-tól. Ujságján keresztül úgy a szomorú megszállás alatt, mint a reményteljes jelenben utat mutat és magatartásával bevilágít a jövőbe. A Honvédség bevonulása után helyettes polgármester és közigazgatási előadó lett, majd 1940. november 25-én polgármesterré választották.

ifj. Udvary József egyetemi hallgató Szilágysomlyó. A szilágysomlyói Magyar Párt ifjúsági csoportjának titkára, ezen tisztségében eredményes propagandát fejt ki. Az önvédelmi szervezet tagjaként letartóztatják. A kolozsvári hadbíróság börönében nyolc napig minden eredmény nélkül vallatják. Hazaengedik Szilágysomlyóra, ahol állandó hatósági megfigyelés alatt áll és a román hadseregben megfosztják karpaszományosi jogától. A bécsi döntés után megalakított nemzetőrség egyik megszervezője.

Ugron István. A megszállást követő dermedtség hónapjaiban ő térítette magához a magyarságot. A háború előtt a monarchia egyik legismertebb diplomatája volt, az összeomlás után hazasietett Erdélybe s bátorította, ébresztgette a magyarságot. Előbb Jósika Samu mellett dolgozott, majd utódjaként az Országos Magyar Párt elnöki tisztjét töltötte be. Nagy érdeme, hogy kapcsolatot teremtett a párt és a román kormány között, mert mint előkelő diplomata, megnyíltak előtte a legcsukottabb ajtók is s ő feltárhatta népe keserveit. 1926 áprilisában váratlanul lemondott a Magyar Párt, az Erdélyi Múzeum Egyesület és a Hangya Szövetkezeti központi elnökségéről s ettől kezdve csak egyházi és közgazdasági ügyekkel foglalkozott.

rozsnyóbányai Ujházy Sándor rajztanár, Nagykároly. Világháborúban kitüntetéseket szerzett és mint főhadnagy szerel le. Szilárdan elhatározta, hogy a román uralom alatt állását őrhelynek tekinti és nem mozdul onnan, még erőszakos nyomás alatt sem. Tanítványait büszke magyarnak neveli és a fegyveres ellenállás gondolatát ébresztgette bennük Hatszor állították nyelvvizsgára, 1939-ben egy század román baka

rontott neki és kislányának, le tartóztatták. Ok: szépnek mondották Magyarországot és leányai magyar táncokat lejtettek. Bizalmas természetü feladatokat sikerrel oldott meg a szöktetések alkalmából. Gimnáziumának vagyonát megmentette, még hozzá román segítséggel. Iskolája tanításra készen várta a bevonuló magyarokat, akiket ő vezetett be a fölszabadított városba mint a tüzharcosok szervezője.

V.

Vadon Andor református lelkész, Sarmaság. A Magyar Pártnak alapítás óta elnöke, a hazafias megmozdulások vezetője. A román zászlót a templomból kiutasította. Hadbíróság elé került. Nagy pénzbüntetéssel sujtották. Járásbírósági és törvényszéki tárgyalások során tiltakozott a román inzultusok ellen.

Vajda Emil kereskedő Kézdivásárhely. Két nappal a bécsi döntés után nagy tüntetést rendeztek a város utcáin és a román katonaság jelenlétében kitüzték a magyar zászlókat és elénekelték a Himnuszt. Az érkező vonat fogadására lementek az állomásra és a vonaton utazó román tisztek jelenlétében újra elénekelték a magyar himnuszt és később a templomba mentek. Pár nap mulva éjnek idején összeszedték őket és elvitték a sporttelepre. Onnan a késő délutáni órákban visszahozták őket a városba és becsukták egy pincébe, ahol kínozták és verték őket.

Varga Béla hentes- és mészáros mester, Székelyudvarhely 1920-ban alaptalanul megvádolják, letartóztatják és Segesvárra viszik. Itt súlyosan bántalmazták, majd négy heti fogvatartás után bizonyítékok hiányában szabadon engedik. A megszállás alatt számtalanszor beidézik kihallgatásra. A Magyar Párt intéző bizottságának és a rom. kath. egyház tanács tagja; a mészáros és hentes ipartársulat elnöke. Minden magyar vonatkozású szociális és kulturális megmozdulás lelkes támogatója.

Varga Kálmán városi tisztviselő, Nagyvárad. Középiskolai tanulmányait a br. Wesselényi kollégiumban, a szilágysomlyói minorita gimnáziumban és a nagyenyedi Bethlen kollégiumban végezte. Minden szervezési munkában résztvesz. Az erdélyi önvédelmi szervezet tagja.

Vass Sándor, Szováta. 1914-ben a szerb harctérre került, ahol meg is sebesült. Résztvett a sóvidéki felkelésben. A posta és a vasút állomás elfoglalása után átment Parajdra, ahol leszerelték a csendőrséget. Mikor Mánya Gerő átvette a parancsnokságot, visszament Szovátára. A felkelést a románok elnyomták, és a résztvevőket fogságba vetették. Először a kolozsvári fellegvárban volt, majd később Nagyszebenbe kerül. Itt állandó verések és kínzások között, három hónapig sínylődött, majd ideiglenesen szabadon bocsátották. Állandó rendőri megfigyelés alatt marad és minden évben kétszer-háromszor beidézik a brassói hadbíróság elé. Minden látogatás sok pénzbe kerül. 1927-ben 12 napi tárgyalás után felmentik. Peréből kifolyólag anyagilag teljesen tönkre ment, de azért minden magyar megmozdulásban résztvesz.

Vámos Pál, kereskedő Nagyvárad. Tanulmányait Nagyváradon Szatmáron és Budapesten folytatja. Székelyhídon a gr. Stubenberg féle uradalomban segédtiszt, majd h. számtartó. 1935-től Nagyváradon él, de mint kisebbségi, semmiféle komolyabb álláshoz nem jut. Tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek. Minden előkészítő munkában résztvesz.

Vores Barabás gazdálkodó, Árkos. A román megszállás alatt bíró volt, románul nem tudott. Aláírattak vele egy okmányt és ezért később két hónapi elzárással büntették: a román csendőrség állandóan fát és bárányokat követelt tőle, és akármennyi adót fizetett, mindig volt hátraléka. A Magyar Párt tagja, különösen választáskor fejtett ki nagy tevékenységet. Vilmos fia gazdasági iskolát végzett és szülei birtokán mintagazdaságot rendezett be Felesége az unitárius nőszövetség tagja, sokat segített az arra rászorulókon.

Váró Ferenc gazdálkodó, ny. csendőr, Bettfalva. A Magyar Párt tagja és a tejszövetkezet elnöke. Négy évig gondnoka az egyháznak. A megszállók hatóságaival és a csendőrséggel nagyon sok baja volt. Földjei miatt is harcban állt román szomszédjával. Ugy a földjén mint a korcsmában verekedésre került a sor. Állatait minden ellenszolgáltatás nélkül elhajtják. Szívbajos feleségét feljelentik, de meghatározott pénzösszeg lefizetése után szabadon engedik. Arra akarják rászedni, hogy egy hamis okmányt írjon alá, mikor ezt megtagadja, beviszik a csendőrőrsre, véresre verik és összemaratják a kutyákkal. A Magyar Párthoz írt kérvényét elfogják, őt megverik és egy sötét verembe dobják. Ismét fizet és azután szabadon bocsátják.

Veress József községi másodbíró, Kovászna. Az elemi iskola elvégzése után Kézdivásárhelyen polgári iskolába jár. Később ipari pályára lép. Résztvesz a világháborúban és megkapja a bronz vitézségi érmet, valamint a Károly csapat keresztet. A Magyar Párt tagja és választási bizalmi embere. Ipartestületi elöljárósági tag. 1939-ben márciusban letartóztatják és októberben hadbíróság elé állítják. A vád: tiltott gyülés tartása és a román hadsereg gyalázása. Kétszeri tárgyalás után a vád és következményei alól felmentik, de akkor már 20.000 lei bánja az ügyet. Lakásán több izben házkutatást tartanak. Csapataink bevonulása óta községi másod bíró.

Veress Sándor gazdálkodó, Árkos. A Magyar Párt intézőbizottságának tagja. Választáskor nagy agitációt fejtett ki, de őt magát nem engedte a csendőrség szavazni. Különféle vádakat emeltek ellene és bevitték a sepsiszentgyörgyi csendőrségre Karácsony hetében volt fogságban, ahol nagyon megverték. Felesége az unitárius nőegylet tagja. Hozzájárult a kulturház felépítésének költségeihez.

Végh Béla tanító, Szilágynagyfalu. A Magyar Párt tagja és főszervezője. A románok megigérték neki a meszesgödörbe juttatást és állandó megfigyelés alatt tartották. Egy bál alkalmával géppuskatüzzel fogadták. Temetés alkalmával pedig a himnusz éneklése és a nemzetiszínü koszorú miatt letartóztatták. A bécsi döntés után a fosztogató román csendőrök és katonaság szemeláttára elsőnek kitüzte a magyar zászlót és utána megszervezte a nemzetőrséget.

Vékony Jenő kereskedő, Nagyilonda. A román katonai hatóságok parancsára letartóztatták, súlyosan bántalmazták, majd Nagyilondára kísérték, ahol újra szörnyű módon megkínozták. Majd két másik magyarral együtt a piactéren pellengére állították. A bécsi döntés határozatai értelmében kiszabadul.

Vilikó István gazdálkodó, Székelytamásfalva. 1915 márciusában bevonult katonának Galiciában járőrszolgálat közben négy társa elesett, őt is elveszettnek gondolták és holt hírét költötték. Miskolcon, a kórházban tifuszban feküdt, súlyos betegségéből nehezen épült fel. 1919-ben eldugott egy puskát. Pletykálkodás következtében az ügy román hatóságok tudomására jutott. Ezzel kezdetét vette egy Kálvária-járás, amelynek egyes állomásai Kovászna, Sepsiszentgyörgy és végül Kolozsvár. Sok időbe, még több pénzbe került, míg veszélyes helyzetéből kikerült. Megválasztják bírónak, ebből megint sok kellemetlensége származik, mert nem hajlandó szénát rekvirálni. Egy birtok ügyből kifolyólag 90.000 lei kára származik. A szolgabíró revolveres hivatal vizsgálata ellen tiltakozott, mire ez felfüggesztette. Ez az ügy is sokáig tartott. Közben sokszor kihallgatták, egyszer a csendőrségen úgy megverték, hogy két hónapig betegen feküdt. A szolgabírót a végén fel is függesztették. A községi felekezeti iskoláért is súlyos harcokat folytatott, de minden eredmény nélkül.

Vilikó Kelemen gazdálkodó Székely-Tamásfalva. A 24-es gyalog ezred katonája. 1914-ben kiment a harctérre, ahol fogságba esett. 1918 őszén jött haza. A Magyar Párt tagja. Az adóját olyan nagyra szabták, hogy nem tudta rendesen fizetni, ezért a végrehajtók nagyon sokszor megsarcolták. Kocsijával nem állt félre, mikor a csendőrök jöttek, ezért megverték és bezárták.

Vita Sándor orsz. gyül. képviselő, Kolozsvár. Kolozsvárt él, a megszállás ideje alatt tisztviselő. Az erdélyi magyar fiatalság nemzeti mozgalmaiban vezető szerepet vitt és különösen a szövetkezeti mozgalom lelkes pártfogolásával szerzett megbecsülést. Fiatal eszmetársainak, Albrecht Dezső dr. és Wenczel József dr. társaságában „Hitel" címen harcos folyóiratot is szerkesztett. A Hitel csoportja a nemzeti szellemért, magyar szociális megújhodásért és töretlen magyar szabadságért harcolt. Ez a csoport — amelynek Vita Sándor egyik vezető tagja volt — a nagy magyar sorskérdéseket tárgyalta, a magyar megmaradás nagy gondolatát, a szórványmagyarság ügyét és a szövetkezeti mozgalom támogatásával történő gazdasági megerősödést. Vita Sándor azokhoz tartozott, akik bátran hirdették a gazdasági megerősödés elsőbbségének gondolatát.

csíkjenőfalvi ifj. Vizi Sándor vendéglős Csíkszereda. Tanulmányainak befejezése után ipart tanul. 18 hónapi katonáskodás után 1939-ben Csíkszeredán vendéglőt nyit. Katonáskodása alatt mint kisebbségivel kegyetlenül bánnak, 6 hétig cement padlón alszik, ennek következtében jobb oldali vese tuberkulózist kap. 1939-ban ráfogják, hogy a román királyt gyalázta és Magyarországot éltette. Fogva tartják addig, amig a helybeli rendőrkapitánynak le nem fizetnek 10.000 leit. Öccse 1940-ben Magyarországra szökik, ezért újból letartóztatják és Nagyváradra viszik. A következő vádakat emelik ellene: Elősegítette öccse szökését, kémkedik, katonai titok megszegése és külföldre való közlése; általános szervezkedés. A vádak alapján a kolozsvári hadbíróság börtönébe zárják. A kihallgatások folyamán a vádakból csak öccse szökésének elősegítése marad. Két tárgyalás után 30 napi börtönbüntetésre ítélik, amelyet ki is tölt, majd tolonc úton hazaküldik. A horribilis adózással anyagilag tönkre akarják tenni, molesztálások, zsarolások és büntetés pénzek fizetése minden csekélységért napi renden volt.

Vizler László rom. kath. plébános, Krasznaterebes. 1938 szeptember 16-án a nemzetközi kisebbségi egyezmény életbelépésekor a vezetése alatt álló iskolában a szülők beleegyezésével a németnyelvű oktatás helyett bevezette a magyar nyelvű tanítást. Később az egyik magyargyülölő inspektor feljelentésére, hadbíróság elé állítják. Az ügyész az államellenes vétség vádját elejtette de azon a címen, hogy a felügyelő hatósággal szemben fenyegető magatartást tanusított, 1.200 lei pénzbüntetésre ítélték. Hazajövet Halmi és Hosszumező közt a magyar területen haladó vonaton magyar rendőrökkel beszélgetett. A román határon ezt észrevették és újra letartóztatták. Átadák a következő állomáson két rendőrtisztnek, akik bekísérték Máramarosszigetre. Úgy látszik a kisérő rendőrtisztek nem találták indokoltnak az őrizetbevételt, mert megelégedtek 2.000 lei kizsarolásával.

Vörös Zoltán ref. lelkész, Gencs. A helybeli Magyar Párt elnöke 1929 óta. A megszállás alatt energikusan védte egyháza és magyarsága érdekeit. Ezért egy csendőrfőhadnagy letartóztatta. 1940-ben egy baráti összejövetelen való részvétel miatt hadbíróság elé állítják — irredentizmus vádjával terhelten. A bevonuló honvédség megakadályozta elítéltetését.

W.

Walent Gyula hentesáru üzem. Szatmárnémeti. A Magyar Párt és az önvédelmi szervezet tagja. Az önvédelmi szervezet leleplezésekor bajtársaival együtt őt is letartóztatják. A kolozsvári hadbíróság börtönében megismerkedik a román vallató módszerekkel és eszközökkel. Két hónapi fogság után bizonyítékok hiányában szabadon engedik, de állandó rendőri megfigyelés alatt áll. Minden magyar törekvés lelkes támogatója.

Walent Vilmos étterem és hentesáru üzem tulajdonos. Szatmárnémeti. A Magyar Párt és az önvédelmi szervezet tagja és szervezője. Az önvédelmi szervezet leleplezésekor letartóztatják és Kolozsváron két hónapig fogva tartják, majd bizonyítékok hiányában szabadon engedik. Állandó megfigyelés alatt van. Minden magyar megmozdulásban részt vesz.

Wallner László rom. kath. kántor tanító, Nagyvárad. Oklevelének megszerzése után Nagyváradon, később Fugyivásárhelyen majd ismét Nagyváradon, a váradvelencei iskolánál működik. Öt esetben feljelentik, ezért a románok megbízhatatlannak tartják. Gyakran rendeznek nála

házkutatást, nemzeti lobogót, propaganda iratokat és fegyvereket keresnek, címerét és történelmi képeit elviszik. Egy ízben letartóztatják, de 6.000 lei lefizetése után szabadon engedik. 1939 okt. 18-án, mint az erdélyi önvédelmi szervezet tagját letartóztatják és három napi váradi fogság után, a kolozsvári hadbíróság börtönébe szállítják. 12 napig vallatják és kínozzák minden eredmény nélkül, majd heted magával haza engedik. Nagyváradon visszakerül állásába, de állandó megfigyelés alatt áll. Vezetője a várad velencei rom. kath. dalárdának és a kultúrháznak. Kultúr munkája miatt a megszálló hatóságok sokat kellemetlenkedtek neki. A vezetése alatt álló dalárdából és a kultúr egyesület tagjaiból állítja össze a várad-velencei körzetben a polgárőrséget, amelynek ő a parancsnoka. Egy ízben rá is lőttek, de szerencsére nem találták el.

Weisz Albert gazdálkodó Paptamási. A Magyar Párt tagja, aki a magyaroknak minden ügyes-bajos dolgukban segítségére van. Felesége Schlesinger Sarolta egy román államhivatalnokot, aki őt magyarságában megsértette, tettleg inzultált, ezért a hadbíróság börtönébe tíz napra lezárták.

Weisz Károly bányaács, Nagybánya. A világháború alatt a 6-os szapőröknél szolgált. 1939 február 2-án a román nemzet gyalázása miatt hamis és valótlan feljelentés alapján 6 havi börtönbüntetésre, 22.000 lei pénzbüntetésre és politikai jogainak 3 évi felfüggesztésére ítélik. Bonta János a feljelentő, Kozma Péter és Joszip Mihály esküt tesznek, hogy Weisz állandóan magyarul beszél és román állam ellenes kijelentéseket tesz. Büntetésének kitöltése után jogait felfüggesztik és állásából elbocsátották.

Weiszlovich Emil. Nem politikus, nem közíró, csak egyszerű szállodatulajdonos, de mégis nevezetes férfiú az erdélyi magyarság számára. A megszállás évei alatt szinte szünet nélkül baja volt a román hatóságokkal. Hol a zászlót felejtette kitenni egy román nemzeti ünnep alatt, hol becsukta a szállodát s kitette a cédulát: adónyomorítás miatt zárva; hol meg valami magasrangú román tisztet utasított ki szállodájából. Az 1928-as diákzavargások alatt majdnem agyonverték a diákok s csak a csoda mentette meg. Később feljelentették, hogy a román himnusz alatt nem állt fel a moziban, mire egy évi börtönre ítélték. Pár hónapot le is ült becsületesen a váradi fogházban, de előzőleg a kolozsvári hadbíróságon töltött néhány keserves hetet. Matuzsálemi kora nem törte meg s kivárta a felszabadító magyar csapatok megérkezését.

Welser Jenő Máv. intéző Kolozsvár. A világháborúban részt vesz és meg is sebesül. Mint t. zászlós szerel le. Az önvédelmi szervezet tagja. Az előkészítő és szervező munkában cselekvő módon vesz részt. A románok 138 társával együtt lefogják és bebörtönzik. Vallatás közben nagyon megverik és megkínozzák. Hat hónapig sinylődött a börtönben. 1940 máj. hó 18-án 15 társával együtt állampolgárságától megfosztva áttették a határon. Családját 1940 július hó 9-én két bőrönddel utasítják ki. A honvédség bevonulásakor hazatér és újra átveszi hivatali teendőinek ellátását.

Welther Károly, Dés. A román megszállás alatt tevékeny részt vett a magyar közéletben. Alelnöke volt a Magyar Pártnak, irányt adott a felszabadításért folyó küzdelemnek. Példája lelkesítő és buzdító hatású volt a magyarság küzdelmeiben.

Wiener Sándor szálloda bérlő Máramarossziget. Résztvesz a világháborúban és megszerzi a nagy és a kis ezüst, valamint a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. Mint szakaszvezető szerel le. Az M. S. E. választmányi tagja. A román rendeletet, amely szerint a polgári egyén köteles a katonát üdvözölni, nem ismerte és így nem is tarthatta be. A fenyítés nem maradt el, mert nagyon megverték és örült neki, hogy csak az őrs egy tagja foglalkozott vele és nem valamennyien. A siguranca megbotoztatja, mert nem akarta elárulni, hogy kik mulattak magyar nóta mellett.

Wilhelm Gyula kereskedő, Csömör. Margittán elvégezvén iskoláit, kereskedői pályára lép. 1932-ben Nagyváradon önállósítja magát. Hiába való volt azonban szorgalma, azért mert nem tartott román alkalmazottat és mert az üzletében is magyarul beszélt — bojkottálták. 1936-ig ennek ellenére is kitartott, ekkor azonban kénytelen volt üzletét feladni. 1937-től a margittai szövetkezet vezetője s nagy munkát fejt ki ebben a minőségében a szövetkezeti mozgalom érdekében. A kisebbségi magyar munkában kockázatot vállaló munkás volt, mint az erdélyi önvédelmi szervezet tagja. 1939 október 15-én a románok elfogták és súlyosan bántalmazták. Másnap Nagyváradra szállították a börtönbe. Itt egy hétig tartják fogva. Válogatott kínzásokkal akarják némaságát megtörni és vallomásra bírni — eredménytelenül. Innen Kolozsvárra került a hadbíróság börtönébe. Karácsonyi ajándékul megfosztották az állampolgárságától és 1939 dec. 21-én áttették a magyar határon. Budapesten a hatóságok támogatták mindaddig, míg el nem foglalja a helyét, mint a csömöri szövetkezet vezetője.

Dr. Willer József, a Magyar Párt főtitkára. A románok bevonulásakor Lugos polgármestere. Ettől az állásától megfosztják, de ez nem veszi el kedvét attól, hogy annál hevesebben küzdjön minden bajba jutott erdélyi magyarért. Agilitását a Magyar Párt főtitkári poziciójában értékesítette legkiválóbban, támadásokra mit sem adva, lankadatlanul. A pártügyekben a legapróbbnak látszó intézkedés is az ő kezén ment keresztül először. Egy pillanatra sem távozhatott a román politikai élet zsivajából s ezért legkitűnőbb ismerője lett a rosszillatú tülekedésnek Bukarestben. Fölényes szónok, gúnyos közbeszóló, fáradtságot nem ismerő energia, kényes föladatok megoldásában, mindig a magyarság iránti szeretettől vezéreltetve.

Wurczel Géza kereskedő Kolozsvár. Kereskedelmi pályára lép és a budapesti Holzer cégnél tanul. Szakgyakorlatot tart Kolozsváron, Aradon és Nagyváradont. 1938 óta önálló üzlete van. Ráfogják, hogy irredenta propagandát folytat és ezért 15 napra le is zárják. Résztvesz a világháborúban. Járt az orosz és az olasz fronton a 65-ös és később a 85-ös gyalog ezreddel. Mint tizedes szerel le és megszerzi a Károly csapat keresztet valamint a hadi emlék érmet.

Z.

alsó- és felsőzaturesai Zathureczky Gedeon a Biharmegyei

Takarékpénztár és Gazdasági Bank fiókjának vezetője Érmihályfalva. A világháborút végigharcolta, mint honvéd főhadnagy. Hősies magatartásának számos kitüntetés: 2 emlékérem, Signum laudis stb. a tanubizonysága. Hosszú haretéri szolgálatát 39 hónapos olasz hadi fogság követte. Visszaérkeztekor az oláhok voltak urak Budapesten. Rövid ideig Budapesten volt, de kellő módon akkor elhelyezkedni itt nem tudott s így visszament Erdélybe, hegyközkovácsi kis birtokára, gazdálkodni. Tíz évet töltött birtokán. Áldozatos tíz év volt ez a magyar kisebbség szempontjából. Megszervezi a Magyar Pártot, magyar iskolát épít, lelket önt az ottani magyarságba és kitartásra és türelemre acélozza őket. Az elnyomók is méltányolják munkáját és a hadbíróság először 1 napra és 10.000 leire ítéli. A rossz gazdasági viszonyok állás vállalásra kényszerítik, ekkor kerül az érmihályfalvi bankhoz. A bankári munka mellett itt is jut idő a magyar munkára. Eredmény: első ízben választanak ebben a kerületben magyar párti képviselőt. Se szeri, se száma a hatóságok kellemetlenkedéseinek. Utóbb már katonai ügyét is feszegették, de pénzzel sikerült „elsimítani" a dolgot. Idegtépő hónapok jöttek Kárpátalja visszafoglalása után. Mindenki várt, mindenki tudott híreket. A román állam urai veszélyeztetve érezték a trianoni zsákmányt. Ebben az időben kényszerítik, hogy tiszti rangját megtépázva a román hadseregben alantos szolgálatot teljesítsen. Leszerelt s újból kezdődött a meghurcoltatás. A szigurancán, a román szokásokhoz híven, — ellopják az apró értéktárgyait és alaposan megkínozzák. Kolozsvárra és 3 hónap után onnan megvasalva Nagyszebenbe került a hadbíróság börtönébe. A Honvédség csapatai nyitották ki börtöne zárait.

Zágoni Aladár ny. posta főtisztviselő, Kolozsvár. Középiskoláit a kolozsvári ref. collégiumban majd a kereskedelmi iskolában végezte. A világháború alatt mint hadapród j. szakaszvezető a távirdászoknál szolgált. Az összeomláskor, amikor Odessából visszajött, már románok voltak az urak Kolozsváron. Esküt tenni nem akart s román állami szolgálatot sem vállalt. Emiatt csendőr fedezettel kísérték fel a távirdára igen sokszor. 1919-ben husvéti ajándékul elfogták, mert egyrészt magyarságát nem volt hajlandó sem alku tárgyává tenni, sem véka alá rejteni, — másrészt, mert emberekhez illő elbánást merészelt követelni a magyar távirda személyzet részére. 1 hétig az ügyészség fogházában, további 2 hétig pedig a fellegvárban tartják fogságban. Kiszabadulása után vissza kényszerítik állásába, de ennek ellenére is állandóan tárgyalásokra idézgetik. Nyugdíjba ment, amint lehetett. A Morgan telefon társaságnál tudásához illő állásba jutott. 1935-ben a román nyelvvizsga után állásából kitették. Csak per útján, megfelelő lekenyerezéssel, tud némi nyugdíjhoz jutni. A Magyar Pártnak kezdettől fogva tagja annak ellenére, hogy közalkalmazott volt. A ref. egyház presbitere. Minden magyar ügyet felkarolt s tanítónő feleségével együtt szegény magyar diákokat erején felül támogatott.

Zilahy Károly kályhásmester, Zilah. Iskoláit Marosujváron végezte, majd megtanulta a kályhás mesterséget. 1934-ben önálló lesz Zilahon. Kemény munkát kell végeznie, hogy fenntartsa magát, mert mint magyar kisebbségi a közmunkákból munkát nem kap. Résztvett a magyar munkában sőt — tagja az erdélyi önvédelmi szervezetnek is és aktívan résztvesz mindenben, ami a szervezet belső életét illeti.

Zillmann Vilmos cukrász mester, Székelyudvarhely. Iskoláit Marosvásárhelyen végezte s már 1924-ben önálló cukrász lett Székelyudvarhelyen, Tevékeny tagja az udvarhelyi • magyarságnak. Tagja a Magyar Pártnak s lelkesedéssel részese a párt munkájának. A társadalmi és főleg sportéletben pedig jelentős szerepet visz. A Székely Dalárda alapító tagja, az Önképzőkör tagja stb. Gyermekeit mindenképen román iskolákba akarják kényszeríteni! Romániában azonban, ahol pénz van, ott a szándék csak szándék marad. Gyermekei tehát magyar iskolába jártak. A világháború utolsó 2 évében az olasz és a román fronton harcolt. Az összeomláskor olasz hadifogságba került, ahonnan megrokkanva tért vissza. Csóton további 2 évig katonai szolgálatot teljesített. Innen haza akart utazni, de Biharkeresztesen a románok elfogják és a fogarasi várba viszik. Itt kémkedéssel vádolva két hónapig fogva tartják, majd Brassóba viszik, ahol arra kényszerítik, hogy a román hadseregben szolgáljon. Kilenc hónapig tart „kényszerkatonáskodása".

Édesapja Zillmann János ny. vármegyei irodatiszt. A magyar állam szolgálatában eltöltött becsületes munkássága elismeréséül az arany érdemkeresztet tüntették ki. A román megszállás hivatalában találja Székelyudvarhelyen, de a román impérium alatt egy percig sem szolgált, mert az eskütételre való felszólítás bevárása előtt önként otthagyta szolgálati helyét. Többszöri felszólítás dacára sem tér vissza hivatalába és inkább az anyagi megpróbáltatást vállalta, de az idegenek előtt térdet nem hajtott. Az esküt nem tett tisztviselők felsegélyezése érdekében kockázatos tevékenységet vállalt — önzetlenül.

Zonda László és **István,** orvostanhallgató és joghallgató, Tasnád. László levelet kapott egy ismerősétől, de a cenzura elfogta a levelet. Mozgósításról volt benne szó. Megfigyelés, házkutatás és letartóztatás következett. Istvánt is letartóztatták. Hadbírósági tárgyalás. Azon a címen, hogy örültek a magyarok bejövetelének és a román határok megváltoztatásának, egy-egy hónapra ítélték őket.

ARCKÉPCSARNOK

Akkuráti András
Nagyvárad

Albert Ferenc
Kolozsvár

Alföldy Gusztáv
Nagyvárad

Antal Dániel
Dés

Antoni István
Kolozsvár

Ács Tibor
Nagyvárad

Babics László
Nagyvárad

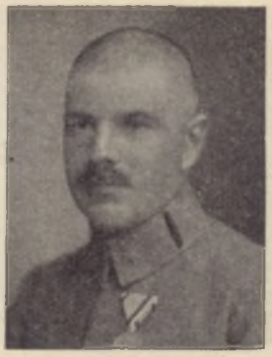
Bagossy Lajos
Zilah

ifj. Baka János
Mezőtelegd

Bakó János
Nagyvárad

Balázs Ferenc
Csíkszereda

Balog Béla
Kolozsvár

Balogh Sándor
Zilah

Balogh Vendel
Kézdivásárhely

Barabás György
Marosvásárhely

Barabás Lajos
Marosvásárhely

nemes Barak István
Zilah

Barát Sándor
Szalárd

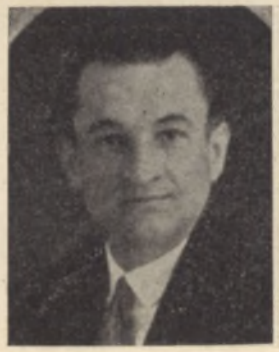
Bálint Vince
Kézdivásárhely

Bányay Imre
Nagybánya

literáti Bányay Károly
Kolozsvár

Bányai Sándor
Nagyvárad

Beke Ödön
Beszterce

Dr. Benedik József
Kézdivásárhely

K. Bereczky Lajos
Börvely

Bereghy Barnabás
Budapest

néh. dr. Bernády György
Marosvásárhely

özv. dr. Bernády Györgyné
Marosvásárhely

Bihari József
Budapest

Biró János
Felsőboldogfalva

Biró János
Szilágycseh

zetelaki Biró Lajos
Székelyudvarhely

Biró Sándor
Székelyudvarhely

Bodáts Gyula
Nagyvárad

Bodor Kálmán
Kézdivásárhely

Bodrogi István
Székelyudvarhely

Bogdán Károly
Kolozsvár

Bogdánffy Szilárd
Nagyvárad

Budai Károly
Nagyvárad

Czimbalmos István
Kolozsvár

Dr. Czumbel Károly
Nagyvárad

Csicsmányi Jenő
Nagyvárad

Csiszár Viktor
Szotyor

Csont Lázár
Székelyudvarhely

Csutak Lajos
Kovászna

néhai Csutak Vilmos
Sepsiszentgyörgy

néhai Dancs Lajos
Kovászna

Dávid Dezső
Kézdivásárhely

P. Deésy István Ipoly
Székelyudvarhely

Demeter György
Sarmaság

Dobozy Géza
Nagyvárad

Dobozy György
Nagyvárad

Donáth László
Berettyószéplak

Dorsonszky József
Nagyvárad

Dózsa László
Zilah

Dreiszig Ferenc
Kolozsvár

Duka Lajos
Szováta

Eitner Alajos
Kolozsvár

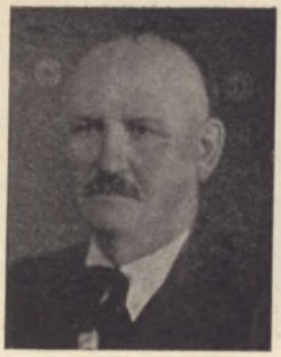
Elek János
Marosvásárhely

Dr. derzsi Elekes Domokos
Székelyudvarhely

Erdey Sándor
Zilah

Farkas Aladár
Sepsibodok

Fazekas Sándor
Tóti

Fekete Sándor
Nagyvárad

Ferenc Sándor
Sepsibikszád

Dr. Filó Ferenc
Székelyudvarhely

Finta Árpád
Kolozsvár

Flegler Sándor
Kolozsvár

erdősi Folberth Gyula
Kolozsvár

Földi István
Kézdivásárhely

Gamenczy János
Dés

Gálffy Zsigmond
Kolozsvár

Gelberger Pál
Érmihályfalva

Gerber Ignác
Nagyvárad

Gulácsi Mátyás
Nagyvárad

ifj. Hadnagy János
Szentkatolna

Z. Haniarszky Ernő
Kraszna

Hatházy Ferenc
Kolozsvár

Havadtőy Sándor
Kovászna

Hegedüs Lajos
Nagyszalonta

Helmreich Gyula
Kolozsvár

Hiriczkó István
Zilah

Hollaky József
Székelytamásfalva

Dr. Hosszú László
Nagyvárad

Ignácz László
Szilágyperecseny

Imre Jenő
Sepsiszentgyörgy

Imreh Samu
Kézdivásárhely

Jakab József
Bögön

Jakab Margit
Kolozsvár

Jakó Albert
Nagyvárad

Jaksics Pál
Kolozsvár

Jánó Ferenc
Gelence

Jobbágy Ferenc
Margitta

Jovián Antal
Kolozsvár

Kapitány Antal
Kolozsvár

Katrein Pál
Nagyvárad

Kádár Béla
Oláhszentmiklós

Dr. Kádár István
Barót

Kádár Vencel
Gyergyószentmiklós

Károly Gyula
Kolozsvár

Kelemen Imre
Okland

Keresztes Albert
Mikóujfalu

Keszler Albert
Székelyudvarhely

Király Sándor
Nyárádszereda

Kiss József
Tóti

Dr. Klein Jenő
Gyimesbükk

Knizs János
Zilah

id. Kovács Gábor
Érmihályfalva

Kovács Imre
Érmihályfalva

Kovács Károly
Zilah

Kovács Károly
Zilah

Kovács N. Károly
Szilágyzovány

Kovács Lázár
Székelyudvarhely

Kováts Béla
Nagybánya

Dr. Kovásznai Gábor
Sepsiszentgyörgy

Kovásznai József
Sepsiszentgyörgy

Kozma Oszkár
Nagyvárad

székelykocsárdi
Kónya István
Kolozsvár

Kőházi György
Kolozsvár

Lengyel Endre
Nagyvárad

Dr. Lévay Lajos
Székelyudvarhely

Luka Ferenc
Kolozsvár

Luka Ferenc
Székelyudvarhely

Lukács Balázs
Bikafalva

Lupsi Samu
Bályok

Makkay András
Nagyvárad

Máthé Árpád
Kolozsvár

Máthé István
Kolozsvár

Mező Károly
Budapest

Mészáros Géza
Nagyvárad

Miklós Balázs
Kézdivásárhely

Mirtse Ferenc
Orbaitelek

Nagy Ferenc
Zilah

Nagy Gábor
Oltszem

Nagy György
Kolozsvár

Nagy György
Nagyvárad

Nagy József
Bodok

Nagy József
Nagyvárad

Nagy Sándor
Kolozsvár

Dr. Nánási János
Marosvásárhely

Nemecsek Rudolf
Nagyvárad

néhai Novák János
Sepsiszentgyörgy

Nuridsány János
Barót

Orbai József
Kézdiszentlélek

néhai Orbán Sándor
Nyárádszereda

Papp Béla
Nagyvárad

Papp Zokor Endre
Székelyudvarhely

Pataky Elek
Székelyudvarhely

Perley Lajos
Kolozsvár

Perpék János
Szalacs

Petrus András
Nagyvárad

Dr. Petz Gyula
Nagyvárad

Péter Endre
Bikafalva

Péter Károly
Bikafalva

Péterffy Kálmán
Gyulakuta

Pigai Miklós
Zilah

Póczy Mihály
Kolozsvár

Prezenszky Pál
Kolozsvár

Rátz Mihály
Kolozsvár

Ritter Antal
Nagyvárad

Dr. Roediger Jenő
Marosvásárhely

Rusznyák Gyula
Kolozsvár

Salamon Márton
Mikóujfalu

Sáhy Zoltán Lajos
Nagyvárad

Schönstein Márton
Nagyvárad

bolgárfalvi
Dr. Sebesi Fels Ákos
Székelyudvarhely

bolgárfalvi
Dr. Sebesi János
Székelyudvarhely

Sereghy Sándor
Nagyvárad

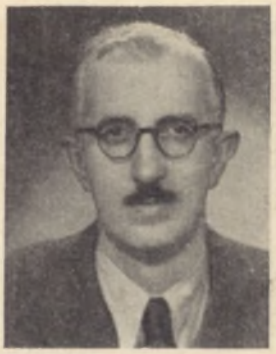
Seres T. György
Kraszna

Sigmond József
Székelyudvarhely

Simon Imre
Nagyvárad

gálszécsi és nádudvari
Soltész Kálmán
Nagyvárad

gróf Stubenberg Pál
Érmihályfalva

Stupjár József
Kolozsvár

Dr. Suba Károly
Kolozsvár

Szabó Gyula
Szilágysomlyó

Szabó József
Kézdivásárhely

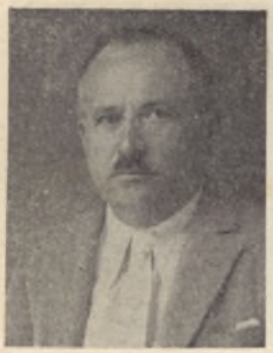
Dr. Szabó József
Székelyudvarhely

Szabó Kálmán
Albis

Szakáts Albert
Felsőboldogfalva

Szász László
Nagyvárad

Szenti Kálmán
Zilah

Szitter Gyula
Monospetri

felsőboldogfalvi
Dr. Szőllősi Ödön
Székelyudvarhely

Dr. Szörtsey László
Torja

Szücs Lajos
Bihardiószeg

Tana Sámuel
Sepsiszentgyörgy

Teleki Kálmán
Nagyvárad

Tempfli József
Csalános

ifj. Tordai Ferenc
Marosvásárhely

Tóth István
Nagyvárad

Tóth István
Sarmaság

Dr. Tóth István
Székelyudvarhely

Tóth János
Kolozsvár

Tóth Mihály
Árkos

Tóth Péter
Gagy

ifj. Udvary József
Szilágysomlyó

Vadon Andor
Sarmaság

Vajda Emil
Kézdivásárhely

Varga Béla
Székelyudvarhely

Varga Kálmán
Nagyvárad

Vámos Pál
Nagyvárad

Veress József
Kovászna

Végh Béla
Szilágynagyfalu

Vékony Jenő
Nagyilonda

csikjenőfalvi
ifj. Vizi Sándor
Csíkszereda

Wallner László
Nagyvárad

Welther Károly
Dés

Welser Jenő
Kolozsvár

Wilhelm Gyula
Csömör

alsó- és felsőzaturcsai
Zathureczky Gedeon
Érmihályfalva

Zágoni Aladár
Kolozsvár

Zilahy Károly
Zilah

Zillmann János
Székelyudvarhely

Zillmann Vilmos
Székelyudvarhely

PRO DOMO. Ebben a részben közölt személyi adatokat a szerkesztőbizottság a legnagyobb gonddal vizsgálta át és dolgozta fel társadalmi és valláskülönbség nélkül. Igyekezetünk a tárgyi igazság kiderítését célozta és az alfabétikus sorrendet követtük.

A munka természetéből folyik, hogy többezer adat leellenőrzése még hatósági apparátussal is tévedéseket rejthet magában. Kiküszöbölhetetlen hibákért a szerkesztőség elhárítja magától a felelősséget.

A.

Abod Lajos gazdálkodó és nyersbőrkereskedő, Kovászna. 1884-ben született. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön végezte. 1908-ban önállósította magát Kovásznán és ez időtől élénk szerepet játszott a közéletben. Az ipartestület elnöke volt két évig, aztán három évig volt elnöke az iparos dalárdának. Elnöke a tanonciskolának, ellenőre és pénztárnoka a hitelszövetkezetnek, igazgatója a kovásznai hitelbanknak, a helybeli Magyar Párt alelnöke, majd bizalmi embere. A községnek előbb ideiglenes, majd később rendes tanácstagja. — A ref. egyház presbitere és ellenőre. A magyarság érdekében mindig a legnagyobb tevékenységet fejtette ki.

Acciper Klára a marosvásárhelyi Transylvánia igazgatónője, 14 év óta önállóan vezeti a filmszínházat. Műsorát mindig úgy választotta meg, hogy a magyarságnak csak használa volt vele. A 22 éves megszállás alatt a román színházzal szemben elnyomták és mindent elkövettek, hogy tönkre tegyék. Egy ízben, mikor többek előtt hangosan szidalmazta a románokat, feljelentették a hadtestparancsnokságnál, ahová felidézték és csak hosszú vallatás után bocsátották el. Moziját most kizárólag magyar filmeket mutat be.

gyergyóújfalvi Adorján János, Kolozsvár. Kolozsváron 1863-ban született. Ősrégi székely nemesi családból származik. A szobafestő és mázolómesterséget tanulta ki. Budapesten tökéletesítette magát, majd Kolozsváron 1886-ban önálló mester lett. Az Ipartestület, a r. k. egyházközség és az Iparosegylet vezetőségi tagja volt éveken át. 1932-ben az ipar terén kifejtett érdemeiért az Iparosegylet egyhangú lelkesedéssel örökös disztagjává választotta.

Ajvász Béla kereskedő, Székelykeresztúr. 1916 jan. 5-én mint a 22-es honvédek hadapród őrmestere kiment a frontra. A Brusziłow-féle offenziva idején a Sztripánál történt ellentámadás idején zászlóaljuk megsemmisült, ő századparancsnokával és néhány emberével 1915 júl. 5-én hadifogságba kerül. A csittai tiszti fogolytáborból két év mulva a dauriai fogolytáborba kerül. A csitai tiszti fogolytáborból a kanszki fogolytábor lakója. Kőrössy Sándor zászlóssal megszöktek de öt napi utazás után a barabinszki cseh vörös légió detektívje elfogta. Néhány napig a börtönben ültek, majd kivitték őket erdei famunkára, de néhány hónap eltelte után újra megszöktek. Négy hónapi utazás után 1920 dec. hó 24-én érkezett haza Székelykeresztúrra. Később átveszi édesapja hatvan éves üzletének vezetését. A Magyar Pártnak 6 évig volt alelnöke, jelenleg választmányi tagja.

id. Albert Ferenc gazdálkodó, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja és a népközösség tizedese. A kolozsvári gazd. egyesület választmányi tagja, a ref. egyházközség képviselőtestületi tagja és a kolozsvári Bethlen Gábor dalkör pártoló tagja. Minden magyar megmozdulásban, mint a gazdatársadalom egyik vezetője résztvett. Anyagi támogatásban részesítette az iskolát, a templomépítési alapot, aggok házát és az árvaházat. A 9-es honvéd huszároknál szolgált.

Albert József autóbérfuvarozó, Kolozsvár. Isk. tanulmányainak befejezése után a géplakatosszakmát és az autószerelést tanulta meg. Több helyen teljesített szolgálatot, így: gróf Teleki Pál pribékfalvi majd gr. Teleki László Gyula és gróf Bánffy György gazdaságaiban, majd a kolozsvári klinikákon. 1926—27-ig a földgázkutató társaság alkalmazottja. 1927-ben leteszi az autóvezetői vizsgát és rövid nagybányai munka után a kolozsvári Rapidnál nyer alkalmazást. Itt tizenegy évig szolgál, a magyar munkásságot összetartotta és a magyarság melletti kitartásra buzdította. Tevékenysége miatt állandó rendőri felügyelet alá helyezték. Minden alap nélkül feljelen-

tették és mikor nem ment el a tárgyalásra, összekötözve vitték el a bíróságra. Utolsó szolgálati helyén egy társával együtt egy kocsit vesznek az elmenekült tulajdonostól. Bevonuláskor úgy a kocsit, mint saját személyüket a honvédség rendelkezésére bocsátották.

Albert Mihály, Kolozsvár. Iskoláinak elvégzése után Kolozsvárott szüleivel gazdálkodik. 1913-ban bevonult katonának. 1914-ben a háború kitörésekor az orosz frontra került, decemberben a Nidánál gránáttól légnyomást kapott. Szerzett betegségéből kifolyólag a hadsereg kötelékéből elbocsátották, de 1915-ben segédszolgálatra hívták be. A magyar népközösség és a kolozsvári gazdasági egylet tagja és egyházközségi képviselő. Dacára a súlyos közterheknek, minden arra rászoruló magyar intézményt, ref. kollégium, szegényház stb. anyagilag is támogatott.

Albert Vilma tanárnő, Kézdivásárhely. Középiskoláit a brassói Szt. Ferenc rendi zárdában, a tanárképzőt pedig a kolozsvári érseki képzőben végezte. 1920 óta Kézdivásárhelyen polgári iskolai tanárnő. 1934-ben, miután a román hatóságok bizalmatlanok voltak vele szemben, el akarták mozdítani állásából s csak nehezen tudta állását megvédeni. Sokat tett az ifjú magyar nemzedék magyar szellemű nevelése terén. Jellemző a román viszonyokra, hogy 1922-ben két fiatal lovát kocsival és szerszámmal együtt elrabolták, később lakásába törtek be és 17.000 lei értékű ékszerét ellopták. A rendőrség a tettes románt megtalálta, de mert nem fizetett a hatósági közegnek, a tolvajt szabadlábon hagyták.

Alexi Toók Gyula mészáros és hentesmester, Kolozsvár. A kolosvári felső keresk. iskola elvégzése után tekintve, hogy a megszállás alatt magyarnak nehéz volt szellemi pályán elhelyezkedni, ősei foglalkozását választotta és mészáros lett. Önálló iparos 1928 óta. Magyarsága miatt túladóztatták a románok és mindenféle kifogással bünették, így 1937-ben kénytelen volt üzletét átadni. Jelenleg nagyvágói ipart folytat. A Magyar Párt és a Népközösség tagja. A húsiparosok szövetkezetének és a nyersbőrszövetkezet tagja.

Almási József fényképész, Kolozsvár. Résztvett a világháborúban, hadifogságba került és 1919 végén került haza. Megkapta a Károly csapatkeresztet és mint hdpj. őrmester szerelt le. 1920—1939-ig Zilahon városi főjegyző volt nyugdíjazásáig. Sok tisztviselő neki köszönheti, hogy megmaradt állásában.

Dr. sédeni Ambrózy Pál ügyvéd, Szatmárnémeti. A Magyar Párt ifjúsági alosztályának elnöke, mint ilyen a város minden magyar megmozdulásában résztvett, emiatt a román hatóságok részéről sok zaklatásnak és durva bánásmódnak volt kitéve. Sokat dolgozott a Kölcsey Körnek, mint annak ügyésze, az Sz. I. E.-nek, amelynek jegyzője volt. A lutheránus egyházban, mint alügyész, az Iparos Otthonban pedig mint titkár, tevékenykedett.

Dr. Ambrózy Sándor ügyvéd, Szatmárnémeti. A Magyar Párt állandó tagja, amelynek alapításában is résztvett. Lelkesen dolgozott a párt magyar célú munkájában. Ott volt mindenütt, ahol a magyar ügynek szolgálni lehetett.

Ambrus Mihály főgépész, Székelyudvarhely. Iskoláit Udvarhelyen végezte. A Székely Dalegylet választmányi és alapító tagja. 1940. év augusztusában hadbíróság elé állítás veszélye fenyegeti, mert a vezetése alatt álló üzem háromszori zárását szándékos rombolásnak minősítik. Szerencséjére a vád bizonyítása sikertelen. Minden magyar vonatkozású szociális és kultúrális megmozdulást támogatott.

Androvits Sándor vendéglős, Kolozsvár. 1914—1918-ig frontszolgálatot teljesített mint szakaszvezető és hadirokkantként került haza. A magyarság ügyét védelmezte a román betolakodók fenyegetődzései és harácsolásai között.

Anhaltzer József kereskedő, Kolozsvár. A világháborúból mint hadapródőrmester kitüntetéssel tért haza. A megszállás alatt csak magyar alkalmazottakat tartott üzletében. A szegénysorsú magyarokat támogatta és az elbocsátott magyaroknak ingyen tűzifát adott. Mint a Magyar Párt tagja, minden magyar megmozdulásban résztvett. A magyar irodalom lelkes barátja és támogatója volt.

Antal József vendéglős, Nagyvárad. A Magyar Párt pártoló tagja. 9 év óta önálló vendéglős Nagyváradon. Vendéglője a magyarság egyik gyülekező helye, ahol a magyar cigány muzsikájára sokszor hangzott fel a magyar nóta. Exponált magyarsága miatt amúgyis figyelték s az ilyen alkalmakkor súlyosan büntették. Először 60.000, másodszor 28.000, a harmadik esetben pedig 6000 lei pénzbüntetést kellett fizetnie.

Dr. Antal István ügyvéd, Nagykároly. A 37. gy. ezred kötelékében teljesített katonai szolgálatot. Rokkantan szerel le. A Magyar Pár alelnöki tisztségét töltötte be, áldozatkész önfeláldozással, bátor kitartással.

Dr. Antal Mihály ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. 1932-ben ügyvédjelölt Sepsiszentgyörgyön, de 1933-ban már közügyekkel is foglalkozik. A képviselőválasztásokon szervezési, a Magyar Pártban Báró Szentkereszthy Béla irányítása mellett irodai munkát végez. 1934-ben megnyitja ügyvédi irodáját és a párt intéző bizottságába beválasztják. 1937-ben képviselőnek jelölik, de a jelölést nem fogadja el, mert mint munkakamarai ügyész többet tud használni a magyar iparosságnak. 1937-ben az erdővidéki református egyház ügyésze lesz. A bécsi döntés után a magyar csapatok bevonulásáig egyik szervezője és munkása a nemzeti gárdának. 1940 novemberében az uzoni járás katonai parancsnoka mellett közigazgatási előadó.

Antoni Lajos mészáros és hentesmester, Kolozsvár. A kolozsvári polgári iskola elvégzése után a mészáros mesterséget tanulta. 1921-ben szabadult és 1924 óta önálló iparos. Főleg gazdasági irányú szövetkezésekben vett részt s mint ezek választmányi tagja, szóvivője volt a magyar szaktársainak. Rendes tagja volt a Magyar Iparosok Művész Dalkörének.

Arany János gimnázium, Nagyszalonta. A 22 év alatt egyetlen magyar igazgatója sem volt az intézetnek. 1934-ben — kizárólag azért, hogy a magyar tanárokat szétszórhassák —, megszüntették az iskolát. Amikor a tanári kar szétrobbantása megtörtént, újból megnyitották a gimnáziumot. A boldog felszabadulás óta Faragó Albert, a kiváló pedagógus lett az évszázados multú intézet igazgatója, aki már 1907 óta tanára is volt. — 1711-ben alapították az intézetet, amely hosszú ideig református és 4—6 osztályú volt, 1861-ben községi lett, 1907 óta pedig 4 osztályú állami gimnázium. Arany János városa most ismét szabaddá lett s nagymultú intézetén keresztül mindent elkövet, hogy a reá bízott ifjúságból nagykultúrájú magyarokat neveljen.

Asztalos György ácsmester, Kolozsvár. Született 1888-ban Kolozsváron. A világháborút hősiesen végigküzdötte és több kitüntetést kapott. 1921 óta önálló iparos. Felesége Bálint Mária, ki gyermekeit igaz magyar szellemben nevelte fel.

Ábrám Péter csizmadia mester, Kolozsvár. A román megszállás alatt magyarsága miatt több ízben bántalmazták, de ő mindvégig megőrizte a magyar feltámadásba vetett hitét. A Dhália Tekéző Társaság elnöke volt, amelyet ő maga hívott életre.

Dr. Ács Lajos ügyvéd, Marosvásárhely. A Magyar Párt agilis tagja. Minden magyar megmozdulásban résztvett és azokat anyagilag és erkölcsileg támogatta. 1928 óta önálló ügyvéd s ebben a minőségben sokat segített a jogsegélyre szorult nincstelen magyar fajtestvérein. A világháborút végigharcolta s az ellenség előtt tanusított magatartása elismeréseül a koronás ezüst érdemkereszttel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Az összeomláskor szerelt le, mint tartalékos zászlós.

Ács Vilmos vegyészmérnök, Kolozsvár, Középiskoláit a székesfehérvári főreáliskolában, a műegyetemet pedig Budapesten végezte, ahol vegyészmérnöki diplomát szerzett. A világháború kitörésekor a 17. h. gy. e.-hez vonult be s ennek és később a 4. honvéd gy. ezred kötelékében harcolta végig a háborút. Vitéz magatartásáért kétszer a Signum Laudis-szal, a nagy ezüst vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A megszállás alatt 10 éven át egy magánvállalat műszaki igazgatója volt, azután önállósította magát s vegyészeti műszaki irodát nyitott. A Magyar Párt rendes tagja s mint ilyen, minden magyar megmozdulás lelkes résztvevője. 1930 május 7-én a budapesti rádióban felolvasást tartott a magyar honvéd hősiességéről. Ezt a románok nagyon rossz néven vették tőle.

Agopcsa Lajos autóbusztulajdonos, Kolozsvár. 1912-ben vonult be a 63. gy. e.-hez. 6 évig megszakítás nélkül szolgálta a hazáját, mint őrvezető. Az összes frontokon: az orosz harctéren, később a szerb- és olaszon harcolt s magatartásáért több kitüntetést kapott. A „Rapid" autóbusztársaság tagja.

Agopcsa Miklós autóbusztulajdonos, Kolozsvár. A világháború idején, 1915-ben lett katona. Az orosz, olasz és francia harctereken szolgált, srapneltől megsebesült. Többször kitüntették a bátor szakaszvezetőt. A román megszállás alatt magyarsága miatt sok inzultusban és fenyegetésben volt része, sőt kiakarták utasítani mondván, hogy „ha annyira kívánja Horthy Miklóst, akkor átteszik a határon." A Rapid autóbusz társaság tagja volt.

Ájón Tivadar vállalkozó, Szamosújvár. Szamosújvár legnagyobb pénzintézetének egy évtizeden át igazgatója volt. A román megszállás alatt a helyi magyarság vezetője, támogatója, az Országos Magyar Párt Szolnok-doboka megyei tagozatának jelenleg is megyei alelnöke. A román impérium alatt az esküt megtagadó magyar tisztviselőket állandóan támogatta. E nagyarányú támogatás miatt a románok nagy adót vetettek ki rá, hogy ezáltal anyagilag tönkre tegyék, ami sikerült is nekik. Nagy erőfeszítéseit a Magyar Párt több ízben azzal hálálta meg, hogy listáján képviselőjéül jelölte, sőt egy ízben a megválasztása is sikerült. Az örmény katolikus egyháznak 22 éven át állandó egyházi tanácsosa s még ma is az.

B.

Dr. Bader Sebestyén városi állatorvos, Szamosújvár. Iskoláit Aradon végezte, állatorvosi diplomáját Bukarestben kapta. Tökéletesen beszél románul és mégsem tudott álláshoz jutni. Hadnagyként szerelt le. A hadseregnél ezredorvos volt, sokat kellett szenvednie magyarsága miatt.

Baga István szobafestőmester, Kolozsvár. 1895-ben született Kolozsváron. 1915-ben vonult be a 21. honv. gy. e.-hez és az orosz frontra került. Fogságba esett és 1919-ben hazaszökött. A román állampolgárságot nem szerezte meg. Magyarsága miatt a megszálló hatóságok részéről sok zaklatásnak volt kitéve.

Bagoly Zsigmond körjegyző és gazdálkodó, Papolc. 1918-ban a románok bevonulásakor elfogták és a román paróchián négy napig fogva tartották. 1925-ben a harangszentelésekor sokat adott, ezért állásától felfüggesztették. 1927-ben a románok betörtek istállójába és elhajtották öt lovát és ezzel 100.000 lei kár okoztak neki. — Gyermekei tanulmányaik befejezése után nem tudtak álláshoz jutni. A Magyar Párt alelnöke és minden magyar ügy lelkes résztvevője. Felesége Izsák Emma a róm. kath. nőegylet elnöknője, felekezeti különbség nélkül minden rászorulónak segítségére siet.

Bajcsuk Béla autójavító üzem, Kolozsvár. Iskoláinak befejezése után megtanulja a géplakatos mesterséget. Mint segéd Nagykárolyban, Budapesten és Kolozsváron dolgozik. Nagykárolyban 1922-ben gombgyárat alapít és azt fenntartja 1930-ig. Innen Kolozsvárra kerül, ahol először a Blaga cégnél dolgozik, majd társas viszonyban önállósítja magát.

Bajka Gábor kereskedő, Dálnok. Az osztrák-magyar hadseregben a 62. nehéz tüzér ezrednél szolgált. A románok is besorozták, de miután nem akart katona lenni, kénytelen volt fejét bújdosásra adni. Bújdosás közben megtudja, hogy az ügyet pénzzel is el lehet intézni, meg is teszi és kap a katonai parancsnokságtól egy felmentő okmányt. Nagyon sok baja és kellemetlensége támadt ebből az ügyből kifolyólag. Meghurcolták mondván, hogy az okmány hamis. Végül elismerték, hogy a hadsereg a hibás. Ez az ügy forrása volt a soha véget nem érő sarcolási hadjáratnak úgy pénzben, mint áruban. Arra csábítják, hogy térjen át a görög-keleti vallásra, miután ennek a kívánságnak a teljesítését megtagadja, újból alkalmat ad egy új sarcolási hadjáratra.

Bajkay Sándor vendéglős, Nagyvárad. Selmecbányán négy középiskolát végez, majd az ipari pályára lép. 1933 óta önálló. 1915-ben kimegy az orosz frontra, ahol 1916-ban megsebesül. Kórházi kezelés után a román frontra viszik. A Magyar Pártnak Bihardiószegen taggyűjtő tagja. Magyarsága miatt a románok kétszer is kirabolták a birtokát.

Bajkó György ref. esperes, Barátos. Tanulmányait Sepsiszentgyörgyön, Udvarhelyen és Szegeden végezte. A helyi Magyar Párt elnöke. A megszállás alatt a románok bezárták a felekezeti iskolát, amely három tanerőt foglalkoztatott. Egy ízben a konfirmáció előtt a templomot olyan virágokkal díszítették fel, amelyeknek a színei a nemzeti színt adták. Ezért a románok vádat emeltek ellene. A kultúrház felavatásánál beszédet tartott, ezt a románok úgy tüntették fel, mintha nemzetgyalázást követett volna el. Az egész falu lakossága szenvedett a román impérium alatt. — A románok megkövetelték, hogy az egyház törvényei ellenére a templomra és a paplakra is kitűzze a román zászlót. 1934 óta az iskolákban nem tanították a magyar nyelvet és az iskola udvarán még beszélni sem volt szabad magyarul.

özv. Bajkó Gyuláné szállodatulajdonos, Kolozsvár. Férje földbirtokos volt Gyergyóban. 1916-ban a románok elől menekülniök kellett, férje a nagy izgalmak következtében agyszélhűdést kapott és meghalt. Özvegye gyermekeivel Kolozsvárra költözött, ahol megalapította a Hargita szállodát és gőzfürdőt. A román megszállás alatt sokat szenvedett, állandóan szemmel tartották és nagy adókkal mindenáron tönkre akarták tenni.

Bajkó Kálmánné tanítónő, Kézdivásárhely. Iskoláit a nagyenyedi ref. kollégiumban végezte és tanítónői oklevelet szerzett. A Magyar Pártnak megalakulása óta tagja. A helybeli nőegylet alelnöknője. Az egylet keretein belül minden évben gyűjtést indítanak és 54 gyermeket ruháznak fel. A románok egy ízben házkutatást tartottak nála fegyvereket keresve. Sok zaklatásnak volt emiatt kitéve. Férje Bajkó Kálmán, tagja a Magyar Pártnak annak megalakulása óta.

Bajkó Sándor gazdálkodó, Marosvásárhely. A Magyar Párt és az erdélyi magyar gazdasági egyesület tagja. A megszállás alatt elvitték lovait és szekerét. Gyermekei a ref. kollégiumban tanulnak. Minden magyar megmozdulásban résztvesz és e törekvéseket anyagilag és erkölcsileg támogatja.

Bajkó Zsigmond, Kézdivásárhely. Székelyudvarhelyen végezte az iskoláit a ref. kollégiumban. Brassóban két éven át 1934. és 1935-ben vezette a Magyar Párt irodáját. 1935-ben Kézdivásárhelyen szövőgyárat létesített, amely jelenleg nincs üzemben. Magyarságáért több ízben meghurcolták. Állandóan zsarolták, adóztatás terén erősen sujtották.

Bajnok Jenő gyógyszerész, Kézdivásárhely. Középiskoláit Egerben járta majd az egyetemen gyógyszerészi oklevelet szerez. Működését Egerben kezdi, 1912-ben Kézdivásárhelyen telepedett le. A Magyar Pártnak a megalakulás óta tagja.

özv. albisi Bakcsy Domokosné igazgatónő, Szatmárnémeti. A Magyar Pártnak megalakulása óta tagja. A Lorántffy Zsuzsanna egyesület kultúrális osztályának elnöke és több jótékonysági egyesület tagja. Mint a református leánygimnázium és a kereskedelmi leány középiskola igazgatónője, rendkívül sok zaklatásnak volt kitéve a románok részéről. A magyar iskolákat hol bezárták, vagy elvonták nyilvánossági jogát, hol visszaadták működési jogukat, de szigorú megszorításokkal. Az iskolában kifogástalan hazafias szellemet tartott fenn a kiváló tantestület, melynek tagjai Bánhidyné Nagy Irén, Pilhoffer Ida, Nagyné Farkas Ilona, Bodóné Horváth Berta és Lengyelné Koréh Rozália.

Bakó József kályhásmester, Kolozsvár. A beszterceí középiskola elvégzése után a kályhásmesterséget tanulta, majd külföldi tanulmányútra ment. — Visszatérve Erdélyben kerámiai műveknek, többek közt a beszterceinek volt üzemvezetője 13 évig. Résztvett a világháborúban is. Jelenleg önálló kályhásmester és az „Iris" művek kályhaosztályának üzemvezetője. A magyarság mozgalmaiban kezdettől fogva résztvett és emiatt kiutasítással is megfenyegették.

Baksay Géza mészárosmester, Kolozsvár. A világháborút végigküzdötte és négy szép kitüntetéssel tért haza. Itt önállósította magát és a megszállás alatt magyarsága mellett kitartott és mindenkor rendelkezésére állt a Magyar Pártnak.

Balássy Jolán gyógyszerész, Érmihályfalva. A megszállás alatt számtalan esetben megzsarolták a román tisztviselők.

Balázs László italmérő, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja, aki emberül kiállta a magyarság próbára tételét a román uralom alatt.

Balázs Antal fodrászmester, Kolozsvár. 1914-ben bevonult katonának a 32. gy. e.-hez és még az év novemberében orosz fogságba esett, ahonnan 1918 januárjában sikerült megszöknie. A megszállás alatt a Magyar Párt ipari szakosztályának alelnöke az Ipartestület fodrászszakosztályának elnöke és örökös díszelnöke. Az Ipartestület alelnöke is volt. Magyarsága miatt sok megpróbáltatásban volt része, de ő mindenkor bátran megvédte az iparosság érdekeit.

Balázs Gyula igazgató tanító, Bereczk. Középiskoláit Csiksomlyón végezte, tanítói oklevelet Kolozsváron szerzett. 1929 óta Bereczken működik mint igazgató. Sok üldöztetésnek volt kitéve a románok részéről. Több ízben házkutatást tartottak lakásán fegyverrejtegetés címén. 1933 óta a Magyar Párt helybeli elnöke. A felekezeti iskolák felsegélyezésére műkedvelői előadásokat rendezett.

özv. Balla Gáborné trafikos, Marosvásárhely. Férje hősi halált halt a világháborúban. Mint hadiözvegy is de mint minden tekintetben a magyarságához ragaszkodó magyar nő is megérdemelte azt a támogatást, amelyet a katonai parancsnokság nyujtott neki. Trafik engedélyt kap, és üzletét 1940 nov. 19. óta önállóan vezeti.

Balló Béla bádogosmester, Kolozsvár. 1906-ban született Magyarderzsén. A polgári iskola elvégzése után a bádogos mesterséget tanulta. A megszállás alatt magyarsága miatt többször zaklatták, mert a Magyar Párt keretében tevékenykedett. Az Iparosegylet pótválasztmányi és a véleményezési bizottság rendes tagja. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezték ki.

Balogh Ferenc Mateosz tag, Kolozsvár. Született 1905-ben Kolozsváron. A géplakatos mesterséget tanulta. A megszállás alatt feleségével Vágási Erzsébettel együtt a székely társaság tagjai voltak és minden cselekedetük igaz magyar szívről tett tanubizonyságot.

K. Balogh Ferenc gazdálkodó, Nagyszalonta. A 19-es tüzérezrednél szolgált, mint őrmester. A volt magyar párt alelnöke és az Erdélyi Párt elnöke, a ref. egyház tanácsbírája. Városi képviselőtestületi tag. Ugyis mint képviselő és mint a Magyar Párt vezető tagja, mindent megtesz a magyarság érdekeinek megvédelmezésére. Azonkívül minden szociális és kultúrális megmozdulás lelkes és áldozatkész támogatója.

Balogh György kelmefestő, Kolozsvár. Iskoláit Nagyszalontán végezte, szakképzettségét Kolozsvárott szerezte. 1931-ben önállósította magát s üzeme azóta olyan szépen fejlődött, hogy ma már több fióküzlettel rendelkezik. Kiváló szaktudása és megbízható munkája folytán az Iparos Szövetség bizalma törvényszéki szakbíróvá delegálta. 1922 óta tagja a Magyar Pártnak és résztvett minden magyaros megmozdulásban. A Magyar Párt megszűnése után a Magyar Népközösségnek tagja. — Mint ősi református magyar család sarja, teljes odaadással szolgált és szolgál minden hazafias ügyet. A megalakult Kolozsvári Sakkör háznagya és csapatkapitánya.

Balogh János gazdálkodó, Kézdifutásfalva. A románok uralma valóságos átokként nehezedett a családjára. Apósát elvitték kényszermunkára Romániába, két ökörrel, két lovával együtt odaveszett. Édesapját hasonlóképpen elhurcolták ökreivel együtt. Sorsa ugyanaz lett, sohasem tért vissza. Őt magát fölhasználták fuvarozásra éjjelenként, ellenszolgáltatás nélkül. Túladóztatták. A Magyar Párt tagja. Szívesen áldozott a gyengébb sorsú magyarok fölsegítésére.

Balogh József malomtulajdonos és gazdálkodó, Szőrcse. Résztvett a világháború harcaiban, több kitüntetést szerzett s mint zászlós tért vissza a megszállás alatt Erdélybe. Itt belépett a székely hadosztályba és résztvett annak harcaiban. Román fogságba kerül és a brassói fellegvárból csak 1919 július 31-én szabadul. Felesége az unitárius nőszövetség alelnöknője Sepsiszentgyörgyön. Sokat fáradozó, áldozathozó asszony, akit kegyetlenül meghurcoltak és ötször állítottak a hadbíróság elé az amerikai unitáriusok küldöttségének fogadása miatt.

Bara Ágoston kereskedő, Karcfalva. Tanulmányai után a kereskedői pályára lépett. A megszállás ideje alatt a román hatóságok állandóan üldözték, keresetével arányban nem álló, óriási adót vetettek ki rá, úgy, hogy később teljesen tönkre ment. A vesztegetési pénzek minden jövedelmét fölemésztették. Alakulása óta tagja a Magyar Pártnak és tevékenyen részt vett minden magyar akcióban. Szervezési tevékenységével nagy szol-

gálatokat tett a magyar felszabadulás ügyének.

Dr. Barabás Andor alispán, Sepsiszentgyörgy. A világháborúban századosi rangban teljesített szolgálatot. Számos hadikitüntetés tulajdonosa. A Magyar Párt vezető egyénisége. A magyarság politikai, gazdasági és egyházi szerveinek élén egyik irányítója a nemzeti ellenállás megszervezésének. Ismert tevékenysége miatt több ízben zaklatásnak volt kitéve és mint kereskedőt, elviselhetetlenül magasra emelt adóval akarták csődbe kergetni.

Barabás Gábor református lelkész, Zágon. A ref. felekezeti iskolát a románok bezárták és minden alkalmat megragadtak a magyar érzés elfojtására, de azért a sokszoros zaklatás kemény ellenállásba ütközött. Fizetését megvonták irredenta magatartása miatt. Törvénytelen és jogtalan adókat vetettek ki. A románok a külföld felé hangosan kiabálták, hogy itt magyar nyelvű iskolákat tartanak, a valóság azonban az volt, hogy regátbeli tanítókat küldtek ide, akik egy szót sem tudtak magyarul. Az istentiszteleteket ellenőrizték és meghatározták milyen énekeket szabad a templomban énekelni. Kötelezővé tették minden istentisztelet alkalmával a román himnusz elénekelését még pedig román szöveggel. Nyiltan hangoztatták, hogy a cél a magyar faj kiirtása.

id. Barabás Lajos földbirtokos, Árkos. Magyar érzelmei miatt sokat szenvedett a román hatóságoktól. Harcolt a magyar felekezeti iskoláért, amelyet a románok bezárással fenyegettek. Tagja volt a Magyar Pártnak, felesége pedig az unitárius nőegyletnek és így minden tekintetben kivették részüket a falu szociális és kulturális munkájából.

Barabás Lázár asztalosmester, Székelyudvarhely. 1935 óta önálló. 1937-ben a hatóságok megtudták, hogy románellenes kijelentéseket tett, ezért 10.000 lei pénzbüntetésre ítélték. Azóta ahol csak módjukban volt, elnyomták, többször pénzbüntetésre is ítélték és házkutatást is tartottak. A Magyar Párt tagja és a magyar vonatkozású törekvések támogatója.

Barabás Sándor gazdálkodó, Marosvásárhely. A világháború 4 évét végigküzdötte. Az olasz és az orosz fronton vitézül harcolt és mind a két helyen megsebesült. A Magyar Pártnak megalakulásától kezdve tagja volt. A románok magyarsága miatt sokat kellemetlenkedtek neki és nagy adóval nyomorgatták.

Barabás Sándor szabómester, Kolozsvár. 1930-ban önállósította magát Kolozsvárott. A Magyar Párt és később a Népközösség tagja. Egyike volt azoknak, akik mozgatói voltak annak a tervnek, hogy az iparosságot külön szakosztály keretében szervezzék be a pártba. A terv a sziguranca fülébe jutott s megtorlással élt a szerintük „veszedelmes" mozgalom ellen. A világháború idején a 21. honv. gy. e.-ben szolgált, mint tizedes.

Barabás Sándor kereskedő, Zilah. Az iparos olvasó egyesület alelnöke, az ifjúsági egyesületnek pedig díszelnöke. Minden veszélyt vállalva őrködött az egyesületnek magyar jellegén. A magyar közéleti munkától a román hatóságok megfélemlítő eszközei sem térítették el. A Magyar Pártnak megalakulásától kezdve mindvégig kiválóan tevékeny vezetőségi tagja volt. Középiskoláit Zilahon végezte, utána a kereskedői pályára lép. Szegeden, Nagyváradon és Sátoraljaújhelyen fejleszti szaktudását. 1926-ban Marosvásárhelyen a bőripari kiállításon aranyérmet nyert. A református egyház gondnoka volt. Világháborúban a 32. h. gy. e. kötelékében 38 hónapot töltött a rajvonalban. Az ellenség előtt tanusított bátor magatartásáért a nagy ezüst, kétszer a kis ezüst és bronz vitézségi éremmel a Károly csapatkereszttel és a sebesülési éremmel tüntették ki a vitéz szakaszvezetőt.

Barabásy József főmérnök, Gyergyószentmiklós. A kolozsvári unitárius gimnázium végeztével Selmecbányán végezte a főiskoláit és Budapesten diplomát kapott. A román megszállás alatt Fogarason internálták, majd kiutasították. Az Erdélyi Kárpát Egyesület elnöke volt. Az egész impérium alatt mint magán erdőmérnök működött és állandó üldözésben volt része. Régi székely család sarja és 1935-ben a belügyminiszter elismerte lófő székely mivoltát. Felesége György Anna a Misszió és Oltáregyesület tagja, aki kivette részét a legmesszebbmenőleg minden szociális munkából.

Baranyai Ferenc társasgépkocsitulajdonos, Kolozsvár. Szamosújváron az iskola elvégzése után a lakatosmesterséget, később autószerelést tarult és gépkocsivezetői vizsgát tett. A Rapid autóbusztársaság tagja lett. A Magyar Népközösség tagja és munkájának tevékeny részese.

Bari Andor bankigazgató, Beszterce. Iskoláit Marosvásárhelyen végezte. 1933 óta a Marosvásárhelyi Takarékpénztár besztercei fiókjának vezető igazgatója. A helybeli Magyar Párt gazdasági szakosztályának alelnöke volt. A református egyház presbitere volt. A világháború mind négy évét végig küzdötte s az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréseül két Signum Laudisszal, a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Az összeomláskor mint tüzér főhadnagy szerelt le.

Baricz Károly kereskedő, Páké. A Magyar Párt tagja volt, aki sokat dolgozott a párt életében. A Hangya szövetkezetet vezette s amennyire a jól működő adóprés engedte, volt szíve az elesett magyar testvéreken segíteni adományaival. Csendes, szociális munkásságának felesége is cselekvő, tevékeny részese volt.

Barkóczy Albert vendéglős, Székelyudvarhely. Középiskoláit szülővárosában végezte a róm. kath. gimnáziumban. 1905 óta önálló. A háború alatt a 82. székely gy. e.-nek volt helytálló tizedese, a kisebbségi küzdelmekben pedig a Magyar Pártnak meg nem alkuvó harcosa. A hatóságok állandóan kellemetlenkednek neki, s koholt vádak alapján pénzbüntetésekre ítélik; fiát pedig, mint aki „államhűség szempontjából megbízhatatlan" kitiltották a román területről s csak a honvédség bevonulása után térhet vissza szüleihez. 1938-ban román kaszinó céljaira lefoglalják éttermét s ezzel minden forgalmától megfosztották. A kiváló regáti lovagok közel egymillió lei értékűt ettek és ittak nála hitelbe, amelyet a kivonuláskor természetesen elfelejtettek megfizetni. A súlyos károsodások ellenére is mindenütt ott volt, ahol segíteni kellett.

Baróthy Balázs ig. tanító. A Magyar Párt titkára és a megyei tagozat választmányi tagja. A választásokon a párt főkortese és bizalmija. Aktív politikai tevékenysége miatt gyakran tartanak házkutatást lakásán a minden áron terhelő bizonyítékokat hajszoló román nyomozók.

Barta Sándor gyógyszerész. Kovásznа. Iskoláit Debrecenben végezte, az egyetemet pedig Budapesten. Buziásfürdőn, majd Szilágysomlyón praktizált. 1914-ben lett önálló gyógyszerész. 1922 szeptemberében Kovásznán telepedett le. A Magyar Pártnak pártoló tagja volt. A helybeli ifjúsággal 16 éven át működő előadásokat rendezett, hogy a magyar szó és a magyar dal szeretete a románok kultúra tiprása idején ne csökkenjen. A helybeli sportegyletnek alelnöke volt.

Bartalis István szabómester, Kolozsvár. Ósrégi erdélyi családból származik. Dédapja Bartalis Ferenc vértanuhalált halt Sepsiszentgyörgyön. Síremlékét a románok lerombolták. Ham-

vait az ottani magyarok a sepsiszentgyörgyi kollégiumba vitték. Apja, aki a vasöntő mesterséget tanulta, politikai pályáján Kolozsvár alpolgármestere, később szatmármegyei képviselő, majd a Magyar Népközösség részéről a munkásság szenátora volt. A kisebbségi magyar életnek hasznos munkása lett, aki őseihez hasonlóan, áldozatos szolgája volt a magyar ügynek és értékes tagja szakmájának. A Bocskay szabó szövetkezetnek igazgatósági tagja és titkára. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezték ki.

Dr. Bartha Aladár orvos, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja volt és résztvett minden olyan mozgalomban, amely a magyarság érdekeit szolgálta. A szegénysorsú magyar betegeket ingyenes kezelésben részesítette. A román hadseregben megbízhatatlannak nyilvánították. Az E. M. E. tagja. Középiskoláit a zilahi ref. kollégiumban, az egyetemet pedig Kolozsváron végezte, ahol orvosi diplomát szerzett. A világháborúban mint zászlós szolgált, ahol érdemeit a hadidíszítményes Vöröskereszt díszéremmel méltatták.

Bartha Árpád ügyvezető, Szatmárnémeti. Az összeomlás idején sietve a székely hadosztálynál jelentkezett önkéntesen szolgálattételre. 1920-ban a miskolci tüzérezredben szolgált. Leszerelése után csak szökve tudott a határon át és Szatmárnémetibe visszajutni. Ezért a román hatóságok állandó megfigyelése alatt állott és sokszor volt meghurcoltatásban része, — sőt több esetben súlyos pénzbüntetéssel sujtották. Céljukat elérték, mert anyagi romlását sikerült előidézni. Hasznos, tevékeny tagja volt a Magyar Pártnak és a Kölcsey Körnek is.

Bartha Károly ny. tanító, Páva. A román hatóságok állandóan zsarolták. Így például minden magyar nyugdíjasnak levontak 200 leit és ebből a pénzből házat építettek. Se vége se hossza nem volt a román hatóságok pénzmanővereinek. Az alaptalan koholt vádak vége mindig pénzbirság volt. Ezeknek a pénzbirságoknak összege egész vagyont tett ki. A fizetéseket nem könyvelték el s néha háromszor is behajtották a szokásos balkáni módszerekkel. — a „követeléseket." A hatóságok tűrték, hogy erdejéből a fáját lopják s önmagukról megfeledkezett magyarok betörjék az iskolát. Hiábavalók voltak a feljelentések, az igazságszolgáltatás vádat nem emelt, mert a sértett „magyar irredenta"!...

Bartha Ödön okl. gazda, Magyarózd. 1915-ben vonult be a dési 32 honv. gy. e.-hez. A háborút végigküzdötte. Először a híressé vált Russz. féle különítményben szolgálja önfeláldozóan a hazáját majd az olasz fronton, mint géppuskás századparancsnok harcolt. Itt éri a forradalom. Egy századparancsnok tiszttársával elhatározza, hogy érintetlen csapataikkal egyenesen Brassóba sietnek, hogy ellenálljanak egy esetleges román betörésnek. Budapestre érve azonban, az ottani felfordult állapot olyan hatással volt legénységükre, hogy azok egy része szerteoszlott, a megmaradottak pedig Kolozsváron szöktek haza s így tervük — sajnos — nem sikerült. Az ellenség előtt tanusított vitéz magatartása elismeréséül három tiszti kitüntetéssel, a nagy ezüst vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A vitéz főhadnagy azonban nemcsak a világháborúban, hanem a magyar kisebbségi küzdelmekben is az maradt, aki volt. Kitartó, hűséges, harcos magyar.

Bartók Imre fűrésztelep tulajdonos, Csikszentsimon. Tanulmányait Nyiregyházán és Debrecenben végezte. Utána magántisztviselő, majd 1931-től önálló fűrésztelepe van. Üzletileg adózással akarják tönkre tenni. Mint magyart elnyomják, közszállításokat sohasem kap. Molesztálásoknak, zsarolásoknak és egyéb zaklatásoknak állandóan ki volt téve. A Magyar Párt tagja volt alapításától kezdve, annak keretén belül értékes munkát végzett.

Bartók Pál fűrésztelepvezető, Csikszentsimon. Középiskoláit Debrecenben és Nagyváradon végzi. Egy fűrésztelepen lesz gyakornok, s itt megy előre fokról-fokra. A román megszállást itt szenvedte végig. A Magyar Pártnak és az Erdélyi Gazdasági Egyesületnek hasznos, munkás tagja volt. A megszállás alatt az adóárverések megakadályozása érdekében tett igen sokat. Ezek miatt le akarták tartóztatni. Hadbíróság elé állították, mert egy székely ember ellen folytatott végrehajtást megakadályozott, egy másik esetben pedig azért, mert egy szegény ember tehenét, amelyet elárvereztek, megvette és visszaadta volt tulajdonosának. A csendőrségen naponta vendég, mert folyton idézték és sok esetben tartottak lakásán házkutatást.

Bartók Sándor és Lajos lakatosmesterek, Székelyudvarhely. Mindketten lelkes, harcos tagjai a magyar kisebbségi életnek. A Magyar Párton kívül úgyszólván minden társadalmi és sport egyesületben tevékenykednek kockázatot szívesen vállalva: szívvel lélekkel és — anyagi segítséggel.

Bartos Endre földbirtokos, Mikóújfalu. Iskoláit Csikszeredán végezte. 1924-ben átvette édesapja 76 holdas birtokát. A Magyar Párt tagja volt alapítása óta. Magyarsága miatt nagy adóval sujtották. Az üldözött magyar testvéreit és a magyar sajtót támogatta.

Bartók Sándor kereskedő, Csikszentmárton. Tanulmányai után a kereskedői pályára lépett. 1919 óta önálló. A románok nagy adózásokkal és állandó pénzbirságokkal anyagilag is tönkre akarják tenni. A világháborút vitézül végig harcolta, az orosz és olasz frontokon, és megsebesülten 1918-ban tért haza. Az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréséül a kiscüst és a bronz vitézségi éremmel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Mint a Magyar Párt alapító tagja, résztvett annak megszervezésében és később minden hazafias akciójában.

Bató Ferenc gazdálkodó, Székelyudvarhely. 1920-ban jött vissza Amerikából és telepedett le Székelyudvarhelyen. Kis birtokot vásárolt és azon gazdálkodott. 1939-ben, míg kórházban feküdt, az oláh katonaság minden takarmányát elhordta a gazdasági udvaráról. Egyszer teherautóval szállítottak élelmiszert. A sorompónál az őr hibájából elütötte őket az éppen keresztül robogó vonat. Ketten szörnyet haltak. A megindított kártérítési per két fórumon eredményes volt, végső fokon mégis mindent elveszítettek. A Magyar Párt tagja volt.

Bayer György gyógyszerész, Biharpüspöki. A Magyar Párt tagja. 1919-ben hadbíróság elé állítják, mert nem volt hajlandó kitűzni a román lobogót. Ebben az ügyben felmentették. Sokszor tartottak nála házkutatást és állandó megfigyelés alatt tartották. Anyagi vonatkozásban nagyon sok kárt okoztak neki.

Bálint Béla fűszerkereskedő, Csikszereda. A középiskola 5. osztályának elvégzése után a kereskedői pályára lép, 1924-ben pedig a női szabómesterséget folytatja. 1936-ban önálló fűszerkereskedést nyit. Sok irányú tevékenysége által széleslátókörű üzletemberré lesz. A magyar kultúrális és hazafias mozgalmaknak támogatója, sokat tesz és áldoz. Fegyelmezett magatartásával végig el tudta kerülni, hogy a gyűlölt hatalmon levőknek támadási felületet adjon.

Bálint Gábor timár, bőrkereskedő, Székelyudvarhely. A világháború idején a 22. honv. gy. e.-ben szolgált. Már a háború elején fogságba került és szörnyű 6 évi orosz hadifogság után kerül haza 1920-ban. 1921-től 10 éven át gyárvezetője a helyi bőrgyár-

nak. Utána önálló bőrkereskedő lesz szintén a szülővárosában. A Magyar Párt tagja volt. Minden irányú magyar megmozdulásban résztvett. A róm. kath. egyházközség egyháztanácsosa. Több társadalmi egyesület vezető tagja.

Bálint Gábor csizmadia mester, Sepsiszentgyörgy. 7 évig volt katona, amelyből 4 évet, mint tizedes, harcolt végig. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön végezte s egész élete minden megnyilvánulása ebben a városban zajlott le. A Magyar Pártnak kezdettől fogva tagja s harcainak tevékeny részese. A bécsi döntés után a megalakuló nemzetőr szervezetbe az elsők között lépett be. Állandóan és kizárólagosan magyar alkalmazottai, segédei voltak. Mestermunkáiért több ízben aranyéremmel tüntették ki. Felesége a szociális és karitatív munkákat állandóan támogatta.

Bálint József divatkereskedő, Szilágycseh. Iskolái elvégzése után a kereskedői pályára lép, itt szerez szakképesítést és gyakorlatot. 1932-től önálló kereskedő. Magyarsága miatt mindenféle zaklatásnak és molesztálásnak volt kitéve. Névtelen feljelentés alapján házkutatást tartottak nála. Vád ellene: magyar lobogókat árul. A csendőrség vallatás alá fogja, de bizonyítani nem tudnak. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tagja s annak keretén belül minden kultúrális és hazafias megmozdulás támogatója.

Bálint Lajos borbélymester, Sepsiszentgyörgy. A 24. honv. gy. e.-ben szolgált mint törzsőrmester. Az ellenség előtt tanusított vitéz magatartása elismeréséül a nagy ezüst, kis ezüst, bronz vitézségi érmekkel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Iskoláit szülővárosában végezte, szakmáját is ott tanulta. A Magyar Pártnak alapító tagja és derék, harcos munkása.

Bálint Lőrinc Dénes kereskedő és tejcsarnok tulajdonos, Makfalva. A világháború mind a négy évében front szolgálatot teljesít, mint tizedes, s ezért a bronz vitézségi éremmel, Károly csapatkereszttel és sebesülési éremmel tüntették ki. 1934 óta tejcsarnokos, 1934-től kereskedő Makfalván. A Magyar Párt tagja. Mint közismert, nyilt magyar embernek sok kellemetlensége volt. Állandóan zsarolták a románok. Egész kis vagyon cca 50—60.000 leije ment el baksisra. Tanító fia, Zoltán részt vett a felkelésben is.

Bán József kőművesmester, Kolozsvár. Született 1879-ben Kolozsváron. 1914-től 1918-ig résztvett a világháborúban. Kitüntették a fellegvári sziklaszakadéknál teljesített hősies munkájáért. A megszállás alatt kétszer is letartóztatták magyarságáért. Az iparosegylet választmányi tagja és az Iparosegylet temetkezési alapjának kezdeményezője.

ifj. Bán József építési anyagkereskedő, Kolozsvár. Középiskoláit Kolozsváron végezte, majd édesatyja üzletében helyezkedett el. 1929-ben át vette apja üzletét. Sok baja volt exponált magyarsága miatt. Többek között Magyargerő-Monostoron templomot épített és amikor el akarta számolni, Iván görög keleti püspök ahelyett, hogy kifizette volna tartozását, egymillió leit, szokás szerint elutasította és Budapestre küldte. Azóta per folyik az ügyben, amely kellemetlenül alakult, mert az épített templom a határon túlra esik. A Magyar Népközösségnek, a Kath. Legényegyletnek és az Iparos Egyletnek tagja volt. Ezek kötelékében sokat dolgozott.

Bán Mór okl. mérnök, Kolozsvár. Középiskoláit Nagyváradon, a műegyetemet Budapesten végezte s itt szerezte a háború után mérnöki diplomáját is. A világháborút az 53. hegyi tüzérezred kötelékében végigverekedte. Signum Laudissal, Károly csapatkereszttel és a német vaskereszttel tüntették ki a vitéz tüzér hadnagyot. 1918 novemberében ért haza Kolozsvárra, ahová az egész osztagot teljes épségben és fegyelemben hazavezette. 1922 óta van Kolozsváron, s miután eskűt tenni nem akart, magánvállalatoknál helyezkedett el. „Arta" néven képkereskedést létesített, melyen csak kisebbségi művészek állíthatták ki képeiket. A cég által rendezett kiállítások impozáns méretűek voltak. A román állam azonban nem vette jó néven, s adóterhekkel lehetetlenné tette, hogy a szép vállalkozás prosperáljon.

Bándy István kereskedő, tűzoltóparancsnok, Kézdivásárhely. Középiskoláit szülővárosában, főiskoláit Kolozsváron végezte. A nagy háborút végigharcolta s az összeomláskor, mint főhadnagy szerelt le. Az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréséül a katonai érdem kereszttel, az ezüst- és bronz Signum Laudissal, a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. 1918 óta önálló üzlete van. A Magyar Párt helyi tagozatának alelnöke és alapító tagja volt. 1939-ben a helybeli párt utasítására elvállalta az alpolgármesteri állást, ami polgári foglalkozásának kárára volt ugyan, de megtette, mert magyar érdekeket szolgált vele. 1½ esztendei működésének az volt a programmja, hogy az oláh hatóságokat a magyar lakossághoz közelebb hozza, s ezáltal a felülről jövő kilengéseknek gátat vessen. Ez jórészben sikerült is neki. A Kereskedelmi Kör főtitkára volt, a katholikus egyháznak pedig gondnoka.

Bándi Péter csizmadiamester, Kolozsvár. Született 1908 ban Győrfalván. Felesége Vajas Ilonka, akivel együtt vett részt a magyar iparosság kultúrális munkájában. A Magyar Népközösségnek tagja volt és célkitűzéseinek lelkes támogatója.

Bánya János gazdálkodó, Érbogyoszló. A helybeli Magyar Párt alapító tagja s annak megszüntéig elnöke volt. A megszállás vége felé állandóan húsz katona őrizte a házát, mert a hatóságok attól féltek, hogy felkelést szít.

Bányai Jenő hentes és mászáros-ter, Kolozsvár. A középiskola 4 osztályát a marosvásárhelyi gimnáziumban elvégezte, a mészáros és hentesmesterséget tanulta s Kolozsváron lett önálló. A Magyar Párt, majd annak megszüntekor az életrehívott Magyar Népközösség tagja lett. Ezekben a tömörülésekben szolgálta a kisebbségi magyarság ügyeit önfeláldozóan. A románok nemcsak kellemetlenkedtek neki, de még tettleg is inzultálták. A Húsiparosok Szövetségének választmányi tagja.

özv. Bányász Sándorné Dés. Férje, aki a városnál irodafőtiszt volt, a világháborúban szerzett betegségben meghalt. A hazafias magyar nők mintaképe, a magyar nők vezetőségi tagja. Érdemei elismeréséül dohánytőzsde engedélyt kapott.

Báthory Gábor timármester, Kolozsvár. 1904-ben született Kolozsváron. Szülővárosában végezte iskoláit és szakirányú képesítését is itt nyerte. Önálló timár mester volt, akit minden magyar vonatkozású ügy foglalkoztatott és szívesen nyujtott segítő kezet, ahol arra szükség volt. Főleg sokat dolgozott szakirányú kérdésekben. Az Ipartestület választmányi tagja volt.

Dr. Bär Manó orvos, Dés. Iskoláit Naszódon és Kolozsvárott végezte. Diplomáját 1915-ben kapta. A megszállás alatt a munkáspénztár főorvosa volt, 1940-ben a románok elmozdították állásából, mert a román állami tisztviselőknek előírt követelményeknek nem felelt meg. Minden magyar irányú kultúrális megmozdulásnak résztvevője. A helyi magyar újságnak állandó cikkírója és az egészségügyi rovat vezetője volt. A nagy háborúban a budapesti honv. gy. e.-nek volt a főorvosa. Kitartó magatartása elismeréséül kitüntették a Signum Laudissal (kardokkal), a hadiékítményes II. oszt. V. K.-el és a Károly csapatkereszttel.

Beátha Katalin trafikos, Marosvásárhely. A román megszállás alatt is

trafikja van. A hatóságok állandóan figyelték, mert szerettek volna beléje kötni, hogy trafikját románnak adhassák. Az esküt letenni nem akarta s mivel emiatt súlyos következmények fenyegették, csak áldozatokkal sikerült a támadt bajt levezetni. A Magyar Párt tagja volt. Ott volt mindenütt, ahol a magyar ügy nőket követelt.

Becsky Andor fa- és terménykereskedő, Kézdivásárhely. Középiskoláit a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégiumban végezte, érettségit Sárospatakon tett. A világháborúban a két utolsó évben vett részt. Az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréseül a nagyezüst és kisezüst vitézségi éremmel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A háború után édesapja nagybirtok bérletét vette át, de a birtokot a földbirtokreform során a románok kisajátították úgy, hogy ő kénytelen volt tisztviselői pályára lépni. Vállalata megbukott, s állástalan lett. Végül is kereskedő lett s 1931-ben önállósította magát. A románok üldözték és lakásán több ízben fegyverkeresés címén házkutatást tartottak, amit azután tolvajlásra használtak fel.

Bede Károly gazdálkodó, Orbaiteleke. A világháború alatt a budapesti távirdász ezred kisezüsttel, bronz vitézségi éremmel és Károly csapatkereszttel kitüntetett vitéz tizedese. A Magyar Párt alapító tagja. Sok baja volt, állandó üldözöttje az elnyomó hatalomnak. Ez román vonatkozásban érthető is volt, mert egyrészt kemény kiállású, hajlíthatatlan magyar volt, másrészt 50 holdas birtoka őt a román hatóságok kellemes zsarolási célpontjává tette. A választások alkalmával a csendőrök éjnek idején hurcolták el, hogy ne legyen jelen, mint szavazó és mint magyar párti vezető. Aljas tettüket a jegyző hamis jegyzőkönyvi aláírásával akarta alátámasztani. A vád államellenes kijelentés s ez több ízben megismétlődött. Az adók erőszakos végrehajtásánál sokszor meggyült a baja. Meghurcoltatásában, sajnos, renegát magyaroknak is része van. Feleségével együtt áldozatos lélekkel vett részt a nyomorgó magyarság megsegítésében.

Bedő Béla segédjegyző, Bikafalva. A székelyudvarhelyi református kollégiumban végezte középiskoláit, érettségit azonban nem tud tenni, mert ez román akaratba ütközik. Jegyzőgyakornok lesz, de a közigazgatási tanfolyamot elvégezni nem engedik s kénytelen a köpályát otthagyni s mezőgazdálkodással foglalkozni. Már diák korában megverik azért, mert öntudatosan magyarnak érzi magát. Ez útravaló volt a megszállás egész idejére. A Magyar Párt tagjaként ellenszegült minden elrománosító törekvésnek. Mint erős magyarpárti tag a falura nagy hatást gyakorolt. A református magyar iskola erős pártfogója, a magyar dalárda és fogyasztási szövetkezet alapító tagja. A román állami iskola alapításának egyik megakadályozója. — Édesapját, aki szintén derék, hitvalló magyar volt, a bolsevizmus vádjával lefogják s fölholtra verik.

ifj. Bedő Imre tanító, Sepsikőröspatak. Az unitárius felekezeti iskola, amelyben tanított, nem volt nyilvánossági joggal felruházva és így a vizsgákat a gyermekek állami iskolában tették le. Itt nyilvánult meg legjobban a magyar üldözés. A tanulókat nagyon kevés kivétellel kétszer is megbuktatták és ezzel azt akarták elérni, hogy a szülők az állami iskolába adják a fiaikat, hogy ezzel egyrészt a felekezeti iskolát beszüntethessék, másrészt, hogy a tanulókat elrománosítsák. Ez a harc évekig folyt. Ifjú Bedő Imre kemény magyar volt és állta a harcot szemben a gyűlölködő román tanfelügyelőséggel és román vizsgáztató bizottsággal. Növendékeit mindig hazafiságra buzdította és vigasztalta a szülőket. Okmányhamisítás vádjával törvényszék elé állították lelkészével együtt feleletül az iskolaigazgató ellen a tanfelügyelőségnél tett panaszra. A törvényszéken az ellenük emelt vád megdőlt bizonyítékaik alapján, sőt okmányszerűleg igazolható volt a román igazgató tanító szabálytalansága. A román érdekre való tekintettel ítéletet nem kaptak, csak saját költségen viselt 7 tárgyalást. Az igazságot a bécsi döntés után a honvédség szolgáltatta — de teljes mértékben.

Begidzán Tivadar mészáros és hentesmester, Kolozsvár. Alsófokú iskoláit és 4 középiskolát Szamosújváron végezte. 1933-ban önállósította magát Kolozsvárott. Mint a Magyar Párt tagja minden megmozdulásban részt vett, a román hatóságok ezért állandóan figyelték, majd olyan súlyos adókkal terhelték, hogy kénytelen volt üzletét két éven át szüneteltetni. Két év után újból folytatta üzletét és családot alapított. Feleségével együtt résztvettek a magyar ügyek támogatásában.

Beke Endre, autó és gépszerelő üzem tulajdonosa, Beszterce. 1915-ben önként vonul be a korneuburgi vasutas ezredhez. A világháborút a fronton harcolta végig. A kisezüst, bronz vitézségi éremmel, Károly csapatkereszttel tüntették ki az ellenség előtt tanusított bátor magatartásáért. Leszerelése után visszatért Besztercére és édesapja bőrgyárában helyezkedett el, mint tímár. Később átvette az üzemet. A román hatóságok soha sem szűnő üldözése és mindig fokozódó adókivetése anyagilag tönkreteszik. Kénytelen üzemét megszüntetni. Egy időre alkalmazottnak megy a saját szakmájában. Később önállósítja magát. E kisérlete tőke nélkül is sikerrel jár. A Magyar Párt alapító tagja és munkájának tevékeny részese. A bécsi döntés alkalmával autójára kitűzte a nemzeti zászlót, amiért a román tisztek rálőttek. Az áramfejlesztő telepen is közreműködött s része volt abban, hogy a gépeket nyersanyaggal ellátták és a Honvédség bevonulásánál világítási zavarok nem voltak.

Bell Gyula vas- és fémöntőde tulajdonos, Kolozsvár. Az ipariskolát Székelyudvarhelyen fejezte be. Szaktanulmányokat folytat Kolozsváron és 1917-ben felszabadul. 1918-ban bevonult katonának. Az összeomlás után szakmájában helyezkedett el majd 1924-ben önállósította magát és váltakozó üzletmenettel küzd. Résztvesz a Ferma alapításában és anyagilag teljesen tönkremegy. 1939-ben újra önállósította magát s azóta fejlődő tendenciát mutat vállalkozása. A Magyar Párt tagja, akit minden közszállításból kizárnak. Minden magyar vonatkozású törekvést anyagilag is támogat.

Belényi Sándor kereskedő. Kolozsvár. 1917-ben vonult be a 32-es honvéd gyalogezredhez. Előbb mint kiképző, majd mint zászlóaljiroda vezető működött. A megszállás alatt tevékenyen részt vett minden magyar megmozdulásban.

Bene Dénes földbirtokos, Barót. A Magyar Párt és az Erdélyi Gazdasági Egyesület tagja volt. A román megszállás alatt sokat szenvedett a zaklatások miatt. Különösen adóterhekkel akarták elszegényíteni. Felesége a róm. kath. nőegylet tagja. Egyesületének keretein belül segíti a szerényebb sorsú magyar testvéreit.

Benedek Géza ref. lelkész, Csokaly. Egy presbiteri gyűlés alkalmával, nem tudni milyen okból, körülvették a gyűlés helyiségét. Miután a legegyszerűbb egyházi ténykedésben is ellenük irányuló mozgalmat látnak a románok, gyakran börtönnel fenyegetik meg. — Minden magyar ügyet anyagi és erkölcsi támogatásban részesít.

Benedek Lajos gazdálkodó, Székelytamásfalva. A világháborúban őrmester volt és később részt vett a székely hadosztály harcaiban. A Magyar Párt tagja, 1929-ben hamis vád alapján hadbíróságra vitték és megverték. Vesztegetési pénzek lefizetése és ruháinak elvétele után szabadult, de a románok továbbra is sarcolták és meghurcolták bátor magatartása miatt.

Benedetti Viktor építési vállalkozó, *Marosvásárhely*. Olasz származású, 1889-ben született Canován. 1910 óta él Marosvásárhelyen, ahová gátépítéshez jött több olasz munkástársával. Jó magyar érzésű ember lett itt belőle, aki a román megszállás alatt is mindig magyarságát hangoztatta.

Benke Miklós kereskedő, Kovászna. A román megszállás keserves éveiben sem vesztette el hitét és bizakodását a magyar ügy győzelmében minden román rombolás ellenére sem.

Benkő Ferenc gazdálkodó, Betfalva. A Magyar Párt tagja. Két és fél évig a község bírája volt. A csendőrség részéről többször figyelmeztették, hogy magyarságát ne hangoztassa. 1940 nyarán a vendéglőben éltette Magyarországot, amiért rosszakarói feljelentették. A csendőrség bekísérte Udvarhelyre, ahol letartóztatták és csak 30.000 lei lefizetése ellenében bocsátották szabadon.

Benkő Károly hentes és mészárosmester Kolozsvár. Iskoláit Kolozsváron végezte. A Magyar Párt, majd a Magyar Népközösség tagja. A Húsiparosok Szövetségének választmányi tagja. Magyarsága miatt többször inzultálták és meghurcolták. A magyar ügyek támogatásában áldozatkész módon vett részt.

Benkő Lajos hentes és mészárosmester Kolozsvár. Iskoláit a kolozsvári ref. gimnáziumban végezte, majd ipari pályára lépett és megtanulja a hentesmesterséget. A Magyar Párt és később a Népközösség tagja. A Húsiparosok Szövetségének és az Iparosegyletnek rendes tagja. A megszállás alatt állandóan zaklatták, sőt egyízben kémkedéssel is gyanúsították. A magyar megmozdulások lelkes támogatója.

Berkovits Márton kereskedő, Kolozsvár. A világháborút hősiesen végigharcolta. Küzdött az orosz és olasz fronton, a francia hareteren Sedan és Verdun előtt. Az összeomlás előtt résztvett a székely hadosztály harcaiban. Honvédeink bevonulása előtt hazafias szolgálatot teljesített. A Magyar Párt tagja és küzdelmeinek lelkes harcosa volt.

Berecz János gazdálkodó, Kilyén. Résztvett a világháborúban. A 24-es honvéd gyalogezred tizedese. Légnyomás következtében súlyosan megbetegedett. A kisezüst vitézségi érmet kétszer is megszerezte. Tulajdonosa még a bronz vitézségi éremnek és a Károly csapatkeresztnek is. Mint a Magyar Párt tagja tevékeny részt vett minden hazafias megmozdulásban. Feleségе a református nőegyesületnek tagja volt és az arra rászorulókat támogatta.

Berecz Tamás kereskedő, Bölön. A Magyar Párt tagjaként értékes munkát fejt ki. A románok minden ellenszolgáltatás nélkül egy pár lovát elvitték. Erőszakoskodás, zsarolás, zaklatás sem töri meg ellenállását.

Berkes Béla kereskedő, Szatmárnémeti. A világháborúban, mint karpaszományos szakaszvezető vett részt. A Magyar Párt küzdelmeiben hitvalló magyarként szintén részt vett. Üldöztetések, letartóztatások tarkították ezt a harcot, de semmi sem tartotta vissza attól, hogy a magyar önvédelmi szervezetet odaadóan ne támogassa.

Dr. Bernád Ágoston ügyvéd, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányait a csiksomlyói kath. gimnáziumban folytatta, jogi képzettséget a kolozsvári egyetemen szerez. A Magyar Párt tagja és városi tanácsosa. A párt kijelölése alapján a városi közművek igazgatósági tagja. Kezdeményezője és egyik alapítója a székely társaságnak. Ez volt az első szervezet, amely a munkásságnak a nemzetközi alapról a nemzeti alapra való átállításával foglalkozott. Több száz székely fiút hoztak fel és hozzásegítették őket ahhoz, hogy iparosokká nevelődhessenek. A kolozsvári gondoskodó társaságnak még ma is ügyésze.

Benyovszky József ácsmester, Kolozsvár. Iskolai tanulmányait a kolozsvári polgári iskolában fejezte be. Ipari pályára lép és képesítési vizsgával ácsmester lett. Az Iparosegylet rendes tagja. Magyarsága miatt minden állami munkából kizárták. Áldozatkészen és hűséggel várta, hogy az elszakított Erdély újból csatlakozzék az anyaországhoz.

Bernát Sámuel kereskedő, Szatmárnémeti. Résztvett a világháborúban és a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tért haza. Mint a Magyar Párt tagja minden magyar megmozdulásban részt vett. Magyar magatartása miatt a románok állandóan kellemetlenkedtek neki és bírságolták. 1940-ben a magyarok részére való kémkedés gyanúja miatt letartóztatták, véresre verték.

néhai Dr. Bernhardt Imre ügyvéd és *néhai Dr. Bernhardt István* városi tiszti főorvos, Nagybánya. Néhai Dr. Bernhardt Imre a Magyar Párt alapító tagja és 1938-ban bekövetkezett haláláig titkára. Nyílt magyar kiállása miatt a román hatóságok sokat zaklatták. Fivére néhai Dr. Bernhardt István részese volt annak a gyűjtési akciónak, melyet a magyarhű, román esküt megtagadó tisztviselők érdekében folytattak Nagybányán. A gyűjtés miatt a román hadbíróság a résztvevőket a magyar hadsereg érdekében tartott gyűjtés miatt elítélte. Büntetésüket a baksis lefizetése ellenében nem kellett teljes egészében kitölteni.

ifj. Bertalan István szobafestő és mázolómester, Kolozsvár. Iskoláit a kolozsvári gimnáziumban fejezte be. Utána édesapja üzemében a szobafestőmesterséget tanulta, és később önállósította magát. A megszállás alatt feleségével Decsy Terézzel együtt minden magyar kulturális akciót anyagi erejéhez mérten támogatott.

Bertalan István szobafestőmester Kolozsvár. Született 1893-ban Kolozsváron. 1914-ben vonult be az 51. gyezredhez, majd a 22. egészségügyi csapattal az orosz, később az olasz harctérre ment. Mint őrmester 1918-ban átvette a kolozsvári csapatkórház tiszti osztályának vezetését, sőt a románok bejövetele után kezelőorvos hiányában kényszerítették 70 román katona bőrgyógyászati kezelésére, amit 2 hónapig kénytelen volt végezni. Az Emke, a Magyar Párt, a református férfiszövetség stb. vezetőségi tagja.

Dr. Bertalan János orvos, Kézdivásárhely. Diplomáját Budapesten kapta, de a románok nem akarták nosztrifikálni. 18 hónapi különböző kurzusok hallgatása és jelentős pénzösszeg fizetése után végre sikerült rendelőjét megnyitni. A helybeli Magyar Pártnak tagja volt. Pályája kezdetén sok üldöztetésnek volt kitéve. Két ízben házkutatást tartottak nála és tiszti fegyvereit, dacára fegyverviselési engedélyének — elkobozták, a fegyvereket később a helybeli rendőrségi épületből a román tisztek ellopták.

Bertalan Mihály kerékgyártó, Gagy. A világháború alatt orosz fogságba esik és onnan csak 1920-ban kerül haza. A románok nemcsak hatalmas adókkal sujtották, hanem azonkívül még a ki nem rótt adót is be akarták hajtani. A végrehajtókat, akik el akarták hurcolni ingóságait, alaposan elverte, amiért magas pénzbüntetéssel sujtották. Nemcsak terményeit vitték el minden kártérítés nélkül, hanem még a román erődítmény-rendszer megépítéséhez is hozzá kellett járulnia. A Magyar Párt tagja. A tejszövetkezetben igazgatósági, a hitelszövetkezetben felügyelő bizottsági tag.

Bertha Károly műkertész, Szatmárnémeti. A Magyar Párt intézőbizottságának és az elnöki tanácsának tagja

volt. A róm. kath. egyháznak 30 évig tanácsosa, és a kath. legényegyletnek elnökségi tagja. A Jézus Szíve körmeneten egy Pestről látogatóba jött piarista diák unokaöccsével együtt vett részt. A fiún Bocskay sapka volt, amiért bevitték a sziguranciára és jegyzőkönyvet vettek fel. Az elszenvedett üldöztetésért kárpótlásul az az öröm érte, hogy unokaöccse, már mint Dr. Bertha Kelemen tüzér hadapród tűzmester résztvett a bevonulásban. A román nemzeti ünnepet azzal ünnepelte meg, hogy dolgozott, amiért be is vitték a rendőrségre.

Bethlen Ödön városgazda, Máramarossziget. A magyar működvelő gárda és a dalos egyletek élharcosa. Együttműködése a kultúrális érdekű magyar egyesületekkel addig tartott, míg a román prefektus meg nem igérte neki, hogy azonnal kilöki állásából, ha magyar összeköttetéseit meg nem szakítja. Még így is főnökének különös jóindulata folytán minden évben más és más ügyosztályon dolgozik. A szigurance és a kémelhárító többször házkutatást tartott lakásán. A világháborúban, mint tizedes harcolt a román és az orosz fronton, sőt résztvett Ukrajna megszállásában is. Kitüntetései a bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt.

Biesak József gazdálkodó, Gyergyókilyénfalva. Sokszor megkárosodott a románok által. Mikor 1916-ban betörtek, több marháját elhajtották. A román impérium alatt a csendőrök állandóan zsarolták, gabonát és pénzt követeltek. Az adója olyan magas volt, hogy majdnem tönkre ment az egész gazdasága. A Magyar Párt munkájában résztvett.

Bilinszky József asztalosmester Gyergyószentmiklós. Szamosújváron és Gyergyószentmiklóson végezte tanulmányait. 1892 óta önálló iparos. A román uralom alatt a nagy adók úgyszólván teljesen tönkre tették. Amellett a román tisztek és román vevőinek legtöbbje adósa maradt és ha pénzét kérte, megfenyegették. Magyar pénzben 7000 pengővel maradtak adósai. Minden magyar ügyet azért legmeszszebbmenően támogatott. Tagja volt a Magyar Pártnak.

Birkenfeld Herman vendéglős, Beszterce. Iskoláit Besztercén végezte. 1928-ban átvette szüleitől a vendéglőt. A románok eltiltották a magyar nyelv használatától és mivel mégis csak magyarul beszélt, bosszúból a kerthelyiségben betiltották a zenét, és sokszor pénzbírsággal sujtották. A kivonuló csendőrség 3300 P-vel maradt adósa.

Biró Albert igazgató, Szatmárnémeti. A Magyar Párt elnöki tanácsának tagja. A Szatmármegyei Gazdasági Egyesület éveken át tiszteletbeli titkára volt. A magyar gazdák érdekeiért mindenkor önzetlen, fáradhatatlan módon küzdött. Különösen a magyar kisgazda tömegeknek tett nagy szolgálatokat. A magyar nemzeti érdekeknek mindig lelkes harcosa.

Biró Antal asztalosmester, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja a megalakulás óta. 1930 óta van önálló üzlete. Üzletében csak magyarokat alkalmazott. Házkutatást többször is tartottak, különösen fegyvereket kerestek. A házán sohasem lengett a román lobogó, és ezért sok kellemetlensége volt.

Biró Ferenc cipészmester, Zilah. A román megszállás alatt a Magyar Párt tagja volt és magyarsága miatt állandó üldöztetésben volt része. Minden kultúrális és szociális ügyet erkölcsileg és anyagilag támogatott.

Dr. Biró József ügyvéd, Marosvásárhely. Középiskolai tanulmányait Marosvásárhelyen a ref. kollégiumban folytatta. Jogi tanulmányait Kolozsváron kezdte és Szegeden fejezte be. — 1915—1918-ig katonáskodott és 28 hónapig harctéri szolgálatot teljesített. Több katonai kitüntetés tulajdonosa. Mint t. hadnagy szerel le. A Magyar Párt és később a Népközösség, a magyar kaszinó és az E K. E. tagja. Egyháza életében is élénken résztvett. A ref. presbitérium tagja. Minden magyar megmozdulás részese és a székely érdekek bátor védelmezője.

szentkatolnai Biró József földbirtokos, Kolozsvár. A világháborúban kitüntetéseket szerzett és mint hadnagy szerelt le. A román megszállás ideje alatt az Erdélyi Gazdasági Egyesület alelnöke, téli gazdasági tanfolyamokat szervezett a kisgazdák részére, ahol előadóként működött közre, hogy a földmüvelés tudományos alapismereteit közölhesse a magyar néppel. Nagyobb birtokosok segítségével megszervezte a mezőségi kisgazdák vetőmaggal való ellátását. Hadbírósági eljárás indult ellene, amit csak nehezen tudott leszerelni magas összeköttetései mozgósításával. 1939 szept. 5-én bántalmazták a románok.

Biró József igazgató tanító, Tekerőpatak. Gimnáziumi tanulmányait Csikszeredán végezte, utána tanítói pályára lépett. A román impérium alatt a Magyar Párt tagja volt és minden magyar megmozdulásban részt vett. Főleg népművészeti dolgokkal foglalkozott és a gyermekeket is erre tanította. Budapesti tanulmányútjáról visszatérőben Gyergyóalfalun lefogták és elzárták. A tervbevett házkutatás előtt iratait elégeti. Működvelő előadásokat rendez, ebből kifolyólag sok kellemetlensége támad; mindenért pénzbírsággal sujtják. Iskolája felszerelését az állami iskola igazgatója elorozza, többek segítségével utána ered és a tanszereket megmentik.

Biró József gazdálkodó, Gagy. A Magyar Párt tagja. A román hatóságok és a csendőrség hatalmaskodása miatt sok kellemetlenség és anyagi kár érte. Mindkét lovát elhurcolják, de csak az egyiket kapja vissza, azt is használhatatlan állapotban. Igazságtalan adóval sujtják és ennek behajtása érdekében házát kiürítik. Ingóságait csak sok pénz lefizetése után tudja visszaszerzni. Mindennemű terményét elhordják és nem fizetnek érte semmit. A magyar honvédség bevonulása által sikerült csak állatállományát a román fosztogatók elől megmenteni.

Biró László hentes és mészáros, Kolozsvár. Iskoláit Marosvásárhelyen végezte és utána megtanulta a hentes és mészárosmesterséget. 1935 óta önálló iparos. A Magyar Párt, a Magyar Népközösség, az Iparosegylet és a Húsiparosok Szövetségének tagja. A megszállás alatt feleségével együtt minden magyar kultúrális ügyet anyagilag is támogatott.

Biró László tanító, Beszterce. Középiskoláit Csikszeredán, a tanítóképző intézetet Kézdivásárhelyen végezte. A Magyar Pártnak alapítása óta tagja volt. A román tanfelügyelők állandóan kifogásolták, hogy nem tanítja kellő ambicióval a román fölrajzot és a történelmet. Egy ízben a katedrán találtak egy 1914-ben kiadott földrajzkönyvet és ezért fegyelmi vizsgálatot rendeltek el ellene. Magyar működvelői előadásokat rendezett a katolikus egyház kebelében a magyar nyelv és a magyar szó ápolása érdekében.

Biró Miklós ékszerész, Zilah. Tanulmányainak befejezése után ipari pályára lép és megtanulja az órás és ékszerész szakmát. Mint segéd Budapesten és Bécsben dolgozik. 1906 óta önálló. A világháborúban is résztvesz. 1914-ben vonul be a 32-es honvéd gyalogezredhez. Az orosz fronton megsebesül, felgyógyulása után az olasz frontra kerül. Megszerzi a bronz vitézségi érmet, a koronás vaskeresztet és a Károly csapatkeresztet. 1918-ban mint őrmester leszerel. A Magyar Párt tagja és a ref. egyház presbitere.

Bitai Gyula Lécfalva. A román uralom alatt úgy a Magyar Pártnak, mint a Gazdakörnek elnöke volt. Egy szenátorválasztás alkalmával letartóztat-

ták, hogy ne tudjon szavazni. Adózás terén az egész falu szenvedett. Az adóvégrehajtó ha nem volt senki a lakásában, feltörte az ajtót és minden értékes dolgot magával vitt, jóval felül az adó összegén. Az iskolában a román tanítók nem engedték gyermekeiknek, hogy magyarul beszéljenek, még a szünidőkben sem. Teljesen el akarták felejtetni velük a magyar nyelvet. A gyermekek szenvedtek a legtöbbet, mert ha magyarul mertek egymásközt beszélni, sokszor véresre verték őket. A román csendőrök állandóan zsarolták terményekért.

Bitay Albert földbirtokos, Imecsfalva. Kevés volt ahoz Nagyrománia minden csendőre, katonája, politikusa, adószedője, hogy megingassa a magyarság győzelmének hitét a legkisebb erdélyi szántó-vető magyarban is. Bitay Albert nemcsak hitte, hanem tevékeny közreműködésével elő is segítette, megérlelte a bécsi döntés napját, amely a románok kitakarodását jelentette fél-Erdély földjéről.

Bitay Ákos címfestő, kocsifényező és bútorfestő, Kolozsvár. A megszállás alatt gerinces magyarsága miatt a román hatóságok állandóan zaklatták. Minden magyar kulturális és jótékonysági akcióban résztvett. Felesége karitatív tevékenységet fejtett ki.

Bitay Gergely cipész mester, Léczfalva. A magyar revizió gondolatát ápolta és feleségével együtt tevékenykedett a magyar ügyek szolgálatában.

özv. Blaskó Gyuláné, Sepsiszentgyörgy. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön végezte. 1900 óta önálló. A román hatóságok magyarságáért állandóan üldözték, nagy pénzbírsággal sujtották és 1940-ben már olyan óriási adót vetettek ki rá, 34.000 leit, hogy azt képtelen volt megfizetni és kénytelen volt üzletét bezárni. Tagja volt a református nőszövetségnek és mint ilyen a szociális munkában tevékeny részt vett.

Blatt Jenő ecetgyáros, Kézdivásárhely. Résztvesz a világháborúban, mint főhadnagy. Megszerzi a bronz, kis ezüst vitézségi és a sebesülési érmet, a Károly csapatkeresztet és a Signum Laudist. Középfokú iskolai tanulmányait Kézdivásárhelyen és Székelyudvarhelyen, a felső ipariskolát pedig Budapesten fejezi be. Édesapja halála után átveszi annak ecetgyárát. 1919-ben, mikor a románok bevonultak Erdélybe, házkutatást tartanak nála fegyverrejtegetés címén. Utána a rendőrségre vitték és véresre verték. A megszállás alatt 1933-ban a románok gyárát elbobozták.

Blázsi István kályhásmester, Kolozsvár. Tanulmányait a kolozsvári polgári iskolában fejezte be. Megtanulja a kályhásmesterséget, 1923 óta önáló iparos. 1915-ben a 21. honvéd gy. e.-hez vonult be, innen áthelyezték a 23. gy. e. menetzászlóaljába és először a szerb-montenegrói frontra kerül, majd később Albániába viszik. 1917 végén a harctéren szerzett betegségével kórházba szállítják, 1919-ben végleg leszerel. A Magyar Párt választmányi tagja és az Ipartestület agyagipari szakosztályának elnöke. A felszabadulás után az iparügyi miniszter által kinevezett előljárósági tag.

Bodali F. Mihály, Uzon. A falu bírója, akin nem fogott a román fegyver, fenyegetés, zaklatás, sarcolás. Megmaradt magyarnak, akinek szilárd hitét nem tudta megingatni a 22 éves román elnyomás. Tisztségében mindent elkövetett a bajba jutott fajtestvérei megsegítése érdekében.

Bodó Zsigmond kereskedő, Nagyvárad. Résztvesz a világháborúban, mint a 37-es gyalogezred katonája. Először orosz frontra kerül, ahol 1915. ápr. 3-án Siankinál megsebesül. 1918-ban az olasz fronton harcol, onnan visszatérve, ismét a vámhivatal szolgálatába lép. 1925-ben nyugdíjazásának évében önállósítja magát. A nagyváradi ker. és iparkamara rendes tagja és a ref. egyház presbitere. Géza nevű fiát a román hadbíróság öt és fél évi börtönre ítélte és csak a honvédségünk bevonulása mentette meg a büntetés kitöltésétől.

Dr. Bodor Józsefné Teszitory Adrienne, Kolozsvár. A Magyar Párt és később a Népközösség tagja. Az evangélikus egyház presbitere. Résztvesz a magyar és a szász evangélikus egyházak közt folyó küzdelemben. Az egyházközségen belül minden karitatív munkában részt vesz. Nővére Teszitory Nóra előadóművésznő magyar költemények szavalásával híven szolgálta a magyar kultúra érdekeit és nem egyszer a pódimról vitték el a rendőrök. Petőfi Csalogányok és Pacsirták című versét irredenta költeménynek gondolták és az előadásnak a szigurancán volt folytatása. A költeményt a művésznő felkérésére Goga Octavián fordította le. Az eljárást is Goga intervenciójára szüntették meg.

Bodorján János r. kath. plébános, Csikszépvíz. Középiskolai és theológiai tanulmányait a velencei szent Háromság zárdában végezte. 1912-ben szentelték pappá. Mint káplán Erzsébetvároson működött. 1828 óta szépvizi parochus. Egy alkalommal a román püspök jelenlétében beszédet tartott, amelyben kijelentette, hogy az örmények csak úgy lehetnek Románia jó polgárai, ha a románok legalább úgy bánnak velük, mint Magyarország. A bécsi döntéskor egy láda örmény lexikont kap, amelyre ráfogják, hogy propaganda iratok vannak benne; ezért a bevonulásig sokat kellemetlenkednek neki. A Szentháromság társaság elnöke.

Bodnár Károly főmérnök, Szatmárnémeti. Résztvett a világháborúban és mint főhadnagy szerelt le. A Magyar Párt tagja. A Tisza-nemzetközi Ármentesítő Társulatnál a Szamos és Tur folyók árterének védelmével és a belvizek levezetésével volt megbízva. A kisebbségi magyarság társulati, vagyoni és egyházi érdekeinek védelmére gyakran síkra száll, amiért többször alaposan meghurcolják. Minden magyar megmozdulásban részt vesz.

Dr. Bogdán István ügyvéd, Marosvásárhely. A világháborúban, mint t. főhadnagy vesz részt és megszerzi az ezüst, és a bronz vitézségi, a sebesülési és a háborús emlékérmet, valamint a Károly csapatkeresztet. A Magyar Párt intézőbizottságának tagja és a Népközösség jogi tanácsadója. A parkegylet, a sport egyesület és a róm. kath. egyházközség áldozatkész jogtanácsosa és a magyar kaszinó választmányi tagja. Az 1937. évi kizárólagossági mozgalom idejében az összes kamarai kisebbségi kartársak teljhatalmú megbízottja a kartársak létérdekeinek és működési lehetőségeinek védelmére.

nagymegyeri Bogdán-Raics András rokkant főhadnagy, dohánykisárús, Sepsiszentgyörgy. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön végezte, majd a budapesti tudományegyetemre iratkozott be. A megszállás alatt a Magyar Párt lelkes tagja és magyarságáért sokat szenved a 22 év alatt. Édesanyját egy ügyből kifolyólag puskatussal bántalmazták. 1935-ben a Magyar Párt tudtával és beleegyezésével megalakítja a Rokkantak, Hadiárvák és Tűzharcosok Szövetségét, amely három évig működött. A román katonai hatóságok ezalatt a három év alatt állandóan zaklatják A felszabadulás előtt a románok le akarják tartóztatni és elhurcolni, de ő idejekorán megtudja és megszökött. Felesége a megszállás alatt a jótékony nőegylet alelnöknője és szociális téren kivette részét a munkából.

Bognár István kereskedő, Marosvásárhely. 1937-ben önállósítja magát. A Magyar Párt, majd később a Magyar Népközösség tagja és minden magyar megmozdulásból kiveszi a részét. Egy ízben a vendéglőben magyar irredenta dalokat énekelt és emiatt a románok véresre verték

Boldizsár András malomtulajdonos, Betfalva. A Magyar Párt helyi elnöke. Résztvett a világháborúban, ahol olyan súlyosan megsebesült, hogy mint rokkant katonát leszerelték. Feleségét súlyosan megsértették, mert, miután nem tudott románul, nem értette meg, hogy a részeg csendőrök a malomengedélyt kérik. A malom leállítását is csak nagy pénzösszeg lefizetése után tudta megakadályozni. A román csendőrség minden alkalommal megsarcolta.

Bora István gazdálkodó, Sepsiszentgyörgy. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön és Nagyenyeden végezte. 1925-ben katonai szolgálatot végzett, mint önkéntes szakaszvezető. A Magyar Párt tevékeny tagja volt. A román hatóságok kitalált vádakkal üldözték, hogy minél több pénzt zsaroljanak ki tőle. Nagy adót vetettek ki rá, hogy tönkre tegyék.

Borbáth Antal vendéglős, Kolozsvár. 1914-ben bevonult és részt vesz a világháborúban. A román megszállás alatt „Kéményseprő" néven éttermet nyit és annak 1935 óta önálló vezetője. A Magyar Párt küzdelmeit támogatta; közben sorozatos vesztegetési pénzekkel kellett fékentartani a románok zsaroló fenyegetéseit.

Borbáth Béla cipészmester, Csikszereda. 1919-ben a román tisztek arra kényszerítették, hogy hitelbe dolgozzon nekik. 19.000 korona értékű számláját az őrnagy agyonveréses fenyegetésekkel egyenlítette ki. Adóját 3000 leiről 8000-re emelik, mert az adóhivatali tisztviselőnek nem akart ingyen cipőt csinálni. A magas adót megfizetni nem tudván, gépét elárverezték Zsarolások, büntetéspénzek kirovása napirenden voltak. Négy ízben államellenes izgatásért feljelentik. Egy román csendőrkapitány egy ízben csendőreivel lefogatja, maga elé vezetteti és kényszeríti, hogy neki és családjának ingyen dolgozzon. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tevékeny tagja volt. A világháborúban 24 hónapig harctéri szolgálatot teljesít, az orosz, román és olasz frontokon küzd. Vitézségeért a nagy ezüst és a bronz vitézségi érem, valamint a Károly csapatkereszt tulajdonosa lett

Borbáth József vendéglős, Kolozsvár. Régi székely család sarja és a Magyar Párt tagja volt. A megszállás alatt sok zaklatásnak volt kitéve. Mindig magyar alkalmazottakat tartott és minden kultúrális és jótékony akcióban részt vett. A ref. diákmenzát természetbeni adományokkal segítette Több magyar diáknak azáltal tette lehetővé tanulmányai folytatását, hogy létfenntartásukat megkönnyítette.

Bordi Sándor tímármester, Székelyudvarhely. Iskoláit Gógánváralján végezte, majd megtanulja a timár mesterséget. A Magyar Párt tagja és a ref. dalárda pénztárnoka. 1940-ben több ízben házkutatást tartanak nála. Felszólítják, hogy a magyar munkások mellett románokat is foglalkoztasson. Kitart a magyar munkások mellett, és a román zászlót sem tűzi ki, ezért a hatóságok sokat kellemetlenkednek és házkutatást is tartanak.

Bordy József műszerészmester, Kolozsvár. A világháború alatt katonai szolgálatot teljesített 1914 augusztus havától egészen 1918 nov. 5-ig. Járt az orosz és olasz fronton. Kitűnő szakképzettségét úgy méltányolták, hogy a taxiórákat ő szerelte fel és tizenhárom évig javította is.

Bordy József szűcsmester, Marosvásárhely. A Magyar Párt tagja volt és minden magyar kultúrális és szociális ügyet erején felül anyagilag támogatott.

Boross György kereskedő, Nagykároly. A világháborúban 1914-től egészen az összeomlásig résztvesz. A megszállás alatt a Magyar Párt intézőbizottságának tagja. A róm. kath. egyháznak 1932—1934-ig gondnoka és pénztárnoka. Ebben a minőségében a magyar iskolák fenntartása érdekében nagyon hasznos tevékenységet fejt ki. Ellenségei tönkre akarják tenni, de az egzisztenciája ellen intézett támadások hajótörést szenvednek szívós ellenállásán. Még ilyen viszonyok között is részese és anyagi támogatója minden magyar megmozdulásnak.

Dr. Borsai Imre orvos, Kolozsvár. 1917—18-ig az olasz és a francia frontokon teljesít szolgálatot. Megszerzi a kis ezüst vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. A román megszállás alatt nem vállalt állást. A Magyar Népközösség és a Tűzharcos egyesület tagja volt és minden magyar megmozdulásban részt vett. Feleségét, mivel nem tette le a hűségesküt, állásából elbocsátották. 1938-ban, mivel az utcán a feleségével magyarul beszélt, egy román fiatalember megtámadta.

özv. Bosnyák Pálné trafikos, Nagykároly. Férje a világháborúban hősi halált halt. Az idegen uralom alatt is hű maradt férje hősi emlékéhez és hogy családját eltarthassa, a piacon cukrot árult. A katonai parancsnokság trafikjogot ad neki.

Bothár L. Vilmos takarékpénztári vezérigazgató, Kézdivásárhely. Tanulmányait 1914-ben Besztercebányán végezte. A sors akaratából dinamikus természetének is megfelelően harcra született és harcossá is lett. Az iskola padból katonának ment önként és barátaival együtt önkéntes századot alakítottak a 16. honv. gy. e. kötelékében. Gyenge szervezete nem sokáig bírta a kifogástalan fizikumokat is próbára tevő emberfeletti fáradalmakat s az orvosi akarat vissza parancsolja a polgári életbe. Bank praxisát több helyen szerezte meg. Végül is a nosztalgikus vágy ellenállhatatlanul vonzza ősei szűkebb hazája: a Székelyföld felé. Kézdivásárhelyen főkönyvelő lesz. Nem sejthette még akkor, hogy pályája virágvasárnapját éli s előtte van a nagyhét minden stációja a kálvária járással.

A román „hadsereg" bevonulása ítéli Brassó felé. A horda habozás nélkül lefogja és 5 napra internálja. Ok nincsen, de úgy látszik megérzés van!

Rengeteg baja van a rendezetlen állampolgársága miatt. Sok nehézséggel kell megküzdenie és áldozatot hoznia.

Egy renegát tisztviselőtársa feljelenti, mint irredentát, mert nem tartja meg a román nemzeti ünnepeket, szidja a román rezsimet, a Magyar Casino tagja, gyermekeit felekezeti magyar iskolába járatja. Kiutasítják Cseh-szlovákia. A csehszlovák konzul viszont nem veszi át, mert nem optált. Ujból kiutasítják. Bizony a baj elég nagy, de szerencséje, hogy az oláhok nem a fejükkel, hanem a zsebükkel gondolkoznak. Egy kis áldozatkészség s tovább maradhat annak ellenére, hogy a fennálló rendelkezések szerint magyar állampolgár egészen 1939 novemberéig. Az állandó zaklatásnak se szeri se száma. A hatóságok állandóan foglalkoztatják. Perbe fogják a román hadsereg gyalázásáért, majd vádat emelnek ellene azért, mert a magyar hadikölcsönöket állításuk szerint csak „békekötés" után fizette meg a magyar államnak. Ezért úgy őt, mint az intézet elnökét dr. Török Andor orsz. gyül. képviselőt, lefogják és fogdából fogdába hurcolják őket. Később szabadlábra kerülnek s az ügyész mesterkedéseit sikerül elhárítani. A bizonyítékokat nem tudják ellopni, mindkettőjüket felmentik, sőt megmentik azt a félmillió leit is, amivel az ügyész megakarja az intézetet zsarolni. Persze ez a sok igazságszolgáltatás pénzbe kerül és miután a legsötétebb Romániában vagyunk — bizony sok-sok pénzbe.

Az örökös harc és üldöztetés szerencsére megbonthatatlan táborba terelte a székelységet. A székely hegyeket és völgyeket nem tudják átfesteni a havasi móc cégtábla festők. Ide menekülnek hát az üldözöttek. Itt panaszolják el egymásnak fájdalmukat, itt öntik ki szívüket s csak itt lehet

hangja megtörhetetlen reményeiknek, gyönyörű álmaiknak. De még itt sem... Egy alkalommal a Bálványos vár tájékán egy házikóban gyültek össze és a magyar Himnuszt énekelték. Az erdő megmozdult és ott termett a torjai csendőrség őrse. — Már az erdők és a mezők sem voltak tehát szabadok. — ...3000 lei mentette meg a társaságot a további eljárástól.

A tiltott budapesti rádió lett most már minden vigaszuk. Csodálatos leleményességgel készítette el a zúgrádiók vevőkészülékét Percze Ferenc. A szárító kötélbe font drótok, a falba épített antennák és más leleményes góbéságok elbírtak minden házkutatást. Csoportokba verődtek a hírszomjas székelyek s így várták az éter hullámait Budapestről: a kitartásra buzdító, reményeket nyujtó, vigasztaló, drága szavakat nem törődve a felfedezés esetén kijáró félévi börtönnel.

Közben a román erőszak állandóan döngette az intézet kapuit, amely ostromlott várhoz hasonlított. Az ostromlók mindenre elszánt, fosztogatni vágyó horda, a védők elszánt, önfeláldozó magyarok, akik nem pultokat, kasszát, egyéni exisztenciát védenek, hanem sok ezer székely mindennapi kenyerét, kis házatáját, egész felső székelyországot. Így lesz a bankügyből székely ügy és Bothár L. Vilmos vezérigazgatóból, hihetetlen önfeláldozással és önzetlenséggel, néha a népszerűtlenséggel sem törődve, intézete hőse.

Az intézet hazafiságában odáig ment, hogy egymillió koronát kitevő alaptőkéjét teljes egészében hadikölcsönbe fektette, sőt a betétesek négymilliójára is kölcsönöket folyósított, hogy azok is hadikölcsönt jegyezhessenek. A román kormány a magyar hadikölcsönöket értéktelenekké nyilvánította s ezzel sírgödröt ásott a banknak. Nem így történt. Az intézet vezérigazgatója hazahozta évek során való küzdés után az elveszettnek hitt négymillió korona hadikölcsön lombardot s így a betétesek pénze már megtérült. Ő maga a minimumra leszállított tisztviselői létszámmal takarékoskodván több ember munkáját évtizeden át az éjjeli órákon át is dolgozva, végezte. Dolgozott, futott, fáradt, áruosztályt létesített, külföldre szállított gabonaneműeket, hüvelyeseket, fát fuvarozott üveget gyüjtött, likőrgyárat és szeszdepót létesített és mindent elkövetett, hogy intézete elvesző alaptőkéjét pótolja. Az akkori viszonyok között nehezen lehetett sikeresebb részvényjegyzésre gondolni, mégis igazgatósága, felügyelőbizottsága és tisztviselő kara szavára hallgatván e téren is tőle telhető, nem túl nagy tőkét tudott a vállalat reorganizációjára részvényjegyzés alakjában rendelkezésre bocsátani. És bár a magyar bankok ellen hozott konverziós törvények az intézettől mintegy 8—9 milliónyi áldozatot követeltek, ma mégis az intézet tiszta vagyona ötszázezer pengő.

A 22 év alatt a készülő román banktörvény előrevetítette árnyékát s ezért bizony igyekezni kellett az intézet megerősítésével. Bothár vezérigazgató jelszava: „a legnagyobb magyar erény emberfeletti módon dolgozni, de még nagyobb erény az, hogy amit megkeresünk, megtakarítsuk, mert a félretett vagyonka kitartást és ellenállási lehetőséget nyujt." Ezt tette az intézetben, de a saját életében is. Látnoki szózat volt ez, mert rövid idő mulva jött a krízis. Az egyik helyi bank megbukott, vagyona teljesen elveszett. A betétesek a három másik intézetet is megrohamozták. Kiállotta az ostromot. Ez időben az Erdélyi Bankszindikátus tagjaként reviziót kért azonnal önmaga ellen s hogy a megbukott másik intézetet, illetve annak kihelyezését és betéteseit átvevő szász intézetet megelőzze, ahol szüksége mutatkozott, a kisebb kölcsönöket is bekebeleztette.

A helyi válságra jött a világ válság s újra jöttek a rohamok 1931 nyarán. Ezekre az intézet már felvértezetten állott. Az intézet egész vezérkara és nagyszerű tisztviselőgárdája a vezérigazgatója mögé sorakozott és harcolt az intézet megmentéséért. A román bankokat a román Nemzeti Bank, a budapesti összeköttetésekkel rendelkezőket a pesti bankok segítették át a krízisen, a kézdivásárhelyi takarékot a maga ereje és igazgatója előrelátása. Lefékezte az ostromló betéteseket a künnlevőségeket pedig mozgósította, nehogy csődbe kerüljön az intézet és valami román csődbiztos kénye-kedvére legyen kiszolgáltatva sok ezer székely gazda adós. Az a veszély fenyegetett, hogy a magyar földek árverésekkel román kezekbe kerülnek. A sokszor népszerűtlenséget, elkedvetlenkedést, sőt felháborodást kiváltó erélyes eljárásokat az operatőr kérlelhetetlenségével vállalta a veszélyeztetett takarékpénztár igazgatója, aki fizetésének jelentős hányadáról lemondott munkatársaival együtt, hogy megmentse a vállalatot. A mentés sikerült, az intézet átvészelte ezt a veszedelmet is.

Állandó készültségben kellett élni s még el sem mult a világ krízis máris veszélyeztetett Argetojanu pénzügyminiszter vad törvénytervezete, amely szerint minden adósságból el kell a felét engedni, fedezetről szó sem volt. Az ő helyzetükben a 40 millió kihelyezésből 20 milliót kellett elengedni. Az intézetnek akkor cca 14 millió tiszta vagyona volt s így húszmilió elengedése lehetetlen lett volna. Erre 1931-ben jött olyan letét roham, amelyre még példa nem volt. A három bank közül kettő rövid idő után beszüntette a kifizetéseket, a takarékpenztár 1932 február végéig utolsó lejet is kifizette s akkor leállt. Április 14-én pedig jött a beharangozott konverziós törvény még szörnyübb valóságban. A román bankokat nem lehetett végrehajtani, a magyarokat igen. A perek lavinája indult meg pro és contra és elmerülni látszott minden amit 10 év verejtéke teremtett. Egy év után újabb konverziós törvény jött. E törvények alapján megindultak a mentési kisérletek; tárgyalások minden irányban, alkudozások jobbra-balra. Utazások Bukarestbe; a pénzügyi hatóságok gáncsoskodását elhárítani. Az életképtelennek nyilvánított takarék megmentése lehetetlennek látszott, mert a Román Banktanács döntése megfellebbezhetetlen volt, csak semmiségi panasszal lehetett élni törvénysértés címén. Az intézet vezérigazgatója ekkor mutatta meg igazán, hogy a legnagyobb veszélyek elhárítására is képes. Élethalál harcot vívott a megsemmisülés ellen. Szellemi, fizikai önfeláldozás volt a munkája. Hosszú torturák, szakértők és ellenszakértők egymástól eltérő szakvéleménye után mégis csak kiverekedte, hogy végül elismerték intézete életképességét s a sziszifuszi munkán kivül ezt kizárólag az intézet nagyszerű vezetésének köszönhette. Amikor a kedvező döntést Slavescu miniszter közölte vele, idegileg valósággal összeroskadt s harcos természete ellenére is könnyek szöktek a szemébe. Tehát immáron harmadszor sikerült révbe vezetni a súlyosan meglékelt hajót. Idegileg kimerülve érkezik haza, ahol az 1½ évi küzdelem győztesét igazgatósága és tisztviselő kara hősként fogadta.

1940-ben újabb nagy zsarolási manővert terveltek ki az intézet ellen buzavásárlások címén. A bécsi döntés órájára volt idézve e tárgyban a városvezetőhöz. A tárgyalás ezúttal is kedvező eredménnyel végződött, mert a döntés ekkor már nagyobb úr: a magyar királyi honvédség kezében volt, amely rövid úton elkergette a becsületes, fehér székely élet fekete vámszedőit.

Az erdélyi magyar élet minden vonalán kitermelte a maga hőseit. A gazdasági élet sem nélkülözte azokat, hála a magyarság rátermettségének. Bothár vezérigazgató a magyarság gazdasági érdekeinek védelme terén felbecsülhetetlen értékű szolgálatot tett.

Bóth Mihály községi bíró, Székelypetőfalva. A világháborúban mint zászlós vett részt és a kis ezüst vitézségi érmet kétszer is megszerezte. A Magyar Párt alelnöke, minden magyar ügyet anyagi eszközökkel is támogatott. A román juhászok többször is megver-

ték, mert tiltakozott, hogy juhaikat az ő földjén legeltetik. Választáskor elhurcolták és bezárták, hogy rá ne szavazhasson a magyarok jelöltjére. Egy renegát bíró volt a község réme, mert mindenféle vádat koholt és folyton feljelentgette a község népét. Kákényszerítette a község népét az állami iskola felépítésére és nem engedte, hogy államsegélyt kérjenek. Sok magyart ártatlanul elveretett és sokat erőszakkal a románok pártjára kényszerített. Bóth Mihály felesége magyar abécés és más könyveket vásárolt az állami iskolát végzettek számára, azért, hogy a község fiatalságát megtarthassa magyarnak.

Böjte Ferenc gazdálkodó, Angyalos. Bíráskodása idején a község lelkészénél fegyvereket találtak. Közbenjárására a csendőrség ideiglenesen elállt letartóztatásától, sőt egy csendőr felügyelete alatt az istentiszteletet is elvégezhette. A lelkészt később mégis bevitték, de egy ismerőse közbenjárására ismét szabadon bocsátották, s a szebeni tárgyaláson véglegesen felmentették.

Böjte Miklós igazgató tanító, Parajd. Tanulmányainak befejezése után mint m. tisztviselő működik Dicsőszentmártonban, majd Homoródbencén és Héjjasfalván tanító. Katona idejének letelte után Parajdra kerül mint tanító, ma is itt működik mint az iskola igazgatója. Magyarsága miatt sokat zaklatták a román hatóságok. Minden magyar kultúrális és szociális ügyet erkölcsileg és anyagilag támogatott.

Böjthi Samu asztalosmester, Kolozsvár. Született Tordaaranyosgyéresen 1893-ban. Katonai szolgálatra 1914-ben alkalmatlan volt, de mint jó magyar, szolgálni akarta hazája érdekeit. Önként jelentkezett és a 21. honvéd gy. ezreddel az orosz, majd a szerb frontra került. A megszállás alatt teljesen önzetlenül állt a magyar ügyek szolgálatába és a Magyar Népközösség főtizedese volt. 1940-ben a románok kivonulásakor mint régi tűzharcos, a rendfenntartási osztaghoz lett vezényelve.

Böszörményi Sándor fodrászmester, Kolozsvár. Kolozsváron 1891-ben született. 1916-tól 1918-ig az olasz fronton mindig tűzvonalban harcolt és hősies magatartásáért többízben kitüntették. A megszállás alatt kezdettől fogva tagja volt a Magyar Pártnak. A Női fodrászmeserek Szakosztályának hosszabb ideig elnöke volt és az Iparosegyletnek választmányi tagja.

Branisch Ferencné Csáky Anna Marosvásárhely. Kalapszalonja volt és üzletében csak magyar alkalmazottakat tartott. A megszállás alatt a románok állandóan zaklatták magyarsága miatt és nagy adókkal akarták tönkretenni. A bécsi döntés után detektívekkel figyelték. Férje húsz év óta a cukorgyár tisztviselője.

Braun Arnold bádogos mester, Nagyvárad. Budapesten négy középiskolát végez, majd megtanulja a bádogos mesterséget. 1921-ben önállósítja magát, üzemében 80%-ig magyarokat alkalmazott. A háborúban a 3-as honvédtüzéreknél szolgál. 1918-ban olasz fogságba jut. Megszerzi a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet.

Brávya József intéző, Nagykágya. Községi bíró 9 éven keresztül. A Hangya szövetkezetnek 20 éven át volt elnöke. Neki köszönhető a Hangya szövetkezet vagyonának a megmentése. Igyekezett a magyarságot megvédeni. Ma is a gróf Pongrácz uradalom intézője.

Breksz Zoltán kovácsmester, Nagyvárad. A négy középiskola elvégzése után ipari pályára megy és megtanulja a kovácsmesterséget. A Magyar Párt tagja. Magyarsága miatt a hatóságok sokat kellemetlenkednek neki. Résztvesz minden magyar megmozdulásban, amelyet erkölcsileg és vagyoni viszonyaihoz mérten anyagilag is támogat.

Brezoczky Gyula vendéglős, Zilah. A Magyar Párt tagja volt. A megszállás alatt magyarsága miatt sok kellemetlensége volt, különféle címeken sok pénzt vittek el tőle mondván, hogy a magyaroknak arra úgy sincsen szükségük. Mindennemű magyar kultúrális és szociális ügyet erkölcsileg és anyagilag támogatott. A 103-as ezreddel vett részt a világháborúban, később pedig a székely hadosztály soraiban harcol. Tulajdonosa a kis ezüst és a bronz vitézségi éremnek, valamint a Károly csapatkeresztnek.

Brém Elek községi bíró, Mezőfény. Német hangzású neve dacára bátran vallotta magát magyarnak. A román hatóságokkal szemben, több társával együtt, síkraszállt a község felekezeti iskolájáért — jól tudván, hogy az iskola az a fellegvár, ahonnan legjobban lehet védekezni az idegen elnyomó hatalom ellen.

Brém György gyógyszerész, Tasnád. A tasnádi róm. kath. elemi iskola bezárása után kénytelen volt fiát az állami iskolába járatni, ahol a román tanító mindent elkövetett, hogy a gyereket az államvallás szellemében nevelje fel. Ezt megakadályozandó, állandóan résen volt és sikerült is fiát megmenteni a lélekrablóktól.

Bucz József malomtulajdonos, Kézdivásárhely. Középiskoláit a Mikó kollégiumban végezte. — Ezután Szentiványlaborfalván malomtisztviselő lett. 1939-ben önállósította magát. Üzemében csak magyar embert alkalmazott. A Magyar Párt pártoló tagja.

barátosi Bucsy Balázs műszaki tisztviselő, Kolozsvár. Iskoláit Kolozsváron végezte. Az erdélyi nagy összeesküvésben mint összekötő rádiós vesz részt. Sikerült még idejében átmenekülnie az anyaországba, mivel körözték. A Magyar Párt tagja volt. A honvédség bevonulásakor visszatért Kolozsvárra, hol a városi villamosműveknél elfoglalta régi állását.

Bugár József kőművesmester, Székelypetőfalva. Iskoláit helyben és Budapesten végezte. Mint a 9-es huszárezred szakaszvezetője vett részt a világháborúban és rátermettségével megbátorságával megszerezte a nagy és a kis ezüst vitézségi érmet. A megszállás alatt neki is úgy, mint a község többi lakosának sok baja volt a „helybeli" román hatósággal. A Magyar Párt tagja annak megalapításától kezdve.

aggteleki dr. Bujanovics Rudolf ny. szolgabíró tb. főszolgabíró, földbirtokos, Érmihályfalva. Az összeomlás katasztrófájában széthullt magyarságnak szüksége volt olyan vezetőkre, akik tisztán látták a követendő út irányát. Tudták, hogy a politikai passzivitásnak a békeszerződés után való fenntartása nemzeti öngyilkosság, ezért szükséges és hasznos volt a magyarság politikai megszervezése. A politikai megszervezés előfeltétele a széthullott magyarság társadalmi megszervezése volt, amihez csak a régi magyar egyesületek feltámasztása és ahol ilyenek nem voltak, újak beállítása útján lehetett elindulni. Ennek a munkának a befejezése után következett a magyarság gazdasági megszervezése. Bujanovics Rudolf dr. sokat járt külföldön és igyekezett tapasztalatait az itthoni munkában érvényesíteni. Így elnöke a Magyar Párt járási tagozatának és az érmihályfalvai kaszinónak is. Ezen kívül elnöke a közbirtokosságnak és tb. elnöke az iskolánkívüli népművelési bizottságnak.

Bujdosó Zsigmondné, Gencs. Magyarsága miatt azzal büntették a románok, hogy italmérését agyon adóztatták, úgyhogy kénytelen volt üzletét bezárni. Mikor bútorait el akarták hurcolni, ellenállt, mire a kocsival keresztül gázoltak rajta.

Burkhardt István pékmester, Kolozsvár. Iskoláit itt végezte és szakmáját is itt tanulta. A világháborút végigküzdötte. Megszerezte a sebesülési érmet, a vas érdem keresztet és a Károly csapatkeresztet. 1921-ben önállósította magát. A Magyar Pártnak megalapítása óta tagja volt, az Iparosegylet szakmai alelnöke. Minden magyar akcióban részt vett.

Butyka Ferenc gazdálkodó, Kolozsvár. 1914-ben bevonult katonának és nemsokára résztvesz a kárpáti harcokban. Innen lábfagyással kerül haza. Felgyógyulása után ismét az orosz frontra megy, ahonnan súlyos lábl övéssel kerül kórházba. Itthon a pótkeretben, mint oktató altiszt működik és 1918-ban leszerel. Ujra neki lát a gazdálkodásnak és szép eredményeket mutathat fel. A Magyar Párt és a kolozsvári gazdasági egyesület tagja. Anyagilag is támogatja az árvaházat, az iskolát és a templom fenntartásához is hozzájárult.

Buzássy Vencel kereskedő, Tekerőpatak. Szakmabeli tudását Szépvízen szerezte meg, majd 1927-ben bevonult a román hadseregbe. Az 1940-es mozgósításkor újra behívták, ő székely bajtársait szökésre bíztatta és nagy propagandát fejtett ki közöttük. Első leszerelése után kultúrális téren is sokat tett, mert megvette a magyar remekírókat és kölcsön adta a lakosságnak, hogy így ápolja a magyar nyelvet és a magyar kultúrát. A románok rengeteg propaganda füzetet osztottak szét a faluban, ő ezeket mind összeszedte és elégette. Tagja volt a Magyar Pártnak és minden magyar megmozdulást támogatott. 1931-ben önállósította magát, 1939-ben a Himnusz éneklése miatt meghurcoltatásban volt része.

Dr. Büchler Dezső orvos, Kolozsvár. A világháborúban mint századosorvos vett részt és az arany érdemkereszt, a Signum Laudis és a Vörös Kereszt tiszti érmével tért haza. A román megszállás alatt az Országos Hadigondozó Hivatal igazgató főorvosa lett, de miután az esküt megtagadta, állásából elbocsátották.

C.

Czáka István hentes és mészáros mester, Csikszereda. Szakmáját édesapja üzemében tanulta és 1931-ben önállósította magát. A megszállás alatt bátor magyar magatartása miatt a románok üldözték és magas adókkal igyekeztek tönkre tenni. Hitelbe vásárolt árukért a románok more patrio, nem szoktak fizetni. Emiatt 40.000 lei kárt szenvedett. A Magyar Párt tagja volt alapításától kezdve és annak minden megmozdulásában tevékeny részt vett.

Czéh Károly kereskedő, Nagykároly. A világháborúban frontszolgálatot teljesít és megszerzi a kis ezüst és bronz vitézségi érmeket. A megszállás alatt határozott magyar magatartása miatt többször összetűzése volt a román hatóságokkal. Magyar cégtáblája miatt a katonai parancsnokságra idézik, ahol megpofozták, majd egy elhanyagolt pincébe zárták.

Czier Károly gazdálkodó, albíró, Csanálos. A világháborúban frontszolgálatot teljesített. Szakaszvezetői rangban, többször kitüntették. Kétszer a kis ezüst és a bronz vitézségi érmet kapta bátor magatartásáért. 1917-ben házának falára festették az akkori román párt jelvényét. Leánya ezt látva, odafestette a zöld színű magyar párti jelvényt. Feljelentették, majd házkutatás során egy nemzeti színű asztalterítőt és egy magyaros melltűt találtak lakásán. Az „ügyben" többször beidézték a községházára, majd az ismert módszer alkalmazásával — megzsarolták. Ennek daczára hadbíróság elé került. Csak nagynehezen, újabb pénzáldozatokkal sikerült végetvetni az „ügynek."

Czihat Gyula temetkezési vállalkozó, Nagybánya. A Magyar Párt alapító és állandó választmányi, továbbá vármegyei intéző bizottsági tagja volt. A magyarság politikai szervezkedésében aktív tevékenységet fejtett ki, de résztvett egyházának munkájában is.

Czikra András csizmadia mester, Kolozsvár. Résztvett a világháborúban, majd 1918-ban jött vissza Kolozsvárra az orosz fogságból. 1911 óta önálló iparos és tagja a Csizmadia Társaságnak, melynek választmányában is hosszú ideig részt vett. Családjával együtt mindig a magyar ügy szolgálatában állottak.

Czimbalmos István magántisztviselő, Kolozsvár. Gyergyószárhegyen született 1897-ben. Iskolái elvégzése után a Mávnál teljesített szolgálatot, majd a románok bevonulása után a C. F. R. kötelékébe lépett. Magyarsága miatt alantas munkára osztották be. Azt kívánták, hogy a nevét románosítsa el, vagy a vallását változtassa meg. Mivel erre nem volt hajlandó, 16 évi szolgálat után minden végkielégítés nélkül elbocsátották állásából. Hosszabb tengődés után a Rapid Autóbusztársaság ellenőre lett, később pedig megbízhatósága miatt a fenti társaság titkárává választották. Magyarsága miatt sok megaláztatásban volt része.

Czina Lajos hentes és mészáros, Nagyvárad. A világháborúban kitüntetéseket szerzett és mint tizedes szerelt le. Önálló iparos 1926 óta. Mint a magyar párt tagja, minden magyar célzatú akciót anyagilag is támogatott.

Czink József kelmefestő és vegyvegytisztító üzem tulajdonosa, Kolozsvár. A román megszállás alatt nagy adókkal sujtották és ilyen módon próbálták tönkretenni. A Magyar Pártnak alapítása óta tagja volt. Minden magyar kultúrintézményt, magyar sajtót és irodalmat anyagi támogatásban részesített. 75 munkást foglalkoztató üzemében 75%-nak románnak kellett volna lenni. Sohasem tartotta be ezt a törvényt.

Czintus István csizmadia mester, Kolozsvár. 1914—18-ig olasz, orosz és a szerb fronton harcolt. A megszállás alatt a magyar Népközösség pártjának tevékeny tagja volt, aki minden magyar akcióban részt vett. Az Acélhang énekkar tagja.

Dr. Czitrom Béla ügyvéd, Marosvásárhely. A világháborúból az arany érdem kereszttel, a nagy ezüst vitézségi éremmel, a bronz Signum Laudissal és a Károly csapatkereszttel tért vissza.

Czitrom Sándor péküzemtulajdonos, Nagyvárad. A román megszállás idejét Erdélyben töltötte. Állandóan magyar alkalmazottai voltak, ami miatt a románok tönkretevéssel fenyegették. A Magyar Párt áldozatkész tagja. A román nyelvet belső undora miatt nem sajátította el, de minden magyar célú mozgalom hűséges katonája volt.

Csabai György csizmadiamester, Kolozsvár. A Magyar Párt tagjaként kiváló szervezőképességét állította a nagy magyar ügy és szakmája érdekeinek szolgálatába. A kolozsvári csizmadiaiparosok érdemei elismeréséül alelnöküknek választották.

Csabai Miklós szűcsmester, Kolozsvár. 1915-ben a 2-es huszárokhoz vonult be Brassóba, később a 20-as bosnyákezredbe került, mint hírhordó az olasz frontra. Megsebesült és felgyógyulása után az 51-esekhez, a 103. ezredhez, majd az 55. rohamszázlóaljhoz vezényelték, ahol a háború végéig szolgált. Hősies magatartásáért a nagyezüst, a kisezüst, a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki.

Csatlós Károly asztalosmester, Marosvásárhely. A megszállás alatt a Magyar Párt tagja volt. Magyarsága miatt sokat kellemetlenkednek a romá-

nok és nagy adókkal próbálták tönkretenni. A kultúrszakosztály szervezője, több társadalmi egyesület vezetője. Üzemében minden román erőszakoskodás ellenére sikerült 5—6 magyar munkásnak állandó, tisztességes kenyeret biztosítani.

Csáky Gusztáv ügyvéd, Nagykároly. Pályafutását, mint újságíró kezdi, de a román cenzúra gátolja írói szabadságát, ezért jogot tanul. Jogi tanulmányai alatt tisztviselői állást vállal, ahonnan minden végkielégítés nélkül kiteszik — közismert magyarsága miatt.

Csáti Lajos fogász, Szatmárnémeti. A világháborút végigharcolta és több kitüntetést szerzett. A román megszállás alatt a Magyar Párt tagja alapításától kezdve. Magyar magatartása miatt letartóztatták, de később szabadon engedték. Állandó megfigyelés alatt tartották és gyakran házkutatásokkal molesztálták. Ennek ellenére minden magyar megmozdulás számíthatott támogatására.

özv. Császár Gyuláné földbirtokos, Kilyén. Édesapja 26 évig volt főispán a békeidőkben. A román megszállás alatt a kultúrahes románok 16 drága festményét elvitték, viszont saját magukat ottfelejtették és állandóan ott tanyáztak a beszállásolt katonák. A szanatóriumegyesület társelnöknője és a kath. nőegylet tagja, szociális és segítő tevékenysége áldás volt a szegénysorsú magyaroknak.

Cseke Lajos asztalosmester, Székelyudvarhely. A Magyar Párt csoportvezetője, az asztalos ipartestületnek 16 év óta elnöke. Számos társadalmi egyesület élén tevékenykedett. Valóságos harcot folytatott a román hatóságokkal, hogy a kisebbségi magyarok érdekeit védelmezhesse. A következmények nem maradtak el. Túladóztatták, de a magyar munkások további foglalkoztatásáról nem mondott le. Terjesztette a dalkultúrát, mint a Székely Dalegylet vezetője.

Csengeri Dénes asztalos mester, Kézdivásárhely. 1910-ben önállósította magát. A románok a megszállás alatt sokat zaklatták, elvitték szerszámait, óriási adóterhekkel akarták tönkretenni Minden magyar ügyet támogatott. Két fiút nevelt, akiknek azonban egyideig a románoknál kellett katonáskodniok. Ezalatt édesapjuk pénzküldeményeit a románok rendszeresen ellopták.

Csenka Gábor kereskedő, Kolozsvár. Középiskoláit Aradon végezte. Utána a textil szakmát tanulta meg. Később önállósította magát. A világháborút végigküzdötte és mint főhadnagy szerelt le. Vitézül verekedett a románok ellen. A román megszállás alatt sok üldöztetésnek volt kitéve, a zaklatások elől a bécsi döntés alkalmából átszökött Magyarországba. Az aradi Magyar Párt alelnöke volt.

Dr. Cseresznyés Gyula gyógyszerész Kolozsvár. Középiskoláit és az egyetemet Kolozsvárott végezte. A román megszállás alatt nagy adókkal igyekeztek tönkretenni. Közszállításokból magyarsága miatt kizárták. — Pénzbírsággal sujtották, mert román alkalmazottat sohasem alkalmazott a gyógyszertárában.

özv. Cservenka Andrásné vendéglős, Kolozsvár. Férje hadirokkant volt, a világháború kitüntetett hőse, aki 1938-ban a harctéren szerzett betegségében meghalt. A megszállás alatt a románok az üzletét kirabolták.

id. Csibi Sándor József csizmadiamester, Kolozsvár. 1914-ben az orosz frontra kerül. Megsebesült, majd 1915-ben orosz fogságba esett, ahonnan 1918-ban sikerült megszöknie. 1921 óta önálló iparos. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezték ki. A Magyar Párt tagja, később a magyar Népközösség tagjaként működött az elnyomott magyarság érdekében.

Csiky Albert nyomdatulajdonos. Székelyudvarhely. A Magyar Párt elnöki tanácsának tagja volt. Rengeteg kellemetlensége volt a román hatóságokkal. Fekete listán volt a neve és állandó megfigyelés alatt tartották. Mindig magyar munkásokat foglalkoztatott. Vezetője több társadalmi egyesületnek, melyek a magyarság megerősödését célozzák.

Csiky Irén tanítónő, Sepsiszentgyörgy. 1919-ben Alsórákoson a románok letartóztatták. 1924-ben Sepsiszentgyörgyön mint állami tanítónő működik, 1934-ben azonban nyugdíjazták. A katolikus Oltáregyesület elnöknője volt és szorgos működésében szociális tevékenységet fejtett ki, mindig és mindenütt a magyarságért.

Csiky Sándor társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. Iskoláinak elvégzése után a mechanikus és autószerelői szakmát tanulta meg. Belépett a Magyar Pártba, ahol feleségével Süli Annával lelkesen részt vesz minden magyar célú megmozdulásban, amelyet anyagilag és erkölcsileg támogatott.

ifj. Csiky Sándor gazdálkodó, Kolozsvár. A Magyar Párt igazgatósági tagja, a református egyház presbitere, a hitelszövetkezet igazgatósági tagja, a gazdák egyesületének alelnöke. Ezekben az egyesületekben fejtette ki a magyarság érdekében értékes működését.

Csikós Mihály pénzügyi tisztviselő, Kovászna. Iskoláit Kézdivásárhelyen végzi, de a hatodik gimnázium elvégzése után kénytelen gyári munkát vállalni, hogy magát eltartsa és tanulmányait befejezhesse. Érettségi után apjánál kőműves munkát végez. Ezután pincér lett. Közdelmes élete típusa a kisebbségi sorsban élő magyar ifjúságnak. A román nyelv elsajátítása után a pénzügyigazgatóságnál helyezkedik el, ahol iktató és később referens.

Csiszár Antal rádiómechanikus, Székelyudvarhely. Már 18 éves korában az olasz fronton harcolt és 1918 karácsonykor tér haza, a városba, ahol akkor már a románok voltak az urak. Eszébe jutott k elha t édesapja szavai: „Fiam! A haza csak akkor szent, ha szabad, mert ha leigázták, csak egy hitvány darab föld, mely megtermi a gabonát s valahogy eltart.“ Behívták a románok katonának, de az ünnepélyes eskütételt 17-ed magával megtagadja. Mint a megvadult marhacsorda, úgy estek nekik a román tisztek. Levetkőztették, megverték és átdobták őket Magyarországra. Csiszár Antalt azonban visszatartották műszerésznek. Két évet tölt kemény munkával, de esküt nem tesz és elengedik. Politikai kérdésekkel is foglalkozik, mint képviselő jelölt. Mindenütt a keresztény magyarság érdekeit szolgálta, szerény, furfangos székelyeket, akikért ma is szuronyt szegezve nekimenne minden pokloknak, hogy a szent földet semmi horda ne becstelenítse meg.

Csiszár Béla csizmadiamester, Kolozsvár. Kolozsváron született 1895-ben, 1915-ben a háború végéig az olasz harctéren volt, ahol megsebesült. Mint tizedes szerelt le. A Magyar Párt tagja. A Csizmadia Társulat választmányi tagja és az Ipartestület Csizmadia Szakosztályának jegyzője.

Csiszár József földbirtokos, Kézdivásárhely. A román megszállás alatt nagy adókkal terhelték, lovait elvitték. Feleségével együtt mégis segélyezték a bajba jutott magyarokat. Édesapja 48-as képviselő volt és az 1916-os első román betörés idején kis híja volt, hogy fel nem akasztották magyarságáért.

Csiszár Lajos vendéglős, Székelyudvarhely. Végigharcolta a világháborút. A román megszállás elején, 1920-ban történt, hogy a magyarság zártkörű mulatságot rendezett a vendéglőjében. A románok körülvették a házat és ismeretlen okból lövöldözni kezdték. Az eredmény 1 halott és több

sebesült. Másnap mégis Csiszárt kísérték be a katonák és puskatussal ütötték-verték.

Csizek János mészáros és hentes, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja volt és minden magyar irányú mozgalomnak lelkes résztvevője és támogatója volt. Magyarsága miatt a románok állandóan üldözték, üzleti vonatkozásban károsították, de meg nem törhették.

Csizmadia István, Marosvásárhely. A megszállás alatt gerinces magyar embernek bizonyult. Műhelyében kizárólag magyar munkásokat foglalkoztatott, amiért sok kellemetlensége volt a román hatósággal. Magyarsága melletti harca közismert volt. Mivel üzleti ügyben többször Magyarországra utazott, kémgyanusnak tartották és állandó rendőri felügyelet alatt volt. Feleségét 5 éves kislányával együtt szuronyok között vitték a rendőrségre. Súlyos zsarolási összegek lefizetésével tudta csak elejét venni a hadbírósági eljárásnak. Még sportvezéri tevékenységét is a magyar összetartozás gondolata hatotta át.

Csompó András ref. lelkész, Szilágyzovány. A helybeli Magyar Pártnak 12 év óta elnöke. A megszállás alatt az állami iskola építési ügyében határozott magyar magatartással exponálta magát, ezért hirlapi támadásban, prefektusi vizsgálatban volt része. Két ízben házkutatást tartottak lakásán irredenta röpirat után kutatva. Később a templomi címerbe kötöttek bele, amit vizsgálat, ügyészségi feljelentés követett.

Csusz Kálmán kántor, Nagyborosnyó. Karpaszományos őrmester volt a háború alatt és a Károly csapatkereszt tulajdonosa. A román uralom alatt a Magyar Párt tevékeny tagja. Lakásán több ízben fegyverkeresés címen házkutatást tartottak. Megszervezte a helybeli tűzoltócsapatot, amely egyben titkos irredenta alakulat volt és uniformizált ruhát készíttetett számukra, ami azonban a román hatóságnak nem tetszett és feloszlatta a csapatot. A működvelő gárdának 12 éven át rendezője volt és néhány irredenta darabot adatott elő.

Csutak Ferenc textilgyáros, Kovászna. A világháborúból mint zászlós tér haza. A román megszállás elején tanítóskodik, de a felekezeti iskolát megszüntetik a románok. Erre áttért a gyapjúfeldolgozó háziiparra, amit ő honosított meg Kovásznán. Üzemében 30—35 munkás dolgozik. A Magyar Párt titkára és feleségével együtt a szociális szervezés terén jeleskedik. Vezetője több társadalmi egyesületnek.

Csutak József malomtulajdonos, Kovászna. Iskoláinak elvégzése után szülei gazdaságában segédkezik. Itt éri a háború. Két évet tölt a fronton és sebesülten tér haza, de magával viszi vitézségi emlékeit: a kis ezüstöt, a bronzot, a Károly csapat keresztet és a legszebbet, a legmaradandóbbat, a sebesülési érmét. Leszerelése után egy fakereskedő cégnek gyakornoka lesz, majd mikor a szakmát kitanulta, önállósítja magát. Idővel egy hétjáratú gőzmalmot létesít, amely kitartó szorgalma révén szépen fejlődik. 18 magyar munkást foglalkoztat, ami miatt a román hatóságok pénzbírsággal is sujtották.

Csutak Károly tanító, Csomakőrös. 1918-ban Papolcon tanított. A román megszálláskor eleinte nem tette le a hűségesküt. Két évig a református iskolánál működött fizetés nélkül. 1920-ban tette le csak az esküt a többi magyar tisztviselőkkel együtt. 1934-ben a románok elbocsátották állásából és 6 hónapig sem fizetést, sem nyugdíjat nem kapott és így súlyos anyagi helyzetbe került. A honvédség bevonulása után a magyar állam azonnal reaktiválta. Felesége végzett postamesternő, aki a román uralom alatt a Nőszövetség alelnöke volt és mint ilyen, minden magyar megmozdulásban résztvett.

Dr. Csutak Mihály orvos, Kolozsvár. A Székely Társaságnak 1 évig önzetlen vezetője, a Magyar Pártnak tagja volt. A román megszállás alatt a magyar revizió lelkes harcosa, aki évente 30.000 leit adott erre a célra és állandóan ébren tartotta a magyar ifjúságban a föltámadás gondolatát. Mint orvos a szegény magyarokat ingyen kezelte. A világháborúban az orosz, oláh és olasz frontokon küzdött főhadnagyi rangban. Számos hadikitüntetés tulajdonosa.

D.

Dajbukát Dávid kereskedő, Csíkszépvíz. Tanulmányainak befejezése után a kereskedelmi pályára lép. A román hatóságok, csendőrök lepénzelése, jóformán minden jövedelmét fölemésztette. A világháborúban az orosz és olasz fronton harcolt és megsebesült. A sebesülési és Károly csapatkereszt tulajdonosa.

Daibukát Ilona színésznő, Budapest. A piski születésű művésznő négy éves korában elkerült Erdélyből és csak 1911-ben megy vissza, férjhezmenetele alkalmából. Kolozsváron 1930-ban vendégszereplő körúton van a román megszállás alatti Erdélyben. A király halálának ürügye alatt kiutasítják. Temesvárott történt, hogy kultúra éhes románoknak víziói támadtak és leszedették fejéről a piros kendőt, amely a zöld szoknyával és fehér ingvállal együtt magyar tüntetésnek látszott.

Daly M. János mészáros mester, Kolozsvár. Nagybányán született 1869-ben. Kiváló szervező erő. A Húsiparosok Szövetkezetének 1922-től 1940-ig elnöke, jelenleg díszelnöke. Mindenkor az iparosság érdekeit nézte és ezért több magyar célú egyesület vezetőségi tagjává választották.

Danzinger Ödön földbirtokos, Érmihályfalva. A Magyar Párt megbízásából politikai feladatokat vállal a határmenti zónában. Sikeresen végrehajtotta megbízásait, noha állandó megfigyelés alatt tartották és többször el is fogták, de nagy pénzáldozattal kivágta magát. Kényes ügyeket intézett és teljesen önzetlenül. A magyar irredenta gondolat útmutató harcosa édesapja volt, Danzinger Lajos. Határmenti birtokuk rendszeres megművelését a románok megakadályozták.

Daróczy István cipész mester, Kolozsvár. Az orosz, olasz, francia frontokon végigharcolta a világháborút. Megsebesült és hősies magatartásáért kitüntették. Nagyszámú családját a megszállás alatt is magyaros szellemben nevelte. A Magyar Párt és a Magyar Népközösség buzgó tagja volt.

Daróczi Miklós hentes és mészáros mester, Kolozsvár. Zilahon született 1904-ben. A polgári iskola elvégzése után a mesterségét kitanulta. 1937-ben Kolozsvárra jött és 1939-ben önállósította magát. A Húsiparosok Szövetségének rendes tagja, a Magyar Párt harcosa.

Darvas István vendéglős, Kolozsvár. A román megszállás alatt minden magyar akcióból kivette részét. Az erdélyi gazdasági egyesület tagjaként élénk tevékenységet fejtett ki.

Dáncz István, Barót. A Magyar Párt tagja volt. Magyarsága miatt a román hatóságok üldözték, zaklatásaik rendszerint éjjel 11 és 1 óra között történtek. Behívták katonának is, mint főhadnagyot, de két hónap után leszerelték és mint megbízhatatlant, egy lei nélkül hazaküldték.

Daumé Károly kereskedő, Kolozsvár. A világháborúban az orosz és román fronton harcolt. Az összeomlás után részt vett a székely hadosztály harcaiban. Később jelentkezett a Nemzeti Hadseregbe szolgálattételre. 1922-ben tér vissza Erdélybe, itt belépett a Magyar Pártba, tagja lett a Kereskedők Egyesületének stb. A magyarság érdekeiért más eszközökkel,

de változatlan hűséggel tovább harcolt és a kultúrális föllendülést híven támogatta.

Dávid Dezső kereskedő, Kézdivásárhely. A világháborúból 75%-os rokkantsággal tért vissza. A magyarság ügyét szolgálta több társadalmi egyesülés élén.

Dávid Gyula ref. lelkész, Székelyudvarhely. Egyháza és a magyarság szolgálatában több könyvet ír. Teológiai m. tanár. Feltűnést keltő, gondolatokban gazdag nevezetesebb művei Isten és kenyér (1932), Kálvin gazdasági etikája, Közösségi élet etikája (1936). Gyülekezeti Élet című vallásos lapját államellenes magatartás miatt betiltották. A Magyar Párt ügyeinek előmozdítását szolgálta, a társadalmi egyesületek élén. Városi tanácsos, a ref. Dalkör elnöke, az egyházmegyei Nőszövetség titkára.

Dávid Mihály igazgató, Kolozsvár. Zentán érettségizett, a kereskedelmi akadémiát 1913-ban Kolozsváron végezte. 1914-től 1918-ig résztvett a világháborúban. Az első hónapokban a magyar párt tagja volt. 1939-ben megalakította a Nyersanyag beszerző hivatal R.-T.-t, de mivel magyar alkalmazottakat foglalkoztatott, 1940 júniusban állását el kellett hagynia.

Deák Albert földbirtokos, Mikóújfalu. Résztvett a világháborúban és mint hadirokkant szerelt le. Tevékenyen dolgozott a Magyar Párt soraiban alapítása óta. A románok ismert módszereikkel sanyargatták, jogtalan és elviselhetetlen adóikkal elérték, hogy vendéglőjét kénytelen volt bezárni.

Deák Antal gazdálkodó, Barót. A világháborúban végig résztvett. A román megszállás alatt mint a Magyar Párt tagját, a csendőrök sokat zsarolták és a hatóság túladóztatta. Felesége a ref. nőegylet tagja.

Deák Ferenc vendéglős, Kolozsvár. 1912 óta vendéglője van Kolozsváron. A román megszállás alatt nagy adókal terhelték. A Magyar Pártnak alakulásától tagja és minden magyar ügy lelkes támogatója volt. A bécsi döntés után súlyos napok nehezedtek rá. A románok ettek-ittak és fizetés helyett lelövéssel fenyegették.

Deák Ferenc gazdálkodó, Kézdioroszfalu. A Magyar Párt tagja. Túladóztatással kergették az anyagi pusztulás felé. Egy évben kétszeres adót hajtottak be rajta a végrehajtók. Vendéglőjét emiatt kénytelen volt bezárni. Két tehenét és szekerét a románok elvitték és sohasem kapta vissza. Vejét Konrád Lukácsot is hadbíróság elé állították a románok hamis váddal terhelve.

Deák János kőszobrász, Kolozsvár. Tanulmányainak befejezése után megtanulja a kőszobrász szakmát. Budapesten, Bukarestben, Craiovában mint üzletvezető működik. 1938-tól önálló üzlete van. A románok indokolatlanul nagy adókat vetnek ki rá. Nagy János nemcsak a cégben társa, hanem a magyarság oltalmazásában is. A Magyar Párt tagjai.

Deák József szobafestő és mázoló mester, Kolozsvár. 1887-ben született Kolozsváron. 1914-ben a 21. honv. gy. ezreddel az orosz háborúra ment. 1915 febr. 2-án orosz fogságba esett. 1918 decemberében jött haza. Önálló iparos 1914 óta. A megszállás alatt a Magyar Pártban és az Iparosegyletben, melynek 1913 óta tagja, végzett hasznos tevékenységet.

Deák József cipészmester, Kolozsvár. A szilágymegyei Lellén született 1908-ban. A megszállás alatt Kolozsváron tartózkodott, hol önálló iparos és a Népközösségnek volt tevékeny tagja.

Deák Sándor kereskedő, Szováta. A Magyar Párt tagja volt és minden magyar kultúrális és szociális ügyet erkölcsileg és anyagilag támogatott. Édesapja Deák Gergely Szovátán vezető jegyző volt és ezért a románok állandóan zaklatták.

Deák Tamás földbirtokos, Kovászna. A világháborúban hat hónapot töltött a harctéren. Az orosz fronton súlyosan megsebesült, majd kórházba került, ahonnan a betörő oláhok súlyos sebe dacára elhurcolták túsznak. Megszerzi a nagy ezüst, a bronz vitézségi és a sebesülési érmeket. Tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek. Mint őrmester szerelt le. A megszállás alatt a Magyar Pártnak alapításától tagja volt. Az egész román uralom alatt arra kellett törekednie, hogy az ősi családi birtokot ne rabolhassák el az oláhok, amit csak rengeteg pénzáldozatok árán sikerült elérni.

Debreczeny Albert szobafestő és fényező mester, Kolozsvár. Rettegen született 1884-ben. A világháború kitörésekor, 1914-ben katonai szolgálatra bevonult. Frontszolgálata elején rokkant lett. Magyar neve és hazafias gondolkozása miatt minden állami munkánál mellőzték. Mindez nem tudta megtörni magyar magatartását s fanatikusan hitt a román uralom összeomlásában.

Debreczi József földbirtokos, Csomakőrös. A Magyar Párt tagja. Magyar érzelmei miatt ő sem kerülhette el sorsát. Túladóztatták, zsarolták a jól bevált román szokás szerint. Feleségével együtt sokat segített a rászoruló magyar testvéreken.

Debreci Tamás asztalos, Csomakőrös. A magyarság politikai, gazdasági vagy kultúrális küzdelmeiből mindig és elsősorban kivette részét, tekintet nélkül a románok érzékenységére vagy fenyegetéseire.

Deme Antal asztalos mester, Kézdivásárhely. A román megszállás alatt a Magyar Párt tevékeny tagjának bizonyult. Minden magyar akciót erkölcsileg és anyagilag támogatott. A csüggedőket bátorította és a kötelességteljesítésben előljárt.

Deme Lajos gazdálkodó, Kovászna. A megszállás alatt tagja volt a Magyar Pártnak. Két lovát 24.000 lei értékben elvitték a románok. Felesége tagja a ref. nőszövetségnek és szociális gondozás téren tevékenykedett. A románok tiltakozása ellenére gazdaságában mindig magyarokat alkalmazott.

Deme Lajos asztalos mester, Kézdivásárhely. Iskolai tanulmányainak befejezése után iparos pályára lépett és megtanulta az asztalos mesterséget. Segéd éveiben Erdély nagy városaiban dolgozott. A megszállás éveiben minden ellenszolgáltatás nélkül öt hónapig saját ruhában és lóval szolgált a román hadseregben. A Magyar Párt tagja; a megszállók ezért a szokásos bánásmódban részesítették. Verés és súlyos adók váltakoznak a baksissal. Felesége a jótékony nőegylet tagjaként karitatív tevékenységet fejt ki.

Demeter Ferenc szabómester, Kolozsvár. 1889-ben született Bögözön. Iparostársai érdekében fáradhatatlanul dolgozik. A Székely Társaság, a Baross Szövetség helyi alelnöke és több egyesület vezetőségében vesz részt. 1940-ben érdemei elismeréséül a m. kir. iparügyi miniszter a kolozsvári Ipartestület elnökévé nevezte ki.

Demeter István gazdálkodó, Kilyén. A Magyar Párt tagja mindvégig. Lovait ellopták a románok 36.500 lei értékben. Súlyos összegeket zsaroltak ki töle ezen felül is. A bevonuló honvédek fogadtatásának nagyszerűsége az ő nevéhez fűződik.

Demény Andor építőmester, Kolozsvár. 1932-ben a képviselőválasztások alkalmával az iparosság képviselőjelöltje volt. Mint a Magyar Párt választmányi tagja, értékes szolgálatokat tett a magyar gondolatnak.

Demjén Alajos mészáros mester, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja volt. A románok nagy adókkal tönkre akarták tenni. Résztvett a székely hadosztály harcaiban. A régenvárt honvédek bevonulása előtt még meg akarták verni a románok, mert magyarul beszélt. A világháborúban 2 és fél évig az olasz és román fronton harcolt, ahol többször kitüntették.

Demjén József vendéglős, Krasznai Feleségével együtt bátran szembeszállt a román erőszakosságok ellen. A bécsi döntés után vendéglőjében a lelkes magyarok hazafias dalokat énekeltek. Egy román ezredes, aki meghallotta a magyarok éneklését, berontott hozzá és korbáccsal megverte. Felesége a vitézkedő ezredes kezéből kicsavarta a korbácsot és kidobta a vendéglőből. Az eset után kénytelen volt bujkálni az őt kereső román katonák elől — honvédeink bevonulásáig.

Demkó Pál bádogos és szerelő mester, Nagyvárad. Vállalkozó, a híressé lett „Depat" szabadalom tulajdonosa. A világháborúból kitüntetésekkel, mint szakaszvezető tér vissza. Minden magyar akciót anyagilag támogat. A románok magyar érzelmei miatt többször följelentették.

Deretey Gyula ácsmester, Kolozsvár. 1882-ben született Kolozsváron. 1915-ben bevonult és az olasz, majd szerb frontokon szolgálta hazáját 1918-ig. Az építőiparosok kolozsvári csoportjának elnöke volt. A Magyar Pártban és az Iparosegylet választmányában hasznos munkát végzett. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezik ki.

Derzsi Gyula mészáros, Kolozsvár. 1898-ban született Tordán. A világháborúban 13 havi frontszolgálat után az olasz harctéren megsebesült. 1918-ig. Az építőmunkások kolozsvári majd mint a székely hadosztály tagja küzdött a románok ellen. A Magyar Párt tagja, jelenleg az Iparosegylet rendes tagja.

Derzsi Zoltán szabómester, Székelykeresztúr. Budapesten járt iskolába és szakmáját is ott tanulta. 1930-ban Székelykeresztúron önállósítja magát. A megszállás alatt a Magyar Párt kebelén belül végzi feladatát. A helybeli társadalmi egyesületekben részt vett minden kultúrális akcióban.

Derzsi János igazgató tanító, Árkos. 1921-ben szerezte meg tanítói oklevelét. Utána a román nyelv elsajátítása végett Bukarest környékére kapott kinevezést. Hosszas utánjárás után Árkosra helyeztette át magát, ahol magyarsága miatt a szenvedések iskoláját járta végig. Bátor, meg nem alkuvó magyarsága miatt két ízben is felfüggesztették állásából. Ébren tartotta tanítványaiban és a falu lakóiban a reményt, hogy a felszabadulás közeleg. Mintaszerű kitartása nem volt hiábavaló.

Deutsch Ferenc fűrészgyáros, Kézdivásárhely. A világháborúban kitüntetést szerez és mint főhadnagy szerel le. 1930 óta ötálló. A Magyar Párt tagja megalakulása óta. Magyar iskolákat támogatott, a kultúrális akcióból mindig kivette a részét. Volt is része bőven ezért házkutatásokban. Felesége a magyar nőegylet tagja. A honvédek bevonulása előtt 17.000 leit gyüjtött össze a lerongyolódott székelyek számára.

Dénes Ferenc kereskedő, Zilah. 1914-től 1918-ig a fronton harcolt és több kitüntetést szerzett. A román megszálláskor szülei házát teljesen kifosztották. Állandóan fizetni kellett, hogy egzisztenciáját megmentse. Túladóztatással anyagilag tönkre akarták tenni. Tagja volt a Magyar Pártnak megalakulása óta.

Dénes Mihály, Egerpatak. A világháborúban katonai szolgálatot teljesített. A román megszállás alatt tűrnie kellett a különböző hatósági emberek erőszakoskodását. Többek között két lovát is elvitték — minden ellenszolgáltatás nélkül.

Dénes Mózes földműves, Egerpatak. Sokat szenvedett magyar volt a román impérium alatt. Állandóan hadakoznia kellett a hatóságokkal. A feljelentések özönét zúdították rá, több ízben megverték. Zsarolták, mert tudták, hogy gazdag ember, de ő kitartott magyarsága mellett. Ebben segítségére volt felesége és Séra István, aki iránt nagy hálával tartozik Dénes Mózes és a többi székely is Egerpatakról.

Dénes Sándor hirlapíró, Szatmárnémeti. A Magyar Párt megyei tagozatának alapító tagja, a Szamos c. politikai napilap szerkesztője. A lapot nyilt magyar hitvallása miatt többször beszüntették. Dénest pedig többször bíróság elé állították. Elnöke volt a párt kultúrális bizottságának. A vármegyei nagytanács jelöltje. Egy ízben képviselőnek is jelölték. Érdemeit választási tevékenységein kívül a Kölcsey-körben kifejtett munkássága is bizonyítja.

Dr. Dénes Zoltán fakereskedő, Székelyudvarhely. Tagja volt a Magyar Pártnak. Mint kereskedő 15—20 magyarnak adott munkát. Bukarestből ezért többször felszólították, hogy román munkásokat alkalmazzon, de ő ezeket figyelmen kívül hagyta. E miatt sok üldöztetésben volt része. Ez az üldözés már fiatal gimnazista korában megkezdődött, a „Ne bántsd a magyart" jelvény viselése miatt a ro[illegible]nok a rendőrségre citálták.

Dr. Diénes Jenő ügyvéd, Kézdivásárhely. A megszállás alatt tagja volt a Magyar Pártnak. Nem hangos, de annál szívósabb, csendes kultúrális munkát fejtett ki a magyarság érdekében a kath. leányotthon ismeretterjesztő előadásain, a ref. leányszövetség estélyein. A helyi iskolákat pénzzel, könyvadományokkal támogatta. 3112 drb. jutalomkönyvet gyüjtött számukra és ebből 800 drb. a saját adománya volt. Meséskönyvét saját költségén adta ki és ebből is 1200 kötetet juttatott el az iskolák tanulóihoz. Az erdélyi gyermeklapok állandó munkatársa ingyen. Társadalmi egyesületek elnöke és így annak a kézdivásárhelyi Múzeumnak is, melyet 1936-ban elhalt bátyja Dr. Diénes Ödön, a Székely Ujság egykori főszerkesztője alapított és akivel együtt a román megszállás elején házi internálásba került.

Dr. Diénes Ödön ügyvéd, főszerkesztő, Kézdivásárhely. Tudós volt, közéleti harcos, újságíró, politikus. Szívének minden vonzalmával az elesett, nyomorba jutott magyarok megsegítését szolgálta.

Diószeghy József vendéglős, Zilah. A román megszállás alatt magyarságáért sokat zaklatták, zsarolták és napirenden voltak a pénzbírságok. A Magyar Pártnak tagja és a magyar ügyek lelkes támogatója volt. A világháborúban az orosz és az olasz frontokon küzdött. Zilahi vendéglőjében levő Petőfi kép miatt meghurcolták a románok.

Dr. Dobay Béla orvos, Sepsiszentgyörgy. A világháborúban frontszolgálatot teljesített. Tart. hadnagy. Katonai kitüntetései: bronz vitézségi, csapatkereszt, vörös kereszt. 1930-ig a szegedi tudományegyetem női klinikáján dolgozik. Visszatér szülőföldjére és 1934-ben Brassóban nyit rendelőt. Orvosi hivatalának teljesítése közben a magyarság társadalmi és sport egyesületeiben vezető szerepet vállalt.

Dobay János szabómester, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja. A dalárda és a színelőadásokhoz szükséges ruházati kellékeket ő szállította. Bíróság elé állítják hamis váddal és pénzbírságra ítélték. Állandó házkutatások voltak lakásán és üzletében.

Dobai Károly cipész mester, Székelyudvarhely. A magyar párt tagja.

Több társadalmi egyesületben: a Székely Dalárda, az M. T. E. és a Polgári Kör kebelében fejtette ki szociális és kultúrális célú tevékenységét a magyarság érdekében.

Dobos Ferenc timár mester, Nagyvárad. A világháborúban kitüntetéseket szerez és mint szakaszvezető szerel le. Bátor magatartására a román megszállás éveiben is szükség volt és Dobos Ferenc itt sem maradt el. Minden magyar akciót anyagilag, erkölcsileg támogatott.

Dobos Károly kereskedő, Marosvásárhely. A román megszállás alatt a Magyar Párt tagja. Társadalmi és kultúrális egyesületek keretén belül hasznos tevékenységet fejt ki a magyarság megerősítése érdekében.

Donáth András, Kilyén. A Magyar Párt tagja volt. A nemzeti ellenállást minden tekintetben támogatta. Kilépett a román állami szolgálatból és magyar szíve sugallatát követve vállalta a kisebbségi sorsot.

Dolvig Keresztély könyvkötő és kereskedő, Székelyudvarhely. A magyarság ügyének áldozatos harcosa. Azért mert magyar könyveket tartott, tettleg inzultálták a románok. Házkutatások alkalmával könyveinek elkobzása révén 6000 lei kár érte. A székely dalárda és a polgári önképzőkör alapító tagja.

Dombi József szobafestő és mázolómester, Kolozsvár. A bevonuló románoknak mint adóhivatali gyakornok nem tette le a hűség esküt, mire állásából kitették. A Magyar Párt tagja és a megszállás alatt minden magyar vonatkozású ügyet támogatott.

Domokos Jakab kereskedő, Csikszereda. A megszállás alatt magyarsága miatt állandó üldözésnek volt kitéve. Olyan óriási adót vetettek ki rá, hogy üzlete teljesen tönkre ment. Zsarolások napirenden voltak. A Magyar Párt tagja volt alapításától kezdve és annak megszervezésében tevékenyen részt vett. A választások alkalmával, mint bizalmi ember a túlkapásokat följelentette. Emiatt eljárás indult ellene, sorozatos bírósági tárgyalásokra idézték.

Domonkos Mihály földbirtokos, Alsócsernáton. A Magyar Párt tagja. Lovait szerszámostól úgy elvitték a románok, hogy sohasem kapta vissza. Zsarolás napirenden. Még a besszarábiai menekülteknek is ruhát kértek tőle. Adózásnál kétszer is megfizettették az adót, aminek visszareklamálására is vállalkozott a román adóbetyár, de a pénzt fölvette és nem csinált semmit.

Dóczy András kereskedő, Csikszereda. 1930 óta önálló kereskedő. A románok magas adóval akarták anyagileg tönkre tenni, amit ellensúlyozni csak vesztegetési pénzekkel tudott. — Évente 2000 lei büntetést szabtak ki rá azért, mert nem akart román alkalmazottakat tartani. A Magyar Pártnak lelkes híve volt. Természetes, hogy hadimunkára vezényelték, tiszti iskolából kitiltják magyarsága miatt. Öccse ifj. Dóczy János, továbbá bátyja Dr. Dóczy Lajos egyformán jeleskedtek abban, hogy kivegyék részüket a magyarságért folytatott harcban. Szenvedések és anyadi kártevések érték őket a románok részéről.

Dózsa Vilmos szabómester, Beszterce. Iparát Besztercén tanulta. 1934 óta önálló. A Magyar Párt tagja. A honvédség bevonulását megelőző időben rendfönntartó szolgálatot teljesített.

Draník Lajos Kolozsvár. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tagja volt. A románok sokat zaklatták magyarsága miatt. Mikor egy ízben a rádión keresztül a magyar himnuszt hallgatta, előállították és súlyos pénzbírsággal büntették. Magyar célú megmozdulásokban tevékeny részt vett és a büntetések nem szegték kedvét a további akciókban való részvételtől.

Drácsa Sándor kereskedő, Nyárádszereda. Középiskolai tanulmányainak befejezése után megtanulja a szíjgyártó mesterséget. 1935 óta édesapja üzletét vezeti. Választási ügyből kifolyólag a megszállók az utcán véresre verik és minden alkalmat megragadnak, hogy minél többet kellemetlenkedhessenek. Minden magyar mozgalmat erkölcsi és anyagi támogatásban részesít.

Dufek Kálmán kelmefestő, Kolozsvár. A világháborúban kitüntetéseket szerez. A román megszállás alatt rokkantsági igazolását kéri s emiatt üldözőbe veszik. Horribilis adót vetettek ki rá és hogy ne emeljék följebb, további 5—6000 leit fizetett. Az adóhiénák elől Constanzába menekül. Itt tagja lesz a ref. egyház presbitériumának, támogatja a magyarokat, erre ismét üldözik. A vasgárdisták elvették üzletét, őt magát haza kényszerítették. Hűséggel kitartott magyarsága mellett s ennek köszönheti, hogy kolozsvári háza is román kezére jutott.

Dulicsek Sándor kereskedő, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja. Társadalmi egyesületek vezetője. Tevékenysége miatt megfigyelés alatt tartották. Súlyos pénzáldozatot kellett hoznia, hogy a katonaságtól megszabadulhasson. Internálás veszélye fenyegette. Mindezek ellenére tagja maradt a Hargita tábornak.

Dull Anna járásbírósági tisztviselőnő, Margitta. 1922-ben letartóztatták a románok, mint magyar kémet Kötegyánon. Nagyváradra, onnan Kolozsvárra kísérték. Ott szabadon engedték, de állandó megfigyelés alatt tartották. Ennek ellenére sikerült neki minden magyar megmozdulásban résztvennie.

Dunna Ödön gazdálkodó, Máramarossziget. A világháborúban kitüntetéseket szerzett és mint hadnagy szerel le. Házánál nagyszámú és hangoskodó román katonát szállásoltak el. Kérő hangon csendre intette őket, mire másnap fantasztikus váddal álltak elő ellene: gyalázta a hadsereget és gúnyt űzött belőlük. Hadbírósági eljárás indult ellene, havonta tárgyalták ügyét, amely pénzbüntetéssel ért véget. És a románok kitakarodásával.

Dürr Gyula kereskedő, Csikszereda. 1918-ban 18 éves korában az olasz fronton harcolt. 1923-ban Csikszeredán önállósította magát. Magyarsága miatt a román hatóságok állandóan zaklatták és nagy adókkal sujtották. A „hivatalos közegek" állandóan hitelbe vásároltak nála, de a fizetésről ősi szokásuk szerint megfeledkeztek. Az így keletkezett kára 15.000 pengőre növekedett az idők folyamán.

E.

Egyed Mózes kereskedő, Okland. Iskolai tanulmányainak befejezése után kereskedelmi pályára lép. Szaktudásának és szorgalmának köszönhető, hogy 1931-ben már önálló kereskedő Oklandon; pedig a megszálló hatóságok mindent elkövettek, hogy boldogulásának útjába akadályokat gördítsenek. Minden magyar ügyet támogatott.

Eilender Ede főtisztviselő, Szatmárnémeti. Végigharcolta a világháborút, megszerzi a kis ezüst és a bronz vitézségi érmeket valamint a Károly csapatkeresztet. A Nagyváradi Atlétikai Club elnökségi tagja volt.

Eisig Mihály üzemtulajdonos, Nagyvárad. Iskoláit Budapesten és Marosvásárhelyen végzi. Érettségi vizsgát tett. A román rendeletek ellenére kizárólag magyar alkalmazottakat tartott.

Dr. Ekker Jenő ügyvéd, Máramarossziget. Részt vett a világháborúban és mint hadnagy szerel le. A román meg-

szállás alatt a Magyar Párt tagja, hivatalos bizalmija a választásoknál. Emiatt letartóztatták és három napi meghurcolás után engedik haza. Közismert nyilt, magyar hitvallása miatt perbe fogják, ami 2 évig tart és 1600 lei pénzbírsággal büntetik. Hamis vádat emelnek ellene, végül kénytelen ügyvédi praxisát föladni. A megpróbáltatások anyagilag, erkölcsileg tönkre teszik.

szentkatolnai Dr. Elekes Béla ügyvéd, Kézdivásárhely. Középiskoláit Kézdivásárhelyen, az egyetemet Budapesten végezte. Marosvásárhelyen tette le az ügyvédi vizsgát. 1913 óta önálló ügyvéd. A megszállás alatt a Magyar Párt tagja volt alakulásától kezdve és minden magyar mozgalomban részt vett.

Elekes Endre gazdálkodó, Gencs. A világháborúban több kitüntetést szerzett. A megszállás alatt minden erőszakoskodás ellenére sem fizetett a románoknak hadikölcsönt. Egyedül a faluban!

Elekes Péter szabómester, Székelyudvarhely. Tagja volt a Magyar Pártnak, elnöke a szabó Ipartestületnek és 15 évig volt az ifjúsági egyesület elnöke, amit ő alapított, majd később annak örökös díszelnöke lett. Mint ezeknek az egyesületeknek vezetője, állandóan a magyar kisebbség sorsát védte amiért a románok sokat kellemetlenkedtek neki. Lelkes támogatója volt minden magyar akciónak. Az ő nevéhez fűződik az ifjúsági egyesület könyvtárának megalapítása is.

Enyedy Sámuel hentes és mészáros mester, Marosvásárhely. A román megszállás alatt a Magyar Pártnak, később a Népközösségnek tagja volt. Magyarsága miatt a román hatóságok erősen megadóztatták és így akarták tönkre tenni. 270.000 lei adót vetettek ki rá. Autóját elvették.

Dr. Erdődy Antal ügyvéd, Szatmárnémeti. A Magyar Párt ügyvezető titkára, majd ügyésze és elnöki tanácstagja volt. Magyar magatartása miatt mellőzték, de megszervezte a szatmári magyarság ragaszkodását és szeretetét. Erdődön az erdélyi róm. kath. népszövetség ottani tagozatának volt az elnöke.

Erdey Sándor kereskedő, Zilah. A világháborúban az orosz fronton harcolt, ahol fogságba esett és mint csere rokkant, 1918-ban került haza. 1919-ben belépett a székely hadosztályba. Magyarsága miatt állandóan mellőzésben volt része. A románok sokat zaklatták és nagy adóval sujtották. Üzletét bojkottálták. Tagja volt a Magyar Pártnak és részt vett annak minden megmozdulásában, különösen a választásoknál, mikor propaganda körútra indult.

Erdődi Zsigmond cipészmester, Kolozsvár. 1914-től 1918-ig résztvett a világháborúban. Orosz fogságban is volt. A kis ezüst vitézségi éremmel kitüntették. A Magyar Párt tagja. Hazafias magatartása miatt a románok többször inzultálták, a hatóságok kiutasítással fenyegették. A megpróbáltatások ellenére bátran kitartott magyarsága mellett. Szakmájában is kitűnt munkájával, amit többízben díjakkal honorált a szakmai zsüri.

Dr. Erdős Jenő ügyvéd, Kolozsvár. A nagyenyedi Magyar Párt választmányi, később a kolozsvári tagozat áldozatkész, tevékeny tagja. Nagyenyeden a hadbavonultak családja részére jótékonycélú hangversenyeket rendezett, ugyanott tejakciót indított szegénysorsú magyar gyermekek részére. A háború alatt a vármegyei életben minden olyan ténykedésben, amely az otthonmaradottak segélyezését, támogatását volt hivatva előidézni, elöljárt. Szerkesztője volt a „Közérdek" című lapnak.

Dr. Erdős Jenő orvos, Székelyhid. 1930-ban a népszámláláskor magyarnak vallotta magát, mire beidézték a főszolgabíróhoz. Ez megkérdezte tőle, hogy miért nem zsidónak vallja magát? Önérzetes választ adott. A Magyar Párt tagja volt megalakulása óta.

Esztergár Gerő kereskedő Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja és a kereskedők társulatának választmányi tagja. Mintegy 90.000 leit kárt okoztak neki a románok kivonulásuk alkalmával. Ha magyar ügyről volt szó, az elsők között lehetett találni, aki adott, buzdított, gyüjtött, támogatott. A kath. gimnázium számára 12.000 leit gyüjtött össze.

Erőss Béla ig.-kántortanító, Székelypetőfalva. A megszállás alatt kijutott néki is az üldözésekből, mert minden évben román tanfolyamra rendeltek saját költségén. Háromszor büntette meg a román kultuszminiszter. Egyszer azért, mert nem engedte át a román iskolába a gyermekeket, másodszor azért, mert magyar ujságokat terjesztett. Ezekre ráfogták, hogy irredenta lapok, pedig a román belügyminiszterium tudtával és beleegyezésével jelentek meg. Harmadszor azért mert nem tanitotta sikeresen a román nyelvet. Ez az utóbbi vád igaz, de főlemelő ezt a vádat kiérdemelni. Volt olyan hónap, hogy 5 magyar fillérnek megfelelő fizetést kapott, de kitartott a magyar iskola mellett. Egyik tanítványa piros-fehér-zöld színű üvegfejű gombostűt viselt a mentéjén. El akarta venni tőle a román óvónő, de a kis magyar nem engedte. Följelentés, bűnvádi eljárás lett belőle. Szigorú jegyzőkönyvi kihallgatások után a törvényszékre került az ügy és csak néhány száz pengő baksispénz mentette meg a súlyosabb következményektől. Ujabb följelentés ment ellene a magyar zászló rejtegetése miatt. Sajnos, megtalálták a zászlót és újabb eljárás indult ellene, aminek csak a honvédek bevonulása vetett véget. Összeütközött egy hirhedt román tanfelügyelővel, aki kifogásolta az iskolában a falu magyar nevének használatát. A Magyar Párt bizalmi embere volt és úgy megszervezte népét, hogy 100%-ban leszavazhatott a Magyar Párt mellé, minden csendőri brutalitás ellenére, szökve, éjjel, derékig érő hóban.

Esztergár Antal vendéglős, Kolozsvár. A világháborúban katonai szolgálatot teljesített 1915—1918-ig.

Eberl Kálmán bádogos mester, Nagyvárad. A világháborúban részt vett két éven át és mint őrmester szerelt le. A Magyar Párt buzgó tagja volt. A románok kivonulása után érdemei részleges elismeréséül a nagyváradi ipartestület elöljárósági tagjának nevezték ki.

Eder Géza vaskereskedő, Zilah. 1912 óta önálló kereskedő. A Magyar Pártnak a román megszállás alatt alelnöke volt. Magyarsága miatt állandóan zaklatták. A román katonaság és a rendőrség az üzletben talált összes tölténykészletét mintegy 20,000 lei értékben elvitte. Horribilis összegű és indokolatlan pénzbírságoktól csak súlyos vesztegetési pénzek révén tudott megszabadulni. 1918-ban üzletét és lakását teljesen kifosztják a románok.

Dr. Elthes Endre körorvos, Karcfalva. Iskolai tanulmányait Csiksomlyón és Kolozsváron, az egyetemet Kolozsváron végezte. Résztvett a világháborúban és mint főorvos szerelt le. Több kitüntetés tulajdonosa. A megszállás alatt minden alkalmat felhasználva éreztették vele a kisebbségi sorsot. Nyelvizsgákkal zaklatták és adóját 3—4-szeresére emelték.

F.

Fancsali Bálint kőfaragó mester, Székelyudvarhely. Iskoláit Székelyudvarhelyen végezte. A világháború idején a 22. honv. gy. e. kötelékében,

mint szakaszvezető 39 hónapot szolgált több kitüntetéssel, a fronton. Iskoláit Székelyudvarhelyen végezte s itt lett 1911-ben önálló kőfaragó mester. Az Ipartestület választmányi tagja. 1919-ben a román hatóságok felkérik, hogy a Milleniumi emléket bontsa le és felajánlják megvételre is. A kívánságot elutasította. Később, 1925-ben a Magyar Párt megbízásából lebontja és az udvarára szállíttatja, ahol ma is fekszik s várja újbóli felállítását. A háború előtt az agyagfalvai emlékoszlop (48-as székely gyűlési emlék) felállítására is megbízást kapott, de a világháború kitörése a szép terv kivitelét megakadályozta.

Dr. Faragó József ügyvéd, Kraszna. A világháborúban frontszolgálatot teljesített, mint tart. főhadnagy. Számos hadikitüntetés tulajdonosa. A Magyar Párt megbízásából a képviselőválasztásokon a szavazatszedésnél bizalmiellenőr. 1923-ig Szilágysomlyón működik, de az akkori román rendőrkapitány üldözése következtében kénytelen Krasznára költözni. 1919-ben ez a rendőrkapitány a kolozsvári hadbíróságnál irredentizmus miatt feljelenti. 2 évi huza-vona után 6 hónapi fogházra ítélik. Az ítélet ellen fellebbezéssel élt és csak a Ferdinánd-féle amnesztia következtében mentesül a büntetés kitöltése alól.

Faragó Viktor vegyeskereskedő, Nagykároly. A megszállás alatt üzleti tevékenységében korlátozzák. A legmagasabb úgynevezett „kisebbségi adóval" sujtották.

Farkas Aladár ny. igazgató tanító, Sepsibodok. Felelőssége parancsszavát követte, mikor az iskola padjaiban ülő ifjú magyar nemzedéket oktatta az élet megismerésére és a haza mindenekfölött való szeretetére. Ezt a hivatást maradéktalan hűséggel betöltötte.

Farkas Albert ref. lelkész, Dés. A megszállás alatt kizárólag az egyházi életben tevékenykedett. A ref. templomban van egy kripta, amelyben a románok fegyvert kutattak, — eredménytelenül. A református templom eredetileg római katolikus templom volt, Mátyás idejében épült világító torony. Közel 30 éve vezeti a helyi református egyház ügyeit. A város „jó pásztora" mindent elkövetett, hogy a megszállás szörnyű 22 éve minél kisebb nyomot hogyjon hívei lelkében s integer szívű-lelkű magyarokat mentsen át a boldog visszatérés idejére.

fogarasi Farkas Gábor főjegyző, Csíktapolca. Tanulmányai után a közigazgatási pályára lépett. Jegyzői oklevelét Kolozsvárott kapta. A román megszállás alatt végtelennek látszó üldözésben volt része. Hat ízben állították román nyelvvizsgára, annak ellenére, hogy minden vizsgát sikeresen letett, ismételten behívták, mert el akarták állásából bocsátani. Mikor látták, hogy így nem boldogulnak vele, áthelyezték a regátba egy tiszta oláh faluba. A román uralom idején egy ízben sem léptették elő. Mint megbízhatatlant, nyilvántartották és állandó megfigyelés alatt állott. Több ízben felszólították, hogy térjen át a görög keleti vallásra családjával együtt, de ő kitartott vallása és magyarsága mellett. Családja távirati elhelyezése miatt nem tudta őt követni. Így Aradra költözött, ahol bútorai és minden ingósága ma is ott van, a román hivatalnokok használják. A világháború idején a 4-es honvéd gy. ezredben szolgált, az olasz és román frontokon és rendkívüli módon kitüntette magát, amennyiben birtokosa kétszer a nagy ezüst, kétszer a kis ezüst, továbbá a bronz vitézségi éremnek és Károly csapatkeresztnek. Az összeomlás idején szerelt le, mint tart. hadnagy.

Farkas György csizmadia mester, Kolozsvár. Zilahon született 1903-ban. Hasznos tagja a Csizmadia Társaságnak. Felesége Simon Anna. A megszállás alatt Kolozsváron résztvett a magyarság nagy önvédelmi harcában. Anyagi képességeihez mérten a magyar kultúrális és szociális törekvéseket támogatta.

Dr. Farkas Imre ügyvéd, Kolozsvár. Kolozsvárott az unitárius kollégiumban végezte középiskoláit. 1930-ban letette az ügyvédi vizsgát. A román impérium alatt minden magyar ügy lelkes pártolója volt. Edesapja a gyárban foglalkoztatta azokat az üldözött magyarokat, akik nem tették le az esküt s emiatt állástalanokká váltak.

Dr. Farkas Jenő ügyvéd, Szatmárnémeti. A Magyar Párt alapító tagja és az összes magyar társadalmi egyesületekben szerepelt. Országos vonatkozásban is közismert ügyvéd. Vállalatánál kizárólag elbocsátott, hűségesküt nem tett tisztviselőket alkalmazott. A kommün alatt a székely hadosztály megbízásából a forradalmi törvényszék elő állított honvédtisztek védője. A román bevonulás után az esküt nem tett bírák létfenntartására és elhelyezésére alakult bizottság vezetője s a magyar birtokosok egzisztenciájáért folytatott küzdelem bátor harcosa volt.

ecsedfalvi Farkas József építész, Marosvásárhely. Középiskoláit szülővárosában, felsőbb iskoláit Brassóban végezte. Ősi református család sarja. A Magyar Pártnak, majd a Magyar Népközösségnek tagja. Minden magyar megmozdulásban részt vett. Magyarsága miatt már a katonasága alatt is kellemetlensége volt, a román nyelv nem tudása miatt állandóan üldözték. Minden közmunkából kizárták, mint megbízhatatlant.

Farkas József tisztviselő, Tekerőpatak. Iskoláinak elvégzése után a faipari pályára lépett. A román megszállás alatt tagja volt a Magyar Pártnak és a nemzeti ellenállás terén tevékenykedett. Részt vett a világháborúban és orosz fogságból tért haza.

Farkas Miklós kereskedő, Székelyhid. A háborúban résztvett. Több kitüntetést kapott. Exponense a magyar ügynek Jenő testvérével együtt és minden magyar megmozdulásban részt vettek. 1918-ban báró Ruszkay főhadnagy vezetésével csapattestével zárt kötelékben jöttek haza a frontról.

Farkas Samu kereskedő, Kolozsvár. Elemi iskoláit Segesvárott, 4 középiskolát Hidalmáson végzett, majd kereskedelmi szakismereteket gyüjtött. 38 havi haretéri szolgálata van s ez idő alatt bátor magatartása elismeréseül a kis ezüst és bronz vitézségi érmekkel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki. 1919-ben szerelt le Kolozsváron, ahol mint terménykereskedő önállósította magát. Családját tiszta magyar szellemben nevelte. Imre fia a kassai magyar újság cikkírója volt.

Dr. Farkas Sándor orvos és fogorvos, Székelykeresztur. 1828-ban Kolozsváron szerzi meg diplomáját, 1929-től itt is praktizál. A Magyar Párt tagja. Magyarsága miatt minden kinevezésből kimarad. Rendkívül széleskörű társadalmi tevékenységet fejt ki és több egyesület tisztikarában működik. Így az Iparos Dalárda elnöke, a Filharmónikus Társaság titkára stb. Mindenütt ott van, ahol magyar ügyet lehet felkarolni s ahol magyar embereket kell támogatni.

Farmathy Lajos hentes és mészáros mester, Nagyvárad. 1917-ben vonult be a 32-es honvédekhez. Ezek kötelékében a román és az orosz fronton küzdött kitüntetéssel a háború végéig. 1940 óta önálló szakmájában. Megbízható, jó magyar ember volt. A románok is annak tartották, mert családjával együtt áttették a magyar határon a bécsi döntés után.

Fazekas András kereskedő, Kolozsvár. Iskoláit, 3 középfokú és 3 alsófokú kereskedelmi szakiskolát Kolozsváron végezte. A 9. honvéd huszárezredben szolgálta a hazáját a világháború alatt, mint szakaszvezető. Több

ízben kitüntette magát s így birtokosa kétszer a kis ezüst, a bronz vitézségi érmeknek, a Károly csapatkeresztnek stb. Többször megsebesült s a front összeomlása is mint lábbadozót találja. — Két fivére hősi halált halt. 1922-ben üzletet alapított. A román impérium alatt a Magyar Pártnak, később a Magyar Népközösségnek volt lelkes tagja és minden magyar megmozdulást támogatott anyagi erején is felül. A ref. diákmenzának 30 ember részére adott három éven át évente 6-szor ételmet.

Fazakas Jenő kereskedő, Karcfalva. Középiskoláit Csiksomlyón végezte, majd Budapesten a jogi fakultáson absolvál. 1922-ben kereskedői pályára lépett és 1927-ben Karcfalván önálló kereskedő lesz. Adója a román uralom alatt olyan magas volt, hogy majdnem a tönkretételét vonta maga után. Zsarolások és egyéb kellemetlenségek napirenden voltak. Büntetőpénzeket minden címen kiróttak rá és irgalmatlanul végrehajtották rajta. — 1923-ban kiutasították. A csendőrök a határra vitték, de 10.000 lei lefizetése ellenében a kiutasítástól elálltak. Állampolgárságát nem akarták elismerni és emiatt állandóan kellemetlenkedtek neki. Tagja vol a Magyar Pártnak és minden magyar ügyet támogatott. A világháborúból is kivette részét és 18 hónapot töltött a fronton. Bátor magatartása elismeréséül a kis ezüst és bronz vitézségi érmekkel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. 1918 végén, mint tart. hadnagy szerelt le.

ifj. Fazakas F. János gazdálkodó, Szilágynagyfalu. A Magyar Párt egyik bizalmi embere és exponense a magyar ügynek. Az irredenta gondolat egyik élharcosa. Tudták ezt a románok és ahol csak tehették ártalmára voltak. Két lovát elrekvirálták s csak egyet adtak vissza. Hadimunkára kényszerítették.

Fazakas József kocsigyártó, Kolozsvár. Kereskedelmi érettségit tett Kolozsváron, majd Budapesten elvégezte a szakmájába vágó összes tanfolyamokat. Az Iparosegylet jegyzője, a Magyar Népközösség aktív tagja volt. 1940-ben az Ipartestület elöljárósági tagjává nevezték ki.

Fazekas József igazgató tanító, Székelykeresztur. A világháborúban karpaszományos őrmester, a román fronton megsebesül. Tulajdonosa a bronz vitézségi éremnek és a Károly csapatkeresztnek. 1921-ben Lövőpetriben nevelő. A megszállás alatt állami néptanító Székelykeresztúron és itt érte a magyar honvédség bevonulása. Mint tanító magyar szellemben nevelte tanítványait. 1934-ben a választások alkalmával, mert az utcán magyarul beszélt az egyik kollegájával, egy román kapitány két szuronyos katona jelenlétében öklével arcába vágott és még arra kényszerítette, hogy bocsánatot kérjen.

Fazekas Lajos pékmester, Nagyvárad. Iskoláit és 4 középiskolát Nagyváradon végezte és utána, árvaságra jutván, a pékmesterséget tanulta nagybátyjánál, Bányay Józsefnél. 1915-ben vonult be az első huszárezredhez s 1918 dec. 4-ig szolgálta kitüntetésekkel, mint őrmester hazája érdekeit. A megszállás alatt Nagyváradon tartózkodott s itt lesz egyik alapítója a Magyar Pártnak s elnöki tanácsának tagja. Roppant széleskörű tevékenységet fejtett ki a társadalmi és ipari életben. A Kereskedelmi és Iparkamara igazgató tanácsának tagja, az Ipartestület ellenőrzési szakosztályának elnöke, a ref. egyház presbitere, valamint az egyházkerület tanácselnöki tagja. 1940-ben a felszabadulás után az iparügyi minisztérium a nagyváradi Ipartestület elöljárósági tagjává nevezte ki érdemei elismeréséül.

Iukafalvi Fábián Géza szobafestő és mázoló mester, Kolozsvár. A világháború alatt még alig mult 17 éves s a gyerek-ember már is a 21. honv. gy. e.-ben szolgált. Az orosz frontra került, ahol kemény tusákban megsebesül. Még fel sem gyógyult teljesen, máris az olasz fronton harcol az összeomlásig. Az ellenség előtt tanúsított rendkívül bátor magatartásáért a nagy ezüst, kis ezüst, kétszer a bronz vitézségi éremmel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Birtokosa a magyar, német, bolgár, osztrák és török érdemrendeknek. Az összeomláskor szerel le a vitéz őrmester s itt éri a román megszállás. A Magyar Párt igen tevékeny alapító tagja. A kisebbségi sorsban ugyanolyan bátor, harcosa volt a magyar ügynek, mint a nagy háborúban. 22 év alatt nem tanult meg oláhul a fanatikus magyar, noha emiatt kiközösítik minden állami szállításból. Inzultálják, brutalizálják, de ő hajlíthatatlanul kitart. Minden szabad idejét a köz szolgálatába állítja. Az Iparosegylet rendes tagja. A Magyar Párt megszüntekor megalakuló Magyar Népközösség körzet tizedese. A bécsi döntés előtt teljesen kifosztják. A bécsi döntés után azonnal beáll a nemzetőrséghez s osztagával a Monostoron gyülekező és rombolni akaró oláhok megfékezésére és elfogására siet — teljes eredménnyel. Felesége, Kistamás Sarolta az első szabad Himnusz hallatára a meghatottságtól sírógörcsöket kap és ennek ma is betege.

Fábián Sándor hentes mester Szilágyecseh. Iskolai tanulmányai után a hentesmesterséget tanulta ki. 1908-tól 1918-ig egyhuzamban 10 évet szolgált a haditengerészetnél és többször kitüntették. A világháborúban Horthy Miklós kormányzó úr parancsnoksága alatt szolgált 1918-ban mint tüzérségi előmester leszerelt. A román megszállás alatt a Magyar Párt kötelékében teljesítette kötelességét.

Fejes Bálint cipész mester, Sepsiszentgyörgy. 1921 óta önálló iparos Sepsiszentgyörgyön. A román megszállás alatt a Magyar Pártnak kezdettől fogva tevékeny tagja volt és minden magyar megmozdulásban részt vett. Műhelyében állandóan négy magyar munkást foglalkoztatott. Felesége, mint a református nőszövetség tagja, szintén részt vett a szociális akciókban férjével együtt. A világháború alatt katona volt és meg is sebesült.

Fejes Zsigmond géplakatos, Kilyén. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön végezte, szakmáját kilenc és fél évig egy repülőgépgyárban tanulta. A román hatóságok munkája elé akadályokat gördítettek. Feleségével együtt résztvett a magyarság szociális és kultúrális felemelkedését célzó akciókban.

Fejér László kereskedő, Csikszépvíz. Középiskoláinak elvégzése után Bécsben 2 évig theológiát hallgat. 1932-ben édesapja üzletében tevékenykedik és 1938-ban átveszi az üzletet. Adózása a román uralom alatt oly nagy volt, hogy e miatt üzlete fejlődni nem tudott. Zsarolások, büntetések és egyéb zaklatások napirenden voltak. Egy ízben valami csekélységért 10 000 lei pénzbírságra ítélték. Sorozatosan behívták katonának, ahol a magyar kisebbség szomorú sorsában osztozott. Két ízben be is zárták.

haralui és nagykászoni Fejér Sámuel földbirtkos, Toria. Önkéntességi joggal leszolgálván katona idejét, birtokán gazdálkodott. Rendkívül sokat károsodott, szenvedett a megszálló oláhoktól. Elég minden megjegyzés nélkül időrendben felsorolni a gaztetteket, hogy ökölbe szoruljon minden magyar ember keze. — 1916-ban a betörő oláhok elhajtották állatállományát és pedig 8 fejős tehenét, 4 fejős bivalyt és 12 jármos tulkot. — 1918—1922. Terményrekvirálások ellenszolgáltatás nélkül. 7 db értékes családi fegyver elrablása. — 1923. 45 kat. hold szántóföld és 200 hold erdő kisajátítása. Az ezek kapcsán lefolytatott nagyrészt eredménytelen perek újabb károkat jelentenek. — 1923—1925. A régi időkben folytatott irodalmi

tevékenysége miatt állandó megfigyelés alatt áll, házkutatások sűrű egymásutánjában jönnek. Egy színműve miatt vád alá helyezés és törvényszéki tárgyalás. 1925. Búza árdrágítás koholt vádjával az igazi tolvajok közé csukják. Kiderül az igazság és felmentik. — 1938. 3 db kitünő igás lovát elpusztították a hadgyakorlaton. Hámjait tönkretették, fiát egymásután háromszor mozgósítják. — 1940. Sűrű zaklatások semmiségek miatt. Nehéz élet, házkutatások, nagy adók és örökös rettegés a puszta életért.

Dr. Fekete Iván orvos, Kolozsvár. Középiskoláit a békési református gimnáziumban, az egyetemet Budapesten végezte A világháborúban többször kitüntette magát s mint tart. hadnagy szerelt le. A Magyar Párt tagja volt kezdettől annak megszűnéséig. A párt keretében résztvett minden magyar ügy szervezésében és politikai megmozdulásban. Magyarsága miatt nem haladhatott, sőt 13 évi szolgálat után elbocsátották állásából. A hadgyakorlatokon — annak ellenére, hogy tiszt volt, megalázták. Petrozsényban jár iskolába kis fia. Ott a magyar fiúkat „kutyák"-nak nevezik. Ez kétségtelenül a magyar Teremtő gondoskodása, mert így nem félő hogy véreink elrománosodnak. Jellemző az oláhok elvakult ostoba fanatizmusára, hogy kórházi működése idején tilos volt a betegekkel magyar nyelven beszélni. A tragikus következményekből megemlítésre érdemes, hogy az egyik beteg a bedörzsölésre szánt orvosságot megitta.

Fekete János kocsikészítő és kovács mester, Nagyvárad. Iskoláit Tusnádon végzte. Utána a kocsikészítő szakmát tanulta. Már inasévei alatt kitüntette magát, mert egy tanonciskolai kiállításon egy kocsirésszel első díjat nyert. 1920-ban jött, Nagyváradra s 1935 óta önálló mester. 1938 óta elnöke az Ipartestület kovácsiparos szakosztályának. — Öntudatos emberhez illően csak magyar munkásokat foglalkoztatott és mindenütt ott volt, ahol fajtestvérein segíteni kellett.

Feldmann József nagykereskedő, Szatmárnémeti A Magyar Pártnak áldozatkész tagja volt a megszállás alatt. Üzletében magyar alkalmazottakat tartott, ezért a román lapok több cikkben megtámadták. Könyvelését, levelezését kizárólag magyar nyelven vezette és vállalta az ezzel járó következményeket. Családját magyar szellemben nevelte.

Felvinczy Sándor hentes és mészáros mester. Kolozsvár. 1914-től 1918-ig mint haditengerész tizedes vett részt a világháborúban a „Basilik" nevű aknalerakóhajón. Majd a székely hadosztályban szolgált. A románok elfogták, Brassóba vitték és két hónapig megfigyelés alatt tartották. A Húsiparosok Szövetségének választmányi tagja. 1920 óta Kolozsváron él. A Magyar Párt és később a Magyar Népközösségnek dolgozó, lelkes tagja.

Fenesy László építő mester, Nagyvárad. Iskoláit a budapesti felsőipariskolában végezte. Építőmesteri képesítést szerez. 1915-ben vonult be a 4-es honvéd gy. e.hez. Az orosz frontra került, ahol 5 hónapi frontharcos szolgálat után fogságba esett. A megszállás alatt Nagyváradon tartózkodott. Választmányi tagja volt a Magyar Pártnak, az Építőipari Szövetségnek pedig egyik kezdeményezője, majd elnöke is volt. E két tömörülésben tevékenykedett. Az egyikben az egyetemes kisebbségi magyarság érdekeiért szolgált, a másikban szaktársai jobb megélhetéséért harcolt. A felszabadulás után az iparügyi minisztérium kinevezése alapján a nagyváradi Ipartestület alelnöke.

Ferencz Árpád r. kath. gimn. tanár, Székelyudvarhely. Középiskoláit Székelyudvarhelyen, az egyetemet pedig Bukarestben végezte. A Magyar Párt ifjúsági tagozatának tagja. A Hargita atlétikai és torna szakosztályának vezetője, a kath. Legényegylet megszervezője volt. 1938 óta tanára a róm. kath. gimnáziumnak. Ő volt az egyik megszervezője a nemzetőrségnek, majd annak parancsnoka Az országzászló bizottság főtitkára. Sokat tett fajtája védelmében s főleg az ifjúság hazafias nevelése terén szerzett érdemeket.

Ienyyelfalvi dr. Ferencz Balázs ügyvéd, Székelyudvarhely. Középiskoláit Székelyudvarhelyen, egyetemet és keleti kereskedelmi akadémiát Budapesten végezte. Ügyvédi vizsgát Kolozsváron tesz. 1922-ben Budapesten tanulmányait befejezvén, visszament Erdélybe. Bukarestben, Székelyudvarhelyen végzi jogi gyakorlatait, majd 1931-ben önálló ügyvédi irodát nyit. A székelyföldi magyarság egyik vezére lesz. 1930-ban a magyar kisgazdapárt képviselőjelöltje. Választások alkalmával kifejtett tevékenysége miatt két ízben letartóztatják. A társadalmi életben nagy tevékenységet fejt ki. A Székely Dalárda pártoló, a róm. kath. Dalárda aktív tagja. Sokat tesz a nincstelen magyarság érdekében. A jogsegélyre szorulóknak mindig rendelkezésére áll.

Ferencz Dezső, Hangya vezető igazgatója, Marosvásárhely. Részt vett a világháborúban és leszerelése után szövetkezeti ellenőr lett Erdélyben. Magyaros szabású ruhát hordott és emiatt Brassóban elfogták, bevitték a rendőrségre. Csak vesztegetési pénzek lefizetése után szabadulhatott a románok körmei közül.

Ferencz Farkas gyáros, Nagybánya. A román megszállás alatt a kultúrális magyar megnyilatkozások lelkes támogatója volt. Magyarsága miatt a románok figyelték és több ízben magyar propaganda iratok rejtegetése ürügye alatt házkutatást tartottak lakásán. Sokat áldozott szegény szülők jól tanuló gyermekeinek anyaországi továbbképzése érdekében.

Ferencz Károly villanytelep tulajdonos, Kovászna. 1914-ben az orosz fronton harcolt, ahol fogságba került. Brassóban géplakatos mesterséget tanult és 1920-ban lakatosműhelyt nyitott Kovásznán. Később villanytelepet állított fel, ami nagy nehézségekbe ütközött, mert az egész községben sokáig csak egyedül ő volt a fogyasztó. Kitartó szorgalmának hosszú idő multa eredménye lett, mert ma már 300 fogyasztója van. Hat évig elnöke volt az Ipartestületnek és a Magyar Pártnak igen tevékeny tagja, amelynek minden magyar mozgalmát támogatta. A hatóságok el akarták orozni üzemét, mert kisebbségnek közüzeme nem lehet és ettől csak a bevonuló honvédség mentette meg.

Ferenczy Ilona divaszalon tulajdonos, Marosvásárhely. 1910 óta vezeti szalonját. Ősi erdélyi család sarja. Nagyapja 1848-ban Bem tábornok segédtisztje volt. A román megszállás alatt bár visszavonultan élt, még sem tudta elkerülni, hogy a románok az utcán ne gúnyolják és újjal mutattak rá: „Itt megy a Domna Magyarka!" Szalónját kizárólag a város magyar közönsége látogatta.

Ferencz Mihály közjegyző helyettes, Sepsiszentgyörgy. A kolozsvári egyetemen a jogi fakultás hallgatója volt. A román megszállás alatt tagja volt a Magyar Pártnak. Ő alapította és szervezte meg a róm. kath. Legényegyletet, amelynek elnöke volt és ennek keretében dolgozott a magyar ügy érdekében. A szociális téren nagy munkát végzett, melyben osztozott vele felesége rézfalvi Győrbíró Anna, aki tagja volt a jótékony nőegyletnek.

Fetzer Antal kereskedő, Tasnád. A román megszállás első napján a bevonuló katonák kirabolták. Élénk tevékenységet fejtett ki a Magyar Párt megszervezése körül. A párt képviselőjelöltje és megyebizottsági tagja volt. A Magyar Párt feloszlatása után a Népközösség szervezési munkálataiban jelentős érdemeket szer-

zett. Hat éven keresztül bíróhelyettes, 19 évig a róm. kath. egyház főgondnoka. Az ipariskola gondnoka. Mindezen tisztségeiben önzetlen hazaszeretet jellemezte munkásságát.

Filep János kereskedő, Szatmárnémeti. A törvényszéknél mint irodatiszt volt alkalmazásban, de a románok magyar magatartása miatt elbocsátották. Ezután fűszerüzletet nyitott. A világháború négy évét végigharcolta mint őrmester, több kitüntetéssel. A Magyar Párt keretén belül elvégezte a rábízott feladatokat.

Finzler Sándor kelmefestő, Kolozsvár. Iskoláit Nagyváradon végezte s itt tanulta szakmáját is. 1919-ben önállósította magát és 24 magyar munkást foglalkoztatott üzemében. A románok mérhetetlen adóztatásaikkal tönkre akarták tenni. Zsarolásaiknak se vége se hossza nem volt. Magyarsága miatt üldözték vejével, dr. Juhásszal együtt, akit bebörtönöztek és kiutasítottak az országból, mert a vád szerint kémkedett. 27.000 lei lefizetése ellenében tudták csak a végzéseket megsemmisíttetni. Hosszú ideig tagja a Magyar Pártnak, a magyar Népközösségnek pedig a boldog felszabadulásig.

Fischer Ede gyáros, Máramarossziget. A világháborúban megrokkant. Megkapta a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. 1929-től a Magyar Párt aktív, áldozatkész tagja.

Fischer György r. kath. ig. tanító, tart. hadnagy, Mezőfény. A világháborúban a 87. gy. ezrednél szolgált. A legényegylet vezetője. Az ifjúság magyar szellemben való nevelése terén kimagasló érdemeket szerzett. Erős hazafias érzéstől vezetve nemcsak az uralkodó románság, de a német tulkapások ellen is erélyes fellépést tanusított. Felesége, Müller Ilona, tanítónőt hasonló magatartás miatt állásából elbocsájtották.

Fischer Mihály gazdálkodó, Mezőfény. A község németszármazású magyarjai között is kitűnt félelmet nem ismerő bátor magatartása. Minden, a magyarság egyetemes felemelkedését célzó megmozdulás cselekvő részeseként különösen a pángermán agitáció ellensúlyozása körül szerzett maradandó érdemeket.

Flegler Sándor címfestő, szobafestő és mázoló mester, Kolozsvár. Képzőintézeti majd az Iparművészeti iskolába járt. 1916-ban a 3. honv. gy. ezreddel az olasz frontra ment. A Magyar Párt, a Magyar Népközösség, a magyar Kaszinó tagja és a Kolozsvári Atlétikai Club alelnöke.

Fischer Pál, Mezőfény. A Magyar Párt tagja és ezért a románok állandóan zaklatták. Lovát, fáját elvették, hadikölcsönjegyzésbe kényszerítették, Dulju nevű román jegyző útján állandóan zsarolták. Anyagilag megingatták, de érzelmei annál acélosabbak lettek, kitartása példaadó.

Fischer Salamon pékmester, Kolozsvár. Havasnagyfalun született 1887-ben. 1914-ben bevonult katonának, orosz fogságba esett, ahonnan 1921-ben jött haza.

Flóra János adóhivatali tisztviselő, Margitta. Kényes beosztása ellenére magyarbarát volt mindvégig. Feleségét Kovács Irént román sajtótámadás érte, mert gyermekét reformátusnak kereszteltette és nem volt hajlandó románul megtanulni. Emiatt Flórát ki is tették állásából. A román alispán előszakoskodott, hogy fiát görögkatolikusnak kereszteljék, de hiába. Közben két magyar kémet ő segített át az anyaországba. Feleségét nem léptették elő, mert nem volt hajlandó áttérni.

Flórián Kristóf kereskedő, Székelyudvarhely. 1884 óta önálló kereskedő. A megszállás kezdete óta a Magyar Párt tagja s munkájának cselekvő részese László fiával együtt. 1919-ben 14 napi fogházra ítélték, mert tiszteletlenül viselkedett a „mimóza lelkű" regáti lovagokkal, sőt ki is utasították, de az utóbbit visszavonták. Két ízben tartottak lakásán házkutatást. Fia László tagja a Székely Dalegyletnek és a Hargita Testedző Egyletnek, valamint a Kereskedő Testedző Egyletnek; mint főiskolai hallgató tagja volt a szegény sorsú magyar diákokat segélyező bizottságnak. 1935-ben bírósági eljárást indítanak ellene, mert mint bálrendező, magyar színekkel díszítette a táncternet.

Fodor Gábor építész, Szatmárnémeti. A Magyar Párt intézőbizottságának tagja. Magyarsága miatt üldözték és kémkedéssel vádolták. Gyakori házkutatásokkal zaklatták, óriási adókkal nyomorították. A világháborút végigharcolta s az olasz, orosz és román frontokon küzdött. Széleskörű társadalmi tevékenységet fejtett ki. A ref. egyház presbitere, az Iparos Otthon választmányi tagja, az Ipartestület tagja, a Hitelbank felügyelő bizottsági tagja.

Fodor Kálmán fogtechnikus, Nagyvárad. Iskoláit Petrozsényben végezte. A megszállás egész ideje alatt Erdélyben tartózkodott. Minden hazafias magyar megmozdulás előmozdítója és pártolója volt.

Fogarasi János trafikos, Marosvásárhely. A világháború mind a négy évében katonai szolgálatot teljesített s alaposan kivette a részét a front szolgálatból is. A megszállás alatt szülővárosában élt s itt teljesítette kötelességeit családjával és fajtestvéreivel szemben.

Fornwald István cipész mester, Máramarossziget. A világháborúban a 85. gy. ezred tizedese. A bronz és sebesülési érem, valamint a Károly csapatkereszt tulajdonosa. A Magyar Párt alapító és egyidőben képviselőjelölt tagja. Magyaros kiállása miatt letartóztatják és csak 22.000 lei lefizetése ellenében bocsátják szabadon. A pénz egy részét közvetlenül a magyar csapatok bevonulása előtt visszaszerzik, a többivel az egyik zsaroló gentlemann már megszökött. Őt, sőt tízszeres adókkal és napirenden lévő pénzbüntetésekkel sujtották.

Frankó János bankigazgató, Szatmárnémeti. Végig küzdötte a világháborút és megszerezte a II. o. ezüst vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. Mint zászlós szerelt le. A román impérium alatt mint a Magyar Párt tagja, tevékenyen működött. 1939-ben az önvédelmi szervezet leleplezésekor a románok letartóztatták.

Fried Ignác nyomdatulajdonos, Máramarossziget. Résztvesz a háborúban és 1914 szeptemberében fogságba esik. A Magyar Párt tagja. A Független Ujság kiadója. A Kovácsy Ákos által alapított 25 éves lapot a fogságból való hazatérése után a régi szellemben tovább fejleszti. Az állandó román zaklatások miatt kénytelen lapját 1933 okt. 3-án beszüntetni. A választások alatt a Magyar Párt érdekében nagy propagandát fejtett ki.

Fried István vezértitkár, Szatmárnémeti. Az Első Erdélyi Biztosító Intézet vezértitkára. A vállalat működését magyar irredentizmus gyanuja miatt állandóan figyelték. Különösen azért zaklatták őt, mert tiszta magyar tisztviselőket alkalmazott. Több ízben kiutasították, de a kiutasítási végzést mindannyiszor visszavonták vesztegetés árán.

Fried László földbirtokos, Szatmárnémeti. A román megszállás alatt részt vett a Magyar Párt munkájában, — amelynek néhai édes apja alelnöke volt.

Dr. Friedmann Árpád ügyvéd Szatmárnémet. Tagja a Kölcsey Körnek és a magyar Polgári Kaszinónak. A világháborúban mint népfölkelő főhadnagy vett részt és megszerzi a kis ezüst vitézségi érmet, a Signum Lau-

dist a kardokkal és a Károly csapatkeresztet. A képviselő, illetve szenátor választásokon a Magyar Párt központi kiküldöttjeként vesz részt és bizalmi megbízást teljesít dr. Fehér Márton nagyváradi ügyvéddel együtt.

Dr. Friedmann Izsák orvos Marosvásárhely. Az egyetemet Kolozsvárott, majd Párisban végezte. A román megszállás alatt a Kisebbségi Magyar Orvos Egyesület alapító tagja volt. Az E. M. E. orvosi szakosztályának vándorgyűlésén előadást tartott magyar nyelven. Minden magyar akciót támogatott. Szegénysorsú magyar tanítókat, elbocsátott tisztviselőket, munkásokat, papokat, gyermekeket ingyenes gyógykezelésben részesített.

Friedmann Lipót dobozgyáros, Kolozsvár. A világháborúban a 12. h. gy. ezreddel az orosz frontra ment. Megsebesült, felgyógyulása után ismét az orosz harctérre került, ahonnan a Színészegyesület kérelmére mint pótolhatatlan énekes művészt felmentik. Karpaszományos őrmesterként szerelt le. Hősies magatartásáért megkapta a nagy ezüst, kis ezüst, bronz vitézségi, a sebesülési érmet és a Károly csapatkeresztet. A budapesti Népopera tenoristája volt Ferenczi Lajos néven, később a szatmári Városi Színház kedvelt művésze.

Friedmann Mendel vendéglős, Beszterce. 1919-ben huszonöt botütést kapott a románoktól, mert egy magyar bírót, akit agyonlövetésre ítéltek megszöktetett. 1938-ban vendéglő helyiségét bezárták, mert piros, fehér, zöld színek voltak a falfestésben.

Dr. Friedmann Mór, ügyvéd, Margitta. A világháborút, mint főhadnagy végigharcolta s az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismeréseül a Signum Laudist kapta a kardokkal és a Károly csapatkeresztet. A Magyar Pártnak választmányi tagja volt, megalapítástól kezdve a párt harcaiban igen tevékenyen résztvett. Minden olyan választáson, ahol tényleg választás és nem kinevezés útján történt, a Magyar Párt listáján állandóan szerepelt. Magatartása kivívta a hatalmon levők ellenszenvét s ennek megfelelően bántak vele.

Frischmann Adolf pékmester, Nagyvárad. Iskoláit és középiskoláit Nagyváradon végezte, utána a sütőipart tanulta. A világháború második felében a tüzérségnél szolgált s 1918-ban az olasz fronton szolgálta hazáját. A románok idejében nem tette le a katona esküt. Súlyosan inzultálták és kiutasították 1921-ben. Két év mulva sikerült visszajönnie és továbbra is kibúvik a katonai szolgálat alól. A Magyar Párt állandó tagja és városi tagozatainak 4 éven át (1932—1936) képviselője volt. 1940-ben az iparügyi miniszter a nagyváradi ipartestület elöljárósági tagjává nevezte ki.

Dr. Friedmann Sándor orvos, Kézdivásárhely. Középiskoláit a gyergyószentmiklósi főgimnáziumban, az egyetemet pedig 1924—1930-ig Olaszországban végezte. Az oláhok fekete listára helyezték, útlevelet nem kapott exponált magyar magatartása miatt. Támogatta ingyenes rendelésekkel a szegény magyar betegeket.

Forró Vilmos gépész és géptulajdonos, Kovászna. Megtanulta az épület és géplakatos szakmát. Segédéveit különböző városokban töltötte. 1936 óta a kovásznai villanytelepen főgépész. A román hadseregben is volt katona, magyarsága miatt sokat kellemetlenkedtek neki, ütötték és verték. A Magyar Párt tagja volt. Felesége anyagi viszonyaihoz mérten igyekezett azokon segíteni, akik arra rászorultak.

angyalosi Forró Géza kereskedő, Székelyudvarhely. Középiskoláit Besztercén, kadett iskolát Nagyszebenben végzett. Egyetemet hallgat és leteszi az államviteli vizsgát. Utána 6 hónapig Kolozsváron pénzügyi gyakornok, majd 6 hónapig falujában a körjegyzőségen gyakorol. Időközben feleségül veszi a hírneves színművésznőt Jávor Arankát. 1913-ban önálló kereskedő lesz. A megszállás alatt a Magyar Párt alapításában résztvesz s intéző bizottsági tagja lesz. Áldozik a magyar kultúrális élet elmélyítésén, amelyben nélkülözhetetlen segítőtársa a felesége. Egymásután kerülnek színre Nagymama, Három a kislány, Gésák, A kérők, Uj rokon, A tolonc, Túl a nagy Kivánon stb. Számtalan összejövetelt, teaestélyt rendez, hogy a magyar együvétartozás érzését ápolja. Felesége 2 évig tanítja a zárdában kézimunkára a magyar leányokat. Népünnepélyt rendez, melynek nagy erkölcsi és anyagi sikere volt. A tiszta jövedelmet 70.000 leit a magyar katolikus iskolák támogatására fordítják, hogy azok fenntarthatók legyenek és ne kellien a magyar növendékeknek román iskolákba járniok. A választásokon mint bizalmi férfi képviseli a Magyar Pártot. A megszállók 350 hold birtokát kisajátították, üzletéből árnját elvitték 100 ezer lei értékben. A kárt soha sem fizették meg. A románok 1919-ben képviselőnek jelölnék de visszautasítja. Nem fogadja el a polgármesteri állást sem. Nagyszerű munkát végzett az egész megszállás alatt. Kitért ugyan a románok által felkínált állások és tisztségek elől, de bőven kárpótolta az a szeretet, amellyel fajtestvérei részéről megérdemelten elhalmozták.

Földes András trafikos és szobafestő mester, Kolozsvár. A négy középiskolai osztály elvégzése után megtanulja a festő és mázoló szakmát. 1909-ben felszabadult, és 1913-ban önállósította magát. 1914-ben bevonult katonának. 1916-ban súlyosan megsebesült, a kórházból mind a két lábára és a bal karjára rokkantan került ki. Iparát csak alkalmazott segítségével tudja űzni. Tulajdonosa a nagy ezüst vitézségi éremnek, a Károly csapatke- a sebesülési érmeknek. Méltányolva hadirokkantságát a felszabaduláskor trafikengedélyt kapott.

Fruchter Mór malomtulajdonos, Marosvásárhely. A világháborúban a 62. gy. e. kötelékében teljesített katonai szolgálatot. Kitüntetést szerzett. A megszállás alatt magyarsága miatt a románok megverték.

Furu Máron gazdálkodó, Kolozsvár. Iskoláinak elvégzése után szüleivel gazdálkodik és 1910-ben megnősül. 1914-ben bevonult és az összeomlásig a harctéren volt. A bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt tulajdonosa. A Magyar Párt és később a Népközösség tagja. Minden magyar ügyet tehetségéhez képest anyagilag is támogatott.

Fülöp András kereskedő, Bodok. Kereskedelmi pályára lépett és 1932-ben önállósította magát. Tevékenységét minden módon akadályozzák. Tiltott rádióhallgatásért, állítólagos vasárnapi árulásért sokszor pénzbírsággal sujtották. Legfőbb bűne mégis magyar párti tagsága és az a körülmény, hogy minden nemzeti ügyet erején felül is támogatott.

ifj. Fülöp István közélelmezési raktárnok, Nagybánya. A megszállás egész ideje alatt Erdélyben tartózkodott. A Magyar Párt százas bizottságának tagja, tehát minden magyar megmozdulás részese és elősegítője. Iskoláit Nagybányán az állami magyar főgimnáziumban végezte. Sokat kellett tűrnie, mint kereskedőnek, s mint magyarnak.

Fülöp Lajos cukrász, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja és résztvett annak minden munkájában. Határozott magatartása miatt a román hatóságok egzisztenciájában támadták.

Fürst Ferenc kereskedő, Székelyudvarhely. A világháborúban egyike azon keveseknek, aki a harminc és feles mozsaraknál teljesít szolgálatot. A Magyar Párt tagja. 1936-ban beviszik a rendőrségre és pénzbüntetésre ítélik.

Védi és segíti a falusi magyar kisembereket. 1925 óta önálló kereskedő. 1939-ben a román hatóság bevonja italmérési engedélyét. A magyar mozgalmakat támogatja.

G.

Galiga Sándor gazdálkodó, Marosvásárhely. 1909—1918-ig szolgált a haditengerészetnél. A megszállás alatt nagyon sokat sanyargatták, és amit el lehetett venni tőle, azt el is vették. 1928 óta a marosvásárhlyi első szántó társulat jegyzője.

Garabás János bútorkereskedő-asztalos, Székelyudvarhely. 1918 óta van üzlete Székelyudvarhelyen. A Magyar Párt tagja. A végrehajtó szervek állandóan zaklatják. Ezek a látogatások mindennaposak voltak és nagyon sok pénzbe kerültek. Házkutatást is többször tartanak nála, mert fegyvereket keresnek. A székely dalárda alapító tagja.

Dr. Gaál Gyula orvos, Kovászna. Kézdivásárhelyen és Kolozsváron folytatta tanulmányait; Budapesten doktorált. 1920-ban Budapesten kezdte pályáját a Jendrasik klinikán. Innen a pestújhelyi kórházba került, majd a debreceni szülészeti klinikán működik. 1923-ban Kovásznán nyitott rendelőt. A román uralom alatt tagja volt a Magyar Pártnak.

Gaál Albert gőzfűrésztelep tulajdonos, Csikszentgyörgy. Ősi székely családból származik. A Magyar Párt tevékeny tagja volt. Szociális gondolkodásáról és jótékonyságáról közismert volt. Iskoláinak elvégzése után először otthon tevékenykedik, majd 1932-ben megalapítja a mai gőzfűrésztelepet.

Gaál Sándor nyomda tulajdonos, Nagyszalonta. A négy gimnázium elvégzése után nem folytathatta tanulmányait, mert az eddig élvezett ösztöndíjat és tandíjkedvezményt elvonták tőle. Egészen fiatalon megalapította a nagyszalontai „Az Ujság"-ot. Lapját a Magyar Párt célkitűzéseinek szolgálatába állította. Egyszer az antirevizionista liga hivatalos közleményt tett közzé lapjában, úgy állítván be a dolgot, mintha a nagyszalontai járásban és városban összesen csak 7800 magyar volna. Ezzel szemben másnap leközölte, hogy Nagyszalontán csak a reformátusok száma 12.000. — A román cenzor csak három nap mulva vette észre, hogy felültették és azzal bosszulta meg magát, hogy később egy-egy cikket háromszor is átiratott. Azzal vádolták, hogy Magyarországról kap pénzt, pedig a nagyszalontai magyarok fillé-reiből tengődtek. Nem volt olyan nap, hogy ne küldtek volna Budapestre! Volt is már a fővárosban, de nem olyan viszonyok és körülmények között, mint ahogy azt ők gondolták.

Gábor Lajos fényező mester, Sepsiszentgyörgy. Iskoláit szülővárosában végezte. Iparát szintén Sepsiszentgyörgyön tanulta, majd szakgyakorlatot folytatott. 1934-ben önállósította magát. 1939 óta a Magyar Párt tagja. Katona idejében nagyon éreztették vele magyar voltát. — Üzemében csak magyarokat foglalkoztatott. A szociális munkában tevékenyen kivette a részét.

Dr. Gábor László járásbíró, Kézdivásárhely. Középiskolai tanulmányait Csiksomlyón, az egyetemeket pedig Kolozsváron fejezte be. 1918-ban ügyvédi vizsgát tett és Kézdivásárhelyen irodát nyitott. A háborúban súlyosan megsebesült. Tizennégy hónapig feküt a gráci, majd 3 hónapig a brassói kórházban A háború befejezése után adóügyi biztos volt Máramarosszigeten, de miután nem tette le a hűségesküt, állásából elbocsátották. Rettenetes idők következtek ezután, mindent megpróbált, hogy megélhetését biztosítsa. Volt moziszínész, zenetanár, majd mozititkár. Végre a könyszerűség nyomására 1923-ban mint járásbíró állást vállalt, de a magyarságért ott is exponálta magát.

Dr. Gálfalvy György ügyvéd, Marosvásárhely. Középiskolai tanulmányait a kolozsvári unitárius kollégiumban folytatta. Jogi képzettségét a szegedi egyetemen szerezte meg. Dr. Hajdu István és Dr. Fekete Gyula ügyvédek irodáiban ügyvédjelölt. 1928 jún 8-tól saját irodájában folytat ügyvédi gyakorlatot. A hadseregnél a hadapród tűzmesteri rangot éri el.

Gáll Ferenc vendéglős, Kolozsvár. Okleveles főszakács és diplomás vendéglős. 1915-től 1918-ig szolgálatot teljesít az 51. gy. ezrednél. Volt Prágában, Olasz, Francia és Németországban. Mint őrmester szerelt le. Több egyesület vezetőségében vesz részt és mint a Magyar Párt tagja fanatikusan hitt a román betolakodottak távozásában. A vendéglős ipartársulat választmányi tagja; a pincéregylet pénztárnoka. A házszövetség és az iparegylet, a Hargita Sport Egylet tagja. A református egyház presbitere és iskolai bizottsági előljáró.

Gáll István vizsg. fogász, Marosvásárhely. A világháborúban őrmesterként vesz részt. Megszerzi a kis ezüst és a bronz vitézségi érmet, a Károly csapatkeresztet és a háborús érmet. Tanulmányait a kolozsvári egyetemen folytatja és képesítését is ott szerzi. Pácienseinek legnagyobb része magyar volt. A Magyar Párt tagja.

Gáll József gazdálkodó, Kolozsvár. Szüleivel gazdálkodik, majd bevonul katonának. A román hadseregben nagyon sokat szenved magyarsága miatt. Tisztjei kényszeríteni akarják, hogy vallja magát románnak, pedig ő a román nyelvet sohasem tudta rendesen megtanulni. Katonáskodásának ideje alatt családját nem segélyezték, lovát elvitték és teljesen tönkre tették. A Népközösség tagja volt.

Gamentzy Gerő kereskedő, Kolozsvár. Szamosújváron végezte iskoláit és szakképzettségét is ott szerezte. Felszabadulása után különböző helyeken, mint alkalmazott dolgozott, majd 1910—1914-ig Debrecenben önálló. 1914-ben Hangya szövetkezeti vezető. 1930-ban Kolozsvárott önállósította magát. Mint kisebbségi magyar, árut csak borravaló leadása után kapott, a keresetét pedig mindig sápban kellett leadni. A rendőrség állandó havi juttatást élvezett, csak azért, hogy békében hagyják. A román megszállás alatt gerinces magyarnak bizonyult. Mint az Urmánczy-család leszármazottja, méltósággal viselte a románok minden gyalázkodását.

Gárdos Ferenc könyvkötő mester, Szatmárnémeti. Résztvesz a világháborúban és mint tizedes megszerzi a bronz vitézségi érmet és a Károly csapat- és a szolgálati érdemkeresztet. Állandó és cselekvő részese a magyarság kisebbségi közéletének. Tevékenysége szemet szúr a megszálló hatóságnak ezért igyekeznek is munkájában meggátolni. Üldözik, meghurcolják, sőt súlyosan inzultálják. A Magyar Párt elnökségi tagja. A róm. kath. legényegylet világi elnöke, a r. kath. egyház tanácstagja, az iparos otthon könyvtárnoka és az iparos aggmenház pénztárosa.

Gáspár Ede bankigazgató, Szatmárnémeti. A Szatmárnémeti Hitelbank igazgatója. A román megszállás alatt a Magyar Pártnak és a Kölcsey Körnek állandó tagja. Magyarsága miatt a román politikai rendőrség megfigyelése alatt állt. Intézetében csak magyar tisztviselőket foglalkoztatott. A világháborúban mint t. főhadnagy vett részt. Megszerezte az ezüst és bronz Signum Laudist a kardokkal, a II. o. katonai érdemkeresztet és a Károly csapatkeresztet.

Gáspár Máté szabómester, Gyergyószentmiklós. A román uralom alatt az Ipartestület elnöke volt. E minőségében a legerélyesebben védte a magyar

kisiparosok érdekeit. Egy ottani román rendőrkapitány ellen, aki gyűlölte a magyarokat és rendkívül sok atrocitást követett el, panaszra ment a prefektushoz és követelte annak eltávolítását és a zsarolások megszüntetését. A kemény hangú követelésnek meg volt az eredménye és a gyűlölt rendőrkapitányt elhelyezték. Egy ideig a Magyar Párt alelnöke volt.

Gecse Károly gazdálkodó, Kovászna. Megtanulta az asztalos mesterséget, felszabadulása után segédidejét Budapesten és Brassóban tölti el, majd kovásznai birtokán gazdálkodik. Súlyos adókat róttak reá, ez különösen 1928—1940 között elviselhetetlenségig fokozódott. 1928 óta a Magyar Párt tagja és bizalmi embere. Felesége a ref. nőegylet tagja.

Geiger Lajos szabó, Tasnád. Üzleti érdekeit is elhanyagolta, ha a magyarság érdekeiről volt szó. Azzal a megokolással, hogy nem tudja csinálni nem dolgozott a román hadseregnek, viszont nagy odaadással dolgozott magyar embereknek. A román hadseregbe is behívták, de a bécsi döntés megmentette attól, hogy szolgálatát a románoknál megkezdje.

Gelberger Péter kereskedő, Érmihályfalva. Iskoláinak elvégzése után kereskedelmi pályára lép és 1933-ban Érmihályfalván önállósítja magát. — 1938-ban kémkedéssel vádolják, beidézik a csendőrőrsre és csak 40,000 lei lefizetése után bocsátják szabadon. Többször is vannak ilyen kellemetlenségei, az elintézés mindig egy meghatározott összegű pénz lefizetése. Minden magyar vonatkozású szociális és kultúrális törekvés támogatója.

Gelei Sámuel földbirtokos, Árkos. Sokat szenvedett a román megszállás alatt. Egy választás alkalmával lecsukták, hogy ne tudjon szavazati jogával élni. Több ízben lakásán zaklatták a román csendőrök, cukrot és különböző terményeket követeltek tőle. Amikor ezeket megtagadta, véresre verték és lelövéssel fenyegették. Óriási adóval nyomorították. Tagja volt a Magyar Pártnak. Felesége az unitárius nőegylet tagja.

Gergely János szűcsmester, Kolozsvár. Iskolai tanulmányainak befejezése után ipari pályára lép és megtanulja a szőrmefeldolgozó ipart. 1932 óta önálló mester. A Magyar Párt lelkes tagja volt.

Gerendi János kereskedő, Cofalva. Iskoláit Cofalván és Sepsiszentgyörgyön végezte. Iskolai tanulmányai után jegyzőségi írnok lett. Magyarsága miatt sokat zaklatták és kényszerítették, hogy állását hagyja el. 1939-ben kereskedő lett és üzletet nyitott. A Magyar Párt tagja megalakulásától kezdve. Felesége a helybeli nőszövetség tagja.

Dr. Gergely József orvos, Marosvásárhely. Tartalékos főorvos volt a világháborúban és a Ferenc József rend hadidíszítményes lovagkeresztjével a Signum Laudissal, és a II. o. Vöröskereszt érdemrendjével tért haza. A román megszállás alatt a magyar törekvések pártolója volt és a szegénysorsú magyar betegeket ingyenes gyógykezelésben részesítette.

Gergely Lajos Mateosz tag, Kolozsvár. Nagysolymoson született 1903-ban. A Magyar Népközösség tagja volt. Baráti körében ébrentartotta a magyar érzést és az anyaország iránti hűséget. A Teherfuvarozók Szövetségének tagja.

Gergely Mózes Mateosz tag, Kolozsvár. 1904-ben született Nagysolymoson. A Magyar Népközösség tagja, a Teherautófuvarosok Szövetségének választmányi tagja és pénztárnoka. Számtalanszor tanujelét adta áldozatkész önzetlen magyarságának.

Dr. Gernárd Jenő körorvos, Csikszentsimon. 1918-ban avatták Kolozsvárott doktorrá. 1918-ben járásorvos lett Csikszentsimonban, de a román uralom alatt eltávolították azzal, hogy a román államban járásorvos nincs, de később kinevezték körorvosnak. Dacára, hogy az állam szolgálatában volt, a hatóságok idegennek tartották és a román nyelvvizsgán elbuktatták. Személyi lapján az állt, hogy megőrzi a magyar erdélyi orvosok mentalitását. A világháború alatt katonai szolgálatot teljesít, de betegsége miatt 1915-ben elbocsátják. 1918-ban ismét behívják a 21-es honvéd gy. ezredhez, ahol mint önkéntes őrmester szerel le.

Gidro Márton timár mester, Karcfalva. Az egész 22 éves román impérium alatt, zaklatásoknak és üldözésnek volt kitéve. 1935-ben autóbusz koncesszióját minden indokolás nélkül visszavonják. Utlevelét megsemmisítették azzal, hogy fiát kémiskolába akarja küldeni. Minden indokolás nélkül 100,000 lei pénzbüntetéssel sujtják, majd 50 darab bőr át nem adása miatt újabb 5000 lei kárt okoznak neki. Állandóan zsarolták és büntetéspénzeket fizettettek vele. Résztvesz a kultúrház építésében, amiért a románok el akarják venni engedélyét. Egy talált csizma árát a felekezeti iskolának adja, ez ügyből kifolyólag háromszor tartanak bírósági tárgyalást. A Magyar Párt tagja volt és tevékenyen részt vett annak minden munkájában.

id. Gindele Ignác gazdálkodó, Nagykároly. Lelkes, önzetlen tagja volt a magyarság párt és társadalmi szervezeteinek. Rengeteg áldozatot hozott magyarságáért az elmult 22 év alatt. A román banditák elhurcolták jószágát, kocsikat, szerszámokat. Egy alkalommal, amikor már nem volt mit elvinni, a felháborodott rablók a fiát megverték. A Gindele család mindezt tűrte — egy jobb jövő reményében.

Glodics Dezső mechanikus, Kolozsvár. A mechanikus és puskaműves mesterséget tanulta ki és Budapesten, Bécsben és Németországban fejlesztette szaktudását. Teleki gróf alsózsuppi birtokán kilenc évig mezőgazdasági gépész és soffőr volt. 1933 óta önálló üzeme van, amelyben kizárólag magyar munkásokat foglalkoztatott. Tagja volt a Magyar Pártnak és annak minden megmozdulásában részt vett. A világháborút vitézül végigharcolta.

Glück Benő kőedény gyáros, Érmihályfalva. A Magyar Párt alelnöke. 1921-ben egy magyar nemzeti szalag miatt 8 napi elzárásra ítélték és elvették a nála lévő 120,000 koronát. 1922-ben tiltakozott a határ szándékolt megállapítása ellen. 1935-ben, mint községi tanácsos tiltakozik az antirevizionista liga működése ellen, ezzel megakadályozza a magyar községek hozzájárulását az antirevizionista liga propaganda alapjához. Mint városi kisebbségi testületi tag tiltakozását fejezi ki a község tulajdonában lévő házak állami elrablása ellen. Megfenyegetik a hadbírósággal és a megszállás végéig mint irredentát kezelik. Megkövetelik, hogy munkásai sorában 80% románt alkalmazzon, de ennek a követelésnek sem enged, ezért számtalanszor pénzbüntetésel sujtják. 1939-ben a román vezérkar felszólítja, hogy a gyárát telepítse az ország belsejébe, segítséget és ingyen telket ajánlanak fel. Az ajánlatot elutasította. Ezért fiát Endrét, aki a gyár műszaki vezetője volt, valamint a munkások nagy részét, behívják katonának, úgy, hogy az üzemét le kellett állítani.

Gnandt Antal jegyző, Szaniszló. A román megszállás alatt megfosztották állásától, mert nem tette le a hűségesküt. Öt gyermekének taníttatási költségeit kellett előteremteni állandó zaklatások közepette, de még így is jutott ideje és gondja a magyar ügyet pártfogolni és a hűtlen svábok ellen propagandát kifejteni.

Gocz Ferenc gazdálkodó, Kovászna. Iskolai tanulmányait Sepsiszentgyörgyön és Csikszeredán folyatja. Gazdasági iskolát végez és utána másfél

évig gazdasági gyakornok. 1933 óta önállóan gazdálkodik. A Magyar Párt ellenőre és az Ólyves erdőcsoport pénztárnoka. A megszállás alatt a Magyar Párt minden megmozdulásából feleségével együtt tevékenyen kivette a részét.

özv. Gocz Antalné gazdálkodó, Kovászna. Férje községi bíró volt és 1931-ben bekövetkezett haláláig tevékenyen részt vett a magyarság megmozdulásában. Gazdaságát férje halála után önállóan vezette. Tagja a ref. nőegyletnek, melynek keretein belül jótékonykodik. Lovait és terményeit elvitték a románok minden ellenszolgáltatás nélkül.

Dr. Gogomán Antal földbirtokos, Dés. Politikai téren kevésbé, de gazdasági tekintetben annál inkább buzgólkodott a magyarság gazdasági megerősödésén. Mint az Emge alelnöke, tevékenykedett a megszállás hosszú évei alatt és közreműködésének jelentős része volt ez intézmény megtartása és fejlesztésében. A kath. iskola főgondnoki teendőit is magára vállalta.

Goldberger Sámuel bornagykereskedő, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja volt megalakulásától kezdve és annak minden megmozdulásában részt vett. Nyilvános helyiségében a Csizmadia szín épületében rádiója volt, mely mellett állandó magyar összejöveteleket tartottak, főleg a csizmadiák, akiknek nem volt szabad ülésezni. Ott hallották először a magyar Himnuszt. Árulás folytán rendőrségre idézték és csak nagy összeg lefizetése után engedték ki. Gazdasági téren sok zaklatásnak volt kitéve és állandóan zsarolták.

Goldstein Arthur kereskedő, Mikóújfalu. 1933-ban a román csendőrség vezetőjének irányításával saját üzletében megtámadják és véresre verik. Magyarsága miatt megfosztják italmérési és trafikengedélyétől. Egy ízben a román katonák bajonettel a feleségét is megtámadják. Résztvesz a világháborúban, megszerzi a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet.

Goldstein Jakab nyomdatulajdonos, Dés. Szakmáját Désen tanulta, majd Kolozsváron, Debrecenben és Budapesten dolgozott. 1888 óta önálló Désen. A Dési Hirlap szerkesztője és kiadótulajdonosa volt 24 évig. A román rendőrség több ízben letartóztatással fenyegette, ha nem szünteti meg a magyarságáért folyó küzdelmét és csak nagy anyagi áldozatok árán tudta a lap betiltását megakadályozni. A Vidéki Ujságírók Országos Szövetségének és városi és vármegyei képviselő bizottsági tagja volt. Ennek dacára 1934-ben kénytelen volt a terrornak engedni és a lap megjelenését beszüntette.

Goldstein Lázár kereskedő, Marosvásárhely. 1918-ban mint rokkant jött haza a világháborúból. A vitézségi érem, a német vaskereszt tulajdonosa. A románok magyar érzelmei miatt, amelyet állandóan hangoztatott, nem adták meg a rokkant járulékot és ahol csak tehették, kellemetlenkedtek neki és zsarolták. Fiát, aki a román gimnázium tanulója volt, mert az iskolában magyarul beszélgetett társával, ki akarták zárni.

Gombos János vendéglős, Kolozsvár. Tanulmányai befejezése után megtanulja a béltisztító szakmát. 1918-ban mint segéd dolgozott. 1923-ban önállósította magát és Petrozsényban és Lupényban dolgozott. Innen Kolozsvárra költözködik, ahol előbb segéd, később pedig ismét önálló. Az 51-es gy. ezreddel résztvesz a világháborúban és orosz fogságba kerül. A román megszállás alatt a Magyar Párt tagja volt. Helyiségét a magyar társulatoknak díjmentesen rendelkezésükre bocsátotta és nagy propagandát fejtett ki érdekükben. Támogatott minden jó magyar ügyet és magyarságáért folyó küzdelmét mindig rossz szemmel nézte a hatóság, miért állandó megfigyelés alatt állott.

Goschy Mátyás főmérnök, Szatmárnémeti. Mint zászlós a világháborúban négy évet végigharcolt. A román impe. rium alatt a Magyar Párt tagja volt. Mint magyar kémgyanust megfosztották állásától. Hosszú vizsgálat után bizonyítékok hiányában felmentették. Csak 1939-ben foglalhatta el ismét pozicióját.

Gottlieb József kereskedő, Kolozsvár. A világháborúban hősiesen harcol, háromszor is megsebesül és mint hadnagy szerel le 4 kitüntetéssel a mellén.

Griszháber Lajos, Nagykároly. A sors nem törhette össze benne a magyaságért lobogó érzéseket, mert példaadó önzetlenséggel vett részt a magyarságot védelmező politikai és gazdasági közös erőfeszítésekben.

Göncz Pál földbirtokos, Árkos. Sokat szenvedett magyar volt a román impérium alatt. Üldözték magyarságáért és többször felidézték a csendőrségre, ahol úgy megverték, hogy hallási képessége csökkent. Egy ízben bejött a házába egy román tiszt és követelte, hogy románul beszéljen vele, mikor erre nem volt hajlandó, letartóztatással fenyegette. Anyagilag is megkárosították, mert kisajátították nyolc hold földjét és elvitték egy huszárlovát. Tagja volt a Magyar Pártnak és támogatott minden magyar ügyet.

Gönczy Sándor ref. esperes, Nagykároly. Híveinek vallásszabadságát és nemzeti érzületét sértő román intézkedésekkel bátran szembeszállt. Üldözést és szenvedést vont ezzel magára, de a magyarság jogait nem engedte szó nélkül elkobozni. Mint lelkész a prédikációiban, mint a Magyar Párt tagja szervező és buzdítói tevékenységében, mint üldözött a jó példaadásban messze kimagaslott a magyarság értékei között.

Gonda Sándor kereskedő, Kézdivásárhely. Iskoláinak elvégzése után a harctérre ment, a háború befejezése után Kézdivásárhelyre kerül, ahol először egy terménykereskedésben tisztviselő, később önállósítja magát. Egy ízben fegyverrejtegetés címén házkutatást tartottak nála. Különösen az árvákat és a szegényeket támogatta.

Görbe István trafikbizományos, Nagykároly. A háborút vitézül végigharcolta. Hadirokkant. Rengeteg zaklatás, kellemetlenség, mellőzés jutott osztályrészeül magyarságáért.

Dr. almási Göde József orvos, Szatmárnémeti. 1914-től részt vett a világ és 1919-ben, mint főorvos szerelt le. 1924-ben a román tábla megfosztotta állampolgárságától. Ettől kezdve minden úton-módon zaklatták; nagyon sokszor házkutatást tartottak nála, összes iratait még a nemességet igazolókat is elkobozták. A román állampolgárságot megtagadták tőle, mert megtudták, hogy 1922-ben Budapesten állampolgársági esküt tett, és hogy itt állandó bejelentett lakása is van. A kolozsvári magyar egyetemi ifjúságot támogatásában részesítette.

Dr. Görög Miksa fogorvos, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja és harcosa volt. 18 évi szolgálat után magyar magatartásáért elmozdították a betegsegélyző pénztárnál viselt osztályvezetői állásától. László fiát is magyarsága hangoztatása miatt távolították el az iskolából. A világháborúban mint tart. főhadnagy vett részt és megszerezte a Vörös Kereszt kitüntetését, valamint az arany érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján.

Dr. szépfalusi Graff Ferenc orvos, Marosvásárhely. Középiskoláit Aradon végezte, egyetemi tanulmányait Budapesten fejezte be. Mint karpaszományos őrmester résztvesz a világháborúban és megszerzi a koronás ezüst érdem kersztet. Mint kórházi h. főorvos az állami kórházban teljesített

szolgálatot. A bécsi döntés napján a kórház román gondnoka tettleg inzultálta, mert magyarságát hangoztatta. Ez a román gentleman ezt követőleg hazafias felbuzdulásából a kórház pénztárából elvitt 200,000 leit.

Grosz Dávid gyáros, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja, akit a román lapok állandóan támadtak, mert üzemében 1938 közepéig helyben és Hajdunánásról hozott magyar munkásokat foglalkoztatott. Ekkor románokat is rákényszerítettek, de szakmunkásokká nem képezte ki őket. A hatóságok annyit kellemetlenkedtek neki, hogy az utóbbi időben nem tartózkodott otthon és csak aug. 30-án jött meg, mikor a bevonulás már majdnem biztos volt. Munkásainak nagy része tagja volt az önvédelmi szervezetnek. *Papp* Zsigmond nevű munkását letartóztatták és a kolozsvári hadbíróság börtönében fogva is tartották. Munkásának védelmében megbízott egy kolozsvári ügyvédet és mikor Papp Zsigmond karácsonykor kiszabadult, a fenyegetések ellenére is visszahelyezte munkahelyére.

Grosz Zoltán kereskedő, Nagykároly. Magyar érzülete kiváltotta a román hatóságok dühét és anyagi tönkretételére törekedtek.. Kizárták az állami és városi közszállításokból és lépten-nyomon éreztették vele, hogy magyarnak lenni alacsonyabbrendűséggel jár együtt.

Grünfeld Ábrahám kereskedő, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja. 250 ezer lei összegű adóját minden felszólítás dacára sem fizette be a román állampénztárba. Megvárta a honvédcsapatok bevonulását és adóját a magyar államnak mentette át.

Gubes Jánosné ny. százados neje, óvónő, Beszterce. Besztercén járt iskolába, majd Budapesten és Szatmárnémetiben az óvónői tanfolyamot látogatja és oklevelet szerez. A Magyar Párt tagja. A megszállás alatt tevékenyen részt vesz a karitász munkájában.

Guráth Béla pékmester, Kolozsvár. A magyarság kultúrális és társadalmi egyesületeiben a megszállás hosszú évei alatt felbecsülhetetlen szolgálatokat tett. Érdemei elismeréseül 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezték ki. A Baross Szövetség alelnöke.

Dr. Gurka Vilmos ügyvéd, Nagybánya. Középiskolai tanulmányait a gyulafehérvári Majláth gimnáziumban fejezte be, majd a kolozsvári egyetemen jogi képzettséget szerez. 1931-ben doktorál. Egyetemi tanulmányai alatt egyik vezetője a kolozsvári egyetemi ifjúságnak. Elnöke a Majláth körnek. A Magyar Népközösség tagja. A petrozsényi róm. kath. egyházközség jogtanácsosa és az egyházi tanács tagja. Petrozsényből menekülnie kellett, mert a románok megtagadták tőle az ügyvédi hivatás gyakorlását.

Gutmann Béla gyógyszerész, Szatmárnémeti. A világháborúban 1914—1918-ig részt vesz. Mint t. hadnagy szerel le. Kitüntették a Vöröskereszt érdemrendjével. A Magyar Párt elnöki tanácsának tagja. 1939-ben megtagadta a román nemzeti frontba való belépést. Magatartásával magára vonta a román politikai rendőrség figyelmét. Ez a figyelem az állandó kellemetlenkedésben nyilvánult meg, és fenyegetéseknek, megfigyeléseknek volt kitéve.

Gyalay Győző mérnök, Szilágycseh. Tanulmányait Kolozsvárott végezte. A Magyar Párt tagja volt a román megszállás alatt. Magyarsága miatt mellőzték. Állami hivatalt nem kapott, privát munkákat sem bíztak rá, mert megbízhatatlannak tartották. Minden magyar hazafias munkából kivette részét. Érdemeinek elismeréseül kapta a szilágycsehi nagytrafikot.

Dr. Gyarmathy Béláné péküzem tulajdonos, Kolozsvár. Első férjének Katona Gergelynek halála után átveszi az üzem vezetését. Öt kiskorú fiának eltartása érdekében kemény harcot vívott nemcsak az üzletben, hanem a román adóhivatal adózási rendszere ellen is. A magyar Népközösség tagja és minden magyar megmozdulás lelkes támogatója. A felszabadulás után férjét Dr. Gyarmathy Bélát táblabíróvá nevezték ki.

füzesgyarmati Gyarmathy István asztalos, Székelyudvarhely. A világháborúban mint őrmester vett részt és megszerzi magának a kis ezüst és bronz vitézségi érmeket, valamint a Károly csapat keresztet. — 1920-ban olasz fogságból került haza, mindenből teljesen kifosztva. Ujból kellett kezdeni iparát, amelyet feleségével együtt szorgalmas munkával felvirágoztatott. A román uralom alatt tizenöt magyar munkásnak adott kenyeret. A Magyar Párt intéző bizottságának tagja volt, az Ipartestület örökös dísztagja és a Polgári Kör alelnöke. Mint ipartársulati elnök gyakran került összeütközésbe a román hatóságokkal a magyar iparosság érdekében.

Gyarmathy Miklós szabómester, Kolozsvár. 1914-től 1918-ig mint őrvezető résztvett a világháborúban, ahol 34 hónapig tűzvonalban volt. Tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek. A Székely Társaság, az Iparosegylet választmányi és a Magyar Párt intézőbizottsági tagja. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezték ki.

Gyárfás Ede egészségügyi berendezési vállalat Kolozsvár. A világháborúban frontszolgálatot teljesített és mint rokkant hadapród őrmester tért haza. Az Erdélyi Kárpát Egyesület választmányi tagja volt.

Dr. Gyepesy György orvos, Marosvásárhely. Az egyetemet Kolozsvárott végezte és ott nyerte el diplomáját. Az Ifjúsági Keresztény Egyesületben, amelynek vezető tagja volt, az állandó összejöveteleknél irredenta dalokat és a Himnuszt énekeltette zárt ajtók mögött. A magyar ügyet szívvel, lélekkel támogatta.

Gyéresi György gazdálkodó, Marosvásárhely. A világháborúból 60%-os rokkantként tért haza. 1907—1919-ig teljesített katonai szolgálatot. 1914-től 1918-ig a fronton harcolt. A nagy ezüst vitézségi, a sebesülési és a háborús emlék érmek valamint a Károly csapatkereszt tulajdonosa. Minden magyar vonatkozású ügyet anyagilag és erkölcsileg támogatott. A reviziós eszmék lelkes harcosa.

Gyöngyösi Géza gazdálkodó, Sepsikálnok. A világháborúban megszerzi a nagy és kis ezüst, valamint a bronz vitézségi érmeket. Tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek is. Mint szakaszvezető szerel le.. A Magyar Párt tagja. A falusi csendőrök nemcsak pénzt visznek el tőle, hanem minden olyan terményt is, amire szükségük volt. Hadiszolgálatra elvitt lovát sohasem kapta vissza. Felesége az unitárius nőszövetség tagjaként teljesíti kötelességét a szegényebb sorsú magyarok iránt.

György János kereskedő, Tekerőpatak. Iskolái elvégzése után önként jelentkezett katonai szolgálatra. Leszerelésekor román megszállás fogadja. Itt felsorakozik a Magyar Párt tagjai közé és részt vett feleségével együtt minden magyar megerősödést célzó politikai és gazdasági akcióban.

báró Győrffy Lajos földbirtokos, Kraszna. A Magyar Párt elnöke, a magyarság állandó jótevője, segítője. Természetesen üldözőbe vették az oláhok és olyan házkutatást tartottak lakásán, amely egész napon át tartott. Az általános sérelmeket, amiket minden jó magyarnak el kellett szenvednie, ő sem kerülte el. Összesen 820 hold földjét sajátították ki. Ez román kézre jutott túlnyomóan. Állandóan zsarolták és gazdasági fölszerelését

igénybe vették állami munkára. Ezeket a javait tán sohasem kapja vissza.

György József István, Kilyénfalva. A románok az 1916. évi betörésük alkalmával 13 szarvasmarháját hajtották el és még elvittek sok más értékes holmit is. Egy erdőkitermelés alkalmával egy román hamis feljelentést tett ellene és társa ellen, hogy lopták a fáját. A bíróság dacára, hogy a románnak semmi bizonyítéka nem volt, a feljelentőnek adott igazat és 180.000 lei kártérítésre ítélte őket. Az összeget leszállították 90,000 leire, amit társával együtt meg kellett fizetnie. Az erdejét és legelőjét, amely saját tulajdona volt, egyszerűen elvették tőle és nem engedték használni, de az adóját neki kellett viselni. A falu magyar gyermekeit kényszeríteni akarták, hogy román iskolába írassák be. E miatt a falu küldöttséggel kereste fel a bukaresti kultuszminisztert. Az ügy magyar szempontból való kedvező elintézése 10.000 leibe került. A választások alatt a román csendőrök lefogták és puskatussal verték — így akarván megakadályozni, hogy a magyar pártra szavazzon.

Dr. György Oszkár orvos, Szatmárnémeti. Mikor a románok Erdélybe bevonultak, az egyetemről a magyar tanárokat és az egyetemi hallgatókat erőszakkal eltávolították, — magyar hazafias érzéstől diktálva nem folytatta megkezdett szigorlatát és ebből kifolyólag egy teljes évet vesztett. A megszállás alatt a Magyar Párt tevékeny tagja volt.

Győrbiró Imre ny. városi pénztári ellenőr, Sepsiszentgyörgy. Tanulmányait Sepsiszentgyörgyön és Nagyenyeden folytatta és fejezte be. A magyar párt tagja. A román uralom alatt állásából kitették, mert nem akarták, hogy munkájuknak bárki is tanuja lehessen. Felesége a sepsiszentgyörgyi jótékonysági egyesület tagja. Sokat segített az arra rászorultakon és különösen a menekülteken.

Dr. György Barna ügyvéd. Kolozsvár. A világháborúban megszerzi az ezüst és a bronz Signum Laudist, valamint a nagy ezüst és a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. A románok bevonulásakor a kolozsvári egyetemről kénytelen volt Budára menekülni. Jogtudományi doktorátusát is itt kapta. A diploma keltezése így kezdődött: „Az egyetem számüzetésének második évében." Ezért a románok át akarták tenni a határon és törölték az ügyvédi kamara tagjai sorából. Az ügyvédi gyakorlatot csak 1928-ban tudta megkezdeni. A Magyar Párt tagja volt.

özv. Győry Károlyné Szatmárnémeti. Lelkes tagja volt a Magyar Pártnak. A revizionista eszmék tántoríthatatlan harcosa. Minden jó és szép magyar ügynek propagálója és kezdeményezője volt. Magyar érzülete miatt a románok zaklatásait nem kerülhette el.

Gyulai János gazdálkodó, Kolozsvár. Iskoláinak elvégzése után szüleivel gazdálkodik. 1914-ben bevonul katonának. Az orosz és olasz fronton harcol egészen az összeomlásig. Megkapja az ezüst, a bronz vitézségi és a sebesülési érmeket, valamint a Károly csapatkeresztet. A Magyar Párt tagja és a Népközösség tizedese. A kolozsvári gazdasági egylet választmányi és az erdélyi gazd. egyesület tagja A szentgyörgyhegyi hegyközség bizottsági tagja. Minden magyar ügyet anyagi viszonyaihoz mérten támogatott.

Gyulai Sándor kádármester, Kolozsvár. 1914-től 1918-ig mint tizedes résztvett a világháborúban. 39 hónapig tűzvonalban volt. Sebesülése miatt rokkant lett. Személyes bátorságáért kitüntették a nagy ezüst és bronz vitézségi éremmel, megkapta a Károly csapatkeresztet is. A Magyar Népközösség körzettizedese, a kisiparosok temetkezési egylete és az Iparosegylet választmányi tagja.

Gyüre Lajos csizmadia mester, Szatmárnémeti. A román impérium alatt a Magyar Párt igazgatósági tagja volt és mint ilyen részt vett az összes mozgalmakban. A magyar csizmadia ipartestület elnöke volt, akit állandóan zaklattak, különösen azért, mert a szatmárnémeti csizmadia mesterek román tanoncokat nem vettek fel. Kellemetlenkedtek azért is mert nem léptek be a román Unió kisiparosok szövetségébe. A református egyház kebelében alakult magyar társadalmi egyesületek vezetőségi tagja, és a református iskolaszék tagja. A magyar zászló kitűzéséért meghurcolták és azt le is vétették vele. Az Ipartestület magyar jellegű mulatságainak rendezése miatt eljárást is indítottak ellene. Állandóan zsarolták és megfigyelés alatt tartották. Mint tizedes résztvett a világháborúban és több kitüntetést szerzett.

H.

harasztosi Haáz Rezső tanár, múzeum igazgató, Székelyudvarhely. A 12. hegyi tüzérezrednél szolgál mint főhadnagy és megszerzi kétszer is a Signum Laudist. 1906 óta tanárkodik Székelyudvarhelyen. Alelnöke az E. K. E.-nek. A Magyar Párt vármegyei tagozatának titkára. Az ő nevéhez fűződik a székelyudvarhelyi múzeum megalapítása és a székely háziipar felújítása és irányítása is.

Hadnagy Ferenc főjegyző, Sepsibikszád. Érettségi után katona lesz és mint tartalékos hadnagy végigküzdötte a világháborút. Vitézségéért a III. oszt. katonai érdemkeresztet, a Signum Laudist és a kis ezüst vitézségi érmet kapta. A román megszállás alatt 17 éven át 12 helyen működött, mint jegyző, végül 1940-ben Sepsibikszádon mint főjegyzőt véglegesítették. A székely nemzetőrség parancsnoka volt Köröspatakon, ahol kezdeményezésére a hősök emlékművét állították fel. Bikszádon fél millió lei költséggel kultúrházat építtetett. Az összeget gyűjtés útján szerezte meg. A kultúrház javára rendezett bál miatt, dacára, hogy a bál rendezését engedélyezték, 100.000 lei pénzbüntetésre ítélték. 1931-ben Köröspatakon hitelszövetkezetet alapított, amelynek még ma is elnöke. A vármegyei önkéntes tűzoltó szövetséget szintén ő alapította, ami egy titkos irredenta alakulat volt 3000 taggal. Az egész román uralom alatt feleségével lakásán rejtegetett egy négy méteres magyar lobogót, amit ez év június havában ünnepélyes keretek között a községnek ajándékozott. Magyarsága miatt, ideoda dobták mindig egyik községből a másikba, sőt a regátba is áthelyezték büntetésből. Egy műkedvelői színielőadáson előadatta a „Noszti fiú esete Tóth Marival" című színdarabot, amiért 3000 leira ítélték, mert azt irredenta darabnak minősítették.

Hadházi Károly gazdálkodó. Kolozsvár. Szüleivel gazdálkodik, míg be nem vonul katonának. Minden frontot megjárt, volt az orosz, olasz, szerb és albán fronton. 1918-ban a francia frontról került haza. Kitüntetései: a bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt. Mint tizedes szerelt le. A Magyar Párt, később a Népközösség és a kolozsvári gazda egylet tagja. A megszállás alatt különösen a magyar társadalom jótékonysági mozgalmaiban vett részt. Felszabaduláskor mint tűzharcos részt vett a közrend fenntartásában.

Hagea Flórián fűszer és gyarmatáru kereskedő, Kolozsvár. 1914—1918-ig az 50. honvéd gyalogezrednél mint számvevő őrmester teljesített szolgálatot. A Károly csapatkereszt és a háborús emlékérem tulajdonosa.

Halász Sándor gyáros, Nagyvárad. A négy középiskola elvégzése után ipari pályára lépett. 1913-tól 1918-ig katonáskodik az 5 ös vártüzéreknél. Járt a román és a montenegrói fronton és kétszer is megsebesült. Leszerel mint tizedes. 1933 óta tagja a Ma-

Biblioteca Judeţean
— HARGHITA —

gyar Pártnak. Üzemében 70—80 munkást foglalkoztat 90%-ban magyarokat.

id. Hajas János gazdálkodó, Monospetri. 1919-ben békíteni akarta a verekedő izgága román katonákat. Puskát fogtak rá, erre lefegyverezte őket. Margittára viszik és összeverik. Elájul. Észre térítik. Tovább verik. Baksis pénzzel szabadult. 1939-ben hadbíróság elé kerül, mert a román zászló előtt nem vette le a kalapot. Pénzbírsággal büntetik. Házkutatás, megfigyelés napirenden, de a magyarság minden megmozdulását mégis támogatta.

Halász Péter társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. Iszlón született 1902-ben. Az autóvezetési szakmát tanulta. 1919 óta a Rapid Autóbusztársaság tagja. A Magyar Népközösség és a helyi székely társaság tagja. Magyarságával kivívta a hatalmat bitorlók ellenszenvét.

Halász Magda iparművésznő, Marosvásárhely. Magyaros motívumokkal ékes művészeti tevékenysége szemet szúrt a román hatóságoknak, akik emiatt üldözőbe vették és zaklatták.

Halmay Etelka fényképész, Kolozsvár. A Magyar Párt lelkes támogatója. Férje magántisztviselő volt és annak elhunyta után egyedül küzdött a román hatalom túlkapásai ellen. Súlyos adókkal sanyargatták és magyar érzelmei miatt sok üldözésben volt része.

Halmen Béla cipész mester, Marosvásárhely. Iskoláinak elvégzése után Marosvásárhelyen megtanulta a cipész mesterséget. 1909—1914-ig mint segéd dolgozott. 1914-ben bevonul katonának a lovassághoz, ahonnan csak 1918-ban kerül vissza. 1924-ig, mint segéd dolgozik és akkor önállósítja magát. Ma már nyolc munkást alkalmaz. A megszállás alatt sok kellemetlensége van, mert nem akar román munkást alkalmazni. A Magyar Párt és később a nemzetőrség tagja.

Hankó Aladár ny. főellenőr, Bereck. 22 évig a Máv. szolgálatában állott. A román megszállás alatt a román vasútaknál helyezkedett el, de magyarsága miatt sokat szenvedett. Előléptetéseknél mellőzték, végül nyugdíjazták. Útlevelet nem kapott, mert azzal gyanusították, hogy irredenta gyűlésekre akar Budapestre utazni. Végül is sikerült elutazni egy sportvonattal, mely Bukarestből egy csapattal indult Magyarországra, de a határon letartóztatási parancs várta, ő azonban elbujt a vonaton és így jutott fel Budapestre. Az egész 22 év alatt zaklatásban és üldözésben volt része. Ha lakásán vendégek voltak, jöttek a csendőrök és valamennyiüket elvitték titkos gyűlés tartása címen.

Hamar Imre gazdálkodó, Sepsiszentgyörgy. Négy középiskolát végzett Sepsiszentgyörgyön, majd a városi tanácsnál alkalmazták, mint díjnokot. A világháborúban mint őrmester vett részt és 1920-ban francia hadifogságból jött haza. A román megszállás alatt a Magyar Párt alelnöke volt. Elnöke volt a közbirtokosságnak és a református egyháznak. A románok állandóan zaklatták, zsarolták és pénzbüntetésekkel sujtották. 46.000 lei adót vetettek ki rá.

Dr. Hamburg József orvos, Kolozsvár. Középiskoláit Besztercén, az egyetemet Budapesten, Kolozsvárott és Bécsben végezte. A román megszállás alatt magyar nyelven jelentek meg szakírásai. Szegény sorsú magyar betegeket ingyenes kezelésben részesített. Az E. M. E. tagja.

Hankó György kereskedő, Bereck. Résztvett a világháborúban és megszerezte a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. 1921 óta önálló kereskedő. A Magyar Párt lelkes és tevékeny tagja volt. Magyar színműelőadásokat jótékony célra rendezett. Egy ízben a csendőrök házkutatást tartottak fegyverrejtegetés ürügye alatt. Az utolsó tizennégy nap alatt nagyon sokat kínlódtak a román hatóságok túlkapásai miatt.

Hankó Zoltán gyógyszerész, Karcfalva. Középiskolai tanulmányokat Csiksomlyón és Kolozsváron folytat. A diplomáját a kolozsvári egyetemen szerzi meg. 1930-ban jogot kap Alberti községben, s a gyógyszertárat felállítja. Gyógyszertárát 1934-ben édesapjától vette át. Mindenféle címen arra törekedtek, hogy minél több sarcot húzzanak ki belőle. Mint magyart állandó megfigyelés alatt tartották.

Haraly Ferenc gazdálkodó, Székelypetőfalva. Iskoláit helyben és részben Gyulafehérváron végezte. Egy őrült, renegát bíró volt a község hét egyiptomi csapása. Ami rosszat egy renegát elhagyott fajtája ellen megtehet, az mind meg is történt. Irredentizmus vádja, a templomi magyar zászló elárulása, állami iskolának terror útján való felépítése, mind állandó műsoron voltak. Mikor Haraly Ferenc megszervezi a nemzetőrséget és az alkohol fogyasztást megtiltja, felbíztatják egy volt napszámosát, aki beveri ablakait. Mikor a rendetlenkedő embert le akarja tartóztatni, az fejszét ragad és két csapással a fején súlyosan megsebesíti. Négy lovát elviszik, eddig még egyet sem kapott vissza. Választáskor pont karácsony napján letartóztatják és 48 órára, a választás idejére, fogságban tartják. A Magyar Párt tagja, és minden magyar ügynek lelkes harcosa.

Havlin Béla vendéglős, Dés. 1940-ben kénytelen volt Bukarestből menekülni családjával együtt. A bécsi döntés és a magyar csapatok bevonulása már Désen érte, ahol vendéglőt nyitott. Társával Fekete Istvánnal együtt sok szenvedésben volt része a 22 év alatt, de magyarságát mindig megtartotta és minden magyar ügyet támogatott.

Haraszthy István fűszerkereskedő, Kolozsvár. Kolozsváron négy polgárit végez, majd a kereskedői pályára lép. Felszabadulása után mint segéd dolgozik és 1936-ban önállósítja magát. Mint a legtöbb magyar embert, — akiknek anyagi boldogulását a megszállók semmiképpen sem kívánták — őt is túladóztatták. A Magyar Párt tagja. Minden magyar akcióban résztvesz, ami által magára vonja a román hatóságok haragját, akik állandó rendőri megfigyelés alatt tartják.

Dr. Harmat Ignác ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. A világháborút végigküzdötte. Ügyvédi diplomájáért hosszú és keserves erőfeszítéseket kellett tennie. Végül is két, egy magyar és egy román diplomát kapott. Ezután a román nyelvvizsga körül támadt újabb bonyodalom. Áttért a közigazgatási pályára és két és félévet töltött Zabolán. Innen is elbocsájtották magyar érzelmei miatt. 1931-ben mégis leteszi az ügyvédi vizsgát és ügyvédi gyakorlatot kezd. Minden magyar ügyért exponálja magát, ezzel a nélkülözések terhét zúdítja magára.

Dr. Harnik Géza ügyvéd, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányait Désen, az egyetemieket pedig Kolozsváron végezte. Évekig szerkesztette a Dési Hirlapot, majd az Ellenzéknek írt szakcikkeket. Kötelezték, hogy nevének utolsó betűjét „c"-vel írja, ő azonban ragaszkodott eddigi névírásához, mert ez magyar hangzású. E miatt sok kellemetlenségben volt része. Ingyenes jogsegélyt nyujtott minden szegény sorsú magyarnak.

id. Hatházi András gazdálkodó, Orbaitelek. Egy ízben megtagadta a csendőrségnek az ingyen fuvart, a bántalmazást csak nagyobb pénzösszeg lefizetésével tudta elkerülni. — Választáskor bezárják, nehogy a magyar párt jelöltjére szavazhasson. A Magyar Párt tagjaként minden magyar megmozdulást, így a kultúrház építését is támogatja. A 24. honvéd

gyalogezrednél szolgált. Felesége a helybeli ref. nőszövetség tagja, annak keretében segítségére van minden rászorulónak.

Hatvany Sándor kovács mester, Nagyvárad. Iskolai tanulmányainak befejezése után megtanulja a kovácsmesterséget. 1910—1922-ig a debreceni Máv műhelyben dolgozik mint csoport később művezető. 1927 óta Nagyváradon önálló. A Magyar Párt tagja volt; jelenleg az erdélyi párt választmányi tagja. Az Ipartestület kovácsszakosztályának négy évig elnöke. 1936-ban magyarsága miatt többízben hadbírósági tárgyalásra idéztók és csak a bécsi döntés mentette meg súlyos büntetéstől.

Havadi András gazdálkodó, Havadtő. A románok bevonulásakor súlyosan bántalmazták. A szolgabíró a községi gyűlés előtt nem épen hízelgő szavakkal felszólította, hogy hallgasson, mert internáltatja. Birtokát tudta és beleegyezése nélkül beültetik fával, mikor ő ez ellen tiltakozik, Budapestre küldik. István nevű fiát a román hadseregben megverték, viszonzásképen leszerelése előtt úgy az őrmestert, mint a tizedest alaposan helyben hagyta. Két hónapi börtönt kapott. A Magyar Párt tagja. A világháborúban mint szakaszvezető vett részt, és megkapta a kis ezüst és a bronz vitézségi érmeket. Tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek is.

Háromszéki Miklós hentes mester, Kézdivásárhely. Torján tanulta meg mesterségét, majd segédidejét töltötte különböző városokban. Először Torján, majd 1939 óta Kézdivásárhelyen önálló. Igaz magyar embernek bizonyult és magyarságáért sokat szenvedett. Hiába kérték, követelték, hogy nevét románosítsa el, nem teljesítette, sőt hét gyermekét ősi magyar névre keresztelte. Igy lett a hét kis magyarból Gábor, Géza, Gerő, Gáspár, Gellért, Gergely és Gizella. A románok nagy magyarságáért gyűlölték és ezért állandóan kellemetlenkedtek, zsarolták és nagy adókkal nyomorították. A világháborúban három évig szolgált a katonaságnál.

Hegedüs Gyula okl. kőműves mester, Kolozsvár. Résztvett a világháborúban, megsebesült, rokkant lett és orosz fogságban is volt. Több kitüntetéssel szerelt le. A Magyar Pártnak kezdettől fogva intézőbizottsági tagja. Az Országos Építőmesterek Szövetségének alelnöke, az Iparosegylet választmányi tagja és háznagya. Az Ipartestület legutolsó választott előljáróságának alelnöke. 1940-ben a m. kir. iparügyi miniszter az Ipartestületi Szék elnökéül nevezte ki. Ezenkívül még több egyesületben fejt ki iparostársai érdekében hasznos működést. Értékes tagja a magyar kisebbségnek, akit pályatársai öt évi eredményekben igen gazdag munka után ezüst babérkoszorúval tüntettek ki.

Hecser Kálmán gyógyszerész, Székelyudvarhely. Iskoláit Székelyudvarhelyen, egyetemet Kalozsváron és Jassiban végezte. 1931-től gyógyszerész Korondon. A magyar kisebbségi munka lelkes részese hozzátartozóival együtt, de nemcsak a munka részesei, hanem a románok üldözéseinek is. Édesapját, valamint Zoltán testvérét irredentizmus vádjával bíróság elé állítják.

Hegedüs Sámuel kereskedő, Kovászna. Elemi iskolái elvégzése után a brassói felső ker. iskolában járt és itt is érettségizett. Magyarsága miatt a román impérium alatt sok üldözésben volt része: zsarolták, kellemetlenkedtek és állandóan figyelték. A román nok üzletét, lovát, és gazdasági felszerléseit is elvitték. A Magyar Párt tagja volt s ennek keretében minden üldözés ellenére teljesítette hazafias kötelességeit. Végül a honvédség bevonulása neki is meghozta a várvavárt szabadulást, sőt — a katonai parancsnokságtól letelepedési engedélyt kapott Kovásznára, ahol üzletet nyitott.

Hegedüs Sándor bőrkereskedő, Marosvásárhely. A Magyar Párt tagja volt s ennek következtében vette ki részét a magyar munkából. A fiatal, önálló kereskedő mindenütt ott volt, ahol szolgálatot lehet tenni a magyar kultúrális és szociális törekvések érdekében.

Hegedüs Zoltán igazgató, Szatmárnémeti. Mint a Magyar Párt lelkes harcosa, üzemében a román hatóságok figyelmeztetése ellenére magyar alkalmazottakat tartott. Ezért állandó megfigyelés alatt tartotta a román politikai rendőrség. A világháborúban, mint hdj őrmester résztvett s magatartása elismeréseül a kis ezüst vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki.

Hegyessy Lajos asztalos mester, Gyergyószentmiklós. Szakismeretét külföldön fejlesztette. Mint a Magyar Párt tagja, nagy lelkesedéssel karolt fel minden magyar ügyet. Üzemében, amelyet hosszú évtizedek szolgalmas, kemény munkájával alapozott meg és fejlesztett ki, 18 alkalmazottat foglalkoztatott s minden számarány ellenére kizárólag magyarokat. Feleségével a szociális nyomor enyhítésén sokat fáradozott és minden magyar ügyben feltűnően exponálta magát. A világháborút, mint tizedes, harcolta végig kitüntetésekkel.

Hegyi Ferenc gazdálkodó, Gagy. A háború alatt mint katona szolgálta hazáját. Hadifogságba esett, ahonnan 1920-ban szabadult. Vitéz magatartása elismeréseül többször kitüntették, többek között a nagy ezüst vitézségi éremmel is. A Magyar Párt állandó tagja, és pénztárosa volt. 1930-ban Gagy községben telepszik le s ott gazdálkodik a felszabadulásig. Mint hűséges magyar szive szava szerint mindent elkövet, hogy fajtestvéreinn ott segítsen, ahol tud. Szálka volt az elnyomók szemében s mindig zsarolták pénzzel, ingyen fuvarokkal és munkákkal, de — ő kitartott. A helybeli szövetkezetek egyik megteremtője s alapító tagja.

Hegyi József kereskedő, Marosvásárhely. Mint tisztviselő kezdte pályáját, de miután nem akarta letonni a hűségesküt állást nem kapott. — Ezért átképezte magát a bőrkereskedői szakmára és mint ilyen, önállósította magát. A román imperium alatt a Magyar Párt tagja volt és annak minden megmozdulásában részt vett. A világháború idején az 50. gy. e.-nek katonája.

Hegyi Sándor gazdálkodó, Gagy. A világháború alatt a 82. székely gy. e. törzsőrmestere. Másfélévig harcolt az orosz fronton, de szuronyrohamban megsebesült és fogságba esik. Vitéz magatartása elismeréseül kétszer a kisezüst vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Két évi szibériai fogságból tér vissza szülőföldjére. Részt vesz a Magyar Párt megszervezésében és annak állandó tagja és fanatikus hittel dolgozik a magyar érdekekért. Választások alatt kortese a pártnak s mindent elkövet, hogy kerületében a magyar zászló diadalra jusson. Versben is buzdítja a magyar választókat, hogy a választáson bizonyítsa be igaz magyarságát és hűségét a magyar zászlóhoz. Egyik verse a „Magyar Nép" 1937. december 18-i számában jelent meg, amelyből leközlünk egy pár versszakot.

Magyar testvérek!

... aki a faját oly könnyen megveti
Azt még a jóságos Isten is megveri,
Szívére fog szállni minden vétke, átka,
Még ott sem lesz nyugta a haló porába.

Hej, hogyha nem lenne kiküldött [omberünk.
Vajjon a jövőbe mi történnék velünk?!
Mikor törvényt szabnak fönt a [parlamentben.
Ki szállna síkra majd a mi érdekünkbe?

Éppen azért fel hát, kezet-kézbe téve!

Készülj fel testvér a szent kötelességre!
És a szorzó jelre, tisd rá a pecsétet,
Szentesítsd meg vele a magyar egységet!

Aki nem ezt teszi, gyáva ingadozó,
Pusztuljon közülünk, mert nem [közénk való!
Tehát, jól gondold meg, úgy add le [a szavad,
Hogy majd unokáid meg ne [átkozzanak!...

Üldözték, zsarolták, meghurcolták, lefogták, de ő hajlíthatatlanul az maradt, aki volt: olyan kemény magyar, akit az „unokák nem átkoznak meg", hanem akire — büszkék.

Heilbrun Sándor gazdálkodó, Felsőbánya. A bécsi döntés előtt Bajfalun, ahol lakott, a falu románsága házát megtámadta és kirabolta. 450 liter pálinkáját az átvonuló katonaság részben megitta, részben lovaikkal itatták. A szatmárnémeti magyar főgimnázium tanulói részére 1200 lei értékű pályázatot hirdetett „Erdély viszonya az anyaországhoz" című történelmi munka megírására. Minden áldozatra kész hazafias magatartása közbecsülést szerzett nevének.

Heiler József fakereskedő, Nagyvárad. A békési gimnáziumban érettségit tett s a faszakmában helyezkedett el. A megszállás alatt Nagyváradon telepedett le. A román hatóságok 1936-ban nemzetgyalázásért 6 hónapra ítélték s csak „pénz áldozattal" tudott szabadulni, 1937-ben a kolozsvári hadbíróság elé állították s ezek miatt állásából is elbocsátották. Azóta erdőkitermeléssel és fanagykereskedelemmel foglalkozott. A Magyar Párt tagja és minden magyar akciót anyagilag és erkölcsileg támogatott.

Heinrich György gazdálkodó, Mezőterem. A Magyar Párt tagja. 1923-ban ántánt bizottság szállott ki hozzájuk, mire hét faluban megszervezte a tüntetést Románia ellen. Emiatt 30-ad magával összefogdosták és Szatmárra cipelték. Házkutatások, megfigyelés. Fegyvereket szimatoltak nála. Zsarolták őt és faluját, ahonnan még mindig 160 ló hiányzik a románok jóvoltából.

Heltai Félix fodrászmester, Kolozsvár. 1899-ben született Szilágysomlyón. A Magyar Párt tagja és a Magyar Népközösség körzettizedese, aki fáradhatatlanul tevékenykedett a magyarság érdekében s minden áldozatra kész, hűséges szolgája volt a magyar ügynek.

Heintz György kőműves mester, Kolozsvár. 1918-ban a 22. székely ezreddel a román fronton harcolt mint tizedes és megsebesült. A megszállás alatt Kolozsvárott tartózkodott. A Magyar Népközösség munkájában részt vett. Az Építőiparosok Központi Szervezetének volt titkára, pénztárosa és választmányi tagja. Az Iparos egyletnek tagja. 1933 óta önálló.

Herbert Ervinné, Beszterce. Iskoláit Marosvásárhelyen a zárdában végezte. 1925 óta lakik Besztercén. A Magyar Párt tagja. A Magyar Nőegyletben — amelynek jegyzője — fejtett ki lelkes hazafias munkát. Működését a románok nem jó szemmel nézték és állandóan figyelték.

Herczeg Dezső vezetőjegyző, Alsóvalkó. Végigharcolta a világháborút és 1919-ben szülőfaluja körjegyzőnek hívja meg. Az oláh megszállás alatt helyén marad és az oláhok átveszik, de elhelyezik máshová. Ezt nem fogadja el és így Vizesgyámra kerül. Itt föllázítja az oláhokat a granicsárok ellen és a képviselőtestület megtagadja az engedelmességet a román katonáknak. 1920-ban Nagyszántóról átküldte a falu sorozásköteles fiait Magyarországra. Ezért hadbíróság elé került, de fölmentették. Később az oláhokat ismét saját hadseregük ellen lázította, mire megint hadbíróság elé állították. Elmenekült 1923-ban. Addig azonban állandó házkutatásokban és megfigyeltetésekben volt része.

Herczeg Sándor kereskedő, Kolozsvár. Négy gimnáziumot és három kereskedelmi iskolát végzett. — Szakképzettségét a volt Gergely cégnél nyerte el, ahol 1903-ban felszabadult. 1914-ig ugyanitt üzletvezető, majd bevonul katonának. A világháborúban 52 hónapig frontszolgálatot teljesített és kétszer sebesült meg. Mint őrmester leszerel. Megszerzi a kis ezüst és a bronz vitézségi, valamint a sebesülési érmeket. 1918-ban visszatért Kolozsvárra és önállósította magát. Tíz évig küzdött a román hatóságok túlkapásai ellen és a nagy, igazságtalan adók végül is tönkre tették. Üzletét kénytelen volt beszüntetni. 1922 óta tagja a Magyar Pártnak, később a Népközösség tagja lett. A Magyar Párt részéről a Munkáskamarába képviselőnek delegálták. Propaganda körutakon és kerületi gyűléseken vett részt és minden magyar ügy lelkes támogatója volt.

Hermann Kálmán kereskedő, Kémer. Nemcsak előmozdítója volt minden magyar megmozdulásnak, hanem segítője volt minden olyan magyarnak is, aki segítségért fordult hozzá ügyes-bajos dolgaiban. Házkutatást tartottak nála több ízben, állandó megfigyelés alatt tartották.

Hevesi József magánzó, Kolozsvár. Tihanyban született 1857-ben. A Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamarának 20 évig volt elnöke. Az Iparosegyletnek 30 évig elnöke, jelenleg díszelnöke. A hadiérdemkereszt és a II. osztályú polgári érdemrend tulajdonosa. A róm. kath. státus igazgató tanácsosa, 1932-ben, az Iparosegylet Szilveszter estélyén a róla elnevezett Hevesi serleggel mondta a szokásos áldást, amelynek befejeztével felhívására négyszázadmagával elénekelték a Himnuszt. 3 nap mulva a rendőrségen kihallgatták, több tárgyalást tartottak, végül 1934-ben értesítették, hogy a bíróság az eljárást megszüntette. A kolozsvári iparosság hazafias érzületének épségbentartása érdekében kifejtett tevékenysége maradandó értékű.

Héjja Gerő ny. igazgató tanító, Orbaitelek. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön, Brassóban és Székelykeresztúron végezte. 1898-ban kezdte meg pályáját Orbaiteleken. 1914-ben bevonult katonának, 1918-ban kerül haza. Ekkor kinevezik igazgató tanítóvá. Itt működik 1926-ig, de ekkor az állam rá akarja tenni a kezét a fiúárvaház 56 holdnyi birtokára. Mint a birtok kezelője terveik megvalósításának útjában állott, ezért állásából menesztették. Csak öt év mulva nyugdíjazták, de oly kevés nyugdíjjal, hogy csak tengődtek. A helyi kultúrházat az ő indítványára építették. A Gazdakör elnöke és a Magyar Párt alelnöke. Felsége a helyi ref. nőszövetség alelnöke.

Dr. Hintz György gyógyszerész, Kolozsvár. Ősrégi erdélyi család sarja. A gyógyszertár, amelyet ő ma vezet, 1752 óta családja birtokában van és apáról fiúra száll reáljoga. A románok óriási adókkal akarták tönkre tenni. A luteránus egyház főgondnoka, a Magyar Párt tagja a megalakulásától. Sűrűen voltak anyagi természetű kellemetlenségei, súlyos pénzbüntetéseket szabtak ki rá különböző címeken. Közszállításból nem részesül, egyleteknek nem szállíthat. — Fia György, aki bukaresti egyetemen végzett gyógyszerész, segítő társa a gyógyszertár vezetésében.

Hirsch Albert szobafestő, Marosvásárhely. A világháborút a 23. közös gy. e. kötelékében mint őrmester, kitüntetéssel harcolta végig. A szobafestő és mázoló ipartestület alelnöke volt 10 évig, majd 1937-ben elnökévé választották, az Építő Iparosok Szövetségének választmányi tagja, stb. A Magyar Párt tagja volt. Ugy a párt, mint a felsorolt egyesületek keretein belül rendkívüli széles vonalú munkát

fejtett ki. Szociális téren is rengeteget tett, áldozatokat hozott Sándor fiával együtt, aki a felsorolt egyesületeknek vezetőségi tagja. — A magyar színtársulat díszleteit ingyen festette meg állandóan.

Dr. Hirsch Gusztáv ügyvéd, Marosvásárhely. Középiskoláit Marosvásárhelyen, az egyetemet Kolozsváron végezte. A világháborúban főhadnagyként szolgált. A román uralom alatt utolsónak tette le az esküt a trianoni szerződés aláírása után. Erélyesen védelmezte a magyarok és kartársai ügyét, emiatt a románok szabadulni akartak tőle. Választási küzdelmek idején bizalmi funkciókat töltött be a Magyar Párt szolgálatában. A magyaroknak ingyen nyujtott jogsegélyt és meggátolta, hogy magyar vállalatoknál románok jussanak az igazgatósági tagok sorába.

Hirsch Rudolf kereskedő, Székelyudvarhely. A világháborúban résztvett. Iskoláit Brassóban végezte, 1911-től önálló kereskedő Székelyudvarhelyen. A Magyar Párt tagja, a Kereskedő Társulat választmányi tagja. 1936-ban egy magyar diákbálon társaikkal együtt ifj. András, mint Béla nevű fiát a románok „irredentizmus" vádjával letartóztatták. Sok tárgyalás után kerültek csak szabadlábra.

Dr. Hoffmann Frigyes orvos, Kémer. A Magyar Párt tagja és minden irredenta megmozdulás elősegítője. Mikor a román csapatok elvonulóban voltak, a mieink a falut magyar színekkel feldíszítették. Ekkor egy hátramaradt zászlóalj még át akart vonulni a falun. Ezeket lefegyverezték, de az utóvéd kiszabadította őket. Hoffmann Frigyest 50 katona elvezette és később szabadon engedték, aztán ismét elfogták és házkutatást tartottak nála, mert ő volt a nemzetőrség parancsnoka. A bécsi döntés kritikus napjaiban katonai szolgálatot teljesített.

Hoffmann Sándor kereskedő, Kolozsvár. Meggyesen született 1894-ben. A világháborúban részt vett. Az erdélyi megmozdulásoknak részese és áldozatkész támogatója.

Holányi János csizmadia mester, Kolozsvár. 1907-ben született Kolozson. A Csizmadia Ipartestület választmányi tagja. Iparostársai érdekében kifejtett tevékenységével jelentékeny érdemeket szerzett. A Dhalia Társaság alapító tagja és ellenőre. Az Ipartestület tagja.

Holló Béla kereskedő, Csiktapolca. Tanulmányai befejezése után magánhivatalnok lett, majd később a kereskedő pályára lépett és önállósította magát. A román megszállás alatt a csendőröket állandóan etetni és itatni kellett, mert különben a feljelentések özönét zúdították volna rá. Túlmagas adóját, hogy leszállítsák, meg kellett vesztegetni a pénzügyi hatóságokat. Igy is állandó zaklatásokkal és pénzbüntetésekkel sujtották. Vásárolt árukért soha nem fizettek, amiből 20.000 lei kára származott. Tagja volt a Magyar Pártnak és mint ilyen tevékeny részt vett minden megmozdulásban.

Horváth György mészáros és hentes mester. Megtanulja a mészáros mesterséget; ma már 8 éve önálló iparos. A Magyar Népközösség, a Húsiparosok Szövetségének és a Gazdászok Dalkörének tagja. Magyarsága miatt többször megverték, igaz, hogy ő sem maradt adósuk.

Horváth János társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. A világháborúban a román, olasz, majd az orosz frontokon szolgálta hazáját. Magyarsága miatt az autóját elvitték a románok, amit csak a magyarok bejövetelekor tudott nagynehezen visszakapni. A Magyar Népközösség tagja volt s minden magyar ügyet erkölcsileg és anyagilag támogatott.

Horváth Lajos gazdálkodó, Gencs. 1922-ben a nemzeti ellenállás egyik harcosa és a gencsi szabadcsapatok egyik vezetője. A román katonasághoz saját lovával vonult be. Mintalovaglása annyira megtetszett a román tábornoknak, hogy felszólította, maradjon a hadseregben. Az ajánlatot udvariasan elutasította. Megválasztották a közbirtokosság elnökének, a jegyző fizetésemelési tervei ellen tiltakozott. A jegyző minden csekélységért feljelentette a szolgabirónak, aki kutya magyarnak szidta és Magyarországra küldte. Egy Tóth Endre földbirtokos ellen történt feljelentés ügyében, amikor a csendőrőrmester a bepanaszolt földbirtokost komisz módon leszidta, a jelenlevő Horváth a következőket jegyezte meg: „én hallottam és értettem, hogy mi történt, és azt majd annak idején napvilágra hozzuk." A román listán albírónak akarták jelölni. A jelölést ezen szavakkal utasította vissza: „Én nemes Horváthnak születtem és nem akarom, hogy a fiamat annak idején ezért szemközt köpjék." Megjegyzése nagyon sok kellemetlenségnek vált okozójává és a súlyosabb meghurcoltatástól csak anyagi áldozatok árán tudott megszabadulni.

Dr. Horváth Miklós orvos, Sepsiszentgyörgy. Budapesten szerzett orvosi oklevelet és visszament szűkebb hazájába, ahol intenzíven belekapcsolódott a magyar fajtáért vívott élethalál harcba. Elnöke lett egy sereg társadalmi és kultúrális egyesületnek és tagja lett a Magyar Párt intéző bizottságának. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület vándortanfolyamainak előadója, a lecgett csángófalu (Józseffalva) részére megindított gyüjtés vezetője, a Székely Nép című politikai lap szerkesztőségének tagja.

Horváth Pál lakatosmester, Kolozsvár. Désen tanulta mesterségét, majd az Iparkamara ösztöndíjával Párisba és Berlinbe ment tanulmányútra. Visszatérve Kolozsvárra a szakiskolában tanított 3 évig, majd önálló mester lett. Az Iparkamara és a Munkakamara tanácsának tagja. A Magyar Párt majd a Népközösség alakulásánál az iparszakosztály alelnöke. Még több egyesület vezetőségi tagja. Magyarország érdekeit a megszállás alatt azzal is szolgálta, hogy speciális vasanyagot az anyaországból hozatott, ezzel is elősegítve a magyar kivitelt.

Holder Henrik fakereskedő, Avasfelsőfalu. Iskolái után a faiparban helyezkedik el. A román megszállás alatt a korverzációs törvény anyagilag súlyosan megrendítette, mert 500.000 lei kára származott belőle. 1918-ban rövid ideig a magyar hadseregben szolgált. Bátyja Hermann és Lipót a világháborúban szerzett betegsége következtében halt meg.

Horváth Tibor gyógyszerész, Mádéfalva. Középiskoláit Szamosújváron, az egyetemet Kolozsváron és Szegeden végezte. Diplomáját 1926-ban szerezte. A románok alatt a korházi gyógyszertár gondnoka volt Tordán, majd később Szászsebesen, de 1923-ban magyarsága miatt minden felmondás nélkül elbocsátották. Sem nyugdíjat, sem végkielégítést nem kapott. 1917-től a világháborúban a 32. honv. gy. e. kötelékében teljesit szolgálatot. Az olasz fronton küzd s mint hadapród őrmester a kis ezüst és bronz vitézségi érmekkel, valamint a Károly csapat kereszttel díszítve szerelt le.

Hosszú Kálmán kereskedő, Kovászna. Középiskolai tanulmányainak Sepsiszentgyörgyön való elvégzése után a budapesti egyetemen jogot hallgat. Először irredentizmussal vádolva kerül a rendőrségre, később, hogy gyorsan végezhessenek vele, feljelentik mint a vasgárda tagját. Felesége ellen nemzetgyalázás vétsége miatt szintén eljárást indítanak és házkutatást is tartanak nála. Egy héttel a magyar hadsereg bevonulása előtt el kellett menekülnie, mert Bukarestbe akarják elhurcolni. A román hadsereg kivonu-

lásáig naponkint jelentkezésre kötelezték őket.

Dr. Horovitz Ernő orvos, Kovászna. A román hadbíróság irredentizmussal vádolta. Csak súlyos pénzáldozattal tudta elkerülni a büntetést. Másodízben is feljelentették román nemzetgyalázás és felségsértés címén, de ezt is sikerült elhárítania. A Magyar Pártnak alapítása óta tagja és munkájának részese volt.

Horváth Sándor, Kolozsvár. 1935-ben Jassiban résztvett mint gondnok, a református egyház megszervezésében. Ezzel az ott lakó magyarság összetartását előmozdította. A kolozsvári Magyar Párt tagja volt.

Dr. Horváth Sándor ügyvéd, Marosvásárhely. Középiskoláit a marosvásárhelyi kollégiumban, az egyetemet pedig Kolozsváron végezte. A világháborúban mint tart. hadnagy szolgált és az ellenség előtt tanusított vitéz magatartása elismeréseül a nagy ezüst vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A szegénysorsú magyarokat ingyenes jogvédelemben részesítette.

Dr. Hosszu Zoltán a Nemzeti Színház tagja, Budapest. A világháborúból mint hadnagy szerel le. Az összeomlás után újra katonai szolgálatot teljesít a székely hadosztály harcaiban. Román fogságba kerül, később Kálnokon internálják és 1920-ban kiutasítják Erdélyből. A halhatatlan székely figurák ábrázolója, földre sujtott Antheusként megerősödve tért vissza meg-megújított erdélyi útjairól.

Dr. Hunyadi János ügyvéd, Tasnád. A tasnádi magyarság egyik vezető tagja, aki a pártéletben is kivette részét. A románok házkutatásokat tartottak nála. Exponense minden magyar ügynek s támogatója a hazafias megmozdulásoknak.

Huszár Lajos vendéglős, gépkocsi fuvaros, Nyárádszeredа. Iskoláit Makkfalván végezte, 1926-ban jön Nyárádszeredára, ahol iparát folytatja. Román hatóságoktól nyugta soha sincs nyilt szinvallású magyarsága miatt. Tagja a Magyar Pártnak. Minden magyar szociális és kultúrális megmozdulásnak lelkes támogatója. Mint gépkocsi fuvarozónak a románok állandóan igénybeveszik a kocsiját és soha nem fizetnek. Mintegy 200.000 leijel adósai maradnak.

I.

Illés Lajos gyógyszerész, Bereck. A világháborúból mint zászlós tér vissza. 1923-ban telepedett le Bereckben. A románok gyanúsnak tartották és az 50 kilométernyire levő Sepsiszentgyörgyön jelentkezésre kényszerítették. A román király koronázásakor minden indokolás nélkül 6 órán belül elutaztatták Erdélyből. Évek mulva ismét visszatér, de diplomájának nosztrifikálása és az állampolgárság megszerzése rengeteg pénzáldozatba került.

Illyés Ernő fogász, Makfalva. Felesége Császár Irén, aki gyógyszertárt vezet Makfalván, amihez külön nosztrifikáltatni kellett Budapesten szerzett diplomáját Bukaresben. Mindketten buzgó elősegítői voltak úgy szociális, mint kultúrális téren a magyarság célkitűzéseinek.

Illyés János sóbányafisztviselő, Parajd. Hivatalában magyarsága miatt elnyomták, fizetését egyszer sem emelték. A Magyar Párt tagja volt, annak minden megmozdulásában részt vett. Fiát a románra le nem fordítható Árpád névre keresztelték — ezzel is demonstrálva magyarságát.

Illyés József városi levéltáros, Marosvásárhely. 1902-től 1936-ig a városi levéltár vezetője volt. Közismert egyenes, nyilt magyarsága miatt a románok nyugdíjazták. Az anyaországhoz való visszacsatolás után ismét elfoglalta hivatalát.

Illyés Sándor és *Illyés Ferenc* Szatmárnémeti. Mint a Magyar Párt tagjai, minden magyar megmozdulásban tevékeny részt vettek. Erős magyarságuk miatt zaklatásokkal és pénzbírsággal sujtották és igazságtalanul magas adókat vetettek ki reájuk.

Dr. Ilonka Ferenc ügyvéd, Marosvásárhely. Középiskolai tanulmányait, Marosvásárhelyen végzi, a jogi és államtudományi doktorátust Szegeden megszerzi. Mint tartalékos hadnagy küzdötte végig a világháborút. A kis ezüst, a bronz, sebesülési érem, a bajor kereszt, a Károly csapatkereszt tulajdonosa. 1919-ben a románok elől menekülnie kellett és csak 1925-ben megy vissza Erdélybe. Tagja a Magyar Pártnak és a magyar kultúra anyagi támogatásával jelentékeny érdemeket szerez.

Imreh Domokos, Árkos. Középiskolai tanulmányait Sepsiszentgyörgyön, Csikszeredán és Kézdivásárhelyen végezte. A román uralom alatt végig felekezeti iskolában tanított és híven teljesítette hazafias kötelességét fajtája érdekében. Az ifjúsági és társadalmi mozgalmakban áldozatkészséggel kivette részét.

Imreh József gazdálkodó, Uzon. Résztvett a világháborúban és mint tizedes harcolt különféle frontokon. A román megszállás alá került Erdélyben újabb küzdelmek sodrába jutott, ahol egyenlőtlen fegyverekkel kellett helytállani a magyarságért, a földért, a házért, a csupasz életért.

Dr. Imreh Zoltán körorvos, Mádéfalva. Középiskoláit Csikszeredán, egyetemet Kolozsváron végez. 1934-ben doktorrá avatják. 3 évig Csikszépvízben magánorvosi prakszist folytat, majd versenyvizsga alapján 1937-ben Mádéfalvára körorvosnak kinevezik.

Incze Béla kereskedő, Kolozsvár. Balázstelkesen született 1913-ban. Hadiárva. Édesapja a világháborúban hősi halált halt. A román megszállás alatt sok esetben tett tanúbizonyságot magyar érzelmeiről.

Incze Károly kereskedő, Mikóújfalu. 1938-ban üzletet nyitott Mikóújfalun. Italmérési engedélyét magyarsága miatt háromszor is elvonták. A román hadsereg kivonulása előtt két hétig bujkálnia kellett, nehogy áldozatul essen fékezhetetlen bosszúvágyuknak.

Incze Sándor körjegyző, Lécfalva. Iskoláit a református székely kollégiumban, a közigazgatási tanfolyamot Kolozsvárott végezte. A világháborúban kitüntetéseket szerez és mint tizedes szerel le. A román uralom alatt mint jegyzőt mindig elnyomták magyar érzelmei miatt. Különösen azért haragudtak rá felebbvalói, mert gyermekeit felekezeti iskolába járatta.

Irsay Sándor posta főtisztviselő, Kolozsvár. Résztvett a világháborúban és négy évet töltött orosz fogságban. A román megszállás alatt megtagadja a hűségesküt, mire elveszti állását és csak évek mulva sikerül azt visszanyernie. A Magyar Párt tagja, gyermekeit minden följebbvalói nyomás ellenére is magyar iskolába járatja, ami aztán előmenetelének megakasztásával járt.

István József társasgépkocsitulajdonos, Kolozsvár. 1914-ben önként bevonult a nagyszebeni 12-esekhez. 1917-ben a román fronton megsebesült, majd végleg elbocsátották. A Rapid Autóbusztársaság tagja. A Magyar Párt tagjai sorában fejtett ki politikai tevékenységet.

Dr. István Mihály ügyvéd, Marosvásárhely. Végigharcolta a világháborút és a III. oszt. érdemkereszt, az ezüst és bronz Signum Laudis, kis ezüst, Károly csapatkereszt, bajor kereszt kitüntetéssel 1918-ban szerelt le. A román impérium alatt a Magyar Párt elnöki tanácsának tagja volt és

a református egyház presbitere. Több társadalmi egyesület vezetője. Állandó surlódásai voltak a román hatóságokkal, akik erősen figyelték a magyar ügyek iránti tevékenységét.

Izmael Márton gyógyszerész, Marosvásárhely. A Magyar Pártnak és a népközösségnek tevékeny tagja volt. Mint kisebbségi gyógyszerészt a románok elnyomták és nagy adókkal sujtották.

Izsák Árpád gabonakereskedő, Sepsiszentgyörgy. Magyarsága és bátor kiállása miatt a románok üldözték és magas adókkal nyomorították. Mint a Magyar Párt felügyelőbizottságának tagja, tevékenységet fejtett ki a magyar ügyek körül.

Izsák Gyula földbirtokos, Havadtő. A román megszállás alatt elkobozták birtokát. Megnősülése után földhöz jut és új harc kezdődik a román adóhatóságokkal, mert állandóan túladóztatták és románellenesnek nyilvánították. Karácsony estéjét szemelik ki arra, hogy végrehajtást vezessenek ellene a román adóhivának. 1937-ben választják meg községi pénztárnokká. Ez újabb küzdelmet jelentett neki a község magas adóinak csökkentéséért.

Izsák István csizmadiamester, Sepsiszentgyörgy. Szakmáját Sepsiszentgyörgyön tanulta. 1929-ben önálló és műhelyében öt magyar munkást foglalkoztatott. A magyarság politikai szervezkedésében 1930-ban bekapcsolódott és résztvett minden akcióban. Feleségével együtt szociális téren is teljesítette kötelességét.

J.

Jaeger Viktor gyógyszerész, Székelykeresztur. A világháborúból mint gyógyszerész főhadnagy került haza. A román megszállás idején tagja volt a Magyar Pártnak és minden magyar célzatú mozgalmat támogatott, noha a román elnyomatás teljes erővel ránehezedett.

Jakab József igazgató tanító, Kémer. A Magyar Párt tagja megalakulása óta. 1931-ben nyugdíjazták, azonban perelnie kellett a nyugdíjért és közben 22 hónapig egy fillért sem adtak neki.

Jakab Kálmán trafikos, Kolozsvár. A világháborúban az orosz harctéren megsebesült és hősies magatartásáért kitüntették a kis ezüst és bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel. Magyarsága miatt a román betolakodottak a rendőrségre vitték, vád alá helyezték, de ügyét már nem tárgyalhatták.

Jakab Miklós gazdálkodó, Kolozsvár. Végigküzdötte a világháborút és több kitüntetést szerzett. A román megszállás alatt tevékeny tagja lett a Magyar Pártnak. A kolozsvári gazdasági egylet tagja, a ref. egyházközség képviselője.

Jakab Márton csizmadiamester, Kolozsvár. Széken 1903-ban született. Feleségével Prozsa Katalinnal együtt lelkes magyar tagja az iparostársadalomnak.

Jakab Móric kereskedő, Nyárádtő. Három évig harcolt a világháborúban és fogságba esett. Magyarsága miatt sokat kellemetlenkedtek a románok. Egy izben román hadikölcsönt akartak jegyeztetni vele, de ő kijelentette, hogy nem ad egy fillért sem a románoknak, pénzét a magyaroknak adja. E miatt az üzletben megtámadták, a feleségét és a gyermekét is tettleg bántalmazták. Erőszakolták, hogy vegyen román lobogót. Minden magyar kultúrális és szociális ügyet támogatott.

Jakner József cipészmester, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja kezdettől fogva. A magyar ipar továbbfejlesztésére az ő kezdeményezésére és elnöklete alatt alapították meg magyar nyelven a Cipészek Szaklapját. A megszállás alatt öt cipészkongresszust tartottak mindig az ő elnöklete alatt. Megbecsült tagja szaktársainak és 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjának nevezték ki.

Dr. Jakobovics Dezső fogorvos, Kolozsvár. 1918-ban a román lázadók fegyveresen megtámadták Jósikafalva községet, ahol rendelője volt. Résztvett a község védelmében és a túlerő elől nagynehezen tudott csak megmenekülni. A gaz támadásnak 45-en estek áldozatul. Később mikor a községbe visszatért, elhagyott lakását teljesen kifosztva találta. Innen Kolozsvárra került, ahol eleinte mint városi tiszti orvos és betegsegélyzőorvos működött, de miután nem volt hajlandó hűségeskütt tenni, állásából elbocsátották.

Jakobovics Jenő fakereskedő, Székelyudvarhely. A románok egy burkolt törvényre hivatkozva elárverezték nagyértékű fatelepét és saját áruját 48.000 lei lefizetése ellenében visszaadták. Később ugyanilyen illegális módon több izben megzsarolták. Felszólították, hogy jegyezzen 20,000 lei román hadikölcsönt, mikor ezt megtagadta, egymásután beidézték a rendőrségre és újra megzsarolták.

Jakobovits Lajos kereskedő, Nagykároly. A világháborúban a 3-as honvédeknél szolgált és mint tizedes szerelt le. A megszállás alatt a Magyar Párt tagja volt. A román adózás állandóan nagy terhekkel sujtotta.

Jakobovits Miklós kereskedő, Máramarossziget. A Magyar Párt alapító és választmányi tagja volt. A románok bevonulásakor üzletét feladta, visszavonult és önmagát másfél évre mintegy szobafogságra ítélte, teljesen távol tartva magát a közügyektől, csak áldozatkészségével segített az elnyomott magyarságon. Mint az adóbizottság tagja 1918-ig a román uralom első idejében felemelte szavát, de nyilt, egyenes színvallása miatt az adóbizottságból kitették.

Jakab Zoltán kereskedő, Szilágycseh. Katonai szolgálata alatt magyarságáért üldözték és keményen bántak vele. Üzletét nagy adókkal és törvényellenes birságokkal sujtották. Árujegyzék hiánya miatt egyszer megbüntették 25.000 leire. Föllebbezés után után leszállították ugyan 3000 leire, de közben költségei 25,000 leire emelkedtek.

Dr. Jancsó Albert ügyvéd, Kolozsvár. Ősrégi székely család sarja. A román uralom alatt a Magyar Népközösség kolozsvári tagozatának főtitkára. A bécsi döntés napján a csőcselék megtámadta a párthelyiséget, mire a kapukat bezárták. A tömeg egy arra haladó román katona csapatot azzal vezet félre, hogy a Népközösség tagjai a helyiségből rájuk lövöldöztek. A katonák erre betörték a kaput, gépfegyvereiket tüzelőállásba helyezték, felrohantak a párthelyiségbe és fegyvert fogtak az ottlevőkre. A helyzet csak Bánffy Miklós gróf megérkezése után tisztázódott. Előtte való nap a vasgárdisták fegyverrel üldözték házáig. A bűne csupán az volt, hogy magyar. 1939-ben kapcsolódott a kisebbségi politikai életbe. Gróf Teleky Ádám országgyűlési képviselő munkatársa volt és az Országos Ipari Egyesület létrehozásában fejtett ki nagy tevékenységet, ahol később az egyesület ügyészévé választották.

Dr. Jancsó Béla ügyvéd, Kézdivásárhely. Középiskoláit Kézdivásárhelyen, egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte. Önálló irodát nyitott 1911-ben. A Magyar Pártnak alapítás óta tagja. A románok házkutatást tartottak lakásán fegyverek után kutatva.

nyujtódi Jancsó Endre szövőgyári titkár, Sepsiszentgyörgy. A Magyar Párt tagja. Még 1921-ben vezérigazgatója lett a kézdivásárhelyi takarékpénztárnak. Mivel a hűségesküt nem tett tisztviselők segélyezését elvállalta, eljárást indítottak ellene, de 1931-ben

amnesziát kapott. Hogy bajbajutott pénzintézetét megmenthesse, lemondott állásáról és minden illetményeiről, alkalmi munkából, ügynökösködésből élt. Később textilgyárba került kis tisztviselőnek. 1940-ben már titkár. Élete komoly veszélyben forgott, mert a vasgárdisták megtámadták. Sikerült megmenteni a gyár nyersanyagkészletét, de állásából felfüggesztették azzal az ürüggyel, hogy zsidóbarát. A románok kitakarodása után újra megszervezi a gyárban a Magyar Párt csoportjait.

Jancsó Gáborné sz. *Szabó Sarolta* menhely igazgatónő, Kézdivásárhely. 1921 óta a szegények és aggok menházának igazgatója. Rendkívül nagy nehézségek közt vette át az intézetet és annak fenntartása érdekében nagy harcai voltak a román hatóságokkal. Magyarsága mindig szálka volt a románok szemében.

Jancsó Gáspár földbirtokos, Gelence. A Magyar Párt lelkes tagja volt. Zsarolták a csendőrök, az adóvégrehajtók és neki fizetni kellett, ha nem akarta, hogy letartóztassák. Egy ízben feljelentették a román nemzet meggyalázásáért és hogy édes apja 1848-ban a szegedi csillagbörtönben sok románt megkínzott. Fiát fanatikus magyarnak nevelte, aki megfogadta, hogy addig nem borotválkozik, míg ki nem takarodnak a románok Erdélyből. Hosszú szakállát 1940-ben vágatta le a honvédek bevonulása alkalmával.

Jancsó Gyula bankigazgató, Barót. A nagy erdélyi tudós, Jancsó Benedek nemzetségéből ő is keményen megállotta helyét a román megszállás testet-lelket sorvasztó légkörében. Támogatásul szolgált minden akcióhoz, amely a magyarság erőit volt hivatva szervezni politikai, gazdasági vagy kulturális téren.

Jankó János csizmadia mester, Kolozsvár. A világháborúban az orosz és olasz fronton harcolt. Kitüntették a kis ezüst, bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel. Mint őrmester szerelt le. A Csizmadia Társaság választmányi, a Magyar Párt, a Népközösség rendes tagja.

Jákó Ödön ny. intéző, Micske. A helybeli Magyar Párt tagja és a Gazdakör elnöke. A megszállók anyagilag tönkretették. 112 hold földjéből 56 holdat elvettek és ezen felül állandóan zsarolták.

Jámbor János kötélgyártó mester, Nagyvárad. Önálló mester 1936 óta. A Magyar Párt tagja és a magyarság megerősítését célzó akciókban híven résztvett.

Jámbor Miklós vegyészmérnök, Kolozsvár. A világháborúban mint tartalékos hadnagy harcolt a 35. tábori tüzérezrednél. Vitézségéért a Signum Laudist a kardokkal, a kis ezüst és a bronz vitézségi érmet, valamint a Károly csapatkeresztet kapta. Főiskolai tanulmányait a prágai német egyetemen végezte. Mint a Kárpát Egyesület választmányi tagja, minden magyar ügyet támogatott.

Jelen Mihály mészáros és hentesmester, Kolozsvár. Iskoláit a kolozsvári gimnáziumban végezte, utána fémipari szakiskolát, majd Bécsben ágyúmesteri tanfolyamot hallgatott. 1914-től 1918-ig résztvett a világháborúban. A Magyar Párt rendes, az Iparosegylet választmányi és a Húsiparosok Szövetségének végrehajtóbizottsági tagja.

Jelenyik Endre kereskedő, Szatmárnémeti. Az önvédelmi szervezet leleplezéséből kifolyólag öccsével együtt letartóztatták a románok, majd hadbíróság elé állították, de ott felmentették. Azóta állandó megfigyelés alatt állott.

Jelley Rezső igazgató, Nagyvárad. Műszaki hivatalnok volt, de hűségesküt nem tett és elbocsájtották. — Önálló vállalkozásba fogott és a megszállás alatt mindig magyar munkásokat alkalmazott. Magyarsága miatt minden közszállításból kizárták, ami a hivatalos lapjukban is megjelent.

Jeney Lajos pékmester, Szatmárnémeti. Résztvett a világháborúban és hadifogságból került haza. A román imperium alatt kezdettől fogva tagja volt a Magyar Pártnak. Mint a város első sütőmesterét és szakmájának elnökét a románok minden elképzelhető módon, zsarolással, adóztatással igyekeztek tönkretenni.

Jenikovszky Willibáld biztosító titkár, Marosvásárhely. Tagja volt a Magyar Pártnak, később a Népközösségnek és mint ilyen minden magyar ügyet támogatott. Hű és lelkes magyarságát legjobban jellemzi, hogy fiát Leventére, lányát pedig Ildikóra keresztelte, hogy nevüket ne tudják román nyelvre lefordítani.

Jóna Sándor gyógyszerész, Máramarossziget. A 22 éves megszállás alatt derekas önfeláldozással kivette részét a Magyar Párt munkájából. Hazafias magatartása és irredenta tevékenysége miatt a románok állandó megfigyelés alatt tartják, de ez nem rettenti vissza bátor magatartásában.

Joszovits Lipót és *Izidor*, Máramarossziget. A román megszállás alatt az 1948/49-es hősi honvéd emlékművet a románok lebontották és Bukarestbe akarták szállítani. A két testvér a 150,000 lei értékű emlékművet megvásárolta és a református templom előcsarnokába helyezték el. Az emlékoszlopért kifizetett összeg később a ref. egyház híveinek közadakozásából megtérítést nyert.

Józsa András társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. A református gimnázium elvégzése után az autószerelői szakmát tanulta. A Magyar Párt, majd a Magyar Népközösség tagja. A románok hazafias magatartása miatt megvonták az autóbuszjogát és így egy évig nem dolgozhatott. A Rapid autóbusztársaság választmányi és a Baross Szövetség rendes tagja.

Józsa János nagytrafik bérlő, Nagykároly. Résztvett a világháborúban. Bátor magatartásáért kétszer a bronz és kétszer a sebesülési éremmel tüntették ki. A megszállás alatt feleségével együtt végig szenvedték a román elnyomás brutalitását. Feleségét magyarsága miatt állásából elbocsátották.

Józsa János kereskedő, Nagyvárad. Iskoláit Nagyszalontán végezte és kereskedői pályára lépett. 1933 óta önálló kereskedő, aki a román megszállás évei alatt példaadóan résztvett a magyarság minden megmozdulásában.

Dr. József Lajos ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. Egyetemi tanulmányait Bukarestben végezte. — Ügyvédi gyakorlatot 1933 óta folytat Sepsiszentgyörgyön. A Magyar Párt regáti tagozatának főtitkára. A román tengerben élő szórványmagyarság nehéz helyzetében önfeláldozó testvéri megértőt és támogatót talált dr. József Lajosban, akinek missziónárius munkáját felesége híven támogatta.

Junger József gazdálkodó, Érmihályfalva. 1921 óta mint magyar állampolgár élt Érmihályfalván. Ez a körülmény forrása az állandó kellemetlenségeknek. Irredentizmussal vádoltan sokszor letartóztatják és egyszer nyolc napig fogva tartják. Ráfogják, hogy bolsevista, pedig bizonyíthatólag antikommunista propagandát fejtett ki. Közismerten magyar érzésű, aki mindig a magyar érdekek szolgálatában állott.

K.

Kabdebó András kereskedő, Székelyudvarhely. 1933 óta önálló kereskedő. A Magyar Párt tevékeny tagja és több társadalmi egyesület vezetőjeként szolgálta a magyarság ügyét.

Kacsó István földbirtokos Nyárádszereda. A román impérium alatt

Nyárádszereda község bírónak választotta meg a Magyar Párt jelölése folytán. Mint bíró mindig szem előtt tartotta a magyarság érdekeit és ezért a románok elbocsátották. István fia tiszt a honvédségnél.

Id. Kakuts György igazgató, Marosvásárhely. A Magyar Párt elnöki tanácsának tagja, egyházi tanácsos, dalárda elnök stb. Megtagadja a hűségeskü letételét és emiatt felségével együtt elvesztik állásukat. Bár magyarsága köztudomású, mégis összeköttetései a román királynő személyéig érnek el és ennek köszönhető, hogy a templom, paplak, a hozzátartozó kisbirtok nem lett a románok prédája. A magyarság öregje és fiatalja egyaránt hálás áldozatos munkájáért.

Kala József gazdálkodó, Sepsikőröspatak. A megszállás alatt a Magyar Párt dolgozó lelkes tagja, aki minden magyar megmozdulást támogat. Magyarságáért túladóztatják és házi állatait, valamint gazdasági szerszámait elviszik. Fiát felekezeti iskolába járatja, amiért a románok sok kellemetlenséget okoznak neki. Felesége Bencze Teréz a kath. oltáregyesület tagja.

Kalfás József vendéglős, Csikszereda. A megszállás alatt 500.000 lei kára volt abból, hogy a román tisztviselők a kért és engedélyezett hiteleket nem fizették meg. Az óriási adók, pénzbüntetések okozták, hogy vagyonilag teljesen tönkre ment. Maga a rendőrkapitány kb. 20,000 lei italt vásárolt, amit természetesen nem fizetett meg. László fiát letartóztatták és egy napig fogva tartották mert a rendőrkapitánytól a további hitelt megtagadta. 4-es honvéd ezreddel harcolt az orosz fronton, sebesülésből kifolyólag rokkanttá nyilvánítják. A kis ezüst és a sebesülési érem, valamint a Károly csapatkereszt tulajdonosa.

ifj. Kabay Sándor pékmester, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagjaként résztvett a magyarság kultúrális és politikai szervezkedésében. A románok egzisztenciájában támadták és minden alkalmat megragadtak önkényuralmuk nyomatékos kihangsúlyozására.

Kali Imre vendéglős, Szováta. Résztvett a világháborúban, több kitüntetést szerzett. Magyar érzülete miatt a román megszállás alatt sehol állást nem kap, mire vendéglőt nyit. A románok azonban itt is üldözik, mert a rádión magyar himnuszt hallgatott. A hadbíróság elítélte pénzbírságra és vendéglője bezárás előtt állott. Indokolásuk szerint székely irredenta fészek volt. Feleségét is üldözőbe vették a románok, akiknek minden erőszakossága sem tudta eltántorítani őket magyar hitvallásuktól.

Kalló Imre földbirtokos, Székelyhid. A világháborúban résztvett és megsebesült, rokkanttá lett. A román megszállás alatt a Magyar Párt alelnöke, a Gazdaszövetség elnöke. Előretört őrszeme a magyarságnak. Tanyáját a román hordák tönkretették.

Kalló Márton gazdálkodó, Kolozsvár. A Magyar Párt később a Népközösség tagja. Részt vett a Gazdasági Egyesület munkájában. Kitartó, áldozatkész munkája egyik láncszeme volt a magyarság ellenállásának.

Kalmár Ármin fakereskedő, Nagyvárad. A világháborúban mint haditengerész japán fogságba kerül és 5 év mulva kerül haza, ahol román megszállók hada fogadja. Magyar érzülete miatt súlyosan bántalmazzák, mert megtalálták nála a japán fogságban himzett magyar zászlót.

Kalmár István ref. lelkész, Bályok. A Magyar Párt vezető tagja annak megalakulása óta, ezért megfigyelés alá került. Négy gyermeke Magyarországon tanul. Gyakori látogatásaival kémgyanúba keveredik. Házkutatást tartottak nála. Hadbírósági tárgyalás 1939-ben államellenes kijelentések miatt. Bizonyítékok hiányában fölmentették.

Kamody Lajos, Nagykároly. A kötelesség teljesítés hű példáját adta. A Magyar Párt politikai harcaiban és a magyarság kultúrális, társadalmi megmegmozdulásaiban résztvett.

Kanabé Sándor földbirtokos, Kézdivásárhely. Mint a Magyar Párt helyi tagozatának jegyzője s a Gazdakör titkára, a román megszállás alatt a székelység népi erőinek megmentését tartotta legelsőrangú hazafias kötelességnek. Fáradhatatlan, önzetlen tevékenysége útmutatásul szolgált a néppel együttérző és a népért dolgozni akaró intelligenciának.

Kandel Farkas földbirtokos, Tasnádszántó. A Magyar Párt helybeli irányítója. A románok bevonulásakor és csúfos kitakarodásakor kifosztották birtokát. Állandóan román katonaságot szállásoltak el nála. Ezek loptak és zsaroltak. Kára 670,000 lei (22 300 P). Utlevelet nem kaphatott csak súlyos ezrekért. Gyakran volt házkutatás nála azzal az ürüggyel, hogy fegyvert vagy dohányt keresnek. Maroknyi faluja népét sikerült megtartani lelkes magyaroknak.

Kapitány László hentes és mészárosmester, Kolozsvár. Kereskedelmi iskolai tanulmányainak elvégzése után a húsipari szakmában szerez szakképzettséget. A Kereskedelmi és Iparkamara tanácsosa, a Húsiparosok Szövetségének választmányi tagja és még több egyesület vezetőségében vesz részt. A megszálló csőcselék többszöri felszólítására sem románosította el magyaros hangzású ősi családi nevét. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezték ki.

Karácsony János, Csikszereda. Tanulmányai után a textilszakmában szerez képesítést és szakgyakorlatot. 1920-ban önállósította magát, de magyarsága miatt a románok olyan óriási adókat vetettek ki rá, hogy tíz évi fennállása után üzletét elárverezték. A Magyar Párt tagja volt és a párt részéről városi tanácsos lett. A világháborút végig küzdötte és sebesülten tért haza. Részt vett az Adorján-féle akcióban.

Karády György mérnök, Máramarossziget. Alapító tagja volt a Magyar Pártnak. Politikai okból tíz éven át a városi és a vármegyei tanácsban képviselte a magyar érdekeket. A vasútnál betöltött mérnöki állásából magyarsága miatt elbocsátották. Utána állandó megfigyelés alatt állott és egy izben mint kémgyanúsat letartóztatták.

Károszy Béla kereskedő, Nagykároly. A román uralom alatt Gilvácson betért egy vendéglőbe, hogy megigyon egy pohár szódát. Belépésekor magyarul köszönt, mire az ott tartózkodó hadnagy és még 13 őrmester durván rákiabáltak, hogy „jöjjön ide!" Megkérdezték, hogy kicsoda. — Kereskedő — felelte. Ekkor megitattak volna vele egy pohár bort a román állam egészségére. Szabadkozott, szívbajára hivatkozva. Nem használt ez semmit. Az egyik román őrmester a zsidó koresmárostól kért borotvával társai segítségével erőszakkal elcsúfította arcát. Ilyen hősök voltak a balkáni legények.

Karda Ákos vendéglős, tart. hadnagy, Csikszereda. 1914-ben az orosz fronton harcol, megsebesül, fogságba kerül. 1921-ben jön haza övéihez. Tanulmányai befejezése után építési vállalkozó Csikszeredán. A románok az ismert módszerekkel egzisztenciájára törnek. Túladóztatják, zaklatják. A román államépítészeti hivatal főnöke magyarsága miatt úton-útfélen akadályokat gördít munkája elé. Kénytelen új foglalkozást keresni. Vendéglős lesz. Uj foglalkozása terén is megállja a helyét és a Magyar Párt megmozdulásában a kitűzött feladatokat katonás pontossággal teljesíti.

Karsay Dénes szűcsmester, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja volt a román megszállás alatt. 30 éve elnöke a szűcs ipartestületnek és 36 éve a református egyház presbitere. 1920-ban házkutatást tartottak lakásán fegyverrejtegetés gyanuja miatt. Nyilt, becsületes magyar volt és 22 éven keresztül minden zaklatás ellenére az is maradt. Hat évig tagja volt a városi képviselő testületnek.

Karsai Ferenc gazdálkodó, Kolozsvár. Részt vett a világháború szerb, olasz, orosz, francia frontjain, több kitüntetést szerzett és mint szakaszvezető tért haza, a román megszállás alá. Itt is megállta helyét, tagja lett a Magyar Pártnak, később a Népközösségnek. A gazdasági egyesület alelnöke, a hegyközség elnöke. A közbizalom feléje fordult és méltán. Kivette részét a választási küzdelmekből is. A gazdatársadalom vezetése nálánál jobb kezekben nem lehetett. Utánzásra méltó példát adott a messze jövő magyar nemzedéknek.

Kassay F. Domonkos szűcsmester, Székelyudvarhely. Résztvett a világháborúban. Kitüntetéseket szerez és mint tizedes szerel le. A román megszállás alatt a székely dalárda egyik szervezője, később háznagya lett. 1935-ben beállított üzletébe egy román csendőr és hazai szokás szerint ingyen rókaprémet kért, de nem kapott. Fenyegetődzni kezdett. Akkor se kapott. Erre behívott az utcáról másik négy csendőrmartalócot. Most már házkutatást tartottak. Felforgatták az üzletét, lepecsételték és elvitték az összes rókaprémeket. Ettől kezdve napirenden voltak a házkutatások, zaklatások. Bíróság elé került az ügy, amely visszaitélte ugyan áruit, de közben tönkrement.

Katona Dénes vulkanizáló mester, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja. Üzleti ügyből összekülönbözött a románokkal, akik 5000 lei kárt okoztak neki. Állandóan támogatta a magyarság kultúrális vonatkozású törekvéseit.

Katona Gusztáv pékmester. Zilah. Résztvett a világháborúban. Kitüntetései: vaskereszt, sebesülési érem, Károly csapatkereszt, a vörös kereszt elismerő oklevele. Testvérei közül Béla, mint tizedes az orosz fronton hősi halált halt, Lajos pedig a háborúban szerzett betegségben halt meg. Leszerelése után a harctéren hősi halált halt apósa üzletét átveszi. Itt éri a román megszállás. A Magyar Párt egyik tagja lesz és résztvesz annak minden munkájában.

Katona István szerelőmester, Kolozsvár. 1916-ban vonult be a 21. honvéd gy. ezredhez, majd a 6-os honvédekkel mint fegyvermester az orosz frontra került. Megsebesült és rokkanttá is nyilvánították, de mint szakmunkást a háború végéig benntartották. A Magyar Párt, az Iparosegylet és az Emke rendes tagja.

Katona József gazdálkodó, Kolozsvár. Tagja lett a Magyar Népközösségnek, ezenkívül munkát vállalt a Gazdasági Egyletben, a Bocskai Dalárdában, stb. Minden magyar megerősödést célzó akcióban részt vett jó példát mutatott.

Katona Sándor földbirtokos, községi pénztárnok, Gagy. Résztvett a világháborúban és leszerelése után a román megszállás uralma alá jutott, akik elszedték terményét, elvitték lovait és agyoncsigázva adták vissza. A Magyar Párt tagja volt, emiatt állandó zaklatásban és megfigyeltetésben volt része.

Katz Izsák bőrkereskedő, Nagyvárad. Végig frontszolgálatos a világháborúban, kitüntetéseket szerez és mint tizedes szerel le. Háromszor sebesült. A román megszállók is besorozták, de megszökött. Nem akart megtanulni románul, mire egy román tiszt megfenyegette: le kell lőni! A magyarságot éltető akciókat szívvel-lélekkel támogatta.

Katz Lajos, Nagyvárad. 1914-ben a 37. közös gy. ezreddel az olasz frontra ment, ahol hősies magatartásáért kitüntették a nagy ezüst, kis ezüst vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel. 1916-ban oly súlyosan megsebesült, hogy 80 százalékos rokkant lett. 1910 óta önálló iparos, aki az oláh betolakodottak uralma alatt is kizárólag magyar munkásokat foglalkoztatott és akinek magyaros gondolkodása közismert volt.

Katz Márton malomtulajdonos, Tasnádszántó. Fegyverrejtegetés miatt házkutatásokat tartottak lakásán. — Fegyvert nem találak a román kopók és nem találták meg a magyar zászlót sem, amit rejtegetett. A bevonuló honvédek tiszteletére emelt díszkapu felállítását szorgalmazta.

Kaufmann Kálmán, Szatmárnémeti. Önként jelentkezett harctéri szolgálatra és azt mint zászlós végigküzdötte. Hű maradt kardbojtjához és nem jelentkezik a román katonai szolgálatra, azért hadbíróság elé állítják. A Magyar Párt tevékeny tagja és vállalatánál kizárólag emigrált magyarok visszamaradt hozzátartozóit alkalmazta és ezzel a magyar önvédelmi szervezet segítségére volt.

Dr. Kaufmann Jenő orvos, Szatmárnémeti. A világháborút mint főorvos végigszolgálta és három kitüntetést szerzett. A román katonai hatóság elő akarta lépteni, de ő az előléptetést nem fogadta el és mint a Magyar Párt tagja, a nemzeti célok szolgálatába állította magát.

Kazatsay Vilmos kereskedő, Nyárádtő. 1881-ben született a marostorda megyei Kibéd községben. A román impérium alatt gazdasági téren egzisztenciája politikai vonatkozásban magyarsága ellen meg-megismétlődő támadásokban volt része. A Magyar Párt harcaiban úgy gazdasági, mint politikai téren példátadó módon az első vonalban küzdött. Sem a végeszakadatlan zsarolások, sem pedig a politikai üldöztetések nem tudták eltántorítani hazafias meggyőződésből végzett munkája folytatásától.

Kádár Gyula szobafestő és mázolómester Kolozsvár. Kolozsváron született 1880-ban. A világháborút végigharcolta, megsebesült és mint tizedes szerelt le. Önálló mester 1922 óta, mikor az Iparos Egyletnek is tagja lett. A Magyar Pártot áldozatkészen támogatta.

Kállay Nagy József Mateosz tag, Kolozsvár. Iskolái elvégzése után a mechanikus mesterséget majd az autóvezetést tanulta ki. 1927-től 1936-ig a Rapid tagja volt. 1933 óta teherautója van. A Magyar Párt, később a Népközösség tagjaként szolgálta az anyaország érdekeit.

Károly Gyula magántisztviselő, Kolozsvár. Önként jelentkezett és résztvett a világháborúban. 1919-ben háromszori ászökési kísérlet után tudott csak visszamenni szülővárosába, Kolozsvárra, ahol 14 évet töltött a villamosművek szolgálatában. Az elnyomatás keservei valósággal idegroncscsá tették. Az összeomlástól az a hit mentette meg, hogy az elszenvedett igazságalanságok jóvátétele nem várat magára sokáig.

Kedves Adolf hentes mester, Csikszereda. Iparos pályára lép és Brassóban megtanulja hentes mesterségét, felszabadulása után Brassóban és Bukarestben folytat gyakorlatot. 1938-ban Csikszeredán önállósítja magát. Túladóztatás, zsarolás, minden apróságért pénzbüntetés, ezek azok az eszközök, amelyekkel megakarták törni a magyarságát.

Kedves Lajos hentes mester, Csikszereda. Tanulmányai után ipari pá-

lyára lépett és 1934-ben önállósította magát. Mint magyart a románok túl magas adókkal sujtották, közszállításokból kizárták és mindenféle címen büntették, zsarolták és zaklatták. — Munkatáborba viszik, lovait, szerszámait pedig kártérítés nélkül elszedték.

Kelemen András főjegyző, Csikszentmárton. Középiskolai tanulmányait Csíkszeredán és Csíksomlyón fejezi be. Közigazgatási pályára lép és jegyzői oklevelet szerez. Csikszentmártonban kezdi meg pályafutását, 1938-ban állásából a román nyelv nem tudása miatt elbocsátják, de három hónap mulva visszaveszik. Mint magyar embert a románok az előléptetésnél mellőzik. Főnöke leste az alkalmat, hogy állásából elbocsáthassa.

Kelemen György kereskedő, Barátos. Résztvett a világháborúban három nagy ezüst, kis ezüst, 2 bronz kitüntetést. Károly csapatkeresztet szerez és mint huszártörzsőrmester szerel le. A román megszállás alatt elejétől végig tagja a Magyar Pártnak, támogatta a szegényebb sorsú magyar testvéreket és a sajtót.

Kelemen Lajos földbirtokos, Pákó. Résztvett a világháborúban, a kettes huszárezredben szolgált. A román megszállás alatt följelentették, hogy csúfolja és szúrti az államot. Bíróságra került az ügy, de fölmentették. Sokkal egyszerűbb módozathoz folyamodtak erre a románok: elszedték a lovát és tönkretették. A följelentést megismételték, de megint eredménytelen maradt. A zsarolásokat is megismételték, de az már sikerült nekik, pénzt, búzát, fát, szénát sarcoltak el tőle. Feleségével együtt állta az ostromot s gyermekét magyar tanítónak nevelte.

Dr. Keller Samu ügyvéd, Szilágysomlyó. Megfigyelés alatt állott és ha másba nem, akkor egy 1916-ban vásárolt festménybe kötöttek be a románok, mert magyar zászlót ábrázolt. A hadbírósági eljárást csak súlyos pénzáldozattal lehetett leszerelni. — 1919-ben éppen az ő birtokán állottak a székely csapatok. Később a románok feldúlták a birtokot és 2½ millió lei kárt okoztak. Mint laptulajdonos szerkesztő lapjával is a magyarság érdekeit szolgálta.

Keul Ottó kereskedő, Nagykároly. Mint a Magyar Párt tagja, azt a megbízást kapta, hogy vegye át a románok kivonulásakor a magyar nemzetőrség parancsnokságát. Feladatát fényesen megoldotta. Az állami szeszgyár és dohánybeváltó értékes vagonjait megmentette Erdélynek. Lefegyverzett egy román tisztet hét katonával együtt és átadta őket a bevonuló honvédeknek.

Kenyeres Lajos ref. lelkész, Nagyszalonta. A Magyar Párt tagja. Alaptalan váddal terhelik, csendőrőrsre citálják, éjszakai házkutatásokat tartanak nála. Megfigyelés alá veszik, a sok meghurcolásba belebetegszik, kiutasítják, állását veszti. Csak a bécsi döntés után kap elégtételt szenvedéseiért.

Kepecs Aladár gazdálkodó, Selymesilosfa. Minden magyar megmozdulás számíthatott aktív közreműködésére. Letartóztatták kémkedés gyanúja miatt. Szerencsére közel volt már a bécsi döntés, nem lett belőle börtön, csak megfigyeltetés és halálos fenyegetés. Apja, *Kepecs József* gazdálkodó. Elősegítője minden magyar ügynek. Rengeteg román tisztet szállásoltak el nála, akik állandóan zavarták a családot. Feleségét megtámadták és veréssel fenyegették a román katonák. Tiltakozása ellenére elhurcolták, gyermekeit bántalmazták, őt magát is hamis váddal illették. Házkutatás volt nála minden évben.

Dr. Kepes Ármin ügyvéd, Érmihályfalva. Résztvett a világháborúban és a román megszállás alatt irredentizmus vádja miatt menekülni kénytelen. Csak a trianoni békeszerződés aláírása után teszi le a hűségesküt, de nem tudja megtéveszteni a románokat, akik kitartóan és tovább üldözik, hatalmas adókkal sujtják. 10 holdas öröksége veszett el ily módon.

Keresztes Dénes hentes és mészárosmester, Kolozsvár. Nagykászonban született 1909-ben. 1934 óta önálló iparos. Magyarsága és magyaros neve miatt állandó zaklatásnak volt kitéve, de ő nemcsak nevével, de lelkével is megmaradt magyarnak.

Kerekes Árpád bőrkereskedő, Székelyudvarhely. Résztvett a világborúban, megsebesült és mint őrvezető szerelt le. A székely dalárda és több más társadalmi egyesület vezetőségi tagjaként élénk tevékenységet fejtett ki a magyar öntudat megőrzése és fejlesztése érdekében.

Keresztes István gazdálkodó, Málnás. Résztvett a világháborúban ahol megsebesült, mint tizedes szerelt le. A román uralom neki is elviselhetetlen adókat, ismétlődő zsarolásokat hozott. Felesége, a ref. nőszövetség révén a szociális megsegítésből vette ki a részét.

Keresztes Gyula igazgató tanító, Réty. A román megszállás alatt elvesztette állását, mert az államnyelvet nem sajátította el, faluja azonban minden románosító törekvés ellenére 100%-ban magyar maradt és ez Keresztes Gyula kitartásának, szervező képességének, segíteni tudásának érdeme.

Dr. Keresztes Lajos tszéki tanácselnök, Beszterce. 1912-ben ügyvédi irodát nyitott Besztercén. A román impérium alatt megtagadta a hűségesküt és ezért ügyvédi gyakorlatától eltiltották. Ezt olyan szigorúan vették, hogy a telekkönyvi betekintést is megtagadták tőle. Egy ízben az iparos egyesület helyiségét a románok el akarták rekvirálni, amelyet ő mentett meg azzal, hogy közgyűlést hívott össze, amelyen csak magyar tagok vettek részt és elhatározták, hogy az egyesület helyiségét telekkönyvileg átíratják a református egyházra. Így sikerült a magyarságnak megmenteni a helységet. 1940-ben mikor a magyar csapatok bevonultak, a katonai parancsnokság a törvényszék vezetésével bízta meg, majd később az igazságügyminiszter tanácselnökké nevezte ki.

Keresztély Gyula bádogos mester, Székelyudvarhely. 1914-ben önként jelentkezett katonának és sebesülten szerelt le. 1919-ben a székely hadosztály tagja volt, amiért sok kellemetlensége volt a románokkal. Állandó harcban állt a hatóságokkal az iparosság védelme érdekében. Egy műsoros háziestélyen, amelyet felesége rendezett, egy magyar tánczám miatt, a románok eljárást indítottak felesége ellen, majd házkutatást tartottak lakásán.

Kerékgyártó Lajos szikvízgyáros, Nagyvárad. A Magyar Párt tevékeny tagja. 1937-ben vendéglőt nyit. Csakhamar összeütközésbe kerül a hatóságokkal, magyar érzülete miatt bevitték a siguranciára, ahol 5 napig vallatják, bántalmazzák és csak 5000 lei baksispénz ellenében engedték szabadon.

néhai Kese Lajos Sepsiszentgyörgy. Középiskolai tanulmányait Sepsiszentgyörgyön és Nagyenyeden fejezte be; Budapesten pedig állatorvosi oklevelet szerzett. 1893-ban Sepsiszentgyörgyön mint járási állatorvos kezdte meg pályáját, 1918-ban állategészségügyi főfelügyelő lett. 1918-tól alelnöke volt a Credit Banknak. A román impérium alatt a Magyar Pártnak lelkes tagja volt és a nemzeti ellenállás terén tevékenykedett. Magyarsága miatt a románok meghurcolták, sokat zaklatták

és nagy adókkal sujtották. 1928-ban meghalt. Felesége az ottani nőegyletnek tagja és minden magyar ügyet támogatott.

Keserü Mózes kereskedő, Barót. Részt vett a világháborúban, több kitüntetést szerzett és pedig kis ezüst, nagy ezüst, bronz vitézségi érmet és Károly csapatkeresztet és mint őrmester szerelt le. A Magyar Párt tagjai közé sorakozik, amiért aztán a románok üldözőbe veszik. A magyar himnuszért sokat zaklatták a román csendőrök.

Kécskey József társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. 1914-ben vonult be a budapesti autócsapathoz és a szerb, az orosz és az olasz harctéren teljesített tizedesi rangban szolgálatot. A Polgári Önsegélyző Egyletnek és a Rapid autóbusztársaságnak tagja.

Kécskey Károly társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. Iskoláit Szamosújvárott, a főgimnáziumban végezte, utána a géplakatos mesterséget tanulta ki. A román uralom alatt a Rapid autóbusztársaságnak tagja. A Népközösség lelkes híve és támogatója minden hazafias mozgalomnak.

Kézdi János szobafestő, Kolozsvár. 1906-ban tényleges szolgálatot teljesített a katonaságnál, 1915-ben az orosz fronton harcol, majd később mint vonatkísérő az olasz és a szerb harctérre került. A román megszállás alatt az Iparos egyletnek választmányi tagja, majd háznagya, az Iparosok Aggmenházának gondnoka és a református egyház presbitere. Mindenekfölött pedig a Magyar Pártnak, később a Népközösségnek egyik leglelkesebb harcosa.

Khell Gyula kereskedő, Kilyén. Résztvett a világháborúban és 3 évig harcolt. Leszerlése után folytatta üzemét, mint kereskedő és vendéglős. A magyarság nemzeti célú megerősítésében közreműködött feleségével együtt, aki a helybeli róm. kath. egyház kultúrális életében buzgólkodott.

Khell László kereskedő, Bereck. A megszállás alatt a Magyar Párt tagja volt, s magyarsága miatt a rendőrség állandó megfigyelés alatt tartotta. Ennek ellenére kényes és bizalmas szolgálatát pontosan ellátta. A románok fekete listáján szerepelt.

Kibédi Albert gazdálkodó, Kanada. A világháborúban a 9. tüzérezredben szolgált mint tizedes. Segesváron két barátjával mulatott. Mulatság közben összeverekedtek egy csendőrmesterrel. Bekísérték a rendőrségre és megverték. Innen a kórházba került. Bolsevistának nyilvánították és csak nagy összegű váltságdíj fejében engedték szabadon. Később Nagyszebenben ismét megverték, mert magyar nótákat énekelt. A román rémuralom elől Kanadába menekült.

Kicselstein Mór szabómester, Marosvásárhely. A megszállás évtizedei alatt nem volt hajlandó megtanulni románul. A bevonuló honvédség számára ő szállította az összes katonai jelvényeket és kitüntetéseket, amiket szabadsága kockáztatásával rejtegetett.

Kincses József tejtermék és élelmiszerkereskedő, Kolozsvár. A magyar Népközösség tagjaként működött közre a magyarság mozgalmában

Kincses Károly vaskereskedő, Zilah. Középiskolai tanulmányainak befejezése után a kereskedelmi pályára lép. Zilahon 1920 óta önálló. A román megszállás alatt napirenden voltak a zaklatások, a sarcolások. Több ízben házkutatást tartanak lakásán és az üzletben, ahonnan 20.000 lei értékű különböző raktáron levő fegyvert elkoboznak. Hadbíróság elé állítják, ahol bűncselekmény hiányában felmentették. Felesége Tokaji Zsuzsánna, férjével együtt kerül letartóztatásba. A Magyar Pártnak tevékeny tagja. A világháborúban az orosz fronton harcol és ott fogságba esik. 1919-ben hazaszökik és a székely hadosztályba áll be.

Kinda József vendéglős, Székelyudvarhely. A háborúban mint főtüzér szolgált. Leszerelése után az erdélyi magyar párt kötelékében tevékenykedik a magyarság ügyéért.

Király István mechanikus, Kolozsvár. 1914-ben mint jó hazafi, önként bevonult a 35-ös tüzérekhez, akikkel az orosz, majd az olasz frontra ment. 12 offenzivában vett részt, megsebesült és mint tizedes szerelt le. Kitüntetései kis ezüst, bronz vitézségi érem, Károly csapatkereszt. A Magyar Párt tagja akinek az oláhok sok kellemetlenséget szereztek.

Király József szabómester, Kolozsvár. 1915-ben az orosz harctéren szerzett betegsége miatt hazajött, de egy év mulva már a román fronton harcolt. Leszerelése után a szakmai életben serénykedik. A Szabóiparosok Termelőszövetkezetének alapító és igazgatósági tagja és az Iparegyletnek háznagya, választmányi tagja. A Magyar Pártnak is alapító tagja volt.

néhai Kirschner Sándor terménykereskedő, Kézdivásárhely. Részvett a világháborúban és több kitüntetéssel tért haza. Önállósítja magát, 1926-ban tagja lesz a Kereskedők Egyesületének, de a Magyar Párt küzdelmeiből is kivette részét. 1935 óta felesége vette át az üzletet és a szegénysorsú magyar testvérek segélyezése terén jeleskedett.

Kirkosa Gyula hentesmester, Kolozsvár. Ósrégi erdélyi család tagja. Ősei már 200 év előtt hentes és mészáros iparosok voltak és ő is ezt a mesterséget tanulta ki. A világháborúban mint szakaszvezető szolgált. Tagja volt a Magyar Pártnak és a Népközösség Pártjának. Magyarsága miatt több ízben a hadbíróságra idézték. 1918-ban nála volt a polgárőrség fegyverraktára.

Kiss Bertalan vendéglős, Máramarossziget. Részt vett a világháborúban elejétől végig és mint őrmester szerelt le. A Magyar Párt tevékeny tagja volt a megszállás megpróbáltató éveiben.

Kiss Elek biztosító vezértitkár. Szatmárnémeti. Elejétol végig résztvett a világháborúban és hat kitüntetéssel díszítve, mint vadász főhadnagy szerel le. Az idegen uralom alá jutott Erdélyben a Magyar Párt tagjai közé lép. A helybeli Kölcsey-kör tagja és minden olyan megmozdulásban részt kér, amely a magyar revizió ügyét viszi közelébb a megvalósításhoz.

Dr. Kiss Endre ügyvéd, Szatmárnémeti. A Magyar Párt jogügyi szakosztályának elnöke volt. 1937-ben a pártnak első helyen képviselő jelöltje. 1932 óta a párt delegálása folytán a város ideiglenes bizottságának tagja. A felszabadulás után a város katonai parancsnoksága az ügyvédi kamara titkárává nevezte ki. Az 1936—1938-as közigazgatási törvényt magyar nyelvre lefordította.

Kis Gerő gyógyszerész, Szatmárnémeti. 1914—1918-ig résztvett a világháborúban s mint tartalékos főhadnagy szerelt le. A Magyar Párt kebelében lelkes résztvevője volt a politikai és kultúrális küzdelmeknek.

Kiss Gyula főjegyző, Szilágynagyfalu. 15 évi szolgálata után az oláhok el akarták helyezni a Regátba vagy kéri a nyugdíjaztatását. Ez utóbbit választotta. Magyar érzülete miatt állandó megfigyelés alatt tartották.

Kiss Kálmán asztalos mester, Kolozsvár. Gimnáziumba Kolozsváron járt, majd az asztalosmesterséget tanulta. 1914-ben katona lett, 1916-ban orosz fogságba esett, ahonnan 1918-

ban sikerült megszökníe. Utána az olasz frontra került és a forradalom után jöhetett Kolozsvárra. A Magyar Párt, az Emke rendes és az Iparos-egylet választmányi tagja, 1940-ben az Ipartestület számvizsgáló bizottságának tagjául nevezték ki.

Kiss László asztalos mester, Bereck. Résztvett a világháborúban és kitüntetéseket szerzett. Hű magyarsága miatt a románok súlyos adókkal terhelték és ahol csak tehették, ártottak neki. A Magyar Pártnak tevékeny tagja volt.

Kiss László kereskedő, Zilah. 1920 óta önálló. A román megszállás alatt állandó zaklatásoknak volt kitéve, amit csak súlyos pénzáldozatokkal tudott kikerülni. Túladóztatással próbálták anyagilag tönkretenni, mert mindig magyarnak vallotta magát. A világháborúban az olasz fronton fogságba esett, ahol négy évet töltött és mint tizedes szerelt le. A román uralom fenyegetései teljesen tönkre tették idegrendszerét.

Kiss Manyi színművésznő, Budapest. Erdélyben született, gyermekkorát Zágon. Mikes Kelemen faluja aranyozta be. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön és Kolozsvárott végezte. 1920-ban került át az anyaországba, de székely szíve minden évben hazaviszi egy-egy édes-bús látogatásra Erdélybe. Több ízben vendégszerepelt a szűkebb és elszakított haza nagyobb városaiban. Kolozsvárt, Marosvásárhelyen és Brassóban. Az elragadtatott közönség tapsvihara elismerés és tüntetés volt a kultúrális értékek e magyar színekben pompázó bokrétája előtt.

pályi Kiss Sándor ref. lelkész és tanító, Kővárhosszúfalu. 300 lelket számláló gyülekezetben mozdítja elő a magyar szellemű kultúrális fejlődést. Nyilvánosjogú azért nem lehet iskolája, mert „az iskola szelleme kívánni valót hagyott fenn". (Fordítás a hivatalos végzésből.) Megszervezi a Magyar Pártot, a románok antirevíziós törekvéseit nyilvánosan megtagadja. Volt is része bőven üldöztetésben. Gyakori házkutatást tartanak nála 50 tagú csendőrkülönítménnyel. Az idejekorán eltüntetett magyar zászló után kutatttak.

Kiss Sándor gazdálkodó, Egerpatak. A román uralom alatt sokat szenvedett, mert a csendőrök állandóan zsarolták és amit lehetett elloptak tőle. Egy választás alkalmából, amelyben bírói minőségben vett részt, kényszeríteni akarták, hogy a román jelöltre adja le szavazatát, mikor ezt megtagadta, megfenyegették és azóta állandóan üldözték. A vadászfegyvereit és lovát elszedték tőle. A fegyvert a román pap, lovát egy román őrnagy. A Magyar Pártnak alapítása óta tagja volt és mint pénztáros fejtett ki működést. Felesége mint nőszövetségi tag, a szociális megsegítés dolgában buzgólkodott.

Klein Albert földbirtokos, Dés. A Szolnok doboka vármegyei gazdasági egyesület egyik elnökségi tagjaként tevékenyen résztvett a magyarság gazdasági érdekvédelmi munkájában. Klein Jakab 22 éven keresztül a magyar iskola elnöke és a tanításra alkalmas helyiséget díjmentesen bocsátotta rendelkezésre.

Klein Samu kárpitosmester, Kolozsvár. Négy évig a fronton harcolt a világháborúban és mint őrmester szerelt le. A román uralom alatt a magyar ügyek lelkes pártolója volt. Szegény magyar diákoknak ingyenes ebédeket adott. Az Iparos Egylet pénztárosa.

Klein Sándor faipari tisztviselő, Nagyvárad. Önálló 1941. jan. 1 óta. Főtitkára volt annak a Magyar Atlétikai Clubnak, amelyet a román hatóságok irredentizmussal vádoltak. A Magyar Szó című nagyváradi irredenta irányú napilap első kiadóhivatali főnöke volt.

Klein Zsigmond órás és ékszerész, Kézdivásárhely. Résztvett a világháborúban és a román megszállás alatt fekete listára került magyar érzelmei miatt. Útlevelet soha nem kapott. Támogatója volt a sportegyletnek és a múzeumnak, gimnáziumnak.

Kleinfeld Viktor, Csikszereda. Részt vett a világháborúban és 11 hónapi fronszolgálat után 1918-ban szerelt le. Tanulmányai után kereskedői pályára lépett. A románok nagy adókkal sujtották, ezért nem tudott üzlete fejlődni. Zsarolások, büntetéspénzek napirenden voltak. Magát a rendőrkapitányt lépten-nyomon meg kellett vesztegetni. Havonta 1000 leit fizetett neki.

Klimovszky András vendéglős, Csíkszentmárton. Résztvett a világháborúban elejétől-végig. Egyszer meg is sebesül, mint tizedes szerel le. A román megszállás alatt magyarsága miatt üldözőbe vették. Részese a Magyar Párt akcióinak.

Knakker József kereskedő, Máramarossziget. A világháborúban a 32. gy. e. őrmestere. Kitüntetései: kis ezüst, bronz, Károly csapatkereszt. 1922-ben a románok elbocsátják állásából, mert nyelvüket nem tanulta meg. 1929 óta tagja a magyar politikai szervezeteknek.

Kocsis János kéménysepről mester, Kolozsvár. 1938 óta a kolozsvári VII. kerület kéménysepről üzem vezetője. A Magyar Párt munkáját minden kultúrális és szociális téren támogatta.

Kohajda József rézöntő mester, Kézdivásárhely. Tizedes volt a világháborúban s 1915-ben orosz fogságba esett. Bátorságáért több kitüntetésben részesült. Segédidejét a világ különböző városaiban töltötte, hogy szakképzettségét minél jobban fejlessze. 1924-ben Aradon önállósította magát, de tíz évvel később Kézdivásárhelyen telepedett le, ahol előbb mint rézöntő művezető működött egy nagy üzemben, amelyet 1940-ben bérbe vett s most önállóan vezeti. Feleségével együtt a román megszállás alatt a magyarság minden mozgalmában résztvett.

Kokes János kereskedő Nagyvárad. Iskoláit Szentjobbon végezte. Szakmáját Rákospalotán és Ujpesten tanulta. A román megszállás alatt Nagyváradon tartózkodott. Itt lett önálló 1928-ban. Gerinces magyarsága miatt a románok túladóztatták és a tönk szélére sodorták.

Koller Ágoston műköszörűs, Nagyvárad. 1913 óta önálló. A világháborúban 1914-től 1918-ig katona, háromszor sebesül és rokkanttá válik. A román megszállás alatt a Magyar Párt mögé sorakozik és minden magyar célú előretörést támogatott.

Kolozsi Ferenc csizmadiamester, Kolozsvár. 1912-től katona volt. Az orosz fronton 1914-ben megsebesült és fogságba esett. A Magyar Párt, majd a Népközösség és a Csizmadia Társulat rendes tagja.

Ijf. Koncz Gyula kereskedő, Okland. Iskoláit Székelyudvarhelyen végezte. 1923-ban önálló lett. A magyarság politikai és kultúrális szervezkedését személyes áldozatkészségével előmozdította.

Konrád Kálmán gyógyszerész, Csíkszentmárton. Középiskoláit Székelyudvarhelyen, Székelykereszturon, az egyetemet Kolozsváron, Budapesten és Szegeden végzi. Önnálló gyógyszerész 1926 óta. A világháborúban a 82. gy. ezrednél a nagyszebeni helyőrségi kórháznál majd az orosz fronton szolgálatot teljesít. 1918-ban leszerelt mint tartalékos zászlós. Kitüntetései: kat. arany érdemkereszt, a hadiékítményes vörös kereszt emlékérem, Károly csapatkereszt.

Koós Ferenc ref. tanító, Nagyszalonta. A Magyar Párt titkára volt, most az Erdélyi Párt titkára. Sok köszönettel tartozik neki a magyarság szociális és kulturális téren végzett munkájáért. Évekig volt előadója a Magyar Pártnak, sok cikke jelent meg a helyi lapokban, amiért aztán a románok haragját vonta magára.

Korbucz Béla gyümölcs- és cukorka kereskedő, Nagyvárad. Iskoláit Nagyváradon végezte, 1915-ben önálló kereskedő lett. A megszállás alatt hű maradt magyar anyanyelvéhez és minden magyar ügyet támogatott.

Korbucz Ferenc fűszerkereskedő, Nagyvárad. Iskoláit Nagyváradon végezte, 1929 óta önálló. A román megszállás alatt hűségesen támogatott minden magyar ügyet.

Korda Ödön haltenyésztő, Nagyszalonta. A Magyar Párt elnöki tanácsának tagja, a Magyar Népközösség gazdasági tanácsadója. A románok megfigyelés alatt tartották és házkutatásokkal zaklatták.

Koréh Endre operaénekes, Budapest. A román uralom alatt végezte el középiskoláit. Főiskolákra már Debrecenbe és Budapestre jár. 1930 óta tagja az Operaháznak. 1936-ban volt utoljára szűkebb hazájában, Erdélyben. A bukaresti Operaház is leszerződtette az európai hírű művészt, hogy publikumának idegen tollakkal kedveskedjék. Koréh azt kívánta, hogy a románok utalják át tiszteletdíját a magyar nemzeti bankhoz. Emiatt a románok megsértődtek, kultúrfölényük megingatóját kis híja ki nem tessékelték.

Korody József terménykereskedő, Csikszereda. A világháború alatt a Keleti-Kárpátokban harcolt a csendőrség kötelékében. Nehéz szolgálatai alatt szerzett észleleteit közölte feletteseivel már 1916-ban hogy résen kell lennünk, a románok ellenünk fordultak. Nem hitték el aggodalmai alaposságát, míg az orvtámadás meg nem történt. Több ütközetben vesz részt, foglyokat ejt, kitüntetésre is fölterjesztik. Az összeomlás után Csikszeredán ismét találkozik a honfoglalásra beigyekvő hordákkal. Ünnepélyes fogadtatást kellett volna rendezniök, de ez az ő közbelépésére elmaradt. A románok üldözőbe veszik és csak két hetes bujkálás után tud előlük megmenekülni. A román uralom alatt kenyértelenné válik, mert, mint egykori magyar csendőrőrmester, nem kap sehol elhelyezkedést. Tengődés az élete. Mint kereskedő csak úgy boldogulhatott, hogy sorozatos veszteségekkel kenyerezte le a románok sísera hadát, hiszen egy vagon cukornak Bukarestből Csikszeredáig való elszállítása csak úgy sikerülhetett, ha útközbn legalább ötször megkenték a kereket. Holmi reklamációk ugyanis nem használtak semmit sem. Mint a Magyar Párt tagja, 22 év alatt állandó csendőri megfigyelés alatt állott.

Korolyán Sándor vendéglős, Szilágynagyfalu. 1919-ben először érezte a román kultúra áldásait. Az oláh katonaság kirabolta. Mikor nyomorék édesapja tiltakozott, megverték és sárba tiporták. Lovait elvitték és soha nem kapta vissza. A románok kitakarodásakor stílszerűen ismét kifosztották. Állandó megfigyelés alatt élt és lelövéssel fenyegették. Lehetett-e belőle más, mint az irredenta gondolat elősegítője?

Koszta Tivadar fűszerkereskedő, Nagyvárad. A világháború szenvedéseiből, harcaiból bőven kivette részét az orosz, olasz és román frontokon. Többször megsebesült és megszerezte a nagy arany, kis ezüst és a bronz vitézségi érmet és mint tizedes szerelt le. A román megszállás alatt 1922 óta önálló kereskedő. A szürke hétköznapok munkafrontján vívta szívós harcát a románok gyarmatosító elnyomása ellen meggyőződéses kitartással.

Kovács Ágoston gazdatiszt, Szentkatolna. Résztvett a világháborúban, több kitüntetést szerzett és mint szakaszvezető szerelt le. 1920-ban költözött Szentkatolnára és ettől kezdve minden igyekezete az volt, hogy a Magyar Párt gazdasági szövetkezetét megtartsa a magyarok számára. 1940-ben a bécsi döntés után a románok elől el kellett bújni, mert meg akarták lincselni.

Kovács Bálint és fia Gyula malomtulajdonosok, Kolozsvár. Az apa ősi molnár család sarja a felsőtiszahátról. Ő a műmalom meghonosítója Erdélyben. Tagja a kolozsvári iparos egyletnek és a ref. egyház legrégibb presbitere. Fia külföldön szerezte szakképzettségét, 1912 óta vezeti az üzemet. A világháborúban elejétől végig részt vett, több kitüntetést szerzett és mint hadapródőrmester szerelt le. Hamarosan tagja lett a Magyar Pártnak és a Magyar Népközösségnek. A románok az adózás brutális csavarjaival próbálták tönkre tenni. Milliós adókat vetettek ki rá, egyik malmát pedig elperelték. Mégis minden magyar ügyet támogatott. Magára vállalta például a teológia főzési gondjait. Egyszerre öt magyar lapot járatott és szaklapot. A románok 8—10 millió lei kárt okoztak neki.

Kovács Béla asztalos mester, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja. Végigszenvedte a megszállás éveit, s megszökött a román hadseregből.

Kovács Dénes tímár, Nagyajta. Végigharcolta a világháborút, mint szakaszvezető szerelt le. A román megszállás alatt a Magyar Párt tagja. Elvitték lovait és odavesztek. Túladóztatták mint iparost. Felesége tevékeny tagja volt a ref. nőszövetségnek.

Kovács Ferenc üzemtulajdonos, Kolozsvár. 1904-ben született Kolozsváron. 1923-ban a piaristáknál érettségizett, majd elecktrotechnikát tanult. 1930-ban alapította üzemét. A Magyar Párt, majd a Népközösség és a Baross Szövetség tagja.

Dr. Kovács Gábor ügyvéd, Székelykeresztúr. A Magyar Párt titkára volt. A román uralom alatt a választásoknál mint ellenőr volt megbízva, de tisztségének nem tudott eleget tenni mert a választási helyiségből a románok egyszerűen kikergették. Mint ügyvéd, a bevonult kisebbségi magyarok segélyezését kérte, de elutasították. Közismert, hithű magyar volt, akik a hozzáforduló magyar testvéreiért sok áldozatot hozott.

Kovács Gyula címfestő, szobafestő és mázoló mester, Kolozsvár. Nagyszebenben született 1899-ben. A Kolozsvári kat. gimnáziumban érettségizett. Magyarsága miatt nem tudott elhelyezkedni és így az ipari pályára lépett. Iparigazolványt és munkát a románoktól nem kapott és állandóan zaklatták. A Magyar Népközösség és az Iparosegylet rendes tagja.

Kovács Gyula korcsmáros, Kovászna. Résztvett a világháborúban és kitüntetéseket kapott. Tagja volt a Magyar Pártnak és a kovásznai Gazdakör alelnöke. Sokat szenvedett a románoktól magyarsága miatt. Egy lovát például úgy elvitték, hogy sohasem adták vissza. 1940-ben a bevonuló magyarokat lovas bandérium élén fogadta.

Kovács Gyula temetkezési vállalkozó, Szatmárnémeti. A világháborúban négy évig egészségügyi szolgálatot teljesített. A román uralom alatt a Magyar Párt tagja lett és az önvédelmi szervezet kiépítésében szerepet vállalt.

Kovács Imre kőfaragó mester, Nagyszalonta. A világháborúban vitézül harcolt és több kitüntetést szerzett. A Magyar Párt főpénztárosa. Ipartestületi elnök. Ismert magyarsága miatt a románok gondosan ügyeltek

árra, hogy sokszorosan érezze a kisebbségi sorsot. Az Erdélyi Párt megalakulásakor elnöki tanácstagnak választották.

K. Kovács István polgármester, Kézdivásárhely. A világháború befejezése után Kézdivásárhelyen ügyvédi irodát nyitott. A román uralom alatt a Magyar Párt megbízásából az alpolgármesteri állásba kerül. Elnöke volt a Magyar Kaszinónak és több jótékonysági intézet vezetője. A román hatóságok sokszor érezteték hatalmukat felette. Ennek ellenére sokat tett a bajbajutott magyarok érdekében.

Kovács István cipészmester, Székelyudvarhely. Tagja volt a Magyar Pártnak, ezenkívül több társadalmi egyesület vezetője. Gyanus lett a románok előtt, akik akkor tartanak nála házkutatást, amikor a román hadseregben katonáskodik. A régen várt honvédség bevonulása után Székelyudvarhely megyei város képviselő testületi tagja és az iparosság érdekeit védő városi 6-os bizottság tagja.

Kovács József ref. lelkész, Micske. A Magyar Pártnak 1937 óta helyi elnöke. A megszállás alatt Bodor tanítóval együtt szellemi irányítója a magyarság létfenntartásáért vívott harcnak. A román hatóságok elnyomó intézkedéseit pellengérre állítja, ezért rengeteg üldözés és meghurcoltatásban volt része.

Kovács Károly igazgató tanító, Nyárádszereda. A román nyelv nem tudása miatt sok zaklatásnak volt kitéve, 1932-ben állásából elbocsátották. Állandóan a magyar érdekekért küzdött és így minden magyar megmozdulásnál, választásnál, hitelszövetkezetnél lelkes támogatója volt a magyarság ügyének. Résztvett a világháborúban és több kitüntetést szerezve, mint hadnagy szerelt le.

Kovács Károly hentes és mészáros, Nagyvárad. Résztvett a világháborúban, az orosz, olasz fronton. Itt megsebesül és fogságba kerül. Egy év mulva jut haza, mint csere rokkant. A megszállás alatt önállósítja magát. Támogatott minden magyar célzatú megmozdulást, ami a revizió ügyét szolgálta.

özv. Kovács Lászlóné nyugdíjas, Sepsiszentgyörgy. A román megszállás alatt elnöknője volt a jótékony nőegyletnek és választmányi tagja a Vörös Keresztnek. Nagy tevékenységet fejtett ki a szegénysorsú magyar gyermekek felruházási akciójában, de részt vett minden magyar mozgalomban is.

kézdiszentléleki Dr. Kovács Magda ügyvéd, Kézdivásárhely. Érettségit tett Kolozsvárt, egyetemet végzett ugyanott, Brassóban volt jelölt. A kolozsvári román ügyvédek áváz gyűlölettel fogadták, s mindent elkövettek csakhogy a „veszedelmes" konkurrenciától megszabaduljanak. Állásától megfosztották.

Kovács Samu kendergyári igazgató, *Börvely*. A gondjaira bízott vállalatot megtartotta magyarnak. Készer is hadbíróság elé állították, mert a gazdaság és üzem könyvelését magyar nyelven vezette. Egy alkalommal magyarbarát nyilatkozata miatt elfogták, összekötözték és megverték. Szatmárra hurcolták tárgyalásra, de felmentették.

Dr. Kovács Sándor körorvos, Micske. Exponált állásában is az általános humanista szempontokon kívül, magyar fajtestvéreinek sorsát szívén viselte és gyakran egzisztenciáját veszélyeztetve segített ott, ahol a szükség megkívánta.

Kovács Sándor okl. gépészmérnök, Kolozsvár. Résztvett a világháborúban, megkapta a koronás arany érdem keresztet és a Károly csapatkeresztet. Mint hadnagy szerelt le. A megszállás alatt a Magyar Párt soraiban tevékenykedett. Magára vonta a románok haragját, mert a gyergyószentmiklósi útépítésnél csak székely munkásokat alkalmazott.

Dr. Kovács Sándor ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. Résztvett a világháborúban és mint főhadnagy szerelt le. Nem tette le a hűségeskült, emiatt nem kapott állást, elment szeszfőzőnek, 1931-ben önállósítja magát, tagja lett a Magyar Pártnak, alelnöke a baróti tagozatnak. Ingyenes jogvédelmet nyujtott a románoktól üldözött magyaroknak. Feleségével együtt teljes erővel részt vett a szociális megsegítést célzó akciókban.

Kováts Antal cipészmester, Kolozsvár. 1914-től 1918-ig résztvett a világháborúban. Megsebesült és hősiességéért kitüntették a kis ezüst és bronz vitézségi érmekkel. A Magyar Párt és az Iparosegylet tagja. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjának nevezték ki.

Kováts István fényképész, Székelyudvarhely. Résztvett a világháborúban, kitüntetéseket szerzett és mint őrmester szerelt le. Nemcsak a Magyar Párt tagjai sorában, hanem több társadalmi egyesület, a polgári kör, székely dalárda stb. keretében fejtett ki áldásos tevékenységet a magyarság érdekeinek védelmében.

Kováts Jakab cipészmester, Székelyudvarhely. Résztvett a világháborúban és mint őrvezető szerelt le. Tagja volt a Magyar Pártnak. A román megszállók azzal kezdik, hogy letartóztatják, megmotozzák és értéktárgyait megtartják maguknak. Az első sarcolás után állandósul a zsaroló hadjárat túladóztatás formájában. Néha egy-egy illegális adót azonnal ki kellett fizetnie. Több társadalmi egylet vezetője, akit a szakképzetlen románok minduntalan vizsgára állítanak, holott még a magyar világból származó díszokleveles kitüntetése van.

Kováts Kálmán szűcsmester, Sepsiszentgyörgy. Szakmáját Kézdivásárhelyen tanulta, segédidejét több nagyobb városban töltötte. 1933-ban lett önálló iparos. A megszállás alatt a románok egzisztenciájában támadták, nagy adókkal, zsarolással tönkretették.

Kovacsik János lakatos mester, Nagyvárad. Iskoláit Nagyváradon végezte, önálló 1920 óta. A Magyar Párt buzgó tagja, aki bár túladóztatták a románok, a magyar célú megmozdulásokat mindig támogatta, anyagilag is.

Költő Károly nőiszabó mester, Kolozsvár. 1915-től a háború végéig, mint a 24. honv. gy. e. katonája szolgálta hazáját. Önálló iparos 1921 óta. Az iparügyi miniszter 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjának nevezte ki, míg szaktársai a nőiszabó alosztály elnökévé választották.

Kőházi Klatrobecz János villamossági vállalkozó, Kolozsvár. A világháborúban az orosz és olasz harctereken szolgálta hazáját. A bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt tulajdonosa. A Magyar Párt, majd a Népközösség tagja. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjának nevezték ki. A 22 éves megszállás alatt féltve őrizte és megtartotta édes apja hagyatékát, a magyar zászlót. Összeveszett egy román adminisztrátorral, akit megvert. Ezért 2500 leire ítélték.

Dr. Köpeczy Jenő ügyvéd, Székelyudvarhely 1936 óta önálló. Tagja a Magyar Pártnak, vezetője a Legényegyletnek, a Székely Dalegylet és az Erdélyi Kárpát Egyesület tagja. A román vészbíróság elé hurcolt magyar vádlottak védője ingyen. Rengeteg összejövetel előadója, ahol a magyar szellemiséget ápolták. A románok fogvicsorítva lesték az alkalmat, hogy belekössenek. Végleg lekéstek róla.

Krebs János bőráruüzemtulajdonos, Kolozsvár. 1914-től 1919 októberéig volt a katonaságnál. 1908 óta önálló

iparos. A Magyar Párt tagja volt. Több sportegyesület választmányi tagja és elnöke. A román nyelv nem tudása miatt súlyos adóztatásban volt része.

Kuba Mihály vendéglős, Dés. A megszállás alatt tíz évig építőmester volt, de magyarsága miatt a közmunkákból kizárák. 1929-ben vendéglőt nyitott, de a román polgármester kétszer is kilakoltatta helyiségéből. A hatóságok állandóan zaklatták és zsarolták.

Kulcsár Péter szabómester, Marosvásárhely. Iskoláit Marosvásárhelyen végezte, majd bevonult a 22. honv. gy. e.-hez, ahonnan 1915-ben, mint rokkantat elbocsátották. Rövid vasutas szolgálat után szakmájában dolgozik. 1925-ben önállósította magát. Pályáján egyik siker a másik után következett. 1934-ben arany éremmel tüntették ki. Időközben Argentinában is járt, ahol szintén kapott kitüntetést. A Magyar Párt, az Iparos Egyesület és a Magyar Népközösség tagja volt, a szabó szindikátusnak pedig pénztárosa.

özv. Kugler Lajosné, földbirtokos, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja, de ezenkívül a helybeli karitatív intézményeket is támogatta. A szatmárnémeti zárda egyik főpártfogója.

Dr. Kun József ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. A Magyar Párt tagja és a magyar színpártoló kultúrbizottság elnöke. Cikkírója a helyi lapnak. ügyvédi munkájának köszönhető, hogy a város főorvosát sikerült a románok markából kimenteni. Viszont az oláhok sem maradtak neki adósok. Anyagilag tönkretették, értékeit elárverezték.

Kún Mihály asztalos mester, Kolozsvár. A kolozsvári ref. gimnázium tanulója volt, majd az asztalosmesterséget tanulta és már tanonckorában díjat nyert munkájával. A Kolozsvári Asztalosok Szövetkezetének és a Sport Szövetkezetnek 15 évig tagja, később elnöke volt. Résztvett az Iparosegylet és a Magyar Párt munkájában. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjának nevezték ki.

Kuna Sándor hentes mester, Csikszépvíz. A román állami hivatalnokok hitelbe kapott árukat nem fizették ki, miáltal 25.000 lei kárt okozak neki. Jelentéktelen ügy miatt vád alá helyezték s hosszas eljárás után a törvényszék jogerősen 10 napi elzárásra ítélték, amelyet ki is kellett töltenie. Tehetségéhez mérten minden magyar ügyet támogatott.

ifj. Kuncz Mátyás. 1935 óta a Magyar Párt elnöke, a Legényegylet egyik vezetője. Mintaképe a jó magyarnak, akit a pángermán agitáció nem tudott megingatni és német neve ellenére magyarnak vallotta magát. Állandó megfigyelés alatt tartották.

Kupás Mihály műszaki és gépkereskedelmi iroda, Nagybánya. Tanulmányainak befejezése után 1925-ben visszatér a megszállt Erdélybe és megalapítja műszaki és gépkereskedelmi irodáját. Mint önálló vállalkozó, üzleti levelezését végig magyar nyelven folyatja, valamint magyar állampolgárságát is megtartja. A román hatóságok négy ízben is kiutasítják az országból. 1939-ben, mint román katonaszökevényt a kolozsvári hadbíróság börtönébe viszik. A fogházból csak 15.000 lei lefizetése ellenében engedik szabadon. A későbbi zaklatásoktól csak úgy menekül meg, hogy állandó havi járulékot fizet. A 3-as h. tüzér ezrednél szolgált. A Károly csapatkereszt tulajdonosa.

ifj. Kupás Sándor kereskedő, Kolozsvár. Magyarláposon született 1897-ben. Résztvett a világháborúban az orosz és olasz frontokon. Személyes bátorságáért kitüntették a vaskereszttel a vitézségi szalagon és megkapta a Károly csapatkeresztet is.

Kupfer Dávid tisztviselő, Nagyvárad. 1909-től katonáskodott. 1914—1918-ig frontszolgálatot teljesített. A szerb, montenegrói és olasz frontokon harcolt és meg is sebesült. Megkapta a koronás ezüst érdem keresztet a vitézségi érem szalagján. Kétszer is megkapta a kis ezüst és a bronz vitézségi érmeket. Tulajdonosa a koronás vas érdemkeresztnek a vitézségi érem szalagján, a Károly csapatkeresztnek, a hat éves szolgálati keresztnek és az 1912—1913-as évi érdem keresztnek.

Kutassy Sándor csizmadia mester, Nagyvárad. Középiskolái elvégzése után megtanulta a csizmadia szakmát. 1926 óta önálló mester. A román megszállás alatt kizárólag magyar munkásokat foglalkoztatott, emiatt a román iparügyi miniszter az iparengedély megvonásával fenyegette meg. 1941-ben a magy. kir. iparügyi miniszter a nagyváradi Ipartestület előljárósági tagjává kinevezte.

Kürthy Rezső Miklós főbíró, Nagysomkút. Már 1917 őszén a román megszállás első heteiben kezdődik a kálváriajárás. Kémkedéssel vádolták. A román uralom végvonaglásaiban egy román képviselő agyonlövéssel fenyegetői dühében. Először titkos rádióleadásokkal vádolva eljárás alá kerül. Eltiltják, hogy érintkezhessen a magyarokkal. Jól tudták a románok, hogy ő ápolta a lelkekben a revizió megvalósításának reményét. Házkutatás, megfigyelés, nyomozás keseríti életét.

Dr. Kühbacher Árpád bankigazgató, Dés. Gondosan őrködött, hogy a vezetése alatt álló bankban az ügyvitel tekintetében változás ne történjék. Magyar maradt a könyvelés, levelezés és csak magyar alkalmazottai voltak az intézetnek.

L.

Dr. Laczkó László ügyvéd, Kézdivásárhely. Középiskoláit Kézdivásárhelyen, egyetemet Kolozsváron végzett. 1937 óta önálló ügyvéd Kézdivásárhelyen. 1934 óta tagja a Magyar Pártnak. 1931-ben barátjával együtt lapot alapít a falu kultúrájának emelése érdekében. 1937-ben a románok a lapot beszüntették. 1932—1934-ig Moldvában a csángó kérdést tanulmányozta és igen értékes anyagot gyüjtött össze az erőszakos elrománosítást szenvedő véreinek helyzetéről. Az utolsó évben a románok eljárást indítottak ellene. Ennek folyamán letartóztatták. A felmentő ítéletet a magyar Honvédség hozta részére.

Lakatos János hentesmester, Szilágycseh. Iskolái elvégzése után 1908-ban önállósult. 1919-ben belépett a Magyar Pártba, ahol nagy szervezőmunkát fejt ki. A románok ezt csakhamar üldözéssel próbálják ellensúlyozni, de eredmény nélkül. Magyarságában sem tudják tönkre tenni, annál inkább anyagilag. Zsarolás, megfigyelés, túladóztatás egymást váltogatják. Utolsó pénzbírsága 25.000 lei volt, amit még ki kellett fizetnie. Adója tízszeresen nagyobb volt, mint a románoké.

Lakatos Károly szobafestő és mázolómester, Kolozsvár. 1908-tól 1913-ig és 1914-től 1918-ig Pólában teljesített szolgálatot, mint tengerésztüzér. A bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt tulajdonosa. Az Iparos egylet választmányi és a Kath. Kör. rendes tagja. A román megszállás után az Ipartestület ideiglenes bizottságának tagja volt, majd a kinevezett ipartestület vezetősége egyhangú lelkesedéssel háznaggyá választotta.

Lakatos Miklósné szül. *Végh Erzsébet* illatszertár tulajdonos, Kolozsvár. Iparigazolványát 1940 januárjában kapta. Üzletét a magyar uralom alatt is tovább folytatja. Férjének, aki egy bankban volt alkalmazva,

magyarsága miatt sok megalázást kellett eltűrnie a balkáni uraktól.

Lakatos Testvérek malomtulajdonosok, Székelyhid. A Magyar Párt tagjai. A román megszállók több ízben kiutasítással fenyegették annyira tántetően magyarok voltak és nem akarták a falut ingyen világítani. Több ízben házkutatást rendeztek náluk és állandó megfigyelés alatt álltak. Zsarolás napirenden. Mikor a jogos pénzüket kérték, a románok megveréssel fenyegetőztek. 1938-ban résztvettek abban a megbeszélésben, amely a falu rendjének biztosítását célozta. A románok egész szakasz csendőrrel törtek a falura, hogy elfogják őket.

Lanczet József tisztviselő, Gyergyószentmiklós. Iskolái elvégzése után tisztviselői pályára lépett. A román megszállás alatt többször meghurcolták a magyar nyelv használata miatt. Feleségével együtt szociális téren tevékenykedett a magyarság javára.

id. Láng János gazdálkodó, Kálmánd. A Magyar Párt elnöke. Tisztségében mindenkor a legnemesebb szándéktól vezetve, a magyarság bátor és megalkuvás nélküli védelmét szolgálta. Emlékezetes fáradhatatlan buzgalma a jogtalanul bezárt magyar iskola ügyében. A község magyar jellegének megőrzése körül is elismerésre méltó érdemeket szerzett.

Láng Vendel igazgató tanító, Kálmánd. A Magyar Párt tagja. Házkutatást tartottak nála legalább ötször. Iskoláját mert magyar volt, bezárták, őt állásától felfüggesztették. A pángermán agitáció elleni küzdelem kiváló harcosa, emiatt sajtótámadásban részesítik. Gyermekei taníttatását megnehezítik. Soha nem engedték meg neki, hogy átjöjjön Magyarországba. 50 éves korában nyelvvizsgára kényszerítik. Állandó megfigyelés alatt tartották. Provokálta az oláh barbarizmust, közjegyzőileg hiteles írásban kinyilatkoztatta, hogy jó magyarnak érzi magát és mindig az volt.

László Árpád községi pénztáros. Mádéfalva. Mint a Magyar Párt egyik oszlopos tagja, a párt megszervezésében tevékeny részt vett. A választásokon szívvel, lélekkel a magyar népet szolgálta. 1927-ben a románok magyarsága miatt elvették korcsmaengedélyét és azóta állandó zaklatások közt élt. 1912-től az összeomlásig — hat évig volt katona. — A világháború idején a fronton védte hazáját derekasan. Bátor magatartásáért a nagy ezüst, kis ezüst és bronz vitézségi éremmel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki.

László Imre gazdálkodó, Gelence. A Magyar Párt tagjaként minden magyar megmozdulásban résztvett. A románok lovait elvitték, az egyiket használhatatlanul, teljesen legyengült állapotban visszaadták, a másik ma is oda van. Négy gimnáziumi osztályt végzett Kézdivásárhelyen. Ugy mint a többi magyar gazdatársait, őt is „kisebbségi" adókkal sujtották.

Dr. László Ferenc ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. Látta, hogy az erdélyi magyarok mostoha helyzete sok tekintetben megfelelő kisebbségi jogvédelem hiányának tulajdonítható, titkos jogi szemináriumot létesített, ebben kiképezve gyakorló ügyvéd korában aktív harcot fejtett ki, hogy visszaverhesse közintézmények elrablására irányuló román támadásokat. A siguranca állandó megfigyelés alatt tartotta, de mégis megtalálta a módját a székelyföldi magyar fiatalsággal való bizalmas találkozásnak. Vezetője több társadalmi egyesületnek, cikkírója az Erdélyi Fiatalok c. lapnak.

László Mózes gazdálkodó, Szentkatolna. A román megszállás után annyira türhetetlenné tették életét, hogy Erdély területéről el kellett menekülnie. Kivándorolt Amerikába, de 1924-ben visszajött Erdélybe. Nyugtalanította fia sorsa, aki időközben kiszökött Magyarországba. A csendőrség fiának hozzáintézett leveleire való hivatkozással kémnek tekintette, egyszer csak néhány magyar ember bátorsága mentette meg a veréstől. 1940 őszén elvitték két lovát, az egyiket sohasem kapta vissza, a másikat meg olyan betegen, hogy agyon kellett lőni.

Lázár Albert keztyűsmester, Kolozsvár. 1915-től a háború végéig katona volt az orosz és olasz fronton, majd mint szakaszvezető szerelt le. A Magyar Népközösség és a Baross Szövetség tagja.

Lázár Dénes kereskedő, Gyergyószentmiklós. Szülővárosában végezte a gimnáziumot, majd a budapesti Műegyetemet hallgatta. A Magyar Párt tagja volt, amelynek keretében értékes munkát végzett. A helyi kereskedő társadalom vezetője volt. A kereskedő egyesület elnökeként, nagy munkát végzett szaktársai érdekében.

Dr. László Endre ügyvéd, Érmihályfalva. Középiskolai és egyetemi tanulmányait Hajdúböszörményben, Debrecenben és Budapesten fejezi be. Ügyvédi diplomáját Budapesten szerzi meg. A Magyar Párt tagja. A környékbeli gazdáktól és földbirtokosoktól elismerő levelei vannak, amelyben az érdekeltek hálás köszönetüket fejezik ki, azért a lelkes és önzetlen fáradozásért, amellyel megmentette őket a román gazdaságpolitika által okozott tönkremenéstől. Szolgálatait a magyar katonai hatóságok is elismerésre érdemesítették. A világháborúban mint a 3. h. gy. e. t. főhadnagya vett részt. Kitüntetései a Sigrum Laudis háromszor és a Károly csapatkereszt.

Lázár Gerő kereskedő, Parajd. A négy középiskolai osztályt Marosvásárhelyen végezte, majd Gyergyószentmiklóson gimnáziumi érettségit tett. Később a hetven év óta fennálló üzlet vezetését vette át. A világháború alatt katonai szolgálatot teljesít.

Lázár Lukács rendőrbiztos, Margitta. 1932 óta tölti be ezt az állását, de ez nem mentette meg attól, hogy 1934-ben a csendőrőrsön meg ne verjék a románok. Ez a megveretés még háromszor ismétlődött. Bűne az volt, hogy magyar nótákat énekelt. 1938-ban végre a románok letartóztatják és erre az alkalommal felesége temetését szemelték ki. Vád: unitárius pappal merte eltemettetni feleségét. Ujra súlyosan bántalmazzák.

Lebovits Ignác kereskedő, Máramarossziget. Többen magyar zászló megcsináltatásához szükséges anyagokat vásároltak nála. A vásárlókat letartóztatták és hadbíróság elé állították. Mint tanut kihallgatták. Ő úgy tanuskodott, hogy ezáltal hozzájárult a felmentő ítélethez. A Magyar Párt tagja. Választásokon a Magyar Párt jelöltjei érdekében exponálta magát.

Leichner Sámuel szabómester, Nagyvárad. Kétszer is feljelentik hazaárulás, nemzetgyalázás és kémkedés miatt. Tárgyalásra nem kerül sor, mert nagy pénzekkel sikerült az ügyeket elsímítani. Üzemében csak magyar munkást foglalkoztatott.

Lendvay Károly tisztviselő, Máramarossziget. A Magyar Párt alapító tagja volt. Mint közismert magyar érzelmű embert, a románok állandóan megfigyelik, előállítják és kihallgatják.

Lengyel Ferenc üvegkereskedő, Nagykároly. A Magyar Párt tagja. Minden magyar megmozdulás erkölcsi és anyagi támogatója. Az üzlet 1933 óta áll fenn. A románok őt is, mint a többi magyar kereskedőt, minden csekélységért birságolták és hazafias érzelmei miatt meghurcolták.

Dr. Lengyel Dezső orvos, Bihardiószeg. A Magyar Párt tagja. Állandó megfigyelés alatt kellett élnie. 1938-ban a román csendőrök közrefogták és kikísérték a faluból. Emiatt elégté-

teit kért. Válaszul bíróság elé került. A bécsi döntés után, 1940. szept. 2-án megakadályozta, hogy a visszavonuló románok fosztogassanak. Megszervezte a polgárőrséget és bátor föllépésével helyreállította a község nyugalmát.

id. Lengyel István gazdálkodó, Nagyajta. A világháborúban mint szakaszvezető harcolt. Háromszor sebesült meg. Először 1915-ben gránátszilánktól három helyen, később Görz alatt szintén gránáttól hashártyaszakadást kapott, 1917 májusában olasz fogságba jutott onnan csak 1919-ben került haza. A Magyar Párt tagjaként úgy a politikai, mint szociális mozgalmakból részt vállalt.

Lengyel István újságíró, Szatmárnémeti. A Magyar Párt vezető tagja, a Kölcsey-kör elnöke. Egy renegát följelentést tett ellene, hogy a fiatalságot Magyarországra való átszökésre buzdítja. A megyefőnök, román tábornok, maga elé idézte és arra akarta rávenni, hogy egy nyilatkozatban hívja fel a magyarokat arra, hogy ne menjenek át Magyarországra, ahol éhség és szomorúság várna rájuk. Megtagadta. Erre lapját betiltották és letartóztatással fenyegették, ami elől Budapestre szökött. A felszabadulás napján már újra ott állott régebbi őrhelyén.

Dr. Lengyel Miklós orvos, Kolozsvár. Lelkes pártfogója volt a megszállás alatt minden magyar ügynek. Szegény magyar betegeket ingyen kezelt. A világháborúban t. hadnagy. Kitüntetései: a kis ezüst és bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt.

Dr. Lenárd Bálint orvos, Szamosújvár. Diplomáját 1918-ban Kolozsvárott szerezte. A Magyar Pártnak alapítása óta tagja volt és a városi tanácsban mint a párt delegáltja működött. A világháborúban főorvos volt, megkapta az arany érdem keresztet a vitézségi érem szalagján, a Károly csapatkereszt tulajdonosa.

Lerniczky Árpád kereskedő, Nagybánya. A Magyar Párt tagja. A párt és az egyház minden, úgy szociális, mint kultúrális megmozdulásában résztvett és azokat erkölcsileg és anyagilag támogatta. A világháborúban a 24-es honvéd gyalogezrednél szolgált. Megkapta az ezüst és bronz vitézségi, valamint a háborús emlékérmet. Tulajdonosa a Károly csapatkeresztnek is.

Léb Zsigmond kereskedő, Kolozsvár. 1914-ben bevonult. Két évig volt frontkatona, majd megsebesült és rokkant lett. Megszerezte a nagy ezüst és a bronz vitézségi érmet, a sebesülési érmet és a Károly csapatkeresztet. Mint t. hadnagy szerelt le. A románok bevonulásakor földbirtokos volt, de birtokát a román telepítés céljaira kisajátították. Irredentizmussal gyanúsították és a Polgári Takarékpénztárt, amelynek elnöke volt, felosztották.

Lévay Imre kályhásmester, Nagyvárad. Tanulmányainak befejezése után megtanulta a kályhásmesterséget. — 1935-ben önállósította magát. Az Ipartestület és az Építőipari szakosztály rendes tagja és ezek kötelékében a magyarság gazdasági megerősödését célzó akciók aktív résztvevője volt.

özv. Lévay Józsefné, Szatmárnémeti. Minden jótékonysági, kultúrális és társadalmi megmozdulás igaz patrónusa és mecenása volt a román uralom alatt. A Lorántffy Zsuzsánna egyesület alelnöke, a ref. énekkar és az iparos dalegylet zászlóanyja.

Lévai Mihály gyáros, Szatmárnémeti. 1914—1819-ig résztvett a világháborúban, mint őrmester. Érdemei elismeréséül a koronás ezüst érdemkereszt, a bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A Magyar Párt tagja volt. Kizárólag magyar munkások alkalmazásáért a románok megbírságolták és zaklatták.

Dr. Lillin Endre fa és szénkereskedő, Nagyvárad. Középiskolai tanulmányait a gödöllői premontrei gimnáziumban végezte, majd a Pázmány Péter tudomány egyetemen jogi doktorátust szerez. 1935-ben szülei látogatására Nagyváradra jött, de a román hatóságok kiutasították. 1937-ben Mezőtelegden állást kapott, de magyar állampolgársága miatt kiutasították. Úgy a felvidéki, mint az erdélyi bevonulásban mint katona résztvett.

Dr. Lingvay Lajos ügyvéd, Máramarossziget. A világháborúban tartalékos főhadnagy. Kitüntetései: nagy ezüst, arany Signum Laudis, Károly csapatkereszt. A Magyar Pártnak megalakulása óta tagja. A megszállás alatt a menekülő, üldözött magyarok pártfogója, segítője. Nyilt, egyenes, bátor magyarsága miatt a román erőszakoskodások céltáblája. Honvédségünk bevonulása előtt megszervezi a rendfenntartást.

Lipcsey Gyula róm. kath. esperes, Szilágysomlyó. Középiskolai és teológiai tanulmányait Nagyváradon fejezte be. 1903-tól 1911-ig segédlelkész, majd a nagyváradi Orsolya zárda lelkésze és tanítónőképző hittanára, 1914 augusztusától kezdve szilágysomlyói plebános és 1940 március 1-től esperes. A szilágysomlyói Magyar Párt elnöke és megyei törvényhatósági bizottsági tag. A román hatóságokkal különböző ügyekből kifolyólag nagyon sok kellemetlensége volt. Felbontották egy levelét és abból megtudták, hogy a határon átmenekülteket ő szokta ellátni ajánló sorokkal. Ezért állandóan megfigyelés alatt volt. Calinescu Armand román miniszterelnök meggyilkolása után házkutatást tartottak nála. A nála tartózkodó édesanyját és beteg nővérét, akik magyar állampolgárok voltak, mindig azzal fenyegették, hogy kiutasítják és átteszik a határon.

Litteczky Ernő bútorárugyáros, Szatmárnémeti. A Magyar Párt soraiban fejtett ki építő tevékenységet a magyarság megmaradása érdekében.

Lohr János építőmester, Beszterce. 1918 óta Besztercén lakik. Kolozsváron letette az építőmesteri vizsgát. 1926 óta önálló. A román uralom alatt mint építőmester közmunkában nem részesült. Alapítása óta tagja volt Magyar Pártnak. Az 51-es gyalogezrednél volt őrmester. Négy évi frontszolgálata van. Tulajdonosa a bronz vitézségi éremnek és a Károly csapatkeresztnek.

Losonczy István szobafestőmester, Kolozsvár. Kolozsváron született 1910-ben. A kötelező katonaszolgálat alatt sokat szenvedett magyar érzelméért és a román nyelv nem tudása miatt. Tevékeny tagja volt a magyar iparosság kultúrális megmozdulásának.

Lőke Ernő hentes és mészáros mester, Kolozsvár. 1912-ben Csákigorbón született. Magyarságát bátran hangoztatta, emiatt az oláhok megbízhatatlannak minősítették és állampolgárságot sem adtak neki.

Lőrincz István cipészmester, Csikszereda. Tanulmányainak befejezése után az ipari pályára lép és megtanulja a csizmadia mesterséget. 1929 óta önálló csizmadia mester. A román uralom alatt nem győz elég vesztegetézi pénzeket fizetni, hogy exisztenciáját megmentse a mindent föl-fúló zsarolóktól. Két évig katonáskodik a román hadseregben, de a Magyar Párt és a magyar ügy harcosa maradt.

Lőrincz János földbirtokos, Árkos. A világháborúban a 21-es honvédeknél szolgált. Mikor Erdély román megszállás alá került, a Magyar Párt soraiba lépett. Sorsa tipikus kisebbségi sors. Üldöztetés. Lovát elrekvirálják és tönkreteszik. Túladózással gyöt-

rik. Felesége szociális téren tevékenykedett az unitárius nőszövetségben.

Lőrinc János plebános, Kálmánd. A gondjaira bízott hívek lelkipásztora, a magyarság bátor védelmezője volt a román terroristák uralma alatt. Minden szavát jegyezték, minden lépését figyelték.

Lőrincz József asztalos mester Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja volt. Az asztalos iparosok alelnöke. Az Ipartestület bizottsági tagja, egészen az összeomlásig a 82. gyalogezrednél szolgált. Tulajdonosa a Ferenc József emlék éremnek.

Lőrinczy János kereskedő, Székelyudvarhely. Iskoláit a székelyudvarhelyi ref. kollégiumban végezte. Kereskedelmi pályára lép és 1920 óta önálló. Résztvesz a kisebbségi magyarság életében és számos egyesületben tevékenykedik. Igy a Magyar Párt tagja, a kereskedő társulat gazdasági intézője, a ref. egyház presbitere, az Ike választmányi tagja, és a ref. dalárda tagja.

Lőte Lázár kötött- és rövidárú kereskedő, Marosvásárhely. Résztvett a világháborúban 1914-től 1916-ig. Mint csererokkant szerelt le őrmesteri rangban. A román elnyomatás alatt többször börtönbe került, hol azért, mert Magyarország javára való kémkedéssel vádolták, hol meg azért, hogy kommunista propagandát fejt ki, mint a munkástestedző elnöke. Holott csak magyar volt és a Magyar Iparegyesület elnökeként szolgálta a magyarság megmaradásának ügyét.

Löw Rudolf nagykereskedő, Kolozsvár. Hadbíróság elé állították irredentizmus vádja miatt, de bizonyítékok hiánya miatt felmentették. Neve ezután is állandóan fekete listán szerepelt és megfigyelés alatt állott.

Ludescher János kántortanító, Mezőfény. A megszállás alatt az ifjúság nevelését hazafias szellemben irányította és ebben nem tudta meggátolni őt a román hatóságok brutális intézkedése sem, amikor igazgatói állásából eltávolították. A gondjaira bízott gyermekek magyar egyházi éneke miatt — hadbíróság elé állítják.

Ifj. Luda János kereskedő, Szilágynagyfalu. A Magyar Párt tagja és minden kultúrális vagy irredenta megmozdulás számíthatott támogatására. Magyarnak vallotta magát s emiatt a rendőri megfigyeltetése nem maradt el.

Luka Tivadar keztyűkészítő, Kolozsvár. Szakmáját 1903-ban tanulta id. Hubay Károlynál. Segédévének letöltése után 1928-ban önállósította magát. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület és a Magyar Párt tagja.

Lukács Ferenc gyógyszerész, Kolozsvár. Régi erdélyi familia sarja, aki magyar szívén felül még vérrokona is a magyar reviziós törekvések egyik legfőbb vezetőjének, Lukács Györgynek. A kisebbségi sorsra kárhoztatott magyarság benne is hivatott védelmezőre talált a kolozsvári őrhelyen.

Lukács Sándor cipész és csizmadia mester, Marosvásárhely. A világháborúban négy évig frontszolgálatot teljesített, és megkapta a Károly csapatkeresztet. 1905 ben önállósította magát és üzlete szépen fejlődött. A román megszállás alatt tagja volt a Népközösség Pártjának, a Magyar Iparos Egyesületnek és a Csizmadia Temetkezési Társulatnak és ezen politikai és gazdasági egyesületekben teljesítette kötelességét.

Dr. Lukács Vilmos ügyvéd, Kézdivásárhely. 1919-ben feleségével együtt a románok internálták. Naponta háromszor jelentkeznie kellett. A megszállás 22 éve alatt magyarsága miatt sokat zaklatták. A felszabadulás óta a városi ügyészség vezetője. A világháborúban népfelkelő százados. Kitüntetései: katonai érdem kereszt, Signum Laudis, Károly csapatkereszt és sebesülési érem.

id. Lukáts József gazdálkodó, Bikafalva. Letartóztatták, mert gyermekeit nem a román államiskolába járatta, kiszabadulása sok pénzébe került. Ágnes leányát is üldözték az iskolában, mert magyar volt. Elhajtott lovait a mai napig sem kapta vissza. A Magyar Párt tagja. Katona idejét a 82-es gyalogezredben töltötte le.

Lukácsovits József Nagykároly. A román megszállás 22 éve alatt nem csökkenő lelkesedéssel állott a magyar ügyek szolgálatába politikai, gazdasági téren egyaránt.

néhai Dr. Lülkő Béla igazgatófőorvos, Szatmárnémeti. A világháborúban mint ezredorvos vett részt és a Ferenc József renddel, továbbá a Vörös Kereszt érdemrendjével tüntették ki. A román uralom alatt a Magyar Párt tagja volt. Magatartása miatt egy ízben letartóztatták, de bizonyíték hiányában szabadon bocsátották. Később zaklatásban és meghurcolásban volt része.

M.

Magyari János cipészmester, Kolozsvár. A megszállás egész ideje alatt Kolozsváron tartózkodott és különösen szakmai téren jeleskedett.

Magyary Károly cipészmester, Kolozsvár. Tagja volt a Magyar Pártnak, majd később a Népközösségnek és mindenkor teljesítette kötelességét a hazafias megmozdulások, a kultúrális és társadalmi akciók érdekében. Szakmai téren is kitünt munkásságával.

Magyari Miklós ref. lelkész Bettfalva. 1935-ben istentisztelet közben a magyar királyságot éltette. A székelyudvarhelyi ref. népszövetség tagjainak névsorát követelték tőle de nem adta ki. Papi lakását, mint a magyarok titkos gyülekezőhelyét állandóan figyelték. Megfenyegették, hogy ne hangoztassa magyarságát, mert ha ebből lázadás lesz, akkor minden románért száz magyart lőnek agyon. Noha csendőrséggel akadályozták egyházi működését, mégis szociális és kultúrális téren egyaránt szolgálta a magyarság érdekeit.

Magyari Vince ref. s. lelkész, Bihardiószeg. Fontos szerepet vállalt, amikor a bécsi döntés után bekövetkezett zűrzavarban a román pappal és a román bíróval közösen véget vetettek a sok lövöldözésnek — kisebb-nagyobb ütközeteknek.

Dr. Major Ferenc ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. Elhalt tanár ódesapja után hátramaradó kilenctagú családnak csak késöre jut nyugdíj, emiatt hősi küzködéssel tudja csak megszerezni diplomáját, aminek birtokában még szegényebb csángó testvéreinek támogatására siet az ú. n. irredenta perben. A Magyar Párt titkára. A románok zaklatásai elől Sepsiszentgyörgyre menekül, hogy új életet kezdjen a fölszabadult magyar hazában.

Makay András gazdálkodó, Szotyor. A világháborúban mint őrmester vesz részt és megsebesül. 1921-ben hazaárulással vádolják, letartóztatását csak nagy anyagi áldozatok árán kerüli el. Három lovát elvitték és csak kettőt kap vissza — a harmadikért és az elrekvirált terményekért nem kap semmit. A Magyar pártnak alapításától kezdve tagja, a felszabadulás óta pedig községi bíró.

Makay Bertalan állatorvos, Szatmárnémeti. Az idegen megszállás alatt is megtartotta állását, a románok, hogy hűségeskűre kényszerítsék, beszüntették fizetésének folyósítását, mégis helyén maradt. Másfél évi szolgálat után elbocsátották és a magánrende-

léseinek megtartását is betiltották. Állandó rendőri felügyelet alatt állott, mert kémgyanús volt — de a kolozsvári hadbíróság felmentette. 1940-ben ismét letartóztatják és egyhónapi fogházra és 7000 lei pénzbüntetésre ítélik. Olyan veszett adókkal sujtották, hogy 12 román alattvaló sem fizetett annyit adóba, mint ő. A 17-es tüzérekkel és a 3-as ágyusezreddel volt a fronton; megszerzi a koronás arany érdemkeresztet és ugyanazt a kardokkal.

Makay Lajos kőfaragómester Nagykároly. A Magyar Párt tagja és magyar érzelmei miatt több peres ügybe keverték bele a románok. Ez alkalom volt nekik arra is, hogy 10.000 leivel zsarolási kísérletet kövessenek el ellene. Házkutatásokat tartottak lakásán, de eredménytelenül.

Makó István társasgépkocsi tulajdonos Kolozsvár. Tanulmányait Kolozsvárott fejezte be. A Rapid tutóbusztársaság tagja. Autóját a románok elvették, teljesen tönkretették. és kárpótlást sem fizettek, ezáltal a tönk szélére juttatták. A Magyar Párt és a Népközösség tagja.

Makó Mihály gazdálkodó, Kolozsvár. A világháborúban több kitüntetést szerez és megsebesülve kerül haza. A Magyar Pártnak kezdettől fogva tagja. Társadalmi egyesületek élén támogatta az aggok házát, árvák házát, szegény gyermekek felruházását. Mint ősi református család sarja, híven kitartott magyarsága mellett.

Maksay Aladár szerelő mester, Kolozsvár. Tíz évi segédeskedés után, amely idő alatt legnagyobb vállalatoknál dolgozott, 1930-ban a román elnyomatás ellenére önállósította magát és üzletét szépen fellendítette. Nagy adókkal sujtották és magyarságáért üldözték. Tagja volt a Népközösségnek.

Maksai József mészáros mester, Réty. Édesapjával együtt dolgozott családi birtokon, közben megtanulta a mészáros és hentes mesterséget, és szülőfalujában önállósította magát. A Magyar Párt tagja. Támogatja a magyar társadalmi és kultúrintézményeket. A világháborúban a 2. közös gy. ezredben szolgált.

Mandel Béla cipőkereskedő, Csikszereda. Tanulmányainak befejezése után ipari pályára lép és cipész szakmát tanulja meg. Szakgyakorlatai után Csikszeredán műhelyt és később cipőüzletet nyit. Fiát okvetlenül magyar nevelésben akarja részesíteni, azért minden évben új kérvényben kellett a magyar iskolába való beiratkozást kieszközölni. Ára évekint 50.000 lei. Túladóztatással és fenyegetésekkel igyekeztek őt jobb belátásra bírni, minden siker nélkül.

Mandics Béla gyógyszerész, Máramarossziget. A Magyar Párt alapító tagja. Sorstársai tudják, hogy mit és mennyit tett a megszállás alatt: egész szívvel szolgálta a magyarság hazafias megmozdulásait.

Mandula Jenő fűrésztelep, Csikszentsimon. Középiskolai tanulmányainak befejezése után előbb magántisztviselő, 1936 óta önálló fakereskedő. Állandóan a közbirtokossággal dolgozott, ezáltal a magyarságnak nagy szolgálatot teljesített. A megszállók hálája hatalmas adók kivetésében, zaklatásokban és fenyegetésekben nyilvánult meg. Támogatta az Erdélyi Szépmíves Céhet. A 62. ezred kötelékében harcolt a román fronton.

Manhercz János gazdálkodó, Mezőpetri. A helybeli Magyar Párt egyik vezető tagja. Magyarságáért bátran helytállt. Bántalmazások, zsarolások, zaklatások csak megerősítették szikla-szilárd hitében.

Markovits Andor nagykereskedő, Szatmárnémeti. Három éven át harcolt mint önkéntes a világháborúban. A román uralom alatt a Magyar Párt soraiban küzd az elnyomók ellen. akik zaklatták, fenyegették, mert nem tanult meg románul. Fiát, Györgyöt arculverték mert magyarul mert beszélni az utcán és a román ünnepélyen nem vett részt. Pénzbírsággal sujtották, mégis magyar maradt a könyvelése és levelezése.

Markovits Sámuel kereskedő, Szatmárnémeti. A világháborúban felmentéséig katonai szolgálatot teljesített. A románoknak hűségesküt nem tett. ennek következtében elbocsátott magyar bírákat Dr. Váry Gyula jelenleg békéscsabai rendőrkapitány közvetítésével segélyezte. Markovitsot Dr. Tóth János volt királyi ügyész közbenjárására szabadon bocsátották, de később is állandó megfigyelés alatt tartották.

özv. Márton Jánosné gazdálkodó, Lécfalva. Férje 1915-ben orosz hadifogságban meghalt. A román uralom alatt a nagy adóktól sokat szenvedett. A csendőrök zsarolták. A nagyapját a csendőrök egy ízben véresre verték. Tagja volt a Magyar Pártnak és lelkesen támogatott minden magyar ügyet. Nem volt hajlandó megtanulni a román nyelvet. Lakásában a falon függő Bocskay képet össze akarták törni a románok, de megvédelmezte.

Matta János épület és műlakatos, Nagyvárad. A világháborúban szerb és román fronton harcol. Mikor Erdély román megszállás alá kerül, a Magyar Párt soraiban vállal újabb harci kötelességet. Szakmai érdekeket sem hanyagol el és itt a kultúrbizottság elnöke lesz. Érdemei elismeréséül az Ipartestület vezetőségi tagjává nevezik ki.

Maurer Frigyes nyersbőrkereskedő, Kolozsvár. Szakmai képzettségét Németországban nyerte el és Hamburgból vonult be a katonasághoz. A világháborút végigharcolta és mint rokkant szerelt le. 1905-ben Kolozsvárott önállósította magát és négy bőrgyárnak volt anyagbeszerzője. A négy gyár a bécsi döntés után a megszállott területen maradt és jelenleg budapesti bőrközpont megbízottja. Német származása ellenére a román uralom alatt a Magyar Párt tagja volt.

Mayer Demeter szatócs és vendéglős, Kolozsvár. Végig résztvett a világháborúban 1920-ban tért vissza az orosz fogságból. Magyar érzületről tanuskodott a magatartása a román megszállás évtizedeiben.

csengeri Mayer Sándor földbirtokos, Szatmárnémeti. A Magyar Párt volt alelnöke és megyebizottsági tag a Magyar Párt listáján valamint a vármegyei Gazdasági Egyesület alelnöke. A magyarság politikai és gazdasági szervezkedésében áldozatkész magatartása, meg nem alkuvó harcos kiállása sokáig emlékezetes marad.

Mayerovits Márton pékmester, Beszterce. Mint rokkant kerül haza a háború poklából. A románok szemmel tartották és hogy alapos kárt okozzanak neki, végső kitakarodásuk alkalmával két lovát elvitték.

Mádly Lajos korcsmáros, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja, akinek menekülnie kellett a románok bosszúja elől Tordáról. Magatartása bátor, meg nem alkuvó cselekedetek sorozata volt a román uralom alatt.

Dr. Mágori Jenő ügyvéd, Kézdivásárhely. Mint a Magyar Párt tagja, lelkes támogatója minden kultúrális és jótékonysági ügynek. Működvelő előadásokat rendezett szegény sorsú egyetemi hallgatók felsegélyezésére. A bírósági tárgyalásokon, különösen az ítéleteknél érezteték vele magyarságát. A katonaságnál a magyar nyelv használatáért sokszor megbüntették. Több ízben házkutatást tartottak lakásán fegyverkezés címén.

Málnási Géza nyug. jegyző, Sepsiszentgyörgy. A Magyar Párt vezető

tagja. Sikeresen ellenáll a román kormánybiztos erőszakos föllépésének, de hamar vádat koholnak ellene, mire háromszor is elővezetik az oláhok. Két és fél évig tartó pereskedés után a román prefektus vesztett és kidobták állásából. (Ritka eset, de valószínűleg másutt tovább folytatta zsarolásait.) Málnási is a gyanusak listájára került, vadászfegyverét elvették. Semmiféle kelepce nem kedvetlenítette el és bátorsága lelket öntött a magyarokba.

Mániás Ferenc gimnáziumi igazgató, tanár, Kézdivásárhely. Tanári működése alatt 1919-ben a románok elveszik az állami gimnáziumot, amely továbbra is mint magánintézet működött. Az intézetet a magyar közönség csak súlyos áldozatok árán tudja fenntartani. A román uralom alatt fegyverkezés címén házkutatást tartottak lakásán. Felesége Fejes Irén a Magyar Párnak és a Magyar Nőegyletnek tagja, az Oltáregyesületnek elnöknője, mint ilyen nagy szociális tevékenységet fejt ki.

Márk Gyula asztalos mester Kolozsvár. 1914-ben az orosz fronton harcolt, ahol megsebesült és mint rokkant került haza. A megszállás alatt Kolozsvárott tartózkodott. A Magyar Párt választmányi tagja volt, a Hitelszövetkezet igazgatósági tagja, az Iparosegyletnek szintén választmányi és a Székely Társaságnak rendes tagja volt.

Márk László magántisztviselő, Gyergyószentmiklós. Iskoláinak elvégzése után a faipari pályára lépett. A román megszállás alatt a Magyar Párt minden megmozdulásában részt vett. Gyermekeit nem tanította a román nyelvre.

Márk Lőrinc igazgató tanító, Szalacs. A Magyar Párt helybeli elnöke és a magyarság politikai megmozdulásnak irányítója. Exponált személye miatt a román erőszakoskodások céltáblája volt, akit állandó megfigyelés alatt tartottak. Kémkedéssel gyanúsították, meghurcolták és minden erőiket felhasználták ellene, csakhogy hazafias munkájában gátolják. Pedagógiai tevékenysége a magyar nyelv, a magyar szó megtartását szolgálta.

Márk Zsigmond esztergályos, Kolozsvár. Iskolái elvégzése után a műesztergályos mesterséget tanulta. 1915 óta önálló iparos. Résztvett a világháborúban és a 24. h. gyalogezred kötelékében szolgálta hazáját. A megszállás alatt résztvett a magyar akciókban és különösen a Népközösség keretében fejtett ki hasznos tevékenységet.

Márkus Sándor kereskedő és földbirtokos, Gelence. A román megszállás alatt minden olyan magyar összefogást támogatott, amely erőt és hitet sugárzott a föltámadás eljöveteléig a szenvedőkbe.

Dr. Márton Gábor ügyvéd, Csikszentmárton. Középiskoláit Csiksomlyón, egyetemi tanulmányait Kolozsvárott fejezte be. Az 1926-i választások alkalmával a zsebébe csempészett Ferdinánd királyt és családját gyalázó röpirat miatt hat héten keresztül napontkénti jelentkezési kötelezettséggel — rendőri felügyelet alá helyezik. A román nyelvet nem beszéli tökéletesen és ezért a bírósági eljárásoknál sok a kellemetlensége. A román adóprés még a szokottnál is jobban működik, mert tízszer annyi adót fizet, mint román kartársai. A Magyar Pártnak alapításától fogva tagja és különösen választások alkalmával tevékeny szervezője.

Mártonffy János szűcsmester és szőrmeárú kereskedő, Kolozsvár. Népfelkelő sorban végigküzdötte a világháborút; 1915-ben járt az orosz és szerb fronton; 1916-ban a montenegrói, albán és olasz fronton harcolt, a Doberdón megsebesült, később az olasz frontra viszik. 1931-ben kolozsvári házát egy román papnak eladta, aki a hatóságok közreműködésével kisemmizte.

Máthé Dénes ny. tanár, Sepsiszentgyörgy. A Magyar Párt tagja volt a román uralom alatt és minden magyar ügynek lelkes támogatója. — Elnöke volt a Gazdakörnek, gondnoka a kath. egyháznak és 25 év óta tagja a Magyar Kaszinónak. Felesége a szociális megsegítés terén teljesítette kötelességét.

Máté István fűrészgyáros, Gelence. Megtalálta módját, hogy a tiltó román rendelkezések ellenére üzemében magyarokat juttasson munkához. Megtalálta az utat is, amely elvezette őt a magyarság küzdő soraiba, ahol áldozatkészségével mindig előljárt, ha politikai vagy gazdasági akciókról volt szó.

Máthé János tisztviselő, Karcfalva. Exponált magyarsága miatt sokat zaklatták. Iskoláit Marosvásárhelyen végezte. 1925—1932-ig banktisztviselő volt. 1940-ben a románok kivonulásukkor magukkal akarták hurcolni, hogy agyonlőjjék, de ő még idejkorán értesült a tervről és elmenekült.

Máthé László mészáros mester, Kolozsvár. A Népközösség lelkes, tevékeny tagja volt. A kolozsvári futballszakosztálynak ügyvezető elnöke, a Húsiparosok Szövetségének választmányi és a Kolozsvári Nyersbőrszövetkezetnek felügyelő bizottsági tagja. Hazafias magatartása miatt a román hadbíróság elé került volna és a letartóztatástól a bécsi döntés mentette meg.

Mátis Károly gazdálkodó, Ikafalva. Résztvett a világháborúban, megsebesült, hosszú éveket töltött orosz fogságban, mire hazakerül, már román uralom fogadta, túladóztatással, hatósági zsarolással. Lovát, szekerét elvitték a románok és nem is kapta vissza. A Magyar Párt tagja, akire mindig bízvást lehetett számítani. Felesége a ref. nőegylet tagja.

néhai Mátyás Imre nyugdíjas, Kézdifutásfalva. Csekély nyugdíjából, amit kezéhez kapott, a román tisztviselőknek vesztegetési pénzt kellett leadnia. Terhes adókkal sujtották. Mégis tagja volt a Magyar Pártnak, filléreiből támogatta a magyar sajtót és felesége révén a szegénysorsú magyar testvéreket.

Mátyás Lajos kereskedő, Kovászna. Tanulmányait befejezvén, az erdélyi iparvasutaknál 13 éven át pályafelvigyázó volt. Később Kovásznán üzletet nyit, ma is kereskedő. A Magyar Párt tagja. Mint szakaszvezető résztvesz a világháborúban. 1916-ban orosz fogságba jut, ahonnan 1918 augusztusában kerül haza.

Medveczky István városi hivatalnok, Máramarossziget. A Magyar Párt tagja és 10 éven át megyei és városi titkára. A kath. egyesületek vezetőségi tagja, minden kultúrális akció megszervezője. Mint újságíró is tevékenykedett, de lapját a románok betiltották, őt pedig gyakran a rendőrségre citálták. A felszabadulás előtti napokban mint a polgárőrség parancsnokságának tagja teljesített szolgálatot.

ifj. Medvéssy László elektrotechnikus, Kolozsvár. A Magyar Népközösség tagjaként résztvett minden magyar akcióban.

Mellan József gazdálkodó, Csanálos. A Magyar Párt elnöke. Buzgó magyarságáért háromszor vitték a hadbíróság elé, de kénytelenek voltak felmenteni a koholt vádak alól. Banditába ojtott román csendőrőrmester volt a túlerővel rendelkező ellenfél, akit végül is megfutamított Csalánosról a Mellan Józsefek kitartása.

Merk Dezső pénzügyigazgató, Szatmárnémeti. 1930-ban a románok kényszernyugdíjba küldték. A magyar csapatok bevonulása előtt a románok a

pénzügyigazgatóság bútorait az összes iratokkal együtt magukkal akarták vinni. Már kocsin volt az egész berendezés és bár fegyveres katonaság állt őrt mellette, vakmerően szembeszállt a katonákkal és vissza vitette az egész kocsirakományt az épületbe. Bátor tetteiért a magyar katonai parancsnokság írásban fejezte ki köszönetét. A Magyar Pártnak alapításától tagja, minden magyar megmozdulás lelkes harcosa.

Messinger Lajos cukrász, Beszterce 1898 óta önálló cukrász mester Besztercén. Magyarsága miatt a románok nagy adókkal igyekeztek tönkre tenni, sőt be is akarták zárni az üzletét, mert vendégei állandóan magyarul társalogtak. Tagja a Magyar Iparos Egyletnek.

Mestitz Henrik malomtulajdonos, Marosvásárhely. A világháborút mint százados vitézül végig küldötte és számos kitüntetéssel tért haza. A román uralom alatt a Magyar Pártnak, majd a Népközösségnek harcos tagja és elnökjelöltje.

Mészáros Albert bőrkereskedő, Kolozsvár. Szakaszvezető a világháborúban, a vásárhelyi csapatkórházban kezelik harctéren szerzett betegségét. A magyar közéletben élénken részt vesz, így a Magyar Párt és később a Magyar Népközösség, az Iparosegylet tagja és a ref. egyházközség presbitere. Tevékenységéért a megszálló hatóságok az ismert módon túladóztatással és magas büntetésekkel álltak bosszút.

Mészáros Gyula kereskedő, Kolozsvár. A világháborúban a 63. gy. e. később a 103. komb. ezrednél teljesít szolgálatot 1915—1918-ig. Légnyomás következtében megsebesül. Hazatérése és felgyógyulása után a gazdasági életben helyezkedik el. A magyarság politikai és társadalmi egyesületeinek aktív tagja.

néhai Mihály Gergely kereskedő, Karcfalva. Régi kereskedő család tagja volt. Édesapja üzletét vette át és azt tovább fejlesztette. A világháborúban 1914—1918-ig teljesített szolgálatot. A román uralom alatt a kisebbségben élő magyar kereskedők sorsa jutott neki is osztályrészül. Zsarolják, zaklatják, nagy adókkal sujtják. 1938-ban bekövetkezett halála után, fia József veszi át üzletét és vezeti híven apja szellemében.

Mihály Ignác pékmester, Sepsiszentgyörgy. 1911-ben önállósítja magát. Résztvett a világháborúban Galíciában és Oroszországban harcolt. Iparos emberre mindig rá lehet sütni valami szabálytalanságot; így tett vele is az idegen rendőrség. Nem tanulta meg a román nyelvet, ezért életveszélyes fenyegetésekkel illették. A Magyar Párt kötelékében hasznos munkát végzett.

Mihály István vendéglős, Karcfalva. Tanulmányai befejezése után kereskedő lesz, később pedig vendéglős. 1939-ben a jogosítványát minden indok nélkül megvonják. 1931-ben a közbirtokosság igazgatóságát feljelentik, ebből kifolyólag bíróság elé állítják, meghurcolják és 250.000 lei kárt okoznak. 1940-ben minden ellenszolgáltatás nélkül elhurcolják minden takarmányát. A Magyar Párt alapító tagja és választási szervezője.

csikszentkirályi Mihály János ny. vizsgálóbíró. 1919-ben megtagadta a románoknak a hűség esküt, mire kiutasítják, nyugdíját nem folyósítják, birtokait kénytelen eladogatni, hogy gyermekeit taníttassa. A Magyar Párt tagja. Egész családja végigszenvedte a 22 éves román megszállás minden fájdalmait és megaláztatását. Mihály fia író, aki már kétszer kapott kitüntetést az olasz államtól, másik fia János a Központi Sajtóvállalat titkára. Egyik irredenta verseskönyvét a magyar zászlóval együtt a temetői kriptában őrizték várva az el nem maradó feltámadást. Felesége az Oltár Egyesület elnöknője, aki munkásságával Prohászka Ottokár püspök elismerését is kiérdemelte.

Mihályi Zoltán ref. lelkész, Tóti. A helybeli magyarság egyik vezető tagja. Templomának szószékén és a világi életben egyaránt szókimondó bátorsággal protestált minden elrománosító törekvés ellen.

Miklós János mechanikus, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja és a Hargita Egyesület életében is szerepet vállal. Állandó bojkott alatt tartják a románok és a rendőrségre citálják. Mint autótulajdonos tevékeny propagandát fejt ki a választások alkalmával. Gyakran tartanak házkutatást a lakásán és fegyvereket, propagandairatokat keresnek nála.

Miklóssy István vízszerelési vállalkozó, Kolozsvár. A 21. honvéd gyalogezred tizedesként hét és fél hónapig volt az orosz tűzvonalban. 1920-ban a román katonaság súlyosan inzultálta magyarsága miatt. 1922-ben önállósította magát. A magyar közéletben tevékenyen résztvett. A Székely Társaság ellenőrző bizottsági elnöke. A kolozsvári Kisiparosok Temetk. Egyesületének pénztári ellenőre és választmányi tagja. A felszabadulás után az Ipartársulat kinevezett elöljárósági tagja.

Minier Lajos főszolgabíró, t. főhadnagy, Csikszépvíz. Középiskolai tanulmányait Csiksomlyón, majd Gyulafehérvárott végzi. Tanulmányai befejezése után közigazgatási pályafutását Csikszeredán kezdi, majd Csikszépvizen szolgabíró. A románoknak nem tesz esküt, ezért elbocsátják állásából. A csucsai paktum eredményeképen Csikszeredán átveszi a főszolgabírói hivatal vezetését. 1923-ban a liberális kormány, — azért, mert hivatalát magyarul vezette, — nyugdíjazta. Felszabaduláskor a csikszépvizi főszolgabírói hivatal élére nevezték ki. Ugy a Magyar Párt, mint a magyarság kultúrális életében önfeláldozó tevékenységet fejt ki.

Mirtse István pénzügyi tisztviselő, Máramarossziget. A megszállás alatt a Magyar Párt működését támogatta. Atyja, Mirtse János erdőfőmérnök volt s az eskü letételét megtagadta, ezért állásából elbocsájták. A felszabadulást sajnos nem érte meg; mindenéből kifosztva halt meg.

Mladeiovszky Lajos kereskedő, Nagybánya. Különösen az egyháza életében tevékenykedett, a kath. egyház tanácsosa és 1936-tól egyházi főgondnok. Házkutatásokat tartanak nála és irredenta propaganda anyag rejtegetésével vádolják. Egyik kezdeményezője volt a Szent József Otthon alapításának. Fiedler püspök adományából és az egyházközség adakozásából az otthon felépült, de rendeltetének nem tudták átadni, mert néhány hót mulva a román kormány katonai célokra elkobozta.

Mogyorós István fűszerkereskedő, Szatmárnémeti. Végigküzdötte a világháborút, megszerezte a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. A Magyar Párt intézőbizottságának volt a tagja, és minden magyar megmozdulásban résztvett. 17 éves trafik engedélyét megvonták.

Molnár Agoston kereskedő, Tekerőpatak. A világháborúban kitüntetéseket szerez, megsebesül és mint hadnagy tér haza. A Magyar Párt tagja, akinek a tevékenységére mindenkor számíthattak. Amikor a nyárádmagyarosi sortűz eldördült, Tekerőpatakon élére állott a székely fölkelésnek. Felesége Kari Erzsébet áldozatos lélekkel állott a magyarság szolgálatában.

Molnár Árpád fakereskedő, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja és a Hargita választmányi tagja, a Kereskedő Társulat főtitkára. 1938-ban a román kormány lefoglalta faraktárát és elárverezteti. 100.000 lei értékben lehetett volna visszavásárolni, de némi baksispénzek ellenében 27.000 lejjel is

megelégedtek. Üzemében 400 munkás dolgozott. A kivonuló románok még utoljára 100.000 lei kárt okoztak neki fakészlete elharácsolásával.

Molnár Dénes földbirtokos, Havadtő. Résztvett a világháborúban és a román megszállás idején a Magyar Párt bizalmi embere. Emiatt állandó rendőri felügyelet alatt élt. Hetenként jelentkeznie kellett a rendőrségen. A református iskolából 1933-ban kiutasította a román állami tanítót mire letartóztatták. Ezután a rendőrség vette gondjaiba. Veréssel fenyegették, éjnek idején törtek rá, hogy jegyezzen hadikölcsönt. Feleségét is fenyegetik. Őt magát katonai szolgálatra hívták be, ahol betegséget szerett amiből ma sem gyógyult még ki.

Molnár Ernő malomtulajdonos, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányait Sepsiszentgyörgyön végezte, kereskelmi szakképzettséget a kolozsvári keleti akadémián, malomipari szakképzettségét pedig Németországban szerezte. Tanulmányai befejezése után belép atyja üzletébe. Apjának 1910-ben bekövetkezett halála után átveszi az üzlet vezetését. A nagy teljesítményű üzemet anyaghiány miatt teljesen kihasználni nem tudta, mert a Regátból kapott drágább gabona csökkentette az üzem versenyképességét. Adóterhe négyszer akkora volt, mint a román malmoknak. A Magyar Párt tagja megalakulásától kezdve.

Molnár Ferenc hentes és mészáros mester, Kolozsvár. Iskolai tanulmányait a Wesselényi gimnáziumban fejezte be, azután a hentes és mészáros szakmát tanulta. 1935-ben Kolozsvárra költözött és itt 1937-ben önállósította magát. A Magyar Népközösség és a Húsiparosok Szöveségének tagja. A magyar kultúrális mozgalmakból kivette részét.

Molnár György földbirtokos, Nagyszalonta. A világháborúban mint őrmester szolgált. Elnöki tanácstagja a Magyar Pártnak, 23 éve elnöke a Szalontai Gazdakörnek, szövetkezeti vezető ember. Mindössze 11 alkalommal részesült házkutatásban. 1938-ban irredentizmus vádjával terhelve letartóztatták, de bizonyítékok hiányában fölmentették. Két éven át alpolgármestere volt Nagyszalontának.

Molnár Imre községi bíró, gazdálkodó, Hilib. A Magyar Párt tagja megalakulása óta és résztvett annak minden mozgalmában. — A világháborúban vitézül harcolt. A román megszállás alatt a csendőrség magyar érzelmeiért több ízben meghurcolta, zsarolták és magas adókkal akarták tönkre tenni. Két lovát elvitték, de nem kapta vissza soha.

Molnár József adóhivatali tisztviselő, Kovászna. Tanulmányainak befejezése után molnár lesz. 1923-ban Kovásznán az adóhivatalban tisztviselő, — ma is betölti ezt a tisztséget. Mint adóhivatali tisztviselő sokat tett a magyarság érdekeinek megvédésére és nemzeti célokat szolgáló mozgalomban is résztvett. Felesége tagja a helybeli jótékony nőegyletnek.

Molnár János asztalos mester, Nagyvárad. Frontszolgálata után betegen kerül otthonába, ahol elszoruló szívvel látta a románok kártevéseit a magyarság politikai és gazdasági életében. Minden olyan akciót, amely a magyarság megerősítését szolgálta, híven támogatott, mint a Magyar Párt buzgó katonája.

Molnár Lajos társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. 6 éves korában árván maradt — nagy kitartással és szorgalommal küzdötte fel magát. Iskoláinak elvégzése után autószerlői és gépkocsivezetői igazolványt szerez. A Magyar Párt tagja.

Molnár Józsiás polgári leányiskolai igazgató, Kézdivásárhely. Több, mint három évi harctéri szolgálat után, mint a 24-es h. gy. ezred tartalékos főhadnagya, az összeomláskor fogságba esik. Két évi francia hadifogság után hazakerül és állást vállal a kézdivásárhelyi állami iskolában. Mint franciául tudó tanerőt kinevezik polg. iskolai tanárrá és tíz éven keresztül vállalja a hiányzó tanerők pótlására más tárgyak tanítását is, a legnagyobb heti óraszámmal a legkisbb fizetésért. Nehogy a románok részéről hiba essék, megszerzi Budapesten a tanári oklevelet, de ezt sohasem ismerték el, sikeresen kiállta az összes kivégzésnek szánt román nyelvvizsgákat is; de huszonöt évi szolgálata után az oláh utcaseprőnek mégis több fizetése volt mint neki. Tulajdonosa a bronz és kis ezüst vitézségi és a sebesülési éremnek, valamint két Signum Laudisnak és a Károly csapatkeresztnek.

Molnár Sándor ácsmester, Kolozsvár. 1914-ben vonult be s 1915-ben az olasz fronton a Piavenál harcolt. Az összeomlásig frontszolgálatot teljesített. A II. és III. oszt. vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A megszállás alatt az Iparos Egylet a Népközösség tagjaként teljesítette hazafias kötelességét.

Molnár Sándor gazdálkodó. Alsócsernáton. A kisebbségi magyar gazdálkodók közös sorsát szenvedte végig; a megszállók kifosztották akkor, amikor beszivárogtak — és kirabolták akkor is, amikor kitakarodtak. Mint sok magyar társa, tudta sorsát, mégis hűségesen kitartott a magyarság ügye mellett. A vármegyei Magyar Párt vezetőségi tagja; különösen választások idején nagyon hasznosan munkálkodott.

golopi Monoky Sándor Avasfelsőfalu, igazgató tanító. A 34-es gyalogezred önkéntes őrmestereként az orosz fronton sebesülten fogságba esik. Kitüntetései II. o. ezüst, Károly csapatkereszt és sebesülési érem. Sárospatakon tanítói oklevelet szerez; több helyen működik, 1910—1939-ig igazgató Kámfaluban. Négy román kartársa mindenért feljelenti. 1932-ben felfüggesztik egy a Szamos című napilapban megjelent irredenta tartalmú verse miatt; a Magyar Párt közbenjárására 8 hónap mulva állásába visszahelyezik, de 30.000 lei pénzbüntetést fizet. 1939-ben kényszernyugdíjazzák, a bevonuló magyar csapatok parancsnoksága állásába visszahelyezi. Most az avasfelsőfalui iskola igazgatója.

Morvay Sándor, Tasnádszántó. A világháborúban kitüntetéseket szerez és mint őrmester tér haza Erdélybe. A Magyar Párt elnöke. Állandó terror alatt tartják a románok, naprólnapra követelésekkel állanak elő. Minden ingóságát elhurcolják, mégis azt követelték tőle, hogy állítson fogatot. Két lovat és két szerszámot nem kapott vissza soha. Hét ízben volt nála házkutatás. Egyéb híjján a kardját és vadászfegyverét szedték el tőle. Egy alkalommal Nagyváradon levő fiának lisztet akart vinni. Büntettnek minősítették és pénzbírsággal sujtották. Feleségét szintén megbüntették.

Modi Károly gazdálkodó, Egerpatak. A Magyar Párt tagja és munkájának részese. Adóterheit a végsőkig felfokozták, lovait, szerszámait elvették.

Mónus Sándor cipőgyáros, Nagyvárad. A világháború harcaiból mint tizedes tér vissza. Kiváló szakképzettségre tesz szert, gyárat alapít, amely ma már 5—600 embert foglalkoztat. A Magyar Párt választmányi tagja. A Nagyváradi Sportegyesületnek 15 évig elnöke, az Ipartestület Hitelszövetkezetének elnöke stb. 1941-ben a nagyváradi királyi ítélőtábla elnöke kinevezte az uzsorabíróság elnökének.

martosi Mórocz Elemér ny. cégjegyző, Szatmárnémeti. Sikárlói birtokát a románok 1919-ben teljesen kifosztják, később fenyegetéssel akarják román hadikölcsönjegyzésre rábirni, nem sok sikerrel. Bosszúból kibirhatatlanul nagy adókkal sujtották. Élénken tevékenykedik a kisebbségi magyar közéletben; a Magyar Párt, a Polgári Társaskör, a ref. presbiterium és a Kölcsey Kör tagja.

Mózes Dávid szabó mester, Kolozsvár. 1909—29-ig önálló, ekkor feladja műhelyét és szabász lesz; 1939 óta ismét önálló mester. Műhelyében kizárólag magyar munkásokat alkalmaz, amit a megszálló idegenek nem néznek jó szemmel.

Mózes S. Jenő kereskedő, Marosvásárhely. Frontharcos a háborúban, amelynek mind a négy évét végig szolgálta. A román uralom alatt nem sok örömben volt része. Közel tíz évig önálló kereskedő, de a románok minden lehetőt elkövetnek, hogy tönkretegyék. Túlmagas adókkal minden címen való zsarolással tíz év után siker koronázza igyekezetüket. Üzletét kénytelen bezárni.

Mózes Mária fakereskedő, Marosvásárhely. Ósrégi székely családból származik. A megszállás alatt minden magyar ügyet lelkesen támogatott.

Muradin Márton hentes és mészárosmester, Kolozsvár. Boncidán született 1905-ben. 1929-ben önállósította magát. A Magyar Párt választmányi, a Húsiparos Szövetség végrehajtóbizottsági és az Iparosegylet rendes tagja. A Nyersbőr Szövetkezet alelnöke. 1940 óta olasz és német exportőr.

Müller Mihály kereskedő, Málnás. A csendőrség őrmestere volt 1919-ig. Az oláhok először 1916-os betörésük alkalmával fosztották ki faluját, őrsét és magánlakását. Nemzetgyalázásért följelentették: felmentéssel végződött. Azután mint adóalany ismerte meg a román adózást. Duplán kellett adóznia 1920-ban nyitott kis üzlete után. Zsarolások és sarcolások napirenden voltak. Feleségével együtt támogatta a magyarság szociális akcióit.

Münich Hugó fémöntöde tulajdonos, Kolozsvár. Szakképzettségét Kolozsváron szerezte; társas viszonyban — amelyből később sok kellemetlensége származott — önállósítja magát. Később egyéni céget alapít, azt szépen kifejleszti, de túladóztatás miatt kénytelen a munkát ideiglenesen szüneteltetni. A Magyar Pártnak feloszlatásáig tagja, később belép a Népközösségbe. A román lobogót kényszerítésre sem tűzi ki, ezért kétszer is megbüntették.

N.

Nagy Antal esperes plébános, Csikszentmárton. Teológiai tanulmányait Gyulafehérváron fejezte be. 1894-ben pappá szentelik. Működésének állomásai: Bereck 3, Gelence 1, Szárhegy 2, Szentháromság 6 év. 1906 óta Csikszentmártoni plébános; esperes 1919 óta. Költött vád alapján a nagyszebeni hadbíróság elé állítják a per felmentéssel végződik. Hazabocsátása óta a zaklatásoknak és házkutatásoknak se vége, se hossza. A megszállók ama törekvése, hogy a felekezeti iskolát átvegyék, megtört ellenállásán.

Nagy Árpád cipészmester, Kolozsvár. Résztvett a világháborúban, megsebesült és mint rokkant tér haza. A Magyar Párt tagja. Jó példával járt elől a magyarság megerősítésének munkájában.

Nagy Árpád kereskedő. Zilah. Az 51. gyalog ezreddel az orosz fronton harcol, míg fogságba nem esik. Hazatérése után a székely hadosztályban teljesít szolgálatot. Túladóztatás és állandó hatósági zaklatások miatt kénytelen volt üzletét bezárni. Hét évig segédeskedik egy szeszkereskedésben, amelyet aztán 1940-ben átvesz. Fivérét a román vasút szolgálatából minden nyugdíj nélkül elbocsájtották.

Nagy Barabás malomtulajdonos, Kovászna. Nagy Barabás őrmester a világháború folyamán megszerezte a nagy és kis ezüst vitézségi érmet, valamint a Károly csapatkeresztet. Az összeomlás után a székely hadosztály kovásznai tagozatának parancsnoka, ezért később sok kellemetlensége támad. 1939-ben hamis vádaskodás alapján fiával együtt hadbíróság elé állítják, a szokott eszközök felhasználásával megmenekül a büntetéstől. A Magyar Párt munkájában tevékenyen résztvesz. Felesége a református nőegylet tagja, aki minden magyar szociális mozgalomban résztvesz.

Nagy Dániel autófuvarozó, Kolozsvár. Több kitüntetést szerez a világháborúban és mint szakaszvezető szerel le. Előbb Szatmáron az újságíró klubot vezette, később Kolozsvárt telepedik le és mint a Magyar Párt agilis tagja, értékes szolgálatokat teljesít a magyarság fölszabadításáért vívott harcban. Az a körülmény, hogy emiatt üldözőbe vették, nem tántoríthatta el sohasem a céltól.

Nagy Dénes csizmadia mester, Székelyudvarhely. A 82. gyalogezred tizedese; kis ezüst, bronz, Károly csapatkereszt és a hadi érdemkereszt tulajdonosa. A magyar közéletből tevékenyen kiveszi részét. A Magyar Párt igazgatósági tagja, a csizmadia ipartársulat elnöke; a ref. egyházközség alelnöke, a polgári önképzőkör ellenőre, iparos bizottsági tag, több ízben volt városi tanács tag. Sokrétű tevékenysége szemet szúrt a románoknak, ezért ahol csak lehetett, kellemetlenséget okoznak. neki.

Nagy Elek, Havadtő. Középiskolai tanulmányokat végez a székelykeresztúri unitárius gimnáziumban. Résztvesz a világháborúban, mint a 82-ős gyalogezred h. őrmestere. A forradalom kitörésekor csatlakozik a székely hadosztályhoz. A hadosztály egy része fogságba esik, ő megszökik, de felismerik, Dévára viszik, ahol megverik. Szebenben hadbíróság elé állítják. Választáskor mindig elhurcolják az erdőbe, nehogy a szavazásban résztvehessen. Kitünő 15,000 lei értékű fegyverét elkobozzák és rásóznak 2000 lei értékű hamis hadikölcsönt. A Magyar Párt helyi tagozatának titkára és alapításától kezdve tagja.

Nagy Ernő kereskedő. Zilah. Kereskedelmi téren fejtett ki tevékenységet. A Magyar Párt tagja, ahol egészen különleges a beosztása és propagandasztikus tevékenységével a románok ellenségeskedését vívja ki, akik minden lehetőt megkísérelnek, hogy leállítsák. Igéretek és üldözések váltakoznak — de ő szilárdan kitartott magyarsága mellett.

Nagy Ferenc igazgató tanító, Kovászna. 1938 óta mint tanító működik Kovásznán, a felszabadulás után igazgatója lesz az iskolának. Kiváló elismert pedagógus, aki az apró magyar emberkékbe beleoltotta a magyar érzést. A Magyar Párt tagjaként a nemzeti ellenállás terén fejt ki tevékenységet. Nyolc évig vezeti a székely dalárdát, ahol a magyar dalt ápolják édes anyanyelvünkön. Hivatali működése alatt sok sérelem éri a román hatóságok részéről.

Dr. Ajtai Nagy Gábor ügyvéd. Nagybánya. A világháborúban résztvett és mint hadnagy szerel le. A román megszállás alatt a Magyar párt elnöke. Jogi tudását, fáradhatatlanságát, önzetlenségét állította a magyarság ügyének szolgálatába.

Dr. Nagy Gábor ügyvéd, Nagykároly. A Magyar Párt főszervezője, még a környező német falvak lakósságát is beszervezi. Választási küzdelmek harcosa. A kath. iskolák elleni román hadjáratban is helyt áll és megmenti a magyarságnak. Kath. legényegyletet szervez, hálókat rendez, felújítja a magyaros ruhaviselés öntudattermelő szokását, értekezleteken elnököl, körutazásokat tesz. Fáradhatatlan és bátor, lelkes és meggyőződéseiű magyarsága híveket szerzett ott is, ahol a csüggedés urrá lett a lelkeken.

Nagy Gábor villanyszerelő, Oltszem. A román megszállás alá került

erdélyi magyarság mindig számíthatott Nagy Gábor közreműködésére, mikor politikai vagy kultúrális erőfeszítésről volt szó.

Nagy Géza fakereskedő, Kolozsvár. 1915—1918-ig frontszolgálatot teljesített; a háború végén a francia harctérről került haza mint tizedes. Kitüntetései a bronz vitézségi, a Károly csapatkereszt és a porosz ezüst érem. A Szépmíves Céh tagja.

Nagy Gyula gazdálkodó, Sepsiszentgyörgy. Tanulmányait Sepsiszentgyörgyön; szakműveltséget pedig a székelykeresztúri gazdasági iskolában szerzett. Szociális téren minden tőle telhetőt megtett a magyarságért feleségével Apor Klárával együtt, aki a sepsiszentgyörgyi jótékony nőegylet tagja; alkalmazottaikat kizárólag a magyarság sorából válogatták ki. 1939-ben a románok elrabolták gazdasági felszerelésének egy részét és ezzel 50.000 lei kárt okoztak.

Nagy Gyula malomtulajdonos, Kovászna. Sikeresen állta a román elnyomók megismétlődő támadásait a magyar munkásokat foglalkoztató üzeme ellen. A magyar gazdasági élet és a politikai fönnmaradás ügye egyformán jó harcost talált benne.

Nagy Imre kovács mester, Barót. A 9. h. gy. ezred szakaszvezetőjeként harcolt a világháborúban. A román hadsereggel sok baja volt és csak az ismert módon, nagy áldozatokkal tudott tőlük megszabadulni. Az adóját sohasem tudta kifizetni, mert — bár pontos fizető volt — mindig hátralékot mutattak ki. A Magyar Párt tagjaként, annak minden mozgalmában résztvesz. Felesége Gáll Mária a református nőegylet révén támogatja az arra rászorultakat.

Nagy István kereskedő, Nagyvárad. A világháborút végigharcolta és mint őrvezető tér haza, kereskedői pályára lép és a román uralom gyászos éveiben annyi sok anyagi és erkölcsi romlás közepette megmaradt áldozatkész magyarnak.

Nagy István műszerész. Marosvásárhely. A világháború majdnem minden frontját végigharcolta. Erdélyben a román uralom alatt számos társadalmi egyesület tagja lesz és a Magyar Párt céljaiért minden áldozatot meghozott.

özv. Nagy Istvánné, Kézdivásárhely. Nagyszebenben jár polgári iskolába, a tanítónői oklevelet a budapesti Ranolder intézetben szerzi meg. Otthon az intézet nagy hagyományaihoz méltóan szívből jövő karitatív tevékenységet fejt ki. Mindenhol, ahol arra szükség van, érezni keze munkáját. A ref. nőszövetség elnöke, az árvaház és a menház vezetőségének tagja. Fia Nagy Ferenc Endre már egészen fiatal korában megismerkedik a román kultúra áldásaival. Tíz éves korában félholtra verik és már akkor volt alkalma látnia, hogy a regáti kultúrlények milyen szakszerűen tudják elkötni a magyar ember lovait. A gazdasági szerszámokat, a lakásberendezéssel együtt összetörik és eltüzelik. Budapesten tesz érettségit, majd két évig műegyetemi hallgató. Tanulmányait megszakítja, mert otthon meg kell menteni a veszélybe került magyar birtokot. A románok kémgyanusként kezelik bizonyítékok szerzésére házkutatásokat tartanak, sőt a katonasághoz történt bevonulásakor is azzal fogadják, hogy a szegedi katonai körökkel áll összeköttetésben, ezért nagyon rossz bánásmódban részesítették. Ismerőseibe és munkásaiba lelket öntött és a csüggedőket magyarságuk megtartására bazdította. Embereivel zárt ajtók és ablakok mellett gyakran hallgatták a magyar rádiót.

Dr. Nagy Jakab ügyvéd, az ügyvédi kamara v. elnöke, Dés. Tanulmányait Désen, Székelykeresztúron és Kolozsvárott folytatta. 1912—18-ig tanító volt, a hűségesküt nem teszi le, ezért állásától felmentik, — ügyvédi oklevelet szerez és 1922-ben Désen megnyitja ügyvédi irodáját. A 32. gyalogezred főhadnagya, résztvesz a világháborúban; tulajdonosa a nagy ezüst vitézségi éremnek és a Károly csapatkeresztnek. A megye ötszáz főnyi magyar gárdájának parancsnoka; a bevonulás alkalmával megszervezett rendfenntartó polgárőrség vezetője.

Nagy Jenő földbirtokos. Szatmárnémeti. A magyarság politikai szervezkedésében híven teljesítette kötelességét. A református egyház presbitereként előljárt minden karitatív cél szolgálatában.

Nagy József asztalos, Sepsibodok. A román elnyomatás vigasztalan és reménytelennek látszó éveiben is töretlenül őrizte a hitet a magyar föltámadás eljövetelében. A munka frontján végezte szívós kitartással kötelességét.

Nagy József szűcsmester, Kolozsvár. Katonai szolgálatot a 82-es gyalogezredben teljesített, nyolc hónapig volt a fronton. A Magyar Párt tagja. Adóját román méltányossággal állapították meg; sorsa közös volt a többi kisebbségi magyar iparosával. Lelkes támogatója a magyar megmozdulásoknak.

Nagy József kereskedő, Nagykároly. Jóhiszeműen egy románt vett maga mellé társnak, de csúnyán megjárta vele. A román csalt, sikkasztott. Per lett belőle, ahol a román bíróság a csaló fajtestvérnek adott igazat és a kizsarolt egy millió lei mellett külön 100,000 leibe került a perköltség. Ezután következett az üldözés. Házkutatások fegyver után, ahol a fegyvert a házkutató detektív csempészi be. Ez újabb alkalom a zsarolásra. El akarják vinni ebédlője bútorait, de némi kizsarolt pénzzel ezt is el lehetett intézni. Nem jegyzett hadikölcsönt. Erre az egész utca népét följelentették, hogy piszkos az utca, fejenként 100 leit szedtek így össze. A zaklatások azonban nem törték meg.

Nagy Károly asztalosmester, Kovászna. A világháborúban bátor magatartásáért többször kitüntették. A Magyar Párt tagjaként komoly meggyőződéssel végezte a rábízott feladatokat. Magyar magatartására jellemző, hogy román szomszédja egy ízben gránátot dobott a kertjébe.

Nagy Károly okl. gép, elektro és hidrotechnikus, Kolozsvár. Budapesten járt reáliskolába és itt szerezte meg szakmabeli tudását. 1910-ben Kolozsváron önállósítja magát, 1914-ben önként bevonul az 51-es közös gyalogezredhez, Halicsnál súlyosan megsebesül, mint tizedes leszerel. Kitüntetései II. o. ezüst vitézségi érem és Károly csapatkereszt. A Magyar Párt és később a Népközösség, valamint az Iparosegylet tagja.

Nagy Károly kéményseprő mester, Kolozsvár. Az 51. gy. ezred kötelékében az olasz fronton teljesített szolgálatot. A Magyar Párt, majd a Népközösség tagjaként, lelkes, tevékenységet fejtett ki a magyarság társadalmi és kultúrális mozgalmaiban.

Nagy Lajos ref. esperes, Székelykeresztur. Irredenta tevékenységgel vádolják, de a kihallgatott tanuk egybehangzó tanuskodása után felmentik. Egyike volt azoknak, aki a különféle testületekben rejlő hatalmas erőt állította az egyetemes magyarság szolgálatába. Tevékenységének hű képét adja az a sok intézmény és egyesület, amelyeket megszervezett vagy vezetett; többek között a Magyar Párt községi és megyei tagozatának intézőbizottsági tagja, a községi képviselő testület tagja, a Hangya Szövetkezet igazgatósági tagja, az Önsegélyző Népbank alelnöke, az egyházmegyei lelkészegyesület elnöke, az országos lelkész egyesület ügyvezető titkára, az országos zsinat rendes képviselője és 1929-től az udvarhelyi egyházmegye esperese. A Magyar Párt képviselő-

nek is jelölte, de a hatóságok az állammal szemben tanusított „illojális" magatartása miatt jelöltetését visszautasítják. Megalapítja és szerkeszti a Harangszó című református néplapot. Cikkei és prédikációi megjelennek a különféle egyházi lapokban.

néhai Nagy Márton, Dés. A háborúban szerzett súlyos betegségét viselte haláláig. Érdemei elismeréseül a bevonuló magyar katonaság parancsnoksága özvegye részére trafikengedélyt adott.

Nagy Mihály kereskedő, Beszterce. A világháborúban a 23-as tábori vadászoknál szolgált. A Magyar Pártnak alapításától kezdve tagja volt. Családját minden üldöztetés dacára magyar szellemben nevelte. A magyar nyelv használata miatt családjával együtt tűrni kellett a román erőszakoskodásokat.

Nagy Mihály kereskedő, Zilah. A román megszállás alatt minden magyar ügyet lelkesen támogatott. Kultúrális és társadalmi téren értékes tevékenységet fejtett ki és magyar egyesületi életben aktív szerepet vállalt.

Nagy Pál kereskedő, Nagyvárad. Minden magyar célú akció számíthatott lelkes támogatására. Hiába akadékoskodtak vele a románok és iparengedélyét húzták-vonták-halasztották, a magyarság ügye mellett mindvégig kitartott.

Nagy Péter gazdálkodó, Imecsfalva. A román államhatalom minden erőszakoskodása, sarcolása, fenyegetése megtörött azon a szilárd elhatározáson, amivel Nagy Péter is védte a maga és társai magyarságát.

Sütő Nagy Sándor OTI tisztviselő, Sepsiszentgyörgy. A világháborúban őrmesteri rangban teljesített katonai szolgálatot. 1915-ben megsebesül és orosz fogságba kerül. Csak 1922-ben térhet haza szülőföldjére. 1933-ban, soha nem leplezett magyarsága miatt a románok állásából elbocsájtották. Jellemző a román igazságszolgáltatásra, hogy munkaügyi perét 3 éven keresztül húzták-halasztották. Vezető tisztviselői állásától megfosztva, a kereskedői pályán helyezkedik el, ahol új foglalkozással járó utazásai során közvetlen kapcsolatba kerül a magyar néppel és velük érintkezve, igehirdetője lesz a magyar revizionizmusnak.

özv. Nagy Sándorné ny. tanítónő, Beszterce. Iskolai tanulmányait Segesváron, majd Kolozsváron végezte. Oklevelének megszerzése után Kissolymosba helyezik. Később Besztercén neveli izzó hazaszeretetre a reábízott magyar palántákat. 1934-ben nyugdíjazzák, ismert magyarsága miatt, román szükmarkúsággal. Szociális tevékenységét általános megbecsülés övezte.

Nagy Sándor csizmadia mester, Sepsiszentgyörgy. A világháborúban katonai szolgálatot teljesített. A Magyar Pártnak tagja, alapítása óta. Szakmája területén védte a magyarság érdekeit és minden kultúrális és társadalmi megmozdulásban résztvett.

Nagy Sándor mészáros mester, Sepsiszentgyörgy. Iskoláit Brassóban végezte, ugyanott töltötte segédéveit is. Sepsiszentgyörgyön önállósította magát 1929-ben. Választások alatt a Magyar Párt érdekében tevékenykedett. Igazságtalan adókkal sujtják. Felesége, Pap Irén a ref. nőszövetség tagjaként szociális téren tevékenykedett.

ifj. Nagy Sándor vendéglős, Kolozsvár. Id Nagy Sándor tordai vendéglős, a világháborúban a legnagyobb áldozatot hozta: százszázalékos hadirokkant lett. Fiát, izzó hazaszeretetre nevelte, aki beváltotta apja reménységét. A maga posztján bátor kitartással végezte kötelességét.

Dr. Nasch Sándor ügyvéd, Máramarossziget. A Magyar Párnak megalakulása óta választmányi tagja és a választásoknál bizalmi embere. A választások alatt irodahelyiségét átengedte a Magyar Pártnak, áldozatkész magatartást tanusított. Katonai szolgálatot a 85. gyalogezrednél teljesített.

Nádor József szállítási vállalattulajdonos, Nagyvárad. A világháborúban frontszolgálatot teljesített a szerb, olasz, francia fronton. Megsebesült és Nagyváradon leszerelt. A megszállás egész ideje alatt Erdélyben tartózkodott; de bárhol találta a fölhívás, a magyar ügyeket készséggel támogatta.

Nánássy József mészárosmester, Kolozsvár. A román uralom alatt Kolozsvárott tartózkodott és mint önálló iparos, tagja volt a Húsiparosok Szövetségének. A Legényegylet tagjaként sokat fáradozott a magyarság ügyének előbbrevitelében.

Dr. Nebel Ábrahám főrabbi, Nagyszalonta. A magyarság ügyét mindennél többrevalónak tartotta. Főként kultúrális akciókat támogatott lelkesen. A románok eleinte értelmetlenül álltak vele szemben. Zsidó létére vadmagyarnak minősítették. Később üldözőbe vették s cikksorozatban támadták magyar érzelmei miatt.

Nemes Rezső városi pénztáros és tűzoltóparancsnok, Máramarossziget. A románoknak eleinte nem teszi le a hűségesküt, később mégis elfogadja a közszolgálatot, hogy az elárvult magyarság helyzetén segítsen, mint közhivatalnok. Fiait magyar iskolába járatja. Ennek eredménye, hogy átszöknek Magyarországra és résztvesznek a Felvidék és Kárpátalja harcaiban. Apjuk ezért a románok megfigyelése alá került. A Magyar Párt hathatós előmozditója.

Neuman András kereskedő, Kézdivásárhely. Sok oka volt annak, hogy tanulmányait csak most a felszabadulás után tudja befejezni; annak idején belépett édesapja üzletébe, később annak vezetését is átvette. A román hadseregben uralkodó állapotnak élő tanuja; sétaautózás, de a benzint és olajat a katonai vezető fizeti, hadikölcsönt jegyeztetnek, katonáskodása idején feleségétől „kölcsönt" kérnek; a román tisztek mulatnak, a magyar 20—22° hidegben egész éjjel ír. Elrejtenek alkatrészeket és a leszerelő katonáknak meg kell mindent fizetnie, mert hiszen mindent ő lopott el. Különös módjai a pénzszerzésnek. A polgári életben hasonló módon járnak el: túladóztatás, elrejtett fegyverek után házkutatás és a megszállók államigazgatásának más ilyenfajta szellemes módjai teszik a kisebbségi magyar életét változatossá. A Magyar Párt tagjaként teljesítette kötelességét.

Neumann Pál kereskedő, Kolozsvár. A világháborúban részt vett és tüdővérzést kapott, mint hadapródőrmester szerelt le. Orvosnak készült, de a románok inváziója miatt abbahagyta tanulmányait.

Németh Gyula gazdálkodó, Sepsibikszád. Katonai szolgálatot a 24-es honvéd gyalogezredben teljesített, ahol őrvezető lesz. Ezredével végigharcolja az egész világháborút 1914—1918-ig. Az egyik ütközetben olyan súlyosan megsebesül, hogy a kórházban hat hónapig nyomta az ágyat — míg meggyógyult. A Magyar Pártnak elejétől fogva tagja és feleségével Bács Máriával kiveszi részét a magyar kisebbségi mozgalmakból.

Németh István szabómester, Kolozsvár. 1876-ban született Egyházasrádocon. 1899-ben Kolozsvárra jött és 1904 óta önálló iparos. 1915-től 1918-ig szolgálta hazáját, majd a harctéren szerzett rokkantsága miatt leszerelt. A Magyar Párt ipari tagozatának alelnöke, valamint az Ipartestület vá-

lasztmányi tagja és a szabóipari szakosztály elnöke volt 10 évig. Az Iparosegyletnek 1909 óta tagja és választmányában is résztvett. — Mindig szívesen és sokat dolgozott iparostársai érdekében.

ifj. Német István férfi szabó, Kolozsvár. Túladóztatás miatt üzletét tönkreteszik a románok. A Magyar Párt ipari szakosztályának buzgó tagja, több társadalmi egyesület vezetője. Minden magyar ügy lelkes támogatója volt. A honvédség bevonulása óta iparát újra önállóan folytatja.

Németh János szabó mester, Oltszem. A románok olyan súlyos adót vetettek ki rá, hogy nem birja tovább iparát folytatni. Két évig úgyszólván kereset nélkül áll, mert a 3 hold földje megélhetését alig biztosítja. Két év után kénytelen ismét kiváltani iparengedélyét, amely nagy költséget emészt fel. Szegény ember volt az egész román uralom alatt, de a Magyar Pártnak mégis lelkes támogató közkatonája és szerényen bár, de feleségével együtt mégis kiveszi részét a párt minden kultúrális sé szociális mozgalmában.

Némethy Sándor hentes és mészáros Nagyvárad. A román megszállás alatt lett önálló iparos. Minden magyar akciót erején felül támogatott. A Húsiparosok Szövetkezetének tagja, a Magyar Párt buzgó katonája.

Nika András cséplőgéptulajdonos, Réty. A Magyar Párt tagjai sorában tevékenykedett, támogatta a magyar sajtót, segélyezte a szegényebb sorsú magyar testvéreket és nem volt hajlandó megtanulni az elnyomók nyelvét.

id. Nika János földbirtokos, Gelence. Résztvett a világháborúban, több kitüntetést szerzett és mint szakaszvezető szerelt le. A román megszállás éveiben állandó zsarolásnak volt kitéve cséplőgépe miatt. Cséplésnél, legnagyobb dologidőben lepecsételték a gépét és három napra megállították a munkát. Végső kitakarodásuk alkalmával lovát elkötötték, őt magát főbelövéssel fenyegették. Első betörésük is emlékezetes Nika János életében, mert akkor is (1916 ban) kirabolták, kifosztották.

Novák István gazdálkodó, Szatmárnémeti. 1914—1918-ig a világháborúban tizedesi rangban, példátadó bátorsággal harcolt. Hadirokkantként szerelt le. Hazatérése után gazdasága vezetését veszi át és a magyarság politikai, társadalmi megmozdulásaiban szerepet vállal.

ifj. Nuridsány Márton kereskedő, Csikszereda. A román uralom alatt zaklatások, bírságolások napirenden voltak, ezeket csak vesztegetéssel tudta ellensúlyozni. Adóterhe elviselhetetlen volt. Mintegy 110,000 lei értékű árut kellett a románoknak kihitelezni, amelyből egy fillért sem kapott vissza. Tagja volt a Magyar Pártnak alapításától kezdve.

Nussbächer Péter, gazdálkodó, Kilyén. A szenátor választások alkalmával ismert magyarsága miatt letartóztatták. Különösen szociális téren tevékenykedett sorstársai érdekében. Felesége Kovács Aranka a helybeli ref. nőegylet jegyzője — mindig ott volt, ahol segíteni, gyámolítani kellett a bajbajutott magyar testvéreket.

Dr. Nyáguly Antal ügyvéd, Kolozsvár. A román uralom alatt a Magyar Párt tagja és jogtanácsosa volt. A Székely Társaságnak alapító tagja és a felügyelő bizottság elnöke. Tagja volt még a Hargitta Szövetkezetnek, a Magyar Kaszinónak és a Katholikus Körnek.

Nyerges János lakatosmester és mérlegkészítő, Kolozsvár. A Magyar Párt később a Népközösség tagja. Erős magyarsága miatt a román államvasutak szolgálatából elbocsájtották. — Szakmájában a munka frontján is derekasan megállta helyét.

Nyisztor László kelmefestő, Szatmárnémeti. A világháborút végigszolgálta és érdemeiért többször kitüntették. Az Iparosotthon Dalkörének zászlótartója és a Magyar Párt lelkes tagja volt.

O.

Dr. Ocskó Lajos tehológiai tanár, szemináriumi igazgató, Kolozsvár. Középiskoláit Szegeden, Vácon és Kecskeméten, a theológiát Budapesten végezte. 1912-től Kolozsváron működik, előbb tanár a Piarista gimnáziumban, majd 1922-től a rendi thológián professzus és theológiai tanár, később 1936-tól a Báthory Apor Szeminárium igazgatója. Pedagógiai munkássága során tanítványait hazafias magyar szellemben nevelte. Irodalmi tevékenységét az 1925-ben „Jézus Krisztus életeszménye" és az 1932-ben „A mélységek lelkülete" címen megjelent valláserkölcsi tanulmányai dokumentálják.

Oláh János vezetőjegyző, Érbogyoszló. Védője és vezetője a magyaroknak. Emiatt a románok házkutatást tartottak nála két ízben. Rádióját elkobozzák és állandó megfigyelés alatt tartják. Át-meg áthelyezgetik a Regátba. Innen csak úgy tud visszajönni a magyarok közé, hogy baksispénzzel lefizeti magát az államtitkárt. Regátban minden és mindenki eladó és megvehető volt.

Onofray István ácsmester, Kolozsvár. 48 hónapig a tűzvonalban volt a világháború alatt, ahol háromszor is megsebesült. Vitéz magatartásáért kétszer a kis ezüstöt kapta, majd az ezüst koronás érdemkeresztet a vitézségi szalagon, a bronz vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. A román megszállás alatt Kolozsvárott tartózkodott és a Magyar Pártnak, később a Népközösségnek tevékeny tagja volt. Az Iparosegyletnek választmányi tagja és az Ipartestületnek számvizsgáló tagja, majd alelnöke.

kézdiszentléleki Orbay Endre kereskedő, Csikmánfalva. Nevezetes ősi familia sarja, aki résztvett a világháború frontjain és mint őrmester szerel le. A román megszállás anyagilag majdnem tönkretette, mégis feleségével, tanítónő leányával a Magyar Párt áldozatkész tagja volt.

ifj. Orbán József gőzfűrész tulajdonos, Karcfalva. A világháborúban az orosz fronton harcol, fogságba jut és csak 1921-ben kerül haza, a román megszállás alatti Erdélybe. Itt ismerkedik meg a román zsarolo hadjárattal, túladóztatással és a közszállításokból való kizáratással. Sorsa — kisebbségi sors. A Magyar Párt megbízottja, ami miatt a románok iparigazolványának elvonását helyezték kilátásba.

id. Orbán József gőzfűrésztulajdonos, Karcfalva. Hosszú katonai szolgálatot teljesít különböző frontokon. Hazatérte után átveszi fűrésztelepeinek vezetését. A Magyar Párt tagja, a választásoknál bizalmi tisztséget töltött be.

Orbán László pékmester, Székelyudvarhely. Tíz évig Bécsben, Fiumében és Abbáziában mint előmunkás működött és szaktudását fejleszti 1910-ben hazajött és önállósította magát. A világháború kitörésekor otthagyja műhelyét és katonai szolgálatot teljesít 1918-ig. Az összeomlás Székelyudvarhelyen éri. Újból műhelyt nyit és 15 magyar munkásnak ad kenyeret. Magyarságát, becsületes munkásságát a román hatóságok nem jó szemmel nézik és állandó zaklatással teszik nehézzé életét. Ezért kénytelen volt üzemét beszüntetni.

Orbán Vencel gőzfűrésztulajdonos, Karcfalva. Államellenes izgatás vádja miatt följelentik és ha közbe nem jön az impérium változás, hadbíróság

Pakulár Ismeretlen 1957 Dec 23 én.

elé kerül. A Magyar Párt tagja és minden magyar akcióból részt kért.

Orbók Sándor kereskedő, Kolozsvár. A magyar uralom alatt irodafőtiszt volt, de a románok magyarsága miatt megfosztották állásától. Lelkes támogatója volt a magyarság ügyének. A világháborúban mint önkéntes vett részt.

Orendt Gyula kéményseprő mester, Sepsiszentgyörgy. A világháborúban orosz fogságba került, ahol öt és fél évig ette a hadifoglyok keserű kenyerét. 1921 óta kéményseprő mester Sepsiszentgyörgyön, ugyanott tűzoltó főparancsnok is. Magyarsága miatt a románok fél kerületét elvették, állandóan zaklatták, hogy térjen át az ortodox hitre, de ő hű maradt vallásához és semmi kényszernek nem engedett. Mint a Magyar Párt tagja, minden magyar ügyet lelkesen felkarolt. Felesége szintén résztvett a szociális munkában és három árva magyar gyermeket nevel fel.

Orosz József gazdálkodó, Kolozsvár. Résztvett a világháborúban és mint tizedes került haza súlyos sebesülésssel. Itthon számos társadalmi egyleten és a Magyar Párton keresztül segíti fölemelni a letiport magyarságot. Hazafias szolgálatára a Magyar Párt mindenkor számíthatott.

Orosz Lajos szabómester, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja. Székely Dalárda, Hargita Egylet, Legényegylet vezetőségében mindig a magyar irredenta gondolat megerősítésén dolgozott. A románok figyelték, sok-sok házkutatást tartottak nála.

Osváth Ferenc kereskedő, Zilah. Középiskoláinak elvégzése után a kereskedő pályára lép. 1931-ben önállósította magát. Rögtön ezután megismerkedett a román adóbehajtás és erőszakoskodással és tűrnie kellett a román hadsereg részére történő ellenszolgáltatás nélküli vásárlásokat. A Magyar Párt munkájában annak alapítása óta résztvett.

Oswald Pál plébános, Tasnád. A világháborúban részt vett, kétszer megsebesült, kitüntetéseket szerzett és mint hadnagy szerelt le. Az erdélyi katholikus legényegyletek legfőbb szervezője. A románok jól sejtették, hogy hol kell nyomást gyakorolniok, mert a legényegyletek soraiban magyar erő tömörült, amelyet Oswald irányított, ébresztgetett. Egy beszédjéért hadbíróság elé hurcolták, de fölmentették. Házkutatások, hirlapi támadások zúdultak ellene.

Mihály József kereskedő, Kolozsvár. Ezredével a 22-es honvédekkel 6 hónapig a román fronton harcolt, súlyos sebesülése következtében balkarját amputálták. 1919-ben elvégezte a földműves iskolát, 1920-ban Kolozsvárra költözik. A Magyar Párt és Népközösség tizedese; a Székely Társaság választmányi tagja.

Dr. Ohlbaum Sándor ügyvéd, Szamosujvár. Szamosujvárott végezte iskoláit, de a hetedik osztályból román érdekeket sértő államellenes cselekedete miatt kicsapták, így tanulmányait csak jóval később, Kolozsvárott tudta befejezni. Mikor ügyvédi diplomáját megkapta, az ügyvédi kamara nem vette fel tagjául, csak fellebbezés folytán tudta ügyvédi irodáját megnyitni.

P.

Paál Ferenc igazgató tanító, Nagyborosnyó. A kolozsvári tanítóképzőben befejezi tanulmányait és Nagyborosnyóba kerül mint helyettes tanító. Megkezdi hivatásának gyakorlását; innen Petribe kerül és újra vissza Nagyborosnyóba. Mint a református felekezeti iskola tanítója, sok meghurcoláson és üldözésen ment keresztül. 1936-ban fegyelmit indítottak ellene, mert az iskola tanulóit templomba vezete, ahol a lelkész irredenta szónoklatot tartott, ezért nyugdíjba küldték. Állandó csendőri felügyelet alatt állott hetenkint való jelentkezési kötelezettséggel. Egy izben házkutatást tartottak lakásán és az ott talált honvédtiszti ruháját elkobozták. Mint tartalékos hadnagy, résztvett a világháborúban, ahol vitézségéért az arany érdemkereszttel tüntették ki. Tulajdonosa a Károly csapat keresztnek is.

id. Paizs György kereskedő, Kolozsvár. A 21. h. gy. e. kötelékében harcolt az orosz fronton 1914-től a háború végéig A magyar párt, később a Népközösség tagjaként igen értékes tevékenységet fejtett ki. A magyarság gazdasági érdekeit védő egyesületekben vezető szerepet vállalt. Választmányi tagja az Iparos Egyletnek és a Háztulajdonosok Szövetségének.

Pakulád István szabó mester, Gyulakuta. A világháborúból kitüntetésekkel tér haza. Magyar érzelmei miatt állandó üldöztetésekben volt része. Már a középiskolából kiteszik. Azután állásából bocsátják el. Feleségét, mert nem tudott románul, veréssel fenyegetik és szennyes szavakkal illetik. Végül korcsmaengedélyét is elveszik, mert tántoríthatatlanul ragaszkodott magyarságához.

Páláncz Irén tanítónő, Szotyor. Iskoláit Csikszeredán és Sepsiszentgyörgyön végzi. 1915 óta működik mint tanítónő. A román uralom alatt a magyar ifjúság hazafias nevelése terén fáradhatatlan buzgósággal, meg nem alkuvó hűséggel kiemelkedő munkásságot fejtett ki.

mátisfalvi Dr. Palló Imre az Operaház örökös tagja, Budapest. Őt is a Székelyföld dajkálta nekünk. A világháborúban kitüntetésecket szerez és mint hadnagy szerel le. Nem igaz, hogy a „művész hazája széles e nagy világ", mert a Corvin-koszorús Palló bár világhírű művész, ősi székely, nemesi család sarjaként Mátisfalván töltött gyermekéveit feledni nem tudja. Hogy kibeszélhetetlen, eldalolhatatlan nosztalgiája szorongassa torkát, arról bőven gondoskodtak a román megszállás évei.

Palocsay Rudolf kertész, Kolozsvár. A világháborúban a román fronton harcolt és ott fogságba került. A megszállás alatt Kolozsvárott tartózkodott. A Népközösség tagja volt és minden magyar ügyet lelkesen felkarolt. Vezetőségi tagja volt a Kertészek Egyesületének és országos viszonylatban is elismert művelője volt szakmájának. Kertészeti munkájáért több izben arany éremmel lett kitüntetve. Sporttevékenysége közismert és mint tűzoltó alparancsnokot bátorságáért kitüntették.

Panneth Gábor gyógyszerész, Margitta. A világháborúból, mint zászlós szerelt le. Előharcosa lett a magyar ügynek és ezzel kitette magát a következményeknek. Följelentették nemzetgyalázásért, amit azzal követett el, hogy nem adott pénzt a román leventék zászlajára. Hadbíróság elé állították, de előbb még megzsarolta a román főszolgabíró 20,000 lei, azután a tisztiorvos 40.000 lei, adóellenőr 20.000 lei. Igy aztán elmaradt a főtárgyalás, de a házkutatások napirenden maradtak.

Para Mária földbirtokos, Sepsikörösпatak. A román uralom alatt, mint az unitárius nőegylet tagja, tevékenyen résztvesz minden kultúrális és szociális mozgalomban. Sok szegény magyar testvérét segíti, támogatja, vigasztalja, pedig ő maga is érzi a román uralom kegyetlen nyomását, üldözését, zsarolását.

Papp Albert csizmadia mester, Kolozsvár. A világháborúban 1914—1918-ig vett részt. Kétszer megsebesült. A magyar párt intézőbizottságának tagja. A Kolozvári Csizmadia Ipartestület pénztárosa. A katonai parancsnokság mellé kirendelt véleményező bizottság tagjaként értékes munkásságot fejtett ki iparostársai érdekében.

Papp Endre gyáros, Szatmárnémeti. 1916—1918-ig résztvett a világháborúban. A Magyar Párt aktív tagja. Fegyverek elrejtése miatt a románok házkutatást tartottak nála, a vizsgálat eredménytelensége után román leleményességgel pénzbírsággal sujtják, nyilván, hogy a vizsgálatuknak eredménye legyen.

Papp Ferenc csizmadia mester, Kolozsvár. A Magyar Párt, majd a Népközösség tagjaként kivette részét a magyarság társadalmi és politikai mozgalmaiból. A Csizmadia Társulat tagjaként értékes szakmai tevékenysége közismert.

Papp János építőmester, Nagyvárad. A világháborúban résztvett és mint tizedes szerelt le. A Magyar Párt buzgó tagja, minden magyar akciót támogatott. Román törvények ellenére állandóan magyar munkásokkal dolgozott. Három fia vitézvárományos.

Papp József temetkezési vállalat tulajdonosa, Szatmárnémeti. A Magyar Párt oszlopos tagja. Résztvesz minden politikai, társadalmi és kultúrális megmozdulásban. A revizionista eszmék hű őrzője, terjesztője.

Papp József ref. lelkipásztor, Máramarossziget. Részt vesz a világháborúban, ahol kitüntetik. A román megszállás alatti Erdélyben a Magyar Párt jegyzője, később alelnöke. Fontos egyházi adminisztratív tisztségek betöltője. Intenzív irredenta, aki emiatt állandó megfigyelés alá kerül. Kultúrális összejövetelek lelkes szervezője, a magyar lelkek hűséges ébresztője volt.

ifj. Papp Károly kereskedő, Csikszereda. Tanulmányait Brassóban és Csiksomlyón folytatja, később kereskedelmi pályára lép, Csikszerdán és Brassóban megszerzi a szükséges szakképzettséget, 1919 óta önálló üzlete van. Minden módon üldözik, túladóztatják, közhivatali tisztviselők nem fizetik számlájukat, ebből a megszállás ideje alatt 200.000 lei kára van. A Magyar Párt tagja alapításától kezdve. A 24-es honvédokkal volt a harctéren három és félévig. Kitüntetései II. o. ezüst és a bronz vitézségi érem.

Papp Mihály gazdálkodó, Börvely. A Magyar Párt ügyvezetője és alelnöke. Nyilvános gyűlésen renegátnak bélyegzett meg egy gyászmagyart, amiért aztán megindult ellene az eljárás eltipró gépezete. Házkutatások és bírósági tárgyalások következtek, míg kénytelenek voltak megszüntetni a pert ellene. Papp azonban továbbra is harcolt a magyarság ügyéért. Szembekerült a román főszolgabíróval, aki oláhokat akart telepíteni a faluba. Tiltakozásának eredménye volt, de fegyvertartási engedélyét elvették és puskáját elkobozták.

Pap Sándor kőműves és ácsmester, Kolozsvár. 1903-ban végezte a kolozsvári építőiskolát. 1913 óta önálló mester. 1915-ben bevonult és a 21. h. gy. ezred kötelékében az orosz fronton harcolt. 1928-ig teljesít harctéri szolgálatot. Bátor magatartásáért az I. és II. o. ezüst vitézségi éremmel tüntették ki. A Károly csapatkereszt és vas érdem kereszt tulajdonosa. A Magyar Párt és Népközösség agilis, lelkes tagjaként a magyarság minden politikai megmozdulásból kivette részét. Az Iparosegyletnek 1920 óta tevékeny tagja.

Pataky Lajos ácsmester, Kolozsvár. Galiciában harcolt a világháború alatt és mint sebesült tért haza. A megszállás alatt a Népközösség lelkes„ tevékeny tagja volt.

Pataki Sándor főjegyző, Nagysomkút. A román megszállás alatt, bár állásában meghagyták — minden alkalomkor éreztetik vele kisebbségi sorsát. Háttérbe szorítják, évente más és más helyre dobálják. 1934-ben azonban meglágyul feletteseinek szíve és hajlandók főjegyzővé kinevezni. Az ár: magyar nevét változtassa románra, térjen át a görög katholikus hitre és végül, de nem utoljára — fizessen 100.000 leit.

Pál Bertalan villanyszerelő, Kolozsvár. 1917-ben bevonult katonának és a háború végéig frontszolgálatot teljesített. Mint tizedes, a bronz éremmel tért vissza. A román uralom alatt magyarsága miatt elvesztette állását. Választmányi tagja volt a Magyar Pártnak, később a Népközösségnél fejtett ki tevékenységet.

Pál György vendéglős, Kolozsvár. 1914-ben az orosz fronton harcolt és 1915-ben Tarnopolnál fogságba került és mint őrmester szerelt le. A román megszállás alatt a Népközösségnél fejtett ki lelkes tevékenységet. Tagja a Tűzharcos Szövetségnek és a Háztulajdonosok Egyesületének.

Pál János földbirtokos, Barátos. Édesapjától örökölt 84 holdas birtokán gazdálkodott a román uralom alatt. 2 évig községi bíró volt, de a románok magyarsága miatt lemondásra kényszerítették. Zsarolták és állandóan zaklatták. Két lovát elvitték a románok. A Magyar Pártnak alapítása óta tagja volt és minden magyar ügyet lelkesen felkarolt.

Pál Lázár földbirtokos, Szentkatolna. A világháborúban frontszolgálatot teljesített, őrvezető volt és a Károly csapatkereszt tulajdonosa. A románok uralma alatt elvették lovait. A telhetetlen betegsegélyzői hivatalnokokat egy-egy zsák búzával tudta csak féken tartani. Feleségét is ok nélkül lecsukták a románok. Legnagyobb dologidőben, cséplés alatt leállították a munkáját a hajcsárok azzal, hogy menjen deszkát fuvarozni nekik. Gyarmati sors.

Pál Sándor pékmester, Marosvásárhely. Mindig magyar munkásokkal dolgozott, a román hatóságok fenyegetődzése ellenére is. Még magyaros sujtású ruhája is törvénybe ütköző cselekedetnek minősült a román detektívek előtt. Katonai szolgálata alatt a román hadnagy végrehajtóval megjelent a lakásán és mindent elakart vinni. A jelenet következtében felesége és gyermeke súlyosan megbetegedett.

Páll Antal községi főbiró, földbirtokos, Gyergyószárhegy. Több kitüntetést szerez a világháborúban és mint tizedes szerel le. A román megszállás alatt birtokából kiforgatták és menekülnie kellett, mert házát is fölgyujtották. A Magyar Párt tagja. A szegényebb sorsú magyarok támogatásában feleségével együtt mindig előljárt.

Páll István korcsmáros, Barót. A világháború harcaiból kivette részét. Leszerelése után visszatért Erdélybe, ahol 46 éve már, hogy vendéglős. Túladóztatták, nem fizették a fogyasztott borát, de megverték a kocsmárost, ha követelni merte pénzét. Leánya az adóhivatali fortélyokkal ismerkedett meg. Egy hold föld után annyit fizetett, mint a románok öt hold után. Magyarságukért megszenvedtek, de a náluk is szegényebb magyarokat támogatták.

Páll Mihály segédjegyző, Tasnádszántó. Több kitüntetést szerez a világháborúban és mint őrmester szerel le. 1919-ben hamis vád alapján a románok letartóztatták és internálták. 1939-ben újra internálótáborral fenyegetik meg, mert mint a Magyar Párt tagja, élénk tevékenységet fejtett ki a magyarság fölszabadítása ügyében.

tarcsafalvi Pálffy László vezérigazgató, Kolozsvár. A székelyudvarhelyi ref. kollégiumban járta középiskoláit, majd Kolozsváron a felső kereskedelmi akadémiát végzi el. 1912-ben a kolozsvári Egyetemi Kör elnöke lett. A megszállás alatt a románok örökölt birtokát kisajátították. Később banktisztviselő lesz, majd a kereskedelmi

pályára lép és a Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara elnökhelyettesévé választják, de a román kormány rövidesen a kamara magyar elnökségét eltávolította. Mint a Magyar Párt intézőbizottságának tagja, mindenkor küzdött a magyar érdekekért több társadalmi egyesület élén. Vízimalmának gátját a hatóság átvágatta. A magyar nemzetőrség egyik megszervezője.

Pálffy Mózes ecetgyáros, Székelykeresztur. Mint rokkant került haza a világháborúból. 1923-ig a román vasútnál teljesített szolgálatot, de magyarsága miatt elbocsátották és attól kezdve állandó üldözésben és zsarolásban volt része. Kényszeríteni akarták, hogy román munkásokat foglalkoztasson üzemében, de ő ennek a parancsnak sohasem tett eleget. Mint a Magyar Párt tagja, minden szociális és kultúrális ügy lelkes támogatója volt.

Pápay Gyula bőrkereskedő, Nagyszalonta. A világháborúból mint főhadnagy tér vissza. Téglagyárát annyira túladóztatták a románok, hogy kénytelen volt leállítani és más pályára lépni. A Magyar Párt titkára, városi tanácsos, ref. presbiter. Nemzetőrségi parancsnok a honvédek bevonulása előtt.

Pápay János gyógyszerész, Nagyszalonta. Tagja a Magyar Pártnak. Hamar megismerkedik a román kultúrfölénnyel. Kártyázás közben egy román kapitány másodszor fordult hozzá kölcsönért. Másodszor tagadja meg. Erre trágár szavak kíséretében letartóztatják és a laktanyában összeverik.

Pászka Dénesné kereskedő és korcsmáros, Kézdioroszfalu. A román uralom adóztatása és betegsegélyző rendszere csak ürügy volt arra, hogy ezeken a címeken zsarolják, végrehajtsanak, tönkretegyenek magyarokat. Dupla adót vasaltak be rajta. Két lovát elvitték, de csak az egyiket kapta vissza. A magyarság ügyének lelkes támogatója volt.

Pátrubán Antal kereskedő, Csiktusnád. A magyar kereskedők sorsa: zsarolás, fenyegetés, zaklatás, túladóztatás jutott osztályrészéül. Feleségét postamesternői állásából elbocsátják. Indokolás: magyarnak született.

Dr. Peltzer Vilmos ny. főjegyző. A világháborúban kitüntetéseket szerez és mint tartalékos főhadnagy szerel le. A vármegyei közigazgatásban tevékenykedett a román megszállás alatt. Nyelvvizsgával gyötrik, magyarsága miatt üldözik, házkutatást tartanak nála fegyverek után. Nyugdíjaztatását kérte, hogy a románok zaklatása elől kitérhessen. A magyarság ügyének ismerője és előmozdítója.

Dr. Perecz Sándor szolgabíró, Avasfelsőfalu. 1919-ben államtudományi doktorátust szerzett, utána édesapja szőllőjében, mint földműves dolgozott. 1921-ben szolgabírónak nevezték ki és ezt a hivatalt azóta is viseli. Mint szolgabírónak a román megszállás alatt magyarsága miatt nehéz helyzete volt, szabadságot soha sem kapott, szolgai fizetést kapott és állandó megalázásban volt része. A magyarság érdekében rengeteget fáradozott, titokban összetartásra buzdította és amennyire csak tehette, felkarolta és támogatta a magyar megmozdulásokat. Mihály bátyja aktív főhadnagy volt, aki a román harctéren szerzett betegségében hősi halált halt.

Perka József timár, Máramarossziget. A Magyar Párt megalakításában jelentős szerepe volt, annak állandó bizottsági tagja. Városi tanácstag, a Polgári Kör választmányi tagja, a református egylet alelnöke, az egyház presbitere. A választások alatt több ízben a Magyar Párt bizalmija volt. Mint exponált állású magyart, a románok állandó megfigyelés alatt tartották. Résztvett a világháborúban is, ahol orosz fogság jutott osztályrészéül, a román megszállás alatt pedig zsarolás és üldözés.

Pethő Károly mészárosmester, Kolozsvár. Tagja az Iparos Egyletnek és a Húsiparosok Szövetségének végrehajtóbizottsági tagja és pénztárnoka. A román uralom alatt a Magyar Pártnál, majd a Népközösségnél fejtett ki élénk tevékenységet.

Petrás Jakabné sz. *Thaly Gizella*, Beszterce. A Magyar Pártnak alapítástól kezdve tevékeny tagja volt. A nőegyletnek elnöknője és jótékonysági osztályának vezetője. A magyar hadsereget bevonulásakor üdvözlő beszéddel fogadta és a kormányzó úr által küldött szalagot ő kötötte fel a 14-ik honvéd gyalogezred zászlajára. A magyar ovodát nagy küzdelem árán megvalósította és még nagyobb küzdelem árán fenn is tartotta, hogy a szép magyar nyelvet a legfiatalabb generáció is megtanulja. Az elszegényedett magyarok áldozatkész istápolója volt.

Petroczky János kovács mester és cséplőgéptulajdonos, Dés. Mint tűzmester harcolt a világháború frontjain és három kitüntetést kapott, mikor leszerelt. A román uralom évtizedei alatt bizakodóan tűrte az elnyomók kártevéseit és magyar érzületét követte akkor is, mikor minden román hivatalos fenyegetés ellenére magyar munkásokat alkalmazott üzemében.

Petrovszky Pál kárpitos, Nagyvárad. 1914—1918-ig a fronton szolgálva védte az országot. A Magyar Párt kötelékében harcolt tovább a föltámadás előkészítéséért.

Petró András cementező mester, Kolozsvár. 1915-ben katona lett. Két évi frontszolgálat után megsebesült és rokkantan jött haza. 30 éve önálló iparos. Tagja volt a Magyar Pártnak és a Népközösségnek. Az Iparosegylet Temetkezési alapjának intézőbizottsági tagja és az iparosság mozgalmainak állandó részese.

Petry Samu henteesárúgyár, Marosvásárhely. A Magyar Párt tagja volt a megszállás alatt és üzemében mindig magyar munkásokat alkalmazott. A kultúrális akciókat állandóan támogatta.

Pénzes Lajos szikvízgyáros, Nagyszalonta. A világháború alatt évket töltött az olasz front lövészárkaiban. A román megszállás alatt abbahagyta a kereskedői pályát, mert magyarsága miatt állandó zaklatásnak volt kitéve. Apja szikvízgyárának vezetésével foglalkozott a bécsi döntésig. A Magyar Pártnak töretlenül hű tagja volt.

Péter Dénes cipész, Székelykeresztúr. A nyolcvankettősökkel harcol. 1925 óta önálló iparos. Műhelyében állandóan tíz magyar munkás dolgozik. E miatt kellemetlenségei vannak a román hatóságokkal. Élete csupa harc a munka frontján, de megteszi kötelességét a Magyar Párt kötelékében is.

Dr. Péter István ügyvéd, tart. hadnagy, Nagykároly. Résztvett a világháborúban. Több kitüntetés tulajdonosa. Magyar diplomáját nem fogadják el. Az ügyvédi vizsgákon megbuktatják, mert nem tanulta meg a balkáni jöttmentek nyelvét.

Péter Pál rádió és villamossági vállalat tulajdonos, Kolozsvár. A szakmájához szükséges tudást a felső ipariskolában szerezte meg. A kolozsvári villamos művekpél betöltött állását az idegen uralom alatt magyarsága miatt elvesztette. Hosszas állástalanság után végre a vízművek alkalmazták, mint munkást — de rövid idő mulva innen is kitették. Önállósítási törekvéseit hosszú ideig egy román mérnök versenytársa akadályozta meg. Anyagi áldozatok árán végül is sikerült a szükséges engedélyt meg-

szereznie. Nyugodt üzletvezetésről szó sem lehetett, mert a románok állandóan zaklatták és a bécsi döntés előtt 3 nappal házkutatást tartottak, titkos rádió leadó állomást kerestek és kémkedéssel gyanusították.

Philippi Mihály alpolgármester. Beszterce. Iskoláinak befejezése után közigazgatási pályára lépett és főszolgabíró volt már mikor a románok bevonultak. 1930-ban közigazgatási felügyelő lett, 1938-ban pedig kinevezték alpolgármesternek és mint ilyen teljesítette a magyar csapatok bevonulásáig szolgálatát.

ifj. Pintér Ferenc borbély és fodrászmester, Nagybánya. Résztvett a világháborúban és mint őrvezető szerelt le. Az Erdélyi Magyar Párt 10-es bizottsági tagja lett és egyik szervezője volt az erdélyi Önvédelmi szervezetnek, amely — mint köztudomású — a legnagyobb célt: Erdély visszaszerzését szolgálta, a legnagyobb áldozatok latbavetésével.

Pintye György közüzemi tisztviselő, Nagyvárad. A világháború alatt a szerb fronton harcolt. Magyarsága miatt fiával együtt elküldték a városnál 24 év óta viselt hivatalából. A Magyar Párt és több társadalmi egyesület tagja.

Pipis Ferenc gazdálkodó, Szilágynagyfalu. A Magyar Párt hűséges tagja, később elnöke, következésképpen állandó üldözöttje az oláhoknak. Hol elvitték hadimunkára, hol elhajtották tehenét, hol pedig megverték és rendőri megfigyelés alatt tartották, zsarolták. A magyarságot megerősítő szövetkezeti mozgalom igazgatója, a magyar malom egyik alapítója. Az oláhok úgy akasztottak elviselhetetlen kölöncöt a nyakába, hogy 45 román katonát állandóan nála szállásoltak el. Ezek aztán loptak mindent, zabot, szénát stb., ráadásul szidalmazták: „Kuss büdös magyar, fuss Budapestre!" A futás nem túl szép, de hasznos katonai mozdulatát aztán mégis a hős románok mutatták meg.

Politzer Ignác kereskedő, Nagykároly. A megszállás alatt végig Erdélyben tartózkodott. A Magyar Párt választmányi tagjaként előljárt minden hazafias akcióban. A felszabadító honvédek bevonulása előtt, régi, gondosan eldugott nemzeti színű szalagokat adott a magyar testületeknek és magánosoknak, magára fordítva ezzel a románok esetleges bosszúállását.

Pop János cipészmester, Kolozsvár. A világháborúban orosz fogságba került. A román uralom alatt Kolozsvárott tartózkodott és a Cipész Ipartestület bőripari szakosztályának és az Anyagbeszerzési Szövetkezetnek az elnöke volt.

Porkoláb József gazdálkodó, Kolozsvár. Résztvett a világháborúban és Nagyszebenben szerelt le. Kezdettől fogva tagja a magyar pártnak és számos társadalmi egyesületnek. Súlyos adóterhekkel sujtották és állandóan zsarolták, de azért minden magyar megmozdulás számíthatott rá.

Pozsony Ferenc földbirtokos, Zabola. A világháborúban vitézségéért a kis ezüstöt és kétszer a bronz érmet kapta. Leszerelés után visszatért szülőfalujába, amelynek lakosságának nagy része román volt. Elnöke volt a Gazdakörnek és mint ilyen, egy ízben erélyesen fellépett a románok ellen, mert azok rendszeresen a termőföldön legeltettek. Ezt románellenes cselekedetnek tekintették és meghurcolták. Házát fel akarták gyujtani és életveszélyes fenyegetéseknek volt kitéve, úgy, hogy egy időre el kellett családjával együtt menekülnie. Választások alkalmával letartóztatták, így akarták megakadályozni a korteskedéstől.

özv. báró Pöllnitz Dezsőné p. ü. főtanácsos özvegye, Dés. A kolozsvári és a dési nőszövetség tagja. Zárkózott életmódjával tüntetett a betolakodott idegenek ellen, akik vagyonából majdnem teljesen kiforgatták.

Prezenszky Béla pékmester, Kolozsvár. Tagja volt a Magyar Pártnak, az Iparosok és Kereskedők Katholikus Körének, az Iparosegyesület választmányi tagja és az Iparosegylet művész dalkarának ügyvezető elnöke. A megszállás utáni Magyar Ipartestület kinevezett előljárósági tagja.

Prezenszky Samu pékmester, Kolozsvár. Iskolai tanulmányait Kolozsváron folytatta; később a sütőiparos szakmát tanulta meg; 1936 óta önálló. A román nyelv nem tudása és magyarsága miatt sok akadállyal kellett megküzdenie. A Magyar Párt és Népközösség, a Baross Szövetség és a Sütőiparosok Szövetségének tagja.

Dr. Prinz Aladár ügyvéd, Szatmárnémeti. 1915-től 18-ig résztvett a világháborúban. A Magyar Pártnak alapító és a nagyválasztmánynak tagja volt. 1933-ban egy antirevizionista gyűlés alkalmával felszólították, hogy vegyen részt a gyűlésen és tartson revízióellenes beszédet. Ezt a kérést határozott hangon megtagadta, mire a szatmári román lapok cikksorozatban megtámadták. Majd foglalkoztak a család birtokában levő gyárakkal és azért támadták, mert magyar nyelvű az adminisztrációja és csak magyar munkásokat foglalkoztat. Végül megvádolták, hogy az ottani zsidó hitközség és annak vezetősége a Prinz család, a Magyar Pártnak titkos kirendeltsége.

Prikop István kohóművezető, Nagybánya. 1917-ben önként jelentkezett a frontra. 1919-ben a székely hadosztálynál jelentkezett szolgálattételre és részt vett a románok elleni fegyveres ellenállás minden akciójában. 1921-ben visszatért Nagybányára és a bányászati iskola elvégzése után, mint ösztöndíjas az aliomi bányaművekhez helyezkedett el. A székely hadosztálynál betöltött szerepe és közismert magyarsága miatt 1934-ben hosszú zaklatás után elbocsátották állásából. Még 1923-ban, mint a román nemzeti szempontból megbízhatatlant, lefokozták.

R.

Rancz Sándor kereskedő, Csíkszereda. Középiskolai tanulmányai után a munkásbiztosító pénztár tisztviselője lesz, ahonnan két évi szolgálat után magyarsága miatt elbocsátják. Ezután a kereskedői pályára lép és a fűszeres és terménykszakmát tanulja Csíkszeredán. 1921-ben önállósítja magát. Adózással, zaklatással valósággal kiszipolyozzák. A világháborúban a 24. honvéd gyalogezredben teljesít szolgálatot. Leszerelése után a székely hadosztály kötelékébe lépett.

Rappaport Sándor gazdálkodó, Micske. A megszállás alatt családjánál több ízben házkutatást tartottak, ablakukat beverték a lelkiismeretlen román közegek.

Raszga István piarista tanár, Nagykároly. Bár csak öt év óta tanított Nagykárolyban, ezen idő alatt is bőséges tapasztalatot szerzett a román tanárok magyarellenes magatartásáról. Az igazgató tűzzel-vassal románosító eszközei közé tartozott, hogy a magyar diáktól sokkal több és jobb felkészültséget kívánt, amit könyörtelen buktatásokkal fűszerezett. A képviselőválasztások alkalmával előfordult, hogy a román hatóságok betiltották az egyházi körmenetet és a szent gyónást. Ez ellen minden eszközzel tiltakozott. Különösen a pedagógiai terén fejtett ki elismerésreméltó tevékenységet az üldözött magyar diákok érdekében.

Rácz József szabómester, Sepsiszentgyörgy. A világháborúban kis ezüstöt, nagy ezüstöt, sebesülési érmet és Károly csapatkeresztet szerzett. Mint szakaszvezető szerelt le. Szakképzettségét Budapesten, Kolozsvárott és Brassóban fejlesztette. 1920-ban a

megszállás alatt önállósította magát és négy magyar munkásnak adott kenyeret. A románok bevonulásuk alkalmával kifosztották, bántalmazták és fontos iratokat vettek el tőle.

Dr. Ráduly István főügyész, ügyvéd, Székelyudvarhely. A világháborúban több kitüntetést szerez, fogságba került és mint zászlós szerel le. A román megszállás alatt ügyvéd, tagja a Magyar Pártnak és elnöke a Hargita Sportegyesületnek. Házkutatást tartanak nála a románok.

Rátz András pékmester, Székelykeresztur. Iskolai tanulmányainak befejezése után a sütőipari szakmában szerez képesítést. 1930-ban önállósítja magát. A hatóságok sokat kellemetlenkednek, mert magyar munkásokat alkalmaz és a román nyelvet sohasem tanulja meg rendesen. Résztvesz az erdélyi magyar sportéletben, tagja a Nagyszebeni Sport Clubnak, a Marosvásárhelyi Sport Egyletnek, Hargitának és a Székelykereszturi Sport Clubnak.

Rázmány János társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. A világháborúban az orosz fronton harcolt, fogságba esett és 1918-ban tért vissza, 6 hónapos gyaloglás után. A román megszállás alatt a magyar politikai és gazdasági megerősödést célzó mozgalmak aktív részese volt.

ifj. Regéczy István épület és műlakatos, Kolozsvár. A polgári iskola elvégzése után szakmáját tanulta. A Vas és Fémmunkások Szervezetének vezetőségi tagja volt években át. A K. M. S. C, kerékpáros szakosztályának alapító és választmányi tagja, hosszú ideig aktív versenyzője, aki a magyar sportnak sok dicsőséget szerzett és sok díjat nyert

Regéczy István csizmadia mester, Kolozsvár. 1891-ben önállósította magát. Öt fiú és három leány apja. Szorgalommal fejlesztette iparát, három segéddel dolgozott, hogy nagyszámú családját eltarthassa. A román megszállás alatt a kisebbségi magyar kisiparos társai szomorú sorsában osztozott. Tízszeresen nagyobb adót fizetett, mint a hasonló román kisiparos. Magyar beszédeiért sok kellemetlenség érte. A Magyar Párt minden mozgalmából kivette részét. Tagja volt az Iparos és a Kath. Körnek.

Reisz Sándor órás és ékszerész, Székelyudvarhely. A Magyar Párt tagja. A románok túladóztatását ő sem kerülhette el. Tagja a Kereskedelmi Társulatnak. Gazdasági és politikai téren egyaránt támogatta a magyarság akcióit.

Recsenyédi Mihály gazdálkodó, Sepsibodok. Résztvett a világháborúban és mint szakaszvezető szerelt le. A román megszállás alatt el nem halványuló bátorsággal harcolt a magyarság soraiban politikai, gazdasági és kultúrális téren a fölszabadulás sikeréért.

Reich Sándor Orient kötszövő üzem tulajdonos, Nagyvárad. Több kitüntetést szerez a világháborúban és megsebesült. A román megszállás alatt a Magyar Párt tagja. 100 munkása közül mindegyik magyar. Házkutatások, emiatt üzemzavarok, zsuppon való elszállítások napirenden. Fia átszökik a trianoni határon és résztvesz mint szabadcsapat tagja, a felvidéki bevonuláson, később az erdélyi bevonuláson is. Jelenleg 38 munkásával együtt példaadó módon munkálják a magyarság fölemelkedését.

Reimann Károly kőfaragó mester, Kolozsvár. Ipariskoláját Budapesten végezte és utána külföldi tanulmányútra ment. 1914-től a háború végéig szolgálta hazáját az orosz, szerb és olasz frontokon. Doberdónál megsebesült. A katonai érdemkereszt, az arany és czüst Signum Laudis, a Károly csapatkereszt, a sebesülési érem és a Ferenc József emlékérem tulajdonosa. Mint főhadnagy szerelt le. A megszállás alatt a háza előtt vitt katonai zászlónak nem emelt kalapot és ezért megbüntették. A Magyar Pártban és az Iparos Egyletben fejtett ki hasznos működést.

Reiter Dezső kereskedő, Szatmárnémeti. Több kitüntetést szerzett a világháborúban és mint zászlós szerel le. A Magyar Párt tagja lesz vállalja a keserű következményeket. Nem tanul meg románul, nem használ román cégfeliratot, amikor a magyart betiltják, inkább semmit sem tesz ki, hiába rendeznek botrányt a románok. 1920-ban a vasúton védelmébe veszi egy román csendőrfőhadnagy szájaskodásával szemben Magyarország kormányzóját, erre letartóztatták és csak hosszú utánjárásra kerül ismét szabadlábra. Az egész családja bátor, magyaros hitvallása közismert volt a megszállás alatt.

Reiter Mór bankigazgató, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja. A „Casanostra" pénzintézet, amelynek igazgatója volt, az üldözött magyar közalkalmazottakat támogatta, így esküt nem tett és elbocsátott bírókat, városi tisztviselőket. Az intézet állandóan keresztény magyar tisztviselőket foglalkoztatott. Nemcsak mentsvára, hanem valóságos erődje volt a magyar gazdasági életnek Reiter Mór intézete.

Remán Zsigmond ácsmester, Pákó. Az oláh megszállók rajta is kipróbálták összes, jólismert módszerüket, hogy magyarságában megfélemlítsék, vagyonában tönkre tegyék.

Reményi Márton terménykereskedő, Kézdiszentlélek, ny. csendőrőrmester. 20 éven át szolgálta a magyarság ügyét, mint a Magyar Párt elnöke. Semmiféle román fenyegetésre nem hajlott meg. El is vitték ezért lovait, szekerét, amit máig sem kapott vissza. Megfigyelés alatt tartották, kivégzéssel fenyegették. Választások alatt az utcára sem engedték ki.

Rendi Mihály mészárosmester, Csikszereda. Iskolai tanulmányai után ipari pályára lépett és a hentes és mészáros mesterséget tanulta ki. Szakképzettséget Brassóban, Kolozsvárott, Szatmárnémetin, Tordán szerzett. 1906-ban Csikszeredán önállósította magát. A román uralom alatt közszállításból kifolyólag 50.000 lei kinnlevőségét vitték el. A világháborúban az összes frontokon harcolt őrmesteri rangban és a sebesülési érommel, a Károly csapat kereszttel szerelt le 1918-ban.

Reteg József Márton, autószerelő, Nagyvárad. A világháború harcaiból mint tizedes került haza sebesülten. A Magyar Párt tagja, emiatt a román üldöztetések céltáblája volt, de a magyarság ügyét lelkesen támogatta.

Régeny Gyula okl. gazda, háztulajdonos, Nagykároly. A világháborút végigküzdi, megsebesül, kitüntetéseket szerez és mint hadnagy szerel le. Előbb azonban még megpróbálja föltartóztatni az Erdélyre nehezedő végzetet. Kis csapatával a végsőkig tartja a szurdoki szorost, hogy a benyomuló románokat visszatartsa. Vállalkozása nem sikerült és 22 évig kellett várnia, míg véráztatta szűkebb hazájába ismét visszatérhetett.

Révész László kereskedő, Kolozsvár. 1915-től a leszerelésig katona volt. 23 hónapot töltött tűzvonalban. Hadnagyi ranggal, a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkeresztel jött vissza Kolozsvárra. Az elnyomatás 22 éve alatt a kisebbségi kultúrmozgalmak tevékeny támogatója volt.

Riczi Gyula kerékgyártó, Kolozsvár. A román uralom a Máv-nál találja, Nyugdíjazzák huszonötéves szolgálata után. A Magyar Párt tagja lett és minden magyar ügyet lelkesedéssel pártolt.

Dr. Révész Ödön ügyvéd, Marosvásárhely. Középiskoláit Vásárhelyen, egyetemi tanulmányait Kolozsvárott

fejezte be. A világháborúban a kis ezüst éremmel és a Károly csapatkereszttel jutalmazták bátorságáért. A román ügyvédi kamara megdorgálta, mert nem viselkedett elég szeretettel a román állam iránt.

Rigó Ferenc autókarosszéria gyártó, Kolozsvár Iskolai tanulmányait szülőhelyén végezte, utána ipari pályára lépett és a kocsigyártó szakmát tanulta ki. Mint segéd Kolozsvárott és Besztercében fejlesztette szaktudását. 1935-ben önálló üzemet létesített géperőre berendezve. Magyarsága miatt a románok sokszor zaklatták és csak folytonos vesztegetéssel tudta egzisztenciáját megmenteni, így is túladóztatása miatt üzeme megrendült. Közszállításokból, mint magyart kizárták. Tagja volt a Népközösségnek és a magyar kultúra áldozatos segítője volt.

Dr. Rimely Károly ügyvéd Kraszna. A Magyar Párt elnöke 1926 óta. A román megszállás elején zsarolás céljából két hétre elzárták. Házkutatásokat tartottak nála és közben házát kirabolták, 260 liter borát kifolyatták. A magyarok védője, aki minden idejét a magyar ügy előbbre vitelére szentelte. Noha állandó megfigyelés alatt tartották, mégis az ő bátor magatartása öntött új lelkesedést a csüggedőkbe.

Rindt Rudolf mészáros és hentes mester. Kolozsvár. 1903-ban született Kolozsváron. A Magyar Népszövetség és a Baross Szövetség rendes tagja. A Húsiparosok Szövetségének végrehajtóbizottsági tagja. Feleségével együtt támogatta a magyar kultúrális akciókat.

Riszt János főmolnár, Nagybánya. A megszállás alatt becsületes odaadással szolgálta a magyar társadalmi és szociális mozgalmakat. Családjával együtt kitünt hazafias magatartásával.

Román Ferenc cipész mester, Marosvásárhely. A román megszállás alatt mindig magyar munkásoknak adott munkát, emiatt a románok üldözőbe vették. Tagja volt a Magyar Pártnak és felkarolt minden kulturális ügyet, amely a magyarság megerősítését célozta.

Rományik János vendéglős, Máramarossziget. A román megszállás alatt kiemelkedő magatartást tanusított. Magyar párti gyülésekről a vendéglőjéből detektívek akarták elhurcolni 12 magyart a hadbíróságra. Sok pénzébe került a kiszabadításuk. Elnöke a Polgári Körnek, amely fellegvára volt a magyarságnak. A románok arcul verték, állandó megfigyelés alatt tartották és hadbírósággal fenyegették.

Róna Béla szállítóvállalat tulajdonos, Nagyvárad. A világháborúban több magas kitüntetést szerez és mint őrmester szerel le. Hősies magatartását Dankl hadseregparancsnok hozzáintézett levelében megdicsérte. A megszállás alatt csakis magyar munkásokat alkalmazott. Túladóztatás, fenyegetődzés nem tudta oltántoritani magyarságától.

Dr. Roóz Elemér tiszti orvos, Nagykároly. Magyarsága miatt minden fillér nélkül elbocsájtották állásából a románok. Nyolc évig semmit sem adtak neki, azután is csak minimális összeget. A nélkülözések nem törték meg benne a kitartást és ragaszkodást a magyar ügyhöz.

Dr. Rosenberg Sándor ügyvéd, Máramarossziget. A román uralom elején az ügyvédi eskü letételét megtagadta, ezért az ügyvédi kamarából törölték. Tagja volt a Magyar Pártnak és lelkes, áldozatkész támogatója a magyar ügyeknek.

Rosenberger Elemér pékmester, Kolozsvár. A világháborúban megszerezte az ezüst vitézségi érmet és mint hadirokkant szerelt le. A megszállás ideje alatt ő is megismerkedett a románok zsaroló módszereivel. Hetenként egy kenyeret és 300 lei különadót fizetett a rendőrnek, hogy el ne vegye szekerét és lovait. Még a bevonulás előtti napokban is haditörvényszék elé akarták állítani. Túladóztatástól sohasem tudott megmenekülni. Támogatta a kath. gimnáziumot fával és kenyérrel.

Rosenberger Mór vendéglős, Máramarossziget. A Korona szálloda bérletét magyarságáért a románok elvették. Szállodájában az általa rendezett magyar nyelvű kultúrelőadások miatt a román katonatisztek üzletét bojkottálták. Kultúrális téren súlyos anyagi áldozatot hozott a magyar színészek érdekében. Az így szomorú sorsra jutott, egzisztenciát vesztett vendéglőst a régi magyar vármegyei urak elhelyezték és pártfogolták. A románok itt is molesztálták magyar nyelvű üzletvezetése miatt.

Dr. Rosenfeld Adolf orvos, Kolozsvár. A háború négy éve alatt frontszolgálatot teljesített, mint főorvos. A Ferenc József rend lovagkereszjével, 2 ezüst Signum Laudist a kardokkal, arany Signum Laudist szintén a kardokkal és a Károly csapatkereszttel jutalmazták hazafias szolgálatait. Magyar szellemben nevelkedett és a magyar kultúrának lelkes pártfogója volt. Románul nem tanult meg.

Rosenfeld Ernő szikvíz gyártó, Székelyhid. A világháborúban 3 évet szolgált. Nagy ezüst, bronz, Károly csapatkereszttel ékesítve tért vissza a román megszállás alá került Erdélybe.

Róth György mérnök, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányait Nagykárolyban a piarista főgimnáziumban fejezte be, Németországban pedig technikai tanulmányokat folytatott. Csak ő gyártott Röntgen készüléket és azokat kizárólag magyar kisiparosokkal készíttette.

Roth Márton templomfestő, iparművész. Kolozsvár. A világháborúban részt vett, kitüntetést szerzett és mint szakaszvezető szerelt le. A román invázió alkalmából lakásából kirakatták és egy román tanítónak adták át. Közmunkát nem kapott, de a legmagasabb adókkal sujtották. Tagja volt a Magyar Pártnak és számos társadalmi egyesületnek.

Dr. Róth Sándor orvos. Nagykároly. A világháborúból kitüntetésekkel ékesen tért vissza: a koronás arany érdemkereszttel, a II. o. Vörös Kereszt a hadiékítményekkel. A román megszállás idején kórházi igazgató-főorvosként működött. Mindig magyarnak vallotta magát és a Magyar Párt mindig számíthatott lelkes támogatására.

Rozsnyai István csizmadia mester, Kolozsvár. Szucságon született 1884-ben. 1914-től 1918-ig katona volt. Olasz fogságba került. A Magyar Népközösség rendes és a Csizmadia Társulat választmányi tagja volt.

Rubleczky Miklós kereskedő, Nagykároly. Esete mintapélda arra, hogy miként tudták a románok megmérgezni az emberek életét. Elromlott a villany az üzletben, erre két inast kiküld a villanytelep, hogy javítsák ki a hibát. Rubleczky csak nyugta ellenében akar fizetni, az inasoknak nem tetszik a megoldás, maguknak követelik a pénzt. Rubleczky elzavarja őket. Följelentés lett a dologból. Ráfogták, hogy azt mondta volna nekik: „büdös oláhok". Két évig tartó herce-hurca következett és a rágalmazási per tengeri kígyóját csak a bécsi döntés vágta agyon.

Rümli Antal Mezőpetri. 1920. novemberében megtagadta a román állameskületételét. Ezért állásából elbocsájtották — nyugdíj és végkielégí-

tés nélkül. Pénzbírsággal sujtották. A megszállók elleni harcos kiállása mellett a pángermán agitáció megfékezése terén kifejtett tevékenysége közismert.

S.

Salamon Dávid kereskedő, Nagyborosnyó. A román megszállás évei alatt minden zaklatás és fenyegetés ellenére, kitartott a magyar ügy védelmében. Áldozatkész támogatója volt a sajtónak.

Salati Mihály gumijavító mester, Székelyudvarhely. A világháborút végigharcolta, s mint őrmester szerelt le. Kitüntetései: I. és II. o. ezüst vitézségi érem, a Károly csapatkereszt, a sebesülési érem. A háború befejezése után önálló üzlete van. A Magyar Pártnak tevékeny tagja, a Székely Dalárda aktív szereplője s a műkedvelő színielőadások állandó rendezője volt. A románok bejövetelekor kitüntetéseit letépték, ruháit ellopták. Ismételten tartottak nála házkutatást fegyverekért.

Santa Maria leányárvaház, elemi iskola és óvoda, Sepsiszentgyörgy. Az árvaházat Dr. Bilinszky Lajos prépost alapította. Az intézet nagy nehézségekkel küzdött és közadakozásból tartották fenn. Az árvaházban jelenleg tizenkét növendék van. Az iskolában 270 gyermeket tanítanak. Az árvaház vezetőjének nagy érdeme, hogy az aránylag fiatal intézet olyan szépen fejlődött.

Dr. Sámson József orvos, Marosvásárhely. Középiskoláit Marosvásárhelyen a református kollégiumban végezte, az egyetemet pedig Kolozsváron. A Magyar Párt, a Magyar Kaszinó, Park Egyesület választmányi tagja az M. G. E.-nek tagja. Széleskörű társadalmi munkássága a felsorolt egyesületekben zajlott le. A világháború idején katonai szolgálatot teljesített, amelyből 43 hónapot az orosz és olasz fronton töltött ezredénél, mint főorvos. Kitüntetései: Kétszer ezüst Signum Laudis a kardokkal, bronz Signum Laudis, Károly csapatkereszt és a II. o. Vörös Kereszt.

Sándor András földbirtokos, Havadtő. A 22 h. gy. e. kötelékében, mint tizedes, harcolt. 1915-ben orosz hadifogságba esett s onnan csak 1920-ban szabadult. Havadtőn gazdálkodik és tevékenyen részt vesz a Magyar Párt munkájában, amelynek állandó tagja. Jelentéktelen kihágások miatt súlyosan büntették pénzbírságra. Mint államellenes izgatóról sűrűn vesznek fel jegyzőkönyvet és magyarsága miatt szemmeltartottja a román kopóknak.

Sándor Géza malomtulajdonos, Sepsiszentgyörgy. Mint főhadnagy szerelt le a háború végén számos kitüntetéssel: 2 nagy ezüst, Károly csapatkereszt és sebesülési érem. Harcolt a székely hadosztályban is és emiatt a fellegvárban három hónapig volt lezárva. Rendőri felügyelet alatt tartották hosszú éveken át. Mikor már utolsókat vonaglott Nagy-Románia, román tiszti társaságban kifejtette álláspontját, amely szerint hamarosan impérium változás következik. — A román tisztek lakosságcserével csalták önmagukat. Ezt követőleg kémgyanú alapján megkísérelték letartóztatását. Egy őrmester elárulta az aljas tervet, mire elmenekült előlük. Malmát bosszúból kifosztották.

Sándor István gazdálkodó, Lécfalva. A román megszállás alatt legtöbbet a nagy adózás miatt szenvedett. Ugy az adóvégrehajtók, mint a csendőrök állandóan zsarolták. Adóját kétszer is behajtották. Fiát egy ízben elhurcolták a csendőrök és csak sok pénzzel tudta kiszabadítani. Tagja volt a Magyar Pártnak.

Sándor József községi bíró, Gelence. A román megszállás alá került falucska külön fejezetet kapott az Erdélyi Mártírok és Hősök Aranykönyvében, mert Sándor Józsefek állottak ott a betolakodókkal szemben, védve a magyarság értékeit anyagi javait és kultúrális kincseit. Sándor József is résztvett úgy a harcban, mint az áldozathozatalban.

Sándor Ödön mészáros mester, Szatmárnémeti. Mint őrmester szolgálta végig a világháborút. Bátorságának jutalmaként többször kitüntették. Tulajdonosa többek között a vaskeresztnek is. A Magyar Párt tagja volt a megalakulásától kezdve. Minden magyar megmozdulásban részt vett s azt erkölcsileg és anyagiag támogatta. Gazdasági téren megalkuvást nem ismerő magatartásáért lehetetlenné tették.

Sántha József földbirtokos, Mikóújfalu. Iskoláit Csikszeredán és Brassóban végezte, ahol érettségizett. Ezután az édesapja birtokán gazdálkodott. Nősülése után üzletet nyitott, de 1937-ben kénytelen volt az általános viszonyok miatt üzletét feladni és kizárólag gazdálkodással foglalkozni. Szeszgyárát az oláh financéria a tönk szélére vitte s csak hallatlan hitelek igénybevételével tudta azt egy ideig üzemben tartani, végül is kénytelen volt beesukni. — A helybeli Magyar Pártnak alapítása óta tagja volt, a Gazdakörnek pedig elnöke. A falu magyarságáért sokat tett s minden áldozatot meghozott, hogy fia magyar iskolában járhasson. A honvédség bevonulása előtt 8 napig bujkálni volt kénytelen, mert az oláhok halálra keresték.

Sántha Lajos földbirtokos, Mikóújfalu. Iskoláit Csikszeredán és Brassóban végezte. Ezután szülőfalujában apjával a családi birtokon gazdálkodott. A Magyar Pártnak tevékeny tagja volt. A jótékonycélú megmozdulásokban részt vett. Ő is proskribáltja volt a hatalomnak, miért a bevonulásig elbujdosott.

Sárkány Endre kereskedő, Marosvásárhely. A nagy háborúban, mint őrmester kitüntetést kiérdemelten vett részt. Az elnyomatás idejében híven kitartott magyarsága mellett s a Magyar Párt tagjaként sokat küzdött az egyetemes magyarság érdekében. Hajlíthatatlan magyarságát nem jó szemmel nézték a románok és ezért kétszer is súlyosan bántalmazták.

Sárkány Ferenc igazgató tanító, Beszterce. Iskoláit Nagyenyeden, a Bethlen Kollégiumban végezte. 1936-tól iskola igazgató. A Magyar Párt helyi tagozatának tagja. Minden kultúrális megmozdulás kezdeményezője és tevékeny irányítója. Műkedvelői előadásokat rendezett, amelyeket ő tanított be. Az ifjúsági bajtársi szövetségnek is megvetette az alapját városában. A beszercei ifjúság nevében ő üdvözölte a felszabadulás idején a bevonuló honvédséget.

Schlesinger Antal üzem tulajdonos, Nagyvárad. Iskoláit Nagyváradon végezte. 1917-ben vonult be a 12-es lovastüzérekhez. Ennek következtében az összeomlásig szolgálta a tűzvonalban hazája érdekeit. Hajlíthatatlan, kemény magyar volt, aki vállalatában is csak magyarokat alkalmazott. Ezért sokat kellemetlenkedtek neki, sőt több ízben súlyosan inzultálták.

Schlett Géza gyógyszerész, Szatmárnémeti. A világháborúból alaposan kivette a részét. Az első naptól kezdve az utolsó napig, a borzalmas összeomlásig ott volt a nagy küzdelemben, mint gyógyszerész százados. Magatartása elismeréseül a vitézségi érem szalagján az arany érdemkereszttel tüntették ki. A Magyar Párt tevékeny tagja volt, de nem csak politikával foglalkozott, hanem a társadalmi élet minden tömörülésében részt vett, mint kezdeményező és irányító tag. Magyarpécskán amellett, hogy a Magyar Párt társelnöke volt elnöke volt az Atletikai Klubnak, valamint a Hangya Fo-

gyasztási Szövetkezet felügyelő bizottságának is.

Schmidek György tisztviselő, Tekerőpatak. Szegeden végezte iskoláit, utána tisztviselői pályára lép, amelyet Ditrón kezdett meg. Szorgalmas, törekvő munkájával társa lett a tekerőpataki gőzfűrészműnek, amelynek 50 alkalmazottja volt. Ebből 12 munkás volt. Ugy a tisztviselők, mint a munkások kizárólag magyarok lehettek minden számarányt szabályozó rendelet ellenére. A magyar irányú megmozdulásoknak lelkes támogatója volt.

Schmidt András főjegyző, Mádéfalva. Magyar érzelmei miatt a románok áthelyezésekkel molesztálják. Amíg helyt tudott állani Csikszentsimonban, addig főnnállott az ottani magyar iskola. Áthelyezése után azonnal átvette az állam és románul tanítottak benne. Mádéfalván új veszedelem várt reá. Görög keleti templomot akartak az oláhok, lehetőleg a magyarok pénzéből építeni. (Még az Isten házát is úgy zsarolták össze.) Összetűzött a román pappal, megint áthelyezték valami román faluba, irodáját azonban a bécsi döntésig nem adták vissza. Bosszúból behívják két hónapra katonának, utána kényszerszabadságra küldik. A Magyar Párt titkos tagja, hiszen nyiltan nem dolgozhatott. Egy kath. kultúrházat azért sikerült felépíteni, ezzel a bástyával erősítette a magyarság hadállásait.

Schmidt Ödön eceteyáros, Kolozsvár. 1916-tól 1918-ig az orosz fronton volt, mint a 32. h. gyalogezred katonája. A megszállás alatt Almáson egy szükebbkörü magyar társaság kebelében támogatja a kultúrház építését és a magyar ügyeket. Társa Jakab István a háború alatt községi jegyző volt. Később a román megszállás idején sem tette le a hűségesküt s ezért elbocsájtották. 1935-ben pert indított a román állam ellen. Jogerős ítélet után 810 lei nyugdíjat kapott.

Schnitzer Arthur kereskedő, Szováta. A világháború alatt egyideig a 82. székely gy. e. kötelékében harcol és derekasan megállja helyét. 1916-tól a Máv szolgálatába kerül, az összeomlásig. A románok elbocsátják, mert a hűségesküt nem tette le. 1929-től Szovátán telepszik le, mint önálló kereskedő. 1929-ben 25 botot kap; majd feljelentik a kormány szidalmazása miatt. Súlyos pénzbüntetéssel sujtják. A magyar csapatok bevonulása hoz csak életében örömteli változást.

Dr. Schrank Lajos ügyvéd, Marosvásárhely. A tűzvonalban teljesített szolgálatot 1914—1918-ig, mint főhadnagy s az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréseül a Signum Laudist kapta a kardokkal, a kis ezüst vitézségi éremmel, a Károly csapatkereszttel és a sebesülési éremmel tüntették ki. A megszállás alatt Marosvásárhelyen tartózkodott s alapitásától a Magyar Párt tagja volt. Örökös molesztálásnak volt kitéve a román hatóságok részéről. Még azt is rossz néven vették tőle, hogy magyarnak vallotta magát német neve ellenére.

Dr. Schuck Ármin ügyvéd, Kolozsvár. A világháborúban, mint önkéntes szolgálta a hazáját. A megszállás idején Kolozsváron tartózkodott. A Magyar Pártnak és a Magyar Nemzeti Kaszinónak tagja volt alapitásától a felszabadulás napjáig. Minden magyar megmozdulásban részt vett. A forradalom után a román eskütt nem tette le, emiatt hosszú ideig nem folytathatta ügyvédi praxisát. A román nyelvet nem sajátította el, tehát ügyfeleit a bíróság előtt nem képviselhette.

Schwarzenberger Imre bőrkereskedő Székelyudvarhely. Iskoláit Székelyudvarhelyen végezte. — Tíz éve vezet egy bőrgyári fiókot. Szakmunkásságának és törekvésének köszönhető, hogy városában olyan keresztény bőrnagykereskedő cég létesült, amely a viszonteladókat és kisiparosokat zavartalanul ellátta a szükséges anyagokkal. Tagja volt a Kereskedő Társulatnak, alapító tagja a Székely Dalegyletnek. Felesége, aki szociális munkásságában lelkes munkatársa volt, alapító tagja volt a Református Dalkörnek, a Nőszövetségnek.

Dr. bolgárfalvi Sebesi János ügyvéd, ny. alispán, Székelyudvarhely. Mérnöki oklevelének megszerzése és a magyaróvári enciklopedikus gazdasági vizsga letétele után négy és fél évig kultúrmérnök volt. Közben jogi doktorátust is szerzett. 1905-ben Udvarhely megyében aljegyzőnek, 1908-ban alispánnak választották. Mint alispán, számos utat, hidat és iskolát építtetett. Az 1916. évi menekülés után vezette a vármegye újjáépítését és ellátta a háború alatti közélelmezést. Siklód, Homoródszentmárton községek és Székelykeresztur díszpolgárrá választották. — A forradalmi kormánybiztos rendelkezési állományba helyezte. Azóta eleinte gazdálkodott, majd kereskedelemmel foglalkozott. 1931 óta ügyvéd. Köztisztségei: a református egyházmegyében 1905-től képviselő, 1906—1911-ig műszaki előadó, 1907-től főjegyző, 1916-tól gondnok, 1917-től főgondnok. A ref. kollégium előljáróságának tagja 1910-től 1926-ig az udvarhelymegyei gazdasági egyesületnek 1909-től 1926-ig ügyvezető alelnöke, azóta választmányi tagja, 1940 novembere óta díszelnöke. Az udvarhely megyei takarékpénztárnál elnök és igazgatósági tag. Ezeken kívül több egyesületnek védnöke, díszelnöke és elnöke. A Magyar Szövetségnek intéző bizottsági tagja volt, a romániai Magyar Pártnak intézőbizottsági tagja. Résztvett az ú. n. csucsai paktumot megelőző tanácskozásokban és 1926-ban a Néppárttal a választási kartell megkötésében. Az 1922. évben a keresztúri kerületben képviselőjelölt volt, de a jelölése törvényellenesen visszautasíttatott. 1926 nyarától egy évig országgyülési képviselő, 1927ben jelölt, 1928—1931-ig szenátor, 1931, 1932, 1933-ban jelölt. 1937-ben megválasztva, 1938-ban képviselőnek kijelölve. 1926-tól 1931-ig vármegyei tanácsos és előadó. 1931—1932-ben az Udvarhely megyei mezőgazdasági kamara végrehajtó bizottságának elnöke. 1927 és 1930-ban a vármegyei tanácsválasztásoknál listavezető. (az ellenpárt 20%-ot sem kapott a szavazatokból.) A mezőgazdasági kamaránál első izben az egyéni jelöléseknél a legtöbb szavazattal választatott taggá, másodizben lajstromos választásnál a listán a második helyen választották meg.

zilahi Sebess Jenő ügyvéd, tiszti főügyész. Marosvásárhely. A világháborút végigszolgálta a 21. gy. ezr. kötelékében századosi rangban. A román megszállás alatt a marosvásárhelyi Magyar Párt elnöke. Exponált tisztségében a román erőszakoskodások középpontjába kerül. Vagyonos ember volt, de a megszállás alatt tönkretették a románok.

Sebestyén Kálmán református lelkész, Bereck. A világháborút mint tábori lelkész századosi rangban küzdötte végig s helytálló magatartása miatt több izben kitüntették. Középiskoláit a Mikó kollégiumban, egyetemi tanulmányait és a theológiát pedig Kolozsváron végezte. 1901-ben a 20 évvel később fanatikus harcai által közismertté vált Parajdon segédlelkészkedett. Jelenlegi stallumába 1936-ban került. Lelkészi hivatása mellett talált időt arra, hogy magyar kötelességeinek is eleget tegyen s emiatt a házkutatásban és meghurcoltatásban volt része.

Dr. Sebestyén Miklós ügyvéd, Marosvásárhely. Az eskü letételét megtagadta, ezért három évre eltiltották az ügyvédi gyakorlattól, lakásából kiüldözték és egy omladozó viskót jelöltek ki helyette. Létfenntartásáért úgy küzdött, hogy iparos munkát végzett, de ebből nem tudta családját fenntar-

tani. 1919-ben az üldözött magyar bírák részére gyűjtést rendezett és ezáltal hosszabb időre biztosította létezésüket. A Magyar Nemzeti Szövetség megalapításában nagy része van, majd ennek betiltása után a Magyar Párt társelnöke. A Magyar Párt beválasztotta a városi tanácsba, ahol módjában volt a várospolitikában is kiállani, a magyarság ügyeiért. A Bem szobor ügyében első volt, aki a szobor kiadatása ellen foglalt állást. A román nemzeti ünnepeken nem tűzte ki a román zászlót. A polgármester fel is jelentette, bünvádi eljárást indítottak ellene és törvénytelen módon el is ítélték. 1937 jan. 24-ének éjjelén 30 fokos hidegben, amikor felesége súlyos betegen feküdt, összes ablakait beverték. 43 éves becsületes mult után ügyvédhez méltatlan magatartás miatt 2000 leire büntették. Mikor a román katonai parancsnokság eltiltotta a cégtáblákon a magyar nevek használatát, azt inkább levette és csak a honvédség bevonulásakor tette ki ujra. 1928-ban Maros-Torda megye szenátorjelöltje volt.

Sebestyén Domokos kereskedő, Kolozsvár. 1909-ben született Zsibón. A Magyar Népközösség tagja volt, akinek minden cselekedetét a magyar feltámadásba vetett rendületlen hit irányította.

nagyurnai Sényi László ny. főszolgabíró, hírlapíró, Marosvásárhely. Mint a Székely Napló, Székely Föld főszerkesztője, állandóan küzd a magyar kisebbség érdekeiért. A román impérium alatt szolgálni nem akar, inkább lemond, minthogy rendelkezési joga gyakorlásában gátoljják. Nyugdíj nélkül küldték el. A Kemény Zsigmond irodalmi társaság főtitkárának a magyar kultúra szent ügyét szolgálja lelkesen. Mint a székely lapok főszerkesztője, állandóan üldözésnek van kitéve, éles kritikáiért pedig pénzbírsággal sujtják. A kolozsvári Ellenzéknek sok évig tudósítója. A tíz év óta fennálló helybeli színháznak egyik megszervezője, rendezője volt.

Sidó János igazgató tanító, Uzon. Hét évig mint tanító működött; 1911 óta a református iskola igazgatója. A felekezeti iskolák a magyar tanítás fellegvárai —, ezért a megszállók mindenféle akadályokat gördítenek a munka elé. A tanítók állandóan zaklatásnak és üldözésnek vannak kitéve. 1938-ban betelt a pohár és nyugdíjaztatta magát. A felszabaduláskor újra elfoglalja régi állását s folytatja ifjúság és népnevelő munkáját

Siklódy Imre pékmester, Marosvásárhely. Iskoláit szülőfalujában végezte, szakismereteit Marosvásárhelyen szerezte. 1940-ig segédeskedett, majd önállósította magát. A Magyar Párt tevékeny tagja, aki odaadó, lelkes munkásságát a párt szolgálatába állította.

Silló Géza fűszerkereskedő, Csikszereda. Iskolái elvégzése után a fűszeres szakmát tanulja Csikszeredán. Felszabadulása után többször változtatja állását, hogy szakképzettsége minél gazdagabb legyen. 1940. októberében önállósítja magát. A bécsi döntés idején Bukarestben tartózkodott. Két napra letartóztatták, majd tolonc úton máshová szállították, ahonnan csak három napi fogvatartás után helyezték szabadlábra. Ő volt az utolsó, magyar, aki az új határt átlépte és az első menekült vonattal jött haza Csikszeredára.

Simcsák István okl. kőműves mester, Máramarossziget. A Magyar Párt alapító tagja, az Ipartestület az Iparos Otthon és a Temetkezési Egylet elnöke volt. Rendkívül széles és vezető szerepe volt a magyarság egyesületi életében úgy politikai, mint gazdasági és társadalmi vonatkozásban.

Simon Dezső ny. tanfelügyelő, Sepsiszentgyörgy. Iskoláit Nagyenyeden végezte. 1909-ben Sepsiszentgyörgyön lett tanító. 1929 óta nyugdíjban van. A román megszállás alatt másfél évig nem töltötte be az állását, mert a hűségeskü letételét megtagadta. Megboldogult felesége életében tagja volt a nőegyletnek s vele együtt intenzíven résztvett a szociális és karitatív munkában, hogy a magyarság rászorultjai érezzék azt, hogy egyek a jobb sorsban levőkkel.

Simon Ferenc gazdálkodó, Kolozsvár. Iskolái elvégzése után szüleivel gazdálkodott. 1917-ben bevonult katonának. Katonai kiképzését elnyervén, tűzvonalba került. Bátor magatartásáért kitüntették. A Magyar Párt tevékeny tagja. Ott volt a Kolozsvári Gazda Egylet soraiban is, valamint működő tag a Bocskay Dalkörben.

Simon Gyula sütőmester, Beszterce. Iskoláit Máramarosszigeten végezte. Szakmáját ugyanott tanulta. Segédidejét atyja műhelyében töltötte. 1934 óta önálló. 1914 és 1915-ben a 62. közös gy. e. kötelékében szolgált derekasan a nagy háborúban.

Simon István fakereskedő, Sepsibikszád. Mint főhadnagy a Signum Laudis és a bronz érem tulajdonosa. Olasz fogságba került. Hazatérése után Kovásznán adóügyi jegyzőnek választották meg, majd 1919-ben főjegyző lett. Ebből az állásából a román főszolgabíró eltanácsolta azzal, hogy Kovásznán csak született görög keleti vallású lehet a főjegyző. Állását kénytelen volt emiatt elhagyni és faipari pályára lépett. 1940-ben Sepsibikszádon önálló fatelepet létesített. A Magyar Pártnak lelkes tagja volt.

Simon Jenő szobafestő és mázoló mester, Kolozsvár. 1914-ben bevonult katonának. Az orosz, olasz, majd a szerb frontokon harcolt. Sebesülve is volt. A háború végén mint őrmester szerelt le. A Magyar Párt számvizsgálója volt. Az Ipartestület és az Iparosegylet tisztikarában fejtett ki hasznos működést. 1919-ben megszervezte a kolozsvári festőiparosok anyag és termelőszövetkezetét, amelyet 9 évig vezetett, 3 évig mint igazgatósági tag. Ezalatt az idő alatt a szövetkezetet fellendítette. A románok azt kívánták, hogy románosítsa át a szövetkezetet, de ő inkább feloszlatta. 1940-ben az iparügyi miniszter az Ipartestület előljáró tagjává nevezte ki.

Simon Sándor szappangyártó, Szatmárnémeti. A világháború alatt a 12. honvéd gy. e. kötelékében szolgált, mint tartalékos zászlós. A megszállás alatt a Magyar Párt sokat munkálkodó, lelkes tagja volt, amiért sokszor zaklatták a hatóságok. A románok által vezetett fekete (valóságban piros, fehér, zöld) listán szerepelt.

Sipos György iskolai altiszt, Marosvásárhely. 1908-ban lett katona. 1914-ben újra bevonult, kiment a frontra, ahol meg is sebesült. Járt az orosz és az olasz fronton. 1918 decemberében visszatért Marosvásárhelyre és elfoglalja előbbi állását. Állásából ki akarták tenni. A Magyar Párt küldött nemzetőrséget, azonkívül összehívták a régi tanárokat és így sikerült megmenteni az iskola berendezését.

Soltész István tanító, Szaniszló. A román hatóságok 1936-ban felfüggesztették állásából. Fia, László, tagja volt a zilahi rongyos gárdának és igen hasznos szolgálatokat tett bajtársainak.

Solymosy Károly kereskedő, Csikszereda. Tanulmányai elvégzése után a kereskedői pályára lép. A világháborúban 1914—1918-ig a 23. honvéd gy. e. kötelékében teljesített szolgálatot az olasz és orosz fronton. Kétszer sebesült meg, mint őrmester szerelt le. Kitüntetései: kis ezüst és bronz vitézségi érem, koronás ezüst érdemkereszt, Károly csapatkereszt és sebesülési érem. 1910-ben önállósítja magát. 1916-ban a román betörés alkal-

mával kifosztották és házát felgyujtották. A Magyar Párt tagja alapításától kezdve. 50.000 leire tehető az az összeg, amivel a kivonuló románok megkárosították.

nagyszebeni Somlyay Gyula a gör. kath. magyar egyház világi elnöke, Szatmárnémeti. A Magyar Párt választmányi tagja. A megszállók arra törekedtek, hogy megnyerhessék maguknak, de ellenállásán tervük kudarcot vallott. Egy képviselőválasztáskor lábra kapott a szélsőséges agitáció, amelynek ellensúlyozására a Szamosban olyan értelmű cikket irt, hogy a gör. kath. magyar egyházban tradició a Magyar Párttal szavazni. Ez annyira használt, hogy a párt győzött. Magatartása miatt erősen támadták. A székely hadosztály kivonulása előtt nagy összeget gyüjtött. Külön fejezetet érdemel az a harc, amelyet a gör. kath. egyház magyarságáért folytat a románosító törekvésekkel szemben. Uhlicsák Béla esperes panaszkodott, hogy az egyik iskolaigazgató durván megtámadta, mert a hittant magyarul tanította. Az igazgatót feljelentette a tanfelügyelőnél, sikerült annyit elérni, hogy az igazgatót a perifériára helyezték. A templomban a magyar feliratokat eltávolították, a Szűz Máriás lobogókat el kellett rejteni, a misére detektíveket küldtek ki, kifogásolták hogy a prédikációt magyarul és nem románul tartják. Az egyházat beosztották Nagybányára és a ker. iskola román növendékeit is az ő egyházukba tették. Minden kísérletük megbukott mert a bevonulást követő első vasárnapra, mégis magyarul énekelték a Himnuszt.

Somogyi István vállalkozó, Nagyvárad. A világháborúból alaposan kivette részét a 4. honvéd gy. e. kötelékében. Az olasz és orosz tűzvonalban küzdött és kétszer sebesült. Az összeomláskor szerelt le. A Magyar Pártnak megalakulása óta tagja és minden magyar akciót anyagilag és erkölcsileg támogatott. 1940-ben az iparügyi miniszter az Ipartestület elnökévé nevezte ki.

Soós József csizmadia mester, Kolozsvár. 1914-ben az orosz harctérre ment az 51. gy. ezreddel, később az olasz fronton szolgált, majd Verdun alatt védte hazája érdekeit, ahonnan 1919-ben jött vissza Kolozsvárra. 1910 óta önálló iparos. A Magyar Párt és a Népközösség tagja. A Csizmadia Társulatnak 13 évig ellenőre.

Soós József kéményseprő mester, Kolozsvár. Iskolai tanulmányait Zsibón végezte és ugyanitt a kéményseprő mesterséget is megtanulja. 1917-ben felszabadul, majd 1912—1914-ig mint segéd dolgozik. 1916-ban bevonul a katonasághoz. A 27-es gyalogezreddel az olasz frontra kerül. 1918-ban leszerel. Megszerezte a kis ezüst vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. A románok bevonulásukkor teljesen levetkőztették. Megmentette az úri kaszinó lobogóját, 1933-ban mint kéményseprő segéd dolgozott, majd 1936-ig mint üzletvezető. 1936 óta a városnál van mint mester. A Magyar Párt tagja.

Soós Zsigmond kereskedő, Orbaitelek. Iskoláit helyben végezte. A nagy háborút, mint egy vasútas ezred őrvezetője becsülettel végigharcolta. A Magyar Párt alapító tagja. A választásokon a magyar lista mellett kardoskodott és sok szavazót szerzett. Minden magyaros mozgalmat támogatott, legyen az akár kultúrális, akár szociális. Adakozott a helybeli ref. egyháznak és hozzájárult a kultúrház felépítéséhez. Felesége a nőegylet tagja, aki főleg a szegények gyámolításával teljesíti keresztyéni és magyar kötelességeit.

Spáczai Lajos lakatosmester, Máramarossziget. Világháborús katona volt. A 85. gy. e. kötelékében, mint szakaszvezető, elismeréssel teljesítette hazafias kötelességeit. Kitüntették a bronz vitézségi éremmel és Károly csapatkereszttel. A Magyar Pártnak alapítása óta igen szorgalmas, tevékeny tagja volt, aki szívvel-lélekkel résztvett a párt munkájában.

Spitz Márton bádogos mester, Biharadiószeg. A világháború alatt őrvezető volt a 7-es árkászoknál 1915—1917-ig, mikor is olasz fogságba került, ahonnan csak 1919 okt. 21-én szabadult. 1920 óta önálló.. A 48-as Gazdakörnek 1926 óta rendes tagja. A megszállás alatt családjával együtt derekasan résztvett a magyarság védelmét célzó minden akcióban.

Stadler Miklós pénzügyi tisztviselő, Máramarossziget. Mint közhivatalt viselő ember, a Magyar Párt tagja nem lehetett, de a magyarpárti tagok egybehangzó véleménye szerint ahol csak lehetett, fajtestvérei segítségére volt. Mint főpénztáros ő értesíti Székely Ákost arról hogy az állampénztárt a román ezredes el akarja vitetni. Dr. Székely az ő értesítése alapján intézkedik. Végül is fegyverrel kényszerítik a pénztár átadására.

Stanszky Miklós trafikos, Dés. A világháború alatt fegyverrel szolgálta a tűzvonalban hazája érdekeit 1916-ig, amikor hadifogságba esett. 1919-ben szabadult a fogságból. A megszállás egész ideje alatt Erdélyben tartózkodott s ipara folytatásából a szitakötésből élt. A Magyar Párt hűséges, meg nem alkuvó gerinces tagja volt. Sokat dolgozott fajtája érdekében úgy a párt keretén belül, mint a kultúrális és társadalmi tömörülésekben. Kiváló magyarságáért a katonai parancsnokságtól trafik engedélyt kapott.

Stark Aladár pékmester Kolozsvár. 1919-ben egy román katona két kenyeret vágott hozzá. Az ütés következtében bal kezének erősen csökkent a teljesítőképessége. Mikor az esetet illetékes helyen jelentette, az igazságtalan bánásmódot még azzal is megtetézték, hogy huszonötöt vertek rá. Derekasan résztvett minden magyar akcióban.

Stark József kereskedő, Szilágycseh. 1914—1918-ig a világháborúban orosz, román harctéren küzd az 51. gy. e. kötelékében, mint szakaszvezető. Ideje jó részét a tűzvonalban töltötte. A bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A megszállás alatt Szilágycseh-ben lett önálló 1921-ben. Polgári foglalkozása mellett sok időt fordít a magyar kultúrcélok munkálására és szociális törekvések támogatására.

Stein Izsák kereskedő, Parajd. 1910 óta önálló kereskedő. Fia a világháborúban hősi halált halt. A román uralom alatt tagja a Magyar Pártnak és a Székely Egyesületnek, amelynek pénztárosa. Magyar érzelmei miatt sok zaklatásban, megpróbáltatásban volt része.

Stengel Károly lakatos mester, Gyergyószentmiklós. A megszállás alatt a Magyar Pártnak alapításától kezdve alelnöke volt. Tagja a megyei intéző bizottságnak, az Ipartestületnek 9 éven át elnöke és a városi képviselőtestület tagja. Hitvalló magyarsága miatt óriási adót vetettek ki rá. A rendőrségre több ízben beidézték és figyelmeztették, hogy hagyjon fel a magyarság melletti agitálásával, mert meg fogják torolni. Ennek dacára folytatta meg nem alkuvó tevékenységét melynek során egy ízben meghiusította az egyik román pénzügyigazgató panamáját. Igaz, hogy súlyos pénzáldozatába került az ügyből keletkezett per. Fegyverkutatás címén hatósági közegek feldúlták lakását és hogy jogcímet találjanak tolvajlásukra, több ingóságára ráfogták, hogy kincstári. Ezen az alapon aztán minden értékesebb tárgyat elloptak tőle. Mindez nem tudta megtörni és lankadatlan erővel küzdött a román hatami túlkapások ellen.

Sterk Imre gazdálkodó, Mezőfény. A Magyar Párt elnöke. Tisztségében a község bizalma helyezte, amit bátor, körültekintő magatartásával alaposan kiérdemelt. Leányát három ízben is egyhangulag tanítónőnek választotta a község derék népe de a román főszolgabíró megakadályozta, hogy katedráját elfoglalja s 1937-ben amiért lakásán 8 gyermeket magyarul tanított 5000 lei pénzbüntetés vagy 100 napi elzárásra ítélték. Egyik fia a türhetetlen zaklatások miatt átszökött az anyaországba. A pángermán agitáció ellen is sikerrel vette fel a harcot és jórészt neki köszönhető, hogy a falu németszármazású lakossága hűségesen kitartott magyarsága mellett.

Dr. Sternberg László orvos, Nagykároly. A román rendőrség megfigyelés alatt tartotta és fényképét a bűnügyi nyilvántartóban őrizte. Ujságírással is foglalkozott és magyar érzületről tanuskodó cikkei miatt gyült meg a baja az oláhokkal. Házkutatást tartottak lakásán, amely azzal a „megdöbbentő" eredménnyel járt, hogy felesége levelezését magyar színű szalaggal átkötve megtalálták. Hiába erőltették, nem volt hajlandó román lapok szolgálatába állani s ezért végkielégítés nélküli elbocsátással bűnhődött.

Steuer György orvos, Halmi. A románok irredentizmussal vádolták és ezért a betegsegélyzőnél betöltött állásából elbocsátották. A Magyar Párt választmányi tagja. Emlékezetes, dicséretes tevékenysége a terebesi ref. iskola fennmaradása érdekében.

Stich Jánosné fodrászszalon tulajdonos, Marosvásárhely. A megszállás alatt is magyar hely maradt szalónja. Az alaptalanul megnagyobbodott Romániában ide csak magyarok jártak és itt a „hivatalos nyelv" magyar maradt mindvégig.

Stócz István kántortanító, Mezőpetri. A világháború alatt négy éves frontszolgálatot teljesített és mint hadnagy szerelt le. A Magyar Párt tagja és jegyzője. A románok állandó megfigyelés alatt tartották és két ízben volt nála házkutatás kilenc csendőrrel, de semmit sem találtak. Fiát ifjú Stócz Istvánt hadbíróság elé akarták állítani, mert felelősségre vonta az oláh tanítót aki kompromittáló levelet írt egy ismerősének. A fiúnak sikerült átszöknie Magyarországba. Leányát hadbíróság elé hurcolták, mert rádiót hallgatott, a bíróság azonban felmentette.

Dr. Stoll László takarékpénztári igazgató. A román bankrendeletek zűrzavarában egyenesen a művészettel határos az az ügyesség, amellyel bankját átmentette a magyar időkre. Minden újabb rendelet, újabb lasszóvetés volt az egyre ritkuló magyar pénzintézetek ellen. Esetében súlyosbította a helyzetet az is, hogy a Magyar Párt helyi tagozatának alelnöke volt. A magyarság minden tömörülése közel állt szívéhez s azt támogatta, erkölcsi súlyával és áldozatkészségével. Nem sokat törődött a küzdelmes, verejtékes jelennel, hanem csak a jövőbe tekintett; úgy látszik azért taníttatta gyermekeit, a magyar jövő reménységeit is — Budapesten.

Stössel József órás- és ékszerész, Kolozsvár. A világháború alatt ott volt a küzdők között s mint tizedes, fegyverrel a kezében szolgálta hazája érdekeit. Kolozsváron önállósította magát, s a magyarság ügyét lelkes odaadással szolgálta.

gróf Stubenberg József nagybirtokos, Székelyhid. A Magyar Párt lelkes tagja, aki minden megmozdulásban irányítólag is résztvett. Gerinces, hajlíthatatlan magyarságáért a regáti pribékek gyakran látogatták udvarházát házkutatások útján. Birtokának több mint felét, kb. 7000 holdat, kisajátították. A kisajátítások az utolsó időkig folytak. Birtokán vonultak végig a románok erődítési vonalai — az igénybe vett földekért semmit sem kapott. 50 lovát vitték el nagygyakorlatra — örökre.

Dr. Südy Tibor ügyvéd, Szatmárnémeti. Az esküt csak a békekötés után teszi le, és nagy szorgalommal megtanul románul, hogy a magyarokat a román hatóságok előtt képviselhesse. A Magyar Párt ügyésze és a párt elnöki tanácsának tagja. A párt kijelölése és a választópolgárok bizalma folytán helyet kap a város törvényhatóságában; és úgy az ideiglenes, mint később a végleges tanács választmányában állandóan képviseli a magyar érdekeket. A párt képviselőnek is jelöli, de kormány jelölt kivételével minden párt listáját elutasítják. 1928-ban Szatmáron és a megyében a Magyar Párt szenátor jelöltje, a parlamentbe nem juthatott be, merf a vidéki községek választópolgárságát nem engedik leszavazni. 1938-ban az eset megismétlődik. Mikor a magyar színészet válságba jut, agilitásával segít rajta. Először a lapokon keresztül felhívást intéz a közönség hez, majd házról-házra járva adják el a bérletjegyeket. Ilyen módon sikerül biztosítani az évadra a színtársulat megélhetését. A magyar sport a szatmári sportegyesületben éli ki magát. Mostoha körülmények között is szép eredményeket érnek el a sport minden ágában, különösen a vívásban. A játékos csábítás itt is divik állásigérgetés stb. formájában. Több sportegyesület ügyeit vezeti, több mint 20 éven keresztül és sikerült is őket fenntartani és átmenteni. Mint a Magyar Párt ügyésze, sok állásából elbocsátott magyar tisztviselő, vasútas és más alkalmazottakat segít vissza állásába. Az ügyvédi kamarában, mint választmányi tag képviseli a magyarság érdekeit. Leánya: Südy Baby a román éra alatt három ízben volt Erdély országos törbajnoknője. Felesége szül. Horváth Irén a jótékony nőegylet alelnöknője.

alsócsernátoni Sylvester Ferenc szabómester, Kolozsvár. Ósrégi magyar nemes család sarja. Tulajdonában van Bethlen Gábor által 1615-ben egy őséhez intézett szép címeres levél, amely apáról fiúra maradt rá örökségképen. Üzletét 32 év előtt alapította Kolozsvárott. A román impérium alatt a Magyar Pártnak harcos tagja volt és annak minden mozgalmát támogatta.

Sz.

Szabadi Mihály trafikos, Kolozsvár. Százszázalékos hadirokkant, akit 1922-ben a románok nyugdíjaztak, nyugdíjat azonban nem kapott. Magyar érzelmei miatt, amelyet mindig kifejezésre juttatott, csak üldözésben volt része. 22 hold földet bérelt, de annak felét egy románnak adták oda, aki csákánnyal verte ki jogos tulajdonából.

Szabó András ny. gimnáziumi igazgató, Székelyudvarhely. Középiskoláit Sepsiszentgyörgyön és Székelyudvarhelyen, az egyetemet pedig Kolozsváron végezte. Résztvett a Magyar Párt megalapításában s annak állandó intézőbizottsági tagja. Az egyházi életben is rendkívüli nagy munkát vállal: megyei egyházi gondnok, egyházkerületi főtörvényszéki tag, a református egyházközség presbitere. A nagy lekötöttség mellett vállalja a közbirtokosság elnöki tisztét is. — A román megszállás a híres székelyudvarhelyi kollégium igazgatói székében találja. Erős kézzel, nagy körültekintéssel vezeti intézetét. Ez mindenképpen indokolt, mert az oláhok állandóan az intézet bezárásával fenyegetőznek és mindenképen szeretnének erre okot találni. Lakásán valamint a vezetése alatt álló kollégiumban több esetben tartottak házkutatást — a nagyobb hatás kedvéért — katonai kísérettel. Puskákat és gépuskákat keresnek és persze — nem találnak. Névtelen feljelentések alapján megvádolják, hogy a temető kriptáiban puskákat rejteget de szerencsére a vád valótlansága kiderül. A hajuknál fogva előráncigált ostoba

vádak között a legostobább talán az, amely szerint a kollégium diákjai alagúton érintkezést tartanak fenn lázítás céljából a szomszédos községekkel. 1919-ben egy felvonulás alkalmával elviszik 11 diákját, mert állítólag Magyarországot éltették. Ezért kegyetlenül megverték a fiúkat s csak az ő közbenjárására kerültek ismét szabadlábra. A sokirányú lekötöttsége mellett még talált időt arra is, hogy egy könyvtárra való eredeti tudományos, szépirodalmi és egyházi könyvet írjon és klasszikusokat ültessen át görögből és latinból magyarra.

Szabó András bőrkereskedő, Marosvásárhely. 1926-tól Dicsőszentmártonban, mint önálló cipész mester dolgozott. Mintegy 8—10 kizárólag magyar munkást dolgoztatott. Sokszor felszólították, hogy alkalmazzon románokat is. Miután álláspontjából nem engedett, a hatóságok részéről kellemetlen meghurcoltatásnak tette ki magát. 1931-ben Marosvásárhelyre költözködött és azóta mint bőrkereskedő dolgozott. Az Ipartestületnek választmányi tagja volt, majd 1933-tól 1937-ig elnöke. A Magyar Párt tagja, az Iparos Egyesület és a nemzetőrség, és a keresztény kereskedők csoportjának tagja. Résztvett az ellenállási mozgalom tiltott gyűlésein. — A választási harcokban tevékeny részt vállalt.

Szabó Béla vendéglős Kolozsvár. A világháború egyik bátor harcosa. 28 hónapig volt tűzvonalban, harcolt az olasz és orosz harctéren, hol megsebesült. Magatartása elismeréséül a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A román impérium alatt a magyar ügyek erkölcsi és anyagi támogatója.

Szabó D. Bálint gazdálkodó, Szilágynagyfalu. A román megszállás alatt a község bírája volt. Tisztségében a magyarság érdekeit saját egzisztenciájának veszélyeztetésével megvédte. Hadbíróság elé állították. A bevonuló magyar honvédeket saját alkalmi versével köszöntötte.

Szabó Dénes kereskedő, Kézdivásárhely. Középiskoláit Marosvásárhelyen végezte és utána a kolozsvári egyetemnek 2½ évig hallgatója volt. A világháború alatt mint tartalékos hadnagy hadifogságba került. Bátorságáért a Signum Laudist, a kis és nagy ezüsttel, a bronz éremmel és a Károly csapatkereszttel jutalmazták. Az összeomlás után 1920-ban termény- és fakereskedő üzletet nyitott Kézdivásárhelyen. A román uralom alatt magyarságáért üldözésben volt része. A rendőrség megfigyelés alatt tartotta és hat hónapon át naponta jelentkeznie kellett a szigurancián. Üzletét nagy veszteség érte a románok kivonulása alkalmával, mert a kinnlevőségeit elvesztette.

Szabó Ferenc mérlegkészítő, Marosvásárhely. A középiskola négy osztályát Marosvásárhelyen végezte. Szakmáját Kolozsváron tanulta meg. 1924-ben szabadult, 1930-ig mint segéd különböző helyeken dolgozott. 1930 óta önálló. A román éra alatt a román hatóságok minden erőszakoskodása ellenére is — csak magyar munkásokat alkalmazott.

Szabó Ferenc szobafestő és mázolómester, Kolozsvár. 1914-ben az 51. gy. ezreddel az orosz frontra ment. 1916-ban Erdély megvédésére önként jelentkezett és Brassóba került, majd 1917-ben az olasz harctéren Szent Utrickon irodavezetői beosztással működött a háború végéig. 43 hónapig tűzharcos volt. Mint szakaszvezető szerelt le a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel. Önálló iparos 1909 óta. Az Iparosegylet közszeretetben álló tagja.

Szabó Ferenc kereskedő, Kolozsvár. Színmagyar családjával a Népközösség tagjaként résztvett a magyar eszme szolgálatában és mindig a felszabadulás érdekében küzdött.

Szabó Gyula autókarosszéria gyártó, Kolozsvár. A szerb, montenegrói, olasz és francia harctereken szolgálta hazáját a háború végéig. Kétszer megsebesült és hősies magatartásáért kitüntették a kis ezüst, bronz vitézségi érmekkel és a Károly csapatkereszttel. Magyarságát mindig bátran hangoztatta feleségével, Lázár Annával együtt, aki a szentpéteri róm. kath. egyház tagjaként fejt ki jótékony működést.

Szabó Gyula igazgató tanító, Orbaitelek. Tanítói oklevelét Székelykeresztúron kapta. 1929-ben a Kézdiszentkereszti, majd 1931-ben a köpeci ref. iskolánál tanít. Működéséről úgy Dr. Makkai Sándor volt erdélyi püspök, mint Dr. Illés Gyula egyházkerületi tanügyi előadó dicsérőleg nyilatkoztak. Iskolájában csak magyarul tanított. A jegyzőkönyvi dicséretet Dr. Fábián László szenátor, az Erdővidéki Hirlapban le is közölte. Katonai szolgálatának letöltése után a székelypetőfalvai áll. iskolához nevezték ki, azzal a kikötéssel, hogy az ottani róm. kath. felekezeti iskolát működésével megsemmisíti. Mivel ténykedéseiben nem a tanfelügyelő intenciói értelmében jár el, állandóan dorgálja és felfüggesztéssel fenyegeti. Három évi működése után Kézdiszentlélekre helyezik át, majd innen saját kérésére az Orbaiteleki állami iskolához kerül. Petőfalvi működését utóda úgy jellemezte, hogy nem arra törekedett, hogy a felekezeti iskolát megszüntesse, hanem résztvett a kultúrház felépítésében és magyar színielőadásokat rendezett. Itt nem lett volna szabad, mégis magyarul tanított, ezért megdorgálák és megfenyegették. A A fonomimikai módszer használata miatt leszidták és Budapestre küldték. Az utóbbi években bár tiltva volt, ifjúsági összejöveteleket tartott, ahol színielőadásokat rendezett. Ez csak a csendőrőrmester lepénzelése után volt lehetséges. Mikor a hatóságok megtudták bűnét egy alkalommal 20 ezer lei pénbüntetést mértek rá. Felesége Kovács Katalin tanítónő férjhez menetele előtt mint róm. kath. tanítónő működött az imecsfalvi iskolánál. A tanfelügyelő azzal igyekezett megnyerni a tanítónőt, hogy állami kinevezést igért, ha a gyermekeket is átviszi. Az ajánlatot természetesen visszautasította. Férjhezmenetele után állás nélkül maradt. Ez alatt az idő alatt magyar ifjúsági egyesületek szervezésével és vezetésével foglalkozott. Egy alkalommal a mezőn dolgozó férfiak nevében feleségével együtt, választási lapok átvételére jogosító felhatalmazásokat írtak az otthon levő asszonyok számára. Eljárást indítottak ellene, és, hogy állását emiatt el ne veszítse, sok közbenjárást kellett igénybe vennie és még több sáppénzt lefizetnie.

Szabó Gyula kárpitos mester, Székelyudvarhely. Tagja a Magyar Pártnak. Választmányi tagja a Székely Dalegyletnek, a Testedző Egyesület főtitkára, a Honsz székelyudvarhelyi csoportjának és az Ipartestületnek titkára, a református egyház presbitere és az iparos bizottság elnöke. Mint az említett egyesületek vezetője, állandóan küzd a magyar kisebbség érdekeiért. A Székely Közélet hetilap munkatársa és cikkei a magyarság izzó szeretetéről tanuskodnak. A világháborút végig harcolta és mint nyolcvanszázalékos hadirokkant szerelt le, két kitüntetéssel jutalmazva.

Szabó Gyula kép. kőműves mester, Kolozsvár. 1915-ben az 51. kombinált ezreddel az orosz frontra került. 1916-ban az olasz harctérre helyezték, közben a fronton szerzett betegségével Prágába vitték. Utána Udinébe, majd Verdun mellé vezényelték, hol az összeomlásig szolgált. A kis ezüst és a Károly csapatkereszt tulajdonosa. 1922 óta önálló iparos. A Magyar Párt, a Népközösség és az Iparosegylet tagja.

Szabó István gépész és gazdálkodó, Szotyor. A gépész szakmát tanulta meg, majd mint segéd dolgozott Kö-

kösdön. 18 éves korában bevonult katonának. 39 hónapot töltött a fronton. 1922-ben Sepsiszentgyörgyön iparjogot váltott és azóta saját gépével dolgozik és kis birtokán gazdálkodik is. 1939 elején egy lovát, később még hármat vittek el. A lovak lestrapálva visszakerültek, de használati díjat nem kapott. Mindenféle címeken pénzt zsaroltak; a csendőrök pedig terményeket követeltek. Felesége, mint a ref. nőszövetség tagja, teljesítette kötelességét.

Szabó István kereskedő, Szatmárnémeti. 1914-től 1918-ig résztvett a világháborúban és orosz fogságba került. A román uralom alatt, mint a Magyar Párt tagja, lelkes harcosnak bizonyult.

Szabó István kereskedő és korcsmáros. Hilib. A román megszállás alá került Erdélyben helytállani, műhelyt, boltot, vagy földet magyar kézben megtartani — ezt a feladatot Szabó István is sikerrel oldotta meg.

Szabó János csizmadia mester, Kolozsvár. 1907-ben született Győrfalván. 1932 óta önálló iparos. A Csizmadia Társulat választmányában szolgálta a magyar kisiparosok érdekeit.

Szabó János fényképész, Máramarossziget. A Magyar Párt és a sajtóbizottság állandó tagja. A polgári körben többféle tisztséget viselt, majd 1934-ben elnökké választják. — Elnöke a Polgári Dalkörnek és alelnöke a Szatmári Daloskerületnek. 1936-ban az országos választások kapcsán a munkakamarák elnökké választják. Két hónapi működés után a kormány közbelépésére sajtótámadások központja lesz és tisztségéről lemondatják. Az elnöki tisztséget egy ú. n. ideiglenes bizottság látja el, amely a magyar iparosság tönkretételében látta fő célját. Honvédségünk bevonulása után a katonai parancsnokság visszahelyezi tisztségébe. A románok véleménye szerint a különféle egyesületek voltak a magyar irredenta főfészkei és ezért tevékenységüket korlátozták vagy teljesen lehetetlenné tették. Katonai szolgálatot a 69-es közös gyalogezrednél teljesített mint póttartalékos tizedes.

Szabó József kereskedő, Kolozsvár. 1918-ban Kolozsváron született. 1938-ban önállósította magát. Feleségével Boldizsár Borbálával együtt a Népközösség tagja. A román megszállás alatt a magyar ügyek lelkes harcosa volt.

Szabó Károly társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. 1914-ben a marosvásárhelyi 23. vadászezred katonája lett. Sabácnál megsebesült, majd az orosz frontra került és fogságba esett. 1921-ben szabadult és Kolozsvárra jött. A Rapid autóbusztársaság tagja. Vérbeli magyarságát mindig megőrizte.

Szabó Lázár kereskedő és korcsmáros, Páké. A kisebbségi sorsra jutott Erdélyben a beözönlő román áradattal szemben gazdasági és kulturális téren derekasan megállta helyét.

Szabó Mihály gazdálkodó, Szotyor. A román uralom alatt két holdas kis birtokán gazdálkodott. Magyarságáért sokat zaklatták és mikor egy ízben magyar nótákat énekelt, a román csendőrség letartóztatta és csak nagyösszegű pénzbüntetés lefizetése után bocsátották szabadon. Lelkes tagja volt a magyar pártnak és tehetségéhez mérten támogatott minden hazafias mozgalmat.

Szabó Mihály építési vállalkozó, Szepsiszentgyörgy. 1900-ban önállósította magát. A román uralom alatt igen sok megpróbáltatáson ment keresztül. Számos közmunkában vett részt, amelynek legtöbbjéért a románok semmit sem fizettek. Terveket, költségvetést készített a dohánygyár részére, a kórház részére kádat épített, a pénzügyigazgatónak autógarage-t és filagóriát. Mindezekért a románok adósak maradtak. Lelkes tagja volt a Magyar Pártnak. Felesége a református nőszövetség alelnökenője.

Szabó Mihály gazdálkodó, Kolozsvár. Megtanulta a kőfaragó mesterséget és mint alkalmazott 1935-ig űzte iparát. 1912-ben bevonult katonának és 1914-ben kiment az orosz frontra. Kisebb megszakításokkal a háború végéig az orosz fronton volt. 1918-ban mint tizedes leszerelt. Megkapta a bronz vitézségi érmet. A megszállás alatt a Magyar Párt és a Népközösség tagja volt. A románok ötven éves korában hadimunkára vitték és lovát, szekerét elrekvirálták.

Szabó Miklós kereskedő, Kolozsvár. A Magyar Népközösség tizedese volt a kolozsvári IV. kerületben. Körzetét önállóan szervezte meg és nagyon szép eredményt ért el. Agilitásának köszönhető, hogy a szervezési hatáskörébe tartozó kerületben kiemelkedő áldozatkészséggel vettek részt a Népközösség tagjai — minden hazafias akcióban. A felszabadulás óta a Baross Szövetség tagja.

zetelaki Szabó Nándor ny. főszolgabíró, Székelyudvarhely. A magyar időkben főszolgabíró volt Parajdon. A hűségeskü nem tette le, ezért a románok állásából elbocsátották. — Nyugdíjat nem folyósítottak, ezért magánvagyonából élt egészen 1923-ig. 1923—1931-ig mint városi ítésztviselő, ismét állásba ment. 1931-ben nyugdíjazták. A Magyar Párt intézőbizottsági tagja volt.

id. Szabó Ödön borbély és fodrász mester, Székelyudvarhely. A világháborúban, mint őrmester teljesít szolgálatot az egészségügyi csapatnál. Megkapta a koronás érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján. 1899 óta önállóan üzi iparát. Munkásságával élénken közreműködik a közéletben is. A borbély és fodrász szakosztály elnöke 1913 óta, 1926 óta pedig az Ipartestület elnöke. Önzetlen munkáját díséri az az elismerő díszoklevél is, amelyet a székely dalegylettől kapott 40 éves munkásságának elismeréseképen. A dalegylet örökös díszelnöke. A Magyar Párt intézőbizottságának tagja és a Polgári Önképzőkör pénztárosa.

Szabó Pál fodrász mester, Kolozsvár. 1915-től a háború végéig katona volt az 51. honvéd tüzérezredben. Önálló iparos 1917 óta. A román uralom alatt a Magyar Párt intézőbizottsági tagja volt. A Kisiparosok Önsegélyző Egyletének alelnöke. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává lett kinevezve.

Szabó Pál igazgató tanító, Kilyén. A magyar ifjúság hazafias nevelése terén fáradhatatlan buzgósággal, kiemelkedő munkásságot fejtett ki. 84 magyar könyvet eldugott a románok elől és csak a felszabaduláskor adta át azokat az iskola könyvtárának. Tevékenyen résztvett a Magyar Párt minden mozgalmában és rendíthetetlenül hitt a magyar feltámadásban. A világháborúban mint önkéntes tizedes a bronz érmet kapta jutalmul szolgálataiért.

Szabó Sámuel Hangya üzletvezető, Bögöz. Megalakulásától kezdve tagja a Magyar Pártnak. 1925-ben iskolaszéki elnöki tisztségében felszólal és követeli, hogy a kormány által engedélyezett óraszámot miért nem tartják meg magyarul. Felszólalásával magára vonta a hatóságok érdeklődését, amelyek azóta állandó megfigyelés alatt tartják. A jegyző közbelépésére a csendőrség nem engedte meg, hogy új lelkészüket ünnepélyesen fogadhassák. Az engedély az ünnepség után két órával jött meg. Ezért újból megfenyítették és a kirótt pénzbírságot is csak a Magyar Párt közbelépésére engedték el, 1938-ban a jegyző és bíró kezdeményezésére indokolatlanul nagy

adót vetettek ki a falu lakosságára. Felebbezésükre a bíróság a többlet adót törölte és a felbujtó jegyzőt és bírót szigorú dorgálásban részesítette. A bécsi döntés után faluja Romániában maradt. Hazafias okokból kifolyólag átmenekült a határon.

Szabó Sámuel nyomdász és papirkereskedő, Kovászna. 54 év óta dolgozik a nyomdász szakmában. 1904-ben Kovásznán önállósítja magát. Tagja az Iparosegyletnek. A román uralom alatt a Magyar Pártnak, amelynek pártoló tagja volt, — minden megmozdulását támogatta. A világháború alatt a 46. gy. ezredben szolgált a hazáért.

Szabó Sándor kerékgyártó, Nagyvárad. Iskolai tanulmányainak befejezése után a kocsi és a kerékgyártó szakmát tanulta meg. 1916-ban Nagyváradra jött és 1919 óta önállóan üzi iparát. A Magyar Párt és a magyar nemzeti gárda tagja volt. 1941-ben lett az Ipartestület kerékgyártó szakosztályának elnöke. A megszállás alatt minden magyar akciót anyagilag és erkölcsileg támogatott.

Szabó Sándor gazdálkodó v. major gazda. Kolozsvár. Az elemi és földmüves iskola elvégzése után a kolozsi ménes gazdasághoz kerül, ahol szorgalma és hozzáértése által majorgazda lesz. A románok megvonták tőle a rendelkezési jogot, nagy magyar hadikölcsön jegyzőnek mondták és minden alkalmas eszközzel elkezdték üldözni. Megtalálták a székely hadosztály röpiratát, ezért őt vonták felelősségre, össze-vissza verték és Kun Béla katonájának mondták és kémnek tartották. Behozták a kolozsvári fellegvár katonai börtönébe és borzasztóan megverték. Sok szenvedés után, minthogy a vádak alaptalanoknak bizonyultak, a hadbíróság szabadlábra helyezte. A románok elbocsátották állásából. Ő itthon maradt Kolozsváron gazdálkodni. A Magyar Párt választmányi tagja. A Népközösség, a kolozsvári és az erdélyi Gazdasági egyesület rendes tagja volt.

Szabó Vencel gazdálkodó, Gyergyószentmiklós. A világháborúból a nagy ezüst, a kis ezüst és a bronz éremmel és tüzmesteri rendfokozottal jött vissza. A román uralom alatt 1919-ben városi tisztviselő volt, de miután az esküt nem akarta letenni, állásából elbocsátották. A Magyar Párt intéző bizottságának tagja volt és a magyar nemzeti ellenállás terén kifejtett tevékenysége miatt 3 hétig internálták, utána házi őrizetben tartották. Egy évig mindennap jelentkeznie kellett a rendőrségen. De egyéb meghurcoltatásban is volt része, gyakori házkutatások közben megloptak és megzsarolták.

Dr. Szaitz Mihály orvos, Tasnád. A megfélemlített magyar anyák az ő fáradhatatlan buzdítására szülték meg gyermekeiket a fegyház államban, hogy el ne fogyjon a sereg, amely majd birtokba veszi az ősi földet. 22 év alatt mindig ott volt, ahol testi-lelki lelki sebeket kellett gyógyítani. Sohasem lehetett rákényszeríteni a román zászló kitűzésére, ellenben ő őrizte 15 éven keresztül a magyar zászlót. A legbizalmasabb magyar hiradószolgálatot hathatósan előmozdította.

Szakács Ferenc hentes és mészáros Kolozsvár. Iskoláit Désen végezte. 1915-ben jött Kolozsvárra és az egész megszállás alatt ott dolgozott. A Népközösség és a Húsiparosok Szövetségének tagja. A kolozsvári Magyar Dalárda alapító és választmányi tagja. 1939-ben kémkedés gyanuja miatt Bukarestben letartóztatták, de sikerült megszöknie.

Szakács Ferenc nyugdíjas, Gelence. 1916—1918-ig a harctéren volt. 1920-ban a kaszárnyába induló magyar fiúkat hazakülditе. A csendőrség ezért letartóztatta és megfenyegette, de később mégis szabadlábra helyezték. A magyar uralom alatt pénzügyőr volt és még akkor nyugdíjazták. A szerzett jogok megcsúfolása volt az, amit a románok a nyugdíj fizetés körül műveltek. Először 15 leit, később pedig 500 leit fizettek a jogos 100 P-nek megfelelő román pénz lett volna. — Nem tudott románul s így a magángazdaságban sem tudott elhelyezkedni.

Szakács István kerékgyártó mester Gyergyószentmiklós. Részvett a világháborúban és mint tizedes tért vissza a román megszállás alatti Erdélybe. Itt új küzdelem várakozott rá, amelytől nem hátrált meg. Ott volt az elsők között, akik a magyarság politikai vagy gazdasági megerősítését előmozdították.

Szakács József vendéglős, Kolozsvár. A Magyar Párt tagja. A magyarság öntudatát erősítő minden propagandát hathatósan támogatott. Mikor megtudta, hogy a bécsi döntés Kolozsvárt Magyarországhoz csatolta, otthagyta brassói üzletét és ideköltözött.

nemes Szakács Gusztáv kisbirtokos, Kolozsvár. 1914-ben az 51. gy. ezreddel az orosz frontra ment, ahol 1915-ben fogságba esett. Süketnéma kaftános zsidónak maszkírozva megszökött és a 12. hadtest parancsnokságnál jelentkezett. Mint kiképző altiszt működött 13 hónapig, majd ismét az orosz, később az olasz harctérre került. Ott szerzett betegségét Laibachban kezelték, utána hazajött Kolozsvárra. A megszállás alatt 17 évig vendéglős iparos volt. A Hubertus vadásztársaság választmányi, a Magyar Párt, az Iparosegylet és az EMGE rendes tagja.

Szakács Mátyás szűcs mester, Csikszerda. Tanulmányainak befejezése után ipari pályára lép és megtanulja a szűcs mesterséget. Pályafutását Csikszentmiklóson kezdi és ott is szerez szakgyakorlatot. 1923 óta Csikszeredán önálló. 1939-ben a román katonaság az összes raktáron lévő prémes sapkákat elviszi. A sapkák árát csak a legnagyobb utánjárás és sok sáppénz kiosztása után tudja megkapni. Anyagi kára így is meghaladja a 20,000 leit. Mint minden magyar iparosnak, úgy néki is meg kell küzdenie a román adóhivatal túlzott követeléseivel és a rendőrség bírságoló kedvével. A Magyar Párt tagja. A 82-es gyalogezred kötelékében részt vesz a világháborúban. 1914-ben fogságba esik és csak 1921-ben kerül haza.

Szakáts István szabó mester, Marosvásárhely. Miután iskolai tanulmányait befejezte és szakmai képzettségét megszerzi 1923—1934-ig mint segéd dolgozott. 1934-ben önállósította magát és azóta évről-évre tökéletesíti szaktudását és fejleszti műhelyét. Csak magyar munkásokat alkalmazott, pedig román részről felszólították, hogy román segédeket is tartson. Mint magyar iparost súlyosan adóztatták és sokat kellemetlenkedtek neki a románok.

Szalacsy János vendéglős és gépműhely tulajdonos, Kolozsvár. Bánffyhunyadon megtanulja a géplakatos mesterséget. A budapesti technológián az összes motorokról jeles eredményű vizsgálati bizonyítványt szerez. Bánffyhunyadon szerez szakképesítést és mint segéd Budapesten és Kolozsváron dolgozik. 1912—1914-ig önállósítja magát Budapesten. Később vidékre kerül és Kolozsváron önállósítja magát. 1914-ben az orosz fronton megsebesülten fogságba jut. A fogságba két évet tölt, majd csererokkantként hazakerül. A vendéglős iparjogot 1940 májusában kapta. Egy román községben, ahol saját gépével csépelt, kirabolták és megtámadták. A Magyar Népközösség tagja és a Magyar Párt választási bizalmi férfia volt.

Szalay Sándor községi bíró, Kézdioroszfalu. A Magyar Párt tagozati elnöke volt. Alkotmányos jogait nem gyakorolhatta, mert választáskor csendőri felügyelet alatt a lakásán

internálták. 1914-ben bevonult katonának. Ugyanaz év novemberében megsebesült. Felgyógyulása után szabadságolták és 1917-ben a hadsereg kötelékéből végleg elbocsátották. Mint szakaszvezető szerelt le. Felesége a róm. kath. nőszövetség keretei között volt támasza azoknak, akik a segítségre rászorultak.

Szalma István gazdálkodó, Kolozsvár. 1913-ban bevonult katonának és a háború kitörésekor az orosz frontra került, Komarovnál srapnell lövéstől súlyosan megsebesül. Gyógyulása hat hónapig tartott. Közben megnősült, majd ismét a frontra kerül. 1918-ban mint tizedes leszerel. Megkapja a kis ezüst vitézségi érmet és a Károly csapatkeresztet. A Magyar Párt és a Népközösség tagja és az utóbbi szervezője. A kolozsvári gazdasági egyesület választmányi tagja és a ref. egyházközség képviselője. Egy alkalommal Ferenc fia barátaival letépte a román zászlót, ezért elfogták alaposan megverték és a hadbíróság elé állították, ahol súlyos pénzbírságra ítélték. Minden magyar ügyet felkarolt. A magyar intézményeket természetbeni adományokkal, pénzzel és fuvarral segíti. Adót többet fizetett, mint egy öven holdas gazda. Lovát a románok minden évben elvitték, a végén el is pusztult.

Szalontay Kálmán kovács mester, Szatmárnémeti. A Magyar Párt tagja. Minden magyar megmozdulást és a revíziós eszméket lelkesen támogatta, amiért állandó meghurcoltatásokban volt része.

Szaniszló János műszaki üzemtulajdonos, Kolozsvár. Tanulmányainak befejezése után ipari pályára lép. Szaktudását itt szerzi meg és 1911-ben önállósítja magát. Súlyos adókkal sujtották. A románok arra kényszerítették, hogy a Mátyás király szülőházáról levett emléktáblát román szövegűre öntse át. Ő az eredetit eldugta és a románt saját anyagából akarta kiönteni. A románok valakitől megtudhatták szándékát. Az ügyből kifolyólag nagy kellemetlenségei támadtak. A táblát szépen helyrehozták, megtisztították és a Magyar Párt közbenjárására eredeti helyén újra elhelyezték. A sok herce-hurca következtében anyagi helyzete annyira leromlott, hogy házát és szerszámait is kénytelen volt eladni. Fiai közül János és Zoltán sok sikert arattak a magyar labdarugó sport terén. József és Tibor pedig atyjuk üzemében dolgoznak.

Szarvady Sándor kereskedő és korcsmáros, Albis. Résztvett a világháborúban, megkapta a nagy ezüst, kis ezüst, bronz és Károly csapatkereszt kitüntetéseket és mint őrmester szerelt le. Magyarsága elég okot adott, hogy a románok súlyosan bántalmazzák. Összekötözve vitték végig a falun. Karját négy helyen eltörték, ennek nyomait egész életén át hordani fogja.

Szatmárnémeti Csizmadia Ipartársulat, Szatmárnémeti. Nagymagyarország legrégibb ipartársulata, amely 400 év előtt alakult meg. De nemcsak a legrégibb, de Erdély legmagyarabb ipartársulata is, amelynek 280 tagja van. A román impérium alatt a Társulat minden tagja a Magyar Párt gerinces tagja volt. Magyar jellegét mindenkor megőrizte. Román tanoncokat a mesterek nem vettek fel, később azonban kényszerítették erre. A Társulat vezetősége állandó zaklatásoknak volt kitéve. Minden mulatság megtartása óriási nehézségekbe ütközött, a legtöbbször nem is engedélyezték. 1940-ig nem tudta a román hatóság arra rávenni az ipartársulatot, hogy román könyvvezetést vezessen, de azután kénytelenek voltak vele, ami nagy nehézségeket okozott, mert a vezetőség egy tagja sem tudott románul. Büntetések, meghurcolások napirenden voltak, mindezek ellenére a Testület fejlődött. A szatmári egyetemes iparosságnak legszilárdabb mentsvára volt. Az ipartestület elnöke: Gyüre Lajos.

Szathmáry Albert vendéglős, Kolozsvár. Tizenkét évet a kereskedelmi pályán tölt, majd átveszi anyja vendéglőjét. Üzletét kénytelen volt feladni, mert mint magyar, nem kapott iparigazolványt és ezért egy román társ engedélyével dolgozott, akinek leadta az üzleti haszon egy tetemes részét. Minden hivatal várt és kapott dugpénzt. Édesapja Szathmáry János rendőrségi tisztviselő volt, aki nem tett esküt és ezért özvegye nem kapott nyugdíjat. A sokkal nagyobb román versenyvendéglős adójának a négyszeresét fizette. Feleségét az egyik román brutalizálta.

Szálassy József malomtulajdonos, Tekerőpatak. Román katonaideje alatt, — amikor 2 évig szolgált, — rendkívül sokat szenvedett magyarsága miatt. — Éhezett és nélkülözött. Leszerelése után Tekerőpatakon malomipart kezdett. A Magyar Párt tagja lett. Sokat zsarolták a románok. A nagy adók miatt majdnem tönkre ment, ennek ellenére a magyar érdekeket anyagilag és erkölcsileg mindig támogatta.

Szántay Gyula pékmester, Kolozsvár. 1916-ban született Kolozsváron. Iskoláit a ref. gimnáziumban végezte, majd átvette a péküzem vezetését. Az Iparosegylet rendes tagja. A magyar irredenta diákmozgalmakban tevékeny részt vett.

Szántó Ferenc ny. kántortanító, Sepsiköröspatak. A Magyar Párt elnöke volt. A magyar uralom alatt a választások alkalmával mindig letartóztatták, hogy ne adhassa le szavazatát és hogy ne agitálhasson. Egy ízben misézés után magyar éneklés miatt feljelentették a csendőrségen. Leányát, mert azt merte mondani, hogy nemsokára szebb napokat fognak látni, — hadbíróság elé állították, meghurcolták és megkínozták.

Szántó István hentes és mészáros mester, Kolozsvár. 1915-ben született Zsibón. A Húsiparosok Szövetsége és a Kolping rendes tagja. Fiatal ember aki a betolakodottak uralma alatt mindenben támogatta a magyar törekvéseket.

Szántó Jakab sütőde tulajdonos, Marosvásárhely. Kereskedelmi akadémiát végzett. A malom szakmában helyezkedett el, ahol rövidesen igazgató lesz. 1938-ban kenyérgyárat alapít, ahol nyolc szak- és 12 más munkás talál elhelyezkedést. A politikai rendőrség házkutatásokat rendezett nála és minden megmozdíthatót elvittek.

Dr. Szántó Vitusné szül. *Süköst Vilma* állami óvónő, Sepsiszentgyörgy. Középiskolai tanulmányait és az óvónőképzőt Sepsiszentgyörgyön végezte. Tagja és elnöke a sepsiszentgyörgyi unitárius nőszövetségnek, ellenőre a jótékony nőegyesületnek. Az erdélyi szociális kirendeltség helyi munkatársa. Szociális téren minden rendelkezésére álló eszközt megragadott, hogy úgy a szegénysorsú magyarokon, mint a menekülteken segíthessen.

özv. Dr. Szász Dezsőné, Sepsiszentgyörgy. Tanulmányait Sepsiszentgyörgyön folytatja, majd Budapesten fejezi be. A megszállás alatt és után is élénken résztvesz az egyesületi életben. Igy tagja és vezetője a Szent Kereszt Hadseregnek, alelnöke az Oltáregyesületnek, a Szociális Misszió levelező alelnöke volt egészen 1936-ig. Jelenleg is tagja az erdélyi szociális szervezetnek. 1921-ben egy román ember Tusnád fürdőn tettleg bántalmazta. A hatóságok a tettest nem keríttették kézre, noha nagyon jól ismerték.

Szász Domokos ig. tanító, Csíkszentgyörgy. A román megszállás alatt, szolgálati érdekből többször

áthelyezik. Fáradhatatlanul tanítja az édes magyar nyelvet és feleségével együtt vállalta az érte kijáró üldöztetéseket.

Szász Ferenc áll. iskolai igazgató, Bereck. A nyiregyházi tanítóképző intézetben három évet és a Csiksomlyóiban egy évet tölt el. 1928. 1931-ben és még vagy négyszer nyelvvizsgára rendelték, de minden esetben elbuktatták. 1932-ben feleségével együtt állásából elbocsátották. A románok sem végkielégítést, sem nyugdíjat nem fizettek, hogy megélhetésüket biztosítsák. házi szövődét tartottak üzemben. 60000 lei kártérítést ígértek néki, ha felveszi a görög keleti vallást. Az ajánlatot undorral és felháborodással visszautasította.

Szász János gazdálkodó, Kolozsvár. A világháborúból alaposan kivette a részét. Mind a négy évet végig küzdötte s az összeomláskor kitüntetéssel szerelt le. A Magyar Pártnak alapító tagja. A párt feloszlatásakor a Magyar Népközösségnél folytatja lelkesedéssel a rá kiszabott munkát. Részt vesz a társadalmi munkában is a kolozsvári gazd. egyesületben. Egy esetben a kocsiján magyarul énekeltek s ezért a románok megverték.

Szász József szabó mester, Marosvásárhely. Iskolai tanulmányainak befejezése után a szabómesterséget tanulja meg. 1917—1928-ig Csikszeredán dolgozott mint segéd, 1928-ban önállósítja magát A magyar kisiparosok nehéz harcát vívta a román elnyomás hatalmi szervei ellen, a Magyar Párt politikai szervezeteiben.

Dr. Száva András ügyvéd, Székelyudvarhely. 1930-ban a kolozsvári egyetemen megszerzi a jogi doktorátust. 1927 óta tagja a magyar ügyvédi kamarának. 1937-ben önállósítja magát Székelykeresztúron, majd áthelyezik Székelyudvarhelyre. — Kitűnő eredménnyel végzi a felsőbb közigazgatási tanfolyamot, jegyzői állásából mégis elmozdítják, mert magyarnak vallja magát. Általában minden állami vagy vármegyei kinevezésnél mellőzik. A Magyar Párt tagja. Lakásán megszervezi a szomszédságok székelykeresztúri tagozatát. A segesvári önképzőkörben, majd a Magyar Párt megbízásából 1934-ben Székelykeresztúron is előadást tart magyar nyelven.

Száva Géza kereskedő, Málnás. 1916-ban mint túszt elfogják a románok és másfél évre internálták. Sok helyen megfordult, míg végre Reduceninél összpontosítottak ezer túszt. Itt kőtörésre használták fel őket. sokáig nem bírták volna, mert az élelmezés nagyon rossz volt. Mikor a fegyverszünetet megkötötték, akkor egy csereakció keretében haza került. 1924-ben önállósítja magát. A bürokrácia mohósága miatt kétszer is tönkrement. A Magyar Párt tagja.

Száva Jenő hentes és mészáros mester, Kolozsvár. 1911 óta önálló iparos. 1915-ben bevonult a 21. honvéd gy. ezredhez és ott szolgálta hazáját. A bocskorosok uralma alatt a Magyar Párt rendes, a Nyersbőr Szövetkezet igazgatósági és a Húspirosok Szövetségének választmányi tagja volt.

Szebehely Géza elektrotechnikus, Kolozsvár. 1914-től 1918-ig résztvett a világháborúban. Fejlövést kapott. Mint I. osztályú számvevő altiszt szerelt le. Az oláh uralom alatt a Magyar Népközösség tagja volt, akit a román nyelv nemtudása miatt sokat zaklattak.

Szekeres Elek túrógyáros. Barót. Üzemének fenntartásáért küzdelmes életet folytatott. Helyzetét megvilágítja az a körülmény, hogy ő egymaga négyszer annyi adót fizetett, mint négy román versenytársa. A csendőrséggel is megegyezett minden alkalommal 1 hl. túróban. 1915-ben olasz fogságba jut. 1919 dec. 29-én hazakerül és mint zászlós leszerel. A Magyar Párt tagja. Felesége az unitárius nőszövetség tagja. Egyszer beidézték a román csendőrségre, ahol csúnyán szidalmazták. Három lova még ma is a román hadseregben szolgál. A szekeret visszahozták, de nagyon rossz állapotban.

Szepesy István csizmadiamester, Kolozsvár. 1915-ben az 5. közös gy. ezreddel az orosz harctérre ment, 1916-ban Halicsnál fogságba esett, ahonnan 1921 október 2-án szabadult. A Magyar Népközösség rendes és a Csizmadia Társulat választmányi tagja volt.

Szende Ferenc tanító, Mezőterem. Mint szakaszvezető szolgált a román hadseregben és résztvett egy román-ellenes mozgalomban. Arculköpdösték. Látogatóba jövő édesanyját kis hijja hogy le nem lőtték. A Magyar Párt tagja és emiatt hatszor vitték hadbíróság elé, ami 10.000 leibe került. Gyermeknevelésben és oktatásban mindig kiemelte magyar fajtája szeretetét.

Szenyes István gépész és gazdálkodó, Uzon. A Magyar Párt tagja és választási bizalmi embere. Választásokon, hogy ne szavazhasson, bezárták. Elvették gazdasági eszközeinek egy részét minden ellenszolgáltatás nélkül. Nemzethű magatartása miatt, a hatósági közegek bosszúhadjáratot indítottak ellene és minden alkalommal zsarolták. Felesége a ref. nőszövetség tagjaként sokszor segített szegényebb sorsú magyarokon.

Székely András mészáros és hentesmester, Kolozsvár. 1911-ben született Bánffyhunyadon. Gimnáziumi tanulmánya után a mészáros mesterségben helyezkedett el. 1940-ben Kolozsvárra jött és önállósította magát. A Húsiparosok Szövetségének rendes tagja.

Dr. Székely Ákos országgy. képviselő, Máramarossziget. 22 évig állott a Magyar Párt élén, mint annak elnöke. Évtizedes szervező és építő munka állott már mögötte, mikor omladozni kezdtek a román bástyák. A megszállás előtti izgalmas napokban még fontos szerep jutott neki a vármegyei pénztár lefoglalásával. Mint parlamentair közbenjárt az elvonuló románok és a felvonuló honvédek — nemzetőrök között, hogy vérontás nélkül takarodjanak el a megszállók, akiknek még volt alkalmuk alaposan átnézni az államukon belül aláaknázott Székely Ákos házát. Itt ugyan elmaradt a robbanás, de Nagyromániát szétvetették a történelmi erők.

Székely Ákos gazdálkodó, Kilyén. Iskoláit Sepsiszentgyörgyön a Székely Mikó gimnáziumban végezte. A románoknak nem állott érdekében, hogy a pusztuló magyar értelmiség új erőkkel felfrissíttessék, ezért már az iskolában olyan akadályokat gördítettek az ifjúság elé, amelyek legyőzhetetlenek voltak. Székely Ákost is huszonnegyed magával buktatták el az érettségi vizsgán. A Magyar Párt tagja. 1930-ban Kilyén község pénztárnoka. Felesége a ref. nőszövetség tagja.

Székely Endre kántortanító, Csiktusnád. Kolozsváron megszerezte a tanítói és kántori oklevelet. Csikszentmihályon, Csikszentmártonban és Nagykászonyban működött. A román nyelvvizsgákon többször is elbuktatják. 1934-ben állásából elbocsátják. A parancsnoksága helyezi vissza állásába. A Magyar Párt megszervezésében tevékenyen résztvett és a választáskor nagy szolgálatokat tett. A világháború alatt a 24-es honvéd gyalogezrednél teljesített szolgálatot.

Székely Ferenc községi főjegyző, Csikkarcfalva. Érettségi vizsgát a csikszeredai róm. kath. főgimnáziumban tett. A jegyzői tanfolyamot Fogarason az 1922—23. évben végezte. Segédjegyző volt Gyergyócsomafalván és Csikszentsimonban. 1923—1924-ig

Gyergyócsomafalván, majd Csikkarcfolván vezető jegyző. 1915. októberétől egészen 1918 júniusáig megszakítás nélkül frontszolgálatot teljesít. 1918 júniusban Asiagónál megsebesült. Kitüntetései: a Signum Laudis a hadidíszítménnyel, a nagy és kis ezüst, valamint a bronz vitézségi érem. Tulajdonosa még a Károly csapatkeresztnek és a sebesülési éremnek is. A román impérium alatt magyarsága miatt megbízhatatlannak tekintették és állásából két ízben is felfüggesztették.

somosdi Dr. Székely János ügyvéd, Marosvásárhely. 1915 májusában bevonult katonai szolgálatra. 1916 januártól 1917 március 20-ig frontszolgálatot teljesített az olasz harctéren. Mint t. hadnagy szerelt le, a Károly csapatkereszt tulajdonosa. 1930-ban ügyvédi irodát nyitott és a Magyar Párt, a Magyar Uri Kaszinó, az MSE. tagja, a ref. egyház presbitere, a Gazdasági és Hitelszövetkezetek kolozsvári központjához tartozó marostorda megyei hitel és tejszövetkezetek jogtanácsosa. Szegénysorsú magyaroknak ingyenes jogvédelmet nyujtott.

Székely Márton hentes és mészáros mester, Kolozsvár. Szakmájában 1928-ban szabadult, 1930-ban Visky Istvánnál segéd lett, majd 11 évi hűséges szolgálata jutalmául örökölte főnöke üzletét. A Húsiparosok Szövetségének rendes tagja. A ref. Bethlen Gábor Dalkör választmányában fejtett ki kultúrális tevékenységet a magyar dal propagálásával.

Székely Sándor ig. tanító, *Székelyné Benkő Etelka* és *Bartha Mária* tanítónők, Tasnád. A község magyar nyelvének védelmében, az ifjúság hazafias szellemben való nevelése terén kimagasló érdemeket szereztek. Nekik köszönhető, hogy minden elrománosító kísérlet kudarcot vallott, a község megőrízte magyar jellegét.

Székely Sándor cipész mester, Zilah. Ipari pályára lépett és megtanulta a cipész szakmát. Több évi segédeskedés után önállóan dolgozik. A magyar olvasó egylet tagja. A magyar kultúrális és szociális törekvéseket úgy erkölcsileg, mint anyagilag támogatta.

özv. Székely Sándorné, Beszterce. Iskolai tanulmányait Sátoraljaújhelyen fejezte be. A megszállás alatt az elcsetteket felkaroló tevékenységet fejtett ki. Tíz éven keresztül elnöke volt a magyar nőegyletnek. Az egylet keretei között mindent megtett, hogy olyan embereken, akik hibájukon kívül rossz viszonyok közé kerültek, segítsen. Feladatának tartotta, hogy a magyar kultúra megnyilvánulásait, így a színművészetet is hathatósan pártfogolja.

Székelyhidi Sándor asztalosmester, Kolozsvár. Felsőzsukon született 1895-ben. 1910 óta Kolozsváron tartózkodik. A világháborúban az 51. gy. ezred katonája volt. Bátorhangú ember, aki a magyar kultúráért jelentős áldozatot hozott

Szép Ödön, Kézdivásárhely. Tanulmányainak befejezése után ipariskolát végzett. 1907-ben kereskedelmi pályára lépett és 1913-ban önálló üzletet alapított. A helybeli Magyar Pártnak alapítása óta választmányi tagja volt. Több ízben házkutatást tartottak nála, minden áron fegyvereket szerettek volna találni. A románok megtalálták a módját annak, hogy a magyar dolgozók meg ne vagyonosodhassanak. Törekvéseiket a végrehajtó, a csendőr és a finánc mindig hathatósan elősegítette. A tengerészetnél teljesített katonai szolgálatot.

Szigethy András Máv. nyugdíjas, Kolozsvár. 1904-ben a Máv szolgálatába lépett. 1914-ben bevonult katonai szolgálatra, december hó 14-én gépfegyvertűzbe került és tizenkét golyó ütött rajta sebet. Sebesülése következtében harctéri szolgálatra alkalmatlanná vált, előbb a tábori csendőrségnél teljesített szolgálatot, majd felmentése után visszakerült a Mávhoz. Itt még a megszállás alatt is szolgálatot teljesített, 1931-ben bekövetkezett nyugdíjaztatásáig. A Magyar Párt és később a Népközösség tagja. Felesége a Nőszövetség tagja volt. Résztvett az árvaház, az aggok háza, stb. támogatásában.

Szigethy Mihály szobafestő és mázoló mester, Kolozsvár. 1914-ben a hadtápászlóaljnál mint állományfelügyelő nyert beosztást. 1916-ban a harctéren szerzett lépnyomás által keletkezett nagyotthallás miatt Kolozsváron kezelték, majd a Pasteur intézetben süketnéma katonák felügyelője volt. A Magyar Párt és az Iparos Egylet tagja. Bátor kiállásával sokat használt a magyar ügynek feleségével Jávorszky Irmával együtt, aki a ref. Nőszövetség választmányában tevékenykedik.

Szigethy Jenő telepvezető, Nagybánya. Iskoláit Kolozsváron végezte. Magyarsága miatt és a számarányrendelet értelmében állandó elhelyezkedést nem talált. Helyzetében kedvező változást a honvédség bevonulása hozott.

Dr. Ligeti Miklós ingatlan forgalmi iroda tulajdonos, Kolozsvár. A jogi doktorátust a kolozsvári egyetemen szerezte meg. A háború után miután hűségesküt nem tett, ügyvédi gyakorlatot nem folytathatott, s így ingatlan forgalmi irodát nyitott. A birtokok parcellázásánál és értékesítésénél különös gondot fordított arra, hogy a föld lehetőleg magyar kézben maradjon. Ez a törekvése nagy mértékben sikerült is. Ezen abszolut magyar érzésénél és működési szelleménél fogva kiérdemelte több magyar arisztokrata és földbirtokos család bizalmát. Ő rendezte a kolozsvári mentők megrendült anyagi helyzetének feljavítására szánt 30 millió lei értékű jótékonysági sorsjátékot. A Magyar Párt és később a Népközösség tagja. Katonai szolgálatot mint t. hadbíró hadnagy teljesített.

Szigethy Miklós községi pénztárnok, Székelypetőháza. Egyházgondnok volt, mikor a románok egy renegát vezetésével bementek és az ott rejtegetett magyar zászlót elkobozták és elvitték a csendőrségre, ahol rátapostak. A csendőrség sokszor megakadályozta őket a szavazásban, egyszer női ruhába öltözve sikerült bejutniok Sepsiszentgyörgyre. A Magyar Párt tagja volt, mint titkár nagy segítségére volt a magyar megmozdulásnak. Katonai szolgálatot a 24-es honvéd gyalogezredben teljesített, mint szakaszvezető szerelt le.

Szilas Sándor bőrkereskedő, Nagyszalonta. A Magyar Párt tagja. Mint városi tanácsos mindig együtt dolgozott a magyarokkal és minden megmozdulásban részt is vett. A románok irredenta felfogásúnak mondották és gyakran házkutatást tartottak nála.

Szilassy László színművész, tart. hadnagy, Budapest. Fiatal gimnazista korában ismerkedik meg a román megszállókkal Nagykárolyban, ahol testvér-hugával jár iskolába. Esténként összedugott fejjel, összeszorított fogakkal sírták az igaz magyar könnyeket. Helyzetük napról-napra elviselhetetlenebbé vált. Elkeseredésüket a végsőkig fokozta, hogy édesapjukat, — amikor gyermekeinek élelmet akart hozni — a román granicsárok elfogták és félholtra verték. Ekkor határozták el végleg a kis magyar diákok, hogy megszöknek a megszállott Nagykárolyból. Egy istenítéletes idő éjszakáján, testvér-hugával és kis társaival együtt, kukoricásokban és répaföldeken, hasoncsúszva átszöktek. Magyarországra. Nagykállóban folytatta középiskoláit, ahol letette az érettségit is. Ezután kerül Budapestre, ahol jogot tanult. A merő véletlenségnek, vagy egy rossz diákcsínynek, de méginkább Romániából történt bátor szökésének köszönheti, hogy megismerte

a világot jelentő deszkákat és a magyar színészek élgárdájába került.

Szilágyi András gazdálkodó, Kolozsvár. Fiatal korában szüleivel gazdálkodott, majd 1889-ben történt házassága óta önállóan. A kolozsvári gazdasági egyesületnek 39 év óta alelnöke. A Kolozsvári Dalárda 15 éven át volt elnöke. A Temetkezési Társulat alelnöke és a székház főgondnoka. A hidelvei kisgazdák állatbiztosításának hat év óta elnöke. A ref. egyház presbitere és a gazdabizottság tagja. A gazdák hitelszövetkezetének igazgatósági tagja. A Magyar Párt egyik szakosztályának alelnöke. Negyven esztendeje állandóan a fórumon van és józan életmódjával, okos tanácsaival nemcsak a gazdák, de az egész kolozsvári társadalom megbecsülését vívta ki magának. A megszállás alatt bőségesen támogatta az összes szegény ügyeket. A kolozsvári gazdatársadalom önmagát becsülte meg, mikor őt kérték fel arra, hogy nevükben a kormányzó úr őfőméltóságát köszöntse. Honvédeink bevonulásakor 100 q szénát ajánlott fel és adományozott a honvédség céljaira. Katonai szolgálatot a 9-es honvéd huszároknál teljesített.

Szilágyi István vendéglős, Kolozsvár. 1887-ben született Kolozsváron. 1915-től 1918-ig tábori csendőrként szolgálta hazáját. A román megszállás alatt a Magyar Párt tagjaként fejtett ki értékes működést.

Szilágyi Steiger Károly gyógyszerész Tasnád. A Magyar Párt minden megmozdulásában tevékeny áldozatkész szerepet vállalt. Tudták ezt a román fogdmegek és ezért állandóan figyelték és rajtaütésszerű házkutatásokkal akarták megtörni, kezessé tenni — eredménytelenül.

Szilvássy János bádogos mester, Nagyvárad. Középiskolái elvégzése után 3 és fél évig ipariskolába járt és a bádogos mesterséget tanulta. 1914—1918-ig a 7-es árkász ezrednél szolgálta hazája érdekeit a szerb, orosz, román és albán frontokon. Önálló mester 1900 óta. A megszállás alatt az Ipartestületnek több éven át előljárósági tagja vol. A ref. egyház presbitere. Magyarsága miatt több ízben kellemetlenkedtek a román hatóságok. Feleségével, született Pethő Máriával együtt és több nagyváradi úriasszony segítségével a magyar politikai foglyok élelmezését és vigasztalását vállalták, nem törődvén azzal, hogy saját szabadságukat kockáztatják.

Szlatinszky Pál fűrésztelep tulajdonos, Tusnád. Tanulmányai befejezése után magántisztviselő, majd 1918 júl. 13-tól Tusnádon saját fűrészműve van. Üzemét túladóztatták, őt magát zsarolták. Egy ízben megakadályozta, hogy a közbirtokosság erdejét potom pénzen eladják. Emiatt letartóztatták és a csendőrség Kolozsvárra vitte. Súlyos pénzekkel tudta az ügyet elintézni és elkerülni a kiutasítás foganatosítását.

Szlezják Árpád fémnyomó vállalat tulajdonos, Kolozsvár. Tanulmányainak befejezése után a fémnyomó szakmában képezte ki magát. A szokásos szakgyakorlatok letöltése után önállósította magát. A Magyar Népközösség tagja. A magyarság törekvéseinek áldozatkész támogatója. Mondva csinált okokból kifolyólag elhurcolják a rendőrségre, megakarják verni, de egy kizsarolt összeg lefizetése helyrebillenti a derék rendőrök igazságérzetét. Katonai szolgálatot az 1-ső honvéd gyalogezrednél teljesített.

Szmuk Sándor kereskedő, Gyergyószentmiklós. Résztvett a világháborúban elejétől végig és a nagy ezüsttel tüntették ki. Mint fűrésztelep tulajdonos sok állást vesztett magyar tisztviselőnek juttatott biztos kenyeret. Honvédeink bevonulásakor jelentős szolgálataiért a katonai parancsnokság elismerését érdemelte ki.

özv. Szombaty Istvánné, Zágon. Férje 1927-ben meghalt azóta egyedül vezeti gazdaságát. A románok sokat zaklatták és zsarolták. Egy ízben menekülnie kellett és mikor visszatért birtokára, lakását teljesen üresen találta, a románok mindent elvittek! Mint a református nőegylet tagja, nagyon sok szegény magyart segélyezett.

Szőke Ágoston ny. igazgató tanító, Csikcsekefalva. A tanítóképzőintézeti tanulmányait a csiksomlyói intézetben fejezi be és itt kap tanítói oklevelet is. Pályafutását 1907-ben kezdi meg Hejőcsabán, majd Tiszaszentimrén, Csikszentkirályban és Csiknémaságon működik. 1924 óta igazgató tanító, 1934-ben nyugalomba vonul. Részt vesz a magyarság szövetkezeti életében is, mint a hitelszövetkezet könyvelője. A románok utóbbi minőségében sokat kellemetlenkedtek neki.

Szőke István szijgyártó mester, Székelyudvarhely. Iskoláit Rugonfalván és Székelyudvarhelyen végezte. A nagy háború idején a 35-ös nehéz tüzérezred szakaszvezetőjeként teljesítette kötelességeit. 1919-től önálló iparos Székelyudvarhelyen. A Magyar Párt intézőbizottságának tagja, a Polgári Önképzőkörnek 20 éve választmányi tagja és háznagya. Az Ipartestület alapító tagja és gazdája. a Székely Dalárda és a Ref. Dalárda alapító tagja. A választások idején a Magyar Párt bizalmi embere volt.

Szőke Mihály nyug. ig. tanár, Csikcsekefalva. Nemcsak mint oktató fejtett ki tevékenységet Erdélyben, hanem részt vett a gazdasági intézmények életrehívásában és vezetésében is. Elnöke volt a helyi hitelszövetkezetnek, az Erdélyi Gazdasági Egyesület felügyelőbizottságának tagja, a csikmegyei erdő szindikátus alelnöke.

Szőke Zsigmond vezetőjegyző, Tóti. 1924-ben az egyik oláh faluban volt vezetőjegyző és a községi bíró feljelentette egy irredenta kijelentéséért. Állásától azonnal felfüggesztették, hadbíróság elé állították. A revíziós mozgalom megindulásakor, 1935-ben az első magyar jegyző volt, akit minden végkielégítés nélkül állásából kidobtak a gyűlölködő románok.

Szőllőssy István, vezetőjegyző, Micske. 1939-ben áthelyezték a Regátba, mint politikailag teljesen megbízhatatlan és a román állam érdekeire veszélyes tisztviselőt. Később minden nyugdíj nélkül elbocsájtották állásából.

Szőts István földbirtokos, Kézdivásárhely. Középiskoláit Kézdivásárhelyen elvégezvén, gazdasági akadémiát is járt. — A világháború alatt, mint tartalékos zászlós teljesítette kötelességeit. A Magyar Pártnak alapítása óta tagja és munkájának tevékeny részese. Csak a magyar sajtót és színészetet pártolta. Lehetetlen adókkal nyomorították, még üzemen kívül helyezett gyára után is kellett adót fizetnie.

Szőts Bálint földbirtokos, Kézdivásárhely. Középiskoláit Kézdivásárhelyen és Brassóban végezte. Tanulmányai elvégzése után 15 évig sertés nagyvágó lett. Ennek jövedelméből szeszgyárat alapított, amely a megszállás idején 12 embert foglalkoztatott. A Magyar Párt alapító tagja és munkájának félelem nélküli részese. Lakása zárt ajtai mögött tartották a titkos gyűléseket s így a valóságban a párt második hivatalos helyiségévé lett. Magyarságáért üldözésben és zaklatásban volt része. Üzemének munkásai csak magyarok lehettek. A világháború alatt a 24. honvéd gyalogezred kötelékében teljesítette hazafias kötelességeit.

Szőcs János Mózes vendéglős, Kézdivásárhely. Iskoláit Kézdivásárhelyen végezte. 1937 óta vendéglős. Felesége nem vezetett könyvet, ezért 100,000 lei pénzbírsággal sujtották. Panaszát se-

hol sem hallgatták meg, hanem a megélhetéshez szükséges ingóságait is elvitték, ezzel teljesen lehetetlenné tették. Felesége többed magával elégette a román zászlót. A lakásában rádiót tartott és azt a város sok lakósával együtt titokban hallgatták. Ők voltak azok, akik a magyar nemzeti jelvényt először kitűzték. Résztvett a világháborúban és megkapta a Károly csapatkeresztet.

Szőcs János földbirtokos, Sepsiszentgyörgy. Tanulmányait Kézdivásárhelyen végezte. 1934-ben, mint pénzügyi tisztviselőt nyugdíjazták. Nyugdíjba vonulása óta birtokán gazdálkodik. A román hatóságok ötször maguk elé idézték, később szabadon bocsátották ugyan, de ez mindig nagyon sok pénzbe került. A Magyar Párt tagja volt és állandó rendőri felügyelet alatt állott. 1939-ben elvitték két szép lovát a szerszámmal együtt, a kár meghaladja a 35.000 lejt. 1940 februárjában behívták egy rendkívüli fegyvergyakorlatra. Egy hónap letelte után sem szerelték le, úgy, hogy kénytelen volt saját elhatározásából kifolyólag búcsút venni a román hadseregtől. Társaival együtt 1919-ben le akarták szerelni a kézdivásárhelyi helyőrséget, de felsőbb parancsra a tervüktől elállottak. A világháború után, mint tart. főhadnagy szerelt le. Kitüntetései: a harmad osztályú koronás érdemkereszt és a bronz érdem érem, a kis ezüst és a bronz vitézségi érem, a kis ezüst és a bronz vitézségi érem, valamint a Károly csapatkereszt.

Szöcs M. Mózes nagykereskedő, Kézdivásárhely. Iskoláit szülővárosában végezte, utána szakképzését is itt nyerte. A világháború alatt a 24. h. gy. ezred kötelékében becsülettel megállta a helyét. 1906 óta önálló. A Magyar Pártnak pártoló tagja volt. A kultúrális megmozdulásokban résztvett. Felesége a Jótékony Nőegylet tagja s mint ilyen, a székely szegények felruházásában tekékenykedett.

kőrösi és *kovásznai özv. Szőts Lajosné* földbirtokos, Kovászna. Iskoláit Budapesten nevelőintézetben végezte. 1890-ben férjhez ment, Dunaharasztiban. 1893-ban Kovásznára költözött, ahol férje gazdálkodni kezdett. Férje a városban 12 évig volt községi főbíró. 1923-ban temette el urát Kovásznán. Azóta is Kovásznán gazdálkodik 18 hold földjén és erdőbirtokán, amelyből több hold földet és 40 hold erdőt a románok kisajátítottak. Két fia közül Lajos, császárvadász zászlós, 1914-ben hősi halált halt. Ernő fia okleveles erdőmérnök.

Dr. Szövérffy György orvos, bőrgyógyász, Kolozsvár. Érettségijét Kolozsváron a ref. kollégiumban tette le és a kolozsvári orvosi fakultáson szerezte meg orvosdiplomáját 1915-ben. A világháborúban a 62. közös gy. e.-hez vonult be s annak kötelékében szolgálta hazáját. Kragujevácon megsebesült. Összesen 31 hónapig, mint főorvos a szerb, román és olasz harctéren szolgált. Bátor magatartása elismeréséül a Signum Laudissal, a koronás arany érdemkereszttel, a Károly csapatkereszttel és a sebesülési éremmel tüntették ki. 1918 februárjában szerzett jobb szemöldök feletti sérülés következtében 1931-ben elvesztette teljesen jobb szeme látóképességét. A forradalom után a kolozsvári bőrgyógyászati klinikán volt kinevezett gyakornok 1919 novemberéig, míg a románok összes kartársaival együtt el nem bocsátották. Ezután mint gyakorló orvos kereste meg kenyerét. Kolozsváron maradt, vállalta a kisebbségi sors minden szenvedését. Nem lebegett más a szeme előtt, mint a fajtája iránti kitartás, ápolni a hitet, hogy újra jobb sorsot érnek meg. — A Magyar Párt intézőbizottságának tagja, az E. M. E. rendes tagja. Élénk részt vett a Hargita Hitel és Takarékszövetkezet megalapításában, amelynek hosszú ideig alelnöke volt.

Sztupi Gyula kovács mester, Kolozsvár. 1882-ben Marosbogáton született. 1914-től 1918-ig katona volt az orosz, román, olasz harctereken. 40 hónapig tűzvonalban volt és fejlövést kapott. Mint tűzmester szerelt le. Lelkes magyar ember, aki a Népközösség tagja volt.

Dr. Szücs László orvos, Marosvásárhely. Középiskoláit Marosvásárhelyen, az egyetemet Lipcsében. Németországban végezte. Specializálta magát Budapesten és Bécsben. A megszállás alatt állandóan Erdélyben tartózkodott. A szegény sorsú magyar betegeket ingyen kezelésben részesítette. Egy ízben, 1938-ban, magyar beszéde miatt kellemetlenségei voltak. 1940-ben, még a bécsi döntés előtt szabotálással vádolták.

Szőts János nyug. pénzügyi tisztviselő, Sepsiszentgyörgy. A világháborúban kitüntetéseket szerzett és mint főhadnagy szerelt le. Megmaradt román állami szolgálatban és fegyveres ellenállást szervezett, de a terv meghiusult. Amikor skót papok érkeztek Sepsiszentgyörgyre, nagy pompával fogadták őket, ebben a románok irredenta tüntetést láttak s ezért többször állították hadbíróság elé. Minden alkalommal három nappal a tárgyalás előtt letartóztatták és Nagyszebenbe vitték. A hadbíróság azonban fölmentette. Állandó megfigyelés alatt tartották és mindent földúló házkutatásokat tartottak nála.

T.

Takács Béla hentes és mészáros mester, Marosvásárhely. A világháborúban katonai szolgálatot teljesített s többször kitüntetésben részesült. A román megszállás alatt megtartotta magyar állampolgárságát és évente fizette az idegen állampolgárokra kivetett adót. Határozott hazafias érzelmei ismeretesek voltak a megszállók előtt és ezért minden évben kiutasították szülőföldjéről.

ifj. Takács József községi bíró, Monospetri. A Magyar Párt tagja. A románok bevonulása előtt Máv. alkalmazott, aki azonban nem hajlandó letenni a hűségesküt, emiatt minden fillér nélkül elbocsátják. Román katonának támadják meg, de néhány társával lefegyverzik őket. Utánna szökni kellett. Társait Margittára viszik és szörnyen összeverik. (Hajas János és tizenöt társa.) Fél évi bújdosás után hazamegy falujába, ahol állandó megfigyelés alá kerül és minden 48 órában jelentkeznie kell a csendőrőrsön. Elviszik katonának, de ott sem teszi le az esküt, mire lezárják. Lemondatták a román állampolgárságról azzal, hogy 8 napon belül hagyja el az országot. Nagy közbenjárásra és jó pénzért amerikai állampolgárságot szerez és egy évig tartó herce-hurca után, újra román állampolgár. Választási harcok főszervezője s ezért állandó házkutatásban és beszállásolásban részesítik.

Takács Pál cukrászmester, Kolozsvár. 1914-től 1918-ig a 21. honv. gy. ezred katonája volt. A megszállás alatt a Magyar Párt és a Népközösség tagja. A m. kir. iparügyi miniszter 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezte ki.

Takács Zoltán kereskedő, Nagykároly. A Magyar Párt tagja. Egy alkalommal feljelentette az oláhok főhadnagya, mert nem vihette el ajándékáron a neki tetsző árukat. A főkapitány kérdéseire magyarul válaszolt, mire ráordított a főpribék: Hol vagyunk, Hungáriában! A további vita során egész egyszerűen lecsukatta Takácsot, aki tiltakozott a baromi bánásmód ellen.

Takáts István kerékgyártó mester, Gyergyószentmiklós. Iskoláinak befejezése után ipari pályára lép. Segédéveit különböző városokban töltötte. Résztvett a világháborúban. Mint tizedes szerelt le. Adóját hiába fizette, sohasem ismerték el. Vagyonából majdnem teljesen kiforgatták. A Magyar Párt munkájában részt vett.

Tamás Balázs földbirtokos, Kézdiszentlélek. A világháborúban, mint közös gy. e.-beli hadapród őrmester szolgált s az ellenség előtt tanusított bátor magatartása elismeréseül többek között a nagy ezüst vitézségi éremmel és a német vaskereszttel tüntették ki. A Magyar Párt tagja volt s lelkes munkása a magyar kisebbség ügyének. Emiatt súlyos megpróbáltatásban volt része úgy magának, mint családjának. Főként állandóan zsarolták a baksislegények, a fiát alaposan megverték a csendőrök, mert az apa megunta az állandó sarcolást és panaszt emelt. Igazságot ő sem kapott — sőt még megbüntették. Lovait elvitték a hadsereg részére s amikor visszakapta őket, olyan állapotban voltak, hogy el kellett adni a cigányoknak. A renegátok szemében szálka volt s megtiltották hogy a közös erdőben fát termeljen. Calinescu meggyilkolása idején titkos értekezletet tartottak a kisebbségi magyarok, amelyen az egyik sorstársát kérve-kérte, hogy vállalja el az elnökséget de az elhárította magától, ellenben másnap már oláh bíró volt, a derekán az — oláh szalaggal. Ezek miatt még a pártgyűléseket is idegen községekben kellett tartaniok.

Tamási István gazdálkodó, Bölön. A Magyar Párt tagja. A román csendőrség minden ok nélkül bevitte a csendőrségre. Lovát és a szerszámát elvitték és a mai napig sem hozták vissza. A 2-ős közös gyalogezredben szolgált. 1914—1918-ig résztvett a világháborúban. 1914 októberében megsebesült. Felesége az unitárius nőszövetség tagja, sokszor segített a szerényebb anyagi viszonyok között élő magyarokon.

Tana Ferenc vill. vállalkozó, Kolozsvár. Iskoláit a kolozsvári unitárius gimnáziumban végezte. 1915-től 1918 őszén a székely hadosztályban szolgálta hazáját. Az oláh uralom alatt a Magyar Párt és az Iparosegylet rendes, a Székely Társaság választmányi és a Hitelszövetkezet igazgatósági tagja. Az unitárius egyház presbitere.

Tarsay Sándor divatáru kereskedő, Csikszerda. Tanulmányait befejezve, a kereskedelmi pályára lép. Hátszegen tanul, majd felszabadulása után Csíkszeredán, Kolozsváron, Szegeden, Debrecenbne öregbíti szakismereteit. 1917-ben Csikszeredán önállósítja magát. A magyar Párt tagja. A román uralom alatt elnyomják és birságolják. A magyarság ügyeit magáévá teszi és minden megmozdulást támogat. Az 50. gy. ezrednél teljesít szolgálatot 1914—1916-ig. Mint tizedes szerelt le.

Tarsoly Kálmán asztalosáru üzem tulajdonos, Nagyvárad. 1914ben a 37. közös gyalogezreddel először a szerb, majd az orosz frontra kerül. 1935-ben Lembergnél orosz fogságba jut. 1918 szeptemberében hazakerült Nagyváradra. Üzemét édesapja 1886-ban alapította. Munkájának eredményeképen az üzem szépen fejlődik. A magyar akciókat feleségével együtt erkölcsileg és anyagilag támogatta.

telegdi Telegdy Sámuel társasgépkocsitulajdonos, Kolozsvár. Ősrégi magyar nemesi családból származik. Nemességüket még Apaffy Mihály fejedelemtől kapták ősei. A Rapid Autóbusztársaság tagja és az Iparosegyletnek is 1920 óta. A megszállás alatt magyarsága miatt túladóztatták és anyagilag teljesen tönkretették. A Magyar Párt és a Népközösség tagja.

Tempfli János gazdálkodó, községi bíró, Kálmánd. A Magyar Pártnak nyolc évig volt alelnöke. Mikor a magyar iskolát elvették, a visszaadás érdekében aláírásokat gyüjtött. Az agitátorok a csendőrőrsre vitették és mindenképen azt akarták róla bebizonyítani, hogy hazaáruló. Később a községi jegyző irredentának mondta és megfenyegette, hogy kilakoltatja a hegyek közé. Sokszor feljelentették, állandó rendőri megfigyelés alatt állott és kétszer házkutatást is tartottak nála. A falu háromnegyed részével együtt az ovoda érdekében is kiállott, de hasztalan. Az ovoda csak a bécsi döntés után vált ismét magyarrá. Semmitől sem rettent vissza, ha arról volt szó, hogy községének lakosságát a magyar nemzethűség jegyében összetartsa.

Tereh Géza kereskedelmi iskolai igazgató, Szatmárnémeti. Tizenhat évig vezetője és egyik újjászervezője a magyar sportéletnek. Vívó csapatával 1934—1935-ben kétszer is megnyeri a Schenker kupát. Az erdélyi sportegyletek összefogásán dolgozik Somody Andrással (Kac) és Hegedüs Imrével (Nac). A Frontul című lap azzal vádolja, hogy az Szsc és székhelye a kaszinó, a magyar irredenta főfészke, és egy állami tanár irányítja a titkos szervezkedést. Ezután csak titokban irányította a munkát. Debreczeni István ref. lelkésszel megalakítják a ref. bibliakört. Ebben az egyházi keretben tanítják az iparos, kereskedő és diák fiatalságot magyar történelemre és irodalomra. Megalakították a Bethlen Gábor cserkész csapatot, amelyet egy a hősök sírjánál mondott beszéd miatt a csendőrség beszüntetett. Az egyházi életben 1923 óta presbiter, majd a nagybányai egyházmegye jegyzője, 1939-től a Királyhágó melléki egyházkerület tanácsbírája. Kongresszusokon, konferenciákon előad, erősíti a faji öntudatot, amiért az állambiztonsági hivatal elé kerül. A magyar iskolák: ref. főgimnázium, leánygimnázium igazgató tanácsosa; az elemi iskolák iskolaszéki tagja. Működik az iskola fenntartó Lorántffy egyesületben előad a Kölcsey Kör magyar irodalmi egyesületben. Az iparosság képzésére ismeretterjesztő és tömörítő előadássorozatban vesz részt. Irodalmi munkásságot fejt ki a Pásztortűz, Revü, Szamos, Reformátusok Lapja, Református Jövő és Egyházi Híradóban. Verseit a Királyhágó melléki egyházkerület Közelebb Hozzád címen adja ki. Művészklubot alapít és a művészek támogatására előadásokat tart. Kisebb kellemetlenségek után, mint nyelvvizsgák, újságtámadások, beidézések a szigurancára, egy kolléga kinyomozza egész munkásságát és feljelenti. A miniszter állásából államellenes és revizionista tevékenység miatt felfüggeszti. Két hónapig járta Bukarestet, míg feltételesen visszahelyezték. Tevékenységét a föld alatt folytatta, bár minden tagságáról és tisztségéről le kellett mondania. Irodalmi munkásságát Munkácsy Géza álnév alatt folytatta. A bevonulás előtt megszervezték a rendfenntartó alakulatokat. Szept. 5-én ő üdvözölte a tűzharcos századok élén a Kormányzó urat. Jelenleg a társadalom szervező munkájában dolgozik. A világháborúban megszerzi a kis ezüst vitézségi és a sebesülési érmet, a Károly csapatkeresztet és a háborús emlékérmet.

Tempfli József közs. bíró, Csanálos. 1914—1918-ig — frontszolgálatot teljesített a világháborúban. Kitüntetései: kis ezüst, bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt. A megszállás alatt is megállta a helyét, mert a község érdekeit hivatali állásában megvédte a román túlkapások ellen.

Thamó Margit könyvelőnő, Sepsiszentgyörgy. Középiskolai tanulmányait a Mikó kollégiumban fejezte be, majd a budapesti kereskedelmi akadémián szerzett kereskedelmi képzettséget. — 1922-ben meghívásra belép gyakornoknak az itteni textilgyár irodájába .1937 óta a gyár könyvelőjévé nevezik ki. Fivérét Thamó Andort letartóztatták, súlyosan bántalmazták és egy vízzel telt pincébe állították, azért, hogy valljon. Kénytelen volt bevallani, hogy a fáskamrában egy orosz szurony van ejrejtve. Fivérét egy őrmester 1000 leivel megzsarolta. A református nőegyletnek 3 évig volt elnöke. A magyarság társadalmi megmozdulásaiban résztvett.

Theil György műbútor asztalos, Marosvásárhely. Műhelyében csak

magyar munkásokat alkalmazott, ő is csak magyarul beszél. Feleségével együtt minden magyar irányú törekvés megvalósulásában tevékenyen és áldozatkész módon résztvesz. A magyar ipartársulat tagja.

Tibád Gergely vaskereskedő, Székelyudvarhely. Tanulmányainak befejezése után kereskedelmi pályára lép és megtanulja a vasszakmát. 1927 óta önállóan dolgozik saját üzletében. A románok kivonulásakor ő is úgy járt, mint a legtöbb kisebbségi kereskedő, román adósai körülbelül 10.000 leire rugó összeget vittek el. Feleségével együtt minden anyagi támogatást megadott a magyarság kultúrális és szociális megmozdulásainak. A Magyar Párt tagja.

Dr. Tihanyi Lázár orvos, Marosvásárhely. Középiskoláit a marosvásárhelyi ref. kollégiumban, az egyetemet pedig Kolozsváron végezte. A kisebbségi orvosszövetségben összetartva dolgoztak és a szegénysorsú kartársak hozzátartozóit, az özvegyeket és az árvákat segélyezték. A magyar ügy lelkes pártolója a megszállás alatt.

Tillinger János róm. kath. plébános, Csanálos. A világháborúban résztvett. Kitüntetése a nagy ezüst vitézségi érem. Határozott, férfias fellépésének volt köszönhető, hogy a községében uralkodó román garázdálkodókat megfékezzék. Emlékezetes marad a plebániája elfoglalásakor tett kijelentése, a helybeli román karhatalom vezetője előtt. „Én a világháborút megjártam, nem félek magától. Én csak Istentől félek, de remélem az őrmester úr is fél az Istentől."

Timár Sándor róm. kath. lelkész, Csikszépvíz. 1923-ban először fogják vád alá a románok egy prédikációja és egy körmenet miatt. Államsegélye letiltva, de később fölmentik. (1) Ezzel megindult üldöztetésének hosszú sorozata. Csendőrségi megfigyelések, állandó kihallgatások következnek. Ujabb följelentés, amit ismét bírósági fölmentés követ. (2) Megint följelentik a változatosság kedvéért lázítás címén (magyar iskolánál magyar tanerőt követelt.) Ezúttal is fölmentik. (3) Ismét följelentés megy ellene, mert állítólag izgatott a román nemzet ellen azzal, hogy ellenezte magyar gyermekek román nemzeti viseletét, táncát. Fölmentik. (4) További öt esetben csendőrségi zaklatások, körmenetek és gyűlési beszédek miatt. Vizsgálóbírói kihallgatás is adódik, mert népkönyvtár sorozatot rendel meg. Azért is följelentik (nem tudni már hányadszor), hogy híveiről kartotékot készít. Vád: engedély nélküli népszámlálást tart. Közben mindig a Magyar Párt tagja, irányítója, szervezője.

Tischler Jenő hentes és mészáros mester, Kolozsvár. Iskoláit a nagykárolyi állami gimnáziumban fejezte be. 1925 óta van Kolozsváron. A Magyar Párt és a Katholikus Kör rendes, és a Húsiparosok Szövetségének végrehajtó bizottsági tagja. A román katonák lovait, kocsiját elvitték, bont adtak róla, amit természetesen nem váltottak be.

Tischler József kereskedő, Zilah. Középiskoláit Zilahon végezte, majd kereskedelmi pályára lép. Zilahon szerzi meg szakképzettségét. Segédéveit Csikszeredán és Budapesten tölti el. 1933-ban önálló divatárú üzletet nyit. Magyar magatartása miatt folytonos zaklatásoknak volt kitéve. Lehetetlen címeken bírságolták és zsarolták. Adózási rendszerükkel igyekeztek megélhetési alapját megrendíteni. A Magyar Párt tagja.

Tóbiás József szerelő mester, Kolozsvár. 1914-től a háború végéig katona volt. Az orosz és olasz frontokon szolgála hazáját és mint szakaszvezető szerelt le. A vaskereszt, bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt tulajdonosa. Önálló iparos 1926 óta. A Magyar Párt, a Népközösség és az Iparosegylet tagja.

Tokay György Mateosz tag. Kolozsvár. 1914-től a háború végéig a hidászezred katonája volt. A szerb, orosz és olasz harctereken szolgálta hazáját és mint ősmester szerelt le. A román megszállás alatt a Teherfuvarozók Egyesületében alelnök volt és így védte magyar társai jogait. Jelenleg a Mateosz fuvarvállaló iroda üzletvezetője.

Toldi János, Gagy. A Magyar Párt tagja. Terményeit minden ellenszolgáltatás nélkül elvitték. Sok adót róttak rá. Mindenféle címeken pótadót vetettek ki rá. Miklós nevű fiát, aki a román hadseregben szolgált, megverték azért, mert nem akart beleugrani egy gödörbe. A 22-es honvéd gyalogezrednél szolgált mint őrvezető.

Tomsa Sándor pékmester, Málnás. 1933-ban önálló lett Azugában, ahol tönkretette a román terror. Kénytelen volt elköltözni, de fölszerelése és rengeteg hitelezője ottmaradt. Néha egész rakomány pékárut elkobóztak tőle azzal az ürüggyel, hogy 2 dekával kevesebb a súlya. A Magyar Párt buzgó tagja volt feleségével együtt, aki mint a ref. nőszövetség tagja jeleskedett a szociális megsegítés terén.

Iköösi Took Ferenc okl. gazda, Sepsiszentgyörgy. 1928-ban végezte a keszthelyi m. kir. gazdasági akadémiát s azóta sepsiszentgyörgyi kis birtokán gazdálkodik. 1940-ben a bécsi döntés napján berendelték a sepsiszentgyörgyi Magyar Párthoz és azóta annak az irodavezetője. A döntés utáni napokban a Sepsiszentgyörgyön megfordult 8—10.000 menekültnek elszállásolásáról, elhelyezéséről és élelmezéséről gondoskodik. A világháborúban, mint önkéntes tüzér tizedes vesz részt.

Torday Mihály építész, Kolozsvár. Középiskoláit Bánffyhunyadon, a felső ipariskolát Budapesten végezte. Az építőmesteri vizsgát Temesváron tette le. 1915 júliustól szeptemberig volt a fronton és akkor orosz hadifogságba esett. 1920-ban jött haza Szibériából. Mint zászlós szerelt le. A Magyar Párt választmányi tagja. A kath. egyháztanács és a kath. kör tagja.

Tósa József gazdálkodó, Dálnok. Az utóbbi évek során gyakran behívták a román hadseregbe. Nem vették figyelembe felmentését és erőszakkal elhurcolták katonai szolgálatra. A magyar honvédség bevonulása előtt lefegyverezték a román csendőrséget, ezért meg kellett szöknie. Két hétig bujdosott és csak a honvédség bevonulása után került haza. Lovait sikerült megmenteni, de a szerszám ott maradt a románoknál.

Tóth Balázs gimnáziumi igazgató, Kézdivásárhely. Székelyudvarhelyen végezte középiskoláit, az egyetemet pedig Kolozsváron. 1903-ban tanár lesz Kézdivásárhelyen, majd ugyanitt helyettes igazgató. 1920-ban félévig oly szigorú házi internálásban volt, hogy még a püspöki fogadásra is csak a rendőrhatóság írásbeli engedélyével mehetett ki az állomásra. 1927 óta a kézdivásárhelyi Magyar Párt elnöke, 1929 óta pedig a járási tagozat elnöke. 1934-ben a román nyelv nem tudása miatt állásából elcsapták.

ifj. Tóth Áron községi pénztárnok, Bikafalva. A Magyar Párt tagja. A csendőrség le akarta tartóztatni, de megszökött. Lovait elhajtották és csak négy hónap mulva kapta őket vissza betegen. Később el is pusztultak. A csendőrségnek nem adott ingyen árut, ezért magas pénzbírsággal sujtották. 1939-ben szolgált a román hadseregben, saját ruhájában és saját kosztján. Ráfogták, hogy igazolványt hamisított, ezért a csendőrségen 14 napra becsukták. Az ifjúsági egyesület és a dalárda tagja. 1940 szept. 28-án megválasztják a község pénztárosává. A megszállás ideje alatt pénztári tisztségéről lemondásra kényszerítik.

Tóth Béla kereskedő, Gelence. A Magyar Párt tagja volt és minden magyar mozgalomban részt vett. Gerinces magyarsága miatt a románok üldözték és neve a fekete listán szerepelt, ami annyit jelentett, ha valamit tesz, úgy főbe lövik.

Tóth Ede földbirtokos, Kézdivásárhely. Iskoláit Budapesten végezte, majd az édesanyjától örökölt birtokon gazdálkodott. Több ízben házkutatást tartottak nála az oláhok fegyverrejtegetés vádjával.

Tóth Endre földbirtokos, Gencs. Hat éven át volt a Magyar Párt alelnöke. Az oláhok kivonulásuk előtti éjjelen betörtek hozzá, hogy elhurcolják. Tervük azonban nem sikerült, de a lakását kifosztották. Lovait, szerszámait még ma sem kapta vissza. Főszervezője volt a választási harcoknak, emiatt vád alá helyezték koholt váddal.

Tóth Ferenc községi bíró Sarmaság. A Magyar Párt agilis tagja és az irredenta törekvések lelkes harcosa volt. Ezért a román hatóságok különös gondot fordítottak személyére. Minden lépését figyelték és többször éjnek idején felverték házát, terhelő bizonyítékok után kutatva. Hadbíróság elé állították. Tíz év óta a község albírója.

Tóth József községi jegyző, Árkos. — Középiskoláit Székelykeresztúron, Nagyenyeden és Brassóban végezte. A világháború alatt, mint önkéntes szakaszvezető szolgálta számos kitüntetést szerezve a hazáját. A székely hadosztály harcaiban résztvett, a románok elfogták s a brassói börtönben 3 hónapig elzárva tartották.

Tóth József csizmadia mester, Kolozsvár. 1914—1918-ig katona volt. Az orosz, olasz és francia harctereken szolgált. Megsebesült, majd mint őrmester szerelt le. A Csizmadia Társaság elnöke volt, a Magyar Párt és a Magyar Dalosszövetség számvizsgálója. A románok magyarsága miatt törvényszékre idézték és egy hónapra ítélték.

Tóth Károly községi pénztári ellenőr, Bikafalva. Megalapításától fogva résztvett a Magyar Párt munkájában, mint annak intéző bizottsági tagja. Hadbíróság elé állították Brassóban, mert nem engedte, hogy iskolájukat államosítsák. Felmentő ítéletet kap, amelynek alapján szabadlábra kerül. Lovait elhajtják és csak roncsokat kap vissza. Fiát állami iskolába kényszerítik és csak pénz ellenében engedik vissza a magyar iskolába. Csinált okokkal súlyos pénzbírságokkal fenyítik és végre is hajtják rajta. Tagja volt a megyei és az erdélyi gazdasági egyesületnek.

Tóth Lajos temetkezési vállalat tulajdonosa, Kolozsvár. Iskolái után a kereskedői pályán működik, majd hirdetési irodája volt. 1936-tól temetkezési vállalata van. birtokát a románok házhelyek céljaira kisajátították. Magyarsága miatt elhelyezkedni nem tudott, következésképp csak a szabadpálya maradt. Adót sokszorosát fizette annak, amit hasonló cég fizetni szokott. A világháborúban az 51. gy. e. kötelékében 1915—1918-ig küzd az orosz fronton. Összeomláskor, mint tizedes kitüntetve szerelt le.

Tóth László főjegyző, Mikóújfalu. Iskoláit Székelyudvarhelyen végezte, érettségit Brassóban tett. Jegyzőtanfolyamot 1933—1934-ben elvégezte. 1938-ban lett községi titkár Imecsfalván. 1940 szept. 19-én jelenlegi helyére nevezték ki főjegyzővé. A Magyar Párt pártoló tagja volt. Magyarsága miatt állást nem kapott a román uralom alatt. Jegyzői állást ugyan felkínáltak neki, de át kellett volna térnie a görög keleti hitre.

Tóth Sándor malomtulajdonos, Kézdiszentlélek. Iskolái bevégzése után a malom szakmát tanulta és Kézdiszentléleken lett önálló. A magyar ügyek mellett való hűséges kitartása sok kellemetlenséget szerzett neki. A román hatóságok túladóztatták, lovait bevitték a katonai kincstár részére, amelyet soha sem kapott vissza. Őt magát is behívták katonai gyakorlatra. 8 hónapig tartották benn.

Tóth Sándor hentes és mészáros mester, Kolozsvár. 1905-ben született Székelyvaján. 1934 óta önálló iparos. A Húsiparosok Szövetségének rendes tagja, de végrehajtóbizottsági tagja is volt.

Tóth Vilmos gazdálkodó, Árkos. A bronz és a Károly csapatkeresztet kiérdemelte a világháború folyamán. Mint szakaszvezető szerelt le. Választáskor a hatóságok a magyarság vezetőit lefogták és a szavazás ideje alatt fogva tartották. Kivonulásuk alkalmával elvitték használati tárgyait és azután alaposan megrongálva visszaadták. Az adókat mindig más szedte, úgy, hogy sokszor kétszer vagy háromszor is meg kellett fizetni, mert a beszedett pénz egy része kézenközön eltünt. Az adózás ügye végre is a bíróság elé került. A csendőrség is megkövetelte a maga rendes sápját. A katonaság Uzonban minden ok nélkül letartóztatta és csak egy ezredes közbenjárására bocsátották szabadon. Felesége az unitárius nőegylet tagja. Hozzájárultak a kultúrház felépítéséhez. A megszállt Erdélyből menekülteket is segítették.

Tóth Zoltán iskolaigazgató, Halmi. A Magyar Párt tagja. 1935-ben házkutatást tartanak nála és Nagymagyarország térképét megtalálják a románok. Állásától azonnal megfosztották. Kitoloncolással fenyegetik és a határzónában való tartózkodását megtiltják. Egy alkalommal tanítás közben szuronyos csendőrök törnek be az iskolába és elhurcolják az őrsre.

Tóth Zsigmond ref. igazgató tanító, Érmihályfalva. Szakadatlan harc fajtája életéért, bátor, megalkuvás nélküli küzdelem a magyar nyelv, templom és iskola fennmaradásáért; önfeláldozó lelkes pedagógiai munka: ez volt élete, az igazi magyar tanító élete a román megszállás alatt.

Tőkés János ácsmester, Kolozsvár, 1890-ben született Kolozsváron. A Magyar Párt, a Népközösség rendes, az Iparos Egylet választmányi tagja. Résztvett a munkakamara tanácsában és az ácsszakmai vizsgáztatóbizottságban. 1936-ban a Magyar Színház színpadát ő készítette, melyért kitüntetést is kapott.

Tőthfalussy Lajos sütőde tulajdonos, Kolozsvár. Négy középiskoláját Kolozsváron végezte, a nyomdaipart a budapesti grafikai intézetben tanulta. A világháború idején, mint tizedes, az 51. gy. e. kötelékében harcolt. Tanusított bátorságáért az ezüst érdemkeresztet kapta. Szakmájában 23 évig dolgozott. 1918 decemberében hazakerült Kolozsvárra s mint korrektor a Keleti Ujságnál megindításától kilenc évig dolgozott. A lapnál sokat szenvedtek a román cenzúra szigorúságától. 1934-ig volt a szakmában. Időközben az Ellenzéknél, majd később a Minervánál. 1934-ben átvette elöregedett édesanyjától, a közismert Tőthfalussy kenyér gyártását. Ez a családi üzem 102 év óta áll fenn. A Magyar Pártnak megalakulása óta lelkes tagja, s mint ilyen, minden magyar ügynek odaadó pártolója volt. A párt feloszlatása után a Magyar Népközösséghez csatlakozott s itt fejtett ki hasznos munkát.

özv. Tömlő Jánosné tanítónő, Beszterce. Középiskoláit Mezőtúron, az utolsó két osztályt pedig a Veres Pálné-utcai gimnáziumban végezte, ahol érettségit is tett. Tanítói képesítését a debreceni képzőben szereze. Pályáját Bethlenben kezdte 1907-ben s egészen 1919-ig tanított. A románok elbocsátották, mert a hűségeskü letételét megtagadta. 1940-ben újra jelentkezett

szolgálattételre az állami iskolához, ez minden nehézség nélkül ment s ma újból tanít. A megszállás alatt a magyar nőegyletnek volt a pénztárosa. A nőegylet által fenntartott gyermekotthonnak 4 éven át vezetőnője volt, melyet csak azért vállalt, hogy a gyermekeket magyarul taníthassa. Állástalansága két évtizede alatt a magyar ügynek szentelte életét és minden idejét.

Török Árpád mészáros és hentes mester, Kolozsvár. 1889-ben született Kolozsváron. A Húsiparosok Szövetségének, a Nyersbőrszövetkezetnek és az Iparosegylet Művész Dalkörének elnöke. Az Iparosegylet, a Katholikus Kör és a Kolping Takarék alelnöke. Még több egyesület tisztikarában képviseli a magyar iparosság érdekeit. Választmányi tagja a belvárosi róm. kath. egyházközségnek.

Török Bálint igazgató tanító, Lécfalva. A román uralom alatt magyarságáért elbocsátották állásából. A magyar tanítóképzőben a revizió ellenes tüntetés alkalmával, mert magyar ruhában jelent meg, eljárást indítottak ellene és két hónapra eltiltották az előadás hallgatásától. Résztvett minden magyar mozgalomban és az ifjúsági előadásokon mindig hazafias beszédeket tartott.

Dr. Török Ferenc főorvos Kézdivásárhely. Középiskolai tanulmányait Kézdivásárhelyen fejezte be. Egyetemi tanulmányait Kolozsváron kezdte, és 1922-ben a budapesti egyetemen avatták orvossá. A köteles gyakorlatokon kívül, kinevezett segédorvosa volt egy évig a budapesti Szent László kórháznak, két évig műtőnövendék a Kuzmik sebészeti klinikán, ahol műtőorvosi oklevelet szerez, majd a Rókus kórház sebészetére nevezték ki. Két évi működés után hazament Székelyföldre. A jassi-i egyetemen az összes előírt szigorlatok letételével újból diplomát szerzett. Magánorvosi gyakorlatát fejlesztette, minden román támogatás nélkül, sőt ellenére. — Tudását a Sauerbruch, Sellheim és Stoeckel klinikákon és a belga intézetek látogatásával szélesíti, és a biológiai sebészet megteremtésénél Campeanu munkatársa volt. Jelenleg a kézdivásárheiyi állami kórház főorvosa. Hadbíróság elé állították, mert a hadkötelezettség elől megszökött. Sokszor tartottak nála házkutatást. Egyszer egy magyar nemzeti jelvényt találtak lakásán, ezért ismét hadbíróság elé akarták állítani, de ez nem sikerült, mert ő időközben elutazott az anyaországba. A bécsi döntés után tért vissza Kézdivásárhelyre. Édesapja fogságának következtében vagyonosnak mondott családja teljesen tönkrement.

Török Ferenc társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. 1904-ben született Érmihályfalván. Mint hadiárva, nehéz sorsban nevelkedett. A géplakatos mesterséget tanulta. 1922-ben Kolozsvárra ment, ahol szakmájában helyezkedett el. Szorgalmas munkájával 1935-ben a Rapid Autóbusztársaság tagja lett. Magyarsága miatt megbízhatatlannak minősítették a románok, és kémkedéssel is meggyanusították.

Török Imre kereskedő, Nyárádszereda. Iskoláit Szászvárosban végezte, de az érettségi előtt 3 héttel megvonták az intézet nyilvánossági jogát. Közbenjárói kieszközölték, hogy az érettségit az aradi felsőkereskedelmi iskolában tehesse le. A Magyar Párt marostorda megyei intézőbizottságának tagja. Az utolsó véres választáson a nyárádszeredai kerületben a párt bizalmija volt. — A nyárádszeredai Magyar Kaszinóban hosszú éveken át a gazda tisztét tölti be, a helyi Iparos és Polgári Kör tiszteletbeli elnöke. A községi képviselőtestületbe is beválasztották. A vele együtt beválasztott 9 magyar tag mindaddig működött, míg a hatalom teljesen törvénytelenül nem nevezett ki 3 intéző bizottsági tagot. Ezek tolvajok módjára gazdálkodtak. Ortodox templomot, kultúrházat építettek a község pénzéből, magyar szobrot döntöttek stb. A honvédség azonban egyszer és mindenkorra felmentette ezeket a „városatyákat" a szolgálat alól.

Török József gazdálkodó, Kolozsvár. A világháború küzdelmeiből a 21. h. népfelkelő ezred kötelékében kivette a részét. A Magyar Párt tevékeny tagja volt a megszállás egész ideje alatt. Rendkívül széleskörű munkát fejtett ki társadalmi téren is. A kolozsvári gazdasági egyesület választmányi tagja, E. S .E. tagja. A ref. alapító tagja és díszelnöke, a temetkezési egyesület választmányi tagja. Igaz magyar szíve szavára hallgatva, áldozatkészen támogatta az árvaházat, aggok házát, szegény gyermekek felruházására, a ref. kollégium menzájára pénzbeli és természetbeni adományokat gyüjtött.

Török Ferenc szíjgyártó mester, Kolozsvár. 1882-ben született Szilágykrasznán. 1914-től 1918-ig katonai szolgálatot teljesített. Az Iparosegylet választmányi agja. A Mária Valéria Árvaház gazdája és a ref. egyház presbitere. 1940-ben az Ipartestület pénztárnokává nevezték ki.

Török Sándor ny. tanár, Kézdivásárhely. Iskoláit Marosvásárhelyen végezte. 1903 szeptember 1-e óta Kézdivásárhelyen tanárkodott, 1931-ben nyugdíjazták, állítólag racionalizálási okokból, bár még 7 évig szolgálhatott volna. A 22 éves román uralom alatt a Magyar Pártnak tagja volt és ma is az. Különböző jogcímeken büntették, állandóan kellemetlenkedtek neki. Felesége, született Ambrus Margit a jótékony nőegylet tagja volt és ennek keretében végezte szociális karitatív munkásságát.

Török Sándor földbirtokos, Kézdivásárhely. Iskoláit Kézdivásárhelyen a katholikus főgimnáziumban végezte. Katona idejét Bécsben töltötte. A román uralom idején nemcsak megtartotta a magyarságát, de egy szót sem tanult meg románul. Fajtája minden megmozdulását szívvel-lélekkel támogatta. A románok 1918-ban egy lovát, 1938-ban pedig 2 lovát vették el a hadsereg részére, természetesen minden térítés nélkül. Felesége nőegyleti tag, aki a karitatív munkában mindig messze előljárt.

Dr. Török Zoltán polgármester helyettes, főjegyző, Kézdivásárhely. Középiskoláit Kézdivásárhelyen, az egyetemet Kolozsváron végezte, Szegeden jogtudori oklevelet is szerzett 1922-ben. A világháborúban résztvett a tűzvonalban. Az ellenség előtt tanusított hősies magatartásáért a bronz és ezüst Signum Laudissal és a katonai érdemkereszttel tüntették ki a vitézségi érmek szalagján a kardokkal, valamint a sebesülési éremmel és Károly csapatkereszttel. 1922 óta Kézdivásárhelyen városi tanácsnok s azóta is ott teljesít szolgálatot. A román hadseregben szolgálatot nem teljesített. A magyar himnusz éneklése, később a román állam és faj elleni agitáció címén felelősségre vonták. Mindkét ügyben felmentették. Szolgálati helyén kizárólag fajtája érdekében dogozott, magán életében a magyar kultúrális és szociális törekvések odaadó támogatója. Házkutatásokat tartottak nála fegyverrejtegetés címén. A hatalom kopói mindig találtak jogcímet arra, hogy fenyegessék és kellemetlenkedjenek neki.

Tötös Ferenc gazdálkodó, Szilágynagyfalu. 22 év alatt a magyarság harcosa volt, a következményekre való tekintet nélkül. A román katonáskodás elől inkább a Magyarországra való szökés tervével foglalkozott. 1939-ben hadimunkára vitték.

Tőzsér Béla társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. 1897-ben született Gyergyószárhegyen. 1915-től résztvett a világháborúban. Az orosz, román és olasz frontokon harcolt. Légnyomásos sebesülése volt és román hadifogságba esett. A román uralom alatt a Magyar párt és a Népközösség tagja.

igen hasznos tevékenységet fejt ki a Rapid Autóbusztársaságnál.

Tukács Lajos gazdálkodó, Gencs. Különféle címen, fenyegetéssel, erőszakkal 35.000 leit zsaroltak tőle a román közigazgatás parazitái.

Tulics Kálmán kereskedő, Kolozsvár. Koránál fogva nem volt hadköteles, de önként jelentkezett szolgálatra. Beosztották a 38. h. gy. ezred tábori bíróságához, ahol 26 hónapig egyhuzamban működött. 1916-ban visszatért régi beosztási helyére. Megkapta a koronás ezüst érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján, a 20 éves szolgálati keresztet, a Vörös Kereszt bronzérmét és a jubileumi emlékérmet. Mint irodaigazgató tiszthelyettes szerelt le. 1918-ban kereskedő lett és ma is önálló. Az Iparosegylet választmányi, az Emke és a Kath. Kör alapító tagja. A szentpéteri rk. egyházközség tanácsosa és a nőszövetségi tagozat alelnöke.

Tulogdy Béla kereskedő, Kolozsvár. Középiskoláit Zilahon végezte, ahol szakképzettségét is szerezte. A világháborúban az 51. cs. és kir. gy. ezredben szolgált, mint tizedes s kitüntetéssel harcolt. A Magyar Párt szervezésében résztvett s állandó tagja volt; a Magyar Népközösséghez is csatlakozott. 1929-ben önállósította magát. Sokat küzdött, hogy üzletét fenntarthassa és fejlessze, de beleüközött állandóan a hatalmonlevők gáncsoskodásaiba s végül is a szörnyű adóterhek elől a perifériára volt kénytelen áthelyezni üzletét. Lelkesedéssel vett részt minden magyar akcióban.

Turák Kálmán géplakatos, Kolozsvár. A polgári iskola elvégzése után a Junász gépgyárban tanulta szakmáját. 1914—1919-ig a Máv. kolozsvári főműhelyében dolgozott. 1919—1921-ig az üzletvezetőség jegynyomdájában mint művezető működött. 1921 óta önálló iparos. A Kisiparosok Temetkezési Egyletének és az Erdélyrészi Kisiparos Szövetség választmányi tagja. A m. kir. iparügyi miniszter 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezte ki.

Turóczy Zoltán nyomdatulajdonos, Kovászna. A nyomdász mesterséget tanulja meg, 1916-ban a frontra kerül, ahonnan csak a háború végén tér vissza. A román uralom alatt eleinte édes apjának nyomdai üzemét vezeti, majd később Kovásznán önállósítja magát. Tagja a Magyar Pártnak, amelyet szívvel-lélekkel támogat. 1919-ben a kézdivásárhelyi felkelőmozgalom aktív résztvevője. A 24-es honvédoknál szakaszvezető. Felesége a háború alatt mint vöröskeresztes ápolónő önfeláldozóan működik, majd a háború után férje üzemében tevékenykedik.

Turós Márton kereskedő, Kolozsvár. Középiskoláit szülővárosában végezte, ahol szakirányú képzését is nyerte. A világháború végén az 51. gy. e.-ben szolgált, 1917-ben ment a harctérre, 1918 szeptember 18-án francia fogságba esett. Visszaérkezve gyüjtőtáborból gyüjtőtáborba viszik és csak 1920 elején szabadul. Egy évi munka után az oláhok viszik el két évre katonának. 1927-ben önálló lesz. A Magyar Párt, később a Magyar Népközösség munkájának tevékeny részese volt. Több társadalmi egyesületnek, így a KAC-nak és a Katolikus Körnek tagja.

Túry Sándor kályhásmester, Kolozsvár. 1914-ben a 21. gy. ezreddel az orosz harctérre ment. 36 hónapig tűzvonalban volt. Megsebesült és emiatt másfél évig kórházban kezelték. A megszállás alatt a Magyar Párt és a Népközösség tagja. A Fazekas és Kályhástársulat elnöke, az Iparosegyletnek 24 éve tagja és választmányában is résztvett. A ref. egyház presbitere. A Focus néven ismert kályhaszabadalmával aranyérmes kitüntetést szerzett.

Dr. Tuzson Árpád ügyvéd, Kézdivásárhely. Középiskoláit Budapesten, jogakadémiát Pécsett, az egyetemet Kolozsváron végezte. Az ügyvédi vizsgát Marosvásárhelyen tette le. A világháborúból mint népfölkelő önkéntes a részét kivette. Az összeomlás idején, az akkori idők zűr-zavarában, a városi munkásság szociáldemokrata egyesületet szervezett s annak elnökségét felkínálták neki. Noha az egyesület célkitűzései elveivel nem voltak egyezőek, a város lakosságának nyugalma érdekében vállalta az elnökséget. Ezzel elérte azt, hogy a merénylettervek nem hajtattak végre, a turbulens elemet kizárták az egyesületből, a bent maradtak pedig megóvták a város nyugalmát, míg a románok benyomultak. Ők ezt az alakulást feloszlatták. A Magyar Párt szervezési munkájában résztvett s megakalakulásakor annak titkára lett. Később nagy elfoglaltságára való tekintettel a tisztségtől ugyan visszalépni kényszerült, de mint a párt választmányi tagja, továbbra is intenzíven résztvett annak munkájában. A hűségesküt nem tette le s így kenyértelenné vált; csak akkor tette le az esküt, amikor Budapest intésére valamennyien letették. Az idegenek felkínálták neki a város polgármesterségét, de ő szívére hallgatva azt kereken visszautasította s csak a befejezett tényt közölte a párttal. Minden cselekedetében hűséges, soha egy percre sem halványuló, fegyelmezett magyarsága irányítja; de néha a fegyelmezettség is csorbát szenved. Történt, hogy az egyik kolozsvári magyar gimnázium ifjúsága Transylvania fürdőn táborozott. Az ifjúságot Erdély ősz főpapja gróf Majláth Gusztáv püspök is meglátogatta. A megérkezése olyan hatással volt rá, hogy rajongásában a magyar himnuszt kezdte énekelni, amelyet önfeledten az egész közönség átvett. A szentéletű püspököt láthatóan kellemesen érintette a spontán hazafias megnyilatkozás, de a vége bizony kellemetlen volt. Az érkező csendőrségnél áldozatot kellett egy barátjával hozni, hogy a társaságban lévő állami tisztviselők kenyerüket ne veszítsék. Sok megpróbáltatáson át fanatikus hittel szolgálta az egyetemes magyarság érdekeit. A következményekkel nem törődve, rávesz egyik ügyfelét, hogy a debreceni egyetemmel folyó perében egyezzék ki. Sikerül; az egyezség nagy összeget jelent az egyetemnek. Otthagyta titkári tisztét a tűzoltóságnál, mert nem helyeselte, hogy a testületet felhasználják a román nemzeti ünnepeken. A román újjászületés pártjába minden presszió ellenére sem lépett be. Felesége lett ennek az áldozata, akit először elbocsátottak, végül nyugdíjaztak. A magyar élet minden megnyilatkozásában ott volt. A szociális és kultúrális törekvések megértésre találtak nála. A rászorulók ingyenes jogsegélyben részesültek.

Tuzson János kereskedő, Sepsiszentgyörgy. Szülővárosában és Kézdiszentkereszten végezte az iskoláit, majd a kereskedői pályára lépett. 1933 óta önálló kereskedő. Magyarságáért sokat bántalmazták, sőt 10 napra be is zárták, háromszorosan megadóztatták. Jellemző a románok magatartására, hogy 1939-ben — tehát 41 éves korában — behívták hadimunkára. Közel egy esztendeig tartották benn saját költségén és ruháján és noha ez alatt az idő alatt üzlete be volt zárva — az adóját mégis irgalmatlanul behajtották.

U.

Udvary István moziigazgató, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányainak befejezése után a budapesti műegyetemen a gépészmérnöki szakot hallgatta. A román hadseregben nem akart szolgálni és ezért katonaszökevénynek tekintették és körözték is. Tíz évig Délamerikában Buenos-Airesben tartózkodott, ahol szakmájának tanulmányozásával töltötte idejét. Délamerikában meg is nősült, feleségének leánykori neve: Oliva Mária Lujza. A megszál-

lás alatt a magyarok legnagyobb megelégedésére vezette moziját, mindig szem előtt tartva, hogy mivel tartozik nemzetének és hazájának.

Ujfalvy Lajos vendéglős, Dés. Régi erdélyi család sarja. Nagyapja törvényszéki jegyző, később járásbíró volt. Édesapja közigazgatási tisztviselő volt, de az állam eskü letételét megtagadta. Ennek következtében a románok különös gonddal ügyeltek arra, hogy egzisztenciájában legyengüljön. Közismert magyarsága miatt sok zaklatást — meghurcoltatást kellett eltűrnie. Iparát 1935 óta folytatja.

érsekujvári Ujváry Zoltán kereskedő és vendéglős, Kolozsvár. Iparát Gyaluban tanulta, majd Kolozsváron dolgozik egészen 1938-ban bekövetkezett önállósulásáig. A román hadseregben töltött kényszer szolgálatból kifolyólag megrokkant. A románok magyarsága miatt megtagadták az italmérési engedélyt. Édesapja vasúti tisztviselő volt, de megtagadta a hűségeskü letételét, ezért a románok azonnali hatállyal elbocsátották.

Ungvári János hentes és mészáros mester, Kolozsvár. Kolozson született 1911-ben. A Magyar népközösség tagja. A Húsiparosok Szövetségének rendes tagja. A megszállás alatt egyszer a Himnuszt játszatta a cigánnyal, ami 15 000 leijébe került.

Unghváry József községi bíró, Margitta. A Magyar Párt választmányi tagja, a községi választásokon mindig a Magyar Párt listavezetője volt. A román uralom alatt is volt községi bíró, és ekkor mindig a magyar ügyek védője volt. Állandó megfigyelés alatt tartották.

Uram Antal fodrász mester, Kolozsvár. 1914—1919-ig az 51. gy. ezred kötelékében résztvett az orosz, olasz és francia harctereken. Hazája hősies szolgálataiért kitüntették a nagy ezüst, kis ezüst, kétszer a bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel. A megszállás alatt a Magyar Párt és az Iparosegylet választmányi tagja volt. Ezenkívül még több egyesület tisztikarában védte a magyar iparosság érdekeit. 1940-ben az Ipartestület alelnökévé nevezték ki.

néhai urai Uray Jenő m. kir. iparfelügyelő, műszaki tanácsos, Szatmárnémeti. A hűségeskü letételét megtagadta, ezért állásából elbocsátották. Lakásából kitelepítették, ezért eladta házát. Batizi birtokának nagy részét kisajátították. A megye meg nem szállott részében gyüjtöttek a gimnázium részére, a gyüjtött anyagot szerencsésen áthozták. Felesége hetei Bakó Erzsébet a Lorántffy Zsuzsanna egyesület elnöknője. Legfőbb célja volt az itteni ref. családok fenntartása. Téli időben 20 szegény gyermeknek adnak ebédet. A műsoros estélyek rendezése alkalmával, állandó kellemetlenkedés és elgáncsolás jutott a vezetőség osztályrészül.

Uray Szoták György kőműves mester, Kolozsvár. 1914-ben a 12. pionir zászlóaljhoz került az orosz frontra. 1915-ben Ivangorodnál megsebesült. Felgyógyulása után Albániába az olasz harctérre vezényelték. Hősies magatartásáért kitüntették a kis ezüst, bronz vitézségi érmekkel és a Károly csapatkereszttel. 1920 óta önálló iparos. Az Iparos egyletnek 1922 óta tagja. Feleségével együtt magyar szellemben nevelik gyermekeiket.

Uray Sándor asztalos mester, Kolozsvár. Szakmabeli tudását Budapesten, Stuttgartban és Párisban tökéletesítette. A világháborúban az olasz harcéren szolgálta hazáját. 1910 óta önálló iparos. Évekig tagja a Magyar Pártnak és az Iparosegyletnek 30 éve tagja, jelenleg alelnöke. Megválasztották városatyának, de magyarsága miatt nem foglalhatta el hivatalát. 1940-ben az Ipartestület előljárósági tagjává nevezték ki.

V.

Vad Lajos kereskedő, Székelykeresztur. Középiskoláit szülővárosában végezte, szakkiképzését pedig Nagyszebenben kapta. A Magyar Párt tagságával járó hazafias kötelességteljesítés terén előljárt.

Vadai Béla ref. esperes, Élesd. A Magyar Párt elnöke, megalapítása óta. Hadbírósági tárgyalása volt, mert esperesi jelentésében ezt a szót használta: „atrocitás." Utlevelet sohasem kapott. Kisebbik fiát öt évig nem engedték hazajönni.

Vadász János ácsmester, Szováta. Iskoláit Szovátán végezte, ugyanott tanulta szakmáját. A világháború mind a négy évét átküzdötte a 62. gy. e. kötelékében s az ellenség előtt tanusított magatartása elismeréseül a kis ezüstöt és bronz vitézségi érmekkel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A Magyar Pártnak hasznos, bátor kiállású tagja volt. A választásokon nyiltan korteskedett a párt mellett és ezért lefogták, bekísérték, megvertek. Állandósultak házatáján a házkutatások.

Vadnay Géza kárpitos mester, Szatmárnémeti. Iskolái elvégzése után a kárpitos mesterséget tanulta. 1914 évi bevonulásától egészen az összeomlásig résztvett a világháborúban. A román megszállás egész ideje alatt Szatmárnémetiben tartózkodott. A Magyar Párt tagja volt, amelynek keretében igen hasznos munkásságot fejtett ki magyar testvérei érdekében. Szakmájának nemcsak elismert kiváló mestere, de pedagógusa is volt. Ugyanis 1926—1934-ig az ipariskolán előadó volt, sok elismerést kiérdemelve.

Vajda Ferenc nőifodrászmester, Kolozsvár. 1915-től 1918-ig az olasz, román, szerb és orosz harctereken szolgálta hazáját mindig tűzvonalban. A vasérem, a bronz vitézségi érem és a Károly csapatkereszt tulajdonosa. Mint főtüzér szerelt le. A Magyar Párt tagja, a Népközösség ipari szakosztályának alelnöke volt és jelenleg is főtizedese. A Kolping Legényegylet zenekarának vezetője és az Iparosegylet választmányában is részt vett.

Vajda Gáspár ref. lelkész. Sepsiszentgyörgy. A Magyar Párt buzgó tagja, aki az iskola elrománosítása ellen fogott nagyszabású tevékenységbe. Résen volt, hogy az ifjúság megmaradjon a magyar felekezeti iskola falai között. Nemzetmentő munkáját áldozatkészen támogatta Konya György.

Vajda Zakariás gazdálkodó, Hilib. A világháború egy részét a tűzvonalban harcolta végig, mint kiszüst vitézségi éremmel kitüntetett tizedes, a második részét az orosz fogságban szenvedte végig, ahonnan 1919-ben sikerült megszöknie. A Magyar Párt egyik alapító tagja volt s helyi tagozatának 1926 óta elnöke. Két lovát elvitték a románok és nem kapta vissza. A csendőrök zsarolták.

Vajna Dezső műbútorasztalos mester, Székelyudvarhely. Iskoláit szülőfalujában, Szederjesen végezte. Szakirányú kiképzését pedig Székelyudvarhelyen szerezte, ahol 1938 óta önálló. A Magyar Párt érdemes tagja, aki élénk tevékenységet fejtett ki minden helyi magyar tömörülésben. Igy az I. K. E. rendes tagja, Csaba Testedző egyesület tagja.

Vajna Lajos asztalos mester, Székelyudvarhely. Iskoláit szülőfalujában Szederjesen végezte, szakmáját pedig Székelyudvarhelyen tanulta. 4 éve önálló iparos mester. A Magyar Párt tagja volt. E mellett számos egyesület keretében küzdött magyar célokért. I. K. E. választmányi, a Csaba testedző egylet választmányi, a református dalárdának pedig már 10 éves tagja.

Vajna Mihály kereskedő, Egerpatak. Kereskedelmi pályára lépett. A meg-

szállók minden más eszközzel fizettek a vett áruért, csak pénzzel nem; így 17.000 leijel károsították meg. Fizetési eszközeik közé tartoztak, áruelkobzás, 30,000 lei mérleg és zárásbüntetések. Testvérét is ártatlanul ítélték el. Házát jóval értékén alul egy román „szerezte" meg.

Valcz János könyvelő, Málnásfürdő. Iskoláit Marosvásárhelyen és részben Brassóban végezte. Egyetemre nem iratkozhatott be, mert besorozták katonának s magyar csak akkor kaphatott tanulmányai miatt haladékot, ha előzőleg 15.000 lei biztosítékot fizetett. Erre hajlandó nem volt s így vállalnia kellett karpaszománya mellett is válogatás nélkül a neki kiadott munkát. Jellemző a román hadseregre, hogy kerékpárral vonultatták be. A kerékpárját egy tiszt használta s amikor a bécsi döntés után visszakérte azt, tisztje azzal utasította el, hogy miután kerékpárját Romániában szerezte, nem viheti azt át Magyarországra.

Valics János főerdőmérnök, Baród. A főiskolát 1908-ban végezte. Egy évvel később állami szolgálatba lépett. 1914-ben bevonult mint hadnagy. Hadifogságba került, ahonnan 5 év mulva tért vissza. Hazatérése után elfoglalja régi állását. 1919-ben áthelyezték Craiovába. A bécsi döntés után jutott ismét vissza, de bútorait ott fogták a románok, akik magyarsága miatt fegyelmileg többször megbüntették.

Dr. Vancea József ügyvéd, Marosvásárhely. Középiskoláit Balázsfalván, az egyetemet Kolozsváron végezte. 1914—1918-ig tűzvonalszolgálatot teljesített több kitüntetéssel, mint főhadnagy. Egy ízben megsebesült. A megszállás alatt Marosvásárhelyen tartózkodott mint ügyvéd, ezen idő alatt védte a kisebbségi magyar újságírókat. Három évig volt városi tanácsos dr. Bernády György polgármestersége alatt s mint ilyen a városi polgárságot védte az egyes román hatósági közegek visszaéléseivel és túlkapásaival szemben. A magánéletben pedig a csüggedő magyar barátait lelkesítette és ébresztette bennük a hitet Magyarország feltámadásában. A német, francia, angol háború kitörésekor exponálta magát a németség mellett, amelynek a győzelmétől várta a magyar ügy diadalát és miután ilyen érzelmeinek nyiltan is kifejezést adott, a román hatóságok üldözéseinek volt kitéve.

Varga Albert földbirtokos, Mikóújfalu. Iskoláit helyben, középiskoláit pedig Sepsiszentgyörgyön végezte, — majd szüleivel gazdálkodott. 1898-ban vette át az örökölt birtokot, amelyet szorgalmas két keze munkájával gyarapított is. A Magyar Pártnak alapítás óta tagja. A Gazda Körnek szintén pártoló tagja.

Varga Béla nyomdász, Máramarossziget. A világháború alatt a 12. honv. gy. ezred tizedeseként magát többször kitüntetve harcolt. Igy többek között a halicsi hídfő elfoglalásának emlékérmét kapta. A Magyar Párt alapító és választmányi tagja feleségével együtt. A Polgári Kör választmányi tagja, a Polgári Dalkör ü. v. alelnöke. A Magyar Párt hivatalos lapjának a Máramarosnak, később „Iza"-nak kiadója. A lapot a román hatóság 1937-ben egy háromsoros végzéssel máról-holnapra betiltotta. Honvédségünk bevonulása óta újra az ő kiadásában jelenik meg a Máramaros. A Polgári Kör és a Polgári Dalkör gyönyörű nehéz selyemzászlóit 22 évig rejtegette feleségével együtt.

Dr. Vargha Béla ügyvéd, Kézdivásárhely. Középiskolái elvégzése után a kolozsvári egyetemet hallgatta. Itt szerzett diplomát, majd később ügyvédi oklevelet is. A világháború alatt, mint a Vörös Kereszt elnöke teljesített szolgálatot. Több ízben kitüntették. A Magyar Párt városi tagozatának 1930-ban elnöke lett s azóta egyfolytában, megszakítás nélkül vezeti a pártot. Fáradságot nem ismerő buzgalommal cselekszik. Nincs a magyarság életének olyan mozzanata, ahol mint hajtó és irányító erő ott ne lenne. Szociális és karitatív munkássága utolérhetetlen. A Vörös Kereszt választmányának elnöke, az Erzsébet Árvaház igazgatóságának elnöke, a Stefánia menedékház igazgatóságának elnöke, a Rudolf kórház igazgatóságának elnöke, a Kézdivásárhelyi Kaszinó tb. elnöke a róm. kath. főgimnázium főgondnoka, a r. kath. egyház választott világi elnöke, t. b. vármegyei főügyész stb., stb. Városi tiszti ügyész volt a megszállás előtt, de a románok magyarsága miatt elbocsátották. 1936-ban a Pápa Őszentsége arany kereszttel tüntette ki. A katonai közigazgatás alatt mint előadó tevékenykedett. Házkutatás több ízben volt nála fegyverrejtegetés címén. Házi internálás és megfigyelés alatt állott hosszabb ideig.

Nagy Varga Dezső műbútorasztalos Kolozsvár. 1918 dec. 23-án, mint a kolozsvári nemzetőrség tagja harcolt a románok ellen. A vörös éra alatt is harcban állott a románokkal, majd Horthy Miklós kormányzó úr őfőméltósága fővezérsége idején csatlakozott a Magyar Nemzeti hadsereghez, melynek kötelékéből 1921 június 15-én kenyérmezőtáborból szerelt le, mint szakaszvezető. A Magyar Párt tagja végig. Kultúr egyesületet alakított, amelynek címe: Thália dal, zene és műkedvelő egyesület. Ennek ma is elnöke. A kultúregyesület most Petőfi név alatt működik.

Varga Gyula szobafestő és mázoló mester, Kolozsvár. 1914-ben még nem volt hadköteles, de önként jelntkezett, hogy hazáját szolgálja. Az 5/19. munkáspótzászlóaljhoz került majd az 1915-i sorozás után mint az 51. gy. ezred katonáját az orosz frontra vitték. Még azévben orosz fogságba esett, ahonnan 1919-ben mehetett vissza Kolozsvárra. A Magyar Párt, a Népközösség és az Iparos egylet rendes tagja. 1924 óta önálló mester.

Varga József ref. lelkész, Kémer. A Magyar Párt alelnöke 1922-től végig. 1919 aug.-szept.-ben leinternálták magyar üzelmei miatt és mert egy vasárnapi istentiszteleten Magyarországért imádkozott. Az internálási megszigorításokat otthonában is fönntartották. 1937-ben hadbíróság elé került, mert templomát a hívek piros-fehér-zöld virágokkal díszítették. Fölmentették, de állandó megfigyelés alatt tartották. Az irredenta gondolat apostola volt.

Varga Lajos gazdálkodó, Székelytamásfalva. Mint tizedes szolgált a 12. cs. árkász zászlóaljnál a világháború idején. Bátorságáért kitüntették. A Magyar Párt tevékeny, szolgalmas tagja volt aki a párt szociális munkásságából alaposan kivette a részét feleségével együtt.

Varga Mihály trafikos, Máramarossziget. A világháború mind a négy évében katona volt s az ellenség előtt tanusított magatartásáért több ízben kitüntették. Mint szakaszvezető szerelt le. A Magyar Párt tagja volt amelynek keretében rendkívül hasznos tevékenységet fejtett ki feleségével együtt áldozatos, szociális munkásságot is végzett a 8 gyermekes családapa.

Varga Sándor mészáros és hentes, Sarmaság. A Magyar Párt tagja. Hazaárulás ürügye alatt a hadbíróság elé akarták állítani, de a bécsi döntés ezt megakadályozta. Állandó megfigyelés alá került. Egy alkalommal egész éjjelen keresztül ütötték-verték. Más alkalommal pedig három fogát kiverték, mert valami könyveket kerestek rajta. Mégis minden magyar megmozdulás számíthatott az ő közreműködésére.

Varga Sándor hentes, Csiktapolca. Tanulmányai után az ipari pályán a mészáros és hentes mesterséget tanulja. Sepsiszentgyörgyön kezdi, ott

szerez szakképesítést és szakgyakorlatot. Önálló 1913 óta. 1914-től a világháborúban a 2. gy. ezred kötelékében az orosz fronton közd. Ott megsebesül s ebből kifolyólag rokkant lesz. 1915-ben, mint rokkantat leszerelik. A Magyar Párt tagja alapításától kezdve. Annak vezetésében tevékenyen részt vesz. Minden kultúrális és hazafias ügyet felkarol. Adózás túlmagasságával tönkre akarják tenni. Zsarolják, minden csekélységért büntetik, közel 32.000 leivel büntetik, amelyből 19.000 leit le is fizetett.

Vass József hentes és mészárosmester, Kolozsvár. 1906-ban született Kolozsváron. Magyarsága miatt 1939-ben el kellett jönnie Dicsőszentmártonból, hol állandó zaklatásnak volt kitéve. A Húsiparosok Szövetségének rendes tagja.

Dr. Vass Lajos ügyvéd, Székelyudvarhely. Középiskoláit Csiksomlyón, míg az egyetemet a kolozsvári egyetemen végezte, ahol a diplomát is megszerzi. 1903 óta Székelyudvarhelyen önálló ügyvéd. A világháború mind a négy évében katonai szolgálatot teljesít, mint főhadnagy. A Magyar Párt tagja volt, amelynek keretében igen értékes munkát fejt ki.

Dr. Vass Zoltán orvos, Kolozsvár. Középiskoláit az aradi katholikus főgimnáziumban, az egyetemet előbb Budapesten, majd Kolozsváron végezte. A megszállás alatt a magyar ügyek lelkes pártolója. Minden magyar vonatkozású megmozdulásban része volt. A Magyar Kaszinó tagja, a Kisebbségi Orvosok Jóléti Szövetkezetének, az Erdélyi Múzeum Egyletnek, a Magyar Zenekonzervatórium stb. rendes tagja.

Vasvári Zsigmond textilkereskedő, Nagyvárad. Iskolái elvégzése után kereskedő lett. 1909 óta önálló. A világháború alatt, mint szakaszvezető teljesített frontszolgálatot Déltirolban. Megsebesült. A koronás vaskereszttel tüntették ki. A megszállás alatt végig a Magyar Párt tagja.

Vaszi István pénzügyi tisztviselő, Beszterce. Középiskoláit Csikszeredán elvégezvén a pénzügyigazgatósághoz került, mint tisztviselő Besztercére. A háború kitörésekor bevonult katonának a 24. honv. gy. ezredhez és ennek kötelékében 1915. januárjában kiment az orosz frontra Két hónapra rá, április 11-én, mint hadapród csapatával együtt hadifogságba esett. A fogságból csak 1921-ben kerül haza. Visszament állásába, mint pénzügyi fogalmazó. Ma is mint állami főpénztárnok teljesít szolgálatot. A Magyar Pártnak tagja kezdettől fogva. Minden kulturális megmozdulásban részt vesz. Tagja az Iparos Egyletnek, továbbá a Kath. Népszövetségnek. 1932 óta a róm. kath. egyház tanácsosa.

Vákár Lajos könyvkereskedő, Csikszerda. Tanulmányait Szikszeredán, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Brassóban végezte hol érettségit tett. Utána a Bukaresti Telefon Társaságnál (Morgan) lesz tisztviselő. 1936-ig. 1936-ban hazajön és átveszi apja üzletét, amelyet azóta vezet. A bukaresti állását magyarsága miatt kellett elhagynia, amelyet 1936-ig is csak azért tudott megtartani, mert az országos jéghokkiválogatott csapatban mint aktív játékos 6 évig vett rész.

Dr. Vámos Jenő ügyvéd, Dés. Középiskoláit Máramarossziget, Budapesten a jogot végezte, Marosvásárhelyen tett ügyvédi vizsgát. A románoknak másfél évig megtagadta a hűségesküt. Az idegen elnyomók, mint magyar ügyvédet gátolták az érvényesülésben, amelyben gyenge román nyelvtudása amugyis erősen hátráltatta. Minden kultúrális megmozdulásban résztvett. A helybeli sajtót támogatta. 1906—1907-ben a budapesti ügyvédjelöltek titkára volt.

Dr. Vánky Kálmán fogorvos, Székelyudvarhely. A világháborúból kiveszi részét, mert a 2. tábori vadász zászlóalj kötelékében mint segédorvos szolgált és számos kitüntetéssel dekorálva szerelt le. A Magyar Párt tagja volt. Sokat fáradozott a magyar közügyek terén. A református egyházkerület presbitere a Székely Dalos Egylet tagja, az Udvarhelymegyei Takarékpénztár ig. tagja. Mint a többi magyar kisebbségi, ő is több kellemetlenségnek van kitéve. 1920-ban kerül Székelyudvarhelyre, ahol rendelőt nyitott s azt mind a mai napig fenn is tartotta.

Várady Árpád építési anyagkereskedő, Marosvásárhely. Az Erdélyi Magyar Párt egyik legtevékenyebb tagja volt, aki a magyar élet minden vonalán akár mint vezér, akár mint harcos jelenik meg, mindig hajlíthatatlan, keménykötésű gerinces magyar. A Magyar Párt alelnöke, a Magyar Kaszinó választmányi tagja, a Kereskedelmi Társulat ügyvezető alelnöke, az Építőiparosok Szövetségének választmányi tagja és pénztárosa, a Magyar Iparosegyesületnek választmányi tagja, a ref. egyház presbitere stb. A háború alatt mint mérnökhadnagy szolgált a 22. gy. e. kötelékében

Várady Béla festőmester, Kolozsvár. 1916-ban bevonult katonának és az orosz, román és olasz frontokon szolgálta hazáját. 1918-ban az olasz harctéren franciafogságba esett, ahonnan 1920-ban elengedték. Utána tényleges katonai szolgálatra a szegedi tartalék csendőrzászlóaljhoz került és 1921 októberében végleg leszerelt mint őrmester. A világháborúban hősiesen viselkedett és megkapta a nagy ezüst, kis ezüst, bronz vitézségi érmet, a Károly csapatkeresztet s a magyar, német, osztrák, tiroli és bolgár érdemrendeknek is tulajdonosa. A megszállás alatt a Magyar Pártban, majd mint a Népközösség főtizedese dolgozott fáradhatatlanul a magyarság érdekében.

Várady Imre kereskedő, Nagyvárad. Iskoláit szülőfalujában Mezőtelegden végezte és utána a kovács mesterséget tanulta. 1905-ben már önálló volt. 1914-ben bevonult a 4-es népfelkelőkhöz és a háború végéig szolgálta hazáját. 1940. májusáig falujában élt. Jelenleg fakereskedése van Nagyváradon. A Magyar Párt tagja. Tevékenyen foglalkozott közügyekkel s a magyar kultúrális és szociális törekvéseket áldozatkészen támogatta.

Váradi Lajos pékmester, Kolozsvár. A világháború alatt katonai szolgálatot teljesít. Megkapja az 1912—1913-as emlékérmet, a Károly csapatkeresztet és a háborús emlékérmet. Mint őrvezető szerel le.

Várady Lajos szobafestő és mázolómester, Kolozsvár. Mint a 21. honvéd gy. ezred katonája, 1915-ben az orosz frontra került és azév októberében fogságba esett. Hat hónapos gyaloglás után 1918 december 16-án érkezett haza Kolozsvárra. A Magyar Párt ellenőre és a Népközösség tagja volt. Önálló iparos 1925 óta és az Iparosegyletnek is tagja. Az oláh uralom alatt minden cselekedete igaz magyar szívről tett tanúbizonyságot.

Várady Mihály kisgazda, trafikos, Dés. A Magyar Párt vezető tagja kezdettől fogva. Az EMGE. örökös gazdasági tiszteletbeli felügyelője. A saját nevéről elnevezett tengeri fajta már népszerű Román, Olasz, Cseh és Franciaországban. 27 darab dicséroklevelet, 7 darab arany és több ezüst kiállítási érmet kapott. Az EMGE díszoklevelét kapta. 1918-ban a magyar kir. állami ezüst éremmel tüntették ki. A román megszállás alatt húsz hold gyümölcsösét tönkretették

Dr. Várhelyi Ödön főszolgabíró, volt ügyvéd, Kézdivásárhely. Az őszi forradalom után résztvett a székely hadosztály megalakításában, és ott szolgált 1919 április végéig. A bras

sói fellegvárban fogoly volt egészen 1919 július végéig. A fogságból való kiszabadulás után megunván a naponkénti jelentkezéseket, kiszökött Magyarországra. 1923 márciusában megszerezte a jogi doktorátust és ez év végéig Szegeden ügyvédjelöltösködött. Ez év végén visszatért Kézdivásárhelyre, ahol újból megszerezte a román állampolgárságot. 1924 év tavaszán bement az ókirályságba románul tanulni. Járt Bukarestben. Ploestiben és Galacban. Brailában az Atlantikánál pénztárosi állást kap. 1926-ban visszatér Kézdivásárhelyre és megkezdte magyar diplomájának nosztrifikálási kálváriáját. A román viszonyokra annyira jellemző esetek következnek, hogy érdekes lesz Dr. Várhelyi Ödön elbeszélését szóról-szóra leközölni. „1928-ban a bukaresti egyetemen első évben megengedték, hogy csak a román alkotmány és jogtörténetből vizsgázzam. Azonban a vizsga letétele előtt a határozatot megsemmisítették és vizsgázni nem engedtek. Ezek után még ugyanaz év őszén a kolozsvári egyetemen tettem kísérletet, ahol két félév lehallgatása után kötelezték egy alapvizsgára, 1930-ban egy szigorlatra és 1931-ben amikor a második szigorlatra jelentkeztem, a jogi kar akkori dékánja vizsga terminus helyett az egyetemi tanács előbbi határozatát megsemmisítette, megsemmisítve az addig letett vizsgáimat és kötelezett az összes alapvizsgáknak és szigorlatoknak újbóli letételére. Ezen reménytelen helyzetben két évi várakozás után Csernovicba mentem, ahol többszöri kilincselés után kötelezték egy 18 tantárgyból álló összefoglaló vizsgának a letételére. Ezen vizsgára elkészülve, 1934 márc. 29-én megszereztem a román jogi oklevelet is.“ 1936-ban megszerezte az ügyvédi oklevelet is. Már kezdetben résztvett a magyar megmozdulásában. 1930 óta a kézdivásárhelyi Magyar Párt főtitkára, majd a járási párt alelnöke. A párt megbízásából Kézdivásárhely alpolgármestere 1931—1934-ig. Húsz évig jegyzője, később főtitkára az Uri Kaszinónak, és tüzoltó alparancsnok. Végül pedig az összes ipartársulatok titkára és a vegyes ipartársulat elnöke. A főhatalom átvétele után előbb közigazgatási előadónak majd a kézdivásárhelyi járás főszolgabírájává nevezték ki.

Dr. Váró Gézáné sz. *Csató Gabriella*, Székelyudvarhely. Tanulmányainak befejezése után a főváros szolgálatába lépett, ahol 1920-ig mint polgári iskolai tanárnő működött. 1920-ban hazatér Erdélybe, mert itt akarta szolgálni a magyar ügyet még akkor is, ha ez anyagilag hátrányos volt neki. A megtorlások, nyelvvizsgák stb. miatt Erdélyben nagy volt a tanár hiány, és ezt a hiányt az iskolafennartó közületek nem tudták hirtelen megszüntetni. Hazatérése után a református iskolák szolgálatába áll. Működésének állomásai Dicsőszentmárton, Nagyenyed, Brassó. 1927 óta a székelyudvarhelyi református tanítóképző intézet igazgatónője.

Veén Ferenc gazdálkodó Orbaitelek. A Magyar Párt tagjaként annak minden megmozdulásában tevékenyen résztvett. Választáskor becsukták, hogy szavazati jogával ne élhessen és ne szavazhassan a Magyar Pártra. Gazdasági felszereléséből sok mindent elvittek, de vissza sohasem hozták. A végrehajtó puskát fogott rá, mert vételenül nem volt pénze, hogy a jogtalanul követelt összeget lefizethesse. Hozzájárult a kultúrház felépítéséhez és adakozott az egyháznak. Felesége tagja a helybeli ref. nőszövetségnek.

Velits Sándor asztalosmester, Nagyvárad. Iskoláinak elvégzése után a szabad technológiát hallgatta és megtanulta az asztalos mesterséget. Önálló 1913 óta. A Magyar Párt tagja. A román megszállás alatt, 1924—1934-ig az Ipartestület asztalos ipari szakosztályának elnöke, 1940-ben az Ipartestület faipari szakosztályának elnöke. 1914 októberében a népfelkelőkhöz került, járt az olasz és szerb frontokon. 1916 októberében olasz fogságba jutott, ahonnan 1919 októberében kerül haza. Több kitüntetést szerzett.

Velker Lajos tanító, Mezőpetri. A Magyar Párt tagja. Magyar érzelmei miatt már 1933-ban elbocsájtották állásából és állandó megfigyelés alá helyezték. Édesapja 21 évig volt tanító. Nem tette le a hűségesküt és ezért egy fillér nyugdíj nélkül elbocsájtották.

Venczel Géza magántisztviselő, Kolozsvár. A nagyenyedi Bethlen kollégiumban érettségizett. Közigazgatási gyakornok, majd kolozsvári joghallgató korában az Emke alkalmazottja. A háború kitörésekor mint hj. őrmester Galíciába indul. Itt szeptemberben hadapróddá, dec. 1-én zászlóssá, majd 1915-ben hadnaggyá léptetik elő. A Sebice község melletti erdei ütközetben tanusított magatartásáért kapja a nagy ezüst vitézségi érmet. Ezredének legnagyobb része fogságba esett, ő 32 emberével át vágja magát és mintegy ötven orosz hadifogollyal csatlakozik ezrede maradványaihoz. 1916-ban Görznél mindkét lábára súlyosan megsebesül, ekkor kapja a Signum Laudist a kardokkal. 1917 nyarán főhadnagy, 1918 október végén Kolozsváron belép Holenyi őrnagy parancsnoksága alatt álló tiszti zászlóaljba. 1918-ban harmincötöd magával Siófokra ment. Kiküldik Kiliti községbe, ahol nagyrészt erdélyi menekültekből, egy zászlóalj szervezésében vett részt. Csapatával Hajmáskérre kerül, innen vezényelték a román megszállás alatt állj Budapestre különleges szolgalattétre Sztojánovits Döme vezérkari ezredes mellé. A román hadsereg visszavonulása után a vezérkari főnökség debreceni kirendeltségénél teljesített szolgálatot. Trianon után visszatér Erdélybe, ahol egy nagy magánvállalat tisztviselőjeként teljesített szolgálatot.

Veress Antal szűcs mester, Kolozsvár. Szakmáját Marosvásárhelyen tanulta. 1914-ben fölszabadult A háború kitörésekor önként bevonult katonának. Járt az orosz, az olasz és a francia fronton. A román megszállás harmadik napján teljes felszerelésével csatlakozik a Ruszkay őrnagy parancsnoksága alatt alakult 32. székely vadász ezredhez. Résztvett a románok elleni harcokban A román fogságból megszökött és hosszas bujdosás után sikerül személyazonossági iratot szerezni. Tulajdonosa a nagy és kétszer a kis ezüst, valamint a bronz vitézségi éremnek. Megkapja a Károly csapatkeresztet is. 1931-ben Kolozsváron önállósítja magát. Üzlete szépen fejlődik. A Magyar Párt s később a Magyar Népközösség tagja. Az Iparos egylet tagja.

Veress Béla fűszerkereskedő, Csíkszépvíz. Tanulmányainak befejezése után a kereskedelmi pályára lép, ahol megtanulja a fűszerszakmát. Iparát 1918—1938-ig szüneteltetí. 1939 óta ismét önálló. Üzletét a románok két ízben is tönkre teszik és két lovát is elhajtják. Trafikengedélyét magyarsága miatt elvonták. A csendőrség állandóan megfigyeli, ha üzletében kettőnél több vevő tartózkodik, akkor már szerintük propaganda gyülést tart. 1914 és 1915-ben az orosz fronton oly súlyosan megsebesült, hogy rokkanttá válik.

Verestóy Dániel vendéglős, Székelyudvarhely. 1934 óta önálló vendéglős Székelyudvarhelyen. A románok sokszor kellemetlenségeket okoztak neki és házkutatást is többször tartottak nála. Az 1925-ben megalakult Székely Dalárda és a ref. dalárda alapító tagja. A Magyar Párt és az Önképzőkör tagja.

Veress György vendéglős, Kolozsvár. Iskoláinak befejezés után a vendéglős ipart tanulja ki és a román megszállás alatt 13 éven keresztül ugyanegy helyen dolgozott. Önálló-

sítása után különösen szakmája érdekvédelmében jeleskedett, de ott volt a magyar ügyek támogatásánál is.

Veress Ferenc csizmadia mester, Székelyudvarhely. A világháború folyamán hadifogságba esett. A fogságból hat év elmultával kerül haza. Élénken résztvesz a kisebbségi magyar életben, így: a Magyar Párt intézőbizottsági tagja, Ipartestületi alelnök, a Polgári Önképző Egylet s. pénztárosa, gazda a székely dalegyletben, a róm. kath. temetkezési egylet számvevője és a férfi szövetség pénztárnoka. Mint magyar kisebbségi vezető embert a román uralom alatt mindenhol mellőzték.

Veress István asztalos mester, Székelyudvarhely. A Magyar Párt és a Polgári Kör tagja. A székely dalárda alelnöke és harminc év óta tagja. A sport egyesület tagja. Szakmájában önálló üzlete van. Katonai szolgálatát a tengerészeknél teljesítette.

Vetésy Imre kereskedő, Kolozsvár. A székelyudvarhelyi kollégiumban végzett négy középiskolai osztályt. Kereskedelmi pályára lép; 1919-ben felszabadult, majd 1928-ig különböző helyen dolgozik, mint alkalmazott. 1930-ban önállósította magát. Iparengedélyt csak a Magyar Párt segítségével tud szerezni. A Magyar Párt tagja, 1932 óta a hídelvei ref. körlet presbitere. A román ügyésszel már 1919-ben összeütközésbe kerül és csak fiatalságának köszönhette, hogy a megvesszőzést elkerülte. A magyar törekvéseket anyagilag is támogatta.

ifj. Dr. Vetzák Ede ügyvéd, Nagykároly. Bajbajutott magyar testvéreinek ingyenes jogi tanácsokkal segített.

Végh Benjámin unitárius lelkész, (1925—1936-ig esperes), Árkos. Székelyudvarhelyen érettségi vizsgát tesz, Kolozsváron pedig teológiai tanulmányait fejezi be. 1904-ben Árkosra kerül, itt egyházi, társadalmi és szociális munkát végez. A magyarság sorsa az iskolaügy rendezésén fordult meg. A magyar egyházak megállapodása értelmében az erősebb unitárius egyház vállalta a fenntartással járó terheket. Ugy a tanítók alkalmazása, mint a gyermekek felvétele felekezeti különbség nélkül történt. Az állami iskolából kiparancsolták a 160 főnyi gyermeksereget, pedig ezáltal négy tanterem maradt üresen. Miután helyiség nem volt, lakásából átengedett két szobát, amihez még két helyiséget szereztek. Anyagot vásároltak, az iparosok díjmentesen két hét alatt felszerelték az iskolát. Három év mulva az egyházközség telkes házat vásárol. A házat átalakíttatja és iskola céljaira jól fölszereli. A munka zavartalanul folyt, pedig voltak, akik igyekeztek zavart okozni és a tantestületnek kellemetlenkedni. A szeptemberi beiratkozás ideje, a névelemzések és szekatúrák miatt a félelem ideje volt. Az iskolán kívüli népművelési munka is fontos volt; így megszervezték az ifjúsági egyletet, a dalárdát és a nőszövetséget. A dalárdának nagy nehézségek árán jogi személyiséget szereztek. Az egyesületek az iskolában folytatták működésüket, míg a miniszter onnan ki nem tiltotta őket. Mikor a nép látta az erőszakoskodást elhatározta, hogy önként vállalt adóból kultúrházat épít. A kultúrházat 600.000 lei értékben építik. A Magyar Párt tagja, irredentizmusért többször eljelentik, de ügyének elintézése mindig jóindulatú emberek kezébe kerül. Gazdaköri és szövetkezeti munkásságával a magyar érdekekért dolgozott.

Végső Lajos mészáros és hentes, Kolozsvár. Iskoláit Nagyváradon végezte és utána a mészáros mesterséget tanulta. A megszállás alatt Kolozsváron tartózkodott. A Magyar Népközösség szorgalmas, tevékeny tagja volt, aki minden magyar mozgalmat támogatott.

Végh Ferenc társasgépkocsi tulajdonos, Kolozsvár. 1914 aug. 1-én bevonult a marosvásárhelyi 9-es honvéd huszárokhoz. Az orosz fronton megsebesült. Felgyógyulása után Przemyslbe került és résztvett a vár visszafoglalásában. A harctéren kétszer is megbetegedett. 1916-ban a román frontra került, itt a gyimesi szorosban mint jelentő lovas teljesített szolgálatot. A tigris zászlóaljnál Windischgrätz Lajos herceg volt a parancsnoka. 1917-ben ismét korházba került és ott érte meg a háború végét. Tulajdonosa a Károly csapat keresztnek. A tűzharcos szövetség tagja. A magyar törekvéseket támogatta, amiért a megszálló hatóságok sokat kellemetlenkedtek neki.

Végh Márton pékmester, Kolozsvár. A világháborúban a 85. gyalogezredben szolgált és frontszolgálatot teljesített. A megszállás alatt minden magyar ügyet támogatott, de leginkább a magyar sajtót.

Vigh István műbútorasztalos mester, Marosvásárhely. 1905 óta él Erdélyben. A mesterségét Budapesten és Berlinben tanulta ki. Állami ösztöndíjjal jutalmazták és támogatták. Minden magyar társadalmi és kulturális megmozdulásban résztvett. Csak magyar alkalmazottakat tartott. Négyszer annyi adóval nyomorították, mint mást. Az egyetlen és első magyar kisiparos, aki 4 aranyérmet nyert a románok alatt. A világháborúban négy éven át küzdött, mint tizedes. A bronz vitézségi éremmel, a Károly csapatkereszttel és a háborús emlékéremmel tüntették ki.

Viland István vendéglős, Máramarossziget. A Magyar Párt alapító tagja. A párt megbízásából képviselő a városi tanácsban. Magyarsága miatt elveszik italmérési engedélyét és a tisztikart eltiltják vendéglőjének látogatásától. 1940-ben fűszerüzletét is bezáratják a románok. A rendes adókon kívül még rendkívüliekkel is sújtják a román zsarolók.

Viorel József kerékgyártó, Máramarossziget. Tanulmányainak befejezése után a kerékgyártó mesterséget tanulta meg. 1930-ban önállósította magát. Üzemét modernül villanyerőre beállított gépekkel szereli fel. Gyakran beidézték a rendőrségre és megkérdezték miért magyar a felsége, vagy miért református a gyerek. Két öccse Magyarországra szökött ahol az egyik a honvédségnél szolgál. Adóját rosszindulatuan vetették ki.

Vlád Sándor ny. főjegyző, fakereskedő, Nagyvárad. Középiskolai tanulmányait a nagyváradi premontrei gimnáziumban fejezte be. 1910-ben jegyzőgyakornok, majd utána a kolozsvári közigazgatási tanfolyamon megszerzi a jegyzői oklevelet. Utána Nagyváradon pénzügyi számvevőségi tisztviselő, de 1919 Nagylétán és Kiskórodon első aljegyző. Később Biharszentandráson és Biharszentjánoson főjegyző. 1940-ben nyugdíjba ment. Jelenleg fa- és szénkereskedő. A katonai érdemkereszt tulajdonosa.

Virányi Jenő szíjgyártó mester, Nagykároly. A Magyar Párt intézőbizottságának tagja végig, tehát minden magyar megmozdulásnak is előmozdítója és pártolópa. 1915 és 1916 években a szerb és orosz fronton tűzvonal szolgálatot teljesített derekasan s rokkant lett. Erős magyarsága miatt sokat üldözték, adóval roskadásig megterhelték abban a hiszemben, hogy ezzel megtörhetik.

Vonház István ig. tanító, Mezőpetri. A helybeli Magyar Párt alapító tagja és egyik vezetője a magyarság politikai harcainak. Állandó megfigyelés alatt tartották, házkutatásokkal igyekeztek tevékenységében gátolni. A pángermán agitáció megfékezésére erélyes ellenakciót vezetett.

Vonház József gazdálkodó, Mezőpetri. A Magyar Párt tagja a megalakulása óta, több társadalmi egyesület elnöke évekon át. Magyarsága miatt hadbíróság elé került, de ügyes védekezése révén nem tudták elítélni. Állandó megfigyelés alatt állott és többször a csendőrörsre hurcolták. Mikor magyar iskola felállításáról kellett dönteni, kocsisával kidoboltatta, hogy aki magyar iskolába akarja gyermekét járatni, adjon be errevonatkozó nyilatkozatot a Legényegyletben. Noha 200 nyilakozat gyűlt össze, az iskolát a románok még sem engedélyezték, sőt Germán főszolgabíró a kocsist lezáratta. Vonház súlyos pénzekkel váltotta ki a fogságból. Négy gyermekét jó magyarnak nevelte, magatartása követni való példa volt a faluban.

Vonház Mátyás gazdálkodó, Mezőpetri. A Magyar Párt helybeli tagozatának alelnöke volt hosszú időn keresztül. A község pénztárosa, egyházi tanácstag és a legelőtársulat elnöke. Tisztségeiben mindenkor a magyar érdekeket védelmezte. Így számtalanszor gátat emelt a román erőszakoskodásoknak, de bátran szembeszáll a pángermán mozgalom exponenseivel is.

Dr. Voszka István kir. vezető ügyész. Székelyudvarhely. Középiskolai tanulmányait a nagyváradi premontrei gimnáziumban fejezi be. Jogi doktorátusát a kolozsvári egyetemen szerezte. A hadbírósághoz kerül mint főhadnagy. 1914-ben mint hadbíró százados a nagyváradi bíróság vezetője. A világháborúban a szerb és olasz fronton teljesíti kötelességét egészen az összeomlásig. A román állam átveszi és Nagyszebenbe helyezi mint ügyészt. Innen Székelyudvarhelyre kerül. Itt megalapítja a magyar filharmonikusok társaságát, melynek 1921-ig elnöke. 1926-ban a székely ipari, iparművészeti, mezőgazdasági kiállítás és mintavásár rendező bizottságának elnöke. 1933-tól mind a mai napig elnöke a székelyudvarhelyi székely dalegyletnek. Az 1937-ben megalakult erdélyi kárpát egyesület székelyudvarhelyi osztályának elnöke. A Magyar Párt tagja. Minden magyar kulturális és szociális megmozdulást anyagilag is támogat. 1940 okt. 15-én az igazságügyi miniszter a székelyudvarhelyi kir. ügyészség vezetőjévé nevezte ki. Kitüntetései: a Ferenc József rend lovagkeresztje, a signum laudis és a katonai érdem kereszt.

W.

Dr. Wagner Oszkárné szül. Desbordes Anna, Beszterce. Iskoláit Kolozsváron végezte, később Besztercére ment férjhez. A helyi Magyar Párt és nőegylet tagja. Mindenben támogatta a románok által kitoloncolt magyarokat. A menekültek konyháján példaadó módon maga főzött a menekülteknek és ő maga az ételt is kiosztotta. A város szegényei javára teaestélyt rendezett szép eredménnyel.

Waldner Zoltán m. kir. főmérnök, Nagybánya. Kohóvölgy és Erzsébetbánya magyar lakosságát román csapatok kifosztással fenyegetik. A fosztogatás megakadályozására önvédelmi csapatokat szervez, amelyeknek fegyveres ellenállással sikerült is a hordákat elkergetni. A szervezés munkájában résztvesz Jeszenszky Kálmán kohóvölgyi erdőgondnok j. ny. erdőfőtanácsos, Szőcs Béla harctérről hazajött erdőmérnök főhadnagy (aki meg sebesült). A regularis román csapatok által történt megszállás után a kohóvölgyi és magyarlaposi magyarság vezetőit letartóztatják. A Curentul 1928. júl. 14-i száma megtorlást követel, a főmérnök és társai ellen, mert az ujság szerint 25 románt megöltek és 80 megsebesítettek. Üzemvezetői tevékenysége a magyarság érdekében hasznos volt, ezt igazolja Majláth püspök elismerő levele. Áthelyezése után az ottani magyarság vezető hiányában pusztulásnak indul. 1930 óta Nagybányán az állami arany és ezüst művek üzemvezetője. Az erélyes közbelépése folytán a román kivonulás alkalmával semmiféle üzemberendezést nem tudtak elvinni, dacára annak, hogy az üzem kiürítésére fegyveres katonaságot vezényeltek ki az elszállításhoz szükséges teherautókkal.

Walter Béla mozitulajdonos, Székelykeresztur. A középiskola négy osztályát és a fémipari szakiskolát Marosvásárhelyen végezte. 1915—1918-ig az 5. h. tüzér ezrednél szolgált és mint őrmester szerelt le. A háború után hazament Keresztúrra, ahol 1939-ben átvette a saját házukban lévő mozi vezetését. Magyarsága miatt sokan bojkottálták a mozit és a hatóságok is kellemetlenkedtek. A helyi Magyar Párt tagja, aki minden magyar ügyet felkarol.

Walter Ferenc vendéglős, Székelykeresztur. Iskoláit ugyanitt végezte. A román megszállás alatt a Magyar Párt tagjaként működött és híven szolgálta a kisebbségi magyarság végveszélyben levő ügyét.

Dr. Weinstock Armin orvos, Nagyvárad. A román megszállás alatt állásából elbocsájtották magyar érzelmei miatt. Minden magyar akció számíthatott támogatására. Nyelvtanulóképessége ellenére nem volt képes megbarátkozni a románok nyelvével 22 év alatt. A Magyar Párt kipróbált bizalmi embere volt.

Dr. Weisz Lajos orvos, Kolozsvár. Középiskolai tanulmányait Kolozsváron és Temesváron folytatta. Az orvosi diplomát 1938-ban a kolozsvári egyetemen kapta meg. Édesapja többszörösen kitüntetett frontharcos az osztrák-magyar hadsereg első sebesültjei közé tartozik. Nagybátyja lovag Herskovits vezérkari ezredes a háború elvesztése felett érzett bánatában öngyilkos lett.

Weisz Zoltán, Szatmárnémeti. 1915—1918 között 42 hónapon keresztül mint I. oszt. számvevőségi őrmester résztvett a világháborúban. Megkapta a koronás vas érdemkeresztet. Mint a kereskedelmi társulat ügyvezető elnöke minden közérdekű magyar megmozdulásban résztvett. A román megszállás alatt megjelent „Egy emberi élet a szavak tükrében" című munkája, amelyben a magyar társadalmat a magyarság melletti kitartásra buzdította. Munkája általános sikert aratott.

Wieser István gazdálkodó, Mezőpetri. A világháborúban ragyogó példáját adta az önfeláldozó magyar katanának. Bátor magatartásáért számos kitüntetésben részesült; háromszor a kisezüst, kétszer a bronz vitézségi érmet érdemelte ki — a Károly csapatkereszt és a szerbiai oklevélen kívül. Miként a háborúban, azonmód a megszállás alatt is bátor magatartásával tűnt ki. A Magyar Pártnak 1931 óta elnöke volt és így a román hatóságok különös figyelembe részesítették. Házkutatások során egy alkalommal az összes bútorát elhordták. Fiát többször brutálisan megverték. Németajkú lévén, hazafias magatartása külön dicséretet érdemel.

Dr. Wertheimer Jakab orvos, Nagybánya. Az orvosi diplomát a kolozsvári egyetemen kapta. A megszállás alatt a nagybányai állami kórházban működött melynek megalapítása körül kiemelkedő érdemeket szerzett. Számos vizsgálatot indítottak ellene. 1938-ban magyar apácákat hozatott, emiatt kitették a kórházból. A kórházban 14 alkalmazott közül 12 magyar és csak két román volt. 1915—1918-ig, mint önkéntes tizedes a belgrádi helyőrségi kórházban teljesített szolgálatot.

Widder Péter gyógyszerész, Nagybánya. A világháborúban tart. gyógyszerész hadnagyként szolgált. A Magyar Párt alapító tagja és intézőbizottságának tagja. Esküt nem tett

tisztviselőknek nyujtott támogatás miatt 3 havi börtönbüntetésre ítélik. A vádirat szerint a magyar hadsereg (Horthy katonák) részére történt a gyüjtés. Közismert, nyilt magyar magatartása miatt állandó megfigyelés alatt áll és többször tartanak nála házkutatást. 10 hold földjét kaszárnya teleknek veszik el a románok minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Fiát is magyar intézetekben tanittatta és a budapesti gyógyszerész egyetemet végezte. Fia, *dr. Widder Sándor* a Magyar Párt hivatalos lapjának, a Nagybánya és Vidéke belső munkatársa volt.

Winternitz Ödön liszt, terménykereskedő, Kézdivásárhely. Középiskoláit szülővárosában végezte, majd a kereskedői pályára lépett. Önálló üzlete 1935 óta van. Az oláhok egy izben házkutatást tartottak nála azzal váddal, hogy fegyvereket rejteget.

Wittenberg S. Kálmán fürészgyáros, Gelence. A román elnyomatás éveiben üzeme a magyarság munkavára volt minden román zaklatás és túladóztatás ellenére.

Wohl Endre főtisztviselő, Szatmárnémeti. Mint tartalékos hadnagy a világháború mind a négy évében ott volt a tűzvonalban s az ellenség előtt tanusított különösen vitéz magatartása elismeréséül a kardokkal díszített Signum Laudissal, a nagyezüst-, kisezüst- és bronz vitézségi éremmel, valamint a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A Magyar Párt állandó tagja volt s tevékenyen résztvett annak harcos életében. A sziguranca által megfigyelés alatt állott, házkutatásokkal zaklatták.

Wohl István giráldi születésü szatmárnémetii vasnagykereskedő. A világháborúban résztvett s mint tart. hadnagy több kitüntetéssel diszitve szerelt le. 1919-ben a székelyhadosztálynál szolgált és román hadifogságba esett. A Magyar Párt választmányi tagja volt.

Dr. Wollheimer József orvos, Kolozsvár. Középiskoláit a kolozsvári unitárius főgimnáziumban, az egyetemet részben Pécsett, részben Bécsben végezte, míg 1930-ban Würzburgban szerezte a diplomáját. A magyar ügyek s minden magyar megmozdulás erkölcsi és anyagi pártolója. A román hatóságok előtt bátran és nyiltan magyarnak vallotta magát. Édesapja, az unitárius kollégiumot anyagilag támogatta.

Wolfbauer Miksa szállodás, Máramarossziget. A Magyar Párt alapító tagja. Rengeteget dolgozott a magyar kisebbség érdekében. A máramarosszigeti magyarság fáradhatatlan tevékenységét azzal tüntette ki, hogy a párt főtitkárává választotta, az elnyomók pedig azzal „jutalmazták", hogy teljesen tönkretették.

Z.

Zabolai Pál ortopäd cipészmester, Kolozsvár. 1915—1918-ig az országos hadigondozó rokkant iskolájának vezetője. Az orthopäd műhelynek művezetője. A Magyar Párt és az iparos egylet tagja. A Baross Szövetség választmányi tagja. A párizsi világkiállításon bőrszobrászati munkáját éremmel tüntették ki. Bukarestben 1930-ban aranyérmet, a kolozsvári munkakamara kiállításán az ezüst érmet kapta meg.

Zabolai Sándor cipés zmester, Kolozsvár. A marosvásárhelyi cipő és bőrdiszmű kiállításon dicsérő oklevelet és bronz érmet kapott. A nagyenyedi iparos önképzőkör alapító és állandó választmányi tagja. Tagja a szakmabeli iparosok szövetségének.

Zakar József vendéglős, Nagyvárad. Iskoláit Hencidán végezte és utána mint kereskedő működött. 1938-ban bevonult katonának a 34-ik tüzér ezredhez. Az olasz frontra kerül, ahol meg is sebesült. Felgyógyulása után ismét az olasz frontra megy, ahol később fogságba esett. 1919-ben Nagyváradon telepedett le. Minden magyar akciót anyagi erejéhez mérten támogatott.

Zakariás Gerő, Csikszépvíz. 1913-ban Székelyudvarhelyen érettségizik. Közigazgatási pályára lép és 1915-ben megszerzi a jegyzői oklevelet. A hűségesküt nem tette le és a románoktól kinevezést nem fogadott el. 1919-ben elvitték magyar tiszti uniformisát, visszakövetelte mondván, hogy arra neki még szüksége lesz. A hadbíróságot csak a pénz meggyőző ereje által tudja elkerülni. A Magyar kulturális és szociális megmuzdulásoknak meggyőződéses és lelkes harcosa. A világháborúban a 82. közös gyalogezred kötelékében harcolt, előbb az orosz-román, majd az olasz fronton. Megkapja a Károly csapat keresztet és mint t. hadnagy szerel le.

Zakariás Ignác községi bíró, Orbaitelek. A világháború alatt a 24. honv. gy. e. kötelékében, mint törzsőrmester végigverekedte a háborút. Az ellenség előtt tanusított rendkívül hősies magatartása elismeréséül kétszer a nagyezüst kétszer a kisezüst vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. Sokat dolgozott községe érdekében. A Gazdakör pénztárnoka, alapítás óta a jelen pillanatig, a Gazdakörnek is ügyvezetője és pénztárnoka 16 év óta. 10 holdon gazdálkodik ez a nagyszerű magyar ember és dicsőségére legyen mondva nyolc magyar gyerek boldog atyja. A Magyar Pártnak alapitása óta tagja.

Zakariás Jenő kereskedő, Csikszépvíz. Kereskedelmi pályára lép, először atyja üzletében tevékenykedik majd 1927-től önálló. Az üzlet kifejlesztésének nem volt meg a lehetősége, mert a befolyó pénz egy részét a különféle hatóságok vitték el különféle címeken; igy adó, táppénzbirságolás. Választásoknál a Magyar Pártnak agitál. Hadbíróság elé kerül, mert nem csináltatott új román nemzeti zászlót. Megbüntették 500 leire, de 250 lei még rámegy a költségekre. Kérését, hogy fia magyar iskolába járhasson, a miniszter elutasította. A 82. ezreddel vesz részt a világháborúban. Mint őrmester szerel le

Zakariás Jenő főjegyző, Szárhegy. A világháborúból mint főhadnagy több nagy kitüntetéssel tért haza. Megszerezte a nagy ezüst vitézségi érmet, kétszer a signum laudist és a Károly csapatkeresztet. Brassóban érettségizett 1910-ben, 1914-ben Marosvásárhelyen oklevelet szerzett. 1918-ban Szárhegyen jegyzőnek választották meg, de 1937-ben a románok elbocsátották, mert elmagyarosította a községet. Egy román rendelet szerint ugyanis ha valaki vagy annak ősc görög katolikus vagy görög keleti vallású az románnak számit. Ő tiltakozott e történtelen eljárás ellen és ezért fegyelmit indítottak ellene, csendőrségi megfigyelés alatt állott. 1939-ben vezetője volt egy megszervezett csapatnak, amely hivatva volt a magyar csapatok bevonulását elősegiteni. Árulás folytán a románok megtudták a szervezkedést és őt le akarták tartóztatni. A letartóztatás elől kiszökött az országból. Tagja volt a Magyar Pártnak és minden magyar akciót támogatott.

Zakariás József gazdálkodó, Orbaitelek. A megszállás alatt az egyik választáson elvitték és becsukták, hogy ne szavazhasson. A különbség abban volt, hogy vele még egy hamis jegyzőkönyvet is aláirattak, amely szerint államellenes propagandát fejtett ki. Az adót magasra szabták és kétszer is behajtották. Lovát többször elvitték és egyszer sem adták vissza. A Magyar Párt tagja. A magyar törekvéseket elősegítette és különösen a kulúrház építéséhez járult hozzá. Felesége mint a nőszövetség tagja teljesítette kötelességét.

Zathureczky Kálmán ny. főszolgabíró földbirtokos. Nagyajta. 1896-tól 1901-ig szolgabíró Háromszék megyében. 1902—1919-ig főszolgabíró a miklósvári járásban. Esküt nem tett, hanem inkább megvált állásától. Nyugdíjat csak 1925-től kap. Választáskor a Magyar Párt bizalmi férfiának szerepét tölti be és elnöke a helyi Magyar Pártnak. Az erdővidéki ref. egyházmegye főgondnoka, az erdővidéki takarékpénztár baróti igazgatósági tagja, a Nagyajta és Vidéke Hitelszövetkezet felügyelő bizottsági elnöke. A román hadsereg hét lovát vette igénybe, de vissza egyet sem hoztak.

Zádor József plébános, Mezőpetri. A Magyar Párt megalapítója. Magyar érzéstől fűtött prédikációi miatt belemarnak a románok. Templomában magyarul oktatta a gyermekeket Tempfli Istvánnal együtt. Hadbíróság elé kerül, de fölmentik. A pángermán agitáció elleni küzdelem főharcosa. Állandóan megfigyelés alatt állott.

Zágoni Szabó Miklós gazdálkodó, Kolozsvár. Iskoláinak elvégzése után szüleivel gazdálkodik. 1912-ben bevonult katonának, 1913-ban mint családfenntartót hazaküldik, de 1914-ben újra behívják. A háború végéig katonáskodik, 1918-ban jött haza. A Magyar Párt, a Népközösség és a kolozsvári gazdasági egyesület tagja. A román nyelvet nem tanulta meg, ezért kellemetlenségei voltak. A magyar vonatkozású törekvéseket felkarolta. Így segítette az árvaházat, a ref. kollégiumot, az aggok házát. Élelmiszerrel és lakással támogatta a menekülteket.

Zárug Endre kereskedő, Székelyudvarhely. Középiskoláit Székelyudvarhelyen a református kollégiumban végezte. 1937-ben önálló kereskedő lesz szülőfalujában. A magyar élet számos tömörülésében érdemes munkásságot fejt ki. Így a kereskedő társulat pénztárnoka, a Hargita Testedző Egylet főtitkára sb.

Dr. Zentai Ernő ügyvéd, Sepsiszentgyörgy. A világháborút végigharcolta. A mozgosításkor a brassói 2-es gy e.-hez vonult be s az első menetzászlóaljakkal indult a frontra. Noha később szembaja következtében segédszolgálatos lett, a román hadüzenet megtörténte után nyomban önként jelentkezett újbóli harcvonal szolgálatra. A pécsi 19. honv. népf. ezredhez kerül, ahol a IV. zlj-ba osztják be. Ezen zászlóaljnál teljesít szolgálatot megszakítás nélkül egészen 1918 szeptemberéig. Résztvett a Tatros és Uz völgyében 1916 év őszén lefolyt véres harcokban köztük a Magyaros hegyért váltakozó szerencsével vívott, közismert támadásakban. A leszerelés után Kovásznán tartózkodott a szüleinél s többekkel együtt megszervezte a község és járás társadalmi és politikai ellenállását a berendezkedni akaró román hatalommal szemben. 1921. márciusától ügyvédi gyakorlatot folytat Sepsiszentgyörgyön s ezen idő alatt a román ügyészség és csendőrség több ízben indított ellene eljárást államellenes, irredenta mozgalmakban való részvétel miatt. Letartóztatták s hosszabb időre a város területéről kiutasították. Azóta is az államrendőrség ú. n. fekete listáján szerepelt, melyen az állambiztonsági szempontból megbízhatatlan magyarokat tartották nyilván.

Zilahy András motorkerékpár javító, Kolozsvár. Iskoláit elvégezvén, a mechanikus szakmát választja. Szülővárosában tanulja, felszabadulván, szerzett szaktudása öregbítésére Budapesten és Bécsben keres elhelyezkedést. A világháborúban 1915—1918-ig szolgált, először az 51. ezrednél, majd később mint repülő őrvezető. A bronz vitézségi éremmel és a Károly csapatkereszttel tüntették ki. A megszállás 19 évén keresztül a kolozsvári repülőtéren teljesített szolgálatot, mint I. osztályú műszaki mester. 8 nappal a honvédség bevonulása előtt megszökött és a Szamosmenti bozótokban keresett menedéket; ugyanis a románok féltek tőle, mert rengeteg titok biztokában volt s ezért el akarták tenni láb alól. A repülőteret törzsőrmesteri ranggal ő adta át a Honvédségnek. Becsületes szolgálatáért megkapta a legnagyobb kitüntetést, a nagy arany érmet.

Zulián Antal kőbányatulajdonos, Málnás. Mint vállalkozó embert, nagy adókkal sujtották és még nagyobb pénzbüntetésekkel igyekeztek megnehezíteni életlehetőségeit. — Egy alkalommal 780.000 lei pénzbüntetést róttak ki reá. Ennek az összegnek a legnagyobb részét ki is fizette. Ebben az ügyben tárgyalást még ma sem tartották meg. Elvittek már lefoglalt és kitermelt követ. Nem tudta megakadályozni a dolgot, mert sem a csendőrség, sem az ügyészség nem segített rajta. Itt is megkárosították 24.000 lei-el. Felesége a helybeli nőszövetség tagja. A szövetség minden munkájában tevékenyen közreműködött.

Dr. Zurányi Vilmos vezető jegyző, Szalárd. Levelezésben állott a magyarországi költőkkel. — Versei a Nagyváradi Naplóban jelentek meg. Mint költő jó nevet vívott ki magának az erdélyi magyarok között. Cséfán 1934-ben házkutatást tartottak nála és levelezése iránt érdeklődtek.

ifj. Zsakó Kálmán kőfaragó mester, Marosvásárhely. Édesapja id. Zsakó Kálmán alapította az üzemet 1906-ban. Édesapjánál tanult és ott is szabadult. A megszállás alatt magyar szellemben vezették az üzemet. Csak magyar embereket alkalmaztak.

Zsenyei Pál fűszerkereskedő, Nagyvárad. Iskoláit Szaniszlón végezte és utána kereskedői pályára lépett. Önálló kereskedő 1936 óta. A megszállás alatt Nagyváradon tartózkodott és minden magyar akciót anyagilag és erkölcsileg támogatott.

Zsigmond Gyula mészáros és hentes mester, Kolozsvár. 1915-ben bevonult az 51. gyalog ezredhez. Az orosz fronton harcol, ott légnyomás következtében súlyosan megsebesül és orosz fogságba esik. 1918-ban haza jön. A Magyar Párt és később a népközösség tagja és a húsiparosok szindikátusának tagja. Feleségével együtt megértő támogatója a magyar törekvéseknek.

Zsigmond János elektrótechnikus, Székelykeresztur. A világháborúban, mint tartalékos főhadnagy a tűzvonalban vette ki a részét. A Magyar Párt tagja végig. Nyilvános szerepléstől tartózkodott, de minden magyar megmozdulás erkölcsi támogatója. Nem fogadta el a román hadseregben a tiszti rangot, annak ellenére, hogy kétszer is felszólították. Nem tanult meg románul egész idő alatt. Mikor megtiltották a magyar névtábla használatát, levette, de románt nem használt. Kiképzett kb. 60 szakmunkást, akik közül 57 volt magyar. A 3 román is csak azért volt köztük, mert rákényszerítették. Sok esetben visszautasított román rendeléseket.

ARCKÉPCSARNOK

Abod Lajos
Kovászna

gyergyóujfalvi
Adorján János
Kolozsvár

Ajvász Béla
Székelyudvarhely

Albert Mihály
Kolozsvár

Albert Vilma
Kézdivásárhely

Alexi Toók Géza
Kolozsvár

Ambrus Mihály
Székelyudvarhely

Antal József
Nagyvárad

Asztalos György
Kolozsvár

Ábrám Péter
Kolozsvár

Ács Vilmos
Kolozsvár

Ágopcsa Miklós
Kolozsvár

Dr. Bader Sebestyén
Szamosujvár

Baga István
Kolozsvár

Bagoly Zsigmond
Papolc

Bajka Gábor
Dálnok

Bajkay Sándor
Nagyvárad

Bajkó György
Barátos

Bajkó Kálmánné
Kézdivásárhely

Bajkó Sándor
Marosvásárhely

Bajnok Jenő
Kézdivásárhely

Bakó József
Kolozsvár

Balázs Antal
Kolozsvár

Balló Béla
Kolozsvár

Balogh Ferenc
Kolozsvár

K. Balogh Ferenc
Nagyszalonta

Balogh György
Kolozsvár

Barabás Sándor
Marosvásárhely

Barabásy József
Gyergyószentmiklós

Baranyai Ferenc
Kolozsvár

Baricz Károly
Páké

Barkóczy Albert
Székelyudvarhely

Barta Sándor
Kovászna

Bartha Károly
Páva

Bató Ferenc
Székelyudvarhely

Bálint Gábor
Székelyudvarhely

Bálint Gábor
Sepsiszentgyörgy

Bálint Lajos
Sepsiszentgyörgy

Bán József
Kolozsvár

Bányai Jenő
Kolozsvár

Báthory Gábor
Kolozsvár

Bedő Béla
Bikafalva

Beke Endre
Beszterce

Belényi Sándor
Kolozsvár

Benedek Géza
Csokaly

Benke Miklós
Kovászna

Benkő Károly
Kolozsvár

Benkő Lajos
Kolozsvár

Benyovszky József
Kolozsvár

Berecz János
Kilyén

Berkovits Márton
Kolozsvár

Bertalan István
Kolozsvár

ifj. Bertalan István
Kolozsvár

Dr. Bertalan János
Kézdivásárhely

Bertalan Mihály
Gagy

Bilinszky József
Gyergyószentmiklós

Biró Antal
Székelyudvarhely

Dr. Biró József
Marosvásárhely

Biró József
Tekerőpatak

Biró László
Beszterce

Biró László
Kolozsvár

Bitay Albert
Imecsfalva

Bitai Gergely
Lécfalva

Bitai Gyula
Lécfalva

özv. Blaskó Gyuláné
Sepsiszentgyörgy

Blázsi István
Kolozsvár

Bodali F. Mihály
Uzon

Bodó Zsigmond
Nagyvárad

Dr. Bogdán István
Marosvásárhely

nagymegyeri
Bogdán-Raijcs András
Sepsiszentgyörgy

Bognár István
Marosvásárhely

Boldizsár András
Betfalva

Bordy József
Kolozsvár

Bordi Sándor
Székelyudvarhely

Both Mihály
Székelypetőfalva

Bothár L. Vilmos
Kézdivásárhely

Böjthi Samu
Kolozsvár

Böszörményi Sándor
Kolozsvár

Branisch Ferencné
Marosvásárhely

Brágya József
Nagykágya

Brezoczky Gyula
Zilah

barátosi
Bucsy Balázs
Kolozsvár

aggteleki
Dr. Bujánovits Rudolf
Érmihályfalva

Burghardt István
Kolozsvár

Czikra András
Kolozsvár

Czina Lajos
Nagyvárad

Czintus István
Kolozsvár

Csabai György
Kolozsvár

Csabai Miklós
Kolozsvár

özv. Császár Gyuláné
Kilyén

Cseke Lajos
Székelyudvarhely

Csengeri Dénes
Kézdivásárhely

id. Csibi Sándor
Kolozsvár

Csikós Mihály
Kovászna

Csiky Albert
Székelyudvarhely

Csiky Sándor
Kolozsvár

Csiszár Antal
Székelyudvarhely

Csiszár Béla
Kolozsvár

Csiszár József
Kézdivásárhely

Csizek János
Kolozsvár

Csizmadia István
Marosvásárhely

Csutak Ferenc
Kovászna

Csutak József
Kovászna

Csutak Józsefné
Kovászna

Csutak Károly
Csomakőrös

Daly M. János
Kolozsvár

Daróczy István
Kolozsvár

Daróczi Miklós
Kolozsvár

Dávid Gyula
Székelyudvarhely

Deák Ferenc
Kézdioroszfalu

Deák József
Kolozsvár

Deák József
Kolozsvár

Deák Tamás
Kovászna

Debreczeny Albert
Kolozsvár

Debreci Tamás
Csomakőrös

Deme Antal
Kézdivásárhely

Deme Lajos
Kovászna

Demeter Ferenc
Kolozsvár

Demeter István
Kilyén

Demény Andor
Kolozsvár

Demkó Pál
Nagyvárad

Dénes Mihály
Egerpatak

Deretey Gyula
Kolozsvár

Derzsy Gyula
Kolozsvár

Derzsy Zoltán
Székelykeresztur

Dénes Mózes
Egerpatak

Dr. I. Diénes Jenő
Kézdivásárhely

Dobos Ferenc
Nagyvárad

Dobrai Károly
Székelyudvarhely

Dolvig Keresztély
Székelyudvarhely

Dombi József
Kolozsvár

Dranik Lajos
Kolozsvár

Drácsa Sándor
Nyárádszereda

Dufek Kálmán
Kolozsvár

Dulicsek Sándor
Székelyudvarhely

Egyed Mózes
Okland

Elekes Péter
Székelyudvarhely

Enyedy Sámuel
Marosvásárhely

Erdődi Zsigmond
Kolozsvár

Erős Béla
Székelypetőfalva

Esztergár Gerő
Székelyudvarhely

Éberl Kálmán
Nagyvárad

Fancsali Bálint
Székelyudvarhely

Farkas Albert
Dés

Farkas György
Kolozsvár

cserefalvi Farkas József
Marosvásárhely

Dr. Farkas Sándor
Székelykeresztur

Farmathy Lajos
Nagyvárad

Fazekas András
Kolozsvár

ifj. Fazekas F. János
Szilágynagyfalu

Fazekas József
Kolozsvár

Fazekas Lajos
Nagyvárad

lukafalvi Fábián Géza
Kolozsvár

Fejes Bálint
Sepsiszentgyörgy

Fejes Zsigmond
Kilyén

haralyi és nagykászoni
Fejér Sámuel
Torja

Fekete János
Nagyvárad

Felvinczy Sándor
Kolozsvár

Fenesy László
Nagyvárad

lengyelfalvi
Dr. Ferencz Balázs
Székelyudvarhely

Ferencz Mihály
Sepsiszentgyörgy

Ferenczy Ilona
Marosvásárhely

Flórián László
Székelyudvarhely

angyalosi Forró Géza
Székelyudvarhely

angyalosi Forró Gézáné
Székelyudvarhely

Forró Vilmos és
Forró Vilmosné
Kovászna

Friedmann Izsák
Marosvásárhely

Friedmann Lipót
Kolozsvár

Frischmann Adolf
Nagyvárad

Furu Márton
Kolozsvár

Fülöp András
Bodok

Gamentzy Gerő
Kolozsvár

Gábor Lajos
Sepsiszentgyörgy

Gál József
Kolozsvár

Gáspár Máté
Gyergyószentmiklós

Gecse Károly
Kovászna

Gerendi János
Cofalva

Gergely Lajos
Kolozsvár

Gergely Mózes
Kolozsvár

Glodics Dezső
Kolozsvár

özv. Gocz Antalné
Kovászna

Gocz Ferenc
Kovászna

Goldstein Arthur
Mikóujfalu

Gombos János
Kolozsvár

Gottlieb József
Kolozsvár

Guráth Béla
Kolozsvár

Dr. Gurka Vilmos
Nagybánya

füzesgyarmati
Gyarmathy István
Székelyudvarhely

Gyéresi György
Marosvásárhely

Győrbíró Imre
Sepsiszentgyörgy

báró Győrffy Lajos
Kraszna

György János
Tekerőpatak

Gyulai János
Kolozsvár

Gyulai Sándor
Kolozsvár

Hadházi Károly
Kolozsvár

Halász Péter
Kolozsvár

Halmen Béla
Marosvásárhely

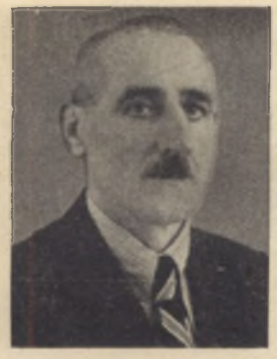
Hankó Aladár
Bereck

Hankó György
Bereck

Haraly Ferenc és neje
Hadnagy Györgyi
Székelypetőfalva

Hatvany Sándor
Nagyvárad

Háromszéki Miklós
Kézdivásárhely

Hecser Kálmán
Székelyudvarhely

Hegedüs Gyula
Kolozsvár

Hegedüs Sámuel
Kovászna

Hegedüs Sándor
Marosvásárhely

Hegyi Ferenc
Gagy

S. Hegyi Sándor
Gagy

Heintz György
Kolozsvár

Heltai Félix
Kolozsvár

Herczegh Sándor
Kolozsvár

Hevesi József
Kolozsvár

Héjja Gerő
Orbaitelek

Hoffmann Sándor
Kolozsvár

Holányi János
Kolozsvár

Horváth György
Kolozsvár

Horváth János
Kolozsvár

Horváth Pál
Kolozsvár

Illyés Ernő
Makfalva

Illyés Lajos
Bereck

Dr. Ilonka Ferenc
Marosvásárhely

Imreh József
Uzon

István József
Kolozsvár

Izmael Márton
Marosvásárhely

Jaeger Viktor
Székelykeresztur

Jakab Kálmán
Kolozsvár

Jakab Márton
Kolozsvár

Jakab Miklós
Kolozsvár

Jakner József
Kolozsvár

Jakobovics Jenő
Székelyudvarhely

Jakó Ádám

Dr. Jancsó Béla
Kézdivásárhely

Jancsó Gáspár
Gelence

Jancsó Gáspár
Gelence

Jancsó Gyula
Barót

Jankó János
Kolozsvár

Jámbor János
Nagyvárad

Jelen Mihály
Kovászna

Jenikovszky Willibald
Marosvásárhely

Józsa András
Kovászna

Józsa János
Nagyvárad

id. Kakuts György
Marosvásárhely

Kalló Imre
Székelyhid

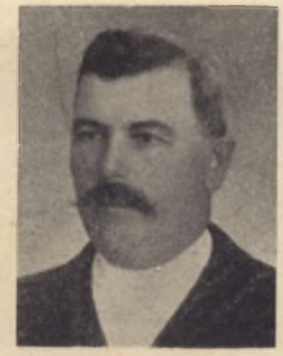
Kanabé Sándor
Kézdivásárhely

Kapitány László
Kolozsvár

Karsay Dénes
Székelyudvarhely

Karsay Ferenc
Kolozsvár

Katona Dénes
Székelyudvarhely

Katona István
Kolozsvár

Katona József
Kolozsvár

Kazatsay Vilmos
Nyárádtő

Kádár Gyula
Kolozsvár

Kállay Nagy József
Kolozsvár

Kelemen György
Barátos

Kenyeres Lajos
Nagyszalonta

Kerekes Árpád
Székelyudvarhely

Kerekes István
Zilah

Keresztély Gyula
Székelyudvarhely

Kerékgyártó Lajos
Nagyvárad

Kécskey József
Kolozsvár

Kécskey Károly
Kolozsvár

Kézdi János
Kolozsvár

Khell Gyula
Kilyén

Kinda József
Székelyudvarhely

Kincses József
Kolozsvár

Király István
Kolozsvár

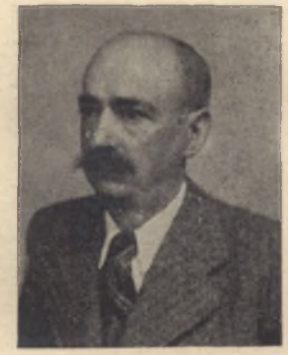
Király József
Kolozsvár

Kirkosa Gyula
Kolozsvár

néhai Kirschner Sándor
Kézdivásárhely

Kiss Kálmán
Kolozsvár

Kocsis János
Kolozsvár

Kohajda József
Kézdivásárhely

Koller Ágoston
Nagyvárad

Kolozsi Ferenc
Kolozsvár

Koós Ferenc
Nagyszalonta

Koszta Tivadar
Nagyvárad

Kovács Ferenc
Kolozsvár

Dr. Kovács Gábor
Székelykeresztur

Kovács Imre
Nagyszalonta

K. Kovács István
Kézdivásárhely

Kovács István
Székelyudvarhely

Kovács Károly
Nagyvárad

özv. Kovács Lászlóné
Sepsiszentgyörgy

Kováts Antal
Kolozsvár

Kováts Ágoston
Szentkatolna

néhai Kováts Géza
Veresegyháza

Kováts István
Székelyudvarhely

Kováts Jakab
Székelyudvarhely

Kováts János
Kilyén

Kováts Kálmán
Sepsiszentgyörgy

Kőházi János
Kolozsvár

Költő Károly
Kolozsvár

Dr. Köpeczy Jenő
Székelyudvarhely

Krebsz János
Kolozsvár

Kun Mihály
Kolozsvár

ifj. Kupás Sámuel
Kolozsvár

Lakatos Sándor
Nagyvárad

László Mózes
Szentkatolna

Lázár Albert
Kolozsvár

Lázár Dénes
Gyergyószentmiklós

Dr. Lengyel Dezső
Bihardiószeg

Lévai Imre
Nagyvárad

Lipcsey Gyula
Szilágysomlyó

Lohr János
Beszterce

Losonczy István
Kolozsvár

Lőke Ernő
Kolozsvár

Lőrincz József
Székelyudvarhely

Lőrinczy János
Székelyudvarhely

Lukács Sándor
Marosvásárhely

Dr. Lukács Vilmos
Kézdivásárhely

Magyari János
Kolozsvár

Magyary Károly
Kolozsvár

Magyari Miklós
Betfalva

Makay András
Szotyor

Makó István
Kolozsvár

Makó Mihály
Kolozsvár

Maksay Aladár
Kolozsvár

Dr. Mágori Jenő
Kézdivásárhely

Málnási Géza
Sepsiszentgyörgy

Márk Gyula
Kolozsvár

Márkus Sándor
Gelence

Mártonffy János
Kolozsvár

Máté István
Gelence

Máthé Dénes
Sepsiszentgyörgy

Máthé László
Kolozsvár

Mátis Károly
Ikafalva

Mátyás Lajos
Kovászna

Mayer Lajos
Beszterce

Mester Lajos
Nagyvárad

Mester Mihály
Nagyvárad

Mészáros Gyula
Kolozsvár

Mihály Ignác
Sepsiszentgyörgy

Mihály János
Székelyudvarhely

Mihály József
Kolozsvár

Miklóssy István
Kolozsvár

Molnár Dénes
Havadtő

Molnár Ferenc
Kolozsvár

Molnár György
Nagyszalonta

Molnár János
Nagyvárad

Molnár József
Kovászna

Molnár Józsiás
Kézdivásárhely

Molnár Lajos
Kolozsvár

Molnár Sándor
Alsócsernáton

Molnár Sándor
Kolozsvár

Mónus Sándor
Nagyvárad

Muradin Márton
Kolozsvár

Nagy Árpád
Kolozsvár

Nagy Dániel
Kolozsvár

Nagy Dénes
Székelyudvarhely

Nagy Elek
Havadtő

Nagy Gyula
Kovászna

Nagy Gyula
Sepsiszentgyörgy

Nagy István
Marosvásárhely

Nagy István
Nagyvárad

özv. Nagy Istvánné
Kézdivásárhely

Nagy Károly
Kolozsvár

Nagy Károly
Kovászna

Nagy Lajos
Székelyudvarhely

Nagy Pál
Nagyvárad

Nagy Péter
Imecsfalva

Nagy Sándor
Bikafalva

Nagy Sándor
Sepsiszentgyörgy

Nagy Sándor
Sepsiszentgyörgy

Sütő Nagy Sándor
Sepsiszentgyörgy

Nánásy József
Kolozsvár

Neumann András
Kézdivásárhely

Neumann Pál
Kolozsvár

Német István
Kolozsvár

Németh János
Oltszem

Némethy Sándor
Nagyvárad

Nika András
Réty

Nussbächer Péter
Kilyén

Nyerges János
Kolozsvár

Onofray István
Kolozsvár

Orbán László
Székelyudvarhely

Orendt Gyula
Sepsiszentgyörgy

Orosz József
Kolozsvár

Orosz Lajos
Székelyudvarhely

Dr. Ohlbaum Sándor
Szamosujvár

id. Paizs György
Kolozsvár

Palocsay Rudolf
Kolozsvár

Pap Ferenc
Kolozsvár

Pap Sándor
Kolozsvár

Papp Albert
Kolozsvár

Pataky Lajos
Kolozsvár

Pál Bertalan
Kolozsvár

Pál Ferenc
Nagyborosnyó

Pál György
Kolozsvár

Pál János
Barátos

Pál Lázár
Szentkatolna

Pál Sándor
Marosvásárhely

Pálffy Mózes
Székelykeresztur

Pápay Gyula
Nagyszalonta

Dr. Peltzer Vilmos
Székelyudvarhely

Pethő Károly
Kolozsvár

Petrás Jakabné
Beszterce

Petri Samu
Marosvásárhely

Petró András
Kolozsvár

Petrovszky Pál
Nagyvárad

Pénzes Lajos
Nagyszalonta

Péter Amadé
Kézdivásárhely

Péter Dénes
Székelykeresztur

Péter Ferenc
Csikszereda

Péter Pál
Kolozsvár

Philippi Mihály
Beszterce

Pintye György
Nagyvárad

özv. báró Pöllnitz Dezsőné
Dés

Pop János
Kolozsvár

Porkoláb József
Kolozsvár

Pozsony Ferenc
Zabola

Prezenszky Béla
Kolozsvár

Prezenszky Samu
Kolozsvár

Dr. Ráduly István
Székelykeresztur

Rátz András
Székelykeresztur

Rázmány János
Kolozsvár

Recsenyédi Mihály
Sepsibodok

Regéczy István
Kolozsvár

ifj. Regéczy István
Kolozsvár

Reményi Márton
Kézdiszentlélek

Riczi Gyula
Kolozsvár

Román Ferenc
Marosvásárhely

Román Zsigmond
Páké

Rományik János
Máramarossziget

Roth Márton
Kolozsvár

Rozsnyai István
Kolozsvár

Salati Mihály
Székelyudvarhely

Sándor István
Lécfalva

Sándor József
Pákó

Sántha József
Mikóujfalu

Sárkány Endre
Marosvásárhely

Schmidek György
Tekerőpatak

Schwarzenberger Imre
Székelyudvarhely

Sebestyén Domokos
Kolozsvár

Sebestyén Kálmán
Bereck

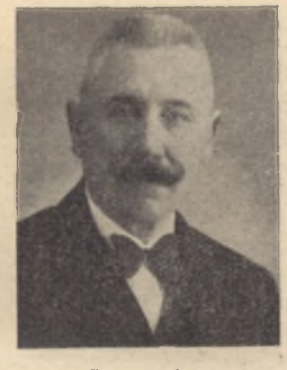
Sidó János
Uzon

Siklody Imre
Marosvásárhely

Simon Dezső
Sepsiszentgyörgy

Simon Jenő
Kolozsvár

Somogyi István
Nagyvárad

Soós József
Kolozsvár

Soós József
Kolozsvár

Dr. Sólyom Miklós
Kézdivásárhely

Stengel Károly
Gyergyószentmiklós

E. Sylvester Ferenc
Kolozsvár

Szabó András
Marosvásárhely

Szabó Béla
Kolozsvár

Szabó Ferenc
Kolozsvár

Szabó Ferenc
Kolozsvár

Szabó Gyuláné
Orbaitelek

Szabó Gyula
Orbaitelek

Szabó Gyula
Kolozsvár

Szabó Gyula
Kolozsvár

Szabó István
Hilib

Szabó István
Szotyor

Szabó József
Kolozsvár

Szabó Károly
Kolozsvár

Szabó Lázár
Páké

Szabó Mihály
Kolozsvár

Szabó Mihály
Szotyor

Szabó Miklós
Kolozsvár

zágoni Szabó Miklós
Kolozsvár

zetelaki Szabó Nándor
Székelyudvarhely

Szabó Ödön
Székelyudvarhely

Szabó Pál
Kolozsvár

Szabó Sámuel
Kovászna

Szabó Sándor
Nagyvárad

Szabó Sándor
Kolozsvár

Szakács Ferenc
Gelence

Biblioteca Județeană
— MUREȘ —

Szakács Ferenc
Kolozsvár

nemes Szakács Gusztáv
Kolozsvár

Szakáts István
Gyergyószentmiklós

Szalma István
Kolozsvár

Szálassy József
Tekerőpatak

Szántó Fernc
Sepsiköröspatak

Dr. Száva András
Székelyudvarhely

Száva Jenő
Kolozsvár

Szebehely Géza
Kolozsvár

Székely András
Kolozsvár

somosdi Dr. Székely János
Marosvásárhely

Székely Sándor
Zilah

Szép Ödön
Kézdivásárhely

Szigethy Mihály
Kolozsvár

Szilágy István
Kolozsvár

Szilvássy János
Nagyvárad

Sztupi Gyula
Kolozsvár

Szőke István
Székelyudvarhely

Szöcs János Mózes
Kézdivásárhely

Szőts Bálint
Kézdivásárhely

Szőts István
Kézdivásárhely

Szőts Jáncs
Sepsiszentgyörgy

Szöcs M. Lajos
Kézdivásárhely

Dr. Szövérdffy György
Kolozsvár

Takács Béla
Marosvásárhely

Takács Pál
Kolozsvár

Tamás Balázs
Kézdiszentlélek

Tana Ferenc
Kolozsvár

Tarsoly Kálmán
Nagyvárad

Telegdy Sámuel
Kolozsvár

Thamó Margit
Sepsiszentgyörgy

Thuróczy Zoltán
Kovászna

Tibád Gergely
Székelyudvarhely

Tischler Jenő
Kolozsvár

Tokay György
Kolozsvár

Toldi János
Gagy

Tomsa Sándor
Málnás

Tóbiás József
Kolozsvár

Tósa József
Dálnok

ifj. Tóth Áron
Bikafalva

Tóth Béla
Gelence

Tóth Ede
Kézdivásárhely

Tóth László
Mikóujfalu

Tóth Sándor
Kézdiszentlélek

Tóth Vilmos
Árkos

Tőkés János
Kolozsvár

Török Árpád
Kolozsvár

Török Bálint
Lécfalva

Dr. Török Ferenc
Kézdivásárhely

Török Ferenc
Kolozsvár

Török Ferenc
Kolozsvár

Török József
Kolozsvár

Török Sándor
Kézdivásárhely

Dr. Török Zoltán
Kézdivásárhely

Tőzsér Béla
Kolozsvár

Tulics Kálmán
Kolozsvár

Tulogdy Béla
Kolozsvár

Turák Kálmán
Kolozsvár

Tury Sándor
Kolozsvár

Tuzson János
Sopsiszentgyörgy

Ujvári Zoltán
Kolozsvár

Ungvári János
Kolozsvár

Ungváry József
Margitta

Uram Antal
Kolozsvár

Uray Szoták György
Kolozsvár

Uray Sándor
Kolozsvár

Vadai Béla
Élesd

Vadász János
Szováta

Vajda Ferenc
Kolozsvár

Valcz János
Málnásfürdő

Dr. Vancea József
Marosvásárhely

Dr. Varga Béla
Kézdivásárhely

Varga Gyula
Kolozsvár

Varga József
Kémer

Vass József
Kolozsvár

Dr. Vánky Kálmán
Székelyudvarhely

Várady Lajos
Kolozsvár

Várady Béla
Kolozsvár

Dr. Várhelyi Ödön
Kézdivásárhely

Velits Sándor
Nagyvárad

Venczel Géza
Kolozsvár

Veress Antal
Kolozsvár

Verestoy Ferenc
Székelyudvarhely

Verestoy István
Székelyudvarhely

Végh Benjamin
Árkos

Végh Ferenc
Kolozsvár

Vonház István
Mezőpetri

Vonház Mátyás
Mezőpetri

Dr. Voszka István
Székelyudvarhely

Walter Béla
Székelykeresztur

Wieser István
Mezőpetri

Wittenberg S. Kálmán
Gelence

Zabolai Pál
Kolozsvár

Zabolay Sándor
Kolozsvár

Zakariás Jenő
Szárhegy

Zakár József
Nagyvárad

Zárug Endre
Székelyudvarhely

Zulián Antal
Málnás

Dr. Zurányi Vilmos
Szalárd

Zsigmond Gyula
Kolozsvár

SAJTÓHIBA IGAZITÁSOK.

9. oldalon „októbristák". — 25. oldalon 6-ik sor felesleges ismétlés. — 31. oldalon 5-ik sor „mindenki a németek előnyomulását figyelte" (második hasáb). — 68. oldalon 9-ik sor „Trianonban". — 85. oldalon utolsó sor „22 év". — 86. oldalon 16-ik sor „teljesítőjeként". — 88. oldalon 12-ik sor alulról „kedvezőtlenebb". — 89. oldalon címszó: „Krenner". — 100. oldalon 9-ik sor alulról „Ó-Románia magyar lakósainak száma". — 101. oldalon 10-ik sor „nemessége„ (második hasáb). — 115. oldalon 6-ik sor „legszegényebb". — 121. oldalon 24-ik sor „Dante". — 122. oldalon 8-ik sor „És hogy ez így lehessen, egyedül tőlünk függ". — 168. oldalon 8-ik sor alulról „Majláth" (második hasáb). —

Biblioteca Judeţeană
— HARGHITA —